

3rd INTERNATIONAL CREATION CONGRESS IN THE LIGHT OF SCIENCES

24th- 26th October 2019, Iğdır, Turkey

III. ULUSLARARASI BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ KONGRESİ

24-26 Ekim 2019, Iğdır, Türkiye

IGDIR UNIVERSITY
IĞDIR ÜNİVERSİTESİ

PROCEEDINGS BOOK

BİLDİRİLER KİTABI

Editorial Board
Yayın Kurulu

PROF. DR. MEHMET HAKKI ALMA
PROF. DR. SELAHATTİN ÇELEBİ
PROF. DR. AHMET ZAFER TEL
DOÇ. DR. ALİ KUYAKSİL
DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDULMELİK ARAS
DR. ÖĞR. ÜYESİ ÂDEM ERYİÇİT
DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET SALİH NAS
DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET NURİ ATALAR
ÖĞR. GÖR. KAMİL ATEŞ
DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET SELİM ŞILBİR

Iğdır, 2019

2. CİLT

**3rd INTERNATIONAL CREATION CONGRESS IN THE
LIGHT OF SCIENCES**

24th-26th October 2019, Iğdır, Turkey

**III. ULUSLARARASI BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ
KONGRESİ**

24-26 Ekim 2019, Iğdır, Türkiye

**PROCEEDINGS BOOK
BİLDİRİLER KİTABI**

Editorial Board/Yayın Kurulu

Prof. Dr. Mehmet Hakkı ALMA

Prof. Dr. Selahattin ÇELEBİ

Prof. Dr. Ahmet Zafer TEL

Doç. Dr. Ali KUYAKSİL

Dr. Öğr. Üyesi Abdulmelik ARAS

Dr. Öğr. Üyesi Âdem ERYİĞİT

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Salih NAS

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Nuri ATALAR

Öğr. Gör. Kamil ATEŞ

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Selim ŞILBİR

Iğdır, 2019

Eser Adı

**III. ULUSLARARASI
BİLİMLER İŞİĞİNDA YARATILIŞ KONGRESİ**

BİLDİRİLER KİTABI

(24-26 Ekim 2019, Iğdır Üniversitesi Iğdır, Türkiye)

Editörler

Prof. Dr. Mehmet Hakkı ALMA

Prof. Dr. Selahattin ÇELEBİ

Prof. Dr. Ahmet Zafer TEL

Doç. Dr. Ali KUYAKSİL

Dr. Öğr. Üyesi Abdülmelik ARAS

Dr. Öğr. Üyesi Âdem ERYİĞİT

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Salih NAS

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Nuri ATALAR

Öğr. Gör. Kamil ATEŞ

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Salim ŞILBIR

Iğdır Üniversitesi

Yayımları No

10

ISBN

978-605-82038-9-1

Yayıncılık Sertifika No

36201

Kapak Tasarımı

Nurhayat ÖZDEMİR

© *Copyright* Iğdır Üniversitesi Yayınevi

Bu kitapta yer alan tüm yazıların dil, bilim ve hukuk açısından sorumluluğu yazar(lar)ına aittir.

This congress was supported by Iğdır University Scientific Research Projects (SRP) unit with III. ULUSLARARASI BİLİMLER İŞİĞİNDA YARATILIŞ KONGRESİ (Project Name), Project number: 2019-FBE-KSP03

Bu kongre Iğdır Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) birimi tarafından "III. ULUSLARARASI BİLİMLER İŞİĞİNDA YARADILIŞ KONGRESİ" (Proje Adı) 2019-FBE-KSP03 kodlu proje ile desteklenmiştir.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, İğdır, TURKEY

Organizing Committee

Honorary Chairman of the Congress

Prof. Dr. Mehmet Hakkı ALMA
Rector, İğdır University, TURKEY

Chairman of the Congress

Prof. Dr. Selahattin ÇELEBİ,
Vice Rector, İğdır University, TURKEY

Executive Committee Members (Yürütme Kurulu)

Assoc. Prof. Dr. Ali KUYAKSİL	(İğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. Fatih KOÇ	(İğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. Adem ERYİĞİT	(İğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. Ahmet DİNÇ	(İğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. Abdülmelik ARAS	(İğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. M. Nuri ATALAR	(İğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. M. Salih NAS	(İğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. M. Harbi ÇALIMLI	(İğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. Mubin KOYUNCU	(İğdır University, TURKEY)
Lecturer Kamil ATEŞ	(İğdır University, TURKEY)
Lecturer Mustafa CESUR	(İğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. M. Selim ŞILBİR	(İğdır University, TURKEY)

Organizing Committee Members

Prof. Dr. Adem DURSUN (Atatürk University, TURKEY)
Prof. Dr. Adem TATLI (Dumlupınar University, Retired, TURKEY)
Prof. Dr. Ahmet Zafer TEL (İğdır University, TURKEY)
Prof. Dr. Orhan ERDOĞAN (Atatürk University, TURKEY)
Prof. Dr. Ömer GÜNDOĞDU (İğdır University, TURKEY)
Prof. Dr. Ömer İrfan KÜFREVİOĞLU (Atatürk University, TURKEY)
Prof. Dr. Selahattin ÇELEBİ (İğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. Mehmet Nuri ATALAR (İğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. Mirpenç AKŞİT (İğdır University, TURKEY)

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Scientific Committee

Prof. Dr.	Ali ERBAŞ	President of Religious Affairs, Turkey
Prof. Dr.	Abdulahak Halim ULAŞ	Atatürk University, Turkey
Prof. Dr.	Adem KILICMAN	University of Putra, Malaysia
Prof. Dr.	Adem TATLI	Dumlupınar University, Turkey
Prof. Dr.	Ahmet Zafer TEL	Iğdır University, Turkey
Prof. Dr.	Ali ALAŞ	Necmettin Erbakan University, Turkey
Prof. Dr.	Ali Osman BELDÜZ	Karadeniz Technical University, Turkey
Prof. Dr.	Amar DJIDEL	Université d'Alger, Algeria
Prof. Dr.	Atilla DOĞAN	Karadeniz Technical University, Turkey
Prof. Dr.	Behçet AL	Gaziantep University, Faculty of Medicine
Prof. Dr.	Fahrul Zaman HUYOP	University Technology Malaysia, Malaysia
Prof. Dr.	Fatih SATIL	Balıkesir University, Turkey
Prof. Dr.	Hasan AKAN	Harran University, Turkey
Prof. Dr.	Hikmet Yıldırım CELKAN	Gaziantep University, Turkey
Prof. Dr.	Huriye MARTI	Vice President of Religious Affairs, Turkey
Prof. Dr.	Hüseyin ZENGİN	Gaziantep University, Turkey
Prof. Dr.	İbrahim DEMİRTAŞ	Çankırı Karatekin University, Turkey
Prof. Dr.	İdris MEHMETOĞLU	Necmettin Erbakan University, Turkey
Prof. Dr.	İlkay Erdoğan ORHAN	Gazi University, Dean of the Faculty of Pharmacy, Turkey
Prof. Dr.	İrfan TERZİ	Dumlupınar University, Turkey
Prof. Dr.	İsmail KOCAÇALIŞKAN	Yıldız Teknik University, Turkey
Prof. Dr.	Kazım UYSAL	Dumlupınar University, Turkey
Prof. Dr.	Kazım YOLDAŞ	Bursa Uludağ University, Turkey
Prof. Dr.	Köksal PAPUÇÇU	Erzincan Binali Yıldırım University, Turkey
Prof. Dr.	Mehmet CESUR	Gaziantep University, Turkey
Prof. Dr.	Mehmet Emin ERKAN	Rector of Şırnak University, Turkey
Prof. Dr.	Mehmet ÖZASLAN	Gaziantep University, Turkey
Prof. Dr.	Mehmet SÖNMEZ	Gaziantep University, Turkey
Prof. Dr.	Mohd Shukri AB YAJID	Management and Science University, Malaysia
Prof. Dr.	Moniruzzaman KHONDKER	University of Dhaka, Bangladesh
Prof. Dr.	Murat Ali KARAVELİOĞLU	Iğdır University, Turkey
Prof. Dr.	Murat SARICIK	Süleyman Demirel University, Turkey
Prof. Dr.	Musa Kazım YILMAZ	Harran University, Turkey
Prof. Dr.	Musa KOÇAR	Süleyman Demirel University, Turkey
Prof. Dr.	Mustafa YAZICI	Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Turkey
Prof. Dr.	Naci İSPİR	Atatürk University, Turkey
Prof. Dr.	Necati AYDIN	Alfaisal University, Saudi Arabia

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Scientific Committee

Prof. Dr.	Necdet ÇAĞIL	Atatürk University, Turkey
Prof. Dr.	M. Nureddin TÜRKAN	İstanbul Medeniyet University, Turkey
Prof. Dr.	Nurullah GENÇ	Central Bank of the Republic of Turkey Councilor, Turkey
Prof. Dr.	Nurullah KURT	University of Kuwait, Kuwait
Prof. Dr.	Orhan ERDOĞAN	Atatürk University, Faculty of Science, Turkey
Prof. Dr.	Ömer İrfan KÜFREVİOĞLU	Atatürk University, Faculty of Science, Turkey
Prof. Dr.	Ömer GÜNDOĞDU	Iğdır University, Faculty of Arts and Sciences, Turkey
Prof. Dr.	Ömer PAKIŞ	Rector of Hakkari University, Turkey
Prof. Dr.	Ömer VAROL	Muğla Sıtkı Koçaman University, Faculty of Science, Turkey
Prof. Dr.	Rahmi KASIMOĞULLARI	Dumlupınar University, Faculty of Arts and Sciences, Turkey
Prof. Dr.	Ramazan BAL	Gaziantep University, Faculty of Medicine, Turkey
Prof. Dr.	Ramazan BİÇER	Sakarya University, Faculty of Theology, Turkey
Prof. Dr.	Recep YUMRUTAŞ	University of Gaziantep, Turkey
Prof. Dr.	Selahattin ÇELEBI	Iğdır University, Vice Rector, Turkey
Prof. Dr. Md.	Shaheed REZA	Bangladesh Agricultural University, Bangladesh
Prof. Dr.	Sıtkı GÖKSU	Gaziantep University, Faculty of Medicine
Prof. Dr.	Sinan ÖGE	Atatürk University, Faculty of Theology
Prof. Dr.	Süleyman KIZILTOPRAK	Mimar Sinan Güzel Sanatlar University, Turkey
Prof. Dr.	Şehmus DEMİR	Gaziantep University, Turkey
Prof. Dr.	Veysel GÜLLÜCE	Atatürk University, Turkey
Prof. Dr.	Yehia MECHREF	Texas Tech University, Center for Biotechnology & Genomics, USA
Prof. Dr.	Yakup BULUT	Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
Prof. Dr.	Yunus ÇENGEL	Adnan Menderes University, Faculty of Engineering, Turkey
Prof. Dr.	Yusuf SANCAK	Atatürk University, Faculty of Theology, Turkey
Prof. Dr.	Yusuf ULCAY	Bursa Uludağ University, Turkey
Prof. Dr.	Zeynel ÖZLÜ	Gaziantep University, Faculty of Arts and Sciences, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Adnan KÜÇÜKALİ	Atatürk University, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Ali KUYAKSİL	Iğdır University, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Ercan KAYA	Atatürk University, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Ercüment ERBAY	Hacettepe University, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Gani Erhan TAŞAR	Adıyaman University, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Habib ÖZGAN	Gaziantep University, Faculty of Education, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Mehmet MURAT	Gaziantep University, Faculty of Education, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Mehmet Zülfü YILDIZ	Adıyaman University, Faculty of Arts and Sciences, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Yunus Emre GÖRDÜK	Balıkesir University, Faculty of Theology, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Zeki TAN	Iğdır University, Faculty of Theology, Turkey
Assist. Prof. Dr.	Abdulhalim OFLAZ	Iğdır University, Faculty of Theology, Turkey

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Scientific Committee

Assist. Prof. Dr. Ahmed MELIEBARY	University of Nottingham, England
Assist. Prof. Dr. Fahri HOŞAB	Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Turkey
Assist. Prof. Dr. Muhammed Emre AYHAN	Necmettin Erbakan University, Turkey
Assist. Prof. Dr. Selima KHATUN	Government General Degree College, India

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Invited Speakers

Prof. Dr.	Alparslan AÇIKGENÇ	Istanbul, Turkey
Prof. Dr.	Amar DJIDEL	Algeria
Prof. Dr.	Eşref Edip KEHA	Trabzon, Turkey
Prof. Dr.	İbrahim SARAÇOĞLU	Ankara, Turkey
Prof. Dr.	İ. Celalettin HAZNEDAROĞLU	Ankara, Turkey
Prof. Dr.	Mahdi MOHAMMADZADEH	Tabriz, Iran
Prof. Dr.	Najib Ali Abdullah AL-SOUDI	Yemen, Yemen
Prof. Dr.	Nevzat TARHAN	Üsküdar University, Turkey
Prof. Dr.	Ömer AKIN	Ankara, Turkey
Ret. MP.	Öner ERGENÇ	Retired M.P., Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Hızır Murat KÖSE	Istanbul, Turkey
Columnist	Ali Erkan KAVAKLI	Istanbul, Turkey

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Congress Topics

The truth of creation in the light of science

The truth of creation in the light of social science

The truth of creation in the light of science of religion

Questioning the evolutionist view

Questioning the deism view

Evaluation of curriculum textbooks in terms of the fact of creation

An overview of the truths of Creation in the press, media and documentaries

Field Editors

Assoc. Prof. Dr. Ali KUYAKSİL

The truth of creation in the light of social sciences

Assist. Prof. Dr. Abdülmelik ARAS

Assist. Prof. Dr. Mehmet Nuri ATALAR

The truth of creation in the light of sciences

Assist. Prof. Dr. Adem ERYİĞİT

The truth of creation in the light of religious sciences

Assist. Prof. Dr. Mehmet Salih NAS

Assist. Prof. Dr. Mehmet Selim ŞILBİR

The truth of creation in the light of other sciences:

- *Questioning the evolutionist view*
- *Questioning the deism view*
- *Evaluation of curriculum textbooks in terms of the fact of creation*
- *An overview of the truths of Creation in the press, media and documentaries*

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdir, TURKEY

Preface

Dear Scientists,

It is well known that the world of science has been under the influence of materialist philosophy for about two centuries. Whereas, when one objectively looks at anything in the universe, one can see that they are full of perfect balance, beautiful adornment, excellent art, and processes of wisdom. The structure and properties of a water molecule, the excellent art on the wings of a butterfly at a nanometer scale, and the programmed motion and actions of a honeybee during the honey making process are just a few examples. Everything is related to everything else, with the cooperation and helping one another at the centre of every action. For example, the necessity of sunlight for everything and the fact that the eye is a perfect optical instrument cooperating with each cell in the human body as well as the sun in the sky testify to this.

All these wonderful works can occur neither by blind force, nor deaf nature, nor inanimate and ignorant elements. All these perfect works indicate decisively and testify with thousands of tongues an inscriber (God) who writes a massive book in a single letter and inscribes a thousand inscriptions in a single inscription.

In the scientific community, there is one group of scientists who state that nature has done these works perfectly, misusing science for ideological atheism, while another group of scientists state that all these works are proofs of the existence of God who is All-Knowing, All-Wise and the Most Powerful.

The International Creation Congresses in the Light of Sciences will contribute to the vision of the latter group of scientists to explore and understand the nature and purpose of the creation of mankind as well as the universe. Furthermore, it is hoped that such congresses will motivate scientists to pursue new research. In addition, Evolution and Creation are evaluated in their own scientific platform in such congresses, and an important step is taken to prevent the idea of Evolution from being used in ideological thinking.

For this purpose, the first INTERNATIONAL CREATION CONGRESS IN THE LIGHT OF SCIENCES was held at Harran University in 2017, and the second one was held at Atatürk University in 2018. The third one was held in Iğdir University on October 24-26, 2019.

We were honoured to host valuable scientists in Iğdir, a cradle of civilization, very close to the highest mountain in Turkey.

Yours respectfully,

Prof. Dr. Selahattin ÇELEBİ

Congress Chair

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Takdim

Değerli Bilim İnsanları,

Bilindiği gibi bilim dünyası yaklaşık olarak iki yüz yıldır ateizmi esas alan materyalist felsefenin tesiri altındadır. Hâlbuki kâinatta hangi şeye objektif bir nazarla bakılsa; mükemmel bir ölçü, güzel bir süsleme, harika bir sanat ve hikmetli yani fayda gözetilen bir işleyişin var olduğu görülür. Su molekülünün yapısı ve özellikleri, kelebeğin kanatlarında nanometre mertebesinde nakşedilen sanatın varlığı, bal arısının programlı hareketi ve bal yapma fiili örnek olarak sıralanabilir. Herşeyin herşey ile her bir fiilde işbirliği yapma ve yardımlaşma şeklinde münasebeti vardır. Örnek olarak, güneş ışığının herşey için gerekli oluşu ve gözün güneşle ve vücuttaki her bir hücre ile işbirliği içinde mükemmel bir optik alet oluşu bu gerçeğe şahitlik etmektedir.

Bu harika işler ne kör kuvvetin, ne sağır tabiatın, ne de aciz cansız ve bilgisiz maddelerin kendi başına yapacağı işlerdir. Bu işler ve işleyişler, bir harfte kocaman bir kitap yazan, bir nakışta bin nakışı nakşeden NAKKAŞ'ın yani YARATICI'nın varlığına binlerce dil ile şahitlik etmektedir.

Bilim dünyasında bu harika işleri anlattıktan sonra “doğa bunu bu mükemmellikte yapmıştır” diyerek ideolojik düşüncelere alet edenler olduğu gibi, “bu harika işler ancak ve ancak Alîm, Hakîm, Kadîr olan Allah'ın yaratması ile vücut bulabilir başka surette olamaz” diyen çok sayıda bilim insanı da vardır.

Kâinatın ve insanın mahiyetini ve yaratılışını daha iyi anlamada Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongrelerinin bilim camiasının düşünce ufkuna katkı sağlayacağı, araştırmalarında onlara yeni bir şevk ve enerji vereceği ümit edilmektedir. Ayrıca bu kongrelerde, Evrim ve Yaratılış konuları kendi ilmi platformlarında değerlendirilmekte ve Evrim görüşünün ideolojik düşüncelere alet edilmesinin önüne geçilmesinde önemli adımlar atılmaktadır.

Bu amaçla, ULUSLARARASI BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ KONGRESİ'nin birincisi 2017 yılında Harran Üniversitesi'nde düzenlendi, ikincisi 2018 yılında Atatürk Üniversitesi'nde gerçekleştirildi. Üçüncüsü ise, 24-26 Ekim 2019 tarihlerinde Iğdır Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir. Siz değerli bilim insanlarını Türkiye'nin en yüksek dağının eteklerinde, medeniyetlerin beşiği Iğdır'da ağırlamaktan ve aramızda görmekten onur duyduk.

Saygılarımızla,

Prof. Dr. Selahattin ÇELEBİ

Kongre Başkanı

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Chapter 1

Bölüm 1

The truth of creation in the light of sciences

"Fen bilimleri ışığında yaratılış gerçeği"

HOW LONG IS THE TIME OF THE FIRST HUMAN CREATION?	1
EVIDENCES FOR CREATION FROM POLINATION.....	27
THE DILEMMAS OF ENDOSYMBIOTIC THEORY	39
OUR THIRD EYE: PIENAL GLAND	51
EVALUATION OF MUTATIONS IN THE CONTEXT OF NEGATIVE ENTROPY.....	58
THE ART OF ALLAH'S SYMMETRY AND THE REFLECTION OF EARTH	80
SOME CONTRIBUTIONS OF MUSLIM (ISLAMIC) MATHEMATICIANS TO MATHEMATICS ...	93
MICRO PATTERNS IN SEED COAT	102
EVALUATION OF SPACE PHOTOGRAPHY AND SOUNDINGS IN TERMS OF THE TRUTH OF CREATION.....	114
EVIDENCES OF DIVINE UNITY IN PLANTS	130
IS THE UNIVERSE AND LIFE, A BLIND CHANCE OR A CONSCIOUS CREATION? A NEW APPROACH IN THE LIGHT OF THE QUR'AN AND SCIENCE	144
FOOD PRODUCTION AND FOOD CHAIN IN ECOSYSTEMS	162
ECOSYSTEM SERVICES ASSIGNED TO PREDATOR ANIMALS IN TERRESTRIAL ECOSYSTEMS	194
ECOSYSTEM SERVICES OF PREDATOR ANIMALS SUCH AS SHARKS, OTTERS AND AQUATIC BIRDS IN AQUATIC ECOSYSTEMS	218
THE DIFFERENCE OF HUMAN FROM ANIMALS IN RESPECT TO ECOSYSTEM SERVIES AND THE PRIVILEGE, DOMINATION AND IMPORTANCE OF HUMAN IN ECOSPHERE	244
CREATURE, THE SCIENCE OF TAXONOMY, CREATOR, AND CREATION	270
ARE THERE NANOTECHNOLOGICAL CNC MACHINES IN SOIL?	278
THE MIRACULAR MOLECULES THAT CARRY ENERGY IN LIVING: ATP.....	285
READING THE NAMES OF ALLAH FROM THE ARTS.....	295
THE WISDOM OF HUMAN CREATION	306
CAN SCIENCE PROVE THE EXISTENCE OF GOD?.....	316
A TRUTH INDICATING THE CREATOR AS BRILLANT AS THE SUN: FUSION REACTION	333
RELATION BETWEEN ENTIRETY AND PART, AND A SUPERFICIAL VIEW	348
STRUCTURAL ANOMALIES IN CHROMOSOMES DO NOT SUPPORT EVOLUTION	361

Chapter 2

Bölüm 2

The truth of creation in the light of social sciences

"Sosyal bilimler ışığında yaratılış gerçeği"

THE PLACE OF EVOLUTION THEORY IN THE INDUSTRIAL SOCIETY	376
SOME EVALUATIONS ON THE CREATION OF HUMANKIND AND ADAM'S SENT ON EARTH IN THE NARRATIVES OF HATAY DÖRTYOL DIALECT	393
SOCIAL DARWINISM AND THE DESCRIPTION OF SOCIAL DARWINISM IN THE WORKS OF SAID NURSI.....	402
AHMED AVNI'S ONTOLOGY OF CREATION BASED ON HIS CONCEPTION OF UNIVERSE..	430
GAZALI'S HUMAN CAN BE TRAINED FROM CREATION AND COMPARED WITH CONTEMPORARY THOUGHT.....	454
HOW IS EVERYTHING TAKING PLACE WITH DIVINE POWER?.....	476
THE CASE OF CREATION IN AHMET HAMDİ TANPINAR'S ADAM AND EVE STORY	493
THE BENEFITS OF VALUES TO SOCIAL AND INDIVIDUAL LIFE.....	505
ACCORDING TO SEYF-İ FERGÂNÎ UNDERSTANDING THE TRACES OF CREATION IN THE PRECENSES.....	518
CREATION AND FORBIDDEN FRUIT IMAGE IN SECOND NEW POETRY	529
AN EVALUATION ON THE CONCEPT OF CREATION IN ANCIENT WESTERN WORLD.....	546
CREATION MYTHS IN MIDDLE EAST GEOGRAPHY	583
THE GENESIS FACT IN THE QASIDAS OF FOUNDING POETS IN TURKISH CLASSICAL POETRY	599
AN INVESTIGATION ON THE PROBLEM OF CREATION OF THE UNIVERSE IN THE CONTEXT OF RELIGIOUS PHILOSOPHY	622
THE PHILOSOPHY OF CREATION AND EXISTENCE IN NECİP FAZİL'S CREATING A MAN .	635
PROTECTION OF THE RIGHT TO LIFE THAT IS THE MOST BASIC RIGHT OF HUMAN RESULTING FROM CREATION	651
EVALUATION OF THE WORDS RELATED TO CREATION IN THE CUNEIFORM DOCUMENTS	667
HISTORY OF CREATION IN ANCIENT BELIEFS AND MYTHS.....	680
FIRST CREATION AND ADAM AND EVE IN NAZAN BEKİROĞLU'S NOVEL <i>LA SONSUZLUK HECESİ</i>	698
"THE PHENOMENON OF CREATION" IS AT THE STORY CALLED <i>DOES GOD SEE ME?</i> OF MURAT GÜLSOY	720
EVALUATION OF THE TRUTH OF TEACHING NAMES IN TERMS OF CREATION	737
WHAT DOES GOBEKLI TEPE TELL: BIRTH, DEATH AND LIFE CYCLE.....	746

Chapter 3

Bölüm 3

The truth of creation in the light of religious sciences

"Dini bilimler ışığında yaratılış gerçeği"

THE CREATION OF HUMAN FROM THE QUR'AN PERSPECTIVE.....	769
AN ANALYSIS ON THE ISLAMIC THEOLOGICAL DEBATE CONCERNING THE CREATEDNESS OF HUMAN ACTS.....	787
CREATION AND EVOLUTIONIST VIEW IN THE HISTORY OF ISLAMIC THOUGHT AND IN TERMS OF ISLAMIC INTELLECTUALS	809
TEFSİRLER VE ŞÂZ TEVİLLER AÇISINDAN KUR'AN-I KERİM'DE YILDIZLARIN KONUMU	828
AN EVALUATION OF THE VIEW OF THE JEWISH HOLY BOOK ON CREATION	843
CULTURAL CREATION OF HUMAN ACCORDING TO BIO-NEURO BASED FIQH.....	855
SOIL AND SLUDGE FIGURE AS THE SUBSTANCE CREATED BY THE FIRST HUMAN IN KU'RAN	869
THE QURANIC ASPECT OF THE CREATION	910
THE EFFECT OF PERCEPTION OF CREATION ON FIQH PROVISIONS	928
THE CREATION OF CATTLE IN THE HOLY QUR'AN	953
HADITHS ABOUT FIRST CREATION AND THEIR CRITICS	959
THE SEMANTIC ANALYSIS OF THE QUR'AN'S CONCEPTS OF CREATION	976
CREATION PHENOMENE IN SEMITIC THEOLOGIES	1006
BEYOND MATERIAL AND MATERIAL IN THE LIGHT OF THE QUR'AN.....	1028
THE EVALUATION IN THE LIGHT OF THE QUR'AN FROM THE EVOLUTIONARY LIVING THINGS VIEW'S READING	1039
HUMAN UNIVERSE AND BELIEF	1046
THE RELATIONSHIP BETWEEN THE BOOK CREATED AND THE REVEALED BOOK (QUR'AN)	1054

Chapter 4

Bölüm 4

The truth of creation in the light of other sciences

"Diğer bilimler ışığında yaratılış gerçeği"

SPORT IN THE AXIS OF CREATION	1072
ISLAMIC THINKERS IN CHARACTER AND VALUE EDUCATION IN TERMS OF TEACHING ROLES	1080

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

ANALYSIS AND EVALUATION OF THE REFLECTION OF CREATIONISM, INTELLIGENT DESIGN AND EVOLUTION VIEWS TO EDUCATION.....	1118
THE HYPOTHESIS OF EVOLUTION PROVIDED BY OTHER HYPOTHESES AND THEORIES RELATED TO VITALITY	1142
KNOWING THE CREATOR AND CREATION WITH CONSCIENCE ACCORDING TO RİSALE-İ NUR	1148
CRITIQUE OF EVOLUTION VIEW FROM POINT OF PRINCIPLE OF RESPONSE TO NEED	1159
MITOCHONDRIA: THE PRODUCT OF EVOLUTION OR THE WONDERS OF CREATION?.....	1164
GÖBEKLI TEPE; EVOLUTIONIST HISTORICAL APPROACHES DISRUPTED.....	1173
COMPARISON OF IRREDUCIBLE COMPLEXITY THEORY AND EVOLUTIONARY PROCESS APPROACH.....	1188
TAWHEED THOUGHT IN SCIENTIFIC STUDIES	1198
WHAT IS NATURAL SELECTION?.....	1209
PROBLEMATIC EXISTENCE AND THE ISSUE OF CREATION.....	1228
EVOLUTION AND INTELLIGENT DESIGN AS SCIENTIFIC THEORIES	1246
THE PARADOXAL STRUCTURE OF DEISM IN THE CONTEXT OF GODHEAD UNDERSTANDING.....	1272
CODING, SOFTWARE AND PROGRAMMED WORK REJECT EVOLUTION.....	1286
COULD CONSCIOUSNESS BE EXPLAINED WITH EVOLUTION THEORY?	1293
CREATION, BIO-INSPIRED AND AVIATION.....	1303
THE COMPARISON OF HUMAN'S EXISTENCE IN ANTHROPOLOGY, ANCIENT HISTORY AND KUR'AN	1312
WHY IS JESUS' STATUS LIKE ADAM'S? (AN EXAMINATION ABOUT SURAH AL-I IMRAN 3/59)	1326
THE QURANIC OBJECTIVITY OF THE EVENT OF CREATION FROM NOTHING OR SOMETHING	1343
SPONSORS.....	1367

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

HISTORY OF CREATION IN ANCIENT BELIEFS AND MYTHS ESKİ İNANÇLARDA VE MİTLERDE YARADILIŞ ÖYKÜSÜ

Lect. Suzan MOÇ

Iğdır University, Iğdır Vocational School, Iğdır, Turkey

E-mail: suzan.moc@igdir.edu.tr

ABSTRACT

Creation is the belief that humanity and the universe are created from nothing by a supernatural force whose existence was already accepted. Since the first man, researches have been conducted about creation in every period of history. As one finds answers to questions about his/her own creation, he/she assumes his/her role in the society in which he/she is involved and has directed (shaped) his/her life. By researching the creation of the universe and man, people have tried to make sense of their lives. Mankind's curiosity towards creation has led to the emergence of myths in this context. Beliefs are generally evaluated within the framework of religion. Myths, which aim to explain the phenomenon of creation in the cultural process of societies since the early periods of mythic thought, have often produced similar explanations on similar symbols in different geographies and communities. Myths are in the foreground as a source in religious texts. The reason why creation myth is more important than others is that it gives information about society. In this study, rather than the creation of the world and the universe, religious approaches and myths about how humanity is created are mentioned. Myths and beliefs about how man and woman are created by God in different beliefs are explained, and subconscious formations of societies about creation are mentioned. The influence of the geography and religion in which myths are told is undoubtedly important in shaping myths. In this study, the creation process is discussed and information is given about the stories and myths of the ancient Greek mythology and Aztec culture, Mesopotamia, Central Asia, Turkish epics, Islam, Iran and Egyptian civilizations.

Keywords: Creation, Mythology, Belief, Culture.

ÖZET

Yaratılış, insanlığın yaşamın ve evrenin, varlığı önceden kabul edilmiş doğaüstü bir güç tarafından yoktan meydana getirildiği inancıdır. İlk insandan bu yana tarihin her döneminde yaratılış ile ilgili araştırmalar yapılmıştır. İnsan kendi yaratılışı ile ilgili sorulara cevap buldukça içinde bulunduğu toplumda ki rolüne sahip çıkmış ve yaşamını bu şekilde yönlendirmiştir. Evrenin ve insanın yaratılışını araştırarak insanlar yaşamlarını anlamlandırmaya çalışmışlardır. İnsanoğlunun yaratılışa karşı olan merakı bu bağlamda mitlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İnançlar genellikle din çerçevesinde değerlendirilmiştir. Mistik düşüncenin gelişmeye başladığı erken dönemlerden itibaren toplumların kültürlenme süreçlerindeki yaratılış olgusunu açıklamayı amaçlayan mitler, farklı coğrafyalarda ve topluluklarda çoğu zaman benzer simgeler üzerinden benzer açıklamalar ortaya koymuştur. Dini metinlerde kaynak olarak ön planda mitler yer almıştır. Bunlar içinde yaratılış mitosunun diğerlerine göre daha önemli olmasının sebebi,

toplum hakkında bilgi vermesidir. Bu çalışmada dünya ve evrenin yaratılışından ziyade insanlığın nasıl yaratıldığını anlatan dini yaklaşım ve mitlerden bahsedilmiştir. Farklı inançlarda erkeğin ve kadının Tanrı tarafından nasıl yaratıldığına dair, mitler ve inançlar anlatılırken toplumların yaratılışla ilgili bilinçaltı oluşumlarından da bahsedilmiştir. Mitlerin anlatıldığı coğrafyanın ve dinin etkisi şüphesiz ki mitlerin şekillenmesinde önemlidir. Çalışmamızda yaratılış süreci ele alınırken Antik Yunan mitolojisinde ve Aztek kültüründe, Mezopotamya’da, Orta Asya’da, Türk destanlarında, İslam, İran ve Mısır medeniyetlerinde yaratılış hikâyeleri ve mitleri hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaratılış, Mitoloji, İnanç, Kültür.

1. GİRİŞ

Yaratılış kelimesinin sözlük anlamına baktığımızda iki farklı yazımla karşılaşıyoruz. Yaratılış tanrı tarafından yaratılma iken, Yaradılış insan fitratı demektir. Tevrat ve kurandaki anlatımlara göre Allah gökleri ve yeri altı günde yaratmıştır.

Kuran’a göre:

Kaf suresi 38. Ayet; “Gökleri, yeri ve ikisi arasındaki bulunanları altı günde yarattık. Bize bir yorgunlukta dokunmadı. Başlangıçta yer ve gök bitişiktir. Her yer sularla kaplıdır. Allah ın arşı yani mekânı ve tahtıda sular üzerindedir. Hiçbir şey, yok evren yok, dünya yok ama sular vardır”

Hud suresi 7. Ayet; O hangimizin amelinin daha güzel olacağı konusunda sizi imtihan için, henüz arş’ı su üstünde iken gökleri ve yeri altı gün içinde yaratandır.

Tevrat’a göre: Allah önce ışığı yaratmıştır, sonrada geceyi ve gündüzü daha evren, yıldızlar ve güneş hiç ortada yokken. Kuran’da bunun aksini ifade eden bir ayet yoktur. Sonra suları ortadan ikiye ayırmış ve yerin üzerinde bir gök kubbe oluşturmuştur. Alttaki suları bir yerde toplamış suların olduğu yere deniz, olmadığı yere kara demiştir, sonra yeryüzünde bitkileri, meyve ağaçlarını yaratmıştır ve ardından iki büyük ışık kaynağı olduğu sanılmaktadır, Kuran’da da böyledir.

Yaratılış insanlar tarafından bilinmeyen bir zamana ve bilinmeyen bir mekâna aittir. Karmaşık bir şekilde hayal kuran insan bilinmezliği kaos olarak tanımlar. Kaos mitolojilerde yaratılış öncesini ifade eden bir kavramdır. Kaos ortamı belirsizliğin olduğu, hiçbir şeyin var olmadığı bir boşluktur. Bu boşluktan ortaya çıkacak olan kozmos, kaosun

tam karşısında yer alır. Kaostan kozmosa geçiş evresi kutsal şeylerin oluşum ve başlamasını ifade eder.

Kaos belirsizken, kozmos yaratılışın gerçekleştiği ve ilahi gücün tüm hammaddelerinden varlık âlemini meydana getirdiği anı ifade eder.

Evrenin doğduğu anı yani kozmogoniye ifade eder. Kozmogoniler yaşamla ilgili ilkeleri oluşturur. Yaratılışın ideal bir model olması onun başlatıcısının Tanrısal bir güç olmasıyla ilgilidir. (Uğurcan, 2016)

Kozmogoniye anlatan birçok mit vardır. Evrenin ve insanın yaratılışını anlatan mitlere antropogonik mitler denmektedir. İlk insanın yaratılışının anlatıldığı mitler, kozmogonik mitlerin içinde yer alır.

2. İLK İNSANIN YARATILMA SEBEBİ

Antropogoni Mitleri incelendiğinde sadece yaratan ve yaratılan hakkında bilgilerin olmadığı yaratma ve yaratılma nedenlerininde yer aldığı görülebilir. Bu sebepler üç başlık altında toplanabilir.

İlki yalnızlık duygusudur. Yalnızlık duygusu iki şekilde baş gösterir. Biri Tanrıların yalnızlığı diğeri ise yaratılan varlıkların yalnızlığıdır. Bu durum Nijerya mitinde şöyle anlatılmış; Yalnızlık duygusuyla yaratma eylemi başlamıştır.

İkinci sebep; Guatemala (Maya) mitinde kendisini göstermektedir. Tanrıların kendilerini övecek ve kendilerine saygı duyacak, onlara varlıklarını hissettirecek varlıklar yaratma arzusudur.

Üçüncü sebep ise Babil mitinde görülür. Babil mitinde hem çok çalışmaktan yorulan hem de kendilerine hizmet edilmesini isteyen tanrılar tarafından insan yaratılmıştır (Erdal, 2018).

İnsanın yaratılma sebebini mitlerden hareketle özetleyen Koçak; “Mitleri yaratan insan yaratılış nedenini ihtiyaçlarına göre belirledi, “ Kozmik dağ üzerine yerleşen tanrılar, onlar gibi yalnızlıktan sıkılıyor, çalışmaktan yoruluyordu. Onları övecek, yalnızlıktan kurtaracak ve onların hizmetini görececek varlık insandan başkası değildi “sözleri ile benliğin uyandığına işaret etmektedir (Koçak, 2016).

Mit; genel anlamda söylenen ve duyulan bir söz, masal öykü yada efsane anlamına gelen bir anlatıya karşılık gelmektedir (Nar, 2014).

Geçmiş eski çağ tarihine Eski Yunan tarihine kadar uzanan mitler savaş, adalet, din, iktidar ve mücadele gibi konularla anılır. Geçmişten bugüne aktararak süregelen mitler, tanrıların doğuşunu özelliklerini ve aralarındaki ilişkilerini insanların, şehirlerin ve dünyaların nasıl ortaya çıkmış olduklarını açıklamaya çalışır. Özetle toplumu ilgilendiren geçmişe ilişkin kültüre dair pek çok kompleks olaylar dizisi mitler içinde değerlendirilir.

Erken dönem araştırmalar daha çok mitlerinin Yunan kaynakları üzerine olduğunu savunur. Oysaki antik yunan toplumu ile sınırlanmayacak kadar geniş bir özellik gösterir. Diğer toplumlara ilişkin incelemeler özellikle 19.yy.da arkeoloji ve filoloji araştırmacılarının Mezopotamya ve doğu halklarını incelemeleriyle gerçekleşmiştir. Sümer, Babil, Hitit ve Asur mitlerine ilişkin bilgiler mitlerin salt eski yunan kaynaklı olmadığını ortaya koymuş aynı zamanda kökenine yönelik yeni bir tartışmaya da neden olmuştur (Nar,2014).

Aslında bir Akdeniz çevresi efsaneler topluluğu vardır , onu Yunanistan ve Roma'ya mal etmemiz bu efsanelerin Yunanistan ve Roma uyruklu yazarların kalemiyle Yunanca ve Latince yazılmış olmasından ileri gelir .Oysa bu efsanelerin çıkış yeri ne Yunandır ne de İtalya, Anadolu' dur, Girit'tir, Mezopotamya'dır , Fenike'dir , Mısır'dır yada bütün bu yerlerdeki sözlü geleneklerin karışımından meydana gelmiş bir bütündür (Yonar, 2015).

Yaratılış Mitleri, Medeniyetleri yüzyıllar sonrasını inişli çıkışlı bir kader çizgisi üzerinde taşıyan tılsımlar gibidir.

Mit ile kutsalı mükemmel bir denge ile tanımlayan ünlü dinler tarihi uzmanı Mircea Elaide mitolojik anlatılar, içindeki kozmogonik mitlerin yeri için şunları söyler;

Genel olarak bütün mitlerin, herhangi bir şeyin nasıl var olduğunu anlattığı söylenebilir. Dünya ,insan , herhangi bir hayvan türü toplumsal kurum vb.. Ama dünyanın yaratılışı her şeyden önce geldiği için , kozmogonin özel bir saygınlığı vardır .

Mitolojinin dini bir boyutu olduğu gerçeğini bize en iyi yaratılış mitleri anlatır. En çıplak mitler, köken (orijin / yaratılış)mitleridir. Nereden gelmişliğimizin kodlarını bu uzun ve aslında aynı zamanda kısa yolculuğun, sembollerini içinde taşır.

Eliade'nin “ İlahi öykü dediği şeydir mit, bir Yaratılış öyküsüdür”. Mit gerçek şeylerin nasıl var olduğunu akla yatkın olmayan usulde de olsa anlattığı için hakiki ve hakikate dönük bir hikâyedir.

Mitler dünyanın insanın ve yaşamın olağanüstü bir kökeni ve tarihi olduğunu, bu tarihin anlamlı, değerli ve ibret alınacak olaylarla dolu olduğunu ortaya çıkarır. Bu yönü ile mitler bize en az dinler kadar lazımdır. Mitler olmasaydı neyin eksik kalacağı konusunda cesaretle kültürler ve dinler diye cevap verebiliriz. (Yonar, 2015)

İlk insanın yaratılışının anlatıldığı mitler, kozmogonik mitlerin içinde yer alır. Evrenin dünyanın tabiatın yaratılması makro kozmosu oluşturuyorsa, insanın yaratılması da mikro kozmosu oluşturmaktadır. Evrenin yaratılmasında kullanılan toprak, kil, ağaç kamış gibi unsurların insanın yaratılmasında da kullanılması bu düşüncüyü desteklemektedir. (Taş, 2012).

Mitler tarihsel açıdan kesin doğruluk taşımamakla birlikte tarihsel bir olayın sonucunda ortaya çıksın veya çıkmasın önemli dini değerlere sahiptirler. Birçok ayin (ritüel) tarihsel bir olayın sonucunda değil zaman içerisinde toplumda yaygınlaşıp gelişerek ortaya çıkmıştır (Mutlu, 2016).

Yaratılış (kozmogoni ve kozmoloji)ilk destan ve efsanelerin temel konusudur. Günümüze kadar Sümerlere ait evrenin yaratılışına ait bir mit ortaya çıkarılmışsa da, yaratılışla İlgili ilk kozmogonik kavramları Gılgamış destanında da görüyoruz.

Değişik bölgelerde yaşamış olan ve birbirlerinden dağlar ile yalıtılmış olan geniş toplumlarda dil ve etnik ayrılıklara rağmen eski doğu dünyası insanları inanç ve efsaneler bakımından birbirlerine benzerlik göstermektedir. Eski doğu devletlerini oluşturan Sümer, Hitit, Urartu, Asur, Ahamenid, ve bu uygarlıkların etkilemiş oldukları komşu toplumların ortak özelliklerinden biride kültür benzerliğinin olmasıdır (Belli,2012).

3. MEZOPOTAMYADA YARATILIŞ MİTLERİ

3.1. Gılgamış Destanı

Gılgamış Destanı (Enome Eniş), büyük bir kısmı Akkad`ca çivi yazısı ile yazılmış on iki tableten oluşmaktadır. Destanda Gılgamış`ın başından geçenler konu edilir. Eser, kahraman merkezli (heroic) bir destandır.

Türklerde “yaratılış” konusunu işleyen birçok destan ve efsane vardır. Gılgamış, kahraman merkezli (heroic) bir destandır ve “yaratılış” ve “tanrı” kavramlarını doğrudan karşılamaktan uzaktır. Destan incelendiğinde bu kavramları karşılayan kahramanlara ait özellikler verilmiştir. Yaratılış efsanesinde ise “Tanrı” ve “yaratma” temel kavramlar olarak öne çıkmaktadır. Bu efsanedeki Tanrı Kayra Han, Gök Tanrı inancını destekler mahiyettedir ve Gılgamış destanındaki tanrı inancından farklıdır. “Bazı Türk destan ve hikâyelerinde muhtemelen dış etkilerle ve şüphesiz müteakip dönemlerde, Tanrı`nın çocuklarından söz edilmekle birlikte bu durum en azından menşei formu itibarı ile Türklerde Gök-Tanrı inancı için geçerli olmayıp; Eliade`ın da kuvvetle ifade ettiği üzere Türk Tanrı anlayışında temelde, “kutsal evliliğe” (hiégmaie) rastlanmamaktadır. Yani Türk Gök-Tanrı`sı Asur, Babil, Yunan ve Roma tanrıları gibi tanrıçalarla evlenmez. Türk mantaliterinde ve dil mantıklarında başka birçok kavmin dilinde görülenin aksine erkek-dişi ayırımına yer verilmemekte; kâinat Türklere bir bütün olarak görülmekte; bu nedenle de Türklerde dinî bir anlayışın gereği olarak kadın-erkek ayrımı bulunmamaktadır (Yilter, 2017).

Gılgamış destanında mitoloji, efsaneler, tarih ve dinî inançlar iç içe geçmiştir. Destanda sedir ormanı, ihtiyarları gençleştiren ot, meşe ağacı (huluppu), Babil`in kapısı, ikiz dağlar, ölümcül suyu olan deniz mitolojik unsurlardır. Üçte ikisi tanrı üçte biri insan olan Gılgamış`ın kendisi, Enkidu`nun eşekten insana dönüşmesi, tanrılar tarafından sedir ormanını korumakla görevlendirilen Humbaba ve onun Gılgamış ile Enkidu tarafından öldürülmesi, Gılgamış`ın Gökyüzü Boğasını öldürmesi destandaki efsanevî hikâyelerdir. Destan Mezopotamya`da geçmektedir ve yaklaşık olarak milattan önce 2650`li yıllarda yazılmıştır. Nuh (Utanapişti) Tufanı, Gılgamış, Dumuzi ve Lugalbanda (Öfkeli Kral), site devletler gibi tarihî unsurlar dikkati çekmektedir (Yilter,2017).

“Tanrı(lar), -dönemin Mezopotamya’sındaki mitolojik inanç sistemine göre-gökteki tanrılar, yer ve deniz tanrıları (İgigiler) ve yeraltı tanrıları olmak (Annunakiler) üzere üçe ayrılır. Sümerlerde tanrı, yaratma (doğurma fonksiyonu) özelliği nedeniyle daha çok “kadın” şeklinde düşünülmüştür. Mezopotamya`da en güçlü tanrıların “kadın” şeklinde tasavvur edilmesi bu kanıyı kuvvetlendirmektedir. Tanrıların en yücesi tanrıça Aruru`dur. Mezopotamya`da ve her yerde Panteon`u ve evreni yöneten üç büyük tanrı vardır. Bunlar Anu (gök tanrısı), Enlil (yeraltı tanrısı) ve Ea (yer tanrısı)`dır. Bu tanrılar Aruru`dan daha az güç sahibidirler ve her şeyi onun izniyle yaparlar (I / V: 214-215) (Bottéro, 2008: 78).

Gılgamış destanı ve Yaratılış efsanesi karşılaştırıldığında her iki metinde de Yüce Tanrı`nın (Aruru ve Tengere Kayra Han) göğün en yüksek yerinde (on yedinci katta) bulunduğu görülmektedir. Gılgamış destanında Tanrılar, erillik-dişilik özelliği gösterirken, yaratılış efsanesinde yer alan tek dişî varlık Ak Ana Tengere Kayra Han`a yaratma ilhamı verir. Tanrı her iki metinde de yaratma vasfına sahiptir; insanları ve insanüstü varlıkları yarattıktan sonra yalnız başına bırakmaz, ancak onlara bazen kızar. Yaratılış efsanesinde Tengere Kayra Han gücünü kimse ile paylaşmaz. Gılgamış`ta ise Tanrı güçlerini üç büyük Tanrı (Anu, Enlil ve Ea) ile paylaşmıştır. Bu paylaşım katmanlar halinde mesela şehir devletlerine ait tanrılar, olağanüstü güçlere sahip tanrı-insanlar gibiyeryüzüne doğru genişlemektedir. Yeryüzüne doğru inildikçe/çıkıldıkça tanrıların güçleri azalmaktadır. (Erlık ile Enlil) aynı işlevleri olan varlıklardır. İkisi de yerin altında ve dünyanın sonuna kadar kalıcıdır; kötülük tanrısıdır. Erlık yaratma özelliğine sahiptir ancak bunu Tanrı`dan gizli yaptığı için cezalandırılmıştır. Mangdaşire ve Gılgamış tanrı-insan özelliği taşırlar. Tanrı onları özel olarak insanların arasından seçmiştir (Yilter, 2017).

3.2. Sümerlerin İnanışına Göre Yaratılış Mit

- 1- Başlangıçta ilksel deniz vardı; kökeni ve doğuşu konusunda bir şey söylenmemektedir. Sümerler onu her zaman varmış gibi düşünmüş olabilirler.
- 2- İlksel deniz gök ile yerin birliğinden oluşan kozmik dağı vücuda getirdi.

3- Tanrılar insan biçiminde kişiselleştirildiğinde Anu (Gök) , Enil (yer)dişildi. Onların birleşmesinden Hava Tanrısı Enlil doğdu.

4- Hava tanrısı Enil yerden göğü ayırdı ve babası Anu göğü ele geçirirken, Enil annesi Ki'nin birleşmesi–tarihsel devirlerde Ninmah, “Yüce Kraliçe”, Ninhursak, ”Kozmik Dağların Kraliçesi”; “Nintu “Doğurgan Kraliçe” gibi çeşitli adlar verilen Tanrıçalarla özdeşleştirilmiş olabilir. Evrenin düzenlenmesi insanın yaratılışını ve uygarlığın kuruluşunu başlattı.

Bu konu aşağıdaki “Gılgamış, Enkidu ve Ölüler diyarı “ adlı Sümer şiirinin giriş bölümünde şöyle anlatılmaktadır.

Gök yerden uzaklaştıktan sonra

Yer gökten ayrıldıktan sonra

İnsan adı konulduktan sonra

Anu göyü ele geçirir

Enlil yeri ele geçirdikten sonra

Ereškigal Kur'un ödülü olarak ele geçirilip götürüldükten sonra

O denize açıldıktan sonra

(Kur) Krala ufak taşlar fırlattı

Enkiye koca taşlar fırlattı

Onun küçük taşları, kamışların taşları

Enki nin gemisinin omurgası

Saldıran kasırgaya benzeyen savaşta yenildi;

Krala karşı geminin serenindeki sular,

Kurt gibi yutuyordu

Enki ye karşı geminin ardındaki sular,

Aslan gibi vuruyordu.

Şiirden anlaşıldığı üzere başlangıçta bütün olan gök ve yer birbirlerinden ayrıldı ve böylece insanın yaratılışı buyruldu. Anlatılan gök Tanrısı Enlilde yerin hâkimi oldu.

Sümer Mitlerinde İnsanın Yaratılışı; Sümer mitolojisinde insanın Tanrılara hizmet etmesi için yaratıldığı anlatılır. Hava Tanrısı Enlil Tanrılara hizmet etmeleri maksadıyla Enki'nin tavsiyesiyle Tahıl Tanrıçası Aşnan ile Sığır Tanrıları'nı yaratmıştır.

Adem inancına da kaynaklık ettiği düşünülen Adapa Efsanesi ; Yasak meyve , cennet ve sonsuz yaşamdan kovulma medeniyet bilgilerine veya sanatlarına sahip olma gibi Adem'e atfedilen diğer sıfat ve fillere benzer niteliklere sahiptir.

3.3. Sümerlerde Tanrı ve Tanrıça İsimleri

Abzu; Yeraltı Tanrısı

Akrep insanlar; Akrep insanlar ülkesi. Tufan varsayımının ilk biçimi Sümerlerin Gilgamiş öyküsünde anlatılır. Tufanda kurtularak ölümsüzlüğe kavuşan Utnapiştim 'in Oturduğu yer, Akrep Ülkesini öğrenmek için büyük dedesi Utnapiştime gitmek için bu ülkeden geçer.

An; Gök tanrı Anum da denir.

Anşar; Gökyüzü Tanrısı.

Annunakiler; İkinci derece Tanrılar. Bunlar baş Tanrı Marduk'tan kendilerine bir hizmetçi vermesini istemişler oda insanı yaratmış.

Aruru: Sümer Tanrıçası Gilgamiş Destanında adı A-ru-ru diye geçer.

Boğa; Bolluk ve Güçlük simgesi

Ea; Su Tanrısı. Enki adıyla da anılır.

Enkidu; Gilgamişin arkadaşı. Kimi araştırmacılar onun bir insan olmadığını belkide bir arslan olduğunu ileri sürmektedirler.

Enlil; Yeryüzü –Tanrısı

İştär; Ulu Tanrıça veya Ana Tanrıça, Aşk ve savaş Tanrıçası.

Kingu; Devler ve canavarlar ordusunun komutanı

Lakmu; Erkek yılan- Dişi yılan birleşmesinden meydana gelmiştir.

Lilitu; Dişi gece demonu

Moummou; Sonsuzluk Tanrısı

Nana; Ana Tanrıça

Ningürsu; Savaş Tanrı

Ninhursag; Kış bölgesi Tanrıçası

Ninhil; Tanrı Enilin Karısı, Ninginsunun annesidir.

Sin ; Ay tanrı . Sümerlerin en büyük Tanrısıdır.

Utu; Güneş Tanrı Ud yada Utta denir.

UTNAPIŞTİM; Sümerlerin Nuhu. Şurupak kentinde kralmış bilgeymiş ve rahipmiş. Adının sözlü anlamı “Hayatı görendir” Ubara – Tututnun Oğluymuş. Tufanı atlattıktan sonra ölümsüzlüğe karışan ve tanrılarca DİLMUN (cennet)yaşamalarına izin verilen Utnapiştim aynı zamanda atası bulunduğu Gılgamış’a ünlü su baskınını şöyle anlattı. İnsanlar çoğalıp gürültü yapmaya başlamışlar. Tanrıların gözüne uyku girmez olmuş. Bunun üzerine insanları yok etmeyi planlamışlar. Tanrı Ea “önceden verdiği sözü tutarak “Utnapişme haber vermiş ve bir gemi yapmasını sağlamış. Geminin yapımı bitince tufan patlamış korkunç bir kasırga başlamış Tanrılar bile göğün en yüksek katına çıkmışlar. Altı gün ve altı gece boyunca gök ve yer birbirine karışmış, yedinci günde tufan yatışmış Utnapiştimin gemisi Nisir Dağının tepesine oturmuş. Orada gemiden inip adak kurbanı kesmişler. Tanrılar Utnapiştim ve karısına ölümsüzlük bağışlayıp çok uzakta yaşaması için Dilmun’a yerleştirmişler. Bu yüzden Sümerler ona uzaktaki de derler (www.mitoloji.com).

Babil efsanelerinde geçen Sümer medeniyeti ve Asurlularda benzeri olan Dünyanın yaratılışı hakkındaki bir efsaneye göre yerin ve göğün olmadığı zamanlarda Sular Tanrısı Apsu, suyunu Tiamat’ın (düzensizlik ve kargaşa tanrısı) suyuna katmıştır. Bunun sonucunda tüm âlem meydana gelmiştir. Fakat Tiamat düzene ve evrene karşı olduğundan dolayı evreni yutmuştur. Böylece düzensizlik evrene tekrardan hâkim olmuştur. Bunun üzerine Marduk, Tiamat ile savaşılmaya başlamıştır. Savaş sonrasında Marduk, Tiamat’ı öldürerek iki parçaya bölmüştür ve bir parçasıyla yeri diğer parçasıyla da göğü yaratmıştır. Bu nedenle yeryüzündeki kargaşa devam ederken Marduk, gücüyle yeri ve göğü eski kargaşalardan korumaya çalışmaktadır (Yıldırım,2012).

Mısır’da yaratılış ile ilgili birçok mit vardır. Bu mitlerden birine göre, ilk başlangıçta yalnızca su vardır. Sudan bir ada ortaya çıkmıştır. Bu ada ile birlikte yaşam başlamıştır. Bir diğer anlatıma göre, evren ilksel bir yumurtadan doğmuştur ve “Atum”

adı verilen görünmez üstün tanrı, “Re” kudretli güneş tanrısıdır. Yer ile gök temel elementler olup kozmogonide yer almaktadır. Sonrasında Teogoni gelerek Osiris, İsis, Seth gibi diğer tanrılar ortaya çıkmıştır. Mısır mitlerinde insanın yaratılışı tanrılar ve evrenin yaratılışı kadar önemli görülmemiştir. İnsan trajik biçimde Re’nin gözyaşlarından doğmuş ve Tanrı Re insanların yaşaması için yeri ve göğü yaratmıştır. İnsanlar Re’ye karşı gelerek hilelere başvurunca Re insanoğlunu yok etmeye karar vermiştir. Ancak çeşitli entrikalar nedeniyle insanoğlunu yok etmeyi başaramamıştır (Aydın ve Aslıturk Erbay 2017).

Yunan mitolojisine göre öğrenilmek istenilen ilk şey dünyanın yaratılışıdır. Eski Yunanlılar bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadığı için tabiat olaylarını canlı bir varlık olarak düşünerek incelemeye başlamışlardır. Bu nedenle yeryüzü, gökyüzü ve sular birer tanrı olarak kabul edilmiştir (Can, 2015: 21). Uçsuz bucaksız bir karanlığı ihtiva eden bir Khaos vardır. Khaos, yaratılıştan önce var olan ilk boşluğun kişileştirilmiş halidir (Grimal, 2012: 368).

Khaos’dan geniş göğüslü olan Gaia (yer) ortaya çıkmıştır. Gaia, dünyayı, yeri ve evrensel bir öge olarak toprağı simgelemektedir. Sonrasında sevginin temeli olan, her şeyi birleştiren, çoğalma sembolü olan Eros doğmuştur. Eros Aşk Tanrısıdır. En eski teogonilerde yer ile birlikte doğmuş olan, Khaos’tan çıkma olan bir tanrı olarak da bilinmektedir (Grimal, 2012: 178).

Khaos’dan Erebus (gece) doğmuştur. Gaia ölümsüzlerin yeri olan ve yıldızlarla dolu göğü yani Uranus’u doğurmuştur. İlk insan bir Titan olan Prometheus tarafından balçıktan yaratılmıştır. Prometheus, kile şekil vererek ilk insanı yaratan kahramandır (Grimal, 2012: 667).

İlk insanın vücudunu yapmak için balçığı su ile değil de gözyaşı ile yoğurarak yapmış ve ilk insanı yaratmıştır (Can, 2015: 26). Bu sebeple insan tabiatın en aciz varlığı olarak görülmektedir.

4. ESKİ AHİTLERDE YARATILIŞ

Tevrat'ın Tekvin bölümünde başlangıçta Tanrı gökleri ve yeri yaratmıştır. Tanrı'nın kâinatı yarattığında yer ıssız ve boştur. Okyanus karanlıkla kaplıdır ve Tanrı'nın ruhu suların üstünde hareket etmektedir. Tanrı ışığı yaratarak ve gece ile gündüzü meydana getirmiştir

. Akşam ve sabah olmuştur ve bu ilk gündür. İkinci günde, göğü ve suları birbirinden ayırmıştır. Üçüncü günde, denizleri ve karaları birbirinden ayırarak karalar üzerinde çeşitli bitkiler yaratmıştır. Dördüncü günde, günler, aylar ve yılların belirlenmesinden sonra iki büyük ışık olan gündüze hükmeden güneşi ve geceye hükmeden ayı yaratmıştır. Yıldızları da güneş ve ay ile birlikte yaratmıştır. Beşinci günde, denizlerde deniz canlılarını, gökyüzünde gök canlılarını, kara hayvanlarını ve insanı yaratmıştır. Denizlerde ve karadaki hayvanlara çoğalmaları için kutsamıştır. Altıncı günde, Tanrı gökleri, yeryüzünü ve içindeki tüm canlıları yarattıktan sonra, insanı kendi suretinde erkek ve dişi olarak yaratmıştır. Tanrı ilk insan çiftini kutsamıştır. Üreme yoluyla yeryüzünde çoğalması, yeryüzü ile yer ve göklerdeki canlılar üzerinde hâkimiyet kurması emredilmiştir. Yiyecek olarak yerin bitirmiş olduğu her bitki, meyvesi olan her ağaç kendilerine sunulmuştur (Tevrat/Tekvin BAP 1, 2005: 1-2).

Yedinci günde Tanrı yapmış olduğu işi bitirmiş ve istirahat etmiştir. Tanrı yedinci günü kutsamıştır çünkü bütün işlerinden o gün istirahat etmiştir (Tevrat/Tekvin BAP 2, 2005)

Tevrat'taki yaratılış hikâyesi şöyledir; Tanrı ilk insanı ya da ilk Âdem'i topraktan şekil vererek ve burnuna hayat nefesi üfleyerek yaratmıştır. Sonrasında doğu tarafında Aden'de bahçe yaparak orada topraktan meyve veren güzel görünümlü ağaçlar bitirmiştir. Tanrı hayat ağacını ve iyiyi ve kötüyü bilme ağacını bahçenin tam ortasında yaratmıştır. Bahçeyi sulama için Aden'den bir ırmak çıkmıştır. Irmak bölünerek dört kola (Pişondur, Gihon, Dicle ve Fırat ırmakları) ayrılmıştır. Tanrı, bahçenin korunması ve bakımı ile ilgilenmesi için yaratmış olduğu Âdem'i yetiştirmiştir. Bahçedeki bütün ağaçlardan yiyebileceğini ancak iyilik ve kötülüğü bilme ağacından yerse öleceğini bildirmiştir. Tanrı sonra Âdem'in tek başına olmasının iyi olmadığını düşünerek onun için uygun bir

yardımcı yaratmaya karar vermiştir. Ayrıca her cinsten hayvanlar yaratmıştır. Âdem bu yaratılan hayvanlara isim vermiştir. Hayvanların her birinin adını ne koydu ise hayvanlar o isim ile anılmaktadır. Fakat Âdem için uygun bir yardımcı bulunmamaktadır. Bu durum üzerine Tanrı Âdem'e derin bir uyku verir ve Âdem uykudayken Tanrı Âdem'in kaburga kemiklerinden birini alarak kadını yaratmıştır. Âdem, kadın kendisine verildiğinde kemiklerinden ve etinden olduğu için kadına anne babasından daha çok sıkı bağlanacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Âdem ve kadının çıplaktır ve utançları yoktur (Tevrat/Tekvin BAP 2, 2005: 2-3).

Kadın yaratıldıktan sonra Tanrı'nın yaratmış olduğu tüm kara hayvanlarının içerisinde en hilekâr olan yılan, kadına bahçedeki ağaçlarla ilgili olarak yasak hakkında soru sorar. Kadın her ağaçtan yiyebileceklerini fakat Tanrı'nın bahçenin ortasındaki ağaçtan yemeyi ve ağaca yaklaşmayı yasakladığını anlatır. Bunun üzerine yılan kadına eğer ağaçtan yerlerse ölmeyeceklerini ve eğer yerlerse tam tersi gözlerinin açılarak iyi ve kötüyü ayırt etmede Tanrı kadar iyi olabileceklerini anlatmıştır. Kadın ağacın güzel ve hoş olduğunu, insanı anlayışlı yaptığını düşünerek ağacın meyvesinden yer ve kocasına da vererek ona da yedirir. Böylece birden gözleri açılır ve çıplaklıklarını fark ederler. İncir yapraklarından kendilerine örtü yaparlar. Tanrı'nın geldiğini görünce ağaçların arasına gizlenmişlerdir. Tanrı, Âdem'in yasak meyveden yediğini öğrendiğinde sorgulama başlamaktadır. Âdem, meyveyi kadının kendisine verdiğini söylemiştir. Kadın kendisini yılanın kandırdığını söylemiştir. Tanrı yılanı, kadına ve Âdem'e cezalarını bildirmiştir. Yılanın cezası; lanetlenerek karnının üzerinde yürümek, ömrü boyunca toprak yemeye mahkûm olmak ve kadın ile kendi arasına ve zürriyetleri arasına düşmanlık konmasıdır. Kadının cezası; doğum ve gebelik acılarının artırılması, kocasına meyletmesi, gönül vermesi ve kocasının kendisine hâkim olmasıdır. Âdem'in cezası; Tanrı'nın yasağını çiğnediği ve karısının sözünü dinlediği için toprağın kendisinden dolayı lanetlenmesi, yiyeceğini topraktan zahmet ile elde etmesi ve tekrardan toprağa dönene kadar alın teri ile ekmeğini kazanmasıdır. Âdem karısına yaşayan anlamına gelen Havva ismini vermiştir. Tanrı, Âdem'i ve Havva için deriden bir kaftan yaparak giydirmiştir. Tanrı, iyilik ve kötülük ağacından yiyen Âdem'in iyiyi ve kötüyü bilmede

kendisi gibi olduğunu ifade eder. Tekrar bir hata yapıp hayat ağacına uzanarak ebediyete ulaşmasını diye Tanrı Âdem'i Aden bahçesinden kovmuştur ve hayat ağacı için Aden bahçesinin dört yanını her tarafa dönen kılıçlar yerleştirmiştir. İnsanlığın yeryüzü macerası başlamıştır (Tevrat/Tekvin BAP 3, 2005; Aydın, Erbay Aslıtürk, 2017)

5. TÜRKLERDE YARATILIŞ DESTANI

Daha hiçbir şey yokken "Tanrı Kara Han'a "su" vardı. Kara Handan başka gören, sudan başka görünen yoktu. Kara Han yalnızlıktan sıkılıp ne yapayım diye düşünürken su dalgalandı. "Ak Ana" çıktı. Kara Hana "yarat" deyip yine suya daldı. Bunun üzerine Kara Han "kişi" yi yarattı. Kara Hanla kişi ebedî suyun üstünde iki kara kaz gibi uçuyorlardı. Fakat kişi halinden memnun değildi. Kara Handan daha yüksekte uçmak istiyordu. Onun bu dileğini sezen Kara Han, kişiden uçmak kabiliyetini aldı. Kişi sonsuz suya yuvarlandı. Boğuluyordu. Yaptığına pişman olarak Tanrı Kara Handan bağışlanmasını diledi. Tanrı Kara Han kişiye sudan yükselmesini buyurdu.

Denizden bir yıldız yükseltti. Kişi bunun üstüne oturarak batmaktan kurtulacaktı. Kişi artık uçamayacağı için Tanrı Kara Han dünyayı yaratmak istedi. Suyun dibine dalarak toprak çıkarmasını kişiye buyurdu. Kötü düşünceden hâlâ vazgeçmeyen kişi denizin dibinden toprak çıkarırken kendisi için de gizli bir dünya yaratmak istediğinden ağzına biraz toprak sakladı. Kişi avucundaki toprağı su yüzüne serpince Tanrı Kara Han toprağı "büyü" diye buyruk verdi. Bu büyüyen toprak dünya oldu. Fakat aynı zamanda kişinin ağzındaki toprak da büyümeğe, başlayıp onu boğacak hâle geldi.

Tanrı Kara Han "tükür" diye buyruk vermeseydi boğulup gidecekti. Kara Hanın yarattığı dünya dümdüzdü. Kişi tükürünce ağzından çıkan topraklar bu dümdüz dünyaya fırlayarak üzerinde bataklık tepeler meydana getirdi. Buna kızan Tanrı Kara Han bu itaatsiz kişiye "Erlig" (= Şeytan) adını verdi ve onu kendi ışık âleminden kovdu. Bundan sonra yerden dokuz dallı bir ağaç bitirerek her dalın altında bir adam yarattı. Bunlar dokuz insan ırkının ataları oldular.

Erlig bu insanların bu kadar güzel ve iyi olduklarını görünce Kara Handan onları kendisine vermesini istedi. Kara Han vermedi. Fakat Erlig onları kötülüğe sürükleyerek kendisine çekebiliyordu. Kara Han insanların bu akılsızlığına, Erliğe kanmalarına kızarak

onları kendi başlarına bıraktı. Erliği yer altındaki karanlıklar dünyasının üçüncü katına kovdu. Kendisi için de on yedinci kat göğü yaratarak oraya yerleşti. İnsanları korumak için de meleklerinden birini

Erlig bu güzel göğü görünce o da kendisine bir gök yaratmak için Kara Handan izin aldı. Kendi göğüne tebaasını, yani kandırdığı kötü ruhları yerleştirdi. Erliğin tebaası Kara Haninkilerden daha iyi yaşadıkları için Tanrı Kara Hanın canı sıkıldı. Meleklerinden birini göndererek Erliğin göğünü yıktırdı. Bu gök yıkılıp dünyaya düşünce yıkıntılarında dağlar, boğazlar, ormanlar meydana geldi.

Kara Han, Erliği dünyanın en derin katına sürdü. Bu güneşsiz, aysız, yıldızsız yerde dünyanın sonuna değin oturmasını buyurdu. Tanrı Kara Han on yedinci kat gökten kâinatı idare etmektedir. On altıncı kat gökte "Bay Ölkün" Altın Dağda, altından bir tahtta oturur. Yedinci katta "Gün Ana", altıncı katta "Ay Ata" oturmaktadır (Banarlı,1987).

Yaratılış destanının ana çizgileri bunlardır. Burada “ Kişinin” kendisini yaratandan daha yükseklerde uçmaya kalkması ve hayatında durmaksızın değişiklik arayan ruhta olması derin bir insanlık görüşünün ifadesidir. Bundan daha mühim bir çizgi, Tanrıya bile yaratma ilhamının bir kadın hayali tarafından verildiğini düşünen fikri ve estetik görüşüdür. Bu görüş üzerinde hassasiyetle durmak gerekir. Yunan mitolojisinde Kadının ve kadın tanrıların gerek doğuşları gerek çevrelerinde yarattıkları aşk, ihtiras ve sanat hayatlarıyla nasıl âlemler dolduran bir vazife gördükleri çok iyi bilinir. Bir misal olarak Aprhrodite`nin doğuşu böyle bir mana taşır. Latinlerin Venüs dedikleri bu güzellik tanrıçası, tanrı kanıyla denizköpüğünden doğmuştur: Semada iki tanrı vuruşmuşlar, bunlardan birinin kanı Akdeniz'in sularına dökülmüş; deniz, Tanrı kanını saygıyla taşıyarak onu köpüren dalgalarıyla itip sahile götürmüştür. Kıbrıs kıyılarına yaklaşınca da Yolda tanrı kanıyla denizköpüğünün birleşmesinden bedenlenen Aphrodite kanatlı meleklerin ihtiramla karşıladıkları bir ilahe olarak karaya ayak basmıştır (Banarlı,1987).

Genel olarak bütün dini ve mitolojik sistemlerde görülen kozmogonik mitten sonra ilk insanın yaratılması, Türk mitolojisi içinde karakteristik bir özelliktir. İnsan tabiat elementlerinden yaratılmıştır. Bu hammaddeler tanrı tarafından bir araya getirilerek insan

formunda canlı bir varlık yaratılmıştır. İnsanın yaratılmasında kullanılan malzemeler evrenin yaratılmasında da kullanılmıştır (Erdal, 2017).

6. SONUÇ

Sonuç olarak yaratılış insanlar tarafından bilinmeyen bir zamana bilinmeyen bir mekâna aittir. Çalışmamızda medeniyetlerin, uygarlıkların, eski ahitlerin destan ve mitlerinde ayrıca semavi dinlerde yaratılış öyküsünün nasıl anlatıldığını anlatmaya çalıştık.

Eski çağlarda Yunan tarihine kadar uzanan mitler, savaş gerek dünya mitlerinde gerekse Türk mitlerinde insanın yaratım süreci öncelikle bir yaratıcı ile başlamaktadır. Kimi mitlerde bu Türk ve Dünya Mitlerinde İnsanın Yaratılışı ve Toprak yaratıcısının hem adı hem de cinsiyeti belli iken kimi mitlerde ise belli değildir. Bazı mitlerin büyük bir kısmında ilk insan erkek olarak yaratılmıştır. Kadın ise ya sonradan ya da erkeğin bir parçasından yaratılmıştır. Yaratılan insanlar toprağın türevleri olan balçık, kil ve çamurdan hammaddesinden yaratılmış olup, çeşitli yollarla insanlara şekil verilmiştir. Özellikle dünya mitlerinde yer alan bazı mitlerde yaratıcı insanların bir kısmını özenerek yaratmışken bir kısmını da alelade yaratmıştır. Bu şekilde bir yaratım günümüzdeki insan tiplerini (ten rengi, beden engeli, beden deformasyonu vb.) açıklamak için anlatılan bir mit niteliği taşımaktadır. Dünya mitlerinin kimilerinde yaratıcı sıkıldığı ya da işleri yapacak biri olmadığı için bir insan yaratma ihtiyacı hissetmişken, bu düşünce Orta Asya ve Sibiryaya Türk mitlerinde görülmez. Türk mitlerinde yaratıcı Tanrı Ülgen, erkek olarak geçmektedir. Bu ifade ile Ülgen'e erkek cinsiyeti verildiği anlaşılmaktadır. Altay yaratılış mitinde tanrı Ülgen, Ak Ana/İne'nin telkinleri ile insanı yaratır ve kendisine kardeş yapar. Tanrının bu şekilde yalnızlığı giderdiği düşünülebilir.

Yaratıcı, insanı yaratmış olduğu dünyanın bir parçası olarak tasavvur etmiş ve makro kozmik yaratılış olarak tasarladığı dünyaya mikro kozmik yaratılış olan insanı da ekleyerek yaratım sürecini tamamlamıştır. Toprak, hem mitik dönemlerin hem de büyük dinî geleneklerin insanoğlunun yaratılışını içeren anlatılarında temel unsur olarak ele alınmıştır. Mitlerde toprağa, yaşam döngüsünün başlangıç maddesi olarak ve de insanın ölümlü oluşunun sembolizmi anlamında güçlü bir vurgu yapılmaktadır. Buraya kadar

özetlenen veya alıntı yapılarak aktarılan metinlerde, insanın topraktan yaratılmasının, Tanrının ona üfleyerek ruh ve hayat vermesinin Kitab-ı Mukaddes’le büyük oranda benzerlikler taşıdığı söylenebilir. Böylece insanoğlu yaratıcıdan da bir parça ile varlık kazanmış ve tecelli olmuştur (Erdal, 2017).

KAYNAKLAR

- Aydın, Canan-Aslıturk, Erbay. Gül, (2017). Mitoloji ve Dinler Tarihi Çerçevesinde Yaratılış: Sistine Şapeli Tavan Freskolarına Yöneliş Düşünceler, **İdil Dergisi**. Cilt: 6,Sayı:30, s715-734
- Banarlı, Nihat, Sami (1987). **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi 1**, Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar, İstanbul.
- Belli, Oktay (2012). **Urartu Mitolojisi Üzerine Bir Deneme**, Anadolu Araştırmaları.
- Bottero, Jean (2008). **Gılgamış Destanı-Ölmek İstemeyen Büyük İnsan**, YKY, İstanbul.
- Can, Şefik (2015). **Klasik Yunan Mitolojisi, İstanbul: Ötüken Yayıncılık**(13. Baskı)
- Erdal, Tuğçe (2017). Türk ve Dünya mitlerinde insanın Yaratılışı ve Toprak, **Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi TAED-** 61,Ocak, Erzurum.
- Erdal, Tuğçe (2018). Türk ve Dünya Mitlerinde İnsanın Yaratılışı ve Toprak, **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, sayfa: 113-126, Erzurum.
- Grimal, Pierre (2012). Çev. Sevgi Tamgüç, **Mitoloji Sözlüğü, Yunan ve Roma**, Kabalcı Yayınevi (1. Baskı) İstanbul.
- Koçak, Aynur (2016). **Mitlerle Varoluş Yolculuğu**, İstanbul, Alfa yayınları.
- Mutlu, A. Suzan (2016). "Eski Mezopotamya Nevruz kutlamaları", **Archivum Anotolicum**
- Nar, Mehmet Şükrü (2014). Günümüz Toplumunda Mitler, Anadolu Halk Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme, **Folklor ve Edebiyat Dergisi**, Cilt 20, sayı:79, sayfa: 56.
- Taş, İsmail. (2002). **Türk Düşüncesinde Kozmogoni –Kozmoloji**, Konya: Kömen Yay.
- Uğurcan, Fatma Zehra (2016). Altay destanları üzerine bir inceleme-Yaratılış, Yaşam, Öte Dünya - Yıldız Teknik Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Edeb. Yüksek Lisans Tezi.

www.mitoloji.com/sumer.mitolojisi, erişim tarihi: 08.07.2019

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Yıldırım, Nimet, 2002: 23, "İran mitolojisi", **Nüsha**, 2 (7), 19-44

Yilter, Sait (2017). Mecmua, **Uluslararası, Sosyal, Bilimler, Dergisi**, Yıl:2, Sayı:4,
sayfa: 29-40

Yonar, Gönül (2015), **Yaratılış Mitolojileri**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

FIRST CREATION AND ADAM AND EVE IN NAZAN BEKİROĞLU'S NOVEL *LA SONSUZLUK HECESİ*

NAZAN BEKİROĞLU'NUN *LA SONSUZLUK HECESİ* ADLI ROMANINDA
İLK YARATILIŞ VE HZ. ÂDEM'LE HAVVA

Prof. Dr. Şahmurat ARIK

Kastamonu University, Faculty of Science and Arts, Dept. of Turkish Language and Literature,
Kastamonu, Turkey

E-mail: sahmurat30@yahoo.com

ABSTRACT

The creation of all beings and Adam and Eve are one of the numerous common grounds of monotheistic religions. Creation of things and first human being Adam and then Eve, equipping Adam with skills, the event that caused Adam and Eve to be evacuated from the Eden, the start of their life on earth, regret, repentance and anecdotes of Cain and Abel are the subjects that are intensively studied both in Turkish literature and World literature. These subjects are frequently used in other fields of art in addition to literature. Nazan Bekiroglu, who is one of the most widely read author of contemporary Turkish Literature, handles the cases of first creation and adventures of Adam and Eve poetically in her novel *La Sonsuzluk Hecesi*. In the novel, the creation of Adam, the aim of his creation and his relations with the God are primarily dealt with. Afterwards, the creation of Eve and following incidents are transferred to readers in a chronological order. In this context, the verses from Quran, Prophet Mohammad's sayings and anecdotes that shed light on the issue are utilised. Furthermore, other monotheistic books are made use of. In addition, the author's imagination provides new viewpoints to the first creation, the events occurring around Adam and Eve, fills the gaps with wisdom and adds a literary perspective to the events, removing them from being historical events. Thus, she tries to open a path for the comprehension of the events by readers by putting on the agenda the relations of Adam and Eve with the God and the aim of their creation. Then, she paves the way for empathy by emphasizing the shared destiny between the readers and the characters of the novel departing from the anecdotes in the novel. At the final stage, she gives her final message to the readers referring to the aim of creation of all living and non-living things and their duties. In this paper, the projection of the philosophy of creation on the literary ground will be handled departing from the novel *La Sonsuzluk Hecesi*. In this context, creation and how the adventures of Adam and Eve are reflected and presented to the reader in the novel will be examined. Moreover, the hidden questions and possible answers in the novel will be examined by emphasizing what respect the issues, reawakened by Nazan Bekiroglu, in the novel such as creation, the relations of human beings with the God, the aim of creation of Adam and Eve and all human beings and their duties, the reason behind the creation of things and the start of the world life and its consequences are handled.

Keywords: *La Sonsuzluk Hecesi*, Nazan Bekiroğlu, Novel, Creation.

ÖZET

Varlık âleminin yaratılması ve Hz. Âdem'le Havva'nın var edilmeleri, semavi dinlerin birçok ortak noktalarından biridir. Eşyanın yaratılması, ilk insan Hz. Âdem'in ve sonrasında Hz. Havva'nın var edilmesi, Hz. Âdem'in marifetle donatılması, cennetten çıkarılmalarına vesile olan hadise, yeryüzündeki hayatlarının başlaması, pişmanlık, tövbe, Habil ile Kabil'in kıssaları vb. gerek Türk edebiyatında gerekse dünya edebiyatında çokça işlenmiş konulardandır. Bunlar, edebi saha dışında diğer sanat dallarında da sıklıkla geçer. Çağdaş Türk Edebiyatının yaşayan ve en çok okunan yazarlarından Nazan Bekiroğlu, *La Sonsuzluk Hecesi* adlı romanında ilk yaratılış ve Hz. Âdem ile Havva'nın maceralarını, şiirsel bir dille kaleme alır. Eserde Hz. Âdem'in var edilmesi, yaratılış amacı ve Yaratıcıyla olan münasebetleri öncelikli olarak ele alınır. Sonrasında Hz. Havva'nın yaratılması ve bunu takip eden hadiseler, kronolojik bir kurguyla okuyucuya aktarılır. Bu bağlamda konuya ışık tutan ayet, hadis ve kıssalardan istifade edilir. Ayrıca diğer semavi kitaplardan da faydalanılır. Bunlara ilâve olarak yazarın muhayyilesi de ilk yaratılış ve Hz. Âdem'le Havva etrafında cereyan eden hadiselere etkin bir faaliyetle yeni bakış açıları sunar, boşlukları hikmetle doldurur ve yaşanmışlıkları tarihi bir hadise olmaktan çıkararak, ona edebi bir hüviyet katar. Bu bağlamda Hz. Âdem'le Havva'nın Yaratıcıyla olan münasebetleri ve yaratılış gayelerini gündeme getirerek, ilk adımda okuyucular nezdinde hadisenin kavramasına kapı aralar. Daha sonra romanda anlatılan kıssadan hareketle okurla romandaki kahramanlar arasındaki ortak kadere işaret ederek ve empatiye zemin hazırlar. Son adımda ise, başta insan olarak bütün varlık âleminin yaratılış gayesi ve vazifelerine işaret ederek, okura son mesajını verir. Bu bildiriye, *La Sonsuzluk Hecesi* adlı romandan hareketle yaratılış felsefesinin edebi zemindeki iz düşümü ele alınacaktır. Bu bağlamda yaratılış hadisesi ve Hz. Âdem'le Havva'nın maceralarının romanda nasıl ele alındığı ve okura nasıl takdim edildiği irdelenecektir. Ayrıca, roman vasıtasıyla Nazan Bekiroğlu tarafından tekrar gündeme getirilen yaratılış, Yaratıcı ile insanın münasebeti, Hz. Âdem ile Havva'nın dolayısıyla bütün bir beşeriyetin yaratılma gayeleri ve vazifeleri, eşyanın var edilme sebebi, dünya hayatının başlangıcı ve neticeleri vb. gibi meselelerin eserde hangi düzlemde işlendiği üzerinde durularak, eserde örtük bir şekilde sorulan sorular ve verilmeye çalışılan cevaplar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *La Sonsuzluk Hecesi*, Nazan Bekiroğlu, Roman, Yaratılış, Âdem ile Havva.

1. GİRİŞ

Sanat; rutinleşmenin körelttiği dünyayı, farklı açılardan yeniden görmeyi sağlarken genelgeçer durumu genellikle dışlar, formunu bozar ve başka bir biçimde tekrardan üretir. Sanatçı, dünyayı ve insanı dilde deneyimlerken körelen algılama biçimlerini uyandırma uğruna metaforik dönüştürmeler de yapar. Genellikle don değiştirme, tebdil-i kıyafet

etme, başka bir varlığa dönüşme gibi motifler; masallar ve mitoslardan beri en çok kullanılan dönüştürme figürleridir.

George Eliot'un "Klâsik Nedir" makalesi en temele indirildiğinde şu sonuç ile karşılaşılır: "Hiçbir metin kendinden önceki metinden yararlanmadan veya ona göndermeler yapmadan varolamaz. Eğer bir varolma söz konusu ise bu şüphesiz saklanmış örtülmüş bir metnin varlığını gösterir." Bu nedenle metinlerin her biri, okuyucuyu başka bir metnin varlığından haberdar eder, demek yanlış olmaz. Her metnin içinde bütün metinlerin varlığından söz etmek burada bir paralel yapının varlığını gösterir. Manganelli, bu yapıyı kitaplar hakkında şöyle bir çıkarım yaparak ortaya koyar: "Her kitabın içinde bütün kitaplar vardır; her sözün içinde bütün sözler; her kitabın içinde bütün sözler, her sözün içinde bütün kitaplar vardır. Demek ki bu "paralel kitap" ne yandadır ne marjdadır, ne de sayfa dibindedir; bütün kitaplar gibi "iç"tedir çünkü "paralel" olmayan kitap yoktur." (Manganelli, 2011: 123).

Hikâyelerde de bu yapının varlığı, yani bir paralellik gözardı edilemez bir gerçektir. Çünkü, *Binbir Gece Masalları*; girişinden itibaren metinlerin birbiriyle olan münasebeti, hikâyelerdeki paralel yapının varlığını kesin olarak kanıtlar. Ancak buradaki paralel yapı, dışardan görüldüğü kadar oluşan bir tariften ibaret değildir; burada yapılan bir sanattır ve o sanatın adı da "intihal" değildir. Çünkü zaman, mekân ve olay örgüsü bir süreklilik kırılması yaşayarak başka metinde tekrar canlanarak hayat bulur. Calvino, bu sanatı şöyle tarif eder: "Şehrazat içinde bir başka öykünün, o başka öykü içinde bir başka öykünün, vb. anlatıldığı bir öykü anlatır. Şehrazat'ın her gece hayatını kurtarmasına olanak sağlayan sanat, bir öyküyü bir ötekine bağlamasını bilmek ve gerektiği anda öyküyü kesebilmek sanatıdır." (Calvino, 1994: 55).

Bu sanatı, metinler arasında gerçekleştirmek yazarın görevidir. Bu çok sesli yapıyı çözebilme işi ise metin yorumcularına ve okurlara aittir. Okurların burada yapması gereken, labirentin önüne gelip durmak, sonra bir ayna yardımıyla labirente bakmak ve sonra hiçbir şey olmamış gibi her duvarın birbirine paralel yapıda olduğunu düşünerek metnin içerisine dalmaktır.

2. YENİDEN YAZMAK

Metinlerarası ilişkiler bağlamında bir yöntem olarak anılan yenidenyazma, bir yazarın başka birine ait bir metni, bir gönderge metnini, bir alt-metni yeniden yazması, onu yeni bir durumda, yeni bir bağlamda, yeni bir okur kitlesi için, yeni işlevlerle, yeni hedeflere dönüştürme işlemi olarak tanımlanır. Yeniden yazma genel olarak hangi türden olursa olsun, önceki bir metnin, onu taklit eden, dönüştüren, açık ya da kapalı bir biçimde ona gönderen başka bir metinde yinelenmesi olarak tanımlanır. Çağdaş yazın eleştirisinin

metinlerarasılık konusunda yaptığı kuramsal tanımlamalara bakıldığında yeniden yazmanın her yazının temel ilkesi durumuna getirildiği, Batı kültüründe yeniden yazma işlemine yazarların sıklıkla başvurdukları, kendi metinleri dışında başka yazarların metinlerini yeniden yazdıkları, onları biçimsel ve anlamsal dönüşümlere uğrattıkları görülür.

Yeniden yazma yalnızca yazınsal bir köken sorunu bağlamında sıkışıp kalmaz, yazın içerisinde sürekli olarak okur karşısına çıkar. Yeniden yazma işlemi, özgünlüğü bütünüyle ortadan kaldırma ereği gütmeyen, hatta zorunlu olduğu bile söylenebilir. Çünkü her dönemde önceki dönemlerdeki aynı okur kitlesine rastlanmaz. Zamanın akışına bağlı olarak okurun bakış açısı da değişir. Yeniden yazma işlemi bir metne/konuya yeni bir açıdan bakma olanağı sağlar, yeniden yazılan metnin yeni bir gözle değerlendirilmesinin önünü açar.

Yeniden yazma işlemi bir dönüştürme, yeni anlam olanakları yaratma işlemidir. Yöntemleri ise, çeşitlilik arz etmektedir. Örneğin; kimi yapıtların izlekleri dönüştürülüp, yapıları yeni bir metne uyarlanabilmekte ya da yazının özellikleri yeni bir bağlama aktarılabilir. Bir metnin izleksel olarak yinelenmesi durumunda, örneğin; bir yüzyıldan ötekine anlamsal değişime uğrayan bir söylem yeniden yazılabileceği gibi bir yapıt, bir sahne ya da bir betimleme yinelenir. Dönüştürme işlemi kuşkusuz kimi beklentileri beraberinde getirir. Çok sevilen bir yazar taklit edilebilir, oyun merkezli bir işlemle başka bir metin yeniden yazılabilir ya da bir yapıtın temel bir sahnesi daha etkin kılınmak istenebilir. Dönüştürme işlemlerinin çeşitliliği, yazarların niyetlerine bağlı olarak, yeniden yazma işlemi aracılığıyla yeniden yazılan metinlerin yinelenmesine imkân sağlar.

Gökkubbe altında herşey söylenmiştir ancak daha önce söylenmiş her şey; söylenmeye, yazılmaya ve yeniden yazılmaya devam edilecektir. Böylece bir metnin yeniden yazılması; o metnin belli bir dönemde az sayıda kişi tarafından okunması sınırını ortadan kaldırmış; bir dönemden ötekine, bir yüzyıldan başka bir yüzyıla, bir okurdan başka bir okura ulaşarak, çağları aşmış ve “bir yapıtın yaşamını sürdürmesi”ne imkan sağlamıştır.

Volter, daha evvel kaleme alınmış eserlerin yeniden yazılmasıyla ilgili olarak *Felsefi Mektupları*'nda ateş imgesini kullanır. Ona göre neredeyse her şey bir taklittir. En özgün kafalar bile birbirlerinden malzeme alırlar. Bunu, geçmiş devirlerde evden eve dolaşan ateşe benzetir. Bazı kitaplar; evden eve, elden ele dolaşan ve en temel ihtiyaçlardan olan ateş gibidir: “Bu ateşi komşudan alırsın, kendi evinde yakarsın, başkalarına aktarırsın, bu ateş herkesindir.”

Postmodern yazım kuramcılarınca insanoğlu her yönüyle metinlerarası bir dönemde yaşamaktadır ve bu sebeple yeniden yazmak kaçınılmaz bir sonuçtur.

Yazarların önceki eserleri/yazarları yeniden yazmalarının nedenleri çeşitlilik arz etmektedir. Kimi yazarlar, bazen birbirlerine borçlu oldukları yapıtlarının tabanının bir yerlerde olduğu duygusuna kapılırlar.

Bazıları da okuyup beğendikleri eserin cazibesine kapılarak onu yeniden üretilip daha farklı biçimde dönüştürmeyi denerler.

Kimi yazarlar ise, önceki yazarların metinlerini yeniden yazarlarken bir tür hesaplaşma içerisindedirler. Belli bir geleneği izleme yoluna gitmeyip eski dönem yazarlarıyla “göbekbağlarını” yenidenyazma işlemiyle keserler. Bu yolla onlara üstünlük sağlamaya, kendi metinlerinin daha üstün olduğunu ispatlamaya çalışırlar.

Kendi eserlerinde, yeniden yazma konusundaki kuramsal söylemlerini en uç noktaya vardırarak, bir yenidenyazma yazarı olan Borges’e göre yazın uçsuz bucaksız bir kaynak, bir tür oluşumdur. Borges’in okuma ve yazma anlayışının odağında Heraclite’in bir hükmü yer alır. Buna göre insan hiçbir zaman aynı nehirde yüzmez. Borges, bu hükümden hareketle bir eserin yeniden her okunmasını, okuyucunun zihninde yeniden yazma olarak kabul eder. Bunu şu ifadeyle dile getirir: “Durmadan değişiyoruz ve bir kitabın her okunmasının, her yeniden okumanın, bu yeniden okumanın her anısı metne yenilik katar. Metnin kendisi de Herakleitos’un değişen nehridir.” Bu çerçevede Borges, dünyayı da her yeniden fark edilme yönüyle yeniden yazılan bir metin olarak niteler.

3. LÂ SONSUZLUK HECESİ; İLK İNSAN İLE İLK KADININ İLK YARATILIŞI

Borges’e göre yazar; önceki bir metni yenidenyazarken yeni bir metin oluşturur. Okur için de aynı durum söz konusudur. Yani her okur, kendi zamanının ruhuna, kendi idrak seviyesi ve algı biçimine göre, okuduğu metni kendi zihin dünyasında yeniden inşa eder. Böylece farklı zamanlarda yeniden yazılan ve tekrar okunan her metin, yazarın ifade ediş şekli ve okurun algı seviyesi itibariyle yeni baştan üretilir ve çok katmanlı bir anlam dünyasına sahip olur.

Bu bildiride konu edinilen Hz. Âdem ile Hz. Havva’nın ilk yaratılma hadisesi, suhuf ve kutsal kitapların dışında; gerek Türk gerekse dünya edebiyatında farklı edebi türler vesilesiyle birçok defa yeniden yazılmıştır. Konuyu tekrar gündeme getiren bir eser de *Lâ Sonsuzluk Hecesi* (Bekiroğlu, 2008) adlı romandır. Nazan Bekiroğlu, bu eser vasıtasıyla ilk insan ve ilk kadının ilk yaratılışını yenidenyazarak, meseleyi edebî zeminde yeniden gündeme taşımış –ki eser, bu zamana kadar 43. baskısını yapmış ve yaklaşık olarak 1 milyon sayısına ulaşmıştır- ve bu roman vasıtasıyla yaratılış hadisesine

öncekilerden farklı olarak yeni bir bakış açısı kazandırmaya çalışmıştır. Yine bu eser vasıtasıyla ilk yaratılış meselesinin farklı okurlar tarafından yeniden okunmasını sağlayarak mevzuun okuyucu sayısı kadar zihinsel anlamda yeniden üretilmesine zemin hazırlamıştır.

Nazan Bekiroğlu, *Lâ Sonsuzluk Hecesi* adlı romanına evrenin yaratılış gayesini açıklayarak başlar. Ona göre varlık âlemi, Yaratıcının “bilinmeyi istemesi”nin tezahürü olarak vücuda getirilmiştir:

“Gizli bir hazineydi; görünmeyi, bilinmeyi sevdi.

Sıfırdan zamana, sonsuz ân’dan ânbeân’a,

nâ-mevcûddan vücûda, lâ-mekândan mekâna,

noktadan mükemmele,

kelimededen cümleye,

emirden vâkiye.

Muhabbeti aşikâr kuvveyi fiil eyledi

OL, dedi.

OL’uverdi.

Kûn!

Bir kâf. Bir nûn.

Sonra sükûn”(s. 18).

Bütün varlık âlemi, Yaratıcı’ya ayna olması için yaratılmış ve Yaratıcı her bir mahlûkla bilinmek istemiştir. Her bir isim, sıfat ve fiilinin nihayetsiz olması ve mahlûkatın sonsuz nura ayna olamaması sebebiyle yarattıklarının üzerine mutlak nurundan sınırlı birer ışık düşürmüştür. Bununla birlikte yüce Yaratıcı, isim ve sıfatlarını tümüyle benliğinde toplayıp taşıyabilecek bir varlığı da muradettmektedir. Bu varlık; Bekiroğlu’na göre, önceki yarattıklarının hepsinden daha mükemmel, bir bakıma Yaratıcı’yı temsil etmeli, O’nu hatırlatmalı, O’na misal olmalı, O’nu yansıtmalı, kısaca şuur ve iradesiyle yeryüzünde O’na halife olmalıdır.

Halife olacak bu yeni varlık; hür iradesiyle O’nu tanıyıp, O’na ibadet edecektir. Yaratıcı; kendi isim, sıfat ve fiillerine olan muhabbetinin neticesi olarak Hz. Âdem’i yaratacaktır:

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

“Yarattıklarının üzerine isimlerinden, sıfatlarından, fiillerinden bariz bir ışık düşürüverdi. Lâkin tümünü taşımaya güç yetiremezlerdi. Bölüştürdü bu yüzden. Kimine bir kimine üç, kimine beş emanet etti.

Oysa sonsuzdu isimleri ve O hâlâ gizli bir hazineydi.

O’na imdi, ismini esmasını, sıfatını vasıflarını, benliğinde tümüyle taşıyıp toplayacak, sonra bir ayna olup yansıtacak, ışıttacak,

bir bakıma O’na temsil O’na misal, O’na halife olacak, O’nu hatırlatacak,

O’na emanet, O’na emin,

şimdiye kadar yarattıklarının hepsinden daha güzel, daha mükemmel, bir şey lazımdı.

İsimlerinin kelime kelimesi değil, cümlesi, ez-cümlesi,

ve şuursuz değil, ne olduğunun farkında, şuur sahibi,

sahip olmakla kalmayıp

bu şuurla yapabilen, edebilen,

öyleyse iradesiz değil iradeye sahip birisi.

Belli ki,

Âlemlerin Varedicisi,

bal ve süt ırmakları akan cennetinde, hata yapmaya yeteneği, kabahat işlemeye meyli, muhalefet edecek hilkatı olmayan, masum kılınmış meleklerinin kusursuz tapıncıyla yetinmedi. Hür iradesiyle kendisini bilecek, bilgisiyle kulluk edecek insanın boz bulanık taşkını önündeki bendi bu yüzden çekti.

Gizli saklı hazineydi. İki nokta arasındaki yek-cümlede kendi sırrını kendine açmak istedi. Evvelini saklı tuttu. Ahirini gösterdi.

Varlığın özü muhabbet.

Âdem’e sıra geldi akıbet”(s. 20-21).

Hız. Âdem, yaratılmış mahlûkat içinde henüz yoktur ve Kudret’in Eli’nden çıkmış olan metnin eksik cümlesidir. Kitapta yazılmamış bir kelime, bir resimdir önce. Sonra vücut bulmaya başlar. Önce çamuru yoğrulur. Bekiroğlu, bu bölümü *Kur’an*’da ifade edilen

“Şüphesiz, Allah katında İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı, sonra ona "ol" demesiyle o da hemen oluverdi.”(Âl-i İmran, 59) ve “...iki elimle yarattığıma...(Sâd, 75) mealindeki ayetlere uygun bir metinle kurgular:

Kudretin Eli, Âdem'in çamurunu cennet göklerinin altında, esenlik toprağının üzerinde yoğurdu.

Ama has bahçelerin arasında OL, deyip de olurlarına bırakmadı. Dokundu, Bu toprağa kendisinden bir temas hatırası bıraktı. Üzerine doğrudan bir yakınlık kattı. İki eliyle âyetinin sırrınca yarattı.”(s. 22).

Yaratıcı; Âdem'in çamurunu, yaratılışın sırrını göstermek için bir anda değil aşama aşama olgunlaştırır, döndürür, çevirir ve bekletir. Hz. Âdem'in hamuruna muradettiği kıvamı verirken çamuruna türlü zıtlıkla birlikte sonsuz rahmetini de tecelli ettirir. O'nun mayasına ahenk, düzen, meyil, temizlik, kararsızlık, unutkanlık ve sabırsızlık katar:

“Âlemlerin Rabbi bu hamura, gazapla rahmeti, celâlle cemâli, korkuyla ümidi ve ikisinin arasında duran yüzlerce binlerceyi, tek tek değil bir arada kattı. Zıtlıklar mihenk taşı, zıtlıkları bir araya topladı. Âdem'in hamurunu tezaadın teknesinde kardı.

Ahenk ve düzenli yaratılışın temeli. Yarattığının doğasına, bütün zıtlıklara rağmen, ahenge doğru bir meyil, düzene dair bir akış isteği verdi. Ancak doğasının güzelliğinde dinlenecekti. Bu haliyle kötülük yoktu Âdem'in mayasında, özünde temizdi, iyiydi. Lâkin sınav yeriydi dünya. İyiliği ve merhameti sınırsız olan, Âdem'in hamuruna kötülük koymadı ama kötülüğü taşıyabilecek bir kıvam ekledi. Sonra da bu kıvama bir parça kararsızlık, biraz unutkanlık, epeyce de sabırsızlık ilâve etti.”(s. 23)

Yüce Yaratan, Hz. Âdem'e eğri ile doğruyu ayırabilmesi için akılı yaratır. Akıl, sınırlıdır ve kavrayamadıklarını reddetmeye meyillidir. Bu nedenle Yaratıcı, kalbi yaratır ve Âdem'in sol tarafına yerleştirir. Kalp, aklın çıkamadığı noktalara çıkacaktır:

“Bu kadar katışığın karışığın arasında Âdem eğri ile doğruyu birbirinden ayırabilsin diye, Yaratan, akılı yarattı. Diri ve parlak bir varlıktı. Onu Âdem'in başına koydu. Lâkin bir manası da düğüm olan akıl, kendi kendisiyle sınırlıydı. Kavrayamadığını reddediyordu. Bunun üzerine Kalpleri Sağlam Tutucu, kalbi yarattı, Âdem'in göğsünün sol yanına bıraktı. Kalp, aklın çıkmadığı yücelere çıkacaktı. Akıldan daha diri ve parlaktı.”(s. 23)

*Lâ Sonsuzluk Hecesi'*nde yavaş yavaş kıvamını bulan Hz. Âdem'in çamuru/balçık; önce yaş hâlde kıvama getirilir sonra da kurutulur. Kurumuş hâlde beklerken daha sonra da çatlamaya başlar. Yaratılışın bu evresi, “Andolsun, insanı kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan yarattık.” (Hicr, 26) ayetinde de vurgulanır. Çatlayıp kuruyan madde bir süre

kendi hâline bırakılır. Cennet bulutlarının gölgesinden sonra üzerine cennet yağmurları yağdırılıp latif rüzgârlar estirilir. Kısacası su, hava ve latif kokularla varlığı hâlden hâle geçirilip şekle şemaile kavuşturulur. Ancak henüz O’na can verilmemiştir. Bu hâliyle bile mükemmeldir. Bütün cennet ahalisi, O’nu merak etmekte ne olduğunu anlamaya çalışmaktadır. Sonunda yaratılışın son aşamasına gelinmiştir. Âdem’e ruh verilecektir:

“Nefes hayatın ruhu. Makamın kopuş yeri.

Âlemlerin Rabbi bu toprak bedene,

nefesinden nefha,

suretinden suret, ruhundan ruh verdi.

Ona, ruhumdan, dedi.

Söze harfe, rakama sayıya sığmaz ilişki. Böyle bir gramer kime nasip olmuş ki?”(s. 24)

Hz. Âdem’e verilen vücudun özü, çamurdur. Ancak alnında halifelik mührü ve varlığında da O’nun ruhundan bir ruh taşımaktadır. “Rabb’in meleklerle demişti ki: Ben çamurdan bir insan yaratacağım. Onu biçimlendirip ona ruhumdan üflediğim zaman derhal ona secdeye kapanın.”(Sâd, 71-72) ayetinde de belirtildiği gibi Âdem’e ruh verilmesiyle ilk insanın zahiri ve batını tamamlanmış ve en mükemmel varlık ortaya çıkmıştır:

“O zaman ruh ile ceset arasındaki örtü kalktı. Toprağın topraklığı, cesedin zenginliği arttı. Âdem’in zahiri gibi bâtını da tamamlandı. Bumbuz beden ısınıp da ilk nefesiyle devinirken, damarına kan yürüyüp yüzüne gün, kalbine hayat düşerken,

Yaratan yarattığına baktı.

Güzel değil en güzeldi.

Mükemmel değil ekmeldi. Dahası yok, mükemmelin de mükemmeli.”(s. 24)

Hz. Âdem’e cennette filbahri ağacının altında ruhun üflenmesi ve hayat bulmasıyla birlikte evvela üzerinden bir ürperti geçer. Yerinden silkinir. İçinde coşku ve sevinç hisseder. Cennetin aydınlığını tenine düşer. İçine güzel kokular dolmaya başlar. Yüzünde tebessüm belirir ve ilk defa görmeye başlar. Sonra sağ dirseğine dayanarak yavaşça doğrulur ve ayağa kalkar. Daha sonra da ilk adımlarını atar. Nihayetinde Yaratıcının varlığı ve kulluk bilincini idrak eder:

“Yüzünü nereye çevirse oradaydı ve baktığı her cihette O’nunla kendi arasında kurulmuş olan bağın manasına rastladı. Yaratılmışlığının sebebini kavradı ve kulluğuna hiç

şaşırmadı! Kendisini cennetin daha ilk sabahında, ilk ânında bile Âdem, cinnet aşkıyla şuurlu kulluk arasında emre âmade buldu. Aşkın da aşkıydı bu.

Dizlerindeki dermanın boşaldığı ânda varlık sınırını kavradı. Bir daire içine aldı kendisini, bedenini tuttuysa da ruhunu taşırdı. Güzellik ile korkunun iç içe durduğu o eşsiz ihtişam ânında daha fazla dayanamadı, kendisini büyük bir coşkuyla bıraktı, alnını cennet toprağına yasladı. Ateş geçen alnını, yazısının sarhoşluğunda yıkadı”(s. 26-27)

İlk insan Hz. Âdem yaratılmış, bütün cennet ahalisinin hayranlık dolu bakışları arasında aşkın bir oluş hâliyle alnını cennet toprağına koymuş ve vecd içinde Yaratıcısına secde ederek ferahlamıştır. O daha alnını secdeden kaldırmadan meleklerle, Hz. Âdem’e secde ile selam etmeleri emredilmiştir. Bunun üzerine melekler, Hz. Âdem’e derhal selam secdesine dururlar. Bu durum, “Andolsun, Biz sizi yarattık, sonra size suret (biçim-şekil) verdik, sonra meleklerle: "Adem'e secde edin" dedik. Onlar da İblis'in dışında secde ettiler; o, secde edenlerden olmadı.” (Araf, 11), ayetinde de açıkça belirtilir. Melekler, secde ederken, O’nun halifeliğinin Yaratıcıya vekâleten olduğunun bilincindedirler. O; “sureten”, “temsilen” ve “mecazen” halifedir. Mahlûkat içinde Yaratıcı için varedilmiştir ve onların içinde O’nun yerindedir. Bu öz bilgiye; Hz. Âdem daha yaratılırken hayret ve merak dolu sualleri olan “Sen orada kan dökücü, fesat çıkarıcı birini mi yaratacaksın?” cümlesi neticesinde onlara verilen dersle ulaşırlar.

Melekler, Hz. Âdem’in halife olarak seçilmesinde Yaratıcının O’na verdiği “özgür bilinç hâli”ni idrak eder ve O’nda bulunan irade ve tercih hakkının Âdem’e nasıl bir üstünlük kazandırdığını fark ederler. Meleklerin selam secdesinde muhatap, sadece Hz. Âdem değildir. Melekler, O’na secde ederken bütün bir beşeriyetin sırrı, o ân Hz. Âdem’de gizlidir. O; ezel bezmindeki o muhteşem suale cevap verenlerin tamamını arkasına almış, hepsine imam olmuştur. Dolayısıyla secde edilen sadece Hz. Âdem değil, bütün bir insanlık âlemi ve onun yüklendiği emanettir:

“Melekler secde etti.

Halleri. Kelâma sığar gibi değildi.

Doğrusu, kendisine secde edilen de, bu toprak beden, bu Âdem değildi.

Âdem sadece Âdem değildi.

Bütün insanlığın temsili onda gizli. Ezel bezminin tek sorusuna o uğultulu cevabı verenlerin, kıyamete değin şu dünya üzerinden gelip de geçeceklerin hepsiydi. Âdem hepsini arkasına almış, muazzam bir insanlık ümmetinin önünde tek imam, tek müezzindi.

Şimdi önünde secde edilen, kendisine selam verilen, kadri kıymeti bilinen, değeri fark edilen de bütün bir insanlık ailesi, benîâdem'di.”(s. 41)

Meleklerin secdesinden kaçınan Şeytan kibrine yenik düşer. Kendisi ateşten, Âdem, çamurdan yaratılmıştır. *Kur'an- Kerim*'de Şeytanın bu tavrı şu ayetle dile getirilir: “(Allah) Dedi: "Sana emrettiğimde, seni secde etmekten alıkoyan neydi?" (İblis) Dedi ki: "Ben ondan hayırlıyım; beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın."(Araf, 12) Kibir, bu yönüyle secdenin tam zıddı bir konumda yer alır. Şeytan, kendini “herkesten daha iyi bilir.” Bunun neticesinde de“gözden düşer.” Şeytan, “düşenlerin ilkidir.” Bu düşüşte Hz. Âdem'i suçlu bulur ve O'ndan intikam almaya yemin eder. Sadece Hz. Âdem değil, kıyamete kadar bütün Âdemoğullarını yoldan çıkarmak için Yaratıcıdan izin ister. Bu mühlet Aldığı müsaade üzerine, Hz. Âdem'in mi yoksa kendisinin mi üstün olduğunu ispatlama uğruna insanların damarlarında dolaşacak ve onları kıyamete kadar kötülöklere sevk edecektir. *Kur'an-ı Kerim*'de bu izin ve mühletin Şeytana verilme hadisesi şöyle ifade edilir: “Rabbim dediöyleyse yeniden dirilecekleri güne kadar bana süre ver. Buyurdu: “Haydi sen süre verilenlerdensin”. O belli vaktin gününe kadar. İblis dedi: Senin izzet ve şerefine and olsun ki, onların tümünü azdıracağım”(Sâd, 79-82).

Hz. Âdem, Yaratıcının halifesi sıfatıyla en şerefli varlık olarak yaratılmış ve Şeytan'ın kibirli isyanına kaşın bütün meleklerin selam secdesine muhatap olmuştur. Ancak cennette yalnızdır. Bir ara üzerine ağır bir uyku çöker. Rüyasında sol yanını birdenbire boşaldığını hisseder. Tebessümle uyanır, yüzünde bir tebessüm belirir. Merak içinde ne olduğunu anlamaya çalışır ama nafil. Sol yanındaki boşluğun yeri sızlamaktadır. Sol yanında meydana gelen boşluktan yeni bir insan, ilk kadın ve ilk eş yaratılmıştır: “O, sizi tek bir nefisten yarattı ve kendisiyle durulup-yatışması için ondan eşini var etti.”(Araf, 189) Hz. Âdem, sol yanındaki sızıyı hissederken bir ışıltıyla gözleri kamaşır ve gördüğü varlık karşısında bütün bildiklerini bir ân için unuttur. Gördüğüne daha evvel rastlamamıştır ama O'nu sanki ezelden tanımaktadır. Bu Havva'dır. Havva'dan gözlerini ayıramaz ancak O'nun kendisini görmesinden korkar.

Hz. Âdem güçlü, güzel ve heybetlidir. Toprağı dünyadan, suyu cennettendir. Bu sebeple gölgesi vardır. Cennet ahalişi, Havva yaratılana kadar O'ndan daha güzelini görmemiştir. Ancak Havva yaratılınca bütün cennet ahalisinde susar ve O'nu seyre başlar. Hz. Havva sadece güzel değil aynı zamanda tatlı ve sevimlidir. Sıcak, cana yakın ve gönüldendir. Teni, Hz. Âdem'den daha parlak, gözleri ve bakışları daha gizemli; fitratı yalın, berrak ve ışıltılıdır. Bazen karanlık, bazen uçurum bazen de ırmağı andırmaktadır. Bir kararda durmayan halden hale giren çetrefilli bir yapıdadır:

“Havva sadece güzel değildi.

Aynı zamanda tatlıydı, sevimliydi

Sıcak, cana yakın ve gönüldendi.

Boyu boyuna uygundu Âdem'in, endamı endamına.

AMA sanki teni onunkinden daha parlak, gözleri, bakışları daha gizemliydi. Ve sanki daha çetrefildi. Ve bu çetrefil açık değil gizliydi. Zahirde değil içteydi. Her halde Havva aynı ânda çok şeydi. Ve ona ilk bakışla son bakış birbirinin aynı değildi.

Duruydu ilk bakışta. Yalın. Işıltılı. Akıcı. Sanki sudan yaratılmıştı ve meylinde güneş ışığı oynayan sular gibi berraktı. AMA her ân değişiyordu. Bir kararda durmuyor, iki bakış arasında halden hale giriyordu. Karanlıkları, uçurumları, ırmakları vardı. İştten değildi gölgesine düşenin yitip gitmesi. AMA yitip gideni bulup çıkaracak olan da yine Havva'nın eliydi.”(s. 64)

Hz. Havva, yaratılmış ve cennette yaşamaktadır ancak daha ismi yoktur ve O, kendi adının ne olduğunu bilmez. Âdem'i de daha görmemiştir. Kimin sol yanını boşalttığını, kimi eksiltip, kimi tamamlayacağını bilmemektedir. Ancak içinde büyük bir merak vardır. Sonunda kendisine Hz. Âdem gösterilir. Şelâle suyunun kenarında başı omuzuna kaymış, bir kolunu kendi göğsünün üzerine atmış, diğer kolunu da gövdesinden aşağı sarkıtmış vaziyette uyumaktadır. Çok güzeldir. Havva, O'na yaklaşır ve hayranlıkla uzun uzun O'nu seyreder. Sonra O'ndan korkar ve saklanır. O'nu uzaktan seyreder. Ama sabredemez ve yerinden çıkarak Âdem'e ilk adımlarını atar:

“Dudakları biraz açık, gözleri biraz kapalı. Bir şebnem tanesi süzülüyordu yanağının üzerinden. Havva ona yaklaştı. Kendisine bu kadar yaklaşıldığını Âdem bilmedi.

O kadar güzeldi ki.

...

Usulca eğildi Âdem'in üzerine. Boydan boya inceledi. Kokusunu içine çekti. Perçemlerine, kirpiklerine, yanağına, boynuna dokunmak, omzunu yoklamak istedi. Öyle bir yakınlık hissettiyse de cesaret edemedi. İsteğini yarı yolda bıraktı. Ama akı da onda kaldı.

...

Âdem derin bir nefes alarak belli belirsiz irkilince, sağdan sola hafifçe devinince. Havva korktu, bir adım geriye sıçradı, güzel gözlü ceylanlar da onunla birlikte sıçradı.

...

Âdem'i göz hapsine aldı. Çok geçmeden sıkıldı. Sabırsızdı. Yerinden çıktı. Her şeyi göze aldı. Âdem'e doğru iki adım attı.”(s. 86-87)

Bu ilk karşılaşmadan sonra iki ilk insan arasında muarefe başlar. Hz. Âdem, ilk kadın olan bu yüce varlığa Havva ismini verir. Ancak O'na bir ismin yetmediğini fark eder ve her defasında farklı bir isim ya da vasıfla seslenir:

“Âdem'in ismini Yaratıcı vermişti. Havva'yı Âdem adlandırdı.

Âdem, suya, ışığa ve parlıtya, renge, kokuya ve buğuya bu denli yakışanın kim olduğunu fark etti. Havva. İsmi tekrar etti.

Ama aynı anda o kadar aydınlık ve o kadar kapalıydı ki bir isme sığmazdı bu güzellik. Belli ki onu tanımak için bir isim yetmeyecekti. Elinden gelse Âdem bildiği bütün isimleri Havva'ya verecekti.

Bildiği isimlerin hepsini Havva'ya verene ama her defasında ona bambaşka bir isimle seslendi. Bambaşka bir vasıfla vafetti. Havva'ydı bu, hazineydi.”(s. 69)

Ne Havva, Âdem'e eşit ne de Âdem, Havva'dan üstündür. Aralarındaki münasebet bir eksiklik ve tamlık ilişkisi üzerine kurulmuştur ve bundan ilk aşk doğmuştur:

“ Ne eksikse Âdem'de, Havva'da o fazla. Ne fazlaysa Âdem'de, Havva'da o eksikti.

Ayrı ayrı da güzellerdi.

Fakat bir araya gelince. Bir başka güzellerdi.”(s. 71-72)

4. YASAK MEYVE, KADERİN TAHAKKUKU VE CENNET HAYATININ SONU

Bekiroğlu, eserde Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın yaratıldığı cennet ve içindekilere dair bir hayli tasvirde bulunur. Roman sayfalarında en çok sözü edilen varlıklardan biri de yasak meyveyi üzerinde barındıran ağaçtır. Yaratıcı, yasak meyveli ağaca yaklaşmalarını hususunda onları uyarmıştır: “Ve ey Âdem, sen ve eşin cennete yerleş. İkiniz dilediğiniz yerden yiye; ama şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz.”(Araf, 19) Bu ağaç, “teraslar üzerinde iç içe açılarak yükselen üç defne bahçesinin tam ortasındadır.” Yasak meyveli ağaç; menedilmesi itibarıyla Hz. Âdem ile Hz. Havva'ya çok uzak; güzelliği, uyandırdığı merak ve cazibesıyla de çok yakındır.

Hz. Âdem ile Hz. Havva, Şeytan'ın yönlendirmesiyle bu ağaca, karşı konulmaz bir merak duyarlar. Hatta birbirlerinden habersiz bir vaziyette bu ağacı görmeye bile giderler. Ağaç; yaprak, gövde dal, yaprak ve meyveleriyle çok cezbedicidir:

“Ağaç!

Ağaç, az gelirdi onu tanımlamaya.

Bütün bir bahçeydi. Baştan başa meşcerdi.

Hep aynı değildi. Değişkendi. Her defasında yenidendi.

Bir baktılar, meyvelerini saklamış, kökten uca yaprak.

Bir baktılar, bütün yapraklarını örtbas etmiş, sadece dal ucunda meyveydi.

Bir baktılar, yaprak meyve, kucak kucağa iç içeydi.

Yani ağaç, kimi, dallarını birbirine sardı, örttü kendini, kimi döndü gösterdi.

Ama meyveleri olmasa ağaçtan kim söz edecekti? Gördüler ağacın meyvelerini. Hele içlerinden en fazla dal ucunda duran birisini.

Evet! Işıktandı, sudandı, kokudandı, hazdandı.

Rengarenkti, camdandı.

Ye yedikçe tükenecek, ne eksildikçe bitecek gibi duruyordu. Tek değil çoktu. Ve bilinmedik ne vaadler taşıyordu.

Acaba tadı nasıldı?”(s. 96)

Şeytan; Hz. Âdem ile Hz. Havva’yı sürekli alarak yasak ağaca yönlendirerek aldatmaya çalışır. Onlar, yasak ağaca yaklaştığında defne ağaçları, Hz. Âdem ile Havva’nın önünde bent olur; hatta filbahri ağacı, önlerine çıkıp onları yollarından alıkoymaya çalışır: “Âdem, dedi, yapma dön geri. Yoldan çıkma. Şeytana uyma. O büyük uyarıyı unutma.”(s.97).

Hz. Âdem ile Havva, Şeytan’ın yönlendirmelerinden her defasında kurtulsalar da şeytanın hilesi tükenmez. “Sonunda Şeytan ona vesvese verdi; dedi ki: "Sana sonsuzluk ağacını ve yok olmayacak bir mülkü haber vereyim mi?"(Taha, 120) ayetinde de vurgulandığı üzere, onlara yasak ağacın meyvesinden yerlerse ölümsüz olacaklarını fısıldar.

“Şu ağaç var ya!

Âdem, hani sen ölümlüsün ya!

Bir süre sonra bütün bu saltanat bitecek ya!

Sizler gideceksiniz, geriye ölümsüz melekler kalacak ya, siz biteceksiniz bu bahçe burada duracak, esenlik cennetinde hayat sissiz de devam edecek ya!

Hatıranız bile kalmayacak üstelik, var olduğunuzu siz bile hatırlamayacaksınız ya!

Ama bir kez şu ağacın meyvesinden yerseniz. Gözünüzün önünden kalkacak tüm perdeler. O zaman gerçeği göreceksiniz. Her şeyi bileceksiniz. Bilgi sizsin olunca ey Âdem, böylece cennette, melekler gibi sonsuz bir yaşam süreceksiniz. Ölmeyeceksiniz.

Söylesene Allah aşkına ey Allah'ın sevgilisi,

ey Havva'nın Âdem'i,

ey Âdem'in Havva'sı,

melekler gibi olmayı, sonsuz yaşam sürmeyi, esenlik bilgisini istemez misiniz?"(s. 99-100).

Şeytan bu sözlerin ardından, Hz. Âdem ile Hz. Havva'ya söz konusu ağacın meyvesinden yedikleri takdirde ölümsüzlüğe kavuşacakları tekrar eder. Hatta "ölümsüzlük" için fazlasına gerek kalmadan, "yalnızca tek ısırık"ın yeterli olacağını söyler ve uzaklaşır.

Şeytan defaatle farklı yollar deneyerek çağrılarını yineler. Meyvesi yasak olan ağaç da çok davetkârdır. Şeytan sanki ağacın içine girmiş ve ağacın bütün cazibesini kullanarak, Hz. Âdem'i aldatmaya çalışmaktadır:

"Ağaç masumdu aslında. Onun ne kabahati vardı? Kendiliğinde Âdem'i kandırmaya yeltenmemişti ki hiç, kendiliğinden gel, dememişti. Ağacın ağzından konuşan, gövdesinden, ışığından ses veren bambaşka biriydi."(s. 103).

Hz. Âdem ile Hz. Havva, Şeytan'ın tuzakları karşısında her defasında uçurumun kenarından dönerler. Şeytan son kozunu oynarken artık bütün zorlayıcılığıyla yoldan çıkarıcıdır:

"Ey âdem'le Havva!

Dediklerimi hatırlayın bir bir. Vaadlerimi hafife almayın.

Feda edilecek ne varsa bu uğurda, çekinmeyin feda etmekten. Dağlar parçalansa gözlerinizi kapatın. Çünkü göze almazsanız hiçbir zaman tam anlamıyla bilemeyeceksiniz.

Isırın sakın korkmayın. Artık korkularınızı bir tarafa, ısırın artık, dişinizi damağınızı, dilinizi genzinizi sakınmayın.”(s. 111).

Şeytan; Hz. Âdem ile Hz. Havva’ya yasak meyveyi yedirmek için onları iyice zorlar. Hatta meyveyi nasıl koparıp yiyeceklerini bile gösterir. Meyveyi iştahla yedikten sonra meyvenin kendisine bir zarar vermediğini söyleyerek, onları cesaretlendirir:

“Eğilmiş dallardan birine baktı. Nefti gölgeli, incecik bilekli ellerini uzattı. Meyvelerden birini çekti kendisine, kopardı. Her parmağı arzu her zerresi iştahı. Eşi görülmemiş bir hevesle ısırıldı. Bakın, dedi. Bakın, işte hiçbir şey olmuyor. Aramızda ne fark var ki bana olmayan size olsun? Eşit bile değiliz. Hani ya siz en üstün olarak yaratılmışsınız. Bir yanı ruh, bir yanı topraktınız. Öyleyse benden daha güçlü daha korunaklısınız.

Melekleşmenin bedeli ağırdır ama melek olmak ancak bu bedeli ödemeyi göze alanların hakkıdır. Her şeyi bilmek ve sonsuzluk. Neredeyse Tanrı gibi! Öyle değil mi?”(s. 111-112)

Hz. Âdem, içinde büyüyen merak ve ölümsüzlük hevesiyle arzularının önüne artık geçemez olur. Sonunda kendini yasak meyveli ağacın altında bulur. En alımlı meyveyi kopardığında eli, Hz. Havva’nın enline dokunur. Hz. Havva da oradadır ve Hz. Âdem ile aynı anda o da başka bir meyveyi koparmıştır. Büyük bir heyecan içinde nefes nefese kalırlar. Sonra ağacın altına oturur ve birbirlerine yasak meyveden ikram ederler. Hz. Âdem, Havva’nın; Hz. Havva da Âdem’in elinden yasak meyveyi yer:

“Uzandı iki eliyle Âdem. Dalı kendisine doğru çekti. En ışıklı, en güzel, en kokulu meyveyi seçti.

Bir temas ânı.

Kopardı.

Yasak ağacın yasak meyvesini eline aldığı ânda Havva’nın da elini kavradı.

Ani bir sevinç düşüncesi geçti içinden. Hiçbir şey olmamıştı işte. Bu sevinçle fazla uzaklaşmadılar. Ağacın altına, cennet toprağının üzerine oturdular. Hem yıldızların hem güneşlerin altında, el ele, kucak kucağa, ağız ağza, diz dize, nefes nefeseydiler şimdi. Yer ve gök de göz gözeydi. Âdem Havva’nın elinden, Havva Âdem’in elinden Birbirlerine sundular, tattırdılar yasak meyveyi. Ağırladılar, azizlediler birbirlerini.

Büyük ağacın altına ne biri sonra, ne diğeri önce geldi. Ne biri gecikti ne de öbürü acele etti. O ânde Âdem’le Havva ayrı ayrı değillerdi. Ama içlerinde dolaşan da ancak

kendileri. Herkes o ânda kendi kadardı. Üstelik arada bir ucu divaneliğe çıkan arzu, Âdem'in Havva'yı, Havva'nın Âdem'i zorlaması vardı.”

Ne geldiyse başlarına birlikte geldi. Öznesi çiftti bu cümlelerin. Eylemi tekildi. Suç tekti ama işleyeni ikiydi. İkisi ayrı ayrı tadına baktı ayrı ayrı çiğnedi. Ama damaklarına aynı tat, dişlerine aynı kamaşma aynı ânda yayıldı. Bir bedende iki ruh, iki bedende aynı bir ruh olarak yediler yasaklanmış meyveyi. Kimse kandırmadı kimseyi. Suçu ne Âdem Havva'ya yükledi ne de Havva Âdem'ini itham etti.

Ancak çok büyük bir suçu paylaşanların duyabileceği bir yakınlıkla yakındılar şimdi. Yasak meyvenin tadıyla tatlanan Havva, Âdem kadar suçlu, Âdem kadar suç ortağıydı. Âdem de ancak Havva kadar suçlu Havva kadar suç ortağıydı. Tek nefisten yaratılmış, tek candan ayrılmışlardı. Suç onları birleştirdi. İkisi bir kez daha tek nefiste bir'leşti.”(s. 115-116)

Hz. Âdem'in yasak meyveyi yemesinde farklı din ve inançların tesiriyle Hz. Havva'nın sorumlu tutulması genel bir kanaat olarak yaşamaya devam etmektedir. Ne var ki Bekiroğlu, ilk günahın birlikte işlendiği fikrindedir ve bu düşüncesinde *Kur'an-ı Kerim* belirleyici rol üstlenmiştir:

“Hem İncil'e hem Tevrat'a baktığımızda yasak meyveyi yeme esnasında Hz. Havva, Hz. Âdem üzerinde zorlayıcı figürdür. Önce kendisi yer şeytanın aldatmalarına kanarak, sonra da Hz. Âdem'i kışkırtır, yemesi için onu da zorlar. Fakat İslâmiyet'te öyle değil. İslâmiyet'te ana kaynakta kadına olumsuz bir rol atfedilmediğini söylerken bunu kastetmiştim. Kur'an'daki ifade hiçbir şekilde tartışılmayacak şekilde açık ve net: Birlikte yediler. Yani ne Hz. Havva önce yedi, Hz. Âdem'e zorla yedirdi, ne de Hz. Âdem önce yedi, Hz. Havva'ya yedirdi. İkisi birlikte yediler.”(Gökmen, 2011: 64).

Bekiroğlu'nun bu yaklaşımı, üstünlük ya da eşitlik ilkesini savunan feminist söylemler yerine daha insanî bir çerçeveye oturtulmuştur. O, başka bir söyleşide bu durumu, yani her iki cinsiyetin münasebet ve toplum içindeki konumunu, birbirini tamamlayan öğeler olarak tanımlar:

“Kadın ve erkeği birbiri karşısında eşitlik itibarıyla ölçülüp tartılması gereken figürler olarak görmüyorum. Tam tersine kadın ve erkek arasındaki evrensel gramer ilişkisinin “bütünleyicilik” sözcüğü ile ifade edilebileceğini düşünüyorum. Kadın ve erkek ezeli evrensel yapılanmada birbirleriyle eşit olması düşünülen figürler değildir. Onlar birbirlerini bütünleyen figürlerdir. Birinde eksik olan şey öbüründe bambaşka biçimde takviye edilmiştir. Yani erkek güçlüdür ama kadın üretkendir gibi bir takviye ilişkisinin doğduğu bütünlük grameri olarak algılıyorum bu meseleyi.” (Gökmen, 2011, 114)

Yasak meyvenin yenmesi ve ilk gûnahtan sonra Hz. Âdem ile Hz. Havva'yı kuşatan duygu, pişmanlık ve utançtır. Yasak meyveyle ölümsüz olunamayacağını, bu söylemin Şeytanın bir aldatmacası olduğunu anlamaları çok sürmez:

“Âdem bir ân için kendisini cennetin sakini değil, sahibi sandı.

Ama sonsuzluğa en fazla karıştığı ânda sonsuz olmadığını da anladı.

Ölümsüz olduğunu en fazla zannettiği solukla, ölümlü olduğunu kavradı.

Bir sonsuzluk vehmi. Bitimsiz bir şimdi. Lâkin geçti.

Hazdan acıya, arzudan utanca döndüğü ânda Âdem, henüz cenneti yitirdiğini bilmeden cenneti özledi.

Acıyı bilmiyordu cennet yurdunda, ilk acıyı sonsuzluk vehminde fark etti.

Hissettiği sonsuzluk vehim, duyduğu acı gerçektir.”(s. 117).

Yasak meyveyi yemelerinin hemen ardından Hz. Âdem ile Hz. Havva'yı derin bir pişmanlık ve utanç kaplar. İşledikleri fiilin utancı, onları yok olmayı isteyecek kadar ağırdır. Ayrıca, “Böylece ikisi ondan yediler, hemen ardından ayıp yerleri kendilerine açılıverdi, üzerlerini cennet yapraklarından yamayıp-örtmeye başladılar. Âdem, Rabbine karşı gelmiş oldu da şaşırıp-kaldı.”(Taha, 121) ayetinde verilen bilgiye paralel olarak yasak meyveyi yemelerinin hemen ardından çıplaklıklarını fark eder ve bundan da ayrıca utanmaya başlarlar:

"Utanma. Libas-ı fitrî. İçten gelen giysi. Açığa çıktı.

Olmasa açığa çıkmazdı.

Çırılçıplak olduklarını fark ettiler çaresizlikle. Üstelik anladılar ki bu ürkütücü çıplaklık yeni de değildi, geçmişten beriydi.

Utanç sadece ikisinin değil bütün bir cennetin üzerine çöktü. Durgun su, bağına kocaman bir taş düşmüş gibi bulandı. Bir daha da durulmadı.

O zaman; Âdem gibi tepeden tırnağa utanca bürününce, örtün beni, dedi Havva. Gözlerimi de örtün. Ne ben kimseyi göreyim ne kimse beni görsün.

Geceydi bütün günahları örten. Ayıpları yok eden. Ama cennette bir hata yoktu ki şimdiye kadar, gecenin de böyle bir örtüsü olsundu.

Bir kez daha, örtün beni, dedi Havva. Cennetin bütün örtülerini örtünsem, kalbimdeki bu utancın yoksulluğuna yetmez. Bu günahı gidermez. Toprak olsam. Yok olsam. Örtünmek yetmez, gizleyin beni.

Cennet toprağı da sessizdi.

Nerelere gitse nerelere saklansa bu utançtan kurtulabilirdi? Sapından kırılmış bir çiçek gibi iki büklüm, etrafına bakındı. Cennette her şey kendisine bakıyor sandı. Sırtında ürperti, cennetin gözleri. Işık bile üzerine ağır geldi.

O acıyla, kendi elleriyle örtmeyi, kollarıyla sarmayı, saçlarıyla saklamayı aklına getirebildi. Ama elleri hiç bu kadar küçük, kolları bu kadar zayıf olmamıştı. Saçlarıysa, hani Âdem onları hazinem diye okşar, arasına gevherler bırakırdı, meğer ne kadar azdı.

Hiçbir şey bu çıplaklığı örtmeye yetmeyince, duramadılar, bir yerlere sığmadılar. Sırtlarını büyük ağaca dönüp kaçmaya başladılar"(s. 122-124).

Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın duyduğu büyük utanç ve pişmanlığı, af dilemeleri takip eder. Uzun süren yalvarıp yakarmalardan sonra affedilirler ve bu affedilmeyle birlikte onlar için cennet hayatının sonu gelmiş olur.

Hz. Âdem ile Hz. Havva kusurlarına mukabil bahane üretmezler. İşledikleri hatada ısrar etmezler. Pişmanlık duymaları ve utançları, onların affedilmesine vesile olur:

“Kaderi düşmekmiş? Düşmekle kalmadı.

Kalkmaya çalıştı.

Koşmadı kaderine. Kaderinden kaçtı.

Niyet ve gayret: Kaderin anlaşılabilir anlamı. Niyeti halis gayreti yüksek çıktı Kudret'in iki eliyle yarattığının. Yaratana yarattığından bir kez daha hoşnut kaldı.

Büyüktü hataları. Ama. Ama'sı vardı. Bu kitapta Tevbe vardı Af vardı.

...

Edepli durdu âdem'le Havva. Hatada ısrarlı olmadı.

Tevbeydi. Pişmanlıktı.

...

Yo! Geri dönmek yoktu bu serüvende. Bu serüvenin çizgisi üzerinde ancak ileri gidilebilirdi. Ama düzdü yol. Düz yolda düşen erken kalkabilirdi.

Bu yüzden hatanın dönülebilir ucunda Hz. Âdem ve onun Hz. Havva'sı hâlâ, şerif değil eşreflerdi."(s. 137-138)

Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın tövbeleri kabul olunur ve affedilirler ancak artık cennette de kalamazlar. Ayetteki "Ve dünyada bir süre kalın" emri üzere dünya hayatı başlayacaktır artık:

"İkisi, basları önlerinde, yine el ele, suçlu çocuklar nasıl yürürlerse. Öyle.

Çıktılar cennetten. Her şey geride kaldı.

...

O ikisinin çıkışıyla birlikte bütün bir insan soyunun önünde cennet yolu açıldı. Hayret! Bu çıkış, daha çok insan cennete girsin diye mi, düşünemediler bile."(s. 150)

5. SONUÇ

Nazan Bekiroğlu, *Lâ Sonsuzluk Hecesi* adlı romanında dünya edebiyatında birçok şair ve yazar tarafından farklı zaman ve biçimlerde ele alınan Hz. Âdem ile Hz. Havva kıssasını, yeniden yazmıştır. Bu vesileyle kıssayı yeniden işleyip yeniden üreterek edebiyat gündemine taşımış ve okura farklı bir bakış açısıyla tekrar sunmuştur. Eserin şimdiki kadar 43 baskı yapması ve baskı adedinin 1 milyona ulaşması, meselenin en az 1 milyon okurun gündemine yeniden taşınması anlamına gelmektedir. Bu çerçevede kısaca, bir yandan yazar tarafından baştan kaleme alınıp hayal gücüyle roman sayfalarında yeniden inşa edilirken; bir yandan da zihinlerde tekrar canlandırılıp zihinsel anlamda okurun algı ve donanımına paralel bir şekilde okuyan kişi sayısınınca yeniden yazılmıştır. Kıssanın metin olarak, zihinsel üretim boyutunda zenginleşerek yaşamaya devam etmesine zemin hazırlayan bu çift taraflı ameliye; hem okur, hem yazar, hem edebiyat dünyası hem de toplum açısından büyük bir kazançtır.

Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın ilk yaratılışı, eserde *Kur'an-ı Kerim* ve hadislerle uygun bir şekilde kaleme alınmıştır. Hz. Âdem'in yaratılışı, meleklerin ilk tavrı ve Yaratıcının emri ile Âdem'e secde etmeleri, Şeytanın isyanı, Hz. Havva'nın yaratılışı, yasak meyve, Şeytan'ın hileleri, yasak meyvenin yenmesi, Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın ilk günahın sonra yaşadıkları utanç ve cennetten çıkarılmaları vb. ana hatlarıyla *Kur'an'a* birebir bağlı kalınarak işlenmiştir. Bu bağlılık, kimi ayetlerden iktibas yapmak suretiyle de roman sayfalarında okura gösterilmiştir. İlk insan ve ilk kadının ilk yaratılışı, ana hatlarının

dışında kalan bölümler itibariyle yazarın muhayyilesinde canlandırılıp zengin tasavvurlarla resmedilmiş ve ayrıntılı bir biçimde okuyucuya sunulmuştur.

Hz. Âdem'in fizikî özellikleri, mayasına katılan hususiyetler, Hz. Âdem'e kalp ve aklın verilmesi, cennette ilk defa canlanması ve gözlerini ilk açtığı anda gördükleri, cennet ahalisi ve meleklerin O'na bakışı, cennetteki yalnızlığını hissettiği, Hz. Havva'yı ilk görüşü, Hz. Havva'nın sureti, cennettekilerin O'nu teması, O'nun Hz. Âdem'i ilk görüşü, yasak meyveli ağaç, bu ağacın içinde bulunduğu bahçe, yasak meyve, Şeytan'ın kimi hileleri, yasak meyvenin ardından duyulan utanç gibi *Kur'an-ı Kerim*'de yer verilmeyen tarif ve tasvirler, bu tür ayrıntılardandır. İlk yaratılış ve sonraki safhalara ait söz konusu muhayyel tasvirler; sanatçı duyarlılığı ile metni zenginleştirmek, *Kur'an* ve hadislerde belirtilmeyen ayrıntılardan hâsıl olan boşlukları tamamlamak için kullanılmıştır.

KAYNAKLAR

Bekiroğlu, Nazan (2008). **Lâ Sosnuzluk Hecesi**, Timaş Yayınları, İstanbul.

Doğan, Meryem. (2019). *Nazan Bekiroğlu'nun Romanlarında Yapı ve Tema*, Kırşehir Ahi

Evran Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir.

Doğan, Safiye (2015). *Nazan Bekiroğlu'nun Hikaye ve Romanları Üzerine Bir İnceleme*,

Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Giorgio, Manganelli (2011). **Pinokyo: Bir Paralel Kitap**, (Çev. Sema Rifat), Alef Yayınları, İstanbul.

<http://www.nazanbekiroglu.org/soylesiler/yasar-iliksizin-roportaji-haber7-bolum11a.html>;

(Erişim Tarihi: 15.09.2019)

İtalo, Calvino(1994). **Amerika Dersleri**, (Çev. Kemal Atakay), Can Yayınları, İstanbul.

Kur'an-Kerim ve Yüce Meâli (1975). (Haz. Süleyman Ateş), Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul.

Ümmühan, Gökmen (2011). *Nazan Bekiroğlu'nun Hikaye ve Romanlarında Kadın*

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Kahramanlar, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Zöhre, Demir (2013). Nazan Bekiroğlu'nun Hayatı, Hikaye ve Romanlarının Çözümlemesi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

**“THE PHENOMENON OF CREATION” IS AT THE STORY
CALLED *DOES GOD SEE ME?* OF MURAT GÜLSOY
MURAT GÜLSOY’UN TANRI BENİ GÖRÜYOR MU? ADLI ÖYKÜSÜNDE
“YARATILIŞ OLGUSU”**

Assist. Prof. Dr. Şenol DANIŞMAN

Kastamonu University, SBE, Dept. of Turkish Language and Literature, Kastamonu, Turkey

E-mail: sdanisman95@gmail.com

ABSTRACT

However literary works are being fiction, they have an ability to point to the reality. Contact with true of the text is increasing much more, with topics selected by authors. Therefore the artists, show a tendency towards universal topics as a basis for themselves. Because taking such a topic both is allowed to address to the bigger community and increasing to be understandable in the same direction. In this contex, the phenomenon of creation is often approached by the artists nearly every term under titles like first man, first creation, first birth, formation of societies and relation ship between The God and the man. In this notice : “The story called Does the God see me” by Murat Gülsoy is approached from the point of relation between the god and the man. Gülsoy talks about seeking of man himself in nearly his work. The writer who often talks about metafiction, struggles for his similarities between ‘creator and writer’ and ‘human and fictional heros’ by using opportunities of this tecnique. Considering this bilateral relationship, which is mentioned by Gülsoy, the similarity can easily be noticed. What the author does in creating his text is to give life to the hero in a sense. He is the one who determines the hero, his name, who he is, what he likes, his past, what he does and more, his future. The fictional character can only exist within the limits set by the author. It can be said from this that the artist, like the creator, draws the fate of the hero he creates and follows it at any moment. The fictional one needs his creator, the author, to continue his life. If he is cut off from the author, he cannot survive. One of the mentioned layers is the reader in this relationship which is put forward on the literary text. Although the created hero owes its existence to the author, the target he wants to achieve is always the reader. His life is possible only when the reader accepts his existence, that is, reading, interpreting and giving the meaning it. The aim of the study is to reveal the similarities between the layers of existence in the fictional literary text and the phenomenon of creation in the universe.

Keywords: Murat Gülsoy, *Does God See Me?*, Creative, Presence, Author, Hero.

ÖZET

Edebi eserler, her ne kadar kurgu olsalar da dünyadaki bir gerçekliğe işaret edebilme yeteneğine sahiptir. Yazarların seçtiği konular doğrultusunda metnin hakikate olan teması daha da artabilmektedir. Bu nedenle sanatçılar, kendilerine zemin olarak evrensel konuları seçmeye karşı bir eğilim gösterir. Çünkü böyle bir konuyu ele almak yazarın daha büyük bir kitleye hitap etmesine imkân tanımış ve aynı doğrultuda anlaşılabilirliğini de arttırmış olur. Bu bağlamda *yaratılış olgusu*; ilk insan, ilk

yaratılış, dünyaya ilk geliş, toplumların oluşumu ve yaratıcı ile insan arasındaki münasebet gibi başlıklar altında hemen her dönemde sanatçılar tarafından sıklıkla ele alınmıştır. Bu bildiride; Murat Gülsoy'un "*Tanrı Beni Görüyor mu?*" adlı öyküsü, "yaratıcı ile insan arasındaki ilişki" açısından ele alınmıştır. Gülsoy, hemen her eserinde bireyin kendini arayışını konu edinir. Metinlerinde üstkurmacaya sıklıkla yer veren yazar, bu tekniğin imkânlarını kullanarak "yaratıcı ile yazar" ve "insan ile kurgusal kahraman" arasındaki benzerlikleri ortaya koymaya çalışır. Gülsoy'un değindiği bu ikili ilişki üzerine düşünüldüğünde aradaki benzerlik rahatlıkla fark edilebilir. Metnini oluştururken yazarın yaptığı şey bir anlamda kahramana can vermektir. Kahramanın; adını, kim olduğunu, nelerden hoşlandığını, geçmişini, yapıp ettiklerini ve dahası geleceğini belirleyen odur. Kurgusal olan karakter ancak yazarının belirlediği sınırlar içerisinde var olabilir. Buradan hareketle söylenebilir ki sanatçı tıpkı yaratıcı gibi, oluşturduğu kahramanın kaderini çizer ve onu her an izler. Kurgusal olan, hayatına devam edebilmek için yaratıcısına, yani yazarına ihtiyaç duyar. Eğer yazar ile bağı kesilirse yaşamını sürdüremez. Edebi metin özelinde ortaya konan bu ilişkide söz konusu katmanlardan birisi de okurdur. Çünkü yaratılan kahraman, varlığını yazara borçlu olsa da asıl ulaşmak istediği hedef her zaman okuyucudur. Onun yaşamı, ancak okuyucunun onun varlığını kabul etmesiyle yani okuması, yorumlaması ve anlamlandırmasıyla mümkündür. İncelemenin amacı, kurgusal olan edebi metindeki varlık katmanlarıyla evrendeki yaratılış olgusu arasındaki benzerlikleri ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Murat Gülsoy, *Tanrı Beni Görüyor mu?*, Yaratıcı, Varlık, Yazar, Kahraman.

1. GİRİŞ

1980 sonrası kuşak içinde yer alan Gülsoy; öyküler, romanlar ve inceleme yazıları kaleme almış bir yazardır. Edebiyat sahasına adım attığı "Hayalet Gemi" ile birlikte öyküler yazmaya başlar. Etkilendiği yerli ve yabancı yazarların edebiyat düşüncelerine de paralel olarak deneyselliği, yenilik ve farklılıkları, anlatının kendi kendini konu edinmesini ön plana çıkarır. Öykülerinde tema olarak bireyi, bireyin yalnızlığını, yazma sorunsalını, gerçek hayat ve kurgu ilişkisini, aşkı ve var olmayı ele alan Murat Gülsoy, bu çerçevede eserler ortaya koyar.

Tanrı Beni Görüyor mu? Murat Gülsoy'un altıncı kitabıdır. Kitabın içinde toplam on dokuz öykü vardır. Bu öyküde üç farklı öykü kişinin, üç ayrı bölümde benzer kişilik özellikleri sergiledikleri görülür. Tanrı'nın varlığının sorgulandığı bu öykü, üç bölümden

oluşur. Birinci bölümde bir askerın ruh durumu anlatılır. Asker, Tanrı'nın kendisini gördüğünü hissettikten sonra ölür. Aynı durumu öğrenci de yaşar. Yazar ise ansızın kendisinin de bir öykünün içerisinde olabileceğini düşünür, tıpkı asker ve öğrenci gibi Tanrı'nın onu izleyip izlemediğini sorgular. Yazar, diyaloglar yardımı ile konuyu açmaya çalışır. Kahramanların isimsiz oluşu ve belirsizliği de öyküde başka bir sorun olarak okur karşısına çıkar. Anlatıcı rolündeki öykü kahramanları, yazarını ve okuyucusunu bulmaya çalışır. Öykü kahramanları, bu iki unsuru da bulamazsa varlık sorunu ile karşılaşılır. Hikayede, kurmaca yazarında diğer kahramanlar gibi bir başkası tarafından kaleme alınması ile öykü son bulur. Kurgu içerisinde kurgunun olması, okuyucunun da metne çekilmesi ile öyküde çok katmanlı bir yapı oluşturulur.

2. ÜSTKURMACA

Üstkurmaca (metafiction) terimi, sözlük anlamı olarak edebiyattan sonra ya da edebiyat hakkında anlamına gelir. Yazma edimini nesnesi olarak kullanan bir edebiyat tekniği olarak tanımlanabilir. Postmodern edebiyatın en temel kurgu ögesinden birisidir. Yıldız Ecevit'e göre üstkurmaca: "*Yazma ediminin kurmaca metnin içinde kurgulanması demektir.*" (Ecevit, 2008:142) Bu, yazarın metnini nasıl öykülediğini, hangi kitaplardan etkilendiğini, hangi otobiyografik yaşantısını kurmaca düzlemine aktardığını o metnin içinde anlatmasıdır. "*Üstkurmaca, en bilinen tanımıyla roman teorisini roman yazma pratiği içerisinde gösterme işidir. Farklı bir söyleyişle yazma sürecinin kurmaca metin içinde kurgulanmasıdır. Diğer bir deyişle de yazarın kurmacayı oluşturma sırrına, okuru ortak etmektir.*" (Arık, 2007:339) Bu teknikte anlatıcı okura seslenerek okuru metnin dokusuna dahil edebilir. Üstkurmaca, anlatının kendini anlatması, yani kurmacanın kurmacasıdır. "*Anlatı içinde anlatı, kurguyu başka bir düzlemde yeniden yazarken indirgenen örnekçeden ayrılmaz. Özgün metnin karmaşıklığı, uzunluğu yalınlaştırılır, böylelikle özet yoluyla kurgunun daha iyi anlaşılmasına olanak sağlanır. Bir ikinci gösterge biçiminde işleyen anlatı içinde anlatı yöntemi, işlevsel olarak yalnızca ilk metnin (yani onu kapsayan metnin) anlamsal olarak vermek istediği bildiriye daha da açıklık getirir, ona anlamsal olarak daha zengin bir boyut katar. Bağlamın yeterince*

gerçekleştiremediği, anlam alanının genişlemesi onunla gerçekleşir.” (Aktulum, 1999:162)

Postmodern anlayış ile beraber okur, artık kendini eserdeki kahramanlarla her zaman özdeşleştirmez. Üstkurmaca bir metinde bilgi, okura doğrudan verilmez; okurun bilgiye kendi çabası ve problem çözme kabiliyeti derecesinde erişmesi istenir. Yazarın örtük veya açık bir şekilde kurmacanın kendisini anlattığı üstkurmaca eserlerde, somut yaşam tabakasıyla kurmaca gerçeklik tabakaları iç içedir. Kurgu ile gerçek ayrılmaz bir bütün oluşturur. Yazar; eserinde karşıt, birbiriyle çelişkili gerçeklik düzlemleriyle somut dünya arasında bir diyalog kurar. Üstkurmaca anlatıda dil artık öyküyü anlatmak için bir araç olmaktan çok bir amaca dönüşür. Çünkü anlatılmak istenen, kelimelerin ve cümlelerin arasında gizlidir ve okuyucunun bu gizli ahengi ve manayı bulup çıkarması gerekir. Calvino'nun dediği gibi “romansıl bir oyundur” bu ve bu, bir tür “satranç oyunu”dur. Bu oyunda okur, metin içinde ulaştığı bulguların neticesinde ve kendi kişisel kapasitesi çerçevesinde metni çözümleyip anlamlandırmakla sorumludur. Bu nedenle okurun, metnin dokusuna serpiştirilmiş gizli oyunları keşfetmesi için yeterli dikkati ve zekâyı göstermesi gerekir.

Üstkurmaca eserlerde gerçek ile kurmaca iç içe olduğu için olaylar, öykü karakterlerinin her birinin zihin süzgecinde yeniden oluşur. Bu nedenle hikayede dil ve üslup, sanatsal bir nitelik kazanır. Postmodern edebiyatta yazmak ve yaşamak eylemi, metnin kurgusunu gerçek olmayan bir dünyaya iter. Anlatıdaki bir kahraman hem eseri yazabilmekte hem de eşzamanlı olarak eserin içinde yaşayabilmektedir. Oğuz Atay, *Tehlikeli Oyunlar* adlı eserinde ana kahramanlardan Hikmet'i şöyle konuşturmuştur: “...gecekonduya da bu nedenle geldim. Kimsenin eşine rastlamadığı bir roman yaratacaktım. Yaratıcı kahramanlarıyla birlikte yaşayacaktı.”(Atay,1984:332) Görüldüğü gibi bir üstkurmaca metinde yaşama dair her şey kurmacadır. Somut gerçek ile kurmaca, eşzamanlı bir düzlemde oyunsu bir anlatımla yaşamaktadır. Yazar, bu şekilde kurmaca ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi belirginleştirerek metnin kurmaca yapısına bilinçli ve sistemli bir

şekilde dikkat çekmeyi amaçlar. Üstkurmacayı okura ya açık bir şekilde sunar ya da satır aralarına serpiştirerek örtük olarak vermeye çalışır.

Üstkurmaca metinlerde, kimi zaman da yaşam ile kurmaca gerçek arasında sürekli gelgitler olur. Murat Gülsoy'un *Tanrı Beni Görüyor mu?* adlı öyküsünde, gerçek ile kurmacanın birbirine geçtiği söylenebilir. “*Düşmanca bir bakış değil. Tam tersine ısıtan şefkat dolu bir bakış. Sevgilin bakışı gibi. Bir annenin bakışı gibi. Bir yazarın yarattığı kahramanına baktığı gibi. Güneş doğmuş gibi.*” (Gülsoy, 2010:286) Öyküdeki kahraman, kurgusal gerçeklik içinde yaşadığını bilir ve bu durumdan da oldukça memnundur. Ayrıca hikaye kahramanları, kendisine yöneltilen o bakışın sevgi ve şefkat dolu olduğunu söyler. Bu durum anlatı içindeki kurmaca gerçeklik ile kahramanın içinde yaşadığı gerçek ile örtüşür. Yazar, üstkurmaca tekniğiyle içi içe geçmiş gerçeklik duygusunu öykü kahramanlarına ve okura hissettirir. Kahraman, içinde yaşadığı dünyanın içinden okuruna yaratılmış olmanın mutluluğunu sunar. Okuyucu da bu durum karşısında yaşadığı dünyanın içinde bir kurmaca gerçeklik var mı, yok mu düşüncesine kapılır. Yazar, kahramanın içinde yaşadığı yaratılma olgusunu, okuyucunun zihninde bir gerilim oluşturarak göstermeye çalışır. Öykünün birçok yerinde şu cümle tekrarlanır: “*Gerilim insanın zihnini bulandırır, bunu biliyordu.*” (Gülsoy, 2010:287) Bu cümle üç öykünün de içinde yer alarak okura belirsizlik aşılır. Bu şekilde okuyucu, yaşadığı dünyayı da sorgulamaya başlar. Okur, bu durumda Platon'un idealar alemi gibi yeni bir dünya aramaya başlar. Yazar, metne dahil olduğunda “yazarın kendi gerçekliği” de sorgulanabilir hale gelir: “*Tabii ya diyordu kendi kendine, eğer ben buraya yazıldıysam, gerçekten varsam yazar da var ve beni görüyor, gördüğü için buradayım. Fakat bu satırları okuyan biri yoksa ben de yokum, işin komik yanı bu durumda yazar da yok.*” (Gülsoy, 2010:291) Yazar, öykünün içinde bir kahraman olarak okur karşısına çıkıp kendi gerçekliğini sorgular. Metnin içinde varolma sorunu yaşayan öykü kahraman gibi yazar da okuyucu karşısında bu sorunu derinden hisseder. Fakat yazar, okuyucunun varlığı ile kendi varlığını kanıtlamaya çalışır. Bununla birlikte varlık ve yokluk kavramları, yazarın esere dahil olması ile anlatıdaki konum farklı bir boyuta taşınır. “*Üstkurmaca anlatıda yazar metnin içine girer ve kendisinden karakter listesinde bahseder. Gergin bir şekilde hatırlayan*

okur ayırt edilebilir özellikleriyle her bir karakteri sınıflandırır, öyle ki onların kaderleri daha kolaylıkla takip edilebilir. Bu, genellikle geleneğe atfedilen artan inanırlığın ve otoritenin etkisini tersine çevirir ve metinde tematik açıdan ifade edilen ilgilerin ve şüphelerin bazılarını biçimsel olarak ifade eder.” (Waugh, 1996:74)

Öyküde yazar ve kahramanlar, iç içe geçmiş karmaşık bir yapıyı andırır. Yazar, kahramanının ardına gizlenerek öykü kişilerini nasıl yazdığını, yazmadaki amacının ne olduğunu ve öyküyü kurgularken karşılaştığı sıkıntıları dile getirir. İç içe geçmiş üç öykü metninde, öykü kahramanları kurmaca ve gerçeğin içinde kaybolur. Bu yüzden okur, gerçek ile kurmaca arasındaki ayrımın farkına varmakta zorlanır. Yazar, anlatıda boşluklar bırakarak okurunu söylenmeyi sezgisel şekilde tamamlaması için yönlendirir. *“Gökyüzüne saçılmış yıldızların bilmediği bir dilin harfleri olduğunu hissetti. Bedenindeki benler gibi. Keşke okumasını bilseydi...[Oku!]” (Gülsoy, 2010: 286)* Aslında bu, yazar ile okurun iletişime geçtiği gösterme, gizleme ve keşfetmenin bir araya geldiği bir buluşmadır. Anlatıcı bu yöntemle okurla sürekli bir iletişim haline girer ve anlatı boyunca okurun aktif bir şekilde olayların içerisinde yer almasını sağlar.

Okuyucuyu karşısına alarak söz konusu kahramanlar üzerine onunla sohbet eder. Yazar, okuru yaşadığı dünyayı sorgulamaya ve yeni şeyler keşfetmeye yöneltir. Okur ise karşısındaki metnin bir kurmaca olduğunun bilincindedir ve geleneksel anlatıda olduğu gibi kurmacanın belirli bir olaylar zincirini takip etmekten çok kurmacanın kendisi ve kuruluş şekli ile ilgilenir. Üstkurmaca anlatıda okur etken, yazar edilgen konumdadır. Üstkurmaca düzlemde oluşturulan eserlerde geleneksel anlatıcıların, okuru yönlendirici, ona güven verici desteği görülmez. Okur, metni anlamlandırmada yalnızdır. Bu sayede okur kalıplaşmış hükümlerden kurtulur ve özgürleşir.

Üstkurmaca anlatıda anlatıcı da aslında metnin kurmaca dokusunun bir ögesidir. Bu bakımdan yazar zaman zaman okuruna, metnin otobiyografi olarak telakki edilmemesi için satır aralarında seslenerek telkinde bulunur. *“Bedenindeki benler gibi. Keşke onlarla yazmasını bilseydi...[Yaz!]” (Gülsoy, 2010:291)* Bu telkinler ile yazar, metnin kurmaca

dokusu içine dahil olup okur ile iletişime geçer. Yazar, öykü içinde okuyucuya “oku ve yaz” gibi telkinlerde bulunarak aslında yaratılma olgusunu ortaya çıkarmaya çalışır. Okuyucunun çevresindeki dağları, denizleri yani bütün kainatı incelemesini ister. Bu şekilde yazar, kurmaca aleminden gerçek aleme doğru bir köprü kurmak ister. Yazar; gökyüzündeki yıldızların, vücuttaki benlerin bir dili olduğunu söyleyerek okuru yaratılmanın sırları üzerine de düşünmeye davet eder. Bu teknikle kurulan metinlerde yaşam ile kurmaca iç içedir. Bu nedenle yaşam, yazma eylemidir.

Üstkurmaca metinde anlatıcı, eserin içeriğinin değil, kurgusunun anlatıldığı bölümlerde görülür. Bu durumda anlatıcı, birçok noktada kitabın yazarıyla aynileşir. “*Üstkurmaca romanlarda, metinlerin nasıl kurgulandığının anlatıldığı kesitlerde kahraman-anlatıcı, yazar-anlatıcıya dönüşür.*” (Ecevit, 2011:117) Bu nedenle okur, anlatıcı ile yazarı ayırmada güçlük çeker ve okurun kafası karışır. Üstkurmaca, postmodernizmin ana kurgu ögesidir ve anlatıyı bir “oyun” olarak değerlendirir. Bu bağlamda anlatılar; somut-soyut, kurmaca-gerçek gibi karşıtlıkların birbirine harmanlandığı bir düzleme dönüşür. “*Üstkurmacada kurmaca ve gerçeklik arasındaki ilişki her zaman ön planda tutulur ve metin temel olarak bu ilişkinin ortaya koyduğu oyun ve gerçeklik arasındaki ilişkiye odaklanır.*” (Waugh, 1996:38) Murat Gülsoy’un *Tanrı Beni Görüyor mu?* adlı öyküsünde, üstkurmaca şu başlıklar ahalinde tasnif edilebilir.

- (a). Kahramanın/anlatıcının okunan öykünün yazarı olduğunu söylemesi.
- (b). Bir öykü yazımının ya da okunmasının konu edilmesi.
- (c). Öykü yazarının, öykü içinde bir kahraman olarak yer alması.
- (d). Kahramanın yazarla diyaloga girmesi.
- (e). Öyküde okurun yönlendirilmesi.
- (f). Okurun dikkatini kurgusal öğelerin üzerine çekilmesi.
- (j). Kahramanın bir öykünün kahramanı olduğunun bilincinde olması.

(k). Okurun özgür ve özgün düşünce üretebilmesi için anlatıcının yabancılaştırma etmeni işlevini üstlenmesi.

Murat Gülsoy, kurmacayı ve kurmaca içinde kurmaca fikri üzerine çok düşünmüş ve birçok yönden bu konuyu ele alan öyküler kaleme almıştır. "...Yazarın 'yazma eylemi' ni kurmaca metnin parçası durumuna getirmesi, 'nasıl yazıldığını anlatması' ve romanın içerisinde yazma eylemi ile ilgili sorunlar konusunda düşünce üretmesi, özetle roman teorisini roman yazma pratiği içerisinde göstermesi; bir adım sonra da okuyucuyu bu sürece dahil etmesi, postmodern romanın temel esaslarından birisidir." (Çetişli, 2015:179) Gülsoy'un öyküleri her ne kadar kurmaca olsa da öykülerin gerçek yaşamda karşılıkları vardır. Bu çerçeveden bakıldığında yazı hem kurmaca dünyanın kapılarını aralayan hem de gerçek dünyanın kurmaca gibi algılanmasını sağlayan bir araçtır. Çünkü okur, okuduğu öykünün sihrine kapılır ve kendi gerçek yaşamında öykünün işaretlerini arar. Bu durum yazarın gökyüzünde yıldızlar ve insan bedenindeki benlerin dilinden bahsedilen bölümde görülür. Kurmaca metindeki kahramanın veya somut dünyadaki gerçek okuyucuların okuduğu olay ve durumların kendi başına gelmesi yazının, yaşamın kendisi olması özelliğini de gösterir. Ömer Lekesiz, Gülsoy hikâyelerinde okuru metne dahil etme tercihinin sebepleri üzerinde dururken dünya üzerindeki büyük siyasî gelişmelere dikkat çeker. "Bu çerçevede Gülsoy'un 1990 sonrasında meydana gelen Rusya'nın yıkılması, küreselleşme vb. önemli olaylar neticesinde ideolojiler devrinin kapandığına hükmettiğini ve Toplumcu Gerçekliği de dışlayarak, tahkiyeyi bir tür kurgusal iç yaratım süreci olarak alıp, öykülerinde dilsel ve kurgusal işçiliği öne çıkardığını belirtir." (Lekesiz, 2006: 98). Yazarın birbirine benzer üç olay içinde kullandığı sözcük, cümle ve konu düzeyinde kullandığı tekrarlar öyküde ön plana çıkar. Yazar, iç kurgu yaratım süreci içinde tasarladığı yaratma ve yaratılma sorunu üstkurmaca tekniği ile aşmaya çalışır.

3. GERÇEK / KURGU / OKUR

Murat Gülsoy'un bazı öykülerinde gerçekliğin sorgulandığını görülür. Sanatçı, *Tanrı Beni Görüyor mu?* adlı öyküsünde gerçek dünyada herbir bireyin az önce kurgulanmış bir

evrende yaşıyor olduğu ihtimalini ve yaratılma sürecini dikkatlere sunar: “*Tabii ya, diyordu kendi kendine, eğer ben buraya yazıldıysam, gerçekten varsam yazarda var ve beni görüyor, gördüğü için buradayım.*” (Gülsoy, 2010:291) Bu sözleri öykü kahramanına söylettiren yazar, okuyucuyu da bu kurgu evreni içine sokmaya çalışır. Bununla birlikte yaratılma olgusunu, okurun da içinde bulunduğu dünyaya taşımaya çalışır. Yazar, öykü kahramanlarına kurgusal dünya ve kurgunun sahibi olan yazar ile ilgili sorular sordurarak aslında okuyucuya da yaşadığı evreni ve bunun yaratıcısını sorgulatmaya çalışır. Okuyucuyu metnin içine katmak için okura sürekli sorular sorma, onu muhatap alma, kimi zaman telkinde bulunma, karşısında bir okuyucu olduğu bilgisine sahip olma durumları da yazarın kullandığı tekniklerden bazılarıdır.

Yazar, okuyucusuyla sohbet ediyormuş havasında detay olarak adlandırılabilir irili ufaklı bilgiler vererek “yaratılma olgusunu” parantez içinde ek açıklamalar halinde verir: “*Gökyüzüne saçılmış yıldızların, bilmediği bir dilin harfleri olduğunu hissetti. Bedenindeki benler gibi. Keşke okumasını bilseydi...[Oku!]*” (Gülsoy, 2010: 286) Öykü kahramanından okuyucusuna gönderilen bu telkin, aslında okuyucuyu düşündürmeye ve yaşadığı evreninde bir kurgusal gerçeklik olduğuna yönelik bir girişimdir. Yaratma ve yaratılma sorunsalı içinde yaşayan öykü kahramanları, yazarın da telkini ile okuru bu denklem içine çekmeye çalışır. Yazar, gerçek ve kurgu kavramlarını kullanarak Mevlana’nın “Mesnevi” sine örtük bir göndermede bulunur. Mevlana; gerçekte varlığı ‘gayb ve kifayet aleminin ateşinden çıkan bir duman ve tertemiz can denizi üzerindeki köpük olarak’ teşbih eder. Gülsoy, sürekli bir gizemden bahsederek öykü kahramanlarını başka bir dünyanın olduğuna inandırır. Bu gizem ile birlikte, bu dünyanın gayb aleminin bir yansıması olduğu fikrini savunan Mevlana’ya yaklaşır. Öykü kahramanları da aslında bu kaygı içindedir. Yazar, yaşadığı evrenin bir rüya ya da kurgusal bir gerçeklik olduğu duygusunu okuyucuya birçok yerde aktarır. “*Ve ağrı ile birlikte doğan korkunç bir düşünce: Ya ben yoksam! Burada yok olsam ne fark eder ki? Kim farkına varır ki? Aklına kimse gelmedi. Sonra yine gözetlendiği duygusu. Garip bir biçimde yukarıdan bir yerden kendisine bakıldığını hissediyordu.*”(Gülsoy, 2010:291) Öykü kahramanlarındaki ‘yaratılış olgusu’ Mevlânâ’nın “Dîvân-ı Şems” teki bahar ve güz üzerine olan şiirlerini

anımsatır. Bahar ve güz Mevlânâ'da gaybın kaynağını hatırlatmak, okuyucunun dikkatini bütün görünenlerin aslı olan görünmeyen aleme ve eşyanın hakikatini ve kühünü düşünmeye çekmek için birer bahane oluverir. Öykü kahramanları da okuyucu ile birlikte yaşadığı evrenin gerçek bir alemin görüntüsü olduğunun farkındadır. Bu durum hem öykü kahramanlarının hem de okuyucunun yaratma/yaratılma olgusunu düşünmesini sağlar.

4. YARATMA OLGUSU

“İnsanın alem hakkındaki görüşü, alemin bir parçası niteliğinde olan insanın kendisi hakkındaki görüşünü de belirler. Çünkü alemi Allah'ın kudret ve sanatının eseri olarak gören anlayışın hayat görüşü de Allah'ın isteği doğrultusunda şekillenir.” (Taslaman, 2012:9) İnsanın bu alem ile ilgili görüşü, Allah'ın yaratma fiili ile kendini gösterir. İnsandaki yaratma düşüncesi, insanın tüm düşünce sistemini etkileyen en önemli faktördür. Bu yaratma düşüncesi; yaşamda, ölümden, hayatın birçok alanında kendini gösterir. Yaratılışa verilen anlamlar çerçevesinde, insanda olumlu veya olumsuz birçok durum ortaya çıkabilir. Bu aşamada en önemli husus, insanın bilme ve merak etme gücünü ön plana çıkarma arzusudur. İnsanın bu alemdeki en önemli yaratılış düşüncesi “nasıl yaratıldım?” sorusudur. Bu soru hayatı anlamlandırma açısından çok önemlidir. Yaratılış konusu insanlığın var oluşu ile ortaya çıkan, birçok yönüyle kapalı ve insanın ilgisini çeken bir konudur. Her dönemde bu konuda bir şeyler söylenmiş ve herkes kendi söylemlerine göre deliller getirmeye çalışmıştır. Tarih boyunca ne idim, nasıl oldum, ne oldum ve ne olacağım soruları insan zihnini sürekli meşgul etmiştir. Bu konuyla ilgili farklı fikirler yüzyıllar boyunca öne sürülmüştür. Fakat kesin bir bilgiye henüz ulaşılmış değildir. Modern çağda bu tür sorular, insanları fazlasıyla meşgul etmektedir. Semavi kaynaklarda insanın yaratılışı ile ilgili kısmi bilgiler yer almaktadır. Kutsal kitaplarda yaratılışı anlatan ayetler, Allah'ın kudreti, birliği ve azameti ön planda tutularak sunulmuştur.

İnsanın bu dünyadaki en büyük yaşam gayesi, kendini tanımak, anlamlandırmak ve bir yere konumlandırmaya çalışmaktır. Yaratılış konusu, insanın hayatını anlamlandırması

açısından çok önemli bir yere sahiptir. Bu olgu insanın ortaya koyacağı davranışları yönlendiren temel faktörlerden biridir. Çünkü insanın davranışlarını yönlendiren ve şekillendiren temel etken inançtır. Bu açıdan yaratılış olayı, insanın inanç boyutunu oluşturur. Yaşadığı alemde, tek yetkin varlık olan insanın, üretme, araştırma, irade ortaya koyma, tercih etme, anlama, kavrama gibi özellikleri de onun bu arayışlarının sebebidir. Ölmekle yok olmak veya öldükten sonra ne olacağı sorunu, insan tabiatının en çok merak ettiği konuların başında gelir. Bu merakı gidererek hayatı anlamlandırmanın tek yolu, yaratılış ve gayesini anlama ve anlamlandırmaktan geçer. Bu gayenin insan için hayatı öneme sahip olmasının nedeni ise insanın Tanrı'ya ulaşmak istemesidir. Genel olarak ifade edilecek olursa Tanrı'ya ulaşmak, yaratıcı olanı tanımaya çalışmak ile olur. Bu amaçla asıl gaye, yaratılışın nasıl olduğundan çok yaratma fiilinin sahibi olan Tanrı'dır.

Yaratılış anlatılarının olmazsa olmaz iki unsuru vardır: Yaratıcı ve yaratılan. Yaratılan, doğası gereği, yaratandan izler taşır ve ilk yaratılıştan sonraki her yaratma eylemi ve hatta her eylem ve durum, Eliade'nin deyişiyle "*Her şeyin öncesindeki kozmolojik eylemi tekrarlar.*" (Elias, 1998:15) *Tanrı Beni Görüyor mu?*' da yaratılma olgusu öykünün ana izleğini oluşturur. Hikaye kahramanları, örtük bir şekilde Tanrı'ya ulaşmak ve hayatı anlamlandırmak için sürekli sorgulama içindedir. Yaratılma problemini çözmeye çalışan öykü kahramanları, yaratana ulaşmak için evreni tanımaya çalışır. Yaşadığı dünya içinde kendilerini konumlandırmaya çalışan kahramanlar hem kendilerini anlamlandırmaya hem de yaşamın gayesini bulmaya çalışır. Kahramanların bu meraklarını giderme arzusu aslında Tanrı'ya ulaşma isteğindedir. Ayrıca Tanrı'ya ulaştığını düşünen her kahraman bir belirsizlik içinde ölümle karşılaşır. Ölümün bir uyanış belki gerçek bir aleme kapı olduğu düşünülürse bu belirsizlik açıklanmış olur. Yine nöbet tutan asker, kitap okuyan öğrenci ve kurulu metinler üzerine çalışan yazar üzerinden varlık felsefesine dair çeşitli sorular gündeme getirilir. Bu sorgulama kimi zaman öykü kahramanlarının kendilerini mutlu hissetmelerini de sağlar: "*Ne ağrı ne sızı. Tabii ya, diyordu kendi kendine, eğer ben buradaysam, gerçekten varsam Tanrı da bazen beni görüyor, gördüğü için buradayım. Eğer Tanrı yoksa ben de yokum. Tanrının yokluğu yanında benim yokluğumun ne önemi olabilir! İçi sevinçle doldu. Şarkı söylemek istiyordu.*" (Gülsoy, 2010:287) Öykü

kahramanları, var olmalarını Tanrı'nın varlığına bağlamakta ve bu yüzden de mutluluk duymaktadır. Hatta bu yaratılma gerçeğini öğrendiklerinde nasıl öldüklerini bile fark edemezler. Kurşun sesini bile duymayan asker ile betona çarparken çıkan sesi işitemeyen öğrenci ve son cümlelerin içinde olduğunu fark edemeyen yazar, ölüm gerçeği ile yaratılma olgusunu bulmaya çalır.

Öykünün içinde varolma sorunu yaşayan öykü kahramanı yazar ise yaratılma olgusuna yazarı/okuyucuyu katarak biraz da mizah ile öyküye bir başka bir boyut kazandırır: *“Acaba şu anda Tanrı beni görüyor mudur? Bana bakıyor mudur? Sayfanın üzerinde büyüyen karanlık dünyanın, sadece bir bakışın sonucu olduğunu hayal ediyordu. Yukarıda bir yerlerde, bir gözün onu izlediğine, hatta yazdığını artık öylesine emindi ki... Başka türlü olabilir mi? Bir an için beni unutsa var olmayı sürdüremem ki... Bu düşünce o kadar heyecan vericiydi ki korkmayı unuttu. Sanki kuş tüyü bir yataktaydı. Ne ağrı ne sızı. Tabii ya diyordu kendi kendine eğer ben burada yazıldıysam, gerçekten varsam, yazar da var ve beni görüyor, gördüğü için ben buradayım. Fakat bu satırları okuyan biri yoksa ben de yokum, işin komik yanı yazar da yok. İçi acı bir alayla doldu. Şarkı söylemek istiyordu. Yazarını zor duruma düşürdüğü için o kadar mutluysaydı ki son cümlelerin içinde olduğunu fark edemedi bile.”*(Gülsoy, 2010:291)

Öykü kahramanı olan yazar, yaratılma olgusu içine okuyucuyu da katar. Okuyucun bu satırlar okuması hem kurgusal yazarı hem de gerçek yazarı varolma sorunundan kurtarır. Çünkü varoluş katmanları, bu şekilde tamanlanmış olur. Bu durum gerçek ve kurgusal yazarın varlığını ortaya çıkarmakla birlikte Tanrı'nın varlığına da işaret eder. Yaratılma olgusu da varlık sorununun çözümü ile daha belirgin hale gelir. Kurgusal olan öykü kahramanları, ancak yazarının belirlediği sınırlar içerisinde varolmayı sürdürür. Öykünün sonunda son cümle içinde yer alan kurgusal yazar, gerçek yazarın kendisine nasıl bir sınır belirlediğinin farkındadır. Bu sınırlar içinde hayatı anlamlandırmaya çalışan öykü kahramanları, hayatına devam edebilmek için yaratıcısına, yani yazarına ihtiyaç duyar. Eğer yazar ile bağı kesilirse yaşamını sürdüremez. Yazar, eserini ve eserin içindeki kahramanı yaratıp onun neyi ne kadar yapacağına yaratıcısı olarak kendisi karar verir.

Yazar ve vücuda getirdiği eser, okuyucunun varlığı ile bir anlam kazanır. Okuyucu eseri okumadığı takdirde kahramanın, eserin ve yazarın bir anlamı olmaz. Buradan hareket ile Allah ve Allah'ın vücuda getirdiği âlem ve bu âlemin farkına varan insan arasında da aynı ilişki vardır. İnsanın neyi ne kadar yapacağı Allah'ın takdiri ile belirlenir. Tıpkı kurmaca yazarın, yazar tarafından kurgulandığı gibi. Dolayısıyla gerçek hayatta da insanlar ile yaratıcı arasında da yaratma, yaratılma sürekli olarak yaratıcının belirlediği kader çizgisinde benzer bir ilişkinin olduğuna dikkat çekilir.

5. VARLIK SORUNU

“İslam kelamı ve felsefesinin temel konusu varlıktır. ‘Varlık’ kelimesi Yunanca ‘on’, Latince ‘esse’ Fransızca ‘etre’ İngilizce ‘being’, Almanca ‘sein’ fiillerinin karşılığındadır. Bu kelimeler anılan dillerde hem fiil hem de isim olarak kullanıldığı halde, Türkçede ‘varlık’ yalnızca isim olarak kullanılır. Türkçede ise ‘dır’ eki tam olarak varolma halini gösterir.” (Ülken, 2014:124)

Sanat eserinde varlık, dış dünyayı bulunduğu çerçeve içinde her varlık gibi ontolojik olarak açıklamaya çalışır. Fakat bu ontoloji aynı zamanda varlıkların ortaya çıkmasında ve dış faktörlerde etkilidir. Varoluşçu görüşler, varlığı incelerken farklı varlıklar arasındaki bağı dikkat çekerler. Sanat denilen faaliyet bir süreçtir ve bu sürecin ilk başladığı yer sanatçının kendisidir. Sanatçı olmadan eser olamayacağına göre eserin varlığı yaratıcısına işaret eder. Sanatçı, eserin oluşmasını sağlayan en önemli güçtür. Aristoteles'in söylediği üzere *“Bir şeyin ilk nedeni anlaşılırsa o şeyle ilgili birçok şey anlaşılabilir.”* Eğer bir eserin kökeni o eserin varoluşuna işaret ediyorsa incelemeye kökenden başlanması daha sağlıklı olur. Sanat eserinin kökeni ise sanatçının ta kendisidir. Bundan ötürü sanatçı ile eser arasındaki ilişkiye dikkat çekmenin eserin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağını düşünmek gerekir. Sanat eserinin anlaşılmasında Kant ve Hegel dışında birçok düşünür, sanatçının önemine vurgu yapar. Öteden beri birçok sanat felsefecisi de sanatçının özel bir varlık olduğunu ve sanat eserinin sanatçının imgelem gücünde meydana geldiğini dile getirir.

Sanat eserinin her parçasında sanatçının imgelem dünyasının etkileri görülür. Eserin varlık yapısı ele alınırken sanatçının imgelem dünyasının etkisine değinmek gerekir. Çünkü malzemeyi esere dönüştüren imgelem dünyasının izleridir. “Ontolojik metodu edebî eserlere uygulayan Roman Ingarden, aynı zamanda alımlama estetiğinin de önde gelen temsilcilerindendir. Roman Ingarden, edebî eserde her şeyin belirlenemeyeceğini, metinde bazı belirsizliklerin başka bir ifadeyle anlam boşluklarının olabileceğini dile getirir. Okuyucu varolan anlam boşluklarını kendine göre doldurarak metni yeniden kurmaya çalışır. Okuyucu anlam boşluklarını doldururken aynı zamanda edebî eser ile ilgili yorumlarını başka alanlarla bağdaştırarak yeni anlam evreleri kurmaya çalışır. Ingarden, bu durumu ise yeniden kurma olarak isimlendirir. “*Wolfgan Iser de Ingarden’e benzer bir şekilde anımlamayı okuyucu ile metnin ortak üretimi sürecinin sonucu olarak oluşturduğunu söyler.*” (Iser, 1990:39 aktaran Toprak, 2003: 141)

Sanat denilen etkinliğinin bir varola süreci olduğu düşünülürse bu sürecin unsurları sanatçı, eser ve okuyucudur. Sanat, yazarın zihninde başlar ve sanat eserinde somut hale gelir. Murat Gülsoy, bu öyküde varolma sorununu; öykü kahramanı, yazar, okuyucu ve Tanrı ekseninde ele alır. Hikaye kahramanları varlık problemini sürekli olarak irdeleme peşindedir. Bu sorgulama kimi zaman onları rahatsız edecek bir boyuta ulaşır: “*Ağrı ile birlikte doğan korkunç bir düşünce: Ya ben yoksam! Burada yok olsam ne fark eder ki? Kim farkına varır ki aklına kimse gelmedi.*” (Gülsoy, 2010: 288) Öyküde yine kitap okuyan öğrenci, gözetlendiği duygusuna kapıldığında bir anda içinde şefkat dolu bir bakış hisseder. Sonra bu bakıştan yola çıkarak Tanrı’nın varlığını hissetmeye başlar. Tanrı’nın var olduğu düşüncesi, kitap okuyan öykü kahramanını heyecanlandırır ve ona korkmayı unutturur. Bu durum, nöbet tutan askerde de kurulu metinler üzerine çalışan yazar da aynı şekilde tezahür eder. Varlık ve yokluk içinde kıvranan öykü kahramanları bir an bile yokluğa tahammül edemez: “*Başka türlü olabilir mi? Bir an için beni unutsa var olmayı sürdüremem ki... Bu düşünce o kadar heyecan vericiydi ki korkmayı unuttu.*” (Gülsoy, 2010: 291) Varolma duygusuna kendini kaptıran nöbet tutan asker, öğrenci ve öykü kahramanı yazar ölmek üzere olduklarının bile farkında değillerdir. Bu arada yazarın imgelem dünyasında varlık ve yokluk somut olaylar üzerinden anlatılır. Kendi

varlığını sorgularken ölen asker kurşun sesini işitemez. Yine şarkı söyleyerek mutlu olan genç kız, betona çarparken çıkan sesi duymaz. Yazarını zor duruma düşürdüğü için mutlu olan kurgu yazar, son cümlelerin içinde olduğunun farkında değildir. Son öyküde öykü kahramanı olan yazar, varolma sorununu ince bir mizah ile harmanlayarak tekrar gündeme getirir: “Eğer ben burada yazıldıysam, gerçekten varsam, yazar da var ve beni görüyor, gördüğü için ben buradayım. Fakat bu satırları okuyan biri yoksa ben de yokum, işin komik yanı yazar da yok. İçi acı bir alayla doldu. Şarkı söylemek istiyordu.” (Gülsoy, 2010:291) Varolma ve yaratılma sorununu, Tanrı’nın varlığını da sorgulatarak bir arada vermeye çalışan yazar daha sonra okuyucuyu da bu işin içine katar. Okuyucu eseri okumadığında ya da yazarın mesajı okura ulaşmadığında kahramanın, eserin, ve yazarın varlığı bir anlam ifade etmez. Benzer bir şekilde yaratıcının yarattığı bütün varlıklarda bunları okuyacak ve anlamlandıracak bir varlığa ihtiyaç duyar. O da insandır. İnsan âlemdeki sanat eserlerinin farkına varmaz, Gülsoy’un ifadesi ile yıldızları okumaz ise yıldızların varlığı bir anlam ifade etmez. Okuyucu bu denklemde hem yaşadığı evreni ve bunun sahibini sorgulayan hem de yazarın ve eserin varlığına şahit olan kişi görevini üstlenir.

6. SONUÇ

Öykülerinde tema olarak bireyi, bireyin yalnızlığını, yazma sorunsalını, gerçek hayat ve kurgu ilişkisini, varlığı ve yokluğu ele alan Murat Gülsoy, bu çerçevede eserler ortaya koyar. Yazar, *Tanrı Beni Görüyor mu?* öyküsünde üç ayrı bölümde benzer kişilik özellikleri sergileyen üç kişinin ruh durumunu varlık/yaratılış/yaratıcı kavramları ile irdeler. Yazar, kendi imgelem dünyasında oluşturduğu kavramları evrensel dünyadaki gerçekliğe işaret ederek açıklamaya çalışır. Bunu yaparken de üstkurmaca tekniğinden yararlanır. Ayrıca yazarın seçtiği konuların evrensel boyutta olması onu daha büyük bir kitleye hitap etmesine imkan tanımış ve aynı doğrultuda anlaşılabilirliğini de artırmıştır. Murat Gülsoy bu hikayede yaratılış olgusunu merkeze alır. Yazar bu olgu üzerinden kişilerin varolma sorununu inceler. Varolma sorunu yaşayan öykü kişileri, varlık ve yokluk alemi içinde kendine bir yer bulmaya çalışır. Bu sorgulamalar neticesinde

Tanrı'nın varlığını kabul eden öykü kişileri; bilinme, tanınma, görülme ve var olmanın mutluluğuna erişir. Varoluş sürecini tamamlayan öykü kişilerince varlık ve yaratıcı kavramları birçok defa tekrarlanır. Yazar, öyküde üstkurmaca tekniğinin imkânlarını kullanarak “yaratıcı ile yazar” ve “insan ile kurgusal kahraman” arasındaki benzerlikleri ortaya koymaya çalışır. Gülsoy'un değindiği bu ikili ilişki sayesinde metnin ana izleği daha net bir şekilde ortaya çıkar. Yazar; kurgu ve gerçek arasında gidip gelmeler yaşayan öykü kahramanlarını, üstkurmaca tekniğiyle ortaya çıkarmaya çalışır. Kurgusal olan karakterler, varolma ve yaratılış sorununu Tanrı'nın varlığı üzerinden okuyucuya aktarır. Tabii sanatçı ve okuyucu da bu öyküde bir bakıma Tanrı işlevi görür. Kurgusal olan, hayatına devam edebilmek için yaratıcısına, yani yazarına ihtiyaç duyar. Eğer yazar ile bağı kesilirse yaşamını sürdüremez. Edebi metin özelinde ortaya konan bu ilişkide söz konusu taraflardan birisi de okurdur. Eser ve kahraman varoluş sürecinde satırları okuyan okuyucu da pay sahibidir. Çünkü yaratılan kahraman, varlığını yazara borçlu olsa da asıl ulaşmak istediği hedef her zaman okuyucudur. Onun yaşamı, ancak okuyucunun onun varlığını kabul etmesiyle yani okuması, yorumlaması ve anlamlandırmasıyla mümkündür.

Okuyucu eseri okumadığında ya da yazarın mesajı okura ulaşmadığında kahramanın, eserin, ve yazarın varlığı bir anlam ifade etmez. Buradan hareket ile Allah ve Allah'ın vücuda getirdiği âlem ve bu âlemin farkına varan insan arasında da aynı ilişki vardır. İnsan bu âlemdeki sanat eserlerinin farkına varmadığı zaman, Gülsoy'un ifadesi ile “yıldızları okumaz ise” yıldızların varlığı bir anlam ifade etmez. Bu durumda yazar, eser, kahraman ve okuyucunun varlığı üzerinden Tanrı ve yaratılış gerçeği kabul edilmiş olur. Bu şekilde kurgusal olan edebi metindeki varlık katmanlarıyla evrendeki yaratılış olgusu arasında büyük bir benzerlik ortaya çıkmış olur.

KAYNAKLAR

Aktulum, Kubilay (1999). **Metinlerarası İlişkiler**, Öteki Yay., Ankara.

Arık, Şahmurat (2007). Kurmacanın Üstkurmaya Dönüştürülmesinde Murat Gülsoy

Hikâyeleri, Hikayenin Bugünü Bugünün Hikayesi / 80 Sonrası Türk Hikayesi

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

- Sempozyumu:19-20 Ekim 2007-İstanbul: Bildiriler** (s.338-356). İst: Ümran. Bld.
- Atay, Oğuz (1984). **Tehlikeli Oyunlar**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ecevit, Yıldız (2008). **Orhan Pamuk’u Okumak**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Elias, Canetti (1998). **Kitle ve İktidar**, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Çetişli, İsmail (2015). **Batı Edebiyatında Edebi Akımlar**, Ankara.
- Gülsoy, Murat (2010). **Tanrı Beni Görüyor Mu?**, (1. Baskı), Can Yay., İstanbul.
- Lekesiz, Ömer (2016). **Kuramdan Yoruma**, Selis Kitaplar, İstanbul.
- Toprak, Metin (2003). **Hermeneutik (Yorum Bilgisi) ve Edebiyat**, Bulut Yay., İstanbul.
- Taslaman, Caner (2012). **Evren’den Allah’a**, Etkileşim Yay., İstanbul.
- Ülken, H.Z, (2014). **Varlık ve Oluş**, Doğu Batı Yay., İstanbul.
- Waugh, Patricia (1996). **Metafiction**, New Fetter Lane, London.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

EVALUATION OF THE TRUTH OF TEACHING NAMES IN TERMS OF CREATION

TALİM-İ ESMA HAKİKATİNİN YARATILIŞ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Vehbi KARA

İstanbul University, Faculty of Water Sciences, İstanbul, Turkey

E-mail: vehbikara1@hotmail.com

ABSTRACT

The creation of Adam, the ancestor of humans, is in the most beautiful form. For this reason, the names have been taught. Other creatures do not have this feature. Therefore, their authorities are fixed. Unfortunately, most of humans could not understand the relevant parts of the Qur'anic verses. They are also reluctant to learn the beautiful names of Allah. They have been thrown into great danger by seeing themselves as devils. In this study, the teaching of the names and the creation event is explained. If human sticks to the beautiful names of Allah, he will reach an authority above all creatures and will attain happiness both in this world and in the Everlasting Hereafter. Considering the concept of great trust, human beings will contemplate and learn the beautiful names of Allah and rise to the highest authority in the universe. But instead, it is striking that the majority of people who act in a religious order or even rebellious. On the other hand, under the concept of sanctifying nationality, the act of associating with God is hidden. One of the nationalists' fathers, Ernest Renan, said, "it is the ancestor who makes us who we are". In this study, it is also tried to express how dangerous racism is by considering the views of Renan and his peers.

Keywords: Teaching Names, Contemplate, Great Trust, Nationalism, Creation.

ÖZET

İnsanların atası olan Âdem'in yaratılışı en güzel surettedir. Bu nedenle talim-i esma olayına muhatap olmuştur. Yaratılan diğer canlılar ise bu özellikten mahrumdurlar. Bu nedenle makamları sabittir. İnsanoğlunun büyük bir kısmı ise ne yazık ki Kur'an ayetlerinin ilgili kısımlarını anlayamamış ve idrak edememiştir. Allah'ın güzel isimlerini öğrenme konusunda da isteksiz kalmaktadırlar. Şeytan gibi kendilerini büyük görerek büyük bir tehlikenin içine atılmışlardır. Bu çalışmada talim-i esma hadisesi ve yaratılış anlatılmaktadır. İnsan, Allah'ın güzel isimlerine yapışsa; bütün mahlûkatın üzerinde bir makama çıkarak hem bu dünyada hem de sonsuz ahirette saadete erişecektir. Emanet-i kübra denilen kavram üzerinde düşünüldüğü takdirde insanoğlu tefekkür edecek ve Allah'ın güzel isimlerini öğrenerek kâinattaki en yüksek makama çıkabilecektir. Fakat bunun yerine dini emirlerde lakayt davranan, hatta isyankâr davranan insanların çokluğu da göze çarpmaktadır. Diğer taraftan, milliyeti kutsallaştırmak kavramı altında Allah'a ortak koşmak fiili gizlenmiştir. Milliyetçilerin fikir babalarından Ernest Renan'ın "ecdada tapma en meşru bir ibadettir; bizi olduğumuz hâle getiren ecdattır" sözü bunu

göstermektedir. Bu çalışmada aynı zamanda Renan ve emsalinin görüşleri ele alınarak ırkçılığın ne derece tehlikeli bir hastalık olduğu da ifade edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Talim-i Esmâ, Tefekkür, Emanet-i Kübra, Milliyetçilik, Yaratılış.

1. GİRİŞ

Allah, ilk insan Hz. Âdem'i (as) yarattığında ona eşyanın isimlerini öğretti. İslâm terminolojisinde bu olaya “Talim-i esma” adı verilir. İlim öğrenmenin diğer bir manası da eşyanın isimlerini öğrenmek demektir.

Eşyanın hakikati; Allah'ın esma-i İlâhiye denen güzel isimlerinin tecellîsinden ibarettir. Hz. Âdem (as) eşyanın isimlerini öğrenerek İlâhî isimler ile Allah'ı tanımak gibi derin ve geniş bir bilgiye erişmiştir.

İnsanın arzın halifesi olarak yaratılması ancak ilimle mümkün olabilirdi. Etrafımızda gördüğümüz her şeyin şeklinden, yapısından, mahiyetinden, duruşundan, hareketinden, doğmasından, büyümesinden, ölümüne kadar meydana gelen olayların açıklanması işte ayetlerde geçen talim-i esma hakikati (Karaman, 2019, s. 5) ile izah edilebilmektedir.

Bu nedenle çevremizde gördüğümüz bütün varlıklar bir kitaptır. Buna bazı İslam alimleri “kitab-ı kebîr” (Nursi, 2016, s. 441) adını vermiştir. Çünkü âlem; ilimden gelir, oda Rabbü'l-Âleminden vücut bulmuştur.

Allah, Kur'ân'da ilmin, üç çeşidine yer vermiştir. Birincisi ilmelyakîn (Özek, 1987, s. 599) yani bir şeyi ilmen doğru olarak bilmek; diğeri aynelyakîn, yani görerek bilmek; ve üçüncüsü ise hakkalyakîndir. Yani tadarak, içine dalarak bizzat öğrenmek, başka bir ifadeyle ruh ve vücudumuzun her yönüyle algılamasıdır. İşte insanlar bu sayede ilme dayalı hazza ve mutluluğa ulaşabilir.

İşte “Hazreti Adem Babamızın en büyük mucizesi ve mesleği “talim-i esma” hakikatidir. Bu hususu yaratılış açısından değerlendirmek gereklidir. Kısaca “talim-i esmâ” yani Allah'ın güzel isimlerinin öğretilmesi, “Cenâb-ı Hakk'ın, Hz. Âdem'e bu isimleri öğretmesi” demek olup insanın diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliğidir.

2. İNSANIN DİĞER ŞUURLU VARLIKLARA KARŞI ÜSTÜNLÜĞÜ

Allah, yeryüzünde bir halife yaratacağını meleklerle bildirdiğinde, onlar bunu hayretle karşılarlar ve bu ilâhî iradenin hikmetini, kendilerine mahsus bir lisanla sorarlar. Bunun üzerine Rabbimiz, Âdem peygambere bütün isimleri öğretir ve melekleri bir imtihana tâbi tutar.

İşte Âdem babamızın mesleği olduğu gibi bütün canlılardan üstün tutulmamız “talim-i esma” ile olur. Kuran’da geçen ayetlerde ve dini kitaplarda bu konuya geniş yer ayrılmıştır. İnsanın yaratılan bütün varlıklara karşı üstünlüğü “talim-i esma” ile mümkün olmuştur. Bakara Suresi 31. Ayet’te “Ve allemel Ademe esmae külleha” geçen “Ve Adem’e bütün isimleri öğretti (Hayrat, 2013, s. 5)” meselesi bunun en büyük delilidir.

Bu ayet bütün insanların pederi olan Hazreti Adem’in en büyük mucizesidir. Talim-i esma ile insanoğlu; melekler de dâhil olmak üzere bütün hayat sahipleri arasında en üstün mertebeye çıkmıştır. Bunu “Adem’e secde edin” Bakara Suresi 34. Ayet Meali” ayeti ile anlıyoruz. Fakat İblis, Allah’ın emrine karşı gelerek isyan etti ve dedi ki “Ben çamurdan yarattığın kimseye secde eder miyim! (Karaman, 2019, s. 5)”

İşte bütün melekler: “Seni bütün noksanlıklardan tenzih ederiz! Senin bize öğrettiklerinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. Muhakkak ki sen Âlim ve Hakimsin (Karaman, 2019, s. 5)” diyerek bu talim-i esma hakikatini tasdik etmişlerdir.

Kendi nevinin üstünlüğünü dava eden İblis ise talim-i esma hakikatini anlayamamıştır. Çünkü öyle güçlü bir kibri vardır ki; kendisini ebedi olarak azaba sokmuştur. Allah, Şeytanı lanetlemiştir (Nisa Suresi 118. Ayet Meali, Araştırma Merkezi, 2009, s. 96).

Ne yazık ki; insanoğlunun büyük bir kısmı dahi bu ayetlerin manasını anlayamamış idrak edememiştir. Allah’ın güzel isimlerini öğrenme konusunda çok cahildir. Aynı İblis gibi kendini büyük görerek; talim-i esmayı ve Kuran’ı öğrenmek

için çaba sarf etmemektedir. Hâlbuki insan, bütün mahlûkatın üzerinde bir makama çıkaracak olan Allah'ın güzel isimlerine yapışsa; hem bu dünyada hem de sonsuz ahirette saadete erişecektir.

Esmâ-i hüsnâ'ya dair özgün çalışmalarıyla bilinen Dr. Senai Demirci, son yıllarda sürdürdüğü psikoterapi çalışmaları ile birlikte esmâ-i hüsnânın anlamları üzerinden yürüten bir program başlatmıştır. Şöyle demektedir (Senai Demirci, 2019):

“Kuran'ın esmâ talimi, insanın tüm zamanlara ve mekânlara uzanan duygulanımlarını kucaklayan, geliş gidişlerine refakat eden, duygusal labirentinin tüm kıvrımlarına dokunan bir gök inşa eder. Esmâ-i hüsnâ, dünyanın kuyusuna düşmüş, arzın darlığına mahkûm olmuş insan ruhunun kanatlarına sonsuz bir anlam göğü sunar. İnsan ruhu, esmanın semasından nefeslenir, esmanın anlam ufkundan aydınlanır, esmanın kandilinden ümit devşirir”.

Demirci, psikolojinin temel kuramlarını yanına alarak, esmâ-i hüsnânın kucaklayıcı anlamlarına doğru bir yürüyüş yapmıştır. Güzel isimlerin sınırsız anlamlarını, içimizde açılmayı bekleyen duygu tohumlarına yağmur yumuşaklığında dokundurarak, heyecanlı bir terapi yolculuğuna çıkmıştır.

3. BATI FELSEFECİLERİNİN ALLAH'IN GÜZEL İSİMLERİNİ ANLAMADAKİ ZAAFIYETLERİ

Bazı kişiler Allah'ın güzel isimlerini Batı felsefesinin çirkin üslubu ile ele alarak göstermemiz gereken saygı ölçülerini yitirmektedirler. Konuşmalarında ve yazılarında "Allah emek verdi" gibi aciz insanlara mahsus sıfatlarla Cenab-ı Allah'a acziyet isnat etmektedirler (Vehbi Kara, 2019).

Hâlbuki Allah; sonsuz kudret sahibidir, Kadir-i Zülcelaldir. Her şeye gücü yeter. Ol deyince olur. Esmâ-ı hüsnadan yani onun güzel isimlerinden bir başka ismi Hakim'dir. Hikmetle iş görür. Anlamını bilmesek dahi yaptığı işlerde hikmet ve güzellik vardır.

Allah, Âlim'dir. Sonsuz ilim sahibidir. Allah'ı anmak veya ifade etmek lüzumu doğduğunda onun güzel isimlerini kullanmak vaciptir. Sübhanallah dediğimiz zaman Allah'ı her türlü noksaniyetten münezzehtir olduğunu ifade ederiz. Hiçbir kusur ona arız olamaz...

Esmâ-i Hüsnâ yani Allah'ı güzel isimleri ile ilgili olan Haşr Suresi 24. Ayette: “O Allah ki; Yaratan'dır, Bâri'dir (yokken var eden), Musavvir'dir (şekil verendir), güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar O'nu tesbih eder. Ve O; Azîz'dir (yücedir), Hakîm'dir (hüküm ve hikmet sahibidir), (Karaman, 2019, s. 547)

İşte Allah'ı andığımızda O'nu esmâ-i hüsnâ ile anmak gerekir. Haşa acziyet isnat eden isim, sıfat ve fiillerden sakınmak bir Müslüman'ın dikkat etmesi gereken hususlardan bir tanesidir.

Kuran-ı Kerim'de, Allah'ın güzel isimleri ki; 99 tanesi geçmektedir. İnsanlara ve aciz mahlûklara ait isimlerle değil; bu isimlerle Allah'a dua etmeliyiz. Her namazdan sonra tesbihat esnasında bu isimleri okumak sünnettir.

4. YERYÜZÜNÜN İNSANIN EMRİNE VERİLMESİ VE TALİM-İ ESMA

Yeryüzünü insanın emrine veren Allah, hayat sahipleri içinde en yüksek makamı dahi insana vermiştir. (Tin Suresi 4. Ayet Meali, Karaman, 2019, s. 596). Bu nedenle insanı en güzel surette yaratan Allah'a ne kadar şükredilse yine azdır. Emaneti kübra yani insanlara verilen büyük emanet; imtihandır. İnsan, imtihanı düşünerek, tefekkür ederek ve Allah'ın güzel isimlerini öğrenerek en yüksek makama çıkabilir

Bu açıdan isim verme konusunda, İslam düşünürlerine göre; Rabbimizin, insanları üstün tuttuğu, talim-i esma (isimlerin öğretilmesi) ile anlaşılmakta, idrak edilebilmektedir. Bu özelliği sayesinde bir tekâmül ve ilerleme çizgisinde olan insanın, diğer canlılardan ayrışması mümkün olabilmektedir.

Allah, insanı arzın halifesi olarak yaratmıştır. (Yargıcı, 2016, s. 85) Ona hayvanlardan cinlerden ve meleklerden farklı yetenekler vermiştir. İnsan mahlukatın en şerefli olduğu gibi hayvanlardan dahi daha aşağıya düşecek kabiliyetleri de vardır.

Demek ki insan; Şeytan gibi kendisini üstün görmeye başladığı anda isyan etmeye başlamış olmaktadır.

Allah'ın güzel isimlerine dayanarak her alanda en yüksek makama çıkma yolu; herkes için açıktır. Bütün sosyal ve pozitif ilimlerde en yüksek seviyeye çıkma istidadı her insanda vardır. Fakat bu konuda gayret ve çaba gereklidir. Zira insana ancak çalıştığının karşılığı vardır (Necm Suresi 39. Ayet Meali, Karaman, 2019, s. 526).

Talim-i Esmâ hakikatini İşaratul İcaz isimli tefsir kitabında Bakara Suresinin 31. Ayetini Nursi şu şekilde ele almaktadır (Nursi, 2014, s. 145.): “Şahs-ı Âdem'e talim-i esma unvanıyla nev-i benî-Âdeme ilham olunan bütün ulûm ve fûnunun talimini ifade eder” demektedir.

Sözler isimli eserinde ise Hazreti Muhammed (asm) “Hazret-i Âdem'e icmalen talim olunan bütün esmânın bütün meratibiyle tafsilten mazharı” olmuştur denilmiştir. Bu hususu şu şekilde açıklamak mümkündür:

Hiz. Âdem'e öğretilen isimlerin icmalı olduğu, yani çekirdek mânâsında öz bilgilerden meydana geldiği, bu isimlerin ahir zaman Peygamberinde (asm) ise tafsilatlı ve mükemmel şekilde tahakkuk ettiği ifade edilmektedir. Bunun hikmetini ise şöyle ifade etmektedir: “Fakat sizin pederiniz bir defa Şeytana aldandı, Cennet gibi bir makamdan rû-yî zemine muvakkaten sukut etti. Sakın siz de terakkiyâtınızda Şeytana uyup hikmet-i İlâhiyenin semâvâtından tabiat dalâletine sukuta vasıta yapmayınız. (Nursi, 2016 s.)”

İnsan sık sık başını kaldırıp Allah'ın güzel isimlerine dikkat ederek o yüksek seviyeye yükselmelidir. Bunun için bugüne kadar elde edilen teknoloji ve fenlerden istifade ederek tefekkür edilmelidir. Belki bu sayede esma-i hüsnanın asıl manası anlaşılabilir olacaktır.

İşte Hazreti Adem'in Cennetten çıkarılmasının arka planında da dini emirlerde lakaytlık, hatta isyan vardır. Milliyeti kutsallaştırmak (mâbud ittihaz etmek) gibi bir şirk gizlenmiştir. Milliyetçilerin fikir babalarından Ernest Renan “ecdada tapma en meşru bir ibadettir; bizi olduğumuz hale getiren ecdattır.” sözüyle milliyetçiliğe kutsiyet

kazandırmak istemiştir. Bediüzzaman'ın "Milliyetçiler, milliyeti mâbud ittihaz ediyorlar" tespitinde Renan ve emsalinin görüşleri özetlenmiştir (Vehbi Kara 2019).

Ahzab Suresinde geçen "Biz emâneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik; hepsi de onu yüklenmekten kaçındılar ve ondan korktular. İnsan ise onu yükledi. Gerçekten insan çok zalim, çok cahildir (Ahzab Suresi 72. Ayet, Karaman, 2019, s. 426)" Ayetini şu şekilde tefsir etmiştir (Nursi, 2016, s. 441).

"Âlemin miftahı insanın elindedir ve nefesine takılmıştır. Kâinat kapıları zahiren açık görünürken, hakikaten kapalıdır. Cenâb-ı Hak, emanet cihetiyle insana ene namında öyle bir miftah vermiş ki, âlemin bütün kapılarını açar; ve öyle tılsımlı bir enâniyet vermiş ki, Hallâk-ı Kâinatın künûz-u mahfîyesini onun ile keşfeder. Fakat ene kendisi de gayet muğlâk bir muammâ ve açılması müşkül bir tılsımdır. Eğer onun hakiki mahiyeti ve sırr-ı hilkatî bilirse, kendisi açıldığı gibi, kâinat dahi açılır. Şöyle ki: Sâni-i Hakîm, insanın eline, emanet olarak, rubûbiyetinin sıfât ve şuûnâtının hakikatlerini gösterecek, tanıtıracak, işaret ve numûneleri câmi' bir ene vermiştir; tâ ki, o ene bir vâhid-i kıyasî olup, evsâf-ı rubûbiyet ve şuûnât-ı ulûhiyet bilinsin. Fakat vâhid-i kıyasî, bir mevcud-u hakiki olmak lâzım değil. Belki, hendesedeki farazî hatlar gibi, farz ve tevehhümle bir vâhid-i kıyasî teşkil edilebilir. İlim ve tahakkukla hakiki vücudu lâzım değildir."

Cenâb-ı Hakkın sıfât ve esmâsının bilinmesi enaniyete yani insandaki benlik duygusuna bağlıdır. Çünkü mutlak ve muhît bir şeyin hududu ve nihayeti olmadığı için, ona bir şekil verilmez ve üstüne bir suret vermek için hükmedilmez, mahiyeti ne olduğu anlaşılmaz. Meselâ, karanlıksız bir ziya, bilinmez ve hissedilmez. Ne vakit hakiki veya sanal bir karanlık ile bir hat çekilse, o vakit bilinecektir.

İşte, Allah'ın, ilim, kudret, Hakîm ve Rahîm gibi sıfat ve isimleri sonsuz, hudutsuz, ortaksız olduğu için, onlara hükmedilmez. Esmâ-i Hüsnâ bilinmez ve hissedilemez. Öyle ise, hakiki nihayet ve hadleri olmadığından, farazî ve vehmi bir haddi çizmek lâzım geliyor. Onu da enaniyet yani benlik yapar.

İnsan kendinde gerçek olmayan bir malikiyet, bir kudret, bir ilim tasavvur ederek bir had çizer, bu sayede sonsuz isim ve sıfatları anlamaya çalışır. "Buraya kadar benim, ondan sonra Allah'ındır" diye bir taksim yapar. Kendindeki ölçücüklerle esma-i hünsayı yavaş yavaş anlayabilir.

Bu duruma örnek olarak kendine ait bir mülkünde tasarrufu ile kainattaki Allah'ın rububiyetini ve tasarrufunu anlar. İnsan kendi görünüşteki zahiri malikiyetiyle, Allah'ın hakiki malikiyetini düşünebilir. Diyebilir ki; "Bu eve malik olduğum gibi, Allah da şu kâinatın malikidir" der. (Nursi, 2016, s. 668)

İnsan kendisinde bulunan bu küçücük ilmi sayesinde Allah'ın sonsuz ilmini düşünebilir. Kendi elde ettiği küçük sanatıyla Allah'ın sanatını ve yaratıcılık kudretini anlar. Küçücük evini inşa ve tanzim ettiği gibi şu dünyayı da Allah'ın tanzim ettiğini bilir. Kısaca bütün İlahî şuanat ve sıfatlar benlik sayesinde bir parça kavranabilir.

5. SONUÇ

Allah, insanı dünyanın halifesi olarak yaratmıştır. Hayvanlardan cinlerden ve meleklerden farklı yetenekleri vardır. Mahlukatın en şerefli olduğu halde hayvanlardan dahi daha aşağıya düşecek kabiliyetleri de bulunmaktadır. İşte Şeytan gibi kendisini üstün görmeye başladığı anda isyan etmeye başlamış olmaktadır. Eğer insan, kibir ve enaniyetinden vazgeçmez, af dilemez ise kendisini çok kötü bir son beklemektedir.

Yaratılış konusunda da en önemli kaynağımız Kuran'dır. Kuran'ın manalarını öğrenmek için ne kadar çaba göstersek azdır. İnsan, bütün mahlukatın üzerinde bir makama çıkaracak olan Allah'ın güzel isimlerine yapışsa; hem bu dünyada hem de sonsuz ahirette saadete erişecektir.

Birçok insan bahse konu ayetlerin manasını tam olarak anlayamamış ve idrak edememiştir. Belki de insanoğluna düşen görevlerden en önemlisi Allah'ın güzel isimlerini öğrenmektir. Fakat insanın diğer bir yönü ise tembel ve cahil olmasıdır. İblis gibi kendini büyük görerek; büyük bir tehlikeye düşer.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

İnsanda mevcut benlik duygusu ile Allah'ın güzel isimleri hissedilebilir ve kısmen anlaşılması mümkün olur. Gerçek manası ile anlaşılması ise Cennette ve huzuru İlahide olacaktır. Bunun içinde Allah'a iman etmek ve Hazreti Muhammed Aleyhissalatü vesselama iman etmek şarttır.

KAYNAKLAR

- Araştırma Merkezi, **Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, Yeni Asya Gazetecilik Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2009)
- Demirci, S., <http://www.tyb.org.tr/dr-senai-demirci-ile-esma-terapi-31602h.htm> (Erişim Tarihi: 12.09.2019)
- Kara, V., <https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/vehbi-kara/uluslararası-bilimler-isiginda-yaratilis-kongresi-29347.html> (Erişim Tarihi: 12.09.2019)
- Kara, V., <https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/vehbi-kara/irkcilik-hastaligi-ve-illeti-27480.html> (Erişim Tarihi: 12.09.2019)
- Karaman, H.-Çağırıcı, M.-Dönmez, İ. K. Gümüş, S., **Kur'an Yolu Meali**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019.
- Meal Heyeti, **Kur'an-ı Kerim ve Karşılıklı Muhtasar Meali**, Hayrat Neşriyat, Isparta, 2013.
- Nursi, S., **İşaratül İcaz**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2014.
- Nursi, S., **Sözler**, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2016. S.780.
- Özek, A.-Karaman, H.- Turgut, A.- Çağırıcı, M.- Dönmez, İ. K.- Gümüş, S., Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Medine, 1987.
- Yargıcı, A., Kur'anca Yaşamak, İltek A.Ş., Ankara, 2016)

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

WHAT DOES GOBEKLI TEPE TELL: BIRTH, DEATH AND LIFE CYCLE

GÖBEKLİ TEPE NE ANLATIYOR: DOĞUM, ÖLÜM VE HAYAT DÖNGÜSÜ

Prof. Dr. Yusuf KILIÇ¹, Lecturer Elvan ESER²

¹Pamukkale University Faculty of Science and Literature, History Dept., Denizli, Turkey

²Pamukkale University, Denizli Social Sciences Vocational School, Denizli, Turkey

E-mail: ykiloc@pau.edu.tr

e eser@pau.edu.tr

ABSTRACT

The question of why the Göbekli Tepe area, uncovered by German researcher Klaus Schmidt, was built in 1995 has brought many problems that have not yet been resolved. The assumption that this area was built in 10,000 B.C. and the claim that it was the work of “hunter-gatherer” groups, contrary to what is known, has brought the problem to a dead end. So that, it weakened the theory of formation of the established order of life, on the other hand, scientific efforts were made to prove that it was the first example of temple centered city formation processes. At this point, accepting the idea that Göbekli Tepe is the first example of a temple-centered city, the columns in the settlements of the area with 20 temple structures and the symbolic descriptions on these columns are of great importance for showing the level of thought and belief of the ancient people. As a matter of fact, by examining the symbols that make up the descriptions, it becomes apparent that the concept of creation is intended to be symbolized and explained. In fact, these symbols represent a composition in which the theme of sexual intercourse, birth, death and life cycle is intended to be explained and organized by a creative force.

Keywords: Gobekli Tepe Findings, Birth Death and Life Cycle

ÖZET

1995 yılında Alman araştırmacı Klaus Schmidt tarafından gün yüzüne çıkarılmaya başlanan Göbekli Tepe alanının ne amaçla inşa edildiği meselesi henüz çözüme kavuşturulamamış pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu alanın M.Ö. 10.000 yılında inşa edilmiş olduğunun kabul edilmesi ve bilinenin aksine “avcı-toplayıcı” grupların eseri olduğu iddiası sorunu daha da çıkmaz bir boyuta taşımıştır. Öyle ki, bir taraftan yerleşik hayat düzeninin oluşum teorisini zayıflatmış, diğer taraftan ise tapınak merkezli kent oluşum süreçlerinin ilk örneği olması noktasının ispatı için ilmi çaba sarf edilmiştir. Bu noktada Göbekli Tepe'nin tapınak merkezli kent oluşumunun ilk örneği olduğu düşüncesini kabul ederek 20 tapınak yapısına sahip olan alanın yerleşimlerinde bulunan sütunlar ve bu sütunların üzerinde yer alan sembolik betimlemeler eski çağ insanının düşünce ve inanç seviyesini göstermesi açısından büyük önem arz etmektedir. Nitekim betimlemeleri oluşturan sembollerin incelenmesi ile yaratılış kavramının sembolize edilerek anlatılmak istendiği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Öyle ki, betimlemeleri oluşturulan bu sembollerle cinsel birleşme, doğum, ölüm ve hayat döngüsü

temasının anlatılmak istendiği ve bütün bunların yaratıcı bir güç tarafından organize edildiği bir kompozisyona işaret etmektedir.

Anahtar kelimeler: Göbekli Tepe Buluntu, Doğum Ölüm ve Hayat Döngüsü

1. GİRİŞ

Bilimi var eden insan için en büyük bilinmez yine kendisi olmuştur. Belki de insan yaradılışından bu yana kendine dair her ne varsa zihni için bir merak konusu yapmış ve böylelikle bilimin doğuşu (Koyre, 2010:52/Yıldırım, 1995:2) gerçekleşmiştir. Nitekim bilim için bugünün insanını anlamak, ona dair olanı, yapıp ettiklerini, nedenlerini, niçinlerini izah edebilmek ehemmiyetli bir iştir. Kaldı ki, herhangi bir araştırmanın temelinde tarih öncesi çağlar ve evvel insanın yapıp ettikleri söz konusu ise bilim adına meseleye getirilen izahların her biri birer keşif mahiyetinde olur. Bu keşfin zor olan yanı ise yanılığa düşmeden, anakronizm yapmadan, hali hazırda var olan bilginin “ben doğuyum benim ötemde başka bir doğru yoktur!” çığırkanlığına şüpheyile yaklaşarak, farklı yollardan ilerlemek ve belki de en doğruya ulaşabilmektir. Gerçekten sosyal bilimler içerisinde belkemiği sayılabilecek ve geçmişini incelemenin sanatı olan tarih ilmi içerisinde de insan keşiflere gebe büyük bir muammadır. Öyle ki, tarih bir noktada biyolojik olarak bizimle aynı olan fakat kültürel noktada binlerce yıllık ayrımlar yaşadığımız ezel insanla günümüz insanının akıl çatışmasıdır. Bu er meydanının galibi ise hiç şüphesiz ki, elinde söz konusu döneme dair belgeyi bulunduran ve bu belgenin lisanına malik olan ilim insanıdır. Zira çağlar öncesini araştıran bilim insanının en kudretli silahı evvel insanın lisanına malik olmasıdır. Bu noktada insanı anlama gayesinde olan sosyal bilimciler arasında en şiddetli sancıyı çekenler muhakkak ki, yazı öncesi çağları araştırma gayesinde olanlardır. Nitekim tarihi çağlar üzerine kalem oynatan bilim insanları için ellerinde bulunan tarihi meta bir yazı sistemine sahip ise onunla onun dilinde konuşmaları meşakkatlidir, lakin anlaşılmaz ve imkânsız değildir. Dahası bu belge sembol diliyle¹ aktarılmış mitolojik (Leeming, 2017:15-26) ya da teolojik kaynaklı değil

¹ Yunanca; sözleşme, simge, nişan, ve kimlik anlamını karşılayan sumbolon kelimesinden gelen “sembol” sözcüğü “bir araya getirmek” anlamına gelen sum-ballein fiilinden türemiş bir isimdir. Ayrıca sumbolon, Yunancadan, Latinceye (symbolus olarak), Latinceден diğer batı dillerine (İtalyanca: simbolo, Almanca: Symbol, İngilizce: symbol, Fransızca: symbole olarak) geçmiştir. Sözcüğün anlam tarihi incelendiğinde,

ise onun doğruları ve yargıları nettir. Öyle ki, belirli bir yazı sistemine bağlı kalarak nakşedilmiş olan belge onunla haşır neşir olan bilim insanına ulaşmak istediği doğruyu tüm açıklığı ile iletebilecek kudrettedir. Lakin malik olunan tarihi bulgu bilinen herhangi bir yazı sistemi dâhilinde oluşturulmamış ve yazıdan yoksun kalmış ise onun anlatmak istediklerine kulak kesilmek zor zanaattır. Bu noktada arkeoloji ilmi buluşlarıyla “ben kimim” diye soran insan zihnine her geçen gün yeni yeni doneler teslim ederek elde edilen bulgular yoluyla insanoğluna tarihi dillendirme fırsatı vermektedir. Bu maksatla da Alman arkeolog Klaus Schmidt (Başgelen, 2019) geçtiğimiz on yıllar içerisinde tarihin akışını değiştirecek ve doğru kabul edilen birçok doktrini temelden sarsacak büyük bir keşfe imza atmıştır. Nitekim 1994’te Göbekli Tepe’nin ikinci kez keşfiyle² birlikte insanın geçmişe dair algısını değiştiren ve ata yaşamına ve inancına dair merak ettiği birçok soruya farkı yanıtlar veren bulgular elde edilmiştir. Önceleri bölgeye ve kazılar neticesinde ise gün yüzüne çıkarılan bulgulara temkinli yaklaşan pek çok bilim insanı zaman içerisinde Göbekli Tepe’nin anlatmak istediklerine kayıtsız kalamamış ve meseleyi kendi uzmanlık alanlarının odağına oturtmuştur. Öyle ki, kazı alanında başta arkeoloji olmak üzere antropoloji, astroloji, teoloji, jeoloji, mühendislik ya da flora ve

onun geçmişte bütünü tanımayı sağlayan parçaların her birini ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir. Buna göre Antik Yunanda bir çömlek parçası ikiye bölünür ve bu iki parçanın her biri kendi aralarında sözleşme yapan iki kişiye verilir. Sözleşme kapatılacağı zaman her iki tarafın da kendilerini tanıtmak amacıyla ellerindeki iki kırık parçayı tam olarak bir birine ekleyebilmeleri (sumballein) gerekiyordu. Sumbolon terimi, bu şekilde yeniden birleştirildiklerinde ortak bir kökene sahip olduğunu ispat eden kırılmış bir nesnenin iki parçasını ifade etmek için kullanılıyordu. Dolayısıyla sembol, bir tanıma ve tanınma işareti niteliğinde olan nesneyi ifade ediyordu. Birbirlerini tanımak için kullanılan parçalar düşünüldüğünde parçalardan her birinin anlamın tamamını vermediği, parçaların bir araya gelmesi ile sembolün tam anlamını kazandığı anlaşılmaktadır. İki parçanın ayrı ayrı sembol olarak ifade edildiği düşünüldüğünde sembollerin tek başlarına tüm anlamın bir parçasını verdiği, onu temsil ettiği anlaşılmaktadır. Yani sembol, bütün anlamın bir parçasını vermekte onu temsil etmekte, bütünü anlamlı bir parçası olarak tüm anlam hakkında fikir vermektedir. Sembol için kullanılan nesne, resim, renk, işaret, kelime, ya da jestin tam olarak ne anlama geldiği parçaları birleştirmekle ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle sembol fikrinin tamamlama düşüncesi üzerine temellendiği ifade edilebilir. Daha geniş bilgi için bkz. Hayrettin Kızıl, “Dini Sembolizm Üzerine”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.9, S.20, 2018, s. 329-330. (327-351)

² 1963 yılında İstanbul Üniversitesi ve Chicago Üniversitesi’nin ortaklaşa yürüttüğü bir çalışma neticesinde hazırlanan raporda bölgenin Neolitik sit alanı olduğu düşünülmüş ve Göbekli Tepe’den ziyade ekip çalışmalarını Diyarbakır’ın Ergani ilçesindeki Çayönü sit alanına çevirmiştir. Bu sebeple de Göbekli Tepe’nin önemi 1963 yılındaki araştırma ile anlaşılamamış neticede asıl keşfi 1994 yılında Alman arkeolog Klaus Schmidt tarafından gerçekleştirilmiştir. Bkz. Andrew Collins, *Göbekli Tepe ve Tanrıların Doğuşu*, (çev. Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Yayınları, İstanbul 2016, s. 38.

fauna özelliklerine dair incelemelerde bulunan biyoloji gibi bilim dallarının alanlarında dünya çapında uzmanlaşmış pek çok bilim insanı araştırma yapmıştır. Lakin bölgede paleografi ve filoloji üzerine yapılan araştırmalar ve buna bağlı olarak da Göbekli Tepe'ye dair tarihi perspektiften sunulan izahlar son derece sığ kalmıştır. Bunun nedeni ise tarih ilminin bilinmezlik karanlığı altında duran gerçeği aydınlığa ulaştırırken kullandığı en etkin meşale olan yazı sisteminin henüz kullanılmamış olmasıdır. Bu sebeptendir ki, bölgedeki tarih çalışmaları diğer ilim alanlarına kıyasla daha ağır aksak ilerlemektedir. Peki, tarih bilimsel olarak yazının kullanılmadığı çağlara ait olan Göbekli Tepe'nin gerçeklerini nasıl gün yüzüne çıkaracaktır? Gerçekten de yazının keşfinden (M.Ö. 3200-3000) (Kınal, 1983:37-45) 7500 yıl önce inşa edilmiş olan Göbekli Tepe bizlere bünyesinde barındırdığı yazı ya da dil sistemiyle değil salt oval yapıda inşa edilmiş tapınakları ve söz konusu tapınaklarda sembollerle örülmüş dikili taşlarla ve devasal bloklarla seslenmektedir. (Ek. 1) Ancak sembol örgüsünün sistemli ilk alfabe olarak kabul edilen hiyeroglif (Aral, 2018:435) yazının prototipi olduğu düşünülürse Göbekli Tepe'de pek çok dilden ve yazı sisteminden daha üstün (ki, bu üstünlüğü onun evrensel oluşundan gelmektedir) bir filoloji yapısının varlığı kabul edilmelidir. Öyle ki, D Tapınağı buluntuları içerisinde yer alan 43 nolu taş blok analogik yaklaşımla bizlere çok şey anlatmaktadır. Peki, alelade seçilmedikleri belli olan ve bir vakayı aktarmak gayesi ile bir kompozisyonu tamamladığı görülen bu sembol örgüsü bizlere ne anlatmaktadır?

İşte bu noktada genel kabule göre her türlü bilim dalının temellinde yatan ilk adım felsefi düşüncedir. Ancak felsefi düşünce de kendisini tamamlayıcı ve bir noktada sağlayıcısı durumunda bulunan mantık ilminin doktrinlerine gebedir (Korkmaz, 2015:16). Bu hal çerçevesinde Göbekli Tepe'ye dair bilimsel düşüncelerin mantık sisteminde bir temele oturtulması gerekmektedir. Ancak bu düsturla doğru düşünmek mümkündür. Ayrıca mantık ilmine göre doğru düşünmenin ilke ve kuralları akıl yürütme yoluyla ortaya koyulmaktadır. Akıl yürütmek ise daha çok bilinen hükümlere dayanarak bilinmeyen hükümler elde etme işidir. Bu yüzden mantık çerçevesinde akıl yürütebilmek için iki veya daha fazla önermeye ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim söz konusu bu önermelerin onaylanması başka bir önermenin kapısını açmaktadır. Gerçekten de akıl

yürütmek için bir öncül bir de sonuç durumundaki en az iki önermenin bulunması gerekmektedir. Yani akıl yürütmek için elimizde bir kanıtlayan diğeri kanıtlanan konumunda bulunan iki önerme olmalıdır. Böylece çıkarım önermeler arasındaki bir kanıtlama ilişkisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Eroğlu, 2012:184-185). Mantık için akıl yürütme iki şekilde gerçekleşmektedir. Buna göre bunlardan ilki “doğrudan veya vasıtasız akıl yürütme” iken, diğeri de “dolaylı veya vasıtalı akıl yürütme”dir. Burada çalışmamız adına takip edeceğimiz yöntem ise “dolaylı veya vasıtalı akıl yürütme” metodu olacaktır. Zira dolaylı akıl yürütme metodunun benimsediği; tümdengelim, tümevarım ve analogi olmak üzere üç farklı yöntemi vardır (Eroğlu, 2012:186). Ki, bunlar içerisinde analogik yöntem bizler için Göbekli Tepe’nin anlattıklarına izah getirebilmemizi sağlayabilecek düşünme yöntemlerinden biridir. Nitekim bir yönüyle tümdengelim ve tümevarım metotlarından mürekkep gibi görünen analogi olay ve nesnelere hareketle benzer olay ve nesnelere doğru genelleme yapmayı sağlamaktadır. Analogi ile bir olay ya da nesnedeki özelliğin başka bir olay ya da nesnede de olacağı var sayımı yapılır. Ayrıca ortak özellik, yani benzerliğin sayısı arttıkça sonucun doğru olma olasılığı da paralel bir şekilde artar. Ancak genelleme yapılarak ulaşılan sonuç zorunluluk ifade etmez. Neticede o, bir olasılık ifade eder. Analogide bazen eksik ve geçici benzerlikler de bulunabilir. Ama en yakın özellik bir benzerlikten başka bir benzerliğe geçiştir (Eroğlu, 2012:188-190). Analogi yöntemi benimsenerek Göbekli Tepe’ye ve özellikle de spesifik olarak D Tapınağı 43 numaralı dikilitaşa bakıldığında, ölüm olgusunun işlendiği bu taş kendisinden yaklaşık olarak 7500 yıl sonra Sumerler tarafından çivi yazısı kullanılarak nakşedilmiş olan KUR mitlerinden “İnanna’nın Ölüler Diyarına İnişi” adlı öykünün sembolik olarak betimlenmiş hali ile karşılaşılmaktadır. Bu noktada çivi yazısı kullanılarak günümüze aktarılmış olan “İnanna’nın Ölüler Diyarına İnişi” adlı mitolojik öykü benzerlikleri sebebi ile Göbekli Tepe’nin bilinmezliklerine ışık tutmaktadır. Böylece bilinen hükümlere dayanarak bilinmeyen hükümler elde edilebilir. Öyle ki, analogik olarak burada KUR Mitleri meseleyi kanıtlayan iken, Göbekli Tepe D Tapınağı 43 numaralı dikili taş meselenin kanıtlayıcı durumundadır denilebilir.

2. GÖBEKLİ TEPE’NİN KEŞFİ

Son dönemlerin en ehemmiyetli buluşlarından biri olarak literatüre giren Göbekli Tepe ağır aksak bir serüvenin geç kalmış bir keşfi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira 1963-64 yıllarında Chicago Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi’nin ortaklaşa yürütmüş olduğu çalışmalar sırasında Göbekli Tepe insanlığa bünyesinde bulundurduğu sır perdesini açmak istemiştir. Lakin çalışmaya katılan bilim insanları bölgenin T biçimli dikili taşlarının üst kısımlarına istinaden ve yerel halkın topraktan çıkarıp bir kenara yığıldığı kireçtaşı parçalarına bakarak bölgenin araştırılabilir bir yanı olmadığına kanaat getirmiştir (Hancock, 2018:31). Chicago Üniversitesi’nden antropolog Peter Benedict bölgenin Bizanslılara ait bir mezarlık olduğu kanısına varmıştır (Collins, 2016:38). Bu sebeple de yerel halkın şekline atfen verdiği isimle Göbekli Tepe³ tarih öncesi dönemde herhangi bir bağı olmadığı gerekçesiyle araştırmaya değer bulunmayarak daha önemli olduğu düşünülen Nevali Çori⁴’ye geçiş yapılmıştır. Bu süreç Göbekli Tepe’nin keşfi adına olumsuzmuş gibi görünmesine istinaden kâşifi adına gelecekte önemli bir adım olmuştur. Nitekim K. Schmidt’in göstermiş olduğu başarının temelinde bakıldığında arkeoloğun Göbekli Tepe öncesinde Alman arkeolog Dr. Hauptman’ın liderliğinde yürütülen Nevali Çori sit alanındaki kazılarda 1983-1992 yılları arasında çalışmış olmasına bağlanabilir (Collins, 2016:44). Zira Diyarbakır’da bulunan ve Atatürk Barajı suları altında kalan Nevali Çori (M.Ö. 8500-7600) avcı-toplayıcı topluluklardan erken dönem yerleşik hayata geçiş sırasında kullanılmış ve kireç taşından imal edilmiş büyük T biçimli taş yapılarıyla Göbekli Tepe’nin bir yansıması gibidir (Hancock: 2018:31-32). Öyle ki, pek çok katmandan oluşan sit alanında birçok birbirinin tekrarı yapı ile karşılaşılma birlikte içlerinde bir tanesinin inşa tipi ve dizilimi Göbekli Tepe ile bağlantısı adına büyük önem taşımaktadır. T biçimli dikilitaşlardan oluşmuş olan yapıda eşit aralıklarla sıralanmış 12 dikilitaş bulunmaktadır. İkinci tabaka olarak adlandırılan bu

³ K. Schmidt bu ismi Almancaya Bauch Berg veya Gebauchter Berg olarak tercüme etmiştir. Göbekli Tepe İngilizcede ise Abdomen Hill, Tummy Hill ya da Belly Hill olarak karşılık bulmuştur. Bkz. Karl W. Luckert, *Göbekli Tepe*, (çev. Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Yayınları, İstanbul 2018, s. 56-58.

⁴ Nevali Çori *salgın hastalığın olduğu yer* manasını taşımaktadır. Ancak bu mana “salgın hastalığın yayıldığı yer”i mi yoksa “salgın hastalığın tedavi edildiği yer”i mi kastediyor bilinmemektedir. Bkz. Levent Sepici, *Göbekli Tepe*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 57.

kesitin tarihi ise M.Ö. 8400-8000 yılları arasına denk gelmektedir. İkinci tabakanın yakın denilebilecek sathında yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde yüzü olmayan yontma bir baş bulunmuştur. “Dazlak” olarak adlandırılan ve normal insan başı boyutunda olan dahası kulakları dahi betimlenmiş bu kafa yapısının ense tarafında ise kıvrılmış bir yılan benzeyen son derece enteresan görünen bir atkuyruğu vardır (Collins, 2016:46). Nevali Çori sit alanında bulunan söz konusu T biçimli 12 dikilitaştan oluşmuş inşa ya da kazı neticesinde ortaya çıkarılmış kafa yapısı ve üzerine nakşedilmiş yılan motifli yapılaş tekniği adına Göbekli Tepe mühendisleri ve sanatçıları ile aynı ihtiyacın ve zevkin ortak keşişim noktası gibi durmaktadır. Gerçekten de Göbekli Tepe’ye mahsus olduğu düşünülen T biçimli dikilitaşlar salt Göbekli Tepe’ye değil modern Türkiye’nin Güneydoğu sathına yayılmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Diyarbakır’daki Nevali Çori, Çayönü, Şanlıurfa yakınlarındaki Hamzatepe, Sefertepe, Taşlıtepe, Karahantepe gibi Neolitik Dönem sit alanlarında da karşımıza çıkmakta ki, bunlar arasında Şanlıurfa’daki Karahantepe henüz kazılmamış olmakla birlikte yayıldığı saha adına Göbekli Tepe ile denk olduğu düşünülmektedir. Tüm bunlarla birlikte Adıyaman’a yakın bir nokta olan Kılışık söz konusu bölgelerle yakinen bağlantılı görülmektedir. Görünen o ki, söz konusu T biçimli sembolik ve bir o kadar da kutsal ile bağıntılı olabileceği düşünülen yapının yayıldığı saha 160 kilometre karelik bir alan içerisinde yaygın olarak tekrarlanmıştır. Asıl enteresan olanı ise sözü edilen bu 160 kilometre karelik sahanın sadece geneli spiral düzende dizilmiş T formundaki dikili taşlara ev sahipliği yapıyor olması değildir. Zira bu bölge aynı zamanda günümüz tahılının genetik kökenini oluşturan yabani Einkorn’un yetiştirildiği Karacadağ’ı da içerisine alan temel sahadır. Gerçekten de Neolitik Devrimin ateşleyicisi olarak da rol oynayan bir diğer tanımlama ile “altın üçgen” diye adlandırılan (Collins, 2016:76-77) bu saha zannımızca Neolitik Devrim’e ev sahipliği yapmadan önce kutsalın sistematikleşmesinde ve din denilen yapının ibadethane boyutuna ulaşmasında büyük rol oynamıştır. Bu sebeplerdir ki, birbiri ile bağıntısı olduğu çıplak gözle dahi tespit edilebilen Diyarbakır, Şanlıurfa ve Adıyaman Protoneolitik dönem yapıları içerisinde insanoğluna ilk olarak seslenen Göbekli Tepe olması vesilesiyle modern Şanlıurfa yerel halkı içinde hali hazırda kutsal

görünen Göbekli Tepe tarihin bilinen ilk tapınağı olarak da literatüre geçmiştir. Gerçekten de K. Schmidt bölgeyi nekropol yani “ölü şehir” olarak adlandırmakta ve tamamen teoloji ile bağlantılı olan kutsal tepenin içinde bulunan T biçimindeki heykelleri de kutsal varlıkları temsil eden birer ikon olarak görmektedir. Ayrıca 12.000 yıl öncesine tarihlendirmekle şüana kadar dünya bazında gün yüzüne kavuşturulmuş pek çok dinsel ve anıtsal yapıdan (Malta’daki Gigantiga ve Mnajdra, İngiltere’deki Stonehenge ve Avebury veya Gize, Mısır piramitleri) daha da eski olduğunu dillendirmektedir (Hancock: 2018:21-35). Ancak bu kadar eski olduğu düşünülen Göbekli Ttepe tapınakları tek tek incelendiğinde daha eski döneme ait anıtsal yapıların daha genç olan anıtsal yapılara oranla gelişmişlik düzeylerinin daha da önde olduğu görülmektedir. Daha yakın tarihli olanların ise niteliklerinde büyük oranda çöküşlerin yaşandığı izlenmektedir (Hancock: 2018:23). Ayrıca bu bilgi irdelendiğinde Göbekli Tepe tapınımının temelinde bulunan itikattın ortaya çıkışını kronolojik olarak daha geç bir döneme kadar götürülmesi mümkün görünmektedir. Lakin günümüze kadar Göbekli Tepe’ de 7 ana yapı (A,B,C,D,E ve F yapıları ile Aslanlı Dikilitaş yapısı) incelenmiştir. Ancak 2003 yılında yapılan jeomanyetik bir araştırma sonucuna göre şüana kadar ulaşılan bölüm Göbekli Tepe’nin gerçeklerinin çok küçük bir kısmını bizlere göstermektedir. K. Schmidt’e göre henüz ulaşılamayan kısımlarda 15 tane daha yapının olabileceği ve dikilitaşların sayısının 200’e ulaşacağı yönündedir (Collins 2016:77-78).

3. D TAPINAĞI 43 NUMARALI DİKİLİTAŞ VE KUR MİTLERİ

Göbekli Tepe’de bulunan yapılara bilimsel olarak herhangi bir karışıklığa mahal vermemek adına ortaya çıkarılma yıl sırasına göre alfabetik isimlendirme yapılmıştır. Pek tabi ki, her biri bir diğerinden ehemmiyetli olan bu tapınak yapıları içerisinde eşitler arasında birinci sıfatını hak eden ise hiç şüphesiz ki D Tapınağıdır. Nitekim C yapısının kuzeybatısında bitişik nizamda konuşlanmış olan D Tapınağı Göbekli Tepe inşaları arasında en sofistike olanıdır. 18X14.5 m boyutlarında ve oval olarak inşa edilmiş yapıda esasen 12 T biçimli dikilitaş bulunmasına rağmen taşlardan biri günümüze ulaşamamıştır. D Tapınağının merkezinde 2 tane devasa dikilitaş vardır. Taşlar günümüze tek parça halinde ulaşabilmişlerdir. Her biri 5.5 m yüksekliğinde olan dikilitaşların ağırlığı yaklaşık

15 tondur. Dikilitaşlar ana kayaya oyulmuş, dikdörtgen kaidelerin içerisine yerleştirilmişlerdir (Collins 2016:73-74). Gerçekten de Göbekli Tepe'deki yapıların hemen hemen hepsinin de oval bir duvar içerisinde 12 T biçimli dikilitaştan oluşmuş oldukları görülmektedir. 12 rakamının burada hangi vesile ile tercih edildiği ve bundan yaklaşık 12.000 yıl önceki insan için bu sayının bir önemini olup olmadığı da ayrı bir merak konusudur. Ayrıca T biçimli dizilmiş olan dikilitaşların sadece sağ yüzünde sembolik resim ve kabartmaların kullanılması, buna istinaden sol cephenin tamamen boş bırakılması da bir ibadethane olarak düşünülen Göbekli Tepe'de kutsal bir geçiş töreni tertip edildiği takdirde ziyaretçilerin saat yönünde hareket etmelerini zorunlu kılmaktadır. Zira saat yönünün tersine hareket edildiği durumda ziyaretçilerin T biçimindeki dikilitaşlarda şifrelenmiş sembolik anlatımdan mahrum kalacağı görülmektedir (Collins 2016:92). Anlaşılan o ki, semavi dinlerde asli ritüellerden biri olan ve özellikle İslamiyet'te de ehemmiyetli bir yeri bulunan ve Haç vazifesinin ifasında bir zaruret olan tavaf, Göbekli Tepe tapınımında da ibadi nizamın belirleyicisi gibi görünmektedir (Öğüt:2013:178). Göbekli Tepe'deki kutsal yapı salt tavafı zaruri kabul etmesiyle değil, söz konusu tavaf sisteminin devasa blok taşlar etrafında yapılıyor olmasıyla da dikkate şayandır. Zira rivayet edilen odur ki, yeryüzündeki ilk tavaf Hz. Âdem tarafından Allah'a şükür etmek gayesi ile Cennetten indirilen Arapça "siyah taş" anlamına gelen Hacerü'l-esved etrafında yapılmıştır (Öğüt, 2013:433). Bu yönü ile Göbekli Tepe'de de icra edilen ibadetlerin spiral bir düzende, saat yönünde, taş bloklar etrafında yapılıyor olması son derece manidardır. Ayrıca mitolojide spiraller yine yaratılışla bağlantılı semboller olarak görülmekte ölümsüzlük ve sonsuzluğu sembolize etmektedir (Ateş, 2014:89-90). Bu izahlardan hareketle Göbekli Tepe ibadi hayatında spiral düzende bir ritüelin belirlenmiş olması doğrudan sonsuzluk, doğurganlık ve yaratılışla olan bağından ileri gelmektedir denilebilir.

Göbekli Tepe'ye dair merak edilen bir diğer konu ise spiral düzende dizilmiş olan dikili taşların ortasında neden yan yana duran T biçimli iki figürün bulunduğu (Collins 2016:50) ve bu figürlerin tam olarak neyi ifade ettiği. D Tapınağının merkezindeki dikilitaşların içerisinde durduğu kaidelerin güneye bakan yüzünde 7 adet kuş figürü

bulunması (Collins 2016:74) da aynı şekilde D Tapınağı ana dikilitaşının yaşam, üreme ve her şeyden önce yaradılışla alakalı olduğuna bir kanıt gibi görülmektedir. Zira dönemin sembolizminde ve mitolojisinde kuş ve kuşa dair olanlar tüm yaratılmışların yumurtadan geldiği inanişına atıfta bulunmaktadır. Buna göre üzerinde kuş motifleri bulunduran kaideler kadını temsil ederken üzerine dikilmiş phallus formlu dikilitaşlar bizzat erkek üreme organı olarak tasvir edilmiş ve bu birleşim yaratılışla taçlandırılmıştır.

Söz konusu bu iki dikili taşın yüzlerinin kült yapısının güneyinde yer alan kapıya bakıyor oluşu da bir diğer dikkat çekici husustur (Collins 2016:50) Bu yöneliş kutsal varlık olarak yani rahip olarak kabul edilen merkez figürlerin bir diğer ve belki de başlıca kutsala yönelişi manası taşıyor olmalıdır. Bir diğer deyişle bu yöneliş “kible”e dönüşü temsil ediyor denilebilir. Zira gerek semavi dinlerde gerekse de diğer dinlerde inananların özellikle bazı bedenî ibadetleri yerine getirirken belli bir istikamete doğru yönelmeleri gerekli görülmüştür. Kutsala doğru olan bu yöneliş, bütün ferdî ve içtimaî alanları kapsamasına rağmen bir varlığı kendisinden başka bir gerçeklikle ilişkilendirmeyi hedeflediğinden bütün hakikatlerin bir araya geleceği bir merkez meydana getirir. Kutsalla bir şekilde irtibatlandırılan yer veya yönler insanlar tarafından seçilmemiş, sadece keşfedilmiştir. Çünkü kutsal mekânlar ilâhî bir işaretle belirlenmiştir. Nitekim Kâbe'nin yeri Hz. İbrâhim'e Allah tarafından gösterilmiş (Kuran-ı Kerim, Hac-22/26) Kudüs'teki mabedin yeri de Dâvûd'a Tanrı tarafından melek aracılığıyla bildirilmiştir (Tevrat, II. Samuel-22/16-15). Ayrıca hemen hemen bütün dinlerde kutsal kabul edilerek ibadet anında kendilerine yönelinen bu tür mekânlarda mabetler yapılmak suretiyle kutsallıkları teyit edilmiştir (Güç, 2013:364). Göbekli Tepe'de ise inşa edilmiş olan tapınakların kuzeydoğu-güneybatı ekseninde konuşlandığı görülmektedir (Collins 2016:50). Aynı zamanda sahada kible olarak da güney yönünün belirlendiği açıktır. Zira her bir tapınağın merkez sahasında bulunan dikilitaşların yönelişlerinin tümünde güney yönünü tercih etmeleri bir tesadüften ziyade bir zaruret gibi durmaktadır.

Göbekli Tepe Tapınakları arasında merkez dikilitaş yönünden en dikkat çekici olanı D Tapınağı taş blokları olduğunu ifade etmiştik. Nitekim D Tapınağındaki 18 numaralı dikilitaş üzerinde yer alan H ve C biçimli gliflerin yan yana tekrar ediyor olması da D

Tapınağının gizem ibresini biraz daha yukarılara çıkarmaktadır. Meseleye dair pek çok bilim adamı birbirinden bağımsız ya da bazı hallerde birbiri ile kesişen ya da nihayetinde aynı noktaya temellenen pek çok nazariye ile H ve C formundaki gliflere bir açıklama getirmeye çalışmışlardır. Öyle ki, Göbekli Tepe'nin T formunda pek çok dikilitaştan ibaret olmasından kaynaklı olarak H şeklinin de uç uca birleşmiş T şekli olduğu fikrini öne sürenler bile vardır. Onlara göre, H şekli T formulu yapıların aynadaki yansımasıdır. Ayrıca söz konusu formun Şamanizm'de öte dünyayla bağlantıya geçişte kullanılan kutsal kâseye benzediğine ya da iki dünya arasındaki bağlantıyı sağlayan bir köprü olduğuna dair iddialar da bulunmaktadır. Dahası Aborjin şifacılarının kullandığı bir sembol oluşundan, Mısır Güneş Tanrısı Ra'nın sembolü olmasına kadar çeşitli yaklaşımlarla konu aydınlatılmaya çalışılmıştır (Collins 2016:77-87). Ayrıca C şekli de birbirinden bağımsız pek çok yaklaşımla izah edilmeye çalışılmıştır. Ancak bunlar içerisinde en baskın olanı C şeklinde nakşedilmiş formun ayın sembolik yansıması olarak kullanıldığı iddiasıdır. Nitekim bu fikri ortaya atanlar C şeklinin ay ile ayın ise kadınla bağlantısı olduğunu savunmaktadırlar. Gerçekten de öne sürülen fikirler arasında mantığa en yatkın olanı da bu gibi görünmektedir. Zira ay, spiral, yılan, inci, istiridye, boncuk, geyik, kuş, kırmızı renk gibi unsurların hepsi kadın ve kadınla alakalı olarak doğum ve yeniden doğum temasının sembolik öğeleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Ateş,2014:86). Nitekim Üst Paleolitik ören yerlerinde bulunan tanrıça figürlerinin üzerinde ay sembollerinin kullanılıyor olması kadın ve ay arasındaki bağlantı için güzel bir örnektir. Laussel yine kadın ve doğurganlığa dair yumurtanın üstlendiği önemi vurgulaması adına önemlidir. Nitekim ay, kadın, yumurta ve doğurganlık Üst Paleolitik Dönem'den bu yana vurgulanan bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Üst Paleolitik Dönem'e gelindiğinde ise dönemin sanat erbaplarının yılan benzeri çizimleri dikkat çekmektedir.

Bununla birlikte Paleolitik Dönem'de başlayan kadının ay, erkeğin ise güneş tarafından sembolize edilişi milattan sonraki dönemde de pek çok sanat eserinde kendisini göstermiştir (Schimmel, 2017:52).

Dikilitaşın üzerindeki betimlemelerin Sumer KUR Mitleri ile olan bağlantısına gelince, Sumerce yazılmış olan çivi yazılı tabletlerde karşımıza çıkan “KUR” sözcüğü mana olarak yorumlanması ve kavram değerinin açıklanması adına Sumerologları en fazla zorlayan kelimelerden biri olmuştur. Sumer tabletlerinde sözcüğün sıklıkla “dağ” (Kınal, 1983:17) kelimesine karşılık kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca Sumercede dağ sözcüğünü göstermek için kullanılan işaretin de gerçek bir dağı çağrıştırması son derece manidardır (Durmuş, 2018:194). İlerleyen süreçte dilin zenginleşmesiyle birlikte bu sözcükten “ülke” ya da “yabancı ülke” kelimeleri de türetilmiştir. Nitekim kendi ülkelerini de KUR-GAL yani “Büyük Ülke” olarak tanımlayan Sumerlerin, memleketi dağlık alanlarla çevrenmekle birlikte söz konusu bu dağların ardındaki diğer toplumlar Sumer memleketi için hep bir tehlike olarak kabul edilmiştir (Kramer, 2001:142). Bu cümleden hareketle KUR kelimesinin aynı zamanda hem maddi hem de manevi olarak tehdit unsuru taşıyan olgular için de kullanıldığı görülmektedir. Zira yabancı memleket manası taşıyan KUR kelimesi felsefik boyutta ölüm getiren bilinmezi de karşılamaktadır. Nitekim Sumerlere ölüm getiren düşmanlar bu memleketlerde yaşamaktadırlar. Bu sebeptendir ki, bilemedikleri ve gidenin bir daha dönmediği “Ölümler Diyarı” da Sumer toplumunda KUR olarak adlandırılmıştır. Özellikle “İnanna’nın Ölümler Diyarına İnişi” ve “Gılgamış, Enkidu ve Ölümler Diyarı” gibi mitolojik öykülerde “Ölümler Diyarı” terimine karşılık olarak “KUR” sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir. Öyle görünüyor ki, “KUR” kelimesi kozmik olarak Sumercede yer kabuğu ile ilksel deniz arasındaki boş alanı⁵ ifade etmek için kullanılmıştır (Kramer, 2001-142) ve oraya sadece ölümlerin gölgesi gitmektedir (Kramer, 1998:133). Bu sebeptendir ki, “Ölümler Diyarı” ile ilgili olan metinlere Sumerologlar tarafından KUR Mitleri adı verilmiştir.

KUR mitleri içerisinde en meşhur olanı ise hiç şüphesiz ki, gökyüzünün, savaşın, aşkın, cinselliğin ve doğumun tanrıçası olarak kabul edilen İnanna’ya (Baigent, 2010:176) ait olan anlatıdır. Lakin söz konusu olan anlatıya ait pek çok farklı nüsha

⁵ İlksel deniz terimine tekabül eden Kur kelimesine Eski Ahit’te de sıklıkla yer verilmiştir. Bkz. Eski Ahit: Psalm: 77/17-36/7-33/7-135/6-106/9-78/15-107/26-148/7-104/6-42/8-71/20. Genesis: 1/2-7/11-8/2-49/25. Jab: 28/14-38/16-38/30-41/24-42/8. İsaiah: 63/13-51/10. Proverbs: 3/20-8/24/27/28. Ezekeil: 26/19-31/4/15. Deuteronomy: 8/7-33/13. Amos: 7/4. Jonah: 2/6. Habakkuk: 3/10. Exodus: 15/5.

bulunmakla birlikte elde edilmiş olan tabletlerin tahribat boyutundan kaynaklanan bazı tercüme farklılıkları yaşanmaktadır. Öyle ki, Tanrıça İnanna'ya ait olan ve tanrıçanın Ölüler Diyarı'na inişini anlatan metinler üzerinde çalışan Samuel Noah Kramer tanrıçanın yeraltına iniş sebebini kaleme aldığı iki farklı eserinde mevzuyu iki farklı gerekçe ile aktarmıştır. Nitekim S. N. Kramer “Tarih Sümer’de Başlar” adlı muazzam eserinde Tanrıça İnanna'nın sadece göğün değil, aynı zamanda Yeraltı Dünyası'na da hâkim olmak istediğini bu sebeple de tüm tanrısal meziyetlerini kuşanarak dönüşü olmayan memlekete indiğini yazmıştır (Kramer, 1998, 134). Ayrıca aynı müellif “Sümer Mitolojisi” adlı eserinde ise Tanrıça İnanna'nın kocası Çoban tanrısı Dumuzi'yi (Tammuz) (Memiş, 2006:69) kurtarmak için, Ölüler Diyarı'na indiğini aktarmaktadır (Kramer,2001:158).

Günümüze değin Tanrıça İnanna'nın Ölüler Diyarına İnişi adlı bu mitolojik anlatı sadece Sumer panteonu ve dolayısı ile teolojisi hakkında önemli bilgiler barındırmaktaydı. Ancak Göbekli Tepe'de devam eden arkeolojik çalışmalar neticesinde gün yüzüne çıkarılan D Tapınağı 43 numaralı dikilitaş ile birlikte kanaatimizce İnanna'nın Ölüler Diyarına İnişi adlı anlatı Sumer teolojisinden ziyade daha gizemli dönemlere ışık tutabilecek durumda olan tarihi bir belge hüviyeti kazanmıştır. (Ek.2) Öyle ki, 43 numaralı dikilitaş ve üzerindeki semboller irdelendiğinde taşın üzerine nakşedilmiş olan çizimlerin kendisinden yaklaşık 7500 yıl sonra çivi yazısıyla kaydedilmiş olan Sumer mitolojisi içerisinde yer edindiği görülmektedir.

İlk bakışta 43 numaralı dikilitaşın üzerinde sanki birbiriyle bir bağlantısı bulunmayan pek çok sembolik kabartmanın rastgele harmanlandığı düşüncesi hâsıl olmaktadır. Bu dizilim ve seçilen figürler birbiriyle alakasız gibi görünmekle birlikte sütun irdelendiğinde mana değeri olarak muazzam bir kompozisyonla karşılaşılmaktadır. Ayrıca 43 numaralı dikilitaş fiziksel olarak irdelendiğinde de üç parçaya bölünebilecek durumda olduğu görülmektedir. Buna göre dikilitaş; “baş” ve “gövde” olmak üzere iki ana bölümden ibaret T formunda bir yapı arz etmektedir. Ancak “baş” olarak adlandırılan bölümün de kendi içinde net bir hatla ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bu tasnif edişte hiç şüphesiz ki, taşın izah ettiği anlatının büyük önemi vardır. Zira taşın “baş” olarak

adlandırılan bölümü kozmik gökyüzünü ve yeryüzünü karşılarken, gövde dediğimiz bölüm ise yeraltını yani Ölüler Diyarı'nı karşılamaktadır.

Buna göre bizimle konuştuğuna inandığımız 43 numaralı dikilitaşın ilk cümleleri tıpkı Sumer KUR mitlerinde olduğu gibi ilksel denizle başlamaktadır. Bu sebeptendir ki, T formundaki sütun kozmik olarak yer kabuğu ile ilksel denizin tasvir edildiği su dalgaları ile başlamaktadır. Dahası yer kabuğu ve ilksel deniz olarak tasvir edilmiş olan alanın tam ortasında boş kalan kısımda yan yana dizilmiş üç tane dağ benzeri motif işlenmiştir. Söz konusu bu dağ motiflerinin her birinin kendi sathına da bir hayvan silueti yerleştirilmiştir. Analogik olarak 43 numaralı dikilitaş ile İnanna'nın Ölüler Diyarına İnişi adlı anlatı arasında bir bağ kurulduğunda dağ olarak çizilmiş motiflerin Sumerce memleket manasına gelen KUR'lara⁶ tekabül ettiği görülmektedir. Dahası bu memleketlerin ismini tespit etmek de mümkün gibi görünmektedir. Buna göre söz konusu olan memleketler sırasıyla Sumerlerin kült şehirleri olan Nippur, Ur ve Eridu'dur.

İnanna'nın Ölüler Diyarına İnişi anlatısı şöyledir: *“Ölüler Diyarı”nın hanımefendisi yani sahibesi Tanrıça İnanna'nın ablası olan Ereşkigal (Oates,2004:183-184)dir. Ölüler Diyarı'nda ablasının kendisini öldüreceğinden korkan İnanna, yardımcısı/veziri Nişubur'a şayet Ölüler Diyarı'na indikten üç gün sonunda tekrar yeryüzüne dönmezse göğe giderek tanrıların huzurunda onun için ağıt yakmasını söyler. Sonra da Nippur kentine gidip, İnanna'yı Ereşkigal'in pençelerinden kurtarmak için tanrı Enlil'in önünde gözyaşı döküp yakarması talimatını verir”.*

Metnin bu bölümünde anlatıldığına göre KUR olarak tasvir edilmiş ilk çizim Tanrı Enlil'in şehri olan Nippur'dur. Anlatı şöyle devam etmektedir:

“Enlil reddederse, Ur'a giderek yüce ay tanrısı Nanna'nın huzurunda bir daha yakaracaktır”.

⁶ 43 No'lu dikili taşın üst kısmında bulunan 3 çanta veya kova figürü gök bilimci Giulio Magli tarafından “Gökyüzündeki Evler” şeklinde adlandırılmıştır. Ayrıca Graham Hancock bu figürlerin tanrı Enlil ve Enki'nin simgeleri olduğunu dile getirmektedir. Bkz. Graham Hancock, *a.g.e.*, s.356.

Bu cümleden bizlere taş üzerine nakşedilmiş ikinci KUR'un ise ay tanrısı Nanna'nın şehri Ur olduğu anlaşılmaktadır. Metnin devamında ise üçüncü ve son KUR olarak bilgelik tanrısı Enki'nin şehri olan Eridu zikredilmektedir ki, bu 43 numaralı sütunda da son KUR olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Nanna’ da redderse Erudu’ ya gidecek ve bilgelik tanrısı Enki’nin huzurunda ağlayıp yakaracaktır”.

Böylece hem Göbekli Tepe D Tapınağı'nda yer alan ve sembol diliyle konuşan 43 numaralı dikilitaşta, hem de Sumer mitolojisinin başyapıtlarından çivi yazısıyla yazılmış olan “İnanna'nın Ölüler Diyarına İnişi” adlı KUR mitinde Mezopotamya'nın başlıca tanrıları ve onların kült şehirlerinin zikredildiği görülmektedir.

Yine metinden anlaşıldığına göre İnanna, yardımcısı/veziri Ninşubur'a tanrıça şayet ölüler diyarına indikten üç gün sonra geri dönmezse son bir kurtarıcı olarak elinde yaratma meziyeti bulunan tanrı Enki'nin yanına gitmesini tembihlemektedir. Gerçekten de İnanna'nın Ninşubur'u Enki'ye yönlendirmesinin ne kadar isabetli bir karar olduğunu metnin ilerleyen satırlarında görmekteyiz.

Anlatının ikinci bölümü olarak kabul edebileceğimiz kısım ise Ay tanrısı Sin'in kızı olan Tanrıça İnanna'nın yeryüzündeki silueti ile başlamaktadır. İnanna (Bauer, 2013:150) çoğunlukla kutsal hayvanı aslan üzerinde betimlenen kanatlı bir savaş tanrıçasıdır (Oates, 2004:183). İnanna Sumer panteonunda ve pek çok rölyefte büyük kanatlı bir kuş silüetinde de tasvir edilmiştir.

Tanrıçanın görkemli bir kuş olarak tasvir edilmesi tamamen kadına bahşedilen doğurganlık meziyetine atfendir. Zira kuş ayağı yani pençesi sembolik manada kadın genital organı olarak tarih öncesi pek çok çizimde kullanılmıştır. Öyle ki, D Tapınağı'nda bulunan 43 numaralı dikilitaşta baktığımızda doğal olarak en heybetli ve gösterişli şekilde tasvir edilmiş varlığın elinde kesik bir erkek başı tutan, kanatlarını açmış, boynunda sıra sıra dizilmiş gerdanlığı ile arzı endam eden bir kuş olduğu görülmektedir. Söz konusu olan bu çizimin ise Tanrıça İnanna'nın kuş formunda sembolleştirilmiş halini temsil ettiği

anlaşılmaktadır. Ayrıca dikilitaşta bakıldığında akrep sembolünün merkez değerinde önemli bir noktaya tüm kıvrımları usta bir işçilikle çizilmiş olduğu görülmektedir. Çalışmamızın kanıtlayıcısı mahiyetinde bulunan “İnanna’nın Ölüler Diyarına İnişi” adlı anlatıda ise söz konusu akrep sembolü “Ölüler Diyarının Baş Kapıcısı” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte eskiçağ toplumlarında Ölüler Diyarı’nın yerin altında olduğuna dair gelişmiş olan kanı 43 numaralı dikilitaşta da kendini göstermektedir. Zira baş ve gövde olarak iki kısma ayırabileceğimiz taş sütünün ikinci parçası olan “gövde” bölümü yeni bir hayat düzeni olarak akrep sembolüyle başlatılmıştır. Yazılı metnin konu ile alakalı kısmı ise şöyle aktarılmıştır:

“Önlemlerini alan İnanna ölüler diyarına iner ve Ereşkigal’in lacivert taşından yapılmış tapınağına yaklaşır. Kapıda ona kim olduğunu soran ve neden geldiğini öğrenmek isteyen baş kapıcı ile karşılaşır. İnanna bir bahane uydurur ve kapıcı onu, hanımı Ereşkigal’in talimatı üzerine ölüler diyarının yedi kapısından geçirir”.

Ayrıca 43 numaralı sütünün gövde kısmının ölüler diyarını temsil ettiğine dair bir diğer kanıt ise tasvirler içerisinde bulunan ve tahminen döneminde en baskın karakter olarak çizilmiş olan lakin günümüze bir miktar tahrip olmuş şekilde ulaşan pençeli yırtıcı hayvan figürüdür. Söz konusu olan bu varlık kanıtlayıcı durumda bulunan yazılı metinde Ölüler Diyarı’nın kraliçesi ve tanrıça İnanna’nın ablası Ereşkigal’dir. Zira Ereşkigal metinde pençeleri olan korkunç bir varlık olarak zikredilmiştir. Metnin ilgili kısmı şu şekildedir:

“İnanna, yardımcısı/veziri Nişubur’a şayet Ölüler Diyarı’na indikten üç gün sonunda tekrar yeryüzüne dönmezse göğe giderek tanrıların huzurunda onun için ağıt yakmasını söyler. Sonra da Nippur kentine gidip, İnanna’yı Ereşkigal’in pençelerinden kurtarmak için tanrı Enlil’in önünde gözyaşı döküp yakarması talimatını verir”.

43 numaralı dikilitaşın yeryüzü olarak kabul ettiğimiz ikinci kısmında tüm güzelliği ile tasvir edilmiş olan Tanrıça İnanna, Ölüler Diyarı olduğunu düşündüğümüz üçüncü kısımda bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. (Ek.2) Burada da yine sembolik hayvanına atfen kuş şeklinde tasvir edilmiştir. Ancak tanrıça bir önceki yeryüzü

çiziminde gözlemlediğimiz güzelliğini ve gösterişini yitirmiş görünmektedir. Kanıtlayıcı konumda bulunan yazılı metin söz konusu duruma şöyle açıklama getirmektedir.

“Tanrıça geçtiği her kapıdan giysi ve takılarını bırakır sonuncu kapıdan geçtiğinde çırılçıplaktır ve Ereşkigal ile ölümler diyarının korkunç yargıçları olan yedi Anunnaki'nin huzurunda diz çöktürülür. Bunların ölüm bakışları İnanna'nın üzerine çevrilince cesede döner ve kazığa asılır” (Kramer, 2001:158).

Metinden anlaşılan o ki, tanrıça ablasının hüküm sürdüğü ve kendisinin ait olmadığı Ölüler Diyarı'na geçiş yapınca yaşam meziyetini kaybetmiş ve Yeraltı Dünyası'nın diğer sakinleri gibi ölümle tanışmıştır. Anlatıya göre, tanrıçanın Ölüler Diyarı'nda geçirdiği süreç içerisinde yeryüzü ve Kozmik Dünya bölümlerinde de önemli olaylar gerçekleşmiştir. Metinde bu durum şöyle aktarılmıştır:

“İnanna'nın Ölüler Diyarı'na gidişinin ardından üç gün üç gece geçer. Dördüncü gün hanımının geri dönmemesi üzerine Ninşubur, onun verdiği talimatlara göre tanrıları sırayla dolaşmaya başlar. İnanna'nın öngördüğü gibi Nippur'lu Enlil ve Ur'lu Nanna yardım etmeyi reddeder. Buna karşın Enki onu tekrar yaşama döndürmek için bir plan tasarlar. İki cinsiyetsiz yaratık, kurgarru ve kalaturru şekillendirilir ve onlara “Hayat İçeceği” ile “Hayat Yiyeceği”ni verip, ölümler diyarına gitmelerini ve bu yiyeceklerle içeceği İnanna'nın cansız bedenine 60 kez dökmelerini emreder. Buyruğu yerine getirilir ve İnanna canlanır (Kramer, 2001:159).

Anlatının bu kısmı 43 numaralı dikilitaş üzerinde tasvir edilmiş olan ve sanki belirli bir cinse mensup ya da bilinen bir hayvan türüne ait değilermiş gibi duran iki sembolik çizime daha açıklık getirmektedir. Metinde zikredildiğine göre isimlerinin *kurgarru* ve *kalaturru* olduğu anlaşılan bu iki yaratık dikilitaşın yeryüzü olarak tasvir edilen bölümünde H glifti biçiminde nakşedilmiş ve daha önceki izahlardan da Tanrı Enki'nin kudretinde olan yaratılışla alakalı “hayat yiyeceği” ve “hayat içeceği” olduğunu düşündüğümüz yatay ve dikey biçimde aktarılmış iki sembolik çizimin dibinde duran iki figüre de açıklama getirmektedir.

Ayrıca metnin devamından anladığımızı göre Tanrıça İnanna Tanrı Enki'nin müdahalesi ile tekrar diriltiştir. Lakin bu diriliş yine de Ölüler Diyarı'nda gerçekleşmiş ve tanrıça yeryüzüne ya da kozmik dünyaya geri dönüş yapamamıştır. Nitekim teolojik kurallara göre anrıçanın tekrar yeryüzüne ya da Kozmik Dünya'ya geçebilmesi kendi yerine Ölüler Diyarı'na incek birisini bulmasına bağılıydı. Bu mesele tablette şu şekilde izah edilmiştir:

“.....Tanrıçanın “Dönüşü Olmayan Ülke” olarak da adlandırılan Yeraltı Dünyası'ndan çıkabilmesi için kendi yerine başka bir tanrıyı bırakması gerekmektedir. Bu sebeple İnanna Ölüler Diyarı'ndan ayrılırken peşine acımasızlıkları ile bilinen kalabalık bir cin gurubu takılmıştır. Tanrıça bu çirkin cinlerle birlikte öncelikle Umma ve Bad-tibira isimli iki Sumer şehrine gitmiş ve bu şehirlerin koruyucu tanrıları olan Şara ve Latarak üzerlerindeki tanrısal meziyetlerinden ve kıyafetlerinden sıyrılarak çuval giyinmiş ve kendilerini yerlere atarak Tanrıça İnanna'ya sadakatlerini bildirerek onun yerine Ölüler Diyarına inmeye razı olmuşlardır. Bu durumdan İnanna'nın yanındaki cinler memnuniyet duysalar da İnanna kendisine sadakat gösteren bu Tanrıların Ölüler Diyarı'na inişine razı olmamıştır”. (Kramer, 1998:136)

Metnin ilerleyen satırlarında Tanrıça İnanna'nın cinlerle birlikte kocası Dumuzi'nin şehri olan Kullap'a geldiği yazmaktadır. Lakin bu şehirde tanrıça eşi olan Çoban Tanrısı Dumuzi'den umduğu alakayı bulamamıştır. Dumuzi İnanna'nın önünde tanrısal hiçbir vasfından vazgeçmediği gibi merasim elbiselerini kuşanıp yüce tahtında oturmaktadır (Kramer, 1998:136). Dumuzi'nin bu tavrına sinirlenen Tanrıça İnanna ise kocasını cinlere teslim ederek onu kendi kefareti olarak Ölüler Diyarına göndermek istemiştir. Bunun üzerine Dumuzi kayınbiraderi Güneş Tanrısı UTU⁷ ya yalvararak ellerini ve ayaklarını yılanı çevirerek ölüm cinlerinden kurtulmasını sağlamasını talep etmiştir (Kramer, 1998:136).

⁷Sumerlere ait olan Dumuzi ve Ekumdu adlı mitosta Tanrıça İnanna'nın kendisine bir eş seçmesi gerekmektedir. Tanrıça Dumuzi ve Ekumdu arasında karar verememiştir. Bu seçimde İnanna'nın abisi olan Güneş Tanrısı UTU kız kardeşiyle evlenmesi için Dumuzi'nin yanında yer almıştır. İşte bu vesile ile Dumuzi İnanna'ya ile sorun yaşayınca arabulucu olarak yine Güneş Tanrısı UTU'yu seçmiştir. Bkz. S. H. Hooke, *a.g.e.*, s. 36.

4. SONUÇ

1995 yılında Alman arkeolog K. Schmidt tarafından kazılmaya başlanan Göbekli Tepe’de oval biçimdeki mimari yapılarıyla sonsuzluğa işaret eden birçok tapınak gün yüzüne çıkarılmıştır. Söz konusu tapınak yapılarının çevre duvarlarında çok sayıda T şeklinde dikilitaş ile tapınakların bazılarının merkezinde dikilitaşlar bulunmaktadır. Bu dikilitaşların üzerinde özellikle saat yönünde çeşitli hayvan betimlemeleri ve glif figürler yer almaktadır. Söz konusu bu kabartma ve çizimlerin sembolik değer bakımından incelenmesi ile o dönemin insanının yaşantısı ve özellikle de inanç dünyası hakkında önemli sonuçlar elde edilmektedir. Bahsi geçen sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür. Göbekli Tepe’de çok sayıda tapınak olmasına rağmen heykeli, çizimi veya kabartması bulunan herhangi bir somut tanrı varlığına rastlanmamıştır. Bu durum tapınak dindarlarının soyut ve ulaşılamaz güçlü bir varlığa tapındıkları düşüncesini akla getirmektedir. Ayrıca T biçimindeki dikili taşların üzerinde bulunan çeşitli hayvan betimlemeleri de tapınak sakinlerinin kutsala ulaşma aracı olarak görülmektedir. Zira burada kutsal ile kurulması istenilen ilişkide üreme ve buna bağlı olarak sonsuz olma düşüncesinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Buna en güzel örnek ise H Tapınağı 56 nolu T biçimindeki dikilitaşın üzerine işlenmiş olan kazayağı ve yılanımsı yaratıkların varlığıdır (Ek.3). Ayrıca D Tapınağı 43 nolu T biçimindeki dikilitaşın üzerine işlenmiş olan kompozisyon tapınakların inşa tarihinden tam 7500 yıl sonra çivi yazısı ile kaleme alınmış olan Sumerlerin KUR Mitlerinden “İnanna’nın Ölüler Diyarına İnişi” isimli mitsel hikâye ile aynılık göstermekte olup, insanlık inancındaki ölüm ve öte dünya anlayışının devamlılığına büyük ışık tutmaktadır. Burada betimlenen her varlığı görev ve fonksiyonlarıyla Sumer mitinde tespit etmek mümkündür.

Kısacası Göbekli Tepe’yi salt bir arkeolojik kazı alanı veya 12 000 yıllık tapınak yerleşimi şeklindeki kısıtlayıcı ifadelerle anlatmak insanlık düşüncesinin ortaya konulması noktasında çok eksik ve haksız bir davranış olur. Nitekim Göbekli Tepe’nin ortaya çıkarılmış olan buluntuları ve yerleşim konumu bir bütün olarak irdelendiğinde, doğumundan-ölümüne kadar devam eden insan yaşantısını konu edindiğini ve hatta ölüm

ötesi inancına sahip insanlar tarafından inşa edilip dini ziyarete bulunduğu söylemek mümkündür.

KAYNAKLAR

- Aral, E. (2018). Ortak Dil Olarak Tinlemler. **Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi**. 1: 434-451.
- Ateş, M. (2014). **Mitolojiler ve Semboller**. İstanbul: Milenyum Yayınları;
- Baigent, M. **Babil Kehanetleri**. (Çev. Ayşe Müge Esenerli). İstanbul: Yakamoz Yayıncılık; 2010.
- Başgelen, N. Klaus Schmidt'in Anısına. **Aktüel Arkeoloji Dergisi**. 46. <http://www.aktuelarkeoloji.com.tr/46-sayi---gobekli-tepeyi-anlamak>
- Bauer, SW. (2013). **Antik Dünya**. (Çev. Mehmet Moralı). İstanbul: Alfa Yayınları;
- Collins, A. (2016) **Göbekli Tepe ve Tanrıların Doğuşu**. (Çev. Leyla Tonguç Basmacı). İstanbul: Alfa Yayınları;
- Durmuş, İ. (2018). Sümerlilerin Kökeni ve Kültürü. **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi** Prof. Dr. Hüseyin Sever'e Armağan Özel Sayısı. 17: 177-200.
- Eroğlu, G. 2012. Akıl Yürütme Formlarının Mantık ve Bilimlerdeki Yeri ve Değeri. **Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**. 10: 183-196.
- Güç, A. 2013. "Kıble". **İslam Ansiklopedisi**. 364-365.
- Hancock, G. (2018), **Tanrıların Büyücüleri**. (Çev. F. Nagehan Öztürk). İstanbul: Ganj Yayınları.
- Hooke, S.H. (1991). **Ortadoğu Mitolojisi**. (Çev. Aleddin Şenel). Ankara: İmge Kitapevi;
- Kılıç Y, Eser E. (2017). Eskiçağ Toplumlarının Mitolojisinde Ölümsüzlük Arayışı. **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**. 13: 122-156.
- Kınal, F. (1983). **Eski Mezopotamya Tarihi**. Ankara: A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Kızıl, H. (2018). Dini Sembolizm Üzerine. **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. 20: 327-351.
- Korkmaz, H. (2015). İlkçağ'dan Başlayarak Bilimsel Düşüncenin Gelişim Seyri İçerisinde Psikoloji'nin Yeri. **Asya Öğretim Dergisi**, 3: 1-20.
- Koyre, A. (2010). **Yeniçağ Biliminin Doğuşu**, (Çev. Nuran Demir-Nurten Sıcakyüz). İstanbul: Gündoğan Yayınları.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

- Kramer, SN. (2001). **Sümer Mitolojisi**. (Çev. Hamide Koyukan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Kramer, SN. (1998). **Tarih Sümer'de Başlar**. (Çev. Muazzez İlmiye Çığ). Ankara: TTK Yayınları;
- Leeming, DA. (2017). **Dünya Mitolojisi**. (Çev. Nurdan Soysal). İstanbul: Say Yayınları.
- Luckert, KW. (2018). **Göbekli Tepe**. (Çev. Leyla Tonguç Basmacı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Memiş, E. (2006). **Eskiçağ Medeniyetler Tarihi**. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Memiş, E. (2007). **Eskiçağda Mezopotamya**. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Oates, J. (2004). **Babil**. (Çev. Fatma Çizmeli). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Öğüt, S. (2013). "Hacerü'l-esved". **İslam Ansiklopedisi**. 433-435.
- Öğüt, S. (2013). "Tavaf". **İslam Ansiklopedisi**. 178-180.
- Schimmel, A. (2017). **Sayıların Gizemi**. (Çev. Mustafa Küpüşoğlu). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sepici, L. (2014). **Göbekli Tepe**. İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları.
- Yıldırım, C. (1995). **Bilimin Öncüleri**. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

EKLER:

Ek 1.

Göbekli Tepe'nin oval düzendeki tapınak yapıları.

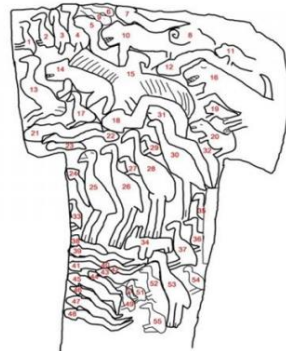
Ek 2.

Ölüm olgusu ve öteki dünya inancının resmedilişi.

“Inanna'nın Ölüler Diyarına İnişi” isimli Sümer mitosundaki öteki dünya anlatısının resimlerle betimlenmesi.

Ek 3.

Üreme ve sonsuz/ölümsüz olma düşüncesinin kazayağı ve yılanımsı yaratıklarla sembolize edilmiş hali.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Chapter 3

Bölüm 3

THE TRUTH OF CREATION IN THE LIGHT OF RELIGIOUS SCIENCES

DİNİ BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ GERÇEĞİ

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

THE CREATION OF HUMAN FROM THE QUR'AN PERSPECTIVE

KUR'AN PERSPEKTİFİNDEN İNSANIN YARATILIŞI

Assist. Prof. Dr. Abdulkadir KARAKUŞ

Siirt University, Faculty of Theology, Tafsir Department, Siirt, Turkey

E-mail: akarakuş@siirt.edu.tr

ABSTRACT

In the Qur'an, while it is clearly emphasized in a way that will not allow any discussion of who the creator is and why the creation occurs, the issue of how creation is realized is not put forward with the same clarity. Some elements such as water, various derivatives and soil / mud and sperm have been pointed out in order to serve as an instrument of worship and to point out the power and might of Allah. However, the beginning of creation and how creation has been realized are not explained in an understandable manner. However, those who want to learn about the arbitrary nature of creation are also guided through the Qur'anic verses are advised to travel on earth, conduct research through experiments and observations. Thus, it was advised to those who wondered how the creation took place in the light of their understanding and scientific data of the period in which they were able to access the right information. Inspired by this verse, the first period commentators asked the people they believed that they could reach the right information in their environment and chose the way to overcome their curiosity, received answers to satisfy their own curiosities and used this information in exegesis. While the latter should not accept this information as absolute truth and update it with information sources of their own age, this was often not the case and the previous comments were blessed. Thus, the creation scenario, composed in the first period in the context of Israeli narratives was accepted in later periods. However, the messages that Allah wants to give in verses of the Qur'an constitute the subject of religion. The messages that he wants to give with the verses placed in the universe are the subject of science. These two areas are independent but complementary and explanatory for each other. Therefore, it is necessary to apply to science in matters not related to religion, such as the arbitrariness of creation, and to try to understand the issue with its data. As the scientific data is variable and constantly moving towards perfection, it is necessary to update the previous information in each cycle. One of the most important tasks of the scholars who deal with exegesis today should be to try to enlighten and understand the issues that the Qur'an does not reveal clearly in the light of scientific data. If it is possible to present papers in this symposium, a study that will contribute to updating information about creation will be put forward.

Keywords: Exegesis, Qur'an, Human, Creation, Science.

ÖZET

Kur'an'da yaratıcının kim olduğu ve yaratılışın niçin meydana geldiği hiçbir tartışmaya meydan vermeyecek şekilde açıkça vurgulanırken, yaratılışın nasıl gerçekleştiği hususu

aynı açıklıkta ortaya konulmuş değildir. İbrete vesile olması ve Allah'ın güç ve kudretine işaret etmesi için su, değişik türevleri ile toprak/çamur ve nutfe gibi bir takım unsurlara Kur'an'da işaret edilmiş ancak özellikle yaratılışın başlangıcı ile yaratılışın nasıl ve ne şekilde gerçekleştiği hususu kapalı bir biçimde ifade edilmiştir. Ancak yaratılışın keyfiyeti ile ilgili bilgi edinmek isteyenlere de bizatihi Kur'an ayetleriyle yol gösterilerek “yeryüzünde gezmek, deney ve gözlemler yoluyla araştırmalar yapmak” tavsiye edilmiştir. Böylece yaratılışın nasıl gerçekleştiğini merak edenlere, yaşadıkları dönemin anlayışı ve ilmi verilerinin ışığında meraklarını izale ederek doğru bilgiye ulaşabilecekleri öğütlenmiştir. Bu ayetten de ilham alarak ilk dönem müfessirleri çevrelerinde doğru bilgiye ulaşabileceklerine inandıkları kişilere sorular sorarak bu meraklarını giderme yolunu seçmişler, meraklarını giderecek cevaplar almışlar ve bu bilgileri tefsirde kullanmışlardır. Daha sonrakilerin bu bilgileri mutlak doğru olarak kabul etmeyip kendi çağlarındaki bilgi kaynaklarıyla güncellemeleri gerekirken çoğu zaman böyle olmamış ve önceki yorumları kutsama yoluna gidilmiştir. Böylece ilk dönemlerde İsrâilî rivayetler bağlamında oluşturulan “yaratılış senaryosu” daha sonraki dönemlerde de aynen kabul görmüştür. Hâlbuki Allah'ın Kur'an ayetleriyle vermek istediği mesajlar dinin konusunu, kâinata yerleştirdiği ayetleriyle vermek istediği mesajlar da bilimin konusunu oluşturmaktadır. Bu iki alan birbirinden bağımsız; ancak birbirinin tamamlayıcısı ve açıklayıcısıdır. Dolayısıyla yaratılışın keyfiyetini, bilime de müracaat ederek ve konuyu onun verileriyle anlamaya çalışmak gerekir. Bilimsel verilerin değişken olması ve devamlı mükemmelleme doğru seyir hâlinde bulunması sebebiyle her devirde önceki bilgilerin güncellenmesi gereklidir. Günümüzde tefsirle uğraşan ilim adamlarına düşen önemli görevlerden bir tanesi, Kur'an'ın açıkça ortaya koymadığı hususları bilimsel veriler ışığında aydınlatmaya ve anlamaya çalışmak olmalıdır. Bu bildiride yaratılışla ilgili bilgileri güncellemeye katkı sağlayacak bir anlayış ve çalışma ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, İnsan, Yaratılış, Bilim.

GİRİŞ

İnsanoğlu kendini tanımaya başladığı andan itibaren; “Ben kimim? Nereden geldim? Nereye gidiyorum?” sorularına cevap aramıştır. Dünyada her an yeni doğumlara ve ölümlere şahitlik ederken, “Bu dünyaya niçin geldim?” sorusu da zihnini meşgul etmeye devam etmiştir. Akıllı ve düşünen bir varlık olması sebebiyle bu soruların cevabını ararken vahyin verdiği cevaplarla karşılaşmıştır. “Tüm varlığın yüce bir güç tarafından yaratılmış” olduğunu ve kendisinin de o varlık tarafından yaratılmış olup onun yardımı ve himayesiyle hayata devam ettiğini öğrenmesi kendisi için büyük bir güvence oluşturmuştur.

Din adı verilen olgu insanoğlunun bu tür önemli ve temel sorularına tatmin edici cevaplar vermektedir. Tüm dinlerin belirttiği gibi Kur'an'a göre de her şeyin yaratıcısı

Allah'tır. O, kâinattaki her şeyi sınırsız güç ve kudretiyle yaratmış ve onlar üzerinde hâkimiyet kurarak onlara hayat vermiştir (Bk. el-En'âm 6/102; er-Ra'd 13/16; ez-Zümer 39/62; el-Mü'min 40/62). Ancak sorular bitmemiştir. Bu sefer de nasıl yaratıldım sorusu devreye girmiştir. Bu soruya da vahiyden cevaplar aramaya çalışılmıştır, ama istenen cevap bu kaynakta bulunamamıştır. Çünkü yaratılışın nasıl gerçekleştiği vahyin konusu değildir.

Allah'ın insanlara vahiyle gönderdiği ayetlerinin yanında kâinata naksettiği kevnî ayetleri de vardır. Vahiyle gönderilen ayetler dinin, kevnî ayetler ise bilimin konusunu oluşturmaktadır. Yaratılışın nasıl olduğu, kevnî ayetlerdeki sırların keşfedilmesi ile alakalı bir husus olan bilimin konusudur. Bu yönüyle din ve bilim birbirini tamamlayan unsurlardır. Nitekim dini de bilimi de yaratan Allah'tır. Bu yüzden din ve bilim kendi sahalarında kaldıkları, bilimsel bilgi dogmatik hale getirilip onun tek bilgi türü olduğu iddia edilmediği ve bu durum zorla dayatılmadığı sürece aralarında herhangi bir uyumsuzluğun olması mümkün değildir (Alıcı, 2018). Tabii ki bilim ve dinin ilgi alanları aynı değildir, ama aralarında çok yakın bir ilişki vardır. Zira vahiyle bildirilmiş ayetleri anlayabilmek için kevnî ayetleri iyi anlamak gerekir. Bu durum, Kur'an'ın muhataplarından özellikle istediği bir husustur.¹ Çünkü dünyada yapılan tüm bilimsel

¹ Bu ayetlerin bir kısmı şunlardır: “Göklerin ve yerin egemenliği üzerinde, Allah'ın yarattığı her bir nesne üzerinde ve kendi ecellerinin yaklaşmış olabileceği hususunda hiç kafa yormadılar mı? Ona değilse hangi söze inanacaklar?” (el-A'râf 7/185); “De ki: ‘Bir bakın da görün, göklerde ve yerde neler var?’ Fakat iman etmeyecek topluma ne o kanıtların ne de uyarıların yararı olabilir.” (Yûnus 10/101; “Gökyüzünde Allah'ın emrine boyun eğerek uçan kuşları görmüyorlar mı? Onları gökte ancak Allah tutar. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır.” (en-Nahl 16/79); “Düşünmediler mi ki, gökleri ve yeri yaratmış olan Allah, kendilerinin benzerlerini de yeniden yaratmaya kâdirdir! Allah onlar için bir vade takdir etti, bunda kuşku yoktur. Ama zalimler inkârcılıktan başkasını kabullenmediler.” (el-İsrâ 17/99); “Kendilerini her yönden kuşatan göğe ve yere bakıp düşünmezler mi? Dilesek onları yerin dibine geçirir veya gökten üzerlerine parçalar düşürürüz. Kuşkusuz bütün bunlarda Allah'a yönelen her kul için alınacak bir ders vardır.” (es-Sebe' 34/9); “Görmezler mi ki kendi kudretimizin eserlerinden olmak üzere onlar için sahip oldukları nice hayvanlar yaratık.” (Yâsîn 36/71); “Onlar düşünmüyorlar mı; gökleri ve yeri yaratan, bunları yaratma konusunda acze düşmeyen Allah'ın, ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?

çalışmalar ve araştırmalar Allah'ın yaratmış olduğu evrendeki yaratılış kanunlarını anlamaya yöneliktir. Allah'ın vahiy yoluyla gönderdiği ayetleri okuyup anlamaya çalışan kimseler ne kadar önemli ve kutsal bir iş yapıyorlarsa, Allah'ın evrene yerleştirdiği kanunları öğrenmeye yönelik bilimsel faaliyet yapan kişiler de aynı şekilde önemli ve kutsal bir iş yapmaktadırlar.

Allah kendi güç ve kudretini bir takım sebeplerin arkasına gizlemiştir. Bundan dolayı insanlar Allah'ın, kudretini içerisine gizlediği sebepleri araştırıp ortaya çıkarmak durumundadır. Allah yağmur yağdırır, bu yağmurla yeryüzü canlanır ve insanlara pek çok nimetler sunulur. Yağmuru yağdıranın Allah olduğu, insanlara fayda sağlamak için yağmurun Allah'ın bir lütfu ve ikramı olduğu ve yağmurda, insanların Allah'ın eşsiz kudretini anlayabilecekleri ibretler bulunduğu gibi hususlar dinin ilgi alanında bulunmaktadır. Ancak yağmurun nasıl oluştuğu sorusunun cevabını dinde ve dinin ana kaynağı olan kutsal kitaplarda bulma imkânı yoktur. Zaten hiç kimse yağmurun nasıl oluştuğunu Kur'an'da aramaz. Çünkü bu husus bilimin konusudur. Yağmuru yağdıran Allah'tır, fakat yağmurun sebepleri bellidir. İnsanlar yağmurun yağması için suyun buharlaşarak yükselmesi, bulut haline gelmesi ve yeryüzüne yağmur olarak yağabilmek için soğuk hava kütleleriyle karşılaşarak su damlacıkları haline dönüşmesi gerektiğini bilimsel araştırmalar sonucunda öğrenmiştir.

Hâsılı Allah yağmurun yağmasını belli kanun ve kurallara bağlamıştır. Sistem içerisinde bu kurallar kusursuz işleyerek, Allah'ın kudretiyle ve ince hesaplamalara dayalı planlamasıyla yağmur yağmaktadır. İnsanların yağmurun yağmasına tesir eden bu sebepleri bilmesi Allah'a olan hayranlığının artmasına vesile olacaktır. Allah'a

Şüphesiz O her şeye kâdirdir.” (el-Ahkâf 46/33); “Kur'an'ı okuyup düşünmezler mi? Yoksa kalpler üzerinde kilitleri mi var?” (Muhammed 47/24). “Üstlerindeki göğe bakmıyorlar mı? Hiçbir kusuru olmaksızın onu nasıl kurduk, nasıl süsledik.” (Kâf 50/6); “Üstlerinde kanatlarını açma kapaya uçan kuşları hiç görmediler mi? Onları (havada) rahmandan başkası tutmuyor. Şüphesiz O her şeyi görmektedir.” (el-Mülk 67/19); “Peki, insanlar devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına bakmazlar mı?” (el-Gâşiye 88/17-20).

inanmayan bir kişinin tüm bu olanları tesadüfe veya tabiatın kendi kabiliyetine bağlayarak Allah'ı inkâr etmeye vesile kılması da asıl gerçeği değiştirmeyecektir. Çünkü bilim, kâinat ve ondaki muhteşem düzeni ortaya çıkarmaya çalışır. Bu muhteşem sistemin kim tarafından oluşturulduğu bilimin ilgi alanında değil dinin ilgi alanında olan bir konudur. Bu yüzden din ve bilim birbirinin alanlarına müdahale etmemeli, ama birbirlerinden faydalanmalıdırlar.

Yaratılış konusunun da hem dini hem de bilimi ilgilendiren yönleri vardır. Dini ilgilendiren yönlerini bilimde aramak insanı imansız kılar. Bilimi ilgilendiren hususları dinde aramak ise onu hakikatten uzaklaştırır. Bu tebliğde Kur'an'ın insanın yaratılışı ile ilgili ortaya koyduğu ilkeler ele alınıp yaratılışın nasıl meydana geldiği sorusuna cevap aranmaya çalışılacak ve bu konuda din ve bilimin sınırları belirtilmeye gayret edilecektir.

1. KUR'AN'A GÖRE İNSANIN YARATILIŞI

Kur'an insanın yaratılışı ile ilgili iki hususu çok açık bir biçimde ortaya koyar. Bunlardan bir tanesi yaratıcının kim olduğu diğeri ise yaratılışın niçin gerçekleştiği hususudur. Kur'an'da şöyle buyrulur:

ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

“İşte bu Allah sizin rabbinizdir. O'ndan başka ilah yoktur. O her şeyin yaratıcısıdır. Öyleyse O'na kulluk edin, O güvenilip dayanılacak tek varlıktır.” (el-En'âm 6/102). Bu ayet yaratanın kim olduğunu ve niçin gerçekleştiğini açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Ayetin hükmüne göre bir Müslümanın, yaratıcının Allah olduğuna ve ona kulluk etmesi gerektiğine inanması zorunludur.

Bu iki hususun dışında Kur'an'da Allah'ın güç ve kudretine işaret olmak üzere bazı yaratılış özelliklerinden bahsedilir. Bu konuda da dört husus öne çıkarılır. İlk olarak:

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ

“İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve her şeyin canlılığını sudan verdiğimizizi görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?” (el-Enbiyâ 21/30).

وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَّاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللّٰهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Allah bütün canlıları sudan yarattı. İşte bunlardan bir kısmı karnı üzerinde sürünür, kimi iki ayak üzerinde yürür, kimisi dört ayak üzerinde yürür. Allah dilediğini yaratır. Çünkü Allah her şeye hakkıyla gücü yetendir.” (en-Nûr 24/45) ayetlerinde her şeyin canlılığının kaynağının su olduğu bildirilmiştir.

İlk ayette bahsi geçen suyun “*Nutfе*” anlamında olduğu ile ilgili tefsirler yapılmış olsa da (Mücâhid, 1410/1989); Mâtürîdî, 1426/2005) bu yorumun isabetli olma ihtimali yoktur. Çünkü bitkiler de canlıdır ve onların *nutfeden* meydana gelmesi mümkün değildir (Yazır, ts.) Dolayısıyla burada, hayatın temelinin suya dayandığına işaret edilmek üzere canlı olan her şeyin hayatına suyun sebep kılındığı bildirilmektedir (Zemahşerî, 1407; Yazır, ts.). Bilimsel verilere göre canlıların oluşumunda mutlaka su vardır ve insan vücudunun yüzde yetmiş sudur. Tüm canlılar gibi insan da susuz yaşayamaz. Allah’ın su gibi muhteşem bir hayat kaynağı var etmesi O’nun gücünü ve kudretini gösteren önemli bir mucizedir.

Muhammed Esed (ö. 1992) ilk ayetin tefsiriyle ilgili şöyle demektedir: “Allah her canlıyı sudan yarattı” ifadesi günümüz bilim dünyasının ortaya koyduğu bir gerçeğe vurgu yapmaktadır ve bu ifade üç boyutlu bir anlam taşımaktadır: 1. Su bütün canlı türlerinin ilk örneğinin ortaya çıktığı ortamdır. 2. Var olan veya tasarlanabilen bütün sıvılar içinde yalnızca su, hayatın ortaya çıkıp tekâmül etmesi için uygun ve gerekli özelliklere sahiptir. 3. Hayvansal veya bitkisel, canlı her hücrenin fiziksel temelini oluşturan ve içinde hayat olgusunun belirebileceği yegâne madde ortamı olan protoplazma büyük ölçüde sudan ibarettir ve bütünüyle suya dayanmaktadır. Evrenin başlangıçtaki fiziksel birliğine işaret eden önceki ifadeyle canlı âlemin elementer birliğine işaret eden bu ifadenin birlikte ele alınması, bütün yaratılış olgusunun dayandığı tek bir

planın, tek ve tutarlı bir yaratma eyleminin ve buna bağlı olarak da tek bir yaratıcının varlığına götürmektedir (Esed, 2015).

Bu yorumlar esas alındığında insanların da içerisinde bulunduğu canlıların sudan ve topraktan yaratıldığı şeklinde bir ikilem ortaya çıkmaktadır ki bu bir çelişki olarak da algılanabilir. Kur'an çelişkilerden uzak olduğuna göre Müslümanların yaratılış anlayışlarını yeniden gözden geçirmeleri büyük bir gerekliliktir.

İkinci olarak:

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ

“O öyle bir Rabdir ki, sizi çamurdan yaratmış, sonra size bir ecel tayin etmiştir. Ayrıca O'nun katında belirlenmiş bir ecel daha vardır. Siz ise hâlâ şüphe edip duruyorsunuz.” (el-En‘âm 6/2) ayetinde olduğu gibi çamurdan yaratılmadan bahsedilmektedir. Muhtelif ayetlerde insanın yaratıldığı ham madde olarak “*Türâb*” toprak (İlgili ayetler için bk. Âl-i İmrân 3/59; el-Kehf 18/37; el-Hac 22/5; er-Rûm 30/20; Fâtır 35/11; el-Mü‘min 40/67), “*Tîn*” çamur (İlgili ayetler için bk. el-En‘âm 6/2; el-A ‘râf 7/12; el-İsrâ 17/61; es-Secde 32/7; Sâd 38/71-72), “*Sülâletün min tîn*” özleşmiş cıvık çamur (İlgili ayet için bk. el-Mü‘minûn 23/12), “*Hamein mesnûn*” kokuşmuş kara çamur (İlgili ayetler için bk. el-Hicr 15/26, 28, 33), “*Tîn-i lâzib*” yapışkan çamur (İlgili ayet için bk. es-Sâffât 37/11) ve “*Salsâl-i ke'l-fahhâr*” kurumuş çamur (İlgili ayet için bk. er-Rahmân 55/14) gibi suyla karışmış farklı kıvamda topraklardan bahsedilir. Bunların *türâb* hariç tamamı toprağın suyla karışmış değişik hallerini ifade etmektedir.

Bu ayetteki “çamurdan yaratılma” ile ilgili olarak müfessirlerin yaptığı yorumlar iki grupta mütalaa edilmektedir. Bunlardan birincisi, ayetteki “Sizi çamurdan yarattı” ifadesiyle Âdem'in kastedildiği ve tüm insanların onun çocukları olması münasebetiyle herkesin topraktan yaratılmış olacağı itibarıyla “Siz” diye ifade olunduğu şeklindedir (Taberî, 1420/2000; Mâtürîdî, 1426/2005; Râzî, 1420; Kurtubî, 1384/1964; Beyzâvî, 1418; Nesefî, 1419/1998; İbn Kesîr, 1420/1999). Ancak sadece Âdem'in topraktan yaratıldığı mutlak gerçek ise, diğer insanlar için “Sizi topraktan yarattık” şeklinde bir

hitabın anlamının çok ikna edici bir şekilde ortaya konması icap etmektedir. Ayetin yorumlarda ifade edilen “Tüm insanların Âdem’in çocukları olması münasebetiyle, Allah tüm insanlığa hitaben sizi de topraktan yarattık dedi” şeklindeki ifade ikna edici olmaktan uzaktır. Nitekim ikinci bir yorum şu şekildedir: Ayette “Sizi topraktan yarattık” ifadesi kullanılmaktadır. Dolayısıyla tüm insanlar topraktan yaratılmıştır. Çünkü insanlar hayatlarını devam ettirmek için toprağa muhtaçtır. Yedikleri tüm gıdalar topraktan. Hayvansal gıdalar da esasen topraktan beslenen varlıklardan alınmadır. İnsanların ham maddesi olan meni, annesinin rahminde beslenirken aldığı kan hayatını devam ettirmek için aldığı gıdaların tamamı topraktan (Râzî, 1420). Hâsılı Allah tüm insanları topraktan yaratmıştır ve yaratmaya devam etmektedir.

Üçüncü olarak da:

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لَتَكُونُوا
شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يُنَوِّفِي مِنْ قَبْلِ وَلِتَبْلُغُوا أَجْلاً مُسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

“O, sizi topraktan, sonra bir damla sudan (meniden), sonra rahim duvarına yapışmış olan aşılannmış yumurtadan yaratan, sonra sizi bir bebek olarak dünyaya getirendir. Nihayet olgunluk çağına ulaşır, sonunda yaşlanırsınız. Bazılarınız bu yaşa gelmeden ölür, bir kısmınız da belirlenen eceliniz gelinceye kadar yaşarsınız. O halde bütün bunları düşünüp ibret almalısınız.” (el-Mü’min 40/67) ayetiyle ve daha başka pek çok ayetle (İlgili ayetler için bk. en-Nahl 16/4; el-Kehf 18/37; el-Hac 22/5; el-Mü’minûn 23/13-14; Fâtır 35/11; Yâsîn 36/77; en-Necm 53/46; el-Kıyâme 75/37; el-İnsân 76/2; Abese 80/19) meniden yaratılışa dikkat çekilmektedir. Bu ayetlerde, topraktan beslenerek büyüyen ve varlığını toprakla devam ettiren tüm bitki ve hayvanlardan alınan gıdalarla beslenme devresinden başlayıp, ana rahminde ete kemiğe bürünüp ardından tam bir insan halini alıncaya kadarki süreç içerisinde, her insanın başına gelen biyolojik yaratılış mucizesi ele alınmaktadır.

Dördüncü olarak ise Allah Kur’an’da:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا
وْنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

“Ey insanlar! Sizi *nefsi vâhideden* yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde bir gözetleyicidir.” (en-Nisâ 4/1) ayeti ve başka ayetlerde (İlgili ayetler için bk. el-En‘âm 6/98; el-A‘râf 7/189; ez-Zümer 39/6) ifade edildiği gibi yaratıcının kendisi olduğunu vurgulamakta ve “Sizi *nefsi vâhideden* yarattı” ifadesiyle de belirttiği gibi insanları *nefs-i vahideden* yarattığını bildirmektedir.

İlk dönemlerden itibaren *nefs-i vâhide* ile ilgili yorumlar yapılmış ve bu kelimenin Hz. Âdem’i, ondan yaratılan eşin de Hz. Havva’yı ifade ettiği ve Havva’nın da Âdem’in kaburga kemiğinden yaratıldığı beyan edilmiştir (Mücâhid, 1410/1989; İbn Ebî Hâtim, 1419; Mâtürîdî, 1426/2005; İbn Ebî Zemenîn, 1423/2002; Mekkî b. Ebî Tâlib, 1429/2008; Vâhidî,, 1415; İbn Atiyye el-Endelüsî, 1422; Zemahşerî, 1407; Râzî, 1420; Kurtubî, 1384/1964; Beyzâvî, 1418; Neseî, 1419/1998; Ebû Hayyân el-Endelüsî, 1420). Kaynakların hemen hemen tamamında *nefs-i vâhidenin* Âdem, ondan yaratılan eşin de Havva olduğu şeklindeki yorumlar, yaratılışla ilgili o günün anlayışıyla alakalıdır ve bu, Kur’an’ın açık bir beyanı değildir.

Nitekim konumuz olan Nisâ suresi 1’inci ayetinin tefsiriyle ilgili kaynaklarda yer alan bilgiler Tevrat’ta geçen bilgilerle birebir uyuşmaktadır. Mesela ayetteki “وَجَعَلَ مِنْهَا” “o *nefsi vâhideden* de eşini yarattı...” bölümü Tevrat’ta şu ifadelerle geçmektedir; “Rab Allah Âdem’e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, Rab onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Âdem’den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem’e getirdi.” (Tekvin 2/21-22). O günün Müslümanlarınca inanılan bir gerçek olan bu açıklamalar doğal olarak hemen hemen tüm tefsir kaynaklarında ve en muteber hadis kitaplarında yer almıştır (Buhârî, “Ehâdîsü’l-enbiyâ”,

1; “Kitâbü’n-nikâh” 79-80).² Yaratılışla ilgili olarak hem Tevrat’ta hem de tefsir kaynaklarında aynı ifadelerin kullanılmış olması, bu fikirlerin ehli kitaptan alındığına bir işarettir.

Nefsi vâhidenin Âdem olmasına imkân tanımayan durumlardan bir tanesi de ayette “Sizi *nefsi vâhideden* yarattık” şeklinde bir beyanın olmasıdır. Eğer burada kastedilen Âdem ise o zaman tüm insanlık Havva olmaksızın ondan türemiş gibi bir mana da ortaya çıkmaktadır ki bu mümkün değildir.

“Sizi *nefsi vâhideden* yarattık” ifadesinden, tüm insanların *nefsi vâhideden* yaratıldığı rahatlıkla anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu ifadeden kastedilenin Hz. Âdem olduğunu söylemek çok mümkün görünmemektedir. Zira klasik tefsir kaynaklarında “Canlı birey” anlamı verilen “*Nefs*” kelimesine, “tür / cins” anlamı (Zemahşerî, 1407; Âdil en-Nu‘mânî, 1419/1998; Âlûsî, 1415; Reşîd Rızâ, 1990) vermek de mümkündür. Zaten “*Nefs*” kelimesi Kur’an’ın muhtelif ayetlerinde (İlgili kullanımlar için bk. Âl-i İmrân 3/164; et-Tevbe 9/128; en-Nahl 16/72) bu manada kullanılmıştır. Böylece bu ifadenin, insan soyunun biyolojik özü olan “Canlı bir öz” anlamına gelebileceği rahatlıkla anlaşılabilir. Bu canlı özün erkeği olduğu gibi dişisi de vardır, bu dişi de erkeğin yaratıldığı özden yaratılmıştır. Bundan dolayı bu özün içerisinde, erkek veya dişi olma kabiliyetini barındıran bir insanlık potansiyelinin mevcut olduğu söylenebilir. İşte insanlık böyle bir özden yaratılmıştır ve bu yaratılış da hâlâ devam etmektedir (Konuyla ilgili ayrıntılı yorumlar için bk. Tuksal, 2018).

Yaratılıştan bahseden bu dört grubu oluşturan ayetlerin tamamında Allah’ın mutlak güç ve kudreti ile onun yaratıcılıkta tek ve yegâne olduğu vurgulanmaktadır. Bunun sonucunda da diğer tüm varlıkların Allah’ın kendilerini yarattığı gayeler istikametinde

² Bu hadislerin cerh ve tadil açısından kritiğe tabi tutulduğu bir çalışmada bu hadislerin tamamının senet açısından problemlili olduğu ortaya konulmuştur. Bk. (Birinci, 2014).

hayatlarını devam ettirdikleri, yani O’nu zikrettikleri gibi³ insanoğlundan da Allah’ın kendisini yarattığı gayeler istikametinde bir hayat sürmesi,⁴ gurur ve kibre kapılmadan, aslını unutmadan bir ömür geçirmesi istenmektedir.

Hâsılı Kur’an, yaratılışla ilgili olarak tüm varlıkların Allah tarafından yaratıldığını, hayatlarını sürdürmek için de Allah’a muhtaç olduklarını beyan eder. Bunun karşılığında insan dışındaki varlıkların tamamının Allah’a itaat ederek O’nun yaratılışta koyduğu ilkelerin dışına çıkmadığından bahseder. İnsandan da aynı itaat ve teslimiyetin beklendiğini ortaya koyar. Bu durum:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

“Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (ez-Zâriyât 51/56) ayetiyle ifade edilmiştir. Böylece Kur’an, varlıkları kimin yarattığını ve niçin yarattığını hiçbir tartışmaya ve yanlış anlamaya meydan vermeyecek şekilde açıklamıştır.

2. YARATILIŞIN KEYFİYETİ

Allah yaratılışla ilgili temel ilklere bahsetmiş, ancak anlaşılabilir bir hikâye şeklinde ilk yaratılışın nasıl ve ne şekilde gerçekleştiği ile ilgili olarak ayrıntı vermemiştir. Bu konuyu merak edenlere de tabiatta araştırma ve incelemeler yapmayı önermiştir. Yaratılışla ilgili olarak: “Peki onlar, Allah’ın yaratmayı nasıl başlattığını, sonra onu art arda sürdürdüğünü görmezler mi? Kuşkusuz bu, Allah için kolaydır.” (el-Ankebût 29/19) buyurduktan sonra;

³ “Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah’ı tesbih etmiştir. O, Aziz’dir, Hakîm’dir.” (el-Hadîd 57/1); “Kâinata hiçbir şey yoktur ki Allah’ı hamd ile tesbih etmesin. Fakat siz onların bu tesbihlerini fark etmiyorsunuz.” (el-İsrâ, 17/44).

⁴ “De ki: “Allah’a ve Resule itaat edin; eğer yüz çevirirlerse, şüphesiz Allah kâfirleri sevmez.” (Âl-i İmrân 3/32); “Allah’a ve Resule itaat edin ki rahmet olunamız.” (Âl-i İmrân /132); “Ey iman edenler! Allah’a itaat edin. Resule ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin...” (en-Nisâ 4/59); “Ey iman edenler! Allah’a ve Resulüne itaat ediniz...” (el-Enfâl 8/20). Aynı konuda başka ayetler için bk. el-Enfâl 8/46; en-Nûr 24/51, 52, 56; el-Ahzâb 33/31, 71; el-Haşr 59/7; et-Tegâbün 64/12.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ

قَدِيرٌ

“(Resulüm!) De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın ve Allah’ın yaratmayı ilkin nasıl başlattığını inceleyip araştırın. Allah, daha sonra ikinci hayatı da işte böyle gerçekleştirecektir; Allah her şeye kadirdir.” (el-Ankebût 29/20) diyerek ilk yaratılışın nasıl gerçekleştiğini merak edenlere, tabiata yönelerek gözlem ve deneyler yapmayı, yeryüzünde seyahatler ederek bilimsel araştırmalar gerçekleştirmeyi, gerektiğinde toprağı kazıp yer altında çeşitli bilimsel incelemeler yapmayı tavsiye etmiştir.

Kur’an’da insanlığa yaratılışın başlangıcının nasıl olduğu ile ilgili olarak yüklenen bu görevin yanında: “İnsan, neden yaratılmış olduğunu bir araştırın!” (et-Târik 86/5) buyrulurak insanın kendi yaratılışına da yönelmesi ve bu konuda araştırma ve incelemeler yapması tavsiye edilmiştir. Aynı konuda: “Sağlam düşünce ve inanç sahipleri için yeryüzünde açık deliller vardır. Hatta kendinizde bile. Bunları hiç görmüyor musunuz?” (ez-Zâriyât 51/20-21) şeklinde önerilerde bulunularak bilimsel araştırmalar yoluyla yaratılışın ve yaratılmışların tabi olduğu ilke ve kanunların anlaşılması istenmiştir.

Bütün bu Kur’anî tavsiyeler istikametinde Müslümanlar ilk dönemlerden bu yana Allah’ın kitaptaki buyruklarını anlamak için çevrelerindeki bilgi kaynaklarını kullanmışlardır. Yaratılışla ilgili hususlarda da aynı şeyi yapmışlar ve etraflarında konuyla ilgili bilgi sahibi olduğuna inandıkları kimselere özellikle de ehli kitaba sorular sormuşlar, aldıkları cevapları da tefsirde kullanmışlardır (Cerrahoğlu, 1998; Demirci, 2016). Bunu yaparken aldıkları bilgileri tenkit süzgecinden geçirmişler ve Kur’an’a uygun olanları almışlar, ancak daha sonraları bu hassasiyet kaybolmuş ve alınan her malumat tefsire malzeme yapılmıştır. Bunun yanında yeni Müslüman olan Yahudilerin hepsi aynı samimiyet içerisinde olmamış, hatta bunların içlerinde art niyet taşıyanlar bile bulunmuş ve kendi dinlerinde olan malumatları yeni dinlerine taşımışlardır. Bir kısmı da samimiyetle İslâm’ı seçmiş olsalar bile eski dinlerine ait olan inanç ve alışkanlıklarını yeni dine taşımaktan kendilerini alamamışlardır (İbn Haldûn, 1996; Cerrahoğlu, 1988; Şimşek, 2014). Her ne şekilde olursa olsun, ilk dönem Müslümanları Kur’an’da ayrıntılı

bilgi verilmediği konularda olduğu gibi, yaratılışın nasıl olduğu hususunda da etraflarında bulunan kişilere sorular sorarak ayrıntılar konusunda bilgi sahibi olmaya çalışmışlar ve aldıkları cevaba göre de bir yaratılış senaryosu oluşturmuşlardır. Daha sonra gelenler bu senaryoyu dini kesin bilgi gibi kabul edip Kur'an'ın mutlak hükmü olarak algılamış ve aynı yorumu günümüze kadar taşımışlardır. Hâlbuki her dönemde yaşayan Müslüman ilim adamları kendi dönemlerinin bilgi kaynaklarını kullanarak meseleyi yorumlamaları ve her geçen gün en doğru bilgiye doğru bir yolculuk yapmaları gerekiyordu. Ancak durum böyle olmamış, yaratılışın nasıl olduğu ile ilgili ilk dönemde oluşturulan Yahudi teolojisinin ürünü olan senaryo mutlak doğru kabul edilmiştir.

O günün insanların ilmi bir merak neticesinde, yaratılışla ilgili sorularına cevap olarak buldukları şeyleri tefsirlerine yazmaları çok yadırganacak bir hadise değildir. Çünkü insanlar merak ettikleri hususları yakın çevrelerindeki bilgi edinme araçlarını kullanarak öğrenmeye çalışırlar. Burada asıl yadırganacak olan husus, daha sonra gelen insanların aynı bilgileri Kur'an'ın bir ayetiymiş gibi kabul ederek onların hiç değişmeyen hakikatler olduğunu kabul etmeleridir. Hâlbuki daha sonra gelenlerin, merak ettikleri hususları kendi çağlarındaki bilgi edinme kaynaklarını kullanarak anlamaya çalışması gerekirdi. Ancak durum bu şekilde gelişmemiş ve insanlar Allah'ın, yaratılışın başlangıcı ile ilgili bilgilere, bilimin verilerinin kullanılarak ulaşılabileceğine dair beyanını görmezden gelerek, ilk dönemlerdeki vahiy ürünü olmayan ve o günün insanların özellikle ehli kitabın anlayışını yansıtan bilgileri güncellemeksizin kullanmışlardır. Hâlbuki bilimin verileri devamlı yenilenmekte ve her geçen gün Allah'ın kâinatı yaratırken ortaya koyduğu kuralların / sünnetullahın hikmeti ve sırları daha iyi anlaşılmaktadır. Müslümanlar, yaratılışla ilgili olarak merak ettikleri şeyleri bilimsel metotlar kullanarak öğrenmeleri gerekirken, geçmişte yapılan yorumları Kur'an'ın değişmez verileri olarak kabul etmişlerdir. Bunun sonucunda da, dinsel ve bilimsel alan birbirlerinin sınırlarını ihlal ederek ayıklanması zor ve içerisinden çıkılması güç bir hale gelmiştir.

İnsanoğlu bazen merak bazen de ilmî gerekçelerle yaratılışın keyfiyeti ile ilgili çeşitli araştırmalar yapmıştır ve yapmaya devam etmektedir. Her devrin çalışması kendi

dönemi içerisinde takdir edilmeye layıktır. Zira bu tür çalışmaları bizzat Allah Kur'an ayetleriyle (Bk. el-Ankebût 29/20) teşvik etmiştir. Ancak yapılan bu çalışmaların ve sonucunda elde edilen bulguların daha sonraki dönemlerde yetersiz veriler haline gelmesi kaçınılmazdır. Çünkü bilim devamlı gelişmekte ve ileriye doğru sürekli bir mesafe katmaktadır.

Her devrin bilgisi, kendi döneminde yaşayanların faydalanması için önemli bir kaynaktır ve bu sayede Kur'an mesajının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Muhtemelen geçmişin bilimsel verilerinin bu güne söyleyeceği şeyler çoğu zaman azdır veya yetersizdir. Bu sebeple her devrin bilgisinin üretilmesi Müslümanlar üzerine önemli bir vebidir. Bu görevin ifa edilerek evrenle ve yaşanan çevreyle ilgili bilimsel hakikatlerin ortaya çıkarılması, Allah'ın vahiy yoluyla gönderdiği ayetlerinin daha doğru olarak anlaşılmasının önünün açacaktır.

SONUÇ

İnsanoğlu belki var olduğu günden bu yana varlığın hikmetini, kendi varlığının nasıl meydana geldiğini merak etmiş, Allah tarafından gönderilen dinler de bu soruya cevaplar vermiştir. Dinin verdiği cevaplar içerisinde ilk yaratılışın nasıl meydana geldiği sorusu yine bulunamamış ve bu cevabın Allah'ın kâinata naksettiği kevnî ayetlerinde gizli olduğu, usulüne uygun bir şekilde inceleme ve araştırmalar yapılabilirse bu sorunun cevabının da bulunabileceği ihsas ettirilmiştir. Zira Allah'ın vahiyle gönderdiği ayetlerinin yanında kevnî ayetlerinin de bulunduğu, vahiyle gelen ayetlerin dinin, kâinata yazılan ayetlerin ise ilmin konusu olduğu bildirilmiştir. Bu iki alan birbirinden bağımsız, yani bilgi edinme usul ve esasları farklı olmakla beraber aralarında birbirini tanımlayan ve açıklayan yakın bir ilişki mevcuttur. Ama dini alan ile bilimsel alanın konuları birbirinden tamamen farklıdır. Bir alanın konusu diğer alan içerisinde ele alınmamalıdır, eğer böyle olursa dini olanla bilimsel olan birbirine karışır ve anlam karmaşaları meydana gelir. Yaratılış konusunda da bu şekilde iç içe olan bir durum söz konusudur. Bu yüzden dini olan ile bilimsel olanın tespit edilmesi son derece önem arz etmektedir.

Kur'an'da yaratıcının kim olduğu ve yaratılışın niçin meydana geldiği açık bir şekilde beyan edilmiş ve yaratılışla ilgili olarak su, toprak / çamur, *nutfe* ve *nefs-i vâhide* gibi ham maddelerden bahsedilmiştir. Bunlar anlatılırken yaratıcının kim olduğu, yaratılışın niçin gerçekleştiği ve yaratıcının güç ve kudretinin büyüklüğü ortaya konmuştur. Ama yaratılışın keyfiyeti, yani nasıl meydana geldiği aynı açıklıkta anlatılmamıştır. Bunu merak edenlere de bizzat Kur'an aracılığıyla "yeryüzünde gezmek, deney ve gözlemler yoluyla araştırmalar yapmak" tavsiye edilmiştir. Böylece yaratılışın nasıl gerçekleştiğini merak edenlere yaşadıkları dönemin bilgi kaynakları ve ilmi verilerinin ışığında araştırmalar yaparak doğru bilgiye ulaşabilecekleri bildirilmiştir.

Kur'an'ın gözlem ve deney yoluyla araştırmalar yapıp bilgi edinme emrinden de ilham alan ilk dönem müfessirleri, ilk yaratılışın keyfiyeti gibi Kur'an'ın açık beyanda bulunmadığı hususlarda çevrelerinde doğru bilgi alabileceklerine inandıkları kişilere sorular sorma yolunu seçmişler ve edindikleri bilgileri de tefsirde kullanmışlardır. Daha sonrakiler ise bu yorumları dinin bir yorumu gibi kabul ederek kendi dönemlerinin verileriyle güncellememişlerdir. Böylece ilk dönemlerde oluşturulan Yahudi teolojisinin yaratılış anlayışı daha sonraki dönemlerde de dini bir anlayış olduğu algısıyla aynen kabul görmüştür.

Bugünün İslâm araştırmacılarının yapması gereken ilk yaratılışın nasıl gerçekleştiği ile ilgili bilimsel araştırmalar ışığında Kur'an'daki yaratılış ayetlerinin yeniden yorumlanması ve yaratılışla ilgili bilgilerin buna göre güncelleştirmesi olmalıdır. Dolayısıyla yaratılışın keyfiyeti gibi dinin konusuna girmeyen bir hususun bilimsel verilere müracaat edilerek yeniden anlaşılmaya çalışılması önemli bir husustur. Çünkü bilimsel veriler her ne kadar her zaman kesinlik arz etmese de geçen zaman içerisinde en sahih sonuçlara doğru çok büyük bir hızla yolculuk yapmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Alıcı, M. 2018. "İlahi Dinlerde Yaratılış-Evrime Tartışmaları". *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 6/14 (Ocak): 59-89.

2. Âlûsî, Şihâbüddin Muhammed b. Abdillâh el-Hüseynî. 1415. *Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*. Thk. Ali Abdülbârî Atiyye. 16 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye.
3. Beyzâvî, Nâsiruddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. 1418. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. Thk. Muhammed Abdurrahmân el-Mer'aşlî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî.
4. Birinci, Z. 2014. “‘Nefs-i vâhîde’ İfadesinden Hareketle Kadının Yaratılışı Hakkında Bir Değerlendirme”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (Aralık): 151-164.
5. Buhârî. 1422. *Sahîh*. Thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır. 9 Cilt. b.y.: Dâru tavki'n-necât.
6. Cerrahoğlu, İ. 1988. *Tefsir Tarihi*. Ankara: DİB Yayınları.
7. Cerrahoğlu, İ. 1988. *Tefsir Usûlü*. 6. Baskı. Ankara: TDV Yayınları.
8. Demirci, M. 2016. *Tefsir Tarihi*. 38. Baskı. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
9. Ebû Hafs Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil en-Nu'mânî. 1419/1998. *el-Lübâb fî ulûmi'l-kitâb*. Thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali Muhammed Muavvîd. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye.
10. Esed, M. 2015. *Kur'an Mesajı*. Trc. Cahit Koytak – Ahmet Ertürk. 9. Baskı. İstanbul: İşaret Yayınları.
11. İbn Atiyye el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Temmâm. 1422. *el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*. Thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye.
12. İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdirrahmân b. Muhammed b. İdrîs. 1419. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm li'bni Ebî Hâtîm*. Thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib. 3. Baskı. Suud: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz.

13. İbn Ebî Zemenîn. 1423/2002. *Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-azîz*. Thk. Ebû Abdillâh Hüseyin b Ukkâse – Muhammed b. Mustafâ el-Kenz. 5 Cilt. Kahire: el-Fârûku'l-hadîse.
14. İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddin. 1996. *Mukaddime*. Trc. Zakir Kadiri Ugan. İstanbul: MEB Yayınları.
15. İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Ömer. 1420/1999. *Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-Azîm*. Thk. Sâmi b. Muhammed Selâme, 2. Baskı. 8 Cilt. b.y.: Dâru't-tayyibe li'n-neşr ve't-tevzî'.
16. Kurtubî, Ebû Abdillâh Şemsüddin. 1384/1964. *el-Câmiu li ahkâmi 'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed el-Berdûnî – İbrahim Etfîş. 3. Baskı. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye.
17. Mâtürîdî, Ebû Mansûr. 1426/2005. *Tefsîru 'l-Mâturîdî – Te'vilâtü ehli's-sünne*. Thk. Mecdî Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.
18. Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed Hammûş b. Muhammed el-Kaysî. 1429/2008. *el-Hidâye ilâ bülûği'n-nihâye fi 'ilmi meâni 'l-Kur'ân ve tefsîrih ve ahkâmih ve cümelin min fünûni ulûmih*. Thk. Ed. eş-Şâhid el-Bûşeyhî. 13 Cilt. Şârîka: Mecmûati bühûsi'l-kitâbi ve's-sünne.
19. Mücâhid b. Cebr, Ebû'l-Haccâc. 1410/1989. *Tefsîru Mücâhid*. Thk. Abdüsselâm Ebü'n-Neyl. Mısır: Dâru'l-fikri'l-İslâmi'l-hadîse.
20. Neseî, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. 1419/1998. *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vil*. Thk. Yûsuf Ali Bedîvî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kelimi't-tayyib.
21. Râzî, Fahrüddin. 1420. *Mefâtihu 'l-gayb - Tefsîru 'l-kebîr*. 3. Baskı. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'ihyâi't-türâsi'l-Arabî.
22. Reşîd Rızâ, Muhammed. 1990. *Tefsîru 'l-menâr*. 12 Cilt. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-âmmeti li'l-kütüb.
23. Şimşek, M. S. 2014. *Günümüz Tefsir Problemleri*. 12. Baskı. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

24. Taberî, Muhammed b. Cerîr. 1420/2000. *Camiu'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-risâle.
25. Tuksal, H. Ş. 2018. *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*. 7. Baskı. Ankara: Otto.
26. Vâhidî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali. 1415. *el-Vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*. Thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Dîmeşk: Dâru'l-Kalem.
27. Yazır, Elmalılı Hamdi. ts. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Kitabevi.
28. Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Amr b. Ahmed. 1407. *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl*. 3. Baskı. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

**AN ANALYSIS ON THE ISLAMIC THEOLOGICAL DEBATE
CONCERNING THE CREATEDNESS OF HUMAN ACTS
İNSAN FİİLLERİNİN YARATILMASI SORUNU ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Assist. Prof. Dr. Adem ERYİĞİT
Iğdır University, Faculty of Theology, Iğdır, Turkey
E-mail: adem.eryigit@igdir.edu.tr

ABSTRACT

The issues of predestination, free will, and justice have been at the centre of debate throughout Islamic theological and philosophical history. The issue of the predestination and divine creation of human acts has been theological a problem since the first century of Islam. Originating in political and moral debates, the problem of predestination (*qadr*) continues to be one of the main problems of discussion in *kalām* (theological debate) literature. Two opposing views, those of the Jabarites and Qadarites, form some of the first responses to this philosophical problem. The Jabarite view holds that people in all religious and other matters, including actions, are a function of absolute predestination and Divine control. The opposing, Qadarite view holds that people are given freedom in their actions and thus that divine predestination cannot extend to individual human acts. The Qadarite position took full form in the second century *hijrī*, and was continued in the Mu'tazilite theology for centuries after. The Mu'tazilites held that peoples actions originate in their individual free will which form one of the five principles of their theological precepts, justice (*'adālah*). In holding true to this principle, in their view, the Mu'tazilites held the impossibility of predestination over free will and thus denied it, while affirming the impermissibility of ascribing bad (i.e., unjust) acts to Allah. Concerning the creation of human acts, they deny the position that "Allah is the creator of human acts" and took the position that "people are creators fo their own acts". This article shows how the Mu'tazilite position criticized the view of the *Ahl al-Sunnah wa al-Jamā'h* (People of Prophetic Tradition, the central believing Muslim body) while falling into major misconceptions concerning the attributes of Allah. In this study, we aim to analyze and critique of the various positions taken by the aforementioned positions and their approaches concerning the issue of predestination and the Mu'tazilite thesis of "humans creating their own actions".

Keywords: Human Acts, Free Will, Predestination, Fate, Kalām, Ahl al-Sunnah.

ÖZET

İnsanın özüne ilişkin bir sorun olan insan fiilleri konusu, insanın yeryüzündeki hayat serüvenine paralel olarak kader, irade hürriyeti, hak, adalet ve benzeri konu başlıkları altında çok eski dönemlerden beri ilahiyat ve felsefenin en önemli meselelerinden birisi olagelmıştır. İnsan fiilleri konusu İslâm'ın birinci yüzyılı tamamlanmadan kader problemi olarak ortaya çıkmıştır. İlk başlarda daha çok siyasi ve ahlâkî bir muhtevaya sahip olduğu görülen kader sorunu, İslâm Kelamının önemli problemlerinden biri olmakla kalmamış,

aynı zamanda onu doğuran sebeplerden biri olmuştur. Problemin çözümüne yönelik ilk girişimler Cebriîlik ve Kaderîlik olarak ortaya çıkmıştır. Cebriî görüş, insanı, dinî sorumluluğa temel teşkil eden bütün unsurlardan mahrum etmiş ve insan fiillerini ilahî kudretin zaruretine bağlamıştır. Bu görüşe karşı Kaderî görüş ise, insana fiillerini yerine getirme konusunda tam bir hürriyet vermiş ve insanın ahlâkî özgürlüğünü sağlamak adına ilahî kudreti sınırlandıran bir itikada ulaşmıştır. Kaderî görüş, hicrî II. asrın başlarında ortaya çıkan Mutezile içerisinde devam etmiştir. Mutezile, insan fiillerinin kendisinin özgür iradesinin ve kudretinin sonucu olduğunu benimsemiştir. Mutezilenin bu görüşü, mezhebin beş temel esasından biri olan adalet prensibi ekseninde gelişmiştir. Mutezile tarafından insanın hür olduğunu ve iyi-kötü bütün fiillerinin kendine ait bulunduğunu savunurken, kaderi nefyetmiş ve kötü fiillerin Allah'a nispetinin caiz olmadığını ileri sürmüştür. Bu bağlamda insan fiillerinin yaratılması konusunda “insan fiillerinin yaratıcısı Allah’tır” demenin bir hata olduğunu iddia etmiş ve “insan kendi fiilinin yaratıcısıdır” demiştir. Bu görüşü nedeniyle Mutezile, “Ehl-i Sünnet” geleneği temsilcileri tarafından şiddetle eleştirilmiş ve Allah’ın sıfatları konusunda çok ciddi hatalara düştüğü öne sürülmüştür. Biz bu çalışmamızda insan fiillerinin yaratılışı probleminin ortaya çıkışını ve bu problem etrafında oluşan tartışmaların genel karakterini ele almayı hedeflemekteyiz.

Anahtar Kelimeler: İnsan Fiilleri, Kader, Kelam, Mutezile, Ehl-i Sünnet.

İslam Toplumunda İnsan Fiillerinin Tartışılmaya başlandığı Sürec

Hz. Peygamber hayatta iken İslam toplumunda önemli fikri ihtilaflar yaşanmamıştır. Çünkü sahabe anlayamadığı bir hususu doğrudan Hz. Peygamber’e arz etmekte ve ondan en sahih bilgiyi almaktaydı. Vahiy sürecine de şahit olan sahabe, bu ilahî mesajın ilk ve en doğru tevilini bizzat Hz. Peygamber’den öğrenmekteydi. Bu dönemde Hz. Peygamber’e sorulan sualler genellikle, namaz, oruç hac gibi ibadetlerle ilgili konular yada kıyamet halleri, cennet ve cehennemle ilgili hususlardı. Bununla beraber sahabilerin hiçbir îtikâdî konuda fikir yürütmedikleri, tartışmadıkları ve Hz. Peygamber’e soru sormadıklarını söylemek de doğru olmayacaktır. Kur’an’da da bildirildiği üzere ruh ile ilgili sorular sorulmuştur. Bazı müteşâbihâtın tevili ve kader konusu da sahabilerin gündemine gelmiş ancak bu durum öğrenme sınırlarını aşmamış, Hz. Peygamber’in izahları ile yetinilmiştir.

Hz. Peygamber’in vefatından sonra Müslümanlar, halife seçimi meselesiyle karşı karşıya kalmışlar ve bu hususta ihtilafa düşmüşlerdir. Bu ihtilaf bir sorumluluk bilinci içerisinde insiyatif alan sahabîler tarafından çözülmüş ve halife seçimi

tamamlanmıştır. İlk iki halife Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde Müslümanlar arasında birlik ve beraberlik sağlanmış, fakat Hz. Osman'ın son dönemlerinde bazı siyasi sorunlar yaşanmış ve Hz. Osman'ın şehid edilmesi ile son bulmuştur. Hz. Ali döneminde de istikrar sağlanamamış, Hz. Osman'ın katillerinin bulunması etrafında Müslümanlar arasında yaşanan ihtilaflar savaşıma seviyesine gelmiş ve Cemel ve Siffin vakaları yaşanmıştır. Bu savaşlarda birçok insanın hayatını kaybetmesi, ölen ve öldürenlerin Müslüman olması İslam toplumunu bazı konularda düşünmeye sevk etmiş ve çözümü zor bazı îtikâdî problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Büyük günah işleyen (mürtebib-i kebîre) bir müminin iman bakımından durumunun ne olacağı tartışılmaya ve dolayısıyla imanın tarifi, sınırı ve mahiyetinin ne olduğu sorgulanmaya başlanmıştır. Ayrıca öldürme fiilini işleyen kimsenin bu fiili işlerken özgür bir irade ile mi hareket ettiği, yoksa takdir edilmiş olan ilahi kaderin mecburi bir uygulayıcısı konumunda mı olduğu hususu gibi kaderle ve insan fiilleri ile ilgili sorular ve münakaşalar ortaya çıkmıştır.

Bazı sosyal ve siyasi etkiler sonucunda oluşan fikirlerine ve ön kabullerine, Kur'an ve sünnetten temel arayan Cebriyye ekolü Kader ve insan fiilleriyle ilgili bazı sualler etrafında oluşmuştur. Sonrasında Cebriyye'ye tepki olarak Mutezile ve Ehl-i Sünnet ekolleri problemi daha dikkatli ele almış, Kur'an'a ve akla uygun bir şekilde çözmeye çalışmışlardır.¹

Cebriyye ve İnsan Fiilleri

Cebriyye insan fiilleri meselesinde cebir düşüncesinde olanlara verilen isimdir. Cebr, fiilin ortaya çıkışını her yönüyle Allah'a vermek, fiili insandan nefy etmek ve insana hiçbir imkan tanımamak demektir.² Cebrî fikirleri ilk ortaya atan kişi olarak kabul edilen Cehm b. Safvan(ö. 128/745)'a nisbetle Cebriyye'ye Cehmiyye'de denilmektedir.³

¹ Mevlüt Özler, Kalam el Kitabı, edt. Şaban Ali Düzgün, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s. 34.

² Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdülkerim Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, thk. Ebî Muhammed Muhammed b. Ferîd, Kahire, Mektebetu't-Tevfikıyye, 2003, s. 99.

³ Tarihte Cebriyye adında bir mezhep olduğu konusunda bir genel kabul olmakla beraber, Ebû Hanife'ye nisbet edilen Fıkhu'l-Ekber ve el-Vasiyye'de, günümüze ulaşmış önemli bir Mutezile kaynağı olan el-İntisar'da, Mezhepler Tarihi'nin temel kaynaklarından olan Makalât'da, el-İbâne ve et-Tenbîh ve benzeri

Cebrî düşünceye göre, kul fiilerinde mecburdur. İnsanın kendine has bir yapabilme gücü (istitâa) ve seçme hürriyeti (ihtiyar) yoktur. Allah'tan başka hiç kimsenin ne fiili ne de ameli vardır. Amellerin yaratılmışlara nispeti mecazi bir nispettir. Allah insandaki fiilleri diğer cansız varlıklarda yarattığı gibi yaratır. Bu anlamda fiiller insana cansız varlıklara nispet edildiği gibi mecaz olarak nispet edilir. Bu nispet, bizzat kendileri yapmadığı veya vasıflandırıldıkları şeyi yapabilmeye güçleri yetmediği halde bazı varlıklar için “ağaç meyvelendi, su aktı, taş yuvarlandı, güneş doğdu, semâ bulutlandı ve yağdı denilmesi” gibidir.⁴ Kuru otun rüzgar tarafından sağa sola savrulduğu gibi insanın bir istiaati yoktur, isyan ve küfre mecburdur.⁵

Cebriyye'nin görüşlerinin dayandığı bazı naslar mecuttur. Onlar birçok ayeti tek taraflı bir bakış açısıyla incelemişler ve cebrî görüşü destekleyen naslar olarak ortaya koymuşlardır. özellikle zahiren cebr ifade eden ayetleri seçmişler ve insan hürriyetini açığa vuran, insanın sorumluluğuna dikkat çeken, Allah'ın insanları fiillerinde zorlamadığına delalet eden ayetleri göz ardı etmişlerdir. Cebriyye'nin esas aldığı naslardan bazıları şunlardır:

“Allah kimi dilerse onu şaşırır, kimi dilerse onu doğru yola koyar.”⁶

“Allah dileseydi sizi tek ümmet yapardı, fakat O dilediğini saptırır dilediğini de doğru yola iletir.”⁷

“Sizler ancak Rabbinizin dilemesi (bir şeyi dilemenize izin vermesi) sayesinde (o şeyi) dileyebilirsiniz.”⁸

önemli eserlerde Cebriyye'ye rastlanmamaktadır. W. Montgomery Watt, *Free Will and Predestination in Early İslam*, London, 1948; Bununla beraber birçok klasik dönem eserinde Cehmiyye'den bahsedilmekte ve cebr düşüncesinin Cehmiyye fırkasının içinde olduğu belirtilmektedir. Bkz. Şehrisâtânî, *el-Milel*, s. 99; Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail Eşarî (ö. 324/936), *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfu'l-Musallîn*, takdim: Naîm Zerzûr, *Mektebetü'l-Asriyye*, Beyrut, 2012, s. 219; Abdulkadir b. Tahir b. Muhammed Bağdadi, *el-Fark beyne'l-Firak*, nşr. Muahmmmed Zahid el-Kevserî, Neşru's-Sekafeti'l-İslâmiyye, Kahire, 1948, s. 128-129. Bağdadi, kendi yaşadığı dönemde Cehmiyye'den bazı grupların var olduğundan bahseder. Onlardan bir kısmının Eşariliğe çağrıldığını ve bu çağrı üzerine ksimen Eşariliği benimsediklerini dile getirir. Bağdadi, *el-Fark*, s. 129.

⁴ Şehristânî, *el-Milel*, s. 100; krş. Bağdadi, *el-Fark*, s. 128; Eşari, *Makâlât*, s. 219.

⁵ Ebu'l-Muîn en-Nesefî, *Bahru'l-Kelâm*, trc. Ramazan Biçer, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 60.

⁶ Enâm, 6/39.

⁷ Nahl, 16/93.

⁸ Tekvîr, 81/98.

“Eğer biz dileysek herkesi elbette hidayete erdirirdik.”⁹

“Allah kimi saptırırsa bundan sonra onun hiçbir hamisi yoktur.”¹⁰

Aktardığımız bu ayetler ve benzeri diğer bazı ayetler, ilk bakışta insan fiilinin tamamen Allah’a ait olduğu intibamı veriyor gibi görülebilir. Ancak bu ayetler, nazil oldukları süreç ve bağlamdan bağımsız, siyak ve sibakı dikkate alınmadan ve Kur’an’ın bütünlüğü göz ardı edilerek okunmamalıdır. Böyle bir okuma, birçok hususta Kur’an’ın bütünlüğüne ve yüce Allah’ın muradına aykırı düşünce, görüş ve tevillerin ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Kur’an’da insanın fiillerinde hür olduğuna ve yaptıklarından sorumlu olduğuna delalet eden birçok ayet bulunmaktadır. Bu ayetleri Mutezilenin görüşlerini ele alırken aktaracağız. Ancak meseleye örneklik teşkil etmesi bakımından birkaç tanesini zikredebiliriz. *“Allah her şahsa gücü yettiği kadar sorumluluk yükler. Herkesin kazandığı ya kendi lehine ya da aleyhinedir.”¹¹ “Kim doğru yolu bulursa, o doğru yolu kendi faydasına bulmuş olur. kim de sapıklık ederse, o da yalnız kendi aleyhine sapsın olur.”¹² “De ki O (Kur’an) Rabbinizden (gelen bir) haktır. Artık dileyen iman etsin, dileyen kafir olsun.”¹³*

Bu iki ayet grubu arasında herhangi bir zıtlık ve çelişki yoktur. İnsanın fiillerinde zorunlu olduğunu ifade ediyor gibi görünen ayetler aslında Allah’ın her şeyi kuşatan mutlak irade ve kudretini göstermektedir. İnsanın fiillerinde hür olduğu ve irade sahibi olduğunu beyan eden ayetler ise, Allah’ın her şeyi kuşatan irade ve kudretinin yanında ve sınırları içinde insanın da hür bir irade ve yapabilme gücüne sahip olduğuna dikkati çekmektedir. Bu şekilde insana özgür bir hareket alanı tanınmış ve bunun neticesi olarak da insan yaptıklarından sorumlu tutulmuştur.

Mutezile ve İnsanın Kendi Fiillerinin Yaratıcısı Olması Düşüncesi

⁹ Secde, 32/13.

¹⁰ Şûrâ, 42/44.

¹¹ Bakara, 2/286.

¹² İsrâ 17/15.

¹³ Kehf, 18/29.

İnsanın fiillerinde hiçbir özgürlüğü olmadığını savunarak bu konuda aşırı bir uç oluşturan Cebri düşünce karşısında, insanın tam özgürlüğünü savunan ve kul fiillerinin yaratılmasına insanı muktedir kabul eden ve kaderi reddeden aşırı özgürlükçü bir grup bulunuyordu. Bu kimselere kaderi inkar ettikleri için *Kaderiyye* adı verilmiştir. Bu düşüncenin ilk temsilcilerinin Mabed el-Cühenî (ö. 80/699) ve Gaylan ed-Dımeşkî (ö. 125/742) olduğu nakledilir. Kaderiyye, Havâric ve Şia'dan sonra ortaya çıkmıştır. İlmî ve itikâdî bağlamda ilk fırka olarak kabul edilir. Bu fırka zamanla etkisini kaybetmeye başlamış ve kaderiye tarafından ortaya koyulan görüşler daha mutedil bir anlayış ile Mutezile tarafından temsil edilmiştir. Mutezilenin kurucularından olan Vasıl b. Ata (ö. 131/748)'nin kader ve insan iradesi ile ilgili konularda Ma'bed el-Cühenî ve Gaylan ed-Dımeşkî'nin yolunu takip ettiği rivayet edilir.¹⁴

Vasıl b. Ata'nın yaşadığı dönemde Mutezile'nin beş esası henüz oluşmamıştı. Ancak onun görüşleri içerisinde insan fiilleri ile ilgili kanaatlerini *adl* ve *va'd-vaîd* prensiplerini yansıtmaktadır. Şehristânî, Vasıl b. Ata'nın şöyle dediğini nakleder: Bâri Teâlâ hakîmdir, âdildir. O'na zulüm ve şer izafe edilmesi caiz olmaz. Kullarından emrettiğinin dışında bir şey istemesi ve insanlar hakkında bir şeyle hükmedip, sonra o şeyden dolayı onları cezalandırması caiz değildir. Kul, iyilik, kötülük, iman küfür, taat ve masiyetin failidir. Yaptığının karşılığını görecektir. Allah kulu, bütün bu fiilleri yapmaya muktedir kıldı. Kulun fiilleri, hareketler, hareketsizlikler, niyetler, düşünme ve ilim gibi şeylerdir. Allah'ın kula yapamayacağı ve yapmak için kendisinde güç ve fiil hissetmediği bir şeyi 'yap' diye hitap etmesi (emretmesi) imkansızdır. Kim bunu inkar ederse zorunluluğu inkar etmiş olur.¹⁵

Mutezile, insanların fiillerinin kendilerine ait hür bir irade ve müstakil bir kudretle meydana geldiğini öne sürerek, kulun fiillerinin meydana gelişinde ilahî bir müdahalenin söz konusu olmadığını ortaya koyar. Onlara göre bu suretle insanın cebir altında olmadığı ispat edilmiş olur. Çünkü insanın cebir altında bulunması Allah'ın adil olmasıyla çelişecektir. Allah'a zulüm isnat edilemeyeceğine göre, insanın yaptığı fiiller

¹⁴ Şehristânî, *el-Milel*, s. 67-68.

¹⁵ Şehristânî, *el-Milel*, s. 68.

de Allah'a isnat edilemez. Kul iyi ve kötü bütün fiillerini kendisi ihdas eder, yaratır.¹⁶ Bu fiillerinden de insanın kendisi sorumludur. Allah, şer ve zulüm gibi fiillerin kendisine isnat edilmesinden münezzehtir. Eğer zulmü o yaratmış olsaydı zalim olurdu. Allah sadece salah ve hayrı yapar ve kullarının hikmetinin gereği olarak kulların maslahatına riayet etmek zorundadır.¹⁷

Mutezile alimleri Allah'ın küfür ve günahları yaratmadığı konusunda ittifak halindedirler. İnsanın küfür, kötülük ve günahları da barındıran fiillerini kendisinin yarattığının söylenmesi yani Allah'a has olan *yaratma* (hâlık) kavramının insan için kullanılması konusunda ise farklı yorumlara gitmişlerdir. Eşarî'ye göre, bir kısım Mutezililer fail ve hâlıkın aynı manada olduğunu dile getirmişler ancak insan hakkında *yaratma* ifadesini kullanmamışlardır. Bazıları ise yaratmanın aletsiz ve organsız bir fiil olduğunu belirterek bunun insan için imkansız olduğunu söylemişlerdir. Diğer bazı Mutezililer ise, hâlıkın, kendisinden mukadder olarak bir fiil vâki olan anlamına geldiğini dolayısıyla ister kadîm ister hâdis olsun, kendisinden böyle bir fiil vâki olanın hâlık olduğunu öne sürmüşlerdir.¹⁸

Mutezile, Cebriyye'nin insan iradesini yok sayan, her şeyi Allah'ın takdirine ve mutlak iradesine bağlayan görüşlerine karşı çıkmış ve Allah'ın adaletini merkeze alarak insanın kendi fiilini yaratacak derecede hür olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Allah'ın adaletine verdikleri önemden dolayı Mûtezililere *ashâbu'l-adl* ve *'t-tevhîd* ve *adliyye* de denilmiştir.¹⁹

İnsanların irâdî fiillerini kendilerinin yarattığı görüşünü öne süren Mûtezile, insanda bulunan bu kudretin, Allah'ın insanı bu konuda kâdir kılması ve bu kudretle yaratması ile meydana geldiğini savunur. Onlara göre insanın fiilleri hem insana hem de Allah'a isnad edilemez. İnsan fiillerinin insanlardan başka bir faili ve muhdisi yoktur. Çünkü bir makdûr iki kâdirin kudreti altında bulunamaz. Bir fiilin iki failden hudûsu

¹⁶ Konuyla ilgili geniş açıklama, akli ve nakli deliller için bakınız. Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, nşr. Abdülkerim Osman, Mektebetü Vehbe, Kahire, 1988, s. 344-345, 354 ve devamı.

¹⁷ Şehristânî, *el-Milel*, s. 66.

¹⁸ Eşarî, *Makâlât*, s.181.

¹⁹ Şehristânî, *el-Milel*, s. 65.

mümkün değildir.²⁰ Bu suretle kesb nazariyesi de makul görülmemiş ve reddedilmiş olmaktadır. Mûtezile düşüncesinde insanın irâdî fiillerinin muhdisi insanın kendisi kabul edilirken, insanın uzun veya kısa boylu olması gibi kendi elinde olmayan ve bundan dolayı sorumlu olmadığı halleri ise Allah'ın yaratmasına bağlanmaktadır.²¹ Burada belirleyici unsur insanın sorumlu tutulabilmesi ve mesul olmasıdır. Bu kaygı ile insana tam bir hürriyet ile kudret veren ve Allah'ın müdahalesinden bağımsız kılan Mutezilî alimler, insan fiilleri konusunda insana mutlak bir hürriyet tanımayan herkesi cebrîlikle suçlama yoluna gitmişlerdir.

Mutezilî alimler ortaya attıkları görüşlerine delil olarak birçok ayet zikretmektedirler. Bu ayetlerin bazıları insanın yaptığı fiillerinden dolayı sorumlu olduğunu bildiren ayetler, bazıları da insanın fiillerini özgürce yaptığını gösteren ayetler ve bazıları da insanın fiillerinin yaratıcısı olduğuna delalet ettiğini öne sürdükleri ayetlerdir. Örnek olması bakımından bazılarını aktarabiliriz.

*“Artık kazanmakta olduklarının cezası olarak az gülsünler çok ağlasınlar”*²²

*“Ve de ki: Hak, Rabbinizdendir. Öyle ise dileyen iman etsin, dileyen inkar etsin”*²³

*“Sizi yaratan O'dur. Böyle iken kiminiz kafir, kiminiz mümindir”*²⁴

*“Çok merhametli olan Allah'ın yaratışında hiçbir düzensizlik göremezsin”*²⁵

*“O (Allah) ki, yarattığı her şeyi güzel yapmış”*²⁶

Son iki ayette Allah'ın yaratmasındaki düzenlilik ve güzellikten bahsedilmektedir. Mutezileye göre Allah'ın fiilleri her zaman düzenli ve güzeldir. Eğer insanın fiilleri Allah'ın yarattığı şeylerden olsaydı onlarda düzensizlik ve çirkinlik olmaması gerekirdi.

²⁰ Kâdî Abdülcebâr, İmamdüddîn Ebu'l-Hasan Abdülcebâr b. Ahmed, *el-Muğnî fî Ebvâbi't-Tevhîd*, nşr. Tâhâ Hüseyin ve diğerleri, I-XX, ed-Dâru'l-Mısriyyeti'l-Âmme, 1382-85/1962-65, c. VIII, s. 3.

²¹ Kâdî Abdülcebâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, s. 332.

²² Tevbe, 9/82.

²³ Kehf, 18/29.

²⁴ Teğabün, 64/2.

²⁵ Mülk, 67/3.

²⁶ Secde, 32/7.

Çirkinlik ve düzensizlik olduğuna göre o halde bu fiiller her yönüyle insana aittir.²⁷ Mutezile, bunların dışında yaratmanın sadece Allah'a mahsus olduğunu beyan eden ayetleri ise çeşitli şekillerde tevil ederek, insanın Allah'ın bahşettiği bir kudretle fiillerini yarattığını öne sürer.²⁸

Mutezilî alimler *adl* esasına çok önem vermişler ve Allah'ın adaleti gereği insanın fiilleri konusunda herhangi bir müdahalesinin ve önceden belirlenmiş bir kaderin olmadığını iddia etmişlerdir. Hatta bu konulara ilişkin bazı ayet ve hadislerin tevilinde aşırı yorumlara gitmişlerdir. Mutezilenin kurucularından kabul edilen Amr b. Ubeyd'le ilgili bazı rivayetler bu hususta dikkat çekicidir. Tebbet suresinde geçen “*Ebû Leheb'in elleri kurusun, kurudu da*” ayetinde Levh-i Mahfuzda Ebû Leheb hakkında kesinleşmiş bir bilginin varlığı söz konusu olmaktadır. Amr b. Ubeyd bu ayetin “Ebû leheb'in yaptığı gibi yapanların elleri kurusun” şeklinde anlaşılması gerektiğini belirtmiştir. Buna gerekçe olarak, ayette zahiren geçen mananın levh-i mahfuzda olması halinde insanların yaptıklarından dolayı sorumlu tutulmasının, kınanmasının ve Allah'ın onlara karşı bir delilinin olmasının mümkün olamayacağını ifade eder.²⁹

İbn Mesud'un rivayet ettiği “*Sizden birinizin yaratılışının başlangıcı, annesinin karnında kırk günde derlenir toplanır. Sonra ikinci kırk günlük süre içinde pıhtı haline döner. Sonra da bir o kadar zaman içinde bir parça et olur. Daha sonra Allah bir melek gönderir ve melek, ona ruh üfler. Bu melek dört şeyle; anne rahmindeki canlının rızkını, ecelini, amelini, iyi biri mi, yoksa kötü biri mi olacağını yazmakla emrolunur*”³⁰ hadisini de Amr b. Ubeyd yine adalet anlayışına aykırı bulur. Bu hadis hakkında şunu söyler: “Bu hadisi A'meş'den duysam onu tekzib ederdim. Zeyd b. Vehb'den duysam ona cevap vermezdim. İbn Mesud söylerken duysam, bunu kabul etmezdim. Peygamber söylerken

²⁷ Kâdî Abdülcebâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, s. 355-357.

²⁸ Kâdî Abdülcebâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, s. 380 ve devamı.

²⁹ Ebû Bekr Ahmed b. Ali Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, I-XIV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz, c. XII, s.171.

³⁰ Buharî, *Bed'ü'l-halk* 6, *Enbiya* 1, *Kader* 1; Müslim, *Kader* 1. Ayrıca bkz. Ebu Davud, *Sünnet* 16; Tirmizî, *Kader* 4; İbni Mace, *Mukaddime* 10. Hadisin devamında İbn Mesud tarafından kaderle ilgili yapılmış bazı yorumlar da rivayetle beraber aktarılmaktadır. Bu yorumlara karşı duyulan bazı tepkiler, yer yer hadisin de tartışılmasına sebep olmaktadır.

işitsem, reddederdim. Allah söylerken işitseydim, O'na 'bizden aldığın misak böyle değildi' derdim."³¹ Bu cüretkar ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, ilk Mutezililerden Amr b. Ubeyd'in bağlı olduğu *adl* ilkesi, onun kaderin varlığına dair her türlü rivayet ve yorumu reddetmesine sebep olmuştur.

Sonuç olarak Mutezile "Adl" prensibi gereği, insanın sorumluluğunun Allah'ın adaletine uygun bir surette gerçekleşmesi için sorumlu ve mükellef mahluk olan insanın fiillerini kendisine ait olan hür bir irade ve kudretle yapması/yaratması gerektiği görüşünü benimsemiştir. Aksi halde insanın fiillerini Allah yaratır ve sonra da onu bu fiillerinden dolayı hesaba çekerse bu zulüm olacak ve Allah'ın adaletine aykırı bir durum ortaya çıkacaktır.

Bu konudaki görüşlerini mantıki izahların yanı sıra nasslarla da desteklemişlerdir. Ancak görüşlerine delil olarak ayetleri aktarıırken daha çok insan özgürlüğünü vurgulayan ayetleri dikkate almışlar, insanın özgürlüğünün sınırlarını belirleyen ve Allah'ın her şeyi ihata eden mutlak irade ve kudretini beyan eden ayetleri görüşleri doğrultusunda tevil etmişlerdir.

Kur'an-ı Kerim'de yaratma konusundaki ayetler oldukça sarihtir. Bu ayetler yaratmayı tamamen Allah'a nisbet etmiş ve bu hususta Allah'a hiçbir ortağı kabul etmemiştir. Kur'an'a göre Allah yaratma meselesinde mutlak anlamda tektir. Bu durumda ne surette olursa olsun yaratma fiili Allah'tan başkasına verilemez. Kur'an yaratma işini ilahlığın bir hususiyeti olarak sunmaktadır. Bu hususta bazı ayetleri zikredebiliriz.

*"Sizi de, yapmakta olduklarınızı da Allah yaratmıştır."*³²

*"Acaba onlar herhangi bir yaratıcısız mı yaratıldılar? Yoksa kendileri mi yaratıcıdırlar?"*³³

*"Sizi gökten ve yerden rızıklandıracak Allah'tan başka bir yaratıcı var mı? O'ndan başka hiçbir Tanrı yoktur."*³⁴

³¹ Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, c. XII, s.172.

³² Sâffât, 37/96.

³³ Tûr, 52/35.

³⁴ Fatır, 35/3.

“Yoksa O’nun yarattığı gibi yaratan şerikler (ortaklar) buldular da, bu yaratma onlarca birbirine benzer mi göründü? De ki: Allah her şeyi yaratandır. Ve O birdir, güçlüdür ve kahredicidir.”³⁵

Mutezile, insana kudreti verenin ve o kudreti dilediği kadar insanda tutanın Allah olduğunu söylemesi makul görülebilmektedir. Ancak insana verilen bu kudretle insanın kendi fiillerini, Allah’ın değil insanın yarattığını iddia etmesiyle, insana da yaratma kudretini tanınması, insanı Allah’tan müstağni gördüğü ve tevhidin sürekliliğine aykırı düştüğü için tevhidle bağdaşmaz. İnsan fiillerinin meydana gelişini, Allah’ın yaratma alanının dışında tutmak tevhidle uyuşmaz. Çünkü insan fiilleri konusunda Allah’ın tevhidi yaratma noktasındadır. Mutezililer insanın hürriyet ve sorumluluğunun gerçekleşmesini, Allah’ın insanın fiilleri ile ilişkisinin olmamasında görmüşler ve yanılığa düşmüşlerdir. Mutezile’nin bu anlayışa varmasında etkili olan nedenlerden birisi Cebriyye gibi Kur’an ayetlerini tek taraflı yorumlamasıdır. İnsan hürriyetinde aşırı yoruma gitmesinin diğer sebebi de siyasidir. Yaşadıkları dönemin siyasilerinin yaptıkları zulüm ve baskıları kadere hamlederek kendilerini sorumsuz göstermeye çalışmaları ve cebrî düşünceye sahip çıkmalarıdır.³⁶

Eşarilik ve İnsanın Fiillerini Yaratması Görüşüne Karşı Kesb Teorisi

Eşarilik, Ebu’l-Hasan Ali b. İsmail el-Eşarî’nin (ö. 324/936) kurucusu olduğu itikâdî bir mezheptir. Ebu’l-Hasan el-Eşarî Basra ve Bağdat şehirlerinde yaşamıştır. Kendisinin uzun yıllar Mutezile mezhebi mensubu olarak yaşadığı, kırk yaşından sonra bu mezhebi terk ettiği ve Mutezile’yi şiddetle eleştirenlerden olduğu nakledilir.³⁷ O, Ehl-i Sünnet geleneğinin en önemli temsilcilerinden sayılır. Mutezile, Hâriciyye, Cehmiyye, gibi mezheplere ve döneminin bazı felsefe akımlarına sert eleştiriler yönelten eserler kaleme almıştır.

³⁵ Ra’d, 13/16.

³⁶ Mevlüt Özler, *İslam Düşüncesinde İnsan Özgürlüğü*, Rağbet Yayınları, 2010, İstanbul, s. 125-127.

³⁷ Tâcuddîn Ebû Nasr Abdülvehhâb b. Ali es-Sübkî, *Tabakâtü’ş-Şâfiyyeti’l-Kübrâ*, I-III nşr. Mahmud Muhammed Tanahî-Abdülfehtah Muhammed el-Hulv, Kâhire, 1976, c. III, s. 347.

Kulun sorumluluğunun temel unsurları olan irade hürriyeti ve yapma gücünü insana vermediği halde, insanı fiillerinden dolayı sorumlu tutmakla Allah'ın adaletine gölge düşüren Cebriyye düşüncesi ile ahlaki hürriyet adına insan fiilleri alanını Allah'ın mutlak kudretine kapatıp onu sınırlandıran Kaderiyye düşüncesi, İslam ümmetinin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmemiştir. İlâhî adalet ve kudretle insanın sorumluluğu ilişkisine rasyonel bir izah ve konuyu dengeli bir zemine oturtma çabasında olan Mutezile, ilâhî kudret yerine ilâhî adaleti öne çıkararak insanın sorumluluğu ve hürriyeti üzerinde ısrarla durmuş ve muhaliflerinin onu itham ettikleri gibi, bu konuda büyük ölçüde kaderî görüş hattında kalmıştır. İnsan fiilleri ile ilgili gelinen bu merhalede, düşüncenin diyalektik karakteristiği kendisini bir kez daha gösterecek ve bir yandan, insan fiilleri de dahil alemdeki her şeyi Allah'ın mutlak kudret ve yaratmasının dışına terk etmeyecek, diğer yandan, insanın sorumluluğunun temellendirilmesi için bir şekilde insanın da bu faaliyete katılmasını sağlayacak bir formül ortaya çıkacaktır. İşte bu iki zıt görüşü uzlaştırma çabası gibi görünen bu formül İmam Eşarî ile özdeşleşen kesb teorisidir.³⁸

Eşarî ekolü açısından insan fiilleri konusu Mutezile düşüncesine zıt bir şekilde gelişmiştir. Onlara göre, kulun fiilleri zorunlu olsun ihtiyarî olsun, itaat ve masiyet yada hayır ve şer türünden olsun hepsini Allah yaratmaktadır. İnsanın kendi fiillerini yaratması imkansızdır. Kul fiillerinde insanın irade ve kudretinin bir etkisi yoktur. İnsan Allah'ın yaratmış olduğu bu fiilleri kesb eder. Fiillerin meydana gelmesinde insanın etkisi sadece “kesb” işiyedir.

İmam Eşarî'ye göre, kesb, fiilin kesbeden kimsede (müktesib) hadis (yaratılmış) bir kudretle meydana gelmesidir.³⁹ Kesbi bu şekilde tanımlayan Eşarî “*Sizi de yaptıklarınızı da Allah yaratmıştır*”⁴⁰ ayetine dayanarak insanın kesbinin de aslında Allah'ın mahluku olduğunu belirtir.⁴¹ Ona göre, Allah dışında fiilin hakikati üzere

³⁸ Kasım Turhan, *Kelam ve Felsefe Açısından İnsan Fiilleri “Amiri'nin Kader Risalesi ve Tercümesi”*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2003, s. 85.

³⁹ Ebu'l-Hasan el-Eşarî, *el-Lüma' fi'r-Red alâ Ehli'z-Zeyğ ve'l-Bida'*, takdim Hammuda Garâba, Matba'atü Mısır (Şirketün Müsehîmetün Mısrıyyetün), 1955, s. 76.

⁴⁰ Saffât, 37/96.

⁴¹ Eşarî, *Lüma'*, s. 69.

gerçekleşmesini sağlayan bir faili bulunmadığı gibi, o fiili gerçekte var olduğu şekliyle yaratma kudretine malik bir başka kimse de yoktur. Kesb, kendisini olduğu şekliyle yaratan faile delalet eder, ancak bu durum ne kesbin failinin aynı zamanda kendisinin müktesibi olduğunu ne de gerçekte kesbin müktesibi olan kimsenin, onu hakikati üzere yaratan fail olduğunu gösterir. Çünkü müktesib, fiili sonradan elde edilen hâdis bir kudretle meydana getirdiği için o fiilin müktesibi olur. Allah'ın ise, bir şeye hâdis bir kudretle kadir olması imkansızdır. Bu nedenle Allah, kesbin hakiki faili (yaratıcısı) olsa da onu kesb eden müktesib olarak nitelendirilemez.⁴²

İnsan fiillerinin yaratılması konusunda insana herhangi bir pay verilmemesi konusunda çok ciddi bir hassasiyet taşıyan Eşarî, insanın sorumluluğuna sebep olacak olan kesbin herhangi bir şeyi hakikati üzere vukua getirebileceğini kabul etmemekte, her şeyi olduğu gibi o kesbi de hakikati üzere Allah'ın yarattığını dile getirmektedir. O, bu hususa şöyle bir örnek verir. “bir kimse imanı kesb etti” denildiğinde “o şeyi hakikati üzere kesb etmeksizin ona hâdis bir kudretle iman etti” manası kastedilmiş olur. Çünkü onu hakikati üzere var eden sadece Allah'tır.⁴³ Allah, bizi kesbî bir harekete muktedir kılması halinde, bir kesbimiz olarak bizde meydana getirdiği bu hareketin yaratana yine Cenab-ı Hak olmalıdır. Çünkü Allah bizde meydana getirmeye kâdir olduğu bir fiili yapmadığı takdirde, bizde kesb olarak yaratacağı fiili terk etmiş olur. bizim kesbimiz olan bu fiili terk ettiğinde de, bizim o fiilin müktesibi olmamız imkansız hale gelir. Bunlar da gösteriyor ki, Allah bir fiili bizim için kesb olarak yaratmadıkça biz o fiili kesb edip işleyemeyiz.⁴⁴ İmam Eşarî'nin bu görüşleri neticesinde, insanın fiillerinde kesb sahibi olmasının, onun fiillerinde tamamen hür olduğu manasınca gelmeyeceği sonucuna varılabilir.

Eşarî'nin kesb teorisi ilâhî irâde ve kudret ile sonradan yaratılmış bir kudret arasındaki münasebete dayanmaktadır. Ancak burada Allah'ın mutlak irâde ve kudretinin fiillerin ortaya çıkmasındaki etki ve rolüne nisbetle kulun sahip olduğu kudretin rölü biraz

⁴² Eşarî, *Lüma'*, s. 72-74.

⁴³ Eşarî, *Lüma'*, s. 74.

⁴⁴ Eşarî, *Lüma'*, s. 78.

muğlak görünmektedir. Acaba insanda yaratılan bu kudretin etki alanı nedir ve her zaman insanda bulunmakta mıdır?

İnsanın fiillerini yerine getirirken insanda yaratılan kesb ve kudretinden bahseden Eşarî, insanın sahip olduğu bir iradeden çok bahsetmez ve onun görüşlerinde bu husus pek açık değildir. Eserlerinde daima Allah'ın ezeli iradesini vurgulamakta hayır ve şer her şeyin Allah'ın dilemesiyle meydana geldiğini belirtmektedir. Hatta insanın dilemesinin dahi önce Allah'ın dilemesine bağlı olduğunu sıklıkla vurgulamaktadır.⁴⁵ Bu noktada kulun da özgürce karar verdiği bir iradesinin olduğunu kabul etmekten endişe duyduğu söylenebilir. Çünkü onun kader ve insan fiilleri hakkındaki görüşlerini dile getirirken büyük oranda Mutezile'ye reddiye şeklinde bir üslup içerisinde olduğu sıklıkla Mutezile görüşlerine atıfta bulunduğu görülür.

Eşarî'nin görüşleri kendisinden sonra gelen Eşarî mektebi mansubu alimler tarafından da devam ettirilmiştir. Sonuç olarak Eşarî kelam ekolünde insan iradesi konusunda genel bir belirsizlik vardır. Onlar, Mutezile gibi Allah'ın iradesi yanında müstakil bir insan iradesinin varlığından endişe duymakta ve ondan söz etmemektedirler. Bu nedenle insanın fiillerini gerçekleştirmede bir iradesi vardır sözünü açıkça söylememişlerdir. Onlar bu konuda orta yolu tutmayı tercih istemişler, ne Cebriyye'nin insanın iradesiz oluşu görüşünü ne de Mutezile'nin savunduğu insanın müstakil bir iradesinin olduğu görüşlerini benimsemekten uzak kalmayı tercih etmişlerdir.⁴⁶ Ancak Cebriyye'ye daha yakın bir konumda kalmışlardır.

Maturîdîlik ve İnsan Fiillerinin Yaratılması

Ehli Sünnet geleneğinin en önemli okullarından birisi de Maturîdîliktir. Kurucusu Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. el-Mâturîdî'dir(ö. 333/944). İmam Maturîdî, Semerkand'da yaşamıştır. O, itikâdî konularda İmam-ı Azam Ebû Hanîfe'nin

⁴⁵ Eşarî, *Lüma'*, s. 47-48,53-54,56.

⁴⁶ Şerafettin Gölcük-Süleyman Toprak, *Kelam Tarih Ekoller Problemler*, Tekin Kitabevi, Konya, 2012, s. 249.

yolunu takip etmiş ve onun temellerini attığı kelimeler düşüncesinin geliştirmiştir.⁴⁷ Yaşadığı dönemde İslamî ilimlerin birçok alanında eserler kaleme almış, Rafıza ve Mutezile'ye sert eleştiriler yönelmiştir.

Maturîdî Kitâbu't-Tevhid adlı eserinde insan fiilleri konusunu ele almadan önce bu konuda ortaya çeşitli fırkaların görüşlerini aktarmış ve incelemeye tabi tutmuş yer yer kendi görüşlerini de ifade etmiştir. İnsan fiilleri ve kader konusunu detaylı bir şekilde ele alırken de Mutezilî alimlerden Ebu'l-Kâsım el-Ka'bî'nin(ö. 319/931) görüşlerini eleştirmek suretiyle fikirlerini serdetmiştir. Maturîdî, insan fiilleri konusunda Eşarî gibi Mütezile'yi eleştirmiş ve Mutezilî düşüncede ortaya çıkan insanın kendi fiillerinin muhdisi ve yaratıcısı olması görüşünü reddetmiştir. Aynı zamanda insan iradesini yok sayan ve her şeyi ilahî takdire bağlayan Cebriyye'yi de tenkide tabi tutmuş, hatta cebri düşünce temsilcilerini görüşlerinin tutarsızlığı nedeniyle kabil-i hitap kabul etmemiştir.⁴⁸

Maturîdî, insan fiillerinin yaratılması hususunda, kulun kendi fiilini yarattığı tezini birçok naklî ve naklî deliller ortaya koyarak reddetmiştir. Ona göre, ilâhî beyanla sabit olan "Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğu"⁴⁹ genel ilkesi bu konuda da esas alınmalıdır. Var olan her şey Allah tarafından yaratıldığı gibi kullara ait bütün fiiller de Allah'ın, dilediği kimsenin elinde dilediği keyfiyet ve plan çerçevesinde yarattığı eylemlerdir. Eğer Allah kulların fiillerinin yaratıcısı olmasaydı, Allah'ın başlangıcından sona ereceği zamana kadar yarattığı ve yaratacağı âlemde aktif olan yönetimi, kendi içinde tutarsız hale gelirdi. Çünkü yeryüzünde Allah'ın yarattığı bazı işler bazı yaratılmışların fiiliyle oluşup tamamlanmış olur. Bu durumda ise, Allah başkasının yardımı ve fiili ile ortaya hüccet koymaya çalışan biri durumuna düşer ki bu da O'nun hakîm ve kâdir olmasına zıttır.⁵⁰ Allah'ın kullarının fiillerinin mâliki ve rabbi olmaması

⁴⁷ Ebû'l-Hayr İsamuddin Ahmet Efendi Taşköprüzâde, *Mevzuâtü'l-Ulüm*, İstanbul, 1985, c. I, s. 595-596; Sönmez Kutlu, *Türklerin İslamlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri*, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2000, s. 146 ve devamı.

⁴⁸ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâturîdî es-Semerkindî, *Kitâbu't-Tevhîd*, thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2017, s. 323.

⁴⁹ En'âm 6/102.

⁵⁰ Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 331.

durumunda O'nun rubûbiyyet ve mâlikiyyeti eksik ve sınırlı kalır.⁵¹ Eğer kulun fiilleri kula nisbet edilir ve o fiile yönelik ilâhî kudret ortadan kaldırılırsa, Allah bazı şeylere bizzat değil başkası sayesinde kâdir olur. Allah böyle bir şeyden yüce ve münezzehtir.⁵² İnsanın fiillerinin yaratılmışlığı göklerin ve yerin yaratılmışlığından daha belirgin bir durumdadır.⁵³

Maturîdî'ye göre, Allah Teâlâ bazı ayetlerde kulların fiillerinin yaratma bakımından kendisine ait olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. Mesela “*Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur*”⁵⁴ “... ve bu kasabalar arasında yürümeyi konaklara ayırdık. Oralarda geceleri, gündüzleri korkusuzca gezin dolaşın, dedik”⁵⁵ ayetlerinde Allah, yürümeyi belirlemenin ve yürütmenin kendi fiili olduğunu haber vermiştir, yürüyüp gezinme fiili de yürüyen kimsenin varlığı da bununla gerçekleşmektedir. Maturîdî, Allah'ın insanın sadece fiziksel fiillerinin değil, kalbinde olan gizli fiillerinin de yaratıcısı olduğunu ifade eder ve buna delil olarak da Allah'ın bu fiillerle kendi ilminin mevcudiyetine istidlâl yapmasını sunar. Ona göre, bir kimse yapmadığı işi bilemez ve başkasının fiili ile istidlalde bulunamaz. Bu hususa işaret eden delil: “*Sözünüzü ister gizleyin ister açığa vurun; O, Kalpleriniz de olan her şeyi bilmektedir. Yaratan bilmez mi hiç? O, en ince işleri görüp bilen ve her şeyden haberdar olandır*”⁵⁶ ayetidir.⁵⁷

“ilahî fiil”in anlamı olan “icad etmek” ve “yokluktan varlığa çıkarmak” işinin Mutezile tarafından kula verildiğini söyleyen Maturîdî, onların bu suretle kula kesb kudreti verdiklerini ancak, insan fiilleri konusunda bu kudreti Allah'a nisbet etmediklerini öne sürer. Ona göre, Mutezilîler bu suretle kulu kudret bakımından Allah'tan daha önemli bir konuma getirmişlerdir. Çünkü insanın kudreti Allah'ın kudretine nisbetle daha zengin bir alana yönelebilmekte, Allah'ın kudreti ise iki seçenekten yalnızca birini yani *hayrı* gerçekleştirebilmektedir. İşlenişi tek yönlü olan fiil

⁵¹ Maturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 329.

⁵² Maturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 356.

⁵³ Maturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 355.

⁵⁴ Yunus, 10/22.

⁵⁵ Sebe, 34/18.

⁵⁶ Mülk, 67/13-14.

⁵⁷ Maturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 354.

tab'an gerçekleşen fiil iken, çift konumlu olan ise kudrete dayanıp irade ile meydana getirilen fiildir. Bu bağlamda Mutezilîler, kulun kendi iradesini ortadan kaldıracak bir fiili Allah'ın işlemesine yine kulun mani olabileceğini kabul ederler ve böyle bir kudreti Allah'a nisbet etmezler. Dolayısıyla benzer birçok tutarsızlık ortaya çıkar.⁵⁸

Yukarıda aktardığımız görüşlerinde görüldüğü gibi Maturîdî, Mutezile'nin ilahiyat konularındaki temel görüşlerinden birisi olan Allah'ın adil olmasından dolayı şer ve kötülüğü yaratmayacağı ve böyle bir fiilde bulunmayacağı iddiasını da eleştirmekte, onların bu görüşünün ilahî kudreti sınırlandırdığı ve kulların fiillerine Allah'ın müdahale edemeyeceğini salık verdiğini belirtmektedir. Bu hususta eleştirisinin dozunu biraz daha arttıran Maturîdî, Mutezile'nin bu görüşleri ile bu konu özelinde evrenin yaratılışını iki tanrıya irca eden Senevîler ve Mecûsîleri bile geride bıraktıklarını ifade eder. Ona göre, onlar kainatı iki tanrının yarattığını söylerken, Mutezile'nin kainatın önemli bir kısmını oluşturan kul fiillerini ve şerleri Allah'ın yaratmadığını ileri sürerek yaratma işini sayılamayacak kadar kişiye (fiil işleyen insanlara) havale etmektedir.⁵⁹ Burada şunu da belirtmek gerekir ki aslında Maturîdî, Mutezile alimlerinin kulların fiillerini işlerken Allah'ın yarattığı bir kudret ile işlediklerini yada yarattıklarını söylediklerini ve insanların yoktan kendilerinde var ettikleri bir kudretle buna muktedir olduklarını iddia etmediklerini bilmektedir. Ancak dönemin tartışma ve reddiye üslubunun doğası gereği onların fikirlerinin tutarsızlığını ispatlamak için bazen muhataplarını uluhiyeti insanlara taksim ettikleri gibi ağır ifadelerle eleştirmektedir.

Allah'ın insan fiillerinin yaratıcısı olduğu konusunda Eşarî'de müşahede ettiğimiz hassasiyet Maturîdî'de görülmektedir. Her iki alim de Mutezile'nin bu husustaki iddialarına karşı ciddi bir reaksiyon göstermişler ve var güçleri ile onların görüşlerini reddetmişlerdir. Ancak Eşarî insanların ihtiyari fiillerdeki etkisi meselesinde çok fazla bir şey söylemez ve insana gözle görülür bir özgürlük alanı tanımaktan kaçınırken Maturîdî, bu konuda Cebriyye'nin karşısında yer alarak kulun sahip olduğu cüz-i irâde ve kudrete belirgin bir şekilde yer vermektedir.

⁵⁸ Maturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 332-333.

⁵⁹ Maturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 333.

Maturîdî, Allah'ın mutlak irade ve kudreti gereği insanın ihtiyarî fiillerinin de yaratıcısı olduğunu kabul etmiştir. Ancak bu durumun insanın fiillerini işlemekte mecbur kılmadığını, insanın da hürriyet, irade ve güç sahibi olduğunu devamlı bir surette vurgulamıştır. Ona göre, insanın ihtiyarî fiillerinin Allah'a izafe edilmesi, bu fiillerin kullara aidiyetini ortadan kaldırmaz. Fiiller, mahiyetleri bakımından Allah tarafından yaratılmaları ve bir zamanlar yokken O'nun tarafından icat edilmeleri itibariyle Allah'a, kesb edilmeleri ve işlenmeleri açısından da insanlara aittir. Bundan dolayı Allah insanlara emirler ve yasaklarda bulunmuştur. Eğer kendisine ait fiil bulunmasaydı insana emir ve yasak yöneltmek imkansız olurdu. Allah Teâla “*Şüphesiz Allah adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder*”⁶⁰ buyurmuştur. Şayet muhatapta hakikat manasında⁶¹ fiil işleme fonksiyonu olmasaydı ona bir şey emredilemezdi.⁶² İnsanın hakiki anlamda bir fiili vardır, bu fiilini kendisine ait olan hür bir irade/ihtiyar ile gerçekleştirir, kulun bu konumu kendisi açısından tercih edilmeye ve sevmeye en çok layık olan şeydir, bu fiilin yaratılmış olması insanı etkilemez, sevkedici ve zorlayıcı bir etki etmez. Allah'ın kulun fiilini yani ne yapacağını bilmesi, bunu levh-i mahfuzda yazmış olması, -kulu fiilini yapmaya icbar etmediği ve fiile sevk etmediği için- insanı emir ve nehye, azap ve mükâfata tabi tutması güzel ve yerindedir.⁶³

İnsanın özgür bir iradeye sahip olmasıyla beraber, kaza ve kaderin varlığı ve insan fiillerini Allah'ın yaratması durumunun birbiriyle bağdaşmaması ve bu durumda bir cebir söz konusu olduğu gibi bir anlamın ortaya çıkmasına karşı, Maturîdî çeşitli görüşler ortaya koymuştur. Bu hususta özellikle, insanın özgür bir iradeye sahip olduğunu bizzat kendi nefsinde hissetmesini delil olarak öne sürer. O, her mükellef kişinin kendisinin fail, yaptığı işlere güç yetiren ve yaptığıının alternatifine de muktedir kılınan bir durumda olduğunu bildiğini ifade eder. İnsanın aynı zamanda yaptığı şeyin aksini de tercih edebileceğinin şuurunda olduğunu, herkesin bu gerçeği benliğinde hissettiğini ve böyle bir gerçeğin inkar edilmesinin mümkün olmadığını belirtir. Ona göre, bu konu

⁶⁰ Nahl, 16/90.

⁶¹ “Hakikat manası” ifadesiyle kastedilen mecazî anlamda olmadığını ifade etmektedir.

⁶² Maturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 322.

⁶³ Maturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 341.

herkes için yanılmış olabileceği tasavvur edilemeyecek derecede müşahede ve hisle sabit olmuş gerçekler gibi bir hakikattir. Bunun aksini iddia eden kimse kendi aklına meydan okumakta ve hislerine karşı inatlaşmaktadır/direnmektedir.⁶⁴

İnsanın mükellef olarak yaratıldığını belirten Maturîdî, Allah'ın insanı iyiyi kötüden ayıran temyiz ehli kıldığını, bu özelliğinin de akıl ve zihin kapasitesi sayesinde olduğunu belirtmiştir.⁶⁵ Eşarî, insanın ihtiyarî fiillerini hakiki anlamda kula nisbet etmezken Maturîdî, kesb açısından ve hakikat manasında insanın ihtiyarî fiillerinin kullara nisbet edilebileceğini, aynı zamanda yaratmak ve hakikat manasında da Allah'a nisbet edilebileceğini söylemiştir.⁶⁶

Sonuç

Müslümanlar Hz. Peygamber'in aralarından ayrılmasından sonra dinî konularda bazı fikrî ihtilaflar yaşamışlar ve bu ihtilafların etkisiyle, tartışılan konulara farklı çözümler üretmeye çalışmışlardır. Bu konuların başında insan fiilleri, insanın sorumluluğu ve Allah'ın adaleti meseleleri etrafında oluşan kader meselesi gelmektedir. Çalışmamızda incelemeye çalıştığımız insan fiillerinin yaratılması tartışması ise kader ve insan özgürlüğü arasındaki ilişkinin açıklanması sadedinde, îtikâdî mezhepler arasındaki tartışmalarda en önemli başlıklardan birisi olmuştur.

İnsan fiillerinin yaratılması hususunda Cebriyye, insanın kendine has herhangi bir yapabilme gücüne ve hürriyete sahip olmadığını öne sürmüş, Allah'tan başka hiç kimseye fiil ve amelin isnad edilemeyeceğini, yaratılmışlara amellerin nisbet edilmesinin mecazi olduğunu iddia etmiştir. Onlar açısından Allah insanın fiillerini diğer cansız varlıklarda yarattığı gibi yaratır. Cebri düşünce ortaya koyduğu görüşler, açık nasslar ile çelişmekte ve İslam dininin temel meseleleri olan, Allah'ın insanlara emir ve nehyde bulunması, peygamberler göndermesi, insanı yaptıklarından sorumlu tutması, ceza ya da

⁶⁴ Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 412-413.

⁶⁵ Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 317.

⁶⁶ Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 325

mükafat ile uyarması gibi birçok hususu anlamsız kılmaktadır. Bu anlamda cebir görüşü İslam'ın özüyle bağdaşmamaktadır.

Mutezile mezhebi mensupları ise mezheplerinin beş asasından birisi olan adalet prensibini merkeze alarak konuya yaklaşmışlar ve insanın iradî fiillerini, kendisine önceden verilmiş olan bir kudretle meydana getirdiği ve yarattığını ileri sürmüşlerdir. Onlara göre Allah'ın adaleti, sorumlu tuttuğu insanın fiillerine müdahale etmemesi ve insanın tam bir bağımsızlığa sahip olmasıyla tecelli eder. Allah şerleri yaratmaz, insanın fiillerindeki şerler ve hayırları tamamen insan icad eder. Mutezile bu ve benzer görüşleri ile sorumluluk sahibi insana, özgür bir alan açmaya çalışırken, her şeye kâdir olan yüce Allah'ın yaratma sıfatını şerlerin yaratılması konusunda sınırlandırmak durumunda kalmıştır. Mutezilî anlayışa göre, Allah sadece hayırları yapabilmekte, insan ise hem hayrı hem de şerri yapabilmektedir. Mutezile, bu görüşleriyle insana hürriyet verme çabasına girişmiş ve bazı sarîh ayetlere ters düşmüştür. Esasen Kur'an insanın özgürlüğünü kabul etmekle beraber, yaratma işini sadece Allah'a has kılmış ve ona hiçbir ortak tanımamıştır.

Sünnî kelim çevrelerinde bu iki görüş arasında bir orta yol bulma arayışı 3/9. Asırda başlamış ve 4/10. asırda Ebu'l-Hasan el-Eşarî ile mezhep haline gelmiştir. O, yaratma işinin yalnızca Allah'a has kılınması gerektiği esastan yola çıkarak, her şey gibi insan fiillerinin de Allah tarafından yaratıldığını dile getirmiştir. Ona göre, insandaki kudreti ve insanın fiillerindeki rölü kabul edilen kesb yaratılmıştır. Yaratılan bu kudret sadece tahsis edildiği şey için geçerlidir. İnsan, kesb işine niyeti nedeniyle etkide bulunur ve kesbinden dolayı sorumlu olur. Eşarî'nin bu konudaki izahları içerisinde irade konusu açıkça dile getirilmemiş ve bu nedenle o cebir düşüncesine yaklaşmakla itham edilmiştir.

İmam Eşarî ile aynı dönemlerde yaşamış olan, İmam Maturîdî ise insan fiillerinin Allah tarafından yaratıldığını ifade etmekle beraber, insan fiillerinin oluşumunda Allah'ın ve insanın eş zamanlı etkinliğini öngörmüştür. O, insanın sorumlu olabilmesi için fiillerinin, bir açıdan da insana nisbet edilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Ona göre, insan fiilini yaratan Allah, kesbeden insandır. İnsanda kasıt ve azim anlamına gelen bir şeyi diğerine tercih eden bir irade mevcuttur. Bu irade nedeniyle

insan teklif ve sorumluluğa muhatap olmaktadır. Bu anlamda Maturidî, insanın yaptığı fiillerinde sorumlu olmasının, –Mutezile’ye muhalif olarak- insanın fiillerini yaratması tezi dışında başka bir metot ile açıklanabileceğini ortaya koymuştur.

İnsan fiilleri ve kesb meselesinde Eşarî geleneğin ortaya koyduğu izahlar, karakteri bakımından anlaşılması biraz zor, muğlak ve cebrî düşünceye yakın bir görünüm arz ederken, Maturîdî geleneğin bu konulara getirdiği yorumlar ise, daha sade, anlaşılır ve insanın iş yapabilme hürriyeti ile ilahî iradenin mutlak hakimiyetini dengeleyen bir yapıya sahip olmuştur.

KAYNAKÇA

Abdülcebâr, el-Kâdî Abdullah b. Ahmed Ebu’l-Hüseyin, *Şerhu’l-Usûli’l-Hamse*, nşr. Abdülkerim Osman, Mektebetü Vehbe, Kahire, 1988.

_____ *el-Muğnî fi Ebvâbi’t-Tevhîd*, nşr. Tâhâ Hüseyin ve diğerleri, I-XX, ed-Dâru’l-Mısriyyeti’l-Âmme, 1382-85/1962-65.

Bağdadî, Abdulkadir b. Tahir b. Muhammed, *el-Fark beyne’l-Firak*, nşr. Muahmmmed Zahid el-Kevserî, Neşru’s-Sekafeti’l-İslâmiyye, Kahire, 1948.

_____ *Kitâbu Usûlu’d-Dîn*, Matba’atü’l-Devle, İstanbul, 1928.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali, *Târîhu Bağdâd*, I-XIV, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, tsz.

Eşarî, Ebu’l-Hasan Ali b. İsmail İbn Abdullah b. Ebî Mûsâ, *el-İbâne an Usûlü’d-Diyâne*, Dâru İbn Zeydûn, Beyrut, tsz.

_____ *el-Lüma’ fi’r-Red alâ Ehli’z-Zeyğ ve’l-Bida’*, takdim Hammuda Garâba, Matba’atü Mısır (Şeriketün Müsehîmetün Mısriyyetün), 1955.

Gölcük, Şerafettin-Toprak, Süleyman, *Kelam Tarih Ekoller Problemler*, Tekin Kitabevi, Konya, 2012.

Kutlu, Sönmez, *Türklerin İslamlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri*, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2000.

Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed es-Semerkindî, *Kitâbu’t-Tevhîd*, thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2017.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Nesefî, Ebu'l-Muîn, *Bahru'l-Kelâm*, trc. Ramazan Biçer, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Özler, Mevlüt, *İslam Düşüncesinde İnsan Özgürlüğü*, Rağbet Yayınları, 2010, İstanbul.

_____ *Kelam el Kitabı*, edt. Şaban Ali Düzgün, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.

Sübkî, Tâcuddîn Ebû Nasr Abdülvehhâb b. Ali, *Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ*, I-III, nşr. Mahmud Muhammed Tanahî-Abdül Fettah Muhammed el-Hulv, Kâhire, 1976.

Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdulkerîm, *el-Milel ve'n-Nihal*, thk. Ebî Muhammed Muhammed b. Ferîd, Kahire, Mektebetu't-Tevfikıyye, 2003.

Taşköprüzâde, Ebü'l-Hayr İsamuddin Ahmet Efendi, *Mevzuâtü'l-Ulûm*, İstanbul, 1985.

Turhan, Kasım, *Kelam ve Felsefe Açısından İnsan Fiilleri "Amiri'nin Kader Risalesi ve Tercümesi"*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2003.

Watt, W. Montgomery, *Free Will and Predestination in Early İslam*, London, 1948.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

CREATION AND EVOLUTIONIST VIEW IN THE HISTORY OF ISLAMIC THOUGHT AND IN TERMS OF ISLAMIC INTELLECTUALS

İSLAM DÜŞÜNCE TARİHİNDE VE İSLAM ÂLİMLERİ AÇISINDAN YARATILIŞ VE EVRİMCİ GÖRÜŞ

Assist Prof. Dr. Ahmet ÖZDEMİR
Bitlis Eren University, Bitlis, Turkey
E-mail: aozdemir@beu.edu.tr

ABSTRACT

When we consider the issue at the level of ideas, evolutionist view or Darwinism is not an issue suggested by Western scientists. Darwin, his grandfather, and Lamarck's view of evolution is a subject that has been discussed mainly by Islamic scholars. Islamic intellectuals have dealt with evolution much earlier than in the context of creation with expressions such as “irtıqa”, “tacitîd”, “istihâle”, “fluent wisdom”, “divine wisdom” and “divine grace”. Some Islamic intellectuals such as İhvanu's-Safâ and Ibn Miskeveyh (d.1030), Shahrîstani (d.1153), Baghdadi (d. 1166), which emerged after the Xth century, had their views on evolution as “the emergence of subspecies derived from the main species, although it reminds the family tree created by the proponents to show that all living things are descended from a parent (common ancestor), it is mainly revealed as a feature of creation in This respect, the understanding of Islamic thought and evolution that emerged in in the XIXth century differs from one another. As for the century XIV, we see that Ibn Khaldun, one of the Islamic scholars of that period, again discussed the subject of creation and evolution. When Ibn Khaldun's views on evolution about Mukaddime in his work translated into western languages in the 19th century, Ibn Khaldun and Mukkadime became known to the whole world. Ibn Khaldun, who is regarded as the pioneer of many fields, is understood to have influenced evolutionists in the Western world with his evolutionist view. Therefore, Lamarck, Darwin, Wallace, Spencer and so on it cannot be a coincidence that evolutionists emerge with the view of evolution. It is not known whether this idea was stolen from Islamic intellectuals, but “the theory of evolution is nothing more than a product of paradigms in the nineteenth century, mainly in the philosophical, scientific, theological, political and sociological environment in England.

Keywords: Islam, History of Thought, Islamic Scholars, Creation, Evolutionary Perspective.

ÖZET

Fikir düzeyinde konuyu ele aldığımızda evrimci görüş; ya da Darwinizm, batılı bilim adamları tarafından ortaya atılmış bir konu değildir. Darwin, onun dedesi ve Lamarck ile anılan evrimci görüş, esas olarak İslâm âlimleri tarafından farklı yönde ele alınmış ve tartışılmış bir konudur. İslâm düşünürleri, “irtika”, “tecdid”, “istihâle”, “akıcı hikmet”, “ilahi hikmet” ve “ilahi inayet” gibi ifadelerle yaratılış kapsamında evrimi çok daha

önceleri ele almışlardır. X. yüzyıldan sonra ortaya çıkan İhvânu's-Safâ ve İbn Miskeveyh (ö.1030), Şehristanî (ö.1153) ve Bağdadî (ö.1166) gibi bazı İslâm düşünürlerinin, “*ana türlerden türeyen yan türlerin meydana gelmesi*” şeklinde evrim hakkındaki görüşleri, her ne kadar günümüz evrimci görüş tarafından bütün canlıların bir ana canlıdan (ortak ata) türediğini göstermek için oluşturulan soy ağacını hatırlatsa da esas olan yaratılışın bir özelliği olarak ortaya konulmaktadır. Bu yönüyle İslâm düşüncesindeki evrim anlayışı ile XIX. yüzyılda Batı dünyasında ortaya çıkan evrim anlayışı birbirlerinden ayrılmaktadır. XIV. yüzyıla gelindiğinde ise, o dönemin İslâm âlimlerinden meşhur İbn Haldun tarafından yine yaratılış ve evrim konusunun ele alındığını görmekteyiz. İbn Haldun'un evrim ile ilgili görüşlerini ele aldığı *Mukaddime* isimli eseri, XIX. yüzyılda batı dillerine çevrince İbn Haldun ve eseri bütün dünyaca tanınır hale geldi. Birçok alanın öncüsü kabul edilen İbn Haldun, öyle anlaşılıyor ki, evrimci görüşü ile de Batı dünyasındaki evrimcileri etkilemiştir. Dolayısıyla Lamarck, Darwin, Wallace, Spencer vb. evrimcilerin, evrim görüşüyle ortaya çıkmaları bir tesadüf olamaz. İslâm düşünürlerinden bu fikir çalınmış mıdır bilinmez ama evrim teorisi XIX. yüzyılda, esas itibarıyla İngiltere'deki felsefi, bilimsel, teolojik, politik, sosyolojik ortamdaki paradigmaların bir ürünü olmaktan başka bir şey değildir.

Anahtar Kelimeler: İslâm, Düşünce Tarihi, İslâm Âlimleri, Yaratılış, Evrimci Görüş.

GİRİŞ

Miladî 610 yılında Mekke'de ortaya çıkan İslam dini, çok kısa bir süre içerisinde Arap yarımadasında büyük değişimlere sebep olmuştur. Yaklaşık bir asır sonra, İslam medeniyetinin temel dinamiklerini oluşturan hem dinî, sosyal, kültürel, ekonomik hem de fen ilimlerinde yaşanan büyük gelişmeler, adanın dışına taşarak, 13. yüzyıla kadar bazı kaynaklara göre 15. yüzyıla kadar, İslam coğrafyasının “Altın Çağı” olarak bilinen dönemini başlatmıştır. İslam dünyasında yetişen mühendisler, bilginler ve düşünürler, sanat, tarım, ekonomi, hukuk, edebiyat, felsefe, bilim ve teknolojide önemli gelişmelerin öncüleri olmuşlardır.¹ Bu gelişmelerin “Batı” dünyasına etkisi, ayrı bir araştırma konusudur ancak İslam âlimlerinin, canlıların yaratılışı ve gelişmesiyle alakalı düşünceleri, öyle anlaşılmaktadır ki, Batılı araştırmacılar tarafından yanlış değerlendirilmekte ve doğal olarak yanlış sonuçlar ortaya konulmaktadır. Söz konusu yanlış değerlendirme, İslam düşünürlerinin yaratılış ile ilgili bazı tabir ve terimlerin değişik anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca evrimci görüşü savunanların, İslam âlimlerinin bu konudaki görüşlerini istismar etmelerinden de kaynaklanmaktadır.

¹ Fuat Sezgin, İslam'da Bilim ve Teknik, I-XIII, 4. Baskı, TÜBA Yayınları, İstanbul 2008, I/1-24.

İslam âlemindeki her âlimin ya da düşünürün görüş ve düşünceleri şahsidir ve onların yorum ve düşünceleri ise İslam adına telakki edilemez. İslam düşünce tarihinden kelim, felsefe ve tasavvuf şeklinde üç farklı ekolden söz etmek mümkündür. Sünnî olmayan ve kelim mezheplerinden Mutezile'ye mensup Nazzâm, Câhız gibi bazı âlimler ile bazı mutasavvıfların savunduğu yaratılış düşüncesi, İslam inancı ile bağdaştırılması mümkün olmayan pozitivist varlık ve evrim düşüncelerine kıyasla bir yaratılış inancıdır. Onlar, her şeyin yok iken Allah tarafından yaratıldığına inanmaktadır. Ancak onlara göre, Allah türleri ayrı ayrı ve birden yaratmamış, birinin diğerinden evrimleşme yoluyla oluşmasını sağlamıştır. Bu düşüncelerinin temelinde ise, Yüce Allah'ın ilk yarattığı öz maddenin, kendinden sonra meydana gelecek bütün türleri potansiyel/bilkuvve olarak içerdiği düşüncesi yer almaktadır.² Bu gruptaki İslam düşünürleri, başka kaynakların etkisinde kalmış ve daha çok felsefecilere yakın bir duruş sergilemektedirler. "İslam âlimleri"nin evrim teorisini destekledikleri şeklindeki iddia çerçevesinde de bu grup anlaşılmalıdır. Ancak sünnî olan kelamcılara göre Allah, bütün türleri birden ve ayrı ayrı yaratmıştır. Türler arsında evrimleşme yoluyla geçişler yoktur, evrim türlerin kendi içinde olabilmektedir. Bu da tamamen evrimci düşünceye zıt ve yaratılışçı bir görüştür. Yaratılışçı görüşü savunan İslam âlimleri ise, tamamen ilmi esaslarla İslami kaynaklarda, varlıkların meydana gelişi ile ilgili hükümlerin tefsir ve yorumunu yapmaya çalışmaktadırlar.

İslam düşünürlerinin evrim konusundaki değerlendirme ve düşüncelerini dile getiren evrimciler, aslında kendi teorilerine İslam âlimlerinden destek arayıp aslında dinde de böyle bir görüşün olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadırlar.

BAZI İSLAM DÜŞÜNÜRLERİNİN YARATILIŞ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ VE EVRİM

Nazzâm (ö. 219/835)

Tam adı Ebû İshak İbrahim b. Sayyâr'dır. Basra'da doğmuş olan Nazzâm, kelamcı ve akılcı bir âlim olarak, Mutezile mezhebinin Basra ekolüne mensuptu. O dönemde Dehriye ve Zerdüştlük'le mücadele etmiş, Bağdat'a geçmiş ve orada da Cebriye ve

² Mehmet Bayrakdar, İslam'da Evrimci Yaratılış Teorisi, 1. Baskı, Otto Yayınları, Ankara 2018, s. 195.

Mürchie'yi eleştirmiştir. Yabancı fikirlerin İslam'a sokulmasına karşı olan Nazzâm, özellikle Aristo mantığını reddetmiştir.³

Nazzâm, kâinatın oluşumu ve yaratılış ile ilgili kendisinden önceki kelami ve felsefî kuram ve teorilere karşı çıkararak, onların İslami olmadığını söyleyerek Kur'ân'daki yaratılış ile ilgili ayetleri yorumlayarak kendi kuramını oluşturmuştur. Nazzâm “kumûn” (gizli olan, bir şeyi kendi içinde saklayan, bilkuvve), “zuhur” (ortaya çıkmak, meydana gelmek), ve “tecdid” (yenilenme) gibi bazı kavramlarla yaratılış ile ilgili düşüncelerini belirtmiştir.⁴

Kumûn teorisi, bir anlamda ilk yaratılış teorisi olarak, Yüce Allah'ın ilk yarattığı öz maddenin, kendinden sonra meydana gelecek bütün türleri potansiyel/bil-kuvve olarak içerdiği düşüncesidir. Ona göre yaratılış bir anda meydana gelmiş ve bitmiştir. Nazzâm, bu ilk yaratılış teorisini ise, “Allah, sizi bir tek nefisten yaratan ve kendisi ile huzur bulsun diye eşini de ondan var edendir”⁵, ayetine dayandırmaktadır.⁶ Zuhur teorisi ise, bitki, hayvan ve insan gibi canlı varlıkların, Allah'ın doğrudan doğruya yarattığı ilk varlığın (sonradan ortaya çıkacak bütün varlıkların özünü taşıyan potansiyel/bil-kuvve), uzun zaman içerisinde ortaya çıkmasıyla, ana türlerinin ortaya çıkmasıdır.⁷ Nazzâm'ın bu teorisinin izahı, “Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan Allah'tır”⁸ ayetlerine dayansa da ayrıca, ”Kur'ân'ın “ve her canlı şeyi, sudan yaptık”⁹ ifadesini hatırlatmaktadır. Tecdid teorisine göre de Nazzâm, canlı türlerin sürekli olarak halden hale geçtiklerini iddia etmektedir. Ona göre, kumûn ve zuhur aşamalarından sonra her canlı türünün ana türü oluştuktan ve bir tür olarak varlıklar zincirinde yerini aldıktan sonra, her ana türün kendi içerisinde bir başka ana türe dönüşmeksizin, bil-fiil meydana gelmektedirler. Ayrıca Nazzâm, bir ana tür, çok çeşitli türlerini verirken, belki form değişikliğine uğrayabilir ama başka bir türe dönüşmez,

³ İlyas Çelebi, “Nazzâm”, DİA, İstanbul, 2006, XXXII/466.

⁴ Bayraktar, a.g.e., s. 43.

⁵ A'raf, 7/189.

⁶ Bayraktar, s. 43-44.

⁷ Bayraktar, s. 45.

⁸ A'raf, 7/54.

⁹ Enbiya, 21/30.

demektedir. Yani bitki ana türü, alt bitki türlerine dönüşür ama asla hayvan türüne sıçramaz ve ona dönüşmez, diyerek türlerin kendi için sabit olduğuna inanmaktadır.¹⁰

Nazzâm'ın yaratılış ile ilgili düşüncesini en net şekilde aktaran talebeleri, onun şöyle dediğini ifade etmektedirler: “Allah insanları, dört ayaklı hayvanları ve diğerlerini, bitki ve madenlerin hepsini bir anda yarattı. Âdem'in yaratılışı evlatlarının yaratılışından önce olmadığı gibi, annelerinin yaratılışı da evlatlarının yaratılışından önce olmadı. Böylece Allah, öncelik ve sonralığın, onların yaratılışlarıyla değil ancak içinde buldukları mekânlardan zuhur edişlerine bağlı olacak şekilde, bazı şeyleri diğerleri içinde gizledi”. Bu görüşten de Nazzâm'ın, maden gibi cansız varlıklarla bitki, hayvan ve insan gibi canlı varlıkların prototiplerinin, birer tür olarak ayrı ayrı ve bir anda yaratıldıklarını kabul ettiği anlamına gelmektedir.¹¹

Nazzâm'ın teorilerinden insan türünün, yani ilk insanın, hayvan türünün evrimleşmesinden ortaya çıkmadığı, ayrı bağımsız bir tür olarak, ilk canlı özden ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Câhız (ö. 255/869)

Asıl adı Osman Amr b. Bahr el-Câhız'dır. Basra'da doğmuş ve Basra Mutezile ekolünün liderlerinden biriydi. Hem kelamcı ve edebiyatçı hem de zoolog ve antropolog olan Câhız'ın en önemli eseri, Kitâbü'l-Hayavân'dır. Bu eser, Zoolojinin çeşitli bölümlerine, hayvan türlerinin evrimine, iklim ve muhitin tesirine dair müellifin geniş bilgisi yanında tecrübeye de dayanan ansiklopedik mahiyette bir eserdir. Bu kitap, doğal çevrenin hayvanlar üzerindeki etkisinden bahseden, çevresel faktörlerin bir bireyin fiziksel özelliklerini nasıl değiştirebileceğini açıklamaya çalışan ilk eser olarak anılır.¹² Besin zinciri ve çevrenin bir hayvanın hayatta kalma olasılığını nasıl etkileyebileceğini özel olarak incelemiştir:

Sıçan, yemek aramaya çıkar, bulur, yakalar ve yer. Küçük kuşlar ve diğer küçük hayvanları yer. Bebeklerini yılanlardan ve kuşlardan korumak için yer altı tünellerinde saklar. Yılanlar sıçanları yemeyi çok sever. Yılanlar da kendilerini kendinden büyük olan

¹⁰ Bayraktar, s. 46-47.

¹¹ Bayraktar, s. 44.

¹² “Kitâbü'l-Hayavân, I-VII, Kahire 1323-1325; nşr. Abdüsselâm M. Hârûn, I-VII, Kahire 1939-1945”

kunduzların ve sırtlanların tehlikesinden korur. Sırtlan tilkiyi ve kendinden küçük diğer hayvanları korkutur. Varoluş, başkasının yemeği olmaktan geçer, esas kural budur. Bütün küçük hayvanlar kendinden küçükleri yer ama her büyük hayvan kendinden büyüğünü yiyemez. İnsanlar da hayvanlar gibidir. Allah bazı bedenlerin ölümünü diğerinin yaşamı için sebeplendirmiştir ya da diğerinin yaşamını bir başkasının ölümü için.

Eğer güvercin siyahsa gebelik olduğunda ve olgunluk sınırlarını geçtiğinde, yumurtalıkta çok yüksek sıcaklıklara geri getirilebilir. Aynı şey insanlarda da gerçekleşir, çünkü annenin vücudu normalden daha yüksek bir sıcaklıkta yaşar, karanlık olur ve saçları küçülür ve kıvrılırlar (siyahi insanların kökeni için yapılmış bir yorum).

Bir bölgedeki hava şartları kötüleştince, suyu kötüleştire, toprağı kötüleştire, bu durum hayvanların insanların fitratını değiştirir. Kaç kuşak sonra siyah beyaz, beyaz siyah olur? (deri renkleri).¹³

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere, Câhız, fiziksel özelliklerin kuşaklar arasında değişebileceğini, üstelik bu değişimin yumurtalar sayesinde olabileceğini, çevrenin ve iklim şartlarının, hayatta kalma güdüsü, yani hayat kavgası ile doğal seçim kanunlarının fiziksel özellikleri etkileyebileceğini dile getirmektedir. Ancak, tasvir edilen bu durum zaten evrim olarak nitelendirilen durum ile aynı şeyler değildir. Burada zikredilen durum daha çok bir türün çevresel bazı özelliklerden etkilenmesiyle, belli bazı form değişiklikleridir. Ancak evrim, daha çok bir hücrenin bölünerek farklı bir türün meydana gelmesi olarak anlaşılmalıdır.¹⁴

Câhız da hocası Nazzâm gibi, ilk yaratılışın Allah'ın hür iradesiyle yarattığı öz varlıkla başladığını kabul etmektedir. Ancak onların ilk özden nasıl türedikleri konusunda hocasından ayrılmaktadır. O Nazzam'ın aksine türlerin kendi içinde sabitliğini değil değişkenliğini savunmaktadır. Dolayısıyla türlerin form değişikliğini yani transformasyonu kabul etmektedir. Ayrıca insanın menşei konusunda açık bir biçimde insanın maymundan geldiğini söylememiş olsa da daha çok çevrenin türler üzerindeki

¹³ <https://en.wikipedia.org/wiki/Al-Jahiz> (Ers. Tr. 14 Eylül 2019).

¹⁴ Teoman Duralı, *Biyoloji Felsefesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992.

etkisinden hareketle evrimin gerçekleştiğın ifade eden açıklamaları kafa karıştırmaktadır. Örneğın bilimsel/ilmi bilgi yerine bazı insanlardan aldığı duyular üzerine, Nabat ve benzeri yerlerde bazı insanların kuyruklu olduğuna dair ifadeleri söz konusudur. Bu tarz ifadeler ise, evrimin gerçekleştiğı konusundan ciddiye alınacak ifadeler değildir. İlginç olan ise, Câhız'ın su, hava, toprak ve ateş gibi dört ana unsur ve onların karışımından varlıkların kendiliğinden meydana geldiğı konusunda çok fazla ısrarcı olmanın, kişiyi materyalizme, yani dehriyyunluğa götürebileceğini ifade etmesidir.¹⁵ Bu durumda Darwinizm çerçevesinde, Câhız'ın evrimi savunabileceğini iddia etmek zordur.

Farabî (ö. 338/950)

Doğum yeri ve kökeni hakkında tartışmalar mevcuttur. Afganistan veya Kazakistan doğumlu ve Türk veya Fars olduğı hakkında net olmayan bilgiler söz konusudur. Birinci muallim olarak kabul edilen Aristo'dan sonra, Orta Çağ İslam aydınları arasında Muallim-i Sani olarak bilinir. Batı'da Alfarabius adıyla da bilinir. Mantık, matematik, felsefe, doğa felsefesi, psikoloji, müzik, siyaset dallarında kendini geliştirmiştir. Hakkında sonradan yazılan biyografilerde verilen listelerde 100 ila 160 arasında eserin Farabi'ye atfedildiğı görülür ancak bu eserlerin küçük bir kısmına ulaşılabılmıştır. "El-Medinetül Fâzıla (Faziletli Şehir- İdeal Devlet)" kitabı bunlardan biridir.¹⁶ Bu kitapta "Varolmada heyulani (maddi) cisimlerin mertebeleri hakkında" bölümü, varlıkların basitten başlayarak birbirlerine dönüştüklerini anlattığı aşağıdaki paragrafla başlar:

Evvelâ ustukuslar (hava, su, ateş, toprak/cevher) hâsıl olurlar. Sonra o cins ve tabiattaki cisimler hâsıl olurlar ki buhar ve bu zümreden olan bulutlar, rüzgârlar ve havada vuku bulan diğer şeyler ve yerin dolayında, altında, suda ve ateşte olan şeyler bu kabildendir. Bunlardan da sair cisimlerin var olması gerekir öyle ki: evvela ustukuslar birbirleriyle karışarak bunlardan birbirine zıt olan birçok cisimler hâsıl olur. Sonra, bu zıtların bir kısmı yalnız birbiriyle karışır; diğer bir kısmı ise hem birbiriyle hem ustukuslarla karışarak ikinci bir karışma hâsıl eder ki bundan da suretçe birbirine zıt

¹⁵ Bayrakdar, a.g.e., s. 41.

¹⁶ Mahmut Kaya, "Farabi", DİA, İstanbul 1995, XII/145-147.

olan birçok cisimler hâsıl olur. ... Böylece karışa karışa eski terkiplerden (sentezlerden) daha karışık yeni terkipler hâsıl olmakla, öyle bir raddeye gelirler ki artık karışma imkânını gaip ederler ve onların karışmalarından hâsıl olacak cisimler, onlardan da ustukuslar kadar uzak kalarak ihtilat (karışım) son bulmuş olur. Böylece bazı cisimler ilk ihtilattan, bazıları ikincisinden, diğerleri üçüncüsünden bazıları da son ihtilattan hâsıl olurlar. Madenler nispeten sade ve ustukuslara daha yakın ihtilatlardan hâsıl olmakla ustukuslardan az uzaktadırlar. Nebat (bitki) daha girift olup ustukuslardan daha uzak terkiplerle hâsıl olur ki evvelkilere nispetle ustukuslardan daha uzakta kalır. Nâtik olmayan hayvan (konuşamayan hayvan) bitkiden daha karışık bir terkipten husule gelir. İnsan ise, müstesna suretle, son terkipten hâsıl olur.¹⁷

Görüldüğü üzere, Farabî de türler arası biyolojik bir evrilmeden ziyade, esas olarak kâinatın Yüce Allah tarafından meydana getirilirken O'nun koymuş olduğu bazı kanunlara vurgu yapmaktadır. Kitabın “İlâhi mevcudların, mertebeleri ve heyulânî (maddi) cisimlerin bölümleri hakkında” bölümünde ise aşağıdaki anlatımlara yer verilmiştir:

Bu mevcudlar şöylece tertip edilirler: evvela onların arasından en bayağısı ele alınır. Sonra daha mükemmeline ve en sonunda ondan daha mükemmeli olmayan mükemmele varılır. Bunların en bayağısı, müşterek ilk maddedir. Ondan mükemmel olarak ustukuslar gelir; sonra bitkiler, sonra nutuksuz hayvanlar (konuşamayan), sonra nâtik (konuşan) hayvan gelir ki, ondan mükemmel bir şey yoktur.¹⁸

Görülebileceği gibi bu görüşlerin, modern evrim görüşüyle uzaktan bir alakasının olmadığı kesindir. Burada kademeli olarak canlılar arasındaki özellik farkından bahsedilmektedir. Yoksa canlıların kademeli ve birikimli bir evrimsel sürecin ürünleri olduğunu değil, aksine statik, değişmez, son halleriyle mükemmel yaratılışlarını ileri sürmektedir.

¹⁷ Farabi, İdeal Devlet el-Medinetü'l Fâzıla, Çev.: Ahmet Arslan, Divan Kitap Yayınevi, 2015.

¹⁸ Farabi, a.g.e.

İbn-i Miskeveyh (ö. 420/1030)

İran’da yaşamış olan tarihçi, ahlakçı bu İslam filozofu, Farabi okuluna mensup düşünürlerdendir. Hayatı boyunca çokça eser vermiş, özellikle insan ahlakı ve davranışı üzerinde yoğunlaşmıştır. Doğanın işleyişiyle ilgili düşünceleri Câhız kadar bilimsel olmasa da felsefî düzeyde “*Kitabu’l-Fevzi’l-Asgar (Küçük Başarı Kitabı)*” isimli kitabında belirgindir. Düşünür, varlıkların mertebelerini ortaya çıkaran ve yine onlarda münderiç olan akıcı hikmet (el-hikmetu’s-sariyye) tir. Böylece Allah’ın var olan her şeyi, değeri ve istidadı ölçüsünde, yetkinlikle nasıl lütuflandırmış olduğu görülebilsin, demektedir.¹⁹

*Miskeveyh’e göre; Allah maddeyi ve gücü yarattı. Madde zamanla buhara ve suya dönüştü. Bir sonraki basamak mineral dünyası oluştu. Belli zamanda farklı mineraller oluştu. Daha sonra mineral dünyasından bitki dünyasını oluştu. Bazı bitkiler, hayvan özelliklerine sahiptir. Dişi ve erkek cinsleri oluşmuştur. Bu da hurma ağacıdır ve hurma ağacı bitkiler âleminin en yüksek, hayvanlar âleminin en düşük seviyeli canlısıdır.*²⁰

Miskeveyh’e göre örneğin, bitkilerin lif ve köklerden kurtulması, hayvanlar âlemine geçiş olmuştur, derken bizce bir evrilmeden ziyade, hayvanlar âlemindeki bir canlının hayvan sayılabilmesi için sahip olması gereken özelliklere, yani bir hayvanın lif ve köklere sahip olmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Hayvanlar âlemi dört bacaklılarda “at”, uçan hayvanlarda “şahin” ile en üst mertebeye erişmiştir. En sonunda insanlık sınırındaki maymun yer alır. Burada da bir türün kendi içerisindeki kademelerinden bahsedilmektedir. Yoksa en alt tabakadaki hayvanın evrilerek at, şahin veya maymunlaştığından bahsetmemektedir. Miskeveyh, hurma ağacının hem hayvanlara hem de insanlara benzer birçok yönünden bahsettikten sonra, Hz. Peygamber’den “Halanız hurma ağacına hürmet gösterin. Çünkü o, Âdem’in çamurunun artığından yaratılmıştır” hadis rivayet ederken aslında, modern evrimden ne kadar uzak olduğunu da ortaya koymaktadır.²¹

¹⁹ Bayraktar, a.g.e., s. 96.

²⁰ <https://en.wikipedia.org/wiki/Miskawayh>, (Ers. Tr. 14 Eylül 2019).

²¹ Detaylı bilgi için bkz: Bayraktar, s. 98-99.

İhvânu's-Safâ

Halis kardeşler anlamındaki “İhvanu's-Safa” onuncu yüzyıldan ortaya çıkmış, bir kişiden ziyade kimlikleri gizli âlimlerden oluşan bir topluluktur. Doğa bilimleri, matematik, astronomi, felsefe ve İslami bilgiler içeren 52 kitaptan oluşan, *Halis Kardeşler Ansiklopedisi* adlı ansiklopedik eser vermiş bir topluluktur. Yazarların kimlikleri hakkında öngörüler bulunsa da kesin bir bilgi yoktur. Her ayın belirli üç akşamı bir araya gelip önceden belirlenmiş konular hakkında toplantılar yapmışlar ve bunları kitaplaştırmışlardır.²² Varlığın mertebeleri ve aralarındaki ilişkileri hakkındaki fikirleri kısaca şu şekildedir:

Üç âlem bulunur. Her son üye, kendinden sonra gelen bir sonraki basamağın ilk üyesine bağlıdır. Mineraller, kendinden alttaki su ve toprağa ve onların da alt tipi olan alüminyum sülfat, demir sülfat ve zirkona bağlıdır. Kırmızı altın minerallerin en üst basamağıdır ve bitkilere yakındır. Bitkiler arasında yosun en alt kademededir, buna karşılık hurma, dişi ve erkeğinin bulunuşuyla hayvanlar ve bitkiler arasındadır. Salyangoz bitkilere en yakın hayvandır, fil ise -zekâsı gereği- insana en yakın hayvandır.²³

Görüldüğü üzere, onların bu görüşlerinden bir evrim görüşü çıkartmak, çok olsa gerektir. Çünkü mertebelere ayrılan varlığın türleri arasında bir derecelendirme yapılmaktadır. Böylece, daha aşağıda olan bir türün en üst kademesinde bulunan varlık ile diğer türün en alt kademesinde bulunan varlık arasındaki benzerliğe dikkat çekilmektedir.

Biruni (ö. 442/1051)

Tam adı, Ebu Reyhan Muhammed bin Ahmed el-Birûnî bugünkü Özbekistan-Afganistan bölgesinde yaşamış, zamanının en önemli ve en bilinen İslam alimlerindedir. Fizik, matematik, astronomi, tıp, farmakoloji, doğa bilimleri, tarih, kronoloji ve dil biliminde kendini geliştirmiş ve bu alanlarda çağının alimlerini etkilemiş önemli eserler vermiştir. İlginç şekilde Hintolog (Hindistan uzmanı) olarak da tanınır. Çünkü 1017

²² Enver Uysal, “İhvân-ı Safâ”, DİA, İstanbul 2000, XXII/1-6.

²³ https://en.wikipedia.org/wiki/Brethren_of_Purity, (Erş. Tr. 14 Eylül 2019).

yılında Gazneli Mahmut'un Hindistan'a yaptığı 12. seferinde orduyla beraber gitmiş ve Hindistan'da uzun yıllar kalıp çalışmalar yapmış, "Tarikh Al-Hind (Hindistan Tarihi)" adında bir kitap yazmıştır. Bu kitap Hindistan kültürünün en ince detayları da dâhil, bilim, ekonomi, matematik, astronomi bilgileri içerir.²⁴ Kitabın 47. bölümü aşağıdaki paragrafta başlar. Burada Biruni'nin coğrafi dağılım, doğal seçilim, yapay seçilim kavramlarından bahsetmektedir.

Dünyanın yaşamı ekime (tohum) ve üremeye bağlıdır. Her iki olay da zamanla artar ve bu artış sonsuzdur, Dünya sonlu olduğu halde. Bir bitki veya hayvan sınıfı kendi formunda artmadığında ve kendine has cinsi kendi türü olarak belirlendiğinde, onun her bir bireyi sadece bir kez var olmak ve yok olmakla kalmaz, bunun yanında kendi gibi bir veya birçok varlık yaratır, sadece bir kez değil birçok kez, o zaman bu tek bir hayvan veya bitki türü, dünyayı işgal edip kendini ve kendi cinsini ulaşabildiği her yere yayacaktır. Çiftçiler mısırı seçerler, istedikleri kadar büyümesine izin verirler, söküp çıkarırlar. Oduncu mükemmele ulaşıncaya kadar o dalları bırakır, diğerlerini söküp atar. Arılar kovanda çalışmayıp sadece yemek yiyen arıları yerler. Ancak doğa ayırım yapmaz, hamlesi her koşulda tek ve aynıdır. Ağaçların yapraklarının ve meyvelerinin çürümesine izin verir; bu, doğa ekonomisinde üreme eğilimiyle sonuçlanmasını engeller. Diğerlerine yer açmak için onları kaldırır.²⁵

Birunî'nin evrimi savunduğuna dair delil olarak gösterilen bu yorumlarına bakıldığında, evrimden ziyade, Allah tarafından, insanoğlu için yeryüzünün yaşama elverişli olabilmesi ve bunun sürekli olarak devam edebilmesi için konulan bir düzenden bahsetmektedir.

Bütün Müslüman âlimler gibi, Birunî de yaratılışı Allah'ın hür iradesinin bir eseri olarak görmektedir. Kâinatın sonradan, yok iken yaratıldığını söyleyen Birunî, yaratılışın ne zaman ve nasıl başladığı konusunda tam ve kesin bir şekilde bilemeyeceğimiz gibi, elimizde bunu kanıtlayacak bilgi ve belge bulunmadığını da söylemektedir. Doğal olarak,

²⁴ Günay Tümer, "Biruni", DİA, İstanbul 1982, VI/206.

²⁵ Bayraktar, a.g.e., s. 61-62. Bkz.: <https://en.wikipedia.org/wiki/Al-Biruni>, (Ers, Tr. 14 Eylül 2019).

canlı türlerinin Allah'ın yaratma fiilinin sonucu, birbirinden bağımsız olarak meydana geldiğini kabul etmektedir.²⁶

İbn Haldun (ö. 808/1406)

Tunuslu Müslüman tarihçi-filozoftur. Tam ismi Abdurrahman bin Muhammed ibn Khaldun'dur. En ünlü eseri 1250 sayfalık; tarih felsefesi, sosyal bilimler, ekonomi, çevre, kültürel tarih, İslam teolojisi ve politik konuları içeren ve zamanının önemli isimlerinin başucu kitabı olmuş "Mukaddimah (Mukaddime)"dir.²⁷ Bu eserde yaratılış düzeni ile ilgili görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

... Yaratılış dünyasına bakmak gerekir. Önce madde oluşmuştur. Dereceli bir şekilde ilerlemiş, bitki ve hayvan oluşmuştur. Minerallerin son basamağı, bitkilerin ilk basamağıdır, tıpkı çimen ve tohumuz bitkiler gibi. Üzüm ve hurma gibi bitkilerin son basamağı da hayvanların ilk basamağını oluşturur, tıpkı yılanlar ve kabuklu deniz hayvanları gibi. Buradaki "bağlantı" son basamaktaki her grubun bir üst basamağa geçmek için hazır olma durumudur. Daha sonra hayvanlar âlemi sürekli genişler, çoğalır, yaratılış basamağında son olarak, düşünüen ve ifade eden "insan" oluşur. İnsanların en üst basamağına, zekâ ve idrakın olduğu ancak aktif düşünme ve ifadenin olmadığı maymunlar âleminden ulaşılmıştır...²⁸

Bu görüşlere bakıldığında da bir türün diğer bir türden evrim yoluyla meydana geldiğini söylemek imkânsızdır. İbn Haldun'un yaratılış hakkındaki düşünceleri de büyük oranda İbn Miskeveyh düşüncelerine benzemektedir. Her ikisi de peygamberliğin ispatı konusunda, yukarıdaki açıklamalarda bulunarak, âlem ya da varlık mertebelerindeki nizam ve türlerin tabakası arasındaki derece farklılıklarına dikkat çekmektedirler.²⁹

Ayrıca İbn Haldun, yukarıda belirtildiği üzere bazı İslam âlimleri gibi, çevrenin, havanın, iklimin ve yiyeceklerin canlılar üzerindeki ya da canlıların birbirleri üzerindeki etkisinden bahsetmektedir. Bu düşünce, evrim olmadığı gibi, bunu inkâr etmek de mümkün görünmemektedir.

²⁶ Bayraktar, s. 62, 66.

²⁷ Süleyman Uludağ, "İbn Haldun", DİA, İstanbul 1999, XX/1-7.

²⁸ İbn Haldun, Mukkadime, 2. Baskı, Çev.: Zakir Kadiri Ugan, İstanbul 1968, I/241-245.

²⁹ Bayraktar, s. 105.

Kınalızade Ali Efendi (ö. 979/1572)

İsparta doğumlu olan Kınalızade Ali Efendi, bir Osmanlı devlet adamı ve âlimdir. Zamanının önemli medreselerinde eğitim almış ve eğitimlik yapmış, önemli devlet erkânlarında söz sahibi olmuştur. Din, felsefe, ahlak üzerine yazılmış Ahlak-ı Alai en önemli eseridir. Güzel huy ve güzel ahlakla Allah'a nasıl yaklaşılabilceğini anlatmaya çalışan eserinde, işe öncelikle varlık bilimiyle başlamış, fiziki ve biyolojik varlık hakkında fikirler yürütmüştür.³⁰ Kınalızade, insanın hayvanlar âlemine mensup bir tür olduğunu ve bu türün diğer hayvan türlerinin en yücesi ve şerefli olduğunu söyler:

... Cins-i hayvanın nev'i insanî efdalı ve eşrefidir pes. Merâtib-i tefadüi dört olur: Maden ve Nebat ve Hayvan ve İnsan. Ve her cinsin envâında dahi tefâdüül vardır. Yani bazı envâ-ı cins. Bazısı ahirde efdaldır ve her cinsin efdal-ı envâi fevkinde olan cinsin ednâ-yı envâına karib olub ekser havass ve levazımında müşârik olur. Evvel madeniyat içinde "mercan" dedikleri cevherdir. Eğerçi madeniyatdandır. Amma fi'l-cümle neşv ü nümâ âsân anda müşâheddir, hattâ karib olmuştur ki, makâm-ı madeniyatdan terakki idiüb ufk-ı âlem-i nebât-ı nâmiye dâhil ola ve nebatât içinde bu hal ile muttasıf olan "dı raht-ı hurma" (hurma ağacı) dır ki, âsâr-ı hiss ve hareket-i iradî anda/âhir ve peydadır.³¹

Kınalızade bu sözlerle, insanın hayvan cinsinin şerefli bir türü olduğunu, her cinsin kendi içinde çeşitli olgunluk dereceleri bulunduğunu, her cinsin en üst ufkunda yer alan varlığın bir üstteki cinsin en alt ufkundaki varlıkla duyu ve lâzımeler (lazım olanlar) bakımından ortak olduklarını, madenle bitki arasındaki ara varlığın mercan, bitki ile hayvan arasındaki ara varlığın ise hurma ağacı olduğunu, hatta bunların bir üst düzeye yükselmelerinin söz konusu olduğunu ifade ederek aslında tabakalar ya da arasındaki benzerlikler ve farklılıkları ifade etmektedir. Nitekim Kınalızade, madenler, bitkiler, hayvanlar ve insanlar şeklinde dört tane üstünlük derecesinden bahsetmektedir. Ayrıca bunların da kendi içerisinde birbirlerine olan üstünlüğünden bahsetmekte ve her cinsin en

³⁰ Bayraktar, s. 120.

³¹ İsmail Yakıt, "Kınalı-Zade Ali Efendi'nin Evrim Düşüncesi", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları*; Sayı 23 (1991); s. 55.

üstün türü, üstün cinsin en aşağı türüne yakın olup, birçok özellik ve vasıfta ortak olduğunu ifade etmektedir.³²

YARATILIŞ VE EVRİM TERMİNOLOJİSİ

Evrim konusundaki kafa karışıklığının, özellikle Müslüman bilim adamları tarafından evrimi savunma pozisyonunun ortaya çıkması, aynı mana ve mefhumların ve aynı kelimelerin farklı kimseler tarafından değişik manalarda kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum hem batılı bilim adamları açısından söz konusu olduğu gibi, Müslüman bilim adamları tarafından da geçerli bir durumdur. Bu durumda, karşılıklı ithamların ötesinde bir sonuca varmak mümkün olmayacaktır.

Değişme veya dönüşme, bir farklılaşma ya da başkalaşma olarak ilk olarak tarif edilen evrimdeki bu özellikler, ontojeni ve metamorfozda da vardır. Evrim konusunda araştırma yapan bazı insanların içine düştükleri en büyük handikap, bazı canlılarda görülen döllenmiş yumurtadan o canlı olgunlaşınca kadar geçirdiği safhaları ifade eden ontojeniyi evrim zannetmeleridir. Benzer bir şekilde kurbağa ve özellikle kelebeklerde görülen ve biyolojide başkalaşım (metamorfoz) denilen olayı da evrim zannetmektedirler. Biyolojide bir canlının embriyodan itibaren olgun hale gelinceye kadar geçirdiği safhalara "*ontogeny*" denir. Peki bunlar evrim midir? Her iki olayda, buna ilaveten evrimde de bir değişim, dönüşüm, başkalaşma ve farklılaşma vardır. Dolayısıyla bazı kimseler, bu benzerlikten dolayı ontojeni veya metamorfoz'u evrim olarak tanımladıkları görülmektedir. Bu anlatılması en basit olan karışıklıktır. Ne ontojeni ne de metamorfoz evrim değildir. Çünkü hem ontojeni hem de metamorfozda bir birey söz konusudur. Burada gerçekleşen değişim, dönüşüm, başkalaşma ve farklılaşma bir bireyin başından geçen olaylardır. Evrimde ise değişim, dönüşüm, başkalaşma ve farklılaşma bir topluluğun tümünde veya bir kısmında gerçekleşmektedir.³³

Evrim konusunda, 2017 yılında Harran Üniversitesi'nde "I. Uluslar Arası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi" ismi ile gerçekleştirilen kongrenin sonuç bildirisinin 5. Maddesi evrim ile ilgili şunlar geçmektedir: Evrim ve yaratılış konusunda bir kavram

³² Bayraktar, s. 122.

³³ Hüseyin Allahverdi, Biyolojide Evrim Nedir Ne Değildir? (Yayınlanmamış kitap bölümü), s. 1.

kargaşası ve bilgi kirliliği vardır. Herkesin evrimden anladığı ve kastettiği farklıdır. Evrim kelimesi; Tekâmül, Tebeddül, Tegayyür, Tahavvül ve Evolusyon gibi otuza yakın tabir ve terim yerine kullanılmaktadır. Bunlardan Tekâmül, Tebeddül, Tegayyür ve Tahavvül gibi tabirler, değişimi, başkalaşmayı ve farklılaşmayı ifade etmektedirler. Bunlar teori değil birer kanundur. Ancak bir türden bir başka türün tesadüfen meydana geldiğini ifade eden Evolusyon manasındaki evrim ise herhangi bir delile dayanmayan felsefi bir görüştür. Bu bakımdan evrim ve yaratılış terminolojisi hazırlanması zarureti vardır.³⁴ Evrimin karşılığı olarak kullanılan ve fakat değişik mefhumları ifade eden kelimelerden bazıları şunlardır:

Tekâmül: Tekâmül sözcük anlamıyla gelişme, olgunlaşma, farklı alanlarda farklı ve özelleşmiş anlamlarda kullanılan bir terimdir. Maneviyatı ilgilendiren alanlarda eksikliklerden arınma anlamında kullanılan bir kelimedir. Kısaca ruhların madde evrenindeki görgü ve deneyimini arttırması olarak tanımlanır. Tekâmül kavramı, günümüz bilim ve felsefe dilinde Batı dillerindeki “évolution” karşılığı olarak kullanılmaktadır. Modern Arapça’da istihâle, tahavvül, tatavvur, tebeddül gibi kelimelerle de ifade edilir.³⁵

Tekâmül kelimesi, evrimin manasını karşılamamaktadır. Çünkü tekâmül bir canlının kendi iç dinamiklerindeki değişikliklerle belirli bir seviyeye ulaşması, kemale ermesidir. Örneğin, elma çekirdeği tekâmül eder, elma ağacı haline gelir. Tek hücreden ibaret olan zigot tekâmül ederek Allah'ın izniyle yetişkin bir insan olur. **Tekâmül** bunun yerine kullanılmalıdır. *Bu manada kâinattaki bütün varlıklar tekâmül kanununa tabidir.* Bir canlının ilk yaratılışından itibaren günümüze kadar geçirdiği farz edilen ve ilmi tahkikle açıklanmaya çalışılan ve henüz nazariye olmaktan ileriye gidemeyen safhalara da "*filojeni*" denir. **Evrım** de bunun karşılığı olarak alınmalıdır.

İstihale: Sözlükte, “bir nesnenin önceki durumundan başka bir duruma dönüşmesi” demektir. Bir maddenin yapısında ve niteliklerinde bazı değişikliklerin meydana gelmesi sonucu başka bir maddeye dönüşmesi tabiatta sıkça rastlanılan bir

³⁴ <https://www.nurdanhaber.com/tr-tr/haberler/43206/1-uluslararası-bilimler-isiginda-yaratilis-kongresi-basin-bildirisi/>, (Eriş. Tr. 07 Ekim 2019).

³⁵ Mehmet Bayrakdar, “Tekâmül Nazariyesi”, DİA, İstanbul 2011, XXXX/337.

durumdur.³⁶ **Genel olarak kâinatın ve canlı varlıkların yaratılışı söz konusu olduğunda** en sonra İslam âlimleri, **istihale** kelimesini kullanmayı tercih etmişlerdir. Onların bu kelimeye yükledikleri mefhum ile evrim kelimesinin ifade ettiği mana arasında hiçbir irtibat yoktur. Esasen evrim yeni bir mefhum olduğu için Arapça'da tam oturmuş bir karşılığı yoktur. Bu sahadaki bazı otoriteler, evrimin tam karşılığı olarak "**tatavvur**" limesinin kullanılabileceğini ileri sürerler. Nitekim Arapça "**el-Müncid**" isimli lügatta da Darwin maddesinde bu teori, "**Tatavvur teorisi**" olarak geçmektedir. **Netice olarak** şu kesinlikle söylenebilir ki, **tekâmül** ve **istihale** kelimeleri, **evrim** mefhumunu karşılamaktan çok uzaktırlar. Bu ıstılahların tam oturmamış olmasını, evrim teorisinin yeniliğinden başka, teoriye yapılan tali ilavelerle kazandığı farklı manada aramak gerekir.

Tahavvül: Bu konuda yanlış değerlendirmelere sebep olan kelimelerden biri de tahavvüldür. İbrahim Hakkı Hazretleri, atom ve moleküllerin hal değiştirmesi olarak bahsettiği, tahavvülat-ı zerrat'ın elementlerin kademe kademe hangi mertebelerden geçerek insan vücudunda yer alması olarak tarif etmektedir: "O akıcı vücut, bitki alemine girerken bazı afetler, hastalıklar ona saldırır ve bu yüzden bitki olmaz. Yahut bitki olurken kemale gelmeden, olgunlaşmadan evvel bozulur. Bitkilik vasfını kaybeder ve hayvanlara yem olmaktan çıkar. Yahut hayvana yem olacak duruma gelir. Fakat yenmeden evvel yok olur gider ve bu yolda, bu suretle nice yıllar gecikir. Bazen de bir hayvan, insanın yemesine elverişli bir duruma gelmişken yenmeden evvel bozulur ve bu yüzden hayvanı insan mertebesine naklettirmeye, dönüşmeye engel olur. Bazen de bozulmadan insan mertebesine naklolur".³⁷ Bunun ifade ettiği mana da "*evrim*" kelimesiyle karşılanmaya çalışılmaktadır. Tahavvül kelimesinin yerine de "*evrim*"in kullanılması mümkün değildir. Çünkü **tahavvülle** izah edilmeye çalışılan, *atom veya moleküllerin bir mertebeden başka bir mertebeye geçişidir*. Görüldüğü gibi, bu bir sınıflamadır. Canlıların hikmetle ve kademe kademe yaratıldığına, bunlar arasında yapı benzerliklerinin bulunduğu dikkat çekilmektedir. Darwin'in, "*tabii seleksiyonla basit bir türden yüksek*

³⁶ Kâşif Hamdi Okur, "İstihâle", DİA, İstanbul 2016, Ek-1. Cilt, s, 674.

³⁷ Erzurumlu İbrahim Hakkı, Marifetname, Öz Ensar Yayınevi, İstanbul 2016, s, 30.

yapılı organizmaların tesadüfen teşekkül ettiği” görüşüyle yukarıdaki ifadeler, birbirleriyle iltibas edilmeyecek kadar açıktır.

SONUÇ

Nazzâm, Cahız, İhvanu’s-Safa, İbn Miskeveyh, Birunî, İbn-i Haldun, Kınalızade Ali Efendi gibi İslam âlimleri ve felsefeciler, bu konuyla alakalı olarak, ufak tefek ifade farklılıklarının ötesinde, esasta aynı manaları tekrar ettikleri görülmektedir. Aslında **İslam âlimlerinin evrim diye bir problemi yoktur.** Çünkü onların çalışmaları incelendiğinde, kâinatın oluşumunun ve canlıların yaratılmasının Yüce Allah tarafından gerçekleştirildiğini çok iyi ifade etmektedirler. Onlar, nizam, düzen, ilim, irade ve kudret açısından bir sineğin yaratılması ile güneşin yaratılması arasında bir fark olmadığını; birini yaratamayanın diğerini de yaratamayacağını çok iyi bilmektedirler. Dolayısıyla bir sineği ve güneşi yaratan bir kudretin, hurma ağacını da maymunu da insanı da ayrı ayrı yaratabileceğini bilmektedirler.

Aslında insanoğlunun kendi kökenine/orijinine izah araması tabii bir ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Bu noktada İslam âlimleri de müşahedeye uygun olarak, bu konuyu izah etmeye çalışmışlardır. Evrimcilerin de iddialarını desteklemek için geçmişten delil aramaları doğal bir durumdur. Ancak, her konuda olduğu gibi bu konuda da geçmişteki bu mana ve mefhumların ifade edildiği kelime ve kavramların delaletine dikkat edilmesi, yanlış anlama ve istismarı ortadan kaldıracaktır. Dolayısıyla değişim ve başkalaşımı ifade eden her kelime yerine "evrim" kullanılırsa, doğru bir sonuca varılamayacağı gibi, kavram kargaşasından kurtulmak da mümkün olmamaktadır.

Son olarak, kâinat ve canlı varlıkların oluşumuna dair, evrimci ve yaratılışçı görüş arasındaki farklılıkları bir tablo üzerinden sunalım:

Evrimci görüşü savunan felsefeci ve araştırmacıların savunduğu varlıkların (canlıların) oluşum prensipleri³⁸

Tedricilik (kademeli gelişme), yani evrim hadiseleri uzun zaman içinde ve adım adım cereyan etmiştir.

Kur’ân’a göre ve İslam âlimlerinin savunduğu varlıkların (canlıların) oluşum prensipleri

Varlığın (canlıların) meydana gelmesi Yüce Allah’ın emri ile ve birbirinden bağımsız olmaktadır.

³⁸ <https://sorularlailslamiyet.com/islam-alimlerinin-evrim-gorusu>. (Erş. Tarihi 06.10.2019).

Bir türden başka bir tür veya bir varlıktan başka bir varlık hâsıl olmuştur.

Günümüzdeki bütün varlıklar, tek bir hücrenin farklılaşmasıyla meydana gelmiştir. Yani tek hücreden omurgasız çok hücreliler, onlardan balık, balıktan kurbağa, kurbağadan sürüngen, sürüngenden kuş ve memeli ve neticede maymundan insan hâsıl olmuştur.

Bütün hadiseler, tesadüfen ve kendi kendine cereyan eder.

Evrin hadiseleri söz konusu olmadığı gibi, türler arası geçiş söz konusu değildir.

Tüm canlı varlıklar sudan yaratılmıştır. Ancak, Allah'ın emretmesiyle her bir varlık kendine ait hücre ile hâsıl olmaktadır. Günümüzde halen yeni türler yaratılmaktadır. Ve insan maymundan değil Yüce Allah'ın en şerefli mahlûkudur.

Hiçbir hadise, tesadüfen meydana gelmediği gibi, Yüce Allah'ın ilmine, iradesine ve kudretine dayanarak, bir hikmetle cereyan etmektedirler.

KAYNAKÇA

- Wikipedia. Islamic Philosophy And The Struggle For Existence. Alındığı Tarih: 13 Eylül 2019. Alındığı Yer: Wikipedia.
- Al Jahiz. Alındığı Tarih: 13 Eylül 2019. Alındığı Yer: Wikipedia
- Miskawayh. Tarih: 13 Eylül 2019. Alındığı Yer: Wikipedia
- M. S. Shah. Pre-Darwinian Muslim Scholars' Views On Evolution. Alındığı Tarih: 13 Eylül 2019. Alındığı Yer: University of the Punjab
- F. Rosenthal. Mukaddime. Alındığı Tarih: 13 Şubat 2019. Alındığı Yer: İbn Haldun
- Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri. (2016). *Marifetname*. ISBN: 6054058088. Yayın Evi: Erzurum Araştırma Yayıncılık.
- İbnalhaytham. Who Was Ibn Al-Haytham. Alındığı Tarih: 14 Eylül 2019. Alındığı Yer: İbnalhaytham
- Ibn Al Haytham. Alındığı Tarih: 14 Eylül 2019. Alındığı Yer: Wikipedia
- E. Akhmetova. Development Of The Theory Of Evolution. Alındığı Tarih: 14 Eylül 2019. Alındığı Yer: Historia Factory
- Stanford University. Ikhwân Al-Safâ'. Alındığı Tarih: 14 Eylül 2019. Alındığı Yer: Stanford University
- D. Ikhwan al-Safa'. Ikhwan Al-Safa'. Alındığı Tarih: 14 Eylül 2019. Alındığı Yer: Internet Encyclopedia of Philosophy
- Wikipedia. Brethren Of Purity. Alındığı Tarih: 14 Eylül 2019. Alındığı Yer: Wikipedia
- İslam Ansiklopedisi. İslam Ansiklopedisi. Alındığı Tarih: 14 Eylül 2019. Alındığı Yer: İslam Ansiklopedisi
- A. A. Ziadat. (1986). *Western Science In The Arab World: The Impact Of Darwinism 1860–1930*. ISBN: 9781349183456. Yayın Evi: Springer.
- J. Z. Wilczynski. (1959). On The Presumed Darwinism Of Alberuni Eight Hundred Years Before Darwin. *The History of Science Society*, sf: 459-466.

- E. C. Sachau. (2013). *Alberuni's India: An Account Of The Religion, Philosophy, Literature, Geography, Chronology, Astronomy, Customs, Laws And Astrology Of India.*, Volume 1. ISBN: 9781136383571. Yayın Evi: Routledge.
- Farabi. (2019). *El-Medinetü'l Fâzıla*. ISBN: 6054239236. Yayın Evi: Divan Kitap.
- S. H. Nasr. (1993). *An Introduction To Islamic Cosmological Doctrines*. ISBN: 0791415163. Yayın Evi: SUNY Press.
- İ. Yakıt. (2019). Kınalı-Zade Ali Efendi'nin Evrim Düşüncesi. *DergiPark*.
- İbn Haldun, Mukaddime I-II, Trc. Halil Kendir, Yenişafak Kültür Armağanı, Ankara 2004.
- Neil A. Champbell-Jane B. Reece, Biyoloji, (çev: Ertunç Gündüz-İsmail Türkan), 2. Baskı, Palme Yayıncılık, Ankara 2008.
- Fuat Sezgin, İslam'da Bilim ve Teknik, I-XIII, 4. Baskı, TÜBA Yayınları, İstanbul 2008, I/1-24.
- Mehmet Bayrakdar, İslam'da Evrimci Yaratılış Teorisi, 1. Baskı, Otto Yayınları, Ankara 2018, s. 195.
- İlyas Çelebi, "Nazzâm", DİA, İstanbul, 2006, XXXII/466.
- Kitâbu'l-Hayavân, I-VII, Kahire 1323-1325; nşr. Abdüsselâm M. Hârûn, I-VII, Kahire 1939-1945.
- Teoman Duralı, *Biyoloji Felsefesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992.
- Mahmut Kaya, "Farabi", DİA, İstanbul 1995, XII/145-147.
- Farabi, İdeal Devlet *el-Medinetü'l Fâzıla*, Çev.: Ahmet Arslan, Divan Kitap Yayınevi, 2015.
- Enver Uysal, "İhvân-ı Safâ", DİA, İstanbul 2000, XXII/1-6.
- Günay Tümer, "Biruni", DİA, İstanbul 1982, VI/206.
- Süleyman Uludağ, "İbn Haldun", DİA, İstanbul 1999, XX/1-7.
- İbn Haldun, Mukkadime, 2. Baskı, Çev.: Zakir Kadiri Ugan, İstanbul 1968, I/241-245.
- İsmail Yakıt, "Kınalı-Zade Ali Efendi'nin Evrim Düşüncesi", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları*; Sayı 23 (1991); ss. 51-60.
- Hüseyin Allahverdi, Biyolojide Evrim Nedir Ne Değildir? (Yayınlanmamış kitap bölümü).
- <https://www.nurdanhaber.com/tr-tr/haberler/43206/1-uluslararası-bilimler-isiginda-yaratilis-kongresi-basin-bildirisi/>, (Erş. Tr. 07 Ekim 2019).
- Mehmet Bayrakdar, "Tekâmül Nazariyesi", DİA, İstanbul 2011, XXXX.
- Kâşif Hamdi Okur, "İstihâle", DİA, İstanbul 2016, Ek-1. Cilt.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, Marifetname, Öz Ensar Yayınevi, İstanbul 2016.
- <https://sorularlaislamiyet.com/islam-alimlerinin-evrim-gorusu>.(Erş.Tarihi 06.10.2019).

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

TEFSİRLER VE ŞÂZ TEVİLLER AÇISINDAN KUR'AN-I KERİM'DE YILDIZLARIN KONUMU

Doç. Dr. Haydar Halil İSMAİL

Iğdır Üniv. İlahiyat Fakültesi

E-posta: haedaralkhldy1978@gmail.com

مواقع النجوم في القرآن الكريم بين التفسير المنضبط والتأويل الشاذ

الاسم : حيدر خليل إسماعيل

البلد : تركيا

الشهادة العلمية واللقب : دكتوراه / استاذ مساعد

الموقع الالكتروني : haedaralkhldy1978@gmail.com

يلقي البحث بضلاله على مسألة كونية ذكرت في القرآن الكريم سيقف في معرض الاستدلال بها على إثبات وحدانية الله وبديع صنعه عز وجل وتثبت حاكميته على خلقه الا وهي مواقع النجوم والافلاك ، ولكن نجد أمام هذه النصوص الكريمة مساران تفسيريان مسار يكشف عن اسرارها ويؤول ألقاظها وفق المنهج المنضبط القائم على الأسس المعتمدة تفسيريا وهم الجمهور الاعظم الذين يمثلون التفسير المحمود ، إذ يرون أنها الافلاك السماوية والنجوم الزاهرة المستتيرة في سقف المعمورة الدالة على صدق المخبر صلى الله عليه وسلم عن المخبر عنه جل جلاله وعلى المعجزة الخالدة كبرهان على ذلك ، وأمام هذا المسار مسار آخر متعرج سلك فيه أصحابه مسلك العشوائية والفوضوية في الرؤية المنبثقة عن المغالطات وخط الورقات وسبك العبارات البعيدة عن تلكم القواعد المتفق عليها لدى السواد الاعظم من المسلمين ، ويمثل هذا الاتجاه ما يسمون بأصحاب التفسير المذموم ومنهم المهندس محمد شحرور الذي عرف بنظرياته الغريبة وأقواله الشاذة غير المنضبة والتي منها ما ألقاه في أكثر من لقاء متلفز على القنوات الفضائية حول معنى مواقع النجوم والفجر والليل العشر والشفع والوتر وغير ذلك من النصوص القرآنية ، فمدار البحث قائم على رد آرائه الشاذة بالمسلك العلمي والانضباط القواعدي في علم التفسير والله والموفق .

الكلمات المفتاحية : علم الفلك ، التفسير المحمود ، التفسير المذموم ، محمد شحرور

المقدمة :

بسم الله والحمد لله والصلاة والسلام الأتمان الأكملان على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه ومن والاه وبعد , فلقد أقسم الله عز وجل في كتابه الكريم بمواقع النجوم، وفي هذا القسم إشارة إلى أهمية المقسم به، وهذا ما توصل إليه العلم الحديث؛ إذ أثبت العلماء أننا لا نستطيع أن نرى النجوم من على سطح الأرض أبدًا، ولكننا نرى المواقع التي مرت بها، وهذه المواقع تتغير من لحظة لأخرى بسرعة تتناسب مع تحرك النجم في مداره، مع إضافة أن الكون بمجراته في توسع مستمر حتى الآن , ولقد كشف العلم الحديث صدق ما تضمنته هذه الآيات الباهرات من معاني دقيقة ومعجزات عظيمة تدل على مشكاة وحي الرسالة الخالد وصدق المخبر عنه صلى الله عليه وسلم , وما جاء في أقوال المفسرين ما يدل بشكل جلي على أن المراد بمواقع النجوم هو ما في فضاء الله الواسع تحت سقف السماء هو النجوم ومواقعها بالمعنى الحقيقي وهو ما ذهب إليه جمهور المفسرين ؛ حيث إن في هذا دليلا دامغا على إعجاز القرآن الكريم ، على خلاف ما إذا كان المراد من معنى النص الكريم ما ذهب إليه بعض المحدثين في عصر النهضة العلمية والاكتشافات المتطورة من أن المراد بمواقع النجوم هو القسم بالقرآن من حيث تنجيده أي تفريقه وهذا بعيد جدا وسنبين ذلك في هذا البحث والذي سيقسم الى مبحثين يضم الاول منهما الحديث عن اقوال المفسرين في معنى الآية والراجح منها وفي الثاني يشمل الكلام فيه الاكتشافات العلمية المذهلة لمواقع النجوم والربط بينها وبين اقوال المفسرين , ثم الخاتمة واهم النتائج .

وأخيرا أسأل الله تعالى أن يلهمني الصواب والهدى الى سبيل الرشاد فما اصبت فمن الله وما اخطأت فمن نفسي المقصرة والله ولي والتوفيق .

المبحث الأول : أقوال المفسرين في معنى النص الكريم :

ذهب جمهور المفسرين إلى أن المراد من مواقع النجوم المعنى الحقيقي لدلالاتها ولكن على وجوه مختلفة سنبينها فيما يأتي

يرى الطبري عند تفسيره لقوله عز وجل: (فلا أقسم بمواقع النجوم):[الواقعة:75] أن المقصود (بمواقع النجوم) ؛ أي: بمساقط كواكب السماء ومغاربها، كما جاء في رواية عن قتادة والحسن، على أن الوقوع بمعنى السقوط والغروب، وتخصيصها بالقسم لما في غروبها من زوال أثرها، والدلالة على وجود مؤثر دائم لا يتغير.

وأخرج عبد الرزاق وابن جرير عن قتادة أنها منازلها ومجاريها، على أن الوقوع: النزول كما يقال: على الخبير سقطت، وهو شائع، والتخصيص لأن له عز وجل في ذلك

من الدليل على عظيم قدرته وكمال حكمته ما لا يحيط به نطاق البيان. وقال جماعة منهم (1) ابن عباس: النجوم نجوم القرآن ومواقعها أوقات نزولها

في حين ذهب القرطبي: إلى أن المراد بمواقع النجوم مساقطها ومغاربها في قول قتادة وغيره، وفي قول عطاء بن أبي رباح: منازلها، وفي قول الحسن: انكدارها وانتثارها (2) يوم القيامة.

ويشير ابن كثير إلى هذا المعنى مؤكداً قيمة هذا القسم، وأن فيه دلالة على المقسم به فيقول: قال مجاهد: مواقع النجوم في السماء، ويقال مطالعها ومشارقها، وكذا قال الحسن وقتادة، وهو اختيار ابن جرير، وعن قتادة مواقعها: منازلها، وعن الحسن أيضاً أن المراد بذلك: انتثارها يوم القيامة، وقوله: (وإنه لقسم لو تعلمون عظيم) [الواقعة: 76] ؛ أي: وإن هذا القسم الذي أقسمت به لقسم عظيم، لو تعلمون عظمته لعظمت المقسم به عليه (3).

وهو ما نقله أبو حيان والألوسي وغيرهما فضلاً عن أنهم ذكروا وجهاً آخر وهو أن المراد بالنجم ومواقع النجم هو نجوم القرآن ونزوله مفرقا على النبي الأكرم صلى في حين يرى الزمخشري أن هذا الوجه يأتي على المجاز لا على (4) الله عليه وسلم ، علماً أن حمل القرآن على الحقيقة أولى من حمله على المجاز إذا استويا ، (5) الحقيقة مع أن حمل النص هنا على الحقيقة هو الأقرب للحس والواقع والنفوس ، فضلاً عن أن الفواصل القرآنية المرسومة في المصحف الآن لم تكن على عهد النبي صلى الله عليه وسلم بلشكل إلا ما علم منه بوقوف النبي صلى الله عليه وسلم عليه سماعا ولهذل حصل الخلاف بين القراء في رؤوس الآيات لبعض سور القرآن الكريم ، ومنه نشأ الخلاف في (6) حكم الفاصلة القرآنية هل هو توقيفي أم اجتهادي .

ويشير صاحب الظلال إلى أن السياق في سورة الواقعة تحدث عن حقيقة وجود الله عز وجل، غير أنه يلتفت التفاتة أخرى إلى المكذبين بهذا القرآن؛ فيربط بينه وبين هذا الكون في قسم عظيم من رب العالمين: (فلا أقسم بمواقع النجوم ، وإنه لقسم لو تعلمون عظيم ، إنه لقرآن كريم ، في كتاب مكنون ، لا يمسه إلا المطهرون ، تنزيل من رب العالمين [الواقعة: 75-80]).

ولم يكن المخاطبون يوم ذاك يعرفون عن مواقع النجوم إلا القليل، الذين يدركونه بعيونهم المجردة؛ ومن ثم قال لهم: (وإنه لقسم لو تعلمون عظيم)، فأما نحن اليوم فنذكر من عظمة هذا القسم المتعلق بالمقسم به، نصيباً أكبر بكثير مما كانوا يعلمون، وإن كنا نحن أيضاً لا نعلم إلا القليل عن عظمة مواقع النجوم.

وهذا القليل الذي وصلنا إليه بمرصدنا الصغيرة، والمحدودة المناظير، يقول لنا : إن مجموعة واحدة من مجموعات النجوم التي لا تحصى في الفضاء الهائل الذي لا نعرف له حدوداً -مجموعة واحدة هي المجرة التي تنتسب إليها أسرتنا الشمسية- تبلغ ألف مليون نجم!

ويقول الفلكيون: إن من هذه النجوم والكواكب التي تزيد على عدة بلايين نجم، ما يمكن رؤيته بالعين المجردة، وما لا يرى إلا بالمجاهر والأجهزة دون أن تراه، هذه كلها تسبح في الفلك الغامض؛ ولا يوجد أي احتمال أن يقترب مجال مغناطيسي لنجم من مجال نجم آخر، أو يصطدم بكوكب آخر، إلا كما يحتمل تصادم مركب في البحر الأبيض المتوسط بآخر في المحيط الهادي، يسيران في اتجاه واحد وبسرعة واحدة، وهو احتمال بعيد، وبعيد جداً إن لم يكن مستحيلاً. وكل نجم في موقعه المتباعد عن موقع إخوته، قد وضع هناك بحكمة وتقدير، وهو منسق في آثاره وتأثيراته مع سائر النجوم والكواكب؛ لتتوازن هذه الخلائق كلها في هذا الفضاء الهائل.

فهذا طرف من عظمة مواقع النجوم، وهو أكبر كثيراً جداً مما كان يعلمه المخاطبون بالقرآن أول مرة، وهو في الوقت ذاته أصغر بما لا يقاس من الحقيقة الكلية لعظمة مواقع النجوم! فالأمر أوضح وأجلى من أن يحتاج إلى قسم (وإنه لقسم لو تعلمون عظيم) ، وهذا التلويح بالقسم والعدول عنه أسلوب ذو تأثير في تقرير الحقيقة التي لا (7)تحتاج إلى القسم؛ لأنها ثابتة واضحة

ومن ثم؛ فالمقصود بمواقع النجوم لدى جمهور المفسرين أنها المطالع والمساقط، أو الانتشار والانكدار يوم القيامة، أو السماء، أو الأنواء التي يزعم أهل الجاهلية أنهم يمطرون بها، فضلاً عن قول بعضهم بأنها نجوم القرآن.

ومن هنا يمكن القول بأن المعنى القرآني العظيم يشير إلى ثلاثة معان لهذه المواقع:

• المعنى الأول: أن بين النجوم مسافات يستحيل على العقل تصورها؛ فبين الأرض وبعض المجرات -على سبيل المثال- عشرون ألف مليون سنة ضوئية، والمجموعة الشمسية طولها ثلاث عشرة ساعة ضوئية، ومجرة درب التبانة طولها مئة وخمسون ألف سنة ضوئية، إذا فهذه المسافات التي لا يعلمها إلا الله عز وجل تدل على عظمة هذا القسم.

• المعنى الثاني: أن هذه النجوم ليس لها موقع واحد، بل لها مواقع، إذاً فهي نجوم متحركة، وكل شيء يسبح في فلك خاص به: (كل في فلك يسبحون) [الأنبياء:33].

إن كلمة "مواقع" في هذه الآية هي سر إعجازها؛ فالموقع لا يعني أن صاحب الموقع موجود فيه، فالله عز وجل لم يقسم بالمسافات التي بين النجوم، ولكنه أقسم بالمسافات التي بين مواقع النجوم؛ وذلك لأن النجوم متحركة وليست ثابتة؛ لذلك قال عز وجل: (وإنه لقسم لو تعلمون عظيم) ، فهذه المواقع وفق نظام عجيب؛ حيث يكون للنجم في كل ثانية موقع جديد.

• المعنى الثالث: بين النجوم تجاذب؛ فالكتلة الأكبر تجذب الكتلة الأصغر، وثمة عامل آخر هو مرجع المسافة بينهما، فلو أن مواقع النجوم تغيرت لاختل توازن الكون، ولارتطمت النجوم بعضها ببعض، وأصبح الكون كتلة واحدة، هذه المواقع مدروسة و(8)بغاية فائقة؛ حيث يكون محصلها دوراناً واستقراراً

إذا فدلالات هذه الآية تشير إلى مدى التطابق بين الحقائق التي تم اكتشافها في القرن الماضي وبين إشارات القرآن الكريم الذي أنزله الله منذ قرون عديدة.

أليست هذه الآية تحمل كثيراً من آيات الإعجاز في الكون؟! أليست رداً قوياً على من ينكر إعجاز القرآن العلمي؟! وعليه فكيف ينكر الطاعنون الإعجاز العلمي في هذه الآية العظيمة

, وهذا ما سنلقي الضوء عليه في المبحث الثاني .

المطلب الثاني : رأي محمد شحرور في معنى مواقع النجوم والرد عليه

يرى محمد شحرور كما في كتابه (الكتاب والقرآن قراءة معاصرة) وكذا من خلال قنوات متلفزة وفي برامج عدة أن معنى قوله تعالى (فلا أقسم بمواقع النجوم) هو تنجيم القرآن أو الفواصل بين الآيات بمعنى تفريقه على نحو عشرين سنة مدة تنزل القرآن على قلب النبي صلى الله عليه وسلم على اعتبار أن هذا من المتشابه مستدلاً بقوله تعالى : (والنجم والشجر يسجدان) [النجم:6] على أن المراد بالنجم في سورة الرحمن هو النباتات , إذن ليس المراد به النجم الذي في (9)الذي لا ساق له في مقابلة الشجر الذي له ساق السماء ويقول أن النجوم سميت بهذا الأسم لأنها مفرقة وغير متصلة وعليه فليس المراد بمواقع النجوم في الواقعة هو مواقع النجوم التي ذكرناها فيما سبق , ومع أن هذا المعنى , إلا أنه بعيد علاوة على ذلك أنه يقوم بتفسير قوله (10)متبادر ووارد في لغة القرآن تعالى (والفجر, وليال عشر , والشفع والوتر) [الفجر:1-3] , أن الفجر هو الانفجار

الكوني والليال العشر هي المراحل التي مر بها الضوء حتى ظهر من تفاعل النيوترون الى الهيدروجين و مروراً بتشكيل الضوء , كما يشير إلى أن المراد بالشفع والوتر هو !!!⁽¹¹⁾ الهيدروجين الذي نيوترون وبروتون والكثرون واحد

والمتتبع لكلام الشحرور سيجد تناقضات كبيرة وواضحة وتأويلاً بعيداً جداً عن روح النص لفظاً ومعنى وربما يظهر ذلك جلياً لمن لديه أدنى حسن لغوي وبلاغي , وعلى العموم فإن هذا المعنى يمكن رده بعدة أدلة منها أن المعنى الذي ذكره فإنه وإن كان متبادراً في اللغة إلا أنه من باب المجاز كما صرح بذلك الزمخشري وذكرناه آنفاً فصيرورة المعنى القرآني الى الحقيقة أولى من المجاز , ثم سورة الواقعة قد جاءت في الجزء الثامن والعشرين من القرآن والمتتبع للسور فيه سيجد أن مساحة كثيرة من الآيات تحدثت عن الافلاك والاجرام والنجوم وسقف المعمورة سماء الدنيا مثلاً : (والسماء ذات الحبك) [الذاريات:7] , (والسماء بنيناها بأيدٍ وإنا لموسعون) [الذاريات:47] , (والبيت المعمور والسقف المرفوع) [الطور:4-5] , (وإن يروا كسفاً من السماء ساقطاً يقولوا سحباً مكروماً) [الطور:44] , (والنجم إذا هوى) [النجم:1] , (وأنه هو رب الشعري) [النجم:49] , (اقتربت الساعة وانشق القمر) [القمر:1] , (والشمس والقمر بحسبان , والنجم والشجر يسجدان , والسماء رفعها ووضع الميزان) [الرحمن:5-7] , (رب المشرقين ورب المغربين) [الرحمن:17] (يا معشر الجن والإنس إن استطعتم أن تنفذوا من أقطار السموات والأرض فانفذوا لا تنفذون إلا بسلطان , بأي آلاء ربكما تكذبان , يرسل عليكم شواظ من نار ونحاس فلا تنتصران , بأي آلاء ربكما تكذبان , فإذا انشقت السماء فكانت وردة كالدهان) [الرحمن:33-37] , (هو الذي خلق السموات والأرض في ستة أيام ثم استوى على العرش يعلم ما يلج في الأرض وما يخرج منها وما ينزل من السماء وما يعرج فيها وهو معكم أين ما كنتم والله بما تعملون بصير) [الحديد:4] , فنلاحظ صراحة دلالة هذه الآيات على ما ذكرنا ما يدل أن الله تعالى يريد منا أن نتفكر في خلقه لنزداد يقيناً وتسليماً وتصديقاً بواحدانيته وعظمته ليرجع ذلك كله بالنفع الإيماني لنا , إذن بعد هذا العرض يمكن القول أن ما ذهب إليه الشحرور بعيد كل البعد عن مدلولات النص الكريم في خطابه المراد منا فهمه , وأن تأويله أخذ مسافة بعيدة عن جادة الصواب المتمثل بمنهج أهل التفسير المحمود .

المبحث الثاني : الحقائق العلمية حول مواقع النجوم :

توطئة :

النجوم أجرام سماوية منتشرة بالسماء الدنيا، كروية أو شبه كروية، غازية وملتهبة، مضيئة بذاتها، متماسكة بقوة الجاذبية على الرغم من بنائها الغازي، هائلة الكتلة، عظيمة الحجم، عالية الحرارة بدرجة مذهلة، وتشع موجات كهرومغناطيسية على هيئة كل من الضوء المرئي وغير المرئي بجميع موجاته.

ويمكن بدراسة ضوء النجم الواصل إلينا التعرف إلى العديد من صفاته الطبيعية والكيميائية مثل: درجة لمعانه، شدة إضاءته، درجة حرارته، حجمه، متوسط كثافته، كتلته، تركيبه الكيميائي، مستوى التفاعلات النووية فيه، موقعه منا، سرعة دورانه حول محوره، سرعة جريه في مداره، سرعة تباعده عنا أو اقترابه منا، إلى غير ذلك من صفات⁽¹²⁾.

وآلاف النجوم التي نراها بالعين والملايين التي نراها بالتلسكوب -بالإضافة إلى الشمس- هي غازات عملاقة، بداخلها أفران نووية تطلق كميات هائلة من كل أنواع الطاقة، وهي مصدر الضوء والطاقة في الكون.

وتتراوح أقطار النجوم بين نحو 450 مرة أصغر من قطر الشمس إلى نحو 1000 مرة أكبر منه ، أما كتلة النجوم فتتراوح بين نحو واحد على عشرين من كتلة الشمس، وحتى خمسين مرة منهما، وتتراوح حرارة أسطح النجوم بين 3000 درجة مئوية و 50 ألف درجة مئوية.

وتبدو النجوم وكأنها ثابتة في مكانها، ولكن في الواقع لا يوجد شيء ثابت، فجميع المجرات والنجوم تتحرك، ونظرًا لبعدها الكبير جدًا عن الأرض تبدو لنا النجوم ثابتة بالنسبة إلى النجوم الأخرى، ولكن مع طول الزمن يظهر لنا على الأرض اختلاف مواقع النجوم⁽¹³⁾.

المطلب الأول : الاكتشافات العلمية الحديثة في مواقع النجوم:

لم يكن متاحًا للإنسان قياس الأبعاد التي بينه وبين النجوم، عندما كان يستخدم مقاييس بسيطة، وعلى أشد الأحوال كان قياس تلك المسافات وتقديرها بالأيام، لكن لما جاء العلماء في العصر الحديث وأخذوا يدرسون النجوم والأجرام السماوية الأخرى - وجدوا أن السماء تتكون من تجمعات هائلة من النجوم والكواكب والأجرام الأخرى، وأسماوا كل تجمع من تلك التجمعات بـ "المجرة".

يقول د. زغلول النجار: "والمجرات هي نظم كونية شاسعة الاتساع تتكون من التجمعات النجمية والغازات والغبار الكونيين "الدخان الكوني" بتركيز يتفاوت من موقع لآخر في داخل المجرة، وهذه التجمعات النجمية تضم عشرات البلايين إلى ملايين البلايين من النجوم في المجرة الواحدة، وتختلف نجوم المجرة في أحجامها، ودرجات حرارتها، ودرجات لمعانها، وفي غير ذلك من صفاتها الطبيعية والكيميائية، وفي مراحل دورات حياتها وأعمارها".

وقد لاحظ العلماء أن هذه النجوم تبعد عنا مسافات شاسعة لا يمكن قياس أبعادها بالمقاييس التقليدية، فاتفق العلماء على وحدة قياس كونية تعرف باسم "السنة الضوئية"، وهي المسافة التي يقطعها الضوء بسرعه (المقدرة بنحو الثلاث مئة ألف كيلو متر في الثانية) في سنة من سنيننا الأرضية، وهي مسافة مهولة تقدر بنحو 9,5 مليون مليون كيلو متر.

ومجموعتنا الشمسية عبارة عن واحدة من حشد هائل للنجوم يسمّى "المجرة"، وهي على هيئة قرص مفرطح يبلغ قطره مئة ألف سنة ضوئية، وسمكه نحو عشر ذلك، وتقع مجموعتنا الشمسية على بعد ثلاثين ألف سنة ضوئية من مركز المجرة، ومئة ألف سنة ضوئية من أقرب أطرافها، وتحتوي مجرتنا (درب اللبانة) (The Milky Way على تريليون (أي مليون مليون) نجم، وبالجزء المدرك من السماء الدنيا متنا ألف مليون مجرة على الأقل، تسبح في ركن من السماء الدنيا يقدر قطره بأكثر من عشرين ألف مليون سنة ضوئية، وأقرب المجرات إلينا تعرف باسم "سحب (تبعد عنا بمسافة مئة وخمسين ألف سنة ضوئية. Magellanic Clouds ماجلان")

وأقرب هذه النجوم إلينا هي الشمس التي تبعد عنا بمسافة مئة وخمسين مليون كيلو متر، فإذا انبثق منها الضوء بسرعه المقدره بنحو ثلاث مئة ألف كيلو متر في الثانية من موقع معين مرت به الشمس، فإن ضوءها يصل إلى الأرض بعد ثماني دقائق وثلاث الدقيقة تقريباً؛ أي إن هذه المسافة الهائلة يمكن التعبير عنها بالقول: إن الشمس تبعد عنا ثماني دقائق ضوئية، وذلك بوحدة القياس المسماة "السنة الضوئية"، ويلي الشمس في القرب إلينا النجم المسمّى "ألfa قنطورس"، ويبعد عنا مسافة 4,4 سنة ضوئية؛ أي ما يعادل 42 مليون مليون كيلو متر تقريباً، وهناك نجم الشعري اليمانية، وهو أسطع النجوم التي نراها في السماء وليس أقربها، يقع على بعد 9 سنوات ضوئية، بينما يبعد عنا النجم القطبي بنحو 400 سنة ضوئية، ومنكب الجوزاء يبعد عنا بمسافة 1600 سنة ضوئية، وأبعد نجوم مجرتنا (درب اللبانة) يبعد عنا بمسافة ثمانين ألف سنة ضوئية.

فإذا كان هذا بالنسبة إلى النجوم التي نشاهدها، فكيف بالنجوم التي لا نشاهدها ونحتاج إلى تلسكوبات وأجهزة متطورة لكي نشاهدها؟! فهناك مجرات تبعد عنا أكثر من بليون (ألف مليون) سنة ضوئية، ولقد أسهمت المراصد الفضائية حديثاً في اكتشاف نجوم ومجرات، وأشبه نجوم قد حدثت وتمت فعلاً منذ بلايين السنين، وإن الله وحده هو العليم بحالها الآن، فلم يكن الإنسان قد وجد بعد على الأرض عندما انطلق الضوء من هذه النجوم منذ عشرة بلايين سنة ضوئية.

ومما اكتشف أيضاً أن هذه النجوم مع تباعدها فإنها تتحرك بسرعات هائلة جداً منتقلة من موقعها الحالي إلى موقع جديد وهكذا باستمرار؛ الأمر الذي يجعل هذا الأمر مثيراً للدهشة.

أي إنه لا يمكن لنا رؤية النجوم من على سطح الأرض أبداً، ولا بأي وسيلة مادية، وكل الذي نراه من نجوم السماء هو مواقعها التي مرت بها ثم غادرتها، إما بالجري في الفضاء الكوني بسرعات مذهلة، أو بالانفجار والاندثار، أو بالانكدار والطمس. فالشمس التي تبعد عنا بمسافة مئة وخمسين مليون كيلو متر، إذا انبثق منها الضوء بسرعه المقدره بنحو ثلاث مئة ألف كيلو متر في الثانية من موقع معين مرت به الشمس، فإن ضوءها يصل إلى الأرض بعد ثماني دقائق وثلاث الدقيقه تقريباً، بينما تجري الشمس بسرعة تقدر (فتكون الشمس قد Vega بنحو 19 كيلو مترًا في الثانية في اتجاه نجم النسر الواقع) تحركت لمسافة لا تقل عن عشرة آلاف كيلو متر عن الموقع الذي انبثق منه الضوء.

وتدور الشمس حول نفسها مرة كل 27 يوماً في المتوسط، وتجري مع الشمس مجموعتها الشمسية بسرعة فائقة تبلغ 220 كيلو مترًا في الثانية منتمية لمجرتنا، وكل النجوم الأخرى تدور حول نفسها وحول المجرة التي تنتمي إليها، وتتباعد المجرات عن بعضها في فضاء الكون السحيق، وهكذا فنحن من على سطح الأرض لا نرى النجوم أبداً، ولكننا نرى صوراً قديمة للنجوم انطلقت من مواقع مرت بها، وتتغير هذه المواقع من لحظة إلى أخرى بسرعات تتناسب مع سرعة تحرك النجم في مداره، ومعدلات توسع الكون، وتتباعد المجرات عنا، ويتحرك بعضها بسرعات تقترب أحياناً من سرعة الضوء، وأبعد نجوم مجرتنا عنا -كما ذكرنا- يصلنا ضوءه بعد ثمانين ألف سنة من لحظة انبثاقه من النجم، بينما يصلنا ضوء بعض النجوم البعيدة عنا بعد بلايين السنين، وهذه المسافات الشاسعة مستمرة في الزيادة مع الزمن؛ نظراً لاستمرار تباعد المجرات عن بعضها بعضاً في ضوء ظاهرة الاتساع

ومن النجوم التي تتلألأ أضواؤها في سماء ليل الأرض ما قد انفجر وتلاشى أو طمس واختفى منذ ملايين السنين؛ لأن آخر شعاع انبثق منها قبل انفجارها أو طمسها لم⁽¹⁴⁾ يصل إلينا بعد، والضوء القادم منها اليوم يعبر عن ماضٍ قد يقدر بملايين السنين

لقد ثبت علمياً أن الضوء مثل المادة ينحني في أثناء مروره في مجال تجاذبي مثل الكون. وعليه؛ فإن موجات الضوء تتحرك في صفحة السماء الدنيا في خطوط منحنية، وحينما ينعطف الضوء الصادر من النجم في مساره إلى الأرض، فإن الناظر من الأرض يرى موقعاً للنجم على استقامة بصره، وهو موقع يغاير موقعه الذي صدر منه الضوء؛ الأمر الذي يؤكد مرة أخرى أن الإنسان من فوق سطح الأرض لا يمكنه أن يرى النجوم أبداً.

ثم إن النجوم في داخل المجرة الواحدة مرتبطة مع بعضها بالجاذبية المتبادلة بينها، التي تحكم مواقع النجوم وكتلها، فمواقع النجوم على مسافات تتناسب طردياً مع كتلتها، ومرتبطة ارتباطاً وثيقاً بقوى الجاذبية التي تمسك بها في تلك المواقع، وتحفظ السماء أن تقع على الأرض إلا بإذن الله.

كما أثبتت دراسات الفلك ودراسات كل من الفيزياء الفلكية والنظرية، أن الزمان والمكان شيئان متواصلان، ومن هنا كانت مواقع النجوم المترامية الأبعاد تعكس أعمارها الموغلة في القدم، التي تؤكد أن الكون الذي نحيا فيه ليس أزلياً، بل كانت له بداية يحددها الدارسون باثني عشر بليوناً من السنين على أقل تقدير، ومن هنا كان في القسم بمواقع النجوم إشارة إلى قدم الكون مع حدوثه، وهي حقائق لم يتوصل إليها العلم المكتسب إلا⁽¹⁵⁾ بنهاية القرن العشرين

المطلب الثاني : كيفية تحديد مواقع النجوم :

يستخدم الفلكيون زاوية اختلاف المنظر أو التزيح من أجل قياس أبعاد النجوم القريبة منا، فعندما تقوم بتوجيه بصرك نحو إحدى البنايات مثلاً، فإنك ستري بيوتاً أو علامات أخرى بعيدة خلف البناية، ولو تحركت قليلاً إلى اليمين أو اليسار، ونظرت إلى البناية نفسها، ستري أن العلامة التي كانت تقع خلف البناية قد تحركت ظاهرياً وأصبحت في مكان آخر، وستجد بذلك أنك صنعت مثلثاً متساوي الساقين، قاعدته هي المسافة التي تقع بين النقطتين اللتين وقفت عندهما، ولو قست الزاوية التي تراها من كل جانب لاستطعت أن تجد زوايا هذا المثلث، وإذا قست المسافة بين النقطتين اللتين وقفت عندهما، فيمكن من خلال حساب المثلثات أن تعرف بعد هذه البناية.

(لنجم ما عنا، فإنهم يعتبرون المسافة الفاصلة D فعندما يقوم الفلكيون بقياس البعد)
بين طرفي مدار الأرض حول الشمس قاعدة للمثلث، وهذه المسافة تساوي 300 مليون
(يساوي AU كيلو متر؛ وذلك لأن متوسط نصف قطر مسار الأرض حول الشمس)
150 مليون كيلو مترًا.

(عند رصد النجم θ ووفقًا لهذه الطريقة يتم قياس الاختلاف في زاوية المنظر)
من موقعين على طرفي قطر دائرة الأرض حول الشمس، وفي الحالتين يتم قياس الزاوية
عندما يقع النجم البعيد مع القريب على خط النظر.

نجوم باقي المجرات والمجرات البعيدة . بعد النجم هو

أما النجوم البعيدة نسبيًا ، والموجودة في مجرات غير مجرتنا فتقاس أبعادها عن
طريق مقارنة شدة لمعانها مع شدة لمعان نجم قريب في داخل مجرتنا، ويراعى هنا أن
(Same spectral class.) يكون للنجمين الخصائص الطيفية نفسها

هذا؛ ويصعب تمييز النجوم عن بعضها بعضًا في داخل المجرات البعيدة، وعندها
نستطيع فقط حساب بعد هذه المجرات، ويتعذر تحديد مواقع النجوم في داخلها، ومن أجل
قياس بعد هذه المجرات، يقوم الفلكيون بقياس الحيود نحو الأحمر أو الإزاحة الحمراء
(لأطيف هذه المجرات، فلقد لاحظ الفيزيائيون أن الأطياف Doppler Red shift)
الواصلة من الأجسام التي تتحرك مقتربة منا يحصل لها حيود نحو الأزرق، أما إذا كان
هذا الجسم يبتعد عنا فإن موجات الطيف الواصلة منه سوف تطول؛ أي إن الطيف سيحدد
(، وتستطيع أجهزة قياس الطيف تحديد بعد الجرم السماوي Red shift نحو الأحمر)
المرصود من خلال تحديد حيود الطيف، ومن ثم معرفة بعد الجرم المرصود.

انحراف الأشعة الواردة من النجوم: O

إن مسارات الأشعة الواردة من النجوم البعيدة ليست مستقيمة؛ حيث إن للنجوم
والمجرات والعناقيد التي تعترض الأشعة قوة جذب؛ الأمر الذي يجعلها تعمل كعدسة
(تكسر مسار الشعاع بما يشبه تأثير العدسة المجمعّة Gravitational lens جاذبة)
على مسار الضوء، عندما يقع كل من العدسة والمصدر والراصد تمامًا على خط مستقيم،
فعندما لا يقع كل من العدسة والمصدر والراصد تمامًا على الخط نفسه، تتجزأ الحلقة إلى
صورتين أو أكثر. وفي الحالتين فإن الراصد لا يرى المصدر، وإنما يرى صورته فقط
(16).

التطابق بين الحقيقة العلمية وإشارات القرآن الكريم :

يشير القرآن الكريم في قوله تعالى: (فلا أقسم بمواقع النجوم , وإنه لقسم لو تعلمون عظيم)[الواقعة:75-76] إلى إحدى حقائق الكون المبهرة، التي مؤداها أنه نظرًا للأبعاد الشاسعة التي تفصل نجوم السماء عن أرضنا، فإن الإنسان على هذه الأرض لا يرى النجوم أبدًا، ولكنه يرى مواقع مرت بها النجوم ثم غادرتها، ليس هذا فحسب؛ بل إن الدراسات الفلكية الحديثة قد أثبتت أن نجومًا قديمة قد خفتت أو تلاشت منذ أزمنة بعيدة، والضوء الذي انبثق منها في عدد من المواقع التي مرت بها، لا يزال يتلألأ في ظلمة السماء في كل ليلة من ليالي الأرض إلى اليوم الراهن، ومن هنا كان هذا القسم القرآني بمواقع النجوم، وليس بالنجوم ذاتها على عظم قدرها.

وإدخال "لا" النافية للجنس على فعل القسم "لا أقسم" من أجل المبالغة في توكيد القسم؛ بمعنى أنه لا يقسم بالشيء إلا تعظيمًا له، كأنهم ينفون ما سوى المقسم عليه، فيفيد تأكيد القسم به، وقيل: لا هنا للنفي؛ بمعنى لا أقسم، إذ الأمر أوضح من أن يحتاج إلى (17)قسماً أصلاً، فضلاً عن هذا القسم العظيم

وفيما سبق ما يدل على مدى التطابق التام بين ما أشار إليه القرآن وما أثبتته العلم الحديث؛ فالقرآن قبل ألف وأربع مئة سنة أقسم بمواقع النجوم، مؤكداً نسبية وأهمية وتعاضم تلك المواقع، وأن الإنسان لا يمكن له رؤية النجوم من فوق الأرض، وكل ما يمكن أن يراه الإنسان هو صور نسبية لمواقع مرت بها النجوم، ثم يأتي العلم في نهاية القرن العشرين مؤكداً ذلك كله .

الخاتمة

أقسم الله عز وجل في كتابه بمواقع النجوم، فقال: (فلا أقسم بمواقع النجوم , وإنه لقسم لو تعلمون عظيم) [الواقعة: 75-76] وهذا القسم يدل على عظم المقسم به، وقد توصل العلم الحديث إلى أن للنجوم مواقع بعيدة جداً، ولا يمكن للعقل أن يتصورها أو حتى يتخيل تلك المسافات الشاسعة، ووصل العلماء إلى اكتشاف حقيقة أخرى وهي أن هذه النجوم تتحرك بسرعات هائلة جداً منتقلة من موقعها الحالي إلى موقع جديد وهكذا باستمرار؛ الأمر الذي يجعل هذا الأمر مثيراً للدهشة، فمواقع النجوم هي الأماكن التي تمر بها في جريها عبر السماء، وهي محتقظة بعلاقاتها المحددة بغيرها من الأجرام في المجرة الواحدة، وبسرعات جريها ودورانها، وبالأبعاد الفاصلة بينها، وبقوى الجاذبية الرابطة بينها. واللفظة "مواقع" جمع موقع، يقال: وقع الشيء موقعه، من الوقوع؛ بمعنى السقوط، والمسافات بين النجوم مذهلة للغاية لضخامة أبعادها، وحركات النجوم عديدة

وخاطفة، وكل ذلك منوط بالجاذبية، وهي قوة لا ترى، تحكم الكتل الهائلة للنجوم، والمسافات الشاسعة التي تفصل بينها، والحركات المتعددة التي تتحركها من دوران حول محاورها وجري في مداراتها المتعددة، وغير ذلك من العوامل التي لا نعلم منها إلا القليل!

وفي هذا دلالة على السبق القرآني بالإشارة إلى إحدى الحقائق الكونية العظيمة، وقد علمنا أن الإنسان من على سطح الأرض لا يرى النجوم أبداً، ولكنه يرى مواقع مرت بها النجوم ثم غادرتها، أو أنه يرى مواقع لنجوم تلاشت واندثرت من أزمنة مديدة تتجاوز ملايين السنين، والضوء الذي انبثق منها في عدد من المواقع التي مرت بها لا يزال يتلألأ في ظلمة السماء في كل ليلة من ليالي الأرض إلى يومنا هذا.

كل هذه الحقائق قد جاءت على لسان رسول أمي قيل أكثر من ألف وأربع مئة عام ليكشف عن عظم مواقع النجوم وبديع صنع الله فيها، في وقت خلت فيه معارف الناس من أبسط هذه العلوم، الأمر الذي يدل -بلا شك ولا ريب- أن هذا القرآن هو كلام الخالق المبدع لهذا الكون، العليم بدقائقه وأسراره، وقد أنزله مشتملاً على علمه، على نبيه محمد صلى الله عليه وسلم؛ ليكون شاهداً برسالته صلى الله عليه وسلم.

ثبت الهوامش والمصادر والمراجع

(1) ينظر : جامع البيان عن تأويل آي القرآن، ابن جرير الطبري ، تحقيق :أحمد محمد شاكر ، ط1 ، مؤسسة الرسالة ، بيروت – لبنان ، 1420 هـ - 2000 م : 23 / 146-149 .

(2) ينظر : الجامع لأحكام القرآن ، القرطبي ، تحقيق: أحمد البردوني وإبراهيم أطفيش ، ط2 ، دار الكتب المصرية – القاهرة ، 1384 هـ - 1964 م : 223/17-224 .

(3) ينظر : تفسير القرآن العظيم، ابن كثير: 543/7 وما بعدها ، تحقيق : سامي بن محمد سلامة ، ط2 ، دار طيبة للنشر والتوزيع ، 1420 هـ - 1999 م .

(4) ينظر : البحر المحيط ، ابو حيان الأندلسي ، تحقيق : صدقي محمد جميل

دار الفكر – بيروت ، 1420 هـ : 212/8 ؛ روح المعاني ، الألوسي ، تحقيق: علي عبد الباري عطية ، دار الكتب العلمية – بيروت ، 1415 هـ : 153-152/14 .

(5) ينظر : اساس البلاغة ، محمود بن جار الله الزمخشري ، تحقيق: محمد باسل عيون السود ، ط1، دار الكتب العلمية، بيروت – لبنان ، 1419 هـ - 1998 م : 253/2 .

- (6) ينظر : البرهان في علوم القرآن , برهان الدين الزركشي , تحقيق : محمد أبو الفضل إبراهيم , ط1 , دار إحياء الكتب العربية عيسى البابي الحلبي وشركائه , 1376 هـ - 1957 م : 98/1 ؛ الاتقان في علوم القرآن , تحقيق : محمد أبو الفضل إبراهيم , الهيئة المصرية العامة للكتاب , 1394 هـ / 1974 م : 290/3-291 .
- (7) ينظر : في ظلال القرآن، سيد قطب , ط17 , دار الشروق - بيروت- القاهرة , 1412 هـ : 3470/6-3471 .
- (8) ينظر : موسوعة الإعجاز العلمي في القرآن والسنة: آيات الله في الآفاق، د. محمد راتب النابلسي: 65-66 .
- (9) ينظر : تفسير الثعلبي , تحقيق : الإمام أبي محمد بن عاشور, مراجعة وتدقيق: الأستاذ نظير الساعدي , ط1 , دار إحياء التراث العربي، بيروت – لبنان, 1422 هـ - 2002 م : 178/9 ؛ تفسير الماوردي , تحقيق : السيد ابن عبد المقصود بن عبد الرحيم , دار الكتب العلمية - بيروت / لبنان : 424/5 .
- (10) ينظر : العين , تحقيق : د مهدي المخزومي، د إبراهيم السامرائي , دار ومكتبة الهلال : 211/2 .
- (11) ينظر : القرآن والكتاب رؤية جديدة , محمد شحرور , الاهالي للطباعة والنشر , سوريا , دمشق : 198-199 .
- (12) ينظر : من آيات الإعجاز العلمي: السماء في القرآن الكريم، د. زغلول النجار، : 197-198 .
- (13) ينظر : الكون ونجوم السماء، عبد السلام محمود : 28 .
- (14) من آيات الإعجاز العلمي: السماء في القرآن الكريم، د. زغلول النجار: 207-208 .
- (15) ينظر : مواقع النجوم، عادل الصعدي، بحث منشور بموقع: جامعة الإيمان www.jamataleman.org.
- (16) ينظر : بعض أسرار القسم الرباني بمواقع النجوم، د. حسين يوسف راشد العمري، بحث منشور بموقع: موسوعة الإعجاز العلمي في القرآن والسنة www.55a.net.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

(17) ينظر : من آيات الإعجاز العلمي: السماء في القرآن الكريم، د. زغلول
النجار ، :196-197.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

AN EVALUATION OF THE VIEW OF THE JEWISH HOLY BOOK ON CREATION

YAHUDİ KUTSAL KİTABI'NIN YARATILIŞ KONUSUNA BAKIŞININ BİR DEĞERLENDİRMESİ

Assist. Prof. Dr. İsmail BAŞARAN

Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Dinler Tarihi Anabilim Dalı.

ABSTRACT

In our paper; creation will be discussed in terms of Judaism. In Judaism, Genesis, which means creation, occupies an important place in the five books of Moses, which have an important place in the sacred texts of Judaism and are believed by Jews to be given to Moses. This section may be accepted an introduction to the human history. The importance of the Genesis Section stems from the creation of the universe and man, the first sin, and the beginning of suffering in the world, and how God approaches humanity in the face of these events.

The Book of Creation in general, chapters 1-11; The creation of the world and the stories of the first people. Adam and Eve, Abel and Kabil, Noah's Flood, etc. stories. In chapters 12-50, he mentions the first ancestors of the Israelites. First of all, it speaks about Abraham, whom the Israelites regarded as the greatest ancestor, known for his surrender to God. Then comes the life stories of Abraham's son Isaac, his grandson Jacob and the twelve sons of Jacob. In this historical process, Joseph's experiences and the events that led Jacob and his sons to live in Egypt have a special place.

In our paper, we will try to examine the first chapter of the holy book of Judaism, the Genesis section, by including some other perspectives within the above framework.

Keywords: Judaism, Holy Book, Torah, Creation, God.

ÖZET

Tebliğimizde; yaratılış konusu Yahudilik açısından ele alınacaktır. Yahudilikte, Yahudiliğin kutsal metinleri içerisinde önemli bir yere sahip olan ve Yahudiler tarafından Musa (a.s)'a verildiğine inanılan beş kitap içerisinde birinci bölüm olan ve yaratılış anlamına gelen *Tekvin (Yaratılış)* bölümü önemli bir yer tutmaktadır. Zira bu bölüm insanlık tarihine bir giriş niteliğindedir. *Tekvin* Bölümünün önemi, bize evrenin ve insanın yaratılışı, ilk günahın işlenerek dünyada çekilen acıların başlangıcı ve Tanrı'nın yaşanan bu olaylar karşısında insanlığa nasıl yaklaştığını anlatmasından kaynaklanmaktadır.

Yaratılış Kitabı genel olarak, 1-11 bölümleri arasında; dünyanın yaratılışı ve ilk insanların hikayelerini anlatmaktadır. Bu da, Adem'le Havva, Habil ile Kabil, Nuh Tufanı vb. hikayeleri ihtiva eder. 12-50 bölümleri arasında ise, İsraililer'in ilk atalarından

bahsetmektedir. Öncelikle İsraililerin en büyük ata olarak kabul ettikleri, Tanrı'ya teslimiyetiyle bilinen İbrahim'den söz eder. Ardından İbrahim'in oğlu İshak, torunu Yakup ve Yakup'un on iki oğlunun hayat hikayeleri gelmektedir. Bu tarihi süreç içerisinde Yusuf'un yaşadıkları ile, Yakup ve oğullarını Mısır'da yaşamaya sevkeden olayların anlatımları özel bir tutmaktadır.

Biz tebliğimizde, Yahudilik kutsal kitabının ilk bölümü olan *Yaratılış* bölümünü, yukarıdaki çerçevede yaratılış konusuna odaklanarak, diğer bazı bakış açılarına da yer vererek irdelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Yahudilik, Kutsal Kitap, Tevrat, Yaratılış, Tanrı.

1. GİRİŞ

*Yaratılış (Tekvin)*¹ Yahudi Kutsal Kitabı (Tevrat)²'nin ilk bölümüdür.³ *Yaratılış* Bölümü, alemin yaratılışı, ilk insanlar olan Adem ile Havva'nın kıssaları, büyük tufan, İbrahim, İshak, Yakup ve Yusuf'un yaşadıklarından bahsetmekte ve İsrailoğullarının Mısır'a yerleşmesinin anlatılmasıyla son bulmaktadır. Yaratılış kelimesi, Yunanca'dan İngilizce'ye doğuş ve yaratılış anlamlarına gelen *Genesis* kelimesiyle, İbranice olarak ise, "başlangıçtan beri"⁴ anlamına gelen *Bereşit* kelimesiyle ifade edilmiştir. Yahudilikte bu bölümün (ilahi bir ilhamla)⁵ Musa tarafından yazıldığına inanılmaktadır. Yahudilik açısından *Yaratılış* bölümünün temel konusu, Yahudilerle Tanrı'nın ahidleşmesine giden yolda Tanrı'nın (başta Adem⁶ ile Nuh tarafından temsil edilen) insanlıkla ilk ahitsel ilişkisinin başlamış olmasıdır.⁷ Kanaatimizce bu ahid anlayışı, Yahudiler tarafından seçilmiş millet doktrinine bir atıf olarak değerlendirilmelidir.⁸

¹ Elli bölümden oluşmaktadır. Bkz. Baki Adam, "TEVRAT", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tevrat> (11.09.2019).

² Çalışmamızda, Yahudi Kutsal Kitabı, Tevrat ve Tora eş anlamlı olarak kullanılacaktır.

³ "Bölüm" yerine aynı anlamda "Kitap" kelimesi de kullanılmaktadır.

⁴ Yusuf Besalel, Yahudilik Ansiklopedisi, Cilt:1, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A. Ş., İstanbul, 2001, s. 105.

⁵ A. g. e. s. 105.

⁶ *Yaratılış (Tekvin: 1-11)*'e göre Adem'den Nuh'a kadar on nesil ve Nuh'tan İbrahim'e kadar da on nesil geçmiştir. Bkz. Jacob Neusner, **The Routledge Dictionary of Judaism**, Routledge, London, 2004, s. 43.

⁷ Lavinia and Dan Cohn-Sharbock, *A Popular Dictionary of Judaism*, Routledge Curzon, London and New York, 2005, s. 49-50.

⁸ *Tekvin, 17: 1-8*'de Tanrı'nın İbrahim (a.s) ile yaptığı ahit ve kutsal toprakları onlara vaat edişinden söz edilmektedir. Yahudilikte kutsal toprak anlayışı için bkz. Baki Adam, "İsrail: Kutsal Halk, Kutsal Ülke", TYB Akademi 21: İsrail Sayısı, Eylül 2017.

Yahudi inancına göre, Tanrı alemin yaratıcısıdır. *Yaratılış* bölümünde iki yaratılış olayından bahsedilmektedir. Birincisi, Tanrı'nın herşeyi altı günde yaratması ve yedinci günü dinlenmesi (1: 1-24) ve ikincisi de, ilk insan Adem'in topraktan ve Havva'nın da onun kaburga kemiğinden yaratılışı mevzularıdır. Bununla beraber yaratılış konularında Yahudiler arasında farklı düşünceler mevcuttur. Geleneksel Yahudi rabbileriyle mistik Yahudi din adamları arasında bu konuya farklı bakanlar olduğu gibi, Philo gibi Helenist filozoflardan etkilenerek geleneksel anlayıştan farklı düşünen Yahudi düşünürler de bulunmaktadır. Ayrıca modern Yahudiler diye nitelendirdiğimiz yenilikçi (reformist) Yahudiler Kutsal kitab'ın yaratılış ile ilgili sözlerin çoğunluğunu literal olarak kabul etmemektedirler.⁹

Yaratılış Kitabı'nda geçen sözler, birer kıssa olarak görülmekle birlikte aynı zamanda birer dinsel öğreti olarak da görülmekte ve bunlar şöyle sıralanmaktadır: Tanrı'nın tekliği, yaratılışın sadece Tanrı'nın iradesine uygun olarak ortaya çıktığı, yaratılışta insanoğlunun muhatap alınmasından dolayı önemli rolü, kötülüğün ilk başlangıcı, tek Tanrı inancından (monoteizm) gelen Tanrısal değerler ve insan soyunun biricikliği, Tanrı'nın muhatap olarak İsrailoğullarını seçmesi ve Kenan topraklarını Atalar'ın soyundan gelenlere buraları vadetmesi, aynı zamanda bu Atalar'ın Tanrı ile yaptıkları antlaşma uyarınca bu antlaşmaya sadık kalmaları.¹⁰

2. Tevrat'ta Yaratılış İle İlgili Geçen Sözler ve Tahlilleri:

A. Evrenin Yaratılışı

Tevrat'ta evrenin yaratılışı ile ilgili şu sözler geçmektedir:

Bölüm 1

1: 1 Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı.

1: 2 Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı'nın Ruhunu suların üzerinde dalgalanıyordu.

1: 3 Tanrı, "Işık olsun" diye buyurdu ve ışık oldu.

⁹ A.g.e., s. 26.

¹⁰ Besalel, s. 105.

- 1: 4 Tanrı ışığın iyi olduğunu gördü ve onu karanlıktan ayırdı.
- 1: 5 Işığa "Gündüz", karanlığa "Gece" adını verdi. Akşam oldu, sabah oldu ve ilk gün oluştu.
- 1: 6 Tanrı, "Suların ortasında bir kubbe olsun, suları birbirinden ayırsın" diye buyurdu.
- 1: 7 Ve öyle oldu. Tanrı gök kubbeyi yarattı. Kubbenin altındaki suları üstündeki sulardan ayırdı.
- 1: 8 Kubbeye "Gök" adını verdi. Akşam oldu, sabah oldu ve ikinci gün oluştu.
- 1: 9 Tanrı, "Göğün altındaki sular bir yere toplansın, kuru toprak görünsün" diye buyurdu ve öyle oldu.
- 1: 10 Kuru alana "Kara", toplanan sulara "Deniz" adını verdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü.
- 1: 11 Tanrı, "Yeryüzü bitkiler, tohum veren otlar, türüne göre tohumu meyvesinde bulunan meyve ağaçları üretsın" diye buyurdu ve öyle oldu.
- 1: 12 Yeryüzü bitkiler, türüne göre tohum veren otlar, tohumu meyvesinde bulunan meyve ağaçları yetiştirdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü.
- 1: 13 Akşam oldu, sabah oldu ve üçüncü gün oluştu.
- 1: 14-15 Tanrı şöyle buyurdu: "Gök kubbede gündüzü geceden ayıracak, yeryüzünü aydınlatacak ışıklar olsun. Belirtileri, mevsimleri, günleri, yılları göstereceksin." Ve öyle oldu.
- 1: 16 Tanrı büyüğü gündüze, küçüğü geceye egemen olacak iki büyük ışığı ve yıldızları yarattı.
- 1: 17-18 Yeryüzünü aydınlatmak, gündüze ve geceye egemen olmak, ışığı karanlıktan ayırmak için onları gökkubbeye yerleştirdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü.
- 1: 19 Akşam oldu, sabah oldu ve dördüncü gün oluştu.
- 1: 20 Tanrı, "Sular canlı yaratıklarla dolup taşsın, yeryüzünün üzerinde, gökte kuşlar uçuşsun" diye buyurdu.
- 1: 21 Tanrı büyük deniz canavarlarını, sularda kaynaşan canlıları ve uçan çeşitli varlıkları yarattı. Bunun iyi olduğunu gördü.
- 1: 22 Tanrı, "Verimli olun, çoğalın, denizleri doldurun, yeryüzünde kuşlar çoğalsın" diyerek onları kutsadı.

1: 23 Akşam oldu, sabah oldu ve beşinci gün oluştu.

1: 24 Tanrı, "Yeryüzü, çeşit çeşit canlı mahlukları, sığırları ve sürünen canlıları, ve cinslerine göre yerin hayvanlarını çıkarsın" diye buyurdu. Ve öyle oldu.

1: 25 Tanrı yerin hayvanlarını cinslerine göre, ve sığırları cinslerine göre, ve toprakta sürüne herşeyi cinsine göre yarattı. Bunun iyi olduğunu gördü.

1: 26 Tanrı, "İnsanı kendi suretimizde, kendimize benzer yaratalım" dedi, "Denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün tümüne egemen olsun."

1: 27 Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Böylece insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu. İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı.

1: 28 Onları kutsayarak, "Verimli olun, çoğalın" dedi, "Yeryüzünü doldurun ve denetimimize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun.

1: 29 İşte yeryüzünde tohum veren her otu, tohumu meyvesinde bulunan her meyve ağacını size veriyorum. Bunlar size yiyecek olacak.

1: 30 Yabani hayvanlara, gökteki kuşlara, sürüngenlere -soluk alıp veren bütün hayvanlara- yiyecek olarak yeşil otları veriyorum." Ve öyle oldu.

1: 31 Tanrı yarattıklarına baktı ve her şeyin çok iyi olduğunu gördü. Akşam oldu, sabah oldu ve altıncı gün oluştu.

Bölüm 2

2: 1 Gök ve yer bütün öğeleriyle tamamlandı.

2: 2 Yedinci güne gelindiğinde Tanrı yapmakta olduğu işi bitirdi. Yaptığı işten o gün dinlendi.

2: 3 Yedinci günü kutsadı. Onu kutsal bir gün olarak belirledi. Çünkü Tanrı o gün yaptığı, Yarattığı bütün işi bitirip dinlendi.

Buna göre, başlangıçta Tanrı gökleri ve yeri yaratmıştır. Tanrı'nın kâinatı yarattığında yer ıssız ve boştur. Okyanus karanlıkla kaplıdır ve Tanrı'nın ruhunun suların üstünde

hareket etmektedir. Tanrı ışığı yarattığı zaman ışığın iyi olduğunu düşünerek ışığı karanlıktan ayırmış ve gece ile gündüzü meydana getirmiştir. Akşam ve sabah olmuştur ve ilk gündür. İkinci günde, göğü ve suları birbirinden ayırmıştır. Üçüncü günde, denizleri ve karaları birbirinden ayırarak karalar üzerinde çeşitli bitkiler yaratmıştır. Dördüncü günde, günler, aylar ve yılların belirlenmesinden sonra iki büyük ışık olan gündüze hükmeden güneşi ve geceye hükmeden ayı yaratmıştır. Yıldızları da güneş ve ay ile birlikte yaratmıştır. Beşinci günde, denizlerde deniz canlılarını, gökyüzünde gök canlılarını, kara hayvanlarını ve insanı yaratmıştır. Denizlerde ve karadaki hayvanlara çoğalmaları için kutsamıştır. Altıncı günde, Tanrı gökleri, yeryüzünü ve içindeki tüm canlıları yarattıktan sonra, insanı kendi suretinde erkek ve dişi olarak yaratmıştır. Tanrı ilk insan çiftini kutsamıştır. Üreme yoluyla yeryüzünde çoğalması, yeryüzü ile yer ve göklerdeki canlılar üzerinde hâkimiyet kurması emredilmiştir. Yiyecek olarak yerin bitirmiş olduğu her bitki, meyvesi olan her ağaç kendilerine sunulmuştur. Yedinci günde Tanrı yapmış olduğu işi bitirmiş ve istirahat etmiştir. Tanrı yedinci günü kutsamıştır çünkü bütün işlerinden o gün istirahat etmiştir.¹¹

B. İlk İnsanlar Adem ile Havva'nın Yaratılış Öyküleri

Tevrat'ta ilk insanın yaratılış öyküsünden bahseden şu sözleri görmekteyiz:

2: 4 RAB Tanrı göğü ve yeri Yarattığında,

2: 5 yeryüzünde yabani bir fidan, bir ot bile bitmemişti. Çünkü RAB Tanrı henüz yeryüzüne yağmur göndermemişti. Toprağı işleyecek insan da yoktu.

2: 6 Yerden yükselen buğu bütün toprakları suladı.

2: 7 RAB Tanrı Adem'i topraktan Yarattı ve burnuna hayat nefesini üfledi. Böylece Adem yaşayan varlık oldu.

2: 8 RAB Tanrı doğuda, Aden'de bir bahçe dikti. Yarattığı Adem'i oraya koydu.

¹¹ Canan Aydın, Gül Erbay Aslıtürk, "Mitoloji ve Dinler Tarihi Çerçevesinde Yaratılış: Sistine Şapeli Tavan Freskolarına Yönelik Düşünceler", idil, 2017, Cilt 6, Sayı 30, Volume 6, Issue 30, s. 720.

- 2: 9 Bahçede iyi meyve veren türlü türlü güzel ağaç yetiştirdi. Bahçenin ortasında yaşam ağacıyla iyiyle kötüyü bilme ağacı vardı.
- 2: 10 Aden'den bir ırmak doğuyor, bahçeyi sulayıp orada dört kola ayrılıyordu.
- 2: 11 İlk ırmağın adı Pişon'dur. Altın kaynakları olan Havila sınırları boyunca akar.
- 2: 12 Orada iyi altın, reçine ve oniks (akik taşı) bulunur.
- 2: 13 İkinci ırmağın adı Gihon'dur, Kûş diyarı sınırları boyunca akar.
- 2: 14 Üçüncü ırmağın adı Dicle'dir, Asur'un doğusundan akar. Dördüncü ırmak ise Fırat'tır.
- 2: 15 RAB Tanrı Aden bahçesine bakması, onu işlemesi için Adem'i oraya koydu.
- 2: 16 Ona, "Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin" diye buyurdu,
- 2: 17 "Ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün."
- 2: 18 Sonra, "Adem'in yalnız kalması iyi değil" dedi, "Ona uygun bir Yardımcı Yaratacağım."
- 2: 19 RAB Tanrı yerdeki hayvanların, gökteki kuşların tümünü topraktan yaratmıştı. Onlara ne ad vereceğini görmek için hepsini Adem'e getirdi. Adem her birine ne ad verdiyse, o canlı o adla anıldı.
- 2: 20 Adem bütün evcil ve yabanıl hayvanlara, gökte uçan kuşlara ad koydu. Ama kendisi için uygun bir yardımcı bulunamadı.
- 2: 21 RAB Tanrı Adem'e derin bir uyku verdi. Adem uyurken, RAB Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı.
- 2: 22 Adem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın¹² yaratarak onu Adem'e getirdi.
- 2: 23 Adem, "İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir" dedi, "Ona Nisa denilecek çünkü o İnsandan alındı."
- 2: 24 Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak.
- 2: 25 Adem de karısı da çıplaktılar, henüz utanç nedir bilmiyorlardı.

¹² İbranice'de, *ishshah* (İşa) kelimesiyle ifade edilmektedir. Bkz. **The Torah The Five Books of Moses**, Jewish Publication Society of America, Philedelphia, 1962, s. 6.

Tevrat'taki Yaratılış kitabının 2. Bölümünde yukarıda anlatılan yaratılış hikâyesi şöyledir; Tanrı ilk insanı ya da ilk Âdem'i topraktan şekil vererek ve burnuna hayat nefesi üfleterek yaratmıştır. Sonrasında doğu tarafında Aden'de bahçe yaparak orada topraktan meyve veren güzel görünümlü ağaçlar bitirmiştir. Tanrı hayat ağacını ve iyiyi ve kötüyü bilme ağacını bahçenin tam ortasında yaratmıştır. Bahçeyi sulama için Aden'den bir ırmak çıkmıştır. Irmak bölünerek dört kola (Pişon, Gihon, Dicle ve Fırat ırmakları) ayrılmıştır. Tanrı, bahçenin korunması ve bakımı ile ilgilenmesi için yaratmış olduğu Âdem'i yetiştirmiştir. Bahçedeki bütün ağaçlardan yiyebileceğini ancak iyilik ve kötülüğü bilme ağacından yerse öleceğini bildirmiştir. Tanrı sonra Âdem'in tek başına olmasının iyi olmadığını düşünerek onun için uygun bir yardımcı yaratmaya karar vermiştir. Ayrıca her cinsten hayvanlar yaratmıştır. Âdem bu yaratılan hayvanlara isim vermiştir. Hayvanların her birinin adını ne koydu ise hayvanlar o isim ile anılmaktadır. Fakat Âdem için uygun bir yardımcı bulunamamaktadır. Bu durum üzerine Tanrı Âdem'e derin bir uyku verir ve Âdem uykudayken Tanrı Âdem'in kaburga kemiklerinden birini alarak kadını yaratmıştır. Âdem, kadın kendisine verildiğinde kemiklerinden ve etinden olduğu için kadına anne babasından daha çok sıkı bağlanacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Âdem ve kadının çıplaktır ve utançları yoktur. Kadın yaratıldıktan sonra Tanrı'nın yaratmış olduğu tüm kara hayvanlarının içerisinde en hilekâr olan yılan, kadına bahçedeki ağaçlarla ilgili olarak yasak hakkında soru sorar. Kadın her ağaçtan yiyebileceklerini fakat Tanrı'nın bahçenin ortasındaki ağaçtan yemeyi ve ağaca yaklaşmayı yasakladığını anlatır. Bunun üzerine yılan kadına eğer ağaçtan yerlerse ölmeyeceklerini ve eğer yerlerse tam tersi gözlerinin açılarak iyi ve kötüyü ayırt etmede Tanrı kadar iyi olabileceklerini anlatmıştır. Kadın ağacın güzel ve hoş olduğunu, insanı anlayışlı yaptığını düşünerek ağacın meyvesinden yer ve kocasına da vererek ona da yedirir. Böylece birden gözleri açılır ve çıplaklıklarını fark ederler. İncir yapraklarından kendilerine örtü yaparlar. Tanrı'nın geldiğini görünce ağaçların arasına gizlenmişlerdir. Tanrı, Âdem'in yasak meyveden yediğini öğrendiğinde sorgulama başlamaktadır. Âdem, meyveyi kadının kendisine verdiğini söylemiştir. Kadın kendisini yılanın kandırdığını söylemiştir. Tanrı

yılana, kadına ve Âdem'e cezalarını bildirmiştir. Yılanın cezası; lanetlenerek karnının üzerinde yürümek, ömrü boyunca toprak yemeye mahkûm olmak ve kadın ile kendi arasına ve zürriyetleri arasına düşmanlık konmasıdır. Kadının cezası; doğum ve gebelik acılarının artırılması, kocasına meyletmesi, gönül vermesi ve kocasının kendisine hâkim olmasıdır. Âdem'in cezası; Tanrı'nın yasağını çiğnediği ve karısının sözünü dinlediği için toprağın kendisinden dolayı lanetlenmesi, yiyeceğini topraktan zahmet ile elde etmesi ve tekrardan toprağa dönene kadar alın teri ile ekmeğini kazanmasıdır. Âdem karısına yaşayan anlamına gelen Havva ismini vermiştir. Tanrı, Âdem'i ve Havva için deriden bir kaftan yaparak giydirmiştir. Tanrı, iyilik ve kötülük ağacından yiyen Âdem'in iyiyi ve kötüyü bilmede kendisi gibi olduğunu ifade eder. Tekrar bir hata yapıp hayat ağacına uzanarak ebediyete ulaşmasın diye Tanrı Âdem'i Aden bahçesinden kovmuştur ve hayat ağacı için Aden bahçesinin dört yanına her tarafa dönen kılıçlar yerleştirmiştir. Böylelikle insanlığın yeryüzü macerası başlamıştır.¹³

3. Sonuç:

Yaratılış kavramı, *Vahiy* ve *Kurtuluş* kavramlarıyla beraber Yahudilikte merkezi öneme sahip olan kavramlardan bir tanesidir ve Tevrat'ın ilk sözünü (mesajını) oluşturmaktadır. Hıristiyanlar gibi Yahudiler de bu yaratmanın yoktan var etme (*ex nihilo*) olarak meydana geldiğine inanma eğilimindedirler. Fakat bazı Yahudi bilim adamlarına göre, metnin İbranice tercümesi şöyle anlaşılabilir: Tanrı yeri göğü yarattığında yeryüzü düzensizdi ve karanlıktı (yani zaten vardı) ve Tanrı yeryüzüne sadece günümüzde de varolan nihai şeklini verdi.¹⁴

Yaratılış Kitabı'na göre, Tanrı alemi altı günde yaratmıştır. Birinci günde karanlığı ve ışığı, ikinci günde suyu ve göğü, üçüncü günde kara, denizler ve bitkileri, dördüncü günde güneşi, ayı ve yıldızları, beşinci günde sürüngenleri, balık ve kuşları, altıncı günde de hayvanları ve insanları yaratmıştır. Burdan çıkan sonuca göre, erkeği ve kadını beraber yaratmış (1: 27) ve onlara tüm hayvanat ve bitkiler üzerinde hakimiyet bahşetmiştir.

¹³ A. g. m., s. 721-722.

¹⁴ Sara E. Karesh, Mitchell M. Hurvitz, **Encyclopedia of Judaism**, ed. J. Gordon Melton, New York: Facts On File, Inc., 2006, s. 103-104.

Tanrı, Yahudilerin haftalık olarak saygıyla anıp ibadet ederek kutladıkları Şabat (Cumartesi) günü de yani yedinci günde dinlenmiştir.¹⁵ Bu ifade, geleneksel olarak Şabat'ın ilk kez önemine işaret edilmesi, Şabat'ın haftanın diğer normal günlerinden ayrılması ve bugünün sadece Tanrı'ya adanması anlamına gelmektedir. Yahudilerin günlük hayatlarında Şabat'ın önemi Babil Sürgünü ile artmış ve diasporada onları bir arada tutan önemli dini faaliyetlerden biri haline gelmiştir.¹⁶

Yaratılış Kitabı'nın ikinci bölümünde ise, insanın yaratılışı açısından önemli bir nokta dikkat çekmektedir. O da, erkeğin hayvanlar ve bitkilerden yaratılmış olmasıdır. Sonra Tanrı erkeği Eden bahçesine yerleştirir ve onun yemesi için hertürlü bitkiyi yaratır. Ardından Tanrı, erkeğin onları isimlendirdiği herçeşit hayvan ve kuşları yaratır. Fakat erkeğe hiç kimsenin onun kadar iyi bir yardımcı olamayacağı kadını erkeğin kaburgasından yaratır ve yaratma işini bitirir.¹⁷

Son söz olarak şu denilebilir: Geleneksel Yahudilik açısından *Yazılı Tora (Written Tora)*'da geçen her cümle Tanrı sözü olarak kabul edildiğinden kutsaldır ve harfi harfine bu şekilde inanılması gerekir. Yukarıda bahsettiğimiz, evrenin yaratılışı ve Adem ile Havva'nın kıssaları da buna dahildir. Hatta Modern öncesi Yahudi düşüncesine göre insanlığın tarih boyunca ulaştığı tüm bilimler Tora'nın detaylarında gizlidir.¹⁸ Yalnız *Sözlü Tora (Oral Tora)* denilen ikinci bir *Tora (Tevrat)* daha vardır o da, *Yazılı Tora* esas alınarak Yahudi uleması tarafından yazılan metinlerdir. Gelenekselci Yahudiler bu metinleri *Yazılı Tora* gibi Tanrı sözü mesabesinde kabul ederler. Onlara göre sadece *Musa'nın Beş Kitabı (Tevrat)*'nı takip ederek Yahudice yaşamak mümkün değildir. Bu yüzden *Sözlü Tora*'yı da takip etmek gerekir. *Sözlü Tora*'daki açıklama ve yorumlar Yahudilere nesiller boyu nasıl yaşayacaklarını öğretmiştir.¹⁹

¹⁵ A. g. e., s. 104.

¹⁶ Isaac Asimov, *Asimov's Guide To The Bible*, New York: Weathervane, 1981, s. 18-19.

¹⁷ Karesh, Hurvitz, , s. 104.

¹⁸ Mustafa Alıcı, "**İlahi Dinlerde Yaratılış-Evrım Tartışmaları**", AKRA KÜLTÜR SANAT VE EDEBİYAT DERGİSİ 2018 (S.14) c.6 / s. 62.

¹⁹ Harry A. Cohen, *A Basic Jewish Encyclopedia*, Hartmore House, Hartford (USA), 1965, s. 28-29.

Bu nedenle, biz çalışmamızda konunun genişliği ve yorumların çokluğu nedeniyle *Sözlü Tora* (Talmud²⁰ vb.)’da geçen yorumlarına değinmedik ve sadece *Tevrat*’ın *Yaratılış* bölümündeki sözlerin temel yorumlarını ele alarak konumuzu sınırlandırdık.

4. Kaynakça:

Adam, Baki, **Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat**, İstanbul, 2010.

Adam, Baki, “İsrail: Kutsal Halk, Kutsal Ülke”, TYB Akademi 21: İsrail Sayısı, Eylül 2017.

Adam, Baki, "TEVRAT", TDV İslâm Ansiklopedisi,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/tevrat> (11.09.2019).

Alıcı, Mustafa, “İlahi Dinlerde Yaratılış-Evrım Tartışmaları”, AKRA KÜLTÜR SANAT VE EDEBİYAT DERGİSİ 2018 (S.14) c.6 / s.59-89.

Asimov, Isaac, **Asimov’s Guide To The Bible: Two Volumes In One The Old And New Testaments** , Random House, New York, 1981.

Aydın, Canan, Aslıtürk, Gül Erbay, “Mitoloji ve Dinler Tarihi Çerçevesinde Yaratılış: Sistine Şapeli Tavan Freskolarına Yönelik Düşünceler”, idil, 2017, Cilt 6, Sayı 30, Volume 6, Issue 30, s. 715-734.

Besalel, Yusuf, **Yahudilik Ansiklopedisi**, Cilt:1, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A. Ş., İstanbul, 2001.

Cohen, Harry A., **A Basic Jewish Encyclopedia**, Hartmore House, Hartford (USA), 1965.

House, Paul R., “Creation of Old Testament Theology”, The Southern Baptist Journal of Theology, SBJT 5/3 (Fall 2001), s. 4-17.

²⁰ Kelime olarak “öğrenme”, “çalışma” anlamına gelen Talmud, Mişna ve Gemara bölümlerinden müteşekkildir. Dinî kural ve kanunları ihtiva eden kısma “Halaka”, tarihi, ahlaki, tasavvufî, felsefî ve kelami anlatımları, anekdotları, kıssaları, fablları ve menkıbeleri ihtiva eden kısma da “Agada” denilmektedir. Talmud'un iki versiyonu bulunmaktadır. Bunlar: Babil ve Filistin (Kudüs) Talmudları’dır. Bkz. B. Adam, **Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat**, İstanbul 2010, s. 26.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Karesh, Sara E., Hurvitz, Mitchell M., **Encyclopedia of Judaism**, ed. J. Gordon Melton, New York: Facts On File, Inc., 2006.

Kitabı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 2010.

Lavinia and Dan Cohn-Sharbok, **A Popular Dictionary of Judaism**, Routledge Curzon, London and New York, 2005.

Neusner, Jacob, **The Routledge Dictionary of Judaism**, Routledge, London, 2004.

The Torah The Five Books of Moses, The Jewish Publication Society of America, Philadelphia, 1962.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

CULTURAL CREATION OF HUMAN ACCORDING TO BIO- NEURO BASED FİQH BİO-NÖRO TEMELLİ FİKHA GÖRE İNSANIN KÜLTÜREL (HALİFE) YARATILIŞI

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Nuri GÜLER
Harran University Theology Faculty
Lecturer in Islamic Law
E-mail: mnguler55@gmail.com

ABSTRACT

The subject of the Communique is “*Cultural Creation(Caliph) of Human According to Bio-Neuro Based Fiqh*”. The aim in the communique is to put forward the cultural creation of man de on the bio-neural basis according to the law: The periods of human development in Usul Fiqh are as follows: Jenin is the period from the womb until birth. Age of Appeal Childhood is from birth to 7 years. Childhood after Appeal Age from 7 to below. After puberty, the period is the Period After Puberty. In this way, the scholars of the Usul Fiqh have examined the responsibility of the person's birth until his death in order to be able to respond to Revelation of Allah. In a contemporary way, they have identified the driving license status from being a biological human to a cultural human being. In accordance with the physical development of human brain and nervous system maturation, the individual's adaptation to the environment as a result of scientific development is completed. Thus, while the child is a biological creature, he becomes a cultural “subject”, in other words, “human da in society and gains identity and belonging. Thus, while the child is a biological creature, it becomes a cultural “subject”. In other words, it becomes “human” in society and gains identity and belonging. Here, in the Qur'an, the concept of human being as a cultural subject is declared with the concept of “caliph”. This is explained in the verses 54 and 55 of Surah al-Nur 24. The importance of the communique is that it is the first research example to explain fiqh issues on a bio-neuro basis.

Keywords: Fiqh, The Responsibility Of The Person, Biological Human, Cultural Human, Caliph Human

ÖZET

Fıkıh Usulü âlimleri, İslâm'da insanın Allâh'ın hitâbına muhatap olabilmesi için “*mükelleflîği*”ni incelemiş ve doğumundan ölümüne, çağdaş bir anlatımla biyolojik insan olmasından kültürel insan olmasına kadar “*ehliyet durumu*”nu tespit etmişlerdir. Biyolojik insanın fiziksel gelişimi doğum öncesi dönemde, 0-2 haftada *Dölüt*, 3-9 haftada *Embriyo* ve 10. haftada *Fetüs* olurken; doğum sonrası dönemde, 0-2 yaşlarında *Bebeklik*, 2-6 yaşlarında *İlk Çocukluk*, 6-11 yaşlarında *İkinci Çocukluk*, 11-18 yaşlarında *Ergenlik*, 18-30/35 yaşlarında *Genç Yetişkinlik*, 35-60/65 yaşlarında *Orta Yetişkinlik*, 65 yaş ve üstünde ise, *İleri Yetişkinlik* olmaktadır. Bilişsel gelişimi ise, bu fiziksel gelişime uygun olarak beyin ve sinir sisteminin olgunlaşması, bireyin çevreye uyum sağlaması sonucunda tamamlanmaktadır. Bilimsel gelişim dönemleri de, 0-2 yaşlarında *Duygusal Hareket*

(Motor) Dönemi, 2-7 yaşlarında İşlem Öncesi Dönem, 7-11 yaşlarında Somut İşlemler Dönemi, 11 yaş ve üstünde de Soyut İşlemler Dönemi olarak sayılmaktadır. Fıkıh Usulünde insanın gelişim dönemleri, anne karnından doğuma kadar *Cenin Dönemi*, doğumdan 7 yaşına kadar *Temyiz Yaşı Çocukluk Dönemi*, 7 yaşından buluğa kadar *Temyiz Yaşı Sonrası Çocukluk Dönemi* ve buluştan sonra da *Buluğ Çağı Sonrası Dönem* olarak sıralanmaktadır. İşte insan yavrusu çocuğun yetişkin birey olabilmesi için, doğduğunda bu dış dünyanın nasıl bir dış dünya olduğunu ve burada kendisinin yerinin ne olduğunu anlamaya giriştiği dönemlerdir. Bu yaşam süreci dönemlerinde, doğduktan sonra karşılaştığı yoksunluk ile *kendisini*; gelen meme ile “ikinci”yi, yani “*annesini*”ni; annenin dışarı ile ilgisiyle “üçüncü”yü, yani “*ötekisini*”ni, “*baba*”yı, diğer tabirle “*dış dünya*”yı ve “*kültürü*” tanımaktadır. Bu şekilde çocuk, biyolojik bir yaratık iken, kültürel bir “özne”, yani toplumda “insan” olmakta, kimlik ve aidiyet kazanmaktadır. Kur’ân’da insanın kültürel özne olması, “*halife*” kavramı ile bildirilmektedir. Bu, 24. sure olan en-Nûr Suresi 54 ve 55’inci ayetlerde şöyle açıklanmaktadır: “*De ki: Allah’a itaat edin; Peygamber’e de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz şunu bilin ki, o Peygamber kendisine yükletilenden ve siz de kendinize yükletilenden sorumlusunuz. Eğer ona itaat ederseniz, doğru yolu bulursunuz. Peygamber’e düşen, apaçık tebliğdir. Allah, sizlerden iman edip yararlı iş işleyenlere, onlardan öncekileri halef kıldığı gibi onları da yeryüzüne halef kılacağına, onlar için beğendiği dini (İslâm’ı) temelli yerleştireceğine, korkularını güvene çevireceğine dair söz vermiştir...*”. Böylece yeryüzünde fesadın hâkim olduğu bir zamanda, Allah’a inanıp salih amel işleyenlerden, herhangi bir şekilde, ister Allah’ın doğrudan azap etmesi, isterse kendisine inanmışlarla savaş ettirmesi neticesinde, yeryüzünde iyileşmenin başlaması ile öncekilerin yerine geçip, yeni emir ve nehiyler yüklenerek, bunları Allah’ın istediği gibi yerine getiren kimse veya kimseler ile kültürel insan halife yaratılmış olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Kişisel sorumluluk, Biyolojik İnsan, Kültürel İnsan, İnsanın halifeliği.

GİRİŞ

Dünyadaki tüm hukuk sistemlerinde olduğu gibi Fıkıh’ın da en önemli kavramlarından biri kişi kavramıdır. Çünkü hukukun temel ilgi alanı kişidir. Hukuki açıdan kişi, “haklara ve borçlara sahip olabilen varlık” olarak tanımlanmaktadır. Hangi varlıkların kişi sayılacağı, yani haklara ve borçlara sahip olabileceği, hukuk düzenince tayin ve tespit edilmektedir. Hukukta kişi denildiğinde sadece gerçek kişilerin, yani insanların anlaşılması gerekir. Her ne kadar hukuk sistemlerinde gerçek kişilerin yanında tüzel kişi adı verilen ve aslında hukuk düzenince tanınıp hak ve borç sahibi kılındıkları için kişilik kazanan varlıklar bulunmakta ise de bunlar da gerçek kişilerce, yani insan tarafından temsil edilmektedir.¹

¹ Zahit İmre, *Medeni Hukuka Giriş*, 2. Baskı (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No :2194, Sulhi Garan Matbaası, 1976), 327-332.

Diğer hukuk sistemlerindeki gibi Fıkıh'ta da, kişinin haklara ve borçlara sahip olabilmesi için bu fiil ve tasarruflara ehil olması gerektiğini bildirmektedir. Çünkü, ehliyet, gerek ibâdât, gerek muâmalât ve gerek ukubâtın sıhhat şartlarından biridir.²

Ehliyet lügatte, “herhangi bir iş için vasıf, uygunluk ve kifâyet” anlamına gelmektedir. Fıkıh'ta da ıstılâh olarak “ehliyet, kanun koyucunun (şâr'in) takdir ettiği ve onu hukukî (şer'î) hitâba muhâtab olmaya sâlih hale getiren vasıf” olarak tanımlanmıştır.³

Buna göre, ehliyet insanın tekâmül sıfatları olmaktadır; cismen ve aklen insanî tekâmülün merhalelerini göstermektedir. Bu tedricî tekâmül ile insan, önce lehine haklar, sonra aleyhine olan haklar (borçlar) için hazırlanır. Bu şekilde bazı tasarrufların ve muâmelelerin sıhhatına elverişli hale gelir. Sonunda, hukuk nizamının ona yüklediklerini ihlâlde, irâdesi ile borçlandığında, irâdesiyle taahhüt altına girdiğinde mesûl tutulması için uygunluk tamamlanıp, rüşt ile de kifâyet oluşarak ehliyeti tekemmül eder.⁴

İnsanın cismen ve aklen tekâmülünü tam olarak anlayabilmek için de, onların biyolojik ve nörolojik tekâmülünü anlayabilmenin gerektiği, çok eskilere Hippocrates kadar gitmektedir. Hippocrates insanın cismen ve aklen tekâmülünü **beyne**, dolayısıyla **nörobiyolojik** temellere dayandırmaktadır.⁵

İşte 1980'li yıllardan günümüze kadar, beyin bilimi, nörobilişsel (neurocognitive) teori ve psikanalitik teori insanı tam olarak anlama ve bunların teorik temellerini ortaya koymaya çalışmaktadır.⁶

Bu tebliğ de, “Fıkıh'ta Mükellefliğin Bio-Nöro Temelleri”ni araştırma konusu edinerek, İslâm'da, insanın Allâh'ın hitâbına muhâtab olabilmesi için “**mükellefliği**”ni, çağdaş bir anlatımla biyolojik insan olmasından kültürel insan olmasına kadar “*ehliyet durumu*”nun temellerini Kur'ân'dan, Beyin bilimi, Nörobilişsel (neurocognitive) teori ve Psikanalitik teoriye ait bilgileri kullanarak açıklamaya çalışmaktadır.

² Mustafâ Ahmed ez-Zerkâ', *el-Fıkhü'l-islâmî fî sevbihi'l-cedîd, el-Medhalu'l-fikhiyyu'l-âmme*, 6. Baskı (Dimaşk: Dâru'l-Fıkr, 1968), 2: 734-735.

³ ez-Zerkâ', *el-Fıkhü'l-islâmî fî sevbihi'l-cedîd, el-Medhalu'l-fikhiyyu'l-âmme*, 2: 736-737.

⁴ ez-Zerkâ', *el-Fıkhü'l-islâmî fî sevbihi'l-cedîd, el-Medhalu'l-fikhiyyu'l-âmme*, 2: 737.

⁵ Fethi Ahmet Polat, “Beynin Nöroanatomik ve Nörokimsayal Yapısının Kişilik ve Davranış Üzerindeki Etkisi”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 7/1 (2015): 194.

⁶ Polat, “Beynin Nöroanatomik ve Nörokimsayal Yapısının Kişilik ve Davranış Üzerindeki Etkisi”, 194.

I. BİYOLOJİK İNSANDAN KÜLTÜREL İNSANA GELİŞİM DÖNEMLERİ

Biyolojik insanın fiziksel gelişimi doğum öncesi dönemde, 0-2 haftada *Dölüt*, 3-9 haftada *Embriyo* ve 10-40 haftada *Fetüs* olurken⁷, doğum sonrası dönemde, 0-2 yaşlarında *Bebeklik*, 2-6 yaşlarında *İlk Çocukluk*, 6-11 yaşlarında *İkinci Çocukluk*, 11-18 yaşlarında *Ergenlik*, 18-30 ve 35 yaşlarında *Genç Yetişkinlik*, 35-60 ve 65 yaşlarında *Orta Yetişkinlik*, 65 yaş ve üstünde ise *İleri Yetişkinlik* olmaktadır.⁸ Bilişsel gelişimi ise, bu fiziksel gelişimine uygun olarak beyin ve sinir sisteminin olgunlaşması, bireyin çevreye uyum sağlaması sonucunda tamamlanmaktadır. Bilimsel gelişim dönemleri de, 0-2 yaşlarında *Duyusal Hareket (Motor) Dönemi*, 2-7 yaşlarında *İşlem Öncesi Dönem*, 7-11 yaşlarında *Somut İşlemler Dönemi*, 11 yaş ve üstünde de, *Soyut İşlemler Dönemi* olarak sayılmaktadır.⁹

Fıkıh'ta, insanın gelişim dönemleri, anne karnından doğuma kadar *Cenin Dönemi*, doğumdan 7 yaşına kadar *Gayri Mümeyyiz Çocukluk (Küçüklük) Dönemi*, 7 yaşından buluşa (ergenliğe) kadar *Mümeyyiz Çocukluluk Dönemi*, çocukluktan çıktığı alt sınırı kızlarda 9 ve erkeklerde 12, üstü sınırı da çoğunluğa göre 15 Ebû Hanife'ye göre kızlarda 17 ve erkeklerde 18 olan *Ergenlik Dönemi* ve muâmelelerde karını zararını ayırttığı 25 yaş sonrası *Rüşd Dönemi* olarak sıralanmaktadır.¹⁰

II. KUR'ÂN'DA BİYOLOJİK İNSANDAN KÜLTÜREL İNSANA GELİŞİM DÖNEMLERİNİN TEMELLERİ

Doğumda 350 gram olan beyin ağırlığı, deneyimler eşliğinde 3 yaşında üç katı büyümekte ve 1100 grama çıkmaktadır. Buna göre insan beyinin % 75'lik kısmını, aile, dolayısıyla kültür oluşturmaktadır.¹¹ Bunun için, biyolojik insan kültüre girmekle insan olabilmektedir.¹² Bu durumda, Kur'ân'da el-Bakara 2/30. âyette Allah'ın, "*Ben yeryüzünde halîfe kılacağım*" dediği "halîfe", "*Hız. Âdem'in biyolojik yaratılışı*"ndan sonra, "*insan olarak kültürel yaratılışı*" olmaktadır.

⁷ Rukiye Yenibaş, *Çocuk Gelişimi, Eğitimi ve Sağlığı* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları (İsmek) Yayınları), 29-30.

⁸ Yusuf Bahri Gündoğdu, "İnsanın Sekiz Çağı ya da Yaşam Boyu Dinî ve Ahlakî Gelişim", *Uluslararası Kişilik ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu I (Ordu, 10-12 Haziran 2016)*, ed. Yavuz Ünal, Şevket Pekdemir, Yusuf Bahri Gündoğdu, Orhan İyibilgin, Sait Kar: 61-63.

⁹ Osman Özdemir, Pınar Güzel Özdemir, Muhammed Tayyib Kadak, Serhat Nasıroğlu, "Kişilik Gelişimi", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry* 4/4 (2012): 574.

¹⁰ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali* (İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1995), 276-279.

¹¹ Ferda Şenel, "Beynin Gizemi", *Bilim ve Teknik* (Eylül 2003): 2, 4, 8.

¹² Saffet Murat Tura, *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, 7. Baskı (İstanbul: Kanat Kitap, 2017), 203-204.

A) HZ. ÂDEM'İN BİYOLOJİK YARATILIŞI

Kur'an ayetlerine göre, Hz. Âdem'in biyolojik olarak "bedeni"; önce *topraktan*, Âlu 'İmrân 3/59:

إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

“Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı. Sonra ona 'ol' dedi. O da hemen oluverdi.”

Sonra *çamurdan*, el-En'âm 8/2:

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ

“O öyle bir Rab'dır ki, sizi çamurdan yaratmış, sonra (her birinize) bir ecel tayin etmiştir. (Kıyametin kopması için) belirlenmiş bir ecel de onun katındadır. Siz ise hâlâ şüphe ediyorsunuz.”

Daha sonra *yapışkan çamurdan*, es-Sâffât 37/11:

فَاسْتَفْتِهِمْ أَهَمْ أَسَدٌ خَلَقْنَا أَمْ مِنْ خَلْقِنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَّازِبٍ

“(Ey Muhammed!) Şimdi sen onlara sor: ‘Kendilerini yaratmak mı daha zor, yoksa yarattığımız diğer şeyleri yaratmak mı? Şüphesiz biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.’”

Ve en sonunda *kurutulmuş çamurdan* yaratılmıştır:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّيْ خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ صَلٰٓصَالٍ مِّنْ حَمَآءٍ مَّسْنُوٰنٍ

“Hani Rabbin meleklerle, ‘Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım...’ demişti.” (el-Hicr 15/28)

Akibinde topraktan yaratılan *bedene şekil verilmiş* (tesviye) etmiştir:

ثُمَّ كَانَ عِلْقَةً فَخَلَقَ فَسَوًى

“Sonra bu, bir ‘alaka’ oldu. Derken Allah onu yaratıp güzelce şekillendirdi.” (el-Kıyâmet 75/ 38).

Sonra da şekillenmiş bedene *Ruh’dan üflenmiş* ve beden canlanmıştır:

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُّوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ

“Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin” demişti.” (el-Hicr 15/29). Böylece Hz. Âdem'in biyolojik olarak yaratılışı tamamlanmıştır.

Sonra, eşi Hz. Havvâ yaratılmıştır: “Sizi tek bir nefisten (Âdem’den) yaratan, (gönlü) onunla huzur bulsun diye eşini de (onun özünden, cinsi)nden var eden O’dur.” (el-’A’râf, 7/189).

B) HZ. ÂDEM’İN KÜLTÜREL YARATILIŞI (İNSAN OLMASI)

Bu şekilde biyolojik olarak yaratılan Hz. Âdem’in “*insan*” olarak yaratılışı tamamlanmamıştır. Hz. Âdem’in insan olarak yaratılışının tamamlanması kültürde gerçekleştirecektir. Kültürdeki bu yaratılışı Kur’ân, “*Ben yeryüzünde halife kılacağım*” âyeti ile şöyle bildirmektedir:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰئِكَةِ اِنِّيْ جَاعِلٌ فِي الْاَرْضِ خَلِيْفَةً...¹³

“*Hani, Rabbin meleklerle, ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’ demişti...*” (el-Bakara 2/30)

Bu “*halife kılma, yani Hz. Âdem’in kültürel yaratılışı*”, diğer bir tabirle “*Hz. Âdem’in insan oluşu*”, yine Kur’ân’a göre şöyle gerçekleşmektedir:

وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَاءَ كُلَّهَا

“*Allah Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti.*” (el-Bakara 2/31). Bu şekilde Hz. Âdem’e “*dil*” öğretilmiştir.

Psikanaliz’de, *Jacques Lacan* (ö. 1981), 6-8 aylık insan yavruları, henüz insan olmadıkları için yavru sözcüğünü kullanıyor, eklenmiş bir dilsel sembolik dünyaya girmedikleri müddetçe, insan değildir diyor, bunun tür olarak insan değil anlamında olmadığını belirtiyor.¹³

6-8 aylık maymun yavruları ile bir deney yapılıyor. Bu 6-8 aylık yavruların ellerine birer ayna tutuşturuluyor, maymun yavrusu önce çok heyecanlanıyor, fakat bir süre sonra aynadaki gerçek kendisi olmadığını fark edince, aynayı bir kenara bırakıp, kendi özdeşliğine, yani özdeş kimliğine geri çekiliyor. 6-8 aylık insan yavrusunun da eline bir ayna tutuşturuluyor, insan yavrusu önce çok heyecanlanıyor, fakat bir süre sonra aynadaki gerçek kendisi olmadığını fark ediyor, fakat maymun yavrusu gibi, aynayı bir kenara bırakıp, kendi özdeşliğine, yani özdeş kimliğine geri çekilmiyor, insan yavrusu aldanişı sürdürüyor.¹⁴

Aynadaki imgesi gerçek kendisi olmadığı halde, o gerçek kendisiymişçesine sürekli onun peşine düşüyor. İşte *insan yavrusu bu aldanişı sürdürüşü ile insan olabiliyor*

¹³ Abdurrahman Aydın, “Psikanaliz ve Dil, 17 Nisan 2013, Çarşamba, 18.30”, erişim: 1 Ekim 2019, <http://mulkiye.org.tr/wp-content/uploads/2015/08/Psikanaliz-ve-Dil.docx>.

¹⁴ Abdurrahman Aydın, “Psikanaliz ve Dil, 17 Nisan 2013, Çarşamba, 18.30”, erişim: 1 Ekim 2019, <http://mulkiye.org.tr/wp-content/uploads/2015/08/Psikanaliz-ve-Dil.docx>.

zaten, yalnızca ancak böyle insan olabiliyor. O yüzden gene Lacan düşüncesine göre bu temel yabancılaşmayı aşmaya çalışmak manasızdır, çünkü insan, insan oluşunu tam da oradaki kendisi olmayan imgeyi kendisi zannedişiyle ve sürekli onun peşine düşüşüyle gerçekleştirmektedir. Bunun, eğer bu bir sorunsu, telafisi-tedavisi yoktur. Ancak böyle insan olunabilmektedir. Çünkü, bu yansıma ile Freud'a göre süperegö kurulmaktadır.¹⁵

Böylece aynadaki imgesi gerçek kendisi olmadığı halde, onda yakaladığı bütünlükten, tamlıktan dolayı, o gerçek kendisiymişçesine sürekli bu simgenin görüntünün, temsilin peşine düştüğünde, insan yavrusu simgesel düzene girmiş olmaktadır. İşte bu simgesel düzen “dil”dir, yani Allah’ın Âdem’e öğrettiği varlıkların bir temsili olan “Esmâ Düzeni”dir.

Hz. Âdem’in dilsel sembolik dünyaya girmesi Kur’ân’a göre adım adım şöyle gerçekleşmektedir:

1. Allah, Âdem’i Cennet’te biyolojik yaratmıştır.

2. Allah, Cennet Ehli’ne Âdem’e secde etmesini emretmiştir:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّمَّا صَلَّصَالٍ مِّمَّا مَسْنُونٍ فَإِذَا سَيَّئْتُهُ وَوَقَّحْتُ فِيهِ مِمَّا رُوحِي فَقَعَا لَهُ سَاجِدِيَّةً

“Bir zaman Rabbin Meleklerle demişti ki: ‘Ben kupkuru çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım!, ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın” (el-Hicr 15/ 28-29)

3. Allah’ın bu emrine İblis isyan etmiştir:

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ قَالَ أَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا

“Hani meleklerle, ‘Adem için saygı ile eğilin’ demiştik, onlar da saygı ile eğilmişlerdi. Yalnız İblis saygı ile eğilmemiş, ‘Hiç ben, çamur halinde yarattığın kimse için saygı ile eğilir miyim? demişti.” (el-İsrâ 17/ 61)

4. Bu isyan ile İblis, Cennet kültüründe “benlik” kazanmış ve “özne” olmuştur. Bu haliyle İblis, Cennet ehli (ailesi) için artık “öteki”dir. Cennet ehlerinden ayrı ve Cennet kültüründe de konumu “İblis (Şeytân)” simgesi olmaktadır:

قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

¹⁵ Ian Craib, *Psikanaliz Nedir? Psikanaliz Okulları ve Psikoterapi Üzerine Eleştirel Bir Giriş*, trc. Ali Kılıçlıoğlu, 3. Baskı (İstanbul: Say Yayınları, 2011), 60-61; Tura, *Freud’dan Lacan’a Psikanaliz*, 60-61, 81-86; Abdurrahman Aydın, “Psikanaliz ve Dil, 17 Nisan 2013, Çarşamba, 18.30”, erişim: 1 Ekim 2019, <http://mulkiye.org.tr/wp-content/uploads/2015/08/Psikanaliz-ve-Dil.docx>.

“İblis, ‘Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın’ dedi.” (Sâd 38/76).

5. Allah’a karşı gelen Şeytân’ın, Cennet ehli (ailesi) arasında yerinin olmaması gerekmektedir:

قَالَ فَأَخْرِجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ

“Allah şöyle dedi: ‘Öyle ise çık oradan (cennetten), çünkü sen kovuldun.’” (Sâd 38/77).

Ancak Şeytân Allah’tan ertelenmesini istemiştir:

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ

“İblis, ‘Ey Rabbim! Öyle ise bana insanların diriltilecekleri güne kadar mühlet ver’ dedi.” (Sâd 38/79).

إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ

“Allah şöyle dedi: ‘Sen o bilinen vakte (kıyamet gününe) kadar mühlet verilenlerdensin.’” (Sâd 38/80-81).

6. Görevi, Âdem’i Allah’a isyân ettirmek olmuştur:

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ

“İblis, ‘Senin şerefine andolsun ki, içlerinden ihlâslı kulların hariç, elbette onların hepsini azdıracığım’ dedi.” (Sâd 38/82-83)

قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لأَقُودَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ

“Şeytan dedi ki: ‘(Öyle ise) beni azdırmana karşılık, yemin ederim ki, ben de onları saptırmak için senin dosdoğru yolunun üzerinde elbette oturacağım.’” (el-’Arâf 7/16)

7. Biyolojik yaratılmış Âdem’in de Cennet kültüründe “benlik” kazanıp “özne” olması Cennet kültüründeki simgesel düzende konumunun belirleneceği haberini Allah Meleklerle el-Bakara 2/30’da “yeryüzünde halîfe kılacağım” ile bildirmiştir.

8. Âdem, el-Bakara 2/31’da bildirildiği gibi “esmâ” ile “dil” öğrenmiş ve Cennet kültürüne onun imgesel düzenine girmiştir. Esmâda şüphesiz Âdem bir varlık olduğu için Âdem’e karşı gelen bir isim de vardır ve Âdem’e bunu da öğretilmiştir.

İşt e bu, esmâ düzeninde, yani dilde Özne olan, yani Ben olan Halife Âdem’dir. Bu dilin geçtiği çevre ise, Cennet Ehli, Cennet Çevresi, yani Cennet Kültürü’dür.

Âdem'in bu benliği, esmâda ismi (sembolü) olan Allah karşısındaki konumu ile belirlenmektedir. Cennet Kültürü'ndeki bu simgesel konum “yeryüzü halîfeliği”dir.

O halde, yeryüzündeki halîfelik, Âdem'in varlıklar arasındaki cinsine, yani Halîfe cinsine ait bir kimlik olmaktadır. Bu, Âdem'in Cennet kültüründeki ilk kimliğidir. Yani Cennet düzeninde aldığı yerdir. Bu şekilde Halîfe kimliği, vaatler ve görevler ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Aslında bu kimlik Öteki'nin, yani Allah ve Meleklerin bir söylemidir.

Âdem'in “Yeryüzünde Halife Kılınma” kimliği Kur'an'a göre şöyle gerçekleşmiştir:

İnsan, doğa-kültür karşıtlığından oluşmaktadır. Bu karşıtlık Levi Strauss'a (ö. 1902) göre, akrabalık ilişkileri ile evlilik ilişkilerini ayıran kültürel bir kurum (varlık) olan “aile”yi mümkün kılmakta, onu oluşturmaktadır. Ailenin oluşması, bir yasak ile gerçekleşmektedir. Bu, “ensest yasağı”, diğer tabirle “doğal olanın yasaklanması”dır.¹⁶

a) Hz. Âdem ve Hz. Havva için bu yasak şu olmaktadır:

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ
فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ

“Dedik ki: ‘Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.’” (el-Bakara 2/35)

b) Görüldüğü gibi, Adem ve eşinin diledikleri gibi Cennet'te yaşamaları istenmiştir. Şu ağaçtan yemeleri yasaklanmış ve Şeytân hakkında da bilgilendirilip uyarılmışlardır:

وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

“Sakin şeytan sizi yoldan çevirmesin. Çünkü o size apaçık bir düşmandır.” (ez-Zuhruf 43/ 62).

c) Âdem bunları unutmamıştır:

وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلِ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا

“Andolsun, bundan önce biz Âdem'e (cennetteki ağacın meyvesinden yeme diye) emrettik. O ise bunu unutuverdi. Biz onda bir kararlılık bulmadık.” (Tâhâ 20/115).

¹⁶ Tura, Freud'dan Lacan'a Psikanaliz, 203-204.

d) Âdem, Cennet'te Allah'ın söyleminden “yeryüzünün halifesi kılınma”yı bilip o şekilde simgesel konumunu işgal edince, Cennet'ten, biyolojik olarak yaratıldığı ortamdaki ayrılmak istememektedir. Ebedi (Huld) olmak arzusundadır:

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَىٰ

“Nihayet şeytan ona vesvese verip şöyle dedi: ‘Ey Adem! Sana ebedilik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi?’” (Tâhâ 20/120).

e) Bu “arzu” eksikliği neyin karşılayacağını bilmemektedir. Çünkü, simgesel “esmâ” düzeninde, yani Cennet kültüründeki dil düzeninde “şeyin yokluğu”nda simge onun yerini almakta ve böylece dil, her türlü “yalan”ın zemini olmaktadır.

f) Bu eksikliğin bilinemezliği durumunda Şeytân, simge ile tamamlayıcı olur ve yalan söyler:

يَعِدُّهُمْ وَيُمَيِّبُهُمْ وَمَا يَعِدُّهُمْ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا

“Şeytân onlara (birçok) va'dde bulunur ve onları kuruntulara sürükler. Oysa şeytan, ancak aldatmak için onlara vaade bulunuyor.” (en-Nisâ' 4/120).

وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعَدَ الْحَقُّ وَوَعَدْتَكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلْمُزُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

“İş bitirilince Şeytân da diyecek ki: ‘Şüphesiz Allah size gerçek olanı söz verdi. Ben de size söz verdim ama yalancı çıktım. Zaten benim sizi zorlayacak bir gücüm yoktu. Ben sadece sizi çağırdım, siz de hemen bana geliverdiniz. O halde beni kınamayın, kendinizi kınayın. Artık ben sizi kurtaramam, siz de beni kurtaramazsınız. Şüphesiz ben, daha önce sizin, beni Allah'a ortak koşmanızı kabul etmemiştim. Şüphesiz, zalimlere elem dolu bir azap vardır.’” (İbrâhîm 14/22).

g) Yasaklanan bu ağaçtan yersen “huld” olursun, “Cennet'te ebedi kalırsın” der:

وَقَالَ مَا نَهَيْكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَينَ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ

“Ve dedi ki: Öyle ise, yasak ağacın meyvesinden yiyin ki melek olasınız yahut Cennet'te ebediyyen kalasınız. Rabbiniz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da Cennet'te ebedi kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı.” (el-'Arâf 7/20).

i) Âdem ve Eşi yasaklanmış Ağaç'tan yerler ve Allah'a isyan ederler:

فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتَ لهُمَا سَؤَاتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ

فَعَوَىٰ

“Bunun üzerine onlar (Adem ve eşi Havva) o ağacın meyvesinden yediler. Bu sebeple ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yaprağından üzerlerine örtmeye başladılar. Adem Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırды.” (Tâhâ 20/121)

فَدَلِيهُمَا بَعْرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوَاتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ
وَنَادِيَهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُلُّ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ

“Bu sûretle onları kandırarak yasağa sürükledi. Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar. Rableri onlara, ‘Ben size bu ağacı yasaklamadım mı? Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?’ diye seslendi.” (el-’Arâf 7/22).

h) Bunun cezası Cennet’ten çıkarılmaktır:

قَالَ اهْبُطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ

“Allah dedi ki: ‘Birbirinizin düşmanı olarak inin (oradan). Size yeryüzünde bir zamana kadar yerleşme ve yararlanma vardır.’” (el-’Arâf 7/24).

1) Âdem ve Eşi, Şeytan’ın ebedileşme diye uydurduğu “üreme” olarak gerçekleşecektir:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا
كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde bir gözetleyicidir.” (en-Nisâ’ 4/1)

يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا
سَوَاتِهِمَا إِنَّهُ يَرِيكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

“Ey Âdemoğulları! Avret yerlerini kendilerine açmak için, elbiselerini soyarak ana babanızı cennetten çıkardığı gibi, şeytan sizi de saptırmasın. Çünkü o ve kabilesi, onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları, iman etmeyenlerin dostları kılmuştur.” (el-’Arâf 7/27)

Böylece, Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın eksikliklerini tamamlamaları kültürel, yani simgesel düzenin kurumu olan ilk “aile”yi gerçekleştireceklerdir. Bunun için, Şeytan, Âdem ve Havva Cennet’ten çıkarılırlar. Simgesel düzendeki konumlarını, Şeytan ve Halife olarak alırlar.

i) Âdem, Allah’tan af diler ve Cennet’te dönmesini ister:

ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ

“Sonra Rabbi onu seçti, tövbesini kabul etti ve ona doğru yolu gösterdi.” (Tâhâ 20/122)

قَالَ اهْبِطْ مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَأَمَّا يَا أَيُّكُمْ مَنِي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ
وَلَا يَشْقَىٰ

“Allah şöyle dedi: ‘Birbirinize düşman olarak hepiniz oradan inin. Eğer tarafımdan size bir yol gösterici (kitap) gelir de, kim benim yol göstericime uyarsa artık o, ne (dünyada) sapar ne de (ahirette) sıkıntı çeker.’” (Tâhâ 20/123)

j) Allah da isyanının “keffâreti” olarak Yeryüzünde “belli bir süreye kadar yaşaması”nı bildirir:

قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ

“Allah dedi ki: ‘Birbirinizin düşmanı olarak inin (oradan). Size yeryüzünde bir zamana kadar yerleşme ve yararlanma vardır.’” (el-’Arâf 7/24)

فَازْلَهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهَا وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي
الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ

“Derken, Şeytân ayaklarını oradan kaydırdı. Onları içinde buldukları konumdan çıkardı. Bunun üzerine biz de, ‘Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır’ dedik.” (el-Bakara 2/ 36)

“Yaşama” isyanın “keffâreti”dir.

k) Bu keffâreti nasıl yerine getireceklerini de Allah kendilerine bildirir. Bu iki yoldur:

وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ

“Biz ona iki apaçık yolu (hayır ve şer yollarını) göstermedik mi?” (el-Beled 90/10)

Ya Allah’ın emirlerine itaat ve Cennet’e kavuşmak:

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ

“Kim de, Rabbinin huzurunda duracağından korkar ve nefsinin arzularından alıkoyarsa, şüphesiz, cennet onun sığınağıdır.” (en-Nâziât 79/40-41)

Ya da isyan Cehennem’e gitmektir:

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

فَأَمَّا مَنْ طَغَىٰ وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ

“Kim azgınlık eder ve dünya hayatını tercih ederse, şüphesiz, cehennem onun sığınağıdır.” (en-Nâziât 79/37-39).

Bu yeryüzü sürecinde Âdem’in kur’ân’da adı “insan” olarak anılır. Çünkü Âdem artık kültürel insan, yani halife olarak yaratılmıştır.

İşte Hz. Âdem’in kültürel insan halife olarak yaratılınca keffâretini yerine getirmeye başladığı gibi, tıpkı Fıkıh’taki mükelleflik de buluş çağı sonrası dönemde, yani insanın kültürel olarak yaratılışının tamamlanması ile başlamaktadır. Bu şekilde, Fıkıh’ta mükellefliğin bio-nöro temellerinin ne olduğu da açıklığa kavuşmuş olmaktadır.

SONUÇ

Biyolojik insan kültüre girmekle insan olabilmektedir. Kur’ân’da el-Bakara 2/30. âyette Allah’ın dediği “halife”, “Hz. Âdem’in biyolojik yaratılışı”ndan sonra, “insan olarak kültürel yaratılışı” olmaktadır.

İnsanın cismen ve aklen tekâmülünün tam olarak anlaşılabilmesi için, onların biyolojik ve nörolojik tekâmülünün anlaşılması gerekmektedir. Kur’ân ayetlerine göre, Hz. Âdem’in biyolojik olarak “bedeni” önce topraktan (Âl-i İmrân, 3/59), sonra çamurdan (8 Enam, 6/2), daha sonra yapışkan çamur (Sâffât, 37/11) ve en sonunda kurutulmuş çamurdan (Hicr, 15/28) yaratılmış, akibinde topraktan yaratılan bedene şekil verilmiş (Kıyâmet, 75/ 38), sonra da şekillenmiş bedene Ruh’dan üflenmiş, beden canlanmış (Hicr, 15/ 28-29) ve böylece Hz. Âdem biyolojik yaratılmıştır.

Biyolojik yaratılmış olan Âdem’in de Cennet kültüründe Benlik kazanıp Özne olması Cennet kültüründeki simgesel düzende konumunun belirleneceği haberini Allah Meleklerle el-Bakara 2/30’da “Yeryüzünde halife kılacağım” ile bildirmiştir.

Yeryüzünde halife kılınmada Hz. Âdem, el-Bakara 2/31’da bildirildiği gibi “Esmâ” ile Dil öğrenmiş ve Cennet kültürüne, Cennet’in simgesel düzenine girmiştir. Esmâda şüphesiz Hz. Âdem’e karşı gelen o bir varlık olduğu için bir isim de vardır ve Âdem’e bu da öğretilmiştir. İşte bu esmâ düzeninde, yani dilde Özne olan, yani Ben olan Halife Âdem’dir. Bu dilin geçtiği çevre, Cennet ehli (ailesi), Cennet çevresi, yani Cennet kültürüdür.

Hz. Âdem’in bu Benliği, esmâda ismi (sembölü) olan Allah karşısındaki konumu ile belirlenmektedir. Cennet kültüründeki bu simgesel konum da “yeryüzü halifeliği”dir. Yeryüzündeki halifelik, Hz. Âdem’in varlıklar arasındaki cinsine, yani Halife cinsine ait bir kimlik olmaktadır. Bu ise, Hz. Âdem’in Cennet kültüründeki ilk kimliğidir. Yani Cennet düzeninde aldığı yerdir. Bu şekilde Halife kimliği, vaatler ve görevler ile

diğerlerinden ayrılmaktadır. Aslında bu kimlik Öteki'nin, yani Allah ve Meleklerin bir söylemidir.

İnsan, doğa-kültür karşıtlığından oluşmaktadır. Bu karşıtlık kültürel bir kurum olan “aile”yi de mümkün kılmaktadır. Ailenin oluşması, bir yasak ile gerçekleşmektedir. Bu, “ensest yasağı”, diğer tabirle “doğal olanın yasaklanması”dır. Hz. Âdem ve Hz. Havva için bu yasak el-Bakara2/35’de “şu ağaca yaklaşmayın” olmaktadır. Bu şekilde, Hz. Âdem ve Hz. Havva, simgesel düzenin kurumu olan ilk “aile”yi gerçekleştirmişlerdir.

İslâm’da, insanın Allâh’ın hitâbına mûhâtab olabilmesi için “mükellefliği”ni, çağdaş bir anlatımla biyolojik insan olmasından kültürel insan olmasına geçmesi gerekmektedir. Fıkıh’taki mükelleflik buluş çağı sonrası dönemde, yani insanın kültürel olarak yaratılışının tamamlanması ile başlaması, Hz. Âdem’in biyolojik yaratılışından kültürel halife olarak yaratılışına geçmesi ile keffâretini yerine getirmeye başlamasına dayanmaktadır. Bu da, Fıkıh’ta mükellefliğin bio-nöro temelleridir.

KAYNAKÇA

- Aydın, Abdurrahman. “Psikanaliz ve Dil, 17 Nisan 2013, Çarşamba, 18.30”. Erişim: 1 Ekim 2019. <http://mulkiye.org.tr/wp-content/uploads/2015/08/Psikanaliz-ve-Dil.docx>.
- Craib, Ian. *Psikanaliz Nedir? Psikanaliz Okulları ve Psikoterapi Üzerine Eleştirel Bir Giriş*. Trc. Ali Kılıçlıoğlu. 3. Baskı. İstanbul: Say Yayınları, 2011.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1995.
- Gündoğdu, Yusuf Bahri. “İnsanın Sekiz Çağı ya da Yaşam Boyu Dinî ve Ahlakî Gelişim”. *Uluslararası Kişilik ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu I (Ordu, 10-12 Haziran 2016)*. Ed. Yavuz Ünal. Şevket Pekdemi. Yusuf Bahri Gündoğdu. Orhan İyibilgin. Sait Kar: 57-66.
- İmre, Zahit. *Medeni Hukuka Giriş*. 2. Baskı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No :2194, Sulhi Garan Matbaası, 1976.
- Özdemir, Osman. Özdemir, Pınar Güzel Muhammed. Kadak, Tayyib. Nasıroğlu, Serhat. “Kişilik Gelişimi”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry* 4/4 (2012): 566-589.
- Polat, Fethi Ahmet. “Beynin Nöroanatomik ve Nörokimsiyal Yapısının Kişilik ve Davranış Üzerindeki Etkisi”. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 7/1 (2015): 193-219.
- Şenel, Ferda. “Beynin Gizemi”. *Bilim ve Teknik (Eylül 2003)*: 2-23.
- Tura, Saffet Murat. *Freud’dan Lacan’a Psikanaliz*. 7. Baskı. İstanbul: Kanat Kitap, 2017.
- Yenibaş, Rukiye. *Çocuk Gelişimi, Eğitimi ve Sağlığı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları (İsmek) Yayınları.
- ez-Zerkâ’, Mustafâ Ahmed. *el-Fıkhu’l-islâmî fî sevbihî’l-cedîd, el-Medhalu’l-fikhiyyu’l-âmmeh*. 6. Baskı. 3 Cilt.(Dımaşk: Dâru’l-Fıkr, 1968.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

SOIL AND SLUDGE FIGURE AS THE SUBSTANCE CREATED BY THE FIRST HUMAN IN KU'RAN KU'RAN'DA İLK İNSAN'IN YARATILDIĞI MADDE OLARAK TOPRAK VE ÇAMUR FİĞÜRÜ

Doç. Dr. M. Salih GEÇİT

Ağrı İbrahim Çeçen University, Faculty of Theology, Ağrı, Turkey

E-mail: mehmetsalihgecit@hotmail.com

ABSTRACT

There are many verses about the creation of man in the Holy Quran. In addition, the first human being Adam Prophet issues are discussed in relation to the creation of Adam and the various stages of his creation. One of these is soil and mud, one of the first substances or substances from which the first human being was created. In this paper, we will examine the verses related to these two articles in the Qur'anic verses from the basic sources of tafsir, the hadiths and Islamic theology and the basic sources of Islamic philosophy. Thus, we will attempt to contribute to the theories of creation in the contemporary world from the perspective of religion and the Qur'an.

Keywords: Qur'an, Creation, Evolution, Earth, Mud

ÖZET

Kur'an-ı Kerim'de insanın yaratılışıyla ilgili birçok ayet vardır. Ayrıca ilk insan olan Hz. Adem'in yaratılışı ve yaratılışının değişik safhaları ile ilgili bir çok konu ele alınmaktadır. Bunlardan birisi de ilk insanın yaratıldığı ilk madde veya maddelerden birisi olan toprak ve çamurdur. Bu tebliğimizde Kur'an ayetlerinde geçen bu iki madde ile ilgili ayetleri; temel tefsir kaynakları, hadis-i şerifler ve İslâm kelamı ile İslâm felsefesine ait temel kaynaklardan hareketle inceleyeceğiz. Böylece çağdaş dünyada yaratılış konusundaki teorilere din ve Kur'an perspektifinden bir katkıda bulunma denemesi yapacağız.

Anahtar kelimeler: Kur'an, Yaratılış, Evrim, Toprak, Çamur.

1. KUR'AN'A GÖRE İNSANIN KENDİSİNDEN VAR EDİLDİĞİ MADDELER

Öncelikle insanın yaratılışını bir arada zikreden bir ayeti nakledecek, daha sonra da bu ayette belirtilen yaratılış süreci ile yaratılış maddelerini Kur'an'ın muhtelif yerlerindeki ayetlerden örnekler vererek açıklamaya çalışacağız:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِّن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِّن عَلَقَةٍ ثُمَّ مِّن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ
وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ آجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَّن يُتَوَفَّىٰ

وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْدَلِ الْعُمْرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ
وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ رَوْحٍ بَهِيحٍ ﴿٥﴾

“Ey insanlar! Öldükten sonra dirileceğinizden kuşku duyuyorsanız şunu unutmayın ki, biz sizi **topraktan**, sonra **nutfeden**, sonra **alakadan**, sonra yaratılışı belli **belirsiz et parçasından** yarattık ki size (kudretimizi) açıkça gösterelim; ve biz dilediğimizin rahimlerde belirli bir vakte kadar kalmasını sağlarız, sonra sizi bebek olarak çıkarırız, ki daha sonra yetişkinlik çağınıza erişesiniz. İçinizden kimi erken vefat ettirilirken kimi de önceden bildiklerini bilmez hale gelinceye kadar ömrün en düşük çağına eriştirilir. Öte yandan yeryüzünü kupkuru ve cansız görürsün; üzerine yağmur indirdiğimizde ise (bir de bakarsın) canlanıp kabarır ve her cinsten güzel bitkiler çıkarır.”¹

Bu âyetin ortaya koyduğu önermeleri sıraladığımızda insanın yaratılış süreci açısından şu gerçeklerle karşılaşmaktayız:

- a. biz sizi **topraktan** (مِنْ تُرَابٍ),
- b. sonra **nutfeden** (مِنْ نُطْفَةٍ),
- c. sonra **alakadan** (مِنْ عَلَقَةٍ),
- d. sonra yaratılışı belli veya belirsiz yahut tam veya eksik² **et parçası** (مِنْ مَضْغَةٍ)ndan yarattık ki size (kudretimizi) açıkça gösterelim;
- e. ve biz dilediğimizin **rahimlerde belirli bir vakte kadar** kalmasını sağlarız (وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ),
- f. sonra sizi **bebek olarak** çıkarırız (نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا),
- g. ki daha sonra **yetişkinlik çağınıza** erişesiniz (لَتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ).
- h. İçinizden kimi **erken vefat** ettirilirken (وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى)
- i. kimi de önceden bildiklerini bilmez hale gelinceye kadar **ömrün en düşük çağına** eriştirilir (وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْدَلِ الْعُمْرِ).

¹ Hac, 22/5.

² Abdurrezzak b. Hemmâm es-Sen'anî, *Tefsiru's-Sen'anî*, Tahk. Mahmud Muhammed Abduh, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut, 1999, 2/398.

Yukarıdaki âyette belirtilen bu süreçlerde insanın ham maddesi mahiyetinde zikredilen şeyler Kur'an-ı Kerim'in diğer âyetlerinde şöyle geçmektedir:

1.1. Toprak (Türab): Arapça “t-r-b” kökünden gelen “türab” Türkçe’de toprak demektir. Kur’an’da birçok yerde bu kelime geçmiştir.³ İnsanın yaratılışından bahsedilirken de kullanılan “*türâb*” kelimesi yerdeki toprak manasına geldiği gibi, ondan türemiş olan *terâib*” kelimesi göğüsteki kaburga kemiği anlamına da gelmektedir. Bu anlamda “*sulb* ile *terâib* arasında çıkmaktadır.”⁴ âyetinde kullanılmaktadır.⁵

Kur’an’da insanın kendisinden yaratıldığı beyan edilen ilk madde olarak “*toprak* (مِنْ تُرَابٍ)” zikredilmektedir. Bu çerçevede şu âyetleri hatırlamak yeterlidir: “(مِنْ تُرَابٍ أَنْ) (خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ) **Sizi topraktan yaratması**, O'nun (varlığının) delillerindedir. Sonra siz, (her tarafa) yayılan insanlar oluverdiniz.”⁶ “(إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ) (اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ) Allah nezdinde İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. **Allah onu topraktan yarattı.** Sonra ona «Ol!» dedi ve oluverdi.”⁷ “(وَآيَةٌ لَهُمْ) (هُوَ الَّذِي) (الْأَرْضُ الْمَيِّتَةَ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ) Onlar için **ölü toprak açık bir kanıttır.** Ona can verdik ve ondan taneler çıkardık; işte bundan (ekmek vb. yapıp) yiyorlar.”⁸ “(وَإِلَّا يَخْلُقْنَا لَكُم مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ) (خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ) Sizi **toprak**, sonra nutfe, sonra alaka aşamalarından geçirerek yaratan O'dur.”⁹ “(وَلَا) (تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقِصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ) **Allah sizi (önce) topraktan**, sonra meniden yarattı. Sonra sizi çiftler (erkek-dişi) kıldı. O'nun bilgisi olmadan hiç bir dişi ne gebe kalır ne de doğurur. Bir canlıya ömür verilmesi de, onun ömründen azaltılması da mutlaka bir kitaptadır. Şüphesiz bunlar, Allah'a kolaydır.”¹⁰

Ayetler insan cinsinin Hz. Âdem'den, Hz. Âdem'in de direk olarak topraktan yaratıldığını çok net bir şekilde ortaya koyuyor. Ayrıca bitkilerden de örnek vererek,

³ Ra'd, 13/5; Fâtır, 35/11; Nebe, 78/40; Beled, 90/16 vd.

⁴ Târik, 86/7.

⁵ Râgıb el-İsfehânî, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, Tahk. Safvân Adnân Dâvûdî, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 2000, s. 165.

⁶ Rûm; 30/20.

⁷ Âl-i İmrân; 3/59.

⁸ Yasin, 36/33.

⁹ Mü'min, 40/67.

¹⁰ Fâtır; 35/11.

Allah (c.c.) nasıl ki onları direkt olarak topraktan yaratmaya kadir ise, insanın atası olan Hz. Âdem'i de direkt olarak topraktan yaratmaya kadirdir denilmektedir. Bu ayetler çerçevesinde düşünüldüğünde toprak ile insan arasında başka bir varlık suretinde girdikten sonra insan suretine dönüşme anlamındaki uzun bir evrim ve tabakalaşma sürecinin geçmesi için açık ve net delil gerekmektedir ki, ayetlerin ne sarih ifadesinde, ne de zımında böyle bir işarete bile yer verilmemiştir.

1.2. Çamur: Kur'an'da insanın kendisinden yaratıldığı maddeler içerisinde ikinci olarak da toprağın su ile yoğrulmuş şekli olan çamurdan bahsedilmektedir. Bu çamurun da birkaç türünden, başka bir ifadesiyle çamurun çamurlaşma süreci içindeki hal ve şekillerinden şöyle bahsedilmektedir:

a.Tin: Kur'an'da “çamur” anlamına gelen “tin” kelimesi iki şekilde kullanılmıştır. “الطين” kelimesini Râgıb İsfahânî şöyle açıklamaktadır: “الطين التراب والماء المختلط” Yani “Tîn, suyla karıştırılmış olan topraktır”¹¹ Kur'anda şu şekillerde geçmektedir:

Birincisi mutlak olarak ve herhangi bir sıfat ile nitelenmeksizin: “إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ: “إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ طِينٍ” Rabbin meleklerle demişti ki: Ben muhakkak çamurdan bir insan yaratacağım.”¹²

İkincisi de belirli sıfatlarla sıfatlanarak: Tinin lazib: فَاسْتَفْتٰهُمْ اَهُمْ اَشَدُّ خَلْفًا اَمْ مِّنْ خَلْفِنَا اِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِّنْ طِينٍ لَّازِبٍ Şimdi sor onlara! Yaratma bakımından onlar mı daha zor, yoksa bizim yarattığımız (insanlar) mı? Şüphesiz biz kendilerini yapışkan bir çamurdan yarattık.”¹³ Burada geçen “tînin lâzib” ifadesi “ما زال عنه قوة الماء” yani “suyun kuvvetini kaybetmiş olup içinde yok olduğu çamur” demektir.¹⁴ *Sülaletin min tin:* وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ طِينٍ Andolsun biz insanı, çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık.”¹⁵ “Sülâle” kelimesi “الصفو الذى يسل من الأرض” yani “topraktan süzölmüş öz” demektir.¹⁶

¹¹ Râgıb İsfahânî, *Müfredât*, 533.

¹²Sâd; 38/71.

¹³Sâffât; 37/11.

¹⁴ Râgıb İsfahânî, *Müfredât*, 533.

¹⁵Mü'minûn; 23/12.

¹⁶ Râgıb İsfahânî, *Müfredât*, 418.

b.Salsal Ke'l-Fehhâr (Kurutulmuş Çamur): “(خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ) O, insanı ateşte pişirilmiş toprak kaplar gibi kurutulmuş çamurdan yarattı.”¹⁷ “Salsâl” kelimesi “صلل” kökünden türemiş olup “kuru bir şeyden peşpeşe sesin gelmesi” demektir. Bu anlamda Türkçe’de “zil” denilmektedir. Ancak insanın kendisinden yaratıldığı kuru çamura da bu ad verilmiştir. Bu çerçevede kullanıldığı zaman “matara ve su tulumunun bakiyyesiden gelen ses” anlamındadır.¹⁸ Bir görüşe göreyse “çamurun kokuşmuş olan halidir.”¹⁹ Fehhâr ise balçık, çömlerlerde kullanılan kil çamur, pişirilmiş anlamındadır. Arapça’daki “جرار: cirâr” kelimesinin müradifidir.²⁰

c.Hamein Mesûn (Balçık): “(وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ) Andolsun biz insanı şekillenebilir özlü balçıktan, (şekil verilip) kurutulmuş çamurdan yarattık.”²¹ (وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ) Hani rabbın meleklerle demişti ki: "Ben şekillenebilir özlü balçıktan, (şekil verilip) kurutulmuş çamurdan bir insan yaratacağım" demişti.”²² Bu ayette geçen “حما” kelimesi “الحماة” şeklinde de kullanılmakta olup “طين أسود منتن” yani “siyah kokuşmuş çamur” demektir. Kuyunun dibindeki çamura da “hame” denilmektedir.²³ Ayette geçen “مسنون” kelimesi de “متغير” yani “değişmiş” anlamına gelmektedir.²⁴

Bu ayetlerde de topraktan sonraki aşama olarak “çamur”dan bahsedilmektedir. Bu çamurun da aşamaları vardır. Bu sebeple “yapışkan çamur”, “çamurdan süzölmüş öz”, “ateşte pişirilmiş ve kurutulmuş çamur” ve “şekillendirilebilir özlü balçık” ifadelerinden bahsedilmektedir. Bunlar da insanın çamurdan insan olarak yaratılması öncesinde çamurun geçirildiği aşamalardan bahsetmektedir. O halde insan cinsi, toprağın çamurlaşmış halinden yaratılmıştır. Yukarıdaki ayetlerle bu ayetleri birleştirdiğimizde ifâdemizi şöyle geliştirebiliriz: “İnsan neslinin babası olan Hz. Âdem, topraktan imal

¹⁷ Rahman, 55/14.

¹⁸ Râgıb İsfahânî, Müfredât, 477.

¹⁹ Râgıb İsfahânî, Müfredât, 477.

²⁰ Râgıb İsfahânî, Müfredât, 627.

²¹ Hicr, 15/26. Krş. Hicr, 15/33.

²² Hicr, 15/28.

²³ Râgıb İsfahânî, Müfredât, 259.

²⁴ Râgıb İsfahânî, Müfredât, 429.

edilmiş bir çamurdan yaratılmıştır.” Bu ayetlerde toprak ile çamur arasında bulunan başka bir türden de bahsetmemektedir.

1.3. Meni: “(أَبْحَسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى) (۳۶) أَلَمْ يَكْ نُطْفَةٌ مِنْ مَنِيِّ يُمْنَى) İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır! O, (döl yatağına) akıtılan meninin içinden **bir nutfe (sperm)** değil miydi?”²⁵ (مِنْ نُطْفَةٍ إِذَا تُمْنَى) Şurası muhakkak ki (rahime) atıldığında **nutfeden**, erkek ve dışiden ibaret olan iki çifti O yarattı.”²⁶ Ayette geçen “meni” kelimesinden bahsederken Râgıb İsfahânî “الذی قدر به الحيوانات” Yani “canlı hayvanların kendisinden yaratılmak üzere takdir edilen madde” demektedir. Buna göre “aslında kendiliğinden veya başkasının müdahalesiyle olmayacak şekilde sadece Allah’ın kudreti ile insanın kendisinden yaratıldığı madde” demektir.²⁷

Bu ayetler de insanların Hz. Âdem’den sonraki yaratılışında bahsetmektedir. Buna göre ilk insan olarak Hz. Âdem yaratılmış, onun yanında menisini döl yatağına bırakacağı bir başka insan (kadın)a ihtiyaç vardır. Demek ki Allah (c.c.) onu da yaratmış ve Hz. Âdem’den itibaren bir insanın var olması, yani doğamsı için bir erkeğin menisinin bir kadının rahmine atılması gerekmektedir. İşte Allah (c.c.) insanlığın türemesinin ikinci aşamasında artık direkt olarak topraktan değil, topraktan yaratılmış olan insan neslinden insanı türetmektedir.

1.4. Nütfe: “(ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ) Sonra onu sağlam bir karargâhta **nutfe** haline getirdik.”²⁸ (قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّيَكَ رَجُلًا) Kendisiyle konuşmakta olan arkadaşı ona hitaben, "Yoksa sen" dedi, "Seni topraktan, sonra **nutfeden** (sperm) yaratan, daha sonra seni bir adam biçimine sokan Allah’a da mı inanmıyorsun?”²⁹ Ayetlerde geçen “نطفة” kelimesi “الماء الصافى” “arı ve duru su” demektir ki erkeğin kadının rahmine attığı “döl suyu” anlamında kullanılmaktadır.³⁰

²⁵ Kıyamet, 75/36-37.

²⁶ Necm, 53/45-46.

²⁷ Râgıb İsfahânî, *Müfredât*, 779.

²⁸ Mü’minun, 23/13.

²⁹ Kehf, 18/37.

³⁰ Râgıb İsfahânî, *Müfredât*, 811.

Bu ayetler de “sağlam bir karargâh” olan anne rahminde insanın “meni”nin bir başka şekli olan veya onun değişim geçirip başkalaşmış hali olan “nütfe”den bahsetmektedir. Durum nasıl olursa olsun, aşama birdir. Zira bu süreç, meninin başka bir maddeye dönüşüm geçirme sürecidir. Buna da “nutfe” yani “sperm” adı verilmektedir. Burada babadan anne karnına atılmış meninin, artık olan kısımlarının diskalifiye edilerek insanlaşma sürecine yarayacak kısmının seçildiği anlaşılmaktadır. O halde mutlak olarak meni değil de, meninin nütfe türü insanlaşma sürecine başlamış durumdadır.

1.5. Alak: “(ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ)“ Sonra bu, alaka (aşılanmış yumurta) olmuş, derken Allah onu **(insan biçiminde) yaratıp şekillendirmişti**. Ondan da iki eşi, yani erkek ve dişiyi var etmişti.”³¹ “(إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا) Gerçek şu ki, biz insanı **katışık bir nutfeden** (erkek ve kadının dölünden) yarattık; onu imtihan edelim diye, kendisini iştir ve görür kıldık.”³² Ayetlerde geçen “العلق” insanın yaratıldığı madde olarak kullanıldığında “الدم الجامد” yani “kurumuş kan” anlamındadır. Buna göre çocuğun kendisinden oluştuğu kan demektir.³³

Burada da meni ve nütfe aşaması bitmiş, ham madde dönüşüm geçirmiş, başka bir maddeye çevrilmiştir ki o da artık meni halinden çıkmış yeni bir aşamanın maddesi olarak “alaka”, müfessirlerin “pıhtılaşmış kan” dedikleri “kan”dır. Fakat bu kanın oluşması için de “katışık” olması, yani bir kısmının erkek, diğer kısmının kadından gelerek birleşmiş olması, birbirine katılmış olması gerekmektedir. Takdîr-i ilâhî erkek ve dişiden gelen spermelerden katışık bir madde olarak anne karnının belli bir yerine asılan ve oraya bağlı olan “alaka”, yani pıhtılaşmış kanı insanlaşma sürecinin bu aşamasında irade etmiştir.

1.6. Müdgâ: “(ثُمَّ خَلَقْنَا النَّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ)“ Sonra nutfeyi alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden, alakayı, **bir parçacık et haline soktuk**; bu bir parçacık **eti kemiklere (iskelete) çevirdik**; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratışla insan

³¹ Kıyamet, 75/38-39.

³² İnsan, 76/2.

³³ Râgıb İsfahânî, *Müfredât*, 579.

haline getirdik. Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir."³⁴ Ayette geçen “المضغة” kelimesi “القطعة من اللحم قدر ما يمضغ ولم ينضج” yani “ağızda çiğnenen ve tam olgunlaşmamış et parçası” demektir. Ancak insanın yaratılışından bahsedilirken kullanıldığında “*alakadan sonraki cenin*” anlamına gelmektedir.³⁵ Bu anlamda bir et parçası olmanın da ötesinde insanlaşma sürecine başlamış bir cenin olduğu anlaşılmaktadır.

Artık insan olmanın son aşamalarına gelmiş bulunmaktayız. Süreç eskisi gibi yavaş yavaş değil, bu sefer hızlandırılmış vaziyette ilerlemektedir. Temsilen söylersek, maraton koşusunun derce kazandıracak mesafesine gelmiş bulunmaktayız. Bu da ayette çok açık ve net belirtildiği gibi şu alt aşamalardan geçilmiştir:

- Alaka bir parçacık ete dönüşmektedir.
- Et kemiklere dönüşmektedir.
- Kemikler yeniden etle kaplanmaktadır.
- Artık bütün bunlar bir insan suretine girmektedir.

Böylece insan neslinin ayrı bir tür ve bağımsız bir varlık haline gelmesi için Hz. Âdem’in topraktan, insan neslinin de ondan itibaren birbirinin meni, nütfe, alaka, mudğasından yaratılmıştır. Bu süreç genel olarak iki aşamalı yaratılış sürecinden bahsetmektedir:

- a. İnsanın ilk atası olan Hz. Âdem’in topraktan yaratılması (İlk yaratılış),
- b. Âdem’in evlatlarının erkek ve dişilerin spermelerinden yaratılması (Tabiî yaratılış).

Burada muğlak olarak kalan durum, Hz. Havva’nın kendisinden yaratıldığı maddedir. Âdem ile Havva’nın spermelerinden yaratılan evlatları, örneğin Habil ile Kabil diğer insanların takip ettiği süreçten geçerek dünyaya gelmişlerdir. Ancak “Hz. Havva”nın kendisi hakkında net bir ifade bulamamaktayız: Acaba o da Hz. Âdem gibi ilk

³⁴Mü’minûn; 23/14.

³⁵ Râgıb İsfahânî, *Müfredât*, 770.

yaratılışı itibarıyla “toprak, çamur, balçık”tan mı yaratıldı, yoksa başka bir “madde”den mi yaratıldı? Bu konunun cevabı şu ayette geçmektedir:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

“Ey insanlar, sizleri bir tek şahıstan (Hz. Âdem'den) yaratan, o şahıstan da eşini (Havva'yi) vücuda getiren, ikisinden bir çok erkeklerle kadınlar üreten Rabbinizden korkun ve günah yapmaktan sakının; ve yine kendisine hürmet göstererek birbirinizden dileklerde bulunduğunuz (Allah adına senden istiyorum, dediğiniz) Allah'dan korkun ve akrabalık bağlarınızı kesmekten sakının. Şüphesiz ki Allah, üzerinize gözcü bulunuyor.”³⁶ İşte bu konu ileride ayetlerin açıklanması esnasında daha da netleşecektir.

1.7. Tüm süreçler ve tüm maddeler:“يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ” (مَنْ تَرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنَبِّئَنَّ لَكُمْ³⁶ Ey insanlar! Öldükten sonra tekrar dirilmekten şüpheye iseniz bilin ki, ne olduğunuzu size açıklamak için, Biz sizi topraktan sonra nutfeden, sonra pıhtılaşmış kandan, sonra da yapısı belli belirsiz bir çiğnem etten yaratmışızdır.”³⁷ Allahu Teâlâ bütün bu aşamaları yan yana getirmekle insanlara şu mesajı vermektedir: “Biz sizleri bir halden diğer bir hale, bir yaratılıştan başka bir yaratılışa naklediyoruz.”³⁸ Aslında bu ayet şu ayetin özetlediği gerçeğin açıklanmasıdır: وَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ أَطْوَارًا³⁹ Muhakkak ki Allah (c.c.) sizi tavırdan tavıra geçirerek yarattık!”³⁹ İlginçtir tüm müfessirler bu ayeti tefsir ederken “halden hale” yani “önce nutfe, sonra alaka, sonra mudğa” şeklinde açıklarken, son dönemde “modernist ve mealist” tavırlar takınarak “evrim teorisini Kur’an adına savunan” ve kendilerine “teist evrimciler” veya “evrimci teistler” diyen yahut denilen bazı meal yazarları bu kelimeyi “evrim” kelimesinin mukabili şeklinde tercüme etmektedirler. Örneğin Cemal Külünkoğlu’nun mealinde “O, sizi türlü türlü evrelerden geçirerek yaratmıştır.” şeklinde, Edip Yüksel’in mealinde “Oysa sizi evrimler halinde yaratan O’dur.” şeklinde, Mustafa

³⁶ Nisa, 4/1.

³⁷ Hac, 22/5.

³⁸ Ebu’l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *Tefsîru’l-Keşşâf*, Tahk. Halîl Me’mûn Şeyhâ, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, 2005, s. 690.

³⁹ Nûh, 71/14.

İslamoğlu mealinde “*Oysaki sizi uzun süreçler içinde halden hale evirip çevirerek yaratan O’dur.*” şeklinde, Süleymaniye Vakfı Mealinde “*Halbuki o sizi evrelerden geçirerek yarattı.*” şeklinde çevrilmiştir ki, dikkatsiz okuyucuların zihinleri farkına vardırılmadan “evrim teorisine” çelinmektedir. Bir diğer ilginç husus da şudur ki aynı kelimeyi Diyanet’in yeni mealinde “*Hâlbuki, O, sizi evrelerden geçirerek yaratmıştır.*” şeklinde görmekteyiz.⁴⁰ Evrim Teorisinin İlahî bir kanun gibi Kur’an ayetleriyle savunması doğru olmadığı gibi, Kur’an ayetlerini meallendirirken ona işaretlerde bulunularak “meşrulaştırma” payı kazandırma çabaları da doğru değildir.

2. KUR’AN’A GÖRE İNSANIN YARATILIŞ SÜRECİ

Kur’an-ı Kerîm insanın yaratılışından bahsederken sadece yaratılış maddelerine dikkat çekmemekte, bunun yanında bir de yaratılışın safhalarını teker teker açıklamaktadır. Denilebilir ki arada bir takım açıklanmamış boyutların bulunmasına rağmen, Kur’an’ın ayrıntılarına kadar açıkladığı konulardan birisi de yaratılış konusudur. Bu konuda insan aklının anlayabileceği tüm anahatlar ve detaylar açıklanmış, ancak insanın anlamakta sıkıntı çekip idrakinden aciz kaldığı konularda temsil, teşbih, istiare, kinaye ifadelerine yer verilmiştir. Bu çerçevede bakıldığında insanın yaratılış serüveni konusunda şu maddelerle karşılaşmaktayız:

2.1. İnsanın yaratılış öncesi dönem: Bu aşamaya dair işaretleri şu ayette görmekteyiz: “*İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti.*”⁴¹ Burada dünyaya gelen insanın bu aşamasından az evvel tanınmayan, bilinmeyen ve kendisinden bahsedilmeyen, öyle ki “anne ve baba sulbünde nütfe olarak bile anılmayacak derecede tanınmaz” bir şey olduğundan bahsedilmektedir.⁴² Zemahşerî burada geçen “insan” kelimesinden muradın “*Hız. Âdem’in oğulları olan cins*” olduğunu belirtmektedir.⁴³ Buna dair delili de şu ayettir: “*Şüphesiz biz insanı katışık/karışık bir nütfe den yaratmış*”⁴⁴ Buna göre burada “*insanın nütfe den yaratılmış olması*” demek, Hz.

⁴⁰ Bkz. <http://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=71&ayet=14>

⁴¹ İnsan, 76/1.

⁴² Zemahşerî, *Keşşâf*, 1168.

⁴³ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1168.

⁴⁴ İnsan, 76/2.

Âdem'in oğulları olan insan oğlunun Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın karışık ve katışık nütfelerinden yaratıldığı anlamına gelmektedir. İşte Âdemoğullarının bu aşamadaki var oluş süreci, nütfenin “zamanın bazı taifelerinden geçerek” yani belirli zamanlar geçirerek halden hale, tavırdan tavıra girmesiyle insan cinsi oluşmaktadır. Bu haller de ayetin devamında zikredilmektedir.⁴⁵

2.2. İlk İnsan Olarak Hz. Âdem: Kur'an'da insanlardan bahsedilirken daha dünyaya gelmeden evvel, cennette başlayan ve devamı dünyada süregiden aşamalar silsilesinden bahsedilmektedir. Bütün bu aşamaların vardığı en üst nokta, Hz. Âdem'e varmakta, daha sonra da eşi Hz. Havva'yı gündeme getirmektedir. Nitekim o ayetlerden birisinde Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: *“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde bir gözetleyicidir.”*⁴⁶

Bu âyette geçen “Ey İnsanlar” hitabı “Ey Âdemoğulları” anlamına gelmektedir. “Sizi bir tek nefisten yarattı” ifadesinden maksat, “hepinizi bir cins olarak tek bir asıldan türetti ki bu asıl da babanız Âdem'dir.” anlamıdır. “ondan zevcini (eşini) yarattı” demek ise iki ihtimal barındırmaktadır:

- İkisini de aynı şeyden yarattı demek, önce Hz. Âdem'i topraktan yarattı, sonra eşi Hz. Havva'yı onun nefisinden, yani “dil’ (ضلع)” denilen “*kaburga kemiğinden*” yarattı anlamına gelmektedir. Böylece her ikisi de “*aynı nefis*”ten yaratıldı.
- İnsanoğlunu Hz. Havva'dan, Hz. Havva'yı Hz. Âdem'in nefisinden, yani bütün insanları bir erkek ve bir dişi den yarattı. Böylece bütün insanlar “*aynı nefisten*” yaratılmış olmaktadır.⁴⁷

⁴⁵ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1168.

⁴⁶ Nisa, 4/1.

⁴⁷ Zemahşerî, *Keşşâf*, 214-215.

Burada üçüncü bir şık daha akla gelmekle birlikte Zemahşerî sadece iki ihtimalden bahsetmekte ve üçüncü şık olarak, “Hz. Âdem ile Havva’nın her ikisinin de topraktan yaratılmış olabileceği” şikkından bahsetmemektedir.

İnsan neslinin köken itibarıyla Hz. Âdem’e dayandığını ifade eden bir başka ayet de şudur: “Allah sizi bir tek nefisten yaratan ve kendisi ile huzur bulsun diye eşini de ondan var edendir. (İnsan) eşiyle birleşince eşi hafif bir yük yüklenir (gebe kalır) ve (bir müddet) onu taşır. Gebeliği ağırlaşınca her ikisi de Rableri Allah'a, "Eğer bize iyi ve sağlıklı bir çocuk verirsen, elbette şükredenlerden olacağız" diye dua ederler.”⁴⁸ Zemahşerî burada geçen “tek nefis” kavramını “O, Âdem aleyhisselâm’ın nefsidir” şeklinde, yine âyette geçen “O nefisten eşini yarattı” ifadesini “O da Hz. Havva’dır ki Allah (c.c.) onu Hz. Âdem’in cesedinden, yani kaburga kemikleri arasında bulunan bir kaburgadan yarattı. Ya da onun cinsinden eşini yarattı” şeklinde açıklamaktadır. Buna dair delili de bu manaya işaret eden şu âyetten göstermektedir: “O, sizlere kendi nefislerinizden eşler yarattı!”⁴⁹

Buraya kadarki bütün ayetler ve açıklamalar, ilk insan olarak Hz. Âdem’in yaratıldığını göstermektedir. Eşi Hz. Havva da dahil olmak üzere Allahu Teâlâ’nın ilk insan olarak yarattığı “insan neslinin atası” Hz. Âdem’dir. Bu çerçevede ayetlere bakıldığında ondan önce veya onunla birlikte başka Âdemler veya insanlardan bahsetmek mümkün değildir. Zira böyle bir şey olsaydı, bu durumda ne Hz. Havva’nın, ne de “Ey İnsanlar”, “Ey Âdemoğulları” diye hitap ettiği insanlık neslinin “tek bir nefis”ten yaratıldığından bahsetmez, yukarıdaki iki ayeti şöyle formüle ederdi:

- a. يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ أَنْفُسٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا أَزْوَاجَهَا وَبَثَّ مِنْهَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً
هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ أَنْفُسٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا أَزْوَاجَهَا لِيَسْكُنَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ
- b.

Buna göre Yüce Allah’ın her iki ayet kapsamında “Ey İnsanlar, sizleri farklı farklı anne ve babalardan, anne ve babalarınızı da türlü türlü nefislerden yaratan Rabbinizden

⁴⁸A’râf, 7/189.

⁴⁹Şûrâ, 42/11.

korkunuz!” ifadeleri yer alacaktı. Böylece ayeti okuyan herkes hem insanların sayısının fazla olduğunu, hem onların farklı farklı atalardan ve asıllardan meydana geldiğini, hem de onların yaratıldığı maddelerin farklı farklı olduğunu anlamış olacaktı. Böyle bir ifade tarzı Kur’an’ın kendisi hakkında sık sık vurguladığı “*beyan, mübîn, tibyân*” sıfatlarına uygun gelmemektedir. Nitekim Kur’an’da Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ: *Bu kitabı sana her konuda açıklama getiren bir rehber, bir hidayet ve rahmet kaynağı, Allah’a gönülden bağlananlar için bir müjde olarak indirdik.*”⁵⁰ Şayet ayetlerde “*evrim teorisine paralel*” bir anlam ve hüküm olsaydı, hem Kur’an’ın bu özelliklerine, hem de Arap Dili ve Belağatının yapısına binaen Yüce Allah (c.c.) son derece açık bir şekilde ve yukarıdaki “*bozulmuş ifadeler*” ile konuyu zikretmiş olacaktı. Halbuki ayetlerin bizatihi kendileri bu bozulmuş hallerinin tam anlamıyla zıt anlamlarını ve karşıt hükümlerini ihtiva etmektedir.

2.3. Hz. Âdem’in yaratılışı: İnsan cinsinin melek, cin, hayvan, bitki ve diğer varlık cinslerinden ayrı bir tür olarak yaratılışının somut ifadesi Hz. Âdem’in yaratılış sırlarında gizlidir. Kur’an, insanın yaratılışının Hz. Âdem’in yaratılış ile başladığını açıklamaktadır. Bu çerçevede insan öncesinde başka bir insandan veya Âdem’den önceki başka bir Âdem’den değil, yahut insan cinsinin farklı bir türünden değil, şimdiki insanın babasından bahsedilmektedir. Onun yaratılışı öncesindeyse meleklerin varlığından bahsedilmektedir. Bu konuda şu ayet bizlere bir çok sırrı açıklamaktadır: “*Hani, Rabbin meleklere, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti. Onlar, "Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz." demişler, Allah da, "Ben sizin bilmediğinizi bilirim" demişti.*”⁵¹ Buna göre insan cinsi yaratılmadan önce melekler vardı. Nitekim Zemahşerî bu ayette geçen “*halife*” ifadesini açıklarken şöyle demektedir: “Buradaki “*halife yaratacağım*” ibaresinden maksat, “*Ben sizden sonra sizin ardıllarınız olacak bir varlık yaratacağım*” demektir. Çünkü yeryüzünde önce melekler yaşamaktaydı. Yüce Allah meleklerden sonra oraya Âdem’i ve zürriyetini yerleştireceğini bildiriyor.”⁵² İbn Kesîr buradaki halîfeden

⁵⁰ Nahl, 16/89.

⁵¹ Bakara, 2/30.

⁵² Zemahşerî, *Keşşâf*, 70; Nesefî, *Medârik*, s. 44; Beyzâvî, *Envâru ’t-Tenzîl*, 1/49-50.

maksat, diğer varlıklara halef (ardıl) olarak gelecek Âdemoğulları değil, birbirlerine halef olacak insanlardan bahsedildiğini söylemekte, bu çerçevede yeryüzünde insandan önce başka insan türünün olmadığını da ifade etmektedir.⁵³ Mukâtil b. Süleyman da şöyle demiştir: “Allah (c.c.) şeytanlardan ve insanlardan önce melekleri ve cinleri yaratmıştı. Daha sonra insanı, yani Hz. Âdem’i yarattı. Bundan sonra da cinleri dünyanın, melekleri de semanın sakinleri yaptı. Cinler arasında haset ve fitneler vaki olunca, Allahu Teâlâ yeryüzüne Âdem’i yerleştirdi.”⁵⁴ Buna göre “*halife*” kavramına verdikleri farklı anlamlara rağmen, müfessirlere göre bu ayette ve aynı anlamdaki diğer ayetlerde ifade edilen husus şudur: Hz. Âdem insan neslinin ilki (babası)dir, insan nesli de yeryüzüne ilk defa Hz. Âdem ile birlikte gelmiştir. Buna göre Âdem’den önce Âdem olmadığı gibi, yeryüzünden insandan önce başka bir insan türü de gelmemiştir. Zira insanoğlunun yaratılışı Hz. Âdem ile başlamıştır.

2.4. İnsanın bir erkek ve bir dişiden yaratılışı: Kur’an’da insan yaratılışından bahsedilirken ifade edilen bir diğer husus da insan cinsinin yaratılışının birinci aşamasında Hz. Âdem’in yaratıldığı, ondan sonra da “*aynı nefis*”den eşinin yaratıldığı konusudur. Bu şekilde bütün insanların “*bir nefis*”ten yaratıldığı açıklanmış olduğu gibi, insan neslinin başlangıçta bir erkek ve bir kadına, yani tümünün Hz. Âdem ve Havva’ya dayandığı da belirtilmektedir. Bu konudaki ayetlerden birisi de şudur:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

"Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır."⁵⁵ Zemahşerî bu ayeti açıklarken şöyle demektedir: “Yani hepinizi Âdem ve Havva’dan yarattı. Bunun bir tefsiri de şudur: sizden her birinizi bir baba ve bir

⁵³ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 1/46-49.

⁵⁴ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr*, 1/40.

⁵⁵ Hucurât; 49/13.

anneden yarattık. Buna göre hepinizin dünyaya geliş tarzı diğerlerinkiyle aynıdır. O halde tefahur ve tefadula hiçbir yönden cevaz yoktur.”⁵⁶

Bu ayeti bir hadisinde tefsir eden Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır: “ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذْهَبَ عَنْكُمْ عُبِّيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَتَعَاضَمَهَا بِأَبَائِهَا، فَالنَّاسُ رَجُلَانِ : رَجُلٌ بَرٌّ تَقِيٌّ كَرِيمٌ عَلَى اللَّهِ، وَفَاجِرٌ شَقِيٌّ هَيِّنٌ عَلَى اللَّهِ، وَالنَّاسُ بَنُو آدَمَ وَخَلَقَ اللَّهُ آدَمَ مِنْ تُرَابٍ، قَالَ اللَّهُ : { يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ } .”⁵⁷ Burada konumuzu ilgilendiren kısımda “وَالنَّاسُ بَنُو آدَمَ وَخَلَقَ اللَّهُ آدَمَ مِنْ تُرَابٍ” yani “*İnsanlar Âdem’in oğullarıdır. Âdem de topraktanır.*” İfadesidir. Bu ifadenin ayeti açıklamak bağlamında sarf edilmesi de Hz. Peygamber’in “*birden fazla baba*” iddialarını değil, tüm insanlık için “*tek baba*” hükmünü beyan ettiği görülmektedir.

Molla Halîl el-Es’irdî (es-Siirdî)⁵⁸ de ayette geçen “*zekerin ve ünsâ: bir erkek ve bir kadın*” ifadesini tefsir ederken başka hiçbir açıklamaya girmeden direkt olarak “*Âdem ve Havva*” kaydıyla yetinmektedir.⁵⁹ İbn Kesîr ise şöyle der: “Allah (c.c.) burada insanlara kendisinin onları tek bir nefisten yarattığını, o nefisten eşini yarattığını, o ikisinin de Âdem ve Havva olduğunu ve daha sonra onları milletlere ve kabilelere ayırdığını haber vermektedir.”⁶⁰

Ayette insanların ırkçılık, kabilecilik, üstünlük duygularına kapılmaması gerektiğinin hepsinin aynı baba ve anadan gelmiş olması hakikati üzerinden hatırlatılması da burada çok önemlidir. Buna göre şayet insanlar farklı atalardan ve analardan türetilmiş olsalardı, örneğin kimisi maymundan türeyen bir insandan, kimisi de arslandan türeyen, yahut kimisi maymunların üstün bir türünden, kimisi de aşağı bir türünden yaratılmış olsaydı, bu durumda ırkçılığa ve kabileciliğe de kapı açılmış olacaktı. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s) de buna şöyle işaret etmiştir: “ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ أَذْهَبَ عَنْكُمْ عُبِّيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَفَخَّرَهَا : مُؤْمِنٌ تَقِيٌّ وَفَاجِرٌ شَقِيٌّ، أَنْتُمْ بَنُو آدَمَ، وَآدَمُ مِنْ تُرَابٍ، لِيَدَعَنَّ رَجُلًا فَخْرَهُمْ بِأَقْوَامٍ إِيْمَا هُمْ فَخْرٌ مِنْ فَخْرٍ جَهَنَّمَ،

⁵⁶ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1041. Krş. Neseî, *Medârik*, 1156; Beyzâvî, *Envâr*, 2/418.

⁵⁷ Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 3270.

⁵⁸ Bediuzzaman Said Nursî bu zat hakkında şu ifadeleri kullanır: “Bizde gayet meşhur ve sözü hüccet bir zât-ı muhakkik” Said Nursî, *Mektûbât*, 53.

⁵⁹ El-Es’irdî, *Basîretu'l-Kulûb*, 774.

⁶⁰ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 3/364.

"أَوْ لِيَكُونُنَّ أَهْوَنَ عَلَى اللَّهِ مِنَ الْجِجَلَانِ الَّتِي تَدْفَعُ بِأَنْفِهَا النَّثْنَ (c.c.) sizlerden cahiliye böbürlenişini ve cahiliyenin atalarla övünme adetini kaldırmıştır. İnsanlar ya muttakî bir mü'mindir veya günahkar bir facirdir. Sizler Âdem'in oğullarısınız. Âdem de topraktandır. Sizlerden bazıları ya kavimleriyle övünmekten vaz geçecekler, ya da cehennem kütüklerinden bir kütük olacaklardır. Yahut bunlar Allah katında burunlarıyla pisliği yuvarlayan pislik böcekleri gibi rezil olacaklardır."⁶¹ Aynı hakîkati Veda Hutbesinde de gayet açık bir şekilde ifade buyurmuştur: " يَا أَيُّهَا النَّاسُ، أَلَا إِنَّ رَبَّكُمْ وَاجِدٌ، وَإِنَّ أَبَاكُمْ وَاجِدٌ، أَلَا لَا فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ، وَلَا لِعَجَمِيٍّ عَلَى عَرَبِيٍّ، وَلَا أَحْمَرَ عَلَى أَسْوَدَ، وَلَا أَسْوَدَ عَلَى أَحْمَرَ إِلَّا بِالنَّقْوَى، أَبْلَغْتُ ؟

"Ey insanlar, dikkat edin ki şüphesiz Rabbiniz birdir. Şüphesiz babanız da birdir. Dikkat ediniz, hiçbir Arabın Aceme, hiçbir Acem'in Arab'a üstünlüğü söz konusu değildir. Hiçbir kırmızı tenlinin hiçbir siyah tenliye, hiçbir siyah tenlinin kırmızı tenliye üstünlüğü yoktur. Stünlük ancak takva iledir. Şüphesiz ki sizin en şerefliiniz, Allah'tan en çok korkanınızdır. Dikkat ediniz: Acaba tebliğ ettim mi?" Sahabiler şöyle cevap verdiler: "Evet tebliğ ettin ey Allah'ın Rasûlü!" Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Burada şahid olan gaib olana ulaştırsın!"⁶²

Bu iki hadis, Kur'an'ın en önemli ve birincil tefsiri olarak tüm insanların bütün tür ve renkleriyle Hz. Âdem ve Havva'dan türediğini ifade etmektedir. Şayet "maymundan türeme" söz konusu ise, bu durumda da bütün insanların Hz. Âdem'den, insanlar arasında sadece bir insanın yani sadece Hz. Âdem'in sadece bir maymundan türemiş olması gerekecektir. Aksi takdirde insanoğlunun maymundan türediğini isbat etmeden evvel, "birden fazla Âdem'in birden fazla maymundan" yahut "bir Âdem'in birden fazla maymundan" türediğini isbat etmek gerekecektir ki, bunlar Kur'an'ın sarih ifadelerine aykırı düşmektedir.

2.5. Âdem'in Yaratıldığı madde Çamur: Kur'an-ı Kerim'de insanın yaratılışından bahsedilirken "toprağın su ile karışmış hali" olan çamurdan da bahsedilmekte ve bu çamur aşamasının birkaç türü gündeme getirilmektedir. Burada

⁶¹ Ebu Dâvûd, Kitâbu'l-Edeb, 5116.

⁶² Ahmed, Müsned, 38/474.

birkaç örnek vermekle yetineceğiz: “O öyle bir Rab'dır ki, **sizi çamurdan yaratmış**, sonra (her birinize) bir ecel tayin etmiştir. (Kıyametin kopması için) belirlenmiş bir ecel de onun katındadır. Siz ise hâlâ şüphe ediyorsunuz.”⁶³ “Andolsun, **biz insanı kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş bir balçıktan yarattık.**”⁶⁴ “Hani Rabbin meleklere, “Ben **kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım**, Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin” demişti.”⁶⁵ “Andolsun, **biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık.**”⁶⁶ “O ki, yarattığı her şeyi güzel yaptı. **İnsanı yaratmaya da çamurdan başladı.**”⁶⁷ “(Ey Muhammed!) Şimdi sen onlara sor: “Kendilerini yaratmak mı daha zor, yoksa yarattığımız diğer şeyleri yaratmak mı? Şüphesiz **biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.**”⁶⁸ “Hani, Rabbin meleklere şöyle demişti: “Muhakkak **ben çamurdan bir insan yaratacağım.**”⁶⁹ “Hani meleklere, “Âdem için saygı ile eğilin” demiştik, onlar da saygı ile eğilmişlerdi. Yalnız İblis saygı ile eğilmemiş, “**Hiç ben, çamur halinde yarattığın kimse için saygı ile eğilir miyim?**” demişti.”⁷⁰ Bu ayetlerde “çamur” ile “Âdem” arasında “ara geçiş” formülü dedikleri başka bir “yaratık türü”ne işaret bulunmamaktadır. Zira ayetlerde geçen “sizi çamurdan yaratmış”, “biz insanı kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş bir balçıktan yarattık”, “kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım” ifadeleri kullanıldığı gibi “İnsanı yaratmaya da çamurdan başladı” ifadesiyle de daha açık ve daha net bir ifadeyle “insan yaratılışının” çamurdan yaratma şeklinde başladığı belirtilmektedir. Neseî insanın başlangıcını ifade eden ayeti açıklarken “İnsan yaratılışına Hz. Âdem’i yaratarak başladı. Onu da “çamur”dan yarattı. Daha sonra da onun zürriyetini nütfedene yarattı.”⁷¹ İbn Kesîr bu ayeti Arapça şöyle ifade etmektedir: “شرع في ذكر الإنسان فقل ذلك يعني “خلق أبا البشر آدم من طين

⁶³En’am, 6/32.

⁶⁴Hicr, 15/26.

⁶⁵Hicr, 15/28.

⁶⁶Mü’minûn , 23/12.

⁶⁷ Secde, 32/7.

⁶⁸ Saffet, 37/11.

⁶⁹ Sad, 38/71.

⁷⁰İsra, 17/61.

⁷¹ Neseî, Medârik, 920. Krş.Beyzâvî, Envâr, 2/234.

söylemekle insanların babası olan Âdem'i çamurdan yarattığını kastetmektedir.”⁷² Bu arada yani “çamur” ile “insan” arasında farklı bir süreç, örneğin “ara formül”ler varsa, onlara yönelik en azından bir takım işaretlerin olması gerekmektedir ki kendilerine “teist evrimci” diyenlerin değil sarahat, işareten bile gösterecekleri ibareler bulunmamaktadır.

2.6. İnsan'ın Yaratıldığı Madde Olarak Su: İnsan neslinin dayandığı ilk baba olarak Hz. Âdem'in yaratılışından bahsedilirken “toprak” ve “çamur” figürü sürekli biçimde vurgulandığı gibi, Hz. Âdem'in nesli ve zürriyeti olan diğer insanların da “su” diye tanıdığımız maddeden yaratıldığı da vurgulanmaktadır. Buradaki su kavramı ilk ilk anlamı itibarıyla “toprağı çamura dönüştüren sıvı madde” olarak anlaşılma ihtimaline de sahip olmakla birlikte, Kur'an ifadelerinin tümünde ve müfessirlerin açıklamalarında “nüfê” ve “meni” anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. İşte bu bağlamda şöyle buyurulmaktadır: “O, sudan bir insan yaratıp ondan soy sop ve hısımlık meydana getirendir. Rabbin her şeye hakkıyla gücü yetendir.”⁷³ “Şüphesiz biz insanı, karışım halindeki az bir sudan (meniden) yarattık ve onu imtihan edeceğiz. Bu sebeple onu iştir ve görür kıldık.”⁷⁴ “Biz sizi bayağı bir sudan (meniden) yaratmadık mı? Sonra onu belli bir süreye kadar sağlam bir yerde (ana rahminde) tuttuk.”⁷⁵ “Bu su, bel ile kaburga kemikleri arasından çıkar.”⁷⁶ Burada hem “su, nüfê, meni”den bahsedilmesi, hem de bu suyun istikrar bulduğu mekan olarak (ism-i mekan olarak) “na rahminin” gündeme getirilmesi, ayetlerin anlaşılmasında herhangi bir soruna engel olmaktadır. Bu bağlamda ileriki günlerde “insanın yaratılışının başlangıcında değil de anne karnında maymunluktan insanlığa dönüşüm geçirdiği” şeklinde veya anlamında bir “yeni evrim teorisi” çıkarsa, ayetlerin buna da imkan tanımadığı görülmektedir.

2.7. İnsanın hammaddesi olarak nüfê: Yukarıdaki ayetlerde “su” kelimesi zikredilmekteydi. Bu başlık altında gösterdiğimiz ayetler ise önceki ayetlerin tefsiri mahiyetinde sözü edilen sıvının “nüfê” olduğunu açık ve net bir biçimde anlatmaktadır.

⁷² İbn Kesîr, *Tefsîr*, 3/71.

⁷³ Furkan, 25/54.

⁷⁴ İnsan, 76/2.

⁷⁵ Mürselat, 77/20-21.

⁷⁶ Tarık, 86/7.

İşte bu çerçevede şöyle buyurulmaktadır: “İnsan, bizim kendisini nütmeden yarattığımızı görmedi mi ki, kalkmış apaçık bir düşman kesilmiştir.”⁷⁷ “İnsanı nütmeden (bir damla sudan) yarattı. Böyle iken bakarsın ki o, Rabbine açık bir hasım kesilmiştir.”⁷⁸ “O dökülen meniden ibaret az bir su değil miydi?”⁷⁹ “Nihayet ondan da erkek ve dişi iki eşi var etti.”⁸⁰ İbn Kesir bu son ayette geçen “nütfe” kelimesini tefsir ederken şöyle demektedir: “İnsan aşağılık bir sudan oluşan zayıf bir nütfe değil miydi? Ve o su erkeklerin sulbünden kadınların rahmine dökülmedi mi? Daha sonra Allah onu pıhtılaşmış kana, sonra et parçasına çevirip ona şekil verdikten sonra da ruh üfleyerek tas tamam hale getirilmiş apayrı bir mahluk yapmadı mı? Selametli azalar vererek kendisini erkek ve dişi olmak üzere bir çift insan olarak yaratmadı mı?”⁸¹ Bu ayetlerde de “mehîn: aşağılık madde” diye vasıflanan “nütfe” kavramı üzerinden insanın yaratılış süreci anlatmıştır. Aşağılık sıfatına sahip nütmeden bahseden Yüce Allah, erkek ve kadın olmadan önceki evrimcilerin tasavvur ettiği nütmeden maymuna süregiden “maymunlaşma sürecini”, maymundan insana doğru akıp giden “insanlaşma sürecini” neden anlatmamıştır? İnsana yakıştıramadığı için mi, yoksa yaratılışta böyle bir “ara formül” olmadığı için mi?

2.8. İnsanın yaratılış maddesi olarak toprak: Kur’an’da insanın yaratılışından bahsedilirken zikredilen bir diğer madde de topraktır. Bu bahsedilen toprağın “insanın dünyada kendisinden beslendiği, vücudunun oluşumunda katkısı bulunan besin maddelerinin yetiştiği yeryüzünün düzeyindeki toprak” mı yoksa, Hz. Âdem’in kendisinden yaratıldığı toprak mı olduğu konusunda son yıllarda bir takım tartışmalar yapılmaktadır. Evrim teorisini dinleştirmek isteyen ve Kur’an ayetlerinden hareketle meşrulaştırma gayretine girenler, ayetlerdeki toprak kavramını tevil gücüyle buğday, arpa, elma, armut, papates, domates gibi yiyeceklerin yetiştiği unsur olarak değerlendirme gayretindedirler. Ayetlerde ise bu kavram şöyle geçmektedir: “(Ey insanlar!) *Sizi*

⁷⁷ Yasin, 36/77.

⁷⁸ Nahl, 16/4.

⁷⁹ Kiyamet, 75/37.

⁸⁰ Kiyamet, 75/39.

⁸¹ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 3/575.

topraktan yarattık, (ölümünüzle) sizi oraya döndüreceğiz ve sizi bir kere daha oradan çıkaracağız."⁸² "**Sizi topraktan yaratması, O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Sonra bir de gördünüz ki siz beşer olmuş (çoğalıp) yayılıyorsunuz.**"⁸³ Zemahşerî bu konuda şöyle der: "Bu ayette insanların arzdan yaratıldığından maksat, onların babaları olan Hz. Âdem'in topraktan yaratılmış olmasıdır."⁸⁴ İkinci ayetin tefsirinde de şöyle demektedir: "sizi topraktan (من تراب) yarattı demesinin sebebi, asıllarının ona dayanmasıdır."⁸⁵ Zemahşerî, ayetin devamında 21. Ayeti açıklarken de şöyle demektedir: "Sizin nefislerinizden zvcelerinizi yarattı demesinin sebebi şudur: Çünkü Hz. Havvâ, Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldı. Ondan sonraki kadınlar da başka bir şeyden değil, erkeklerin sulbünden veya sizin nefislerinizin şeklinden ve cinsinden yaratıldı."⁸⁶ Buna göre mutlak olarak insan zikredildiğinde, insanların babası olan Hz. Âdem'in topraktan yaratıldığı ifade edilmiş olmaktadır. Bunun yanında kadının da dolaylı yollardan toprağa nisbet edildiği, direkt olarak topraktan yaratılmış olduklarından bahsedilmedikleri görülmektedir.

2.9. İnsanın yaratılış maddesi olarak toprak ve nutfede: Kur'an'da insanın topraktan ve nutfeden yaratıldığı belirtilirken "*sadece topraktan*" veya "*sadece nutfeden*" yaratıldığı anlaşılmasın diye işin daha açık bir şekilde ifade edilmesiyle muhtemel yanlış anlaşılmaları def edecek ifadeler de kullanılmaktadır. Örneğin şu iki ayet, aynı cümlede iki kavramı da zikretmiş, yaratılış sürecindeki konumlarını da açığa kavuşturmuştur: "**Allah sizi önce topraktan, sonra da az bir sudan (nutfeden) yarattı. Sonra sizi (erkekli dişili) eşler yaptı. Allah'ın ilmine dayanmadan hiçbir dişi ne hamile kalır ne de doğurur. Herhangi bir kimseye uzun ömür verilmez, yahut ömrü kısaltılmaz ki bu bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da yazılı) olmasın. Şüphesiz bu Allah'a kolaydır.**"⁸⁷ "**O, sizi (önce) topraktan, sonra az bir sudan (meniden), sonra "alaka"dan yaratan, sonra sizi (ana rahminden) çocuk olarak çıkaran, sonra olgunluk çağına ulaşmanız, sonra da ihtiyarlanmanız için**

⁸² Taha, 20/55.

⁸³ Rum, 30/20.

⁸⁴ Zemahşerî, *Keşşâf*, 658.

⁸⁵ Zemahşerî, *Keşşâf*, 827. Krş. Nesefî, *Medârik*, 905.

⁸⁶ Zemahşerî, *Keşşâf*, 827.

⁸⁷ Fâtır, 35/11.

*sizi yaşatandır. İçinizden önceden ölenler de vardır. Allah bunları, belli bir zamana erişmeniz ve düşünüp akıl erdirmeniz için yapar.”⁸⁸ “Onlar, ufak tefek kusurları dışında, büyük günahlardan ve çirkin işlerden uzak duran kimselerdir. Şüphesiz Rabbin, bağışlaması çok geniş olandır. Sizi, topraktan yarattığında da ve analarınızın karnında ceninler iken de, en iyi bilendir. Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, Allah'a karşı gelmekten sakınanları en iyi bilendir.”⁸⁹ “Ey insanlar! Ölümden sonra diriliş konusunda herhangi bir şüphe içindeyseniz (düşünün ki) hiç şüphesiz **biz sizi topraktan, sonra az bir sudan (meniden), sonra bir "alaka"dan, sonra da yaratılışı belli belirsiz bir "mudga"dan yarattık** ki size (kudretimizi) apaçık anlatalım. Dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde durduruyoruz. Sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyor, sonra da (akıl, temyiz ve kuvvette) tam gücünüze ulaşmanız için (sizi kemale erdiriyoruz.) İçinizden ölenler olur. Yine içinizden bir kısmı da ömrün en düşkün çağına ulaştırılır ki, bilirken hiçbir şey bilmez hale gelsin. Yeryüzünü de ölü, kupkuru görürsün. Biz onun üzerine yağmur indirdiğimiz zaman kıpırdar, kabarır ve her türden iç açıcı çift çift bitkiler bitirir.”⁹⁰ “**Sonra bu az suyu "alaka" haline getirdik. Alakayı da "mudga" yaptık. Bu "mudga"yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir!”⁹¹ Bütün bu ayetlerde insan yaratılışının birinci safhası olarak toprak, ikinci safhası olarak nutfe veya meniden (döl suyundan) bahsedilmektedir. Bu ayetleri açıklayan bütün müfessirler de Kur'an-ı Kerim'in konuyla ilgili bütün ayetlerinden ve bunları tefsir eden hadislerden hareketle toprak denince Hz. Âdem'in, nutfe veya meniden bahsedilince Hz. Âdem'in zürriyetinin yaratılışından bahsedildiğini ifade etmektedir. O halde bu tür ayetleri yanlış tevil ederek “Hz. Âdem'in de babası vardır ve o da bir nutfeden yaratılmıştır” demek hem Kur'an'a, hem Sünnet'e, hem de icma-ı ümmete aykırıdır.***

2.10. İnsanın yaratıldığı madde olarak alak: İnsanın yaratılış sürecinin içerisinde zikredilen bir diğer kavram da “alakadır. Bu da Türkçeye daha çok “pıhtılaşmış kan”

⁸⁸Mü'min, 40/67.

⁸⁹Necm, 53/32.

⁹⁰Hac, 22/5.

⁹¹Mü'minun, 23/14.

diye tercüme edilmektedir. Kur'an ifadelerinde bu madde, hutfe ile mudğa arasındaki terkip olarak zikredilmektedir. Buna göre anne rahmine atılan nutfe zamanla dönüşüm geçirip alaka (pıhtılaşmış kan), o da dönüşüp geçirip mudğa (et parçası) halini almaktadır. İşte bu husus ilk nazil olan ayet grubunun ikinci ayetinde de beyan edilmiştir: “*Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı "alak" dan yarattı.*”⁹² Bu ifadenin geniş açıklaması da şu ayette beyan edilmiştir: “*Ey insanlar! Eğer öldükten sonra dirilme işinde şüphede iseniz (ilk yaratılışınızı düşünün), muhakkak ki biz, sizi (Âdem'den, Âdem'i de) topraktan yarattık; sonra bir nutfeden (meniden), sonra pıhtılaşmış bir kandan, sonra yaratılışı tam ve yaratılışı noksan bir et parçasından ki, size kudret ve hikmetimizi beyan edelim. Hem sizi dilediğimiz belirli bir vakte kadar rahimlerde durduruyoruz da, sizi bir bebek olarak çıkarıyoruz. Sonra sizi, kemal ve kuvvet çağınıza erişmeniz için bırakırız. Bununla beraber, içinizden kimi öldürülüyor, kimi de önceki bilgisinden sonra, hiç bir şey bilmemek üzere, kuvvetten düşürülüp kocalma haline çevriliyor. Bir de arzı görürsün, ölmüş (kurumuş); fakat biz onun üzerine suyu indirdiğimiz zaman harekete geçer, kabarır ve her güzel çiftten nebatlar bitirir.*”⁹³ Kur'an'da insan yaratılışı ile ilgili olarak kullanılan “alak” kelimesi dört yerde geçmektedir.⁹⁴ Bu dördünü birleştirdiğimizde şu anlam çıkmaktadır: Allah (c.c.) insanları önce topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra mudğadan yaratmıştır. Daha sonra da bu mudğayı anne rahmine iyice yerleştirir. Mudğadan iskelet yapısını oluşturur. İskelete et giydirir. Sonra bir takım yaratılış şekillerinden geçirip dünyaya getirir. Daha sonra da çocuk, genç, yaşlı olarak büyütür. Sonra da eceli gelince vefat ettirir.”⁹⁵ İbn Kesîr de konuyla alakalı hadislerden hareketle ayetin beyan ettiği süreci şöyle açıklamaktadır: “Biz sizi topraktan yarattık demek, babanız Âdem'in yaratılışı olan ilk yaratılışınızın aslının toprağa dayanmasıdır. Allah (c.c.) daha sonra yaratılışı nutfeden icra etmiştir. Sonra alakayı mudğaya çevirmektedir. Bu da şöyle olmaktadır: Erkeğin nutfesi kadının rahmindeki mekanına yerleşince, kırk gün durmakta, sonra Allah'ın izniyle kırmızı renkli bir pıhtılaşmış kana dönüşmekte ve

⁹² Alak, 96/1.

⁹³ Hac, 22/5.

⁹⁴ Kıyâme, 75/38; Mü'minûn, 23/14; Hac, 22/5; Alak, 96/2.

⁹⁵ Zemahşerî, *Keşşâf*, 690.

bu halde de kırk gün beklemektedir. Daha sonra da dönüşüm geçirerek bir parça et olmakta, fakat bu durumda herhangi bir şekli ve vücut hattı bulunmamaktadır. Daha sonra da şekil ve vücut hatları oluşturulmaktadır. Ondan baş, iki el, göğüs, karın, iki kol, iki bacak ve ayak ve diğer organlar yaratılmaktadır. Nitekim hadis de bunu ifade etmektedir.”⁹⁶ Böylece alak (pıhtılaşmış) kandan başlayan yaratılış süreci, doğan bebek halinde dünya gözüne kavuşmaktadır. Burada da bir cinsin kendi içinde geçirdiği safhalardan bahsedilmekte, birbirinden farklı iki cinsin dönüşüm geçirip başka cinsce evrilmesi ve çevrilmesinden bahsedilmemektedir.

2.11. Hz. Âdem’in babasız yaratılışı: Hz. Adem’in yaratılışı konusu günümüzde de tartışmaya açılmış bir konudur. Daha önceki dönemlerde çok zayıf, hatta mevzu bazı rivayetlere dayanılarak veyahut keşf ve ilham gibi kavramlara dayandırılarak ifade edilen bazı görüşler vardı. Örneğin Muhyettin İbn Arabî’nin ve İmam Rabbânî’nin “*Adem öncesinde Ademlerin mevcut olduğu*”na dair bazı ifadelerinden bahsedilmektedir.⁹⁷ Ancak Kur’an ve Sünnet’e bakıldığında böyle bir inanca temel teşkil edecek sarif ifadeler bulmak mümkün değildir. Bunun dışında zorlama yorumlarla lafzın zahirini görmezden gelerek kendiliğinden farklı anlamlar yükleyerek bir şeyler söylene de bu da ilmi olmaktan çıkan ve geneli muhatap almayan kişisel mütalaadan başka bir anlam ifade etmeyecektir. Bu çerçevede bakıldığında Kur’an’da geçen şu ifade bize konuyu net açıklar: “*Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa’nın durumu, Âdem’in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı. Sonra ona "ol" dedi. O da hemen oluverdi.*”⁹⁸

Taberî bu ayeti açıklarken “من غير فعل” Yani “*Fahl olmaksızın yarattı.*” demektedir. Buradaki “*fahl*” kelimesi Arapça’da “*döl sahibi olan erkek*” demektir.⁹⁹ Taberînin açıklaması şöyle devam etmektedir: “Allahu Teâlâ bu ayette şunu ifade etmektedir: Muhakkak ki Hz. İsa’nın benim yaratılışımdaki örneği, babasız olarak yaratılmak şeklindedir. Ey Muhammed işte bu gerçeği Necrân Hıristiyanlarına bildir. Bu

⁹⁶ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 2/528.

⁹⁷ Bkz. <https://islamdergisi.com/genel/ademden-once-100-bin-adem-konusu/>

⁹⁸ Al-i İmran, 3/59.

⁹⁹ Mecdu’d-Dîn Muhammed b. Ya’kûb el-Fîrûzabâdî, *el-Kâmûsu ’l-Muhît*, Müessesetu’r-Risâle, 2012, Dımaşk, s. 1040.

da tıpkı benim Hz. Adem'i topraktan yaratmam gibidir. Ben daha sonra ona ol dedim, o da oluverdi. Burada ne erkek, ne de kadın olsun, hiçbir döl sahibi yoktu. Ama yine de bu toprak et oldu. İşte benim emrim böyledir, ben bir şeye emrettiğim zaman, o da öyle olur. O halde nasıl ki Hz. Adem'i babasız ve annesiz yarattı isem, Hz. İsa'yı da babasız yarattım." Burada ayetin sonunda "*Bir şeye ol dersem o da oluverir*" ifadesinin geçmesi, Hz. Adem'in yaratılışının başlangıç noktasında olduğunu, bu sebeple de herhangi bir asla, nesle, kendisinden evvelki bir insana veya unsura dayanmadan direkt Allah'ın emri üzerine topraktan olduğunu bildirmek içindir."¹⁰⁰

Fahrettîn er-Râzî de bu anlamın yanında şu hususa dikkat çekmektedir: "Müfessirler bu ayetin Necrân Hıristiyanlarının Hz. Peygamber'e gelip "İsa'nın babası olmadığına göre, onun babası Allah'tır." şeklindeki itirazı üzere nazil olduğu konusunda icma etmişlerdir. Bunun üzerine bu ayet nazil olup şunu söylemiştir: Şüphesiz ki Hz. Adem'in hiçbir babası ve annesi yoktu. Zira Allah onu topraktan yarattı. Bu nedenle Allah'ın oğlu olması gerekmez. O halde Hz. İsa'nın babasız oluşu da onun Allah'ın oğlu olmasını gerektirmez. Bu ayetin bir anlamı da şudur: Allah'ın Hz. Adem'i topraktan yaratması mümkün olduğuna göre, neden Hz. İsa'yı Hz. Meryem'in karnındaki bir kandan yaratması mümkün olmasın? Halbuki Allah'ın kudreti açısından her ikisi de aynıdır"¹⁰¹ Râzî bu tefsirinin devamında şunları da söylemektedir: "Akıl her bir insanın bir babasının olmasını gerekli kılmaktadır. Buna göre Hz. Adem'e gidene kadar herkesin silsile halinde babası vardır. Ancak bu silsilenin hep böyle devam etmesi de mümkün değildir. Bunun bir yerde durması gerekmektedir ki işte Kur'an bu noktada insanların bir nefisten, topraktan, çamurdan yaratıldığını ifade etmektedir."¹⁰²

Semerkandî ise burada farklı bir hususa dikkat çekmektedir: "Burada iki şey arasında büyük farklar olsa da bir birine benzer taraflarının olduğuna delalet eden ilmî bir delil vardır. nitekim Hz. Adem'in yaratılışı ile Hz. İsa'nın yaratılışı arasında fark vardır. Zira Hz. Adem topraktan yaratılmıştır, Hz. İsa ise topraktan yaratılmamıştır. Ancak her

¹⁰⁰ Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân, An Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, Tahk. Beşşâr İvâd Ma'rûf-İsâm Fâris el-Harşânî, Müessestu'r-Risâle, Beyrut, 1994, 2/268.

¹⁰¹ Fahru'd-Dîn Ömer b. Diyau'd-Dîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Dâru'l-Fıkr, 1981, 8/82-84.

¹⁰² Râzî, *Mefâtih*, 8/84.

ikisinin ortak özelliği, babasız olarak yaratılmış olmalarıdır. Bununla birlikte Hz. Adem'in de, Hz. İsa'nın da aslı toprağa dayanmaktadır. Çünkü Yüce Allah Hz. Adem'i bizzat topraktan yaratmış olmayıp, önce toprağı çamura, çamuru balçığa çevirip daha sonra yaratmıştır. Aynı şekilde Hz. İsa'yı da halden hale geçirerek yaratmıştır. Neticede onun da aslı Hz. Adem aracılığıyla toprağa dayanmaktadır.”¹⁰³

Muhyeddin-i Arâbî ise bu ayeti açıklarken şöyle demektedir: “İsa'nın meseli demek, İsa'nın sıfatı anlamındadır. Buna göre İsa'nın ilahi kudretle babasız olarak yaratılması ile Adem'in ilahi kudretle babasız ve annesiz yaratılması aynıdır. Şunu da bil ki yaratılmış varlıklardaki acaip haller o kadar çoktur ki saymakla bitmez. İnsanın babasız olarak yaratılmasında alemdeki varlıklar arasında bir kıyas yaptığımız takdirde, alemdeki diğr varlıkların var olma şekillerinin türlü türlü olması sebebiyle mukayese yapmayı gerektirmeyecek kadar garip durumlar söz konusudur. Örneğin bir kısım varlıklar anlık olarak var olmakta, daha sonra da nesiller şeklinde artmaya devam etmektedir. İşte insan da böyledir. Onun ilk defa meydana gelmesi (hudusü) devirlerden bir devirde süregelen “dönüşümlü *tevellüd*” ile olmuştur. Daha sonra da “*normal tevellüd*” yani “*normal doğum*” ile devam etmiştir.”¹⁰⁴

Bu şekilde tefsir kitapları bütünüyle Hz. İsa ile Hz. Adem'in babasız olarak Allah'ın irade, kudret ve tekvini ile yaratıldığını ifade etmekte, ne bu ayetlerden, ne de başka ayetlerden hareketle Hz. Adem'e toprak, çamur dışında başka bir “nufte”, “baba”, “anne” ve “canlı varlık” izafe etmemektedir.

2.12. Hz. Havva'nın Yaratılışı: Kur'an'da insanın yaratılışından bahsedilirken ilk olarak Hz. Adem'in yaratılışından bahsedilmektedir. Ondan sonra da Hz. Havva'nın “aynı nefis”den yaratıldığı ifade edilmektedir. Ancak bu yaratılma şekli Hz. Adem'in yaratılışı kadar “muhkem” ifadelerle anlatılmış değildir. Binaenaleyh “müteşabih” ayetlere benzer ifadeler sebebiyle alimler tarafından farklı te'viller de yapılmıştır. Öncelikle bu konudaki

¹⁰³ Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed es-Semerkindî, *Tefsîru's- Semerkandî (Bahru'l-Ulûm)*, Tahk. Ali Muhammed Muavviz-Adil Ahmed Abdulmevcûd-Zekeriyya Abdilmecîd en-Nûtfîy, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrût, 1/273.

¹⁰⁴ Muhyû'd-Dîn b. Alî b. Muhammed İbn Arabî et-Tâî el-Hâtımî, *Tefsîru İbn Arabî*, Dâru't-Türâs el-Arabî, Beyrût, Lübnân, 2010, 1/108.

ayetlere bakmak gerekmektedir: “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için **türünüzden eşler yaratması** ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşününen bir toplum için elbette ibretler vardır.”¹⁰⁵ “O, **sizi bir tek candan (nefsin vahideh) yaratandır**. Sizin bir karar kılma yeriniz, bir de emanet bırakılma yeriniz var. Biz anlayan bir toplum için âyetleri ayrı ayrı açıklamışızdır.”¹⁰⁶ “O, **sizi bir tek nefisten yarattı. Sonra ondan eşini var etti**. Sizin için hayvanlardan (erkek ve dişi olarak) sekiz eş yarattı. **Sizi annelerinizin karnında bir yaratılıştan öbürüne geçirerek üç (kat) karanlık içinde oluşturuyor**. İşte Rabbiniz olan Allah budur. Mülk (mutlak hâkimiyet) yalnız onundur. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O halde nasıl oluyor da haktan döndürülüyorsunuz?”¹⁰⁷ İlk ayetlerde “sizi bir nefisten yarattı” ifadesi tek başına zikredilmiş olsaydı, bu durumda Hz. Havva’nın da topraktan yaratıldığı söylenebilirdi. Ancak diğer ayetlerde “ondan zevcini yarattı” denildiği için bir takım farklı anlayışlar ortaya çıkmaktadır. Bu da tefsir alimlerinin ve diğer alimlerin konuya farklı açılardan bakmasını sağlamaktadır. Ayetlerde geçen “nefs-i vahide” ifadesi konusunda birkaç müfessirden nakillerde bulunursak, maksad-ı ilahîyi anlamak kolaylaşacaktır. Mukâtil b. Süleymân, Nesefî, Beyzâvî, İbn Kesîr, Es’irdî’ye göre nefis-i vâhide Hz. Adem’dir.¹⁰⁸ Diğer müfessirler de umumiyetle aynı şeyleri söylemektedir. Burada bütün insanların yaratılışlarını söz konusu ettiğimizde, hepsinin atasının Hz. Adem olduğu açıkça anlaşılacakla birlikte, acaba Hz. Havva’nın yaratılışı da ona mı dayanmaktadır diye bir soru karşımıza çıkmaktadır. Buna göre akıl ve mantık çerçevesinde düşündüğümüzde Hz. Havva’nın yaratılışı hakkında şu seçenekler gündeme gelmektedir.

- a. Hz. Havva da Hz. Adem gibi topraktan yaratıldı,
- b. Hz. Havva, Hz. Adem’den yaratıldı.

¹⁰⁵Rûm, 30/21.

¹⁰⁶En’am, 6/ 98.

¹⁰⁷Zümer, 39/6.

¹⁰⁸ Mukâtil, *Tefsîr*, 1/362; Nesefî, *Medârik*, 334; Beyzâvî, *Envâr*, 1/313; Es’irdî, *Basîretu’l-Kulûb*, 212; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 1/603.

İşte bu konuda net cevap almak için Zümer Suresi 6. Ayette geçen “*O, sizi bir tek nefisten yarattı. Sonra ondan eşini var etti.*” ibaresini açığa kavuşturmak gerekmektedir. Burada geçen “*ثُمَّ جَعَلَ زَوْجَهَا مِنْهَا*” ifadesi hakkında Zemahşerî şöyle demektedir: “Allah (c.c.) vahdaniyet ve kudretinin bir gereği olarak evvela Hz. Adem’i bir nefisten yarattı, sonra Hz. Adem’i onun kaburgalarından yarattı. Diğer bir görüşe göre ise, önce Hz. Adem’i birleştirilmiş bir nefisten yarattı, daha sonra onu bir zevc ile çift yaptı. Bir diğer görüşe göre ise, Allah Adem’in zürriyetini onun sırtından zerrelere halinde çıkardı. Daha sonra da Hz. Adem’i yarattı.”¹⁰⁹ İmâm Matûridî de diğer müfessirler gibi buradaki “*sizi nefis-i vahideden yarattı*” ve “*zevcini ondan yarattı*” ifadelerini zahiri anlamıyla değerlendirmek gerektiğini ifade etmekte ve şöyle demektedir: “Sizi bir nefisten yarattı ifadesinin zahiri manası, daha zevcini yaratmadan önce, Hz. Adem’i bu nefisten yarattık demektir. Te’vîl ehli bu konuda ihtilafa düşmüşlerdir. İbn Abbâs bazı rivayetlere göre bunu te’vîl etmişse de, bize göre Allah’ın bu sözü zahiri manaya çıkmaktadır. Buna göre ayetin manası şöyle olur: Allah (c.c.) siz insanları çok olmanıza rağmen önce Hz. Adem’in nefsi üzerinde takdir etti, sonra da hepinizi yaratılacak olan son ferdinize kadar bu nefisten yaratacaktır. Bu ilk insanı takdir edip yarattıktan sonra da ondan zevcesini çıkardı. Daha sonra da diğer insanların hepsini bu şekilde ondan yarattı.”¹¹⁰

Hz. Peygamberin hadislerine baktığımızda müfessirlerin ayeti açıklamasına rehberlik ettiğine inandığımız ifadelerle rastlamaktayız. Bu konuda şu hadis rivayet edilmektedir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ ؛ فَإِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلْعٍ ، وَإِنَّ أَعْوَجَ شَيْءٍ فِي الضِّلْعِ أَغْلَاهُ ، فَإِنْ ذَهَبَتْ تُقِيمُهُ كَسَرَتْهُ "

Ebu Hureyre’den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Kadınlara nasihat ediniz. Şüphesiz ki kadınlar bir kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Şüphesiz ki kaburganın en eğrisi de en üstrekidir. Şayet sen onu düzeltmeye

¹⁰⁹ Zemahşerî, *Keşşâf*, 934. Krş. Neseî, *Medârik*, 1031; Beyzâvî, *Envâr*, 2/320.

¹¹⁰ Maturîdî, *Te’vîlât*, 8/659.

çalışırsan, kırarsın!”¹¹¹ Aşağıda kaynaklarını verdiğimiz bu hadisin aynı kaynaklarında şu ifadeler geçmektedir:

- Kadın eğri kemiktir.(المرأة ضلع)
- Kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır. (إن المرأة خلقت من ضلع)
- Kadınlar kaburga kemiğinden yaratılmışlardır. (إن النساء خلقن من ضلع)

Bu üç ibarede kadının eğri kaburga kemiğinden yaratıldığı belirtilmektedir. Ancak aynı hadisin bir başka rivayet çeşidinde teşbih edatı kullanılarak “kadının kaburga kemiği gibi eğri” olduğundan bahsedilmektedir. Bu rivayet de şöyledir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " إِنَّ الْمَرْأَةَ كَالضِّلَعِ ، إِذَا ذَهَبَتْ تُقِيمُهَا ؛ كَسَرْتَهَا ، وَإِنْ تَرَكَتَهَا اسْتَمْتَعَتْ بِهَا وَفِيهَا عَوْجٌ . "

“Hz. Ebu Hureyre’den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Şüphesiz ki kadın eğri kaburga kemiğine benzemektedir. Şayet sen onu düzeltmeye kalkarsan, kırarsın. Şayet öylece terk eder (de dokunmazsan) ondan fayda görürsün. Zira kadında bir tür eğrilik vardır.”¹¹² Bu hadiste kadının kaburga kemiğinden yaratıldığı ifadesi beyan buyurulmamış, bunun yerine kaburga kemiğine benzediği belirtilmiştir. Nitekim aynı anlamı “Kadın kaburga kemiğidir: (المرأة ضلع)” ifadesinden de çıkarmak mümkündür. Zira burada mübtada olan “kadın” ile haber olan “kemik” arasında mahzup bir teşbih edatı takdir ettiğimizde “kadın kaburga kemiği gibidir” anlamı çıkmaktadır. Her iki hadisi rivayet eden kaynaklar aynı olduğu gibi, bu kaynaklarda her iki hadisin de sahih olduğu belirtilmektedir. O halde Kur’an ayetlerinde görüldüğü gibi bu iki çeşit hadisi doğru anlamak için bir bütün olarak değerlendirmek gerekmektedir. Bu da karşımıza iki seçeneği çıkarmaktadır:

- Hadisleri Kur’an ayetlerine arz etmek ve onların ortaya koyduğu muhkem ayetler çerçevesinde te’vil etmek,

¹¹¹ Buhârî, Ehâdisu’l-Enbiya, 3331; Buhârî, Nikâh, 5185; Müslim, Rada’, 1468; Daremî, Nikâh, 2267; Ahmed, Müsned, 16/276. Bu hadisi zikrettiğimiz kaynaklar Hz. Ebu Hureyre’den rivayet etmektedirler. Daremî aynı zamanda Ebu Zer’den, Ahmed b. Hanbel Ebu Zerr ve Semure b. Cündeb’den rivayet etmektedir.

¹¹² Müslim, Rada’, 1468; Tirmizî, Ebvabu’t-Talak, 118; Dâremî, Nikah, 2268; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 15/321.

b. Hadisleri birbirine arz etmek ve bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmek.

İlginçtir ki çağımızda İslâm'ın kadına verdiği değeri küçümsemek ve hadis ile sünneti bir bütün olarak ya da kısmî bir tavır ile inkâr etmek isteyenler, hadisin teşbih edatı kullanan rivayet türünü görmezden gelmekte, sanki hadis kitaplarında böyle bir hadis geçmiyormuş gibi hareket etmekte, bu sayede bir takım manipülasyonlar ve algı operasyonları üzerinden İslam'da ya da hadislerde kadının erkekten düşük bir değerde görüldüğünü yaymaya çalışmaktadırlar. Bunlara göre sanki kadının erkekten, Hz. Havva'nın Hz. Adem'in kemiğinden yaratılmış olması, onu küçük görme anlamına gelmektedir. Aynı zihniyet yapısı, insanı maymundan gösterirken de herhangi bir aşağılamadan bahsetmemektedir. Halbuki onlardan bazılarının medyada söyledikleri *"kokuşmuş balçıktan türemektense maymundan üremeyi tercih ederim"* argümanlarını şöyle çevirmek de mümkündür: *"maymundan üremiş olmaksızın Hz. Adem'in kaburga kemiğinden türemeyi tercih etmeniz daha şık olur!"*

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür: İmam Maturidî'nin dediği gibi şayet ayetleri (dolayısıyla hadisleri) zahiri anlamları üzerine hamledersek, Hz. Havva, Hz. Adem'in kaburgasından yahut onun yaratıldığı nefsin aynısından yaratılmıştır denebilir. Burada toprağa nefis demenin mümkün olup olmadığı da düşünülürse, Hz. Havva'nın tıpkı Hz. Adem gibi topraktan yaratılmadığı da anlaşılmaktadır. Yok eğer ayet ve hadisleri, sahih hadislerde geçen teşbih edatını karine kabul ederek te'vîl etme yoluna girmek suretiyle izah edersek, bu durumda şöyle bir anlam çıkmaktadır: Kadınlar tıpkı eğri kaburga kemiği gibi nazik ve kibardır. Onları düzeltmek istediğinizde, kırabilirsiniz. Bu nedenle nasıl ki eğri bir kemiği düzeltmeye çalışmıyorsanız, aynı şekilde kadını (özellikle sorunlu durumlarda kırgın, küskün, kızgın oldukları hallerde) düzeltmeye çalışmayın. Onları bu durumda yalnız bırakın, belli bir zaman geçtikten sonra kendisi yavaş yavaş normal hale gelecektir. İşte bu anlam ayet ve hadislerin ruhuna aykırı gelmemektedir.

2.13. Hz. Âdem'in Cennet Hayatı: İnsan yaratılışının doğru anlaşılmasını sağlayacak bir diğer husus da Yüce Allah'ın insanı cennette yarattığını bildirdiği ayetlerdir. Bu ayetlerden hareketle insanın yaratılış sürecinin iki safhasını görmek mümkündür:

a. Hızlı süreç: İlk insanın topraktan yaratılması süreci. Bu sürecin anlık bir süreç olduğu bunu anlatan ayetlerde “*kun fe yekun*” ifadelerinden anlaşıldığı gibi yeniden dirilişin ilk dirilişe benzetildiği ayetlerden de anlaşılabilir.

b. Normal süreç: Bu da ilk insanın dünyaya yerleştirilip eşiyile evlilik hayatı yaşamasıyla birlikte meydana gelen hamilelik vakıası sürecidir.

Bu iki süreci bir arada zikreden ayetlerden birisi de şudur: “*Onlar, ufak tefek kusurları dışında, büyük günahlardan ve çirkin işlerden uzak duran kimselerdir. Şüphesiz Rabbin, bağışlaması çok geniş olandır. Sizi, topraktan yarattığında da ve analarınızın karnında ceninler iken de, en iyi bilendir. Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, Allah'a karşı gelmekten sakınanları en iyi bilendir.*”¹¹³ Toprakta yaratma süreci ile anne karnında cenin iken geçilen süreç, bize yaratılışın iki safhasından haber vermektedir.

İşte ilk insanın yaratılış sürecinden bahseden ayetler, bu sürecin dünyada değil cennette olduğunu ifade etmektedir. Bu konuda birçok ayet geçmektedir. Bu ayet gruplarının birisinde şöyle buyurulmaktadır: “*Hani, Rabbin meleklerle, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti. Onlar, "Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz." demişler. Allah da, "Ben sizin bilmediğinizi bilirim" demişti. Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklerle göstererek, "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin" dedi. Melekler, "Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin" dediler. Allah, şöyle dedi: "Ey Âdem! Onlara bunların isimlerini söyle." Âdem, meleklerle onların isimlerini bildirince Allah, "Size, göklerin ve yerin gaybını şüphesiz ki ben bilirim, yine açığa vurduklarınızı da, gizli tuttuklarınızı da ben bilirim demedim mi?" dedi. Hani meleklerle, "Âdem için saygı ile eğilin" demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu. Dedik ki: "Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa*

¹¹³ Bakara, 2/31.

zalimlerden olursunuz." Derken, şeytan ayaklarını oradan kaydırdı. Onları içinde buldukları konumdan çıkardı. Bunun üzerine biz de, "**Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır**" dedik. Derken, Âdem (vahy yoluyla) Rabbinden birtakım kelimeler aldı, (onlarla amel edip Rabb'ine yalvardı. O da) bunun üzerine tövbelerini kabul etti. Şüphesiz O, tövbeleri çok kabul edendir, çok bağışlayandır. "**İnin oradan (cennetten) hepiniz. Tarafımdan size bir yol gösterici (peygamber) gelir de kim ona uyarırsa, onlar için herhangi bir korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir**" dedik. İnkâr edenler ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte bunlar cehennemliktir. Onlar orada ebedî kalacaklardır."¹¹⁴ Bu ayetlerde geçen Allah'ın meleklerle yeryüzünde bir halife yaratacağını bildirmesi, meleklerin bu konudaki sözleri, daha sonra Hz. Adem'in yaratılıp meleklerle diyaloga geçirilmesi, meleklerle ve İblis'e secde emrinin verilmesi olayları ile birlikte bir de bu anlatımlarda kullanılan "*orada, ben yeryüzünde, inin, sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak var, inin oradan hepiniz*" ifadeleri sarîh olarak bu yaratılış olayının ve Hz. Adem'in melek ve İblis ile ilgili kısmının hubut (dünyaya inme) olayından önce vaki olduğunu göstermektedir.

Bu ayetlerin tefsirini yaparken İmam Maturidî şöyle demektedir: "Biz daha önceki yerlerde "cennet" in ağaçlar, fidanlar ve çeşitli bitkilerle kuşatılmış olan bir yer parçası anlamına geldiğini söylemiştik. Bunun delili de Yüce Allah'ın "*Orada dilediğiniz her şeyi yiyiyiniz ancak şu ağaca yaklaşmayınız!*" sözüdür. Bu anlam insanlar nezdinde açık bir şekilde bilinen bir anlamdır. Burada Hz. Adem ile Havva'nın içinde kalması emredilen cennetin neresi veya ne olduğu konusu tam anlamıyla bilinmemektedir. Acaba orası muttakî kullara vaat edilen cennet midir, uoksa dünya cennetlerinden (bahçelerinden) bir cennet (bahçe) midir? Zira bu âyette bu durumu beyan eden bir açık ifade bulunmamaktadır."¹¹⁵

Zemahşerî bu ayetleri tefsir ederken bu olayın mutlak anlamıyla cennette vaki olduğunu, söz konusu ağacında cennetteki ağaç olduğunu ve "birbirinize düşman olarak ininiz" emrinden Hz. Adem ve Havva ile ikisinin zürriyetinin yaşam yeri olarak dünyaya

¹¹⁴ Bakara, 2/30-39.

¹¹⁵ Matüridî, *Te'vilât*, 1/425.

indirildiğinin takdir edildiğini ifade eden açıklamalar yapmaktadır.¹¹⁶ Neseî ise Zemahşerî’den faydalanarak olayı daha da netleştirmekte ve şöyle demektedir: “Burası, muttakilere vaat edilmiş olan ebedi kalma mekanı olan cennettir. Zira bu konuda meşhur nakil (hadis) vardır. yine ifadedin başında geçen harf-i tartif de buna delalet etmektedir. Ancak Mu’tezile, bunun Yemen’de bulunan bir bostan olduğunu söylemiştir. Onlara göre cennette teklif (sorumluluk) olmadığı gibi, oraya giren çıkamaz. Bize göreyse oraya giren birisi ceza olarak çıkamaz. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) de Mirac Gecesinde oraya girmiş, sonra oradan çıkmıştı.”¹¹⁷ Beyzâvî de şöyle demektedir: “Cennet, sevabın verildiği yurttur. Çünkü burada kullanılan elf-lâm takısı ahid ifade etmektedir. Ondan başka ahd-i zihni açısından bilinen bir başa cennet de olmadığına göre, burada kastedilen cennet, meşhur cennettir. Cennet’in henüz yaratılmadığını iddia edenler (Mutezile) buranın Filistin diyarında veya Fâris ve Kirmân arasındaki bir yerde olduğunu söylemişlerdir. Bunlar “*hubut:iniş*”i de Hz. Adem’in Hindistan’dan intikal tmesine hamlettiler.”¹¹⁸ İbn Kesîr de şöyle demektedir: “Hz. Adem’in skan edildiği cennetin neresi olduğu, semada mı yoksa yerde mi bulunduğu konusunda ihtilafa girilmiştir. Alimlerin çoğu birincisini savunmaktadır. Kurtubî ise Mu’tezile ve Kaderiye’den bu cenentin yeryüzünde olduğuna dair görüşü nakletmiştir. Ayetin siyakı, Hz. Havva’nın Hz. Adem’in cennete girmesinden evvelki bir vakitte yaratıldığı manasını gerektirmektedir.”¹¹⁹

Netice olarak müfessirler ayette geçen olayın cennette vaki olduğunu, ancak cennetten maksadın neresi olduğu konusunda iki ayrı görüşün bulunduğunu söylemişlerdir. Ehl-i sünnet ve’l-cemaat müntesibi müfessirler, umumiyetle buranın meşhur ve maruf cennet olduğunu söylemişlerdir. Ancak Ehl-i sünnet’in büyük alimlerinden İmam Maturidî yukarıdaki ifadesinde Bakara Suresi 30-39. Ayetlerden hareketle “burada kesin bir kanaat belirlemenin mümkün olmadığını” söylemiştir. Bununla birlikte diğer ayetler ve hadisleri de işin içine katan Eş’arî ve Maturidî

¹¹⁶ Bkz. Zemahşerî, *Keşşâf*, 72-73.

¹¹⁷ Neseî, *Medârik*, 46.

¹¹⁸ Beyzâvî, *Envâr*, 1/54.

¹¹⁹ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 1/53.

müfessirler, olayın cennette vaki olduğu görüşünü umumiyetle tercih etmektedirler. Bu görüş de bize yaratılış konusunda şöyle bir ufuk açmaktadır: Şayet Hz. Adem ve Havva'nın yaratılışı cennette vaki olduysa, onu dünyada vaki olan “evrim teorisi”ne dayandırmak anlamsız kalmaktadır. Zira evrim teorisini icad edenlerin ve savunuların bu konuda gösterdikleri deliller, dünyada tespit ettikleri bir takım fosiller ve kemiklerden oluşmaktadır ki, o kemiklerden hareketle dünyada meydana gelmiş bir olayı cennette vaki olmuş bir olaya hamletmek doğru olmamaktadır.

3. YARATILIŞ SÜRECİ HAKKINDA BAZI DEĞERLENDİRMELER

Buraya kadar âyet ve hadislerden hareketle tesbit etmeye çalıştığımız “yaratılış gerçeği” konusunda vardığımız en önemli ve en kesin gerçek şudur ki, yaratılış olayı ilahi irade, kudret, tekvin, fiil ve halk ile alakalı olduğundan, bunlar da Allah’a ait olup mutlak anlamda bulunduğu sınırlı, eksik, zorlu bir bilgi seviyesinde olan biz insanların “ezeli bilgi”yi, “muhtes ve mükteşep” ilmimizle tam anlamıyla idrak etmemiz mümkün değildir. Nitekim Ayetü'l-Kürsî’de geçen “ *وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ* ” : *Onlar Allah'ın ilminden bir şeyi kuşatamazlar. Ancak Allahın dilediği kadar bilirler.*¹²⁰ Bu nedenle yaratılış tartışması daha çok incelenecek, araştırılacak ve konuyla alakalı olarak bilgi üstüne bilgi elde edilecektir. Ama nihaî sonuca ulaşmak, ilmin zirve noktasına varmak mümkün olmayacaktır. Zaten bu özellik, ilmin gelişme kanununun bir parçasıdır. Zira ilimde tüm mesafelerin kat' edildiği bir zirveye ulaşılmışsa, artık bilimsel araştırma diye bir şey de kalmayacaktır. Bu nedenle bize düşen vardığımız hüküm ve neticeleri nihaî karar olarak göstermek yerine, daha ileri noktalara götürme ve vardırma çabasına girmektir. Bu çerçevede baktığımızda Kuranda geçen yaratılışla ilgili ayetlerden ve bu ayetlerin ihtiva ettiği anlam ve hükümlerden hareketle çağımız gündeminde olan üç hususta kısa değerlendirme yapmak istiyoruz.

3.1. Günümüzde yaratılış konusunda neler yapılabilir? Günümüzde yaratılıştan bahsedilirken konu direkt olarak Darwin'in ileri sürdüğü “Evrin Teorisi”ne getirilmekte,

¹²⁰ Bakara, 2/255.

son birkaç yıldan bu yana bu teorinin Kur'an ile desteklenmesine alışılmaktadır. Hatta "Evrimi anlamayan Kur'an'ı anlayamaz" deilecek kadar ileri ev aşırı iddialarda bulunmaktadır. Acaba Darwin'in iddiaları ve Evrim Teorisi Kur'an'a uygun mudur? Ayrıca bu teori gerçekten de insanın yaratılış gerçeğine uygun mudur? Başka bir ifade ile insanın var oluşunu isbat ve ifade eden tek bilimsel açıklama evrim midir? İşte günümüzde din ve bilim konusunda araştırmaların yapıldığı her yerde bu konu gündemde tutulmaya çalışılmaktadır. Bizim burada beyan edeceğimiz birkaç husus vardır:

- a. Darwin geliştirdiği "Evrin Teorisi" ile neyi veya neleri ifade etmektedir?
- b. Darwin'in bu teorisi kesinleşmiş ve itiraz edilemez bir kanun mu dur?
- c. Evrim Teorisi yaratılış konusunda ifade edilebilecek tek açıklama yöntemi midir?
- d. Bilim, bu teoriye kesin anlamıyla teslim olmuş veya şahitlik yapmış mıdır?
- e. Günümüzde bu teoriyi savunan ateistler bundan neyi veya hangi anlamları kasd etmektedirler?
- f. Günümüzde bu teoriyi din veya Kur'an adına savunanlar bundan neyi kasd etmektedirler?
- g. Böyle bir teori gerçekte Kur'an'ın ve Sünnet'in yaratılış ile ilgili açıklamalarına ne derece uymaktadır?

Bu soruların cevabını vermek için sadece din alimi veya sadece bilim adamı olmak yeterli gözükmemektedir. Zira din açısından baktığımızda Kur'an, sünnet, tefsir, hadis, kelim, İslâm felsefesi konularında uzman olmayı gerektirdiği gibi, biyoloji, fizik, kimya, tarih, arkeoloji, anatomi, tıp gibi birçok bilimde de uzman olmayı gerekli kılmaktadır. İşte burada bizim önereceğimiz çözüm, din ve bilim adamlarından oluşan ehliyetli ve akademik bir komisyonun bu konudaki tüm verileri birleştirip, mukayese ederek çağımızın vardığı bilimsel seviyeye uygun en son kanaati tesbit etmeleri ve topluma sunmalarıdır. Aksi takdirde münferit tartışmaların ve tek yönlü bakış açılarının bizi ulaştıracağı sonuçlar hep tartışmalı geçecektir.

3.2. Yaratılış Süreci Evrim Anlamına mı Geliyor? Günümüzün en büyük handikaplarından birisi de yaratılış konusunda din adamlarının sadece nasslara, bilim

adamlarının da sadece bilimsel tespitlerine dayanarak görüş beyan etmeleri, ifade ettikleri görüşlerinde din ile bilimi birlikte değerlendirme hassasiyetini yeterince göstermemeleri, aralarındaki tartışmaların birbirinden kopuk bir sürece girmesinden dolayı Allah'ın tabiatta yaratmış olduğu yasalar ile Kur'an olarak peygamberine ve daha önceki peygamberlere gönderdiği ayetlerin çelişik olmasını ima eden bir anlayışın zuhur etmesidir. Bu çerçevede bilim çevrelerinde "ateizm"e destek olarak kullanılan "Evrimsel Teorisi"nden hareketle "evrendeki tüm varlıklar sebep-sonuç dairesi içinde ve sonsuz bir evrimle neticesinde var olmuştur, bu nedenle yaratılış diye bir şey yoktur, dolayısıyla yaratıcı da yoktur" şeklindeki görüş yaygınlık kazanmıştır. Dinî çevrelerde de "Evrimsel demek, yaratılışı inkar etmek demektir. Bu da dolaylı yoldan yaratıcıyı inkar etmek demektir." Şeklinde genel bir kanaat hasıl olmuştur. Evrimsel teorisinin Darwin gibi dine ve Tanrı'ya inanan bir şahıs tarafından ileri sürülmesine rağmen özellikle ateist, komünist ve sosyalist cenahlarda sahiplenip savunulmasının, ateizme, nihilizme, materyalizme ve diğer inkarcı felsefi düşüncelere dair bir delil olarak sunulması, dinî çevrelerin bu tür tavır takınmasına neden olduğu söylenebilir. Bununla birlikte son yıllarda din adına "tesit evrimcilik" diye bir yeni akım daha geliştirilmek istenmektedir. Bunlar da Kur'an'ın bazı ifadelerini, bazen de toptan inkar ettikleri hadislerden teorilerine uygun ifadeleri barındırdığına inandıkları bir takım rivayetleri kullanarak "evrimden fazla evrimci" bir tavır içerisine girmişlerdir. İşte onların kullandıkları ayetlerden birisi de şu ayettir:

(وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا)

"Halbuki Allah (c.c.) sizleri bir takım tavırlardan geçirmiştir."¹²¹ Diyanet İşleri Başkanlığının meallerinden birisinde bu ayet "Halbuki, o sizi evrelerden geçirerek yaratmıştır." şeklinde tercüme edilirken "evre" kelimesi kullanılmış, bunu okuyan mealci temayülün "evrimsel teorisi"ni Kur'an'a dayandırmasına bir dayanak oluşturulma fırsatı – gayr-ı ihtiyârî ve gayr-ı irâdî de olsa- oluşturulmuştur. Halbuki son günlerde gündelik dilde ve insanlar arasında mütedavil olan kavramlarda Kur'an'a aykırı olduğu bilinen bir husus, yahut Kur'an'a uygunluğu henüz tesbit edilememiş bir görüş varsa, Kur'an

¹²¹ Nuh, 71/14.

meallerinde bu tür ifadelere dikkat etmek gerekmektedir. O halde müfessirlerin ayette geçen “tavır” ifadesinden ne anladıkları, bu ifadenin Kur’an ve sünnet’in genel muhtevası ve konuyu arz eden diğer yerlerinde nasıl ifade edildiğine başvurmak gerekmektedir. Biz burada konuyu kısa kesmek üzere ilgili kaynaklara havale etmekle birlikte şu ayet-i kerimeyi arz etmekle yetineceğiz:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِّن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِّن عَلَقَةٍ ثُمَّ مِّن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ
وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ آجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ
وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِمَّن بَعْدَ عِلْمٍ شَيْنًا وَتَرَىٰ الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ
وَأُنبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ

“Ey insanlar! Öldükten sonra dirileceğinizden kuşku duyuyorsanız şunu unutmayın ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra belli belirsiz et parçasından yarattık ki size (kudretimizi) açıkça gösterelim ve biz dilediğimizin rahimlerde belirli bir vakte kadar kalmasını sağlarız, sonra sizi bebek olarak çıkarırız ki daha sonra yetişkinlik çağınıza erişesiniz. İçinizden kimi erken vefat ettirilirken kimi de önceden bildiklerini bilmez hale gelinceye kadar ömrün en düşkün çağına eriştirilir. Öte yandan yeryüzünü kupkuru ve cansız görürsün; üzerine yağmur indirdiğimizde ise (bir de bakarsın) canlanır kabarır ve her cinsten güzel bitkiler çıkarır.”¹²² İşte Kur’an’ın kendi kendisini tefsir etme metodu açısından bakıldığında, bu ayetlerin ifade ettiği aşamaların, yukarıdaki ayette geçen “tavırlar” ifadesine açıklık kazandırdığı, söz konusu ayetin Evrim Teorisi ile alakasının olmadığı görülmektedir.

3.2. Yaratılıştan çıkarılacak mesajlar: Kur’an’ın yaratılış ile ilgili ayetlerini okumaya ve anlamaya çalışırken, bilimsel bir teoriye destek olmak amacıyla mı veya onu kösteklemek (red etmek ve çürütmek) amacıyla mı nazil olduğunu vurgulamak yerine, temel maksadlarına inmenin daha doğru olduğuna inanmaktayız. Bu nedenle bizzat Kur’an ayetlerinde geçen şu parçaları burada tekrar hatırlatmak isteriz:

¹²² Hac, 22/ 5.

a. “Allah onu hangi şeyden yarattı?”¹²³ Bu ayette yaratılan maddeye dikkat çekilerek küfür, inad, kibir tavırlarına girilmemesi tavsiye edilmektedir.

b. “Öyleyse insan neden yaratıldığına bir baksın”¹²⁴ Bu ayette insanı basit ve değersiz bir sudan Allah’ın onu ahrette tekrar yaratmaya da kadir olduğu ifade edilmektedir.

c. “Sizi biz yarattık. Hâlâ tasdik etmeyecek misiniz?”¹²⁵ Bu ayette insanın kendi yaratıcısını inkar etmemesi, tam tersine tasdik edip iman getirmesi talep edilmektedir.

d. “Onu siz mi yaratıyorsunuz, yoksa yaratan biz miyiz?”¹²⁶ Bu ayette de Allah’a meydan okuyan insanın bu haddini aşma ve Rabbine karşı edepsiz tavrından vaz geçmesi emredilmektedir.

İşte Kur’an’da bulunan yaratılış olayı ve ayetlerini okurken, bu önemli hususları unutmamak gerekmektedir. Bu tavır aynı zamanda Allah’ın yaratmış olduğu kainat ve tabiat kanunlarını okuyup araştıran ve onlardan hareketle bir takım ileri görüş ve tespitlere varan bilim adamları için de geçerlidir. Buna göre bilim adamlarının da bilimsel araştırmalarında vardıkları sonuçlara yani geliştirdikleri teorilere odaklanıp “Yüce Yaratıcı”yı unutmaları, “Kadir-i Mutlak”ı hesaba katmamaları, “Faa’alün Lima Yurîd”i işlevsiz saymaları, buna mukabil olarak ve tam tersine davranarak her şeyi materyalist ve ateist bir bakış açısıyla yorumlamaları doğru değildir. Zira “Her şeyde Allah’ın varlığına, birliğine, iradesine kudretine, yaratmasına ve yenilemesine delalet eden ayetler vardır!”

3.3. Konuya İlişkin Bazı İddialar: Çağımızın son çeyreğinde “Evrin Teorisi”nden etkilenen bazı araştırmacı yazarlar, Kur’an’dan hareketle bugüne kadar kimsenin dile getiremediği veya getirmediği bazı iddiaları keşfetmek ve bu sayede bir yeni düşünce keşfetmiş karizmasını elde etmek yahut din konusunda bir yenilik yapıp yeni yeni keşiflerde bulunmak üzere “Âdem’e yeni yeni babalar, Meryem’e yeni yeni kocalar”

¹²³ Abese, 80/18.

¹²⁴ Tarık, 86/5.

¹²⁵ Vakıa, 56/57.

¹²⁶ Vakıa, 56/59.

bulma çabalarını gütmektedirler. Bu şahısların ileri sürdüğü birkaç iddiayı zikrederek konumuzu bitirmek istiyoruz:

- a. Âdem'den önce Âdemler vardır.
- b. Âdem'den başka Âdemler de vardır.
- c. Havva da Âdem'in özünden yaratılmıştır.
- d. Âdem ve Havva Kıssası Cennet'te değil dünyada vaki olmuştur.
- e. Âdem ve Havva Kıssası Sembolik Dil gereği zikredilmiştir.
- f. Toprak figürü Âdem'in yaratıldığı madde değil, insanın beslendiği kaynağı ifade eder.

Bu tür iddiaların masum birer bilimsel iddia ve varsayım olarak ileri sürüldüğüne inanmamak için elimizde bunu ileri süren zevatın ilişkili olduğu kurum, kuruluş, kişi ve akımların yapıları ve yaptıkları hakkında güçlü bir delil bulunmaktadır. Burada sadece bir nakil yaparak konuya tema etmekle yetineceğiz. “Papa II. John Paul, Papalık Bilimler Akademisi'ne 1996 tarihli mesajında anlaşılır ve cesur bir şekilde “teist evrim”i savunmuştur. Papa, “Yeni bulguların bizi evrimi hipotezden öte bir şey olarak tanımaya yönelttiğini”ni söylemiştir. Bu şekilde Papa, evrimin biyolojik olarak gerçek olduğunu kabul etmiş, ama bunu ruhsal bir görüşle dengelemeye dikkat çekmiştir. Kendinden önceki XII. Pius'un yaklaşımını yansıtarak eğer insan bedeninin kökeni, öncesinde var olan canlı maddeden geliyorsa, ruhsal can doğrudan Tanrı tarafından yaratılmıştır” diye eklemiştir. Bu aydınlatıcı papalık görüşü birçok inanlı bilim adamı tarafından alkışlandı.”¹²⁷

Bu nakilden anlaşıldığı gibi batı dünyasında din-bilim, İncil'in dili ve bilimin dili arasındaki uçurumları dengelemek üzere Tanrı'nın sözleri “sembolik dil” veya “tarihsel dil” gibi ifadeler kullanılarak batınî yorumlarla bilimin tespitlerine uyarlanmaya çalışılmaktadır. Böylece dini ve kutsal kitabı bilim dışı olmaktan kurtarma çaresini bulmuşlardır. Bu anlayışın aynısını İslam dünyasına taşıyanlar da zamanla Kur'an'ın bilim dışı ve bilime aykırı ifadeler barındırmasının normal olduğu, burada esas olanın

¹²⁷ Francis S. Collins, *Bilim Tanrı İnnıyla Uzlaşabilir mi? Tanrının Dili*, Terc. Harutyun Parlak, Yeni Yaşam Yay., İstanbul, 2009, s. 195-196.

ifade edilen dil değil de “sembolik dil” içinde saklı bulunan mesaj ve gerçeklerin olduğunu ifadeye yeltenmektedirler. Bu konuda tahrif edilmediğine kesin kanaatimiz olan Kur’an ile munharif ve muharref kitapların aynı kefeye konulmasının yanlışlığını hatırlatmak yeterlidir.

SONUÇ:

Günümüzde İnsanın yaratılış süreci konusunda genel itibarıyla iki anlayış savunulmaktadır. Bunların birincisi tüm dinlerin ileri sürdüğü “Yaratılış İnancı”, diğeri de “Evrimci Görüş”tür. Bu iki görüş bir asırdan beridir büyük tartışmalara vesile kılınmıştır. Evrimci görüşün ileriki safhalarda Tanrı’yı geçersiz ve işlevsiz kılacağı endişesinden hareket eden din mensupları, baştan beri buna karşı büyük bir reaksiyon göstermişlerdir. Buna karşı evrimciler de ellerine geçirdikleri ve kullandıkları bir takım kemik, fosil parçası veya diğer materyallerden hareketle veyahut insan ile maymun arasındaki bir takım biyolojik, psikolojik, anatomik bir takım müşterek noktalardan hareketle “insanın maymunan türediği” şeklinde bir anlayış geliştirip savunmuşlardır. Konu günümüzde bilim adamları arasında da hala tartışmalı olduğundan, evrimi kabul eden bilim adamları bulunduğu gibi, red eden bilim adamları da bulunmaktadır. bu açıdan konunun hem din-bilim ilişkisi açısından incelenmesi gereken bir boyutu, hem de sırf bilim veya müsbet adı verilen bilimler açısından incelenmesi gereken boyutu vardır.

Biz de bu çalışmamızda konunun Kur’anî boyutunu ortaya koymak amacıyla ayetlerde geçen “toprak”, “çamur”, “nutfe”, “meni”, “kan”, “su” kavramları açısından incelenmesi gerektiğine olan kanaatimizden yola çıkarak şu sonuca vardık: Kur’an, insan yaratılışını Yüce Yaratıcının “ilim, irade, kudret, takdir, tekvin, fiil ve halk” sıfatlarına atfetmekte, insanın belli bazı yaratılış sürecinden geçerek var edildiğini ifade etmektedir. Buna göre insan eeli bir varlık değil, muhdes bir varlıktır. İlk olarak Allah tarafından Hz. Adem ve Havva şeklinde “ana ve baba” halinde “toprak” ve “çamur”dan yaratılmıştır. Daha sonra da bu iki insana zürriyet sahibi olma kabiliyeti verilmiştir. Bu şekilde ikisinin evliliğinden insanoğlu zürriyeti doğmuş, gelişmiş, çoğalmış ve dünyaya yayılmıştır. Kur’an’da insanın bu çifftli yaratılış sürecinden bahsedilirken birçok konuda en ayrıntılı bilgi verilmiş olmasına rağmen, “maymun” motifinden olumlu anlamda bahsedilmemiştir

tam tersine “insanlıktan çıkma” konusunda “mamunlaşma” gerçeğinden bahsedilmiştir: “Kendilerine yasak edilen şeyler karşısında küstahça diretince onlara, “Aşağılık maymunlar olun!” dedik.”¹²⁸ Bu nedenle Kur’an namına “maymundan türetilmiş” olmayı savunmak doğru gözükmemektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel**, *el-Müsned*, Tahk. Şuayb el-Arnâvût, Müessesetu Kurtuba, Kâhire, tsz.
- Buhârî**, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîh*, Kitâbu Bed'i'l-Vahy, Dâru's-Şi'b, Kâhire, 1987.
- Daremî**, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân, *el-Müsnedu'l-Câmi'*, Dâru'l-Beşâiru'l-İslâmiyye, Mekke/Beyrût, 2013.
- Ebu Dâvûd**, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistani, *es-Sünen*, M. Muhammed Abdu'l-Hamit, Mısır, Tsz.
- Es'irdî**, Molla Halîl el-Hizânî, *Basîretu'l-Kulûb Fî Kelâmi Allâmi'l-Guyûb*, Tahk. Molla Sıbgatullah ez-Zûkaydî, Nubihar Yay., İstanbul, 2011.
- Fîrûzabâdî**, Mecdu'd-Dîn Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Müessesetu'r-Risâle, Dımaşk 2012.
- Francis S. Collins**, *Bilim Tanrı İncisiyle Uzlaşabilir mi? Tanrının Dili*, Terc. Harutyun Parlak, Yeni Yaşam Yay., İstanbul, 2009.
- İbn Arabî** et-Tâî el-Hâtımî, Muhyû'd-Dîn b. Alî b. Muhammed, *Tefsûru İbn Arabî*, Dâru't-Türâs el-Arabî, Beyrût, Lübnân, 2010.
- İbn Kesîr**, Hâfız İmâdu'd-Dîn Ebu'l-Fida, *Muhtasaru Tefsîri İbn Kesîr*, Tahsir: M. Ali es-Sâbûnî, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1999.
- İsfehânî**, Râgıb, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, Tahk. Safvân Adnân Dâvûdî, Dâru'l-Kalem, Dımaşk, 2000.

¹²⁸ Araf, 7/166. Bkz. Bakara, 2/65-66; Maide, 5/60.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, İğdir, TURKEY

Maturîdî, Ebu Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, Tahk. Mecdî Bâslûm, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrût, 2005.

Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, Tahk. Ahmed Ferîd, Mektebetu Abbâs Ahmed el-Bâz, Mekke, 2003.

Mutahharî, Murtaza, *Bilinmeyen Simasıyla Hz. Ali*, Terc. İsmail Bendiderya, Kevser Yay., İstanbul, 2007.

Müslim, b. Haccâc, Hâfız Ebû'l-Huseyn, *Sahihu Müslim*, Tahk. Nazar Muhammed Fârayâbî, Dâru Tayyibe, Riyad, 2006.

Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, Tahk. Abdülmecîd Ta'me Halebî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2000. Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut, 2011.

Râzî, Fâhru'd-Dîn Ömer b. Diyau'd-Dîn, *Mefâtihu'l-Gayb*, Dâru'l-Fikr, 1981.

Semerkandî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed, *Tefsîru's- Semerkandî (Bahru'l-Ulûm)*, Tahk. Ali Muhammed Muavviz-Adil Ahmed Abdulmevcûd-Zekeriyya Abdilmecîd en-Nûtîy, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrût.

Sen'anî, Abdurrezzak b. Hemmâm, *Tefsîru's-Sen'anî*, Tahk. Mahmud Muhammed Abduh, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut, 1999.

Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân, An Te'vili Âyi'l-Kur'an*, Tahk. Beşşâr İvad Ma'rûf-İsâm Fâris el-Harşânî, Müessestu'r-Risâle, Beyrut, 1994.

Tirmîzî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsa, *el-Camiu's-Sahih*, Kahire, 1292.

Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer, *Tefsîru'l-Keşşâf*, Tahk. Halîl Me'mûn Şeyhâ, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2005.

<http://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=71&ayet=14>

<https://islamdergisi.com/genel/ademden-once-100-bin-adem-konusu/>

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, İğdır, TURKEY

THE QURANIC ASPECT OF THE CREATION YARATILIŞ GERÇEĞİNE KUR'ANİ BAKIŞ

Dr. Mehmet Seyid GEÇİT

İğdır University, Faculty of Theology, İğdır, Turkey

E-mail: mseyidgecit@hotmail.com

ABSTRACT

Quran tells us that there is only one creator of the universe. It includes the creation of the universe, heaven, space, continents, Sun, Moon, planets, stars, mountains, place and time, day and night, species, humans, angels, demons, animals, plants, fruits and vegetables. Also, Quran leads us to intellectual guidance through it. It confutes the doubts of the atheists about the creation and resurrection by means of quitening them with evidences of order, harmony, wisdom, idea, analogy and power. Quran takes on the whole process of creation from bits to pieces. According to it, it is possible to be re-created. Quran criticises ideas of the strayed ones and atheist ideas in a clear and rationalistic way. By looking at the verses of the Quran, it can be said that the idea of evolution is dominant. In this essay, we will discuss the creation in the light of the verses in the Quran and prove that the universe was not created on its own God willing.

Keywords: Creation, Universe, Creative, Materialist Thought, Genius

ÖZET

Kur'an, tüm kâinatın bir tek Yaratıcısı olduğundan bahseder. Evren; gökler, yer, kıtalar, güneş, ay, gezegen, yıldız, dağlar, zaman-mekân, gece-gündüz, canlılar; insanlar, melekler, cinler, hayvanlar, bitkiler, meyveler, sebzeler gibi varlıkların yaratılması hususlarına yer verdiğiğinde öğüt almak için de düşünsel yönlendirmelerde bulunur. Nazil olduğu dönemde de ateistlerin/dehrilerin yaratılma ve diriliş konularındaki şüphelerini çürütür. Nizam, düzen, gaye, akıl, kıyas, kudret delilleriyle onları iskat etmeye çalışır. Zerreden küreye kadar tüm yaratılmışların aşamalarını ve süreçlerini ele alır. Sık sık ilk yaratılışı zikrettikten sonra ikinci yaratılışın mümkün olabilirliliğini dile getirir. Cahiliye dönemindeki müşriklerin dehrilik fikrini, dolayısıyla bugünün materyalist felsefesinin dayattığı ateizm düşüncesini akıcı ve akılcı bir üslupla eleştirir. Yaratılış ile ilgili ayetlere bakıldığında evrim yerine tekâmül düşüncesinin hâkim olduğu görülür. Biz bu bildirimizde yaratılış gerçeğini, Kur'ani bir perspektifle ayetler ışığında ele alıp modern

çağımızda bazılarınca benimsenen kâinatın kendiliğinden oluştuğu düşüncesinin batıl olduğunu ve akıl-mantıkla uyumlu olmadığını ispat etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Yaratılış, Evren, Yaratıcı, Materyalist Düşünce, Dehrilik.

GİRİŞ

Kainatın yaratılışı ve oluşu hususunda iki model karşımıza çıkmaktadır. Biri; yaratılmış modeli, diğeri de evrim modelidir. Yaratılış modelini destekleyenler semavi dinler ve mensuplarıdır. Evrim modelini destekleyenler daha çok bilimin tekelinde olduğunu sanan metaryalist düşünceye sahip insanlardır. Kur'ân'a göre her şeyin yaratıcısı, kamil sıfatlara haiz olan Allahu Teâlâ'dır. Yaratmak Ona aittir. O istediği şekilde, istediği anda bir şeyin olmasını dilerse sadece o şeye "ol" der, o şey de hemen oluverir. Kur'ân âyetleri bir bütünlük içerisinde değerlendirildiğinde yaratma olayının kendisi için çok kolay bir fiil olduğu görülmektedir. Yer, gök ve canlıların yaratılmasının aniden yokluktan varlığa çıkma şeklinde değil de belli bir süreç içerisinde tedrici olarak gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Aslında bu durum bazı gerçekleri insanların gözü önüne getirmektedir. Allah'ın mutlak gücüyle bahsedilen varlıklar aniden ortaya çıkabileceği gibi belli bir tekâmül aşamasından sonra oluşması bazı hikmetlere bağlı kılındığı içindir. Belki bu şekilde yaratmanın başlanması, bazılarının zan ettiği gibi bir patlama sonucu (big bang) hemen kendiliğinden oluştuğu fikrini bertaraf etmek içindir. Ayrıca bir şey yapmaya karar verirken sabırla onu yerine getirmeye dair bir teşvik olarak da telakki edilebilir. Mutlak ilim, irade ve kudret sahibi olan Allah yaratma fiilinin nesnesi olarak gökyüzü (semavat) ve yeryüzü (arz)ı göz önüne sermektedir. Dolayısıyla gökyüzünde olan varlıklar ve nesnelere ile yeryüzünde olan varlıklar ve nesnelere (insan, hayvan, cin ve tabiat) Allahu Teâlâ'nın ilim, kudret ve iradesinin bir ürünüdür. Allahu Teâlâ yaratmış olduğu gökleri veya yeryüzünü, sakinleri için yaşanabilir bir hale getirdikten sonra onları yaratmıştır. Mesela; insanoğlunun yaşamını sürdürebilmesi için yeryüzüne; bitkiler, ağaçlar, erzak, oksijen, su ve kendisi için gerekli olan levazımatla (elementlerle) donattıktan sonra insan cinsini yaratmış ve oraya yerleştirmiştir.

1. KUR'ÂN'DA YARATMAYI İFADE EDEN KELİMELER

Kur'ân-ı Kerîm âyetlerine bakıldığında yaratma eylemini karşılayan halk, fatr, sun', inşâ, ibdâ', îcâd, ce'l, tasvir, ihdâs, tasvîr, ber', ihtirâ, zer gibi birçok kelimenin istimal edildiği müşahede edilmektedir. Bu kavramlardan bazılarını inceleyeceğiz.

Halk: Bir şeyi yoktan, benzersiz ve modelsiz olarak yaratmak, icat ve inşa etmek; bir şeyden başka bir şeyi meydana getirmek anlamına gelmektedir.¹

¹ Cemalettin Muhammed el-Mukarrem b. Ali Ebu'l-Fadl Cemaluddin b. Manzûr el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arap*, Dâru Sadr, Beyrût, 1414 h., X, 85-92.; Ebu'l-Kâsım el-Hüseyin b. Muhammed er-Râğîb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed, b. Mufeddal, *Mu'cemu Müfredâti Elfâzi'l-Kur'ân*, (Thk., İbrâhîm Şemşu'd-Din) Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 2013.

Bu kelimenin manasında geçen benzersiz ve modelsiz anlamı, yoktan var etme düşüncesini taşımaktadır. Bundan dolayı “Allah’tan başka bir yaratan var mı?”² âyeti yaratıcının sadece Allah olduğunu belirtmektedir. İnsan ve diğer varlıkları yaratan Allah, bu husûsta şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin ki, Allah’a karşı gelmekten sakınasınız.”³

Fatr: Kelime olarak ikiye ayırmak manasına gelmektedir.⁴ Kur’ân’daki kullanımlarından biri de yaratma manasındadır.

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

“Ben, hanîf olarak (O’nun birliğine inanarak) yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah’a çevirdim ve ben müşriklerden değilim.”⁵

فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ

“Bizi tekrar hayata kim döndürecek?” diyecekler. De ki, “Sizi birinci defa yaratan”⁶âyetlerinde geçen fadera kelimesi ilk defa yaratmayı ifade etmektedir.

İbdâ: Bedi; bir şeyi örneksiz yaratmak, şekilleri unsurlar olmadan terkip etmektir.⁷ Yer ve gökyüzünün meydana çıkararak Allah, aşağıdaki âyette ibdâ kelimesini kullanmaktadır:

بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

“O, göklerin ve yerin eşsiz-örneksiz yaratıcısıdır; bir şeyin olmasını dilediğinde ona ‘ol!’ der, hemen olur.”⁸

Ce’l: İbn Cerir Dahhak’tan şöyle rivayet etmiştir: Kur’ân’da ceale şeklinde geçen tüm sözcükler halake (yarattı) manasındadır.⁹

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ.

I, 296.

² Fâtır, 35/3.

³ Bakara, 2/21.

⁴ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arap*, V, 55.; Muhammed b. Muhammed b. Abdi'r-Rezzak el-Huseyni ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, (Thk., Halîl el-Hilâlî), Tûnus, 2004, XIII, 325.

⁵ En'âm, 6/79.

⁶ İsrâ, 17/51.

⁷ Kazî Nasuru'-Dîn Ebî Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî el-Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1999, I, 102.

⁸ Bakara, 2/117. Ayrıca bkz., En'âm, 6/101.

⁹ Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir es-Suyûtî, *Durru'l-Mensûr fî Tefsîr bi'l- Me'sûr*, Dâru'l-Fikr, Beyrût, tsz. I, 110.

“Hani rabbın meleklere, ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’ demişti. Onlar, ‘Biz seni eksiksiz bilirken ve durmadan övgü ile tenzih ederken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacağın?’ dediler. Allah ‘Şüphe yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim’ buyurdu.”¹⁰

İnşâ: İnşâ kelimesi de yaratmak manasına gelmektedir.¹¹

En’am, 6/ (98) وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ

“O, sizi bir tek nefisten yaratmıştır. (Sizin için) bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır. Gerçekten biz, anlamaya açık bir topluluk için kanıtları birer birer açıkladık.”¹²

Bir tek nefsten yaratmaktan murat, siz hiçbir şey değilken sizi yaratmaya başladı. Hiçbir şey olmaz iken tek bir nefsten yani Adem’den sizi varlığa çıkardı.¹³

2. YARATICININ TEKLİĞİ/BİRLİĞİ

Varlıkların yaratılması hakkında üç ihtimal söz konusudur. Ya kâinat kendiliğinden oluşmuştur. Ya da kâinat kendisini yaratmıştır. Veyahut bir zat tarafından yaratılmıştır. Akıl, hiçbir bir şeyin kendiliğinden oluştuğunu veya kendi kendisini yarattığını asla kabul etmez. Zira kör bir güç, sağır bir doğa ve cansız bir madde kendi başlarına böyle mükemmel, düzenli, sağlam ve uyumlu bir işleyişi düzenleyemez. Geriye bir tek seçenek kalmaktadır ki, o da kâinatın; güçlü, irade ve ilim sahibi tek bir zat tarafından yaratıldığı realitesidir.

Kur’ân, yaratılmışların tek bir imzanın sahibi olan şuurlu, diri ve kayyum olan bir zat tarafından yaratıldığını belirtmektedir. Yaratılan varlık veya nesnelerin düzenli olması, bir gayeye yönelik devam etmesi, sorumluluk halinde bulunması, bunların mutlak bir/tek yaratıcı tarafından icat edildiğini göstermektedir. Tüm kâinatı yaratan ve varlıklarını sürdüren zatın tek olması icap etmektedir. Zerreyi yaratanla kürreyi yaratan birdir. Şayet yaratma fiilinde ortaklar olmuş olsaydı bu düzen, intizam ve süreklilik olamazdı. Kâinatın milyarlarca yıl durmadan ve dengesi bozulmadan devam etmesi, yaratıcının tekliliğini ifade etmektedir.

“Eğer yerde ve gökte Allah’tan başka tanrılar bulunsaydı, yer ve gök, (bunların nizamı) kesinlikle bozulup gitmişti. Demek ki Arş’in Rabbi olan Allah, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehtir”¹⁴ âyeti yaratıcının tek olduğu realitesini en güzel bir şekilde dile getirmektedir.

¹⁰ Bakara, 2/30.

¹¹ Celâlettin Muhammed b. Ahmed el-Mahallî ve Celâlettin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûdî, *Tefsîru’l-Celâleyn*, Dârul-Hadîs, Kâhire, trz., I, 179.

¹² En’am, 6/98.

¹³ Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Ğâlib el-Amulî Ebû Ca’fer et-Taberî, *Camîu’l-Beyan fi Te’vîli’l-Kur’ân*, (Thk., Ahmed Muhammed Şakîr), I-IV, Müessesetü’-Risale, b.y., 2000, II, 562.

¹⁴ Saffât, 37/172.

Aşağıdaki âyetler kainatın yaratıcısının birliği ilkesine işaret etmektedir:

ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ قَاتًا تُؤَفَّكُونَ.

“İşte her şeyin yaratıcısı olan Rabbiniz Allah! O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Durum bu iken nasıl oluyor da (haktan) döndürülüyorsunuz?”¹⁵

وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ.

“Her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen O’dur”¹⁶

قُلْ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ .

“De ki: Allah, her şeyi yaratandır. O, birdir. Her şeye üstün ve kahredicidir.”¹⁷

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin ki, Allah’a karşı gelmekten sakınasınız.”¹⁸

‘Sizden öncekileri’ ifadesi zat ve zaman bakımından insandan önce olan her şeyi kapsamaktadır.¹⁹

اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ.

“Allah her şeyin yaratıcısıdır ve her şeyi koruyup yöneten de O’dur.”²⁰

ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ.

“Rabbiniz Allah, işte budur. O’ndan başka tanrı yoktur. (O), herşeyin yaratıcısıdır. O’na kulluk edin, O her şeye vekildir.”²¹

3. KAINATIN YARATILIŞI

Kainatın yaratışı hakkında ileri sürülen görüşler arasında – daha önce de belirttiğimiz gibi- iki görüşün daha bariz bir biçimde savunulduğu görülmektedir. Yaratılış modelinde güçlü, irade sahibi ve sonsuz bir bilgiye sahip bir zat tarafından yaratıldığı düşüncesi hâkimdir. Evrim modelinde yaratılış düşüncesine yer verilmez. Bu modelde, zaman ve mekan sınırsız, devamlı genişleyen bir kainat tasavvuru vardır.

Kainatın bir başlangıcının olması gerekir. Evrim modeli evrenin başlangıcı konusunda yeterli bir bilgi sunmamaktadır. Deney ve gözleme dayandığı için bu konuda

¹⁵ Gâfir, 40/62.

¹⁶ En’am, 6/101.

¹⁷ Ra’d, 13/16.

¹⁸ Bakara, 2/21.

¹⁹ Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil ve Esrâru’t-Te’vîl*, I, 54.

²⁰ Zümer, 39/62

²¹ En’am, 6/102.

yoksun kalmaktadır. Çünkü insanoğlu, yaratılışını tümüyle bilemeyeceği hususunda Kur’ân’da Yaratıcı şöyle buyurmaktadır: “*Ben göklerin, yerin ve kendilerinin yaratılmasında onları şahit kılmadım.*”²² Dolayısıyla insan ilk yaratılma hususunda gözlem sahibi olmadığı için kâinatın yaratılması hususunda vahiy dışı hiçbir bilgiye sahip değildir. Onların yaratılma konusunda şahit olmadıklarını belirtmek için de soru kalıbında şöyle bir ifade kullanmaktadır: “*Onlar yaratılmalarına tanık mı oldular?*”²³ Demek ki bu konuda şahit olmadıkları gibi herhangi bir gözlem bilgisine de sahip değiller. Ayrıca kâinatın yaratılış anında insanoğlu denilen bir varlık hala tarih sahnesinde yer almamaktaydı. Yaratıcı, kâinatı bu varlığı taşıyabilecek ve barındıracak bir yapıya getirdikten sonra insan cinsini var etmiştir.

Ateistlik üzerine bina edilmiş metaryalist düşünce, her şeyi deney ve test ile çözmeye çalışmaktadır. Deney ve testin yapılması için uygun ortamın hazır halde olması gerekir. Yaratıcı kâinatı yaratırken kendilerinden bir eser yoktu. Onlar bu konuda deney ve test yapma imkânlarına da sahip değiller. ‘*Kendilerinin yaratılmasında şahit*’ kılınmayan varlıklar ancak sahih nakil ile çözüm bulabileceklerdir.

Evet, modern ilim deneye uygun olana inanmayı dayatan bir noktaya gelmiştir. Hâlbuki insanın deney ve test şansının bulunmadığı bazı olaylar vardır ki, sağlam bir nakille bize bildirildiğinde, onları inkâr etmemek selim aklın ve bozulmamış fitratın gereğidir.²⁴

3.1. İLK UNSUR

Bazı filozoflar, kâinatı, ilk madde/kadim varlık olarak heyûla diye isimlendirdikleri unsurdan oluştuğunu belirtirler. Ancak Kur’ân bazı yaratılmış olan varlıkların ilk maddelerinden bahsetmektedir. Örneğin şu ayet insanın yaratılışının bir maddeden oluştuğunu açık bir şekilde belirtmektedir: *أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ* “*Yoksa onlar bir şey (madde, yaratıcı) olmaksızın mı yaratıldılar, yoksa yaratıcı onlar mı?*”²⁵

Râzî “*Yoksa onlar bir şey olmaksızın mı yaratıldılar*” âyetinin toprak veya su/meni olmaksızın mı yaratıldılar? şeklinde yorumlanabileceğini de söylemektedir.²⁶

Kur’ân’da kâinatın meydana gelişinde ‘su’yun ilk bakışta bir ilk unsûr olduğu şeklinde bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Fakat Kur’ân’da su, her şeyin kaynağı değil, canlılığın kaynağıdır. Allah *وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ* “*ve biz canlı olan her şeyi*

²² Kehf, 18/51.

²³ Zuhuruf, 43/19.

²⁴ Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul, trz., II, 379.

²⁵ Tûr, 52/35.

²⁶ Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyini et- Teymî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, I-XXXII, Dâru İhyâi et-Turâsi’l-A’râbi, Beyrût, 1420 h., XXVIII, 216.

*sudan meydana getirdik*²⁷ buyurmuştur.²⁸ Suyun temel madde olduğu anlam ve görünümünü veren bir başka âyet de şudur: وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا²⁹ “O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için, Arş’ı su üzerinde iken, gökleri ve yeri altı günde (devirde) yaratandır”²⁹

Hayatın üzerinde kurulduğu temel, suyu meydana getiren hidrojen ve oksijen atomları ve dolayısıyla sudur. Âyet suyun önemine dikkat çekmektedir. Hayatın kaynağı olmasından dolayı Kur’ân’da ön planda zikredilmesi, suyun varlığın temelinde bulunan ve kadim olan ‘ana madde’ olduğu kanaatini uyandırıyor öyle olmadığı açıktır.³⁰

Yeryüzünün daha gezegen haline gelmeden önce bütün gök cisimleriyle beraber bir tek kütle olduğu anlaşılmaktadır. ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ “Sonra duman hâlinde bulunan göğe yöneldi; ona ve yeryüzüne, “isteyerek veya istemeyerek gelin” dedi. İkisi de, “isteyerek geldik” dediler.”³¹ âyeti duman halinde iken yer ve gök varlığının olduğunu göstermektedir. Bu âyet ‘Duhan’ın kadim olduğu ve ilahi tesir kâinatın kendisinden türediği bir ilk madde olmadığını ortaya koymaktadır. Gökyüzünün içinde ve gerisinde ne olduğu görülemeyen bir duman halinde olduğu merhalesini dile getirmektedir.³²

Burada ilk unsûr hakkında şöyle düşünebiliriz. Allah varken, ne zaman, ne mekân, ne de madde vardı. O iradesi ile yokluktan varlığa doğru yaratmaya başladı. Gökler ve yeri yarattıktan sonra oralara sakin olacak varlıkları; toprak, su, ışık, ateş gibi elementlerle yarattı.

3.2. YERİN YARATILMASI

Yaratıcı, yerin yaratılmasını iki günde (dönemde) tamamladığını bildirmektedir: “(Ey Muhammed!) De ki: “Arzı iki günde (devirde) yaratanı inkâr edip O’na başkalarını ortak mı koşuyorsunuz? O yaratıcı ve âlemlerin rabbi olan Allah’tır.”³³

Birinci Dönem: Yeryüzünün (arz/dünya) yaratılış sürecinin başlarında henüz enerji kümesinden ibaret yuvarlak bir sıvı halinde olduğu dönemdir. Günümüz kozmolojilerinin ortaya koydukları sonuçlara göre bu dönemde dünya kabuğu teşekkül etmemiş bir gezegen halindedir. “İnkâr edenler, gökler ve yer bitişik halde iken, o ikisini ayırmış olduğumuzu görmezler mi?”³⁴ âyetinde işaret edilen dönem bu dönemdir. Bu

²⁷ Enbiyâ, 21/30.

²⁸ Hüseyin Aydın, *İlim, Felsefe ve Din Açısından Yaratılış ve Gayelik*, DİBY, Ankara, 2004, s. 52.

²⁹ Hud, 2.

³⁰ Aydın, *İlim, Felsefe ve Din Açısından Yaratılış ve Gayelik*, s. 56.

³¹ Fussilet, /11.

³² Aydın, *İlim, Felsefe ve Din Açısından Yaratılış ve Gayelik*, s. 57.

³³ Fussilet, 41/9.

³⁴ Enbiyâ, 21/30.

dönemde dünya henüz katılaşmamış bir zemin ve dağlar, denizler, nehirler, ağaçlar, bitkiler... gibi unsûrlara sahip olmayan bir durumda idi.³⁵

Razi âyette geçen, retk kelimesinin mecazen yokluk, fetk kelimesinin ise icad olduğu şeklinde anlamaktadır. Böylece Cenab-ı Hakk'ın yokluktan varlığı ayırdığını belirtmektedir.³⁶

İkinci Dönem: Yaratıcın yere bir yüzey kazandırdığı dönemdir. “*Yeri düzenleyen, orada dağlar, nehirler var eden...Odur.*”³⁷ Böylece Yaratıcı, bu dönemde yer sullanmasını diye dağları kazıklar gibi yerleştirdi ve canlıların yaşamasına uygun hale gelsin diye nehirler akıttırdı. Bitkiler bitirdi. Yaratıcı, Yeryüzünü ve içinde olanı tamamen insanın menfaati için yaratmıştır. Şu âyet-i kerimeler bunu serahetten dile getirmektedir.

وَالَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ.

“O, yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyendir. O, her şeyi hakkıyla bilendir.”³⁸

3.2.1. AĞAÇ, DAĞ, BİTKİ, MEYVE, VB. VARLIKLARIN YARATILMASI

Yaratıcı yer ve gökleri öncesinde bitişikken birbirinden ayırdıktan sonra birbirinden mesafe olarak uzak olmalarına rağmen aralarındaki ilişkiyi devam ettirmiştir. Gökten su indirip yerle buluşmasını sağlamıştır. Bunun neticesinde çeşitli meyveler, sebzeler ve bitkiler ortaya çıkmıştır.

الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ.

“O, yeri sizin için döşek, göğü de bina yapan, gökten su indirip onunla size rızık olarak çeşitli ürünler çıkarandır. Öyleyse siz de bile bile Allah'a ortaklar koşmayın.”³⁹

Yaratıcı başka âyetlerde yaratmış olduğu ürünleri isim isim belirtmiştir:

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْثُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ.

“O, çardaklı-çardaksız olarak bahçeleri, ürünleri, çeşit çeşit hurmalıkları ve ekinleri, zeytini ve narı (her biri) birbirine benzer ve (her biri) birbirinden farklı biçimde yaratandır. Bunlar meyve verince meyvelerinden yiyin. Hasat günü de hakkını (öşürünü) verin, fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez.”⁴⁰

3.2.2. HAYVANLARIN YARATILMASI

³⁵ Aydın, *İlim, Felsefe ve Din Açısından Yaratılış ve Gayelik*, s. 47.

³⁶ Râzî, *Mefatuhu'l-Gayb*, XXII, 132.

³⁷ Ra'd, 13/3.

³⁸ Bakara, 2/29.

³⁹ Bakara, 2/22.

⁴⁰ En'âm, 6/141.

Yaratıcı hayvanları da bitkileri yarattığı gibi sudan yarattığını bildirmektedir. O istediği gibi hayvanlara şekil vermiş ve kendilerine uygun bir yüreme şeklini de vermiştir.

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Allah hareket eden her canlıyı bir sudan yarattı. Bunlardan kimi karnı üzerinde sürünür, kimi iki ayak üzerinde yürür, kimi de dört ayak üzerinde yol alır. Allah dilediğini yaratıyor, Allah her şeye kâdirdir.”⁴¹

“Yeryüzünde her türlü hayvanı yaydı”⁴² diyerek sayısız hayvan cinsinin üreyip çoğalmasını sağladı.

3.3. GÖKLERİN YARATMASI

Yaratıcı birbirine yapışık olan yer ve göğü birbirinden ayırmıştır. “Gökleri ve yeri altı günde (devirde) yaratandır”⁴³ ve “Ey Muhammed! Siz yeri iki gün (dönem) de yaratana mı inkar ediyor?!”⁴⁴ âyetleri göklerin dört günde (devirde) yaratıldığını beyan etmektedir. Yerin bugünkü düzenin sağlanmasında dört gün/dönemde gerçekleştirmekle beraber göğün yedi katmanı olduğunu da bildirmektedir.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ.

“Andolsun biz, sizin üstünüzde yedi yol yarattık. Biz yaratmaktan habersiz değiliz”⁴⁵

Göklerin ve yerin birbiri ardında gelmesinden dolayı gece-gündüz, suyun kaldırma kuvveti, yerin canlılığı, rüzgâr, bulut, karanlık-nur gibi bazı oluşumları da gözler önüne sürüp akli kullananlar için bunların birer ibret olduğunu belirtmektedir.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ.

“Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlara yararlı şeylerle denizde süzülen gemilerde, Allah'ın gökten indirip yeri ölümünden sonra dirilttiği suda, her türlü canlıyı orada yaymasında, rüzgârları ve yerle gök arasında emre amade duran bulutları döndürmesinde, düşünen kimseler için deliller vardır.”⁴⁶

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ.

⁴¹ Nûr, 24/45.

⁴² Bakara, 2/164.

⁴³ Hûd, 11/2.

⁴⁴ Fussilet, 41/9.

⁴⁵ Müminûn, 23/17.

⁴⁶ Bakara, 2/164. Ayrıca bkz., Âl-i İmrân, 3/190.

“Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve ışığı var eden Allah’a mahsustur. Ama yine de kâfir olanlar (putları) rablerine eş tutuyorlar.”⁴⁷

3.3.1. GÜNEŞ, AY, YILDIZ GİBİ VARLIKLARIN YARATILMASI

Yaratıcı, iki dönem içinde güneş, ay, yıldız gibi varlıkları da yaratıp göklere yerleştirmiştir. Her birinin bir işlevi ve hikmeti vardır. Aşağıdaki âyetlerle bunun bilgisini bizlerle paylaşmaktadır.

فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ.

“Sabahı aydınlatan O’dur. Ve O, geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, aziz ve alîm olan Allah’ın takdiridir.”⁴⁸

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ .

“O, kara ve denizin karanlıklarında kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratmıştır. Gerçekten biz, bilgiye açık bir topluluk için kanıtları birer birer açıkladık.”⁴⁹

3.4. MELEKLERİN YARATILMASI

Müslüman âlimlerin çoğuna göre melekler, latîf (madde yoğunluğu olmayan, görüşü engellemeyen), çeşitli şekillere girebilen ve asıl yerleri -madde ötesi- semalar olan, üreme yoluyla değil de devamlı yaratılma yoluyla çoğalan varlıklardır.⁵⁰

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ.

“Hani rabbin meleklerle, ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’ demişti. Onlar, ‘Biz seni eksiksiz bilirken ve durmadan övgü ile tenzih ederken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?’ dediler. Allah ‘Şüphe yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim’ buyurdu.”⁵¹

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنَحَةٍ مِثْلَى وَتُلَّتْ وَرُبَاعٌ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

“Hamd, gökleri ve yeri yoktan var eden, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler kılan Allah’a mahsûstur. O dilediği kadar fazlasını da yaratır. Kuşkusuz Allah her şeyi kadirdir.”⁵²

أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ إِنَاثًا وَهُمْ شَاهِدُونَ

⁴⁷ En’âm, 6/1.

⁴⁸ En’âm, 6/96.

⁴⁹ En’âm, 6/97.

⁵⁰ Râzî, *Me’âtihi’l-Gayb*, II, 160-161. Âl-i İmrân, 3/47.

⁵¹ Bakara, 2/30.

⁵² Fâtır, 35/1.

“Yoksa Biz melekleri dışı yaratmışız da onlar şahit mi bulunuyorlarmış?”⁵³

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنَّا أَشْهَدُوا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ.

“Rahmânın kulları olan melekleri dışı bildiler. Yoksa yaratılışlarına tanık mı oldular? Tanıklıkları kaydedilecek ve bundan sorguya çekileceklerdir.”⁵⁴

“Yaratılışlarına tanık mı oldular?” cümlesi bilgi teorisi bakımından oldukça önemlidir. Kur’an’ın bilgi anlayışına göre madde âlemine ait varlıkların bilgisi tanıklıkla (gözlem ve deney) elde edilir. Melekler ise madde âlemine dâhil olmayan varlıklardır, insanlar onlar hakkında gözleme dayalı bilgi sahibi olamazlar. Bilmek için geriye kalan yol vahiydir; ya ona inanılacaktır ya da karanlıkta taş atarcasına isabetsiz sözler söylenmiş, aslı olmayan şeylere inanılmış olacaktır.⁵⁵

3.5. CİNLERİN YARATILMASI

Bazı bakımlardan insana benzeyen niteliklere sahip olmakla birlikte bedeni ve bedensel özellikleri bulunmayan, bu sebeple de gözle görülmediği için cin diye adlandırılmış olan varlık türünün yaratılışı da ilâhî kudretin eserlerine son örnek olarak zikredilmektedir. Tefsirlerde, âyet metnindeki cân kelimesiyle cinlerin atasının veya İblis’in kastedildiğine dair görüşlere yer verilmektedir. Ancak cin ve İblis hakkındaki bu görüşler birer tahminden ibarettir. Bu konulara dair Kur’ân-ı Kerim’de ve sahih hadislerde bildirilenlerin dışında elimizde kesin bilgi bulunmamaktadır.⁵⁶

Cinler, Hz. Âdem’in yaratılmasından iki bin yıl önce yaratılmıştır. Yeryüzünde bozgunculuk yapmış, kan dökmüşlerdir. Bunun üzerine melekler onları denizlerdeki yarım adalara sürmüşlerdir.⁵⁷

Yaratıcı, onları da alev ve ateş aşamalarında yarattığını şu âyetlerde belirtmektedir:

وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَارٍ.

“Cinleri de yalın ateşten yarattı.”⁵⁸

وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ.

“Cin türüne gelince daha önce onu da kavurucu alevden yaratmıştık.”⁵⁹

⁵³ Saffât, 37/150.

⁵⁴ Zuhurf, 43/19.

⁵⁵ Hayreddin Karaman vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsîr*, DİBY, Ankara, IV, 770.

⁵⁶ Kur’an Yolu Tefsiri, III, 247. Bkz. Taberî, *Camîu’l-Beyan fi Te’vili’l-Kur’ân*, XIV, 27, 30; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebîbekir b. Fereh el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Camîu li Ahkâmi’l-Kur’ân*, I-X, Dâru’l-Kutubi’l-Misriyye, Kahire, 1964., X, 25, 28.

⁵⁷ Suyudî, *Dürri’l-Mensûr*, Bakara, 2/30.

⁵⁸ Rahmân, 53/15.

⁵⁹ Hicr, 15/27.

3.6. İNSANIN YARATILMASI

Yaratıcı, insanın yaratılışını bazı merhalelerle gerçekleştirmiştir. İlk olarak topraktan bir erkek, ondan da bir kadın ve daha sonra bir erkek ve kadından da sayısız erkek ve kadın yaratmıştır. İnsanın gerek ilk olarak yaratılması, gerekse sonradan onların yaptığı evlilik sonucu yaratılmaları başlı başına bir mucizedir. Kur’ân’ı anlamayan ve kabul etmeyen ateistler ve metaryalistler bu mucizeleri anlamaktan yoksundurlar.

Şu âyet-i kerîmede yaratılışın bütün merhalelerine işaret edilir:

“Ey insanlar, eğer öldükten sonra dirilmek hususunda herhangi bir şüphe içinde iseniz, şu muhakkaktır ki biz sizi (aslınızı) topraktan, sonra (onun neslini) insan suyundan (spermadan) sonra alaka (yapışan şey) ’dan daha sonra da hilkatı belli belirsiz bir çiğnem etten yarattık (ve bunları) size (kudretimizin kemalini) apaçık göstereyim diye (yaptık) sizi dileyeceğimiz muayyen bir vakte kadar rahimlerde tutuyoruz, sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyoruz.”⁶⁰

Bu âyet-i kerimenin son bölümündeki hükümler, yani yaratılıştaki tabii olduğumuz kanunlar, günümüzde aynen cereyan ediyor. Bu bize, ayetin başında zikredilen topraktan yaratılmanın da vuku bulduğunu ifade etmez mi? Bütün bunlarla Cenab-ı Hak, dilediğini dilediği şekilde yaratacağını göstermiştir. İnsan vücudundaki elementlerin büyük bir kısmı toprakta mevcuttur. Özellikle balçık ve yapışkan çamurda karbon (C—4) ve (N—3) molekülleri eksi değerlidir. Bunlar, topraktaki oksijen, fosfor ve hidrojenle kolaylıkla birleşerek insan vücudunun teşkilinde önemli görev almış olabilir. Ama bütün bunlar, bir kudret olmadan nasıl şekilden şekle girecektir?⁶¹

Kısacası insanın yaratılması dört devreden oluşmuştur: 1-Erkeksiz ve kadınsız yaratılış (Hz. Âdem’in yaratılışı), 2- Erkekten kadın olmaksızın yaratılış (Hz. Havva’nın yaratılışı), 3- Kadından erkek olmadan yaratılış (Hz. İsa’nın yaratılışı), 4- Erkek ve kadından yaratılış (Bugünkü insanların yaratılışı).

3.6.1. İLK İNSAN/HZ. ÂDEM’İN YARATILMASI

Hz. Âdem babasız ve annesiz yaratılan ilk insandır. Hz. Havva kendisinden yaratılmış, böylece insan cinsi kendilerinden üreyip çoğalmıştır.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ

“Sizi tek bir nefsten yaratan Rabbinizden sakının.”⁶²

İlk önce Adem yaratıldı, Sonra eşi Havva kendisinden yaratıldı. Daha sonra insan cinsi (erkekler ve kadınlar) o ikisinden yaratıldı. Böylece evlilik yoluyla insan nesli devam edecektir.

⁶⁰ Hacc, 22/5.

⁶¹ <https://sorularlailslamiyet.com/kuran-i-kerime-gore-insanin-yaratilisi-nasildir>. Erişim Tarihi, 24.11.2019.

⁶² Nisâ, 4/1.

Hız. Âdem'in yaratıldığı madde, çeşitli âyetlerde değişik terimlerle ifade edilmektedir. Fahreddin er-Râzî bu âyetlerde onun yaratılış keyfiyetinin değişik şekillerde tasvir edildiğini belirterek bunları şöyle sıralamaktadır: Toprak (türâb), su (mâ'), çamur (tîn), akışkan veya süzme çamur (sülâle min tîn), yapışkan çamur (tîn lâzib), kurumuş çamur (salsâl). Râzî'ye göre bunların ilkinde "porselen (hazef) gibi ses çıkaran (fehhâr) kurumuş çamur", ikincisinde "bir müddet suda kaldığından rengi siyahlaşmaya yüz tutmuş madde (hame)", üçüncüsünde de "kokusu değişmiş madde (mesnûn)" kastedilir.⁶³

İlk insanın yaratılışını açıklamak hususunda evrimciler çıkmaz yoldadırlar. Bunu kendileri de itiraf ediyorlar. O halde, "Yapan bilir, bilen konuşur" kaidesince, yapanın beyanına kulak vermek gerekiyor. O, insanı topraktan yarattığını bildirmektedir.⁶⁴

Aşağıdaki âyetler insanın yaratılmış merhalelerini birer birer belirtmektedir:

Toprak merhalesi:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ

"O'nun kanıtlarından biri, sizi topraktan yaratmış olmasıdır. Sonra bir de baktınız ki, çoğalarak yeryüzüne dağılmış beşer topluluğusunuz."⁶⁵

Su merhalesi:

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا

"İnsan türünü sudan yaratıp onların arasında soy ve sıhriyet bağı kuran da O'dur. Rabbin üstün kudret sahibidir."⁶⁶

Çamur merhalesi:

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ

"Hani rabbin meleklere demişti ki: Ben çamurdan bir insan yaratacağım."⁶⁷

Süzme Çamur Merhalesi:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ

⁶³ Bkz., Râzî, *Mefâtihu 'l-Gayb*, VIII, 74-75.

⁶⁴ <https://sorularlailamiyet.com/kuran-i-kerime-gore-insanin-yaratilisi-nasildir>. Erişim: 22.11.2019.

⁶⁵ Rum, 30/20. Yaratıcı'nın ilk insanı topraktan yarattığı Kur'an-ı Kerim'de değişik vesilelerle ifade edilmiştir. Burada genel bir hitapla "Sizi topraktan yarattı" buyurulması ise daha çok şu iki biçimde açıklanır: a) Bu, "Sizin aslınız olan, kendisinden türediğiniz ilk insanı topraktan yarattı" demektir, b) Her insanın yaratılışı toprakla ilintilidir, çünkü insanı meydana getiren erkek ve dişi hücrelerinin (sperm ve yumurtacık) oluşumunda nebâtî ve hayvanî gıdaların katkısı vardır, bunların her ikisi de topraktan beslenmektedir. (Râzî, *Mefâtihu 'l-Gayb*, XXV, 108-109.)

⁶⁶ Furkân, 25/54. Allahu Teâlâ, Hız. Âdem'in çamurunu oluşturmak için kolay şekil alsın diye yaratılışın bir unsûru kılmıştır. (Bkz. Beyzâvî, *Envâru 't-Tenzil ve Esrâru 't-Te'vîl*, IV, 128.)

⁶⁷ Sad' 38/71.

“Gerçek şu ki biz insanı süzülmüş bir çamurdan yaratıyoruz.”⁶⁸

Yapışkan Çamur Merhalesi:

إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ

“Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.”⁶⁹

Salsal (Özlu balçık) Merhalesi:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ

“Hani rabbın meleklere demişti ki: ‘Ben şekillenebilir özlu balçıktan, (şekil verilip) kurutulmuş çamurdan bir insan yaratacağım’ demişti.”⁷⁰

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ

“O, insanı ateşte pişirilmiş toprak kaplar gibi kurutulmuş çamurdan yarattı.”⁷¹

Kur’an, sahih hadisler ve güvenilir İslâmî kaynaklara göre Âdem topraktan yaratılmıştır. Konuyla ilgili âyetlerden, bu yaratılışın belli bir gelişme seyri takip ettiği ve süresi bilinmemekle birlikte belli bir zaman içinde tamamlandığı sonucu da çıkarılabilir. Ancak bu gelişme hiçbir zaman, ilâhî irade ve kudretin tesiri olmaksızın tabii bir tekâmül şeklinde anlaşılmamalıdır. Bütün ilgili âyetlerde Âdem’in yaratılması olayında Allah’ın irade ve kudretinin etkisine özellikle dikkat çekilmiştir. Ayrıca Âdem’in herhangi bir başka canlıdan tekâmül suretiyle değil, topraktan ve tamamıyla bağımsız bir canlı türün ilk atası, yeryüzünde, yükümlü ve sorumlu tutulan ve bunun için gerekli mânevî, ahlâkî, zihnî ve psikolojik kabiliyetlerle donatılmış bir varlık olarak yaratıldığı şekilde açıklanmıştır.⁷²

3.6.2. İKİNCİ İNSANIN /Hz. HAVVA’NIN YARATILMASI

Kur’ân’a göre Hz. Havva annemiz, Hz. Âdem babamızdan yaratılmıştır. Âdem’in nefisinden yaratılması kadın ve erkeklerin birbirine ülfiyet/ünsiyet etmelerini sağlamak içindir.

Mucizevi bir yolla yaratılmanın ilk örnekleri, Hz. Adem, Hz. Havva ve Hz. İsa’dır. Aslında Kur’ân âyetlerinde işaret yoluyla anlaşılabilen ancak “Allah nezninde İsa’nın durumu, Âdem’in durumu gibidir”⁷³ tarzında açıkça vurgulanmayan ve Hz. İsa’nın yaratılışından çok daha önceleri gerçekleşen bir örnek daha vardır ki, o da Hz. Havva

⁶⁸ Mü’minûn, 23/12.

⁶⁹ Saffât, 37/11.

⁷⁰ Hicr, 15/28.

⁷¹ Rahmân, 55/14.

⁷² Süleyman Hayri Bolay, “Adem”, *DİA*, DİBY, İstanbul, 1998, I, 358.

⁷³ Âl-i İmrân, 3/59.

annemizin yaratılışıdır. O da Âdem babamız gibi hem annesiz hem de babasız yaratılmıştır.⁷⁴

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten (Âdem) yaratan ve ondan da eşini (Havva) yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretilen yayan rabbinizden sakının.”⁷⁵

3.6.3. ÜÇÜNCÜ İNSANIN/HZ. ÂDEM VE ÇOCUKLARININ YARATILMASI

Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın evlenmesinden sonra Yaratıcı başka bir kanunla insan neslinin üremesini gerçekleştirdi. “İkisinden (Âdem ve Havva'dan) birçok erkek ve kadın üretilen yayan rabbinizden sakının”⁷⁶ âyeti bu gerçeğe işaret ederken şu âyet de oluşum süreçlerini ele almaktadır:

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ
فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ.

“Sonra da nutfeden (bir noktadan rahim duvarına bağlı) bir alaka yarattık. Sonra alakadan bir çiğnem et (görünümünde) bir mudga yarattık. Bundan sonra mudgadan kemikleri yarattık. Daha sonra kemiklere et giydirdik (üzerini et ile kapladık). Daha sonra da onu, başka bir yaratılışla inşa ettik (şekillendirdik). İşte böyle Allah, Mübarek'tir, En Güzel Yaratıcı'dır.”⁷⁷

Yukarıdaki ayet-i kerimede geçen yaratılışla ilgili süreçlere, bir hadis-i şerifte de işaret edilmektedir:

“Her birinizin yaratılışı ana rahminde nutfe olarak 40 gün derlenip toparlanır. Sonra aynen öyle (40 gün daha) alaka (yapışan şey) olur. Sonra yine öyle (bir 40 gün daha) mudga (et parçası) hâlinde kalır. Ondan sonra melek gönderilir. Ona ruh üfler...”⁷⁸

Bu hadiste, zigot, morula ve blastula safhaları, derlenip toparlanma devresi (nutfe) olarak ifade edilmiştir. Bugün embriyoloji ilminin tespiti de yukarıda bahsedilen gelişim devrelerine paralellik gösterir. Yumurta kanalında döllenmiş yumurta, ana rahmine doğru inmeye başlar. Daha ilerken bile bölünmektedir. Ana rahmine gelen yumurta, plasenta (eten=eş) oluşunca mukoza ve kasları içine iyice yapışarak gömülür. Bir başka ifade ile tohum gibi ekilir. Bu safha, ayet ve hadislerde ‘alaka’ (yapışan şey) kelimesiyle ifade edilir. Buradaki embriyo, çıplak gözle görülmeye başladığı zaman, küçük bir et

⁷⁴ Maşaallah Turan, “İlk İnsan ve İlk Peygamberin Yaratılış Serüveni”, 2. Uluslararası Mardin Artuklu Bilimsel Araştırmalar Kongresi Sosyal ve Beşeri Bilimler Tam Metinler Kitabı, Farabi Yayınevi, Mardin, 2019, s. 559.

⁷⁵ Nisa, 4/1.

⁷⁶ Nisa, 4/1.

⁷⁷ Mü'minûn, 23/14.

⁷⁸ Buhârî, Ebniyâ, 1; Bidu'l-Halk, 6; Tirmîzî, Kader, 4.

kütlesi (mudga) hâlinededir. Bulunduğu yerde gelişir ve kademe kademe bir insan şeklini almaya başlar.⁷⁹

İnsanın yaratılması konusunda spermin çıktığı yeri ve olgunlaştığı mekânı bile belirtmektedir.

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ

“İnsan neden yaratıldığına bir baksın. O, atılan bir sudan yaratıldı. O su, bel ve göğüs kafesi arasından çıkar.”⁸⁰

Müfessirlerin çoğunluğu, “erkeğin bel kemiği ile kadının kaburga kemiğinden çıkar” şeklinde yorumlamışlardır.⁸¹

وَالْمُطَلَقَاتُ يَنْزَبْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَجِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَنَّ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ.

“Boşanan kadınların kendileri üç âdet görünceye kadar beklerler. Allah’a ve ahiret gününe iman ediyorsa, Allah’ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl olmaz.”⁸²

3.6.4. DÖRDÜNCÜ İNSANIN/HZ. İSA’NIN YARATILMASI

Her şeyi yaratmaya kadir olan yaratıcı Hz. İsa’yı babasız olarak yaratmıştır. Âyetlerde Hz. Âdemle yaratılması konusunda kıyası yapılmıştır. Hz. Âdem babasız ve annesiz, üstelik topraktan yaratılmıştır. En azından Hz. İsa’nın annesi vardır. Bu yaratılma biçimi de mucize türünden olup Allah’ın istediği gibi yaratmaya muktedir olduğunu göstermektedir.

إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

“Allah nezdinde İsa’nın durumu Âdem’in durumu gibidir. Onu topraktan var etti; sonra ona ‘ol’ dedi ve oluverdi.”⁸³

Âyet-i kerîmede işaret edildiği üzere Hz. Âdem’in babasız meydana gelmesi kabul edildiğinde, Hz. İsa’nın da babasız dünyaya gelmesi kolaylıkla kabul edilir.⁸⁴

إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنْ
الْمُقَرَّبِينَ

⁷⁹ <https://sorularlailamiyet.com/kuran-i-kerime-gore-insanin-yaratilisi-nasildir>. Erişim: 22.11.2019.

⁸⁰ Târık, 86/5-8.

⁸¹ Taberî, *Camiu'l-Beyan fi Te'vili'l-Kur'an*, XXX, 92-93; Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, (Thk., Sâmî b. Muhammed Selame), I-VIII, Dâru't-Tayyibe lin'-Neşri ve't-Tevzî', 1999, VIII, 396.

⁸² Bakara, 2/228.

⁸³ Âl-i İmrân, 3/59.

⁸⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 48.

“Melekler demişlerdi ki: Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir kelimeyi müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa’dır. Mesih’tir; dünyada da, ahirette de itibarlı ve Allah’ın kendisine yakın kıldıklarındandır.”⁸⁵

قَالَتْ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ

فَيَكُونُ

“(Hz Meryem): ‘Rabbim, benim çocuğum nasıl olur? Bana bir beşer dokunmadı’ dedi. (Allah şöyle buyurdu): “İşte böyle, Allah dilediğini yaratır. Bir emrin (işin) olmasını takdir ettiği zaman, sadece ona ‘ol!’ der, o hemen olur.”⁸⁶

SONUÇ

Yaratılışın mahiyeti hakkında yaratılış ve evrim modelinin taraflarca kabul edildiği görülmektedir. Kutsal kitaplar ve inananları yaratılışın irade, güçlü ve her şeyden haberdar olan ilim sahibi bir zat tarafından gerçekleştirildiğini beyan etmektedir. Kur’ân-ı Kerim’de her bir varlığın yaratılış maddesi, şekli ve takamül aşamalarının nasıllığı ile ilgili geniş malumat geçmektedir. Materyalistlerin desteklediği evrim teorisinde ise hiçbir irade, kudret ve ilim sahibinin müdahalesi olmaksızın evrenin aniden ortaya çıktığı ve cinsler arasında transferin olduğu düşüncesi yer almaktadır.

Değişik hikmetlerden dolayı, türlü türlü varlıkları yarattığına inandığımız Rabbimizin tarafından evrenin dizayn edildiğine inanırız. Bu makalemizde yaratılış gerçeğini, bize indirmiş olduğu kitabı açısından değerlendirmeye çalıştık. Zira Yaratıcı, yaratılan gibi olmadığından Onun beyan ettiği bilgiler bizi bağlamaktadır. Sürekli değişen teorilerle yoluna devam eden bilimi put haline getirmeden yaratılış gerçeğini yaratıcının verdiği bilgiler doğrultusunda açıklamak gerekmektedir. Nitekim daha düne kadar gezegenlerin sayısı dokuz olarak belirtilirken şimdi de on bir gezegenden bahsedilmektedir. Elbette kanun haline gelmiş bilimsel gerçekler inkâr edilemez. Bu gerçekler Allah’ın evrene yerleştiği sünnetullah olarak nitelendirdiğimiz adettir. Dünyaya yer çekim kuvvetini yerleştirirken göklere de yukarıya doğru çekim kuvvetini monte etmiştir.

KAYNAKÇA

AYDIN, Hüseyin, *İlim, Felsefe ve Din Açısından Yaratılış ve Gayelik*, DİBY, Ankara, 2004.

BEYZÂVÎ, Kazî Nasuru’-Dîn Ebî Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, I-II, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrût, 1999.

BOLAY, Süleyman Hayri, “Adem”, *DİA*, DİBY, İstanbul, 1998.

⁸⁵ Âl-i İmrân, 3/45.

⁸⁶ Âl-i İmrân, 3/47.

BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail, Ebu Abdillah, *Sahihi'l Buhârî*, Daru İbn-i Kesîr, Beyrût, 1987.

İBN KESİR, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, (Thk., Sâmi b. Muhammed Selame), I-VIII, Dâru't-Tayyibe lin'-Neşri ve't-Tevzî', 1999.

İBN MANZÛR, Cemalettin Muhammed el-Mukarrem b. Ali Ebu'l-Fadl Cemaluddin b. Manzûr el-Ensârî, *Lisanu'l-Arap*, I-XV, Dâru Sadr, Beyrût, 1414 h.

İSFEHÂNÎ, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyin b. Muhammed er-Râğıb, Hüseyin b. Muhammed, b. Mufeddal, *Mu'cemu Müfredâti Elfâzi'l-Kur'ân*, (Thk., İbrâhîm Şemşu'd-Din) Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 2013.

KARAMAN, Hayreddin vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsîr*, DİBY, Ankara,

KURTUBÎ, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebîbekir b. Fereh el-Ensârî, *el-Camiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I-X, Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, Kahire, 1964.

MAHALLÎ-SUYÛTÎ, Celâlettin Muhammed b. Ahmed el-Mahallî ve Celâlettin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûdî, *Tefsîru'l-Celâleyn*, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, trz.

RÂZÎ, Ebû Abdillah Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyin et- Teymî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, I-XXXII, Dâru İhyâi et-Turâsi'l-A'râbî, Beyrût, 1420 h.

SUYÛTÎ, Celâluddin Abdurrahmân b. Ebî Bekir, *Durru'l-Mensûr fî Tefsîr bi'l-Me'sûr*, I-VIII, Dâru'l-Fikr, Beyrût, tsz.

TABERÎ, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Ğâlib el-Amulî Ebû Ca'fer, *Camiu'l-Beyan fî Te'vîli'l-Kur'ân*, (Thk., Ahmed Muhammed Şakîr), I-IV, Müessetü'-Risale, b.y., 2000.

TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa, Ebu İsa, *el-Câmiu's-Sahîh Sünenü't-Tirmîzî*, I-V, Dâru'l-İhyai't-Turasi'l-'Arabî, Beyrût, tsz.

TURAN, Maşaallah, "İlk İnsan ve İlk Peygamberin Yaratılış Serüveni", 2. Uluslararası Mardin Artuklu Bilimsel Araştırmalar Kongresi Sosyal ve Beşeri Bilimler Tam Metinler Kitabı, *Farabi Yayınevi*, Mardin, 2019,

YAZIR, Elmalı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul, trz.

ZEBÎDÎ, Muhammed b. Muhammed b. Abdi'r-Rezzak el-Huseyni, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, I-XL, (Thk., Halîl el-Hilalî), Tûnus, 2004.

Erişim:[<https://sorularlailamiyet.com/kuran-i-kerime-gore-insanin-yaratilisi-nasildir.>], 22 Kasım 2019.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

THE EFFECT OF PERCEPTION OF CREATION ON FIQH PROVISIONS YARATILIŞ ALGISININ FIKHÎ HÜKÜMLERE ETKİSİ

Assist. Prof. Dr. Muammer ARANGÜL
Şırnak University, Faculty of Theology, Şırnak, Turkey
E-mail: muammerarangul@gmail.com

ABSTRACT

According to the perception of creation that dominates the Islamic world, “Allah is the creator of ‘every thing’ ” (Az-Zumar 39/62) and “Allah's creation cannot be changed”(An-Nur 30/30). When these verses are understood in a way that is disconnected from the context, God's creation of “every thing” means that nothing created can be changed. Every word that can be said about this subject, which is called as “tabdîl”or “tağyîr” in the Qur'an, becomes worthy only when Allah's creation is comprehended correctly. At this point, the question “Is the creation of Allah a total or a partial?” becomes important. If we explain this from the seed sample; the totality of creation is that the creator places all the characteristics of the plant in a seed completely. As for the next process is the partial dimension of creation, because it depends on the quality of that seed and soil, the availability of sufficient air, water and sun. The greatness of the Creator is reflected to the created in the total dimension, and in this respect “So blessed is Allah, the best of creators” (Al-Mu'minun 23/14). Creation has an aspect that looks at the creator as well as an aspect that looks at the creature; creation is perfect in its aspect of the creator as well as incomplete and weak in its aspect of the creature. The seed itself, soil, air, water and sun; they must add deficiency and weakness to creation. The creatures are either incomplete and weak from the outset, or condemned to diminish and weaken afterwards. This deficient aspect of the creation which looks to the creature forms the “partial” dimension of creation. This means that the deficiency, weakness or excess in creation cannot be attributed to the Creator. Therefore, a crooked nose, a crooked head, hair loss or cancer cells that are affected by the conditions created by creatures is “not Allah's creation”. In this respect, the fact that interventions for the mentioned examples should not be put in the context of changing God's creation, will have to be adopted according to other criteria outside of this scope, and even such interventions can be considered as reverting of creatures to their originations. In my paper, the perceptions of creation will be compared in this respect and the jurisprudential implications of this will be emphasized.

Keywords: Islamic Law, Creation, Perception, Aesthetics, Treatment, Provision

ÖZET

İslâm dünyasına hâkim olan yaratılış algısına göre “Allah ‘her şeyin’ yaratıcısıdır” (ez-Zümer 39/62) ve “Allah’ın yaratması değiştirilemez” (er-Rûm 30/30). Bu ayetler bağlamından kopuk bir şekilde anlaşıldığında, Allah’ın “her şeyi” yaratması, yaratılan “hiçbir şeyin” değiştirilemeyeceği anlamına gelir. Kur’an’da “tebdil” ya da “tağyir” olarak isimlendirilerek nefye ve nehye konu olan bu hususta söylenebilecek her söz,

ancak “Allah’ın yaratması” doğru kavrandığında değer kazanır. Tam bu noktada “Allah’ın yaratması cüz’î midir yoksa küllî midir?” sorusu önem kazanmaktadır. Bunu tohum örneği üzerinden açıklarsak; yaratmanın küllî oluşu, yaratıcının bir tohumun içine o tohumdan çıkacak bitkinin bütün özelliklerini eksiksiz olarak yerleştirmesidir. Bundan sonraki süreç ise, o tohumun ve toprağın kalitesine, yeterli miktarda hava, su ve güneşin bulunmasına bağlı olduğu için yaratılışın “cüz’î” boyutunu teşkil eder. Yaratanın kemâlî, yaratılana küllî boyutta yansır ve bu açıdan “Yaratanların en güzeli (Allah) pek yücedir” (el-Mü’minûn 23/14). Yaratılışın yaratana bakan bir yönü olduğu kadar yaratılana bakan bir yönü de vardır. Yaratılış yaratıcıya bakan yönüyle mükemmel olduğu kadar, yaratılana bakan yönüyle eksik ve zayıftır. Tohumun kendisi, toprak, hava, su ve güneş; mahlûkattan olduğu için yaratılışa eksiklik ve zayıflık katmak zorundadırlar. Yaratılmışlar, ya başlangıçtan itibaren eksik ve zayıftırlar; ya da sonradan eksilmeye ve zayıflamaya mahkûmdurlar. İşte yaratılana bakan bu eksik yönü yaratılışın “cüz’î” boyutunu teşkil eder. Bu durum, yaratılıştaki eksiklik, zayıflık; ya da fazlalığın Yaratan’a atfedilemeyeceği anlamına gelir. Dolayısıyla mahlûkatın oluşturduğu şartlardan etkilenerek meydana gelen eğri bir burun, yamuk bir kafa, saç dökülmesi ya da kanser hücreleri bu grupta değerlendirilmelidir. Bu açıdan, zikredilen türde örnekler için yapılacak müdahalelerin “Allah’ın yarattığını değiştirme” bağlamına hiçbir zaman sokulmaması, benimsenecek fihhi hükümlerin bu kapsamın dışındaki diğer kriterlere göre benimsenmesi gerekecek, hatta bu tür müdahaleler yaratılanların aslına döndürülmesi olarak bile değerlendirilebilecektir. Tebliğimizde yaratılışa dair algılar bu açıdan karşılaştırılacak ve bunun somutlaştırılabilecek fihhi sonuçları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Yaratılış, Algı, Estetik, Tedavi, Hüküm.

GİRİŞ

Allah’ın yarattığı varlıklar olarak yaratmaya şahit olmadığımızı hepimiz bilmekteyiz. Dolayısıyla yaratışın ya da yaratılışın niteliği ve keyfiyeti hakkında doğrudan söz söyleyebilmemiz mümkün değil. Bu konuda söylenecek her söz, doğrudan ya da dolaylı olarak Allah’ın ayetlerine dayanmak zorundadır. Kuran’da ya da sünnette yer alan konuyla ilgili nasların yanında Allah’ın âfakta ya da nefislerimizde bize göstereceği ayetler de yaratılışın mahiyetini anlayabilmemiz için yol gösterebilecektir. Bununla birlikte, yaratılışın detaylarına bizzat şahit olmamız, yaratılışın mahlukatın öznel tasavvurlarından bağımsız olarak düşünölemeyeceği anlamına gelir.

Aşkın bir varlık olan Allah’ın hiçbir sıfat ya a fiilinin mahlukatın sıfat ve fiilleriyle kâbil-i kıyas olmadığı aşıkardır; ancak, bir mahluk olan insanın Allah’ın sıfat ve fiillerini etrafındaki örnekleri aşarak anlaması da mümkün değildir. “Hâlîk” olan Allah’ın “halk” etmesi de bu açıdan ele alınmalıdır. Yaratıcı olmayan insan hiçbir şey yaratmadığı,

yaratamadığı ve yaratamayacağı için yaratışın ya da yaratılışın detaylarına vakıf olması da söz konusu değildir.

Dini metinlere bakıldığında, Kuran ayetlerinin ya da nebevî hadislerin yaratılışın detaylarına ya hiç girmediği ya da yaratılışın sadece bazı aşamalarına değindiği görülür. Dünyanın altı günde yaratılması ya da bir bebeğin anne karnında geçirdiği evreler bu açıdan dikkate alınması gereken örneklerdir.

Yaratılışın detayını merak edip “Peki Allah her bir zerreyi bizzat mı yaratmaktadır?” şeklinde bir soru sorabiliriz. Bu soru anlaşılır kılınmak için iki farklı şekilde daha sorulabilir: Bunlardan ilki “Her bir zerreyi yaratan bizzat Allah’ mıdır?” sorusu, ikincisi ise “Her bir zerre Allah tarafından teker teker mi yaratılır?” sorusudur. Bu sorular ilk bakışta salt teorik ya da kelâmî gibi görünebilir, ancak verilecek cevabın gündelik yaşamımızı etkileyen bazı sonuçları olacağı muhakkaktır.

Kelamda meşhur bir tartışma konusu olan “Kulların fiillerini kim yaratır?” sorusu da bu açıdan önemli ve mükellefin dünyevi hukuki sorumluluklarını etkileyebilecek bir mahiyete sahip olmakla birlikte; üzerinde durmak istediğimiz ve yine dünyevi hukuki sonuçları olacak asıl husus “mahlukattaki somut her detayın Allah tarafından ‘bizzat’ ya da ‘teker teker’ yaratılıp yaratılmadığı sorusudur?”

Allah’ın her bir zerreyi bizzat ve teker teker yarattığı şeklindeki İslam toplumunun büyük bir kısmı tarafından paylaşılan yaratılış tasavvuruna göre; Allah erkek ve kadını kendilerine uygun birer cinsel organ yaratmak suretiyle yarattığı gibi, yine meşîetine bağlı olarak bir kişide hem erkeklik hem de kadınlık organı yaratmayı irade ve takdir etmek suretiyle hüsnâyı¹ varlık alanına sokmuş olmaktadır. Aynı şekilde hayatı ve hayatın devamı için ‘hücreyi’ yaratan Allah ölümü de yarattığı gibi, bu ölümün gerçekleşmesi için hücreleri teker teker bizzat kendisi öldürmekte ya da güzel insan yüzünde kanserli bir hücre yaratarak bu kanserli hücrelerin her gün kaçır tane artacağına da bizzat kendisi karar vermektedir. İnsan vücudunun neresinde kaç kılın çıkacağı ile ilgili meşîet, irade ve

¹ Orhan Çeker, “Hüsnâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: 491-492.

yaratma Allah'a izafe edildiği gibi; kimin saçının ne kadar dökülmesi gerektiği kararı da Allaha izafe edilmektedir. Bazı insanların kafasında boynuz çıkması, bir elde ya da ayakta beşten bir ya da birkaç tane daha fazla parmağın bulunması, yine ağızda fazladan dişlerin çıkması gibi örnekler bugün internet ortamında çok rahat karşılaşılabileceğimiz ve bu açıdan kafada soru işaretleri bırakacak "hilkat garibesi" örnekler olabilir.

1. ALLAH'IN HER ŞEYİ YARATTIĞINA DAİR NASLARIN YORUMU

Dini metinlerde Allah'ın her şeyi yarattığı veya her şeyin yaratıcısı olduğuna dair ifadelerin bu bakış açısını beslediği görülmektedir. Pek çok konuda olduğu gibi bu konuda da metinlerin zahiri ve umumi anlamlarıyla yetinip bağlamalarını dikkate almamak yanlış anlama ile sonuçlanabilmektedir.

"Her şeyi O yarattı" (el-En'âm 6/101) ve "O, her şeyin yaratıcısıdır" (el-En'âm 6/102) şeklindeki ifadeler bütünden koparılmadan "Bir de cinleri Allah'a birtakım ortaklar yaptılar. Oysa onları O yarattı. Bilgisizce Allah'a oğullar ve kızlar da uydurdular. O, onların niteledikleri şeylerden uzaktır, yücedir. O, gökleri ve yeri örnekleri yokken yaratandır. O'nun bir eşi olmadığı hâlde, nasıl bir çocuğu olabilir? Hâlbuki her şeyi O yarattı. O, her şeyi hakkıyla bilendir. İşte sizin Rabbiniz Allah. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin. O, her şeye vekil (her şeyi yöneten, görüp gözeten)dir." (el-En'âm 6/100-102) şeklinde okunduğunda Allah Teala'nın meramı daha iyi anlaşılır kanaatindeyiz.

Ayet, Allah'ın kendisine ortak koşulan hiçbir şey ile ya da ona nisbet edilen oğullar ve kızlarla onları yaratması dışında bir ilişkisinin bulunmadığına dairdir. Yaratıcısı olduğu mahlukatla Allah arasında başka türlü bir akrabalığın bulunması söz konusu değildir ve bu anlamda O her şeyi yaratmıştır ve herşeyin yaratıcısıdır.² Ayetin sebeb-i nüzulüne dair bazı rivayetler de "Allah'ın dışında bir yaratıcının varlığına inanmaya yol

² Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki (Cîze: Hicr, 1422/2001), 9: 458; Ebu Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1401/1981), 13: 124-128; Ebü'l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîri'l-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed v.dğr. (Kahire: Müessesetu Kurtuba & Mektebetü'l-Evladi'sh-Şeyh li't-Türas, 1421/2000), 6: 122.

açabilir mi?” endişesinin Allah her şeyi ya da her zerreyi bizzat ve teker teker yarattığının savunulmasına yol açmış olabileceğini göstermektedir. Nitekim bir önceki ayette “Bir de cinleri Allah'a bir takım ortaklar yaptılar” (el-Enâm 6/100) ifadesi geçmekte, Kelbî'den bu ayetlerin İblis'i yaratma hususunda Allah'a ortak koşan zındıklar hakkında indirildiği nakledilmekte; bu zındıkların nuru, insanları ve insanın faydasına olan hayvanları Allah'ın; karanlığı, yırtıcı hayvanları, yılan ve akrepleri ise İblis'in yarattığı inancına sahip olduğu ifade edilmektedir.³

Bu noktada “Her şeyi O yarattı” ifadesiyle ilgili olarak İbn Atiyye'nin “Kapsamına girmesi caiz olan her şey için âm bir lafızdır, Allah'ın sıfatları ve kelamı bu lafzın kapsamına girmez” demesi, “her şey” ifadesi ile “her şeyin” kastedilmediğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.⁴ Kurtubî de “her şey” ifadesi ile “her şeyin” kastedilmediğine dair Kur'ân'dan örnekler zikreder.⁵

Mâtürîdî burada Mutezile'nin Allah'ın “bazı şeylerin” yaratıcısı olduğunu ama “bazı şeylerin” de yaratıcısı olmadığını savunmalarını eleştirir.⁶ Mutezile, “O, her şeyin yaratıcısıdır” sözüyle Allah'ın kendisini övüp yücelttiğini, ama kulların zina, livata, hırsızlık ve küfür gibi amellerini yaratmasıyla övünmenin Allah'a yakışmayacağını savunur;⁷ ki özellikle de çirkin ya da kötü olduğu üzerinde insanların ittifak ettiği bazı maddi şeyleri yarattığı için övünmenin Allah'a yakıştıramayacağı da buradan yola çıkarak rahatlıkla söylenebilir söylenebilir.

Allah'ın kötü ve çirkin şeyleri ya da fiilleri yaratmadığını söyleyen sadece Mutezile değildir. Şerrin Allah'a nispet edilmesi konusunda genel itibarıyla üç farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki az önce zikredilen Mutezile'ye ait görüştür. Mutezile,

³ Muhyissünne Ebû Muhammed el-Hüseyn b Mes'ud Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl* (Riyad : Daru Taybe, 1414/1993), 3: 173; Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm Hâzin, *Lübâbü't-te'vil fi me'âni't-tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1425/2004), 2: 141.

⁴ Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâtî İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muḥarrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1423/2002), 650; Râzî, *Mefâtiḥü'l-ğayb*, 13: 128-129.

⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Ḳur'ân* (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1358/1939), 7: 54.

⁶ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkandî Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Ḳur'ân*, thk. Ertuğrul Boynukalın v.dğr. (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2006), 5: 164-165.

⁷ Râzî, *Mefâtiḥü'l-ğayb*, 13: 128.

Allah'ı şerden tenzih ederek O'nun şerri murad etmediğini ve yaratmadığını savunur. Eşari ve Cebrilere göre ise bütün varlık ve olayları iradesi dahilinde meydana getiren Allah olduğu gibi varlığını dilediği şerri yaratan da Allah'tır. Bu iki görüşü nispeten telif ettikleri anlaşılan Mâtüridiyye ve Selefiyye âlimleri ise Allah'ın zatını, sıfatlarını ve fiillerini şerden tenzih ederek O'nun şerri dilemediğini ve işlemediğini savunurlar.⁸

Örneğin, Mâtürîdî mezhebini geliştiren Ebü'l-Muîn en-Neseî (ö. 508/1115) Mecûsîsilerin görüşünü batıl kılma babında, Mecûsîlere göre hayrı yaratan bir ve şerri yaratan bir olmak üzere iki tanrı olduğunu; bunların “hakîm” olan bir yaratıcının kötülükleri (şürûr) ve çirkinlikleri (kabâih) icad etmesinin müstahil olduğu, zira kötülük ve çirkinliklerin sefahet olduğu görüşünde olduklarını belirtir. Bu iddianın geçerli bir akli ya da nakli delili olmadığını söyleyen Neseî'ye göre, var edilmesindeki hikmeti bilinmediğinde bir şeyin sefahet olduğuna hükmedilmesi doğru değildir. Neseî “Bir şerri var eden herkes şerîdir, bir kabîhi var eden herkes sefihtir” şeklindeki bir düşünceyi reddederken “fiil” ile “meful” arasında bir ayrım yapar ve “*Fiili kötü ve çirkin olan kimse kötü ve sefihtir, ancak mefulü kötü ve çirkin olan kimsenin kötü ve sefih olduğunu kabul etmeyiz. Tartışılan konuda kötü ve çirkin olan Allah'ın mefulüdür, fiili ve icadı değildir. Fiil ancak övgüye değer bir neticesi olmadığında sefeh ve çirkin olur. Övülen bir sonucu olan fiil ise şer, sefeh ve kabih değildir*” der ve şerri Allah'ın fiiline değil de mefulüne izafe etme formülüyle kötülük problemini çözmeye çalışır.⁹

Bu konuda fiil ile meful arasında ayrım yapanlardan birisi de İbn Teymiyye'dir. İbn Teymiyye'ye göre, Allah'ın yaratmasıyla oluşan fayda ile karşılaştırıldığında oluşan zararın sözü bile edilemez. Yağmur örneğini veren İbn Teymiyye'ye göre bazı evlerin yıkılması ya da bazı yolcuların yola geçici olarak devam edememesi gibi durumlar söz konusu olsa da yağmurun zararı değil faydası umumidir. fayda ve maslahatı umumi olan bir şey ise bazı insanlar ondan “zarar görse” bile kastedilmiş bir hayır ve mahbûb bir rahmettir. İbn Teymiyye pek çok kelamcı ve fakihin yanında Kerrâmiyye, Sûfiyye ve pek

⁸ Yusuf Şevki Yavuz, “Şer”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38: 540-541.

⁹ Ebü'l-Muîn Meymun b. Muhammed b. Muhammed el-Hanefî Neseî, *Tebîrâtü'l-edille fî usûli'd-dîn*. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1993), 127-128.

çok filozofun böyle düşündüğünü de belirtir. İbn Teymiyye'nin de katıldığı bu görüşü savunanlara göre Allah'ın varlıkta ihdas ettiği zararların tamamının bir hikmeti olması gerekir. “Bu her şeyi sapaşğlam yapan Allah'ın işidir” (Neml 88) ve Allah “Yarattığı her şeyi güzel yaratandır” (secde 7) ayetlerini zikreden İbn Teymiyye “istenen bir hikmetin kendisiyle hasıl olduğu zararın, ondan zarar gören kimseye nispetle şer olsa da mutlak bir şer olamayacağını” söyler. İbn Teymiyye bu yüzden Allah'ın keliminde şerrin tek başına Allaha izafe edilmiş bir şekilde gelmediğini; ancak üç şekilde zikredildiğini belirtir: 1) Şer mahlukatın umumuna dahil edilir: “Allah her şeyin yaratıcısıdır” (zümer 62) ayetinde olduğu gibi. Böyle olduğunda kudret, meşîet ve yaratmanın umumiyetini ifade eder. İbn Teymiyye umuma delalet etmenin ne anlama geldiğini açıklamak için “el-mâni” isminin ancak “el-mu'tî” ile “ed-dârr” isminin de ancak “en-nâfi” ismiyle birlikte zikredilebileceğini, tek başlarına zikredilmemesi gerektiğini belirtir. 2) Şerrin faili hafzedilir: “Hakikaten biz bilmiyoruz, yeryüzündekilere kötülük mü istendi, yoksa Rableri onlara bir hayır mı diledi?” (el-Cin 72/10) ayetinde iyiliği irade etmede fail olarak Allah açıkça zikredilirken “istendi” şeklindeki meçhul ifade ile kötülüğü murad etmek Allah'a izafe edilmemektedir. Aynı şekilde “Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil” (el-Fatiha 1/6-7) ifadesinde de nimet vermek Allaha izafe edilirken, kelimenin mefulü kullanılmak suretiyle gazap Ona izafe edilmemektedir. 3) Şer, fail sebebe izafe edilir: “Yarattığı şeylerin şerrinden” (el-Felak 113/2), “onu kusurlu kılmak istedim” (el-Kehf 18/79), “Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır. Sana ne kötülük gelirse kendindendir” (en-Nisâ 4/79), “Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik” (el-A'râf 7/23), “Hâl böyle iken, düşmanlarınızın başına iki mislini getirdiğiniz bir bela sizin başınıza gelince: “Bu nereden geldi? ” mi diyorsunuz? De ki: ‘Bu felâket sizin yüzünüzdendir.’” (Âl-i İmrân 3/165) ayetleri şerrin kapsamına giren şeylerin Kuran'da Allah'a izafe edilmediğine dair İbn Teymiyye tarafından zikredilen ayetlerdir.¹⁰ İbn Teymiyye zikrettiği bu hususlar sebebiyle Esmâ-i Hüsnâ'da şerri ihtiva eden bir ismin bulunmadığını ve şerrin “Allah'ın mefulatı içinde”

¹⁰ Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *Mecmûatü'r-resâil ve'l-mesâil*. (b.y.: Lecnetü't-Türasi'l-Arabi, ts), 5: 123-124.

zikredildiğini belirterek şu ayetleri zikreder: “Ey Muhammed! Kullarıma, benim elbette çok bağışlayıcı, çok merhametli olduğumu, azabımın da elem dolu azap olduğunu haber ver.” (el-Hicr 15/49), “Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır. Şüphe yok ki O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (el-En’âm 6/165) ve “Şüphesiz, Rabbinin yakalaması çok çetindir. Şüphesiz O, başlangıçta yaratmayı yapar, sonra onu tekrarlar. O, çok bağışlayandır, çok sevendir.” ayetlerinde şerre dair hiçbir şeyi Allah kendine isim olarak benimsememiştir.¹¹

İbn Kayyim el-Cevziyye “İlahi kazayı şerden tenzih” babında konuyla ilgili önemli şeyler söyler: Hz. Peygamber’in duasında geçen “والشر ليس إليك” ifadesi şerrin Allah’a nisbet edilemeyeceğini göstermektedir. Allah’a nispet edilen herşeyin hayır, şerrin Allah’a nisbet ve izafeti kesildiği için şer olduğunu söyleyen İbn Kayyim, Allah’ın hayrın ve şerrin yaratıcı olduğunu kabul eder, ancak “Şer Allah’ın yaratmasında ve fiilinde değil bazı mahlukatındadır, Allah’ın yaratması, fiili, kazası ve kaderi hep hayırdır” demek suretiyle de yaratma ile yaratılan arasında ayırım yapar. Zulmü “Bir şeyi asıl yerinden başka bir yere koymak” şeklinde tarif eden İbn Kayyim Allah’ı bundan tenzih ederek “Allah şeyleri layık oldukları yerlerinden başka bir yere koymaz” “Şer bir şeyi mahallinin dışına koymaktır, bir şey mahalline konulursa şer olmaz” der¹² ve bize göre hilkatteki garipliklerin Allah’a nispet edilemeyeceğine işaret eder.

İbn Kayyim’e göre “el-Kuddüs” ismi hiçbir şerrin ve kötülüğün Allaha nisbet edilemeyeceğini gösterdiği gibi; “es-Selâm” ismi de yarattıklarının onun zulmünden selamet içinde ve O’nun zulmü ve şerri irade etmekten selim olduğunu gösterir. el-Mütekebbir, el-Hamîd, el-’Alîy gibi isimlerde benzer bir durum söz konusudur. Kulların, onların fiillerinin, hareketlerinin ve sözlerinin yaratıcısının Allah olduğunu kabul eden İbn Kayyim; Allah’ın bu yaratışının doğrudan değil dolaylı, cüz’î değil küllî olduğunu ima edercesine şöyle der:

¹¹ İbn Teymiyye, *Mecmûatü’r-resâil*, 5: 124-125.

¹² Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, *Şifâü’l-alîl fî mesâilî’l-kazâ ve’l-kader ve’l-hikme ve’t-ta’lîl*, thk. el-Hasânî Hasan Abdullah (Kahire: Mektebetü Dârü’t-Türâs, 751), 359-360.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

“Kul nehyedilen herhangi bir kötülüğü yaptığında şer ve kötülük yapmış olur. Onu bunun için ‘fail kılan’ ise Allah’tır. Allah’ın kulu fail kılması, adalet, hikmet ve doğruluktur. Kulu fail kılmak iyilik, meful ise kabih bir şerdir. Allah kulu fail kılmakla şeyi yerine koymuş olur ki bu da övülmesini gerektiren hikmetindedir. Kuldand vaki olması, ayıp, eksiklik ve şerse de; bu, bir hayır, hikmet ve maslahattır. Habîr ve Sâni’ olan Allah, eğri bir odunu, kırık bir taşı ve eksik bir tuğlayı alıp layık ve münasip bir yere koyduğunda; bu ondan gelen ve övülmesini gerektiren bir adalet ve doğruluktur. Sarığı başa, ayakkabıyı ayağa, sürmeyi göze ve çöpü çöpe koyan kimse birşeyi kendi yerine koymuş, ayakkabıya ve çöpe zulmetmemiş olur. Adl ve hakîm her şeyi yerli yerine koyan Allah’ın isimlerindedir.”¹³

Peki siyam ikizlerinde, kafasında boynuz çıkan insanlarda, kurt hastalığında, fazladan bir parmağa üstelik düzensiz ve kullanışsız şekilde sahip olan insanlarda, down sendromla, yamuk bir kafa veya burunla ya da buna benzer başka şekillerde kimine göre “hilkat” gariplikleriyle doğan bebeklerde her şeyin yerli yerine konulmuş olması söz konusu mudur? Bütün bunlar Allah’ın yaratması mıdır?

İbn Kayyim’in bu noktada söyledikleri de ilginçtir: “Bir şey şer olduğu halde Allah niçin onu yaratır?” sorusuna çeşitli ayrımlar yaparak uzun uzun cevap verir:

“Allah’ın onu yaratması ve fiili hayırdır, şer değildir. Yaratma ve fiil O’nunla kaimdir. Şerrin ise Allah ile kaim ve muttasıf olması mümkün değildir. Mahlukta olan şer ise allaha izafe ve nispeti olmadığı içindir. Fiil ve yaratma ona izafe edildiği için hayırdır. Dilediği her şey hayırdır, varlığını dilemediği şey ise adem-i asli üzere kalır ve şerdir. Şerrin hepsi ademdir. ”¹⁴Vücuda mercûh bir şer, ademe de râcih bir hayır eşlik edebilir. Örneğin ateş, yağmur, sıcaklık, soğukluk, kar ve hayvanların varlığına; sahip oldukları hayra nispetle önemsiz cüzi bir şer eşlik edebilir. Şer iki nevidir: 1) Her açıdan hakiki ve mahz şer; 2) Sadece belli açılardan nisbi ve izafi şer. Mahz şer mevcut değildir, zira mevcut olsaydı mahz şer olmazdı. Mevcut olan şer nisbi ve izafi şerdir. Şer denilen işler ya ademî ya da vücûdî işlerdir. Ademî şerler dörde ayrılır: 1) Bir şeyin ‘varlığı’ için zaruri olan işlerin ademi: Canlı için hissetmenin, hareketin ve nefsin ademi gibi, 2) Bir şeyin ‘varlığının devamı ve bekası için’ zaruri olan işlerin ademi: Canlıların beslenme ve gelişme kuvvetinin ademi gibi, 3) Bir şeyin ‘kemali’ için zaruri olan şeylerin ademi: Sağlık, duyma, görme ve kuvvetin ademi gibi, 4) Varlığı yokluğundan daha iyi olsa da birşeyin ‘varlığı, bekası ve kemali için zaruri olmayan işlerin’ ademi: Bilmenin bilmemekten daha iyi olduğu malumatın detaylarını bilmek zaruri olmasa da bilmemek şerdir¹⁵

¹³ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Şifâü’l-alil*, 360-361.

¹⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Şifâü’l-alil*, 362.

¹⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Şifâü’l-alil*, 363.

Vücudî şerlere yani varlığı şer olan işlere de değinen İbn Kayyim şöyle der:

Hayata, bekaya ve kemale zıt olan herşey şerdir: Hastalıklar ve sebepleri; elemeler ve sebepleri böyledir. Hayrın ortaya çıkmasına ve yerine ulaşmasına engel olan vücudî maniler şerdir: Gıdanın bedenine uzuvlarına ulaşmasını ve bu uzuvların gıdalardan faydalanmasını engelleyen kötü maddeler ya da kalpte hasıl olması gereken zıtlarına mani olan batıl akide ve fasit iradelerin varlığı gibi. Bu söylenenler bilindiğinde, zatı itibarıyla şerrin; birşeyi varlığı, bekası ve kemali için zaruri olan şeylerin yokluğu olduğu anlaşılır. Bu yokluğun şerden bazı levazımı vardır: Vücudî şerler olan cehalet ve zulüm ilmin ve adaletin yokluğundan ayrılmaz; vücudî şerler olan elem ve zarar, sıhhat ve itidalin yokluğundan ayrılmaz. Çok zengin olmak ya da bilmemenin zararlı olmadığı ilimler gibi müstağni olunabilecek işlerin yokluğu ise gerçekte şer olmadığı gibi varlığı da şer için bir sebep değildir. Şerrin ancak ademe terettüp ettiği anlaşılabilir oldu. Zira mevcut, varlığıyla şer olmadığı gibi şer için bir sebep de olmaz. Vücudî işler bizzat değil ancak arızı olarak şer olabilir ki bu da zaruri ve faydalı şeylerin yokluğunu içermesi yoluyla olur.¹⁶ Ateşin kemali yakmasındadır, yakması gereken şeyi yaktığında hayırdır; ancak yakmaması gereken şeye isabet edip onu ifsat ettiğinde ateş o muayyen mahalle nispetle izafî bir şer olur.¹⁷

İbn Kayyim'in verdiği diğer örnek de önemlidir. Öldürmeyi “bedenin bağlarını ayırmak için keskin bir aleti kullanmak ” olarak tanımladıktan sonra bunda nelerin hayr olduğunu, yani Allah'ın neleri yarattığını zikreder:

“İnsana verilen aleti kullanma kuvveti hayırdır”, “aletin tesire kabiliyetli olması hayırdır”, “mahallin buna uygun olması hayırdır”, “şer ise nisbi ve izafidir ki aletin tesirini yersiz kullanmak ve layık olan mahallinden başka bir mahalle yönlendirmektir. Bu faile nispetle bir şerdir. Meful yani bu işten etkilenen şey açısından da izafî bir şer söz konusudur ki hasıl olan yoğun elem ve hayatını kaybetmesidir”¹⁸

İbn Kayyim'in şu sözleri ise daha somut ve vurgulu bir niteliğe sahiptir:

“Şu da bilinmelidir: Şer olan eksiklik, bitki ve hayvan gibi aşama aşama oluşan şeylere ya başlangıcında ya da oluştuktan sonra arız olur. Başlangıcındaki eksiklik, bir şeyin maddesine onun yapısını kötü ve istidadını eksik kılan sebeplerin arız olmasıdır; bu sebeple onda şer ve yaratılışında eksiklik vaki olur. Bu, failin onu mahrum bırakması ve kemalinin ona bağlı olduğu vücudî bir işi ondan gidermesi değildir. Bilakis etkilenen (münfail) kemali ve tamamı (eksiksizliği) kabul etmediği içindir. Etkilenenin kabul etmeyişi, fail değil (faille alakalı olmayan) ademî bir iştir. Onda hasıl olan eksiklik

¹⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Şifâü'l-alil*, 363-364.

¹⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Şifâü'l-alil*, 365.

¹⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Şifâü'l-alil*, 365.

kemal sebebini sağlayamayıp adem-i asli üzere kalmasından kaynaklanır. Böylece Allah Teala'nın 'Rahmân'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin'¹⁹ sözünün sırrı da anlaşılır. Allah'ın yarattığı, kendisinde yaratılanın kemali ve tamamının bulunduğu vücudî bir iştir. Yaratılanın ayıp ve eksikliği ise adem-i kabulünden kaynaklanır. Kabulün yokluğu, kendisinde uyumsuzluğun olmadığı vücudî fiile taalluk eden mahluk bir iş değildir...Uyumsuzluk yaratmanın kendisinden değil yaratmanın yokluğundan hasil olmuştur. Rab Subhânehû'ya -nispet edilen- yaratmadır; ademe gelince, Allah onun faili değildir. Rahimdeki ceninin maddesinde, onun kemalini, uzuvlarının selameti ve itidalini iktiza eden şeyler kemal bulmayınca uyumsuzluk hasil olur; bitkiler de böyledir."²⁰

Görüldüğü üzere şerrin herhangi bir surette Allah'a nispet edilmesi Mutezile'nin dışında bazı Mâtürîdîye ve Selefîye alimleri tarafından da reddedilmektedir. Peki Allah'ın neyi nasıl yarattığı ya da yaratmadığıyla ilgili bu bakış açısının bazı ayet ve hadislerde "halkallah"ın değiştirilmesinin zemmedilmesinin anlaşılması noktasında ne gibi yansımaları olacaktır? İşte bu sorunun cevabı, fıkhîta tedavi maksatlı olsun ya da olmasın insan vücuduna yapılan -estetik- müdahalelerin caiz olup olmadığı noktasında belirleyici olacaktır.

2. "HALKALLAH" I DEĞİŞTİRMENİN ZEMMEDİLDİĞİ NASLARIN YORUMU

"Halkallah" kavramını tercüme etmek yerine olduğu gibi bırakmamızın sebebi, bu kavramın Türkçe meallerde iki farklı şekilde tercüme ediliyor olmasıdır ve bu iki farklı tercüme önemli bir anlam farkı ortaya çıkarır:

"Hakka yönelerek kendini Allah'ın insanlara yaratılışa verdiği dine ver. Zira Allah'ın yaratışında değişme yoktur; işte dosdoğru din budur, fakat insanların çoğu bilmezler." (er-Rûm 30/30) ayetinde meallerin neredeyse tamamı "Allah'ın yaratışı" ifadesini tercih eder, zira bağlama uygun olan budur.²¹

"Allah o şeytana lanet etti. Ve o da: "Elbette senin kullarından belirli bir pay alacağım, onları mutlaka saptıracağım, onları boş kuruntulara sokacağım, ve onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar, onlara emredeceğim de Allah'ın

¹⁹ el-Mülk 67/3.

²⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Şifâü'l-alil*, 365-366.

²¹ Bk. <http://kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=30&ayet=30>

yaratışını/yarattığını değiştirecekler" dedi. Kim Allah'ı bırakıp da şeytanı dost edinirse, şüphesiz o, apaçık bir ziyana uğramış olur." (en-Nisâ 4/118-119) ayetinde ise halkallah ifadesi "Allah'ın yaratışı" ve "Allah'ın yarattığı" gibi iki farklı şekilde tercüme edilmekte;²² ancak bir önceki cümlede hayvanların kulaklarının kesilmesi gibi somut bir fiil zemmedildiği için "Allah'ın yarattığı" ifadesi daha çok tercih edilmektedir. Bu ayette ilk bakışta Allah'ın yaratmasında değil yarattığı mahlukta yapılan değişikliklerin nehyedildiği anlaşılmaktadır.

Rum 30'daki "لا تبديل لخلق الله" ifadesi her ne kadar bazıları tarafından bağlamından kopuk bir şekilde ve zikredilen diğer ayetle ilişkilendirilerek "iğdiş etmek gibi yollarla Allah'ın hayvanlardaki yaratışını değiştirmek yoktur" şeklinde anlaşılrsa da; Mücahid, İkrime, Katade, Said b. Cübeyr, Dahhâk, İbn Zeyd, İbrahim , Zemahşeri ve Razi gibi pek çok müfessir tarafından "Allah'ın dinini değiştirmek yoktur" şeklinde tefsir edilmektedir. İnsanların tevhide yatkın bir şekilde ve hanîf olarak yaratıldığı, ancak şeytanın onu Allah'a şirk koşma yönünde kandırdığı ve her bebeğin fitrat yani İslam üzere doğduğu, ancak anne babasının onu Yahudileştirdiğine yahut Hristiyanlaştırdığına dair hadisler; tercih edilen bu anlamın daha doğru olduğunu ortaya koymaktadır.²³

Nisa 119'da ise hem hayvanların kulaklarının kesilmesinin hem de halkallahın değiştirilmesinin şeytanın emrettiği şeytanî birer fiil olarak zemmedilmesi, ister istemez mahlukatta yapılan zahiri değişikliklerin ayetle irtibatlandırılmasına yol açmıştır. Ancak ayette asıl zemmedilen bizzat mahlukatta herhangi bir değişikliğin yapılması değil; bu değişikliğin İslam dışı dinî saiklerle yapılmasıdır. Zira pek çok müfessir, hayvanların kulaklarının kesilmesini Mâide suresinin 103. ayetiyle irtibatlandırarak anlar: Müşrikler belli özellikleri taşıyan ve bahîre, , sâibe, vasîle ve hâm olarak adlandırılan hayvanların kulağını keserek ya da farklı işaretler koyarak bunları kendilerine haram kılarlardı. ²⁴ Râzî

²² Bk. <http://kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=4&ayet=119>

²³ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, 18: 492-497; Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an haķā'iki ğavâmiẓi't-tenzil ve 'uyûni'l-eķâvîl fi vücûhi't-te'vîl*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz (Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1418/1998), 4: 577-579; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 25: 120-121.

²⁴ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, 7: 493-494.

kulak kesmenin Bahîra ile ilgili olduğu hususunda müfessirlerin icmâ ettiğini de nakletmektedir.²⁵ Allah'ın hayvanları binilmesi ve yenilmesi için yaratması, insanların ise kendilerine bunları haram kılmaları; Allah güneşi, ayı ve taşı insanların faydalanmaları için müsahhar kılması, ancak müşriklerin bunlara tapması “Allah'ın yaratışını değiştirmek” olarak kabul edilmektedir.²⁶ Bu anlamda tağyiru halkillahın bir başka tanımı da ““Haramı helal, helali de haram kılarak Allah'ın dindeki vaz'ını değiştirmek”tir.²⁷ Yani “halkallah” ile kastedilen “dînullah”tır; Rum 30 da dikkate alındığında “halk, fitrattır” ve “fitrat Allah'ın dinidir.”²⁸

Ayet mahlukatta yapılacak herhangi bir değişikliğin asıl itibariyle nehyedildiği şeklinde de anlaşılmıştır. Bu görüş, tağyirin tamamını görünüşe taalluk eden hallerin değiştirilmesi olarak anlamaktadır: Hayvanları iğdiş etmek, dövme yaptırmak, kaş aldırma, dişleri inceltmek, saçta saç eklemek, fazla parmağı ya da uzvu aldırma gibi; ancak zikredilen bu örneklerin sırf Allah'ın yarattığı mahlukatta değişiklik anlamına geldiği için mi yoksa başka bir sebepten mi yasaklandığı hususunda âlimler arasında fikir ayrılığı vardır.

3. TAĞYİRÜ HALKİLLAH MESELESİNİN FIKHÎ YANSIMALARI

Burada mahlukatta yapılacak herhangi bir değişikliğin mutlak olarak yasaklanmasının mümkün olmadığını, hatta bazı değişikliklerin fitratı değiştirmek olarak değil fitrattan görüldüğünü hatırlamak gerekir: Hz. Peygamber ““Fitrat beş şeydir: Sünnet olmak, etek tıraşı olmak, bıyıkları kısaltmak, tırnakları kesmek, koltuk altı kıllarını yolmak”²⁹ buyurur.

²⁵ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 11: 49.

²⁶ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, thk. Muhammed İbn Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1422/2002), 3: 388-389; Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 5: 394; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 11: 49.

²⁷ Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, 2: 289; Hâzin, *Lübâbü't-te'vîl*, 1: 428; Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî el-Vâhidî, *el-Vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1415/1995), 1: 1: 290; İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muḥarrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*, 483.

²⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 7: 497-501.

²⁹ Ebû Dâvûd, “Tereccül”, 5.

Mâverdi (450) sakalın yolunmasını ve boyanmasını bir kişinin şahitliğinin reddine sebep olacağını, çünkü bu fiillerin tağyiru halkillah olduğunu ifade eder.³⁰

Hayvanların iğdiş edilmesinde görüş ayrılığı vardır. Bazıları bunu caiz görmezken bazıları hayvanın semizleşmesi için caiz görmektedir.³¹ Hayvan için bir eziyet ve işkence oluşu ise iğdiş etmeyi caiz görmeyenlerin ileri sürdüğü bir delildir.³² Hayvanların birbirlerine karışmamaları için sıcak demirle damgalanmaları Hz. Peygamber'in de bunu yaptığına dair rivayetlerden dolayı nehyin kapsamı dışında tutulmakta ve bu görüş fukahanın çoğu tarafından benimsenmekte; Ebu Hanife'nin bunu bir eziyet olarak kerih gördüğünü nakleden Nevevî bunun bir "ihtiyaç olduğuna" vurgu yapmaktadır.³³ Bunların da mahlukatta yapılan birer değiştirme olduğu dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

Hız. Peygamber'in saçına saç ekletene, kaş alana aldırana, dövme yapana yaptırana ya da dişlerini düzeltip inceltenlere lanet ettiğine dair bazı rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerde İbn Mesud'da mevkuף olan rivayetlerin aksine "li'l-hüsni" ve "el-muğayyirâti halkallâh" ifadeleri bulunmamaktadır,³⁴ bu durum zikredilen ifadelerin İbn Mesud'un görüşü olduğunu akla getirmektedir.

İbn Rüşd (520) de İbn Mesud hadisini naklederek bir kadının saçına saç ekletmesinin, yüzüne ve bedenine dövme yaptırmasının, dişlerini yaymasının caiz olmadığını, zira Hız. Peygamberin "والواشمة والمستوصلة والواشرة والمسوشرة والواشمة" buyurduğunu ifade eder ve "*Bunların men edilmesinin anlamı kendilerinde aldatma ve kandırma bulunmasıdır*" der. Ancak

³⁰ Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414/1994), 17: 151.

³¹ İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muħarrerü'l-veciz fi tefsiri'l-kitâbi'l-'aziz*, 483.

³² Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 5: 391-392.

³³ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 5: 391-392; Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Muhezzeb*, thk. Muhammed Necib el-Muti'î (Cidde: Mektebetü'l-İrşâd, ts), 6: 152.

³⁴ Bk. Buhârî, "Libâs", 83-87; Müslim, "Libâs", 33; Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şahîhi'l-Buħârî*, thk. Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz, Muhammed Fuad Abdülbâkî (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1989), 10: 457, 461-465; Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Minhâc = Şahîhu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1417/1996), 14: 328-335.

kına yapmanın caiz olduğunu da ekler.³⁵ Karâfî (684) ise İbn Rüşd'ün ifadelerini naklettikten sonra şöyle der: “*Mâlikî, Şâfî'î ya da diğer mezheplerin fakihlerinin bu hadisi 'mehr in artması için koca adaylarını aldatmak'tan başka birşeyle talil ettiklerini görmedim. Eş adayları bildiği takdirde tedlisle talil de anlamsız oluyor. Dövme de böyledir ki onda tedlis zaten yoktur. Hadisteki tağyiru halkillahın ne manaya geldiğini anlamadım, çünkü çocukları sünnet etmek, turnakları kısaltmak, kına boyası ve saç boyası örneklerinde olduğu gibi güzellik için değiştirme şeriatte kabullenilmemiş değildir*”.³⁶

Nevevî (676) ve İbn Hacer el-Askalânî (852) mevkuf İbn Mesud hadisini şerh ederken yaşlı kadınların kendilerini genç göstermek için dişlerinin arasını açtırdıklarını, küçük kızların dişlerinin arasının açık olduğunu ve yaşlandıkça dişlerin birbirine yapıştığını söyler. İbn Hacer hadiste geçen “el-mütefellicâti li'l-hüsn” ifadesinden kınananların bunu güzellik için yapan kadınlar olduğunun ve tedavi gibi ihtiyaçlar için caiz olacağını anlaşıldığını belirtir.³⁷

Kadı İyaz “kalıcı” değişikliklerin nehyedildiğini, sürme çekmek gibi kalıcı olmayan değişikliklerin cevazında sorun olmadığını belirtir.³⁸ Bununla birlikte, bu ayırım dişlerin inceltilmesi ve dövme yaptırma gibi değişikliğin kalıcı olduğu örneklerde işe yarar; kaşların alınması gibi kalıcı olmayan değişikliklerin yasaklanması ya da sünnet olmak gibi kalıcı olan değişikliklerin emredilmesi gibi örneklerle çelişmektedir.

Kadı İyaz'ın naklettiğine göre Ebu Cafer et-Taberî, İbn Mesud hadisinin, kadının eşine veya başkasına güzel görünmek için, ziyade ve noksan yapmak suretiyle yaratıldığı

³⁵ Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî İbn Rüşd, *el-Mukaddimâtü'l-mümeħhedât* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 520), 3: 458-459.

³⁶ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdîrrahmân el-Mısrî el-Karâfî, *ez-Zahîre*, thk. Muhammed Bû Hubze (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994), 13: 314-315; ayrıca bk. Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî İbn Âbidîn, *Reddü'l-muħtâr 'ale'd-Dürri'l-muħtâr*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1423/2003), 9: 536; Mustafa Hın v.dğr., *el-Fıkhü'l-menheci ala mezhebi'l-İmam eş-Şafîi* (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1989), 1: 529-531.

³⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 10-455; Nevevî, *el-Minhâc*, 14: 328-335; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Neylü'l-evfâr min esrâri Münteka'l-aħbâr*, thk. Muhammed Subhi Hasan Hallâk (Demmâm: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1427/2006), 12: 290.

³⁸ Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî Kādî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'idi Müslim* (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419/1998), 6: 655.

halden hiçbir şeyi değiştiremeyeceğine delil olduğu görüşündedir. Dişleri inceltmek veya yontmak, fazla diş izale etmek ya da uzun diş kısaltmak, sakalını bıyığını kesmek caiz değildir; çünkü bunların hepsi ona göre tağyiru halkillahtır. Kadı iyaz, Taberî'nin bu görüşünden yola çıkarak fazla bir parmağın ya da organın kesilmesinin ya da koparılmasının caiz olmadığı, çünkü bunun tağyiru halkillah olduğu sonucuna ulaşır; sadece acı verdiği takdirde bu gibi zaid uzuvların alınabileceğini de ekler. Kadı iyaz'ın bunu söylerken “Fazla bir parmakla ya da organla yaratılan kimse” ifadesini kullanması dikkat çekicidir.³⁹ Hanefiler'de ise zaid uzuvlarla ilgili farklı yönde bir görüş vardır. Bu görüşe göre fazla olan bir parmağı kestirmek ya da fazla olan bir diş aldırma gibi şeylerde aslolan cevazdır; bunlar sadece ölüm riski baskın olduğunda caiz değildir.⁴⁰ Nevevî de Taberî'nin görüşünü nakleder; ama kadının sakalını ve bıyığını almasının Şâfiiler'de müstehap olduğunu söylemeyi de ihmal etmez.⁴¹

İbn Hacer el-Askalânî'nin naklettiğine göre bazı Hanbelîler kaş aldırmanın genelde fahişelere özgü bir işaret olması halinde haram, aksi taktirde tenzihen mekruh olacağı görüşündedirler.⁴² Adevî de (1189) “kaş aldırınlar” ifadesiyle yapılan nehyin kocası vefat etmiş ya da kaybolmuş kadınlar gibi süslenmeleri yasaklanan kadınlara hamledilmesi gerektiği görüşündedir.⁴³ İbn Âbidîn (1252) yüzdeki kılların alınmasının nehyedilmesini yabancılar için süslenen kadınlara hamlelerken kocanın hoşuna gitmeyen kılların yok edilmesinin haram kılınmasının uzak ve kadınların güzelleşmek için süslenmelerinin matlup bir şey olduğunu söyler.⁴⁴

³⁹ Kādî İyâz, *İkmâlî'l-Mu'lim*, 6: 655-656; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 5: 393; Ebû Abdullah Mevvak Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kâsım Abderi Mevvâk, “et-Tâc ve'l-İklîl li-Muhtaşarı Halîl”, *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtaşarı Halîl* (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1432/2003), 7: 545-546; İbn Hacer el-Askalânî biraz önce zikredilen hususları sadece Taberî'ye nispet ederek nakletmektedir. Bk. İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 10: 462.

⁴⁰ *el-Fetâva'l-Âlemgiriyye = el-Fetâva'l-Hindiyye* (Bulak: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1310), 5: 360; *el-Mevsûatü'l-fikhiyye* (Kuveyt: Vizâratü'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 1408/1988), 11: 274.

⁴¹ Nevevî, *el-Minhâc*, 14: 332.

⁴² İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 10: 462.

⁴³ Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Mükremillâh es-Saîdî Adevî, “Hâşiyetü'l-Adevî alâ Şerhi Kifâyetü't-tâlibi'r-rabbânî”, *Kifâyetü't-tâlibi'r-rabbânî 'alâ Risâleti İbn Ebi Zeyd el-Qayrevânî*, thk. Ahmed Hamdi İmam (Kahire: Matbaatü'l-Medenî, 1407/1987), 4: 360-362.

⁴⁴ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 9: 536.

Konu bağlamında çok bariz bir örnek olduğu halde genelde itiraz edilmeyen bir örnek de “kulak deldirme”dir. Kız çocuklarının kulağının küpe takmak için delinmesinin cumhur-u fukahâya göre caiz olduğu söylenirken Hz. Peygamber’in kendi zamanında da yapıldığı bu şeye ses çıkarmamasıyla istidlal edilmektedir.⁴⁵

İbn Aşur hayvanların gözünü oymak, süslenmek maksadıyla dövme yaptırmak ya da yüzleri ateşle dağlamak örneklerini vererek “mahlukatı Allah’ın onları yarattığı amacın dışına koymanın”; gökyüzündeki yıldızların ilahlaştırılmasını, güneş ve ay tutulmalarının insanların hallerini gösteren işaretler olarak kabul edilmelerini, fitrat dini İslam’dan yüz çevirmeyi güzel göstermeyi tağyîru halkillah olarak niteler. İbn Âşûr, Allah’ın mahlukatında onun izin verdiği tasarruflarda bulunmanın ya da güzellik anlamı taşıyan tasarrufların tağyîru halkillah olmadığını söyledikten sonra “*Sünnet olmak tağyîru halkillahtandır, ancak bu sıhhi faydaları içindir. Bazı zararları gidermek için saç kestirmek ve elleri kullanmayı kolaylaştırmak için tırnakların kesilmesi de böyledir. Kulakların delinmesi de küpe takmak ve süslenmek içindir*” diyerek belki de bir çelişkiye düşmüş olmaktadır. İbn Âşûr konuyla ilgili hadislerin tevîlinin problemlili olduğunu belirttikten sonra kendi yorumunu ortaya koyar ve bu tür hadislerin gayesinin o zamanlar fahişelerin ya da müşriklerin alamet ve özelliklerinin yasaklanması olduğunu, aksi takdirde bunları yapanların lanetlenmesinin söz konusu olamayacağını belirtir. Ona göre işin özü, tağyîru halkillahın sadece şeytani bir inancın alameti kılınarak şeytana itaat anlamı taşıdığına günah olmasıdır.⁴⁶ İslam Fıkıh Akademisi’nin üyelerinden Muhyiddin Kadı da kendisine kaş almayla ilgili olarak sorulan bir soruyu İbn Âşûr’un görüşlerine katılarak cevaplandırır ve hadislerde zikredilen hususların şeriatın maksatlarından olmadığını, sıhhatine dair tartışmalara rağmen Hz. Aişe’nin saçta saç ekletmeye cevaz verdiğine dair rivayetin de bunu gösterdiğini, “iffet azlığının emaresi olma” şeklindeki nehyin illeti günümüzde ortadan kalktığı ve de kadınlar için şeytana ittiba anlamı

⁴⁵ *el-Mevsûatü’l-fıkhiyye*, 11: 272.

⁴⁶ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr* (Tunis: ed-Dârü’t-Tunisiyye, 1984), 5: 205-206.

içermeyen süslenme şekillerinden biri olduğu için kaş aldırmanın caiz olduğunu belirtir.

47

İslam Fıkıh Akademisi üyelerinden İbn İd'in, doğum kontrolü meselesine dair makalesinde, doğum kontrolünün özellikle de hükümetler ya da devletler tarafından uygulanan bir siyaset haline getirilmesinin çoğunluk tarafından caiz görülmediğini dile getirirken zikrettiği umumi deliller arasında, bunun İslam hukukunun genel prensipleri ve külli kaideleriyle çatışması vardır. Nisa 119'da tağyiru halkillaha yeltenmenin şeytanın emrettiği ve onun amellerinden bir şey olması ona göre külli bir kaide niteliği taşımaktadır. Evlilikle amaçlanan asli gayenin, beşeriyetin devamını sağlamak oluşu ve ayette değinilen tağyiru halkillahın da bu bağlamda bir şeyin Allah'ın onu yarattığı amaç dışında kullanılması anlamına gelmesi hasebiyle; doğum kontrolü ve bunun siyaset olarak benimsenmesinin tağyiru halkillah olarak görülmesi, meseleye görünüşteki değişiklikler olarak görenlerin bakış açısını aşan güzel bir yorumdur.⁴⁸

Eşkar, tüp bebek işlemleri sırasında döllemeden önce ve sonra oluşan ihtiyaç fazlası yumurtaların bilimsel deneylerde kullanılabilmesinin "Allah'ın fitratını değiştirmeme ve bilimin, şer, fesad ve yıkım için kötüye kullanılmaması" ile mukayyet olduğunu belirterek Rum 30, Nisa 119 ve Bakara 204-205. ayetlere atıf yapar.⁴⁹

Mâü'l-Ayneyn, delillerin genel olarak bedenden bir şeyi kesmenin ya da bedene bir şey ilave etmenin tağyiru halkillah olduğunu gösterdiğini; saç, tırnak ve dişlere yapılan müdahalelerin bile tağyiru halkillah bağlamında tartışıldığı bir ortamda rahim gibi hassas üreme organlarının nakline cevaz verilemeyeceğini söyler.⁵⁰

⁴⁷ Muhyiddin Kadı, "Ecvibetü Fadiletü's-Şeyh Muhyiddin Kadı", *Mecelletü'l-Mecma'i'l-fikhi'l-İslâmî* 3/2 (1987): 1238-1242.

⁴⁸ Muhammed el-Kariy İbn İd, "Mes'eletü tahdidi'n-nesl", *Mecelletü'l-Mecma'i'l-fikhi'l-İslâmî* 5/1 (1988): 324-325.

⁴⁹ Ömer Süleyman Eşkar, "el-İstifâde mine'l-ecinneti'l-mücheda evi'z-zâide ani'l-hâce fi't-tecârübi'l-ilmîyye ve ziraati'l-a'dâ", *Mecelletü'l-Mecma'i'l-fikhi'l-İslâmî* 6/3 (1990): 1949-1950.

⁵⁰ Bk. Hamdâtî Şebîhünâ Mâü'l-ayneyn, "Zirâatü'l-ğudedi't-tenâsülüyye ev zirâatü rahmi imraetin fi rahmi imraetin uhrâ", *Mecelletü'l-Mecma'i'l-fikhi'l-İslâmî* 6/3 (1990): 2025-2042.

Abdüssettar Ebu gusse, genetik verilerin kontrolü meselesinde en önemli kuralın “hilkatin değiştirilmesiyle sonuçlanacak tasarruflardan uzak durmak” olduğunu ve bunların “insanın yaratıldığı ‘aslî tabiatta’ fazlalık ve eksiklik meydana getiren” tasarruflar olduğunu söylerken insanın tabiatını “asli olan-asli olmayan” şeklinde ikiye ayırmış olmaktadır. Ona göre Nisâ 119, şer’î nasların bu tür aslî değiştirmeleri şeytanın emrine icabet etmek olarak damgaladığını göstermektedir. İnsana arız olan zarar ve eziyeti telafi etmek için ya da tedavi maksatlı değiştirmeler ise buna dahil değildir.⁵¹

Muhammed Ali Teshîrî, İslam Fıkıh Akademisi’nde klonlama meselesine değinirken, bu konuda duydukları ve okudukları her şeyin klonlamanın zararlı ve ürkütücü neticelerinden korkmaya dayalı olduğunu söyler.⁵² Klonlamaya karşı çıkanların öne sürdüğü en önemli hususlardan birinin tağyiru halkillah ve halkullaha müdahale olduğunu söyleyen Teshîrî,⁵³ Nisa 119 ile ilgili genel bir değerlendirme yaptıktan sonra klonlamanın nehyedilen tağyiru halkillahın mihenk taşlarından birisi olup olmadığı sorusunu sorar. Ona göre ayette geçen tebtîk ve tağyirle bu kelimelerin mutlak sözlük anlamlarının kastedilmiş olması mümkün değildir; Ona göre bu, şeytani değil rasyonel meşru meselelerde bile böyledir. Aksi takdirde saç kesmenin, sünnet olmanın, develerin kulaklarına alamet koymanın ya da güzelleştirmek için bedende yapılan her tağyirin haram olması gerekirdi. Teshîrî, genellemenin Allah’ın halkındaki her tağyiri ve dolayısı ile tabiatteki herhangi bir tağyiri içine alacağını; ancak hiç kimsenin tabiatteki bu tağyirleri yasaklamadığını belirtir. Dolayısıyla ona göre ayette murad edilen umum değil, tabii servetleri heder edecek şeytani ve cahili tasavvurlardan kaynaklanan hürafe mahsulü amellerdir. Teshîrî’ye göre Bahîre ve sâibeyle ilgili ayetin yanında Rum 30 da siyakıyla beraber dikkate alındığında herhangi bir tabii değişikliğe karşı çıkmanın bu ayetlere dayandırılması mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla halkallahı değiştirmeye kastedilen şeytanın ayartması ve oyalaması ile tamamlanan belli bir kısımdır. Teshîrî’ye göre herkesin korkup şiddetle karşı çıktığı klonlama bile vakıda Allah’ın tabiata koyduğu

⁵¹ Abdüssettar Ebu Gusde, “Medâ şer’iyyeti’t-tehakküm fi mu’tayâti’-verâse”, *Mecelletü’l-Mecma’i’l-fikhi’l-İslâmî* 8/3 (1994): 170-171.

⁵² “el-İstinsâh (el-Ard, et-ta’kîb, el-münâkaşa)”, *Mecelletü’l-Mecma’i’l-fikhi’l-İslâmî* 10/3 (1997): 347.

⁵³ “el-İstinsâh (el-Ard, et-ta’kîb, el-münâkaşa)”, 350-351.

tabii kanunlardan yararlanmaktadır. Klonlama, karşı çıkanların söylediği gibi Allah'ın yaratmasına müdahale etmek ya da yaratışında Allah'a meydan okumak değildir.⁵⁴

İbn Beyye, Nisa 119'da geçen "tağyiru halkillah" ifadesinin âm olduğunu ve buradaki halkın sadece tevhid ve onunla ilgili meseleler anlamında fitrat olduğunu söylemenin mümkün olmadığını savunur. Ayet ona göre bütün halkın tağyirinde âmıdır. Kur'ân'da hayvanların kulaklarının kesilmesinin şeytani bir fiil olarak yasaklanması ya da dövme yaptırma, kaş aldırma ve dişleri inceltmenin tağyiru halkillah olduğu için yasaklanması klonlamanın kendisine kıyas edilebileceği nasları oluşturmaktadır. İbn Beyye heykel ve resimlerin ya da at ve eşekleri çiftleştirilmenin de Peygamber tarafından nehyedildiğini söyleyerek bunların hepsinin fitrata müdahale olduğunu; şeriat bunları yasaklarken insanın bir başka insanın yaratılışına müdahale etmesini garipsediğini söyler. İbn Beyye'nin verdiği örneklere zahiri ve yüzeysel bir bakış açısı sergilemesi yanında İbn Mesud hadisinde meseleyi tağyiru halkillah ile alakalandırmanın da yine İbn Mesud olduğunu gözden kaçırmaktadır.⁵⁵

Abdullah İbn Münî' ilgili ayet ve hadisi zikrederek korkularını dile getirir. Ona göre klonlama gibi çalışmaların akideye ilişkin olumsuz sonuçları olacaktır. Bu tür faaliyetler Allah'ın yaratmasına müdahale ve yaratılış için konulan esasların değiştirilmesi olarak görülmelidir. Bu çalışmalar, ilhâdın kapılarını açarak zayıf imanlı kimselerin hayata tabiatçı ve ateist bir bakış açısıyla tesadüf olarak bakmaları sonucunu doğurabilecektir.⁵⁶

Abdüsselam Abbadi klonlama gibi sorunların ne kadar aşama kaydedilirse edilsin Allah'ın yaratması çerçevesinde olacağını ya da Allah'ın yarattığı kanunların istihdam edilmesi olarak görülmesi gerektiğinin açık olduğunu belirtir. Bu kanunların istihdamı ister kötü yönde ister iyi yönde olsun Allah'ın yarattığının dışında bir yaratma olmayacaktır. Abbadi'nin sözlerinden akidevi açıdan bir korkuya kapılmanın yersiz

⁵⁴ "el-İstinsâh (el-Ard, et-ta'kîb, el-münâkaşa)", 353-354.

⁵⁵ "el-İstinsâh (el-Ard, et-ta'kîb, el-münâkaşa)", 367.

⁵⁶ "el-İstinsâh (el-Ard, et-ta'kîb, el-münâkaşa)", 391.

olduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır. ona göre bu tür çalışmalar kötü çerçevesiyle Allah'ın halkını değiştirme uğraşları olarak çabaları olarak görülebilir; buna karşın iyi çerçevesiyle düşünüldüğünde Allah'ın halkını değiştirmek değil Allah'ın halkından ve koyduğu kanunlardan yararlanmaktır Abbadi'nin sözlerinden anlaşıldığı kadarıyla insanı tehdit eden bazı hastalık ve problemlerin ortadan kalkması böylece mümkün olabilecektir.⁵⁷

SONUÇ

Görüldüğü kadarıyla ayetlerde veya bazı hadislerde geçen “tağyîru halkillah” ifadesinin ne anlama geldiği üzerinde bir fikir birliği sağlanamamıştır. Kanaatimizce daha doğru olan, bu ifadenin “Allah'ın yarattığı” değil, “Allah'ın yaratışı” şeklinde anlaşılmasıdır; zira bunların ilki cüz'î bir anlama sahip olup yaratılanı yani mahlukatı ifade ederken, ikincisi küllî bir anlamla Allah'ın yaratışını ifade eder.

Biraz önce özetlemeye çalıştığımız fikhî örnekler, bu iki farklı anlamlandırma arasındaki ince ve belirsiz farkın, İslam âlimlerinin kafasını belli ölçüde karıştırdığını göstermektedir. Tağyiru halkillahın bu iki anlam arasındaki fark vurgulanmadan bazı fiillerinin yasaklanmasının illeti olarak benimsenmesi bu kafa karışıklığında etkili olmuştur.

İlk önce tağyîru halkillahın bir illet olarak benimsenmesi, daha sonra ise “ama” denilerek, “Allah izin verdiği”, “aslî olmayan” ve “kalıcı olmayan” gibi ifadelerle bu illetin dikkate alınmadığı örneklerin izah edilmeye çalışılması; üstelik bu “rağmen” örneklerin sayısının hiç de az olmayışı, mevcut talili de şüpheli hale getirmektedir.

Bu fikir ayrılığı ve kafa karışıklığının belki de en önemli sebebi, Allah'ın yaratışının mahiyetinin ve buna bağlı olarak da aynı şekilde “Allah'ın yarattığı” ifadesinin; yani Allah'ın neyi yaratıp neyi yaratmadığının anlaşılabilmesidir. Allah'ın her şeyi ya da her bir zerreyi bizzat ve teker teker yarattığı inancı, mahlukatta yapılacak en ufak değişikliklerin bile şüpheyle karşılanmasına yol açmış; ya da mahlukatta değişiklik

⁵⁷ “el-İstinsâh (el-Ard, et-ta'kîb, el-münâkaşa)”, 405.

yapmamak bir asılmış gibi kabul edilip yapılacak değişikliklerin naklî bir delile sahip olması gerekli görülmüştür.

Bu bağlamda “cinsiyet değiştirmenin”, “dövme yaptırmanın” ya da göreceli ve abartılı bir güzellik anlayışıyla burun ve dudak estetiği yaptırmanın Allah’ın yaratışını değiştirmek anlamına geleceği üzerinde belki de bütün müslümanlar fikir birliğine varacaktır.

Bu mukabil, Korn kutaneum (Resim 1), Kurt adam sendromu (Resim 2), Neurofibromatosis (Resim 3), Noma (Resim 4), Macroductyly (Resim 5), Progeria (Resim 6), Epidermodysplasia (Resim 8), Maggo Infestation (Resim 9), Polymelia (Resim 10), Diprosopus (Resim 11), Haemangioma (Resim 12, 13, 14) gibi anormallikleri gerek Allah’ın yarattığı bir şey olarak gerekse Allah’ın yaratışı olarak görmek imkansız gibi görünmektedir.

Kaş aldırmanın hâlâ tağyîru halkillah bağlamında tartışılabilmesi, buna mukabil ense tıraşının bu bağlamda hiç kimsenin aklını kurcalamaması çok ilginçtir. Yeryüzündeki herhangi bir ağacı yerinden söküp başka bir yere dikmekte hiç kimse bir beis görmezken, enseden alınan saç tellerinin dökülme olan yerlere dikilmesinin yine tağyîru halkillah ile bir şekilde alakalandırılması aynı şekilde ilginçtir.

Sonuç itibariyle, insanın veya diğer canlıların varlığı, varlığının devamı ve kemalinde oluşan herhangi bir anormallik, arıza, hastalık ve eksilmenin özellikle de cüz’î anlamda Allah’ın yarattığı bir şey ya da Allah’ın yaratışı olarak görülmesi makul görünmemekte.; dolayısıyla bunlara yapılacak estetik cerrahi müdahalelerin tağyîru halkillah olduğu iddiasıyla dini bir yasağa konu edilmesi yanlış olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, bu, bazıları tarafından tağyîru halkillah olarak değerlendirilip yasaklanan fiillerin; böyle olmadıkları için mutlak olarak caiz oldukları şeklinde de anlaşılmamalıdır. Tağyîru halkillahın bir şeyin tahrîminde illet oluşunun reddedilmesi; o şeyin tahrîmi için başka illetlerin bulunmadığı anlamına gelmez.

KAYNAKÇA

- Adevî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Mükremillâh es-Saîdî. “Hâşiyetü'l-Adevî alâ Şerhi Kifâyetü't-tâlibi'r-rabbânî”. *Kifâyetü't-tâlibi'r-rabbânî 'alâ Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî*. Ahmed Hamdi İmam. Kahire: Matbaatü'l-Medenî, 1407/1987.
- Begavî, Muhyissünne Ebû Muhammed el-Hüseyn b Mes'ud. *Me'âlimü't-tenzîl*. 8 Cilt. Riyad: Daru Taybe, 1414/1993.
- Çeker, Orhan. “Hünsâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18: 491-492. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Ebu Gudde, Abdüssettar. “Medâ şer'iyeti't-tehakküm fî mu'tayâti'-verâse”. *Mecelletü'l-Mecma'i'l-fikhi'l-İslâmî* 8/3 (1994): 165-178.
- el-Fetâva'l-Âlemgîriyye = el-Fetâva'l-Hindiyye*. 6 Cilt. Bulak: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1310.
- “el-İstinsâh (el-Ard, et-ta'kîb, el-münâkaşa)”. *Mecelletü'l-Mecma'i'l-fikhi'l-İslâmî* 10/3 (1997): 313-423.
- el-Mevsûatü'l-fikhiyye*. 45 Cilt. Kuveyt: Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1408/1988.
- Eşkar, Ömer Süleyman. “el-İstifâde mine'l-ecinneti'l-mücheda evi'z-zâide ani'l-hâce fî't-tecârübi'l-ilmîyye ve ziraati'l-a'dâ”. *Mecelletü'l-Mecma'i'l-fikhi'l-İslâmî* 6/3 (1990): 1945-1951.
- Hâzin, Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm. *Lübâbü't-te'vîl fî me'âni't-tenzîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1425/2004.
- Hın, Mustafa - Buga, Mustafa el- - Şerbeci, Ali eş-. *el-Fikhü'l-menheci ala mezhebi'l-İmam eş-Şafîi*. 3 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1989.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî. *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. Thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz. 13 Cilt. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1423/2003.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunis: ed-Dâru't-Tunisiyye, 1984.
- İbn Atiyye el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdîrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâtî. *el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1423/2002.

- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Fetħu'l-bârî bi-şerħi Şahîhi'l-Buħârî*. Thk. Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz, Muhammed Fuad Abdülbâkî. 13 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1989.
- İbn İd, Muhammed el-Kariy. "Mes'eletü tahdîdi'n-nesl". *Mecelletü'l-Mecma'i'l-fikhi'l-İslâmî* 5/1 (1988): 319-342.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebü Abdullah Şemseddin Muhammed. *Şifâü'l-alîl fî mesâili'l-kazâ ve'l-kader ve'l-hikme ve't-ta'lîl*. Thk. el-Hasânî Hasan Abdullah. Kahire: Mektebetü Dârü't-Türâs, 751.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer. *Tefsîrü'l-Ķur'âni'l-'azîm*. Thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed v.dğr. 15 Cilt. Kahire: Müessesetu Kurtuba & Mektebetü'l-Evladi's-Şeyh li't-Türas, 1421/2000.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî. *el-MuĶaddimâtü'l-mümehhedât*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 520.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim. *Mecmûatü'r-resâil ve'l-mesâil*. 5 Cilt. b.y.: Lecnetü't-Türasi'l-Arabi, ts.
- Kadı, Muhyiddin. "Ecvibetü Fadîletü's-Şeyh Muhyiddin Kadı". *Mecelletü'l-Mecma'i'l-fikhi'l-İslâmî* 3/2 (1987): 1177-1304, 1315-1316.
- Kâdî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî. *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'idü Müslim*. 9 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.
- Karâfî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mısırî el-. *ez-Zahîre*. Thk. Muhammed Bû Hubze. 14 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1994.
- Kurtubî, Ebü Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi' li-ahĶâmi'l-Ķur'ân*. 20 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1358/1939.
- Mâtürîdî, Ebü Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkindî. *Te'vilâtü'l-Ķur'ân*. Thk. Ertuğrul Boynukalın v.dğr. 18 Cilt. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2006.
- Mâü'l-ayneyn, Hamdâtî Şebîhünâ. "Zirâatü'l-ğudedi't-tenâsüliyye ev zirâatü rahmi imraetin fî rahmi imraetin uhrâ". *Mecelletü'l-Mecma'i'l-fikhi'l-İslâmî* 6/3 (1990): 2025-2042.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-. *el-Hâvi'l-kebîr*. Thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz. 18 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414/1994.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

- Mevvâk, Ebû Abdullah Mevvak Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kâsım Abderi. "et-Tâc ve'l-İklîl li-Muhtaşarı Hâlîl". *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtaşarı Hâlîl*. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1432/2003.
- Nesefî, Ebü'l-Muîn Meymun b. Muhammed b. Muhammed el-Hanefî. *Tebşiratü'l-edille fî usûli'd-dîn*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1993.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-. *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*. Thk. Muhammed Necîb el-Mutî'î. 23 Cilt. Cidde: Mektebetü'l-İrşâd, ts.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-. *el-Minhâc = Şahîhu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1417/1996.
- Râzî, Ebu Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-. *Mefâtîhu'l-ğayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1401/1981.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-Keşf ve'l-beyân*. Thk. Muhammed İbn Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1422/2002.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali eş-. *Neylü'l-evtâr min esrâri Münteķa'l-aḥbâr*. Thk. Muhammed Subhi Hasan Hallâk. 16 Cilt. Demmâm: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1427/2006.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî et-. *Câmi'u'l-beyân 'ante'vîli âyi'l-Ḳur'ân*. Thk. Abdullah b. Abdülmühsin et-Türkî. 26 Cilt. Cîze: Hicr, 1422/2001.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî el-. *el-Vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*. 2 Cilt. Dîmeşk: Dâru'l-Kalem, 1415/1995.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Şer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38: 539-542. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Zemaşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-. *el-Keşşâf 'an ḥakâ'iki ğavâmiẓi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eḳâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. Thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz. 6 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1418/1998.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

THE CREATION OF CATTLE IN THE HOLY QUR'AN

Prof. Dr. Nageeb Ali Abdullah Al-Soudi

Professor of Arabic Linguistics, Dean of the Yemen Academy of Arabic Language, Yemen

E-mail: alsoudi2019@gmail.com

ABSTRACT

One of the things that haunt human thinking is the issue of how creation began, and how the creation grew up: A question that has been and is still frequently asked by mankind over the ages. Allah the Almighty, the creator of this mankind, did not leave this question vague from people's perception and intelligence; rather He made it within reach if people work their mind and intelligence, and follows the orders of Allah. Yes, Allah has drawn to mankind the road map that they should walk accordingly, to reach their goal, to fulfill their desire for knowledge and to reach the truth of things. He set to people the supreme goals, the milestones, and guide people to the right path to reach these goals, and among these goals and objectives to know is how Allah began creation. The holy Qur'an is the book of Allah and His words to mankind are full with many verses indicating that it is the book of Allah which details everything, a book whose wonders do not expire and that seekers for knowledge bewildered with. Allah says: "(to Prophet Mohammed) tell them to walk on earth and see how the creation began" The Spider chapter, verse no 20. Yes, with this verse, Allah sharpens the vitality of human kind to go and walk in search of how creation began. He has implicitly or explicitly set to them the way and the goals that can be reached according to a clear scientific method. He sometimes mentions the beginning and another time mentions the end, which in all this guides the man and patted on his shoulders, saying to him: Go on to arrive and search to discover. Many of the issues referred to in the verses of the Qur'an, and encourage researchers and scientists to walk steadily according to scientific evidence to reach knowledge and the essence of facts. One of these issues is the creation of cattle. This research comes as a contribution to the manifestation of truth; to open the door wide for scientists and researchers to continue to reach the truth. It comes to answer many questions such as: What cattle mentioned by Allah the Almighty in the Qur'an? Where were these cattle created? When were they created? And how were they created? May Allah guide us to reveal a truth in the Qur'an whose facts never ends?

With Allah blessings,,,

خلق الأنعام في القرآن الكريم

أ . د / نجيب علي عبدالله السوداني

أستاذ اللغويات العربية

عميد الأكاديمية اليمنية للغة العربية

ملخص البحث

من الأشياء التي تؤرق تفكير الإنسان قضية كيف بدأ الخلق؟ وكيف نشأ؟ سؤال كان يتردد وما زال يتردد على البشرية على مر الدهور والعصور

ولم يترك الله سبحانه وتعالى خالق هذه البشرية هذا السؤال مبهما غائبا عن إدراكها ومجال تفكيرها، بل جعله في متناول يدها إن هي أعملت عقلها وتفكيرها، وإن هي اتبعت أوامر خالقها وبارئها.

نعم، لقد رسم الله لهذه البشرية خارطة طريقها التي ينبغي عليها أن تسير وفقها، لتصل إلى هدفها، ولتحقق رغبتها في المعرفة والوصول إلى حقيقة الأشياء

لقد خط لها أهدافها العليا، وحدد لها معالمها، وأرشدنا إلى الطريق القويم للوصول إلى هذه الغايات وهذه الأهداف، ومن ضمن هذه الغايات وهذه الأهداف معرفة كيف بدأ الله الخلق؟ إن القرآن الكريم كتاب الله وكلامه للبشرية ليزخر بالعديد من الآيات الدالة على ذلك فهو كتاب الله الذي فيه تفصيل كل شيء، وهو الكتاب الذي لا تنقضي عجائبه ولا يشبع منه العلماء.

يقول الله تعالى: " قل سيروا في الأرض فانظروا كيف بدأ الخلق " العنكبوت 20

نعم، بهذه الآية الكريمة يشحذ الله همة الإنسان للانطلاق والسير بحثا عن كيفية بدء الخلق، وقد رسم له الله الطريق، وحدد له الأهداف والغايات التي يمكن أن يصل إليها وفق منهج علمي واضح المعالم، بالتصريح تارة وبالتلميح تارة أخرى، حينما يذكر البدء وحينما آخر يذكر الختام، وهو في كل ذلك يرشد الإنسان ويربب على كنهه قائلا له: تقدم لتصل وابتح لتكتشف.

كثيرة هي القضايا التي تشير إليها آيات القرآن الكريم، وتشجع الباحثين والعلماء على السير العلمي الرصين للوصول إلى معرفتها، ومعرفة حقائقها من هذه القضايا قضية خلق الأنعام.

ويأتي هذا البحث ليساهم في تجلية الحقيقة والكشف عنها وفتح الباب واسعا أمام العلماء والباحثين لمواصلة السير للوصول إلى الحقيقة، يأتي ليجيب على تساؤلات عديدة مثل: ماهي الأنعام التي ذكرها الله سبحانه وتعالى في القرآن الكريم؟ وأين خلقت هذه الأنعام؟ ومتى خلقت؟ وكيف خلقت؟

أسأل الله أن يوفقنا إلى الكشف عن حقيقة من حقائق القرآن التي لا تنفذ

و الله الموفق،،،

مقدمة :

قضية بدء الخلق من القضايا الكبرى التي شغلت و مازالت تشغل العلماء و الباحثين عن الحقيقة ، فالجميع يتساءل :

كيف بدأ الخلق ؟

كيف بدأ خلق الكون و الإنسان و الحيوان و النبات ؟

و متى بدأ الخلق ؟

و أمام هذه الأسئلة كثرت الإجابات ، وتعددت الافتراضات ، وتتنوع النظريات ، وشرق العلماء و غربوا ، فظهرت لدينا نظرية الانفجار العظيم لتفسر لنا كيف بدأ خلق الكون ، وظهرت نظرية دارون في التطور محاولة التنظير لكيفية بدء خلق الإنسان و تطوره .

وستبقى البشرية تضرب خبط عشواء ما دامت تبحث عن إجابات على أسئلتها بعيدا عن كتالوج الصانع و كتاب الخالق المبدع ، ألا وهو القرآن الكريم الذي هو كتاب الله و كلامه إلى خلقه ، وكتالوج حياتهم ودليلها ، سيبقى هذا الكتاب هو المرجع لهذه البشرية ، والمجيب عن أسئلتها و استفساراتها .

ولذلك يأتي هذا البحث منطلقا من هذه القاعدة ليحاول الاجابة عن جزء من سؤال الخلق ، ذلك الجزء المرتبط بخلق نوع من الكائنات المرتبطة بحياة الإنسان منذ اللحظة الأولى التي خلق فيها ، ألا وهي الأنعام .

لن يتعرض هذا البحث لقضية خلق الإنسان لكنه ستعرض لقضية خلق الأنعام محاولا الإجابة عن أسئلة محورية ، هي :

كيف خلقت الأنعام ؟

و متى خلقت هذه الأنعام ؟

و أين خلقت ؟

و متى وجدت على الأرض ؟

وكيف وجدت ؟

و ما الغاية من خلقها ووجودها ؟

و ما هي الأدلة و البراهين التي تثبت إجاباتنا على هذه الأسئلة الأساسية ؟

ثم نخرج بعد بيان هذه الإجابات ببعض التوصيات التي من شأنها تعزيز نتائج البحث و إثباتها

وقبل الخوض في تفاصيل البحث و أسئلته يجدر بنا البدء بالتاكيد على ما قرره الأستاذ بديع الزمان سعيد النورسي أثناء غجابه على سؤال : إن " كتاب مبین " على قول هو القرآن الكريم ، فهذه الآية تبين أنه ما من رطب و لا يابس إلا وهو في القرآن الكريم ، أتراه كذلك ؟

فيجيب الأستاذ قائلا : " نعم ، إن في القرآن كل شيء ، ولكن لا يستطيع كل واحد أن يرى فيه كل شيء ، لأن صور الأشياء تبدو في درجات متفاوتة في القرآن الكريم . فأحيانا توجد بذور الشيء أو نواه ، و أحيانا مجمل الشيء أو خلاصته ، و أحيانا دساتيره ، و أحيانا توجد عليه علامات . ويرد كل من هذه الدرجات إما صراحة أو إشارة أو رمزا أو إبهاما أو تنبيها . فيعبر القرآن الكريم عن أغراضه ضمن أساليب بلاغته ، وحسب الحاجة ، وبمقتضى المقام و المناسبة " الكلمات 279

وفيما يخص موضوعنا نجد أن القرآن الكريم قد فصل لنا الأمر من جميع جوانبه على النحو الآتي :

أولا : الأنعام أصناف محددة من المخلوقات حددها القرآن الكريم تحديدا دقيقا في أكثر من موضع :

- نكرها مجملة في سورة الزمر : " خلقكم من نفس واحدة ثم جعل منها زوجها و أنزل لكم من الأنعام ثمانية أزواج يخلقكم في بطون أمهاتكم خلقا من بعد خلق في ظلمات ثلاث ذلكم الله ربكم له الملك لا إله إلا هو فأنى تصرفون " الزمر 6
 - ثم فصلها في سورة الأنعام : " ثمانية أزواج من الضأن اثنين و من المعز اثنين قل آلذكرين حرم أم الانثيين أما اشتملت عليه أرحام الأنثيين نبئوني بعلم إن كنتم صادقين و من الإبل اثنين و من البقر اثنين " الأنعام 143، 144
- ثانيا : الأنعام مخلوقات خلقها الله بيديه :

قال تعالى : " أولم يروا أنا خلقنا لهم مما عملت أيدينا أنعاما فهم لها مالكون " يس 71 وهي المخلوقات الوحيدة إلى جوار آدم عليه السلام التي يشير القرآن الكريم صراحة إلى أن الله سبحانه وتعالى عملها بيديه ، ففي حق آدم يقول الله سبحانه وتعالى : " يا أبليلس ما منعك أن تسجد لما خلقت بيدي أستكبرت أم كنت من العالين " ص 75

ولم يذكر القرآن الكريم أن الله خلق بيديه سوى هذين المخلوقين " آدم ، الأنعام " ، وفي ذلك إشارة واضحة إلى أهمية الأنعام ، وقد اجتمعت مع الناس في الذكر في أكثر من موضع : " مما يأكل الناس و الأنعام " يونس 24 ، " ونسقيه مما خلقنا أنعاما و أناسي كثيرا " الفرقان 49 ، " متاعا لكم ولأنعامكم " النازعات 33 ، عبس 32 .

ثالثا : الأنعام خلقت قبل خلق آدم عليه السلام :

و الدليل على ذلك أن إبليس عليه لعنة الله كان يعلم وجودها فلما استكبر عن السجود
لآدم وطرده الله من رحمته أقسم بين يدي الله عز وجل " لأضلنهم و لأمنينهم و لأمرنهم فليبتكن آذان
الأنعام " النساء 119

وهذه إشارة إلى وجود الأنعام قبل وجود آدم ، ومعرفة إبليس بوجودها .

رابعا : الأنعام أنزلت من السماء مع نزول آدم عليه السلام :

جاء ذلك في إشارة في سورة الزمر ، حيث يقول الله سبحانه وتعالى : " خلقكم من
نفس واحدة ثم جعل منها زوجها و أنزل لكم من الأنعام ثمانية أزواج يخلقكم في بطون إمهاتكم خلقا
من بعد خلق في ظلمات ثلاث " الزمر 6 .

و هنا نلاحظ أن الترتيب الزمني في الآية على النحو الآتي : خلق آدم عليه السلام
ثم خلق حواء منه ثم إنزال الأنعام ثم جاء التناسل بعد ذلك لذرية آدم بعد هبوطه هو وزوجه و معهم
الأنعام إلى الارض .

خامسا : أمتن الله على عباده بأن جعل لهم الأنعام و جعلها حلالا لهم :

حيث يقول الله عز وجل : " الله الذي جعل لكم الأنعام لتركبوا منها و منها تأكلون
" غافر 79 .

" فاطر السموات و الأرض جعل لكم من أنفسكم أزواجا و من الأنعام أزواجا
يذروكم فيه " الشورى 11 .

" و الأنعام خلقها لكم فيها دفاء و منافع و منها تأكلون " النحل 5

وجعلها الله سبحانه وتعالى رديفة لنعمة البنين : " و أمدكم بأنعام و بنين " الشعراء

133

سادسا : جعل الله المناسك للناس ليذكروه على ما رزقهم من بهيمة الأنعام :

يقول تعالى : " ولكل أمة جعلنا منسكا ليذكروا الله على ما رزقهم من بهيمة الأنعام "

الحج 34

بل و جعل الله الحكمة من الحج في أن يشهد الناس منافع لهم ، ويذكروا الله على ما
رزقهم من بهيمة الأنعام ، فقال عز من قائل محدد الحكمة من الحج : " ليشهدوا منافع لهم ويذكروا
الله في أيام معلومات على ما رزقهم من بهيمة الأنعام " الحج 28 .

أما من حيث فوائد الأنعام للإنسان فقد تحدث القرآن الكريم في كثير من الآيات عن فوائد
الأنعام ، فالأنعام وحدها هي التي يحل للإنسان أن يأكل من لحمها ، ويشرب من لبنها ، و يلبس من
صوفها و جلودها .

والأنعام هي التي يجب على الإنسان الزكاة عليها دون غيرها من الدواب ، و لا تجوز الأضحية إلا منها .

وعليه : مما سبق نستطيع افتراض الآتي :

الأنعام خلقت قبل خلق آدم ، في الجنة أو في السموات ، ثم أنزلت مع آدم لتكون رزقا له يستعين بها في حياته

ولذلك تختلف الأنعام عن غيرها من الدواب الموجودة على الأرض في كثير من الخصائص

يوصي الباحث الباحثين و مراكز البحث العلمي القيام بعمل دراسة متخصصة للأنعام يتم من خلالها دراسة الخارطة الجينية لهذه الأنعام ، و مقارنتها مع الخارطة الجينية لعدد من الدواب ، ومعرفة الجينات التي تميز الأنعام عن غيرها من الدواب ، وكذا معرفة الجينات التي تشترك فيها مع الإنسان ، وكيف يمكن لجينات الأنعام أن تؤثر إيجابا على صحة الإنسان و قدرته على التناسل .

و الله الهادي إلى سواء السبيل ،،،

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

HADITHS ABOUT FIRST CREATION AND THEIR CRITICS İLK YARATILIŞ İLE İLGİLİ RİVAYETLER VE BU RİVAYETLERİN DEĞERİ

Assoc. Prof. Dr. Necmettin ŞEKER

Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Faculty of Theology, Kahramanmaraş, Turkey
E-mail: nseker38@hotmail.com

ABSTRACT

The subject of “first creation” has always been discussed by people since history. This issue has been dealt with and interpreted in different dimensions in both divine and human religions. Modern science also puts forward some theses on this subject. In this issue, many theories have been developed in the basic sources of Islamic religion. Some of them was based some hadiths of the Prophet. The place of these narrations in the hadith sources, the value of knowledge and the religious basis is an important issue that needs to be addressed. In this study, these narrations will be evaluated in all aspects. First, when and how these narrations emerged and whether they belong to the Prophet will be determined. Then, the answers to questions such as the value of these narratives in religion, by whom they are more important and whether they overlap with science will be sought.

Keywords: Creation, Religion, Hadith, İnterpretation

ÖZET

“İlk yaratılan varlık” konusu, tarihten bugüne hep insanlar tarafından tartışıla gelmiştir. Bu konu, hem ilahî hem de beşeri dinlerde değişik boyutlarıyla ele alınmış ve yorumlanmıştır. Modern bilim de bu konuda bazı tezler ileri sürmektedir. İslâm dininin temel kaynaklarında da bu konu ile ilgili birçok teori geliştirilmiştir. Bunlardan bazıları Hz. Peygambere nispet edilen birtakım rivayetlere dayandırılmıştır. Bu rivayetlerin hadis kaynaklarındaki yeri, bilgi değeri ve dinî dayanağı üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Bu çalışmada söz konusu rivayetler bütün yönleriyle ele alınarak değerlendirilecektir. Önce bu rivayetlerin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı ve Peygambere ait olup olmadığı tespit edilecek, daha sonra da bu rivayetlerin dindeki değeri, kimler tarafından daha çok önemsendiği ve bilimle örtüşüp örtüşmediği gibi soruların cevapları aranacaktır.

Anahtar kelimeler: Yaratılış, Din, Hadis, Yorum.

GİRİŞ

İslam inancına göre Allah ezeli ve ebedi bir varlıktır. Varlığının başlangıcı ve sonu yoktur, zatıyla sıfatlarıyla ve isimleriyle sonsuzdur. Onun her şeyden münezzeh olan zatının dışındaki her şey mahlûk olup kendisi tarafından var edilmiştir. “Allah her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeye gücü yetendir” ayeti¹ başta olmak üzere Kur’an bu hususa çokça dikkat çeker.² Onun varlığının, birliğinin ve büyüklüğünün en önemli delili yarattığı

¹ Bakara, 2/20; Ali İmran, 3/26; En’am, 6/ 73,101; Araf, 7/ 54.

² Ali İmran, 3/26; En’am, 6/ 73,101; Araf, 7/ 54.

varlıklardır. Allah'ın ilminin, iradesinin, kudretinin, sanatının, ... hülasa bütün esma ve sıfatının en açık tecellileri yarattığı varlıklarda tezahür etmektedir. Yaratılıştaki nizam ve intizam, tertip ve düzen, eşsiz harikalık, Onun sanatının ve kudretinin azametini göstermektedir.

İslam inancına göre canlı-cansız bütün varlıkların hatta ölümün ve hayatın yaratıcısı Allah'tır.³ Kur'an'ın ilk emri olan "Yaratan rabbinin adıyla oku!" ayetinde⁴ Allah'ın yaratma fiiline vurgu yapılması, onu tanımanın en önemli delillerinden birisinin belki de birincisinin yaratıcılık vasfı olmasındandır. Diğer taraftan insanın ilahî güç ve kuvvet karşısındaki acizliğinin, dolayısıyla da kulluğunun en bariz göstergesi de yine Allah'ın yaratıcı sıfatıdır. "Ben cinleri ve insanları sadece bana kulluk yapınlar diye yarattım" ayeti⁵ bunu en veciz şekilde ifade etmektedir.

Yaratma fiili Kutsal kitabımız Kur'an'da her birisi farklı bir yaratma biçimine işaret eden ibda, ihtira, inşa, ca'l, icat, hilkat ve sanat masterlarının değişik iştikaklarıyla ifade edilmiştir.⁶

Kur'an'da Allah'ın yaratıcılığına işaret eden yüzlerce ayet mevcuttur.⁷ Bu ayetlerde, başta insan olmak üzere evrenin, göklerin, yeryüzünün, dağların, denizlerin, ağaçların, hayvanların, bitkilerin hülasa canlı-cansız bütün mevcudatın Allah tarafından var edilip insanoğlunun hizmetine sunulduğu anlatılır. Ancak bunların kategorik bir tasnifi yoktur. Öncelik sıralaması da belli değildir. Yani önce gökler mi yaratıldı? Yeryüzü mü yaratıldı? Ya da bunlardan önce başka bir varlık mevcut muydu? Bu hususların hiç birisi açık değildir. Kur'an'da açıkça ifade edilen hususlardan birisi insanın topraktan,⁸ cinlerin de ateşten yaratıldığıdır.⁹ Her ne kadar "her şeye sudan hayat verdik"¹⁰ ve "insan neyden yaratıldığına bir bakıversin, o, fişkırap çıkan bir sudan yaratıldı"¹¹ ya da "İnsan, kendisini bir damla sudan yarattığımızı görmedi mi...?"¹² gibi ayetlerde suya atıfta bulunuluyor ve insanın yaratılış safhaları tek tek sıralanıyor¹³ ise de ontolojik olarak varlığın aslının ne olduğu ve nasıl var edildiği tam açık değildir.

Sadece zamanlama olarak semavatın ve arzın altı günde yaratıldığına işaret edilmiş,¹⁴ insan olarak da ilk var edilen kişinin Hz. Âdem olduğu ifade edilmiştir. Ancak

³ Bu husus Mülk suresinin 2. Ayeinde "...ölümü ve hayatı yaratan.." şeklindeki ifade edilmiştir.

⁴ Alak, 1,2.

⁵ Zariyat, 51/56.

⁶ Her birisi ayrı bir araştırmanın mevzuu olabilecek söz konusu yaratma biçimleri birinci dereceden konumuz olmadığı için bu konuda detaya girmeyeceğiz.

⁷ Bu konuda bkz. el-Mu'cemu'l-mufehres ...

⁸ Rahman, 55/ 14.

⁹ Rahman,55/15.

¹⁰ Enbiya, 30.

¹¹ Tarık, 5, 6.

¹² Yasin, 77.

¹³ İlgili Kur'an ayeti şöyledir: "Andolsun biz insanı çamurdan (süzülmüş) bir hülasadan yarattık. Sonra onu (Hz. Âdem'in nesli olan) insanı sarp ve metin bir karargâhta (rahimde) bir nutfe (zigot) yaptık. Sonra o nutfeyi alaka (yapışan şey) hâline getirdik, derken o alakayı mudga (bir çiğnem et) yaptık, o bir çiğnem eti kemik(ler)e çevirdik (ve) o kemiklere de et (kaslar) giydirdik. Sonra onu başka yaratılışla inşa ettik (can verdik, konuşma verdik)..." Mü'minin, 23/12-14.

¹⁴ Araf, 7/54.

yine Kur'an'da Hz. Âdemden önce başta melekler ve İblis olmak üzere mahiyetini ve keyfiyetini bilemediğimiz canlıların yaratıldığına zımnem işaret edildiğini görmekteyiz.¹⁵ Allah'ın yaratma fiilinin ilk olarak ne zaman, nerede ve nasıl başladığı konusunda Kur'an bize açık ve kesin bilgi vermese de bu yaratmanın başlangıçtan bu yana, her an ve her lahzada devam ettiğine işaret edilmektedir.¹⁶ Kur'an'da işaret edilen bir başka husus da her şeyin bir gün mutlak olarak yok olacağı gerçeğidir.¹⁷

Kur'an'da vurgulanan önemli bir husus da mahlûkatın her birisinin, yaratılış gayelerine işaret edilmesidir. Kısaca Kur'an'a göre hilkatin gayesini¹⁸ dört madde halinde belirleyebiliriz:

1. Allah'ın varlığına, birliğine ve büyüklüğüne, delalet,¹⁹
2. Allah'ı tesbih,²⁰
3. İlahî nizam ve intizamın sağlanması,²¹
3. İnsana hizmet.²²

1. İlk Yaratılan Varlık

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi her ne kadar Kur'an'da yaratılışın değişik boyutlarına işaret ediliyor ise de bizim cevabını ardağımız ilk yaratılan varlığın ne olduğu ve nasıl yaratıldığı konusunda açık bir ifade veya ipucu mevcut değildir. Bu durumda konu ile ilgili olarak dinin temel bilgi kaynaklarının ikincisi olan hadis kaynaklarına müracaat edeceğiz.

Bir bakıma Kur'an'ın açılımı olup, muhteva bakımından çok daha geniş bir alana sahip olan hadislerde de Kur'an'dakine paralel olarak mevcudatın yaratılışına değişik boyutlarıyla işaret edilmektedir. Ancak burada da ilk yaratılan varlığın ne olduğu ve nasıl var edildiği konusunda bir iki istisna hariç, temel hadis kitaplarında neredeyse hiç sahih bir rivayetin yer almadığını peşinen ifade etmek durumundayız. Ne Hz. Peygamber'den ne de sahabeden bu konuda açık, anlaşılır ve ikna edici bir bilgi gelmemiştir.

Ancak ne gariptir ki erken dönemlerden itibaren, hadis adı altında, ilk yaratılan varlığın ne olduğunu açıkça ifade eden birçok rivayet dillerde dolaşmaya başlamıştır. Mevcut bilgiler, kahir ekseriyeti itibariyle:

1. Halk arasında dolaşan (meşhur) rivayetleri ihtiva eden eserlerde,

¹⁵ Mesela Allah'ın meleklerle ve İblise, yeryüzüne bir halife yaratacağını haber verip, ona secde etmelerini emretmesi, insandan önce meleklerin ve şeytanın var olduğunu göstermektedir.

¹⁶ Rahman, 55/29.

¹⁷ Rahman, 55/ 26, 27.

¹⁸ Tasavvuf ve mevzuat kitaplarında çokça yer alan "Ben gizli bir hazine idim. Beni bilsinler/ tanısınlar diye mahlûkatı yarattım" şeklindeki rivayet tam da bunu özetlemektedir.

¹⁹ Fussilet, 41/ 9, 10, 12; Enbiya, 21/ 30.

²⁰ Bkz. Hadid, 57/ 1; Saf, 61/1

²¹ Rahman, 7.

²² Hac, 22/65.

2. Mevzu rivayetleri (uydurma hadisleri) bir araya toplayan kitaplarda,
3. Bazı tasavvuf kitaplarında yer almaktadır.

Hassaten erken dönem tasavvuf erbabından bazı sufilere nispet edilen bu sözler zamanla hadis formuna sokularak nakledilmiştir. Bu rivayetler hadis midir? Söz konusu sufilere kendi görüşleri midir? Başka kültürlerden mi devşirilmiştir? Bu konu da muğlak kalmıştır.²³ Ancak muğlak olmayan bir husus vardır ki o da senedi Hz. Peygambere kadar gidemediği halde zamanla hadis telakki edilen bu rivayetler, çoğunlukla tasavvuf erbabı tarafından keşfe²⁴ dayandırılarak sahih kabul edilmiştir. Oysa böyle bir bilgi elde etme yöntemi tasavvuf dışında Kelam, Fıkıh, Tefsir ve Hadis gibi İslami ilimlerin hiç birisinde kesin bir bilgi kaynağı olarak kabul görmemiştir. Bu tür bilgi elde etme metotları, hadislerin Hz. Peygambere nispetinde de makbul bir yöntem olarak kabul görmemiştir. Bu kanalla gelen rivayetlerin velev ki manaları doğru da olsa, hatta Kur'an ve sahih sünnete muvafık da olsa, Hz. Peygambere kadar ulaşan muttasıl senet zincirleri olmadığı için hadis usulü kriterleri açısından mevzu kabul edilmektedirler.

Böyle olmasına rağmen, keşfe dayalı bu tür rivayetler, oldukça erken dönemlerden itibaren dillendirilip tedavüle sokulmuştur. Mesela bu tür rivayetlerle temellendirilen “aslu'l-halk nur-u Muhammedî'dir” sözünü ilk kullanan hicri 3. asırda yaşamış olan Zunnun-ı Mısri (245) olmuştur. Daha sonra onun talebesi Sehl Tusterî (283), bu görüşü kendi talebesi İbn Selim'e telkin etmiş, o da bunu sistemleştirerek “Selimiye” ekolünü kurmuştur.²⁵ Ancak bu teoriyi sufi çevrelerde asıl yayan kişinin Hallac-ı Mansur (303) olduğu söylenir.²⁶ İleriki dönemlerde İmam Sühreverdî, İbn Arabî, Abdulkadir Cîlî, İmam Rabbânî, Mevlana ve diğerleri eserlerinde bu düşüncüyü abartılı bir şekilde tevellere tabi tutarak yorumlamışlardır. Öyle ki bu telakkiler, halkın diline bile düşmüş, yeri geldiğinde şiirlere malzeme olmuştur. Hatta bu rivayetler üzerine müstakil kitaplar²⁷ ve şerhler yazılmıştır.²⁸ Dahası, bu yorumlar başta İbn Arabî olmak üzere bazı felsefî ve tasavvufî ekoller tarafından doktrin haline getirilmiştir. Mesela “akl-ı evvel”, akl-ı küllî ve “nur-u Muhammedî” “hakikat-ı Muhammediye” anlayışları bu rivayetlerle temellendirilen telakkilerden birkaçıdır.

Bu tür rivayetler sadece sünnî tasavvufta değil, başta Şia olmak üzere ehl-i sünnet dışı birtakım batınî oluşumlarda da revaç bulmuş ve abartılı tevellere tabi tutulmuştur. Şii olsun Sünnî olsun, özellikle tasavvufî çevrelerde evren ve içindeki her şeyin bu akıldan ya da bu nurdan zuhur ettiği iddia edilmiş, bu iddia, ayet ve hadislerle temellendirilerek

²³ Bazı ilim adamlarına göre akl-ı evvel, hakikat- Muhammediye ve nuru Muhammediye gibi sözler, âlemin Allah'tan sudur/tecelli ettiğine dair anlayış olan “neo Platonizm” ve “gnostizm” gibi öğretilerin birtakım sufiler tarafından hadis haline getirilmiş halidir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Muhittin Uysal, Tasavvuf Kültüründe Hadis, 406.

²⁴ “Aklın ve duyuların yetersiz kaldığı ilahiyat konularında doğrudan bilgi edinme yolu” anlamında, tasavvufî bir terim olarak tanımlanan keşf için bkz. Süleyman Uludağ, TDV İslam Ansiklopedisi, 25/315.

²⁵ Sonraki dönemde “sudur nazariyesi” olarak sistemleştirilen bu ekolün temeli nuru Muhammediye anlayışıdır. Bu konuda bkz. Muhittin Uysal, Tasavvuf Kültüründe Hadis, 411- 413.

²⁶ Bu konuda bkz. Muhittin Uysal, Tasavvuf Kültüründe Hadis, 411- 413.

²⁷ Mesela Hakikat-ı Muhammediye

²⁸ Mesela halk arasında “kenz hadisi” olarak bilinen “ben gizli bir hazine idim, bilinmek için mahlûkatı yarattım.” Rivayeti bunlardan birisidir. Bkz. İsmail Hakkı Bursavî, Kenz-ı mahfi risalesi, Dersaadet, İstanbul, ts.

izah edilmeye çalışılmıştır. Özellikle felsefi yönü ağır basan son dönem tasavvufî düşünce ekolleri, Allah - insan ve evren üçlüsü arasındaki ilişkiyi bu rivayetler üzerinden tartışmışlardır. Diğer bir ifadeyle bu rivayetler tasavvuf kitaplarında yer aldığı için doğal olarak tasavvuf erbabı tarafından değerlendirilmeye tabi tutulmuşlardır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, ilk dönem sûfilere, ehl-i sünnet kelamcılarının, Allah'ın bu âlemi mutlak kudreti ile yoktan var ettiğine dair görüşlerini paylaşmalarına rağmen, son dönem sûfilere, muhtemelen bu rivayetlerin tesirinde kalarak, daha çok filozofların fikirlerine yakın durmuşlardır. Özellikle Gazalî (505/1111)'den sonra tasavvuftaki âlem ve kâinat anlayışları değişmiş ve farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Vahdet-i vücud düşüncesinin mimarı olarak bilinen İbn Arabî (638/1240), bu tür rivayetlere istinaden âleme Allah'ın sûreti, Allah'a da âlemin ruhu nazariyle bakmıştır. Ona göre sadece Allah vardır. Âlem ise O'nun varlığının çeşitli tecellilerinden ibarettir. Dolayısıyla âlem her an yaratılmaktadır. İbn Arabî buna "halku'l-cedid" adını verir.²⁹ Onunla gelişen bu düşünceye göre yaratma olayı, aslında sürekli tecelliden başka bir şey değildir.³⁰

Bazı sûfiler bu tecelli ve tezahürü ilâhî aşka ve bu aşkın coşup taşmasına bağlarlar. Hatta sahih bir senedi olmayıp hadis uleması tarafından uydurma olduğu hususunda ittifak edilen meşhur Kenz hadisini bu anlamda yorumlayarak ilâhî aşkın kaynağı sayan Bursevî (1137/1724), söz konusu rivayeti keşfen sabit ve sahih kabul ederek³¹ uzunca bir felsefî şerhe tabi tuttuğu risalesinde "eşyanın zuhuru sevgiye bağlıdır. Çünkü isimlerin teveccühü ondan meydana gelir" derken bu tecelliye anlatmaya çalışır.³²

Söz konusu rivayetleri yaratılışın aslı ve esası kabul eden tasavvuf erbabına göre evren, sıradan doğal bir olay olmayıp, her zaman manevî değerlerle yüklü bir olgudur. Hatta onlara göre evrendeki ilâhî tezahürler, onun kutsal tecellilerinden ibarettir. Sûfilere göre evrendeki kutsiyet, Hakkın sürekli zuhuru olup, onun sıfatlarının açığa çıkması şeklinde tecelli etmektedir. Bu yönüyle bütün yaratıklar diri ve hareketli olup, Allah'ı tesbih ederler.³³ Evren ve içindeki her şey, Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellisi olunca, bir yönüyle sonsuzluğu söz konusu olacaktır. Bu da "Allah'ın zatı hariç her şey yok olacaktır" ayeti³⁴ başta olmak üzere evrenin ve içindekilerin bir gün yok olmalarına dair bütün ilahî dinlerdeki kıyamet inancı açısından sorunlu bir durumdur.³⁵

²⁹ İbn Arabî, Fususu'l-hikem, 2/18-22.

³⁰ Söz konusu tecelli için bkz. İbn Arabî, Fusus, 2/19.

³¹ Bursevî ilgili risalenin baş tarafında "bu hadis keşfen sahih olup naklen sahih değildir. Zira huffaz (hadis uleması) senet ile naklediler. Mukaşifün (süfîler) ise fem-i nebevîden bizzat alıp söylediler. Bir nesnenin (rivayet) bilinen bir senedi olmayınca nefsu'l-emirde âdem-i sübutu lazım gelmez. Belki keşf-i sahih ile olunca daha sahih olur. Zira keşifte vehim ve hayal olmaz, belki ayan-ı tam ve hakkel yakın olur. Çünkü ilhamat ve varidat inananlara göre hüccet olmak lazım gelir, velev ki zahire göre burhan olmasın..." İ. Hakkı Bursevî, Kenz-ı mahfî risalesi, s. 1.

³² Bu konuda bkz. Bursevî, Kenz-ı mahfî risalesi, 9-14.

³³ Hadid, 57/1.

³⁴ Kasas, 28/88.

³⁵ İslam inanç esaslarına göre evren ve içindeki her şey bir gün yok olacaktır. Özellikle Kur'an'da kıyametin kopuşu ve bu esnada yaşanacak şeyler ile ilgili tasvirler çokça yer almaktadır.

Sufî çevrelerde, değişik rivayetlere istinaden ilk yaratılan şeyin akıl, ruh, nur, arş, melek, kalem olduğu da ifade edilir. Mesela Şerh Hadis Erbain isimli eserin sahibi olan Taftazanî, bunları şöyle sıralar:

- “Allah’ın ilk yarattığı şey ilimdir”
Allah’ın ilk yarattığı şey cevherdir”
Allah’ın ilk yarattığı şey incidir”
Allah’ın ilk yarattığı şey nurdur”
Allah’ın ilk yarattığı şey ruhumdur”
“Allah’ın ilk yarattığı şey levhdir”
“Allah’ın ilk yarattığı şey akıldır”
“Allah’ın ilk yarattığı şey arştır”
“Allah’ın ilk yarattığı şey melektir”³⁶

Taftazanî bütün bunların müsemmalarının Hz. Muhammed’in ruhu olduğunu söylemeyi de ihmal etmez. Ona göre bu unsurların her birisi, hakikat-ı Muhammediyye’nin bu âlemdaki bir cilvesidir.³⁷ Filozof sufî Azizuddin Nesefî de benzer bir yaklaşım sergileyerek, söz konusu unsurların her birisini ilâhî bir hakikatin simgesi olarak değerlendirir.³⁸

İlk yaratılışı ve bu konudaki rivayetleri, kendi üslupları ile kendi tezlerine uygun şekilde izah eden son dönem sūfileri, en çok da ilk varlık, eşyanın hakikati, âlem, âlemin yaratılışı ve değişik âlemler ile ilgili yorumlar yaparlar. Önemine binaen bir daha ifade edelim ki bu yorumlar ne sarîh ayetlere ne de sağlam hadislere dayanır. Bu izahlar kahir ekseriyeti itibariyle tasavvufî terminolojideki adıyla keşfe dayalı olup tamamen indî mütalaalardan ibarettir.

Bu girizgâhtan sonra şimdi söz konusu fikir ve düşüncelerin temelini oluşturan rivayetlere ve bu rivayetlerin kaynakları, sıhhat durumları ve yorumları ile ilgili değerlendirmelere geçmek istiyoruz. Prensip olarak rivayetlerin kaynaklarını ve sıhhat durumları hakkındaki değerlendirmeleri dipnotta, yorumları da metin içinde vermeye çalışacağız.

2. İlk Yaratılış İle İlgili rivayetler

- 1) “Allah’ın yarattığı ilk şey akıldır...”³⁹

³⁶ Taftazanî, *Şerh Hadis Erbain*, 166,167.

³⁷ Taftazanî söz konusu rivayetteki farklı isimlendirmelerin her birisinin hikmetlerini ve gerekçelerini de ayrı ayrı izah eder. Bu konuda bkz. Taftazanî, *Şerh Hadis Erbain*, 166,167.

³⁸ Bu simgelerin neyi temsil ettiğine dair değerlendirmeler için bkz. Azizuddin Nesefî, *Tasavvufta İnsan-ı Kâmil*, 101-103.

³⁹ Bu sözün Hz. Peygambere ait bir söz olmadığı birçok “Duafa” ve “Mevduat” müellifi tarafından ifade edilmiştir. Aclunî, *Keşfu'l-hafa*, 1/ 263. Rivayetin uydurma olduğu açıktır. Bu konudaki değerlendirmeler için bkz. Necmeddin Şeker, *Tasavvufta Hadis*

Herhangi bir isnat zinciri olmayan bu rivayetin tasavvuf klasiklerinde değişik versiyonları vardır. Mesela bunlardan birisi Kelabazî'nin Taarruf'ta yer verdiği şu rivayettir: “Allah akli yarattı, sonra ona, “yönel” dedi, yöneldi; “geriye dön, dedi, döndü; “otur” dedi, oturdu; “kalk” dedi, kalktı; “konuş” dedi, konuştu; “sus” dedi, sustu; Sonra Allah; “izzetim kibriyam, saltanatım ve ceberutum hakkı için, mahlûkat içinde senin kadar bana sevimli bir şey yoktur” buyurdu.⁴⁰

Tasavvufî çevrelerde ilk yaratılışın temeli kabul edilen rivayetlerden birisi budur. Buradaki akla, özellikle felsefî tasavvufta sıkça atıf yapılır. Bütün varlık ve mevcudat yaratılış itibariyle bu akla bina edilir. Mesela bu akli bir nur olarak nitelendiren Hakîm Tirmizî (285/898), Allah'ın onu yarattıktan sonra, kullarına kendi istediği gibi taksim ettiğini,⁴¹ daha sonra da lehte vealeyhte yaptığı her şeyden onu sorumlu tuttuğunu söyler.⁴²

Hakîm Tirmizî (285/898) buradaki akli, Nevadiru'l-usûl'de “nur”; Hatmu'l-evliya'da ise “külli akıl” olarak yorumlar. Daha sonra da; “...Onu yapıp, ruhumdan üflediğimde...” ayetine⁴³ dayanarak onun “ruh” olduğunu ifade eder. Her şeyin netice itibariyle bir tek asla raci olduğunu söyleyen Hakîm Tirmizî (285/898), buna örnek olarak bütün cisimlerin tek bir cisimde, bütün nefislerin tek bir nefiste birleşecekleri gibi, bütün akılların da tek bir akılda; yani Allah'ın yarattığı ilk akılda birleşeceklerini iddia eder.⁴⁴

İbn Arabî (638/1240) 'ye göre ise varlık bir daire teşkil eder. Bu daire Allah'ın bir görüntüsü (!) veya onun aynasıdır. Dairenin merkezi Allah'tır. Başında da ilk akıl vardır. Bu akıl bütün varlıkların aslıdır, her şeyin programı bu asılda mevcuttur. Yaratma sürekli olup, devam edegelmektedir. Bu yaratmanın son halkası insanın var edilmiştir. Allah'ın zatına ve mahiyetine zarar vermemek için kâinat, Allah'ın ilk tecellisi olan akla dayandırılmıştır. İbn Arabî'nin bu yorumuna göre ilk akıl tektir, fakat yapısında çokluk istidadı vardır. Bütün varlıkların suretlerini (programlarını) kendinde taşır. Buna kâinatın planını teşkil eden levh-i mahfûz da denir.⁴⁵

Azizuddin Nesefî (681/1282) söz konusu hadisten yola çıkarak Allah'ın yarattığı ilk cevherin akıl olduğu hususunda peygamberlerin ve filozofların ittifak ettiklerini söyler.⁴⁶ O, bu tezini şöyle sürdürür: “Mevcudatın tohumu akl-ı evvel olduğuna göre, akıllar, nefisler, felekler, yıldızlar, unsurlar, madenler, nebatlar ve hayvanların tabiatları

Yorumu, İlahiyat yayınları, Ankara 2016. S. 240; Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, Ensar Yayınları, İstanbul 2012. S. 405,406.

⁴⁰ Kelabazî, Taarruf, 63. Hadis kaynaklarında sahih bir senedi olmayan rivayetin dili de Hz. Peygamber'in üslubuna pek benzememektedir. Muhteva olarak da sorunludur. Zira soyut bir varlık olan aklın oturması, kalkması, konuşması, susması anlaşılabilir bir şey değildir. Dolayısıyla ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

⁴¹ Burada ister istemez insanın aklına halk arasında yaygın olarak kullanılan “Allah akli dağıtırken neredeydin? Gibi söylemler gelmektedir

⁴²Bkz. Hakîm Tirmizî, *Nevadiru'l-usûl*, 240-241

⁴³ Enbiya, 21/91.

⁴⁴ Bkz. Hakîm Tirmizî, *Nevadiru'l-usûl*, 240-241.

⁴⁵ İsmail Fenni Ertuğrul, *Vahdet-i vücüt ve İbn Arabî*, İstanbul, 1991. S. 26.

⁴⁶ Böyle bir ittifagın ve icmanın imkânı tartışmaya açık olup, kaynaklarda da böyle bir icmaya rastlanabilmiş değildir. Muhtemelen bu ittifak ve icma da sufi mantığına göre keşfen sabit olmuş olmalıdır(!)

hep akl-ı evvelde potansiyel olarak (bilkuvve) mevcut olmalıdır. Nasıl ki kök, dal, budak, çiçek, yaprak ve meyve tümüyle tohumda potansiyel halinde mevcut olup, sonradan tedrici olarak ortaya çıkıyor ve meyve haline geliyorsa, aynı şekilde bütün mevcudat da akl-ı evvelden tedricen meydana gelmiştir.⁴⁷ Tasavvuf felsefesinin son dönemdeki önemli temsilcilerinden birisi olan Azizuddin Nesefî (681/1282) bir başka yerde bu aklın basit bir cevher olduğunu, bölünüp parçalanamayacağını ifade eder. Ayrıca güneş ışınlarının güneşten, sonucun sebepten çıkması gibi onun da Allah'ın zatından sudur ettiğini söyler.⁴⁸ Bu izahıyla, ehl-i sünnetçe kabul edilmeyen sudur nazariyesine atıfta bulunmuş olan Azizuddin Nesefî aynı yerde, “Hiçbir şey yok iken Allah vardı” şeklindeki rivayetten⁴⁹ hareketle yaratılıştaki sıralamayı şöyle yapar: Mahlûkat içinde ilk var olan şey akıl, sonra nefîs, sonra da tabiattır.⁵⁰

Ruhun, saflık ve ilim ile ulaşabileceği en son noktanın akl-ı evvel olduğunu ve onun ruhla Allah arasında bir vasıta olduğunu savunan Azizuddin Nesefî (681/1282) bir başka yaklaşımında da akl-ı evvelin gayet ulu ve bilgin bir melek olduğunu, ondan daha bilgin ve yetkin bir şeyin olmadığını söyler.⁵¹

Allah'ın büyük âlemde akl-ı evveli, küçük âlemde de insan aklını yarattığını ifade eden Azizuddin Nesefî (681/1282), küçük âlem olarak vasıflandırdığı insan aklını bir yerde de “kalem” ile simgeler. Bunun ilmi ve ameli temsil eden dil ve el olduğunu, bunların da aklın talimatına göre hareket ettiklerini ifade eder.⁵²

Bu konudaki rivayetlerin sıhhat problemleri bir tarafa, söz konusu sufilerin ilk yaratılış ile ilgili yukarıdaki teorileri de İslam inancının “her şey Allah'ın sonsuz kudretiyle sonradan ve yoktan var edilmiştir” şeklindeki genel itikâdî prensibine aykırıdır. Ayrıca evrenin sonsuza kadar devam edeceğine dair yaklaşımları da başta “Allah'ın zatının dışında istisnasız her şey yok olacaktır” ayeti⁵³ olmak üzere kıyametin kopması inancı ile de çelişmektedir. Dolayısıyla bu yorumlar indî birtakım mütalaalardan öteye bir anlam ifade etmemektedir.

2) “Allah'ın ilk yarattığı şey benim nurumdur.”⁵⁴

Tasavvufî kaynaklarda ilk yaratılış ile ilgili olarak karşımıza çıkan ve “nuru Muhammedî”⁵⁵ nazariyesine en ayrıntılı şekilde ışık tutan rivayet budur. Bu rivayetin, Cabir b. Abdillâh'a dayandırılan versiyonu şöyledir: Cabir şöyle dedi “Rasulullah'a sordum, “Ey Allah'ın Resulü, anam-babam sana feda olsun, Allah'ın ilk

⁴⁷ Azizuddin Nesefî, *İnsan-ı kâmil*, 68, 69.

⁴⁸ Azizuddin Nesefî, *İnsan-ı kâmil*, 68.

⁴⁹ Buhârî, “*Tevhîd*”, 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/431.

⁵⁰ Azizuddin Nesefî, *İnsan-ı kâmil*, 41.

⁵¹ Azizuddin Nesefî, *İnsan-ı kâmil*, 41.

⁵² Azizuddin Nesefî, *İnsan-ı kâmil*, 41, 42.

⁵³ Kasas, 28/88.

⁵⁴ Bu rivayet bu haliyle hadis kaynaklarında yer almamakta olup, daha çok tasavvuf kitaplarında ve mevzuat edebiyatında geçmektedir. Aclunî, Abdurrezzak'ın Cabir b. Abdillâh'a dayandırarak rivayet ettiği uzunca bir metnine yer verir. Ancak senedi ve sıhhati konusunda bir değerlendirme yapmaz. bkz. Aclunî, *Keşfu'l-hafa*, 1/265, 266.

⁵⁵ Bu konuda bkz. TDV İslâm Ansiklopedisi, “*Nuru Muhammedî*” maddesi,

yaratdığı şeyi bana söyler misin? Allah Resulü buyurdu ki Ey Cabir, eşyadan önce kendi nurundan senin peygamberinin nurunu yarattı. Bu nur, Allah'ın dilediği yerleri gezip, dolaşırdı. O zaman ne levh, ne kalem, ne cennet ne cehennem, ne melek, ne yer, ne gök, ne güneş, ne ay, ne cin, ne de ins vardı. Allah mahlûkatı yaratmayı murat edince, bu nuru dört parçaya ayırdı. İlk parçadan kalemi yarattı, ikinci parçadan levhi yarattı. Üçüncü parçadan Arşı yarattı. Sonra dördüncü parçayı taksim etti, dört parçaya ayırdı. Birinciden gökleri, ikinciden yerleri yarattı. Üçüncüsünden cennet ve cehennemi yarattı. Dördüncü parçayı yine taksim edip dört parçaya ayırdı. Birincisinden müminlerin gözlerinin nurunu, ikincisinden kalplerinin nurunu, üçüncüsünden ise dillerinin nurunu yarattı ki o da kelime-i tevhittir.”⁵⁶

Kastallanî, söz konusu rivayete istinaden ilk yaratılan şeyin bu nur olduğunu söyler. Daha sonra da ehl-i kalemin “nur-u Muhammedi”den sonra yaratılan ilk şeyin ne olduğu konusundaki ihtilaflarına değinir. Bunun kalem mi başka bir şey mi olduğu hususunda tartışmaların olduğunu, Ebu Ya'la el-Hemedânî'nin nur-u Muhammedi'den sonra ve kalemden önce ilk yaratılan şeyin arş olduğunu iddia ettiğini, bu iddiasını da İbn Ömer'in Hz. Peygambere nispet ederek rivayet ettiği “Allah, gökleri ve yeri yaratmadan elli sene evvel mahlûkatın kaderini takdir etti. Onun arşı su üzerinde idi” hadisiyle⁵⁷ desteklediğini söyler.⁵⁸ Ona göre söz konusu takdir arşın yaratılmasından sonra, kalemin de yaratılışından önce olmuştur. Aclunî bu konudaki başka rivayetlere de yer verir ve bu nurun müstakil bir nur olmadığını, nuru Muhammedi'den önce mevcut olup, Allah'ın zatı ile kaim olan kendi nuru olduğunu ifade eder.⁵⁹

İlk dönem klasiklerinde pek rastlanmayan bu tür haberler daha çok son dönem sûfîlerince dillendirilmiştir. İbn Arabî'nin birçok yerde kullandığı değişik varyantları mevcuttur. Mesela, “Allah'ın ilk yarattığı şey benim nurumdur”⁶⁰, “Allah'ın ilk yarattığı şey benim ruhumdur”⁶¹, “Allah'ın ilk yarattığı şey akıldır” ya da “nefistir”⁶² şeklinde gelen rivayetler bunlardandır. Onun bütün bunlardan kastı “hakikat-ı Muhammediyye”dir. Ona göre bu hakikat, umum mevcudatın başlangıcı olup, bütün kâinat bu hakikatten zuhur etmiştir.⁶³ İmam Sühreverdi'nin “ışrakıyûn” felsefesi⁶⁴ bir yerde buna dayandırıldığı gibi, İmam Gazalî (505/1111)'nin yaratılış ve eşyanın hakikati ile ilgili düşüncelerinin kaynağı da yine bu rivayettir.⁶⁵

⁵⁶ Rivayet ve ilgili değerlendirmeler için bkz. Aclunî, *Keşfu'l-hafa*, 1/265, 266.

⁵⁷ Bu rivayet de hadis kaynaklarında bu haliyle yer almamaktadır. Sadece son kısmı sahihtir. Zaten “Onun arşı su üzerinde idi” cümlesi Kur'an'da da yer almaktadır. Mesela "Hem O'dur ki gökleri ve yeri altı günde yarattı. Bundan önce ise arş'ı su üstünde idi." Hud, 11/7.

⁵⁸ Aclunî, *Keşfu'l-hafa*, 1/ 266.

⁵⁹ Aclunî, *Keşfu'l-hafa*, 1/ 266.

⁶⁰ Avni Konuk, *Fusûsu'l-hikem Tercüme ve Şerhi, Marmara İlahiyat Yayınları, İstanbul 1989. 2/326.*

⁶¹ Avni Konuk, *Fusûsu'l-hikem*, 2/326.

⁶² Avni Konuk, *Fusûsu'l-hikem*, 2/31, 129.

⁶³ Bu konudaki bir takım değerlendirmeleri için bkz. Necmeddin Şeker, *Tasavvufî Hadis Yorumu*, 157.

⁶⁴ Bu konuda bkz. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Ekin yayınları, Ankara 1996. S. 288, 289.

⁶⁵ Bkz. Gazalî, Ebu Hamid, *Mışkatu'l-envar*, (trc. Süleyman Ateş) bedir yayınları, İst. 1966. S. 26, 27.

Gazalî (505/1111), İbn Arabî (638/1240) İmam Sühreverdî ve Mevlana (672/1273) gibi son dönem tasavvuf düşüncesine yön veren sûfilere göre bütün varlık âlemi, ilk varlık mertebesi olan “hakikat-ı Muhammediye” den ortaya çıkmıştır.

Sûfiler akıl hadisinde ifade edilen ilk akılı, nur olarak mütalaa ettikleri gibi, yeri geldiğinde bu rivayetteki “nur-u Muhammedi”yi de ilk akıl olarak mütalaa ederler.

Kastallanî'nin Mevahibu'l-leduniyye isimli eserinin hemen başında bu rivayetten yola çıkılarak “hakikat-ı Muhammediye” veya diğer adıyla “nur-u Muhammediye” uzun uzun anlatılır. Orada bütün mevcudatın ilâhî irade ile bu nurdan zuhur ettiği ifade edilir. Bütün bunlar olurken Hz. Âdem'in (as) henüz ruh ile ceset arasında olduğu, yani henüz ruhunun cesedine taalluk etmediği belirtilir.⁶⁶

İmam Gazalî (505/1111), Mişkату'l-envar'da da söz konusu nuru, kutsi peygamberlik ruhu olarak te'vil eder. Bütün bilgi nurlarının bu nur vasıtasıyla mahlûkata yayıldığını, bu sebeple de Allah'ın Hz. Muhammed'e (sav) “Sirac-ı münir” adını verdiğini söyler. Bütün Peygamberlerin bu nurdan nasiplendiklerini belirten Gazâlî yeryüzündeki bütün ruhların kaynağının da bu ilâhî ve yüksek ruh olduğunu söyler.⁶⁷

Görüldüğü gibi sağlam ve sahih bir senedi olmadığı halde üzerine birçok düşüncenin bina edildiği bu rivayet oldukça erken dönemlerde ortaya çıkmış ve İslâm tasavvufunun önemli argümanlarından birisi olarak kitaplara girmiştir. Kaynağı tam olarak bilinmeyen bu sözün yabancı kültürlerden alındığını söyleyenler olduğu gibi,⁶⁸ sufilerin kendi i'mali olduğunu söyleyen çağdaş araştırmacılar da vardır. Ancak tasavvuf erbabına göre bu rivayet Hz. Peygamberin sözü olup keşfen sabit olmuştur. Aynı çevrelerce yapılan yorumlarda da bütün varlığın kendisinden sadır olduğu bir nur olarak kabul edilmiştir.

Bizim edindiğimiz kanaat ise bu rivayetin yabancı kültürlerden esinlenerek zamanla hadis formuna sokulmuş olduğudur. Zira Yahudilik ve Hristiyanlık başta olmak üzere Hint, Çin ve İran kültürlerinde benzer inançlar mevcuttur.⁶⁹

Gerek Hz. Peygambere dayanan bir senedinin olmaması, gerekse keşfin bilgi kaynağı olarak kabul edilmemesi, bu rivayete ihtiyatla yaklaşmayı gerekli kılmaktadır. Eşyanın hakikatinin bu nura dayandırılması ise, ispatı da çürütülmesi de zor olan bir husustur.

3) “Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir”⁷⁰

⁶⁶ Kastallanî, Şihabuddin Ahmed b. Muhammed, *Mevahibu Ledunniyye*, 1008.

⁶⁷ Gazalî, Mişkату'l-envar, S. 26.

⁶⁸ Fazlu'r-rahman, İslâm, 198, 199.

⁶⁹ Bu konuda bkz. Mehmet Ali aynı, *Tasavvuf Tarihi*, Kitabevi, İstanbul 1992. S. 19-185.

⁷⁰ Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 16; Tirmizî, “Kader”, 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/317; Tirmizî, Ubâde b. Sâmî yoluyla bazı ziyadelerle gelen rivayete “Hasen-Garîb” derken (bkz. Tirmizî, “Kader”, 17) Ebû Hureyre tarikile gelen rivayette bâtil ve münker olduğu söylenir. Bkz. Suyûti, *Leâli'l-Masnûa*, 130-131; Aclûnî ise İbn Hacer'in *Fetâv-i Hadisiyye*'de sahih tariklerini zikrettiğinden bahsetmektedir. İbn Asakîr merfu olarak nitelendirirken İbn Abbas'a mevkuf olarak nispet edilen rivayette ise ricalinin sika olduğu haber verilmektedir. Aclunî, *Keşfu'l-hafa*, 1/264.

İlk yaratılan varlığın ne olduğu ile ilgili temel hadis kaynaklarında yer alan tek rivayet budur. Ubade b. Samit kanalıyla gelen uzunca bir rivayetin sonunda şöyle buyrulur. “Allah’ın ilk yarattığı şey kalemdir. Allah kalemi yaratınca ona “yaz” diye emretti. O da “ne yazayım” dedi. Allah da “kaderi, (yani) kıyamete kadar olacak her şeyi yaz” buyurdu.⁷¹ Ebu Hureyre’ye nispet edilen varyantlardan birisi de şöyledir: “Allah önce kalemi yarattı, sonra “nun”u yarattı. Sonra ona: “yaz” dedi, o da, “ne yazayım” diye sordu. Allah da, “kıyamete kadar olacak olan her şeyi yaz” buyurdu.⁷²

Bazı yorumlarda buradaki kalemin nuranî bir cisim olduğu, Allah’ın kıyamete kadar olacak her şeyi nurdan yaratılmış bir levha üzerine yazmasını ona emrettiği yer alır.⁷³ Bu levha üzerine yazılan ilk şeyin de Allah’ın “ben tevhabım, tevbe eden her kesi bağışlarım sözü olduğu ifade edilir.⁷⁴

Burada metin tenkidi açısından ciddi bir problem olduğu aşikârdır. Zira kalem nesnel bir varlıktır. Buna göre somut bir şeyin başka bir şeyden yaratılmış olması gerekir. Hatta bazı değerlendirmelerde bunun kamıştan mamul olduğu bile söylenmiştir. Bu durumda kalemden önce kamışın yaratılmış olması gerekir. Dolayısıyla bu yaklaşım kabul edilebilir bir şey değildir. Bazı yorumlarda da bu kalemin nurdan yaratıldığı ifade edilmiştir. Eğer böyleyse, önce bu nurun var edilmiş olması gerekir. Oysa rivayette Allah’ın ilk yarattığı şeyin kalem olduğu ifade edilmektedir.⁷⁵

İbn Esir de Tarih’inde Ubade b. Samit kanalıyla gelen “Allah önce kalemi yarattı, sonra ona “yaz” diye emretti...”⁷⁶ rivayetine yer verdikten sonra konuyu tartışmaya açmış ve şöyle demiştir: “Malumdur ki kitabetin gerçekleşmesi için bir alete ihtiyaç vardır, o da kalemdir. Ayrıca yazının yazılacağı bir yerin olması gerekir, o da levh-i mahfuzdur. Yani buna göre kalemden sonra ilk yaratılan şeyin levh-i mahfuz olması gerekir. Diğer taraftan aynı rivayetin devamında “Allah arşın üzerindeydi”⁷⁷ ifadesine yer verilmiştir. Hatta bir Kur’an ayetinde ise bu arşın su üzerinde olduğundan bahsedilmektedir.⁷⁸ Bu durumda önce suyun, sonra arşın, ondan sonra da kalemin yaratılmış olması icap edecektir. Daha başka rivayetlerde de Hz. Peygamber’e “hiçbir şey yok iken Allah neredeydi? Şeklinde sorulan soruya verdiği cevabın “bulutların üzerindeydi” şeklinde olduğu aktarılır.⁷⁹ Bu durumda da her şeyden önce bulutların yaratılmış olması gerekir.⁸⁰

⁷¹ Tirmizî bu rivayetin bu haliyle garib olduğunu söylemiştir. Bkz. Tirmizî, “Kader”, 17.

⁷² Aclunî, *Keşfü’l-hafa*, 1/264.

⁷³ Hatta bazı yorumlara göre bu kalem kamıştandır. Bkz. Aclunî, *Keşfü’l-hafa*, 1/263, 264.

⁷⁴ Bkz. Bkz. Aclunî, *Keşfü’l-hafa*, 1/263, 264.

⁷⁵ Es-Südü, kendince bir takım te’villerle bu rivayetlerin arasını cem’ ederek tashihte bulunmaya çalışır. İlgili tartışmalar için bkz. Aclunî, *Keşfü’l-hafa*, 1/266.

⁷⁶ Ebu Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 16; Tirmizî, “Kader”, 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/317.

⁷⁷ Ebu Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 16; Tirmizî, “Kader”, 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/317.

⁷⁸ Hud suresi 7. Ayette şöyle buyrulur: “Hem O’dur ki gökleri ve yeri altı günde yarattı. Bundan önce ise arş’ı su üstünde idi. Bu kâinatı yaratması sizden hanginizin daha güzel iş ortaya koyacağını imtihan etmek içindir. Böyle iken sen onlara “öldükten sonra elbette dirileceksiniz!” dersin, o kâfirler bunu haber veren Kur’an’ı kastederek “Bu, aldatıcı olma yönünden, besbelli bir büyüden başka bir şey değil!” derler.” Bkz. Hud, 11/7.

⁷⁹ Tirmizî, “Tefsîr”, 12; İbn Mâce, “Mukaddime”, 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/11, 12.

⁸⁰ Bu yorumlar için bkz. İbn Esir, *el-Kâmil fi’l-Tarih*, 1/15, 16.

Özellikle zikrettiğimiz bu üç rivayetin, yer yer iç içe ya da birbirinin yerine konularak değerlendirmeye tabi tutulduğunu müşahede etmekteyiz. Mesela bazı yorumlarda sûfilerin akl-ı evveli kâlem, kâlemi de akl-ı evvel olarak birbirlerinin yerine kullandıkları görülmektedir. Tasavvuf kitaplarında “Allah’ın ilk yarattığı şey” kalıbıyla hem akıl, hem kalem, hem nur, hem nefis, hem de ruh gibi farklı isimler verilmesi, değişik zamanlar ya da değişik durumlar için söylenmiş olarak kabul edilir. Mesela Azizuddin Nesefî (681/1282) bu konuda şunları söyler: “Allah’ın melekût âleminde ilk yarattığı şey Allah’ın kalemi olan akıldır. Onun mülk âleminde ilk yarattığı şey, O’nun arşı olan birinci felekti. Allah’ın kalemi olan akl-ı evvel, nur denizi, Allah’ın arşı olan birinci felek de karanlık deniziydi. Allah bu kaleme “Bu arşa yaz!” dedi. Kalem de ne yazayım? diye sordu, Allah, cevaben “Eskiden ve şimdi ne varsa ve gelecekte kıyamete kadar ne var olacaksa hepsini yaz diye emretti. O da emredilene yazdı.”⁸¹

Diğer bir yorumunda da peygamberlerin canlı olan ve her şeye hayat veren bir cevher gördüklerini, buna ruh dediklerini, bu cevheri bilen ve başkasına bilgi veren biri olarak gördüklerinde de ona akıl dediklerini, daha sonra her şeyi var eden bir nur olarak gördüklerinde ise ona nur adını verdiklerini, bu cevheri, ilimleri gönüllere nakşeden bir ressam olarak gördüklerinde de ona kalem dediklerini söyler.⁸²

Benzer bir rivayet de şöyledir: “Allah kalemi yarattı, onunla yaratılacak bütün mahlûkatı yazdı. Sonra da yazılan bu kitap, mahlûklardan hiç bir şey yaratılmadan önce Allah’ı bin yıl tesbih edip övdü. Allah gökleri ve yeri altı günde yarattı. Her bir günü bir isimle adlandırdı. Denildi ki bu günlerden birincisi “Ebced” İkincisi “Hevvez”, üçüncüsü “Huttî”, dördüncüsü “Kâlemen”, beşincisi “Sa’fas”, altıncısı da “Karaşet”dir.⁸³

Hz. Peygamberin üslubuna benzemeyen, bilakis israiliyat alametleri taşıyan bu rivayete göre de Allah’ın ilk yarattığı şey kalem olup, onunla bütün mevcudatın manevî programı yazılmıştır.

Gerek diğer rivayetlerle bu rivayet arasındaki çelişki, gerekse bu rivayetin kendi içindeki söz konusu tutarsızlıklar, bu hadise ihtiyatlı yaklaşmayı gerekli kılmaktadır. Kanaatimizce hem senet hem de metin açısından problemlili olup, birbiriyle çelişen bu tür rivayetlerin israiliyat izleri taşıdıkları açıktır. Zira israilî haber ve hikâyelerde benzer anlatılar çoktur.

4) “Allah beyaz renkte bir inci yarattı, ona celâl ve heybet ile nazar etti, o inci hayâdan dolayı eridi. Yarısı su ve yarısı da ateş oldu, ondan duman husule geldi ve

⁸¹ Azizuddin Nesefî, *İnsan-ı Kâmil*, 103.

⁸² Azizuddin Nesefî, *İnsan-ı Kâmil*, 103.

⁸³ Hadis kaynaklarında aslı olmayan bu rivayeti Taberî Tefsîr’inde ve Târîh’inde rivayet etmiştir. Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 7/5 Taberî, *Târîh*, 1/38.

semaları dumandan yarattı. Arzı da onun köpüğünden yarattı. Binaenaleyh onun arşı su üzerine vaki oldu.⁸⁴

İbn Arabî (638/1240) Fusus'ta hadis olarak yer verdiği bu rivayet ile ilgili şu tasavvufî izahı yapar: “Bu rivayette Allah’tan murat mutlak varlığın birlik mertebesidir. Yaratmadan kasıt, açığa çıkmadır. Büyük beyaz inci; akl-ı evveldir. Buna birlik mertebesi de denir. Allah’ın akl-ı evvele celâl ve heybet ile nazar etmesinden murat, bu aklın farklı bir mertebe olan ruh mertebesine geçmesidir. Bu geçişten ortaya çıkan farklılık perdesi mutlak varlığın tesettürüdür...(!) Beyaz inci’nin erimesi; vahidiyetin insaniyet ile kayıtlanarak, küllî aklın kendi nefsinde mütelasi olduğu zamanda ona kendi ruhundan harici vücut vermesi ve sonuçta, merkezin ateş; muhitin de su olmasına işarettir...” Daha sonra İbn Arabî (638/1240) yedi kat semâvâtın, arzın ve yıldızların bu suyun köpük, bulut ve katılaşmasından yaratıldığını; arzın temelinin de bu olduğunu, ilgili ayetleri de delil getirerek anlatır.⁸⁵

Erzurumlu İbrahim Hakkı da bu rivayetle ilgili olarak kâinatın ve diğer mahlûkatın yaratılışını şöyle anlatır: “Allah, bütün yaratıklardan evvel çok nurlu yeşil bir cevher yarattı. Bazı rivayetlere göre kendi nurundan lâtîf ve büyük bir cevher var edip, ondan bütün kâinatı bir tertip içinde yavaş yavaş yarattı. Buna ilk cevher, nuru Muhammedi, Levh-i Mahfûz, akl-ı küllî veya izâfî ruh adı verilir ki, bütün ruhların ve cisimlerin başlangıcı ve kaynağı bu cevherdir. Çünkü Cenab-ı Hak, muhabbetiyle bu cevhere bir bakmış ve bu cevher, utancından eriyip su gibi akmıştır. Daha sonra onun köpüğünün özü, suyun yüzüne çıkınca, ondan evvela küllî nefsi yaratmıştır. Sonra sırasıyla meleklerin, peygamberlerin, velilerin, ariflerin, âbidlerin, mü’minlerin, kâfirlerin, cinlerin, şeytanların, hayvanların, bitkilerin her birisi için mertebelerine göre belli makamları göstermiş ve her sınıf kendi makamına gitmiştir. Her ruh kendi cinsini bulmuş ve her toplum kendi makamında kalmıştır.”⁸⁶

Görüldüğü gibi burada da hem İbn Arabî hem de İbrahim Hakkı gerek kâinatın gerekse diğer mahlûkatın yaratılışının aslını -rivayette beyaz inci olarak nitelendirilen- akl-ı evvele dayandırmaktadırlar. Bu aklın değişik tecellileriyle mevcudatın safha safha vücuda geldiğini iddia etmektedirler. Kanaatimizce bu izahlar, ilmî mesnedi olmayan indî mütalaalardan öteye gidemediği gibi, yoruma konu olan rivayetin de İsrailî haberlerden olduğu aşikârdır. Hem bu rivayetin hem de getirilen izahların ilk dönem kaynaklarında yer almayıp, tamamen son dönem tasavvuf kitaplarında yer alması da bunu destekleyen bir başka kanıttır.

5) “Allah, mahlûkatı bir karanlık içinde yarattı, sonra onların üzerine kendi nurundan serpiti”⁸⁷

⁸⁴ Hadis kaynaklarında aslı olmayan bu rivayetin uydurma olduğu açıktır.

⁸⁵ Bkz. Avni Konuk, *Fusus Tercümesi*, 1/ 46-52 arası.

⁸⁶ İbrahim Hakkı Erzurumî, *Marifetnâme*, (Sadeleştiren Turgut Ulusay) İstanbul 1987. 1/12.

⁸⁷ Tirmizî hasen olarak kabul etmiştir. Bkz. Tirmizî, “*İmân*”, 18; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/176-197.

İmam Tirmizî'nin hasen kabul ettiği bu rivayeti Taftézânî (791/1389), şöyle izah eder: “Allah mahlûkatı tabiat zulmetinde, şehvetlere meyilli, hislerine düşkün, âlem-i gaybın esrarından olarak yarattı. Sonra onların üstüne kendi nurunu serpti, yani onlara uygun nurani deliller, hüccetler verdi. Bu nur kime isabet ettiyse hidâyet buldu. Kim bunda hata ettiyse, sırat-ı müstakimden saptı.”⁸⁸ Bu ilginç yorumda hadisteki karanlık, tabiattaki kötülükler, zulmetler ve insandaki şeytanî ve nefsanî duygular olarak; Nur ise ilâhî hidâyet ve hayırlar olarak te'vil edilmiştir.⁸⁹

6) “Her şeyden önce Allah vardı ve onunla beraber hiçbir şey yok idi.”⁹⁰

Sûfilerin daha çok tevhit ve Allah'ın zatı konularında yer verdikleri bu hadis yaratılış ile ilgili olarak da kullanılır. Maddenin ezeliyeti bununla çürütülmekte, bütün varlıkların ilâhî varlığın tezahürleri olduğu ve sonradan ortaya çıktıkları bu hadise dayandırılmaktadır.⁹¹

Bu konudaki bazı sûfilerin fikirlerini Süleyman Ateş şöyle nakleder: “Allah ezelde vardı ve kendisiyle beraber hiçbir şey yoktu. Âlemi yaratmak isteyince kendinde mevcut ve her şeyin aslı olan; Kadîmle kadîm, muhdesle muhdes sıfatını kazanan küllî hakikate Allah'tan “Hebâ”⁹² denen bir hakikat tecelli etti. Bu tıpkı yapılacak binanın, kâğıt üzerine planının çizilmesine benzer. Sonra yüce Allah kendi nuruyla o hebâyâ tecelli etti. Filozoflar buna küllî heyula⁹³ derler. Bütün âlem bil-kuvve bu “hebâ”da var idi. Burada mevcut olan her şey, gelen bu tecelli nurunu kendi istidadına göre kabul etti. Bu nuru en çok alan da “hebâ”da bulunan hakikat-ı Muhammediye idi. Böylece ilk varlığa çıkan şey akıl da denilen bu Hakikat-ı Muhammediye oldu. Bu suretle Allah'ın tecellisinden Hebâ ve hebânın tecellisinden de âlem meydana geldi.”⁹⁴

Her şeyden önce Allah'ın var olduğu ve onunla beraber hiçbir şeyin olmadığı kat'i ve kesin olmakla beraber, ilk yaratılış ve bu yaratılışın keyfiyeti konusundaki söz konusu varsayımlar kesinlik ifade etmediği için tartışılabilir.

Hülasa edecek olursak sûfilerin geliştirdikleri yaratılış teorileri kahir ekseriyetle sahih senetleri olmayan rivayetlere dayandırılmış yorumlardan ibarettir. Zira bu konuda kullandıkları hadislerin neredeyse tamamı zayıf veya uydurmadır. Bir kısmı israilî haberlerden, bir kısmı da diğer yabancı din ve kültürlerden devşirilen görüşlere dayalı bu teorilere hadislerden de dayanak bulmaya çalışınca yukarıda örneklerini verdiğimiz uydurma haberler ortaya çıkmıştır. Oysa evrenin aslının ne olduğuna ve nasıl yaratıldığına dair açık ve kesin bir ayet ve sahih bir hadis mevcut değildir. Kullandıkları

⁸⁸ Taftézânî, *Şerh Hadis Erbain*, 195.

⁸⁹ Taftézânî, *Şerh Hadis Erbain*, 195.

⁹⁰ Buhârî, “*Tevhid*”, 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/431.

⁹¹ Bu konuda bkz. Nihat Keklik, *Muhyiddin İbn Arabî, Futuhat-ı Mekkiye*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 1990. S. 391.

Süleyman Ateş İslam tasavvufu, 85.

⁹² Allah'ın içinde âlemin suretlerini döktüğü şekilsiz madde” anlamında tasavvufi bir terim. Bkz. Süleyman Uludağ, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 17/ 147.

⁹³ Âlemin ilk maddesi anlamında felsefe ve kelam terimi” Bkz. Osman Karadeniz *TDV İslâm Ansiklopedisi*, cilt 17, sayfa 294-295.

⁹⁴Süleyman Ateş, *İşârî Tefsir Okulu*, 260.

sağlam hadisler de bu konuyla doğrudan alakalı olmayıp tekellüf tevillere tabi tutularak konuyla ilişkilendirilmişlerdir. Ayrıca hadis olarak kullandıkları haberlerde çelişkiler de vardır. Zira değişik rivayetlerde ilk yaratılan şey akıl, ruh, kalem, nur, arş, kürsi, melek gibi farklı şeyler olarak geçmektedir. Aynı çelişki yaratılma olayının seyrinde de görülmektedir. Son bir not olarak şunu da belirtelim ki yaratılış ile ilgili bütün bu rivayetler ve yorumları son döneme aittir. İlk dönem klasiklerinde bu konuda hadis de kullanılmamıştır.

Sonuç

Varoluş felsefesi insanlık tarihi kadar kadimdir. Hem ilâhî hem de beşerî dinlerde bu konuda bir takım tezler üretildiği gibi klasik düşünce ekolleri de bu konuda bazı teoriler geliştirmişlerdir. Çağdaş bilim insanları da bu meseleye kafa yormuş ve bazı hipotezler ileri sürmüşlerdir. En son ve en mütekâmil din olan İslam'ın rivayete dayalı bilgi kaynaklarında da bu konuda bazı veriler mevcuttur. İslâm düşünürleri ayet ve hadislerden oluşan dinî naslar muvacehesinde bu konuda birtakım fikirler geliştirmişlerdir.

İslâm inanç esaslarına göre Allah ezeli ve ebedî bir varlık olup, canlı cansız bütün mahlûkatı sonradan var etmiştir. Bu hususta bir fikir ayrılığı yoktur. Ancak ilk varlığın ne olduğu ve nasıl oluştuğu/geliştiği konusunda açık ve kesin bir nas olmadığı için ihtilaflar oluşmuştur. Gerek İslam öncesi inanç sistemlerinden aktarılan birtakım İsrailiyat haberleri, gerekse klasik düşünce okullarında üretilen bu konudaki bazı teoriler, İslam düşünürlerini etkilemiş ve onları da bu konuda düşünmeye sevk etmiştir. Müslüman düşünürler arasında bu mevzuda fikir üretenler daha çok Filozoflar, Mütekellimîn ve Sufiler olmuştur. Bu konuda özellikle İslam filozoflarının klasik felsefe okullarından, sufilerin de İsrailiyattan etkilendiğini söylemek mümkündür.

İlk yaratılış konusundaki rivayetlere bakıldığında bunların bir iki istisna hariç hiç birinin temel hadis kitaplarında yer almadıkları görülmektedir. Bu konudaki rivayetlerin kahir ekseriyeti halk arasında meşhur olan rivayetleri bir araya toplayan eserlerde ve tasavvuf kitaplarında yer almakta olup hadis münekkitleri tarafından uydurma olarak nitelendirilmişlerdir. Zahirî birbiriyle çelişen bu rivayetlerde en çok öne çıkan hususlar “Allah'ın ilk yarattığı şey akıldır” , “Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir” , “Allah'ın ilk yarattığı şey benim nurumdur” şeklindeki rivayetlerdir.

Bu rivayetlere dayalı olarak, ilk dönem sufileri tarafından temelleri atılan, son dönem sufilerince de geliştirilen varlık felsefesi ile ilgili “akl-ı küllî, akl-ı evvel” ve nuru Muhammedî teorileri bu konuda bir literatürün oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Her ne kadar bu hususta sarîh bir ayet veya sağlam bir hadis bulunmasa da yapılan yorumlar ve geliştirilen teoriler -İslâm akait esaslarındaki yaratılış ilkelerine aykırı olmamak kaydıyla- İslam varlık felsefesi açısından bir zenginlik olarak mütalaa edilebilir.

KAYNAKÇA

- Aclunî, İsmail, *Keşfu'l-hafa*, (I-IV) Daru'l-kitab, Beyrut, 1988.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Ateş, Süleyman, *İslam Tasavvufu*, Ankara 1972.
- *İşarî Tefsir Okulu*, İstanbul 1974.
- Aydemir, Abdullah, *Tefsirde İsrailiyat*, Diyanet yayınları, Ankara 1979.
- Aynî, Mehmet Ali, *Tasavvuf Tarihi*, Kitabevi, İstanbul 1992.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Camii's-sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Bursevî, İsmail Hakkı Kenz-ı mahfi risalesi, Dersaadet, İstanbul, ts.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Ekin yayınları, Ankara 1996.
- Ebû Dâvûd, *Sünen*, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- Ertuğrul, İsmail Fenni, *Vahdet-i vücud ve İbn Arabî*, İstanbul, 1991.
- Fazlurrahman, *İslam*, Selçuk yayınları, Ankara 1993.
- Gazalî, Ebu Hamid, *Mişkâtü'l-envar*, (trc. Süleyman Ateş) bedir yayınları, İst. 1966.
- Hakîm Tirmizî, Muhammed, *Nevadiru'l-usûl, fi marifeti ahadisi'r-Rasûl*, Beyrut ts.
- İbn Esir, İzzuddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerim Muhammed b. Muhammed b. Ebi'l-Kerim, *el-Kâmil fi't-Tarih*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 2007.
- İbn Hacer, el-Askalanî, *Fetâv-i Hadisiyye*,
- İbn Mâce, *Sünen*, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- İbrahim Hakkı Erzurumî, *Marifetnâme*, (Sadeleştiren Turgut Ulusay) İstanbul 1987.
- Karadeniz, Osman, "Heyulâ" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (I-XXXIV) TDV Yayınları, İstanbul 1988.
- Kastallanî, Şihabuddin Ahmed b. Muhammed, *Mevahibu Ledunniyye*, 1008.
- Keklik, Nihat, *Muhyiddin İbn Arabî, Futuhat-ı Mekkiye*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 1990.
- Kelâbâzî, Ebu Bekri Muhammed b. İshak, *et-Taarruf, li mezhebi ehl-i tasavvuf*, (Hazırlayan Süleyman Uludağ), Dergâh yayınları, İstanbul 1979.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Konuk, Avni *Fususul-hikem, Tercüme ve Şerhi*, (I-IV) Hazırlayan Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın, İstanbul 1989.

Nesefî, Azizuddin *Tasavvufta İnsan Meselesi: İnsan-ı kâmil*, Dergah yayınları, İstanbul 1990.

Suyûtî, Celâluddîn, Abdurrahman b. Ebibekir, *Leâli'l-masnûa fi ahadisi'l-mevzua*, (I-II) Beyrut 1982.

Şeker, Necmeddin *Tasavvufta Hadis Yorumu*, İlahiyat yayınları, Ankara 2016

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an*, (I-XX) Mısır 1323.

Taftezanî, Ahmed b. Yahya, *Şerh Hadis Erbain li'n-Nevevî*, Süleymaniye Reşid Efendi, 155/ 5.

Tirmizî, Sünen, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.

Uludağ, Süleyman “*Nuru Muhammedî*” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (I-XXXIV) TDV Yayınları, İstanbul 1988.

Uysal, Muhittin, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, Ensar Yayınları, İstanbul 2012.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

THE SEMANTIC ANALYSIS OF THE QUR'AN'S CONCEPTS OF CREATION

KUR'ÂN'DA YARATMA ANLAMINDA KULLANILAN KAVRAMLARIN SEMANTİK ANALİZİ

Assoc. Prof. Dr. Ömer ACAR

Ankara University, Faculty of Theology, Ankara, Turkey

E-mail: oacar@ankara.edu.tr

Is then He Who creates like one that creates not? Will we not receive admonition? Nahl-17

ABSTRACT

Creation is an important concept in that it is one of the most fundamental subjects of the Qur'an and is one of the established attributes of Almighty Allah. It is known that many terms such as *khalk*, *fatr*, *ibdaa'*, *inşaa*, *sun'*, *caa'l*, *îcaad*, *ihdâs*, *tekvîn*, *tasvîr*, *ber'*, *zer'* and *ihtirâ'* are used in various branches of the Islamic sciences. Semantic analysis of such concepts, especially considering the contexts in the Qur'an, will shed light on how the Qur'an deals with the question of creation. While examining the words used in the meaning of creation in the Quran, the etymology (origin and the first meaning) of the word was determined. After pointing to the meaning used during the pre-Islamic jahiliyah, the richness of meaning that Qur'an imposed on the related word was underlined. In determining the semantic field of the word, synonym and antonyms were taken into consideration as well as context. Indeed, in the words of Saussure, who is considered the founder of modern linguistics, "the content of a word can only be determined with the help of other words". For example, when discussing the concept of *khalk* (creation), how can one remain independent of the Al-Qayyoom (Self-Subsisting) or the Qiyaam, who states the most fundamental difference between the created and the Supreme Creator? In the simplest terms, the fact that Almighty Allah is Self-Subsisting means that he does not need another person for his existence. The existence of the creature depends on the Creator, not on their own. In addition, the continuity of creation and the creatures' need for the grace of the Creator are explained by this concept, which constitutes one of the fundamental divergences of the theist and deist worldviews. In this context, the adjective of Al-Qayyoom is the one who creates and maintains the whole world; standing, protecting and observing means.

Similar semantic analyzes can be made for concepts such as *caa'l*, *inshaa*, *fatr*, *taswiyah*, and *sun'*, which means creating. For example, the word *sun'* in Naml 88 is used in the sense that God creates everything as a product of his most beautiful and solid craftsmanship. In the same verse, the word *itqaan* which means to do everything in the most accurate and sound way. It is also related to the semantic field concept mentioned above.

Keywords: Khalk, semantic field, Arabic linguistics, creation, Qur'an.

Hiç yaratan ile yaratamayan bir olur mu? Düşünmüyor musunuz? Nahl-17

ÖZET

Yaratma, hem Yüce Allah'ın subutî sıfatlarından olması hem de Kur'an'ın en temel konularından birini teşkil etmesi bakımından önemli bir kavramdır. Yaratma anlamında *halk, fatr, ibdâ', inşâ, sun', ca'l, îcâd, ihdâs, tekvîn, tasvîr, ber', zer', ihtirâ* gibi büyük bir kısmı Kur'an kaynaklı olan pek çok terimin çeşitli ilim dallarında kullanıldığı bilinmektedir. Bu ve benzeri kavramların özellikle Kur'an'daki bağlamları dikkate alınmak suretiyle semantik açıdan incelenmesi, Kur'an'ın yaratma meselesini nasıl ele aldığını tespit etmede bize ışık tutacaktır. Kur'an-ı Kerim'de yaratma anlamında kullanılan kelimeler incelenirken, öncelikle kelimenin etimolojisi (kökeni ve ilk anlamı) tespit edilmiş ve İslâm öncesi cahiliye döneminde hangi anlamda kullanıldığına işaret edildikten sonra, Kur'an'ın ilgili kelimeye yüklediği anlam zenginliğinin altı çizilmiştir. Kelimenin semantik alanı tespit edilirken bağlamın yanı sıra, eşanlam ve zıt anlamlı kelimeler de dikkate alınmıştır. Nitekim modern dilbilimin kurucusu kabul edilen Saussure'ün deyimiyle bir "sözcüğün içeriği ancak başka sözcüklerin yardımıyla belirlenebilir". Örneğin; halk (yaratma) kavramını ele alırken, mahlûkât ile Yüce Yaratıcı arasındaki en temel farkı belirten *kayyûm* veya *kıyâm*'dan nasıl müstağni kalınabilir? Allah Teâlâ'nın *kayyûm* oluşu, en basit ifadeyle, varlığı için bir başkasına muhtaç olmaması anlamındadır. Mahlûkatın varlığı ise, Yaratıcı'ya bağlıdır; kendi başına var olması söz konusu değildir. Ayrıca yaratmanın sürekliliği ve yaratılmışların Yaratıcı'nın inayetine muhtaç olmaları da bu kavramla izah edilir ki, teist ve deist dünya görüşlerinin temelde ayrıştıkları noktalardan birini teşkil eder. Bu bağlamda *kayyûm* sıfatı, bütün âlemi yaratan ve yaşatan; ayakta tutan, koruyup gözeten anlamındadır. Benzer semantik analizler, yaratma anlamına gelen *ca'l, inşâ, fatr, tesviye, sun'* gibi kavramlar için de yapılabilir. Örneğin; Neml 88'de geçen *sun'* kelimesi, Allah'ın her şeyi en güzel, en sağlam şekilde, eşsiz sanatkârlığının bir ürünü olarak yaratması anlamında kullanılmıştır. Aynı ayette "her şeyi en doğru ve en sağlam şekilde yapmak" anlamına gelen *itkân* sözcüğünün geçmesi de yukarıda bahsettiğimiz semantik alan (anlam örgüsü) kavramıyla ilgilidir.

Anahtar kelimeler: Halk kavramı, Semantik alan, Arap dilbilimi, Yaratma, Kur'an.

GİRİŞ

Dilin bir sistem olduğuna dair Saussure'cü bakış açısıyla, anlambilimin alanına dâhil olan birimleri tek tek incelemenin doğru olmayacağı söylenebilir. Ancak bir sistemi meydana getiren yapı taşları, bunların özellikleri ve birbirleriyle bağlantıları bilinmediği sürece o sistemin genel yapısı hakkında bir fikir elde edilemez. Bazı dilcilerin altını çizdiği gibi 'sözcüklerin anlamı yoktur, kullanımları vardır'. Bu durumda, hangi dil ortamında olursak olalım, sözcüklerin bize iletildiği biçimiyle anlam, onların aynı bağlamda diğer sözcüklerle kurduğu bağlantıyla alakalıdır. Yani sözcüklerin anlamları,

taşıdıkları imgelerle değil, bu bağıntıların tamamıyla belirlenir (Guiraud 1999: 34). Palmer'in deyimiyle "sözcüklerin anlamını tespit etmek, bizim şeyler yapabildiğimiz, yani o sözcüğü cümle içinde kullanabildiğimiz, yardımcı veya eşanlamlı başka sözcüklerle açıklayabildiğimiz anlamına gelir. Fakat bundan, sözcüklerin anlamı veya anlamları şeklinde müstakil bir varlık olduğu anlamı çıkmaz. Bu şuna benzer; yolda bazı işaret levhaları vardır. Bunlardan genel olarak bahsetmek nasıl yanlışsa, kelimelerin de genel anlamlarından bahsetmek yanlıştır. Ancak şu levha şurayı işaret eder, şu kelime şu anlama gelir şeklinde değerlendirme doğrudur" (2001: 42-43).

Herhangi bir sözcük semantik açıdan incelenirken, öncelikle kelimenin etimolojisinin (kökeni ve ilk anlamı) tespit edilmesi son derece önemlidir. Zira sözlük anlamı, bir kelimenin temel anlamıdır. Diğer bir ifadeyle, kelimenin ilk vaz'ında esas olan anlamdır. Bilindiği gibi, dilde temel anlamlardan yan anlamlara sürekli bir kayış söz konusudur. Bugün temel anlamıyla sınırlı kalmış neredeyse hiçbir sözcük bulamayışımız, anlamların sınırsız, dil öğeleri ve imkânlarının sınırlı olmasındandır. Temel anlam doğru tespit edildiği zaman, sözcüğün zamanla kazandığı yan anlamlar, terimsel anlamlar ve geçirdiği anlam değişimleri isabetli bir şekilde belirlenebilir.

Temel anlamı tespit ederken hangi yöntemleri veya hangi kaynakları kullanmalıyız? Bu soruya her zaman kolayca cevap veremeyebiliriz. Çünkü bazı eski kelimelerin ilk anlamlarını tespit etmek kimi durumlarda mümkün olmayabilir. Esasında etimoloji ilminin konusu da budur. Meseleye Arapça açısından bakarsak, sözlük anlamının tespiti konusunda nispeten elverişli şartlara sahip olduğumuz söylenebilir. Çünkü Kur'an'ın nüzülüyle gücüne güç katan Arapça zengin kelime dağarcığını erken dönemlerde yapılan sözlük çalışmaları sayesinde korumayı ve sonraki nesillere -büyük oranda- olduğu gibi nakletmeyi başarmıştır.

Kur'an sahasında semantik inceleme yaparken sözcüklerin temel anlamını esas almakla birlikte, İslam öncesinde yaygın olan kullanımlarını da dikkate almak gerekir. Çünkü kelimenin ilk anlamı bilinmekle birlikte, Kur'an'ın semantik değişimi gerçekleştirdiği anlam bu kök anlam olmayabilir. Örneğin Ramazan sözcüğünün ilk

anlamı taş, kum vb. şeylerin güneşten dolayı aşırı ısınması iken, cahiliye döneminde bir ay ismi olarak dile yerleşmiştir. Kur'an'ın sözcük üzerinde yaptığı anlam değişimi, sadece bu ay isminin dinî bir ibadete tahsis edilmesi şeklinde vuku bulmuştur.¹

Bunun yanı sıra nifak kelimesi gibi, Kur'an-ı Kerim'in anlamını köklü bir şekilde değiştirdiği sözcüklerin sayısı da azımsanmayacak ölçüdedir. Nifak sözcüğü, bilginlerin ittifakıyla, cahiliye döneminde kullanılmamaktaydı. Kelimenin etimolojisi incelendiğinde alışverişte revaç anlamı ile gizli yol, tünel anlamları öne çıkmaktadır. Bu iki anlam, münafık teriminin semantik yapısını açıklarken belirleyici role sahiptir. Şöyle ki, münafık küfrünü gizlemek ve bir yandan da kendince girişmiş olduğu bu 'kârlı' alışverişten zarara uğramamak için tarla faresi gibi, sürekli iman ile küfür arasında gidip gelmektedir. Dil bilginlerinin aktardığı bilgiye göre, tarla faresinin toprak altında biri yüzeyde, diğeri derinde olmak üzere iki deliği (nâfikâ-kâsîâ) bulunur. Fare tehlikeyle karşılaştığında bu delikleri kullanarak kendisini kurtarır. Münafık da tıpkı tarla faresi gibi, İslam ile küfür arasında gidip geldiği için bu şekilde isimlendirilmiştir (Acar 2017: 363-364). Klasik sözlükler münafık sözcüğünün nefak/tünel kelimesinden değil, bu örnekte anlatılan tarla faresinin yuvası anlamındaki nâfikâ (نَافِقَاء) sözcüğünden geldiğini kaydeder. İbn Manzûr (X: 359),

Cahiliye döneminden Kur'an'a yansıyan anlamlar konusu her zaman tartışılmıştır. Temel dinî terimler hususunda Kur'an'da ne gibi dil tasarruflarına gidildiğini tespit etmek önem arz etmektedir. Her şeyden önce Kur'an'ın dil üzerinde önemli değişimler gerçekleştirdiği tartışılmaz bir hakikattir. Bunun nasıl olduğu veya nasıl yorumlanması gerektiği ayrı bir tartışma konusudur. Burada bizi ilgilendiren, bahsi geçen değişimlerin hangi yönde gerçekleştiğidir. Kur'an terimleri incelendiğinde, genel olarak Cahiliye

¹ Oruç ile Ramazan ayının irtibatı açıklanırken, klasik kaynaklarda genellikle sıcaklık anlamından hareket edilmiştir. Ramazan ayının rahmet ve mağfiret ayı olduğuna işaret eden Ebû 'Üde (1985: 221-222), söz konusu ilişkilendirmeyi doğru bulmadığını söyleyerek, bunun yerine ramazan ayında ihlas ile tutulan oruçların günahları adeta sıcaktan kavurup yok edeceği şeklinde yorumlanmasını daha isabetli bulduğunu kaydetmektedir. Ona göre, Ramazan ayının çöl sıcağı ile ilişkilendirilmesi çok tutarlı değildir. Zira kamerî ay hesabına göre her yıl farklı günde tutulan oruçlar, bazen kış mevsimine bazen bahar mevsimine denk gelmektedir. Dolayısıyla kelimenin kökeninde bulunan sıcaklık anlamıyla irtibatı kesin değildir.

döneminden intikal eden anlamların tahsis edildiği yani, anlamlarının daraltıldığı görülür. Bununla birlikte bazı terimlerde anlam genişlemesi, anlam kötüleşmesi, anlam iyileşmesi, anlam kayması gibi değişimler de vuku bulmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de yaratma anlamında kullanılan kelimeler incelenirken, öncelikle kelimenin etimolojisi (kökeni ve ilk anlamı) tespit edilecek ve İslâm öncesi cahiliye döneminde hangi anlamda kullanıldığına işaret edildikten sonra, Kur'ân'ın ilgili kelimeye yüklediği anlam zenginliğinin altı çizilecektir. Kelimenin semantik alanı tespit edilirken 'bir sözcüğün içeriği ancak başka sözcüklerin yardımıyla belirlenebilir' (Saussure 1976, I: 107-108) ilkesinden hareketle, bağlamın yanı sıra eşanlam ve zıt anlamlı kelimeler de dikkate alınacaktır.

Yaratma, hem Yüce Allah'ın subutî sıfatlarından olması hem de Kur'ân'ın en temel konularından birini teşkil etmesi bakımından önemli bir kavramdır. Yaratma anlamında *halk, fatr, ibdâ', inşâ, sun', ca'l, îcâd, ihdâs, tekvîn, tasvîr, ber', zer', ihtirâ* gibi büyük bir kısmı Kur'an kaynaklı olan pek çok terimin çeşitli ilim dallarında kullanıldığı bilinmektedir. Bu vb. kavramların özellikle Kur'an'daki bağlamları dikkate alınmak suretiyle semantik açıdan incelenmesi, Kur'an'ın yaratma meselesini nasıl ele aldığını tespit etmede bize ışık tutacaktır. Şimdi bu kavramları sırasıyla ele alalım:

H-L-K (خ ل ق) kökü

H-l-k kökü Kur'an-ı Kerim'de 76 farklı kipte olmak üzere toplam 261 defa geçmektedir. Bunları bir tabloda sunacak olursak:

- 84 defa fiil formunda (خَلَقَ)
- 2 defa Allah Teâla'nın ismi olarak (خَالِق)
- 6 defa pay, nasip anlamında (خَلَق)
- 2 defa ahlak, davranış anlamında (خُلُق)
- 52 defa masdar-isim formunda (خَلْق)
- 12 defa Allah'ın ismi olarak (خَالِق)
- 2 defa şekil verilmiş anlamında (مُخَلَّفَة)
- 1 defa masdar olarak (اخْتِلاق)

Şimdi bu kullanımları yakından inceleyelim:

Halk (خلق)

Haleka fiili Cahiliye döneminde şu anlamlarda kullanılmıştır:

Takdir etmek, planlamak

H-l-k kökünün temel anlamı takdir etmek, ölçmek ve önceden planlamaktır. Cahiliye şiirlerinde yaygın olarak kullanıldığını tespit ettiğimiz bu anlam için bazı örnekler verecek olursak;

Muallaka şairlerinden Zuheyr b. Ebî Sulmâ (1980: 119-120) birisini överken şu ifadeleri kullanmıştır:

وَلَأَنْتَ تَفْرَى مَا خَلَفْتَ وَبَع.. ضُ الْقَوْمِ يَخْلُقُ ثُمَّ لَا يَفْرَى

Sen karar verdiğin/planladığın şeyi mutlaka yerine getirirsin

Oysa bazıları düşünür ama bunu gerçekleştirmez.

H-l-k kökü ile irtibatlı olan (فرى) fiili; ayakkabı, çanta vb. eşyalar yapan ustanın önceden işi kafasında kurup, ona göre deriyi kesmesi hakkında kullanılırdı.²

Meşhur Hâccâc'a nispet edilen "وَلِلَّهِ لَا أَعْدُ إِلَّا وَفَيْتُ وَلَا أَحْلُقُ إِلَّا فَرَيْتُ" (el-Câhız 2002: II, 211) *Andolsun ki, ne vadettiysen yaptım, ne planladıysam yerine getirdim* sözünde *h-l-k* fiili yine takdir etme anlamında kullanılmıştır. *H-l-k* kökünün takdir etme anlamının nüzul döneminden sonra devam etmiş olması önemlidir. Nitekim Kur'an'ın anlamını veya anlam içeriğini değiştirdiği bazı kelimelerin aslî anlamlarının zamanla unutulduğu bilinmektedir.

Düzleştirmek, tesviye etmek

Bir şeyi düz hale getirme, pürüzlerini giderme ve tesviye etme anlamı da cahiliye şiirinde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin er-Râ'î en-Numeyrî'ye ait şu beyitte (1980: 310) bu anlamda kullanılmıştır:

² Bugün bile bazı çöl bölgelerinde bedevilerin tabakladıkları derilerden ayakkabı, nalın vb. şeyleri yaparken, ayağı derinin üzerine koyup ayak ölçüsünde kesilecek yeri işaretledikleri nakledilir. Krş. Muhammed Takıyyuddîn el-Hilâlî (1978: 16).

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

فَخَلَقْتُهُ حَتَّى إِذَا تَمَّ وَاسْتَوَى كَمُخَّةٍ سَاقٍ أَوْ كَمَثْنٍ إِمَامٍ

(Oku) öyle inceltip düzelttim ki, ilik veya ip gibi (dümdüz) oldu

Yıpranmak, eskimek

Genellikle elbise vb. şeylerin yıpranması, eskimesi hakkında kullanılmakta olup, bir önceki anlam ile irtibatı açıktır. Nitekim elbise gibi eşyaların günlük kullanıma bağlı olarak yıprandığı bilinen bir husustur. Bununla birlikte aşağıdaki beyitte, cahiliyenin şiir otoritelerinden biri olan Nâbiğa'nın (1976: 146) kelimeyi soyut anlamda kullandığı dikkat çekmektedir:

فَإِنْ أَفَاقَ لَقَدْ طَالَتْ عَمَائِتُهُ وَالْمَرْءُ يُخَلِّقُ طَوْرًا بَعْدَ أَطْوَارِ

(Kalbim) uzun süren dalaletten uyandı, malumdur, insanoğlu nice merhalelerden geçer(ek olgunlaşır).

Uydurmak, iftira etmek

Aynı zamanda fakih olan Mansûr et-Temîmî'nin şu beytinde iftira etmek, yalan uydurmak anlamında kullanılmıştır:

لِي حِيلَةٌ فِيمَنْ يَنْمُ وَلَا يَسُ فِي الْكُذَّابِ حِيلَةٌ

مَنْ كَانَ يَخْلُقُ مَا يَقُولُ .. لَفَحِيلَتِي فِيهِ قَلِيلَةٌ

Laf taşıyıcı için çarem var lakin yalancı karşısında çaresizim

Konuştığında yalan söyleyene karşı elimden fazla bir şey gelmez

Buraya kadar verilen anlamlar arasında yaratma, icat etme anlamının yer almaması oldukça önemlidir. Bu noktadan hareketle, Kur'ân-ı Kerim'in Cahiliyenin inanç sistemini devre dışı bırakıp, tevhit akidesini yerleştirmesine paralel olarak bu kelimenin anlamı üzerinde köklü bir değişim gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür.³

³ Halk teriminin anlamları için şu kaynaklara müracaat edilebilir: Mukâtil. b. Suleymân, Ebu'l-Hasen (2006). *el-Vucûh ve 'n-Nezâir fi 'l-Kur'âni 'l-'Azîm*. (thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin). Bağdat: Merkezi Cum'a el-Mâcid li's-Sekâfe ve't-Turâs, s. 92-93; Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. İshâk (1986). *İştikâku Esmâillâh*. Thk: Abdulhuseyn el-Mubârek. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, s. 166-168; İbn Manzûr,

Şimdi *h-l-k* kökünün Kur'an'daki anlamlarına bir göz atalım:

Halk'ın Kur'an'daki kullanımları:

Bir şeyi öncesiz ve örneksiz olarak yaratma: (îcâd/ibdâ')

Yeri ve gökleri yarattı (En'âm 1). Bu ayette, 'yeri ve gökleri herhangi bir örneği, benzeri olmaksızın yaratandır' (Bakara 117) ayetindeki (عـاـد) kelimesiyle aynı anlamda olduğu kaydedilmiştir. İbdâ' yani varlığı örneksiz, öncesiz yaratma vasfı sadece Yüce Allah'a mahsustur. Bu anlama dair Kur'an'dan pek çok ayet örnek verilebilir. Mesela Nahl 17'de bu gerçek şöyle dile getirilmiştir:

Hiç yaratanla yarat(a)mayan bir olur mu? Düşünmüyor musunuz?

Bir şeyi başka bir şeyden yaratma:

O sizi tek bir nefisten yarattı. (Nisa 1)

İnsanı nutfeden yarattı. (Nahl 4)

Gerçek şu ki biz insanı çamurdan alınmış bir özden yaratıyoruz. (Mü'minûn 12)

Cinleri de yalın ateşten yarattı. (Rahman 5)

Suret verme, şekillendirme

Temelden, örneksiz yaratma anlamında olmasa da suret verme, istihâle/dönüşüm/başkalaşım anlamındaki yaratma eylemi Kur'an-ı Kerim'de Allah'tan başkasına da izafe edilmiştir. *Hani benim iznimle çamurdan kuş [şeklinde bir şeyler] yaratıyordun* (Maide 110) ve *Ben çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar, ona üflerim. O*

Mumammed b. Mukerrem (tsz.). *Lisânu'l-'Arab*. I-XV. Birinci Baskı. Beyrut: Dâru Sâdır, s. 1243-1248; el-Munâvî, Abdurraûf (1990). *et-Tevkîf alâ Muhimmâti't-Te'ârîf*. Thk: Abdulhamîd Sâlih Hamdân. Kahire: 'Âlemu'l-Kutub; s. 159; et-Tehânevî, age, I, 763.

da Allah'ın izniyle hemen kuş oluverir (Âl-i İmran 49) ayetlerinde anlatılan çamurdan kuş yapma hadisesinde bu anlamın esas olduğu belirtilmiştir (Mukâtil b. Suleymân 2006: 92).

H-l-k fiili insanlar için sadece ölçmek/planlamak ve iftira etmek anlamlarında kullanılabilir; yaratma veya olmayan bir şeyi ilk defa icat etme anlamı insanlar için kullanılamaz.

Ca'l (kılma, tayin etme)

Şuarâ 166'daki *Rabbimizin sizler için yarattığı/verdiği eşlerinizi bırakıp da insanlar arasından erkeklerle mi beraber oluyorsunuz? Doğrusu siz haddini aşan bir kavimsiniz* ifadesinde kılma, tayin etme, ayırma anlamında olduğu söylenmiştir. *Halk* ile *ca'l* arasındaki fark şudur: *Halk*'ta takdir, önceden planlama vardır, diğerinde ise başkasıyla irtibat, ilgi, bağ kurma anlamı esastır. Ancak bu anlam *ca'l* fiilinin bir nesne aldığı durumda geçerlidir (el-Kefevî 1998: 429-430).

Bina etme, kurma

İrem şehrinin güzelliklerinin anlatıldığı Fecr suresinin ilgili bölümündeki 'yaratılma' ifadesinden kastın; bina etmek, kurmak, mamur kılmak olduğu anlaşılmaktadır. Zira ayette İrem şehrinin güzelliklerinden bahsedilirken, yüksek sütunların olduğu bildirilmektedir. Dolayısıyla doğal güzellikleri olmasa da çeşitli sütunlar, yüksek ve gösterişli evler gibi estetik ve mimari güzelliklerin insan ürünü olmasından hareketle burada zikredilen *halk*'ın kurmak, inşa etmek anlamında olması akla yatkındır (Krş. Okuyan 2001: 342).

Yaratıcıların en güzeli meselesi (أحسن الخالقين)

Bazı bilginler Mü'minûn 14'ten hareketle, Allah dışındaki varlıklara da yaratma vasfının verilebileceğini ileri sürmüşlerdir. Burada kastın, takdir/plan yapma olduğu düşünülürse ayet daha açık hale gelecektir. Nitekim bir şeyleri tasarlayıp, plan yapma, takdir etme eylemi Allah dışındaki varlıklara da nispet edilebilir. Ancak, insanların yaptığı planların sık sık akamete uğradığı ve beklenen sonucu veremediği bilinen bir

gerçektir. Buna mukabil her şeyi ezeli ilmiyle bilen Yüce Yaratıcı için böyle bir şey söz konusu olamaz. O her şeyi ezelde takdir edip, vakti geldiğinde iradesine uygun olarak varlık âlemine çıkarandır. Bu anlamda Allah plan yapanların, takdir edenlerin en hayırlısı, en üstünüdür, demek yanlış olmayacaktır.

Hâlık ve Hallâk (الخالق والخالق)

Allah Teâlâ'ya *hâlık* denmesi, bütün varlıkları takdir edip vücuda getirmesi nedeniyledir. O, eşyayı ilk olarak yaratması hasebiyle *hâlık*; kıyamete kadar yaratmaya devam etmesi ve ayrıca yeniden yaratma vasfı nedeniyle *hallâktır*. Yasin 81'de bu açıkça görülmektedir:

”أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ”

Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kadir değil midir? Evet! Elbette kadirdir. O, her şeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır.

Yasin suresindeki bu ayet ve Hicr 86-87'deki ifadeler dikkate alındığında, yaratmanın Allah'a mahsus olduğunun vurgulandığı yerlerde O'nun ilim sıfatına gönderme yapılmaktadır. Buradan hareketle bazı bilginler En'âm suresi 100. ayette yer alan (حَرَفُوا) ifadesini ezeli ilimle yaratmanın karşısına yerleştirmiş ve müşriklerin cahilane bir şekilde Allah için kız-erkek evlatlar yakıştırmalarını bu şekilde izah etmişlerdir. Ayrıca ilk müfessirlerin bu ifadeyi 'yalan söylemek' şeklinde anladıkları nakledilmiştir (Ebû Hâtim er-Râzî 1994: 221-222).

Bu bağlamda Yüce Yaratıcı'nın *kayyûm* sıfatını da unutmamak gerekir. Allah Teâlâ'nın *kayyûm* oluşu, en basit ifadeyle, varlığı için bir başkasına muhtaç olmaması anlamındadır. Mahlûkatın varlığı ise Yaratıcı'ya bağlıdır, kendi başına var olmaları söz konusu değildir. Ayrıca yaratmanın sürekliliği ve yaratılmışların Yaratıcı'nın inayetine muhtaç olmaları da bu kavramla izah edilir ki, teist ve deist dünya görüşlerinin temelde ayrıştıkları noktalardan birini teşkil eder. Bu bağlamda *kayyûm* sıfatı, bütün âlemi yaratan ve yaşatan; ayakta tutan, koruyup gözeten anlamındadır.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Kur'an'da 6 defa geçen pay, nasip manasındaki bu kelime de takdir anlamıyla irtibatlıdır. Ayrıca layık olmak anlamındaki *haluka* köküyle de irtibatlandırılabilir. Zira insanların hayır adına yapıp ettikleri şeyler, karşılığında alacakları mükâfata layık olmalarını sağlamakta, onları ebedî hayatta pay/şans sahibi kılmaktadır.

Allah'a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle satanlara gelince, işte onların ahirette hiç nasipleri yoktur. (Âl-i İmrân 77)

Huluk/ahlak huy, seciye, karakter anlamındadır. Türkçemizde bunun çoğul formu olan ahlak kullanımı yaygındır.⁴ *Huluk* aynı kökten geldiği *halk*'la birlikte yaratmanın zahirî ve batınî boyutunu oluşturmaktadır.

C-‘A-L (ج ع ل) kökü

Bu kök;

- 340 defa fiil formunda (جَعَلَ)
- 6 defa ism-i fail formunda (جَاعِلٌ) olmak üzere Kur'an'da toplam 346 defa geçmektedir.

Ce'ale fiili *sana'a*, *fe'ale* gibi benzer manaya gelen bütün fiillerden daha geneldir (el-Halîl b. Ahmed I: 229). Dil bilginlerine göre *ca'ale* fiilinin farklı kullanımları şu şekilde sıralanabilir:

- *Ehaze* ve *tafika* fiilleri gibi başlama bildirir. Örnek: (جَعَلَ الطَّالِبُ يَقْرَأُ) “öğrenci okumaya başladı.”

⁴ Ahlakla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. et-Tehânevî, Muhammed Ali (1996). *Keşşâfu İstîlâhâtî'l-Funûn I-II*. Thk. 'Ali Dehrûc vd. Beyrut: Mektebetu Lubnân Nâşirûn, I, 762-763.

- *Evcede* (yarattı, meydana getirdi) anlamında kullanıldığında yalnız bir tane nesne alır. Örnek:

“وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ
لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ”

Siz, hiçbir şey bilmezken Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı; şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi. (Nahl-78).

- Bir şeyi başka bir şeyden yaratma, meydana getirme. Örnek:

“أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ”

İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı? (Enbiya-30).

- Vaz etme, kural koyma:

“مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ وَكَانُوا هُمْ لَا يَعْقِلُونَ”

Allah bahîre, sâibe, vasîle ve hâm ile (diye bazı hayvanların işaretlenip kullanımdan alıkonması) ilgili bir buyruk koymamıştır. Fakat inkârcılar kendi uydurdukları yalanları Allah'a yakıştırmaya çalışıyorlar; onların çoğu akıllarını kullanmıyorlar. (Maide-103).

- Dönüştürme, başka hale çevirme:

Böylece Allah onları yenilip çiğnenmiş ekine çevirdi. (Fil-مَأْكُولٍ-7)

7)

- Bir şey hakkında hak yere veya batılca hüküm verme:

إِنَّا رَأَوُوهُ إِلَيْكَ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ

Biz onu sana geri vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız (Kasas-7).

“وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنَاتًا أَشْهَدُوا خَلَقَهُمْ سَنُكْتَبُ شَهَادَتَهُمْ وَيُسْأَلُونَ”

Onlar, Rahmân'ın kulları olan melekleri de dışı saydılar. Acaba meleklerin yaratılışlarını mı görmüşler? Onların bu şahitlikleri yazılacak ve sorguya çekileceklerdir. (Zuhruf-19)

B-D-‘A (ب د ع) kökü

Kur’an-ı Kerim’de sadece dört yerde geçen bu kökün formları şöyledir:

- 1 defa fiil formunda (أَبَدَّعُ)
- 1 defa isim formunda (بِدْع)
- 2 defa sıfat-1 müşebbehe formunda (بَدِيع)

Bu kökten gelen kelimeler, ilk defa olma, öncesiz ve örneksiz meydana gelme gibi anlamlara sahiptir. Modern Arapçada ibdâ‘, orijinalite, özgünlük anlamına gelir. Bilindiği gibi, daha çok dinî konularda sonradan ortaya çıkan ilke, inanış, uygulama vs. için bidat terimi kullanılmaktadır. Nitekim şu ayet-i kerimede böyle bir anlama sahiptir:

قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ

De ki: “Peygamber olarak gönderilen ilk kişi ben değilim.” (Ahkâf-9).

İsfehânî, *bedi‘* sözcüğünün Allah Teâlâ için kullanılması durumunda; herhangi bir vasıtaya, araca veya zaman ve mekân sınırlamasına bağlı olmaksızın eşyayı yaratması anlamına geldiğini kaydeder (s. 49). İbtidâ, bir örneği/benzeri bulunmayan şeyin ilk defa meydana getirilmesidir. (أَبَدِعَ فُلَانٌ) ifadesi, ‘filan kişi alışılmadık, garip bir iş yaptı’ manasındadır. *Mübdi* ve *bedi* kelimeleri de bu kök anlamıyla irtibatlıdır. Nitekim Allah Teâlâ kendisi hakkında (بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ) “gökleri ve yeri (bir örnek/model olmaksızın) yaratandır.” (Bakara 117) buyurmuştur.

B-R-E (ب ر أ) kökü

Bu kökten gelen kelimeler Kur'an-ı Kerim'de 18 farklı şekilde olmak üzere toplam 29 defa geçmektedir.

- 10 defa fiil formunda (نَبَّرَ / نُبِّرِي / نَبَّرًا / نَبَّرًا / نَبَّرًا)
- 1 defa isim olarak (بَرَاء)
- 2 defa masdar olarak (بِرَاءة)
- 12 defa (بَرِيء)
- 2 defa (بَرِيَّة)
- 3 defa ism-i fâil formunda (بَارِي)
- 1 defa ism-i mef'ûl formunda (مُبَرَّرُونَ)

Kökün temel anlamı; istenmeyen hoşâ gitmeyen şeylerden uzak olmak veya kendini uzak tutmaktır. Hastalıktan iyileşmek için de bu fiil kullanılır. *Bur* kelimesi sureti iyice açığa çıkarmak manasındadır. Örneğin (بِرَأَ اللّٰهُ الْخَلْقَ) cümlesi 'Allah mahlûkâtın suretlerini belirgin hale getirdi' demektir. Bu kelimenin esas anlamı kesmektir. Beri olmak da alakayı kesmek anlamındadır. Hastalıktan beri/uzak olma onun etkilerinin insan üzerinden uzaklaşması, kesilmesi manasındadır. Borçtan kurtulmak ve eti kemikten sıyırmak şeklinde de kullanılır (el-'Askerî, 138).

Beraet, besmele olmadan başlanan Tevbe suresinin ilk kelimesidir ve Müslümanların müşriklerle ilişkiyi kesmelerini buyuran bir ültimat olarak yine bu kökteki 'uzak olma' anlamıyla irtibatlıdır. Genellikle gramer çalışmalarının başlamasına neden olarak gösterilen lahn örneklerinden biri de Tevbe 3'te geçen "Allah ve Resûlü müşriklerden uzaktır" ifadesinin hatalı okunmasıdır. Burada Rasul kelimesi yanlış okunduğu için anlamın bozulmuş olması, dil hassasiyeti bulunan bilginlere sorunun hangi noktaya geldiği noktasında ipuçları vermiş ve neticede Kur'an dilinin korunmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır.

(Resûlüm!) onlar seni yalanlarsa de ki: Benim işim bana, sizin işiniz de size aittir. Siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım (Yunus 41).

Yüce Allah'ın 99 güzel isminden biri olan *Bâri*' kelimesi genellikle İslam bilginlerince “yaratıcı, madde ve model olmadan icat eden; sıfatlarında yaratılmışlara benzemekten berî olan; birçok farklılıklarına rağmen evrenin bütün parçalarını âhenksizlik ve düzensizlikten berî/uzak olarak meydana getiren; hiçbir borç ve zimmet altında bulunmayan, bütün nimetleri bir lutf olarak veren” (Topaloğlu 1992: 73) olarak tanımlanmıştır.

Bu kökün yaratma anlamıyla irtibatı tartışılmıştır. Temel anlamından uzak sayılabilecek terim anlamı nasıl oluşmuştur? Yoksa bazı müsteşriklerin iddia ettiği gibi (Jeffery 1938: 76), yaratma anlamı kuzeydeki Hıristiyanlar vasıtasıyla İbranice veya Süryaniceden mi alınmıştır? Kur'an ayetleri incelendiğinde, sadece 3 yerde yaratıcı anlamında (البارئ) kelimesinin; 2 yerde yaratılmışlar anlamında (بَرِيَّة) sözcüğünün ve bir yerde yaratma anlamında (نبرأها) fiilinin geçtiği görülür. Yaratma anlamının, kelimenin diğer Sami dillerdeki benzerlerinde bulunması, bu anlamın mutlaka bahsedilen dillerden ödünç alındığını göstermez. Bilindiği gibi Sâmi dilleri uzmanlarının önemli bir kısmı, Arapçanın ana Sâmi dilin formlarını büyük ölçüde koruduğunu, dolayısıyla Sâmi dilleri üzerinde yapılacak herhangi bir çalışmada Arapçadan istifade edilmemesinin mümkün olmadığını kaydetmektedirler. Bu nedenle ortak Sami köklerden birçoğu için geçerli olan yaklaşım, bu kök için de geçerlidir. Yani Arapçada çok işlek olmayan veya zamanla unutulmuş olan yaratma anlamının Yüce Allah tarafından tekrar bu köke kazandırılmış olması muhtemeldir.

Bu kelimeyle ilgili klasik sözlüklerin naklettiği bir bilgi oldukça ilginçtir: *Berae* fiili yaratma anlamına gelen diğer fiillerden farklı olarak, büyük oranda içinde ruh taşıyan canlıların yaratılması için kullanılır. Yer, gökler ve başka varlıklar için (خلق), canlılar için ise (برأ) fiilinin kullanılması yaratılıştaki inceliklerden ayrı bir güzelliği temsil etmektedir. Nitekim Haşr suresindeki sıralamada önce *hâlik*, sonra *bâri*' ve ardından *musavvir* anılmıştır. Buradaki incelik, takdir anlamındaki *halk* ile onun zahirî âlemdeki karşılığı olan *vücûd* aşamalarının arasında zikredilmesiyle, ruh sahibi canlıların cevherlerinin her türlü afetten berî kılındığı/korunduğu şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

İsfehanî'nin yaklaşımına göre de *halk*, bedenlerin yaratılması, *ber*' ruhların yaratılması, *tasvir* de bu ikisinin bir araya getirilmesi anlamındadır (1999: 192).

N-Ş-E (ن ش أ) kökü

Bu kökten gelen kelimeler Kur'an-ı Kerim'de 7 farklı kipte toplam 28 defa geçmektedir.

- 20 defa (أَنْشَأَ)
- 1 defa (يُنشِئُونَ)
- 3 defa (نَشَأَ)
- 1 defa (نَاشِئَةً)
- 1 defa masdar (إِنْشَاءً)
- 1 defa (مُنشِئُونَ)
- 1 defa (مُنشِئَاتٍ)

Bu kökün temel anlamı, büyümek ve gelişmektir. Ergenliğe girmiş genç için (ناشئ) kelimesi kullanılır. Bu fiil ayrıca bulutların gökyüzünde ilk ortaya çıkışını da anlatır. Ra'd suresi 12. ayette bu anlam kastedilmiştir:

O, size korku ve ümit içinde şimşeği gösteren ve (yağmur dolu) ağır bulutları meydana getirendir.

Rahman 18'de yer alan (الْمُنشِئَاتُ) kelimesinde de kök anlam olan yükselme manası vardır:

Denizde yüce dağlar gibi yükselen gemiler de O'nundur.

Vakıa 62'de geçen *neşet* kelimesi, ilk yaratılışa şahit olduğu halde yeniden dirilmeyi inkâr edenlere eleştiri bağlamında kullanılmıştır (ez-Zeccâc 1988: V, 257):

Andolsun, birinci yaratılışı(nızı) biliyorsunuz. Düşünüp ibret almanız gerekmez mi?

Ayrıca Ankebut 19-20. ayetlerin delaletiyle, yeniden yaratmanın ahirette yine Allah tarafından gerçekleştirileceğinden kuşku söz konusu değildir:

Allah'ın yaratmaya nasıl başlayıp, sonra onu nasıl tekrar edeceğini anlamazlar mı? Doğrusu bu Allah'a kolaydır. De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da, Allah ilk baştan nasıl yaratmış bir bakın. İşte Allah bundan sonra (aynı şekilde) ahiret hayatını da yaratacaktır. Gerçekten Allah her şeye kadirdir.

İnsan başta olmak üzere, bütün mevcudatın ölümlü olmasından ve belli şartlara bağlı olarak hayat sürebilmesinden hareketle, Yaratıcı'nın önce her şeyi güzel bir şekilde vücuda getirip, sonra bozulmalarına veya helak olmalarına neden rıza gösterdiğini soranlara Fahreddin Razi şöyle cevap verir: “Bu tür şeyler örneğin bir kuyumcu veya inşaat ustası için eleştiri konusu olabilir. Nitekim bunlar yaptıkları işleri uzun bir zaman diliminde ve büyük emekler sarf ederek gerçekleştirirler. Allah ise yorulmaktan ve zamana bağlı olmaktan münezzehtir.” (XIX: 417).

F-T-R (ف ط ر) kökü

Bu kökten gelen kelimeler Kur'an-ı Kerim'de 6 farklı kipte olmak üzere toplam 20 defa kullanılmıştır.

- 10 defa geçmiş zaman kipinde (فَطَرَ)
- 1 defa ziyadeli fiil kipinde (أَنْفَطَرَتْ)
- 1 defa isim olarak (فطرة)
- 1 defa masdar/isim olarak (فُطُور)
- 6 defa ism-i fâil kipinde (فَاطِر)
- 1 defa ziyadeli ism-i fâil kipinde (مُنْفَطِر)

Bu kökün temel anlamı yarmak, ortadan ikiye ayırmaktır. Burada Arapça fiil köklerinin iki harften oluştuğu, üçüncü harfin anlamdaki değişim yönünü işaret ettiğini savunan bir teoriden bahsetmek yararlı olacaktır. *Sünâiyye* olarak isimlendirilen bu teoriyi destekleyen pek çok örneğe kaynaklarda rastlamak mümkündür. Yaygın olarak bilinen *f-r/c-n/kt* gibi örneklerin yanı sıra *ft* maddesini de sayabiliriz. Nitekim (ف ت أ), (ف ت ت), (ف ت ح), (ف ت ر), (ف ت ق), (ف ت ك), (ف ت ن), (ف ط م), (ف ط ر) köklerinde kesmek, ayırmak, açmak, arasını ayırmak gibi ortak sayılabilecek anlamlar söz konusudur. Dolayısıyla incelemiş olduğunuz *f-t-r* kökünü bu yakın sesli ve anlamlı

kelimeler grubu içinde değerlendirmekte fayda vardır. Ayrıca orucun açılması için kullanılan *iftar* kelimesi ile 30 günlük orucun ardından kutlanan bayramın adı olan *fitr* da aynı kök anlamıyla irtibatlıdır.

Fatr, eşyanın yokluktan varlık âlemine çıkarılarak görünür hale gelmesidir. Sanki yokluk yarılmıştır da varlık ortaya çıkarılmıştır. Bu nedenle ağacın çiçek açması ve kurbanın yarılmaması için de bu fiil kullanılır. Allah'ın insanları yaratması, varlık âlemine çıkarması tıpkı ağacın yapraklarını açması gibidir. Bu yönüyle *fatr*, fiilden farklıdır. Çünkü bu ikincisinde ortaya çıkma ve icat anlamları yoktur (el-'Askerî, 134). İbn Abbas'ın K.Kerim'de altı yerde geçen (فاطر) kelimesinin manasını, iki bedevînin bir kuyu başındaki tartışmalarına şahit olana kadar bilmediğine dair rivayet (Taberî 2000, XI: 283), kelimenin kökünde olan ilk defa yapma, önceden yaratma gibi anlamları pekiştirmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de bu temel anlamıyla irtibatlı şu örnekleri verebiliriz:

Yarık, gedik anlamında Mülk-3'teki *futûr* kelimesi;

Yedi kat göğü birbiriyle uyum içinde tabaka tabaka yaratan O'dur. Rahmân'ın yaratmasında hiçbir düzensizlik göremezsin. Haydi, çevir gözünü de bak, bir kusur, bir çatlaklık görebilecek misin?

Yarıma, çatlama anlamında İnfitar-1'deki kullanım;

Gök yarılp parçalandığı zaman.

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ

Kur'an-ı Kerim'de, müşriklerin akla ziyan bazı sözlerinden ötürü göklerin çatlacağı, yerin yarılabacağı türünden bazı metaforik ifadelere rastlarız. Burada amaç söylenen sözün gerçekten ne kadar uzak olduğunu etkili bir dille anlatmaktır. Örneğin, Meryem 90'da böyle bir anlatım söz konusudur:

Az kalsın, söyledikleri sözden gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp dağılacaktı.

Şûrâ-42’de ise Yüce Allah’ın heybetinden dolayı göklerin neredeyse yarılıp parçalanacağı yine muciz bir üslupla anlatılmaktadır:

O’nun kudret ve azametinden, neredeyse gökler yukarıdan aşağıya çatlayıp paramparça olacaklar!

Aynı şekilde kıyamette göklerin yarılabacağını anlatan Müzzemmil 18’i de örnek verebiliriz.

F-t-r kökünün Kur’an’daki diğer kullanımlarının tamamı yaratma anlamıyla irtibatlıdır. Kur’an-ı Kerim’de sadece bir yerde (Rum-30) geçmesine rağmen, gerek hadisler ve gerekse diğer İslami disiplinlerin önemle üzerinde durduğu dinî bir terim haline gelen fitrat kelimesi de yaratma anlamıyla yakından ilgilidir. Dünyaya gelen her çocuğun fitrat üzere doğduğunu, sonradan anne-babanın veya çevrenin tesiriyle farklı inançlara sahip olabildiğini anlatan hadis İslam geleneğinde çeşitli disiplinlerce tartışılmıştır. Meselenin kelâmî, felsefî ve fikhî boyutları bulunmakla beraber bizi burada ilgilendiren, kelimenin kökeninde bulunan yaratma anlamının semantik boyutudur.

Fıtrat; genellikle yaratılış, tabiat, mizaç, Allah’ın kullarını kendisini tanıyacıkları şekilde yaratması gibi tanımlanmıştır. Bununla birlikte literatürde, kelimenin ‘kalû belâ’ şeklinde formüle edilen ilk misakla irtibatlandırıldığını görmekteyiz. Araf-172’de anlatılan bu misak hadisesi, Âdemoğlunun ilk yaratılışında özüne Allah’ı tanıma yeteneğinin konulması, bu anlamda ileride yapılacak itirazların önünün baştan kesilmesi şeklinde anlaşılmıştır. Konunun dinle, inanmayla ve hatta yaratmayla irtibatını aslında Rum-30 net olarak ortaya koymaktadır:

O hâlde, ey insan; sen bir hanîf olarak, yani her türlü bâtil inanç ve ideolojiden uzaklaşıp bir tek Allah inancına sınıksız bağlanarak, yüzünü dosdoğru bu dine, Kur’an’ın ortaya koyduğu mükemmel inanç sistemine çevir! Yani, Allah’ın insan bünyesine nakşetmiş olduğu o saf, temiz ve doğal yaratılış hâline! Unutma ki,

toplumlar ve çağlar ne kadar değişirse değişsin, Allah'ın yarattığı ve varlık üzerinde egemen kıldığı yasalarda ve gönderdiği inanç kurallarında hiçbir bozulma, pörsüme ve değişiklik göremezsin; işte dosdoğru din budur; ne var ki, insanların çoğu bunu bilmez (Kısa, 324).

K-V-N (ك و ن) kökü

Kur'an'da en sık kullanılan köklerden birisidir. Farklı kipleriyle beraber toplam 1358 defa Kur'an'da kullanılan *k-v-n* kökünün yaratma anlamıyla ilgili boyutu 'Kün' emriyle ortaya çıkar. 8 yerde geçen 'kün feyekün' (كُنْ فَيَكُونُ) ifadesi, Allah Teâlâ'nın ezeli ilmi ve küllî iradesiyle takdir ettiği bir şeyi varlık âlemine çıkarması için ona sadece "OL" demesinin yeteceği ve hemen yaratmanın gerçekleşeceğini ifade etmektedir.

(O), göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece «Ol!» der, o da hemen olur. (Bakara-117).

Allah dilediğini yaratır. Bir işe hükmedince ona sadece «Ol!» der; o da olur. (Al-i İmran 47).

Allah nezdinde İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona «Ol!» dedi ve olur. (Al-i İmran 59).

O, gökleri ve yeri hak (ve hikmet) ile yaratandır. «Ol!» dediği gün herşey olur. (En'âm 73).

Biz bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, ona sadece "Ol!" deriz; o da hemen olur. (Nahl 40).

Çocuk edinmek asla Allah'ın şanına yakışmaz. O bundan münezzektir. O, bir şeyin olmasını dilerse, ona sadece "ol" der, o da olur. (Meryem 35).

Bir şeyi dilediği zaman, ona sadece "Ol!" der ve o da hemen olur. (Yasin 82).

Hayatı bahşeden ve ölümü takdir eden O'dur! Öyle ki, O bir şeyin olmasını istedi mi, ona sadece "Ol!" der, o da hemen olur! (Mümin 68).

Görüldüğü gibi bütün bu ayetlerde, Yüce Yaratıcı'nın ezeli ilmiyle birlikte, takdir ve iradesinin eşyayı yaratmada derhal sonuç vereceği anlatılmakta ve bu yönüyle diğer yaratma aşamalarından kısmen farklı bir boyuta işaret edilmektedir. İsfehânî'nin kaydettiğine göre, bazı bilginler *kevn* kavramını bir cevherin kendisinden daha aşağı bir cevhere dönüşmesi olarak anlamışlardır. Kelamcıların çoğu ise, *kevn*'den kastın yoktan yaratma olduğunu düşünmektedirler (s. 573). Başka bir tanıma göre *kevn*, suyun buharlaşması hadisesi gibi bir defada olup biten şeydir. Bu hadisede sanki suda bilkuvve bulunan ilahî suret ondan ayrılıp bir defada fiil sahasına çıkmıştır. Eğer bu oluş aşamalı ise bunun adı harekettir. Bazı bilginlere göre *kevn*, başlangıçta maddede bulunmayan suretin bir anda onda gerçekleşmesidir (el-Munâvî 1990: 285).

Kelam ekollerince tartışılan sıfatlar meselesinde de karşımıza çıkan ve bu formuyla Kur'an-ı Kerim'de bulunmamakla beraber, çeşitli ayetlerin delaletiyle zaman içerisinde Kelam ıstılahı halini alan tekvin sıfatı, Allah'ın bütün mahlûkâtı yoktan var etmesi anlamındadır. Maturidî kelamcılar, Allah'ın zatıyla kâim ve kadîm subûtî sıfatlarından biri olan tekvin sıfatını delillendirirken, yukarıda verilen ayetlerin yanı sıra, aklî delillere de önem vermişlerdir. Onlara göre tabiatın bütün mahlûkâtın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yaratılması, onun her şeye vâkıf bir güç tarafından meydana getirildiğini ispatlamaktadır (Yücedoğru 2011: 389).

Bütün kâinattaki oluş ve bozuluşu anlatan *kevn* ve *fesat* terimi de yaratma konusuyla temelden ilgilidir. Varlığın ezeli, varlığa hâkim olan yasanın da sürekli değişim olduğunu düşünen Aristo, başı sonu bulunmayan bu değişimin evrende sürekli devam eden bir oluş-bozuluş dengesiyle gerçekleştiğini düşünüyordu. *Kevn-fesat* denkleminde bir yaratıcı fikrinin bulunmadığı Aristocu yaklaşım, Kindî ve el-Âmirî gibi Müslüman bilginlerce kısmen değiştirilerek yaratma ilkesiyle uyumlu hale getirilmiştir. Özetle, İslam bilginlerine göre âlemdeki varlıklar yaratılma bakımından *mübdeât* ve *mükevvenat* olarak iki kısma ayrılırlar. Dört unsur, felekler ve gezegenler birinci kısmı oluşturur ve bunlar

doğrudan yaratılmışlardır (ol emri ile). *Mükevvenât* ise ilahî teshîrle oluşan varlıkları temsil eder. Bitkiler, diğer canlılar, madenler, meteorolojik hadiseler bu şekilde oluşmaktadır (Turhan 2002: 344).

S-V-R (ص و ر) kökü

Bu kökten gelen kelimeler Kur'an-ı Kerim'de 5 farklı kipten olmak üzere toplam 18 defa kullanılmıştır.

- 1 defa emir kipinde (صُرْ)
- 4 defa fiil formunda (صَوَّرَ)
- 10 defa sur şeklinde (صُورَ)
- 3 defa suret şeklinde (صُورَةَ)
- 1 defa ziyadeli ism-i fail şeklinde (مُصَوِّرَ)

Suret kelimesi Arapçada bir şeyin, hakikati, şekli veya sıfatı anlamında kullanılır. Bir işin en güzel surette yapıldığı söylendiğinde bundan kasıt, en güzel şekilde (olması gerektiği gibi) yapıldığıdır (ez-Zebîdî XII: 358). S-v-r kökünün birbiriyle pek ilgisi kurulamayan çeşitli manaları vardır. Mesela *savira* (صَوَّرَ) fiili meyletmek, eğilmek; *sâra* (صَارَ) fiili ise ses çıkarmak anlamındadır. Bu nedenle Bakara 260'da Hz. İbrahim'e hitaben (فَصَّرْهُنَّ) “onları kendine alıştır” ifadesinden kastın ‘onları kendine meylettir’ olduğu kaydedilmiştir. (صَوَّرَ) Allah hakkında kullanıldığında; her varlığa ona özel şekil ve suret vermesi, onu diğer varlıklardan farklı kılan özellikleri onda meydana getirmesi anlamı kastedilir (İbn Manzûr, s. 2523).

Tasvir/suret verme hadisesi Kur'an'da şöyle anlatılmaktadır:

Yeryüzünü sizin için yaşamaya elverişli bir yurt, gökyüzünü de emniyet kalkanı gibi bir kubbe yapan; size şekil veren -hem de, ihtiyaçlarınıza ve yaratılış gayenize uygun bir hâlde düzenleyerek en güzel şekli veren- ve sizi tertemiz nimetlerle rızıklandıran Allah'tır. (Mümin-64).

Gökleri ve yeri hak üzere yarattı. Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi güzel yaptı. Dönüş O'nadır. (Teğabun-3).

Ey insan! Seni yaratan, şekillendirip ölçülü yapan, dilediği biçimde seni oluşturan cömert Rabbine karşı seni aldatan nedir? (İnfitar 6-7-8).

Suret vermenin anlamı açıklanırken, insanın yaratılış aşamalarının kuvvet-zayıflık açısından verildiği Rum-54 bağlamında, Allah Teâlâ'nın eşyayı herhangi bir asla/ilkeye dayanmadan yarattığı şöyle anlatılmıştır: “Nutfeden alakaya, alakadan mudğaya, mudğadan kemik, deri, et vb. şeylerden müteşekkil insana geçiş aşamalarından her birinde öncesiz yaratma söz konusudur, yani yaratma bir önceki aşamanın devamı niteliğinde veya onun maddesinin kullanılması şeklinde değildir.” (Maturîdî 2005, VIII: 291).

Suret, aynı zamanda Tasavvuf literatüründe de önemli bir yere sahiptir. Sufiler, suret kelimesini iki farklı anlamda kullanmışlardır. Birinci olarak, kelimenin sözlük anlamına uygun bir şekilde, ‘şekil, görüntü, zahir’ gibi anlamlar; ikinci olarak ise ‘bir şeyin özü, hakikati, mahiyeti’ gibi manalar verilmiştir. Sufilere göre bir şeyin hakikatini idrak etmek, o şeyin ilm-i ilahîdeki suretini tasavvur etmek anlamına gelir. Yüce Yaratıcının bir suretinin bulunup bulunmadığı da Tasavvuf geleneğinde tartışılan konular arasındadır. İbn Arabî vb. sufilere göre Allah (C.C.) bütün zıtları bünyesinde toplayan bir varlık olarak, sureti de bu zıtlıkların toplamıdır. İşte bu özelliği nedeniyle O’nu tam manasıyla idrak etmek imkânsızdır. Bununla birlikte, zıtları bünyesinde toplayan bir varlığın, ancak yine zıtları kendisinde toplayan bir varlık aracılığıyla bilinebileceği öne sürülmüştür. Sufiler “Allah Âdem’i kendi suretinde yarattı” hadisini de bu yaklaşıma uygun olarak ‘Allah insanda zıtlıkları bir arada yarattı’ şeklinde yorumlamışlar ve bu yorumlarına mesnet olarak da “ona kendi ruhumdan üfledim (Hicr-29)” ve “iki elimle yarattığım (Sâd-75)” ifadelerini göstermişlerdir. Burada iki el celal ve cemel sıfatlarını; Allah’ın ruhu da suretini temsil etmektedir (Demirli 2009: 540).

S-N-‘A (ص ن ع) kökü

Bu kökten gelen kelimeler Kur’an-ı Kerim’de 5 farklı kipten olmak üzere toplam 20 defa kullanılmıştır.

- 15 defa yalın fiil olarak (صَنَّع)

- 1 defa ziyadeli fiil olarak (اصْطَنَعَ)
- 2 defa masdar şeklinde (صُنِعَ)
- 1 defa sanat (صُنْعَة)
- 1 defa çoğul isim olarak (مَصْنَع)

Bu kökün temel anlamı sun‘ yani yapmak, icat etmektir. Fiil/eylem sözcüğüyle aralarındaki nüans şöyledir; her *sun‘* fiildir, ama her fiil *sun‘* değildir. Ayrıca fiil hayvanlara ve cansız varlıklara nispet edilebilir, ancak *sun‘* için böyle bir şey mümkün değildir (el-İsfehânî, 375). *Sun‘*, bir işin daha önce bilgi sahibi olunan bir konuda düzenli bir şekilde yerine getirilmesidir. Bundan dolayı marangoza sanatkâr denildiği halde, tacire böyle denmez. Çünkü marangozun yapmayı planladığı şeyler hakkında eskiye dayalı bilgisi ve buna dair alet vb. ekipmanı mevcuttur. Tüccar ise ticaret yaptığında beklediği kazanca ulaşip ulaşamayacağını bilemez (el-‘Askerî, 136).

Yukarıdaki tanımda yer alan ‘daha önce bilgi sahibi olunan bir konuda’ ibaresi bu fiilin semantik yapısını çözümlenmede önemli bir işleve sahiptir. Nitekim bu kökün kullanıldığı Kur’an ayetleri incelendiğinde hiçbir yerde *sana‘a* fiilinin Allah’a nispet edilmediği, sadece bir yerde (صُنِعَ اللهُ) ‘Allah’ın sanatı’ şeklinde masdar kullanımının bulunduğu görülür. Ayrıca bu eylemin insanlara nispet edildiği bağlamların büyük bir kısmının olumsuz içeriğe sahip olması da dikkat çekmektedir:

Din adamları ve âlimleri onları, günah olan sözleri söylemekten ve haram yemekten menetselerdi ya! İşledikleri (fiiller) ne kötüdür! (Maide-63).

Allah da onlara, yaptıklarından ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı. (Nahl-112).

Çünkü onların yaptıkları, büyücü hilelerinden başka bir şey değildir (Tâhâ 69).

Fiilin ek almamış/yalın haliyle kullanıldığı olumlu iki örnek ise bizzat Allah tarafından Hz. Nuh’a gemi yapması için verilen ilahî buyruklardır:

Nezaretimiz altında ve vahyimize uyarak bir gemi yap⁵, zulmedenler için af dileme benden, şüphe yok ki onlar suda boğulacaklardır (Hûd-37).

⁵ İncelediğimiz pek çok mealde, ayette geçen (اصْنَع) fiilinin ‘yap’ şeklinde çevrilmesi kanaatimizce doğru değildir. Çünkü deniz bulunmayan bir ülkede yaşayan Hz. Nuh’un doğrudan Allah’ın gözetim ve

Bunun üzerine biz de O'na: “Bizim gözetimimiz altında ve sana vahyettiğimiz yöntemlerle, seni ve seninle beraber olanları kurtaracak olan gemiyi yap” diye bildirdik (Müminûn-27).

Bu kökün diğer olumlu kullanımı ise Hz. Musa bağlamında ve birbirini takip eden ayetlerde gelmiştir:

Ayrıca, bizzat benim gözetimim altında yetişip bilgili ve güçlü bir lider olarak eğitilmen için, sana kendi katımdan gönülleri cezbeden bir güzellik ve sevecenlik bağışlamıştım (Tâhâ-39)

Ben seni kendim için seçtim. (Tâhâ-41).

Sanat kelimesi de Hz. Davud’a zırh yapma tekniğinin (صَنَعَةَ أَلْبُوسِ) öğretildiğini söyleyen Enbiya 21’de geçmektedir.

Bütün bu tespitlerden hareketle, *sana*’a kökünde olumsuz bir anlam içeriğinin bulunduğunu söylemek mümkün müdür? Veya diğer bir ifadeyle, sanat olgusunun temelinde yatan şey nedir? Bu soruyu sorarken, *sana*’a kökünde yer alan yapmacıklık, sunilik anlamlarını da akılda tutmaktayız. Bir kısmı dilimize geçmiş olan suni, tasannu’ gibi sözcükler gerçek sanattan uzak olmayı ihsas ediyor olamaz mı? Gerçek sanat ise, Necip Fazıl’ın deyimiyle Yüce Allah’ı yani En Büyük Sanatkârı aramaktan ibarettir. Bütün kâinatla beraber Kur’an’ın bizzat kendisi Allah’ın eşsiz sanatının dildeki en üstün örneğini teşkil eder. Dikkat edilirse yukarıda sanat köküyle irtibatlı fiil kullanımlarının genellikle olumsuz bağlama sahip olduğu görülür. Ayrıca kötü bir alışveriş olan rüşvetin Arapça karşılıklarından biri de musâna’a (مُصَانَعَةٌ)’dır. Toplum uyarıya ihmal gösteren din adamları/hahamlar, sihirle meşgul olan, bu işi meslek haline getirmiş hokkabazlar, kavmini ve kendini helake sürükleyen Firavun vb.leri hep yaptıkları kötü davranışta adeta uzmanlaşmış, sahte sanatçılar konumundadırlar.

yönlendirmeleriyle inşa ettiği gemi, ne olursa olsun, bir sanat eseridir. Dolayısıyla en azından çeviride ‘yap’ yerine ‘inşa et’ sözünün kullanılması gerekirdi diye düşünüyoruz. Bu ayet aynı zamanda en büyük sanatkârın Hz. Allah olduğuna da bir işarettir.

Z-R-E (ذ ر أ) kökü

Bu kök, Kur'an-ı Kerim'de sadece 6 yerde ve tamamı fiil kipinde gelmiştir. Temel anlamı yaratmak ve çoğaltmaktır. *Zer'* masdarının zürriyetle ilişkisi açık olup, Hadiste geçen meşhur duada yine yaratma anlamında kullanılmıştır (أعوذ بكلمات الله التامات من (شر ما خلق وذراً وبرا). Bu kökün Kur'an'daki kullanımlarının tamamında yaratmadaki çokluk ve zürriyet anlamının bulunduğu görülür:

Doğrusu Biz, cinler ve insanlar arasından, kalpleri ve akılları olup da, onlarla gerçeği kavramayan; gözleri olup da, onlarla doğruları görmeyen; kulakları olup da, onlarla hakikati işitmeyen nicelerini, bu inatçı, önyargılı, kibirli tavırlarından dolayı **cehennemlik yapmışsızdır.** (Araf-179).

Sizin için yeryüzünde çeşitli renk ve biçimlerle yarattığı şeyleri de sizin hizmetinize verdi. (Nahl-13)

Allah'ın yaratıklarından, ekin ve hayvanlardan Allah için bir pay ayırdılar. (En'âm-136).

Dikkat edilirse bu ayetlerde bahsedilen varlıklar sayıca çok olan, genellikle çift olarak yaratılan varlıklardır. Buradan hareketle, *zer'* fiilinin üreyip çoğalabilen ve sayısı diğer varlıklara nispetle sürekli artan-eksilen canlılar için kullanıldığını söyleyebiliriz.

SONUÇ

Buraya kadar verdiğimiz bilgiler ışığında şu tespitleri yapmak mümkündür:

-Kur'an'da yaratma kavramıyla ilgili temel terim HALK olmakla beraber, yaratma anlamına gelen ve yaratmanın ya farklı bir aşamasına ya da türüne işaret eden başka terimler de vardır. İncelediğimiz kadarıyla *halk* fiilinin yaratma anlamı Cahiliye şiirine yansımamıştır. Bunun sebebi Cahiliye Araplarının yaratma fikrine aşına olmamaları değilse de (Izutsu, s.153) putperest bir toplumda bu kavramın zihinlerde ve gönüllerde yeterince yer etmediği söylenebilir. İslam öncesinde takdir, planlama, ölçme gibi anlamları olan *halk* kavramı, Kur'an'la birlikte Allah Teâlâ'nın en temel sıfatlarından biri

olan yaratma sıfatının başat kavramı haline gelmiştir. Yaratmanın ezeli ilimdeki takdir boyutu hesaba katıldığında her türlü yaratma eyleminin adı olan *halk* teriminin Kur'an'la birlikte anlam genişlemesine uğradığı anlaşılmaktadır.

-Kur'an'da halk terimi dışında yaratma anlamına gelen sözcüklerin anlam incelikleri üzerinde İslam bilginleri kafa yormuş, çeşitli yorumlarla Kur'an'daki yaratma olgusunun mahiyeti izah edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada verilen bütün terimlerin Kur'an'da yaratma anlamına gelen kavramların tamamını oluşturduğu elbette söylenemez. Örneğin, *neşr*, *ba's*, *ihyâ*, *ihraç*, *inbât* gibi birçoğu yeniden yaratma veya diriltme anlamına gelen terimler de yaratmanın değişik formlarını oluşturmaları bakımından önemlidir. Ancak araştırmamızda bütün kavramlara ayrıntılı bir şekilde yer verme imkânı bulamadık.

Yukarıda ele alınan yaratma anlamındaki Kur'an ıstılahlarının tamamı bir semantik alan içinde değerlendirildiğinde şu tablo ortaya çıkar:

- Yaratmanın Allah'ın ezeli ilmindeki takdir boyutu ve bütün yaratmaların ortak ismi: HALK
- Öncesiz ve örneksiz yaratma: İBDÂ'
- Kâinâtı en güzel şekilde ve en ince ayrıntısına kadar kurma: İNŞÂ'
- Varlığı hiçliğin karanlığından adeta yarıp çıkarma: FATR
- Yaratmanın batınî boyutu, canlılardaki ruhun inşası: BER'
- Yaratıcının üstün gücünün ispatı, 'OL' sözü: TEKVİN/KÜN
- Bütün varlıklara suret, şekil verme: TASVİR
- Eşsiz sanatı ile bütün varlıkları en güzel, en sağlam şekilde yaratma: SUN'
- Yaratıklarını çeşitli görevlere, hizmetlere taksim etme: CA'L
- Bitkiler, hayvanlar, insanlar ve cinler gibi çift varlıkların yaratılması: ZER'

Özetle, kıyamete kadar bâkî kalacağı bizzat Allah tarafından garanti altına alınan Yüce Kur'an'ın bütün lafızları, hatta harfleri bile kıymetli ve çok önemlidir. Ancak, Kur'an'ın öngördüğü hayat anlayışını düstur edinirken bizler için kilometre taşı değerinde olan bazı temel terim veya kavramların ayrı bir önemi vardır. Yaratma anlamına gelen kavramlar da diğer anahtar kelimelerle birlikte Kur'an'ın anlam dünyasını ilmek ilmek

örmektedir. Bu sanatlı inşâ öyle kuşatıcıdır ki, örneğin yaratma semantik alanının baş kavramı olan *halk* sözcüğü, aynı kökten gelen *huluk/ahlâk* ile birlikte yaratmanın zahirî ve batınî yönünü oluşturur ve madde-mânâ, dış âlem-iç âlem gibi terimlere kapı aralar.

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim.

Acar, Ömer (2017). *Anlam Değişmeleri Işığında Kur'ân'da Yeni Anlam Kazanan Kelimeler*. Bursa: Emin Yayınları.

el-Câhız, Ebû 'Usmân 'Amr b. Bahr (2002). *el-Beyân ve't-Tebyîn*. Beyrut: Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl.

Ebû Hâtim er-Râzî (1994). *Kitâbu'z-Zîne fi'l-Kelimâti'l-İslâmiyyeti'l-Arabiyye*. Thk: Hüseyin b. Fadlullah el-Hemedânî. Sana: Merkezu'd-Dirâsât ve'l-Buhûsi'l-Yemenî.

Ebû 'Ûde, 'Ûde Halîl (1985). *et-Tatavvuru'd-Dilâlî Beyne Lugati's-Şi'ri'l-Câhilî ve Lugati'l-Kur'âni'l-Kerîm-Dirâse Dilâliyye Mukârane*. Ürdün: Mektebetu'l-Menâr.

el-Ferâhîdî, el-Halîl b. Ahmed (t.y.). *Kitâbu'l-'Ayn*. Thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrahim es-Sâmerrâî. Beyrut: Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl.

Guiraud, Pierre (1999). *Anlambilim*. (çev.Berke Vardar). İstanbul: Multilingual.

el-Hilâlî, Muhammed Takıyyuddîn (1978). *Takvîmu'l-Lisâneyn*. Riyad: Mektebetu'l-Me'ârif.

İbn Manzûr, Mumammed b. Mukerrem (tsz.). *Lisânu'l-'Arab*. I-XV. Birinci Baskı. Beyrut: Dâru Sâdır.

el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed (er-Râğıb) (t.y.). *el-Mufredât fî Garîbi'l-Kur'ân*. Mekke: Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz.

_____ (1999). *Tefsîru'r-Râğıb el-İsfehânî*. Thk.: Muhammed Abdulazîz Besyûnî.
Mısır: Câmîiatu Tanta.

İbn Manzûr, Mumammed b. Mukerrem (tsz.). *Lisânu'l-'Arab*. I-XV. Birinci Baskı.
Beyrut: Dâru Sâdır.

İzutsu, Toshihiko (t.y.). *Kur'an'da Allah ve İnsan*. çev.: Süleyman Ateş. İstanbul: Yeni
Ufuklar Neşriyat.

Jeffery, Arthur (1938). *The Foreign Vocabulary of the Qur'an*. Baroda: Oriental
Institute.

Kabâve, Fahrüddîn (1980). *Şi'ru Zuheyr b. Ebî Sulmâ*. Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde.

el-Kefevî, Ebu'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ el-Huseynî (1998). *el-Kulliyât*. Thk.: Adnân
Dervîş-Muhammed el-Mısrî. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle.

Mukâtil. b. Suleymân, Ebu'l-Hasen (2006). *el-Vucûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-'Azîm*.
(thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin). Bağdat: Merkezû Cum'a el-Mâcid li's-Sekâfe
ve't-Turâs.

el-Munâvî, Abdurraûf (1990). *et-Tevkîf alâ Muhimmâti't-Te'ârîf*. Thk: Abdulhamîd
Sâlih Hamdân. Kahire: 'Âlemu'l-Kutub.

en-Nâbiğa ez-Zubyânî (1976). *ed-Dîvân*. Tunus: eş-Şeriketu't-Tûnisiyye li't-Tevzî'.

Okuyan, Mehmet (2001). *Kur'an'da Vücûh ve Nezâir*. Samsun: Etüt Yayınları.

Palmer, F. R. (2001). *Semantik-Yeni Bir Anlambilim Projesi* (çev. Ramazan Ertürk).
Birinci Baskı. Ankara: Kitâbiyât.

Reinhart, Vaabert (1980). *Dîvânu'r-Râ'î en-Numeyrî*. Beyrut: el-Ma'hedu'l-Elmânî li'l-
Ebhâsi's-Şarkıyye.

Saussure, F. De (1976). *Genel Dilbilim Dersleri I-II* (çev. Berke Vardar). Ankara: TDK.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

et-Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid (2000). *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*. Thk.: Ahmed Muhammed Şâkir. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle.

et-Tehânevî, Muhammed Ali (1996). *Keşşâfu Istilâhâti'l-Funûn I-II*. Thk. 'Ali Dehrûc vd. Beyrut: Mektebetu Lubnân Nâşirûn.

Topaloğlu, Bekir (1992). "Bâri". C. 5. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi.

Turhan, Kasım (2002). "Kevn ve Fesat". XXV. Ankara: TDV İslam Ansiklopedisi.

Yücedoğru, Tefvik (2011). "Tekvin". XL. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi.

ez-Zebîdî, Muhammed Murtaza el-Huseynî (2001). *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs* I-XXXVII. Thk: Abdulkerîm el-'Az bâvî. Kuveyt: Matbaatu Hukûmeti'l-Kuveyt.

ez-Zeccâc, Ebû İshâk İbrahim b. es-Seri b. Sehl (1988). *Me'ânî'l-Kur'ân ve İ'râbuh*. Thk: 'Abdulcelîl 'Abduh Şelebî. Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub.

Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. İshâk (1986). *İştikâku Esmâillâh*. Thk: Abdulhuseyn el-Mubârek. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

CREATION PHENOMENE IN SEMITIC THEOLOGIES SEMİTİK TEOLOJİLERDE YARATILIŞ FENOMENİ

Assist. Prof. Dr. Ruhullah ÖZ
Şırnak University, Faculty of Theology, Şırnak, Turkey
E-mail: ozruhullah@gmail.com

ABSTRACT

The phenomenon of creation is one of the most prominent issues that divine religions, philosophical doctrines and contemporary science try to solve the mystery of. While the Old Testament began with theology of creation, the New Testament formulated creation with a crystallogical approach in the context of the trinity doctrine. The Quran, the last divine word, built the process of seclusion on the basis of creation. While purely scientific philosophical doctrines explain the mystery of creation with the Bing Bang theory. The themes of creation of semitic religions are literally similar, but quite different in nature. The Torah, for example, longs for creation in a certain period of time, in weeks. The Qur'an emphasizes that the universe consists of six different complex stages. Furthermore, in the Qur'an, creation is built on the concepts of “ratk” and “fatk”. First, the contiguity of the elements of the universe is expressed with ratk. But with the concept of fatk, a process of fragmentation and decomposition is pointed out. Approaches to the phenomenon of creation of the three divine religions believed to originate from the same source have brought about different ontological imaginations. Therefore, in this study, the three holly books about creation are united and decomposed, and which of these are more compatible with the data of today's modern science will be subjected to a kalam evaluation.

Keywords: Kalam, Creation, Semitic, Theology, Bigbang, Fatk, Ratk,

ÖZET

Yaratılış fenomeni, hem ilahi dinlerin hem felsefî doktrinlerin hem de çağdaş bilimin gizemini çözmeye çalıştığı konuların başında gelir. Eski Ahit, yaratılış teolojisiyle söze başlarken Yeni Ahit, yaratılışı teslis doktrini bağlamında kristolojik bir yaklaşımla formüle etmiştir. Son ilahi kelam olan Kur'an ise, inzal sürecini yaratılış (halk) temeli üzerine inşa etmiştir. Salt bilimsel felsefî doktrinler yaratılış gizemini Bing Bang teorisi ile açıklarken semitik dinlerin yaratılış temaları, literal olarak benzerlik arz etse de mahiyet açısından oldukça farklıdır. Örneğin; Tevrat, yaratılışı hafta günleri cinsinden olmak üzere belli bir zaman dilimine hasrederken Kur'an, kâinatın yaratılış safhalarının altı farklı karmaşık merhaleden teşekkül ettiğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca Kur'an, yaratılış felsefesini *ratk* ve *fatk* kavramları üzerinde inşa ederek *ratk* ile kâinatın oluşumuna kaynaklık eden unsurların önce birbirleri ile olan bitişikliğine; *fatk* kavramı ile de bir parçalanma ve ayrışma sürecine işaret etmiştir. Aynı kaynaktan neşet ettiklerine inanılan üç ilahi dinin yaratılış fenomenine dair yaklaşımları, beraberinde farklı ontolojik tasavvurlar getirmiştir. Bu çalışmada yaratılış ile ilgili üç semavi kitabın birleştikleri ve

ayrıştıkları hususları ve bunlardan hangilerinin günümüz modern bilimin verileriyle daha uyumlu olduğu, kelimî açıdan bir değerlendirmeye tâbi tutulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kalam, Yaratılış, Semitik, İlahiyat, Bigbang, Fatk, Ratk.

GİRİŞ

Üç Kutsal Kitaptan ikisinin yaratılışla söze başlaması, yaratılış fenomeninin semitik teolojilerdeki öneminin göstergesidir. Tevrat, “Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı.”¹ sözünü serlevha ederek yaratılışın önemine vurgu yaparken Kuran “Yaratan Rabbinin adıyla oku”² beyanıyla Tanrının tanrısallığını yaratma eylemine dayandırmıştır. Tevrat ve Kuran mutlak yaratılış ilk gündem maddesi yaparken İncil ise kendini Tevrat’ın devamı saydığından, yaratılış üç kutsalından ikincisi olan oğul üzerinden temellendirmiştir.³ İncil, Tevrat ve Kuran gibi konunun detayına girmemesine rağmen yine de İncil’in Yuhanna versiyonundaki “Başlangıçta söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve söz Tanrı'ydı. Başlangıçta O, Tanrı'yla birlikteydi. Her şey O'nun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey onsuz olmadı.”⁴ ifadesi ile yaratılış Logos üzerinden formüle etmiştir.

Yaratılış konusu, üç semitik dinin önemli konu başlıklarındandır. Her üç ilahi kitap da doğrudan ya da dolaylı olarak yaratılış mevzu bahis etmişlerdir. Yaratılış gibi çokça tartışılan bir mevzuyu din ekseninde tartışırken konuya objektif bir hüviyet kazandırmak için üç ilahi kitabın konu ile alakalı beyanları arasında mukayese yapma ihtiyacı hissettik. Bu nedenle çalışmamızda tek tanrılı üç ilahi dinin konuya dair beyanları arasında mukayese yöntemini kullandık. Ayrıca yaratılışla alakalı üç ilahi kitapta yer alan beyanlar arasında çapraz atıf yaparak bu bilgileri çağdaş bilimin verileriyle analize tabi tuttuk. Yapılan mukayeseler neticesinde hangi ilahi kitapta yer alan bilgilerin daha çok çağdaş bilimin verileri ile daha çok uyduğunu ortaya koymayı hedefledik. Zira ilahi hitapların yaratılış felsefesini mukayeseli bir tarzda işlemek, hem konunun ispatı hem de

¹ Tekvin, 1/1.

² Alak, 96/1.

³ Yaratılış fenomeni Tevrat ve Kuran’a olduğu gibi İncil’de ayrıntılı bir şekilde anlatılmamıştır. Hatta İncil’in kendine özgü bir yaratılış teorisini geliştirmeye yarayacak düzeyde malumat verilmediği görülmektedir. Bu nedenden olsa Hıristiyan teologlar yaratılışla ilgili boşluğu Tevrat’ı esas alarak doldurmaya çalışmışlardır. Mehmet Salih Geçit, “Kur’an, Tevrat, İnciller ve Kutüb-i Sitte’de Hz. Adem ve Havva’nın Yaratılışı (Mukayeseli Bir İnceleme)”, *II. Uluslararası Bilim Işığında Yaratılış Kongresi (Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Nihat Yatkın Atatürk Üniversitesi Yayınları 2018)*, 391.

⁴ Yuhanna, 1-3.

üç ilahi kitapta zikredilen söylemlerin modern dönemin yaratılış teorileri ile ne ölçüde örtüşüp örtüşmemesi açısından önem arz etmektedir.

Tek tanrılı üç dinden her birinin bir kutsal kitabı vardır. Bu üç dine mensup bireylerin temel başvuru mercileri bu kutsal kitaplar olmuştur. Bu bakımdan Kutsal kitaplar, kendisine inananların inanç kimliğini oluşturduğu gibi dünya görüşü ve bilim anlayışını da şekillendirmektedir. Buna göre bir Yahudinin yaratılış felsefesi Tevrat, bir Hristiyan'ın İncil bir Müslümanın da Kuran merkezli olmalıdır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Eski Ahit'in yeni ve devamı niteliği taşıyan Yeni Ahit yaratılış konusunun detayına fazla girmemiştir. Bu bakımdan Yahudilik ve Hristiyanlığın yaratılış anlayışını daha çok Eski Ahit'in verdiği bilgiler üzerinden ele alma gereği duyulmuştur.

Tevrat, yaratılışı müstakil bir bap altında işlerken İncil, konuyu daha çok İsa'nın mucizevi ve ezeli varlığı üzerinden temellendirmiştir. Bu açıdan Tevrat, Tekvin bölümü ile Yahudiliğin yaratılış felsefesini tasvir ederken İncil Yuhanna'nın ilk pasajı ile Hristiyanlığın yaratılış felsefesinin merkezine Logos'u yerleştirmiştir. Kuran ise yaratılışı, Tevrat'ın aksine belli bir başlık altında işlemekten ziyade daha çok tevhid ve yeniden yaratılış bağlamında ele almıştır⁵. Ayrıca Kuran, yaratılışı daha çok Allah'ın kudret sıfatı ve her daim kâinata müdahil olması bağlamında işlenmiştir. Kuran, yaratılışı bağlamsal tarzda işleme ameliyesi ile hem ilk muhatap kitlenin zihin kodlarında yer alan şirk inancını hem de Tanrıdan bağımsız bir kâinat anlayışını reddetmiştir. Bir başka deyişle Kuran'ın yaratılış teorisi, bir yönüyle tevhidi ispata matuf iken diğer yönüyle de her türlü şirk anlayışını nefiy etmeye yöneliktir.

Bütün ilahi kitapların en önemli indiriliş gayesi kulluk bilincinin inşası ve ahlaki erdemliliğin tesisidir. Hiçbir ilahi kitabın bilimsel bilgi verme gibi bir amacı olmamıştır. Bununla beraber ilahi hitaplara konu alan haberlerin özellikle akli ve mantıki önermelerle çelişmemesi önemlidir. Yaratılış konusunda üç ilahi dinin kutsal metinleri içerisinde özellikle Tevrat'ın, akla ve bilimsel verilere ters düşen kimi tartışmalı konuları ihtiva

⁵ Ayrıca Kur'an, sözünün ilk pasajına "خلق" kavramını yerleştirmekle muhatabın dikkatini daha sözün başında yaratılış gerçeğine çevirmiştir.

ettiği gözlerden kaçmamaktır.⁶ Oysa varlığı yokluktan var ettiğine inanılan yaratıcının söylemlerinde hakikat dışı bir vakıanın yer alması mümkün değildir. Eski Ahit'in bilimsel açıdan kabul edilmeyen ya da aksi ispat edilmiş bazı hadiseleri haber vermesi, mantıksal açıdan tahrif edildiği gerçeğini kabul etmekten başka bir çözüm yolu bırakmamaktadır.⁷ Bir başka deyişle Eski Ahit'te yer alan tezatlık ve uyumsuzluğun varlığı, insan dahilinin ilahi kitaba müdahalesinin sonucudur demekten başka bir ihtimal söz konusu değildir.⁸ Buna karşılık Kuran'ın yaratılış konusundaki tutarlı ve bir o kadar da bilimsel verilerle uyumlu olması, onun hem ilahi olduğunun hem de tahrife uğramadığının kanıtı olarak gösterilebilir.

KÂİNATIN YARATILIŞI

Üç ilahi kitabın ilki olan Tevrat'ın en tartışmalı ve de çağdaş bilimle en çok çelişen bölümü yaratılış/Tekvin bölümü olarak göze çarpmaktadır desek yeridir. Tekvin bölümündeki evrenin yaratılışı, yaratılışın safhaları, yaratılış tarihi, insanın yeryüzüne ayak bastığı tarih ve tufan kıssası en çok tartışma konusu olan başlıklardır. Tekvin, yaratılışı iki aşamada işlemiştir. Birinci aşamada kâinatın, ikinci aşamada da insanın yaratılış serüvenini konu etmiştir. Kuran ise “halk” (yaratma) kavramına ilk ayetinde⁹ yer vermesine rağmen Eski Ahit'in aksine gök, yer ve insanın yaratılışını bir bütün ve aynı başlık altında işlememiştir. Tekvin, birinci babın bir ve ikinci ayetinde kâinatın yaratılış serüvenini; “Tanrı ilk önce gökleri ve yeri yarattı. Yer تنها ve boş idi, boşluğu karanlıklar kaplamaktaydı. Sular üzerinde Tanrının ruhu hareket ederdi.”¹⁰ şeklinde izah etmekte ve akabinde “Tanrı ışık olsun dedi ve ışık oldu. Tanrı ışığın iyi olduğunu gördü

⁶ Eski ve Yeni Ahit'i oluşturan kitaplardaki bazı arızalı metinlerin akla tamamıyla ters düştüğü halde yerlerini muhafaza etmelerini savunma yolundaki tutumlara esef etmekten başka bir şey yapılmamaktadır. Eski ve Yeni Ahitteki çelişkili metinler için bk. Maurice Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, trc. Mehmet Ali Sönmez (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1979), 14-20.

⁷ Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 16.

⁸ Zahiri teorisyen İbn Hazm'ın başını çektiği bir kesim Kutsal metinlerdeki tahrifin hem metin hem de yorumda olduğunu savunurken, İbn Haldun'un başını çektiği bir diğer kesim de tahrifin bir tek yorumda olduğunu savunmuştur. İbn Hazm el-Endulûsî, *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehva ve'n-Nihal* (Beirut: Daru'l-Fikr, 2014), 118.

⁹ “Oku! Yaratan Rabbinin adıyla oku” Alak, 96/1.

¹⁰ Yaratılış, 1/1-2.

ve ışığı karanlıktan ayırdı. Tanrı ışığa gündüz, karanlığa gece ismini verdi. Akşam sabah olduğunda birinci gün oldu.¹¹ sözüyle devam etmektedir.

Tevrat, kâinat unsurlarının yaratılması hususunda belli bir periyodu takip ederken Kuran yaratılışı daha çok göklerin yaratılışı ve tevhid inancının ispatı çerçevesinde işlemiştir.¹² Kuran, yaratmayı ilahi sıfatlar bağlamında işlerken Allah'ın insan ve kâinatla olan ilişkisini hep merkezde tutmuştur. Bu açıdan Kuran'ın yaratılış teorisi, daha çok kâinata olup bitenlerin gerisinde mutlak irade ve kudret sahibi olan Allah'ın hem makro hem de mikro düzeyde fiziki âleme müdahil olduğu çerçevesinde şekillenmiştir.¹³ Öte yandan Kuran, yaratılıştan bahsederken yaratmanın mahiyet ve keyfiyetinin detayına girmekten çok Allah'ın yegâne yaratıcılığını ön planda tutmuştur. Yaratma eylemini tevhid bağlamında işleyen Kuran, yaklaşık elli ayette göklerin ve yerin, yüz küsur ayette insanın, elliye yakın ayette de genel anlamda yaratma eyleminden söz etmiştir.¹⁴

Kuran, yaratılışı mevzu bahis ettiği ayetlerin çoğunda bilgi vermektan çok mesaj içerikli iken Tevrat'ın yaratılış haberleri daha çok muhataba bilgi verme görünümündedir. Tevrat'ın bilgi içerikli haberleri ise bilim tarafından hem tahkik hem de tenkit edilmiştir. Daha öncede ifade ettiğimiz gibi Tevrat'ın en çok tartışılan ve modern bilim tarafından tenkit edilen bölümü Tekvin/Yaratılış bahsidir. Tevrat'ın Tekvin bölümünün tenkide mahal vermesi ise kâinatın yaratılışına dair verdiği haberlerdir. Örneğin Tevrat, yer küreyi aydınlatan gök cisimleri yaratılmadan ışıktan söz etmiştir.¹⁵ Oysa Tekvin'den anlaşıldığı üzere yaratılışın birinci gününde henüz gök cisimleri teşekkül etmiş değildir. Gök kubbenin “ışık saçıcı cisimleri”, “gündüzü geceden ayırmak” ve “yer küreyi aydınlatmak” için dördüncü günün bir yaratılışı olarak ancak Tekvinin 14. ayetinde zikredilmiştir. Bunun için Tekvin'in ışığı birinci günün ürünü olarak gösterip ışığı sağlayan kaynağın (ışık saçan cisimlerin) üç gün sonra yaratılmış olduğunu haber vermesi mantığa aykırıdır. Zira evreni kat eden ışık, yıldızlar düzeyinde cereyan eden karmaşık

¹¹ Yaratılış, 1/3-5.

¹² Fussilet, 41: 9-12.

¹³ Mustafa Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış* (İstanbul KURAMER Yayınları, 2017), 17.

¹⁴ Mustafa Çağrı, “Yaratma”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 43: 331-332.

¹⁵ Tekvin, 1/17-18.

tepkilerin bir sonucudur. Örneğin sabah ve akşamın varlığı güneşin varlığına ve kendi eksenini etrafında dönmeye bağlıdır. Oysa Tekvin, güneş olmadan sabah ve akşamın varlığından bahsetmiştir. Sonucun mevcudiyetini sebebin mevcudiyetine öncellemek ise hem mantığa hem de bilime aykırıdır.¹⁶

Tevrat, kâinat unsurlarının yaratılış aşamalarını bu şekilde haber verirken Kuran'ın verdiği bilgiye göre semavi cisimleri oluşturacak olan cisimler ilkin bir gaz kütleli halindedir.¹⁷ Ayrıca Tevrat, kâinat unsurlarının yaratılışını belli bir periyodik aşama şeklinde verirken Kuran'ın öngördüğü evrenin temel oluşum sürecinde gökler ile yer aynı süreç dâhilinde teşekkül etmiştir. Kuran'ın ifadelerine göre göklerin mi yoksa yerin mi önce yaratıldığına dair net bir bilgi bulunmamakla beraber kimi ayetlerde yer göklerden önce¹⁸ diğer bazı ayetlerde de göklerin yerden önce yaratıldığı zikredilmiştir.¹⁹ Ayrıca bir kısım Kuran ayetleri²⁰ gökler ve yerin yaratılışından söz ederken kimi ayetler²¹ de yer ve göklerin yaratılışından söz etmektedir.²²

Kuran'da Nâziât süresi hariç²³ hiçbir ayette yer ve göklerin yaratılışında öncelik ve sonralığı bildiren net bir bilgi bulunmamaktadır. Nâziât'taki ifadeler de iki farklı olaya işaret etmektedir. Birincisi göklerle ikincisi de yerle ilgilidir. Buna göre yeryüzü yayılıp döşenmeden önce zaruri olarak mevcut olmalıydı ve Allah göğü kurarken de mevcuttu. Buna göre yer ile gökyüzü evriminin aynı vakitte ve olayların birbirine karışmasıyla birlikte cereyan etmiş olduğu ortaya çıkmaktadır. Neticede Kuran'ın yeryüzü ile gökyüzünün yaratılışıyla alakalı ifadelerinde öncelik ve sonralık anlamının söz konusu

¹⁶ Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 53.

¹⁷ Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 223.

¹⁸ Yerlerin göklerden önce yaratıldığını bildiren ayetlerin bir kısmı şunlardır. Bakara, 2: 29; Tâhâ, 20: 4.

¹⁹ Göklerin yerden önce yaratıldığını bildiren ayetlerin bir kısmı şunlardır. A'raf, 7: 54; Yunus, 10: 3; Hud, 11: 7; Furkân, 25: 59; Secde, 32: 4; Kâf, 50: 38; Hadîd, 57: 4; Nâziât, 79: 27-33; Şems, 91: 5-10.

²⁰ A'far, 7: 54.

²¹ Fussilet, 41: 9-12.

²² Kuran'da yaratılışla ilgili ayetlerin kiminde ilkin arzın diğer bazı ayetlerde ise göklerin daha önce yaratıldığına işaret edilmiştir. Örneğin Bakara 2/29 ve Fussilet 41/9-12 ayetlerinden yeryüzünün gökyüzünden önce yaratıldığı, Nâziât 79/27-33 ayetlerinde ise gökyüzünün yeryüzünden önce yaratıldığı sonucuna ulaşılır.

²³ “Şimdi, sizi yaratmak mı daha zor yoksa göğü yaratmak mı? Onu Allah yaptı. Onu yükseltip kusursuz olarak şekillendirdi. Gecelerini kararttı, gündüzünü ağarttı. Bundan sonra da yeryüzünü döşeyip yaydı. Yerden suyunu ve bitkisini çıkardı. Dağları sağlam bir şekilde yerleştirdi. Hepsini sizin ve hayvanlarınızın yararlanması için. Nâziât, 79: 27-33.

olmadığı ortaya çıkmaktadır. Zira ilgili ayetlerin tamamında yer ve gök kelimeleri ‘ve’ bağlacı ya da ‘sümme’ kelimesi ile birbirine bağlanmışlardır. Oysa hem ‘ve’ hem de ‘sümme’ kelimesi, takdim ve tehirde çok olayların oluş zamanlaması açısından yan yana ya da art arda cereyan etmiş anlamındadır.²⁴

Ünlü Mutezili müfessir Zemahşeri ilgili ayetlerdeki ‘sümme’ edatının zaman açısından sonralık/terahi değil, ifade ve tertip açısından sonralık belirtmeye yönelik olduğunu belirtmiştir.²⁵ Buna göre ‘sümme’ ifadesi, Allah’ın yeryüzünü yarattıktan bir süre sonra göğe yöneldiğini değil yeryüzünü ve oradaki her şeyi meydana getirdiğini ayrıca gökyüzüne de yönelip onu yedi gök olarak düzenlediğini belirtir.²⁶ Oysa Tekvinin yaratılış kıssasından çıkan netice yeryüzünün gökyüzünden önce yaratıldığı yönündedir.²⁷ Hâlbuki modern astronomi de gökyüzünün yeryüzünden önce yaratılması gerektiğini savunmaktadır. Zira yeryüzü güneş sistemindeki diğer gezegenler gibi güneşten kopmuştur.

Kuran’ın yaratılış fenomeninin kavramsal konseptinin merkezinde ‘halk’ kavramı yer almaktadır.²⁸ Kuran’da Allah’a nispet edilen halk fiili daha çok yer ve göklerin

²⁴ Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 225.

²⁵ Zemahşeri, Keşşaf, I, 271.

²⁶ Ahmed Mustafa el-Merâğî, *Tefsiru'l-Merâğî* (Kahire: Mustafa el-Babî el-Halebî 1946), 1: 74.

²⁷ Tevrat, yaratılış kronolojisinin ikinci evresini şu şekilde betimlemektedir: Tanrı, “Göğün altındaki sular bir yere toplansın, kuru toprak görünsün” diye buyurdu ve öyle oldu. Kuru alana “Kara”, toplanan sulara “Deniz” adını verdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü. Tanrı, “Yeryüzü bitkiler, tohum veren otlar, türüne göre tohumu meyvesinde bulunan meyve ağaçları üretsin” diye buyurdu ve öyle oldu. Yeryüzü bitkiler, türüne göre tohum veren otlar, tohumu meyvesinde bulunan meyve ağaçları yetiştirdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü. Akşam oldu, sabah oldu ve üçüncü gün oluştu.” Tekvin, 1/9-13. Tekvinin ikinci yaratılış kıssasına göre yerküre, tarihin belli bir kesitinde su ile kaplıyken kara parçalarının su yüzüne çıkmış olabileceği hususu bilim açısından tamamıyla kabul edilebilir bir varsayımdır. Ancak henüz güneş yok iken (zira Tevrat’a göre güneş daha dördüncü günde yaratılacaktır.) tohumla üreme gibi çok üstün düzen içinde bitkiler âleminin ortaya çıkması ve gündüzlerle gecelerin birbirlerini takip etmelerinin düzene girmesi bütün bunlar savunulamaz olan şeylerdir. Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 54.

²⁸ Yaratılış, Kuran’ın farklı kelime ve kavram çeşitliliğiyle merkeze aldığı bir konudur. Kuran’ın yaratılış teorisine dair terminolojisine konu olan kavramların başında ‘fatr’ kavramı gelmektedir. Fatr kavramının sözcük anlamı, çatlayıp yarılmak, yarmak, ortaya çıkarmaktır. İbn Arâbî, fatr kavramını, bir şeyi başlangıç safhasında yarmak Fahreddin Râzî, *Meîâtihu'l-Gayb* (Beyrut: Darü'l-Fikr, 2005), 12: 140. olarak anlamlandırırken Râğîb el-İsfehânî ise fatr’ı uzunlamasına yarma anlamında açıklamıştır. Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât* (Beyrut: Darü'l-Marife, 2005), 575. Kuran’ın yaratılışla ilgili kullandığı bir diğer kavram da *bedi* kavramıdır. Bed’i, örneği ve benzeri bulunmayan bir şeyi ortaya çıkarmak, ilk olmak, eşsiz ve benzersiz olmak anlamındadır. Nitekim İsfehânî, *ibda* kelimesinin Allah’a izafeten kullanılması

yaratılışı, tabiat düzeninin tesisi ve insanın vücuda getirilişi bağlamında ele alınmıştır.²⁹ Kuran'ın halk ve Halik kavramları ile bağlantılı olarak Allah'a isim formunda nispet ettiği bir diğer kavramda Hallâk'tır. Hallâk, Allah'ın her daim yarattığına ve aynı zamanda yaratma kudretinin mutlaklık ve mükemmelliğine işaret eden bir isim sıfattır.³⁰ Buna karşın Tevrat'ta Tanrı, yarattıktan sonra istirahat çekilmiştir.³¹ Kuran'ın bu hususta ön plana çıkardığı en önemli husus, yaratmayı tamamıyla Allah'a hasretmekle beraber deist anlayışın savunduğu Allah'ın varlıkla olan ilişkisini kesen düşünce biçimlerine bir reddiyedir. Ayrıca Kuran'ın yaratma düşüncesi, bir şeyi herhangi bir maddeye dayanmaksızın varlık alanına çıkarmak ve yoktan yaratmak anlamındadır.³²

İslam düşünce tarihinde hâkim görüş, Allah'ın kâinatı yoktan yarattığına dairdir.³³ Daha önce de ifade ettiğimiz gibi yoktan yaratma düşüncesi Kuranî nasrlara dayanmaktan ziyade belli başlı teolojik kaygılardan kaynaklanmıştır. Zira ne Tevrat'ta ne de Kuran'da yoktan yaratma veya maddi bir unsurdan yaratma gibi spekülâtif meseleleri irtibatlandırarak açık herhangi bir karine bulunmamaktadır.³⁴ İbn Rüşd'e göre âlemin ezeli olduğu görüşü kadar onun yoktan ve sonradan yaratılmış olduğu fikri de Kuran'ın sarıh beyanlarından istihraç edilemez.³⁵ Nitekim Maturidi de "Biz âlemin yoktan yaratılmış olduğunu beyan etmekle en mükemmel düzeyde irade/ihtiyar sıfatını haiz birinin fiili olan bir yaratma türünü kastediyoruz"³⁶ kaydını düşmektedir.

durumunda "bir şeyi aletsiz, maddesiz, zaman ve mekândan bağımsız olarak yaratma" anlamında olduğunu kaydeder. Bk. el-İsfahanî, *el-Müfredât*, 50.

²⁹ Bekir Topaloğlu, "Hâlik", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 15: 303.

³⁰ Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, 19.

³¹ Tekvin, 2/3.

³² el-İsfahanî, *el-Müfredât*, 224-225. Halk kavramının Allah'a izafeten yoktan (ex nihilo) ya da herhangi bir madde temeli olmadan yaratmak manasına geldiği yönündeki hâkim görüş, dilsel kullanımdan ziyade tenzih hassasiyetine dayalı bir teamüldür. Zira Kuran'ın nazil olduğu zaman ve zeminde Allah'ın kâinatı yoktan mı yoksa maddi bir unsurdan mı yarattığına dair herhangi bir tartışma söz konusu değildir. Allah'ın âlemi yoktan değil de asal bir maddi unsurdan yarattığı telakkisi te'addid-i kudema (birden çok kadim varlık) problemine yol açısı sonrası problem haline gelmiştir. Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, 22.

³³ Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdül-Kerim eş-Şehristânî, *Nihâyetü'l-İkdâm*, thk. Alfred Guillaume (Kahire: Mektebetu's-Sekâfeti'd-Diniyye, 2009), 3.

³⁴ Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd, *el-Keşf an Menâhici'l-Edille* (Beyrut: Dirâsâsi'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 1998), 161-162.

³⁵ Rüşd, *el-Keşf an Menâhici'l-Edille*, 42-43.

³⁶ Ebu Mansur el-Maturidi, *Kitâbu't-Tevhîd*, thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruci (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2003), 71.

Kuran, kâinatın yaratılış aşamalarını haber verirken evrenin temel oluşum sürecini meydana getiren olayları bir sentezleme yöntemi ile dile getirmiştir.³⁷ İlgili ayetlerin verdiği bilgiye göre içerisinde küçük taneciklerin içinde bulunduğu bir gaz kütesinden dem vurmaktadır. İlgili ayette geçen ‘*duhan*’, genel olarak gaz halinde bir madde ile havada az çok sabit bir biçimde duran küçük taneciklerden oluşur. Maddesi katı hatta sıvı halde bulunabilen bu tanecikler az çok yüksek derecede bir ısıya sahiptirler. Kuran’ın verdiği bilgiye göre kâinatın oluşumuna kaynaklık eden unsurlar ilk önce birbirlerine bitişik (*ratk*) bir kütlede iken sonrasında bir parçalanış (*fatk*) süreci cereyan etmiştir. Arapçada ‘*fatk*’ yarma, sökme ve ayırma ‘*ratk*’ ise aynı cinsten bir bütün elde etmek için birtakım unsurları birleştirme kaynaştırma veya birbirine dikme işidir.³⁸

Kuran’ın yaratılış kuramına dair en net ifadesi; Enbiya süresindeki “İnkâr edenler, gökler ve yer bitişik (*ratk*) iken onları ayırdığımızı (*fetk*) ve her canlıyı sudan yarattığımızı görmezler mi?”³⁹ ayetidir. Ayetten anlaşılan o ki gökler ve yer başlangıçta birbirine bitişik halde olup sonradan iki ayrı cisim/kütle haline gelmiştir. Ayetteki ‘*ratk*’ kelimesi, gökler ve yerin birbirine bitişik olmasına, ‘*fetk*’ kelimesi ise birbirinden ayrı hale getirilmesine işaret eder. Muhammed Esed Kuran’ın yaratılışla ilgili *rakt* ve *fatk* kavramlarına dair şu tespitlerde bulunmuştur. “Kuranda ‘gökler ve yer’ ifadesiyle evrenin başlangıcına dair dile getirilen *ratk* kavramı, evrenin başlangıçta tek bir elementten meydana geldiğini haber verirken *fetk* kavramı da bütünsel kütlelerin sonradan merkezi çekim yüzünden büzüşüp muhtelif varlıklara dönüştüğünü haber vermektedir. Kuran’ın bu argümanı hemen hemen bütün astrofizikçilerin paylaştığı görüşü şaşırtıcı bir biçimde doğrulamaktadır.⁴⁰ Zira ilgili ayette Kuran, evrendeki her şeyin ilk başta bir bütün olduğu

³⁷ Konuyla ilgili bk. Enbiya 21: 30.

³⁸ Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 228.

³⁹ Enbiya, 21/30.

⁴⁰ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*, trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1996), 2: 651 (638. not).

ve evrenin her an genişlemekte olduğunu⁴¹ ayrıca evrenin bir gaz aşaması geçirdiğini⁴², evrenin bir dönemde sadece hidrojen ve helyum gibi gazlardan oluşan bir gaz bulutu olduğu teorisiyle tamamen örtüşür niteliktedir.⁴³

Mustafa Öztürk'e göre ilgili ayetleri bilimsel veriler ışığında değerlendirmek fantastik bir yaklaşımdan öteye geçmemektedir. Ona göre vahyin nazil olduğu dönemde büyük çoğunluğu ümmi olan muhatap kitlenin yaratılıştaki ilk sahneyi yani gökler ve yerin bitişik olma keyfiyetini gözle görmesi veya böyle bir bilimsel bilgiye sahip olması söz konusu değildir.⁴⁴ Oysa Öztürk'ün iddiası bir yönüyle de olsa ilahi hitabın belli bir zaman dilimi ve belli bir muhatap kitleye münhasır kılma sonucunu doğurur ki bu sav sonunda Kuran'ın tarihselliğine yol açar. Oysa Kuran mesajı evrensel olduğuna göre muhatap kitlesi de nüzul zamanındaki tek insanlar değildir. Bu bakımdan Kuran, dün ümmi bir topluma hitap ettiği gibi bugünün modern ve entelektüel kesimine de hitap etmektedir.

Kuran'ın yaratılışla ilgili bilimsel kaygı taşımadığını savunanlara göre şayet Kuran gökler ve yerin yaratılışıyla ilgili olarak bilimsel bilgi temelinde ilk muhatapların hâkim evren anlayışına muhalif beyanlarda bulunmuş olsaydı bu durum tevhid davetinin önüne yepyeni engeller çıkaracaktı. Bu hususta Montgomery Watt şu tespitte bulunmuştur. "Her dini metin gibi Kuran da ilk muhataplarına kendi dil, gelenek ve dünya görüşleriyle hitap etmiştir. Şayet Kuran o gün yeryüzünün güneşin etrafında döndüğünü söyleseydi o zamanki muhatpların Kuran'ı reddetmek için ekstra gerekçeleri olurdu. Bu nedenle Kuran, dönemin yaratılış inancına uygun bir şekilde dünyayı düz bir yeryüzü ve

⁴¹ Caner Taslaman bu ayeti Kuran'ın asırlar önce *Big Bang*'a işaret ettiğine delil göstermiştir. Caner Taslaman, *Big Bang ve Tanrı* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2013), 170-177. Mustafa Öztürk'e göre ise Enbiya 21/30'un Big Bang olayına işaret ettiğini iddia etmek ilmi açıdan izah edilebilir bir şey değildir. Zira Kuran'ın nazil olduğu dönemde bilimsel alt yapı ve teleskop gibi gözlem aletlerinin olmadığı bir dönemde nazil olan bir beyanı bu türden bilimsel bir teori ile bağdaştırmak fantastik bir yaklaşımdan öteye geçmez bir iddiadır. Zira bu türden bir iddianın temel vasfı ümmilik olan bir kitlenin algı ve idrak dünyasında bir tekabülü bulunmamaktadır. Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, 71.

⁴² Fussilet, 41/11.

⁴³ Taslaman, *Big Bang ve Tanrı*, 171-172.

⁴⁴ Öztürk, ayetteki ratk kavramını, "gökyüzünün yağmur yağmasından dolayı yeryüzünde kuraklık olması", fetk kavramını da yağmurun yağması ve toprağın kabarıp bitkilerle donanması" şeklinde yorumlamıştır. Detaylı bilgi için bk. Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, 72.

gökyüzünün de arzın üzerinde bir çatı gibi betimlemiştir.⁴⁵ Oysa şayet Kuran ilk muhatabının bilgi, birikim ve kültür seviyesiyle yetinmiş olsaydı, muhatabın anlamakta zorluk çekeceği yeryüzünün an be an genişlemekte olduğundan bahsetmezdi.⁴⁶

Bu düşüncede olanlara göre Kuran vahyinin ilk ve doğrudan muhatapları yaratılış ayetlerini modern bilimin kabullerine aykırı biçimde anlamışlardır. Fakat burada bir kez daha vurgulamak gerekir ki Kuran yaratılışı modern çağdaki insanların bilimsel bilgi düzeylerine göre değil, ilk muhatapların dil, bilgi, birikim ve kültür kodlarına uygun biçimde anlatmıştır. Bu anlatımın bilimsel ve nesnel gerçeklik değeri kuşkusuz tartışılabilir, çünkü konunun bu veçhesi belagat terimiyle ifade etmek gerekirse *faide-i haberden öte lazım-ı faide-i* kabilindedir.⁴⁷ Her ne kadar Tevrat'taki yaratılışla ilgili beyanlar daha çok bilgi verme amaçlı olsa da Kuran'ın beyanları bilgilendirici olmakla beraber anlam ve değer yükleyici mesaj içeriklidir. Mesajlardaki ana tema ise Allah'ın tek gerçek mabud ve muhteşem kudrete sahip bir yaratıcı olduğu vurgusudur.⁴⁸ Zira Kuran'ın merkezi mesajı tevhidin ta kendisidir.⁴⁹ Mustafa Öztürk'e göre Allah'ın yaratıcı olduğu mesajı tarih üstü, yaratılışla ilgili ayetlerdeki anlatımlar tarihsel içerikli ve değişkendir.⁵⁰ Oysa ilahi hitaplardaki anlatımların tarihsel olduğunu iddia etmek beraberinde kelamın kendisinin tarihselliğini de getirir ki bu da tartışmalı bir konudur.

Tevrat, gök ve yerin yaratılışı hususunda şu bilgilere yer verir: “Tanrı şöyle buyurdu: Gök kubbede gündüzü geceden ayıracak, yeryüzünü aydınlatacak ışıklar olsun. Belirtileri, mevsimleri, günleri, yılları göstereyim.” Ve öyle oldu. Tanrı büyüğü gündüze, küçüğü geceye egemen olacak iki büyük ışığı ve yıldızları yarattı. Yeryüzünü aydınlatmak, gündüze ve geceye egemen olmak, ışığı karanlıktan ayırmak için onları gök

⁴⁵ W. Montgomery Watt, *Hız. Muhammed'in Mekke'si*, trc. Mehmet Akif Ersin (Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1995), 19.

⁴⁶ Kuran'da günümüz bilimsel verilerin kabul ettiği deneyler neticesinde evrenin gittikçe genişlediğine işaret edildiğini “müsi’ün” kavramını delil gösterenlere karşılık Öztürk, “müs’iün kavramını evrenin genişlemesine hamletmek en iyimser nitelemeyle anakronizmdir” diye mukabelede bulunmuştur. Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, 73.

⁴⁷ Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, 113.

⁴⁸ Nurullah Aydeniz, “Teaching of Creation in The Quran”, *II. Uluslararası Bilim Işığında Yaratılış Kongresi (Atatürk Üniversitesi, Nihat Yatkın Atatürk Üniversitesi Yayınları 2018)*, 561.

⁴⁹ Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, 112.

⁵⁰ Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, 112.

kubbeye yerleştirdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü. Akşam oldu, sabah oldu ve dördüncü gün oluştu.”⁵¹ Tevrat’ın verdiği bilgi tasvir açısından kabul edilir cinsten olsa da kıssanın bütünü içerisinde parçanın bulunduğu yer kabul edilir cinsten değildir. Zira yer ve ay, kendi kökenleri olan güneşten kopmuşlardır. Bu bakımdan güneş ve ayın yaratılışını yerin yaratılışından sonraya bırakmak, güneş sistemi unsurlarının oluşumu hususundaki kabule büsbütün aykırıdır.⁵²

Tevrat’ta durum bu iken Kuran’a göre yer kürenin teşekkülü dört aşamada gerçekleşirken semavi cisimler iki aşamada meydana gelmiştir.⁵³ Bu hususta bilimin verdiği bilgi ise şu şekildedir: güneş ve onun yan ürünü olan yerin teşekkül süreci ana nebülözün yoğunlaşması ve parçalara bölünmesi şeklinde olmuştur.⁵⁴ Kuran semavi ‘duman’ın gelişim sürecinde önce bir bitişme sonra da bir ayrılmanın husule geldiğini bildirmekle bilimsel verilerin tespit ettiğini apaçık bir şekilde ifade etmektedir.⁵⁵ Kuran, evrenin başlangıç dönemindeki ‘duman’a vurgu yapmakla o sırada kâinatı oluşturan maddeler içerisinde gaz maddesinin ağır bastığı duruma işaret etmektedir. Kuran’ın öngördüğü bu teori ile çağdaş bilimin belirlediği ilkel nebülöz arasında tam bir uyum söz konusudur.⁵⁶

Tevrat ile Kuran’ın kavram kullanımında benzeştiği,⁵⁷ keyfiyetin derinliğinde çeliştiği konulardan biri de ‘altı gün’ meselesidir. Tekvindeki yaratılış kıssası, temelde Kuran’ın altı günde yaratmaya dair beyanı ile örtüşür mahiyettedir.⁵⁸ Yalnız Kuran’ın ilk yaratılışla ilgili zaman meselesi müphem olsa da bu konuda Tekvin’deki yaratılış

⁵¹ Tekvin, 1:14-19.

⁵² Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 55.

⁵³ Fussilet, 41: 9-12.

⁵⁴ Yaratılışla ilgili bilimsel teorilerin detayı için bk. Adem Tatlı, ed. *Bilimlerin Işığında Yaratılış* (İstanbul: İstanbul Üsküdar Üniversitesi Yayınları, 2017).

⁵⁵ Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 240.

⁵⁶ Kuran, gökler ve yerin yaratılışında altı merhaleyi öngörür. Buna göre göksel cisimler, yeryüzü ve yeri insanların yaşamına elverişli hale getiren imkânlar yaratılmıştır. Arz bu duruma geçiş aşamasında ise dört zaman evresinden geçmiştir. Nitekim bu noktada bilimsel verilerin de bu noktada jeolojik çağlar olarak belirlediği aşamalar da Kuran’ın verileriyle uyuşur niteliktedir. Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 239-240.

⁵⁷ İlahi kaynaklı dinlerin kutsal metinlerinin terminolojisinde benzer kavramların kullanılması gayet normaldir.

⁵⁸ Fussilet, 41/9-12.

kıssasıyla bağdaşır tarzda konuştuğu aşikârdır. Kuran'ın 'altı gün'ü zaman dilimi açısından müphem olsa da Tekvinde "altı gün", yirmi dört saatlik zaman dilimini anımsatır biçimde "akşam oldu, sabah oldu ve ilk gün oluştu"⁵⁹ açık ve nettir. Tevrat'ın 'altı gün' metaforunun haftanın gün cinsinden olduğunu kanıtlayan şey ise Tevrat'ın "Gök ve yer bütün öğeleriyle tamamlandı. Yedinci güne gelindiğinde Tanrı yapmakta olduğu işi bitirdi. Yaptığı işten o gün dinlendi. Yedinci günü kutsadı. Onu kutsal bir gün olarak belirledi. Çünkü Tanrı o gün yaptığı, yarattığı bütün işi bitirip dinlendi"⁶⁰ ifadesidir. Tanrının altı günlük bir çalışmadan sonra çekilmiş olduğu söylenen bu "şabat" (dinlenme) sözü⁶¹, Yahovacı yaratılış metninde yer almamasına rağmen Saserdotal metnin yazarının bu eklemeyi yapması tahrifin somut kanıtıdır.⁶² Saserdotal Tevrat yazarının art arda gelen yaratılış safhalarını bir haftalık süre içerisinde dine rağbeti artırmak gibi bir amaçla sıkıştırması bilimsel hiçbir dayanağı bulunmamaktadır. Zira bugün bilinmektedir ki evrenin teşekkülü safha safha gerçekleşmiş safhalar ise süresini çağdaş fiziğin bile yaklaşık bile olsa veremediği son derece uzun zaman dilimlerine yayılmıştır. Nitekim Kuran'ın yaratılışla ilgili ayetleri kâinat ve arzın teşekkülünü gün bazından değil de zaman aralığına yayması bilimsel verilerle daha çok örtüşür niteliktedir.⁶³

Kuran'da kâinatın yaratılışıyla ilgili çeşitli ayetlerde 'altı günde yaratma'dan söz edilmiş ve bu ayetlerde yaratma fiili halk kelimesiyle belirtilmiştir. Kâinatın yaratılışının mevzu bahis edildiği ayetlerde geçen "sitteti eyyam" lafzındaki 'eyyâm'ın tekili olan 'yevm' kelimesi, yaygın anlam ve kullanımıyla yirmi dört saatlik zaman dilimine tekabül eder. Fakat yeryüzü yaratılmadan önce bilindik anlamda günden söz etmek mümkün değildir. Çünkü 'yevm' yerkürenin kendi etrafındaki bir tam dönüşünü tamamladığı

⁵⁹ Tekvin, 1/5.

⁶⁰ Tekvin, 2:1-3.

⁶¹ Allah'ın yaratmayı altı günde tamamlayıp ardından arşa istiva ettiğini haber veren Kuran ifadeleri ile Pazar-Cuma günleri arasında tamamlanan yaratılış sonrasında Tanrının cumartesi/sebt günü istirahate çekildiği yönündeki Tekvin ifadeleri yüzeysel benzerlik arz etmektedir. Yalnız Allah'ın istirahat etmesi tenzihe aykırı düştüğünden dolayı İslam kelimasında yedinci günün sebt diye isimlendirilmesinin istirahate değil işi tamamlama veya ara verme nedenine bağlı olduğu ileri sürülmüştür. el-İsfehanî, *el-Müfredât*, 323-324.

⁶² Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 58.

⁶³ Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 59.

süreye verilen isimdir. Bu bakımdan ilgili ayetlerdeki ‘yevm’ kelimesinin yirmi dört saatlik zaman dilimini ifade etmesi, bilimsel ve nesnel gerçeklik açısından mümkün değildir.⁶⁴ Bu nedenden olsa gerek Tevrat kâinatın yaratılışını hafta günleri cinsinden altı gün zaman dilimine hasrederken Kuran gün anlamına gelen ‘yevm’ kelimesi yerine, dönem, uzun zaman dilimi gibi anlamlara gelen ‘eyyâm’ kavramını kullanmıştır. Nitekim modern dönemde de kabul gördüğü üzere “altı gün” den kasıt altı evredir. Bu bakımdan Kuran’ın ‘eyyâm’ kavramı Tevrat’ın ‘gün’ kavramına nazaran bilimsel verilerle daha çok örtüşür niteliktedir.

Kuran “Rabbimiz, gökleri ve yeryüzünü altı günde yaratmış olan Allah’tır.”⁶⁵ diye haber verir. Arapçada ‘yevm’ gün anlamına gelirken çoğulu olan ‘eyyam’ ise günler, devirler ve merhaleler anlamına gelmektedir.⁶⁶ Çoğu tefsircinin ‘gün’ diye tercüme ettikleri ‘yevm’ çoğulu ‘eyyam’ kelimesinin bizzat Kuran’da ve Kuran’ın nazil olduğu toplum dilinde gün anlamı haricinde de kullanıldığı bilinmektedir. Yevm kelimesi, en yaygın anlamıyla gün demektir. Yalnız ‘yevm’, güneşin bir batışıyla ertesi gün tekrar batışı arasında geçen zaman süresinden daha çok gün ışığı (gündüz) anlamını ifade etmektedir.⁶⁷ Çoğul şekli ‘eyyam’ ise sadece günler manasına değil aynı zamanda uzun süre, ne kadar olduğu belli olmayan uzun zaman devresi anlamına da gelir. Kelimenin anlam kökeninde yer alan zaman evresi ve merhale manası Kuran’ın başka yerlerinde de geçmektedir.⁶⁸ Nitekim ‘eyyam’ın uzun zaman dilimi anlamında kullanıldığı ayetin sibakında yaratılışın altı günde gerçekleştiğine vurgu vardır. Bu demektir ki ‘yevm’ Tevrat’ta olduğu gibi hafta günleri cinsinden yirmi dört saatlik zaman dili anlamında değildir.

⁶⁴ Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, 76.

⁶⁵ A'raf, 7:54.

⁶⁶ Kuran’ın yaratılış konusunda merkeze aldığı ‘eyyam’ kelimesini; devirler ve merhaleler anlamında tercüme eden mealci sayısı yok denecek kadar azdır. ‘Eyyam’ kelimesini ‘günler’ diye tercüme edenlerin ileri sürdükleri delil ise şu şekildedir. Kuran’ın yaratılışa ilişkin ayetlerinin yaratılışı “günler” halinde merhalelere ayırmasındaki amacı, İslam’ın doğuşu sırasında Yahudi ve Hristiyanlar arasında yaygın olan kanaate göre yaratılışın altı günde cereyan ettiği yolundaki inancı bile benimseyerek o derece yaygın olan bir inanca karşı çıkmamış olmasıdır. Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 220.

⁶⁷ Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 221.

⁶⁸ Örneğin, “...O, gökten yere, (yukarıdan aşağıya) işleri düzenler, sonra da o işler, sizin saydıklarınızdan bin yıl kadar olan bir günde O’na yükselir.” Secde, 32-5; “Melekler ve Ruh miktarı elli bin yıl süren bir gün içinde ona çıkar.” Me’aric, 70-4.

İbn Aşûr, Kuran'daki 'altı gün'⁶⁹ tabiriyle bilindik manada gün değil, yaratılış süreçleri ve merhalelerinin kastedildiğini belirtmiştir.⁷⁰ Nitekim Kuran'da da 'eyyâm' kelimesi, yirmi dört saatlik zaman dilimi manasının yanı sıra süre kaydı olmaksızın 'dehr' gibi 'mutlak zaman' ya da 'belirsiz süre' anlamında kullanılmıştır.⁷¹ İbn Aşûr'a göre "Allah'ın hikmeti, göklerin ve yerin bir anda değil, tedrici olarak yaratılmasını gerektirmiştir. Kâinattaki varlık birimlerinin birbirinden tevellüt eder biçimde vücut bulması bir anda yaratmadan daha mükemmel kılınması ve aynı zamanda bu tarz yaratmanın ilahi ilim ve kudret sıfatının mazharı olması içindir. Şüphesiz Allah kâinatı bir anda yaratmaya da kadirdir; fakat ilahi ilim ve hikmet bu tedrici yaratılışı gerektirmiştir.⁷² Göklerin ve yerin altı günde yaratılmasını yirmi dört saatlik zaman dilimlerinden oluşan günler değil 'altı kozmik dönem' diye anlamak gerektiği yönündeki izah modern bilim açısından makul görünmekle birlikte Kuran'ın bu tabirle altı kozmik dönemi kastedip kastetmediği açık değildir. Bununla beraber Allah katında bir günün dünyadaki zaman hesaplamasıyla bin yıllık bir süre gibi olduğundan söz edilmesi,⁷³ zamanın Allah'a nispetle izafi olduğuna delalet ettiği gibi 'yevm' kavramının da bizim anladığımız anlamda olmadığına dolaylı da olsa işaret etmektedir diyebiliriz.⁷⁴

Tek ve aynı kaynaklı olması itibariyle Eski Ahit ile Kuran arasında bu denli bir çelişkinin vaki olması altı çizilmesi gereken bir husustur. Bununla beraber Kuran'ın

⁶⁹ İmam Maturidi altı gününün gerçek mahiyetinin ancak Allah tarafından bilinebileceğini savunur. Ebu Mansur el-Maturidi, *Te'vilatü Ehli's-Sünne*, thk. Mecdi Ba Sallum (Lübnan Daru Kitab el-İlmi, 2005), 4: 443-444.

⁷⁰ Muhammed Tahir İbn Âşûr, *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr* (Tunus: Dâru Sahnûn 1997), 8: 162.

⁷¹ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, thk. Riyad Zeki Kasım (Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2001), 4: 3990-3991; Ebu'l-Feyz Muhammed Murtada ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Mustafa Hicâzî (Küveyt: Matbaatu Hükûmeti'l-Küveyt, 1989), 34: 142.

⁷² Âşûr, *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr* 9: 161.

⁷³ Secde, 32/5; Hac, 22/47.

⁷⁴ Her ne kadar kimi batılı düşünür Kuran'ın yaratılış felsefesi ile Tevrat'ın yaratılış kıssalarının birbirine paralel olduğunu iddia etseler de her iki ilahi kaynağın birbirinden oldukça farklı yaklaşım sergiledikleri aşikârdır. Kuran ile Tevrat'ın lafızda benzeştiği, detayda farklılaştığı konuların başında kâinatın ne kadar zaman diliminde yaratıldığı hususu gelmektedir. Örneğin Tevrat, yaratılış sürecini "gün" lafzı üzerinden işlerken Kur'an "eyyam" ifadesi üzerinden temellendirmektedir. Tevrat'ın 'altı gün' tabiri, güneşin art arda iki kez doğuşu veya art arda batışı arasında geçen zaman aralığı anlamına gelirken Kur'an'ın "altı eyyam" beyanı ise daha çok uzun zaman dilimi, aşamalar ve kozmik dönemler anlamına gelmektedir.

yaratılışla ilgili kavram zenginliği modern bilimsel platformlarda tartışılan boyutlarına ışık tutma ve çağdaş insanın yaratılışla ilgili bilimsel merakını karşılama açısından işlevsel bir gayesi olmasa da Kuran'ın verdiği haberlerin bilimsel verilerle uyumlu olması açısından son derece önemlidir.

İnsanın Yaratılışı

Tevrat'ın ikinci yaratılış kıssasında yer ile göğün yaratılışından çok insanın yaratılışı ile Âdem'in konulduğu yeryüzü cennetinin yaratılışına ağırlık verilmiştir.⁷⁵ Tevrat'ın kıssasına göre Tanrı, insanı yarattığı zaman yerden çıkan sular yeryüzünü kaplamış olmasına rağmen hiçbir kara bitkisi yoktu.⁷⁶ Metnin bundan sonraki kısmı ise insanla birlikte “Tanrı bir de bahçe yaratır” diyerek bu noktayı doğrular niteliktedir. Buna göre yeryüzünde bitki örtüsü insanla aynı zaman diliminde ortaya çıkmıştır. Oysa bu tez bilimsel hipotezlere aykırıdır. Zira insan yeryüzüne ayak bastığında yer çok uzun zamandan beri bir bitki örtüsüyle örtülmüş olmalıdır. Nitekim Kuran'ın “sen ve eşin inin oraya dilediğinizi yiyin”⁷⁷ deyişi, Tevrat açıklamasının mantık dışı olduğunun nakli delilidir. Zira olmayan bir şey nasıl yenilebilir.

Tevrat'ta olduğu gibi Kuran da kâinatın yaratılışını konu ettiği gibi insanın yaratılışını da konu etmiştir. Kuran Tevrat'tan farklı olarak insanın yaratılışını iki farklı boyutta ele almıştır. Birinci boyutta insanın toprak, çamur ve sudan yaratıldığına işaret ederken ikincisi anne rahmindeki yaratılış safhaları ile alakalıdır. Kuran'ın insanın yaratılışıyla alakalı beyanlarının çoğu Tekvindeki anlatıyla bağdaşır tarzdadır. Örneğin

⁷⁵ Göğün ve yerin yaratılış öyküsü: Rab Tanrı göğü ve yeri yarattığında, yeryüzünde yabancı bir fidan, bir ot bile bitmemişti. Çünkü Rab Tanrı henüz yeryüzüne yağmur göndermemişti. Toprağı işleyecek insan da yoktu. Yerden yükselen buhar bütün toprakları suluyordu. Rab Tanrı Âdem'i topraktan yarattı ve burnuna yaşam solğunu üfledi. Böylece Âdem yaşayan varlık oldu. Tekvin, 2:1-7.

⁷⁶ Tevrat'ta “Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı. Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu. Engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrının ruhu suların üzerinde dalgalanıyordu.” (Tekvin,1/1-12.) diye haber verilir. Tekvin'deki bu pasajda yaratılıştan önce mevcut olan bir sular kaosundan söz edilir. Buna göre denilebilir ki engin karanlıkların bulunduğu evrede Tanrının ruhunun sular üzerinde dalgalanması, kaostan kozmosu ortaya çıkarmanın arifesine karşılık gelir. Tanrı gökleri ve yeryüzünü yaratmak üzere işe koyulduğu zaman etrafında “*tobu wa vobu*” yani ıssızlık ve boşluktan başka bir şey görememiştir. Tanrının ruhunun dalgalandığı boşluk karanlıklarla kaplıdır. Robert Graves-Raphael Patai, *İbrani Mitleri*, trc. Uğur Akpur (İstanbul: Say Yayınları 2009), 49.

⁷⁷ Bakara, 2/35; A'raf, 7/19.

Tekvin’de “Tanrı Âdem’i toprağın tozundan şekillendirdi”⁷⁸ ifadesi ile Kuran’ın Allah’ın Âdem’i topraktan yarattığı ifadeleri⁷⁹ paralellik arz etmektedir. İnsanın yaratılışıyla alakalı Kuran ve Tevrat’ın kimine göre çakıştığı kimine göre de çeliştiği husus ise Âdem’in eşinin neyden yaratıldığıyla alakalıdır. Zira Tevrat Âdem’in eşinin “kaburga kemiğinden yaratıldığını”⁸⁰ beyan ederken Kuran çok daha teknik bir kavram kullanarak “ve-helaka minhâ zevcehâ” tabiri kullanmıştır. Çoğu Müslüman düşünür gerek Tekvin’deki anlatı gerekse kimi hadislerde geçen “kadın, eğri kaburga kemiğinden yaratılmıştır”⁸¹ beyanın tesiriyle Âdem’in eşinin kaburga kemiğinden yaratıldığı görüşünü savunmuşlardır.⁸²

“Nefs-i vâhide”den⁸³ yaratma konusunda müfessirlerin çoğunluğunca benimsenen görüşün aksine Mutezili düşünür Ebu Muslim el-İsfehânî “Nefs-i vâhide”yi aynı ‘cinsten yaratma’⁸⁴ şeklinde yorumlamıştır. Nitekim Eş’ari kelamcı Fahreddin er-Razî de Ebu Müslim’in yorumunu isabetli bularak bir başka Mutezili düşünür Kadı Abdulcebbar’ın “Havva Âdem’in kaburga kemiğinden yaratıldı” şeklindeki itiraz etmiş ve “Allah, Âdem’i topraktan yaratmaya kadir olduğu gibi Havva’yı da topraktan yaratmaya kadirdir. Hal böyle iken Havva’yı Âdem’in bir kaburga kemiğinden yaratmasının ne anlamı olabilir⁸⁵ diyerek İsfehani ile aynı görüşte olduğunu belli etmiştir.

Kuran’ın kimi sûrelerinde geçen “nefs-i vahide” terkindeki ‘nefs’ kelimesinin tek bir fert ya da birey olarak Âdem’e atfedilmesi ve söz öbeğindeki müennes zamirinin müennes olması “Havva’nın Âdem’in kaburga kemiğinden yaratıldığı” görüşünü

⁷⁸ Tekvin,

⁷⁹ Kuran, Âdem’in yaratılışıyla alakalı bazen “topraktan” (Al-i İmran, 3/59; bazen “sudan” Furkân, 25/54; bazen “çamurdan” Secde, 32/7; bazen “balçık özünden” Mu’minun, 23/12; bazen “yapışkan çamurda” Saffet, 37/11; bazen “kurumuş ve şekil almış topraktan” Hicr, 15/28; bazen “acelden” Enbiya, 21/37, bazen de “kebed’ten” Beled, 90/4 yaratıldığını beyan eder. Bu bakımdan Kuran Âdem’in yaratılışı keyfiyeti hususunda bir çok vecih zikrettiği malumdur. Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 8: 66-67.

⁸⁰ Tekvin, 2/18-23.

⁸¹ Buhari, “Nikâh”, 80; İbn Mâce, “Taharet” 77.

⁸² Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 9: 131.

⁸³ “Nefs-i Vahide” ilgili tartışmaların detayı için bk. Lokman Bedir-Refik Kasım, “Kur’ani Kerimde Hz. Adem ve Havva’nın İlk İki İnsan Olarak Yaratılması ve Nesillerin Devamı”, *II. Uluslararası Bilim Işığında Yaratılış Kongresi (Atatürk Üniversitesi Erzurum Nihat Yatkın Erzurum Üniversitesi Yayınları, 2018)*, 382.

⁸⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 9: 131.

⁸⁵ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 15: 72.

problemleri kılınmıştır. Zira Âdem lafzı müzekker iken “vahide” kelimesi müennestir. Buna göre zamirin raci olduğu yer Âdem değil “nefs-i vahide”dir. Ayrıca ilgili ayetlerde⁸⁶ Âdem’den değil tek nefisten söz edilmektedir. Nefs kelimesi Arap dilinde “ruh, can, hayat” vb. anlamlara geldiği gibi “her şeyin kendisi, cinsi, özü gibi anlamlara da gelmektedir.”⁸⁷ Bu açıdan ayetin açılımına bakıldığında “nefs-i vahide” terkininin erkek ve dişi olarak insanın aynı cinsten, aynı özden yaratıldığına işaret ettiği söylenebilir. Bu bakımdan insanın temel yaratılış maddesi toprak ve su olduğuna göre erkeğin ve kadının bu iki maddeden meydana geldiğini söylemek mümkündür.⁸⁸ Nitekim şii müfessir İmam Muhammed Bakır’ın “Havva, Âdem’in yaratıldığ balçığın arta kalanından yaratılmıştır” deyişi, bu yorumun göz ardı edilmemesi gerektiğine işaretler.⁸⁹

Kuran’ın yaratılış konusunda çok kere Tekvin’deki anlatıya benzer beyanlarda bulunduğu su götürmez bir gerçektir. Örneğin Kuran insanın toprak, çamur veya balçıktan yaratıldığına dair beyanda bulunurken⁹⁰ aynı şekilde yaratılış aşamasındaki beşerin Allah tarafından tesviye⁹¹ edildiği ve ona ilahi bir ruh üflendiği bildirilmiştir.⁹² Nitekim Tevrat’ta da “Rab Tanrı Âdem’i topraktan yarattı ve burnuna yaşa solugunu⁹³ üflledi. Böylece Âdem yaşayan varlık oldu.”⁹⁴ şeklinde benzer ifadeler bulunmaktadır. Ayrıca Kuran, insan şekli ile alakalı tesviyeyi merkeze koyarken Tevrat “Tanrı insanı

⁸⁶ Zümer, 39/6; Nahl, 16/72; Nisa, 4/1; Araf, 7/189.

⁸⁷ el-İsfehâni, *el-Müfredât*, 764-765. ez-Zebidi, *Tâcu'l-Ârûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, 16: 559-574.

⁸⁸ Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, 162.

⁸⁹ Ebû Cafer Muhammed b. Hasan et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, thk. Ahmed Habîb el-Âmilî (Beyrut: Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabî trs), 3: 99.

⁹⁰ Enbiya, 21/30; Nur, 24/45; Hacc, 22/5; Secde, 32/7; Mu'minun, 23/12; Saffat, 37/11; Hicr, 15/26, 28, 33; Rahman, 55/14; Fatır, 35/11.

⁹¹ İbn Âşûr “tesviye”yi bir şeyi düzgün ve ölçülü kılmak diye açıkladıktan sonra, “Tevsiye, kelimesi burada insan bedenindeki unsurların ruh üflemeyle elverişli hale gelecek biçimde ölçülü, dengeli ve tam olması” manasındadır demiştir. Âşûr, *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr* 14: 44. Fahreddin er-Razî ise tesviye’yi insanın bilindik insan suretine sokulması ve beşeri hilkatinin şekil suret açısından tamamlanması ve insan bedenini oluşturan uzuvlar ile unsurların yerli yerinde ve birbirleriyle uyumlu kılınması anlamında olduğunu savunmuştur. Râzî, *Mefâtihi'l-Gayb*, 19: 144.

⁹² Beşere ilahi bir ruh üflendiği ve nefsin tevsi edildiği ile ilgili bk. Hicr, 15/29; Sâd, 38/72; Nâzât, 79/28; Hicr, 15/29.

⁹³ İbranicede “ruh” diye tercüme edilen “ruah/ruagh” kelimesi özellikle “soluk, can ya da soluma” gibi manalara gelir. Benedict De Spinoza, *Teolojik-Politik İnceleme* trc. Kazım Arıcan (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 45-52.

⁹⁴ Tekvin, 2/7.

kendi suretinde yarattı.⁹⁵ Böylece insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu. İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı.”⁹⁶ ifadesinde bulunmuştur.⁹⁷

SONUÇ

Semitik dinlerin ikincisi olan Hristiyanlığın kutsal kitabı İncil, Tevrat ve Kuran’da olduğu gibi teolojisine özgü bir yaratılış fenomenini geliştirecek malumata yer vermemiştir. Bu nedenden olsa gerek Hristiyanlığı yaratılış felsefesi daha çok Tevrat’ın yaratılış temaları üzerinde şekillenmiştir. Hristiyanlığın yaratılış felsefesi ile alakalı Yuhanna’nın İsa’nın yaratılışı ile ilgili malumat haricinde bir kıssa ve nazariye olmadığından dolayı ilgili pasajı vermekle yetindik.

Üç ilahi kitaptan Tevrat ve Kuran’ın yaratılış konusuyla alakalı ana konular ekseninde aynı dil ve kültür evreni içinde konuştuğu ve metinler arasında benzerlik olduğu bir gerçektir. Her iki ilahi kitabın yaratılış ile ilgili kimi ifadeleri örtüşse de detay hususunda iki metin arasında bariz farklar bulunmaktadır. Tevrat’ın yaratılış beyanları teolojik ve bilgi amaçlı iken Kuran’ın ifadeleri daha çok mesaj içeriklidir. Tevrat, muhatap kitlenin anlam seviyesi nispetinde tarihsel bir dil kullanırken Kuran evrensel bir dil kullanmıştır. Bu dil ayrımı neticesinde Kuran’ın yaratılış beyanları bilimsel okumaya daha elverişli iken Tevrat’ın yaratılışa dair çoğu ifadeleri bilimsel verilerle çelişki arz etmektedir.

İlahi kitapların bilimsel verileri ispat etme gibi bir amacı olmasa da üç ilahi kelimadan biri olan Kuran’ın kâinat ve insanın yaratılışıyla ilgili beyanları modern bilimin verileriyle bağdaşıyor olması, onun tanrısal olduğunun en somut kanıtıdır. Her ne kadar Kuran’ın kâinat ve insanın yaratılışıyla ilgili verdiği haberler, muhatap kitleyi bilgilendirmekten ve nesnel açıdan doğru olup olmadığı mevzu bahis konusu olmasa da

95 İbn Hazm, “Bizim suretimizde, benzeyişimizde Ademoğulları yapalım” Tevrat ayetini lengüistik tahlile tabi tutarak şayet ilgili ayette sadece “bizim suretimizde” ibaresi bulunmuş olsaydı, bir nebze olsun onu mecazi olarak yorumlamak mazur görülebilirdi. Fakat ondan sonra gelen “bizim benzeyişimizde”ki te’kid ibaresinin bütün te’vil yollarını kapattığını savunur. el-Endülüsi, *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehva ve'n-Nihal*, 118.

96 Tekvin, 1/26-27.

97 “Allah Âdem’i kendi suretinde yarattı” düşüncesinin İslam düşüncesindeki farklı yansımaları için bk. Ruhullah Öz, *Antropomorfist Tanrı Tasavvuruna Karşı Fahreddin er-Razi’nin Tenzih Anlayışı* (Doktora Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 90-92.

evrensel olması hasebiyle ilk muhataplar nezdinde malum olana atıf yapmakla birlikte modern insanın bilimsel verilerine de ışık tutmuştur. Bir başka deyişle Kuran, ilk muhataplarının anlam seviyesine uygun ifadeler kullanmakla beraber modern insanın bilimsel merakını giderecek argümanları sunmaktan da geri durmamıştır. Kuran'ın, ilk muhataplarına Yahudi kitaplarındaki yaratılış anlatılarıyla uyuşan bir dil kullanması, nüzul döneminde stratejik bir hamle olarak anlaşılabilir. Ayrıca sabık ilahi kelimeler ile Kuran metni arasında birtakım konu ve kavramların müşterek olması hem metinler arası ilişki ve kaynak açısından hem de son ilahi kelamın daha iyi anlaşılması açısından önemlidir. Bu açıdan Kuran, bir yandan nüzul döneminin anlam dünyasına uygun bir dil kullanırken diğer yandan çağlar üstü bir dil de kullanmıştır. Kuran'ın yaratılışla alakalı beyanlarının hem biyoloji hem arkeoloji hem de antropoloji ile uyuyor olması, onun ezeli ve ebedi bilgi sahibi bir Tanrının evrensel mesajı olduğunun kanıtı olarak gösterilebilir.

Her iki ilahi kelamın belli başlı konularda çatıştıkları gibi bazı konularda bağdaştıkları da olmamış değildir. Bu bakımdan hem Tevrat'ta hem de Kuran'da yaratılışın keyfiyeti açısından müphem kalan yaratılış fenomenine ilahi bir model ve şema betimlemek oldukça zordur. Bu bakımdan gerek kâinatın altı günde yaratıldığı gerek insanın toprak ve balçık gibi maddelerden vücut bulduğunu bildiren bazı ayetler ilk bakışta meseleyi açıklığa kavuşturucu gibi görünse de sonuçta yaratılışın keyfiyetine dair net bir izahat her iki metinde de yoktur.

Kuran, kâinat ve insanın büyüleyici, kozmik ve bir o kadar da girift olan yaratılışını hem tenzih hem takdir hem de takdis bağlamında işlerken Tevrat, yaratılış fenomenini daha çok mitolojik, tematik ve kronolojik tarzda sunmuştur. Neticede Tevrat'ın yaratılış fikri, beraberinde antropomorfik bir Tanrı tasavvurunu getirirken Kuran'ın yaratılış anlayışı tamamıyla tenzih merkezlidir. Her iki ilahi kelamın çakıştıkları diğer bir konu da yaratılışın nasıllığı ve zamanlamasıdır. Tevrat, kâinat ve beşerin yaratılışına dair tarih verirken Kuran'ın ifadelerinden ne kâinatın ne zaman yaratıldığına ne de insanın ne zaman kâinata ayak bastığına dair bilgi elde etmek mümkün değildir. Her ne kadar kimi Kuranî ifadeler kâinat ve insanın yaratılışında bir sürecin takip

edildiğini ima etse de her iki varlığın da zaman içinde nasıl bir değişim ve dönüşüm geçirdiğini çıkarmak mümkün değildir. Zira Kuran'ın yaratılıştan söz etmesinin ana gayesi, sonradan yaratılan âlemin bir tek Allah tarafından yaratıldığı ve onun takdir ve tedbiri ile varlığını devam ettirdiği; ondan bağımsız hiçbir şeyin kendi başına olmadığı esasına dayalıdır.

KAYNAKÇA

Âşûr, Muhammed Tahir İbn. *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr* Tunus: Dâru Sahnûn 1997.

Aydeniz, Nurullah. "Teaching of Creation in The Quran". *II. Uluslararası Bilim Işığında Yaratılış Kongresi (Atatürk Üniversitesi, Nihat Yatkın. 559-566. Atatürk Üniversitesi Yayınları 2018.*

Bucaille, Maurice. *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*. Trc. Mehmet Ali Sönmez. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1979.

Çağrı, Mustafa. "Yaratma". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 43: 331-332. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.

el-Endulûsî, İbn Hazm. *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehva ve'n-Nihal*. Beyrut: Daru'l-Fikr, 2014.

el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Tehzibu'l-Luğa*. Thk. Riyad Zeki Kasım. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2001.

el-İsfehanî, Rağıb. *el-Müfredât*. Beyrut: Daru'l-Marife, 2005.

el-Maturidi, Ebu Mansur. *Kitâbu't-Tevhîd*. Thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruci. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2003.

el-Maturidi, Ebu Mansur. *Te'vilatü Ehli's-Sünne*. Thk. Mecdi Ba Sallum. Lübnan Daru Kitab el-İlmi, 2005.

el-Merâğî, Ahmed Mustafa. *Tefsiru'l-Merâğî*. Kahire: Mustafa el-Babî el-Halebî 1946.

Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*. Trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 1996.

eş-Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdu'l-Kerim. *Nihâyetu'l-İkdâm*. Thk. Alfred Guillaume. Kahire: Mektebetu's-Sekâfeti'd-Diniyye, 2009.

et-Tûsî, Ebû Cafer Muhammed b. Hasan. *et-Tibyân fi Tefsiri'l-Kur'an*. Thk. Ahmed Habîb el-Âmilî. Beyrut: Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabî trs.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

ez-Zebîdî, Ebu'l-Feyz Muhammed Murtada. *Tâcu'l-Ârûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. Thk. Mustafa Hicâzî. Küveyt: Matbaatu Hukûmeti'l-Küveyt, 1989.

Geçit, Mehmet Salih. “Kur'an, Tevrat, İnciller ve Kutüb-i Sitte'de Hz. Adem ve Havva'nın Yaratılışı (Mukayeseli Bir İnceleme)”. *II. Uluslararası Bilim Işığında Yaratılış Kongresi (Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Nihat Yatkın. 389-418. Atatürk Üniversitesi Yayınları 2018.*

Kasım, Lokman Bedir-Refik. “Kur'ani Kerimde Hz. Adem ve Havva'nın İlk İki İnsan Olarak Yaratılması ve Nesillerin Devamı ”. *II. Uluslararası Bilim Işığında Yaratılış Kongresi (Atatürk Üniversitesi Erzurum Nihat Yatkın. 379-388. Erzurum Üniversitesi Yayınları, 2018.*

Öz, Ruhullah. *Antropomorfist Tanrı Tasavvuruna Karşı Fahreddin er-Razî'nin Tenzih Anlayışı*. Doktora Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Öztürk, Mustafa. *Kur'an ve Yaratılış*. İstanbul KURAMER Yayınları, 2017.

Patai, Robert Graves-Raphael. *İbrani Mitleri*. Trc. Uğur Akpur. İstanbul: Say Yayınları 2009.

Râzî, Fahreddin. *Mefâtihu'l-Gayb*. Beyrut: Darü'l-Fikr, 2005.

Rüşd, Muhammed b. Ahmed İbn. *el-Keşf an Menâhici'l-Edille*. Beyrut: Dirâsâsi'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 1998.

Spinoza, Benedict De. *Teolojik-Politik İnceleme* Trc. Kazım Arıcan. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.

Taslaman, Caner. *Big Bang ve Tanrı*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2013.

Tatlı, Adem, ed. *Bilimlerin Işığında Yaratılış*. İstanbul: İstanbul Üsküdar Üniversitesi Yayınları, 2017.

Topaloğlu, Bekir. “Hâlik”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 15: 303-305. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

Watt, W. Montgomery. *Hz. Muhammed'in Mekke'si*. Trc. Mehmet Akif Ersin. Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1995.

BEYOND MATERIAL AND MATERIAL IN THE LIGHT OF THE QUR'AN KUR'AN IŞIĞINDA MADDE VE MADDE ÖTESİ

Prof. Dr. Şadi EREN

Iğdir University, Faculty of Theology, Iğdır, Turkey
E-mail: sadieren@hotmail.com

ABSTRACT

The world we see is the 'witnessed' (şehadet) realm; the universe we can't see is the 'unknown' (gayb) realm. In the language of our ancestors, these realms were respectively called 'nature' [tabiat] and 'beyond nature' [ma bade't-tabia]. Now, these two worlds are called the physical (fizikî) and the metaphysical (fizik ötesi) realms.

Man is the most capable being in this universe to witness with his emotions the known and unknown, or seen and unseen, worlds. He is addressed to oneself to world of colors with his eyes, of world of sounds with his ears. Similarly, with the heart and mind, and subtleties attached to the heart, he is directed to oneself to the unseen world. Such a world has a spiritual dimension beyond what is seen by the eye and held by the hand. Just as a book filled with papers and letters that can be seen by the eyes and held by the hand, also holds an element of meaning, this 'universe' book contains a spiritual world beyond the material dimension. Thinking that the world consists of just materials is illogical, just as thinking that a book consists of just papers and letters is.

The Qur'an draws attention to both dimensions of the world: 'I swear by what you see, and what you do not see' (69.38-39). This oath actually is an oath for both realms.

In the 19th century, materialist and positivist concepts became popular. In this context, it was common to think that substances only consist of physical materials that can be examined and observed at laboratories, or to deny them if they cannot be examined. However, nowadays, there is an increasing tendency towards spirituality and the realm of the 'beyond' as the material world has shown once again that such concepts do not address human needs.

This research will examine what the Qur'an says about the material world and what it offers beyond this material world.

Keywords: Physical world; Metaphysical World; Positivism; Unknown and Genesis

ÖZET

Gördüğümüz âlem, şehadet âlemi; görmediğimiz âlem ise, gayb âlemidir. Ecdadımızın lisanında bu âlemler, "tabiat ve ma bade't-tabia" olarak kullanılmıştır. Şimdi ise, aynı âlemlerden, "fizikî âlem ve metafizik (fizik ötesi) âlem" şeklinde bahsedilmektedir. İnsan, şehadet ve gayba yani görülen ve görülmeyene açılmış duygularıyla şu âlemdeki varlıkların en kapasitelisidir. Gözüyle renkler âlemine, kulağıyla sesler âlemine muhatap olduğu gibi, akıl ve kalbiyle ve kalbe takılmış birtakım latifeleriyle de görülmeyen âleme muhatap olur. Bu âlem, gözle gördüğümüz, elle tuttuğumuz şeylerin ötesinde bir boyuttur. Nasıl bir kitap gözle görülüp elle tutulabilen kâğıt ve harflerin yanında bir de mana unsuru ile doluysa, şu kâinat kitabı da maddenin ötesinde bir manevî âlemi ihtiva eder. Kâinatı sadece maddeden ibaret sanmak, kitabı yalnız kâğıttan ve harflerden ibaret sanmak gibi akıl dışındadır. Kur'an-ı Kerim, "Gördüklerinize yemin ederim, görmediklerinize de" (Hâkka, 69/38-39) ayeti ile âlemin her iki boyutuna da dikkat çeker. Bu yemin, gerçekte bütün her şeye yemin hükmündedir. Çünkü

eşya, görülen ve görülmeyenden ibarettir. XIX. yüzyılda Materyalizm ve Pozitivizm akımları çok güçlü idi, buna bağlı olarak da eşyayı maddeden ibaret olarak görmek, her şeyi laboratuvar şartlarında test etmeye çalışmak, hatta test edemediklerimizi inkâra yeltenmek gibi durumlar sıkça görüldü. Ama neticede bu tür akımların bize sunduğu âlem anlayışının realiteyi yansıtmadığı görüldü, tekrar maneviyata ve madde ötesine yönelim başladı. Biz bu araştırmamızda Kur'an ışığında madde ve madde ötesine bakmaya çalışacak, onun bize sunduğu ışık ile daha geniş bir âleme uzanmaya gayret edeceğiz.

Anahtar kelimeler: Fiziksel dünya, Metafizik dünya, Pozitivizm, Gayb, Tekvin sıfatı

GİRİŞ

Sınırlarını bilemediğimiz muhteşem bir âlemde yaşıyoruz. Bu âlem, okunmayı bekleyen bir kitap olarak önümüzde durmaktadır. İnsan, engin manalarla dolu bu kitabın tek okuyucusu değilse bile, herhalde en anlayışlı bir okuyucusu. Platon (Eflatun), "**biz toprağın değil, göğün bitkisiyiz**"¹ derken insanın diğer canlılardan farklılığına dikkat çeker. Hamdi Yazır, bu farklılığı şöyle ifade eder: "**İnsan, yalnız arzî bir mahlûk değildir. O, yerlerde daralırsa, göklerden yararlanmaya yetkilidir.**"²

İçinde yaşadığımız âlem sadece fizikî görünümünden ibaret olmadığı gibi, insan dahi sadece bir bedenden ibaret değildir. Her şeyin görülen madde boyutunun ötesinde bir de gayb, yani görülmeyen boyutu vardır. Meselâ, gözle gördüğümüz mıknatısta gözle göremediğimiz bir çekme kuvveti; yavrusunu kucağına alıp göğsüne bastıran ve yer yer öpen annede gözle görülmeyen bir şefkat duygusu vardır.³

Dış dünyayla bağ kurmamızı sağlayan gözümüz çok az şeyi görmektedir. Radyo, TV ve radar dalgaları her tarafta buldukları halde göremiyoruz. Uzayın derinliklerinden gelen kozmik ışınları, X ışınlarını, gama ışınlarını göremiyoruz... Görebildiğimiz iki yüz metrelik bir piyanonun üç beş tuş uzunluğu kadar kısıtlı ve sınırlı bir bölgesi.⁴

Hele atomların dünyasına bakmaya çalışsak, adeta maddenin ortadan kaybolduğunu göreceğiz. 19. yüzyılda mikroskobun keşfiyle mikro âlemin farkına varılırken, 20. yüzyılda atomun parçalanmasıyla maddenin enerjiye dönüştüğü isbat edilmiştir. Atomun parçalanması maddeci felsefe mensubu pek çok kişinin fikirlerini de parça parça ederek, onları "gayba imana" sevk etmiştir.

¹ Mübahat Türker, (Küyel), vd, **Felsefeye Giriş**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985, s. 50

² Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, I, 291

³ Bkz. Alaaddin Başar, "**Gayba İman**" Zafer Dergisi, (Aralık 1988) s. 9

⁴ Taşkın Tuna, **Uzayın Sırları**, İst. Boğaziçi Yayınları 1992. s. 72-73

Bu gelişmelerin neticesi olarak, “madde ötesinde hiçbir şey yoktur” diyen zihniyet tamamıyla iflas etmiş, hatta günümüzde ateizmden ziyade deizm ön plana çıkmıştır.⁵

Maddeye takılanlar

Eskide ve yenide yeri göğü inceleyen ve araştıranlardan bazıları, eşyayı ve evreni sadece görülenlerden ibaret kabul etmiş, -tabir yerindeyse- maddeye takılıp kalmış, onun ötesine geçememiştir.

19. yüzyılda Pozitivizm gibi felsefi ekollerde materyalizmin etkisi hayli baskın idi. Eşya ve evren görülenlerden ibaret sanılıyor, madde ötesi ise kabul edilmiyordu. Onlara göre dinin yerini bilim almıştı. Avrupada çıkan ve kiliseye muhalefeti esas alan seküler zihniyetli insanlar kendi “bilim kiliselerini” kurdular. Bu yeni kilisenin amentüsü bilimsel gerçekler, mabedi laboratuvar, peygamberleri bilim adamları, mucizeleri bilimsel keşiflerdi. Laboratuvar şartlarında isbat edilemediğinden “Allah, melek...” gibi metafizik kavramların bu yeni “inanç sisteminde” yerleri yoktu.

Hâlbuki kim bir şeyde çok ileri gitse, çoğu kere başka şeylerde geri kalır. Mesela, maddi şeylere dalanlar, maneviyatta sathi kalırlar. Bediüzzamanın ifadesiyle “**Her şeyi maddede arayanların akılları gözlerindedir. Göz ise, maneviyatı göremez.**”⁶

Böyle insanlar, Kur’anın bildirdiği gibi, “**Dünya hayatından ancak bir zahir bilirler.**”⁷

Ayette geçen **zahir**, dış görünüş anlamındadır. Dış görünüş ise, çoğu kere aldatıcıdır. Mesela, zahirde güneş dünyanın etrafında döner, gölge sabittir. Hakikatte ise, durum tam tersidir. Yani, dünya güneşin etrafında döner ve gölge hareketlidir.

Bunlar, kabuğu parçalayıp öze ulaşamazlar, zahirden hakikate geçemezler, lafızdan manaya bakamazlar. “**Göklerde ve nice ayetler vardır ki, bir kısım insanlar bunlara uğrar, yüz çevirir giderler**”⁸ ayetinde belirtildiği üzere, ibret almadan geçer giderler.

Günümüzdeki ilmi gelişmeler bu tür ekollerin görüşlerini iptal etmiştir. Çünkü eşya, görülenlerden ibaret değildir. Hatta görülenler görülmeyenlere oranla çok daha fazladır.

⁵ Gerçi bu görüş de dini değerlere itibar etmeyen bir akımdır. Ama en azından bu görüşü savunanlar “Allah yok” dememekte, evreni yaratan yüce bir kudreti kabul etmektedirler. Ancak dini mükellefiyetlerden kaçınmak için “Allah âleme ve insanlara karışmaz” görüşünü savunmaktadırlar.

⁶ Said Nursi, **Muhakemat**, s. 15

⁷ Rûm, 7

⁸ Yusuf, 105

Denilebilir ki, insan kâinatı adeta anahtar deliğinden seyretmektedir. Mesela, mor ötesi, kızılötesi ışınlarını görmediği gibi, melekleri-cinleri de göremez. Kendi vücudundaki her bir hücrede neler cereyan ettiğini, atomların nasıl döndüğünü göremediği gibi, kâinatın uzak köşelerinde neler olup bittiğini, yıldızların nasıl döndüğünü de göremez.

Tekvinî ayetler

Şüphesiz pencereye bakmakla pencereden bakmak aynı şeyler değildir. Pencereye bakanlar ondaki lekeleri görürler. Pencereden bakanlar ise güzellikleri seyrederek. Aynı şekilde, yaşadığımız şu âlemde, sadece maddeyi görmekle, madde ötesine geçmek aynı şeyler olamaz.

Bir kitaba baktığımızda alfabenin harfleriyle yazılmış yazılar görürüz. Bu yazılar elbette düzgün manalar taşır. Fakat herkes bu manaları hemen anlayamaz. Mesela, Çince bilmeyen insanlar, bu dille yazılan bir kitabı okuyamazlar, sadece seyrederek. Onun gibi, içinde yaşadığımız şu âlem derin manalar ifade eden ilahi bir kitaptır. Elementler, bu kâinat kitabının harfleri gibidir. Bu kitap, alıştığımız kitapların aksine olarak devamlı yenilenmektedir. Bu kitabın birer kelimesi olan güneş aydınlatır, dünya döner, ağaç meyve verir, kuş öter...

Kur'an-ı Kerim, kâinat kitabının harflerinden, kelimelerinden '**ayet**' olarak söz eder. Allahın kelimelerden gelen Kur'anın **kelamî ayetleri** olduğu gibi, O'nun kudret sıfatından gelen kâinat kitabının da **tekvinî ayetleri** ayetleri vardır. Her iki kitap da Allah'tandır ve her iki kitabın ayetleri de Allah'ı tanıttırmaktadır. Mesela, şu kelimelerden bakalım:

“Şüphesiz, göklerde ve yerde inananlar için ayetler vardır.

Sizi yaratmasında ve üretilen hayvanlarda yakın sahipleri için ayetler vardır.

Gece ve gündüzün değişmesinde, Allahın gökten rızık sebebi olan yağmuru indirip ölümünden sonra yeryüzü diriltmesinde ve rüzgârları çevirmesinde aklını kullananlar için ayetler vardır...”⁹

Görüldüğü üzere, bu **tekvinî ayetler**, “inananlar, yakın sahipleri ve aklını kullananlar” içindir. Malumdur, gözünü kapayan bir şey göremez. Kulağını tıkayan bir ses duyamaz. Aklını kullanmayan bir şey anlayamaz. Onun gibi, Allah'a inanmayan insan, şu kâinat kitabının manalarından istifade edemez.

Madde Ötesi Âlem

⁹ Casiye, 3-5

Dini literatürde gördüğümüz âleme **şehadet âlemi**, görmediğimiz âleme ise **gayb âlemi** denilir. Bu iki ifade Kur'an'da birbirinin mukabili olarak kullanılmaktadır. Allah'ın, gaybı ve şehadeti bilen olduğunu ifade eden “**âlimu'l-gaybi ve's-şehade**” tabiri, gayb âlemi ve şehadet âlemi ifadelerine menşe olmuştur.¹⁰ Eskiden bu âlemlere, “**tabiat ve ma bade't-tabiat**” denilirken, şimdilerde “**fizikî âlem ve metafizik (fizik ötesi) âlem**” ifadeleri kullanılmaktadır.

İnsan her taraftan “gaybılarla” çevrilidir. Dünyaya gelmeden önce “gayb âleminde” idik. Ölünce yine “gayb âlemine” gideceğiz. Cesedimiz şehâdet âleminden iken, ruhumuz gayb âleminden. Ruha takılan sevgi, korku, merak, altıncı his ve benzeri duygular asla maddenin özelliğini taşımayan şeyler. Küçük bir âlem olan insanda şehâdet ve gayb bu şekilde birleştiği gibi; büyük bir insan olan âlemde dahi, şehâdet ve gayb beraberce yer almıştır. Gözle göremediğimiz melekler ve cinler bu gayb âleminin sakinlerindendirler.

“Gayb” kavramı, geniş boyutlu bir kavramdır. Bununla, duyular ve tecrübenin hudutları dışında kalan her çeşit konu akla gelmektedir.¹¹ Allah'ın zâtı, sıfat ve isimleri, melekler, ahiret, insandaki gayba karşı duyarlı birtakım hisler, insanın ve insanlığın geleceği... hep gayba ait konulardır. Ayrıca, yaşadığımız maddî âlemde her gün yeni yeni ortaya çıkan sırlar, bulunan kanunlar bir yönüyle “gayb” kavramı çerçevesinde mütalaa edilebilir. Bunlara “**kevnî gayb**” diyebiliriz.

Bu zâviyeden baktığımızda, içinde bulunduğumuz âlemin, “şehadet âlemi” olmanın ötesinde, bir “gayb âlemi” olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü varlık sahası insanın gördüklerinden, hatta idrak ettiklerinden çok daha fazladır. Görülenler çok az, görülmeyenler ise çok fazladır.¹² Meselâ, şehâdet âleminin mensuplarından olan mikroplar, bakteriler her tarafı doldurdıkları halde, çıplak gözün görme alanı içinde değillerdir.

İnsan, bu “gayb âleminin” farkına varmasıyla, yalnız gözüyle gördüklerinin hapsinde yaşamaktan ve akıyla idrak ettiklerinin esiri olmaktan kurtulur.

Gördüklerimiz ve Göremediklerimiz

İnsan, şehadet ve gayba açılmış duygularıyla şu âlemdeki varlıkların en kapasitelisidir. Gözüyle renkler âlemine, kulağıyla sesler âlemine muhatap olduğu gibi, akıl ve kalbiyle ve

¹⁰ Halis Albayrak, **Kur'an'da İnsan - Gayb İlişkisi**, İst. Şule Yayınları 1993. s. 126

¹¹ Nihat Keklik, **Felsefenin İlkeleri**, İst. Doğu Yayınları, 1982. s. 46

¹² Seyyid Kutub, **Fi Zılâli'l-Kur'an**, Daru's-Şuruk 1980. VI, 3684

kalbe takılmış birtakım latifeleriyle de gayb âlemine muhatap olur. Gayb âlemi, gözle gördüğümüz, elle tuttuğumuz şeylerin ötesinde bir boyuttur.

İnsan gibi diğer varlıklar da gaybdan şehâdete, şehâdetten gayba daimî bir akış içindedir. Şehâdet âleminde gördüğümüz varlıklar gaybtan bu âleme gelirler. Şehâdette bir miktar kalırlar, sonra yine gayba dökülürler. Zaman nehrinde gerçekleşen bu akışta, bu dökülüşte insanın ağzından dökülen kelimeler gibi bir mana akışı söz konusudur. Kur'an-ı Kerim, varlıkların dilini bize tercüme eder. Bu seslerin birer “tesbih” sesi olduğunu haber verir. Yani, bütün varlıklar Allah'ı tesbih etmektedir.¹³

Kur'an-ı Kerim, “**Hayır, gördüklerinize yemin ederim ve görmediklerinize de...**”¹⁴ ayetiyle bir kısım gerçeklere dikkat çeker. Şöyle ki:

İnsanlığın düşünce tarihinde “**sofistler**” (septisizm) denen bir ekolün mensupları “mutlak gerçek yoktur” gerekçesiyle görülenleri de inkâr ederken; “**pozitivistler ve rasyonalistler**” sadece görüleni kabul etmiş, metafiziğe yanaşmamışlardır. Bu ikinci grupta yer alanlar, kuru akıllarını ve sınırlı tecrübelerini hakikatin mutlak ve değişmez ölçüsü kabul edip harikaları reddetmiş, vahiy yoluyla bildirilenleri ciddiye almamışlardır.¹⁵

Septisizmin etkisinde kalan bir kısım insanlar, her şeye şüphe ile bakmışlar, hatta içinde yaşadığımız şu âlemin gerçekliği konusunda bile tereddüde düşmüşlerdir. Ayette, gördüğümüz şeylere yemin edilmek suretiyle, bunların gerçek olduğuna işaret edilmiştir. İnsan, şu dünyada rüyada sanal olarak değil, gerçekten yaşamaktadır. Diğer taraftan, pozitivistizm-materyalizm gibi maddeyi esas alan felsefi ekollere mensup insanlar sadece maddeyi görmekte, madde ötesini ise inkâr etmektedirler. Ayette göremediğimiz şeylere de yemin edilerek, eşyanın görülenlerden ibaret olmadığına dikkat çekilmiştir.

Gördüklerimize ve görmediklerimize yemin eden üstteki ayetin bir yorumu şöyledir:

“**Görülenler asar-ı kudret, görülmeyenler esrar-ı kudrettir.**”¹⁶ Yani, gördüğümüz her şey Allahın kudretinin eseridir. Fakat bu kudretin nasıl bir kudret olduğu, bizim meçhulümüzdür.

¹³ Mesela bkz. Saff 1, Hadid 1, Cum'a 1

¹⁴ Hakka, 38-39

¹⁵ Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, t.s. VIII, 5338 -5340

¹⁶ Ebu'l- Fadl Şihâbuddîn Âlûsî, **Ruhu'l- Meani**, Beyrut, Daru İhyai't-Türasi'l - Arabi, ts. XXIX, 52

Öldükten sonra diriltmeyi anlatan şu ayetle, konuyu biraz daha açıklığa kavuşturabiliriz:

“Şimdi, bak Allahın rahmet eserlerine! Ölümünden sonra yeryüzünü nasıl diriltiyor? Bunu yapan elbette ölüleri de diriltir. O, her şeye kadirdir.”¹⁷

Ayette, “bak Allahın rahmetine!” denilmeyip “bak Allahın rahmet eserlerine!” denilmesi konumuz açısından dikkat çekici bir ifadedir. Sözelimi, bir âlim zata bakmakla onun ilmini anlayamayız. Fakat yazdığı kitap, onun ilminin eseridir. Bu eserden yola çıkarak, yazarının ilim sahibi olduğunu anlarız. Onun gibi, şu âlemde gördüğümüz her şey Allahın ilminin, kudretinin, rahmetinin birer eseridir. Kâinata bu nazarla bakanlar, her an yüce yaratıcının isim ve sıfatlarını hatırlarlar, ‘**huzur-u daimi**’ denilen devamlı bir mutluluk ve huzur halini yaşarlar. Ateistler ise, böyle bir bakışla âleme bakmadıklarından onun manalarını anlayamazlar, hissedemezler, zevk edemezler.

Allah’a inanan insanların kâinat kitabına bu farklı bakışları, tabir yerindeyse “**farklı bir boyuta geçmek**” olayıdır. Nasıl ki, üç boyutlu resimlere bakanlardan üçüncü boyuta geçemeyenler sadece renkleri ve çizgileri görür, geçebilenler ise bunların ötesinde farklı bir manzara seyreder. Onun gibi, Allahı inkâr edenler maddeye takılır kalır, iman gözüyle bakabilenler ise, maddenin ötesinde manaya muhatap olur.

Bu açıdan baktığımızda, imanı “**altıncı bir his**” olarak yorumlayabiliriz. Nasıl ki, anadan doğma kör birisine renkler âlemi bütünüyle yabancıdır. Bir ameliyat ile gözü açıldığında birden dünyası renklenir, nice güzelliklere muhatap olur, öyle de, imana giren bir kimse, birden kendisini çok farklı bir âlemde hisseder.

Öyle görülüyor ki, mahkûm sadece zindanda demir parmaklıklar arasında yaşayan kimse değildir. Asıl mahkûm, maddenin dar kalıpları arasında sıkışıp kalan, madde ötesine geçemeyendir. Öylelerin hali, yumurtanın içine sıkışıp kalmış civcivin haline benzer. O mekân ile koca dünya arasında sadece ince bir kabuk vardır. Fakat gagasını kullanıp ta kabuğu parçalayamazsa geniş bir dünyaya muhatap olamadan zayi olup gidecektir.

İnsanda Madde Ötesi

Hem Felsefede hem de tasavvufta dikkat çekildiği üzere, “âlem büyük bir insan olduğu gibi, insan dahi küçük bir âlemdir.” Bunlara ‘**makro kozmoz**’ ve ‘**mikro kozmoz**’ diyebiliriz. Âlem

¹⁷ Rûm, 50

için söylediğimiz madde ve madde ötesi, insan için de aynen geçerlidir. İnsanın maddi yönünü beden, madde ötesi yönünü de ruh meydana getirir. İnsanı madde yığınınından ibaret görmek, kitabı harflerden ibaret görmeye benzer. Böyle bir bakış, okumaktan nasibi olmayanların bakışıdır.

Maddenin dar kalıplarını parçalayan ve madde ötesine bakabilen büyük insanlardan biri olan Mevlana Celaleddin Rûmi, insandaki madde ötesini şöyle anlatır:

“Biz saman gibi olan bu tabiat âlemiyle örtülmüş mana deryasıyız. Cismimiz, bizim ruhumuza perde olmuştur.”¹⁸

Yani, nasıl ki üzeri samanlarla örtülü bir denize bakıldığında dıştan sadece samanlar görülür. Hâlbuki samanların altında muazzam bir deniz gizlidir. Onun gibi, insanın madde ötesi yönü denize benzer. Ceset ise, bu denizi örten saman yığını gibidir. Bu saman yığını biraz aralayabilirsek içimizde coşan ve kabaran muhteşem mana deryası açığa çıkacaktır. Mesela, beynimiz bedenimizden maddi bir parça. Ama onda faaliyet gösteren akıl madde ötesine ait. Kalbimizde yer alan iman, sevgi, korku, şefkat, merhamet gibi hisler madde ile izah edilemeyen şeylerden. Midemizin gıdaları hazmetmesi ile aklımızın gerçekleri kavraması aynı şey değil.

Diğer canlılarda maddeye mahkûmiyet vardır. İnsan ise, maddeye mahkûm değil hâkim olabilir. Akıl kanadını açarak kuşlardan daha süratli uçabilir. Bir kumanda ile uzay istasyonundan uzay aracını Mars gezegenine gönderebilir. Kalp telefonu ile doğrudan doğruya Allaha muhatap olabilir.

İman ve Madde Ötesi

“Gayb” denilince, duyularla muhatap olamadığımız şeyler hatıra gelir. Kur’an-ı Kerim, müttaki müminlerin vasıfları arasında “gayba iman etmeyi” de sayar.¹⁹ Bir müminin inanmakla mükellef olduğu altı iman esasının hepsi de “gayba” dâhildir. Zaten “iman” görülmeyen şeyler için söz konusudur. Mesela, herkesin gözle gördüğü güneş için “bu güneşin varlığına inanıyor musun?” denilmez. Fakat “Allaha inanıyor musun? O’nun meleklerine, indirdiği kitaplara,

¹⁸ Mevlana Celaleddin Rûmi, **Mesnevî**, Tercüme ve Şerh: Tâhiru’l- Mevlevî, Ahmed Saîd Matbaası, İst. 1971. XII, 210

¹⁹ Bakara, 3

gönderdiği peygamberlere, öldükten sonra insanları dirilteceğine, her şeyi kuşatan kader programına inanıyor musun?” denilir.

Bu iman esaslarına inanan bir müminin dar dünyası genişlenir, karanlık âlemi nurlarla dolar. Şöyle ki:

Şu muhteşem âlemin yaratıcısını kabul ile sahipsizlikten, başıboşluktan kurtulur.

Meleklerle iman ile şu uçsuz bucaksız âlemin her tarafının ruhani varlıklarla dolu olduğunu anlar, rahatlar. “Acaba uzaylılar var mı?” demez, iman dürbünü sayesinde uzayın her tarafının hayat ve şuur sahibi varlıklarla şenlendiğini görür.

Peygamberlere iman ile bütün zamanları aydınlanmış görür. O rehber insanların izinden gitmeye çalışır.

Kitaplara iman sayesinde hak ile batılı, iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini, helal ile haramı birbirinden ayırır.

Ahirete iman ile ölümün pençesinden kurtulur, ebedi yaşamının formülünü bularak rahat yaşar.

Madde Ötesine Açılış

Toprağın içindeki çekirdek dar bir yerde sıkışıp kalmıştır. Fakat ne zaman ki kabuğunu parçalar, toprağın yüzüne çıkıp etrafına bakınırsa bambaşka bir âlemle karşılaşır. Güneşle sohbet eder, rüzgârın tatlı esintilerine mazhar olur.

Madde ötesi âleme açılmak ta bunun gibidir. Mevlana Celaleddin Rûmi'nin ifadesiyle, **“Gayb âleminin başka bulutu, başka rahmeti, başka seması, başka güneşi vardır.”**²⁰

Başta peygamberler olmak üzere nice insan maddenin dar kalıplarından sıyrılıp madde ötesine kanat açabilmişlerdir. “Peki, biz niye o âleme kanat açamıyoruz?” sorusu hatırımıza gelebilir. Cevabı Mevlana'dan dinleyelim:

“Fikir kanadın çamura bulaşmış ve ağırlaşmış. Zira çamur yiyorsun. Çamur sana ekmek olmuş.”²¹

²⁰ Rûmi, IV, 1005.

²¹ Rûmi, V, 1350.

Bilindiği üzere, bir kuşun kanadına çamur bulaşsa havada uçamaz. Onun gibi, fikir kanadı çamura bulaşan, yani devamlı madde ile uğraşan kimseler gerçeğin semasına kanat açamazlar.

“Peki, çare nedir?” diyecek olursak, yine Mevlana’ya kulak verelim: **“Nur ile gıdalan da göz gibi ol ve meleklere uy.”**²²

Zira göz nuranıdır ve gıdası da nurdur. Madde ötesi âlemin sakinleri olan melekler nurani gıdalarla gıdalandıkları gibi, fikrini yüce şeylere yönelten, manevi gıdasını iyi alan insanlar da madde ötesine açılır, iman boyutundan şu âlemi seyir ve temaşa eder.

SONUÇ

Maddeyi ve madde ötesini ele aldığımız bu çalışmada, âlemin ve insanın madde ötesi yönlerine bakmağa çalıştık. İnsanda ve âlemde, görülenlerin ötesinde görülmeyen çok şeyler bulunduğu dikkat çekti. Madde ötesi âleme nasıl muhatap olabileceğimizi ifade etmeye gayret gösterdik.

Peygamberler, madde ötesi âleme pek yabancı değillerdir. İlahi canipten gelen vahiy aracılığıyla, o âlemi tanır, hatta kısmen görürler. Mesela, miraç ile melekût âleminde seyahat eden Hz. Peygamber şöyle demektedir:

“Ben sizin görmediğinizi görür, duymadığınızı duyarım.”²³

Felsefeciler, mücerret akıllarıyla maddenin ve madde ötesinin sırlarını bulmaya çalışmışlardır. Hatta felsefenin temel konularından biri “metafizik” yani madde ötesidir. Peygamberler, felsefecilerin aradıkları ve fakat çoğu kere bulamadıkları sırları vahiy aracılığıyla elde ederler. Vahiy güneşe, akı yıldız böceğinin ışığına benzetebiliriz. Yıldız böceği, o azıcık ışığıyla gecenin karanlığında âlemi ne derece görebilirse, felsefeciler de şu âlemi, görülen ve görülmeyen yönleriyle o derece müşahede ederler.²⁴

Müminler, Kur’andan aldıkları ölçülerle, kâinat kitabının manalarını anlarlar, âleme farklı bir bakış açısıyla bakarlar, maddeden madde ötesine geçişin ruhani zevkiyle yaşarlar. Lakin her birinin madde ötesinden bildiği, anladığı, zevk ettiği elbette aynı seviyede değildir. Bir kısmı

²² Rûmi, XIV, 86.

²³ Tirmizî, **Sünen**, Zühd, 9; İbn Mace, **Sünen**, Zühd, 19

²⁴ Bkz. Nursi, **Sözler**, s.181, 634

bu denize açılmışken, bir kısmı sahilde denizi seyretmektedir ve Jean Herbert'in de dediği gibi,
"kıydakiler engin denizlere açılanların hikâyelerini şüpheyle karşılar."²⁵

KAYNAKÇA

ALBAYRAK, Hâlis, Kur'an'da İnsan- Gayb İlişkisi, Şule Yay. İst.1993.

ÂLÛSÎ, Ebu'l- Fadl Şihâbuddîn, Ruhü'l- Me'ânî fî Tefsîri'l- Kur'âni'l- Azîm, Dâru İhyâi't- Turâsi'l- Arabî Beyrût, ts.BAŞAR, Alaaddin, "Gayba İmân" Zafer Dergisi Aralık 1988.

İBN MACE, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezîd Kazvîni, Sünen, Çağrı Yay. İst. 1981.

KEKLİK, Nihad, Felsefenin İlkeleri, Doğuş Yay. İst. 1982.

KUTUB, Seyyid, fî Zılâlil- Kur'an, Dâru'ş-Şurûk, 1980

NURSÎ, Said (Bediüzzaman),

- Muhakemat, Envar Neşriyat, İst. 2002

- Sözler, Envar Neşriyat, İst. 2002

RÛMÎ, Celâluddîn, Mesnevî, Tercüme ve Şerh: Tâhiru'l- Mevlevî, Ahmed Saîd Matbaası, İst. 1971.

TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed, Sünen (Sünenu't- Tirmizî) Çağrı Yay. İst. 1981.

TUNA, Taşkın, Uzayın Sırları, Boğaziçi Yay. İst. 1992.

TÜRKER (Küyel), Mübahat vd, Felsefeye Giriş, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ank. 1985

YAZIR, Hamdi, Hak Dîni Kur'an Dili, ts.

²⁵ Meriç, **Bir Dünyanın Eşiğinde**, s. 143

THE EVALUATION IN THE LIGHT OF THE QUR'AN FROM THE EVOLUTIONARY LIVING THINGS VIEW'S READING

CANLILARI EVRİMCİ BAKIŞ AÇISIYLA OKUMANIN KUR'AN IŞIĞINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE

Atatürk University, Faculty of Theology, Erzurum, Turkey

E-mail: veyselgulluce@atauni.edu.tr

ABSTRACT

Throughout history, deniers have had a number of allegations related to other beings that they submit as reasons of their denials or leave God and go after. God both confutes their that claims in The Qur'an and states in various verses of The Qur'an that idols are meaningless and untrue beings, and expresses the ugliness of their these kind of words. These kind of claims can be related to all areas of religious issues as the existence and unity of God, afterlife, prophethood and angels. Deniers's claims about how beings have existed are summarized in sentences such as "it happened to itself, nature made it, reasons invented it". Nowadays, we witness that evolutionists seek refuge in similar, meaningless expressions while explaining the miraculous situations especially about plants and living things. Also, some of these expressions are used by believers unwittingly and unthinkingly. We can summarize them as follows: Primitive development, instinct, drive, transduction, adaptation, environmental adaptation, finding a way out, etc. In this paper, we will study to understand in the light of The Qur'an verses how meaningless and empty these expressions that evolutionists have made into refuge and icon and referred to almost on their all sentences are.

Keywords: Referral-Divine, Primitive-Advanced, Instinct, Adaptation, Finding a way

ÖZET

Tarih boyunca inkârcıların, inkârlarına gerekçe olarak ileri sürdükleri veya Allah'ı bırakıp peşinden gittikleri başka varlıklarla alâkalı bir takım iddiaları olmuştur. Cenab-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'de onların bu iddialarını çürüttüğü gibi, peşinden gittikleri put ve tağutların da içi boş, hakikatsiz varlıklar olduğunu çeşitli ayetlerde belirtmekte ve onların bu nevi sözlerinin çirkinliğini ifade etmektedir. Bu nevi iddialar, itikadî konuların her alanıyla ilgili olabilmektedir. Allah'ın varlığı ve birliği, ahiret, nübüvvet, melekler gibi... İnkârcıların varlıkların nasıl var olduğuna dair iddiaları; "Kendi kendine oldu, tabiat yaptı, sebepler icat etti" gibi cümlelerle özetlenmektedir. Günümüzde evrimcilerin bilhassa bitki ve hayvanlarla ilgili mucizevî durumları izah ederken de içi boş benzer deyimlere sığındıklarına şahit oluyoruz. Ki bunlardan bir kısmı farkında olmadan ve düşünülmeden inançlı kimseler tarafından da kullanılmaktadır. Bunları şöyle özetleyebiliriz: İlkel-gelişmiş, içgüdü, sevk-i tabî, uyum sağlama, adapte olma, çevreye ayak uydurma, bir yolunu bulma vb... Tebliğimizde evrimcilerin sığınak ve ikon haline getirdikleri ve adeta her cümlelerinde müracaat ettikleri bu deyimlerin ne derece anlamsız ve boş ifadeler olduğunu Kur'ân âyetleri ışığında anlamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İlhâm-ı Rabbânî, Sevk-i İlâhî, İlkel-Gelişmiş, İçgüdü, Uyum sağlama, Bir yolunu bulma.

GİRİŞ

Daha çok ateistler tarafından savunulan ve temelinde hayatın başlangıcının ve canlıların çoğalmasının tesadüflerle başlayıp başıboş, sahipsiz, gayesiz bir şekilde gelişip çoğalarak devam ettiğini iddia eden evrim teorisine göre, milyonlarca hatta milyarlarca yıl önce, kozmik çorba olarak tabir edilen o günkü denizler içinde hayat tesadüfen bir hücrenin meydana gelmesiyle başlamıştır (!) Daha sonraları bu tek hücreli canlı yine tesadüflerle çoğalmış, çok hücreli hale dönüşmüş, böylece hayat denizde başlayarak, tesadüflerle çoğalıp gelişmiş, ilkel olarak tabir edilen ilk canlılar milyonlarca sene süren süreç içinde buldukları ortama ayak uydurmaya çalışarak gelişmeye, doğal seçim yoluyla başkalaşım çoğalmaya, çeşitli türler oluşturmaya başlamışlardır (!)

Zaman içinde karaya vurup savrulan bazı deniz canlıları, uzun süreçler sonunda ortama ayak uydurmuş böylece hem deniz hem de karada yaşayabilen amfibi canlılar oluşmuş, bunların bir kısmı karanın içlerine dalarak oralardaki ortamlara uyum sağlamış, böylece karadaki türler oluşup çoğalmaya başlamış... Primatlar, maymunlar, kuyruksuz maymunlar ve insan bu silsilenin bir halkası olarak ortaya çıkmıştır ve bu süreç devam edip gitmektedir. Böylece insan özel bir varlık değil maymunsu varlıklardan zamanla türemiş bir hayvandır. Ünlü evrimci Dawkins'in kitabına "biz hayvanlar" (!) diye başlayarak vurguladığı gibi.¹

İnkârcıların varlıkların nasıl var olduğuna dair iddiaları; "Kendi kendine oldu, tabiat yaptı, sebepler icat etti" gibi cümlelerle özetlenmektedir. Günümüzde evrimcilerin de bilhassa bitki ve hayvanlarla ilgili mucizevî durumları izah ederken içi boş benzeri deyimlere sığındıklarına şahit oluyoruz. Bunları şöyle özetleyebiliriz: İlkel-gelişmiş, içgüdü, sevk-i tabî, uyum sağlama, adapte olma, çevreye ayak uydurma, bir yolunu bulma vs.

İlkel-Gelişmiş

Burada öncelikle **ilkel** ve **gelişmiş** kavramları üzerinde duralım. Evrimcilere göre canlılar sürekli bir gelişim ve değişim halinde olup ilkel, basit formlardan gelişmiş üst formlara doğru ilerlerler. Hatta onlara göre günümüzdeki bazı canlılar da ilkel veya az gelişmiş durumdadır. Ve yine onlara göre, bu ilkel varlıkların bir kısmı –ilkellikleriyle beraber- günümüze kadar ulaşmayı başarabilmiştir. Oysa yakından incelendiğinde, ilkel diye

¹ Bkz. Richard Dawkins, *Kör Saatçi*, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 3. Basım, Ankara, 2002, s. 1

isimlendirilen bu canlıların hayatlarını sürdürmeleri için gerekli olan her türlü organla donatılmış oldukları görülecektir. Bu canlılar yaşadıkları yer ve şartlara göre yaratılmış, neye ihtiyaçları varsa o kadarı verilmiştir. Örneğin toprağın altında yaşayan bir köstebek için ihtiyacı kadar görme duyusu verilmiştir. Çünkü onun bir baykuş kadar görmeye ihtiyacı yoktur. Dolayısıyla köstebeğe ilkel, baykuşa ise gelişmiş diyemeyiz. Her biri hayatlarını sürdüreceği çeşitli organlara sahiptir. Çünkü Cenab-ı Hak Hakîm ve Âdildir. Bir canlıya gereksiz organ ve duyu organı vermediği gibi, verilen organlar duyular da ölçülüdür. Ne fazla eksiktir. Karınca kararınca. *Rabbimiz, her şeyi ihtiyacı olan donanımlarla yaratan, sonra da varlıklarını sürdürecekleri yolu gösterendir...*” (Tâ-hâ, 50) âyeti gösteriyor ki, Allah her canlıya ihtiyaç duyacağı organları önceden verip, sonra ona yol gösteriyor. Yani canlı yaşadığı ortama perişan bir vaziyette bırakılıp da “başımın çaresine bak, hayatını sürdürmek ve neslini devam ettirmek için bir takım yeni organlar geliştir vs.” denmiyor. Örneğin arıya önce ihtiyacı olan her türlü organ verilir sonra da ona balı nasıl yapacağı ilham ediliyor.

Hakikatte ilkellik ve gelişme Yüce Yaratıcı'nın sanatında değil insanların yaptıkları şeylerle alakalıdır. İnsanların sanat ve teknolojisi, bilginin nesilden nesile aktarılması ve telâhuk-i efkâr yoluyla sürekli bir gelişme içindedir. Örneğin ilk taşıyla asrımızdaki modern otomobiller arasında büyük fark vardır. Oysa Allah'ın san'atı böyle değildir. İlkler ve sonrakiler arasında hiç bir fark yoktur. Dolayısıyla O'nun sanat harikalarında ilkellik ve gelişmişlik söz konusu değildir. Her canlı türü gerekli bütün aza ve cihazlarla donatılmış olarak mükemmel bir surette yaratılmakta ve öylece devam etmektedir. Bu gerçek Kur'ân-ı Kerîm'de çeşitli âyetlerde ifade edilmektedir. İşte bunlardan bazıları: *أَحْسَنَ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ* “Yaratığı her şeyi güzel yaptı” (secde, 7); *صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي أَنْفَعَنَ كُلَّ شَيْءٍ*; “Her şeyi mükemmel yapan Allah'ın sanatı” (Neml, 88); *مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَاوُتٍ* “Rahman'ın yarattığında bir kusur göremezsin” (Mülk, 3) ... Bu âyetler ve benzerleri açıkça ifade ediyor ki, varlıklar, canlılar, bitki ve hayvanlar en mükemmel surette yaratılmışlardır. Onlarda hiçbir kusur ve noksanlık yoktur. Bu gerçek İslâm âlimleri tarafından “ليس في الإمكان أبدع مما كان” / *Leyse fi'l-İmkân ebdeu mimmâ kân*” sözüyle de özetlenmiştir. Yani “İmkân dairesinde (Varlık âleminde) var olandan daha mükemmeli yoktur.” Her şey yerli yerinde, en mükemmel surette yaratılmıştır. Allah'ın yaratmasında kusur arayanların ileri sürdükleri körelmiş organ vs. iddialar ise zamanla boşa çıkmıştır. Canlılarda ne lüumsuz ne de körelmiş organ yoktur. Canlılardaki bazı organların vazifesini bilmemek onları lüumsuz veya körelmiş olarak addetmeyi gerektirmez. Örneğin geçmişte insan

vücudunda evrimin bir uzantısı ve kalıntısı olarak kaldığı ve bir işlevi olmadığı iddia edilen onlarca organ üzerinde yapılan araştırmalar, bu iddiaları çürütmüş ve insan bedeninde gereksiz bir organ olmadığını ortaya koymuştur. Günümüzde bazı canlıların bazı organlarına dair bu nevi iddialar da böyledir.² İnsanlar, faydasını henüz keşfedemediği şeyler hakkında “şimdilik bilemiyoruz, ilerde faydasının tespit edileceğini ümit ediyoruz” gibi tevazu ifadeleri yerine, “bu organ gereksiz, şu canlı faydasız veya zararlı” gibi kibirli ifadelere yönelmektedir. Aslında yaratılıştaki ne bir kusur ne de körelme söz konusudur. Kusur, kusur görenlerde; körlük, körlük görenlerdedir.

İçgüdü

Evrincilerin canlılara hayatlarını sürdürmeleri için yaratılıştan ilham edilen şeyler için kullandıkları içgüdü (sevk-i tabii/ ğarîze-i tabiiyye) ifadesi de hakikatte bir anlam ifade etmeyen, bir şey açıklamayan içi boş bir kavram olup açıklanamayan durumlar için üretilmiş ve bu sözcüğün arkasına sığınılmıştır. Örneğin arının bal yapması, deniz kaplumbağasının yumurtadan çıkar çıkmaz süratle denize doğru yönelmesi vs. içgüdü olarak ifade edilmektedir. Yani içten gelen bir güdü, dürtü denmiş oluyor. Ama hakikatte sadra şifa olacak bir şey söylenmiş olmuyor. Nitekim “içgüdü”nün tarifine bakıldığında da bu durum görülüyor: “Bir canlı türünün bütün bireylerinde akıl ve düşünceden bağımsız olarak doğuştan gelen bilinçsiz her türlü hareket ve davranış, insiyak, sevk-i tabii”; “Organizmayı o türe özgü olan bir amaca ulaşmaya sürükleyen davranış eğilimi.”³

Kur’ân’a müracaat ettiğimizde ise, bu konuda doğru olan gerçek kavrama ulaşıyoruz:

İlhâm-ı Rabbânî. Başka bir ifadeyle **sevk-i ilâhî**. Çünkü Kur’an, balı nasıl yapacağını arıya ilham edildiğinden bahsederek şöyle buyuruyor: **وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ**

² Geçmişte sadece insan bedeninde 180 civarında organ lüzumsuz olarak görülürken bugün bu sayı sifıra inmiş, lüzumsuz görülen organların bir değil pek çok vazifeleri olduğu tesbit edilmiştir. Örneğin körelmiş organlardan sayılan timus bezi gelişim çağında lenf sisteminin normal gelişiminden ve bağışıklık maddesi (antikor) teşekkülünden sorumludur. Bademcikler lenfosit üretir. Ayrıca lokal bir antibakteriyal görev ifa eder. Kör barsak vücuda giren yabancı unsurlara karşı aktif rol oynar. Bulaşıcı hastalıklara karşı koruyuculuk görevi yapar. Kuyruk sokumu kemiği körelmiş bir organ olmayıp kalça kemerinin karın kasları için mühim bir tutunma noktasıdır. Ayrıca rahat oturmayı temin eder. Hayvanlarda da bu tür iddialar ortaya atılmıştır. Örneğin atın ayağındaki çıkıntılar önceki atalarında daha gelişmiş haldeki parmaklarının körelip lüzumsuz hale gelmiş denilir. Halbuki bu çıkıntılar 1.bacağı kuvvetlendirmesi, 2. bacak kaslarını tutunma noktası olması, atın ağırlığını taşımada rol alması gibi önemli vazifeleri vardır. (Bkz. Adem Tatlı, *Evrîm ve Yaradılış*, Toplum Kitabevi, Konya, 1992.s. 77, 89 (F. W. Cousins, Creation Research Society Quaterly, VIII, 99’dan); İsmet Hasenekoğlu, *Evrîm Ders Notları*, Kazım Karabekir Eğitim Fak. Biyoloji Eğitimi Anabilim Dalı, Erzurum, 1990. s. 55, 66; Morris, Henry, M., *Yaratılış Modeli (Scientific Creationism)*, çev., Adem Tatlı ve arkadaşları, Milli Eğitim Yayınevi, Ankara, 1985. s. 74

³ Bkz. Türk Dil Kurumu Sözlüğü, İçgüdü Maddesi.

الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُلِّي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلًّا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾

“Rabbin bal arısına şöyle ilham etti: "Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan kendine yuvalar edin. Sonra her türlü besleyici ürünlerden ye; rabbinin koyduğu kanunlara boyun eğerek çizdiği yollardan git!" Onların karınlarından, farklı renk ve çeşitlerde şerbet (kıvamından bir sıvı) çıkar ki onda insanlara şifa vardır. İşte bunda düşünen bir topluluk için açık delil bulunmaktadır.” (Nahl, 68-69)

Bu âyet bize gösteriyor ki, canlılara nasıl yuva yapacakları, nasıl beslenecekleri, hayatlarını nasıl sürdürecekleri, hangi yolları takip edecekleri vs. ilham (vahy) edilmektedir. Dolayısıyla, içi boş içgüdü kavramı yerine kullanmamız gereken kavram vahy-i Rabbânî, ilhâm-ı Rabbânî veya sevk-i ilahî olmalıdır.

Uyum sağlama, Adapte olma, Çevreye Ayak Uydurma, Bir yolunu bulma ...

Kâinatta gözlemlenen en mükemmel ve en güzel surette yaratılmış canlıları her şeyi bilen, her şeyi görüp gözetleyen ve her şeye kadir bir Yaratıcıya nisbet etmeyen evrimciler; canlılarda görülen mükemmel sistemler, avlanma, barınma, gizlenme, zor şartlarda hayatlarını sürdürebilme gibi durumlarda gözlenen harika özelliklerin izahında zorlanmakta ve tüm bunların başıboş ve tesadüfi gelişmeler sonucunda olduğuna dair ilginç ve gülünç açıklamalar yapmaktadırlar. Onların bu konularda dillerinden düşürmedikleri bu nevi ifadeler: Uyum sağlama, adapte olma, çevreye ayak uydurma, bir yolunu bulma vs. dir. Onlara göre, canlılar çevre şartlarına kendi çabalarıyla zamanla uyum sağlamakta, adapte olmaktadır. Örneğin sıcak bölgelerden soğuk bölgelere giden bir canlı, derisini kalınlaştırarak, rengini beyazlatarak o bölgeye adapte olmaktadır... Veya çakıllı bir arazideki çekirge, rengini griye, ormandaki bir çekirge ise yeşile dönüştürerek/boyayarak kamufle olmakta ve böylece düşmanlarından gizlenmektedir. Oysa Yüce Yaratıcı her canlıyı yaşayacağı ortama uygun vasıf ve organlarla donatmıştır. Ya da o canlıları yaşayabilecekleri ortama sevk etmiştir.

Evrincilerin açıklamakta zorlandıkları durumlarda genelde kullandıkları ifade ise **“bir yolunu bulmuş”**tur. Mesela okyanusların derinliklerinde kaynar suların bulunduğu bir ortamda hayatını sürdüreceği donanımla yaratılmış bir balık türü için, “bu balık zamanla böyle bir ortamda yaşamanın bir yolunu bulmuş” denmektedir. Bulduğu ortamdaki ağaçların yaprağına tıpa tıp benzer yaratılarak gizlenip kamufle olan bir böcek için ise, “hayatta kalmanın

yolunu böyle bulmuş” denmekte ; keza filler için, “bedenlerini büyüterek kendilerini korumanın yolunu bulmuşlar” denilmektedir. Bu gibi açıklamalarla; o canlıların, çevreye uyum için veya kendilerini korumak, müdafaa etmek için bir takım organlar geliştirdikleri iddia edilmektedir. Bu iddialar hayvanlar için olduğu kadar bitkiler için de dile getirilmektedir. Onların da adeta yaratıcı özelliğe sahip, kendini çevreye uyduran, kendilerini korumak ve zor şartlarda hayatta kalabilmek için yeni özellikler geliştirebilen, bünyelerinde değişiklikler yapabilen, dahiyane buluşlar gerçekleştiren varlıklar olduğu anlatılır. Böylece bu anlayış sahipleri **كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ** “Onların ağızlarından çıkan sözler ne kadar çirkin!” (Kehf, 5) ayetinde şiddetle kınanan müşriklerin safında yer almaktadırlar. Çünkü Allah’ı tanımayan bu bakış açısıyla, O’nun yerine âdetâ tabiat, evrim ve bizzat canlıların kendileri ilahlaştırılmaktadır. Bu âyet bu nevi sözlerin Allah katında ne kadar çirkin ve büyük bir günah olduğunu vurguladığı gibi, ... **إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ** “*Bunlar sizin ve babalarınızın taktığı adlardan başka bir şey değildir. Allah onları destekleyen bir delil indirmemiştir. Onlar sadece sanıya ve canlarının istediğine uymaktadırlar. Oysa onlara Rablerinden and olsun ki doğruluk rehberi gelmiştir.*” (Necm, 23) âyeti de müşriklerin taptığı putların bir içi boş birer isimden ibaret olduğunu ifade ederken bir taraftan da tabiatperestlerin ve ateistlerin peşinden gittikleri ve sığındıkları tabiat, evrim vs. kavramların hakikatte içi boş kavramlar olduğuna işaret ediyor.

Aslında bilimsel hiçbir temeli ve delili olmayan bu trajik-komik izahlar bilimsel birer gerçekmiş gibi her gün çeşitli belgesel programlarda dile getirilmekte, bu iddialar bilim adı altında takdim edilmekte, ateist fikirler bilim kılıfıyla sunulmaktadır. Bu konuda yüzlerce ilginç örnek sıralayabiliriz. Örneğin, denizlerdeki diğer balıkların aksine balina türünün memeli oluşunu şöyle izah etmektedirler: Denizlerde başlayıp çoğalıp gelişen hayat karaya sıçradıktan sonra karada da evrim devam etmiş, çeşitli kara hayvanları türemiştir. Bunlardan biri olan ayıların bir kısmı zamanla tekrar denize dönmüş, denizde yaşamaya **ayak uydurmuş** ve derken balinalar oluşmuştur (!) Karada dolaşan hayvanların –kendi anlayışlarına göre- kuş olup havaya nasıl yükseldikleri konusunda evrimcilerin çaresizlik içinde ileri sürdükleri tekellüflü açıklamalar da böyledir: Bazılarına göre bir takım hayvanlar veya dinazorlar başları üzerinde uçuşan böcekleri kovmak veya yakalamak için ön ayaklarını yukarı doğru kaldırmışlar, bu hareketler uzun yıllar ve nesiller boyunca tekrar edilince kollar yukarı doğru uzamış, gelişmiş, kanatlara benzemiş, zamanla tüylü birer kanat olup havalanmalarını sağlamışlardır. Bu açıklamaların tutarsızlığını ve imkânsızlığını fark eden bazı evrimciler ise, çözümü mutasyonlarda aramışlar, bir dinazor yumurtasından günün birinde aniden bir kuşun çıkmış

HUMAN UNIVERSE AND BELIEF

İNSAN KÂİNAT VE İNANMA

Prof. Dr. Yusuf SANCAK

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü
yusufsancak@atauni.edu.tr

ABSTRACT

Certainly, the realms of existence are different, their nature, order and degrees are different. The human eye, the emotions and the mind are very wide and different being degrees and realms that are seen and felt and known. Normally, all visible worlds of existence, the universe and the human are in contact and harmony. The liaison in beings, this harmony, order, harmony, meaning in the universe are clear signs and indicators that a power that can control it with everything else, outside and above itself, not itself, but under the direction and supervision of power. In terms of integrity and compliance; the genus, types, individuals of this entire universe; but it can be the work of a person who knows everything, sees, can control the power, makes meaningful and wise. So with everything in it, he has a creator. The existence and creation of this universe can never be given to things like coincidences, random causes, and being self.

The existence of this universe, which is meaningful in all things, and the most important being in it, cannot be created by chance, by itself or by the ways and possibilities of being the work or result of simple and unconscious reasons, and only as the work of that great Creator. Nowadays science can calculate the age and the beginning of the existence of the universe. This means his creation. In this sense, science accepts creation and the Supreme Creator. Thus, the universe and the purpose of creation and creation of man can only be the style that the Almighty Creator says and declares in the Qur'an.

Keywords: Human, Universe, Qur'an, Creator, Belief.

ÖZET

Şüphesiz varlık âlemleri çeşitli, mahiyetleri, mertebeleri, dereceleri de farklıdır. İnsan gözü, duyguları ve akli görülen ve hissedilen ve bilinen çok geniş ve farklı varlık derece ve âlemleri vardır. Normalde, görülebilen bütün varlık âlemleri, kâinat ve insan irtibat ve uyum içindedir. Varlıklardaki irtibat, kainattaki bu uyum, nizam, düzen, ahenk, anlam onun kendisinden değil, kendinden başka, kendi dışında ve üzerinde onu her şeyiyle kontrol edebilen bir gücün, kudretin yönetiminde ve gözetiminde olduğunun açık delilleri ve göstergeleridir. Bütünlüğü ve uyumu itibarıyla; varlıklarının cinsleri, türleri, fertleriyle bütün bu kâinat; ancak her şeyi bilen, gören, gücü yeten kontrol edebilen, anlamlı ve hikmetle yapan bir Zatin eseri olabilir. Öyleyse içindeki her şeyiyle, onun bir yaratıcısı vardır. Bu kâinatın var olması ve yaratılması asla tesadüfler, rastgele sebepler ve kendi kendine olmak gibi şeylere verilemez.

Şu hâlde her şeyiyle anlamlı olan bu kâinatın ve içinde en önemli varlık olan insanın var olması, yaratılması tesadüfen, kendi kendine veya basit ve şuursuz sebeplerin eseri olmak tarzlarında ve ihtimalleriyle olmayıp, ancak ve ancak O büyük Yaratıcının eseri olarak söz konusu olabilir. Günümüzde bilim kâinatın yaşı ve varlığının başlangıcını hesap edebilmektedir. Bu onun yaratılması demektir. Bu anlamda bilim yaratılışı ve Yüce Yaratıcıyı kabul etmektedir. Şu hâlde kâinat ve insanın yaratılışı ve var ediliş gayesi ancak O Yüce Yaratıcının söylediği, Kur'an'ında bildirdiği tarza olabilir.

Anahtar Kelimeler: İnsan, Kâinat, Kur'an, Yaratıcı, İnanma.

GİRİŞ

Bütün Kâinat İnsana Külli Bir Mesajdır

Bu görünen alemde, kâinata düşünüp her şeyi değerlendirebilen bir insan var. İnsanın önünde uçsuz bucaksız denebilecek büyüklükte bir kâinat var. Bu kâinat nedir, insana ne anlatıyor, ne diyor? Onun veya onunla insana temel, külli bir mesaj var mıdır? Bu kâinat içinde insanın konumu nedir? Görevi, amacı nedir? Kâinatın bütününden insana bir mesaj var mıdır? Yoksa insan bütün bu kâinatı düzensiz bir kaos ve anlamsız görüp, “tabiat” deyip bunda kalakalacak, boğulacak mıdır? Onun uçsuz bucaksızlığında yitecek, kaybolacak mıdır? İnsan nedir, kâinat nedir, varlık nedir, yokluk nedir? İnsan bütün bu kâinattan, kendisinden ne anlayacak ne sonuç çıkaracaktır? Kâinatı her şeyi anlamsız görmekle kendini, aklını ikna edebilecek midir?

İnsan, gördüğü göremediği alemlerden meydana gelen bu kâinata; bütünüyle bir düzen, nizam, uyum, kâinatın tür ve cinsleri arasında tesanüt, destek, teavün, yardımlaşma, omuz omuza verme, birbirinin yardım ve desteğine koşma, görmektedir. Mesela hava; karbon, oksijen, azotuyla, bitki hayvan ve insan birbirinin yardımında ve desteğindedir. Toprak, hava, su, bitkiye analık, yetiştiricilik, korumacılık etmektedir. Yine, toprak, su, hava; bitki, hayvan ve canlıların yardımına koşmaktadır. Yıldızlar, galaksiler, güneş, güneşler, aylar uyduları, uçsuz bucaksız bir gökyüzü... Fakat, yerler, gökler; bütün kâinat, bir birlik, bütünlük, düzen, uyum ve bağlılık içindedir, bir birliktelik oluşturmaktadır. (bk. sözler) Bütün bu birlik, bütünlük, uyum ve biri diğerine desteği, bu şuursuz varlıkların kendilerinin yapıp sağladığını söylemeyiz.

Bütün kâinatın sonsuz bir ilim, irade, güç, kudret, rahmet, inayet, hikmet vb. tarafından böyle yapıldığını, böyle düzenlendiğini aklımızla görebiliriz, görüyoruz. Adeta bütün kâinat özellikle insan etrafında toplanarak ona yardım ve merhamet ellerini uzatıyor. (sözler 10-11) Bunu, kâinatın unsurlarının; element, mineral, toprak, hava, su, ateş, bitki, hayvan ve diğer canlı ve cansızlarının, kendi başına, yapamayacağı açıktır. Öyleyse bu durum ancak onların böyle yönlendirilmesiyledir. Tavuk neden yıl içinde aylarca yumurta yapıyor? İnek, koyun neden sene boyunca bolca süt verebiliyor. Sadece kendisi için mi? Yavrusu için mi? Bitkiler neden bolca meyve veriyor? Sadece kendi neslinin devamı, kendi ihtiyaçları için mi? Derin düşündüğümüzde, bunu, asla söyleyemeyiz. Kâinatın bu türleri insanı tanıyor mu? Yoksa kâinatı kuşatan kudret, ilim, rahmet mi, onları bu vazifede çalıştırıyor? Kâinat bütünü itibariyle,

çeşitli açılardan; çok düzenli bir saray, bir fabrika, bir şehir, bir ülke gibidir. Kâinat sakinlerinin dünyada, hayvan, bitki vb.nin, bilhassa insanın ihtiyacı olacak her şey var, hazır ve veriliyor. Öyle ise bu kâinatı bir yöneten ve işleten vardır. Çünkü şu kâinatta varlıklar, canlılar öyle sanatlı ve kâinatın, dünyanın bu canlı hayatı devam etmede işleyişi öyle düzenli, intizamlı ki bu kâinatı görüp onun bir yaratıcısı, yöneticisi ve işleticisi olduğunu tasdik etmemek olamaz. Bu, aklın kabul edemeyeceği bir husustur. Çünkü her sanatlı iş ve yapı sanatkâr gerektirir. İntizamlı şey onu yapan, düzen ve intizam veren bir mucit, sanatkâr yapıcı gerektirir. Bu en basit bir iğne, bir çivi, bir masa, sandalye, bir vida gibi şeyde bile mutlaka söz konusu olunca kâinat ve içindeki varlıklar için çok daha gereklidir. Çünkü kâinatta her bir nesne her bir varlık; bitki, hayvan, insan derecesine ve kendi seviyesine göre harikadır. Her biri harika bir sanat eseri olan bütün bitkiler, hayvanlar, insan sahipsiz, yaratıcısız, yapıcısız, sanatkârsız ve koca kâinat içindekilerle yöneticisiz, hakimsiz olamaz. İnsan her bir nesnenin ve bütün kâinat ve kainattaki külli anlamları, olay hareket ve değişimleri de bu şekilde görebilmeli ve onlarda gerçekte bulunan bu manaları okuyabilmelidir. Aksi halde bakışı, tam gerçeğe ulaştırıcı şekilde, akıllı ve mantıklı, ibretli ve anlamlı bir bakış olamayacak, o, eşya ve olaylardaki, kâinatın bütünündeki bu anlamlar ve manaları göremeyecek ve okuyamayacaktır. (Geniş bilgi için bkz. Onuncu söz 68-69).

Ayrıca bu kâinat ve alemlerinin genişliği gibi insanın da akıl, şuur, kalp, duygular, vicdan vb. duyu, duygu ve hissiyatının genişliği vardır. Bütün bu geniş kâinat; akıllı, düşüncesi, şuur, değerlendirmesi geniş ve külli olan, kalbi, duyguları sonsuza açılan; sevmesi, üzülmesi, merhameti, şefkati, acısı, nefreti vb. duyguları sonsuza bakan insana hitap etmektedir. Kısaca bütün kâinat, bu alem, içinde şuur külli olan insana külli bir mesajdır.

Yoktan Var Etme Yaratma ve Kâinatın Yaratılmış Olması

Çeşitli devirlerde “madde ve alem ezelidir, başlangıcı yoktur, diyen bir takım düşünür ve filozoflar olmuştur. Fakat bugün bilimsel olarak, ilmî bir şekilde, kâinatın yaşı hesap edilebilmektedir. Kâinat 13,7-13,8 milyar yıl gibi bir yaşa sahiptir. Dolayısıyla, kâinat yokken var olmuş, daha doğrusu var edilmiş, yaratılmıştır. Kâinat ve tabiat yaratılmıştır. O, yaratıcı değil, yaratılmıştır. Hâlik değil, mahluktur. Daima genişleyen, büyüyen, belki olgunlaşan şu kâinat, şu düzen, yapı, sanat ve işleyişiyle yukarıda da belirtildiği gibi, asla yaratıcısız, sahipsiz, yöneticisiz değildir, olamaz.

Kâinatın yaşının hesap edilmesi, çok açık bir şekilde, Yüce Yaratıcının varlığının isbat ve itirafıdır, kabulüdür. Çünkü bütün kâinat yokken; elementler, sebepler, kanunlar, tesadüfler yoktur. Yok nesne veya nesnelere, yokken kendi kendilerini yapamazlar, yaratamazlar. Onlardan başka birisi onları yapmalıdır, yaratmalıdır.

Bugün insan oğlu bir bitkinin, sebzenin, meyvenin, çekirdeğin, yumurtanın ve bir canlı hayvanın vücut bileşiklerini ve oranlarını ve miktarlarını bilebiliyor. Laboratuvarında bir meyve bir sebze, yumurta veya canlı bir hayvanın hangi element, bileşik, vitamin, protein ... gibi nelerden oluştuğunu tahlil edebiliyor. Fakat o maddeleri o oranları ile bir araya toplayarak o varlıkları meydana getiremiyor. Bu varlıklar insanın yaptığı; masa, sandalye, araba, uçak bilgisayar gibi bir nesnelere, teknolojik şeylerden mahiyet, sanat ve yapı bakımından aşağı değillerdir. Bitki, hayvan, insan hücresi, dokuları organları, fizik ve anatomileri; insanın eli dili, beyni, diğer organları onlardan çok ileri, çok üstündür. Zaten insan da Yüce Yaratıcının sanatına bakarak, taklit ederek, arabasını uçağını, gemisini, tankını, bilgisayarını vb. yapmaktadır. İnsan, bir yaprak bir yumurta bir çekirdek bir elma yapamıyor. Onlar ancak yüce yaratıcının kanunlarıyla tohum, toprak, ana rahmi, hava, su, oksijen vb. gerekli ortamlarda yine yüce yaratıcı tarafından, onun kanunlarıyla yaratılıyor. İnsan onları, yani; bir yaprak, bir elma, bir yumurtayı, bir arıyı laboratuvar ortamında oluşturamıyor yapamıyor. Bunlar kâinat, dünya ve tabiat laboratuvarında yüce yaratıcı tarafından yaratılıyor. Akıllı insan bütün bunları yaratmanın; bütün kâinatı yaratmakla irtibatlı, ilgili, ona bağlı ve iç içe olduğunu görür. Yani aslında bütün kâinatı yaratabilen, bir elmayı, bir yaprak, bitki, canlı ve insanı yaratabilir. Yani bütün kâinatı kim yaratmışsa elmayı da arıyı da yumurtayı da kuşu da aslında ancak o yaratıyor. Kendi kendine olamaz, tesadüfen olamaz. Sıcak, soğuk, karbon, oksijen vs. gibi sebepler; çok sanatsal, harika bu nesnelere varlıkları yapamaz, yaratamaz. Çünkü bunları yaratmak bütün kâinatı yaratmak gibi sonsuz bir ilim, kudret, hikmet, sanatkarlık vb. sıfatlar gerektiriyor. Bu sıfatlar olmadan tek bir yaprağı, yumurtayı, bir canlıyı var etmek olmaz, olamaz. Öyle ise bütün kâinat insana sahibinden, yaratıcısından külli bir mesajdır. Kâinat içindeki bu nesnelere de yine kâinatın sahibinden bunların ancak ve ancak onun eseri, onun sanatı... vb. olduğuna dair birer mesajdır.

Kuran-ı Kerim'e de dikkatle bakılırsa, ayetlerin büyük bir çoğunluğu bu vb. hususları anlatır. Dolayısıyla, Hz. Peygamber (S.A.S.) de Kuran ile bu külli mesajı getiren bir elçi, resulüdür. O halde kâinat ve temel yaratılış Kuranın, Hz. Peygamberin sahih hadislerinde dediği

gibidir. (krş. on dokuzuncu söz) Bilimsel olarak Kuran ve hadisin söylediğinden farklı gibi şeyler ortaya çıkarsa ikisini de iyi anlamaya çalışmalıdır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, iyice dikkat eden insan anlar ki; bütün kâinat öğeleri, esiri, elementleri, mineralleri, maddeleri ve kanunlarıyla bir nizam, düzen, uyum, denge ve irtibat ile birbirine bağlıdır. Karbon, azot, oksijen, hidrojen diğer elementler vb. dengeli; hava, su, toprak, ateş vb. tam bir düzen, uyum ve denge içinde bir birlik, bütünlük, birliktelik oluşturur. Bu kadar büyüklüğü ve bir açıdan çok ve karışık maddeleri, unsurları, alemleri ve öğeleri ile, bütün bu kâinatın, kendi kendine tesadüfen, rastgele, yoktan ve gerçekte mevcut olmayan sebeplerin etkisi ile, ortaya çıkıp bu birliği oluşturması imkansızdır. Öyle ise onu var eden, ona kahir ama gözetken, koruyan, yöneten ve seven bir güç vardır ve ona bu birliği, birlikteliği, bütünlüğü vermiştir. (bak birinci söz) Yine bu kâinata dikkat eden insan anlar ki şu kâinata sürekli bir hareket oluşum, gidiş geliş, hayat ve ölüm var. Kâinat bu büyüklüğü ile, ondaki nizam, idare, yönetim, hayata getirme ve götürme ve bir anlamda canlı bütünlüğünün içine alma, hayat verme ve bir düzen hikmet ve ahenge göre hayattan çıkarma vb. kendi kendine değildir. Bütün bu olaylar, haller ve durumlar onu var edip yönetebilen, bu düzeni ile var eden ve canlı kılabilen güce, kudret sahibine aittir, rastgele olamaz, tesadüfen veya kendi kendine olamaz. (Bakınız sözler) Öyleyse insan, bu kâinatı, mesajını ve kendini okuyabilmelidir. İnsan nedir, nereden geliyor, nereye gidiyor, ondan ne isteniyor ne bekleniyor, ona gelen küçük büyük mesajlar nelerdir? Onun, bütün bunların farkında olması gerekiyor.

Düşündüğümüzde biz, kâinatın; bütünlüğü ve belki tek tek bütün öğeleriyle insana sessiz hitap ettiğini, mesaj verdiğini, görürüz. Nedir bu mesaj ve bu mesajlar? Aslında kâinat insanın önünde bir kitap gibidir, kitaptır. İnsan bir okuyucudur, okuyucu olmalıdır. Kâinat öğelerinin birbirine tutunmasında varlık ve birliğinde en temel şey ve şeylerin, onun iç yapı ve aleminde, Yüce yaratıcıdan ona gelen, yansıyan; rahmet, inayet, gözetim, birbirinin destek ve takviyesinde olma, yardımına koşma ve benzeri hususlar ve esaslardır. Kâinattaki çekme, itme, hareket gibi dış kanunlardan önce, onda bu manada, iç melekûtî; rahmet, inayet, hikmet ve benzeri kanunlar, nizamlar vardır. (bakınız sözler)

Yarılmışların İnsana Âmâde Oluşu

Dikkat edilirse, inkâr edilemeyecek bir şekilde, dünyada, mahlukatta insana fayda vermek, onun işleyiş ve kullanımına amade, ona musahhar olmak vaziyetinde bir durum görülür. Bütün bunları insan kendisi yapmadı, kendisi sağlamadı. Güneşi oraya, ayı buraya

insan kendisi koymadı. Dünya, atmosfer, atmosferdeki oksijen karbon azot ve benzeri şeyleri oranlarını düzenlemek yapmak, yaymak, elementleri, mineralleri onun emrine amade kılmak insanın kendi işi değil. Bütün bunlar, kâinatı var edebilen, eden, hayatı veren güçten, kudretten; yaratıcı kudretten yansımalarıdır. İnsanın değil, Onun rahmeti, Onun iyiliği, Onun eseridir kainatta cereyan eden olaylar, gece gündüzün, bahar'ın yazın kışın geliş gidişleri, baharda bitkilerin yeniden canlandırılmaları, yazda meyve vermeleri, olgunlaşmaları, bitkilerin hayvanların canlılıkları, insan hayatı; çocukluğu gençliği yetişkinliği, ihtiyarlığı vb. sonra insanın ölümlü olması, insanın bu kadar kalp, ruh, akıl sevme, üzülme, acıma, sevinme, özleme, nefret, kin, düşmanlık ve benzeri yüzlerce latife ve duygularıyla, yine her insanın kendine has bir çok özelliği, duyguları, zevkleri ile arzuları, kaygıları, korkuları, şevkleri ve onu hayvandan ayıran bir çok özelliği ile insan yapısı da yine insana mesajdır. Ayrıca, diğer canlılara göre onun anatomisi, fiziki yapısı, akıl ruh ve psikolojik bütünlüğü hem bir açıdan karmaşıklığı hem iç mükemmelliği ile insan, kendi kendine mesajdır. İnsanın önce yoktan, sonra bir topraktan, sonra bir hücreden yaratılışı, yaratılış safhaları, ölçüleri ve düzenli oluşu terbiye eğitim yetişmeye muhtaç oluşu, kısaca her yönüyle insan, yine insana mesajdır. Kâinatın bir ve bütünlüğü, içindekileri; galaksileri, yıldızları, ayları, güneşleri dünya, hayat, canlılar, canlılık; bütün bunların varlık ve hayat serüvenlerini, insanın dili, kalbi, konuşması, insan toplumları, insan iletişimi ve medeniyetleri, insanın ferdi ve toplumsal tekamülünü hep mesajdır. Her şeyi var eden, bilen, yöneten, rahmetle hikmetle hidayet edip yönlendiren bir Zattan haberdir. İnsanın da bir imtihan, bir tecrübe için yaratılışına işarettir, alamettir.

SONUÇ

Kâinat yaratılmıştır, insan yaratılmıştır. Kâinat, her şeyiyle, Yaraticısına küllî bir delil ve muhataplara küllî bir mesajdır. İnsan, maddenin, kâinatın, tabiatın ötesinden gelen ilahi mesajı görmelidir. Kendisini ona tanıtmak isteyen rahmeti, kudreti, gücü tanınmalıdır. (krş. Birinci söz) O varlık ve kudret sahibine inanmalıdır.

İnsanın bu mesajlara hiç değer vermeden, anlamaya çalışmadan, hepsini yok sayması, hepsini anlamsız, manasız bulması, kendi varlığı ile beraber göz önündeki bütün bu kâinatı inkar anlamına gelecek şekilde anlamsız bulması, başka değil, ancak kendi akıl ve kalp hastalığı olur.

İnsan bütün bu iletilerin, mesajların karşısında kör sağır, anlayışsız kesilirse, elbette ona göre bir karşılık görecektir, mesajı anlayıp alanlar da buna layık bir karşılık görecektir. Mesajı

alan, anlayan, inanan imanlı insanın iç alemi kâinatı aydınlanacak, inanmayan anlayıp çözemediğinden karanlıkta kalacaktır. İnanan, kâinata olaylara bu zaviyeden bakacak; kâinata, varlığa, olaylara nasıl bakıp değerlendireceğini bilebilecek, inanmayan mesajı alamayan kişi ise; bütün bu varlıklar ve olaylar, kendi kendine, tesadüfler, etkileşimler, sebepler sonucunda oluşumlardır”, diyecek, “tabiat” diyecek, varlık ve seyrindeki yüksek maksatlar, hedefleri göremeyecek anlayamayacaktır. Bu mesajı almayanlar, alamayanlar “doğa, tabiat, sebepler, olaylar, tesadüfler, kendi kendine oluşlar” diyenler geçmişte natüralist pozitivist Marksist şimdi ateist, deist olanlar mesajı almayanlar, alamayanlar veya gereği gibi alamayanlar, çok anlamlı yazılı bir kitapla yazısız bir defteri aynı görenler, bütün kâinat her şeyiyle insana mesajlar manzumesi iken, kitaplar dolusu manalar iken anlamsız görenler elbette karşılıklı eşit olmayacaklar olmayacaklardır. “Bilenlerle bilmeyenler”, anlayanlarla anlamayanlar inananlarla inanmayanlar, elbette işit olmayacaklardır.

Yüce yaratıcıya iman, kâinatın olayların tılsımını açıyor. İnsan nedir, kâinat nedir, gerçek manada anlamlandırıyor. İnsan nedir nereden geliyor nereye gidiyor görevi, hedefi amacı nedir, ne olmalıdır, bunu açıyor, açıklıyor. İman; kâinat, insan, inanmak ölüm, insanın gerçek değeri, kâinatın değeri, anlamı mesajı ve mesajları... bütün bunları aydınlatıyor anlamlandırıyor. İnsanın gerçek mahiyeti, akli kalbi ruhu emelleri, arzuları, kaygıları beklentileri kâinatın gerçek mahiyeti gerçek mesajı iman ile insanlık için hakkaniyet, adalet, insaf, doğruluk, iyilik, merhamet vb. değerlerin imanla hakiki insanlık değerleri olduğu gerçeği ortaya çıkıyor. Kötülükler; zulüm, vahşet, zorbalık eziyet, işkence, cefa ve benzeri şeyler insan vicdanının kaçındığı tiksindiği şeylerdir. İman olmazsa, yüksek insanî erdem ve ideallerin, insan haklarının duygularının beklenti ve arzularının, insan hayatının ve kısaca insanın değersizliği söz konusu olur. Aksine; iman olursa Allah'a ve ahirete imanla bütün bunların, her şeyin, kâinatın, insanın hayatının, pek değerli oluşunun, açıkça göz ile görülebilmesi söz konusu olur. İnsanın duyguları, ihtiyaçları, yalvarışı, duası iç alemi, fitratı onun inanmak için yaratıldığını gösterir. Mesela hayvan yaratıcısını kısaca bilmekle birlikte süt vermek, yumurta vermek ve benzeri dış görevler için yaratılmıştır. İnsan bütün hayvanlar, canlılar, kâinat üstünde yaratıcısını tanımak inanmak Onu sevmek için yaratılmıştır. İnsan kendi akli ve felsefesi ile ulaştığı sonuçlar birikimler ile gerçekten inanan insanın ulaştığı erdemler, iyilikler farklıdır. İnsana mesaj, Peygamberler ve ilahi kitaplar ile, onlara iman ve kabul ile olgunluğunu bulur ve tam anlaşılır. Yüce yaratıcı insanı yaratıp ortaya başıboş salmamış Kendini ona tanıtmış, onun vazifelerini bildirmiştir. İlahi mesajını alması ve anlaması için çok şey ile onun dikkatini

çekmiştir. Kur'an çok yerde “ve min âyâtihi...”, “ve min âyâtihi ...” diyerek dikkati çekmiş; gökten, yerden, güneşten, aydan, deveden, ağaçtan, arıdan bahisler ile mesajlar vermiştir. Hz. Adem'in (A. S.) yaratılması ve ona isimlerin, kainatın, nesnelere, genel mücmel manada; adlarının, görevlerinin ve maksatlarının öğretilmesi, bildirilmesi Hz Muhammed'e (S.A.S.) Kur'an'la olmuştur. Bu öğretmenin zirveye çıkması, Kemal'e ermesi, insanın yaratılışının kemalinin en yüce noktalarını, terbiye ve yükselişinin sınırsızlığının gösterilmesi İslam ile, Kur'an ile, Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ile tamamlanmıştır. İnançsızlık yok, İslam var iman var, göklerin ve yerin kâinatın çok büyük genel ve külli bir şekilde insana tanıtmak olan en büyük anlam ve görevini insanın görüp bilememesi Onuncu söz) insanı ve kâinatı var eden bu büyük Yaratıcıyı tanımadan bilip inanmadan, hayat varlık, eşya ve olaylar nasıl anlamını bulabilir, anlam kazanabilir, hayat nasıl kabuslar çözümsüzlükler yığınağı, akıl nasıl bir işkence aleti olmaz? İnsan ve insanlık bu durumda bir hiçlik, bir muammadan ibaret olmaz mı?

Zaten Allah var. Hatta gözünün hasta oluşundan dolayı güneşi, ışığı kabul etmeyen insan gibi, insan inkâr etse de Allah var. Öyleyse insan inansın ki kurtulsun. Böylece hayatı hayat olsun, akıllı akıl olsun, insanlığı insanlık olsun, şuuru şuur olsun, düşüncesi gerçek tefekkür olsun, sözü hikmet olsun, şükrü şükür olsun.

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE BOOK CREATED AND THE REVEALED BOOK (QUR'AN)

YARATILAN KİTAP (KÂİNAT) İLE İNDİRİLEN KİTAP (KUR'ÂN) ARASINDAKİ İLİŞKİ

Assoc. Prof. Dr. Zeki TAN

Iğdır University, Faculty of Theology, Iğdır, Turkey

E-mail: zeki.tan@igdir.edu.tr

ABSTRACT

There is no object in the universe except Allah's knowledge / scope. This is the manifestation of monotheism. Almighty Allah communicates with people sometimes through revelation and sometimes through the universe book we call visual. In this way, people both know God and construct a new set of paradigms. There is no contradiction between the revelation that Allah has sent down to His prophets and the universe that He has created. Because the source unity in both shows integrity. If the relationship between the book of the Qur'an and the universe is healthy and authentic, order is maintained in both the individual and the society. Otherwise, it is destined for individuals to deviate from mentality and to crises in society. It is possible to use the concept of inat universe Qur'an için for the universe book. Because every entity in the universe was created to be “read. Reading this Qur'an is a separate thing, understanding and analyzing are different things. As it is the duty of every human being to understand the revelation, and the commentator's duty, because it requires expertise, it is the job of the experts to make the book of inat contemplation ”known to every human being but unknown. In fact, revelation can be said to be sent to understand and make sense of the universe book. Because the supreme creator describes the magnificence of the self through the created and the created. Travel the world along the coastal parish. (Mülk, 67/15) as commanded.

Keywords: Allah, creation, universe, Qur'an, book

ÖZET

Kâinatta Allah'ın ilmi/kapsam alanı dışında hiçbir nesne yoktur. Bu tevhid-i Rububiyetin tecellisidir. Yüce Allah insanlarla iletişimini bazen vahiy bazen de görsel dediğimiz kâinat kitabı üzerinden gerçekleştirmektedir. İnsanlar bu sayede hem Allah'ı tanır hem de yeni bir paradigma/değerler dizisi inşa ederler. Allah'ın, peygamberlerine indirdiği vahiy ile yarattığı kâinat arasında bir çelişkiden söz etmek mümkün değildir. Çünkü ikisinde de kaynak birlik olduğu için bütünlük arz etmektedir. Kur'ân kitabı ile kâinat kitabı arasındaki ilişkinin sağlıklı ve sahih olması hâlinde hem fertte hem de toplumda düzen sağlanır. Aksi halde fertlerde zihniyet sapması, toplumda da krizlerin meydana gelmesi mukadderdir. Kâinat kitabı için “kâinat Kur'ânı” kavramını kullanmak mümkündür. Çünkü kâinattaki her varlık “okunmak” için yaratılmıştır. Bu Kur'ânı okumak ayrı şeydir, anlamak ve çözümlenmek farklı şeydir. Nasıl ki, vahyi anlamak her insanın görevi; tefsir etmek ise, uzmanlık gerektirdiği için müfessirin görevi ise, kâinat kitabını “tefekür” her insanın fakat bilinmeyenlerini bilindir kılmak uzmanların işidir. Aslında vahiy, kâinat kitabını anlamak ve anlamlandırmak için gönderilmiştir, denilebilir. Çünkü Yüce Yaratıcı, zatının azametini indirilenle beraber yaratılanlar üzerinden de anlatır. “...Dünyayı kıyı bucak dolaşın. O'nun rızık çeşidini görüp tadın...” (Mülk/67, 15) mesajında buyrulduğu gibi.

Anahtar Kelimeler: Allah, Yaratma, Kâinat, Kur'ân, Kitap.

GİRİŞ

Hız. Peygamber (sas) vahiy gelmeden önce zaman zaman Mekke'den ayrılarak şehrin dışında bulunan Nur dağına gider ve orada uzun süre kalırdı. Burada kaldığı sürede ne yaptığı ile ilgili ne kendisinden ne de sahabeden gelen fazla bilgi bulunmamaktadır. Sadece Buhârî'de geçen ifadeyle vaktini tahannus/taabudle geçiriyordu.¹

Bu yalnızlıkların yaşandığı bir anda Cebrail gelir ve kendisine “*Yaratan Rabbinin adıyla oku, İnsanı yapışkan bir hücreden yaratan.*

Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir.

Kalemle yazmayı öğretendir. İnsana bilmediklerini öğretendir.” (Alak, 96/1-5) ilk nazil olan ayetlerde Cebrail'in elinde yazılı metin yoktu. O halde ne okunacaktı! Sorusuna verilen cevap “kâinat kitabı”nın okunması isteniyordu. Çünkü vahyin ilk nazil olduğu Mekke toplumu putperest bir toplum olduğundan Allah'a ait olan bazı sıfatlar hem insanlara hem de taştan, demirden veya tahtadan yapılmış putlara veriliyordu. Bu ilk emirle Allah dışında başka varlıkların kâinattaki tasarruflarına son verilmiş oldu.

İlk vahiyle bilginin ve bilgi sahiplerinin ilahi otoriteyi kendilerine çıkar sağlama vesilesi yapmalarının önüne geçiliyordu. Bu yeni paradigma bilgiyi belli bazı kurum/kilise/sinagog ve kişilerin/papaz/haham otoritesinden alıyor bütün toplumun malı yapıyordu.

Peygamberlere indirilen “kavli âyetlere” "teşriî", "tenzili" ve "vahyi ayetler" de denilir. Bunların yanı sıra Allah'ın vahyettiği bal arısından (Nahl, 16/68) örümceğe, (Ankebut, 29/41) güneş ve ay tutulmasından (Kıyamet, 75/8) gök gürlemesine (Ra'd, 13/12; Rum, 30/24) denizlerin yapısından (Hac, 22/65; Fâtır, 35/12; Rahman, 55/19) dağların oluşumuna (A'raf, 7/74; Hicr, 15/82) kadar kâinattaki sayısız çeşitlilik ve farklılıkları anlatan âyetler vardır.

Allah bu âyetleri ile sürekli bir düzen ve usul bağlamında istifade edilmesini, üzerinden düşünce üretilmesini ister. Kur'ân bu âyetleri yaratıcının varlığını, birliğini ve yüce sıfatlarını gösteren deliller olarak sunar. Bunlara kevnî, tekvinî veya ilmî ayet de denilir.² Bu iki âyet ikiz gibidirler. Bu iki âyet gurubu arasında dikotomik özellik var. Dikotomi; birbirini tamamlayan bir olmadan diğerinin anlam ifade etmediği şeyleri anlatan terimdir.

¹ Buhârî, Bedu'l-Vahiy, 1.

² Yavuz, Yusuf Şevki- Çetin Abdurrahman, “Âyet” *DİA*, IV, 242-244.

Teşrii ve tenzili âyetleri okuduğumuz gibi kevnî âyetleri de okumamız gerekir. Aksi halde istifade etmemiz mümkün değildir. İlmî âyetleri okumak aynı zamanda Allah'ın üzerimizdeki hakkıdır. Usul âlimlerimizden Debbusi şöyle der: “Allah'ın insanlar üzerindeki hakları dört aşamalıdır. Önce O'nun varlığına delalet eden âyetleri/işaretleri inceleme kademesi gelir ki, buna “nazar” denir. Sonra bu âyet ve işaretlerin zorunlu sonucu olan “itikad” safhasına geçilir. Onu da yaratıcıya verilen sözün (A'raf, 7/172) ve O'na tam teslimiyetin (Bakara, 2/131) gereği olan “ibadet/amel” derecesi izler. (En'am, 6/132) Diğer kademe, yasak fiillerin işlenmesi halinde hemen cezasının verileceğini ifade eden “ecziye” ile (Kasas, 28/84; Ğâfir, 40/40) tanımlanır.”³

Kur'ân-ı Kerîm ısrarla insanları tekvini âyetler üzerinden düşünmeye davet ederek yeni bir “dünya görüşü” inşa eder. Bunu da tamamen “gözleme” dayanarak yaptırır. İlahî vahiy kâinatın yaratılmış itibarıyla muhteşem bir eser olduğunu anlamamız için dış dünyaya göndermeler yaparak oradan yeni çıkarımlar (tefekür) yapmamızı ister. Örnek olarak;

“Onlar bakıp düşünmezler mi: (Mesela) deve nasıl yaratılmış?

Gök nasıl kurulup uçsuz bucaksız yükseltilmiş?

Dağlar nasıl da yeri tutup, dengeleyen direkler halinde dikilmiş.

Yeryüzü nasıl yayılıp hayata elverişli kılınmış?” “Hiç üzerlerindeki göğe bakmazlar mı? (Ğâşiye, 88/17-20)

Bu âyetler Seyyid Kutub'un dediği gibi “İnsan nerede olursa olsun bu tablolar gözünün önünde sergilenmektedir. Gökyüzü, yeryüzü, dağlar ve hayvanlar... İnsan hangi ilim ve medeniyet seviyesinde olursa olsun, bu tablolar onun dünyasına ve bilincine girip yer eder. Bakışlarını ve kalbini bunların anlamlarına fısıldadıkları gerçeğe verirse, bu tablolar arkalarında gizli olan gerçekleri insana ilham ederler.”⁴

“Bakıp da Bizim onu nasıl sağlamca bina ettiğimizi, onda en ufak bir çatlaklık, dengesizlik olmadığını düşünmezler mi?” (Kâf, 50/6) âyeti gökyüzünün sağlamlığı, mükemmelliği ve estetikliği üzerinde düşünülmesini bizden istemektedir.

³ Debûsî, Ebu Zeyd Abdullah b. Muhammed, *Takvîmu'l-Edille fi'l-Usul*, Beyrut, 2001, s. 421-422.

⁴ Kutub, Seyyid, *Fi Zilali'l-Kur'ân*, Beyrut, 1980, VI, 3895.

“Yedi kat göğü birbiriyle tam uyum içinde yaratan O’dur. Rahman’ın yaratmasında hiçbir nizamsızlık göremezsin. Gözünü çevir de bak: Her hangi bir kusur görebilir misin?

Sonra tekrar tekrar gözünü çevir de bak! Gözün bir kusur bulamadığından, eli boş ve bitkin geri döner.” Mülk, 67,3-4) Kur’an-ı Kerim bu âyet gurubu ile dikkatleri özelde göklere genelde de evrenin her alanına çekerek yüce Allah’ın yaratmasını insanlara göstermeyi amaçlıyor. Dikkatleri Allah’ın yaratmasına çekerken, bu yaratılışın kusursuz olduğunu vurgulayarak meydan okuyor. Gözler bu kusursuz yaratılışa çaresiz, yorgun, şaşkın ve dehşete kapılmış olarak bakabilir.⁵

Hz. Peygamber (sas)’e “evrenin yaratılışı” hakkındaki ayetler nazil olduğunda sakalları ıslanmaya kadar ağlar “bu âyetleri okuyupta üzerinde düşünmeyenlere yazıklar olsun.”⁶ derdi

Kur’ân-ı Kerim tekvini âyetler hakkında ısrarla tefekküre çağırarak bu düşünceden çıkarımlar yapmaya teşvik etmektedir. Mesela;

“Ektiğiniz tohuma baksanıza! Siz mi onu yetiştiriyorsunuz Biz mi?

Eğer isteseydik onu kuru çöp haline getirirdik, siz de şaşır kalır, pişman olurdunuz:

“Eyvah! Emeklerimiz boşa gitti.”

Hatta doğrusu biz rızıktan mahrum kaldık, sefalete mahkûm olduk.” derdiniz.

Peki içtiğiniz suya ne dersiniz?

Onu buluttan siz mi indirdiniz, yoksa Biz mi?

Dileseydik onu tuzlu da yapardık. Şükretmeniz gerekmez mi?

Peki, yakmakta olduğunuz ateşe ne dersiniz?” (Vakıa, 56/63-71) âyetleri insan olarak yaratılmamızda babamızın spermelerinin annemizin rahmine bırakmasından başka hiçbir etkisinin olmadığını anlatır. Tıpkı bunun gibi çiftçilik yapanın da tohumu toprağın bağrına atmaktan başka rolü yoktur. İncir, çam vb ağaçlarına tohumlarını programlayan, toprağa bunları yetiştirme özelliklerini veren, tohumların neşvu-nema bulması için son derece hassas olan ölçülerde su, ısı, ışık nemi ve havayı meydana getirenin Allah olduğuna dikkat çeker. Bizim de bunlardan çıkarımlar yapmamız gerektiğini anlatır.

⁵ Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'ân*, VI, 3629.

⁶ İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1985, II, 189.

Geçmiş çağlardaki ilahi metinlere baktığımızda hiçbirinde (belki de dönemleri gereği olabilir) hayvan, bitki, canlı ve cansız varlıklar üzerinden derin düşünmeyi bundan da sonuçlar çıkarmayı teşvik etmez. ⁷ Bu derin düşünceyi vahiy okuyanlarından istemiş ve geçmişte bunu yapan ilim adamlarımız olmuştur. Mesela;

el-Birûnî iki yerin enlem derecelerini ve aralarındaki mesafeyi ölçüp bir sferik üçgen meydan getirerek o iki yerin boylam farklarını hesaplamak metodunu bulmuştur. Gazne ile Bağdat arasında 60 kadar yerin boylam ve enlem derecesini sağlamıştı. Bu işi çok zor şartlarda tam iki senede 6000 (altıbin) km. kadar mesafeyi “arşınlayarak” başarmıştı. Onun boylam derecelerindeki 6 ila 45 dakika arasında görülen küçük hatalı sonuçlarının benzeri Avrupa’da teleskopla müşteri yıldızı peyklerinin 18. Yüzyıldaki gözlemi ile mümkün olmuştu.

Biruni “Benim bilimle uğraşma sebebim Ali İmran Suresi 191. âyetidir.”⁸ demiştir. İlgili ayet şu şekildedir: *Onlar ki Allah’ı gâh ayakta divan durarak, gâh oturarak, gâh yanları üzere zikreder, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında düşünürler ve derler ki: “Ey büyük Rabbimiz! Sen bunları gayesiz, boşuna yaratmadın. Seni bu gibi noksanlardan tenzih ederiz. Sen bizi o ateş azabından koru!”*

Birûnî’nin de dikkat çektiği gibi Kur’ân’da muhataplarını düşünmeye ve gözlem yapmaya sevk eden fazla sayıda âyet vardır.

Battani (858-929) şöyle demektedir: “Astronomiyle ilgili fenomenlere dikkatimizi vererek, gözlem yaparak ve onlar hakkında derinlemesine düşünerek Allah’ın birliğini ispatlamak ve Yaraticının gücünün boyutunu, engin bilgeliğini ve hassas tasarımını fark etmek mümkündür.”

1-Tenzili Âyetle Tekvini Âyet İlişkisi

Kur’ân’ın tekvini ayetlerine bakıldığında Kur’ân ısrarla yaratılan fenomenleri incelemeyi ve âyetler üzerinde “gözlem” yapmayı talep etmektedir. Hakkıyla yapılan gözlem fertleri “deneye” sevk eder. Fakat Kur’ân’a inanan insanlar Kur’ân’ın bu emrini ya “görmezden” gelmişler ya da “yüzeysel” bir şekilde incelemişler ki bu tavır ve davranış Kur’ân tarafından kınanmaktadır.

“De ki: “Dünyayı gezin dolaşın da, Allah’ın yaratmaya nasıl başladığını anlamaya çalışın!”

⁷ Tan, Zeki, “Tarihin Tanıklığına Başvurmada Bir Prototip; Fuat Sezgin” 3.Uluslararası Amed-i Hâni Sempozyumu, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, 5-6 Ekim 2019 Ağrı, Basılmamış tebliğ, s. 3-4.

⁸ Taslaman, Caner-Doko, Enes, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, İstanbul Yayınevi, İst. 2017, s. 89.

Sonra, Allah tekrar yaratmayı da (ölümden sonra diriltmeyi de) gerçekleştirecektir.

Allah elbette her şeye kadirdir.” (Ankebut, 29/20) Bu ve benzeri âyetlerdeki “dünyayı gezin dolaşın” formundaki emirler çok sayıdadır. (Âl-i İmrân, 3/137; Enâm, 6/11; Nahl, 16/36;Neml, 27/69; Sebe, 34/18) Bu âyetlerdeki emirlerin ısrarla ve çok sayıda olmasının bizdeki karşılığı olmalıdır. Bu da yeryüzünü arşınlayarak âyetleri keşfetmektir.

Yeryüzünde gezmek, gözün ve kalbin daha önce alışık olmadıkları, farkında olmadıkları yeni manzaralar, yeni sahneler görmelerini sağlar. Bu ifade son derece ince bir gerçeğe yönelik oldukça derin etkili bir işaret içeriyor. İnsanoğlu alışık olduğu yerde yaşamını sürdürürken, buradaki göz kamaştırıcı sahnelere, ilginç evrensel gelişmelere dikkat etmeyebilir. Mutemadiyen ülfet peyda edilen yerdeki tablolar sıradan hale gelir. Fakat yolculuğa çıkınca, başka tarafa taşınınca, seyahat edince her sahne karşısında duyguları uyanır, bu yeni mekândaki her manzaraya dikkat kesilir. Oysa daha önce yaşadığı yerde bu sahne ve manzaraların aynısına hatta daha görkemlisine aldırmadan, dikkat etmeden geçip giderdi. Belki de, yolculuğundan ve bir süre ayrılışından önce fazla önemsemediği sahneleri, manzaraları düşünmek, onları açık bir kalple seyretmek üzere yepyeni bir duyguyla, değişik bir ruhla dönecektir eski yerine. Bu sefer yaşadığı yerdeki sahneler ve olağanüstü manzaralar ona daha önce farkında olmadığı, ya da kendisine göre bir anlam ifade etmediği, şeyler söyleyecektir.⁹

Bu emirleri dinleyip gereğini yerine getirmediklerinde kayıplarının ne olacağının hesabını Müslümanların yapmaları gerekir.

İbadetlerle ilgili emirler yerine getirilmediğinde nasıl ahirette cezası varsa kâinat kitabını incelemeye yönelik emirlere sırt çevirmenin cezasını da sosyolojik ve teknolojik olarak hem batının sömürge pazarı olarak hem de geri kalmışlığımızla ödemekteyiz.

a-Âyetlere Yüzeysel Bakma

İlahi mesaj kendisi üzerinden düşünülmesini ısrarla ister. Bundan kaçınmayı da şöyle kınar. “*Kur’ân’ı düşünmeleri gerekmez miydi? Yoksa kalplerinin üzerinde üst üste kilitler mi var?*” (Muhammed, 47/24) aynı kınama ve azarlama tekvini âyetler içinde geçerlidir. Bu dünyada yaratılanlara karşı ilgisizlik tıpkı mükemmel bir sergiyi gezip ilgisiz kalmak gibidir.

“...İnsanlardan öyle kimseler yarattık ki onların kalpleri vardır ama bu kalplerle idrak etmezler, gözleri vardır onlarla görmezler, kulakları vardır onlarla işitmezler.

⁹ Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'ân, IV, 254.*

Hâsılı onlar hayvanlar gibi, hatta onlardan da şaşkındırlar. İşte asıl gafil olanlar onlardır.” (A’raf, 7/179) âyetleri yüzeysel bakışın insana layık olmadığını anlatır.

Maturidî ayetin tefsiri ile ilgili şöyle der: “*onların kalpleri vardır ama bu kalplerle idrak etmezler*” burada geçen "el-fikh" kavramı, **bir şeyi, benzerine işaret eden anlam sayesinde bilmek veya bir şeyi, düzenleyicisine işaret eden anlamıyla bilmek demektir.** Bu kâfirler, varlıklara manası ve hakikati açısından bakmadıkları için varlıkların manasını bilemediler. **Aksine onlar, nesnelere işaret ettikleri anlam açısından değil sadece dış görünüşlerine bakmışlardır.** Bunların gözleri vardır ama onlarla göremezler mealindeki ilahi beyan da böyledir. Çünkü nesnelere dış görünüşüne bakmışlar işaret ettikleri anlam ve hakikate bakmamışlardır ki onlara, yaratanın düzenlemesini ve hikmetine ilişkin anlamları gösterebilir. Yine bunların kulakları vardır ama onlarla işitemezler. Bunlar hayvanlar gibidir mealindeki ilahi beyan da böyledir. Çünkü hayvanların kalpleri, gözleri ve kulakları vardır, fakat her ne kadar sesleri işitseler ve eşyanın dış görünüşüne baksalar da bunların anlam ve hakikatini kavrayamazlar. Bu kâfirlerin durumu da böyledir. Her ne kadar belirttiğimiz şeyleri işitiyorlarsa da işaret ettikleri anlamı ve yaratıcısının yaptığı düzenlemeyi kavradıktan sonra, onlar hayvanlar gibidir.”¹⁰

b-Âyetleri Görmezden Gelme

Bu dünyada etrafımıza baktığımızda dört tarafımızın mükemmel şekilde “yaratılan”/keveni âyetlerle donatıldığını görmekteyiz. Bu âyetleri görmezden gelmek hem bunları yaratana karşı saygısızlık hem de bunlardan istifadeyi engeller.

“Kaldı ki, göklerde ve yerde nice âyetler, işaretler var ki, onlar (üzerinde düşünmeden) sırtlarını çevirerek yanlarından geçip gidiyorlar!” (Yusuf, 12/105)

Bu âyet, Allah'ın yeri ve gökleri kaplayan âyetlerini gözardı edip görmezlikten gelenlerin kayıtsızlığına karşı bir uyarıdır ve böylelerine sağlam gözlemler yaparak hakikati araştırmayı tavsiye etmektedir. Zira eşya (nesnelere) yalnızca birer "şey" değil, Hakk'a işarette bulunan birer âyettir de; şu halde araştırmacı, bu âyetlere hayvanlardan farklı biçimde bakmalıdır. Böyle olmalıdır çünkü ağacı, dağı, suyu... bir hayvan da görmektedir, fakat onlar için sadece ağaç, dağ ve su olmaktan ibarettir ve duyuları aracılığıyla onlardan ihtiyaçları yolunda faydalanırlar. Fakat Allah insana eşya (nesnelere) üzerinde derin derin düşünebilsin ve

¹⁰ Maturidî Ebu'l-Mansur Muhammed b. Muhammed, *Te'vilâtu'l-Kur'ân*, Beyrut, 2004, II, 310.

bu ayetleri aracılığıyla hakikati araştırsın diye, onların maddi ve fiziki görünümünün ötesini kavrayabilmesini sağlayacak bir akıl ihsan etmiştir. İnsanların hakikati keşfedememesinin ve dalaletle düşmesinin nedeni eşyayı "ayetler" olarak mütalaa etmemeleri ve eşyanın bu veçhesinden yüz çevirmeleridir.¹¹

2-Kevni Âyetlerin İncelenmesi

Yüce Allah'ı bilmenin ve tanımanın (marifetullah) yolu yarattığı nesnelere üzerinde tefekkürdür. Tanınmayan bir varlığı sevmek mümkün değildir. Allah bilindikten sonra sevilir. (muhabbetullah) Bilinmeyen ve sevilmeyen bir varlığa ibadette içtenlikli olmaz. Fakat bilinen ve sevilen bir Allah'a yapılacak kulluk daha içtenlikli olur.

İndirilen âyetleri anlamakla beraber bunlardan yeni çıkarımlar üretmek daha doğrudur. Kindî'nin dediği gibi "Dini (ilahi) ilimlerin kaynağı vahiydir. Vahiy ise istek ve iradeye gerek kalmadan çaba harcamadan mantık ve matematik yöntemlerine başvurmadan Allah'ın peygamberlerin temiz ruhlarını aydınlatmasıyla oluşan bir bilgidir" bu bilginin sahibinin istediği bunlardan hareketle yeni gerçekler ve ufuklara doğru yelken açmaktır. Mesela;

"Allah gökleri ve yeri, gayesiz değil, hak ve hikmetle, gerçek bir gaye ile yarattı. Elbette bunda iman edecek kimseler için alınacak dersler vardır." (Ankebut, 29/44) ilahî beyanda sadece literal/metinsel bir okuma ile yetinmek metni anlamsız kılar. Çünkü bir metinden yeni anlamlar hatta alt seviyede bile olsa yeni "medeniyet kurucu bilgiler" üretmek metne hayatiyet kazandırır. Asıl metin de orijinalliğini ve güncelliğini korumuş olur. Aksi halde sadece metin tekrarı bir müddet sonra anlam kaybına uğrar.

Yukarıda zikredilen ayette de ifade edildiği üzere kâinatta yaratılan her bir âyet Allah'ı bilmemize yardımcı olur.

Aynı zamanda yapılan gözlemde insana yeni bir perspektif kazandırır. Bu şekilde inşa edilen inancın daha sahih ve tahkiki olacağı muhakkaktır.

1-Kâinat Kapılarını Açmada Aklın Fonksiyonelliği

Kuran'ın inşa ettiği zihin yapısı kâinatın sırlarını keşfe müheyyadır. Evrenin rasyonel, anlaşılabilir yapısı olduğu da görülmektedir. Bilim insanları evrenin rasyonel, yani zihnin

anlamasına uygun bir yapısı olduğuna dair ön kabule sahip olmasalar, bilimsel faaliyete girişmeleri anlamsız olurdu.

Kur’ân “*Bizim sizi boşuna yarattığımızı, Bizim huzurumuza dönüp hesap vermeyeceğinizi mi sandınız?*” (Mu’minun, 23/115) Görüp görmediğimiz bütün canlıların gayesi, Allah’ın kendilerine verdiği imkânları, yaratılışa uygun bir şekilde kullanmaktır.

Bir başka ayette ise “*Hanginizin daha güzel iş ortaya koyacağını denemek için, ölümü ve hayatı yaratan O’dur. O azîzdir, gafurdur.*” (Mülk, 67/2) buyurur. Veya “*...Şayet biz gerçeği işiten ve aklını çalıştıran kimseler olsaydık, elbette bu alevli ateşe girenlerden olmazdık!*” âyetleri olayların ve yaratılan nesnelere rasyonel bir kabul ile anlaşılması gerektiğini anlatır.

2-Kâinatın Sırlarının Bilgiyle İlişkisi

İnsan zihninin evrenle ilgili doğru bilgilere ulaşabileceğiyle izahtan varestedir. Zihnin doğruya ulaşma kapasitesi mümkün görülmezse bilimsel çaba anlamsız olur.

“Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün sürelerinin değişmesinde, insanlara fayda sağlamak üzere denizlerde gemilerin süzülüşünde, Allah’ın gökten indirip kendisiyle ölmüş yeri canlandırdığı yağmurda,

Ve yeryüzünde hayat verip yaydığı canlılarda, rüzgârların yönlerini değiştirip durmasında, gökle yer arasında emre hazır bulutların duruşunda,

Elbette aklını çalıştıran kimseler için Allah’ın varlığına ve birliğine nice deliller vardır.” (Bakara, 2/164) Bu âyete bakıldığında istendiği halde doğru kâinat ve onu yaratan hakkında doğru bilgiye ulaşılabilirliğini anlatır.

3-Kâinatın Keşfedilebilir Oluşu

Bilimsel faaliyetin objesi olan evrenin keşfedilebilir özelliktedir. Evrenin yapısının keşfedilmeye imkân tanımadığı düşünüldüğünde de bilimsel faaliyet anlamsızlaşır.

Kalbimizin atışına sözümüz geçmez ama yıldızlarla ilgili özellikleri keşfedebiliriz. Evrenin müthiş büyüklüğü içinde Güneş sistemimiz, Güneş sisteminin içinde dünyamız hakkında bilgiler bilinebilir durumdadır. Güneşin yerküreye olan uzaklığı sürekli değişmektedir.

Bu uzaklık ortalama 149,5 milyon km olarak kabul edilmektedir. Saatte 500 km hızla giden bir uçak, yerkürede hareket ettikten sonra 34 yıl 2 ay sonra güneş yüzeyine ulaşabilmektedir.¹²

Bilim adamları, etrafında ilk defa dünya benzeri atmosfer olan bir gezegen bulduklarını açıklayarak gezegene süper dünya ismini verdiler. Dünyanın 1,4 katı büyüklüğünde ve dünyadan 39 ışık yılı mesafededir. Işık yılı, bir zaman değil mesafe ölçüsüdür. Işığın “bir yılda” aldığı yolu; yani yaklaşık 9.5 trilyon kilometrelik mesafeyi ifade eder.¹³

Bu ve buna benzer keşifleri anlamak bazen aklın sınırlarını zorlayabilir. Fakat bunlar insanın istifadesi için sunulan ilahi eserlerin görünen/zâhir olanlarıdır.

“Yeryüzünü size hizmete hazır, uysal bir binek gibi kılan da O’dur.

Haydi, öyleyse siz de onun omuzları üstünde rahatça dolaşın. O’nun takdir ettiği rızıklardan yiyin, istifade edin. Ama ölümden sonra dirilip O’nun huzuruna çıkacağınızı da bilin.” (Mülk, 67/15) buyurur. Bu âyette yerin omuzlarından söz etmektedir. Bir nesnenin omuzlarına sahip olmak bütününü elde etmektir. Yer de uysal bir binek gibi insanın talebine sunulurak ondan istifade edilmesi istenmektedir ilahi irade tarafından

Allah’ın sınırsız gücü ve müthiş yaratışları karşısında aciziz ama yaratıcımız evreni böylesine keşfedilebilir kıldığı için uçsuz bucaksız evrendeki noktacık hükmünde olan varlığımız ve acizliğimize rağmen evreni böylesine keşfedebiliyoruz. Yukarıda geçtiği üzere Kur’ân-ı Kerimin de ilk emrinin "bak" veya "gör" değil, "oku" olması anlamlıdır. Kâinatta bulunan herşey birer kitaptır, kitap ta anlayarak okunur.

4-Kâinattaki Yasaların Evrenselliği

Bilimsel faaliyetle ulaşılan yasaların evrenseldir. Eğer bilim insanları buldukları yasaların dünyanın farklı yerlerinde farklı olmasını ve zamandan zamana bu yasaların değişmesini bekleselerdi bu yasaları bulma faaliyeti anlamsızlaşır.

Yüce Allah bu dünyada yarattığı yasalar karşısında kimseyi kayırmaz. *“Hepsine - bunlara da, ötekilere de- Rabbinin lütfundan ulaştırmaktayız; çünkü senin Rabbinin lütfu (insanların bir kısmıyla) sınırlı değildir.”* (İsra, 17/20) Mesela; bir zamanlar hikmetin anayurdu

¹² Göker, Lütfi, *Türk- İslam Astronomi Bilginleri ve Gökyüzü Bilgileri*, M.E.B. Yayınları, Ank. 1995, s. 118.

¹³ <http://www.haberler.com/ilk-defa-etrafında-dunya-benzeri-atmosfer-olan-bir-9469235-haberi/> :10.12.2018.

Mezopotamya'ydı. İnsanlar batıdan Mezopotamya'ya gelip hikmetin peşinden koşuyorlardı. Bir ara coğrafya değiştirip batıya göç etti. Atina'da hürmet gören hikmet Abbasilerin hikmete kucak açması ile kendine bu defa orada yer buldu. Daha sonraları hikmet aşığı insanların azalmasıyla Endülüs'e göç etti. Endülüs'te İbn Rüşd gibi filozofların yetişmelerini sağladı. Hikmet buradan tekrar batıya göç etti. Hikmet kimsenin mirası değildir. Değer gördüğü coğrafyalara uğrayarak insanları ısıtır ve aydınlatır. Saygı ve hürmet görmediği toplumları da terk ederek itibar gördüğü coğrafyalara göç eder. Hikmetin çocuğu olan bilgi de kimsenin mirası değildir. Bugün dünyanın geldiği teknolojik gelişmeyi her hangi bir toplumun tekelinde görmesi ihkakı hak değildir.

5- Kâinatı İncelemenin Değerliliği

Bilimin objesi olan evren, maddenin ve canlıların incelenmesinin değerli bir uğraş olduğunu gösterir. Eğer yapacağınız faaliyette sarf edeceğiniz emeğe ve vakte değmediğini düşünüyorsanız, bu uğraşı değerli bulmuyorsanız, ona başlamazsınız bile.

Bir sanatkârı sanatı üzerinden tanırız. Mesela; Mimar Sinan bugün hayatta değildir. Fakat Mimar Sinan'ın projesini çizip yaptırdığı birçok eser bugüne kadar gelmiştir. Mimar Sinan'ın sahip olduğu matematik ve mimarlık bilgisini eserleri sayesinde biliyor ve bunların emsalsiz olduğunu da anlıyoruz.

Yaptığımız analogi, olayları müşahhas hale getirmektir; Yüce Allah insanlara gönderdiği vahiyde kendisini eserleri üzerinden anlatır. Hz. Peygamber (sas) de *“Allah'ın Zatı değil yarattıkları üzerinden tefekkür ediniz, Zatını kavrayamazsınız.”*¹⁴ buyurur. Yüce Allah'ın yarattığı sayısız ve sınırsız nimetleri ve güzellikleri ile uğraşmak bunlardan yeni şeyler icat ederek insanlığın hizmetine sunmak güzel ve takdire değer bir uğraşıdır.

Kur'ân-ı Kerîm *“Allah gökleri ve yeri, gayesiz değil, hak ve hikmetle, gerçek bir gaye ile yarattı. Elbette bunda iman edecek kimseler için alınacak dersler vardır.”* (Ankebut, 29/44) buyurmaktadır. Âyette Allah'ın yarattığı eserlerin bir gayeye yönelik olduğu ve bunlar üzerinden tefekkür yaparak yaratanın kudretinin enginliğine dikkat çekmektedir.

¹⁴ Deylemî, Ebu Şüca' Şîrûye b. Şehredar b. Şîrûye, *Müsned*, Beyrut, 1986; II, 56; Heysemî, , Ebû'l-Hasen Nureddin Ali b, Ebi Bekr b, Süleyman, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, Riyad, 1992, I, 81.

6-Kâinata Nazarın Önemi

Evren hakkında bilgi elde etmede gözlem (nazar) önemlidir. Eğer masa başında sırf aklımızı çalıştırarak bilim yapmanın mümkün olduğu düşünülürse bilimsel başarıların en önemli destekçisi olan gözlem gereğince yapılmaz.

Yukarıda geçtiği üzere kevnî âyetlere nazar/gözlem aynı zaman Allah'ın üzerimizdeki hakkıdır.

Tekvini âyetlere nazar/gözlem Kur'ân'da emir (fenzur) kipiyle şöyle ifade edilmektedir:

“İşte bak, Allah'ın rahmetinin eserlerine! Ölmüş toprağa nasıl hayat veriyor!”

İşte bunları yapan kim ise, ölüleri de O diriltecektir. O, her şeye hakkıyla kadirdir.”
(Rûm, 30/50)

“Hele, insan, yiyeceklerinin kaynağına bir baksın: Biz yağmuru gökten şırıl şırıl döktük.

Sonra nebat bitsin diye, toprağı iyice sürdük,

Orada hububatlar, taneler, üzümler ve yoncalar, zeytinler ve hurmalar, ağaçları gür ve sık bahçeler, meyveler ve çayırlar bitirdik.” (Abese, 80/24-31)

“Hiç üzerlerindeki göğe bakmazlar mı?”

Bakıp da Bizim onu nasıl sağlamca bina ettiğimizi, onda en ufak bir çatlaklık, dengesizlik olmadığını düşünmezler mi?” (Kâf, 50/6) Gökyüzü ve dünyamızdan milyonlarca defa daha büyük gezegenler uzay boşluğunda düşmeden ve saniyede yüzlerce kilometre hızla dönmektedirler. Kur'ân bu âyetiyle gözlem yapmamızı istemektedir.

Masa başında düşünerek varlık hakkında gerekli tüm bilgilerin elde edilebileceğini zannetmenin yanında, bazı şahısların her meseleyi çözdüğünü düşünüp, bu şahısların görüşlerine başvurarak evrendeki fenomenler hakkında her şeyi öğrenebileceğini zannetme de gözlemsel bilimin dışındadır. Nitekim bilimsel yöntemin ayırdedici vasfı deney ve gözleme dayalı olmasıdır.

İbni Heysem de bu duruma dikkat çekmiştir: *“Gerçeği arayan kişi, eskilerin yazdıklarını araştırarak ve doğal eğilimini takip ederek onlara güvenen kişi değildir, tam aksine onlara kuşkuyla yaklaşan, onlardan topladığı bilgileri sorgulayan, türlü türlü kusur ve*

eksikliklerle dolu yapıya sahip insanların sözleri yerine argümanlara ve kanıtlara boyun eğen kişidir.”¹⁵

İslam Bilimleri Tarihçisi Fuat Sezgin Müslüman bilim insanlarının geçmişteki başarılarında “gözlem” ve “deney”in yerini inkâr etmek mümkün değildir. der.

Müslüman bilim adamları araştırmalarında ve bu çalışmalara motive olmalarında vahyin “bakmaz mısınız” (Rûm, 30/50; Abese, 80/24-31; Kâf, 50/6) “görmez misiniz” (İbrahim, 14/19; Hac, 22/18; Furkan, 25/45) “düşünmez misiniz” (Bakara, 2/219; Enâm, 6/50; Rum, 30/8) “akletmez misiniz” (Bakara, 2/44; Mu’minun, 23/80; Ankebut, 29/43) ”tedebbür etmez misiniz” (Sa’d, 38/29; gibi dikkat çekici teşvikleri yadsınamaz.

7-Kâinatı Anlamada Ölçünün Ehemmiyeti

Evreni anlamada matematik önemlidir. Eğer evreni anlamada matematikten faydalanmazsanız evrene gereğince nüfuz edemezsiniz ve geçmiş ile gelecek hakkında öngöründe bulunmanız mümkün olmaz.¹⁶

Kur’ân kâinatta yaratılan en küçükten en büyüğe kadar her nesnenin bir hesap ve ölçü ile yaratıldığını anlatır. Vahiy belirli bir hesap ve ölçü dışında hiçbir şeyin yaratılmadığını anlatırken okurlarının zihinlerini inşa eder. Mesela;

“Güneş ve ay bir hesap ile hareket ederler.” (Rahman, 55/5)

“Muhakkak ki Biz her şeyi bir kaderle, bir ölçü ile yarattık.” (Kamer, 54/49; Cin, 72/28)

“Biz gökten belirlediğimiz bir ölçüye göre su indirir ve onu yerde dinlendiririz. Ama dilersek onu yerden gidermeye de kadiriz.” (Mu’minun, 23/18)

Yapılan araştırmalarda yağmur kâinattaki yıldızlar içinde sadece dünyada mevcuttur. Allah’ın gökten bir ölçü/takdir/hesap ile indirdiği yağmur yeryüzünde membalarda süzülüp dinlenmekte sonra da değişik yollarla insanların istifadesine sunulmaktadır. Bu işleyişin ölçüsüz olduğunu düşünmek mümkün değildir.

Kuran’ın evrende matematiksel bir ölçü olduğuna işaret eden ayetleri, gözlemsel verilerin anlaşılmasında ve ifade edilmesinde bilim açısından çok merkezi bir yeri olan

¹⁵ A. I. Sabra “Ibn al-Haytham: Brief Life of an Arab Mathematician”, Harvard Magazine, Eylül-Ekim 2003, naklen, Taslaman, Doko, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, s. 72.

¹⁶ Taslaman, Doko, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, s. 19-20.

matematiğe önem vermeyi desteklemektedir. Kuran, dünyadaki pratik sonuçlarından bağımsız olarak bu ön kabulü desteklemektedir. Günümüzde ise matematiğin kullanımının teknoloji üretmede ve hayatı kolaylaştırmadaki pratik faydalarına tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar tanık olunduğu için “evreni anlamada matematik önemlidir” ön kabulünü zihninde bulundurmayan bilim insanı yok gibidir.¹⁷

Kimya biliminin kurucularından Câbir b. Hayyan bütün evrenin matematiksel oranlar esasına göre kurulduğunu, matematiksel oranlara dayanmayan herhangi bir şeyin bilimin konusu olamayacağını söyler. Allah’ın insana evrenin bütün sır perdelerini yırtma kabiliyetini verdiğini ve insanın taş, bitki hayvan hatta insan yaratabileceğini, bunun en azından teorik olarak mümkün olduğunu savunur, bununla Allah’ın beşere ne yüksek bir kabiliyet verdiği esastan hareket ediyordu.¹⁸

el-Birûnî çok uzun zaman süren çalışmaları sırasında yayınladığı etütlerinden sonra hacimli bir kitabıyla matematiksel coğrafyayı bir bilim dalı olarak kurdu. Modern astronomi ve coğrafya tarihi bu gerçeği henüz bilmiyor.¹⁹ el-Birûnî bunları sahip olduğu dini inancından bağımsız olarak yapmadı. Yaptığı bu ilmi çalışmaların temelinde vahyin teşvik ve tahrik edici gücünden ayrı düşünmek söz konusu değildir.

20. yüzyılın en sofistike ateisti olarak gösterilmiş olan Antony Flew, doğanın matematiğe uygun yapıda olmasını, ateizmi terk edip Allah’ın varlığına inanmaya başlamasının sebepleri arasında saymıştır.²⁰

Kindi'ye göre matematik ilimlerini bilmeyen kimse bir ömür boyu felsefe okursa da anlayamaz, sadece yazılanları tekrarlamış olur. Özellikle genel bir evren tasarımı veren astronomi felsefe gibi külli bilgiyi hedef aldığı için daha da önemlidir.²¹

Hüsamettin Arslan’ın dile getirdiği gibi “sayamıyorsanız, ölçemiyorsanız, hesaplayamıyorsanız bilim de yapamıyorsunuz demektir”

Allah’ın emsalsiz olarak yarattığı “tekvini âyetleri”, beşerin gücünü aşan “teşrii âyetlerle” beraber okumak ve anlamak vahyin bizden istediği temel hususlardan birisidir.

¹⁷ Taslaman, Doko, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, s. 82.

¹⁸ Sezgin, Fuat, *İslam Bilimler Tarihi Üzerine Konferanslar*, Timaş Yayınları, İst. 2012, s. 46.

¹⁹ Sezgin, *İslam Bilimler Tarihi Üzerine Konferanslar*, s.76-77.

²⁰ Antony Flew, *There Is A God: How the World's Most Notorious Atheist Changed His Mind*, Harper Collins, New York, 2007, s. 96-112; Naklen, Taslaman, Doko, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, s. 80-81.

²¹ Kaya, Mahmut, “Kindi”, *DİA*, XXVI, 44.

SONUÇ

Tekvini ayetlerin yönlendirmesi insanlara yeni ufuklar açar. Kur'ân-ı Kerîm'in bir nesneye işareti parmağın işareti gibidir. Parmakla bir şeye işaret edilirken parmağa değil parmağın işaret ettiği nesneye bakılır. Vahiyde yaratılan âyetlere indirilen âyetler üzerinden dikkat çekmektedir. Bunlardan yapılacak çıkarımları da araştırmacılara bırakmaktadır.

Fizik, kimya, astronomi, astrofizik, biyoloji kitaplarının vardığı sonuç ve içeriklerini Kur'ân'da aramak vahyin “bakmaz mısınız?” “akletmez misiniz?” ilkelerini ihlal edip ilgili “âyetleri” anlamsızlaştırmaktır.

Vahiy insana yaratılanlar üzerinden “gözlem yapmasını” talep etmesi kâinatın rasyonelliğini göstermektedir. Gözlem ihtisas sahiplerini deneye yönlendirerek yeni çözümlere ufuk açmalarını sağlayacaktır.

Geçmişe baktığımızda Müslüman bilim adamları yaptıkları araştırma ve keşifleri vahyin yaptığı işaret (âyet) lerden hareketle ortaya koydular.

Allah'ın yarattığı görsel/kevnî âyetleri incelemek ve bu âyetler hakkında incelemelerde bulunmak bizatihi Kur'ân-ı yüzünden okumak kadar değerli ve anlamlıdır. Çünkü ikisi de aynı yaratana aittir. Tenzili/teşriî âyetleri okuyup “anlamaktan” uzak durmak nasıl ki tasvip edilmiyorsa, tekvini âyetlerin yanından geçerken ilgisiz kalmak da kınanır. “... *Onların kalpleri vardır ama bu kalplerle idrâk etmezler, gözleri vardır onlarla görmezler, kulakları vardır onlarla işitmezler. Hasılı onlar hayvanlar gibi, hatta onlardan da şaşkındırlar. İşte asıl gafil olanlar onlardır.*” (A'raf, 7/179)

Teşriî âyetleri, Muhammed Gazzali'nin benzetisiyle “âyetleri Allah'tan bize gönderilmiş mektuplar/resail olarak görmemiz gerekir.

Tekvini âyetleri de incelemek Allah'ın kulların üzerindeki “hakkı” olarak telakki edilmelidir.

Bunları (teşriî-tekvini âyetleri) birbirinden ayırdığımızda teşriî âyetler sadece metin olarak okunarak anlam kaybına uğrar. Tekvini âyetler de sadece görsel malzeme olarak kalır.

Müslüman toplumların ilmi ve teknoloji alanlarındaki geri kalmalarının sebeplerinden birisi de tekvini âyetleri teşriî âyetler kadar gündemlerine almamalarıdır.

Kur'ân geçmiş kitaplara nazaran daha fazla “gözlem yapmaya” vurgu yaparak imanın duygu ile beraber rasyonel zemine oturmasını da ister.

Kur'ân şöyle der: “*İnsan, emek ve gayretinin neticesinden başka şey elde edemez. Bu gayretinin semeresi de ileride ortaya çıkacaktır. Emeğinin karşılığı kendisine tam tamına ödenecektir.*” (Necm, 53, 39-41)

Kur'ân asıl arayışın “emekle ve çalışmakla” elde edileceğini anlatır. “*Yeryüzünü size hizmete hazır, uysal bir binek gibi kılan da O’dur. Haydi, öyleyse siz de onun omuzları üstünde rahatça dolaşın...*” (Mülk, 67/15) “*Dünyayı gezin dolaşın da, Allah’ın yaratmaya nasıl başladığını anlamaya çalışın!...*”(Ankebut, 29/20) ibret alana ve anlayana ne mutlu!

KAYNAKÇA

Antony Flew, *There Is A God: How the World’s Most Notorious Atheist Changed His Mind*, Harper Collins, New York, 2007,

Debûsî, Ebu Zeyd Abdullah b. Muhammed, *Takvîmu’l-Edille fi’l-Usul*, Beyrut, 2001.

Deylemî, Ebu Şüca' Şîrûye b. Şehredar b. Şîrûye, *Müsned*, Beyrut, 1986.

Doko, Enes, bkz. Taslaman.

Göker, Lütfi, *Türk- İslam Astronomi Bilginleri ve Gökyüzü Bilgileri*, M.E.B. Yayınları, Ank. 1995.

Heysemî, , Ebü'l-Hasen Nureddin Ali b, Ebi Bekr b, Süleyman, *Mecmau’z-Zevâid ve Menbau’l-Fevâid*,.Riyad, 1992.

<http://www.haberler.com/ilk-defa-etrafında-dunya-benzeri-atmosfer-olan-bir-9469235-haberi/> :10.12.2018.

İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azim*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1985.

Kaya, Mahmut, “Kindî”, *DİA*, XXVI, 44.

Kutub, Seyyid, *Fi Zilali’l-Kur’ân*, Beyrut, 1980.

Maturidî Ebu’l-Mansur Muhammed b. Muhammed, *Te’vilâtu’l-Kur’ân*, Beyrut, 2004.

Mevdudî, Ebu'l-Ala, *Tefhimu’l-Kur’ân*, trc. Heyet, İnsan Yayınları, İstanbul 1991.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Sezgin, Fuat, *İslam Bilimler Tarihi Üzerine Konferanslar*, Timaş Yayınları, İst. 2012.

Tan, Zeki, “*Tarihin Tanıklığına Başvurmada Bir Prototip; Fuat Sezgin*” 3.Uluslararası Amed-i Hâni Sempozyumu, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, 5-6 Ekim 2019 Ağrı, Basılmamış tebliğ, s. 3-4.

Taslaman, Caner-Doko, Enes, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, İstanbul Yayınevi, İst. 2017.

Yavuz, Yusuf Şevki- Çetin Abdurrahman, “Âyet” *DİA*, IV, 242-244.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Chapter 4

Bölüm 4

THE TRUTH OF CREATION IN THE LIGHT OF OTHER SCIENCES

Questioning the evolutionist view

Questioning the deism view

Evaluation of curriculum textbooks in terms of the fact of creation

An overview of the truths of Creation in the press, media and documentaries

DİĞER BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ GERÇEĞİ

Evrimsel görüşün sorgulanması

Deizm görüşünün sorgulanması

Yaratılış açısından ders kitaplarının incelenmesi

Basın, medya ve belgesellerdeki yaratılış gerçeğinin değerlendirilmesi

SPORT IN THE AXIS OF CREATION YARATILIŞ EKSENİNDE SPOR

Assist. Prof. Dr. Ahmet DİNÇ

School of Physical Education and Sports, University of Iğdır, Iğdır, Turkey
ahmet.dinc@igdir.edu.tr

ABSTRACT

Sports is defined as all movements with specific rules and techniques aiming at human physical and mental development. Since the creation of mankind, sports have undergone various changes and developments. Despite these changes and developments, the World Health Organization (WHO) stated that health problems caused by insufficient physical activity are among the top 10 causes of death in the world. The question of how to avoid such immobile life led us to (address this issue). The aim of this study is to acknowledge the importance and necessity of doing sports by examining the axis of creation of sports and alter a public awareness. The World Health Organization has announced that at least 8,000 steps should be taken daily to protect the skeletal and muscular system. In a survey conducted by the European union, stressed the value of a minimum of two hours physical activity per week. The same study has also indicated that while about %35 of EU population is actively participating one or more forms of physical activities only %4.7 of Turkish population is actively participating in sports. In another study, it was concluded that sedentary life style significantly contributes to the obesity which increases the body fat and cortisol (stress) hormone, reduces endorphin (happiness) hormone secretion and weakens the immune system.

As a result, the Creator who created humans ordered various laws for us to be fit. This law of orders can be seen in the perfect movements of other planets which are in constant motion. Allah has revealed in Quran verses that people are responsible for working and striving throughout their lives. The Last Prophet. Muhammad. The Last Prophet. Muhammad (Pbuh) also recommended that children be taught horseback riding, arrow throwing and swimming to give them the habit of movement at a young age. When we look at the benefits of movement for human beings, the Qur'an, circumcision and modern science show that the sport we do is by the creation of human metabolism.

Keywords: Sport, action, health, creation, evolution.

ÖZET

Günümüzde spor belli kuralları ve teknikleri olan, fiziksel ve zihinsel gelişimi amaçlayan hareketlerin tümü olarak tanımlanmaktadır. İnsanoğlunun yaratılışından bu zamana kadar spor çeşitli değişim ve gelişmelere uğramıştır. Bu değişim ve gelişmelere rağmen Dünya Sağlık Örgütü (WHO), yetersiz fiziksel aktivite nedeniyle ortaya çıkan sağlık sorunlarının, Dünyadaki ölüm sebepleri arasında ilk 10'da yer aldığını belirtmiştir. Bu derece önem arz eden hareketsiz yaşamın nasıl önüne geçilebilir sorusu bizi bu çalışmaya yöneltmiştir. Amacımız sporun yaratılış ekseninde incelenerek spor yapmanın önemine ve gerekliliğine katkı sunmak ve bir farkındalık oluşturmaktır. Dünya Sağlık Örgütü iskelet ve kas sisteminin korunması için günlük en az 8.000 adım atılması gerektiğini açıklamıştır. Avrupa birliğine bağlı ülkelerde yapılan bir araştırmada, haftada iki saat ve üzeri spor yapanların oranı, ortalama yüzde 35 iken Türkiye'de bu ortalamanın yüzde 4.7'olduğu görülmüştür. Farklı bir araştırmada ise hareketsiz yaşamın vücuttaki yağ oranını ve kortizol (stres) hormonunu arttırdığı, endorfin (mutluluk) hormonu salgısını düşürdüğü ve bağışıklık sistemini zayıflattığı görülmüştür.

Sonuç olarak bizi yaratan Allah bizim için çeşitli fiziki kanunlar koymuştur. Bu bağlamda yaşadığımız dünya ve diğer gezegenler sürekli bir hareket halindedir. Allah (cc) insanların yaşamları boyunca, çalışıp çabalamakla sorumlu olduğunu, ayetlerle bildirmiştir. Son Peygamber Hz. Muhammed de (Sav) çocuklara küçük yaşta hareket alışkanlığı kazandırmak için ata binme, ok atma ve yüzme öğretilmesini tavsiye etmiştir. Hareket etmenin insan için yararına baktığımızda Kur'an, sünnet ve modern bilim gösteriyor ki yaptığımız spor insan metabolizmasının yaratılışı gereğidir.

Anahtar Kelimeler: Spor, hareket, sağlık, yaratılış, evrim.

1.GİRİŞ

Spor, insanoğlunun yaratılışı, yani canlılığın tek belirtisi olan hareketin var olmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. (Sunay, 2017) İlk insanlar hayatlarının devamı için zorunlu olarak hareket içerisinde bulunmuşlardır. Tekin (2014) “Sporun, ilk insanların avlanma, av olmama, kaçma-kovalama gibi hayatlarını sürdürebilmek için doğayla verdiği mücadelelerde sergilediği hareket ve kullandığı aletlere kadar dayandığı genel kabul gören bir düşüncedir” Yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda, ilk sporların saldırı ve savunma amaçlı olduğunu gösteren tarih öncesi kayaüstü resimleri de bulunmuştur (Resim 1 ve 2).

Resim 1: Kayaüstü avcılık figürleri (<http://www.aktuelarkeoloji.com.tr/tarih-oncesi-kayaustu-resimleri>).

Resim 2: Kayaüstü avcılık ve hayvan figürleri (<https://www.kunstnet.de/werk/179409-steinzeit>).

İlk insanlarda, avcılık faaliyetlerinde görülen hareket, insanoğlunun yaratılışından bu zamana kadar çeşitli değişim ve gelişmelere uğramıştır. Geçmişte, tüketme ve tükenmemek için vahşi hayvanlara karşı yapılan hareketler günümüzde eğlence ve yarışma amaçlı insanların birbirlerine karşı yaptığı hareketler halini almıştır (Resim 3 ve 4).

Resim 3: Güreş Sportu (Erdem, 2012).

Resim 4: Tekvando Sporu (Kılıç, 2016).

Bunun yanında Sanayi ve Teknolojideki gelişmeler hayatımızı kolaylaştırmakla beraber, tüketim kültürünü ve hareketsizliği artırmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), yetersiz fiziksel aktivite nedeniyle ortaya çıkan sağlık sorunlarının, Dünyadaki ölüm sebepleri arasında ilk 10'da yer aldığını belirtmiştir. Oysa hareketsiz bir yaşantıya karşı yaratıcımız Allah (cc) bizleri aşağıdaki ayetleriyle uyarmıştır.

İnşikâk Suresi 6. Ayet'te;

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمَلَأْتِيَةً

“Ey insanoğlu! Sen Rabbine kavuşuncaya kadar çalışıp çabalarsın, sonunda O'na kavuşacaksın.”

Necm süresi 39. Ayet'te;

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سَعَىٰ مَا إِلَّا لِلْإِنْسَانِ لَيْسَ وَأَنْ

“Ve doğrusu insana da kendi (emek ve) çabasından başkası yoktur.”

İsra süresi 13. Ayet'te;

سَمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مَنْشُورٌ یَلْفِیْهِ كِتَابًا الْقِیْمَةِ یَوْمَ لَهُ وَنُخْرُجُ عَنْقَبَهُ فِی طَائِرِهِ الزَّمَانِ اِنْسَانٍ وَكُلِّ

“Ve Biz, her bir insanın kaderini kendi çabasına bağlı kıldık.”

Allah (cc) insanların yaşamları boyunca, çalışıp çabalamakla sorumlu olduğunu ve bir hareket içinde olması gerektiğini bizlere ayetleriyle bildirmiştir.

Allah'ın elçisi Hz. Muhammed (sav) “Kuvvetli mü'minin zayıf mü'minden hayırlı olduğunu” (Müslim, İbn Mace) söylemiş ve bunun yollarından biri olarak da sporla uğraşmayı tavsiye etmiştir (Işık, 2013) hatta hareket alışkanlığının çocukluk yaşta kazandırılması için “Çocuklarınıza ok atmayı, yüzmeyi ve ata binmeyi öğretiniz” demiştir.

Konuyla ilgili diğer hadisi şerifleri ise şöyledir;

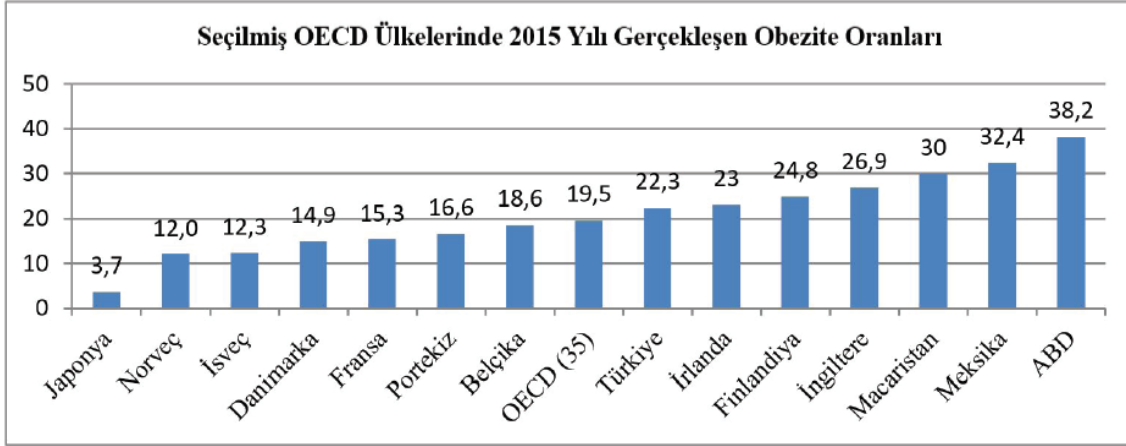
“İki hedef arasında koşan kimseye sevap vardır” (Heysemi).

“Şu üç şeyde armağan vardır. At yarışı, deve yarışı ve ok yarışı” (Ebu Dâvûd, 1981).

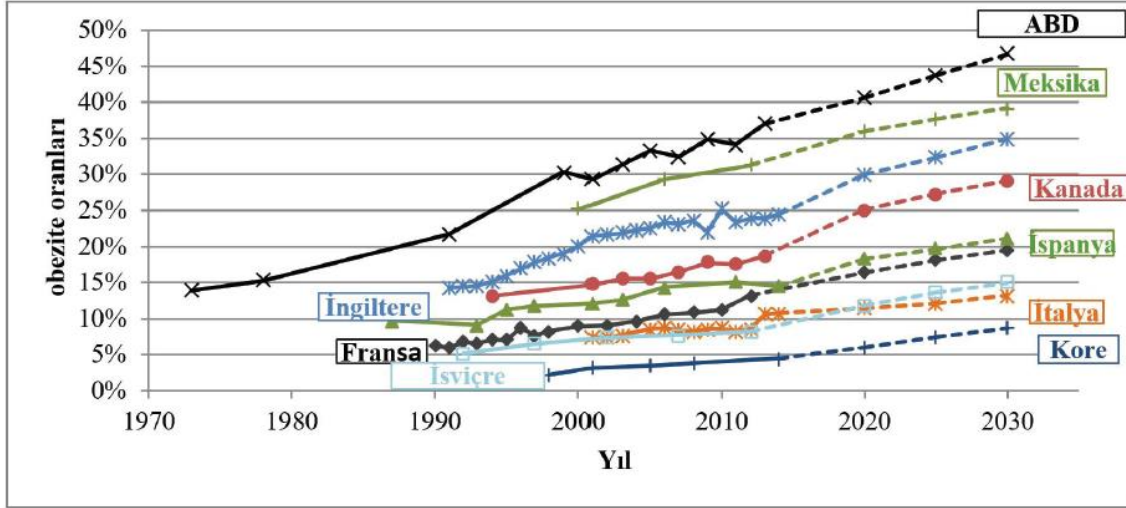
Hadislerde görüldüğü üzere, insanın çocukluk yaşlarından itibaren hareket faaliyeti içinde bulunması, insanın fiziki kondisyonunu korumasını, güçlü olmasını ve sağlıklı bir hayatın devamı için gerekli görülmektedir.

Yapılan bilimsel araştırmalarda fiziksel aktivitenin yaşam kalitesini artırdığı, aksi durumda ise hareketsiz yaşantının insanlarda obezite ve ruhsal sağlık sorunlarına neden olduğu görülmüştür. Obezite ile mücadele ve çocukların fiziki ve sosyal yönden gelişebilmeleri için fiziksel aktivite faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir (Muslu ve Gökçay, 2019).

Obezite yağ dokusunda fazla yağ birikimi durumu olarak tanımlanmakta ve Vücut Kitle İndeksi (BMI) ile ölçülmektedir (WHO,2000).2015 yılında OECD'e (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) üye ülkelerde yapılan araştırmaya göre (Şekil 1) obezite oranlarının 2015 yılında ortalama 19.5 olduğu, bu oranın önceki yıllara göre arttığı gözlenmektedir (Şekil 2).

Şekil 1 : OECD Ülkelerinde 2015 Yılı Gerçekleşen Obezite Oranları (<http://www.oecd.org/health/health-data>).

Şekil 2: Seçili Ülkelerde Yıllara Göre Gerçekleşen Obezite Oranları (<http://www.oecd.org/health/health-data>).

Dünyadaki obezite oranlarına baktığımızda bir artış söz konusudur. Obezitenin önüne geçebilmek için öncelikle beslenmeye dikkat edilmesi yapılan bilimsel araştırmalarla da kanıtlanmıştır. Allah (cc) bu konuda da bizi ayetiyle uyarmıştır.

A'râf Suresi 31. Ayet ;

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾

“Yiyin, için, fakat israf etmeyin, şüphesiz Allah israf edenleri sevmez.”

Beslenmenin yanında fiziksel aktivitenin düzenli olarak yapılması sağlık sorunları başta olmak üzere birçok hastalığı engelleyerek bireyin yaşam kalitesine ve konforuna ciddi katkı sağlar (Yaman ve ark. 2016).

2.SONUÇ VE ÖNERİLER

Literatüre bakıldığında Uçan ve Ark. (2018) yılında yapmış oldukları ‘Çocuklarda Sporun Fiziksel Uygunluk Üzerine Etkisinin İncelenmesi’ adlı çalışma da küçük yaşlarda çocukların bir spor branşına ve fiziksel aktiviteye yönlendirilmesinin çocukların fiziksel uygunluk gelişiminde önemli bir faktör olduğu, Muslu ve Gökçay (2019) yılında yapmış oldukları çalışma da Çocukların fiziksel ve sosyal yönünün gelişebilmesi için fiziksel aktiviteyi arttıracak faaliyetlere yönlendirilmesi desteklenmelidir sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu araştırmalar bizim çalışmamızda belirtmek istediğimiz sporun ve hareketin yaratılış gereği gerekli olduğu savımızla benzerlik göstermektedir. Bir başka araştırmada Saygılı ve ark (2015) yılında yapmış oldukları Düzenli Olarak Spor Yapan Ve Yapmayan Öğrencilerin Kişilik Özellikleri İle Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi adlı çalışmada spor yapma durumunun kişilik özelliklerini etkilediği, spor yapan bireylerde hızlı karar verme, düzenli çalışma, güçlü bir iradeye sahip olma gibi özelliklerini fiziksel aktivitede bulunarak geliştirebilecekleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Dünya sağlık örgütü (WHO), iskelet ve kas sisteminin korunması için günlük en az 8.000 adım atılmasını, haftada ise toplamda 150 dakika orta şiddetli, 75 dakikada şiddetli seviyede fiziksel aktivite yapılmasını önermiştir.

Sonuç olarak bizi yaratan Allah bizim için çeşitli fiziki kanunlar koymuştur. Bu bağlamda yaşadığımız dünya ve diğer gezegenler sürekli bir hareket halindedir. Allah (cc) insanların yaşamları boyunca, çalışıp çabalamakla sorumlu olduğunu, ayetlerle bildirmiştir. Son Peygamber Hz. Muhammed de (Sav) çocuklara küçük yaşta hareket alışkanlığı kazandırmak için ata binme, ok atma ve yüzme öğretilmesini tavsiye etmiştir.

Hareket etmenin insan için yararına baktığımızda Kur’an, sünnet ve modern bilim gösteriyor ki yaptığımız spor insan metabolizmasının yaratılış gereğidir.

Çalışmamız göz önüne alındığında aşağıdaki öneriler yapılmaktadır:

1. Düzenli olarak fiziksel aktivite yapmalıyız.
2. Beslenme kültürümüzü geliştirerek insan sağlığına zarar verecek besinlerden uzak durmalıyız ve az yemeliyiz.

3. KAYNAKLAR

1. Erdem, H., (2012), “Kırkpınar”, *Din ve Hayat Dergisi*, 17, 2012, sy:56
2. Ebu Davud (Süleyman b. Eş’as es-Sicistani). (1981). *Sünen*. İstanbul:
3. Erdem, A., (2012),”spor nedir/ne değildir”, *Din ve Hayat Dergisi*, 17, sy:18.
4. Işık, H., (2013).*İslam dini açısından spor ve hapkido*.
<http://www.altunbasspor.com/makaleler-mainmenu-47/23-teknik-bilgiler/99-lam-d-asindan-spor-ve-hapko.html>.
5. Kılıç, S.,(2014), Spor bilgi bankası, Doğan Kitap, ISBN:6050923407, İstanbul.sy: 232.
6. Kur'an Yolu Meali (2017), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, sy:1-600
7. Muslu, M., Gökçay, G. F. (2019),’Teknoloji Bağımlısı Çocuklarda Obeziteye Neden Olan Risk Faktörleri’, *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(2), sy:72-79.
8. OECD (2017), OECD Health Statistics, <http://www.oecd.org/health/health-data>.
9. Saygılı, G., Emrah, A. Eraslan, M., Hekim, M. (2015), Düzenli Olarak Spor Yapan Ve Yapmayan Öğrencilerin Kişilik Özellikleri İle Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(1), sy:161-170.
10. Sunay., H. (2017), Spor Bilimlerine Giriş, ISBN 6053445982, Gazi Kitabevi Ankara sy:31.
11. Tekin, A., & Tekin, G. (2014), Antik Yunan Dönemi: Spor Ve Antik Olimpiyat Oyunları, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl 7, Sayı XVIII, sy:121-140.
12. Uçan İ., Buzdağlı Y., Ağgön E., (2018), Çocuklarda sporun fiziksel uygunluk üzerine etkisinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 20(3), 123-133. sy:10.
13. World Health Organization. Global Recommendations on Physical Activity for Health. 2010.
14. Yaman, Ç., Sevil, Ü., Gürkan, A., Değer, V. B., Hergüner, G., Yücel, A. S., & Korkmaz, M. (2019). Fiziksel Aktivitenin Zihinsel Ve Bedensel Dinginlik Üzerine Etkisi: Bir Örnek Uygulama. *Www. Guvenplus. Com. Tr*, 35.
15. <http://www.aktuelarkeoloji.com.tr/tarih-oncesi-kayaustu-resimleri>.
16. <https://www.kunstnet.de/werk/179409-steinzeit>.

**ISLAMIC THINKERS IN CHARACTER AND VALUE EDUCATION IN
TERMS OF TEACHING ROLES
KARAKTER VE DEĞER EĞİTİMİNDE ÖĞRETMENLİK ROLLERİ AÇISINDAN
İSLAM DÜŞÜNÜRLERİ**

Assoc. Prof. Dr. Bayram ÖZER, Psychologist Ahmet Berat ÖZGEN
Ondokuz Mayıs University, Samsun, Turkey
E-mail: a.beratozgen@hotmail.com

ABSTRACT

It is a problem that individuals who make up society do not create living standards in line with the values they believe. Therefore, the integration of our beliefs with our lives will be possible with the arrangement and regulation of educational environments on this issue, and with the integration of character and value education with the values that are at the core of society. Studies on character and value education are generally based on universal moral laws and programs have been prepared for those universal moral laws. However, since the value accepted in each society is different, it is more important to think about the ideas of thinkers who have grown from their own lands, from their own culture and who have made serious studies on education in their culture so that the educational views of classical Islamic educators (Ibn Sina, Ghazali, Ibn Khaldun) are discussed in detail. In this respect, the ideas of Islamic thinkers were examined in terms of teaching roles in character and value education. In the method part of the study, the views of Ghazali, İbn-i Sina and İbn-i Haldun about education, and their opinions regarding character and value education were obtained by means of document analysis as one of the qualitative research types. The educational views of Al-Ghazali, Ibn Khaldun and Ibn Sina on character and value education in their own time periods are cited and presented from the sections of their books and writings. In addition, how the terms such as Human, Education, Teaching, Teacher, Learning, Reason and Knowledge, Value, Self, Moral, Character and Temperament are defined by those thinkers as well. When we examine the education programs of those thinkers, it can be seen that they taught the necessary amount of character and value education both in formal education and in the implicit program, they advocated the consolidation of learning and practice and implemented an education program in this direction. If it is desired to acquire character and value education as a belief system, it is necessary to organize and apply our education programs accordingly by taking role models of Classical Islamic Educators. If it is desired to raise generations with strong character, loyal to their values and morals, all the experiences of classical Islamic educators should be examined because their lives reinforced the idea that building an education system appropriate to these experiences will increase the success.

Keywords: Character education, Value education, Islamic thinkers

ÖZET

Toplumu oluşturan bireylerin inandığı değerler doğrultusunda yaşam standartlarını oluşturmaması problem teşkil etmektedir. Bu yüzden inançlarımız ile hayatımızın bütünleşmesi, eğitim ortamlarının bu konuda tanzimi ve tertibi, karakter ve değer eğitiminin toplumun özünde olan değerler ile bütünleşmesi ile mümkün olacaktır. Karakter ve değer eğitimi ile ilgili çalışmalar genellikle evrensel ahlâk yasaları üzerine tertip edilmiş, onlara yönelik programlar hazırlanmıştır. Ancak her toplumda kabul gören değer farklı olmasından dolayı, kendi topraklarından, kendi kültüründen yetiştirdiği ve eğitim üzerine ciddi çalışmalar yapmış olan düşünürlerin fikirlerinin baz alınmasının daha çok önem arz ettiği düşünülmektedir.

Klasik İslâm eğitimcilerinin(İbn-i Sina, Gazali, İbn-i Haldun) eğitim görüşleri ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Bu doğrultuda karakter ve değer eğitiminde öğretmenlik rolleri açısından İslâm düşünürlerinin fikirleri incelenmiştir. Çalışmanın yöntem kısmında Gazali, İbn-i Sina ve İbn-i Haldun'un eğitim hakkındaki görüşleri, karakter ve değer üzerine söyledikleri sözleri kaynak tarama yoluyla elde edilmiştir. Verilerin elde edilmesinde kullanılan yöntem nitel araştırma türlerinden birisi olan doküman analiz yöntemidir. Karakter ve değer eğitimi üzerine Gazali, İbn-i Haldun ve İbn-i Sina'nın kendi dönemleri hakkındaki eğitim görüşlerini, kendi yazdıkları kitaplar üzerinden yararlanılarak içerisinden kesitler sunulmuştur. Ayrıca insan, eğitim, öğretim, öğretmen, öğrenme, akıl ve bilgi, değer, nefis, ahlâk, karakter ve mizaç kelimelerinin araştırılan düşünürler tarafından nasıl tanımlandıkları ele alınmıştır. Kendi yetiştikleri eğitim sistemi, öğrencilerine uyguladıkları öğretim programlarını ele aldığımızda hem formel eğitim içerisinde hem de örtük program içerisinde öğrenciye karakter ve değer eğitimi gerekli miktarda öğretilerek, öğrenmenin uygulama ile pekişmesini savunmuş ve bu yönde bir öğretim programı uygulamışlardır. Karakter ve değer eğitimi inanç sistemi üzere kazandırılmak isteniyorsa klasik İslâm eğitimcilerini rol model alarak eğitim programlarımızı buna göre düzenleyip uygulamak gerekmektedir. Sağlam karaktere sahip, değerlerine sadık ve ahlâklı nesiller yetiştirmek isteniyorsa klasik İslâm eğitimcilerinin eğitim-öğretime dair tüm yaşantıları incelenerek, bu yaşantılara uygun bir eğitim sistemi inşa edilmesinin başarıyı artıracığı düşüncesini pekiştirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karakter eğitimi, Değer eğitimi, İslâm düşünürleri.

GİRİŞ

Günümüzde adlarından sıkça bahsettiğimiz iki kavram karakter ve değerdir. İnsanı insan yapan ve bir hayat felsefesi kazanmasına yardımcı olan karakteri, mahiyeti itibariyle kendine hastır ve bireyler arasında farklılık arz etmektedir. İnsanın karakter oluşumu bireysel bazda düşünüldüğünde hayattan beklentileri doğrultusunda, toplumsal bazda düşünüldüğünde ise toplumun ahlakı ve kabul gören değerleri üzerine şekillenmektedir. Bu oluşum çocukluk döneminde ebeveyn tarafından idealize edilen davranışlar yoluyla da yapılmaktadır. Bir bireyin karakter gelişimi ona hayatı boyunca doğru ile yanlış nasıl ayırt etmesi gerektiğini öğretmektedir. Değerler ise toplum içerisinde genel kabul görmüş ve oluşumu yüzyıllar boyunca devam edegelmiş ve nesilden nesile aktarılmış toplumsal kabul edilmişliklerdir. Yani değerler, içinde bulunulan toplumun bireylerinden bekledikleri davranış ve ahlak çıktılarıdır. Değerler toplumdaki topluma değişiklik gösterdiği gibi, zamanla da değişebilmektedir. Karakter ve değer kavramının eğitimi toplum içerisinde oluşmasıyla birlikte toplumun en önemli yapıtaşlarından birisi olan eğitim kurumlarının da bu oluşumda çok önemli bir paya sahip olduğunu görmekteyiz. İslami dönemi ele alacak olursak, medreseler ve diğer eğitim kurumları bireylerin karakter ve değer eğitimine alternatif önermelerde bulunmuşlardır. Karakterin eğitimi İslami düşünüşe göre öncelikle nefsin eğitiminden geçmesi ile dile getirilmiş, nefis terbiyesinde ise az yeme az uyuma az konuşma gibi uygulamalara gidilerek, öğrencide kemal

manada karakter sahibi bireyler yetiştirme amaçlanmıştır. İslami dönem eğitiminde sadece bu saydığımız önermelerle çocuk eğitimi yapılmamış, oturup kalkmasından yeme içmesine kadar insanın eğitilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Sonuç olarak ise tüm dünya tarafından kabul gören İslam eğitimcileri yetişmiş ve fikirlerinden faydalanılmıştır. Günümüz eğitim programlarımız da bireyin karakter ve değer eğitiminin önemine çokça vurgu yapmaktadır. Ancak bu eğitimin gereklerinin neler olduğu ve nasıl yapılması ile ilgili hala çok eksikler bulunmaktadır. Bu çalışma içerisinde Farabi, İbn-i Sina ve İbn-i Haldun'un eğitim görüşleri, karakter ve değer eğitimi içerisindeki öğreticilik rolleri üzerine ayrıntılı inceleme yapılarak günümüz eğitim programlarına alternatif bir karakter ve değer eğitimi önerisi sunulmak istenmektedir.

Problem Durumu:

İslam inanç sisteminde sevgi, saygı, hoşgörü, yardımlaşma, başkalarının hakkına riayet, sabır gibi değerler önemli bir yer tutmaktadır. Yüce Allah kutsal kitabında insanlara hangi günahla huzuruma gelirsiniz gelin ama kul hakkıyla gelmeyin buyurmaktadır. Dini değer ve referanslarımız Yüce Allah tarafından gerek kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de gerekse de Hz. Peygamber vasıtası ile güzel ahlakın, hayırlı bir evlat ve ferd olmanın gereklerini açıkça belirtmiştir. Buna karşın neredeyse tamamının Müslüman olduğu toplumumuzda ifade edilen değerlerden uzak bir tablo toplum hayatında gözlenmektedir. Toplum içerisinde değerlerine bağlılığı olmayan fertlerin ortaya çıkmasında eğitimin gereklerinin yerine getirilmemesinin ya da doğru bir eğitim-öğretim çalışmaları içerisinde bulunmadığımızın göstergesidir. Klasik İslami dönem toplum hayatını ve eğitim sistemini incelediğimizde ise şuan bizde olmasını istediğimiz değer kazanımları ile karakter ve değer eğitiminin düzenli ve sistematik bir şekilde gerek örgün eğitim içerisinde gerekse de toplum ahlaki yapısında rastlamaktayız. İnanç ile yaşayış arasındaki farkın kapanması insanlar ve toplum üzerinde değer kazanımı ve öğretimini kolaylaştırdığını göstermektedir. İnanç doğrultusunda bir toplumun eğitiminin, klasik İslami dönemde olduğu gibi değerlerine bağlı, sağlam karakterli fertler yetiştirileceğine inanılmaktadır.

Araştırmanın Önemi:

Toplumunu oluşturan bireylerin inandığı değerler doğrultusunda yaşam standartlarını oluşturmaması problem teşkil etmektedir. Bu yüzden inançlarımız ile hayatımızın bütünleşmesi, eğitim ortamlarının bu konuda tanzimi ve tertibi, karakter ve değer eğitiminin

toplumun özünde olan değerler ile bütünleşmesi ile mümkün olacaktır. Karakter ve değer eğitimi ile ilgili çalışmalar genellikle evrensel ahlak yasaları üzerine tertip edilmiş, onlara yönelik programlar hazırlanmıştır. Ancak her toplumda kabul gören değer farklı olmasından dolayı, kendi topraklarından, kendi kültüründen yetiştirdiği ve eğitim üzerine ciddi çalışmalar yapmış olan düşünürlerin fikirlerinin baz alınmasının daha çok önem arz ettiği düşünüldükçe Klasik İslam eğitimcilerinin eğitim görüşleri ayrıntılarıyla ele alınmıştır. İbn-i Sina'nın tıp ve çocuk eğitimi üzerine, Gazali'nin eğitim görüş ve tanımlamaları üzerine ayrıca İbn-i Haldun'u da sosyolojik pedagojisi çalışmaya dahil edilerek milli bir karakter ve değer eğitiminin kavramsal şeması oluşturulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Amacı:

Karakter ve Değer eğitiminde öğretmenlik rolleri açısından İslam düşünürlerinin fikirlerini incelemek.

Alt amaçlar:

- 1) Karakter ve değer eğitiminde öğretmenlerin rolleri açısından Gazali'nin fikirleri nelerdir?
- 2) Karakter ve değer eğitiminde öğretmenlerin rolleri açısından İbn-i Sina'nın fikirleri nelerdir?
- 3) Karakter ve değer eğitiminde öğretmenlerin rolleri açısından İbn-i Haldun fikirleri nelerdir?

1. Karakter ve Değer Kavramı

Bir değer olarak insanı ele alacak olursak insan; çok farklı duygular, latifeler ve kişisel özelliklerle donanmış kompleks yapıya sahip bir varlıktır. İnsanı anlamının yolu; dar dairede kendi aleminde geniş dairede ise toplum yapısında değerlendirmekle mümkündür. Kişilik özellikleri zamanla değişmezlik ilkesine tabi olurken, karakterin toplum ve çevre ile şekil aldığını söyleyebiliriz. İnsanın sosyal yönünde doğuştan getirdiği özelliklerin yanında toplum hayatından da edindiği ve hayatına entegre ettiği bazı duygular ve mizaçlar da bulunmaktadır. Bunların oluşmasında toplumun etkisi yadsınamayacak kadar çoktur. İnsanı insan yapan ve diğer insanlardan ayıran bir özelliği kendine has olan karakteridir. Karakter gelişiminin çocukluk döneminden hatta ve hatta bebeklik döneminden başladığını söyleyebiliriz. Bu bölümde karakter ve değer kavramları literatüre dayalı olarak incelenecektir.

Değer ise, bir toplum içerisinde nesilden nesile aktarılarak öğrenile gelen, ebeveynler tarafından da yapılması desteklenen tutumlardır. Değer kavramı ile ilgili topluma ve bireye göre farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Bu yönüyle kapsayıcı bir tanım yapmak zordur. Kuçuradi'ye

göre değer, kişilerin doğru bilme, doğru düşünme, doğru değerlendirme ve doğru eylem içinde olduğunu görebilmesine yardımcı olmaktadır (Aktaran Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 15).

Toplum yönüyle bakan Tural'a göre değerler, "Toplum içerisinde varlık düzen ve birliğin devamını sağlayan ve toplum tarafında onaylanan inanışlar bütünüdür (Aktaran Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 15). Bu tespitlerle, hem toplumsal hem de bireysel boyutları olduğu görülen "değer" kavramının, bireyin iç dünyasında huzurun, toplum hayatında da barışın anahtarı niteliğindedir. Ayrıca Fichter, değerlerin toplum içerisindeki işlevlerini belirlerken onların, toplum tarafından onaylanmayan davranışların engellenmesi, diğer yandan da kabul görmüş tutumların sosyal kaynaşma ve dayanışma aracı olduğunu belirtir (Aktaran Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 8).

Değer, benimsenen, toplum tarafından kabul gören, üstün tutulan, ulaşılmak ve gerçekleştirilmek istenen, iyi, doğru, güzel gibi anlamlar ifade etmektedir (Şişman,2007).Değerler, toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgular; toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için iyi olduğuna inanılan ölçütler, bilinç, duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılar ve bireyin bilincinde yer eden ve davranışı yönlendiren güdülerdir (Özgüven, 1994).

Tüm bu değer tanılamaları bize değerın sadece toplumsal kazanım bazlı değil, aynı zamanda da kişisel statü ve bilinç edinim yolu olduğunu göstermektedir. İçinde yaşanan bir toplumu ortak paydada buluşturan öğelerin en önemlilerinden birisinin toplumsal değerler olduğunu idrak etmekteyiz.

İnsanı anlamanın ve davranışları altında yatan sebeplerin elbette ki toplum değerleriyle sınırlandırılmayacağı aşikardır. İnsanı insan yapan birçok latife ve kişisel özellikleri de bunları destekler niteliktedir. İnsanın sahip olduğu ve anlaşılması gereken en önemli kavramlardan bir tanesi de elbette ki karakter kavramıdır. Karakter birçok araştırmacı ve düşünür tarafından araştırılmış ve tanımlanmıştır. Şimdi de karakter üzerine yapılan araştırmalarda nasıl tanımlandırıldığı ele alınacaktır.

Karakter; Toplumun ve yetiştirilme tarzının etkisi altında gelişmiş, sonradan öğrenilmiş tutumlardır, dolayısıyla zamanla değiştirilebilecek özellikleri içerir. Kişilik ise; genlerden gelen huyla, sonradan kazanılmış karakterin birleşiminden oluşur (Akiskal ve ark. 1983). Karakter ve kişiliğin oluşum sürecinde, kişilik ve karakter yapısını farklı ya da benzer kılan biyolojik

etkenler vardır. Ancak bu durumda asıl belirleyici olan, kişinin toplum içerisindeki değerler sisteminde eylem ve düşüncelerinde kendine has oluşturduğu değerlerin kendisi ve ilişkili olduğu insanların anlayış biçimiyle ilgilidir (Çağlar, 2002). Karakter ve değer yapılan çalışmalardan edinilen bilgiler doğrultusunda doğuştan getirilen bir şey olmadığını, toplum ve çevre tarafından kazandırıldığı görülmektedir.

2.Karakter ve Değer Eğitimi ile ilgili kavramlar

Karakter ve değer kavramlarının ne kadar önemli olduklarını ele aldıktan sonra elbette ki bunların eğitimlerinin de kimler tarafından ve nasıl yapıldıkları da önem arz etmektedir. Karakter ve değer eğitimi örgün ve formel yollarla kazanımı gerçekleştirilmeye çalışılsa da henüz tam olarak nasıl yapılacağı hakkında tam bir yol izlenmemektedir.

Karakter eğitimi, genel olarak öğrencilerin iyiyi bilmelerini, iyiyi arzulamalarını ve iyiyi yapmalarını sağlamak amacıyla yapılan kasıtlı uygulamalar olarak tanımlanmaktadır (Lickona, 1991). Karakter eğitimi, öğrencilerimizin nasıl davranması gerektiğini ve karar mekanizmasını nasıl kullanması gerektiğinin öğretilmesidir.

Okul çağı çocukların karakter ve ahlak gelişimlerinde kritik dönemidir. Okul, karakter eğitiminde çocuğun kültürel, toplumsal ve sosyal etkenlerin tümünü içinde bulundurur. Bu yüzden okul, çocuğun, yetenek ve kabiliyetini en iyi biçimde kullanarak karakter oluşumuna yardımcı olur (Başaran, 2005).

Ayrıca karakter eğitimi içerisinde bahsetmemiz gereken kavramlardan birisi de nefstir. Nefs sözlük anlamına göre ruh, akıl, can, insanın bedeni, ceset, kan, azamet, izzet, görüş, kötü göz, bir şeyin cevheri, hamiyet, işkence, ukûbet, arzu, murad, aşağı duygular anlamlarında kullanılır (Uludağ, 2001). Karakterin eğitimi İslami düşünüşe göre öncelikle nefsin eğitiminden geçmektedir.

Nefsi terbiye yollarından biri, Hakk'a yönelip dünyadan yüz çevirmiş ve nefsini temizlemiş Allah dostlarını, kendisine arkadaş edinmektir. Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun." meâlindeki âyette doğru insanları dost edinmemizi bize tavsiye etmekte, imanlarında ve ahitlerinde; niyet, söz, fiil, hatta her hususta Salih olanlarla bulunmayı telkin etmektedir. Mürid, bu kişilerle beraber

olduğu sürece onları örnek alır ve nefsinde var olan kötü huylardan uzaklaşarak nefsini güzelleştirir (Yazır,1934).

Nefis terbiyesi için tasavvufta düstür haline gelmiş olan “az yeme, az konuşma ve az uyuma” önemli bir eğitim tarzıdır. Bununla ilgili olarak mutasavvıfların önde gelen isimlerinden Hasan Kazzaz’dan şu söz nakledilir. “Şu tasavvuf işi üç şey üzerine kurulmuştur: Zaruret olmadıkça yememek, uykuya mağlup olmadan uyumamak ve mecburiyet olmadan konuşmamak.” Bu eğitim şekli tasavvuf yoluna girmiş olan her müridin metodu olmuştur. Açlığı, az uyumayı, az konuşmayı mücahedenin erkanından bir rükün sayan bu yolun ehli, yemeyi bir kenara bırakmış ve hikmetin menbalarını açlıkta bulmuşlardır (Köylü, Koç, 2016).

İslami dönemde eğitim anlayışı içerisinde müridler mürid karakter ve değer eğitimi genel tabirle kullanacak olursak nefis eğitimi ve terbiyesi üzerine bina etmişlerdir. Nefsin terbiye ve eğitiminin yollarından etkili olanının ise açlık ile terbiye olduğunu ifade etmişlerdir.

Değer eğitimi ise gençlerin değer oluşumuna yardımcı olmaya ve bireyin tatmin edici yaşam kurmasına hizmet eder (Kirschenbaum, 1995). Doğanay (2006), değer eğitiminin eğitim programları içerisinde yer aldığını ancak formel olarak nasıl öğretileceğinin açık bir şekilde belirtilmediğine vurgu yapıyor.

Ayrıca Değer eğitimi Aristoteles’in deyişiyle, kişilere “insanın işini” yapabilecek duruma gelmeleri için yardımcı olmak, insana özgü bütün etkinlikleri amaçlarına uygun gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine yardımcı olmaktır (Kuçuradi, 1995).

Karakter ve Değer eğitiminin yolu İslami düşünce içerisinde nefsin terbiye ve tezkiyesinden geçtiğini söyleyebiliriz. Gerek anadolu düşünürlerinin gerekse de batılı düşünürlerin karakter ve değer eğitimi üzerine önem verdikleri görülmektedir.

3.Karakter ve değer eğitimi arasındaki ilişki

Değer denildiği zaman akla sabit bir kavram tanımı gelmemektedir. Değer denilen kavram toplumu oluşturan yapıtaşları, gelenek ve görenekler, kabul gördüğü manalar bütünü gelmelidir. Bu nedenle karakter oluşumunun değer kazanımı paralelinde gerçekleştiğini yapılan araştırmalar da göstermektedir. Değerler ve değer eğitimi farklı adlandırmalarla ifade edilmektedir.

Değerler ve değer eğitimi; ahlaki eğitim, irade eğitimi, yurttaşlık eğitimi, karakter eğitimi gibi isimlerle öğretim programlarında bulunduğu gibi okul düzeni, kuralları, fiziksel çevresi,

okul yöneticileri ve öğretmenlerin mesajları ile örtük program (Yüksel, 2005) boyutunda da program çıktıları görülebilmektedir. Günümüzde değer eğitimi hem öğretim programları hem de örtük program kapsamına giren uygulamalar ile yapılmaktadır.

Karakteri inşa eden değerlerdir. İnsanların saygı duyup rağbet ettiği duygular genellikle aynıdır. İyi karakter aynı zamanda hangi değerlerin öğrenciye öğretilmesi gerektiğinin de cevabıdır. Alçakgönüllü, dürüst, kibar, sadık, sabırlı, sorumluluk sahibi ve içten kişiler diğer insanlar tarafından karakterli insan olarak nitelendirilmektedir (Kelley, 2003'ten akt., Akbaş, 2008).

Çocukların ahlaki değer kazanabilmeleri için velilerin de üzerine çokça vazife düşmektedir. Eğer veliler çocuğa okulu makam, mevki ve para kazanma aracı olarak gösterir ve buna uygun yetiştirirse elbette ki bu ahlak üzere yetişen çocuğun karakterini de bu istekler üzerine inşa etmiş olacaklardır. Okullarda karakter ve değer eğitimi çalışmalarının test çözme, sınava hazırlanma gibi parametrelerin önüne geçirilerek, okul ve toplum yapısında örnek öğrenci olarak değerlerine bağlı ve sağlam karakterli öğrencilerin yüceltilmesine ağırlık verilmelidir.

İslam inanç sisteminde karakter ve değer eğitimi açısından öğretmen rolleri

Günümüz eğitim sisteminde yüksek ahlak ve karaktere sahip, toplum değerlerine bağlı bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır. Bireylerin yetiştirilmesi ve eğitilmesi için en uygun ortam okullardır. Okullarda uygulanan öğretim programları da içinde bulunduğu zamanın ve toplumun ihtiyaçlarını karşılar nitelikte olmalıdır. Programların uygulayıcısı olarak öğretmenlere bu öğretme-öğrenme sürecinde büyük vazifeler düşmektedir. İslam inanç sistemi içerisinde yetişmiş öğretmenler, çocuğun karakter ve değer eğitiminin toplum ve okulun birlikte ve birbirini tamamlar nitelikte olmasıyla geliştiğini ifade etmişlerdir. Öğrencinin karakter oluşumunda nefis kavramına değinilmiş, nefsi terbiye ile iyi karakter ve ahlaka sahip bireylerin yetiştirilmesinin gerekliliği savunulmuştur. Bu görüşleri savunan birçok İslam alimi ve öğretmenleri vardır. Eğitim üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen birçok İslami düşünür vardır. Karakter ve değer eğitimi üzerine çalışmalarda bulunmuş, İslami eğitim üzerine yetişmiş ve yeni nesiller yetiştirmiş ve eğitim camiasında yer edinmiş örnekler arasında İbn-i Sina, Gazali ve İbn-i Haldun'u gösterebiliriz. Bu düşünürlerin de karakter ve değer eğitimi üzerine kendilerine has tanımlamaları ve öğretim stilleri olmuştur. Bu stillerin anlaşılması önem arz etmektedir.

Değer aktarımında öğretmenlerimizin payı oldukça fazladır. Örgün öğretim içerisinde kullanılan yöntemler öğrenciden istenilen değeri özümsemelerini kolaylaştıracaktır. (Halstead, 1996'dan akt. Yazıcı, 2006). Ayrıca değer öğretimi yapacak öğretmenin öncelikle bu değerleri kendi benimsemesi ve uygulaması şarttır. Öğretimde olması gereken başlıca değerleri şu şekilde sıralayabiliriz: dürüstlük, çalışkan olma, açıklık, adil olma, eşitlik, bilimsellik, fedakarlık, insana saygı gibi (Yılmaz, 2006).

Yapılan araştırmalar öğretmenlerin değerlerin öğretimindeki etkin rolünü önemle ortaya koymaktadır. Öğretmenlerin, okul ortamında ve dışında değerleri doğru yansıtan örnek model olmaları, ahlaki sınıf ortamları oluşturmaları, değişik stratejiler kullanarak formal olarak sınıf içinde, informal olarak da sınıf dışında değerlerin kazandırılmasına ilişkin çocuklara çeşitli uygulamalar yaptırılmaları gerektiği önemle vurgulanmaktadır. Doğal olarak değer eğitimi konusunda yeterli donanıma sahip öğretmenlerin yetiştirecekleri bireyler de demokratik yurttaşlık becerilerini kazanarak, içinde buldukları topluma gerekli katkıları sağlayacaklardır (Yıldırım, 2009).

Değer eğitiminin okul ortamında formel olarak yeteri kadar verilmiyor olması değerlerin verilmediği anlamına gelmemektedir. Öğrenciler örtük program ile de değer kazanımına sahip olabilmektedir. Ancak değer öğretiminin amaçlı bir şekilde okul kültürü içerisinde kazandırılıyor olması da sistematik eğitim verip sonuç almak için önem arz etmektedir (Doğanay, 2006).

Lickona(1992), Karakter eğitimi üzerine de çok çalışmalarda bulunmuş ve şu sonuçları çıkarsamıştır: “Demokratik bir toplum oluşturmak için öncelikle adil ve özgürlük kavramını anlayıp kazanmak gerekir. Bunun sonucu olarak da insan haklarına saygı, toplumda huzurun tesisi temin olur.” (akt: Akbaş, 2008; 9-27).

Karakter eğitiminin etkili olabilmesi için Rusnak (1998: 4-6) bazı ilkeler belirlemiştir. Göz önünde bulundurulması gereken ilkeler sırasıyla şöyledir:

1. Karakter eğitimi, örgün program içerisinde bir ders konusu değildir. Aksine tüm derslerin içerisindeki konularda bulunması gerekmektedir. Karakter eğitimine okulda öğrenciler için

düşünülen tüm öğretim ortamlarında yer verilmelidir. Yani karakter eğitimi sadece bağımsız bir ders gibi vermekten ziyade diğer dersler içerisinde de dahil edilerek çalışılmalıdır.

2. Karakter eğitimi sadece öğrenciye biliş düzeyinde verilmemeli, öğrencinin eylemleri içerisinde kullanımına fırsat sunulmalıdır. Kısaca karakter eğitimi bir eylem eğitimi olarak kabul edilmeli ve bu kabulü yansıtacak faaliyetleri içerecek tarzda uygulanmalıdır. Okulda öğrenciye fırsatlar sunularak öğrencinin bilişsel düzeyde öğrenimini uygulayıp özümseyebileceği ortamlar oluşturmanın önemi ortaya çıkmaktadır.
3. Okul ortamında personellerin tavır ve tutumları öğrenciye pozitif rol model olmasıyla öğrencinin karakter inşasına katkıda bulunacaktır. Okul kültürü karakter gelişimi üzerine dizayn edilmelidir.
4. Okul, misyonunu belirlerken karakter eğitimi uygulamalarını göz ardı etmeden eğitim politikası içerisinde almalıdır.
5. Karakter eğitiminin etkililiği, öğretmenlerin merkezi bir programa bağlı kalmadan öğretim yaparak gerçekleşir. Bu doğrultuda bir eğitim programı uygulamak gerekir.
6. Çocuğun karakter gelişiminde okul ve toplum ortak paydadır. Bu yüzden toplum içerisinde öğrencinin karakter eğitimi etkileyebilecek değişkenleri de göz ardı etmemek gerekir. Karakter eğitimi öğrenci-okul personeli ve toplumun bütününe kapsayıcı olmalıdır.

Rusnak'ın karakter eğitimi destekler nitelikte Doğanay(2006) da Eğitim programlarında değerlerin nasıl kazandırılacağına açık ve net olarak belirtilmemiş olmasını, okulda değer eğitiminin gerçekleşmediği anlamına gelmemelidir der. Aslında öğretmenlerin sınıfta ve okulda oluşturdukları kültür neye önem verip vermedikleri, neyi iyi ya da kötü olarak algıladıkları öğrenciler için örtük olarak değer eğitimi oluşturmaktadır. Ancak, bu eğitimin formel eğitimin bir parçası olarak, planlı öğrenme yaşantılarıyla kazandırılması da gerekmektedir der.

Karakter ve değer eğitiminde öğretmenin formel ve informal yollarla öğrenciye kazandırdığı kavramları toplum da destekler nitelikte olursa istenilen sonuca ulaşılabılır. İslami inanç sisteminde medreselerde öğrencilere öğretilenler toplum tarafından da desteklenmekteydi. Tarih boyunca hala isimleri unutulmayan İslami düşünürlerin başarısının da önemli bir payı buradan gelmektedir.

1.1. İslam inanç sisteminde karakter ve değer eğitimi açısından İslam düşünürlerinin rolleri

İslami eğitim anlayışı, inanç ve itikadı kuvvetli bireyler yetiştirmeyi amaçlar. İnsanın fitratını en iyi bilen kendisini yaratan yaratıcının olduğunu ve terbiye yolunun da onun emir ve yasakları üzerinden kazanabileceği fikri ağırlık kazanır. Oluşturulacak eğitim programlarının insan fitratına aykırı olmamasının gerektiği vurgulanır. İslam eğitimcileri de İslami inanç sistemine uygun değerlerine bağlı bireyler yetiştirmek amacıyla İslami düzen ve düsturlarını temele alan ve insan tabiatını göz ardı etmeyen eğitim sistemi hazırlamışlardır. İslami eğitim üzerine 3 kelimenin temel oluşturduğu dile getirilmiştir.

“Eğitim” için, Arapça üç kelime, İslam eğitiminin analizi için yararlı bir başlangıç noktası sunar. *Terbiye*, Arapça *rabâ* (büyümek, artmak) kökünden gelmekte olup, bireysel potansiyelin gelişmesine ve çocuğu olgunluk ya da erişkinlik haline yetiştirme ve yönlendirme sürecine işaret eder. *Te'dib*, *edube* (arınmak, disiplin edilmek, kültürlenmek) kökünden gelmekte olup, cemiyet ya da genel olarak toplum içinde bireyin karakter gelişimi ve ahlaki ve sosyal davranışı için sağlam bir temel öğrenme sürecine işaret eder. *Te'dib*, adalet gibi en temel sosyal prensipleri anlayıp kabul etmeyi kapsar. Üçüncü terim, *ta'lim*, *'alime* (bilmek, bildirmek, idrak etmek, keşfetmek) kökünden gelmekte olup, genellikle eğitim, öğretim ya da diğer öğretim şekilleriyle bilgiyi elde etmeye ve nakletmeye işaret eder. Bu üç terimin farklı vurguları, (i) bireysel gelişime yardım etmesi, (ii) toplumu ve toplumun sosyal ve ahlaki kurallarının anlaşılmasını kolaylaştırması ve (iii) bilgiyi aktarması gibi açılardan Müslüman eğitimi için mümkün bir analiz sunar, fakat tabii ki böyle bir analiz, kesinlikle İslam düşüncesine mahsustur. İslam eğitim bakış açısını farklı kılan husus, Müslüman yaşamının hiçbir yönünün dinle ilişkisiz kalamayacağı prensibinin, bu üç boyuta uygulanmasıdır (Halstead, J.M;Çeviren: Çinemre,2004).

Terbiye, çocuğun eğitim öğretim programlarına hazırbulunuşluğunu ifade etmektedir. Yani öğrencinin öğrenme-öğretme yaşantılarına başlamadan önce istek, motivasyon gibi durumlarının pekiştirildiği evre olarak kabul edilir. *Te'dip* ise edeplenmeyi, temizlenmeyi ve ahlaki yönden gelişimi ifade etmektedir. Öğrencinin toplum içerisinde kültürlenmesi, toplumda bir yer ve statü kazandığı evreyi ifade etmektedir. *Ta'lim* ise bilgiyi kazanmak ve nakletmeyi ifade eder.

İnsanın doğum öncesi hayat aşamasından, ölümden sonraki hayatına kadar bütün serüvenini hassas bir ölçüyle düzenlemesi, Gazali’de eğitim düşüncesinin temel noktasını oluşturur. Bu açıdan Gazali, bütün sisteminde İslam dininin bir yaşayıcısı, bu dinin bütün değerler sisteminin benimseyicisi ve bu sayede bu dinle beraber evrensel değerler taşıyan ideal ‘iyi insan’ı yetiştirmeyi hedefler (Oruç, 2009). Ve bu doğrultuda da kendine has eğitim-öğretim yaşantıları oluşturur.

Gazali, bir eğitimcinin çeşitli özelliklere ve yeterliliklere sahip olması gerektiğini vurgulamıştır, bunlar şu şekilde verilebilir (Oruç, 2009; Küken, 2001):

Gazali’ye göre eğitimci;

1. Öğretmen ışık saçan bir kandil gibi kendinde olanı çevresine en güzel şekilde aktarabilmelidir.
2. Nasıl kendi çocuklarına ihtimam gösteriyorsa öğrencisine de aynı ihtimamı göstermeli, hiçbiri arasında ayırım yapmadan sevgi ve şefkat beslemelidir.
3. Hz. Peygamber’in en iyi ahlak üzere olduğunu bilerek, kendi davranışlarını da onun davranışları üzerine inşa etmelidir.
4. Eğitimin asıl maksadından uzaklaşmayarak, ilmi ile amel etmenin önemini öğrencilerine anlatmalıdır.
5. Talebesine gereken bütün öğütleri en ince ayrıntılarına kadar vermelidir.
6. Disiplini sağlama konusunda, mümkün olan en hafif cezaları uygulamalıdır. Yani öğrencinin kaldırabileceğinden fazla ceza vermemelidir.
7. Öğrenciye görelilik ilkesini unutmadan bilgiyi onun seviyesine uygun bir şekilde aktarmalıdır.
8. Öğrencisinde görmüş olduğu kötülükleri gidermelidir.
9. Ders içerisinde öğrencinin soru sormasına olanak vermeli, dikkatle dinlemeli ve uygun cevaplar ile mukabele etmelidir.
10. Öğrencinin anlayış seviyesine göre hitap etmelidir. Aklının kavrayamayacağı şeyler öğrencide tepki uyandıracığını bilmelidir.
11. Öğrencinin kendi fikrinden daha kuvvetli önermeler getirmesi durumunda erdemli davranarak hatasını kabul etmelidir.
12. Bilgilerin öğrenim sırasını öğrencilerine anlatmalı, en ehemmiyetli olandan başlayarak daha az ehemmiyetli olana doğru öğretim yapmalıdır.

13. Belirli bir ilim dalında uzmanlaşan öğretmene yakışan diğer ilimleri yermemektir.
14. Sürekli kendi gelişimi için yeni bilgilerin peşine düşmelidir.
15. Her türlü gösterişten sakınmalıdır.
16. Kal diliyle söylediklerini hal dili yalanlamamalıdır.
17. Şüpheli olan her şeyden uzak durmalıdır(Küken, 2001).

Özetleyecek olursak, Karakter ve Değer eğitimi için İslam düşünürlerinin temellendirdiği Terbiye, Te'dip ve Talim kavramları İslami eğitimin temellerinin oluşumuna yardımcı olmuştur.

1.2. İslam inanç sisteminde karakter ve değer eğitimi açısından İslam düşünürlerinin öğreticilik rolleri

Öğretmenlik mesleği her dönemde topluma öncü ve yönlendirici görevini üstlenmiştir. Toplumun gelişimi, bilgi üretimi ve bilginin yeni nesillere aktarımını da düzenleyen yine öğretmenlerdir. İslami dönemde de bu rolü üstlenen kitle alimler olmuştur. İslam eğitim tarihi öğretmenlik mesleğini farklı adlarla adlandırmışlardır. Esas itibarıyla öğretmenlik yapanlar için kullanılan mu'allim, müeddib, müderris; öğretmenlik yaptığı özel ihtisas alanına göre fakih, kıssacı, şeyh, müktib, kurrâ, unvan ve taltif amacıyla kullanılan, üstad, âlim, molla, hoca, öğretmene yardımcı olanlar için kullanılan kalfa (halife), Mu'îd (asistan), müfidl isimleri kullanılmıştır (Işıkdoğan, 2014).

Kaynaklar öğretim için bir müderrisin olması gerekliliğinden bahseder. Yoksa ilmin ve kültürün var olamayacağı ifade edilir (İbn-i Sahnun; Akt, Işıkdoğan, 2014). İbn-i Haldun'a göre öğretim usullerinin çeşitliliğinin sebebi o ilmi öğretime bağlı olduğunu ifade etmiş ve öğreticinin gerekliliğini dile getirmiştir. O ilimle amel kişinin ilmin ta'lim ve tedrisinde kendine has öğretim çeşidini kullanmasını mecburi kılar. (İbn Haldun; Akt, Işıkdoğan, 2014).

İbn-i Sina da eğitimcinin her şeyden önce kendisi tanınması gerektiğini, eğitimin ise uzmanlık bir iş olduğunu ifade etmektedir. Kendini tanımanın yolu ise akıl ile nefis arasındaki iletişimin iyi bilinmesiyle mümkün olduğunu dile getirir. Buna göre insan nefsinin ve onun istek ve zaafalarını bilmeli, tanımalı, bu isteklere akıl ile yön vermelidir.

İbn-i Sina'ya göre eğitimci öğrencilere rol model olduğundan dolayı öncelikle kendi davranışlarını eğitmesinin gerekliliğinden bahseder. Bunun için de şahsiyetini iyi tanımalı, terbiye etmeli ve geliştirmelidir (İbni Sina; Akt, Işıkdoğan, 2014).

Gazali İhya'sında öğretmenler ve sorumluluklarına ilişkin bir takım tespitlerde bulunmuştur. Ona göre, bir öğretmen, öğrendiklerini öğretmeye başladığı zaman büyük bir vazifeyi yüklenmiş olur. Bu büyük vazife onun şerefidir. O halde öğretmen vazifesinin adabını ve icaplarını iyi bilmelidir ki bu şerefi korumayı başarabilsin. Öğretmenin tutum ve görevlerini; öğrenciye şefkatli olması ve evladı gibi yakın görmesi, onları verdiği bilgiyle ahirette ateşten kurtarması, öğretimini dünya ile sınırlı tutmaması, ders verirken ve eğitirken Hz. Peygamberi esas alması olarak saymaktadır.

Öğretmenin görevlerinden birisi de talebenin anlayışını iyi tespit etmek ve kaldıracabileceği kadar ders vermektir. Gazali'ye göre öğretmen talebenin aklının ermeyeceği veya kalbine usanç getiren yahut aklını çok zorlayan konuları, derste tekrar edip durmamalıdır. Öğretmen sanatında Hz. Peygamberin tavsiye ve davranışlarını esas almalıdır (Gazali; Aktaran, Işıkdoğan 2014).

“Öğretmen faaliyet alanını iyi belirleyebilmeli, hedefini iyi tayin etmeli, daha sonra da başarı için köklü tedbirler almalıdır. İbn-i Sina'nın ifade ettiği bu özellikler gerçekten de eğitim açısından önemlidir. Yukarıda toplum içinde yaşayan her bireyde bulunması gereken şartlarla birlikte eğitimcide özellikle bulunması gereken basiret ve uzmanlık gibi şartlar da mevcuttur. İnsanlara ahlaki davranış kazandırma gerçekten de uzmanlık ve basiret gerektiren bir iştir. Bu konudaki tecrübesizlik veya öngörüsüzlük ileriye dönük birtakım sıkıntılara sebep olabilir. Ölçsüz hoşgörü veya aşırı tepki çocukta ters tepkiye sebep olabilir (Işıkdoğan, 2014).”

Gerek İbn-i Haldun gerekse de İbn-i Sina'ya göre eğitimde öğrenci merkezli olmanın, onların seviyesine uygun verilmek istenen bilginin sunulmasının başarı için gerekliliğini ifade ederler. Öğretilen bilginin öğrenciyi sadece dünya hayatına değil, ahiret hayatına da hazırlaması gerektiğini ifade etmişlerdir. İslam eğitim anlayışını anlamanın yolu da İslam eğitimcilerini anlamaktan geçtiği bilinmektedir. Bir sonraki bölümde İbn-i Sina, Gazali ve İbn-i Haldun'un eğitim görüşü ve fikirleri hakkında derinlemesine incelemesi yapılacak, belirli kavramlar

hakkında kullandıkları ifadeler alıntılama yapılarak kaliteli bir eğitim için öğretmenin rolleri hakkında tespitlerde bulunulacaktır.

4.2.1. İbn-i Sina

Kendisine bir yer tutmaktadır. İbn-i Sînâ, anne ve babasının eğitim seviyesinin yüksek olması hasebiyle onların özel ilgisi ile farklı ilimler üzerine eğitim almıştır. Evlerinde sürekli olarak ilmi çalışmalar yapılmaktaydı (Tekin,2015). İbn - i Sina eğitimi insanın yetenek ve kabiliyetlerinin ortaya çıkarılması olarak ifade eder.

İbn-i Sina'nın Türk ve dünya eğitim tarihinde önemli bir yer tutması başlıca şu nedenlerden ileri gelmektedir:

1. Tıp bilimine katkıları ve tıp öğretiminin konularını tespit etmesi nedeniyle,
2. Ahlâk ve fazilet eğitimine ilişkin görüşleri nedeniyle,
3. Hükümdarın siyasal eğitimine ilişkin görüşleri nedeniyle,
4. Bilime verdiği büyük önem nedeniyle,
5. Beden eğitimi konusundaki görüşleri nedeniyle,
6. Çocuğun bakımı, sağlığı, eğitim ve öğretimi ile ilgili görüşleri nedeniyle.

Aşağıda, bu görüşleri inceleyelim:

İbn-i Sina, ahlâkî davranış ve faziletlerin insanlarca benimsenmesi yolunda düşünce üretmiş, çaba harcamıştır. Ona göre insanlar fazilete bir değer vermiyorlar, karanlıklar içinde yuvarlanıp gidiyorlar. Ahlak ve faziletin kıymetini şu sözlerle ifade etmektedir: “Zavallı insanlar” ... Belki de zenginlik ve şöhrete de kavuşmuşlar ... Fakat ahlâk ve fazilete dayanmayan bir hayatın ne kıymeti vardır demektedir.

İbn-i Sina'ya göre başlıca fazilet ve ahlâk esasları şunlardır: iffet, şecaat, hikmet, adalet, cömertlik, kanaat, sabır kerem, yumuşaklık, yılmamazlık, sadakat, vefa, utanma, sır saklama, sözünde durma, tevazu... O, akılcı ve çok açık bir ahlâk felsefesine sahiptir. Onun bu alandaki görüşlerine aklî tasavvuf da denilmektedir. O ahlâkî davranışlara ve faziletlere erişmek için bazı ilkeler tespit etmiştir:

- Nefsin isteklerine kesinlikle uymamak

- Gazap, şehvet, tamah, hırs, korku gibi duyguları ortaya çıkarabilecek hareketleri engellemek
- Yalandan kesinlikle uzak durmak
- İnsanlara iyilik yapmak, iyileri sevmek, kötülere doğrultmak ve onları fena işlerden men etmek
- Sık sık ölümü düşünmek ve böylece kötülüğün kalbe yerleşip kalmasına mani olmak
- İnsanlarla onların âdet ve kurallarına göre geçirmek, fakat kendi sınırlarını söylememek, kaba davranışlar göstermemek, ölçüyü kaçırmamak
- İhtiyaç içinde bulunanlara malından cömertçe vermek
- Başkalarının sırrını saklamak, herkese ve dostlarına iyilik yapmak
- Sözünde, durmak ve vaat ettiği şeyi yapmak
- Kendi tabiatına uygun düşmese de çok defa halka uyum göstermek
- Dinî emirlere uymak, ibadetlerini yapmak (Akyüz, 2013).

İbn-i Sina değerler ve değerlerin kaynağı hakkında; kainatın yaratılışında kötülük olmadığını, iyiliklerle dolu olduğunu ifade etmiş, kötülüklerin iyilik derecelerini anlamak için yaratıldığını söyler. İnsanın nefisini gemlemesi ve gereğinden fazlasını kendine bahşetmemesini fazilete giden yol olarak görmektedir. Ayrıca ahlak gelişimi için iyi huy ve iyi davranışların yüceltilmesi ile gerçekleşeceğini söyler (Köylü ve Koç, 2016).

İbn-i Sina bilime ve bilim öğrenilmesine de büyük önem vermiştir. Bir yazısında der ki:“Nefsini bilimlerle süslemeye ve düzeltmeye çalış. Bilimden başka her şeyi bırak. Bilimde her şey vardır. İnsanın ruhu kandil ve bilim onun aydınlığıdır. İlahî hikmet de kandildeki yağ gibidir. Bu yanar ve ışık saçarsa sana diri denilir; yanmaz ve karanlık kalırsa sen ölü sayılırsın”. 0, bilim öğrenmeyi, bu dünyada olduğu kadar, ölümden sonraki hayatta da mutlu olmak için gerekli görür. Ona göre bilim insanın kendini mükemmelleştirmesi ve Allah'ı bulması için gereklidir ve ölümden sonra ancak “aklî ve ilmî lezzetleri” tatmak söz konusudur. Bu lezzetleri ancak bilimle uğraşmış ve ahlakî bir hayat sürmüş kimseler tadacaktır: “ilmi yüksek ve ahlâkı düzgün ve temiz olan insanların mutluluğu tamam olur. İlmi çok, fakat ahlâkı çirkin olan ölümden sonra hemen mutlu olamaz, bir müddet azap çeker fakat bir müddet sonra ilmi

sayesinde elemlerden kurtularak mutlu olur. Bu nedenle, mutlak mutluluğa layık olmak yani cennete girmek için bilim ve ahlâk sahibi olmak şarttır (Akyüz,2013).

4.2.1.1. İbn-i Sina'ya Göre Çocuğun Eğitimi ve Öğretimi

Doğan çocuğa babası iyi bir ad koymalı, çocuk süttten kesilir kesilmez, “kötü huylar edinmeden” eğitimine başlanmalıdır. Çocuğun ilk eğitimi ahlâk eğitimidir. Bu, çocuğu kötü iş ve arkadaşlardan uzaklaştırıp iyi arkadaşlarla oynamasını sağlamak, onu iyi davranışlara teşvik ile olur. Çocuğa fazla baskı yapmamalı, onun hatalarını uygun biçimde düzeltmeli, gerekirse azarlamalıdır; dayak en son çaredir. Onun yanlışlarını düzeltmede araçlar ve öğütçülerden yararlanmalıdır. Çocuk suç işlerse cezalandırmakta acele edilmemelidir. Çocuğa yapılacak baskılar onun kızgın, hüzünlü, korkak, tembel ya da her şeye kayıtsız bir kişilik kazanmasına sebep olur.

Çocuk 6 yaşına gelince okula gönderilmeli, 14 yaşına kadar okutulmalıdır. Öğretmen dindar, dürüst, bilgili, insafli, temiz, kibar olmalı, çocuk eğitimi ve öğretimini bilmeli, çocukların yeteneklerini tanımalı, onlarla ilgilenmeli, onları yalnız bırakmamalıdır. Öğretmen çocuğa karşı ne onun küstahlık yapabileceği kadar yumuşak, ne de korkup soru sormayacağı kadar sert davranmalıdır. Bu dönemde çocuk iyi aile çocuklarıyla tanıştırılmalıdır. Çocuklar böylece birbirlerinin iyi huylarını görür ve kendileri de daha iyi olmaya çalışırlar; ayrıca aralarındaki doğal rekabet nedeniyle daha başarılı öğrenim yaparlar. Bu nedendir ki İbn-i Sina zengin ve eşraf çocuklarının bireysel olarak özel ders alarak yetişmelerini uygun bulmaz. Çünkü çocuk tek başına öğretmenle karşı karşıya kalmaktan sıkılacağı gibi çocuklar kendilerinin rahat ve teklifsiz çevrelerinde birbirlerinden çok şey öğrenirler. Çocuklar beraber olunca birbirlerine ve haklarına saygı göstermeyi de öğrenirler (Akyüz, 2013).

İbn-i Sina'ya göre okulun programı şöyledir: Kurban, Şeriat, Dil, Ahlâkî şiirler, Beden eğitimi, Sanat ve Meslek öğretimi. Şeriat dersinde İslâm'ın temel ilkeleri, bilimin yararları ve üstünlüğü, cahilliğin kötülüğü örneklerle işlenecektir. Dil, edebiyat öğretimi anlamındadır. Beden eğitimi dersinde çocuklara yaptırılacak hareketler şunlardır: yürüyüş, yüksek atlama, top oynama, ip atlama, koşma, güreş, ata binme, kılıç oyunu. Öğretmen çocuğun yetenek ve zevkini, ilgisini araştırıp tespit edecek ve bunlara uygun bir sanat ve mesleği ona öğretecektir. Genç öğrendiği meslekten hayatını kazanmaya başlayınca babası onu iyi bir eşle evlendirip artık evinden ayırmalıdır.

İbn-i Sina eğitim ve öğretimin altı türünden söz eder :

Zihnî öğretim: Öğretmen, genel bir konuyu nedenleriyle örnekler vererek açık bir şekilde anlatır. Örneğin, kışın su donup genişlediği için kabını parçalamaktadır.

Sınaî öğretim: Öğretmen, araç-gereç kullanılmasını öğretir. Testere, rende, burgu vs.

Telkini öğretim: Öğretmen, tekrar ettirerek şiirler ve otların adlarını vs. öğretir.

Tedibi öğretim: Öğretmenin öğüt ve nasihat yoluyla gerçekleştirdiği öğretimdir.

Taklidi öğretim: Öğretmenin söylediklerinin olduğu gibi ve hemen benimsenmesidir. Bunun için öğretmenin güvenilir olması gerekir.

Tenbihî öğretim: Öğretmenin öğrenciye çevresinde karşılaştığı olayları, bunların nedenlerini ve etkilerini öğretmesidir. Örneğin cisimlerin yerçekimi nedeniyle düşmesi, yıldızların parlaması yağmur yağması vs. gibi (Akyüz,2013).

Tablo 1.1. İbn-i Sina'nın Karakter ve Değere Dair Tanımladığı Kavramlar

Sıra	Kavramlar	Açıklama
1	İnsan	İnsanın kendi hakkındaki kanıları başkalarının fikirlerinden önemli ve doğru olduğunu belirtir (Köylü ve Koç, 2016).
2	Eğitim	İnsanların eğitimi 3 temel esasa oturtulur: 1) Otoriter olma, 2) İkrâm etme(hoş tutma),3) Meşgul etme(ilgi alanı oluşturup, eğitilene onunla meşgul etme)
3	Öğretim	Öğretim programları şunlardır: Okuma-Yazma, Din Bilgisi ve İlahiyat, Edebiyat ve Ahlak, Mesleki bilgiler, Beden Eğitimi ve Müzik (Köylü ve Koç, 2016).
4	Öğretmen	Öğretmenlere tavsiyeleri: 1) Nasihat etme, 2)Nezaket ve övme, 3) Tedricilik(sabır) (Köylü ve Koç, 2016).
5	Öğrenme	Çocuğun eğitim öğretiminde tedricilik(zaman içerisinde gelişim göstermesi) kaidesine uyulmalıdır demektir (Köylü ve Koç, 2016).
6	Akıl ve Bilgi	İbn-i Sina'nın eğitim programlarında faal akıl, insanın potansiyel güçlerini fiile ulaştıran bir nevi yardımcı ve yol göstericidir. Akıl, gelişmeye açık bir yatkınlıktır (Köylü ve Koç, 2016)
7	Değer	Değerler konusunda iyimser görüşlere sahip olan İbn Sina'ya göre iyilik düzenini eğitim faaliyetleri ile her şeyin varlık alanına çıkmasına(Kemallerin gerçekleştirilmesine) bağlar (Köylü ve Koç, 2016).
8	Nefs	Arındırma adını verdiği çalışmada nefsin batıl inanışlar, yanlış düşünceler ve kötü ahlaktan temizlenmesi gerektiğini ve yerine iyi insan vasıfları koymasının gerekliliğini söyler (Köylü ve Koç, 2016).
9	Ahlak	Ahlaki eylem açısından, İslam literatüründe çoğunlukla pejoratif(olumsuz)manada kullanılan nefs yerine insanı yüceliklere götürmesi işlevinin yüklendiği bir nefis anlayışına sahiptir. Ahlaki değerleri olan edebi türler ile ahlak eğitimi yapılmalıdır der (Köylü ve Koç, 2016).

10 Karakter

11 Mizaç

Mizaç, daha çok bedensel yönümüzü ifade etmekle birlikte, içinde psikolojik yapıyı da ihtiva eden bir mana taşımaktadır. Dolayısıyla mutedil mizaç, sıhhatli beden ve ruh yapısı anlamına gelmektedir (Köylü ve Koç, 2016).

4.2.2. Gazali

Gazali için eğitim varoluş demektir. Gazali'nin eğitim görüşlerinin değeri eğitim konusunda titiz olmasından kaynaklanmaktadır. Gazali İslam tarihini; mütekaddimun(öncekiler) ve müteahhirun(sonrakiler) olarak adlandırdığı yükseköğretimin kurumsallaşma sürecinde yer almıştır.

Gazali klasik İslâmî eğitimden geçtikten sonra bir fakih ve kelâmcı olarak Selçuklu döneminde Nizamiye medreselerinde öğretim elemanı olarak çalışmıştır. Gazâlî'nin, bir süre sonra hayatın ve eğitimin amacı, âlimlerin vazifesi ile ilgili görüş farklılığı yaşayarak öğretim vazifesine nihayet vererek, hayatın anlamı, insanın vazifesi ve eğitim öğretimin amacı, içeriği ve yöntemi ile ilgili yeni bakış açıları kazanmıştır (Çelikel,2006).

Gazali, ayrıca iki farklı öğrenmeden bahseder. Bunlardan biri kesbi öğrenme, diğeri ise ledünni öğrenmedir. Kesbi öğrenme, insanın kendisinde potansiyel olarak bulunan yeteneklerini bir eğitimcinin yardımıyla veya kendi yoğun çalışmasıyla ortaya çıkarmasıdır. Ledünni (Rabbani) öğrenmenin ise birincisi vahiy, ikincisi ise ilhamdır. Bu çalışmamızda ledünni öğrenme türlerinden çok kesbi öğrenme üzerine çalışılmıştır.

Gazali teorik bilgiyi uygulama esasları olmadığı takdirde o bilgiyi değersiz olarak görür. İnsanda fikir olgunluğu teorik bilgiyi pratiğe dönüştürmekle değer kazanır der. Bu süreç (a) akıl, (b) bilgi, (c) hikmet ve (d) amel (pratik hayata yansıma) şeklinde işler (Küken, 2001). Gazâlî'nin eğitim görüşlerini ortaya koyarken kendi dönem düşünürlerinin aksine ahlakın zamanla ve eğitim ile değiştirilebileceğini görmekteyiz (Çelikel,2006).

Gazali insanın, hem bu dünya, hem de öteki dünya için yetiştirilmesini istediğinden onlara tıp, matematik, dinî bilgiler ve meslekî beceriler kazandırılmalıdır. Öğretmen sınıfta, ezber, tekrar, tartışma, dikkatli ve ayrıntılı tartışmayı kullanmalıdır; fakat bunların içinde tartışma ve düşünme önemlidir. "İki harfi anlamak, iki satır ezberlemekten iyidir. Bir saatlik tartışma, bir aylık tekrar değerindedir." önermeleriyle tartışma ve düşünmenin daha tutarlı olduğunu savunur (Sönmez, 2008).

İslâm'da öğretim ve eğitim için de bazı kavramlar kullanıldığı görülmektedir. Genel anlamda öğretim için daha çok ta'lim, eğitim için de te'dib kavramının kullanıldığı söylenebilir. Bilgi ile eğitim arasındaki ilişki bir taraftan 'ilim ve edeb', diğer taraftan 'talim ve taallüm' terkihi ile ifade edilmiştir. Gazâlî'nin eserlerinde eğitim ve öğretimle ilgili kavramları, bilgiyi öğrenme ve bilgiyi benimseyip davranışa dönüştürme bakımından türevleriyle birlikte, Bloom ve arkadaşlarının tanımlamalarına göre iki grupta ele almak mümkündür:

(i) Bilişsel alanla ilgili olanlar: Talim, teallüm, tahsil, tefekkür.

(ii) Duyuşsal alanla ilgili olanlar: Edeb, tehzib, tezkiye, ıslah.

Eserlerinde bilişsel davranış değişikliği ile ilgili hususlarda birinci grup kavramları kullanan Gazâlî, ahlâkî nitelik kazanma bakımından davranışlarda değişikliğin söz konusu olduğu durumlarda ikinci gruptaki kavramları kullanır. Gazâlî'ye göre bilgi veya daha doğru ifade ile öğrenme yeteneği, "toprağa gömülü tohum, okyanus dibindeki mücevher ve maddedeki cevher gibi ruhlarda kuvve halinde mevcuttur." Bu cevherin kuvveden fiile çıkması için bir kimsenin yaptığı çalışmaya taallüm (öğrenme), onun kuvveden fiile çıkması için bir başkasının yardım etmesine talim (öğretme) denir. Gazâlî eğitimi bir "davranış değişikliği süreci" olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Gazâlî'nin ahlâkın değişebilirliği konusundaki kanaati da bu tespiti doğrular mahiyettedir. Zira "ahlâk eğitimle değişebilir" demek, "insanda istenmeyen davranışların değiştirilmesi mümkündür" demekle eşdeğer bir anlama sahiptir (Çelikel, 2006).

Gazâlî insanın kemal sıfatlara ulaşmasında kendinde var olan gizli istidat ve kabiliyetlerinin terbiye ile ortaya çıkarılması ile mümkün olduğunu dile getirir. Gazâlî, insanı sürekli öğrenmeye ve kemale doğru hareket etmeye gayret eden yüce varlık olarak tanımlamaktadır (Çelikel,2006).

Tablo 1.2. Gazali'nin Karakter ve Değere Dair Tanımladığı Kavramlar

Sıra	Kavramlar	Açıklama
1	İnsan	<p>İnsanlar dört derecedir:</p> <p>Birinci derece: Saf olup iyiyi kötüden ayıramaz.</p> <p>İkinci derece: Henüz bozuk bir itikada saplanmamış, fakat daima şehvet ve gazabına uymayı huy edinmiştir.</p> <p>Üçüncü derece: Ahlakı kötüleşmiş olup, yaptığı işin kötü olduğunu da bilmez.</p> <p>Dördüncü derece: İşlediği kötülüklerle övünendir.(Kimya, sy. 389)</p>
2	Eğitim	Çocuk eğitiminde ve genel eğitimde tek tip bir yöntem uygulamak, istenilen sonucu vermektan uzak kalır (İhya, sy. 1625).
3	Öğretim	Öğretmen, İrşad ve öğretimde dinleyici ve öğrencilerin kapasitesini göz önünde tutmalıdır (İhya, sy. 157).
4	Öğretmen	<p>Gazali İhya'da öğretmenin vazifelerini şu şekilde sıralar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Babanın evladına olan şefkati gibi, öğrencileri esirgemektir. 2. Ta'lim ve ifadelerinde Sahib-i şeriat Peygamber Efendimiz'e uymaktır. 3. Muallim talebeye nasihatte kusur etmemeli, en ince ayrıntıya kadar her şeyi olduğu gibi bildirmelidir. 4. Muallimliğin ince hususiyetlerinden biri sayılan bu vazifesi de doğrudan doğruya ve tahkir mahiyetinde olmayıp, ima ve şefkat yoluyla öğrenciyi kötü huylardan men etmektir. 5. İlmin bazı şubelerinde ihtisası olana yakışan, diğer ilimleri yermemektir. 6. Talebeye kabiliyeti nispetinde hitap etmektir. Aklının kavrayamayacağı ve nihayet nefretle şaşırıp kalacağı incelikleri açmamalıdır (Köylü ve Koç, 2016 sy.303)
5	Öğrenme	<p>İlim bir takdir ve kısmet meselesi ise de, bir şey öğrenmek için çaba göstermek şarttır. Çünkü uğraşmak öğrenmenin anahtarıdır.(İhya, sy. 129)</p> <p>Gazali; aklın değerli ve şerefli olduğunu göstermek için uzun söze ihtiyaç yoktur. Çünkü bu açık bir gerçektir der. Doğru bir şekilde kullanılan akıl, dünya ve âhiret mutluluğunun vesilesidir. Akıl ilmin de kaynağıdır. Hayvanlar bile, akla saygı duyar ve üstünlüğünü kabul ederler. Bu sebeple, insanlardan daha güçlü olmalarına rağmen, onlara boyun eğer ve hizmet ederler(İhya, sy. 206)</p>
6	Akıl ve Bilgi	İmam Gazali şöyle der: Akılsızla arkadaşlıkta hiçbir fayda yoktur. Sonunda kırgınlığa,dargınlığa sebep olur.Çünkü akılsız bir kimse sana iyilik yapmak istediği zaman akılsızlıkla senin zararına bir şey yapar da , kendisi de bilmez. Bunun için demişlerdir: Akılsızdan uzak olmak Allah'a yakın olmaktır. Akılsızın yüzüne bakmak hatadır. Akılsız, yani ahmak, işlerin hakikatini bilmeyen anlattığın zaman da anlamayan kimsedir(kimya, sy. 279)
7	Değer	Gazali, dine vurgu yaparak, bir bakıma, değerlere göre davranmanın(itaat) pedagojik işlevi üzerinde ısrar eder.(Köylü ve Koç, 2016, sy. 297)

- Bütün saadetlerin başı, nefsin emri altına almaktır. Şekavetin başı da kendini, nefesine esir etmektir. (Kimya, sy. 410)
- 8 Nefs Nefs, Şehvet ve arzusuna kavuşunca kendisinde gurur ve gaflet meydana gelir dünyada kalmayı sever, ölümü düşman bilir. Dünyayı ona dar ve zindan etmeli, ölümü bu zindandan kurtuluş çaresi kabul ettirmelidir. (Kimya, sy. 415)
- 9 Ahlak Gazâli, iyi ahlak için “hüsnü’l huluk”, kötü ahlak için ise “sûü’l-huluk” kavramlarını kullanır. Ona göre, insandaki temel güdüler, değerler yoluyla uygun bir biçimde dengelenerek güzel ahlak ortaya çıkar. Bu temel güdüler başıboş bırakıldıklarında ise insan kötü ahlaklı olur. Güzel ahlakı, hayatın her alanında etkili olan değerler sistemi içinde değerlendiren Gazâli’ye göre, insanın güzel ahlak sahibi olmasının en önemli yolu eğitimidir. İnsan güdülerin aşırılıklarından ancak eğitim sayesinde kurtulabilir. Eğitimin başarılı olması ise İslam dininin doğru anlaşılmasına ve uygulanmasına bağlıdır. (Oruç,2009)
- Kötü amellerin kökü, kötü ahlaktır. (Kimya, sy.581)
- 10 Karakter Yolculuk insanların ahlâkını ortaya çıkarır, seviye ve karakterlerini gözler önüne serer. (İhya, sy.603)
- Çocuk yaştaki terbiye ve eğitim bina için atılan temel gibidir. Temel sağlam atılırsa, onun üstünde sağlam ve güçlü bir karakter inşa edilebilir. (İhya, sy.1630)
- İnsan büyüdükten sonra, yeni ilimler öğrenebilir; fakat yeni bir karakter ve ahlâk kazanması o ölçüde kolay değildir. (İhya, sy.1630)
- Eğitiminin talebesini yakından tanınması ve onun ruh ve mizacına uygun bir yöntemle kendisine yaklaşması lâzımdır. (İhya, sy.1625)
- 11 Mizaç Çocuğu mümkün merteye sade, sert ve haşin bir hayat tarzına alıştırmak ve ona ipekli elbiseler giydirmemek, onu yumuşak yataklarda yatırmamak. Çünkü bunlar çocukta ve genel olarak insanda rahatlık düşkünü, zayıf, dayanaksız ve hasta bir mizaç oluştururlar. (İhya, sy.1626)
- Sabır sayesinde huylar, mizaçlar ve istekler de değişir. Bu sebeple, önce sevilen şeyler sevilmez olur ve önce sevilmeyen şeyler sevilir. Örneğin çocuk, önce okumayı değil, oynamayı sever. Fakat okuma zahmetine sabredip onun lezzetine varınca, bu sefer oynamayı değil, okumayı sever. (İhya, sy.2472)

Gazali, İlim öğrenmenin on edebinden de bahsetmektedir. İlim tahsil etmek isteyen bu edeplere uyması gerekir. Bu edepler şunlardır:

1. Nefsin rezil huylardan ve kötü sıfatlardan temizlemek. İlim tahsilinden önce nefsi tezkiye etmek gerekir
2. Tahsil döneminde, dünya meşguliyetlerini mümkün merteye azaltmak. İnsanı dünyaya bağlayan meşguliyetleri mümkün merteye azaltarak, ilmi dünyevi bir menfaat gütmekten anlamaya çalışmak
3. Kendisine ilmi öğretilere tevazu ve teslimiyet göstermek. İlme amil olan üstadını ve hocasına karşı kusur göstermemek

4. İlimde yeterlilik ve derinlik kazanmadıkça âlimler arasında ihtilafı ve tartışmalı olan konular öğrenmeye heves etmemek
5. Kader gibi meseleleri tahkiki iman ve ilmi kazanmadan tahsiline çalışmamak
6. Önce, tavsiye edilen ilimlere âit kısa metinler okunmalı ve bu suretle onlardan her birinin maksat ve gayesine vukuf kazanmalıdır. Ondan sonra, en önemlisinden başlayarak ömrü yettiğince derinliğine tahsil yapmalıdır.
7. İlim tahsilini basitten-karmaşığa doğru devam ettirmek
8. Öğrendiği ilimlerle âhiret ilmine ulaşmaya çalışmak. Çünkü bizzat maksat olan ilim budur
9. İlimin tahsilindeki amacı sadece dünyevi maksat güderek yapmamak
10. Din ile ilgili bir ilmi öğrendikçe, onun amel, ibadet ve ahlâka müteallik yönlerini tatbik etmek. Çünkü ilim amel içindir. Amele dönüştürülmeyen bir ilim kıyâmet gününde sahibinin aleyhinde delildir. İlimle kazanılan bilgi ve değerlerin hayatına tatbikini sağlamaya çalışmak
11. İlimler arasındaki üstünlüğün onların sonuçlarına ve delillerinin kuvvetine göre olduğunu bilmek
12. İlimi riyaset, mal, şöhret ve itibar kazanmak için tahsil etmemek
13. En yüksek derecedeki ilim ehlinden olmaya çalışmak (İhya, sy. 143-152).

4.2.3. İbn-i Haldun

İbn-i Haldun 1332 – 1406 tarihleri arasında yaşamış İslam düşünce tarihinin en önemli simalarından biridir. Ailesi, Yemen’den Endülüs’e, ardından da Tunus’a göç etmiştir. İbn-i Haldun bu sayede birçok bölgeyi yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Soy, peygamber efendimizin sahabelerinden Vail bin Hucr’a dayandığından ailesi ve kendisi etrafta yüksek bir itibara sahip olmuştur (Haldun, 2011).

İbn-i Haldûn, hem içinde bulunduğu toplumu hem de müderris olarak ders verdiği medreselerdeki eğitim durumlarını inceleyip farklı ülkelerdeki eğitim sistemleri üzerine karşılaştırmalar yaparak, eğitimde yapılan hataları ve eksiklikleri tespit ederek çözüm önerileri sunmuştur. Eğitimi sadece akıl verme mekanizması olarak ele almamış, eğitimsizlik ve yanlış eğitimin de ileride önümüze çıkaracağı kötü sonuçların da tespitini yapmıştır (İbn-i Haldûn, 2004).

İbn-i Haldun’a göre insan zihni doğuştan boştur. Bu sebeple de insan bir et parçasından ibaret olup, hayvan sınıfından sayılmaktadır. Ancak Allah’ın kendisine

bahşettiği akıl sayesinde yeni şeyler öğrenerek zihnini doldurur. Öğrenme etkinliği sayesinde insanda üç türlü fikir oluşur(Haldun,2009):

a. Temyizi Akıl: Dış dünyayı kavramaya ve anlamaya yarayan akıldır. İnsan böylelikle işine yarayan bilgileri edinir, kendisine ulaşabilecek zararlardan kaçınır. Bu akıl sayesinde kavramlar oluştururuz.

b. Tecrübî Akıl: Toplum içerisinde tedrici olarak gerçekleşen öğrenmelerimizden oluşan akıldır. İnsan bu sayede diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurar. Bu akıl sayesinde hükümler veririz.

c. Nazari Akıl: Duyularımızı aşan alana ait bilgileri edinmemizi sağlayan akıldır. Nazari akıl hem kavramlar oluşturur, hem de hükümler oluşturur.

4.2.3.1. İbn-i Haldun'a Göre İnsanın Önemi

Eğitimin temel ve en önemli yapıtaşlarından birisi de insandır. Eğitimi verenin eğitimi alanın da insan olması, eğitim içerisinde de insandan sık sık bahsedilmesi gerektiğini göstermektedir. Düşünürlerin neredeyse hepsi kendi çalışmalarında insana vurgu yapmaktadırlar. Sosyolojinin kurucusu olarak sayılan İbn-i Haldun da eserlerinde toplum medeniyetini inşa edenin insan olduğunu dile getirmiştir.

İbn-i Haldun dile getirdiği her konuyu insan kavramı etrafında kurgulamıştır. Çok bariz bir biçimde insan unsuru, İbn-i Haldun'da medeniyetin kurucu ögesidir. O, tarih biliminde yapılan yanlışları da insan faktörüne bağlamış, devletlerin ömrünü de insan faktörüne bağlamıştır. Eğitim için de aynı şey söz konusudur. Eğitimle ilgili dile getirdiği görüşleri yalnız teorik tartışmalar olmayıp, insan öznesi etrafında ve fiili tecrübeden hareketle yürütülmüştür. Diğer bir deyişle, onun eğitim konusundaki düşünceleri, insan tasavvurundan bağımsız olarak değerlendirilemez (Demircioğlu,2012).

İbn-i Haldun, insanın iki unsurdan oluştuğunu ifade eder. Bunlardan birincisi nef(s(ruh), diğeri ise cisim(beden)dir. İnsanın sürekli gelişimine katkıda bulunan bilim ve sanat yapabilme özelliği, diğer canlı varlıklar arasındaki farkını ortaya koymaktadır (el- Husri, 2001). İnsanı hakkıyla anlayabilmek için bir bütün olarak incelemek gerekir. İnsanın sadece cismi veya sadece ruhi yönleriyle ele almak insanı idrakten nakıs kalmamıza neden olacaktır. İbn-i Haldûn'a göre eğitim insan için olmazsa olmazdır. Gerek sosyal hayatına zenginlik katmak, gerekse de meslek sahibi olmak için insanın eğitilmesi gerektiğini; psikolojik, ontolojik ve sosyolojik açıdan gelişiminin önemine vurgu yapmaktadır. İnsanın akılı ona çevresini anlamak bakımından, bilmediği şeyleri daha önceki kuşaklardan kazanmaya çalışmasına, öğrenmeleri vasıtasıyla da hayatı anlamlandırmasına yardımcı olmaktadır. "Nefs idrakten hoşlanır" diyerek

öğrenmenin sadece bir ihtiyaç olmadığını, aynı zamanda doğal bir mutluluk kaynağı olduğunu belirtir (Haldûn, 1997). Yani insanın doğal bir özelliği olan hakikate ulaşma isteği ve yeni edinimlerini daha önce edindiği mevcut hakikatlere uyarlama gerekliliği eğitimin doğal bir durum olmasından kaynaklanır.

4.2.3.2. İbn-i Haldun'un Birey Merkezli Eğitim Anlayışı

İbn-i Haldûn'a göre eğitim ve öğretim öğrenci merkezli olmalıdır. O, “ilim öğrenenlere göredir” diyerek öğretimin öğrenciyi merkeze alarak planlanmasını, öğretim yöntem ve metotlarının öğrencilerin seviyelerine göre seçilmesini, öğretimin kolaydan zora, basitten karmaşığa düzenlenmesini ister. Ona göre öğrenme yaşantıları öğrenciye göre, öğrenciyi toplumsal ve bilişsel açıdan geliştirecek ve ona eğitimsel fırsatlar sunacak biçimde düzenlenmelidir. Konular ve ders materyalleri öğrencinin hazır bulunuşluk ve olgunluk düzeyine göre seçilmelidir. Öğrencinin ihtiyaçları gözetilerek önce öğrenciye lazım olan ilimler öğretilmelidir (İbn-i Haldûn, 2004b: 782–787 Aktaran; Demirtaş 2012). Postmodern eğitim söylemlerinden olan “holistik eğitim” anlayışını çağrıştıran bu düşünceler bireyi merkeze alan ilerlemecilik akımının ve pragmatist yaklaşımın öncülleri olarak görülebilir. Ayrıca İbn-i Haldun, henüz yolun başında olan, başka bir deyişle bir disipline yeni başlayan, öğrencilere bu disiplinin ileri düzeydeki bilgi ve becerilerinin verilemeyeceğini, çünkü öğrencinin bunlara hazır olmadığını vurgulamaktadır. Bu da modern eğitim anlayışının önemli kavramlarından olan hazır bulunuşluğun asırlar önce onun tarafından ifade edildiği göstermektedir (Demirtaş,2012).

Tablo 1.3. İbn-i Haldun'un Karakter ve Değere Dair Tanımladığı Kavramlar

Sıra	Kavramlar	Açıklama
1	İnsan	Şanı ulu ve yüce olan Allah, insanı diğer hayvanlardan ve canlılardan fikir ile ayırt etmiş ve bunu, onun kemalinin başlangıç noktası, diğer varlıklara olan üstünlük ve şerefine son sınırı kılmıştır (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.765)
2	Eğitim	İbn-i Haldun'a göre eğitim ve öğretim işlerinde öğrencilere, bilhassa küçük yaştaki çocuklara sert davranmak zararlıdır. Çünkü öğrencilere karşı sert davranmak, onlarda kötü alışkanlıklar yaratır. Zora başvurularda yapılan eğitim, öğrencinin ruh ve yaratılışına baskı yapıp onların neşesini, iş ve çalışma sevgisini yok eder. Onları tembelleğe ve kendilerine verilecek cezalardan korkarak yalana ve kötülüğe sevk eder. Kalplerinde sakladıkları ve düşündüklerinin tersini söylemeye alıştırmıştır. Daha sonra bu davranışlar karakter haline gelmeye başlar (Köylü ve Koç, 2016 sy.529)
3	Öğretim	Öğrenci, öğretim usulünün iyiliği ve işinde meleke kesbetmesi nispetinde hüner ve sanatta maharet kazanır (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.367).

- Her ilim ve zanaatın öğretim usullerinde uzmanlığı ile tanınmış olan Öğretmenlere ulaşan isnat ve senetler (ve icazetler = diplomalar) bütün ülke ve kavimler arasında muteber ve makbul sayılır. Öğretim terimlerinin başka başka olması da öğretimin bir meslek ve sanat olduğunu gösterir. Tanınmış üstatlardan her birinin bütün o meslek ve sanatlara mahsus olan öğretim metot ve terimleri vardır (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.444).
- Hüner ve sanat ancak öğretmen vasıtasıyla öğrenilebilir (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.366). Bir işi öğretmenden öğrenmek, göz ile görmek ve aletlerle bizzat işleyerek elde etmek bir nesneyi rivayet ve tarif ile öğrenmekten daha faydalıdır (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.367).
- Öğretmenler, gençleri yetiştirmek ve onların manevi ve
- ahlaki farkındalıklarını geliştirmede özel bir sorumluluğa sahip olduklarından,
- 4 Öğretmen onların kişisel yaşamları, inançları, karakterleri ve ahlaki bütünlükleri de akademik uzmanlıkları kadar önemlidir. Müslümanlar, uzun zaman boyunca, öğrencilerin eğitiminin öğretim yoluyla olduğu kadar, “bir öğretmenin taklidi ve onunla kişisel iletişim” yoluyla gerçekleşmesinin daha muhtemel olduğunu kabul etmişlerdir (Khalidun, 1967, s. 426).
- Bir işi öğretmenden öğrenmek, göz ile görmek ve aletlerle bizzat işleyerek elde etmek bir nesneyi rivayet ve tarif ile öğrenmekten daha faydalıdır (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.367).
- 5 Öğrenme Sanatlarda tecrübe ve meleke edinmek akıl ve İctimaî hayatın tekâmülü de aklın inkişafına yardım eder (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.438).
- 6 Akıl ve Bilgi Kişiler yaradılışları, akıl ve nutuk kuvvetleri ve özellikleri itibariyle kötülükten çok iyiliğe meyletmek meziyetine sahiptirler (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.363). İlmî eserlerin ve fikirde husule gelen suretlerin tesiriyle nefsi natikanın gelişme ve tekâmül etmesiyle insanın akıl ve zekâsı artar (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.450).
- 7 Değer
- 8 Nefs Nefs-i insani beşeriyetten sıyrılarak, kendisinden yüksek olan ruhaniyete yükselmeye müsaittir. İnsanın nefsi, diğer bütün ruhanî varlıklar arasında bilkuvve mevcut olup, gözle görülmeyen meleklerin ruhlan ve feleklerin nefisleri gibi ruhanî bir şeydir (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.261).
- 9 Ahlak Ahlakı etkileyen kavramlar:1)İklim,2)Besin azlığı ve bolluğu. Ahlâk, tabiatıyla, bulunduğu çağın halinin mizacına tâbidir (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.444).
- Zulüm insanlar için bir hulk ve karakterdir (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.321). Cömertliği kendin için bir karakter edin (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.129).
- 10 Karakter Kötü ve fena işlerin nefis ve ruha kötü tesir edeceği şüphesizdir. Kötü ve iyi işler, tekrar edilmekle, nefis ve ruhlara yerleşir. Kötü ve zemmedilen bu işler devamlı olmazsa dahi bunların kötü eserleri, nefse kötü tesir ettiği için, iyi karakterler eksilir (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.365).
- 11 Mizaç

Bu çalışmamızda Gazali, İbn-i Sina ve İbn-i Haldun'un eğitim hakkındaki görüşleri, karakter ve değer üzerine söyledikleri sözleri kaynak tarama yoluyla elde edilmiştir. Çalışmada yöntem olarak Nitel araştırma türlerinden birisi olan doküman analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın kuramsal alt yapısını oluşturmak amacıyla karakter ve değer üzerine yapılan çalışmalar, makaleler ve tezlere internet üzerinden ulaşılarak tanımlamalarına yer verilmiştir. Daha sonra kuramsal tanımlaması yapılmış, karakter ve değer eğitimi üzerine yoğunlaşmıştır. Geçmişte ve günümüzde karakter ve değer eğitiminin nasıl yapıldıkları hakkında görüşe sahip olunmuştur. Karakter ve değer eğitimi üzerine Gazali, İbn-i Haldun ve İbn-i Sina'nın kendi dönemleri hakkındaki eğitim görüşlerini, kendi yazdıkları kitaplar üzerinden üniversite kütüphanesinden yararlanılarak içerisinden kesitler sunulmuştur. Ayrıca İnsan, Eğitim, Öğretim, Öğretmen, Öğrenme, Akıl ve Bilgi, Değer, Nefs, Ahlak, Karakter ve Mizaç kelimelerinin araştırılan düşünürler tarafından nasıl tanımlandıkları ele alınmıştır. Çalışmada Gazali, İbn-i Sina ve İbn-i Haldun'un seçilmesindeki kriterlerden bazıları şunlardır: Dünya çapında tanınmış olmaları, Farklı disiplinlerden yararlanmış olmaları, eğitimle ilgili eserlere kaynaklık etmeleri, karakter ve değer eğitimi konusunda fikre sahip olmalarıdır.

Sonuç, Tartışma ve Yorum

Karakter ve değer eğitimi İslam düşünürleri tarafından eğitim içerisinde çokça bahsettiği konular arasında bulunmaktadır. Karakter ve değer ne anlama geldiği, eğitimlerinin nasıl yapılması gerektiği ile ilgili, ayrıca öğretmenin bu eğitim yaşantısı içerisinde öğrenciyle nasıl bir iletişim şekli olmasına kadar ele almışlardır. Eğitimin temel esasına insanı yerleştirmişlerdir. Karakter oluşumu ve değer kazanımında da temel esas olarak her şeyden evvel insanın mahiyetinin anlaşılmasına önem vermişlerdir. İslam eğitimcileri insan fitratına göre eğitim-öğretim yaşantılarının uygulanması gerektiğini savunmuşlardır. Karakter ve değer eğitimi temellendirmek amacıyla İbn-i Sina, Gazali ve İbn-i Haldun'un İnsan, eğitim, öğretim, öğretmen, öğrenme, akli ve bilgi, değer, nefis, ahlak, karakter ve mizaç kavramlarıyla ilgili ele aldıkları görüşler incelenmiş ve aşağıda tablolar halinde yorumlanarak incelenmiştir.

İslam Eğitimcilerinin önde gelen düşünürlerinden olan İbn-i Sina Gazali ve İbn-i Haldun karakter ve değer eğitimi ile alakalı bazı kavramları şöyle dile getirmektedirler:

Sıra Kavramlar

İbn-i Sina

Gazali

İbn-i Haldun

		İnsanlar dört derecedir:	
		Birinci derece: Saf olup iyiyi kötüden ayıramaz.	Şanı ulu ve yüce olan Allah, insanı diğer hayvanlardan ve canlılardan fikir ile ayırt etmiş ve bunu, onun kemalinin başlangıç noktası, diğer varlıklara olan üstünlük ve şerefine son sınırı kılmıştır(sy.765)
1	İnsan	İnsanın kendi hakkındaki kanıları başkalarının fikirlerinden önemli ve doğru olduğunu belirtir.	İkinci derece: Henüz bozuk bir itikada saplanmamış, fakat daima şehvet ve gazabına uymayı huy edinmiştir. Üçüncü derece: Ahlakı kötüleşmiş olup, yaptığı işin kötü olduğunu da bilmez. Dördüncü derece: İşlediği kötülüklerle övünendir.(Kimya sy.389)

İnsan: İnsanın varlığı, mahiyeti ve hüviyeti hakkında çokça tanımlamalar ve tasvirlerde bulunan İslam düşünürleri, İnsanın diğer canlılar üzerinde değere sahip olduğunu, Allah'ın, insanı fikre sahip olması yönüyle diğer canlılara göre üstün ve şerefli bir varlık olarak yarattığını dile getirmişlerdir. İnsanın mahiyetinin anlaşılmasının başkalarından ziyade öncelikle kendisinin tanınmasından geçtiğini dile getirmişlerdir. İnsanın farklı karakterler üzerine olduğunu söylemişlerdir. Bunlardan birincisinin iyiyi kötüden ayıramayan, saf yapılı; ikincisi henüz bozuk bir itikada sahip olmayan fakat daima şehvet ve gazabına uymayı huy edinen; üçüncüsü Ahlakı kötüleşmiş olduğu halde yaptığı işin kötü olduğunun farkında olmayan; dördüncü olarak ise işlediği kötülükten zevk alıp o fiiliyle övünen olarak kademelendirilmiştir.

Sıra	Kavramlar	İbn-i Sina	Gazali	İbn-i Haldun
2	Eğitim	İnsanların eğitimi 3 temel esasa oturtulur: 1) Otoriter olma, 2)İkram etme(hoş tutma),3)Meşgul etme(ilgi alanı oluşturup, eğitilene onunla meşgul etme)	Çocuk eğitiminde ve genel eğitimde tek tip bir yöntem uygulamak, istenilen sonucu vermekten uzak kalır (ihya sy.1625).	*İbn-i Haldun'a göre eğitim ve öğretim işlerinde öğrencilere, bilhassa küçük yaştaki çocuklara sert davranmak zararlıdır. Çünkü öğrencilere karşı sert davranmak, onlarda kötü alışkanlıklar yaratır. Zora başvurularak yapılan eğitim, öğrencinin ruh ve yaratılışına baskı yapıp onların neşesini, iş ve çalışma sevgisini yok eder. Onları tembelliğe ve kendilerine verilecek cezalardan korkarak yalana ve kötülüğe sevk eder. Kalplerinde sakladıkları ve düşündüklerinin tersini söylemeye alıştırrır. Daha sonra bu davranışlar karakter haline gelmeye başlar (sy.529)

Eğitim: Genel eğitimde ve çocuk eğitiminde tek tip yöntem uygulamanın farklı mizaca sahip insanlar üzerinde etkili sonucu vermeyeceğini dile getirmişler. Ayrıca insanların eğitiminde 3 temel esas olduğunu savunmuşlardır: Birincisi otoriter olma, ikincisi ikram etme yani eğitim alan talebeyi, öğrenciyi hoş tutma üçüncü olarak da eğitim verilen kişiyi eğitilecek alanla ilgili meşgul edip ilgi alanı haline getirmektir. Eğitim öğretimde öğrencilere, bilhassa da küçük yaştaki çocuklara sert muamele etmek zararlıdır. Öğrenciye sert davranmak öğrenciyi öğretmenden uzaklaştırır, kötü alışkanlık kazanmasına yardımcı olur. Zoraki eğitimin insanın neşesini yok ederek tembelleğe sevk ettiğini savunurlar. Verilen vazifeyi yapmamaktan dolayı da yalan yoluna başvuracaklarını belirtmektedir. İnandığı gibi ifade etmemeye başlar ve daha sonra ifade ettiği gibi inanmaya başlar. Zamanla da bu öğrencinin karakteri haline gelir.

Sıra	Kavramlar	İbn-i Sina	Gazali	İbn-i Haldun
3	Öğretim	Öğretim programları şunlardır: Okuma-Yazma, Din Bilgisi ve İlahiyat, Edebiyat ve Ahlak, Mesleki bilgiler, Beden Eğitimi ve Müzik	Öğretmen, İrşad ve öğretimde dinleyici ve öğrencilerin kapasitesini göz önünde tutmalıdır (İhya sy.157).	Öğrenci, öğretim usulünün iyiliği ve işinde meleke kesbetmesi nispetinde hüner ve sanatta maharet kazanır.(sy.367) Her ilim ve zanaatın öğretim usullerinde uzmanlığı ile tanınmış olan Öğretmenlere ulaşan isnat ve senetler (ve icazetler = diplomalar) bütün ülke ve kavimler arasında muteber ve makbul sayılır. Öğretim terimlerinin başka başka olması da öğretimin bir meslek ve sanat olduğunu gösterir. Tanınmış üstatlardan her birinin bütün o meslek ve sanatlara mahsus olan öğretim metot ve terimleri vardır (sy.444).

Öğretim: İslam eğitimcileri öğretim programlarının bazılarını şöyle sıralamaktadır: Okuma-Yazma, Din bilgisi ve İlahiyat, Edebiyat ve Ahlak, Mesleki Bilgiler, Beden Eğitimi ve Müzik. Bunların öğretiminde öğretmenin öğrencinin kapasitesinin göz önünde bulundurularak ona göre bir program çıkarılması gerektiğini savunurlar. Ayrıca öğrencinin öğretim işinde meleke kazanması nispetinde hüner ve sanatta maharet kazanacağını, talimin eğitim üzerinde önemli katkıları olduklarını söylemişlerdir. Öğretim yöntemlerinin farklılığı, öğretimin de ayrıca bir meslek olduğunu ve uzmanlık gerektirdiğini ifade etmişlerdir. Kendi alanında tanınan üstadların her birinin uzman oldukları meslek ve sanatların kendine has öğretim usullerinin olduğunu dile getirmişlerdir.

Sıra	Kavramlar	İbn-i Sina	Gazali	İbn-i Haldun
4	Öğretmen	Öğretmenlere tavsiyeleri: 1) Nasihat etme, 2) Nezaket ve övme, 3) Tedricilik (sabır)	Gazali İhya'da öğretmenin vazifelerini şu şekilde sıralar: 1) Babanın evladına olan şefkati gibi, öğrencileri esirgemektir. 2) Ta'lim ve ifadelerinde Sahib-i şeriat Peygamber Efendimiz'e uymaktır. 3) Muallim talebeye nasihatte kusur etmemeli, en ince ayrıntıya kadar her şeyi olduğu gibi bildirmelidir. 4) Muallimliğin ince hususiyetlerinden biri sayılan bu vazifesi de doğrudan doğruya ve tahkir mahiyetinde olmayıp, ima ve şefkat yoluyla öğrenciyi kötü huylardan men etmektir.	Hüner ve sanat ancak öğretmen vasıtasıyla öğrenilebilir. (sy.366) Bir işi öğretmenden öğrenmek, göz ile görmek ve aletlerle bizzat işliyerek elde etmek bir nesneyi rivayet ve tarif ile öğrenmekten daha faydalıdır. (sy.367) Öğretmenler, gençleri yetiştirmek ve onların manevi ve ahlaki farkındalıklarını geliştirmede özel bir sorumluluğa sahip olduklarından, onların kişisel yaşamları, inançları, karakterleri ve ahlaki bütünlükleri de akademik uzmanlıkları kadar önemlidir. Müslümanlar, uzun zaman boyunca, öğrencilerin eğitiminin öğretim yoluyla olduğu kadar, "bir öğretmenin taklidi ve onunla kişisel iletişim" yoluyla gerçekleşmesinin daha muhtemel olduğunu kabul etmişlerdir (İbn Khaldun, 1967, s. 426).

Öğretmen: Öğretim yöntemlerinde bahsedilen hüner ve sanat eğitiminin yegane öğreticisinin öğretmenler olduğunu, bir işi öğretmenden öğrenmenin ve uygulayarak, yaparak öğrenmek; rivayet ve tariflerle öğrenmeden çok daha üstün olduğunu dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin öğrencileri geliştirmede manevi, ahlaki değerlerinin farkındalıklarını geliştirmede çok önemli bir konumu olduğunu, öğrencilerin kişisel yaşamları, inançları, karakter gelişiminin de en az akademik gelişimi kadar önemli olduğunu ifade etmişlerdir. İslami eğitim içerisinde öğretimin eğitim esaslarında önemli yere sahip olmakla birlikte öğrencinin öğretmeni taklit yoluyla kazanımlarının daha evla olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca Gazali öğretmenlerin bazı vazifeleri olduğunu dile getirmiştir. Bunlar: 1) Babanın evladına olan şefkati gibi, öğrencileri esirgemektir. 2) Ta'lim ve ifadelerinde Sahib-i şeriat Peygamber Efendimiz'e uymaktır. 3) Muallim talebeye nasihatte kusur etmemeli, en ince ayrıntıya kadar her şeyi olduğu gibi bildirmelidir. 4) Muallimliğin ince hususiyetlerinden biri sayılan bu vazifesi de doğrudan doğruya ve tahkir mahiyetinde olmayıp, ima ve şefkat yoluyla öğrenciyi kötü huylardan men etmektir. Ayrıca öğretmenlere tavsiyelerde de bulunmuşlardır. Bunlardan bazıları şöyledir: 1) Nasihat etme: Öğrencilere sürekli olarak nasihat ve telkinde bulunulması gerektiğini söylerler. 2) Nezaket ve Övme: Öğrenciye karşı hoşgörülü davranmalı beğendiği hallerini

övmelidir.3) Tedricilik(Sabır): Öğrencinin anlatılan konuyu veya işi hemen yapamamasından kaynaklı öfkeye kapılmamasını sabır içerisinde bulunmasının gerekliliğini ifade etmişlerdir.

Sıra	Kavramlar	İbn-i Sina	Gazali	İbn-i Haldun
5	Öğrenme	Çocuğun eğitim öğretiminde tedricilik(zaman içerisinde gelişim göstermesi) kaidesine uyulmalıdır demektir.	İlim bir takdir ve kısmet meselesi ise de, bir şey öğrenmek için çaba göstermek şarttır. Çünkü uğraşmak öğrenmenin anahtarıdır.(İhya sy.129)	Bir işi öğretmenden öğrenmek, göz ile görmek ve aletlerle bizzat işleyerek elde etmek bir nesneyi rivayet ve tarif ile öğrenmekten daha faydalıdır.(sy.367)

Öğrenme: Çocuğun eğitim öğretiminde anahtar kelime tedriciliktir. Tedricilik öğrencinin öğretilecek şeyleri bir anda değil, zamanla gelişmesi anlamına gelmektedir. Öğretmen de bu kaideyi bilmeli ve öğrenciden bir anda değişim beklememelidir. Öğrenmenin anahtarı uğraşmaktır. İlim takdir ve kısmet meselesi olsa da bir şeyleri öğrenmenin yolu çabadan geçmektedir. Öğrenme sürecinin mimarı önceden de belirtildiği gibi rivayet ve tariften ziyade göz ile görmek ve işlemekle daha etkili olacaktır.

Sıra	Kavramlar	İbn-i Sina	Gazali	İbn-i Haldun
6	Akıl ve Bilgi	İbn-i Sina'nın eğitim programlarında faal akıl, insanın potansiyel güçlerini fiile ulaştıran bir nevi yardımcı ve yol göstericidir. Akıl, gelişmeye açık bir yatkınlıktır.	Gazali; aklın değerli ve şerefli olduğunu göstermek için uzun söze ihtiyaç yoktur. Çünkü bu açık bir gerçektir der. Doğru bir şekilde kullanılan akıl, dünya ve âhiret mutluluğunun vesilesidir. Akıl ilmin de kaynağıdır. Hayvanlar bile, akla saygı duyar ve üstünlüğünü kabul ederler. Bu sebeple, insanlardan daha güçlü olmalarına rağmen, onlara boyun eğer ve hizmet ederler(İhya sy.206) İmam Gazali şöyle der: Akılsızla arkadaşlıkta hiçbir fayda yoktur. Sonunda kırgınlığa,darginliğe sebep olur.Çünkü akılsız bir kimse sana iyilik yapmak istediği zaman akılsızlıkla senin zararına bir şey yapar da , kendisi de bilmez. Bunun için demişlerdir: Akılsızdan uzak olmak Allah'a yakın olmaktır. Akılsızın yüzüne bakmak hatadır. Akılsız,yani ahmak, işlerin hakikatini bilmeyen anlattığın zaman da anlamayan kimsedir(kimya sy.279)	Sanatlarda tecrübe ve meleke edinmek akıl ve İctimaî hayatın tekâmülü de aklın inkişafına yardım eder.(sy.438) Kişiler yaradılışları, akıl ve nutuk kuvvetleri ve özellikleri itibariyle kötülükten çok iyiliğe meyletmek meziyetine sahiptirler.(sy.363) İlmî eserlerin ve fikirde husule gelen surederin tesiriyle nefsi natıkanın gelişme ve tekâmül etmesiyle insanın akıl ve zekâsı artar.(sy.450)

Akıl ve Bilgi: Eğitim programları içerisinde aklın kullanımı esas olmalıdır. Akıl insanın içerisinde bulunan potansiyel gücün harekete geçmesine yardımcı ve yol göstericidir. Aynı zamanda sürekli gelişime açıktır. Aklın gelişimi sanatta tecrübe ve meleke sahibi olmakla kemale erdirilir. İnsanın yaradılışında Kişiler doğuştan getirdikleri akli ve nutki melekeleri yönüyle iyiliğe meyilli bir fitratta dünyaya gelirler. İnsan nefsinin kemale doğru yürümesi ile akli melekelerin de inkişaf edeceğini dile getirirler. Aklın doğru bir şekilde kullanılmasıyla dünya ve ahret saadeti temin edilir. Hayvanlar aklın üstünlüğünü kabul ederek daha güçlü olmalarına rağmen insanlara itaat etme meyilleri olduğunu söylerler. İmam Gazali akılsız birisiyle arkadaşlıkta hiçbir fayda bulunmaz der. Çünkü sana iyilik yapmak isterken kötülük yapar ancak bunun farkına bile varamaz der.

Sıra	Kavramlar	İbn-i Sina	Gazali	İbn-i Haldun
7	Değer	Değerler konusunda iyimser görüşlere sahip olan İbn Sina'ya göre iyilik düzenini eğitim faaliyetleri ile her şeyin varlık alanına çıkmasına(Kemallerin gerçekleştirilmesine) bağlar.	*Gazali, dine vurgu yaparak, bir bakıma, değerlere göre davranmanın(itaat) pedagojik işlevi üzerinde ısrar eder.(sy.297)	

Değer: İbn-i Sina'ya göre iyilik düzenini sağlamanın yolu değerlerin eğitim içerisinde bulunması ve bu yolla kemallerin gerçekleştirilebileceğini ifade eder. Gazali ise dine vurgu yaparak değerlere göre davranmanın(itaat) pedagojik eğitim üzerine çokça katkısı olduğunu ifade eder.

Sıra	Kavramlar	İbn-i Sina	Gazali	İbn-i Haldun
8	Nefs	Arındırma adımı verdiği bir çalışmada nefsin batıl inanışlar, yanlış düşünceler ve kötü ahlaktan temizlenmesi gerektiğini ve yerine iyi insan vasıfları koymasının gerekliliğini söyler.	Bütün saadetlerin başı, nefsin emri altına almaktır. Şekavetin başı da kendini, nefse esir etmektir.(Kimya sy.410) Nefs, Şehvet ve arzusuna kavuşunca kendisinde gurur ve gaflet meydana gelir dünyada kalmayı sever, ölümü düşman bilir. Dünyayı ona dar ve zindan etmeli, ölümü bu zindandan kurtuluş çaresi kabul ettirmelidir.(Kimya sy.415)	Nefs-i insani beşeriyetten sıyrılarak, kendisinden yüksek olan ruhaniyete yükselmeye müsaittir. İnsanın nefsi, diğer bütün ruhanî varlıklar arasında bilkuvve mevcut olup, gözle görülmeyen melekelerin ruhlan ve feleklerin nefisleri gibi ruhanî bir şeydir.(sy.261)

Nefs: İnsanın nefsinin beşeriyetten ruhaniyete yükselme meyli vardır. İnsan bunu işletmeyi bilmesi ile kemale yürüyebileceğini söylerler. Nefsi temizlemenin yolu ise batıl inanışlardan, yanlış düşüncelerden ve kötü ahlaktan temizleme ile mümkün olmaktadır. Temizlenen nefsin

yerine iyi insan vasıfları koyulmalıdır. Saadete ulaşmanın yolu nefsi emri altına almaktan geçmektedir. Şehvi duygulara ve arzulara kapılan nefsin gurur ve gaflet meydana gelir, ölümü düşünmez. Bu yüzden ölümü sıkça nefse hatırlatmanın onu kemale yönlendirmede önemli bir araç olacaktır.

Sıra	Kavramlar	İbn-i Sina	Gazali	İbn-i Haldun
9	Ahlak	Ahlaki eylem açısından, İslam literatüründe çoğunlukla pejoratif(olumsuz)manada kullanılan nefis yerine insanı yüceliklere götürmesi işlevinin yüklendiği bir nefis anlayışına sahiptir.Ahlaki değerleri olan edebi türler ile ahlak eğitimi yapılmalıdır der.	Gazâli, iyi ahlak için “hüsnu’l huluk”, kötü ahlak için ise “sûu’l-huluk” kavramlarını kullanır. Ona göre, insandaki temel güdüler, değerler yoluyla uygun bir biçimde dengelenerek güzel ahlak ortaya çıkar. Bu temel güdüler başıboş bırakıldıklarında ise insan kötü ahlaklı olur. Güzel ahlakı, hayatın her alanında etkili olan değerler sistemi içinde değerlendiren Gazâli’ye göre, insanın güzel ahlak sahibi olmasının en önemli yolu eğitimidir. İnsan güdülerin aşırılıklarından ancak eğitim sayesinde kurtulabilir. Eğitimin başarılı olması ise İslam dininin doğru anlaşılmasına ve uygulanmasına bağlıdır.(Oruç,2009) Kötü amellerin kökü, kötü ahlaktır (Kimya sy.581).	Ahlakı etkileyen kavramlar:1)İklim,2)Besin azlığı ve bolluğu. Ahlâk, tabiatıyla, bulunduğu çağın halinin mizacına tâbidir(sy.444).

Ahlak: Gazâli, iyi ahlak için “hüsnu’l huluk”, kötü ahlak için ise “sûu’l-huluk” kavramlarını kullanır. İnsandaki temel güdüler, değerler yoluyla uygun bir biçimde dengelenerek güzel ahlak ortaya çıkar. Bu temel güdüler başıboş bırakıldıklarında ise insan kötü ahlaklı olur. Güzel ahlakı, hayatın her alanında etkili olan değerler sistemi içinde değerlendiren Gazâli’ye göre, insanın güzel ahlak sahibi olmasının en önemli yolu eğitimidir. İnsan güdülerin aşırılıklarından ancak eğitim sayesinde kurtulabilir. Eğitimin başarılı olması ise İslam dininin doğru anlaşılmasına ve uygulanmasına bağlıdır.(Oruç,2009) Kötü amellerin kökü, kötü ahlaktır (Kimya sy.581). Ahlaki değer sahibi eserler ile ahlak eğitiminin mümkün olduğu ifade edilir. Ayrıca ahlakı etkileyen etmenleri şöyle sıralamaktadırlar: 1)İklim 2)Besin azlığı ve bolluğu. İçinde bulunulan çağın mizacına göre ahlak şekillenmektedir.

SıraKavramlar İbn-i Sina

Gazali

İbn-i Haldun

10 Karakter

Yolculuk insanların ahlâkını ortaya çıkarır, seviye ve karakterlerini gözler önüne serer.(İhya sy.603)

Çocuk yaştaki terbiye ve eğitim bina için atılan temel gibidir. Temel sağlam atılırsa, onun üstünde sağlam ve güçlü bir karakter inşa edilebilir.(İhya sy.1630)

İnsan büyüdükten sonra, yeni ilimler öğrenebilir; fakat yeni bir karakter ve ahlâk kazanması o ölçüde kolay değildir.(İhya sy.1630)

Zulüm insanlar için bir hulk ve karakterdir.(sy.321) Cömertliği kendin için bir karakter edin.(sy.129)

Kötü ve fena işlerin nefis ve ruha kötü tesir edeceği şüphesizdir. Kötü ve iyi işler, tekrar edilmekle, nefis ve ruhlara yerleşir. Kötü ve zemmedilen bu işler devamlı olmazsa dahi bunların kötü eserleri, nefse kötü tesir ettiği için, iyi karakterler eksilir.(sy.365)

Karakter: Bir insanın karakter ve ahlakını anlamının yolunun yolculuk yapmak olduğu ifade edilmiştir. Sağlam ve güçlü bir karakter oluşumu için çocuk yaşta sağlam terbiye eğitimi verilmelidir. Çocuk yaşta yeni ilim öğrenimi ve karakter oluşumu kolaydır ancak insan büyüdüğünde o nispette zorlaşmaktadır. Ayrıca kötü ve fena işler nefse ve ruha kötü etki bırakır. Hem iyi hem de kötü işlerin tekrarı ile nefis ve ruha yerleşir. Kötü işler devamlı yapılmaya bile iyi karakterin oluşumunda olumsuz etkiler gösterecektir.

SıraKavramlar

İbn-i Sina

Gazali

İbn-i Haldun

11 Mizaç

Mizaç, daha çok bedensel yönümüzü ifade etmekle birlikte,içinde psikolojik yapıyı da ihtiva eden bir mana taşımaktadır. Dolayısıyla mutedil mizaç, sıhhatli beden ve ruh yapısı anlamına gelmektedir.

Eğitimcinin talebesini yakından tanınması ve onun ruh ve mizacına uygun bir yöntemle kendisine yaklaşması lâzımdır.(İhya sy.1625)

Çocuğu mümkün mertebe sade, sert ve haşin bir hayat tarzına alıştırmak ve ona ipekli elbiseler giydirmemek, onu yumuşak yataklarda yatırmamak. Çünkü bunlar çocukta ve genel olarak insanda rahatlık düşkününü, zayıf, dayanaksız ve hasta bir mizaç oluştururlar.(İhya sy.1626)

Sabır sayesinde huylar, mizaçlar ve istekler de değişir. Bu sebeple, önce sevilen şeyler sevilmez olur ve önce sevilmeyen şeyler sevilir. Örneğin çocuk, önce okumayı değil, oynamayı sever. Fakat okuma zahmetine sabredip onun lezzetine varınca, bu sefer oynamayı değil, okumayı sever.(İhya sy.2472)

Mizaç: Mizaç insanın bedensel yönünü ifade eden, bunla birlikte psikolojik yönünü de içeren bir manaya gelmektedir. İnsandan beklenen mutedil mizaç, sıhhatli beden ve ruh yapısı anlamına gelmektedir. Bunun da imkanı öğretim programları ile mümkündür. Eğitimcinin

talebesinin mizacını iyi bilmesi, onu yakından tanınması ve ona uygun yöntemlerle yaklaşması eğitimin kalitesini artıracaktır. Çocuğun mizaç oluşumunda mümkün merteye sade, sert ve haşın bir hayat tarzına alıştırılmalı, ona ipek elbiseler giydirilmemeli, onu yumuşak dökelerde yatırmamalıyız. Çünkü bunların bütünü çocukta ve genel olarak insanda rahatlık ve rahavet vererek zayıf, dayanıksız ve hasta bir mizaca sahip olmasına neden olur. Mizacı değıştirme yollarından birisi de sabırdır. Örneğin başta okumadan zevk almayan bir çocuk ilim tahsiline sabrederse ondan aldığı hazzı hiçbir şey veremez derler.

Tüm bu bilgiler doğrultusunda klasik İslam Eğitmcilerinin öncülerinden olan İbn-i Sina, Gazali ve İbn-i Haldun karakter ve değer eğitimini öğretmenlik rolü üzerine inşa etmişlerdir. Kendi yetiştikleri eğitim sistemi, öğrencilerine uyguladıkları öğretim programlarını ele aldığımızda hem formel eğitim içerisinde hem de örtük program içerisinde öğrenciye karakter ve değer eğitimini gerekli miktarınca öğretilerek, öğrenmenin uygulama ile pekişmesini savunmuş ve bu yönde bir öğretim programı uygulamışlardır. Dünyaca tanınan eğitimciler, sosyologlar ve farklı branşlarda eğitim almış olan düşünürlerin yetişme şekillerinde yetiştirilen öğretim programı ve yetiştiren öğretmenin etkisi çok büyüktür. Karakter ve değer eğitimini inanç sistemi üzere kazandırılmak isteniyorsa Klasik İslam Eğitmcilerini rol model olarak eğitim programlarımızı buna göre düzenleyip uygulamak gerekmektedir. Sağlam karaktere sahip, değerlerine sadık ve ahlaklı nesiller yetiştirmek isteniyorsa klasik İslam eğitimcilerinin eğitim-öğretime dair tüm yaşantıları incelenerek, bu yaşantılara uygun bir eğitim sistemi inşa edilmelidir.

Eğitimin içerisinde öncelik olarak insanın anlaşılmasının gerekliliğine sadece İslam eğitimcileri yer vermemiş, günümüzde Batı kaynaklı yazar ve araştırmaların etkisiyle bütün dünya eğitimde insan gerçeği üzerine yoğunlaşmıştır. İnsanı; politik, ekonomik ya da sosyal amaçlara ulaşmak için eğitimsel bir araç olarak görme anlayışı yerine *eğitimde bireyin asıl olduğu* anlayışı yerleşmiştir. Eski Yunan, Çin ve Roma'ya dayanmasına rağmen bu anlayışın yerleşmesinde ilk defa 1950-60'lı yıllarda Maslow ve Rogers'ın öncülüğünü yaptığı hümanist felsefenin etkili olduğu dile getirilmektedir (Şahin, 2004: 6; akt, Demirtaş, 2012). Bu yönüyle insan ve insan etrafında şekillenen kavramların ele alınması ve incelenmesi önem arz etmiş ve çalışma içerisine dahil edilmiştir.

Hümanist yaklaşım bütün dünya eğitim sistemlerinde olduğu gibi Türk eğitim sisteminde de etkisinin göstermiştir. Bu bağlamda, Milli Eğitim Temel Kanununda insanı

zihinsel, ruhsal, toplumsal, bedensel vb. bütün yönleri ile destekleme, geliştirme ve ilerletmenin eğitimin genel amaçları arasında sıralandığı görülmektedir (Resmi Gazete, 1973; akt, Demirtaş, 2012).

Özetleyecek olursak çalışmada İbn-i Sina, Gazali ve İbn-i Haldun'un kendi eserlerinde geçen bazı tanımlamalara yer verilmiş ve bu doğrultuda klasik İslam eğitimcilerinin öğreticilik rolleri tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın önemi günümüz eğitim sistemine bir öneri hazırlamaktır. İslam eğitimcilerinin öğretmenlik rollerini belirleyerek günümüz eğitimcilerine eğitim ortamında nelere dikkat etmesini, öğreticilik rollerinde nasıl davranmaları gerektiğini tanımlayarak günümüz eğitim sistemine öneri sunmak amaçlanmıştır.

ÖNERİLER

Çalışmada klasik İslam eğitimcilerinden İbn-i Sina, Gazali ve İbn-i Haldun'un öğreticilik rolleri üzerine doküman analizi yapılmıştır. Eğitimcilerin eserlerinin tümünü incelemek çok fazla zaman gerektirdiğinden dolayı sadece bazı eserlerinde ifade ettikleri kısımlara değinildi. Faydalanılan eserlerin artırılması, farklı İslam Eğitimcilerinin görüşlerine yer verilmesi eğitim-öğretim ve öğrenci yetiştiriciliğinin farklı yönlerini ele almaya yardımcı olacaktır. Eğitim programlarının milli ve dini değerler üzerine tekrar yenilenmesi, inanç ve yaşantılar doğrultusunda öğrencinin yetiştirilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Akbaş, O., 2008. Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (16), 9-27.
2. Akiskal HS, Hirschfeld MA, Yerevanian BI., 1983. The relationship of personality to affective disorders. *Arch Gen Psychiatry*, 40: 801-810.
3. Akyüz, Y., 2013. İbn-i Sina'nın Türk ve Dünya eğitim tarihindeki yeri. Pegem yayınları.
4. Başaran, İ. E., 2005. Eğitim psikolojisi, gelişim, öğrenme ve ortam (6. bs.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
5. Çağlar, A., 2002. "Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi". Gelişim Ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
6. Çelikel, B., 2006. Gazali'nin Eğitim Görüşü. TC Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi.
7. Demircioğlu, A., 2012. İbn Haldun'da İnsan Tasavvurunun Eğitime Yansıması. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi Kasım 2012, Cilt 1, Sayı 4, Makale 33, ISSN: 2146-9199.

8. Demirtaş, Z., 2012. İbn-İ Haldûn'un Eğitim Anlayışında Bir Değer Olarak İnsan. Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama Cilt (Vol): 3 Sayı (No): 6 Güz (Fall) 2012, 19-30.
9. Doğanay, A., 2006. Değerler Eğitimi. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. (Editör: Cemil Öztürk). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
10. El-Husrî, Satî., 2001. İbn-i Haldûn üzerine araştırmalar (Tercüme; Süleyman Uludağ). İstanbul: Dergâh Yayınları.
11. Ergün, M., 1994. Eğitim Sosyolojisine Giriş. (Eğitim ve Toplum). Ankara: Ocak Yayınları.
12. Fidan N.K., 2009. Öğretmen Adaylarının Değer Öğretimine İlişkin Görüşleri. Kuramsal Eğitimbilim, 2 (2), 1-18, 2009.
13. İbn-i Haldun, 2011. Bilim ile Siyaset Arasında Hatıralar (et-Ta'rif bi-İbn Haldun ve Rihletuhu Garben ve Şarkan). Çeviren: Vecdi Akyüz. İstanbul: Dergâh Yayınları.
14. Halstead, J.M.(Çeviren: Çinemre, S.).2004. İslam Eğitim Anlayışı. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2012, sayı: 32, ss. 273-291.
15. Işıkdogan, D., 2014. Eğitim ve Din Eğitimi Kaynaklarında Öğretmen Nitelikleri(Tarihsel Süreç). e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 Sayı:XI Nisan 2014.
16. İbn Haldun (çev:Zakir Kadiri Ugan) 1997.Mukaddime1-2. Milli Eğitim Basımevi.
17. İbn-i Haldûn, 2004. Bilim ve siyaset arasında hatıralar. İstanbul: Dergâh Yayınları.
18. İbn Haldun, 2009. Mukaddime. Haz: Süleyman Uludağ. I – II Cilt. İstanbul: Dergâh Yayınları.
19. Ibn Khaldun. The Muqaddimah. (F. Rosenthal, Trans., Original Work Published
20. 1381). (vol. 3). (Princeton, NJ, Princeton University Press). 1967.
21. Köylü, M ; Koç, A., 2016. Klasik İslam Eğitimcileri. Rağbet Yayınları Kuseyrî, er-Risâletü'l-Kuseyriyye, s. 98.
22. Küken, G., 2001. Ortaçağda Eğitim Felsefesi, ALFA Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
23. Lickona, T., 1991. Educating for Character: How school can teach respect and responsibility. New York: Battam.
24. Oruç, C., 2009. İmam-ı Gazâlî'nin eğitim anlayışı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
25. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

26. Rusnak, T., 1998. Integration Character in The Life of The School. T. Rusnak (Eds.), An Integrated Approach to Character Education (s. 9-19). Thousand Oaks: Corvn Press.
27. Ryan, K., & Bohlin, K. E., 1999. Building character in schools: Practical ways to bring moral instruction to life (ERIC Document Reproduction Service No. ED423501).
28. Sönmez, V., 2008. Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri, Boyacı, A. (Editör) Eğitim Sosyolojisi ve Felsefesi Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 973, 2008.
29. Şişman, M., 2007. Örgütler ve kültürler. 2. Basım. Ankara: Pegem.
30. Tekin, Z., 2015. Türk Eğitim Tarihi Ders Notları. Karabük Üniversitesi - Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi - PFS105 Ders Notları, Karabük.

**ANALYSIS AND EVALUATION OF THE REFLECTION OF
CREATIONISM, INTELLIGENT DESIGN AND EVOLUTION VIEWS
TO EDUCATION
YARATILIŞÇILIK, AKILLI TASARIM VE EVRİM GÖRÜŞLERİNİN EĞİTİME
YANSIMASININ İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

Assoc. Prof. Dr. Cihat YAŞAROĞLU
E-mail: cyasaroglu@bingol.edu.tr

ABSTRACT

Education is a tool to change people's cognitions, emotions and behaviors. At the same time, cultural heritage is transferred to the next generation through education. The educational policies of the countries cannot be independent of the developments in the world, no matter how much they try to be national. For example, a materialist perspective, which is a reflection of naturalism-based education worldwide, also affects education systems. While education systems try to make sense of the universe within the boundaries of the laws of nature, they do not consider all the fields that they consider as supernatural as unscientific. In the educational systems reflecting this perspective, the aims can reflect the materialist point of view, as well as all activities, course contents, etc. based on the determined objectives, are designed to serve the same point of view. The students who are raised with these systems will try to make sense of the world with the education approach that the state has provided to them. This study will examine how education system reflects the views about the beginning of life like "creationism, intelligent design and evolution". In order to realize this aim, studies on educational policies in the world which contain the relevant key concepts will be examined and the current issues will be presented and suggestions will be developed.

Keywords: Creationism, Intelligent Design, Evolutionary View, curriculum, Educational policies

ÖZET

Eğitim, kişilerin zihin, duygu ve davranışlarını değiştirmek için bir araçtır. Aynı zamanda eğitim aracılığıyla kültürel miras bir sonraki nesle aktarılır. Ülkelerin eğitim politikaları, ne kadar milli olmaya çalışsa da dünyadaki gelişmelerden bağımsız olamaz. Örneğin; dünya çapında natüralizme dayalı eğitimin bir yansıması olan materyalist bir bakış açısı, eğitim sistemlerini de etkilemektedir. Eğitim sistemleri, doğa kanunları sınırları içerisinde kainatı anlamlandırmaya çalışırken doğaüstü olarak gördüğü tüm alanları da bilim dışı kabul ederek inceleme konusu yapmaz. Hâliyle bu bakış açısını yansıtan eğitim sistemlerinde amaçlar materyalist bakış açısını yansıtabildiği gibi belirlenen amaçlara dayalı tüm etkinlikler, ders içerikleri vb. de aynı bakış açısında hizmet edecek şekilde tasarlanmaktadır. Bu sistemler ile yetişen öğrenciler ise, hâliyle devletin kendilerine sunmuş olduğu eğitim anlayışı ile dünyayı anlamlandırmaya çalışacaklardır. Bu çalışmada, hayatın başlangıcı ile ilgili olan "yaratılışçılık, akıllı tasarım ve evrim" görüşlerinin eğitim sistemlerine nasıl yansıdığı incelenecektir. Bu amacı gerçekleştirmek için ilgili anahtar kavramları içeren dünyada eğitim politikaları üzerine yapılmış çalışmalar incelenerek mevcut durum ortaya konmaya çalışılacak ve bu konu ile ilgili öneriler geliştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yaratılışçılık, Akıllı Tasarım, Evrimsel Görüş, Öğretim Programları, Eğitim Politikaları.

GİRİŞ

Eğitim ile öğretim arasındaki en önemli farklardan birisi, öğretimin planlı ve programlı olmasıdır. Ayrıca öğretim, okullardaki programlı olan tüm ders içi faaliyetlerini de kapsamaktadır. Öğretim programlarında yer alan herhangi bir kazanım ya da konu, aynı öğretim programına tabi bütün öğrencilerin aynı bilgileri alması ve istenen alandaki kazanımları gerçekleştirmesi gerekliliği anlamına gelmektedir. Hayatın kaynağı, yaşamın başlangıcı hakkında ortaya atılan görüşlerin eğitime yansımaları, planlı programlı bir şekilde olması, ülkenin eğitim politikasının bir yansıması olarak görülebilir. Zira pek çok görüş içerisinde hangi görüşün programa yansıtılacağına karar verecek olan, yetkili eğitim kurumlarıdır. Böylece karar verici mekanizmaların belirlediği içerikler, aynı eğitim kademesine tabi tüm fertler tarafından alınmaktadır.

Bu çalışma, hayatın kökenini açıklamak için ortaya atılmış evrim, yaratılışçılık ve akıllı tasarım gibi dünyada eğitime yansımaları en fazla olan görüşlerin incelenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda öncelikle her üç görüşe göre kısaca tarifler verilerek ardından dünyada eğitim sistemlerine yansımaları incelenmiş, konu ile ilgili tarihe yansıyan duruşmalar hakkında bilgi verilmiştir. Yazının en sonunda ise elde edilen bulgulara ait sonuçlar yazılmış, tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Evrime ya da yaratılışçılık tartışmaları eğitim politikalarını, ders kitapları, programlar ve eğitimle ilgili standartları da etkilemektedir. Amerika eğitim tarihinde bilimsel bağlam ile politik kararlar arasında dengeyi sağlamak için bazı zamanlarda hem evrim hem de yaratılışçılığa ilişkin içeriklerde ders kitaplarında değişikliklere gidilmiştir (Griffith & Brem, 2004). Türkiye’de de 2017 yılında yapılan öğretim programları güncellemesinde Biyoloji dersi içeriğinde evrim ile ilgili düzenlemeler yapılmak istenmiş, ancak özellikle akademisyenlerden gelen tepkiler üzerine güncellemeler geri alınmıştır (Ekoloji ve Evrimsel Biyoloji Derneği, 2017). Bu değişiklikler yapılırken kısmen de olsa halkın görüşüne başvurulmuştur (Zimmerman, 1987). Bu tür değişikliklerin olmasını, program geliştirme ya da güncelleme açısından olağan olarak karşılamak gerekmektedir. Zira çeşitli taleplere göre öğretim programları güncellenebilmektedir. Bu hususta akademisyenlerin, halkın, dersin uygulayıcısı olan öğretmenlerin, öğrencilerin görüşleri önem arz etmektedir.

Zimmerman’ın Ohio Lise Biyoloji öğretmenleri ile yaptığı çalışmadan (1987) elde edilen sonuçlar, Ohio lise biyoloji öğretmenlerinin, evrim öğretisini destekleme ihtimalinin çok daha

yüksek ve yaratılışçılık öğretisini destekleme ihtimalinin genel olarak olduğundan daha düşük olduğunu göstermiştir. Devletteki çoğu biyoloji dersi, kısmen de olsa evrimsel bileşenleri içermektedir. Devlet okullarında yaratılışçılığın öğretilmesine karşı da oldukça güçlü bir duyarlılık var. Bununla birlikte, bu evrimsel öğretimin miktarı ve kalitesinin ise idealin oldukça altında olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Diğer taraftan Zimmerman'ın (1987) aktardığı bazı araştırma sonuçlarına göre üniversite öğrencileri ile yapılan bir çalışmada öğretmen adaylarının % 94'ü sınıflarda yaratılışçılığın öğretilmesi gerektiğini düşünmektedir. Yine Furest tarafından 1984 yılında yapılan ve 2387 öğretmen adayının görüşüne başvurulmuş çalışmada da bu görüşte olanların oranı % 78'dir. Dobzhansky'e göre (Akt.: Zimmerman, 1987), halkın "yaratılış bilimi"ni kabul etmesi, profesyonel evrimsel biyologların anlayışıyla çelişmektedir.

Başka bir araştırma ise halkın okullarda yaratılışçılığın öğretilmesi için güçlü taleplerinin olduğunu göstermektedir. Glamour dergisindeki bir çalışmaya göre halkın % 74 ile % 86'sı arası okullarda yaratılışçılığın evrim ile birlikte öğretilmesi gerektiğini düşünmektedir. % 10-16 arası ise sadece yaratılışçılığın öğretilmesini istemektedir (Zimmerman, 1987).

Çeşitli zaman dilimlerinde halkın bu gibi konularda ne düşündüğünün belirlenmesi için yapılan boylamsal çalışmalarda da bulunmaktadır. Örneğin Gallup'un 1982 yılında yaptığı bir çalışmada katılımcıların % 44'ü insanların 10.000 yıl önce Tanrı tarafından yaratıldığını düşünürken, % 47'si evrimi desteklemektedir. 1993 yılında yapılan ankette ise yaratılış savunanların oranı % 47'ye yükselmiş, evrimi destekleyenlerin oranı % 46, kararsızlar ise % 7 olarak belirlenmiştir (Matthews, 2001).

Bilimsel yayınlar bağlamında değerlendirildiğinde, Education Full Text, ERIC, ve SCOPUS veritabanlarında evrim ya da akıllı tasarım gibi bazı kavramları kullanarak 1993'ten 2011'e kadarki 52 makaleyi inceleyen Sickel ve Friedrichsen (2013), dini inancı güçlü olan öğretmenlerin evrimsel görüşü daha az kabul ettiğini göstermiştir.

Dünyaca ünlü Pew Araştırma Şirketi tarafından 2005 yılında yapılan bir ankette Amerikalıların % 64'ü yaratılışçılığın evrim ile birlikte, % 38'i ise evrim yerine yaratılışın okutulmasını tercih ettiklerini belirtmişlerdir (Pew Research Center, 2005). Hemen sonraki yıl olan 2006 yılında ise BBC tarafından yapılan bir ankette 2000 katılımcıdan yaşamın başlangıcı ile ilgili sorulan soruya halkın % 17'si akıllı tasarım, % 22'si yaratılış ve % 48 evrim olarak

cevap vermişlerdir. Ayrıca yaratılışçılığın öğretilmesi gerektiğini düşünenlerin oranı % 40, evrim için ise % 69 oranındadır (Cleaves & Toplis, 2007).

Berkman ve arkadaşlarının (2008) çalışmasında, Amerika'daki devlet okullarında öğretmenlerin % 25'i en az bir saat ve daha fazlası bir zamanı sınıflarda yaratılışçılığın öğretilmesinde kullanmaktadırlar.

Türkiye'de ortaöğretim öğretmenleri ve öğrencileri ile yapmış bir çalışmada öğretmenlerin % 78.9'u, öğrencilerin ise % 73.2'si evrimsel görüşü reddetmektedirler. Bunun en önemli sebeplerinden birisi olarak da dini inanışın evrimsel görüşü kabul etmemesi olarak gösteren öğretmenlerin oranı % 70, öğrencileri ise % 72.1 olarak bulunmuştur (Özay Köse, 2010). Bu oran daha önceki çalışmalarda elde edilen sonuçlara göre yüksek oranda kalmaktadır. Öğretmenlerin görüşleri üzerine yapılan araştırmalar, dini inançlarının gücünün, evrimin kabulü ile negatif korelasyon gösterdiğini ve evrim konusundaki bilimsel bilgilerin dinsel inançları ile uyumlu hale getirilmesinin hepsi için olmasa da çoğu öğretmen için zor olduğunu göstermektedir (Levesque & Guillaume, 2010).

Virginia Commonwealth Üniversitesi tarafından yapılan bir ankette (Akt.: Hess, 2006) gençler ve yetişkinler, fen derslerinde sadece evrim görüşünün yer almasını yanlış olarak algılamaktadırlar. Diğer bir çalışmada Miller ve meslektaşları, (Akt.: Levesque & Guillaume, 2010) 32 Avrupa ülkesi ve Japonya'dan gelen uluslararası verileri karşılaştırdıkları araştırmalarında evrimi kabulde en düşük ikinci sırada Amerika'nın olduğu, Türkiye'nin ise hemen bir alt seviyede olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Yine Levesque ve Guillaume (2010) tarafından yapılan bir araştırmada, öğrencilerin verdikleri cevaplar üzerinden insanın en az 10.000 yıl önce insanı yarattığına inanmaları, insan evriminin yaratıcı tarafından yönetildiği teistik evrim ve son olarak yaratıcıya ihtiyaç duymaksızın mekanik bir süreç olarak evrimi kabul eden üç grubun olduğu görülmektedir.

Yapılan araştırmada "Görünen dünyanın dışında herhangi bir varlığa inanmıyorum" şeklinde cevap veren katılımcıların tamamı evrim görüşünü kabul ederken, "Şüphesiz Tanrı vardır" önermesine katılanların evrimi kabul etme oranı sadece % 21'dir (Levesque & Guillaume, 2010). Bu bulgular da dini inanış ile evrimi kabul arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğunu gösterme noktasında benzer çalışmaları desteklemektedir.

Minnesota’da fen öğretmenlerinin doldurduğu bir ankette derslerinde evrimden bahsedenlerin sayısı 1995’te % 69’dan 2003’te % 88’e yükselmiştir. Yaratılışçılığın müfredatın bir parçası olup olmama sorusuna ise öğretmenlerin % 80’i hayır cevabı vermiştir. Ders kitaplarında evrimin işlenmesinden memnun olanların oranı % 90 iken yine ders kitaplarında Yaratılışçılığın işlenmesinden memnun olanların oranı da % 84’tür. Yaratılışçılığı öğretmenin sınıfa dini getireceğini düşünenlerin oranı % 79 olarak belirlenmiştir (Moore & Kraemer, 2005). Tatina’nın araştırmasına göre (Akt.: Aguillard, 1999) lise biyoloji öğretmenlerinin derste evrimden bahsetme oranı % 73 iken yaratılıştan bahsetme oranı ise % 16 olarak belirtilmiştir.

Biyoloji öğretmenlerinin evrim teorisi yerine yaratılış ile ilgili konular işlemelerinin nedenlerini Moore ve Cotner (2009), öğretmenlerin evrim ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmamaları, öğretmenlerin dini inançları, veli, yönetici vb. gibi dıştan gelen baskılar, Yaratılışçılık öğreten öğretmenlere yaptırım uygulanmaması, yaratılışçılığı bilim dışı kabul eden yasalardan haberdar olmamaları gibi sebepler saymaktadır. Böylelikle bilim adamlarının mahkemelerde kazandıkları ama sınıfta kaybettikleri iddia edilmektedir (Berkman, Pacheco, & Plutzer, 2008).

Yaratılışçılık Fikri ve Eğitime Yansıması

En geniş haliyle, “yaratılışçı”, bilinen evrenin doğal bilimsel açıklamalarını kabul etme yerine doğaüstü bir varlık tarafından özel yaratma olduğunu kabul eden kişidir. Yaratılışçılık ve formlarının, Tanrı’ya olan inançla aynı şey olmadığı zira birçok ana akım dini grupların ve inananların çoğunun, evrim de dahil olmak üzere bilimin bulgularını kabul ettiği iddia edilmektedir (National Academy of Sciences, 2008).

Yine yaratılışçılığın en işlevsel tanımlarından birisi, Hakim Overton tarafından 950 Sayılı Arkansas Kararı ile ilgili görüş beyan edilirken yapılmıştır. Bu görüşe göre yaratılışçılık; yoktan var edilmeyi, mutasyon ve doğal seleksiyon gibi tüm türlerin tek organizmadan geliştiği fikrinin yetersizliği, başlangıçta yaratılan çeşitlerle sınırlı olan değişiklik, insan ve maymun için ayrı ataların olduğu, katastrofizim, “gençyeryüzü” görüşü gibi alt başlıklarla tanımlamaktadır (Osif, 1997).

Yaratılışçılar kendi içlerinde farklı görüşlere sahipler. “Genç-Dünya” yaratılışçıları olarak bilinen bir grup, sadece birkaç bin yıl önce evrenin ve Dünya’nın yaratıldığını anlatan İncil’e inanmaktadır. Bu yaratılışçılığın savunucuları, insanlar dahil tüm canlıların çok kısa bir

sürede, fakat bugün içinde buldukları biçimlerde yaratıldığına inanmaktadırlar. “Eski-Dünya” denilen grup ise dünyanın uzun zaman önce yaratıldığını kabul ederken canlı türlerinin evrildiğine dair kanıtları reddederler. (National Academy of Sciences, 2008).

Yaratılışçılık terimini birkaç kıtadaki bilim adamları ve dini liderler, yıllarca belki de Darwin'in fikirlerini çürütmek için yaratılış ile ilgili sorunlar hakkında tartışmışlardır (Smith, Siegel, & McInerney, 1995). Yaratılışçılık, Tanrı'nın ya da ilahi olanın evreni ya da insanlığı yarattığına dair dini bir inançtır. Tipik olarak, yaratılışçılar Mukaddes Kitabın Yaratılış Kitabında sunulan yaratım anlatımını onaylamaktadırlar. Yaratılış bilimi, Tanrı'nın evrimi reddederek dünyayı yarattığını iddia ederek İncil'deki Yaratılış açıklamalarını "kanıtlamak" için bilimsel verilerin yorumlarını esas alırlar (Anti-Defamation League, 2012). Diğer yandan Yaratılışçılık “yaratılış bilimi” ile eşdeğer görülmekte ve Hıristiyan taraftarlara atıfta bulunularak kullanılan bir kavramdır. Yaratılış bilimciler, hayatın birden yaratıldığını değil, on bin yıldan daha uzun olmayan bir zaman dilimi içerisinde hayatın altı günde yaratıldığını düşünmektedirler (Beckwith, 2003). Diğer bir görüşe göre yaratılışçılık; birisi bilimsel söylemi kategorik olarak reddeden, diğeri ise “bilimsel yaratılışçılık” veya “yaratılış bilimi” olarak da adlandırılan, bilim ile din çatışmasının sadece bir yanılsama olduğunu düşünen iki alt bölüme ayrılmıştır (Brassuer, 2017).

Yaratılışçılık karşıtı düşünceler incelendiğinde, yaratılışçılığı reddeden birçok bilim adamı, bilimin etik düşünceler üzerinde doğrudan bir etkisi olmadığı argümanını destekleyen, bilimin değer içermeyen doğasını vurguladıkları (Williams, 2009) görülmektedir. Bu görüşe göre değer içeren herhangi bir şeyin bilim kapsamında ele alınamayacağı görüşü anlaşılmaktadır.

Yaratılışçılığın eğitime yansımalarına bakıldığında ise farklı uygulamaların olduğu görülmektedir. Örneğin Yaratılışçılık Minnesota Fen Öğretmenleri Derneği ve Ulusal Fen Öğretmenleri Derneği tarafından açıkça reddedilir ve Minnesota'nın fen eğitimi standartlarına dahil edilmemektedir (Moore & Kraemer, 2005).

Başka bir örnek de İngiltere'den verilebilir. İngiltere'deki okullarda belgelenmiş ve doğrulanabilir bir yaratılışçı öğretim durumu nadirdir. Geçen 5 yıl içinde yaratılışçı hareketin eğitimde yer almasını isteyen grubun çabalarını İngiltere'deki fen eğitimine sızma girişimleri olarak nitelendiren Williams, bu girişimin ulusal medyada büyük ilgi gördüğünü belirtmektedir.

Ayrıca 2002 yılında, Birleşik Krallık devlet destekli bir eğitim akademisinin fen bilgisi derslerinde yaratılışçı öğretim ile bağlantılı olduğu bildirilmiştir. 2002 ile 2006 yılları arasında bu konuda tartışmalar yaşanmazken, 2006 yılında ulusal bir fen sınavında yaratılışçılık ile ilgili bir müfredat çalışmasının yer aldığı öğrenilince tartışmalar tekrar canlanmıştır. 2006 yılında “Bilimde Gerçeklik” organizasyonu, evrim karşıtı, akıllı tasarımı destekleyen bir DVD içeriğini tüm ortaokullarda fen derslerinde “tartışmayı öğretme” amaçlı dağıttığı (Williams, 2008) belirtilmektedir.

Türkiye üzerinden bir değerlendirme yapan Brassuer, Türkiye’nin, İslami bilimsel yaratılışçılığın ana beşiklerinden biri gibi görmekte olduğunu ifade etmektedir. Jacques Arnoult'a atıfta bulunarak, Türkiye’yi “bu köktenci düşünce okulunun en aktif ve en yapılandırılmış merkezlerinden biri gibi gördüğünü” (Brassuer, 2017) belirtmektedir.

Değerlendirmesinin devamında ise Yaratılışçı fikirlerin bazı Türk okul kitaplarında zaten bulunmakta olduğu ve Türk ortaokul öğrencilerinin % 75'inin evrim teorisine inanmadıklarını da belirtmektedir. Ancak, Türkiye’de protesto hareketlerinin kurulduğunu da ifade etmektedir. 1998 yılında, eleştiriye ve yaratılışçı evrimci fikirlere yönelik saldırılara cevap vermek ve halkı uyarmaya çalışmak için bir komisyon kurulduğunu; Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu’nun (TÜBİTAK) da evrim lehine tavır takındığını belirtmektedir (Brassuer, 2017).

Bir grup akademisyen tarafından hazırlanan ve Avrupa Birliği Konseyi, Eğitim Komisyonuna sunulan raporda, çeşitli ülkelerdeki yaratılışçılık ile ilgili eğitime yansımış uygulamalardan bahsedilmektedir. Ancak bu durum sadece bilgilendirme amacı taşımamakta, aynı zamanda dünya genelinde “yaklaşan bir tehlike”ye karşı yetkili mekanizmaları bilgilendirme amacı da taşımaktadır. Aşağıda bu raporda bahsi geçen ülkeler ve örnek uygulamalara yer almaktadır.

Yaklaşık on beş eser yayınlamış olan yaratılışçı bir yayıncı olan Avrupa İncil Merkezi, İsviçre’de yöneticisi Daniel Mathez olan ve Avrupa İncil Merkezi ve tarafından temsil edilen İsviçre merkezli Yaratılışçılara ait bir organizasyondur. Diğer bir organizasyon ise Brüksel üniversite topluluğu hareketidir. 2007’nin başından beri, Özgür Brüksel Üniversitesi’ndeki Belçikalı akademisyenler, “Tanrı mı Darwin mi?” konulu bir dizi konferans düzenlemişlerdir. Bu konferanslarda sunulan bir konuşmada öğrencilerin evrim hakkında yeterli görüşe sahip

olmadıkları belirtilmektedir. Polonya’da ise bir dönem eğitim bakanlığı yardımcılığı da yapan Mirosław Orzechowski 2006 yılında “Evrım teorisi bir yalandır, ortak bir gerçek olarak yasallaştırılmış bir hatadır.”, “Yalan öğretmemeliyiz, tıpkı iyilik ve güzellik yerine çirkinlik ve kötülük öğretmememiz gibi” şeklinde beyanat vermiş ve ona göre evrim teorisi sadece "bir bilim kurgu filmi için arka plan olarak kullanılabilecek bir hikaye, bir edebiyat eseri mesabesinde" olmalıydı (Brassuer, 2017). İsveç’te ilk defa 1996 yılında Umea’da yaratılışçı müze açılmıştır (Brassuer, 2017). Sırbistan’da ise Eğitim Bakanı, yaratılışçılık fikrinin okullarda öğretilmemesi durumunda evrim teorisinin de okutulmaması gerektiği ile ilgili emrinden dolayı görevinden istifa etmek zorunda bırakılmıştır. Bu durumu dine dayalı girişim olması hasebiyle bir tehlike olarak nitelendiren Sanat ve Bilim Akademisi ile kırka yakın dernek kınadıklarını açıklamışlardır (Brassuer, 2017).

Birleşik Krallık ’ta yaratılışçılık fikrini savunan gruplar devlet okullarında ve üniversitelerde bu konu ile alakalı çeşitli faaliyetler düzenlemektedirler. 2006 yılında birkaç gün süren ve yaratılış fikri ile ilgili olan bir kongre gerçekleşmiştir. Bu konu ile ilgili olarak en büyük öğretmen birliği olan Ulusal Öğretmen Birliği, eğitim sistemi içerisinde giderek artan yaratılışçı gruplara karşı yaratılış fikrine karşı yasal düzenlemeler yapılması gerektiği, şayet bu düzenlemeler yapılmazsa bu grupların daha da güçlenmesinin sosyal ve kültürlerarası uyumu zedeleyebileceği uyarısında bulunmuşlardır. Kraliyet Topluluğu ve Canterbury Başpiskoposu, Britanya okullarındaki yaratılışçılığın öğretilmesine karşı konuşmalar gerçekleştirirken Britanya Bilim Eğitim Merkezi gibi çeşitli kuruluşlar da yaratılışçılık fikrinin tanıtımına yönelik girişimleri kınamışlardır (Brassuer, 2017).

Bilimsel açıklamalar gözlem ve deney yoluyla ampirik testlere tabi tutulur ve değişiklik ve reddedilme olasılığına tabidir. Buna karşın, dini inanç, deneysel testlere ve kanıtlara dayanarak reddedilme olasılığına tabi değildir. Ahlâki ve dini değerlerle ilgili meselelerin yanı sıra, dünya ve insan yaşamının önemi ve amacı birçok insan için, belki de insanların çoğunluğu için büyük öneme sahip olmakla birlikte, bunlar bilimi aşan konulardır (Ayala, 2008). Muhafızların çoğuna göre Yaratılışçılık; kötü bilim, bilim dışılık, sahte bilim olarak da nitelendirilmiştir (Smith et al., 1995). Tüm bu tartışmalarla beraber, yerelde evrim ile yaratılışçılık arasındaki tartışmalarda öğretmenler genellikle yaratılışçılıktan yana durmaktadırlar (Scott, 2019).

Yaratılışçılık görüşünün eğitime yansıyor yansımayacağı tartışmalarından önce bilinmesi gereken önemli hususlardan biri de bu konunun aynı zamanda yine dolaylı olarak bilim-din tartışmalarından beslendiği gerçeğidir. Zira sadece bu konuda değil, değerlerin eğitime yansıyor yansımaması konusunda benzer tartışmalar görülebilmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde yaratılışçılığı savunanların bu görüşün eğitime yansımaması olması gereken bir durum olarak nitelendirirken, evrimi savunanlar da bu görüşün bilimsel olmadığını öne sürerek okutulmaması gerektiğini iddia etmektedirler.

Akıllı Tasarım Fikri ve Eğitime Yansımaları

Akıllı tasarım, yaşamın kökeninin ve karmaşıklığının yalnızca doğüstü bir zekanın eylemine atfedilebileceği ve yaşamın kökeninin, evrimsel bilim tarafından tanımlananlar gibi doğal sebeplere veya maddi mekanizmalara atfedilemeyeceğine olan inançtır (Johnson, 2006). Zaman dilimi içerisinde Yaratılışçılık fikri, nispeten evrim taraftarlarının tartışmaları ve karşı çıkışları sayesinde gerileme göstermiş, buna karşılık akıllı tasarım savunucuları, bu fikrin de eğitimde okutulması gerektiğini iddia etmektedirler (Brassuer, 2017). Akıllı tasarım, evrime karşı en son ortaya çıkan bir görüştür. Bu teorinin savunucuları, Darwin'in teorisinde, akıllı bir aracının yaşamın kökeni ve gelişimindeki rolünü tanıyarak en iyi şekilde dolduran bir boşluğu doldurduğunu iddia etmektedirler (Johnson, 2006).

Canlıların karmaşık organizasyonuna dayanan Tanrı'nın varlığına ilişkin tasarım fikrinin ilk defa, 1802'de yayınlanan Doğal Teoloji kitabında İngiliz din adamı William Paley tarafından detaylı bir şekilde ele alındığı iddia edilmiştir (Ayala, 2008). Paley'in iki boyutlu bir tasarım düşüncesi vardı. Birinci düşüncede insan dahil tüm canlı varlıklar, gerek vücut azalarıyla gerekse de çevre ile olan etkileşimleri ile şans eseri değil, belli amaçlara hizmet etmek için tasarlanmışlardır. İkinci görüşte ise varlıkların mükemmel olması ve işlevsellikleri ancak her şeye gücü yeten bir Yaratıcı ile açıklanabilmektedir. 1990'larda doğrudan Yaratıcıya atıfta bulunmama adına "akıllı tasarım" olarak adlandırıldı. Mahkeme bu adlandırmayı, evrim teorisi yerine okullarda okutulmak üzere bir yanıltmaca olduğunu ve bilimsel temellerden uzak olduğu fikrine vardı (Ayala, 2008).

Akıllı tasarım fikri özellikle İncil'deki yaratılış anlatımları ya da açıklamaları temeline dayanmaz. Ancak bununla birlikte yeryüzünün yaratılışını doğüstü veya dini açıklamalara bağlar. Canlıların yapısal olarak çok karmaşık olması ve bilimin bunu yeteri kadar açıklayamadığı düşüncesinden hareketle akıllı bir tasarımcının müdahalesinin dünyadaki

yaşamın kritik bir bileşeni olduğunu belirtir. Savunucularının çoğuna göre bu akıllı tasarımcı da Tanrı ya da yüce bir varlıktır. 2005 yılındaki bir mahkeme, akıllı tasarımın da yaratılışçılığın bir biçimi olduğuna karar vermiş, diğer mahkemeler ise doğası gereği akıllı tasarımın dinî hüviyette olduğunu belirtmişlerdir (Anti-Defamation League, 2012).

Akıllı tasarım literatürü ve müfredatı, Yaratılış (Genesis) kitabından türetilmemiştir. Akıllı tasarım argümanları, herhangi bir dinde özel vahiy yorumunu temel almamaktadır. Daha ziyade, ampirik gerçeklerin, sağlam kavramsal fikirlerin ve eleştirel düşüncelerin sonucu olarak nitelendirilmektedir. Akıllı tasarım, yaratılışçılıkla tutarlıdır, doğrudur, ancak esasen farklıdır (Beckwith, 2003). Yaratılışçı topluluk, akıllı tasarımı evrime uygulanabilir bir bilimsel alternatif olarak tanıtırken, ABD'deki evrimdeki "güçlü ve zayıf yönlerin" tartışılması çağrılılarıyla birleşince, evrime yönelik zorluklar yeni bir döneme girmiştir. Yaratılışçı topluluk, akıllı tasarımla evrimi ele almaya çalışan yeni bakış açısı kazanma adına, dini motivasyondan uzak durmaya çalışmaktadır (Williams, 2009).

Keşif Enstitüsü Bilim ve Kültür Merkezi'nde akıllı tasarım fikrini ortaya atanlar kendilerini "Karma" olarak ifade etmekte ve görüşlerinin temelini oluşturan "geçmişini diriltirek geleceğe ilerleme" görüşünü "Karma Stratejisi" olarak belirtmektedirler (Forrest & Gross, 2005). Başlıca temsilcileri arasında yer alan matematikçi, filozof ve ilahiyatçı William A. Dembski 2016 yılından itibaren akıllı tasarım konuları ile ilgili yazmamaya karar vermiştir ("About," n.d.).

Karma stratejisi, 1999 yılında evrimsel biyolojiye alternatif olarak akıllı tasarımı desteklemek ve yaymak için üç aşamalı bir eylem planı hazırlamıştır. Buna göre hedefler (1) bilimsel araştırmalar, yazılar ve yayınlar; (2) tanıtım ve fikir oluşturma ile (3) kültürel karşılaşma ve yenilenme olarak belirlenmiştir (Johnson, 2006).

Yaratılışçılık fikri ile beraber kimi zaman evrim karşıtları başka yaklaşımlar benimsemişlerdir. Bazıları, "akıllı tasarım" olarak bilinen görüşü, canlıların doğal mekanizmalar yoluyla geliştirilemeyecek kadar karmaşık olduğu iddiasına dayanan yeni bir yaratılışçılık biçimini destekledi (National Academy of Sciences, 2008). Muhaliflerinin çoğuna göre akıllı tasarım, yaratılışçılığın yeni ve sözde-bilimsel (pseudo-scientific) bir versiyonudur (Johnson, 2006).

Akıllı tasarımı destekleyenlerin, devlet okulu fen derslerinde akıllı tasarımın öğretimi konusunda iki temel argümanı vardır. Birincisi, tartışmasız olarak evrimi öğretmenin öğrencilerin dini inançlarını ihlal edebileceği ve ikincisi, evrimin bilimsel olarak henüz bilimsel olarak güçlü bir şekilde kanıtlanmış olmasıdır (Diamond, 2014). Diğer yandan ABD’de hararetli bir tartışma konusu olan akıllı tasarım, Asya’da yeteri kadar dikkat çekici olmamıştır. 2009 yılında Hong Kong’da yapılan bir toplantıda Eğitim Dairesinden bir yetkili, bilimin yaşamın başlangıcı ile ilgili mükemmel bir cevap verememesinden dolayı alternatif açıklamaların da olması gerektiğini açıklamıştır (Cyranoski, 2009).

Akıllı tasarımın çağdaş argümanı fiziksel kanıtlara ve açık bir mantık uygulamasına dayanır (Johnson, 2006). Akıllı tasarım fikirleri herhangi bir araştırma sürecini ortadan kaldırır. Zorlukları tespit eder ve çözümün tek yolunun başka açıklamalara bakmadan akıllı bir davaya başvurmak olduğu sonucuna vardığı için fen derslerinde okutulmasının bilimsel olmadığı iddia edilmektedir. Ayrıca fen müfredatında yer alması için doğal nedenlere müracaat edilmelidir. Ancak akıllı tasarım doğaüstü süreçlere atıfta bulunmaktadır (Brassuer, 2017).

Akıllı tasarımı destekleyenler tipik olarak muhafazakar bir inanç temelli pozisyondan gelir. Bununla birlikte, birçok argümanlarında, kutsal yazılara veya ilahi konulara referans vermezler. Ancak hücresel düzeyde de dahil olmak üzere, doğal dünyada gördüklerimizin karmaşıklığının ardındaki zekanın varlığına dair güçlü kanıtlar sunduğunu savunurlar (Reiss, 2009).

Akıllı tasarım görüşü Yaratılışçılık ile müttefiktir. Akıllı tasarımı savunanların birçoğu yaratılışçılık hareketine dâhil olmuş olsa da, ABD mahkemelerinin Birinci Anayasa Değişikliği’ne istinaden ülkenin din ve devlet işlerinin birbirinden ayırmasının bu görüşün devlet okullarında öğretimini engellediğini iddia ettikleri ölçüde, akıllı tasarım, dini inancı savunmak veya talep etmek yerine, evrimsel biyolojiyi eleştiren bir teori olduğu iddia edebilir (Reiss, 2009).

Yaratılışçılık ya da akıllı tasarım gibi insan yaşamının kökeni ve gelişimi ile ilgili alternatif açıklamalar genellikle fen bilimleri derslerinde öğretilmemektedir, çünkü bilim adamlarının ezici çoğunluğu bu fikirlerin bilim değil din olduğunu düşünmektedir (Hess, 2006). Ancak akıllı tasarım taraftarları, okullarda evrim ile birlikte akıllı tasarımın da okutulması gerektiğini düşünmektedirler (Hess, 2006). Genel anlamda evrim görüşünü kabul edenler,

genellikle yaratılışçılığı pek benimsemez ve önemsemezler (Reiss, 2009). Bilimsel yaratılışçılık da dahil olmak üzere yaratılışçılık görüşü bilimsel yollarla elde edilen kanıtlara dayanmaktan ziyade dini inanç ile uyumlu olduğu için bilim olarak kabul edilmemektedir (Reiss, 2009). Bazı ülkelerde yapılan kamuoyu yoklamaları, çok sayıda insanın evrime inanmadığını ortaya koymaktadır. Kanıtlar özellikle de Türkiye, İngiltere ve Avustralya’da yaratılışçılığın yükselişte olduğunu göstermektedir. Yaratılışçılık, Rusya ve Polonya’nın da dahil olduğu pek çok başka ülkede de yükselişe geçmiştir. Dortmund Üniversitesi’ndeki Max Planck Moleküler Biyoloji Enstitüsü, yaratılışçılığın yükselişini ve evrim anlayışı eksikliğini tartışmak için bir Avrupa’da benzer sorunları bildiren birçok delege ile bir dizi akademisyeni bir araya getirmiştir (Williams, 2009).

Science’ta yayınlanan bir yazıda Silva, (2017) akıllı tasarımın eğitimi baltaladığını çeşitli argümanlarla sunmaya çalışmaktadır. Silva’ya göre Amerika’da 2014 yılında kamu ya da özel okullarından 13’ünde ve Columbia bölgesindeki bazı okullarda evrimle birlikte yaratılışçılığın öğretilmesi; Brezilya’da özel bir üniversite ile Amerikan Keşif Enstitüsü tarafından desteklenen ve akıllı tasarımın ileri götürülmesi adına açılan bir enstitünün kurulması ve bir Brezilya televizyon kanalında ve internet sitesinde bu açılışın yayınlanmasını ve son olarak Türkiye’de 2017 yılında yaşanan evrimin lise müfredatından çıkarılma çabalarını “Türkiye’nin evrimi yasaklaması” cümlesi ile yazısına taşımakta ve tüm bu çabaların eğitimi baltaladığını iddia etmektedir.

Akıllı tasarım görüşünün eğitime yansıma durumu incelendiğinde farklı uygulamaların olduğu görülmektedir. Kimi zaman akıllı tasarımın tek başına, kimi zaman evrim fikri ile birlikte öğretilmemesi, kimi zaman ise sadece evrim görüşünün okutulması gerektiği ile ilgili araştırmalar, tartışmalar bulunmaktadır. Bu hususla ilgili olarak halkın talebi, siyasilerin verdiği kararlar ile bilim adamlarının tutumlarının farklılaşması sonucu fen derslerinde evrim ya da akıllı tasarım tartışmalarına bir ara çözüm olarak, akıllı tasarım fikrinin sosyal bilgiler dersinde okutulması teklifleri de yapılmıştır. Yapılan bir tartışmada okul yetkililerinden biri, “En uygun dersin Sosyal Bilgiler dersi olduğunu” ifade etmiştir. Ancak bu fikir evrensel bir kabul görmemiştir (Hess, 2006).

Fen müfredatında dini içeriğin öğretilmesi gerektiği ile ilgili başka bir görüş daha vardır. Bu görüşe göre dini içerikler, bilimin ne olduğu ya da ne olmadığı hususunu öğrenciye kazandırmak için müfredatta yer almalıdır. Mesela Martin (akt.: Reiss, 2009) bilim dışı ya da paranormal öğrenmeler de fen bilimlerinde öğretilmesi gerektiğini iddia eder. Zira bu şekilde öğrencilere eleştirel düşünce kazandırılabilceğini, zira fen eğitiminde amacın sadece “bilimi” öğretmek değil “bilimsel olmayı” da öğretmesi gerektiğini iddia etmektedir. Fen derslerinde dinin boyutlarını öğretmek, potansiyel olarak öğrencilerin, bilimin uygulanma biçimlerinin, bilimdeki hakikat iddialarının niteliği ve fen için sosyal bağlamların önemini daha iyi anlamalarına yardımcı olabileceği (Reiss, 2009) iddia edilmektedir.

18 Ekim 2004'te Dover okul kurulu, lise fen dersi müfredatını “*Öğrenciler Darwin'in teorisindeki boşluklar / problemler ve diğer evrim teorileri dahil olmak üzere haberdar edilecekler ve bununla birlikte akıllı tasarım da okullarda müfredatın parçası olacak*” ifadesini içerecek şekilde revize etme teklifi sunmuşlardır (Cavanagh, 2019).

Almanya'nın Hessen Bölgesi'ndeki bir üniversite kasabasında, yaratılışçı fikirlerin birçok okulda yayılmış olduğu görülüyor. Devlet onaylı bir özel lisede hayat ve yer bilimleri öğretmenleri, öğrencilerine bir yaratıcının çeşitli “temel hayvan türlerinin” kaynağı olduğunu öğretir. Bu konuda uyarıldıktan sonra, bazı ebeveynler, okul müfredatının doğrudan ihlal edilmediğini düşünen Hessian Eğitim Bakanlığına ulaşarak bu tür meselelerin ele alınmasının yeterli olmadığını söylerken bazı veliler daha sonra bu okuldan çocuklarını aldıkları görülmüştür (Brassuer, 2017).

Bir yandan evrim görüşü savunucularının eğitimde evrim dışında başka bir görüşün öğretilmemesini düşünen grup olduğu gibi son zamanlarda Amerika'da ortaya çıkan, Pastafaryan ya da Uçan Spagetti Canavarı Kilisesi akımı ortaya çıkmıştır. Bu hareket, Kansas Eğitim Dairesinin evrim ile birlikte akıllı tasarımın da öğretilebileceği yönündeki kararına bir tepki olarak doğmuş, parodi bir harekettir. Bu görüş ise kainatın görünmeyen, Uçan Spagetti Canavarı olarak da adlandırılan bilge bir varlık tarafından bir günde yaratıldığını öne sürmektedir. Bu görüşün okullarda okutulmasını talep eden, bir sahte din olan Pastafaryan görüşü yayılmaktadır (Brassuer, 2017). En genel anlamı ile bakıldığında bu hareketin bir trol hareketi olduğu, akıllı tasarımın eğitim sistemine dahil edilme çabalarını sulandırmaya ve hedef saptırmaya yönelik bir görüş olduğu görülebilmektedir.

Evrım ve Doğal Seçilim

Darvinizm ya da geniş anlamı ile Evrim Teorisi, cansız maddelerden tesadüfen bir hücrenin ortaya çıktığı, ondan da günümüzdeki çeşitli canlıların meydana geldiğini ve en nihayetinde maymundan insana geçildiğini iddia eden bir görüştür (Tatlı, 2007). Türler arasında bir sınırın olmadığını ileri süren Lamarck, Lyell ile birlikte ilk defa “evrim” kelimesini kullanmıştır. Bu görüşe göre evrim, organik bir tipte, uzun bir süre sonra diğer tiplerin gelişmesi olarak nitelendirilmektedir. Yaşayan organizmaların evrimi düşüncesine ilk şekli Buffon vermiştir. Buffon, Doğa Tarihi isimli kitabında organizmalar arasındaki küçük farklılıklara dikkat çekerek geçen zaman ile birlikte türlerin değişeceğini iddia etmiştir. Zamanla bu fikir Erasmus Darwin (Darwin’in dedesi) tarafından geliştirilmiş, organizmaların çevrelerine uyum gösterdiği sonucuna ulaşmıştır (Topdemir & Unat, 2013).

1973'te ünlü evrimci Theodosius Dobzhansky, “Evrimin ışığı dışında biyolojide hiçbir şeyin anlamlı olmadığı” iddiasını ortaya atmıştır. Ayrıca evrim, dünyada neden bu kadar çok farklı organizma türü bulunduğunu; benzerlik ve farklılıkları açıklamaya çalışan bilimsel bir görüştür (Ayala, 2008). Bununla birlikte evrim, farklı anlamlarda da kullanılabilir. Bazen Darvinizm ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Darwin, doğal seçim fikrini savunmaktadır. Doğal seçilime göre canlılar çevrelerine uyum sağlamak, çevrelerine uyum sağlayan canlılar hayatta kalmakta, yeni özellikler kazanmakta ve bu özellikleri sonraki nesillere aktarmaktadırlar (Beckwith, 2003). Darwin tarafından ortaya atılan doğal seleksiyon, organizmaların (“tasarımları” için) uyarlanabilir konfigürasyonunu ve fonksiyonunu açıklayan süreç olarak gösterilmiştir (Ayala, 2008). Yine evrimi savunan bilim adamlarına göre organizmaların çevrelerine uyum sağlamaları, yeryüzünde canlı türlerinin çeşitlenmesine olanak sağlayan türleşme (bir türün tekrar tekrar iki veya daha fazla yeni türe ayrılması) ve ortak atanın olması gibi üç temel özellik evrimin var olduğunu gösterdiği (Brassuer, 2017) iddia edilmektedir.

Evrım ile ilgili tartışmaların belki de en önemli hususlarından birisi de din ile olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Örneğin natüralist evrim, herhangi bir tasarımcı, yaratıcı veya manevi varlığa başvurmadan, tüm evrenin maddi süreçlerle açıklanabileceğini iddia etmektedir. Bu nedenle, böyle bir evrim görüşünün doğru olduğunu söylemek, natüralizmi (veya materyalizmi) dünya görüşü olarak söylemek demektir (Beckwith, 2003). Bu bağlamda

değerlendirildiğinde evrimsel görüş ekonomi, teknoloji ya da sosyal alanlardaki gelişmeleri ilahi vahiyler üzerine değil, bilimsel gerçekler üzerine kurgulamaktadır (Brassuer, 2017).

Evrimin eğitime yansımalarına bakıldığında, dünya çapında benzer farklılıklar görülmektedir. Örneğin İngiltere’de 14-16 yaş arası öğrenciler için ortaokullarda fen öğretimi hükümleri kanıta dayalı bir disiplin olarak bilime büyük önem verirken (Cleaves & Toplis, 2007), Fransız ulusal müfredat programlarında evrimle ilgili konular yer almaktadır. Ayrıca yine Fransa’da bilimsel kabul edilen teoriler tartışmaya açılmamaktadır (Chanet & Lusignan, 2008). Yine 1987’de ders kitapları üzerinde yapılan bir araştırma, kitapların yeteri kadar evrimle ilgili bilgi içermemesi bakımından bilim dışı kabul edilmiştir (Smith et al., 1995).

İngiltere fen eğitiminde bir konu olarak evrime verilen dikkatin en az düzeyde olduğu söylenmektedir. Evrim teorisinin yetersiz bir şekilde sunulduğu ve evrimi destekleyecek eski ve güncel olmayan örnekler kullanıldığı için bu görüşün öğretimini zayıflattığı iddia edilmektedir. Bununla birlikte İngiltere fen müfredatının, evrim çalışmasına önem vermemesi de genel olarak evrimin öğretimi açısından problem olarak kabul edilmektedir. Denilebilir ki İngiltere’de çocuklar, evrim ile ilgili kavramları ancak 14 ve 16 yaşları arasında görmektedirler (Williams, 2009). İngiltere’de 1999 yılındaki bir öğretim programında biyolojide evrimin öğretilmesi kazanım olarak ifade edilmektedir. Buna göre “*Öğrencilere; fosil kalıntıların evrimin kanıtı olduğu; varyasyon ve seçimin evrime veya neslin tükenmesine nasıl yol açabileceği öğretilmelidir.*” (Williams, 2008).

Başka bir örnek de Minnesota eğitim sisteminden verilebilir. Bu konuda eyalet, evrim eğitimi için güçlü devlet standartlarına sahiptir. Örneğin, Minnesota K-12 Bilim Çerçevesi’nde (2003) evrimle ilgili “*lise düzeyindeki tüm öğrenciler için yaşam biliminde öğretim odağının hücre yapısı ve fonksiyonu, biyolojik sistemlerde madde ve enerji arasındaki ilişki, kalıtım, biyolojik evrim, organizmaların davranış ve birbirine bağımlılığı hakkında bir anlayış geliştirmesini gerektirmektedir.*” şeklinde ifade edilmektedir (Moore & Kraemer, 2005). Minnesota Lise Seviyesi Mezuniyet Standartları ise tüm lise mezunlarının, doğal seleksiyon ve biyolojik çeşitlilik dâhil, “*zaman içindeki biyolojik değişimi anlamaları*” gerektiğini belirtir (Moore & Kraemer, 2005).

2012 yılında Ulusal Araştırma Konseyi tarafından hazırlanan K-12 Fen Eğitimi için Çerçeve Programı; biyolojik evrimi, yaşam bilimlerinde tüm öğrencilerin bilmesi gereken dört

temel fikirden biri olarak listelemektedir. Çerçeve ayrıca “*Evrım ve bunun altında yatan kalıtım ve değişkenlik genetik mekanizmalarının Dünyadaki yaşamın birliğini ve çeşitliliğini anlamının anahtarı olduğunu*” belirtmektedir. “*Ortak soy ve çeşitlilik kanıtı, doğal seçim, adaptasyon, biyoçeşitlilik ve insanlar*” bu temel kavramda yer alan bileşenler olarak sayılmaktadır. Ancak bu programda yaratılışçılık ve akıllı tasarım geçmemektedir (Diamond, 2014).

Evrımın eğitime yansması ile ilgili en önemli çalışmalardan birisi de Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi tarafından hazırlanan bir rapordur. Bu raporda Yaratılışçılık ve akıllı tasarım gibi herhangi bir formun bilimsel gerçeğe dayanmadığı ve bu tür bir içeriğin bilim sınıfları için uygun olmadığı iddia edilmektedir. Yine aynı raporda yaşamı anlamlandırmak için bilimsel temel bakış açısının evrim teorisi olduğu söylenmektedir (Brassuer, 2017). Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi tarafından hazırlanan raporda ayrıca (Brassuer, 2017) dikkatli olunmazsa yaratılışçılığın insan hakları için bir tehdit olduğu, çocukların zihninde karışıklığa sebebiyet verdiği, yaratılışçılığı savunanların uzman olmayan bilim adamlarının görüşlerine önem verdikleri, evrim bilimsel bir görüş olduğu için öğretim programlarının (müfredat) merkezinde olması gerektiği, fikir özgürlüğü bağlamında Yaratılışçılık ile ilgili konuların bilimsel açıdan kabul edilebilir bir durum olarak değil kültürel ya da dini eğitime konu olabileceği iddia edilmektedir.

Örnek birkaç ülke bağlamında ele alındığında ise Hollanda’da 1999 yılında çeşitli siyasi partilerin bir araya gelerek dini okullar da dahil olmak üzere tüm okullarda evrim görüşünün tüm öğretim programlarının zorunlu bir parçası olarak yer alması gerektiği konusunda mutabakata vardıkları raporlanmaktadır. 2005 yılında Eğitim Bakanının Darwinist görüşün yetersiz kaldığı, akıllı tasarım düşüncesinin de okullarda yer alabileceğine ilişkin açıklamaları hem kendi partisi hem de diğer partilerde tepki ile karşılanmıştır (Brassuer, 2017).

Başka bir örnek olarak İtalyan Eğitim ve Araştırma Bakanı Letizia Moratti, Şubat 2004’te, eğitim reformları kapsamında; özellikle ilk ve ortaokullar müfredatında yapılan değişikliklerle, evrim teorisinin öğretiminden kaldırılmasını amaçlayan bir kararname teklif edilmesi üzerine İtalyan bilimsel ve gazeteci toplulukları harekete geçtiği; evrim çalışmasının genel bir yaşam görüşü için hayati önem taşıdığını ve doğa bilimlerinin modern kültürdeki önemini vurgulayan bir rapor hazırladıkları belirtilmektedir (Brassuer, 2017).

Yunanistan'da ise eğitim sisteminde evrimsel görüş yasaklanmamış olmakla birlikte, genelde derslerin en sonuna ya da dönem sonlarına denk gelecek şekilde planlandığı, zaman yetmemesi gerekçesi ile de ortaöğretimde bu görüş nadiren işlenmekte olduğu (Brassuer, 2017) belirtilmektedir.

Son olarak Rusya'da yaşanan bir olay örnek olarak verilebilir. Rusya'da 2007 yılında 16 yaşında bir kız öğrenci ve babası, evrimsel görüşü kendi değerlerine uymadığı için ders olarak almayı reddettiklerini belirten bir başvuru bulunmaktadır. Bu konuda tepkiler artarak devam etmektedir. Bazı dini otoriteler, Sovyet Rusya döneminden kalan tek teori olması bakımından evrimsel görüşü eleştirmektedirler. Uluslararası yasal düzenlemelere göre evrimsel görüşün yerel halkın inancına aykırı olduğu için okutulmaması gerektiğini düşünülmektedir (Brassuer, 2017).

Bu konudaki tartışmalara genel olarak bakıldığında; insanlık, kâinat, canlıların çeşitliliği gibi konularda ortaya konulan Yaratılışçılık, Yaratılış Bilimi ya da Akıllı Tasarım gibi dini açıklamaların hiçbir koşulda fen derslerinde okutulamayacağını, bu konuda sadece bilimsel açıklama getirmeye çalışan evrimsel görüşün okutulması gerektiği bilim otoriteleri tarafından iddia edilmektedir (Anti-Defamation League, 2012). Bu bakış açısı, aynı zamanda dünyanın her tarafında halkın tepkisine rağmen evrimin neden programlarda yegâne teori olarak okutulduğunu da açıklamada dikkate alınabilir. Bütün bu hususlarla beraber yapılan araştırmalar evrim fikrinin sınıflarda önemini kaybettiğini kaydetmektedirler (Berkman & Plutzer, 2011).

Yaratılışçılık, Akıllı Tasarım ve Evrim ile İlgili Yasal Durumlar

Yaratılışçılık, akıllı tasarım ya da evrim görüşlerinin eğitime yansımaları ile ilgili en önemli ana başlıklardan birisi de mahkemelere taşınmış durumların olmasıdır. Çeşitli vesileler ile mahkemelerin verdikleri kararlar, eğitimdeki düzenlemeleri de bir anlamda garanti altına almaktadır. Zira mahkemenin verdiği herhangi bir kararda anılan görüşlerin eğitime yansımaları da olumlu ya da olumsuz olmak üzere etkilenmektedir. Herhangi bir eğitim sistemi değişikliği yerine köklü ve kalıcı izleri olabilecek değişiklikler daha çok mahkemelere taşınmaktadır. Bu hususta en önemli örneklerden birisi de evrim konuları üzerindeki değişiklik önerileri oluşturmaktadır.

Eğitim sistemindeki kararların kendiliğinden olmadığı ve belli mekanizmaların denetimi altında olduğunu gösteren en önemli göstergelerden birisi de; okul kurulları, Ulusal Bilim Eğitimi Merkezi gibi kuruluşlar, devlet bilim akademileri ile yerel bilimsel ve profesyonel kuruluşlar tarafından izlendiği (Berkman et al., 2008) gerçeğidir. Bu şekilde eğitimdeki herhangi bir köklü değişiklik bu mekanizmalar tarafından denetim altında tutulmaya çalışılmaktadır.

Evrimin okullarda okutulup okutulamayacağı, okutulacaksa nasıl okutulacağı konusu tartışma konusudur. Bu konuda ABD’de 1922’den günümüze fen eğitiminde evrim öğretimi ile ilgili yasalar mevcuttur (Zimmerman, 1987). 21 Mart 1925’te Tennessee Evrim karşıtı yasa kabul edilmiştir. John Scopes biyoloji derslerinde evrim görüşünü destekleyen muhtevaya sahip bir kitabı okutturunca, bu yasaya muhalefetten suçlandı (Palmer, 1983). Bu şekilde evrim ile ilgili ilk mahkeme “Maymun Duruşması” olarak adlandırılan dava ile açılmıştır (Brassuer, 2017). Scopes’i takip eden yaklaşık otuz yıl boyunca evrimsel görüşün etkisi gittikçe azalmaktaydı. 1958 yılındaki yasal düzenleme ile biyoloji içeriğinin güncellenmesi ve modern argümanlarla desteklenmesi kararı alındı. Bu şekilde evrim ile ilgili konular ders kitaplarında daha fazla yer almaya başlamıştır. 1968’de Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi, bazı eyaletlerde yürürlükte olan evrim karşıtı yasaları anayasaya aykırı ilan etmiştir (Brassuer, 2017). Evrim teorisinin yasaklanmasına ilişkin karar 1970’te yine bir mahkeme kararı ile kaldırılmıştır (Diamond, 2014).

Yaratılışçılık ile ilgili fikirlerin okullarda okutulmasından rahatsızlık duyan evrimci görüşü savunanlar, “*evrimsel görüşe zıt olması, bilimsel olmamasına rağmen*” Yaratılışçılık fikrinin biyoloji öğretmenleri arasında popüler olmasından rahatsızlık duymakta ve ilginç karşılamaktadırlar. Yine bu rahatsızlık bazı eyaletlerde yaratılışçılığın öğretilmesine olanak sağlayan yasalara da karşı çıkmaktadırlar. Örneğin Kentucky Gözden Geçirilmiş Tüzüğü’ne göre öğretmenler İncil’de sunulduğu şekli ile yaratılışın anlatılmasını cesaretlendirmekte olduğu ifade edilmektedir (Moore & Cotner, 2009).

Louisiana’daki Yaratılış Yasası, ABD Yüksek Mahkemesi’ne temyiz için müracaat edildi. 1987’de Temyiz mahkemesi, bu hareketin "temel amacının, devlet okulu fen dersi müfredatını ikna edici bir avantaj sağlamak üzere evrimin olgusal temelini bütünüyle reddeden bir görüşten özel dini doktrin olacak şekilde değiştirmesi olduğu sonucuna varıldı. Böylece, Kanun ya belirli bir dinî öğretiyi bünyesinde barındıran yaratılış bilimi teorisini teşvik etmek ya da belirli dini

mezhepler tarafından beğenilmeyen bilimsel bir teori öğretisini yasaklamak için tasarlanmıştır. Her iki durumda da yaratılış yasasının ilk değişikliği zedelediği kararına varılmıştır (Ayala, 2008).

1987 Edwards / Aguillard Yüksek Mahkemesi yaratılışçılığın dini bir mesele olması dolayısıyla, devlet okulu fen derslerine dahil etmenin anayasaya aykırı olduğuna karar vermiştir (National Academy of Sciences, 2008). İki kızını Dover Lisesi'nde okuyan yerel bir peyzaj firmasında ofis yöneticisi Tammy J. Kitzmiller (Cavanagh, 2019) yaratılışçılığın okutulması için mahkemeye başvurmuş ancak 2005 yılında Pennsylvania Dover'da bulunan bir mahkeme, akıllı tasarım öğretimini dini inanca dayandığı ve bilim olmadığı için anayasaya aykırı olduğunu kararını vermiştir (National Academy of Sciences, 2008). Halk, din derslerinin fen bilgisi müfredatı ile uyumunun sağlanmasını istemiş ancak önde gelen akademisyenler, evrim konusunda bilimsel fikir birliğine varmış ve yaratılışçılık fikrini savunanlar davayı kaybetmiştir (Berkman & Plutzer, 2011).

Yukarıda bahsedilen Kitzmiller v. Dover Okul Davası olarak bilinen davada federal yargıç kararı "*Mahkemeye sunulan deliller güçlü bir şekilde göstermektedir ki akıllı tasarım görüşü dini bir bakışı yansıtmakta olup sadece yaratılışçılığın yeniden bir adlandırması olup bilimsel bir teori değildir. Dolayısıyla akıllı tasarım fikri hakemlerden geçmesi gereken herhangi bir araştırma, veri ya da yayın olamaz.*" şeklinde vermiştir (Ayala, 2008). Bu mahkeme kararı aynı zamanda kurumsal olarak bilim ve kilise arasında sınırların ortadan kalkacağı için mahkeme tarafından reddedildiği ve Yaratılışçılık fikrinin zayıflaması için bir gerekçe olduğu iddia edilmektedir (Brassuer, 2017; Marris, 2005).

Yine 2005 yılında bazı evrim karşıtı gruplar, yalnızca yaratılışçılığın bilimsel statüsü hakkındaki yanlışları açıklamakla kalmayıp aynı zamanda yaratılışçılığı içerecek şekilde bilimi yeniden tanımlamaya çalışarak, durumu bir adım daha ileriye götürmüşlerdir. 2005 yılında, Kansas Eyalet Eğitim Kurulu devletin fen öğretimi standartlarında bir değişiklik yaptı. Bu değişiklikte "*doğal fenomenleri anlamak için herhangi bir teori*" ifadesi eklenmiş, bu ifadeler doğaüstü açıklamalara da yol açabileceği için eleştirilmiş; eğitim kurulunun değişmesi sonucunda önerilen değişiklik de geri alınmıştır (Thanukos, 2010).

Devlet okullarında evrim öğretimi konusundaki tartışmaların sürekliliği ve bu tartışmaların sürekli gelişen dağılımı, Amerikan tarihçilerinin, kültürel antropologların ve

sosyologlar tarafından kaçınılmaz bir süreç olarak nitelendirilmektedir. 1987'de, Yüksek Mahkeme'nin Edwards v. Aguillard'ın Louisiana'nın "Yaratılışçılık Yasası"nın izin dini desteklediği gerekçesiyle anayasaya aykırı olduğuna karar vermesine rağmen, yapılan bir kamuoyu araştırmasında her 10 kişiden yedisi, evrim ile birlikte İncil'den yaratılış ile ilgili bilgilerin de okutulması gerektiğini düşünmektedir (Leonard, 2004).

Evrendeki belirli karmaşıklığın nedenini açıklamaya çalışan akıllı tasarım teorisi, kökenler üzerindeki tartışmada yeni bir faktördür. ABD Yüksek Mahkemesi, devlet okulu fen dersi öğretim programlarında yaratılış ve evrim ile ilgili devlet yasalarını ele almıştır, ancak hiçbir zaman akıllı tasarımı ele almamıştır (Beckwith, 2003).

Bu arada belirtmek gerekir ki ABD Ulusal Bilimler Akademisi tarafından bilirkişi raporu olarak ilk baskısı 1984 yılında "Bilim ve Yaratılışçılık: Ulusal Bilimler Akademisinden Bir Bakış" olan kitabın 2008'de üçüncü baskısında ismini de "Bilim, Evrim ve Yaratılışçılık" olarak güncellemiştir (Ayala, 2008). Bu kitap, önce Arkansas eyaleti ve ardından kısa bir süre sonra Louisiana eyaletinin okullarda evrim teorisi ile birlikte 'yaratılış bilimi' öğretilmesini öngören yasama meclisleri tarafından kabul edilen tüzüklere cevap olarak UBA komitesi tarafından hazırlandı (Ayala, 2008).

Mahkeme için bilirkişi raporu olarak hazırlanan "Bilim, Evrim ve Yaratılışçılık" eserinde (National Academy of Sciences, 2008) genel anlamı ile dindar insanların bilim ve dini birbirinden bağımsız iki ayrı alan olarak değerlendirdikleri alıntılara yer vermektedir. Kitabın ilk bölümü bu bağlamda evrimsel süreci açıklama, bilimin doğası ile bilim ve din arasındaki farklılığa ayrılmıştır.

Anlaşılacağı üzere eğitim sistemini değiştirmek, bakanlığı ve hükümeti aşan bir konudur. Hükümette kimin ya da kimlerin olduğu, evrim konusunun öğretim programlarında yer alma durumunu tek başına belirleyememektedir. Ancak zamanla dünyada bu teori aleyhindeki çıkışlar yükselir, genel bir kanaat meydana gelirse, o zaman değişim daha kolay olur (Tatlı, t.y).

Sonuç ve Öneriler

Planlı eğitim faaliyetlerinde öğretim programlarına hangi konuların yansıtacağı ya da yansıtılmayacağı, ülkenin olduğu kadar, dünyadaki baskın görüşlerin de etkisi altında kalmaktadır. Bu husus evrim görüşü için daha da önem kazanmaktadır. Zira evrimin karşısında

yer alan yaratılışçılık ve akıllı tasarım, dini hatırlattığı için özellikle fen öğretim programlarında yer almamaktadır.

Bu konu ile ilgili kamuoyu yoklamaları, öğrenci ya da öğretmen görüşlerine bakıldığında, okullarda hayatın başlangıcı ile ilgili hangi görüşlerin okutulması gerektiğine ilişkin sorgulamalarda anketlerin uygulandığı bölgelere göre sonucun farklılaştığı görülmektedir. Ancak belirgin olarak halkın evrim ile birlikte özellikle akıllı tasarımın da okutulmasını istemektedirler. Evrimin eğitimde okutulması gerektiğini düşünen ülkelerde ABD ve Türkiye en sonlarda yer almaktadır.

Yaratılışçılık fikri ile yine yaratılışçılık ile müttefik olan akıllı tasarım fikirleri, bilimsel olarak kabul edilmemekte, ahlaki ve dini olan konular bilim konusu değil, bilimi aşan konular olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, pozitivist yaklaşıma uygun düşmektedir. Ayrıca bu durum, bilim ve din ilişkisi bağlamında bir turnusol kağıdı görevi görmektedir. Bir yandan kutsal kitaplardaki yaratılış ile ilgili kıssalar, dini referanslar verilmeden manevi bir bakış açısı ile mantıksal açıklamalar yer alırken diğer yanda ise kanıtlara dayandığı iddia edilen evrim görüşü yer almaktadır.

Yaratılışçılığın coğrafyaları aşacak şekilde uluslararası fonlar ve koalisyonlar ile her geçen gün yayıldığından şikayetçi olan Silva (2017), bilim ve akademi camiasının da aynı şekilde örgütlenmeleri gerektiğini öğütlemektedir. Bununla birlikte sosyal medyanın da aktif bir şekilde kullanılması gerektiğini de ifade etmektedir. Bu konuda siyasetçi, sanatçı, youtuberlar, yazarlar vb gibi sosyal medyada takipçi sayıları fazla olan kişilerin bu konuda hassas olması gerektiğini önermektedir.

Bu durum, tersi için de düşünülebilir. Yani yaratılışçılık için de benzer durumlar oluşturularak yaygınlaşması sağlanabilir. Bu konuda Nursî'nin (2001) ahirzamanda materyalizmden kaynaklanan dinsizlik cereyanına karşı İsevîlik ve İslâmiyet'in bir araya gelme durumunda bu fikri dağıtacak kabiliyette olduğunu ifade etmektedir. Yani yurt içinde düzenlenen yaratılış kongreleri bu bağlamda çok önemli bir görev icra etmektedir. Bununla birlikte, uluslararası düzeyde farklı ülkelere yaratılışçılık ile ilgili bilim adamları bir araya gelerek dünya çapında çalışmalar yapabilirler.

KAYNAKLAR

- About. (n.d.). Retrieved October 12, 2019, from <https://billdembski.com/about/>
- Aguillard, D. (1999). Evolution Education in Louisiana Public Schools: A Decade Following: Edwards v Aguillard. *The American Biology Teacher*, 61(3), 182–188.
- Anti-Defamation League. (2012). *Religion in the public schools religious doctrine in the science*.
- Ayala, F. J. (2008). Science, evolution, and creationism. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105(1), 3–4.
- Beckwith, F. J. (2003). Intelligent Design in the Schools: Is It Constitutional? *Christian Research Journal*, 25(4), 1–9.
- Berkman, M. B., Pacheco, J. S., & Plutzer, E. (2008). Evolution and creationism in America's classrooms: A national portrait. *PLoS Biology*, 6(5), 0920–0924.
- Berkman, M. B., & Plutzer, E. (2011). Defeating creationism in the courtroom, but not in the classroom. *Science*, 331(6016), 404–405.
- Brassuer, A. (2017). *The dangers of creationism in education*. Luxembourg.
- Cavanagh, B. S. (2019). U . S . Judge Rules Intelligent Design Has No Place in Science Classrooms, 10–12.
- Chanet, B., & Lusignan, F. (2008). Teaching Evolution in Primary Schools: An Example in French Classrooms. *Evolution: Education and Outreach*, 2(1), 136–140.
- Cleaves, A., & Toplis, R. (2007). In the shadow of intelligent design: The teaching of evolution. *Journal of Biological Education*, 42(1), 30–35.
- Cyranoski, D. (2009). Hong Kong evolution curriculum row. *Nature*, 457(7233), 1067.
- Diamond, B. S. (2014). Evolution in the Science Curriculum: The Need for a Middle Ground. *Journal of Education and Training Studies*, 2(4), 21–27.
- Ekoloji ve Evrimsel Biyoloji Derneği. (2017). Yeni Ortaöğretim Biyoloji Müfredatında Evrim Konusu Hakkında Açıklama. Retrieved October 20, 2019, from <http://www.ekoevo.org/yeni-ortaogretim-biyoloji-mufredatinda-evrim-konusu-hakkinda-aciklama/>
- Forrest, B., & Gross, P. R. (2005). The Wedge of Intelligent Design Retrograde Science, Schooling, and Society. *Scientific Values and Civic Virtues*, 191–214.
- Griffith, J. A., & Brem, S. K. (2004). Teaching evolutionary biology: Pressures, stress, and coping. *Journal of Research in Science Teaching*, 41(8), 791–809.

- Hess, D. (2006). Should Intelligent Design Be Taught in Social Studies Courses?. *Social Education*, 70(1), 8–13.
- Johnson, V. D. (2006). A contemporary controversy in american education: Including intelligent design in the science curriculum. *Educational Forum*, 70(3), 222–236.
- Leonard, C. S. (2004). *Intelligent Design and Public School Policy: A Deliberative Perspective*. Colorado University.
- Levesque, P. J., & Guillaume, A. M. (2010). Teachers , evolution , and religion: no resolution in sight. *Review of Religious Research*, 51(4), 349–365.
- Marris, E. (2005). Evolution wins Pennsylvania trial. *Nature*, (December 2005), 9–10.
- Matthews, D. (2001). Effect of a Curriculum Containing Creation Stories on Attitudes about Evolution. *The American Biology Teacher*, 63(6), 404–409.
- Moore, R., & Cotner, S. (2009). The Creationist Down the Hall: Does It Matter When Teachers Teach Creationism? *BioScience*, 59(5), 429–435.
- Moore, R., & Kraemer, K. (2005). The Teaching of Evolution & Creationism. *The American Biology Teacher*, 67(8), 457–466.
- National Academy of Sciences. (2008). *Science, Evolution and Creationism*. Washigton: The National Academies Press.
- Nursi, S. (2001). *Mektubat*. İstanbul: Sözler Yayınevi.
- Osif, B. A. (1997). Evolution & Religious Beliefs: A Survey of Pennsylvania High School Teachers. *The American Biology Teacher*, 59(9), 552–556.
- Özay Köse, E. (2010). Biyoloji Öğretmenlerinin Ve Öğrencilerinin Dini İnanışları Ve Evrim Teorisine Karşı Tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 189–200.
- Palmer, T. (1983). God and Darwin in the Classroom. *The English Journal*, 72(5), 49.
- Pew Research Center. (2005). *Public Divided on Origins of Life Public Divided on Origins of Life*.
- Reiss, M. J. (2009). Imagining the world: The significance of religious worldviews for science education. *Science, Worldviews and Education*, 135–148.
- Scott, E. C. (2019). *Washington School District Wrestles with Creationism , " Intelligent Design Theory "*. Retrieved from <https://ncse.com/library-resource/washington-school-district-wrestles-with-creationism>
- Sickel, A. J., & Friedrichsen, P. (2013). Examining the evolution education literature with a

- focus on teachers: Major findings, goals for teacher preparation, and directions for future research. *Evolution: Education and Outreach*, 6(1), 1–15.
- Silva, H. M. (2017). Intelligent design endangers education. *Science*, 357(6354), 880.
- Smith, M. U., Siegel, H., & McInerney, J. D. (1995). Foundational issues in evolution education. *Science & Education*, 4(1), 23–46.
- Tatlı, A. (n.d.). Hükümetin 13 senedir, Milli Eğitimde Darwinist propagandaya devam ettirmesinin sebebi nedir? Bazı biyologlar bunu imani dejenerasyonun ve anarşizmin ana kaynağı olarak görüyorlar. Doğru mudur? | Sorularla Evrim. Retrieved October 13, 2019, from <http://www.sorularlaevrim.com/icerik/sa-21>
- Tatlı, A. (2007). *Biyolojiden ideolojiye evrim teorisi*. İstanbul: Zafer Yayınları.
- Thanukos, A. (2010). Communicating Evolution as Science. *Evolution: Education and Outreach*, 3(2), 254–260.
- Topdemir, H. G., & Unat, Y. (2013). *Bilim tarihi*. Pegem Akademi.
- Williams, J. D. (2008). Creationist Teaching in School Science: A UK Perspective. *Evolution: Education and Outreach*, 1(1), 87–95.
- Williams, J. D. (2009). Belief versus acceptance: Why do people not believe in evolution? *BioEssays*, 31(11), 1255–1262.
- Zimmerman, M. (1987). The Evolution-Creation Controversy: Opinions of Ohio High School Biology Teachers. *The Ohio Journal of Science*, 87(4), 115–125. Retrieved from <http://hdl.handle.net/1811/23208>

THE HYPOTHESIS OF EVOLUTION PROVIDED BY OTHER HYPOTHESES AND THEORIES RELATED TO VITALITY

EVİRİMİN HİPOTEZ OLUŞUNUN DİĞER CANLILIKLA İLGİLİ HİPOTEZ VE TEORİLERLE SAĞLAMASI

Asist. Prof. Dr. Hüseyin ALLAHVERDİ¹ Suna ALLAHVERDİ

¹Muş Alparslan University, Faculty of Arts and Science, Dept. of Molecular Biology and Genetics, Muş, Turkey
E-mail: h.allahverdi@alparslan.edu.tr

ABSTRACT

The claim of evolution is that all living things consist of a first living being formed spontaneously. It is clearly seen that there are two pillars of evolution. These can be explained as the first living thing and speciation. Although there are huge problems with speciation, especially the subspecification mechanism, the flexibility of the “species” boundary in plants, mutations albeit very very exceptional, and the presence of intermediate forms, although few and controversial, require different evaluation. However, there are many hypotheses about the first pillar, the first living things. There is no scientific “theory” on this subject. Thus, at total, evolution is not a theory but a hypothesis. This can only be achieved by comparing evolution with hypotheses or theories that are related to life and that are presented before or after evolution. In this study, biogenesis, abiogenesis and cell theory will be compared with evolution and evolution will be shown to be a hypothesis.

Keywords: Evolution, Hypothesis, Biogenesis, Abiogenesis, Cell theory.

ÖZET

Evrimin iddiası; bütün canlılığın kendiliğinden oluşmuş olan bir ilk canlıdan bugünkü tüm canlıların meydana geldiği şeklindedir. Buradan evrimin iki ayağı olduğu açıkça görülmektedir. Bunlar ilk canlı ve türleşme şeklinde izah edilebilir. Türleşmeyle ilgili çok büyük sorunlar olmakla birlikte özellikle alttürleşme mekanizması, bitkilerdeki “tür” sınırının esnekliği, çok çok istisnai de olsa mutasyonlar ve pek az ve tartışmalı olmakla beraber ara formların olması, onu farklı değerlendirmeyi gerektirmektedir. Ancak ilk ayak olan ilk canlı konusunda pek çok hipotezler vardır. Bu konuda bilimsel manada herhangi bir “teori” söz konusu değildir. Dolayısıyla evrim bir teori değil hipotezdir. Bunun sağlanması, canlılıkla ilgili olan ve evrimden önce veya sonra ortaya konulan hipotez ya da teorilerle evrimi karşılaştırmakla mümkün olabilir. Bu çalışmada biyogenez, abiyogenez ve hücre teorisinin evrimle kıyaslamaları yapıp evrimin hipotez olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Evrim, Hipotez, Biyogenez, Abiyogenez, Hücre Teorisi.

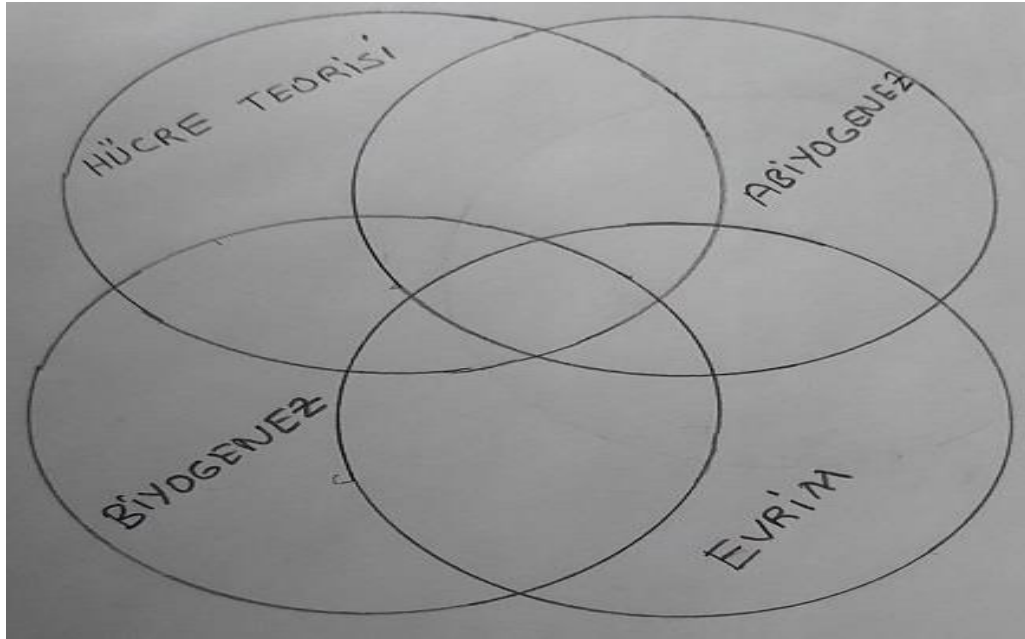
GİRİŞ

Bilim tarihinde, insanların karşılaştıkları problemleri çözmek için pek çok hipotezler geliştirdikleri malumdur. Bunların bir kısmının da kontrollü deney ve ya onun yerine geçebilecek kanıtlarla desteklenerek teori halini aldığı da malumdur. Bazı durumlarda problemlerin belirli oranda kesişmelerinden kaynaklı olarak, onları çözmek için ortaya atılan hipotezlerinde kesiştikleri bilinmektedir. Bu durum hipotezlerin sınanmasıyla gelişen teoriler

için de geçerlidir. Kuşkusuz bu tür bir kesişme bazı karışıklıklara sebebiyet verebilir. Öte yandan bir problem için ortaya konulan çözümler belirli oranda kendisi ile kesişen diğer bir problem için de çözüm teşkil eder. Bu bardağın dolu kısmıdır.

Üstelik evrim gibi küresel ölçekte tartışma konusu olmuş problemlerin çözümünde bu durum bir sağlama aracı görevi gibi, son derece önemli bir görev de ifa edebilir. Burada konuları itibariyle evrimle kesişen üç konu tespit edilmiş ve bunların evrimle ne kadar kesiştiği irdelenmiştir. Evrimle belirli bir oranda kesişen bu kavramlar Abiyogenez, Biyogenez ve Hücre Teorisidir. Bu kavramlardan ne kastedildiği ortaya konulacak ve kendisinin bilimsel yöntem başmaklarına göre hipotez mi yoksa teori mi olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bundan sonra evrimle kesişme durumları ortaya konulacaktır. Bunların totalde hipotez mi yoksa teori mi olduklarından hareketle evrimin de totalde bir hipotez mi yoksa teori mi olduğu sağlamaya tabi tutulacaktır.

Şekil : İlgili kavramların kesişmesi

Abiyogenez Aristo'ya dayandırılan ve canlıların nasıl oluştuğu konusunda kabuller ve iddialar içeren bir hipotezdir. "Aristo aktif öze bir madde olarak değil de, bir şey yapma yeteneği olarak bakıyordu. Aristo'nun kurduğu ve ondan sonra bir çok araştırmacının inandığı bu hipoteze abiyogenez veya 'kendiliğinden oluş' denir" (Tanyolaç ve Tanyolaç, 2008). Günümüz bilgileri ışığında abiyogenez canlıların cansızlardan kendiliğinden meydana geldiğini savunan

bir hipotezdir. 1861 yılında Louis Pasteur yaptığı deneyle canlının ancak var olan bir canlıdan meydana gelebileceğini deneysel olarak ortaya koymuştur. Bu tarihe kadar canlılık nasıl oluşur problemi için ileri sürülen “kendiliğinden cansız varlıklardan” oluşur manasındaki abiyojenez bilimsel yöntem basamaklarına göre bir hipotez yani çözüm önerisi olarak bilim tarihindeki yerini almıştır.

Buna karşın “Onyedinci yüzyılın sonlarına doğru (1680) İtalyan biyoloğu Francesco Redi, canlıların cansız cisimlerden değil, yine kendileri gibi canlılardan, üreme yoluyla oluştuğunu, yaptığı basit ve kontrollü deneylerle saptamıştır. Redi’nin bu hipotezine de ‘biyojenez’ denir.” (Tanyolaç ve Tanyolaç, 2008). Biyojenez canlıların ancak var olan canlılardan meydana gelebileceğini savunan bir hipotez olarak ortaya konulmuş ve bu hipotez Pasteur’un (1861) ilgili deneyiyle teori halini almıştır. Biyojenez, abiyojenezi çok net bir şekilde yapılmış olan kontrollü deneylerle elemine etmiş ve bilimsel manada dört başı mamur bir teori halini almıştır. Bilim tarihindeki en net teorilerden birisi de biyojenezdir. Biyojenez 158 senedir teori olduğu halde neden teoriliği görmezden gelinmektedir? Bu konumuzla direkt ilgilidir. Ancak farklı bir çalışmanın konusudur.

Yukarıdaki alıntıda yazar hem biyojenezin “basit ve kontrollü deneylerle saptandığını” ifade etmekte hem de buna hipotez demektedir. Ancak birer çözüm önerisi olan hipotezler şayet bilimsel yöntem basamaklarına göre kontrollü deneylerle ortaya konurlarsa teori halini alırlar. Yani çözüm önerisi (hipotez) geçerli çözüm (teori) halini alır. Buna göre eğer biyojenez teori değilse bilim tarihinde teori yoktur. Üstelik bu teorinin gündelik hayatımıza da girdiğini (pastörize edilmiş gıdalar) biliyoruz. Alıntı yapılan yazarın kafa karışıklığına detaylı değinmeden (bu değerlendirmelerinden önce kontrollü deneylerle hipotezlerin teori halini alacağını ifade etmektedir) maalesef biyojenezin burada açıkça ortaya konduğu gibi teoriliğinin genel olarak bilimsel kitaplarda görmezden gelindiğini söylemekle yetinelim. Örneğin ülkemizde şimdilerde en çok takip edilen biyoloji kitabında biyojenez için şöyle demektedir: “Tüm canlıların daha önce mevcut olan canlılardan türediğini kabul eden ilke” (Champbell ve Reece, 2008)

“1839’da, iki Alman biyoloğu Matthias Schleiden ve Theodor Schwann tarafından canlılığın evrensel birimlerinin hücreler olduğu kabul edildi. Klasik tümevarım mantığıyla aynı zamanda yapılmış bir çok gözlemi temel alarak, bir genelleme yapmak- Schleiden ve Schwann kendilerinin ve başkalarının mikroskopik çalışmalarını özetleyerek, bütün canlıların

hücrelerden oluştuğu sonucuna vardılar. Bu genelleme hücre teorisinin temelini oluşturur. Bu teori daha sonra tüm hücrelerin diğer hücrelerden geldiği fikrini kapsayacak şekilde genişletilmiştir.” (Champbell ve Reece, 2008).

Hücre teorisine göre canlılar hücrelerden meydana gelir ve bu hücrelerde kendilerinden önceki hücrelerden meydana gelir. Hücre teorisinin ‘Hücreler kendilerinden önceki hücrelerden meydana gelir’ kaidesi ile biyogenezin ‘her canlı kendinden önceki canlıdan meydana gelir’ şeklindeki açıklaması bir biriyle tamamen örtüşür. Çünkü neticede hücre de bir canlıdır ve üstelik canlıların önemli bir kısmı tek hücrelidir. Tek hücreli olmayan, mesela hayvanlar da döllenmiş yumurta olan, tek bir hücreden meydana gelmektedir. Segmentasyonda gerçekleşen olay budur. Bu örnekte yukarıda sözünü ettiğimiz kesişmenin çok net bir ifadesi ve görüntüsüdür. Bu kesişme biyogenez ve hücre teorisinin bilimsel manada teori olduğunun da kanıtıdır.

Aynı şekilde bu kesişmeler diğer iki kavram olan evrim ve abiyogenez içinde geçerlidir. Darwin’in günümüze ulaşan düşüncesi ilk canlının bir şekilde yaratıldığı tarzındadır (Darwin, 2013). Ancak günümüz evrimcilerinin neredeyse tamamına göre ilk canlı ya ilkin atmosfer koşullarında kendiliğinden meydana gelmiştir ve ya başka bir yerden dünyaya ulaşmıştır. Uzaydan canlılığın geldiği hipotezinden çok daha büyük bir oranda ifade edildiği gibi ilk canlının ilkin atmosfer koşullarında kendiliğinden meydana geldiği hipotezi hakim iddiadır. Başta Miller’in deneyi olmak üzere inorganik maddelerden organik maddelerin oluşabileceği ile ilgili deneylerde bulunmaktadır (Tatlı, 2008). Ancak organik madde canlı demek değildir. Bu organik maddelerden ilk canlının nasıl oluşabileceği ile ilgili 1930 da Oparin’in kuaservat (Demirsoy, 2008) hipotezi gibi iddia edilmiş farklı hipotezler de mevcuttur.

Burada evrimin ilk canlı için iddia ettiği kendiliğinden ilkin atmosfer koşullarında oluştu, hipotezi ile abiyogenezin canlılar kendiliğinden organik maddelerden oluşur hipotezi kesişmektedir. Bu kesişmeyi abiyogenezin nispeten anlık oluşum iddiası ile evrimin 3-4 milyar yıllık ‘Dünyanın 3,500,000,000 yıl önceki durumuna yani yaşamın başladığı zamana geri dönmek mümkün olsaydı sadece bakteri benzeri hücreler görebilirdik’ (Futuyma, 2008) türleşme serüveni ile bağdaştırmakta güçlük çekebilecekler için şu açıklamayı yapmak gerekebilir. Evrimin iddiası günümüzde var olan milyonlarca canlı türünün bu hipoteze dayalı ilk canlıdan oluştuğu iddiasıdır. Bu iddia evrimin (evrimciler) istemese de en büyük iddiasıdır. Çünkü evrimin iddiası oluşmuş olan ilk canlı ve bunun çeşitli sebeplerle farklı etkiler altında

ve 3-4 milyar yıl süren bir süreç içerisinde türleştiği şeklindedir. Türleşme sürecinin hepsi neticede bu hipoteze dayalı ilk canlıya dayanmaktadır. Bu 3-4 milyar yıllık hipotetik filmi geri sardığımızda ulaşacağımız yer evrimin iddiası olan, ilk canlının var olan organik maddelerden kendiliğinden oluştuğu şeklindeki hipotezdir. Ki bu ilk canlının oluştuğu durum da abiyogenezin iddiası olan organik maddelerden canlı kendiliğinden oluşur iddiasıyla büyük oranda örtüşmektedir. Bu da evrimin dört dörtlük bir hipotez oluşunun da kanıtıdır aynı zamanda. Biyogenez nasıl hücre teorisiyle kesişip bir birlerinin teoriliğini sağlamış oldularsa burada da evrim ve abiyogenez kesişmekte ve birbirlerinin hipotezliklerini pekiştirmektedirler.

Neticede abiyogenez ve ona karşı ortaya atılmış biyogenez canlılığın nasıl olabileceği ile ilgili kavramlardır. Aynı şekilde evrimde ilk canlının nasıl oluştuğu ile doğrudan ilgili olduğu için bunlarla kesişmektedir. Günümüz canlılarının hücrelerden meydana geldiğini ve bu hücrelerinde kendilerinden önceki hücrelerden oluştuğunu ifade eden hücre teorisi de bunlarla kesişmektedir. Hücre teorisinin her hücre kendinden önceki hücreden oluşur (aynı zamanda hücre canlı olduğu için) ifadesi, evrimin, canlılar kendilerinden önceki canlılardan türemiştir şeklindeki hipoteziyle kesişmektedir.

Sonuç olarak ismi üstünde teori olan hücre teorisi ve biyogenez teorisi canlıların var olan canlılardan oluştuğunu (bu ister organizma düzeyinde olsun ister de hücre düzeyinde olsun sonuç değişmez) gözlem ve deneye dayalı olarak ortaya koymaktadır. Dolayısı ile de birer teoridirler. Aynı şekilde abiyogenez canlıların kendiliğinden organik maddelerden oluştuğunu ifade ettiği gibi evrimde ilk canlının organik maddelerden kendiliğinden (herhangi bir dış müdahale olmadan) meydana geldiğini ifade etmektedir. Evrimin diğer iddiası olan türleşme de neticede gelip bu ilk canlıya dayanmak zorunda olduğundan ve bu canlının oluşumu ile ilgili sadece bazı hipotezler bulunduğundan, Abiyogenez ve evrim birer hipotezdirler (çözüm önerisi), teori (geçerli çözüm) değildirler.

KAYNAKLAR

1. Tanyolaç J, Tanyolaç T. Genel Zooloji. Ankara: Hatiboğlu Yayınevi, 7. Basım. 2008
2. Neil A. Campbell NA, Reece JB.(Çeviri Editörleri: Prof. Dr. Ertunç Gündüz, Prof. Dr. Ali Demirsoy, Prof. Dr. İsmail Türkkkan). Biyoloj. Altıncı Baskıdan Çeviri, Gözden Geçirilmiş 2. Türkçe Baskı, Palme Yayıncılık.2008

3. Charles D. (Çeviren: Öner Ünalın). Türlerin Kökeni. Evrensel Basın Yayın, 4. Basım.2013
4. Tatlı A. Evrim ve Yaratılış. İstanbul: Nesil Yayınları.2008
5. Demirsoy A. Kalıtım ve Evrim. Ankara: Meteksan Anonim Şirketi.2008
6. Futuyma DJ. Evrim. (Çeviri Editörleri: Prof. Dr. Aykut Kence, Prof. Dr. A. Nihat Bozcuk),Palme Yayıncılık.2008
7. Duralı T. Biyoloji Felsefesi. Ankara: Akçağ Yayınları.

KNOWING THE CREATOR AND CREATION WITH CONSCIENCE ACCORDING TO RİSALE-İ NUR

RİSALE-İ NUR BAKIŞ AÇISIYLA VİCDAN'DAN YARATICI'YI VE YARATILIŞI ANLAMAK

Dr. İdris GÖRMEZ

Ahi Evran University, Retired Faculty Member, Kırşehir, Turkey

E-mail: idrisgormez@hotmail.com

ÖZET

Kâinatın yaratıcısını tanımak insanın en önemli, en birinci ve en başta gelen vazifesidir. İnsandaki duygular içinde en kıymetlisi olan ve ruhuna takılan akıl, Marifetullah için verilmiştir. İnsanın bu dünyaya gönderilmesinin hikmeti ve gayesi kâinatın yaratıcısını tanımak, O'na iman etmek ve ibadet etmektir. Kâinatın yaratıcısını tanıtan hadsiz şahitler, deliller, bürhanlar vardır. Allah'ı bize tanıtan gayr-ı mütenâhi burhanlardan küllî dört bürhan Risale-i Nur'da şu şekilde sayılmaktadır:

“Birinci bürhan: Muhammed aleyhissalâtü vesselâmdır.

İkinci bürhan: Kitab-ı kebîr ve insan-ı ekber olan kâinattır.

Üçüncü bürhan: Kitab-ı mu'cizü'l-beyan, Kelâm-ı Akdestir.

Dördüncü bürhan: Âlem-i gayb ve şehadetin nokta-i iltisakı (kavuşma noktası)

ve berzahı ve iki âlemden birbirine gelen seyyârâtın mültekası

(kavşağı), vicdan denilen fitrat-ı zîşuurdur. Evet, fitrat ve vicdan akla bir

penceredir; tevhidin şuâını neşrederler.”

Bu bildiride dördüncü burhan olan vicdanın, kâinatın yaratıcısının varlığına ve yaratılışa nasıl bir delil olduğu üzerinde durulacaktır. Bu hususta; cazip (çeken) Allah'ın ebedi cemal ve kemalidir. İncizap (çekilen) ise insanın bu ebedî cemal ve kemalin tesirine girmesidir. Cezbe (çekilme hali) ise bu cazibe ve incizap halinin insan üzerindeki coşkun halleridir. Bir başka ifadeyle; *“Şu nokta-i istimdat ve nokta-i istinad ile bu derece nizam-ı âlemde hükümfermâlık, hakikat-ı nefsü'l-emriyenin hassa-i münhasırası olduğu için, her vicdanda iki pencere olan şu iki noktadan Sâni-i Zülcelâl mârifetini kalb-i beşere daima tecellî ettiriyor. Akıl gözünü kapasa da, vicdanın gözü daima açıktır.”*

Anahtar Kelimeler: Vicdan, Yaratılış, Yaratıcı

Knowing The Creator And Creation With Conscience Accordin To Risale-i Nur

SUMMARY

Knowing the creator of the universe is the most important and first task of a human. The mind which is the most precious one among the sentiments attached to the soul has been given for his task, i.e. Marifetullah. The aim and wisdom of the human sending to this

world are knowing the creator of the universe, believing and praying. There are countless witness and evidences that introduce the creator of the universe. Among the countless evidences, four inclusive evidences in Risale-i Nur are follow:

First evidence: The prophet Mohammed (SAV).

Second evidence: The book of universe.

Third evidence: The Koran.

Fourth evidence: The conscience.

In this submission, it will be mentioned that how conscience is an evidence of the creator of the universe and the creation event. In this respect, “appealing (cazip) is eternal beauty and excellence (kemal) of the God (Allah). The withdrawn is get in human the eternal beauty and excellence. Withdrawal state is an exalted state of these situations on human. In other words, this point of asking for help and point of support and the judge in this degree of order is the delicacy of the truth. The two windows open for the conscience. The eye of conscience is always open even if the mind’s eye is close.

Key Words: Conscience, Creation, Creator.

1-VİCDAN KAVRAMI¹

İslam Ansiklopedisi’nin vicdan maddesinde; “Bulmak, zenginleşmek, sevmek, üzölmek, öfkelenmek” anlamında Arapça mastar bir kelime olarak tarif edilmektedir. İstılahı manası ise, aynı yerde “insanın içinde bulunan ahlâkî otorite, ahlâkî değerler ve davranışlar hakkında hüküm verme ve yargılama kabiliyetini ifade ettiği şekilde açıklama yapılmaktadır².

Bu anlamda vicdan, insanın içindeki iyiyi kötüden ayırabilen ve iyilik etmektan lezzet duyan ve kötölükten elem alan manevî his olarak tarif edilir. Bir bakıma vicdan, akıl için iyiyi kötüden ayıran bir temyiz mahkemesi olup insanın fitratına yerleştirilmiş bir duygudur.

1.1-Risale-İ Nur’da Vicdan ve Bunun Tevhide Delil Oluşu³

¹ Nursi, Bediüzzaman, S. Mesnevî-i Nûriye. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları-1182. 2.baskı, İstanbul, 2016, s. 341.

² Demir, O. İslam Ansiklopedisi. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayın no. 43, 2015, s.100,102.

³ burhan Risale-i Nur Bakış Açısıyla İncelenmişti. Bakınız. İdris Görmez. Risale-i Nur Bakış Açısıyla; Kâinat Kitabından Yaratıcı’yı ve Yaratılışı Anlamak. I. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Tebliğleri. Editörler. Âdem Tatlı ve diğ. Anıt Matbaa, Gaziantep, 2018, s. 588.

Risale-i Nur’larda vicdan kalbin mazhar-ı hissiyatı olarak tarif edilir: “*Kalbden maksad; sanevberi (çam kozalağı gibi) bir et parçası değildir. Ancak bir latife-i rabbaniyedir ki, mazhar-ı hissiyatı, vicdan, ma’kes-i efkârı dimağdır.*”⁴

Bediüzzaman burada insanın his ve duygularının sultanı olan manevî kalbin tarifini verirken vicdanın da bir manada tarifini yapar, kalp ve vicdanın farkına değinir. Buna göre “kalp, fiziki bedenimizdeki çam kozalağını andıran bir et parçasından ibaret değildir. Kalp, Allah’ın bir ihsan ve ikram eseri olarak bize verdiği vicdandan gelen hissiyat ile dimağdan, yani akıldan gelen fikirlerin depolandığı ve şekillendiği bir latife, bir duygudur. Kalbi besleyecek ve onu çalıştıracak iki kanal, iki kutup vardır. Biri, yaratılıştta insana takılan hakkın ve doğrunun kıstaslarını taşıyan, hislerin toplamını temsil eden vicdandır. Bu vicdandaki hakka ve doğruya pusula olan hisler, kalbe uzanan ve onu besleyen ana damardır.

İkincisi ise dimağdır; yani hakkı, batılı, doğruyu, yanlış, zararı ve menfaati temyiz ve tefrik eden ve bunu fikir olarak kalbe ulaştıran ikinci ana damardır. Bir çeşit, kalbi besleyen ve şekillendiren iç ve dış etkenlerdir. Kalp, doğuştta boş bir sayfa iken, vicdan ve dimağ bu sayfayı dolduran iki kalem gibi çalışırlar”⁵.

Bediüzzaman, Mesnevi-î Nuriye adlı eserinde Rabbimizi bize tanıtan dört büyük küllî tarif ediciyi sayar. Bu saydıklarından dördüncüsü vicdandır.

Nursî, vicdanın tevhide nasıl bir pencere olduğunu şöyle izah eder:

“*Âlem-i Gayb ve Şehadetin nokta-i iltisâkı ve berzahı ve iki âlemden birbirine gelen seyyâratın mültekâsı vicdan denilen fitrat-ı zîşuurdur. Evet, fitrat ve vicdan akla bir penceredir. Tevhidin şuâmı neşrederler.*”⁶

Tek tek bu cümleleri açalım. önce Âlem-i Gayb ve Âlem-i Şehadete bakalım.

Âlem-i Gayb; içinde bulunduğumuz şu maddî âlemin dışındaki bütün gaybî ve bize görünmeyen âlemlerin adıdır.

Âlem-i Şehâdet ise; şu maddî ve kevnî âlemdir. Uzay, kâinat, dünya hepsi bu âlem tarifinin içindedir.

Vicdanın, nokta-i iltisak, berzah ve iki âlemden birbirine gelen seyyâratın mültekâsı olması ise; “İnsanın bedeni, “şehadet âlemi” denilen şu görünen âlemdeki varlıklardan istifade ettiği gibi, akıl ve kalbi de bu eşyayı yaratan ve ona hizmet ettiren Rabbini, Hâlıkını bilmek ve bulmakla tatmin olur. Bu cihetle de vicdan, gayb âlemi ile şehâdet âleminin “nokta-i iltisakı” yani bir nevi buluşma noktasıdır”⁷.

⁴Nursi, Bediüzzaman, S. İşârâtü’l-İ’câz. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları-983. 2.baskı, Ankara, 2014, s. 230.

⁵www.sorularlarisale.com (Müracaat, 1 Haziran, 2018).

⁶Nursi, Bediüzzaman, S. Mesnevî-i Nûriye. s.341.

⁷www.sorularlarisale.com (Müracaat, 1 Haziran, 2018).

Bediüzzaman, vicdan için, söz konusu cümlede ve başka yerlerde de olduğu gibi şuur sahibi anlamında fitrat-i zişuur ifadesini kullanır. Buna göre; insan fitratındaki vicdan, akıl gibi şuurlu bir duygudur. Hatta bazen akıl şaşırır, ama vicdan kolay kolay şaşmaz. Doğru ve hakkın ne olduğu hususunda bozulmamış ve kokuşmamış bir vicdan, akıl gibi şuurlu olarak tespitte bulanabilir. Bazen aklımız bir işi yapmayı münasip görürken, vicdan münasip görmeyip itiraz ile sızlar. Bu da vicdanın şuur sahibi olduğunu gösterir. İnsan vicdan denilen şuurlu bir fitrata sahiptir. Bediüzzaman, tevhid burhanlarından olan vicdan konusunun daha iyi anlaşılabilmesi için dört nükteyi, yani bu konu ile ilgili dikkatle anlaşılabilen ince manaları nazara verir.

1.1.1- Fıtrat Yalan Söylemez

Nursî, vicdanın Allah'ın varlığına delil olduğunu ispat etmek için derin ve ince mana olarak nazara verdiği nükteleden birincisi “Fıtrat yalan söylemez” hakikatidir. Bunu değişik misallerle açıklar:

“Mesela bir çekirdekteki meylan-ı nümüv der ki; “sümbülleneceğim, meyve vereceğim.” Doğru söyler. Mesela, yumurtada bir meylan-ı hayat var, der; “piliç olacağım” biiznillah olur. Doğru söyler. Mesela, bir avuç su incimad ile (donmayla) meyelân-ı inbisâtı der; “fazla yer tutacağım” metin demir onu yalan çıkaramaz. Sözünün doğruluğu demiri parçalar. İşte şu meylanlar irâde-i ilahiyeden gelen evamir-i tekviniyenin tecellileridir, cilveleridir”⁸.

Hem kâinatta hem de insanın fitratında sayısız kanunlar, kurallar ve kaideler bulunuyor. Bu kanunları ayakta tutacak, bu kaideleri daima işletecek bir irade bir kudret gerekiyor. Suyun kaldırma, yerin çekim, fıdanın ağaç olma, çekirdeğin meyve olma, meninin hayvan ya da insan olma kuralları kendiliğinden ve tesadüfen olan şeyler değildir. Bütün bu mükemmel kanunların, işlerin, oluş ve fiillerin arkasında mükemmel bir irade vardır⁹.

Buna göre vicdanın yaratılışında da Allah'ı tanıma ve bulma meyli bulunduğu dikkat çekilmekte, onun yalan söylemeyeceği hükmüne varılmaktadır.

1.1.2- Sâika ve Şâika Duyguları

Nursî, vicdanın, Allah'ın varlığına delil olduğunu ispat etmek için derin ve ince mana olarak nazara verdiği nükteleden ikincisi, sâika ve şâika denen iki duygudur. Bunu şöyle izah eder:

⁸ Nursi, Bediüzzaman, S. Mesnevî-i Nûriye. s.341.

⁹ www.sorularlarisale.com (Müracaat, 1 Haziran, 2018).

“Beşerin havâssü’l-hams-u zahire ve bâtinadan başka âlem-i gayba karşı açılan pek çok pencereleri var. Gayr-ı meş’ur pek çok hisleri var. Hiss-i sâmi’â, bâsıra, zâika olduğu gibi bir hiss-i sâdise-i sâdika olan sâika vardır. Hem bir hiss-i sâbi’â-i bârika olan şâika var. O şevk ve sevk yalan söylemez, yanlış gidemez”^{10,11}.

Bu paragraftan anlaşıldığına göre insanda; görme, işitme, tat alma, koklama, dokunma gibi beş duyu organı vardır. Bir de bu sayılanların dışında Bediüzzaman’ın tespit ettiği sâika ve şâika olarak isimlendirdiği duygular vardır. Bu ikisi gayb âlemine açılan pek çok pencerelerden olup insan tarafından pek farkına varılmayan şuur dışı hislerdir. Bediüzzaman bunlar üzerinde önemle durur.

Öte yandan insandaki sır denilen şey daha çok adı ve mahiyeti bilinmeyen duygular anlamında kullanılmıştır. Birçok his ve duygular bilinirken birçoğunun da varlığı hissedildiği halde mahiyet ve keyfiyeti bilinmiyor. İnsan, hayatın en camii ve mükemmeline mazhar olduğu için birçok his ve duygular ile donatılmıştır. Allah kendi isim ve sıfatlarını tanıtmak için insana bu isim ve sıfatları tartıp tanıyacak cihazlar vermiştir. Bu cihaz ve duyguların bilinen ve bilinmeyen pek çok adedi vardır. İşin uzmanları bu duygu ve latifeleri ana hatları ile tespit ve tayin etmişlerdir. Burada bunlardan herkesin rahatlıkla bilebildiği zâhirî ve bâtinî hislerin yanında bir de bilinmeyen hisler ve duygulara işaret ediliyor.

Sâika: Şuuru olmaksızın bir şeye sevk olunmaktır. Buna sevk-i İlahi de denir. Bazı felsefeciler buna sevk-i tabii veya içgüdü adını veriyorlar. Mesela; Bediüzzaman, arının mükemmel ve hikmetli vazifeleri görmesini sevk-i İlahi anlamında sâika duygusu ile izah eder. Yani Allah, arıya ne yapacağını sâika duygusu ile talim ediyor. Onu bu duygu vasıtası ile yönlendiriyor. Yoksa akli ve şuur olmayan arının o hikmetli ve mükemmel vazifeleri kendi başına görmesi ya da kör ve sağır tabiatın sevk-i ile yapması imkânsızdır.

Şâika: Canlılardaki şevk ve motive duygusudur. Allah, mahlûkatına yapacağı vazifeleri sâika ile bildirirken o vazifelere karşı istek ve arzuyu da şâika duygusu ile takviye ve teyit ediyor. Elbette bu sâika ve şâika duyguları her canlıda aynı derece ve mertebede görünmez. İnsanlarda daha câmi’ ve daha mükemmeldir¹².

Sâika ve Şâika Duyguları, Allah’ı Bulma Konusunda Nasıl Bir Penceredir?

Nursî’nin “hiss-i sâdise-i sâdika” olarak ifade ettiği doğru ve gerçek olan altıncı his denilen sâika ve “hiss-i sâbia-i bârika” dediği yedinci his denilen

¹⁰ Nursi, Bediüzzaman, S. Mesnevî-i Nûriye. s.351.

¹¹ Nursi, Bediüzzaman, S. Mektubat. Mektubat. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları-605. 2.baskı, Ankara, 2016, s. s.443.

¹² Nursi, Bediüzzaman, S. Mektubat. s. s.344.

kuvvetli istek uyandırıcı olan şâika yani mahlûkattaki sevk ve şevk tevhide birer penceredir. Bu iki hissi ilmen bulduğunu ehl-i dalaletin ve ehl-i felsefenin bu meşhur olmayan hisleri, hata ederek, ahmakçasına, “sevk-i tabîi” dediklerini hâlbuki bunun bir ilham-ı fitri olduğunu, insan ve hayvanı kader-i ilahinin sevk ettiğini söyler ve şöyle misal verir:

“Meselâ, kedi gibi bazı hayvan, gözü kör olduğu vakit, o sevk-i kaderî ile gider, gözüne ilâç olan bir otu bulur, gözüne sürer, iyi olur.

Hem rû-yi zeminin sıhhiye memurları hükmünde ve bedevîhayvânâtın cenazelerini kaldırmakla muvazzaf kartal gibi âkilüllâhm (et yiyici) kuşlara, bir ünlük mesafeden bir hayvan cenazesinin vücudu, o sevk-i kaderî ile ve o hiss-i kablelvuku ilhamıyla ve o sâika-i İlâhî ile bildirilir ve bulurlar.

Hem yeni dünyaya gelmiş bir arı yavrusu, yaşı bir gün iken, havada bir günlük mesafeye gider, havada izini kaybetmeyerek, o sevk-i kaderî ile ve o sâika ilhamıyla döner, yuvasına girer”¹³.

İşte insandaki vicdan da tevhide meylettirici bir penceredir. İnsan, bozulmamış vicdanının sesine kulak verse, bu duygu onu Rabbine ulaştıracaktır.

1.1.3- Vicdan ve İki Nokta

Nursî, vicdanın Allah’ın varlığına delil olduğunu ispat etmek için derin ve ince mana olarak nazara verdiği nüktelerden üçüncüsünde bizzat vicdanın kendine değinir ve vicdandaki nokta-i istinad, yani dayanak noktası ve nokta-i istimdad, yani yardım alınan nokta hakikatleriyle tevhide nasıl bir pencere açıldığını şöyle izah eder:

“Fitrat ve vicdanda, nokta-i istinad ile nokta-i istimdad, iki hakikat-i zarurîyedir. Hilkatın safyeti ve en mükerremi olan ruh-u beşer, o iki nokta olmazsa en süflî, en berbat bir mahlûk olur. Hâlbuki kâinattaki hikmet ve nizam ve kemal bu ihtimali reddeder”¹⁴.

İnsan fitratında ve vicdanında sonsuz bir dayanma ve yardım bekleme noktaları var ve bu noktalar mevhum şeylerle geçiştirilip tatmin edilemez. Dolayısıyla insanın vicdanındaki sonsuz dayanma ihtiyacı sonsuz bir kudrete yaslanmak isterken, sonsuz yardım ihtiyacı da zenginliği ve cömertliği sonsuz bir Zâtı ister. Bu da vicdanın bir arayışıdır¹⁵.

Yaratılıştta ve vicdanda dayanılacak ve yardım istenecek bir yer arayışı inkârı mümkün olmayan iki değişmez hakikattir. İnsan âciz ve fakirdir. Enfüsî ve âfâki,

¹³ Nursi, Bediüzzaman, S. Mesnevî-i Nûriye. s.351.

¹⁴ www.sorularlarisale.com (Müracaat, 1 Haziran, 2018).

¹⁵ Nursi, Bediüzzaman, S. Lem’alar. Envar Neşriyat, İstanbul, 1996, 29. Lem’a.

yani dâhilde ve hâriçte yardımlar görmesi, onun vicdanına konulan bu nokta-istinad ve nokta-i istimdad cihetleriyle onu yaratanına teveccüh ettirir. İşte vicdandaki bu noktaların varlığı mevhum, hayal ürünü olmayıp hakikat olduğu gibi, onların iltica ettikleri, yardım diledikleri Zât'ın varlığı da muhakkaktır.

Yine konumuzla ilgili olarak Risale-i Nur'da şu açıklama yer almaktadır:

“Evet, nev-i beşer, aczi ve düşmanların kesreti dolayısıyla dayanacak bir nokta-i istinada muhtaçtır ki, düşmanlarını def için o noktaya iltica etsin. Ve kezâ, kesret-i hâcât ve şiddet-i fakr dolayısıyla da istimdat edecek bir nokta-i istimdada muhtaçtır ki, onun yardımıyla ihtiyaçlarını def etsin¹⁶.”

Yine Otuzüçüncü Söz'deki 'İnsan Penceresi'nde bununla ilgili olarak şu ifadeler yer verir:

“Gecede zulümat nasıl nuru gösterir. Öyle de, insan, zaaf ve acziyle, fakr ve hâcâtıyla, naks ve kusuruyla bir Kadîr-i Zülcelâlin kudretini, kuvvetini, gınâsını, rahmetini bildiriyor ve hâkezâ, pek çok evsâf-ı İlâhiyeye bu suretle âyinedarlık ediyor. Hattâ hadsiz aczinde ve nihayetsiz zaafında, hadsiz a'dâsına karşı bir nokta-i istinad aramakla, vicdan daima Vâcibü'l-Vücuda bakar. Hem nihayetsiz fakrında, nihayetsiz hâcâtı içinde, nihayetsiz maksatlara karşı bir nokta-i istimdad aramaya mecbur olduğundan, vicdan daima o noktadan bir Ganiyy-i Rahîmin dergâhına dayanır. Dua ile el açar. Demek her vicdanda şu nokta-i istinad ve nokta-i istimdad cihetinde iki küçük pencere, Kadîr-i Rahîmin bârgâh-ı rahmetine açılır, her vakit onunla bakabilir¹⁷.”

İşte Bediüzzaman burada insanın nokta-i istinadının ve nokta-i istimdadının ancak ve ancak Allah'a olan iman olduğunu belirtir. Yoksa insanın vicdanen daima azap içinde kalacağını ifade eder. Bir başka yerde de *“Kalpler ancak Allah'ın zikriyle huzura kavuşur.”* manasındaki Ra'd suresindeki 28. Ayeti tefsir ederken;

“Bütün ervah ve kulübun dalâletten neş'et eden ıztırabat ve keşmekeş ve ıztırâ battan neş'et eden mânevî elemelerden kurtulmaları, bir tek Hâlıkı tanımakla olur. Bütün mevcudatı bir tek Sânie vermekle necat buluyorlar, bir tek Allah'ın zikriyle mutmain olurlar¹⁸” diye açıklar.

İnsan kâinatta mükerrem, yani saygıdeğer, şerefli üstün özellikleri olan bir varlıktır. İşte yaratılışın safveti yani bir hülâsası, meyvesi ve özü olarak tertemiz dünyaya getirilen insanda imandan gelen bu iki nokta-i istinad ve nokta-i istimdad

¹⁶ Nursi, Bediüzzaman, S. Sözler. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları-600, 3.baskı, Ankara, 2016, s. 851.

¹⁷ Nursi, Bediüzzaman, S. Sözler. s. 822.

¹⁸ Nursi, Bediüzzaman, S. Mesnevî-i Nûriye. s.351.

olmazsa en berbat, en adi, en aşağı, en alçak bir mahlûk olur ki, bu da kâinattaki nizama, hikmete, yani gözetilen fayda ve gayeye, kemale, kusursuzluğa terstir.

1.1.4-Vicdan Sâni'ini Unutamaz

Nursî, vicdanın Allah'ın varlığına delil olduğunu ispat etmek için derin ve ince mana olarak nazara verdiği nüktelerden dördüncüsünde de vicdanın Sâni'ini unutamayacağına şöyle dikkati çeker:

*"Akıl tâtil-i eşgal etse de, nazarını ihmal etse, vicdan Sâniî unutamaz. Kendi nefsinin inkâr etse de onu görür. Onu düşünür. Ona müteveccihdir. Hads-ki, şimşek gibi sūr'at-i intikaldir, -daima onu tahrik eder. Hadsin muzâafı olan ilham, onu daima tenvir eder. Meyelânın muzâafı olan arzu ve onun muzâafı olan iştîyak ve onun muzaafı olan aşk-ı İlâhî, onu daima mârifet-i Zülcelâle sevk eder. Şu fitrattaki incizap ve cezbe, bir hakikat-i câzibedarın cezbiyledir."*¹⁹

Şimdi bu paragrafı biraz açalım.

"Akıl tâtil-i eşgal etse de, nazarını ihmal etse, vicdan Sâniî unutamaz. Kendi nefsinin inkâr etse de onu görür. Onu düşünür. Ona müteveccihdir."

Akıl, Allah'ı inkâr etse de, nazar başka şeyler ile meşguliyetten dolayı Allah'ı görmese de, vicdan denilen fitri duygular ve hassasiyetler asla bir İlâh manasını unutmaz, daima O'na bakar O'nu hatırlatır, O'na müteveccihdir. İnsanlık tarihinde insanların farklı şeylere inanıp da inanmayı terk edememesi, bunun en güzel ispatıdır. Yani insanın vicdanı inanmaya programlanmıştır. Lakin insanların ekserisi bu fitri realiteyi hep batıl yollarda ve yanlış şeylerde sarf ediyorlar²⁰.

"Hads ki, şimşek gibi sūr'at-i intikaldir, daima onu tahrik eder. Hadsin muzaafı olan ilham, onu daima tenvir eder. Meyelanın muzaafı olan arzu ve onun muzaafı olan iştîyak ve onun muzaafı olan aşk-ı İlâhî, onu daima marifet-i Zülcelal'e sevkeder."

"Hads, uzun düşünce ve delile ihtiyaç kalmadan hâsıl olan ani beliren ilimdir. Sūr'at-i intikal demektir. Ani ve doğru idrâktir. Delilden neticeye birden ve çabuk varmak manalarına gelir. Vicdanda işler ve oluşlar bu şekilde olur. Yani hakikatler birden belirir. Buna vicdanın sesi veya vicdanın miyarı denilir ki, bu her insanda az çok bulunan bir haldir. Ve vicdanın ilk hareketi ve ilk sezîş mukaddimesidir"²¹.

Burada yeri gelmişken hads meselesini açıklayıcı yaşadığım bir misali anlatmak isterim. Hapishanede gençler koğuşuna sohbete gitmiştim. Bir gencin;

¹⁹www.sorularlarisale.com (Ulaşım, 1 Haziran, 2018).

²⁰www.sorularlarisale.com(Ulaşım, 1 Haziran, 2018).

“görmediğimize nasıl inanacağız?” diye bir sorusu üzerine ben de gencin kolundaki dövmele göstererek; “O dövmele kime ve kaç yaptırdın?” diye sordum. O da bir cevap verdi.

Onun cevabı üzerine ben tekrar; “peki dövme yaptırdığın kolu kime yaptırdın?” diye sorunca birden kolunu havaya kaldırarak;

“Allah’a... Ben artık inandım hocam” diye cevap verdi.

İşte bu cevap vicdandan gelen, hads şeklindedir. Çünkü ani ve doğru şekilde verilmiştir. Burada vicdan, bir yaratıcının varlığına hads şeklinde açıkça işaret etmektedir. İşte akıl ve göz; yaratıcısını inkâr etse bile vicdan inkâr edemez.

“Hadsin muzâafi olan ilham, onu daima tenvir eder.”

İnsanın bilmesi gereken hadsin muzaafi yani kat kat ileri derecesi olan ilham vardır. İlham, Allah tarafından kalbe gelen bir manadır. Dolayısıyla bu da Allah’ın varlığını haber vermektedir. İlhamın en cüzisi ve basiti hayvanat ilhamıdır. Sonra avâm-ı nâsın ilhamatıdır, sonra melâikenin ilhamatıdır, sonra evliya ilhamatıdır, sonra melâike-i izam ilhamatıdır.

Bu ilham meselesine yukarıda bahsi geçen kedi ve arı apaçık misallerdir. Yani gözü kör olan bir kedinin gözüne şifa olacak bir otu bulup sürmesi; yeni doğan bir arı yavrusunun yaşı bir günlük iken havada bir günlük mesafeye gitmesi ve izini kaybetmeyerek geri yuvasına gelmesi tamamen Allah’ın ilhamı ileler. Bu harika işler asla tabiata ve tesadüfe verilemez.

İşte hayata ait ihtiyaçları ve temin etme tarzlarını bildiren bu ilhamlar bir ilham edici zâtın varlığını ispat etmektedir.

İnsanın kalbinde şeytan vesvesesiyle melek ilhamı arasında sürekli mücadele vardır. Nefis ve şeytan insanı gaflete, günaha ve isyana götürmeye çalışırken; akıl ve vicdan da onu hakikat yönüne çekmeye çalışırlar. Bu melek ilhamı sayesinde bilinen ve hissedilen bir hakikat sür’atle kalbe taşınır. Ve kulun kalbinde rabbini tanıma, O’na şükür ve ibadet etmek arzusu kuvvet bulur. Bu arzu, daha da kuvvetlenirse iştiyaka ve nihayet ilahi aşka inkılâp eder. Bediüzzaman bunu aşağıdaki cümlede şu şekilde nazara vermektedir.

“Meyelânın muzâafi olan arzu ve onun muzâafi olan iştiyak ve onun muzaafi olan aşk-ı İlâhî, onu daima mârifet-i Zülcelâle sevk eder.”

Nasıl ki, marifette yani Allah’ı tanımakta en kuvvetli ve selametli yol, eserde Allah’ın isim ve sıfatlarının tecellilerini okuduktan sonra tahkiki imana intikal şeklinde oluyor. Aynı şekilde, eserler üzerinde görünen muhabbete sebep olan güzellik ve mükemmellikler, insanı o güzellik ve mükemmelliklerin asıl kaynağı olan isim ve sıfatlara, isim ve sıfatlar da asıl ve memba olan Allah’ın Zat-ı Akdesine intikal ettirir. İnsanın doğrudan Allah’ın Zatına intikal etmesi çok zordur, bu yüzden

insanlar genel olarak eserden müessire doğru giderler. Yani önce eserler üzerindeki tecelli okunur, sonra isimler, sonra sıfatlar, en sonunda Zat-ı Akdesiye intikal edilir.

İman ve marifette, çekirdekten ağaca kadar nasıl hadsiz mertebeler ve dereceler var ise, aynı mertebe ve dereceler muhabbetinde de vardır. Yani avam bir insanın imanı nasıl makbul ise, bu imana göre şekillenen muhabbet de aynı şekilde makbuldür. Fark sadece muhabbetin kuvvet ve zaafındadır; avamın iman ve muhabbeti zayıfken havas tabakasınınki kuvvetlidir. Bu yönden bakacak olursak her insanın Allah'a ve isimlerine bir muhabbeti olabilir. İşte burada bu muhabbetin safhalarına ve basamaklarına işaret ediliyor²².

Bu konuda Risale-i Nur'da “ *Beşer, fitratın şu kâinatın Hâlıkına karşı hadsiz bir muhabbet üzerine yaratılmıştır. Çünkü fitrat-ı beşeriyede cemale karşı bir muhabbet ve kemale karşı perestîş etmek ve ihsana karşı sevmek vardır*” denilmektedir²³. İnsan fitratındaki bu muhabbet, perestîş etme ve sevmeyi meyillere vicdanen muhabbet edilecek, ibadet edilecek ve sevilecek birisinin varlığını apaçık göstermektedir. Dünyada bütün güzellikler, kemaller, ihsanlar Allah'tandır. Dolayısıyla vicdanda Allah'a karşı muhabbet etme, Allah'a iman, Allah'ı tanıma fitridir. İnsanın yaratılışında bu vardır. Bunun habercisi de vicdandır. Çünkü insanda, kendisine iyilik yapana bir karşılıklı bulunma isteği irade dışıdır. Bu da insanı bütün iyiliklerin sahibi olan Allah'ın varlığına vicdanî bir ispattır.

“Şu fitrattaki incizap ve cezbe, bir hakikat-ı cazibedarın cezbiyledir.”

İncizap, çekilmeye müsait olma anlamındadır. Yani insan vicdanında çekilmeye müsait haller ve duygular vardır. Cazibe ise çekilmeye müsait olan o latife ve duyguları kendine çeken şey anlamındadır. Yani çeken ve çekilen demektir. Cezbe ise bu çekilme zamanında çekilen şahsın girdiği manevi zevk ve sarhoşluk haline denir. Kişi bu halde coşar ve taşar. Hatta taşkınlıklar da yapabilir. Bu yüzden bazı evliyalar mazur görülmüştür.

Bediüzzaman'ın burada asıl vurguladığı husus, Allah'ın ebedi cemel ve kemali kâinatta müthiş bir cazibe kaynağı olmuştur. Bu cazibeye karşılık verecek incizap halini ise insanın fitratına ve vicdanına derc etmiştir. Böylelikle cazibe ile incizap arasında sürekli bir alış veriş oluşuyor. Bu hal aynı zamanda Allah'ın varlığına ve birliğine delil de teşkil ediyor. Mesela radyo istasyonu ancak alıcı ve verici ile çalışabilir. Bütün radyo alıcılarından çıkan sesler, hep birlikte radyo istasyonuna işaret ve delalet ederler. Aynı şekilde bütün insanların vicdanında hissettiği cazibe

²²www.sorularlarisale.com (ulaşım, 1 Haziran, 2018).

²³ Nursi, Bediüzzaman, S. Lem'alar. s. 57.

halleri, cazibedar bir hakikati akla gösterir. Şayet Allah hicapsız olarak görkemli ve şaşalı bir şekilde tecelli etse, insan cezbe halinden çıkamaz.

Özetle; cazip, yani çeken Allah'ın ebedi cemal ve kemalidir. İncizap, yani çekilen ise insanın bu ebedî cemal ve kemalin tesirine girmesidir. Cezbe yani çekilme hali ise bu cazibe ve incizap halinin insan üzerindeki coşkun halleridir.

Sonuç olarak; “*Şu nokta-i istimdat ve nokta-i istinad ile bu derece nizam-ı âlemde hükümfermâlık, hakikat-ı nefsü'l-emriyenin hassa-i münhasırası olduğu için, her vicdanda iki pencere olan şu iki noktadan Sâni-i Zülcelâl mârifetini kalb-i beşere daima tecellî ettiriyor. Akıl gözünü kapasa da, vicdanın gözü daima açıktır*”²⁴.i beşere daima tecellî ettiriyor.

²⁴ Nursi, Bediüzzaman, S. Mesnevî-i Nûriye. s.352.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

CRTIQUE OF EVOLUTION VIEW FROM POINT OF PRINCIPLE OF RESPONSE TO NEED

İHTİYACA CEVAP PRENSİBİ AÇISINDAN EVRİM GÖRÜŞÜNÜN KRİTİĞİ

Prof. Dr. İsmail KOCAÇALIŞKAN

Yıldız Teknik University, Faculty of Art and Science, Dept. of Molecular Biology and Genetics, İstanbul,
Turkey

E-mail: ikocacaliskan@gmail.com

ABSTRACT

When we examine the structure and organs of living things, we see that they are created in a structure and features that will meet their needs. The basic needs of living things are nutrition, sheltering, protection and reproduction. We can clearly see that every living species are being created exactly responded for these needs. In other words, we understand that every creature and every species of life is able to survive by a creator who knows what they need. From a cell to multicellular livings such as plants, animals and human beings, we see that this principle is valid. We call it as “the principle of answer to need”. Studies in the fields of anatomy, morphology, physiology, biochemistry and genetics point to the existence of this principle. In this paper, “the principle of response to the need” will be explained with examples from bacteria to plant and from animal to human and with this, the critique of evolutionary view will be made.

Keywords: Evolutionary view, principle of answer to need, creation.

ÖZET

Canlıların yapısını ve organlarını incelediğimizde tam onların ihtiyaçlarına cevap verecek bir yapıda ve özelliklerde yaratıldıklarını görürüz. Canlıların temel ihtiyaçları beslenme, barınma, korunma, üreme gibi şeylerdir. Her canlı türünün bu ihtiyaçlar bakımından ne eksik ne fazla bir şekilde var edildiğini açıkça görürüz. Yani her canlının ve her canlı türünün yaşayabilmesi için ne gerekiyorsa bu ihtiyacı bilen bir yaratıcı tarafından bu gereklerin verilmiş olarak dünyaya geldiğini anlıyoruz. Bir hücrelilerden çok hücreli bitkilere, hayvanlardan insanoğluna kadar bu prensibin geçerli olduğunu görürüz. Buna “ihtiyaca cevap prensibi” diyoruz. Anatomi, morfoloji, fizyoloji, biyokimya ve genetik gibi bilim dallarında yapılan çalışmalar bu prensibin varlığına işaret etmektedir. Bu tebliğde bakteriden bitkiye ve hayvandan insana kadar örnekler ile ihtiyaca cevap prensibi açıklanacak ve bununla evrim görüşünün kritiği yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: Evrim görüşü, İhtiyaca cevap prensibi, Yaratılış.

GİRİŞ

Canlı türlerinin vücut yapılarına ve organlarına baktığımızda tam da yaşamak için bütün ihtiyaçlarını giderecek tarzda ve yapıda olduklarını görürüz. Canlıların temel yaşam ihtiyaçları beslenme, barınma, düşmanlarından korunma ve üreme gibi şeylerdir. Canlıları incelediğimizde bu ihtiyaçların karşılanması bakımından her canlı türünün

kendine mahsus farklı vücut ve organ yapılarına sahip olduklarını görürüz. Bu farklılıklar aynı zamanda bilim insanlarının türleri birbirinden ayırt etmesinde birer ölçüt olarak kullanılmaktadır. Türlerin ihtiyacına tam cevap verecek tarzdaki bu tahsis akılsız tabiatın işi midir? Evrimcilerin iddia ettikleri bir evrimsel sürecin işi midir? Yoksa canlıların bütün ihtiyaçlarını bilen onların yaratıcısının işi midir? Bu bildiride canlılardan örnekler verilerek bu soruların cevapları müzakere edilecektir.

BAKTERİDE “İHTİYACA CEVAP” PRENSİBİ

Önce bir hücreli canlılar (bakteri, amip gibi) sonra da çok hücreli canlılar (bitkiler ve hayvanlar) zamana göre yaratılmışlardır. Yani yaratılışta bir tedric vardır. Ama bu, bir hücrelilerin evrimleşerek çok hücrelileri meydana getirdiğini göstermez. Olaya değişik bir boyuttan bakalım. Canlıları incelediğimiz zaman, bir hücreden büyük bir organizmaya kadar bütün canlılarda maksimum iktisat kanunlarının cereyan ettiğini görürüz. Hiçbir israfa ve abesiyete rastlamıyoruz. Yani yaratıcı her canlıya kendi ihtiyaçlarını karşılayacak seviyede, sayıda ve mükemmellikte organ ve yapılar bahşetmiştir. Çünkü fazlası israftır. Buna, “ihtiyaca cevap” prensibi diyebiliriz.

Bir bakteri hücresine bu prensibin ışığında baktığımızda; bakteri küçük bir hücre olduğundan (prokaryot hücre) onun kendi ihtiyacına göre yapılar verildiğini görürüz. Gerçek bir çekirdeği (nukleus) yoktur ama onun ihtiyacına cevap verecek genetik materyale (DNA) sahiptir. Bu yüzden nukleusa ihtiyacı yoktur. Mitokondrisi yoktur ama aynı işi gören yani enerji (ATP) üreten girintili bir zar sistemi (mesozom) mevcuttur. Dolayısıyla mitokondri olmadan da bakteri hücresi enerji ihtiyacını karşılamaktadır. Belki enerji üretim kapasitesi düşüktür ama bu da ona yetmektedir. Çünkü bu hücre küçüktür, fazlası israftır. Hayvan ve bitkileri meydana getiren hücreler ise (ökaryot hücre) bakteriye göre en az on kat daha büyüktür. Dolayısıyla gerçek bir nukleusa ve mitokondriye ihtiyacı vardır. O halde prokaryot hücrelerden ökaryot hücreler evrimleşmiştir düşüncesiyle bunu izah etmek kabil değildir¹. Genetik metodların çok gelişmiş olmasına, hatta genlerin mühendisliğinin bile yapılı hale geldiği günümüzde prokaryot bir hücreyi ökaryot hücre haline dönüştürmek mümkün değildir. Ancak genleriyle oynayarak onların bazı özelliklerini değiştirmek mümkün olmaktadır. Nitekim bakterilere insülin geni ilave edilerek onlara insülin hormonu sentezletmek mümkün olmuştur. Bu da bakterilerin biyoteknolojik amaçlarla kullanımını sağlamaktadır. Bu özellik değişimi o bakterinin tür değiştirdiği anlamına gelmez. Bakteri aynı bakteridir. Sadece bir özelliği değişmiştir².

BİTKİDE “İHTİYACA CEVAP” PRENSİBİ

YER ÇEKİMİNE YÖNELİM ÖRNEĞİ

Bir tohumu ektiğimizde tohumdan önce kök çıkararak aşağıya doğru yönelir ve toprağın derinliklerine doğru büyümesine devam eder. Buna mukabil tohumdan çıkan gövdecik ise yukarıya yönelerek toprak üzerine çıkmaya çalışır. Aynı tohumdan çıkan kök niçin aşağıya gövde ise yukarıya doğru büyür? Sorusu eskiden beri bilim insanlarının araştırma konusu olmuştur. Bu hususta çeşitli teoriler ileri sürülmüştür. Teorilerin ortak noktası yer çekimidir. Kök hücreleri üzerinde yer çekiminin pozitif ve gövde hücreleri üzerinde ise negatif etkisinden bahsedilir³. Olayın ayrıntısına girecek değilim. Kısaca yer çekimi kök ve gövde hücrelerindeki hormonları farklı etkilemekte ve hormonlardaki asimetrik dağılım sonucu büyüme zıt yönde tezahür etmektedir. Bu teoriler ne kadar isabetlidir? Konu tartışılmaya devam etmektedir.

Yaptığımız öğrenci deneylerinde olayı sadece yer çekimine bağlamanın doğru olmayacağını anladık. Fasulye tohumlarını bir kapta çimlendirdikten sonra bunları tavana ipe asılmış bir kalburun içine koyduk. Kökler kalburun deliklerinden geçerek aşağıya doğru büyümeye devam ettiler. Ancak kalburdaki tohumların üzerine ıslak bir bez koyduğumuzda bir süre sonra kökler yer çekimine meydan okurcasına yukarı doğru kıvrılarak kalburun deliklerinden geçip suya ulaştılar.

Bu deney bize gösterdi ki kökü çeken şey ihtiyaçtır. Yani rızıktır. Başlangıçta tohumun embriyosunda kök hücrelerinin bulunduğu radikula denilen bir yer vardır⁴. Buradaki hücreler yer çekimine pozitif cevap verecek şekilde kodlanmıştır. Tohum çimlenmeye başladığında bu kısım yer çekimi doğrultusunda aşağıya doğru büyür. Çünkü kökün ve dolayısıyla bitkinin suya ihtiyacı vardır. Su emme görevi de köke verildiği için bu emri yerine getirmede kök öncelikli olarak suyu bulmaya yönelir. Suyun aşağıda olduğu fitri olarak bildirilen kökler önce aşağıya doğru uzadılar. Ancak yukarıda kalburun içindeki suyun çok daha yakında olduğunu hissederek yukarıya yöneldiler.

Bir fidan dikildikten sonra sürekli sağ tarafındaki toprağa su verilirse topraktaki kökler incelendiğinde bütün köklerin sağa doğru büyümüş oldukları görülür. Yine bir dere kenarına dikilen kavak fidanlarının köklerinin dikine değil dereden tarafa doğru büyümüş oldukları görülür. Bir kurak bölge bitkisi olan deve dikeninin kökleri ise derinlerdeki suya ulaşmak için metrelerce derine diklemesine büyür. Tohumdan yeni çıkan gövdeye gelince Yüce Yaratan'ın ona verdiği görev yaprakları ve meyveleri taşımak ve onları güneşe karşı tutmak olduğundan toprağın üzerine çıkmak için yer çekiminin rağmına olarak yukarıya doğru büyür.

Tohumdaki radikula denilen yerdeki kök hücreleri kendisine verilen görevin su emmek olduğunu ve suya ihtiyacı olduğunu, yine plumula denilen tohumdaki gövde hücreleri kendi görevlerini nereden biliyorlar? Demek ki bu bilgiyi önceden programlayan bir zat var. Daha tohum içindeyken kök ve gövde hücrelerinin ihtiyaçlarını bilen bir zat bu hücrelerin ihtiyaç dilleriyle ettikleri duaları bilmekte ve onlara cevap vermektedir. Bu duaya ihtiyacı fitri duası denilmektedir. Bu duaların kabul edilmesi ise ihtiyaçlara cevap veren bir zatın varlığını gösterir. Yoksa yer çekimi mutlak etkili bir kuvvet olsaydı her zaman köklerin yer çekimine boyun eğmesi gerekmez miydi?

SU İLETİM BORULARI ÖRNEĞİ

Çam, göknar gibi kozalaklı ve iğne yapraklı bitkilerde trake adı verilen su boruları mevcut değildir. Suyun köklerden yapraklara taşınması işi bu bitkilerde sadece trakeid adı verilen iletim hücreleri vasıtasıyla yapılır. Geniş yapraklı bitkilerde ise hem trake hem de trakeidler vardır ve suyun taşınması bu iki iletim sistemiyle birlikte yapılır. Bazı bilim insanları; “iğne yapraklı bitkiler daha basittir. Çünkü trakeleri yoktur. O halde iğne yapraklılar evrimleşerek geniş yapraklı bitkileri meydana getirmişlerdir” şeklinde bir iddiaya sahiptirler⁵.

İğne yapraklı bitkilerin geniş yapraklılara göre daha önce yeryüzünde var olduğunu fosil incelemelerinden anlıyoruz. Ancak bu, onların daha basit olduğundan yani trakeye sahip olmayışlarının bir sebebi midir? Olaya “ihtiyaca cevap” perspektifinden bakarsak, bu bitkilerin basit olduklarından değil ihtiyacı gereği trakesiz olduklarını görürüz. Adı üzerinde bu bitkiler iğne yapraklı olduklarından yaprak yüzeyi dardır. Yaprak yüzeyinde kalın bir kutikula tabakası vardır. Ayrıca bol miktarda reçine maddesi ihtiva ederler. Bunlar gibi sebeplerden dolayı, bu bitkilerde terlemeyle su kaybı çok azdır. Böylece köklerden alınan suyun bol miktarda ve hızla taşınmasına ihtiyaç yoktur. Dolayısıyla trake gibi geniş çaplı su borularına ihtiyaçları yoktur. Oysa geniş yapraklı bitkilerde yaprak yüzeyi geniş olduğundan su kaybı fazladır. Aynı zamanda geniş yaprak yüzeyi daha çok güneş ışınlarına ve sıcağa maruz kaldığından yaprakların aşırı ısınmasına çare olarak bol miktarda suyun yapraklardan buharlaşmasıyla serinleme tertibatına ihtiyaç söz konusudur. Onun için geniş yapraklılarda trakeidlerin yanında trakelerin de bulunması bu ihtiyaca bir cevaptır. Böylece; iğne yapraklılarda trake bulunsaydı israf olacaktı, geniş yapraklılarda ise trake bulunmasaydı bir eksiklik olacaktı. Bu da her canlının ihtiyacına göre cevap verildiğini göstermektedir¹.

Bu hususta canlılar sayısınca misaller vermek mümkündür. Her canlı türünün ne kadar ve nasıl bir anatomik yapıya ve hangi özelliklere ihtiyacı varsa onlara sahip olduğunu görüyoruz. Canlıların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde donatılmış olmalarını bir takım evrim mekanizmalarına havale etmek pek mantıklı görünmüyor. Nasıl ki bir

makine bir mühendisin planından, ilminden çıkıyorsa canlıların da bir planlayıcının ve yaratıcının varlığına işaret ettiğini söyleyebiliriz. Yine bir makinenin çalışmak için nelere ne kadar ihtiyacı olduğunu o makineyi yapan bilir. Aynen öyle de canlıların nelere ne kadar ihtiyacı olduğunu onları Yaratan bilir ve onların ihtiyaçlarına o cevap verir.

HAYVANLARDA “İHTİYACA CEVAP” PRENSİBİ

Bir anne tavuğun altına hem kendi yumurtalarından hem de bir ördek yumurtası koysak, belli bir süre sonra yumurtadan çıkan ördek yavrusunun doğruca suya gidip yüzmeye başlamasına mukabil tavuk yavrularının kıyıda onu seyrettiklerini görürüz. Ördek yavrusunun suya olan ihtiyacına yumurta içindeyken cevap verildiği ve ona yüzmek için gerekli bir anatomik yapı kazandırıldığı anlaşılır. Tavuk yavrusunun ise karada beslenmesi sebebiyle suda yüzme ihtiyacı olmadığından perdeli ayak yapısına sahip olmadığı görülür.

Bununla ilgili gerek bitkiler gerekse hayvanlardan sayısız misaller vermek mümkündür. Canlı türlerinin ihtiyaç duyacağı vücut yapısını ve ne tip organlara sahip olması gerektiğini akli olmayan tabiat, bilinçsiz sebepler (hava, su, toprak, ışık gibi) veya ne olduğu bilinmeyen evrimsel süreç dedikleri şey bilebilir mi? Elbette bilemez. Dolayısıyla bütün bunlardan canlılara onların beslenme, barınma ve düşmanlarından korunma gibi bütün ihtiyaçlarını bilen Kerim bir zat tarafından ihtiyaçlarını tam karşılayacak vücut ve organ yapılarının her türe özel tasarlanarak verildiğini ve dünyada da ihtiyaçları doğrultusunda yönlendirildiklerini anlıyoruz.

Sonuç olarak; Her canlı türü müstakil olarak yaratılmıştır. Bununla beraber, canlı türleri dünya üzerinde aynı zamanda değil farklı zaman dilimlerinde yaratılmışlardır. Yani yaratılış tedricen olmuştur. Bu tedrici ise, dünyanın jeolojik ve iklim şartlarına ve canlı türlerinin besin zincirindeki yerine yani besin ihtiyaçlarına bağlıdır. Canlılarda, gerek fert gerekse tür olarak, ihtiyaca cevap ve maksimum iktisat prensipleri açıkça görülmektedir. Yani her canlıya ve canlı türüne yaşaması için hangi organlar ve yapılar gerekli ise, ne eksik ne de fazla, onlar verilmiştir. Bu ise türden türe dönüşüm şeklinde bir evrimle izah edilemez. Çünkü ne cansız tabiat nede evrimsel süreç canlıların ihtiyacını bilemez ve düşünerek bunları veremez.

KAYNAKLAR

1. KOCAÇALIŞKAN, İ., Bitkiler Bize Neler Söyler, LP Akademi Yayınları, 2018.
2. KOCAÇALIŞKAN, İ., Doku ve hücre Kültürü Teknikleri, Nobel Yayın, 2017.
3. KOCAÇALIŞKAN, İ., Bitki Fizyolojisi, Bizim Büro Basım Yayın, 2012.
4. ÜNAL, M., Bitki Embriyolojisi, Nobel Yayın, 2017.
5. YENTÜR, S., Bitki Anatomisi, İstanbul Üniversitesi Yayını, 1984.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

MITOCHONDRIA: THE PRODUCT OF EVOLUTION OR THE WONDERS OF CREATION?

CANLILARIN ORTAK MİRASI MİTOKONDİRİ EVRİM ÜRÜNÜ MÜ YOKSA YARATILIŞ HARİKASI MI?

Prof. Dr. İsmail KOCAÇALIŞKAN¹, Yunus Emre ARVAS²

¹Yıldız Teknik University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Molecular Biology and Genetics,

²Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enst., Moleküler Biyoloji ve Genetik ABD, Doktora Öğr.
İstanbul, Turkey

E-mail: ikocacaliskan@gmail.com

ABSTRACT

The living sphere has a magnificent variety. Animals range from insects at microscopic levels to whales, and plants range from small ones such as algae to giant trees with complex structures such as sequoia. When this magnificent variety is examined under a microscope, it is seen that all these beauties consist of cells. The cell is the basic structural unit of all living things. In the cell, there are organelles that function in different functions. Among these organelles, the most remarkable is the mitochondrion organelle, which can be defined as the energy central of the cell. The mitochondrion organelle has its own genetic material, which means it has its own unique DNA, just like the cell it is in. Because of this feature, it has been able to realize many features of the cell. Due to the genetic similarity with bacteria, it is thought that the origin is bacteria and studies are focused on this. These studies, called the endosymbiotic hypothesis, have entered a deadlock and raised many questions that cannot be answered because mitochondria require additional reasons or conclusions to explain why so many different strains are found in ancestors. In addition, there is no opinion on how bacteria that coexist. On the other hand, there are research results showing that mitochondria have been unchanged from the moment they first appeared until today, that is, they consist of a single mother and spread from there to the world. In this paper, the question of whether mitochondria can be the product of evolution is discussed in the light of the idea of creation.

Keywords: Mitochondria, Endosymbiotic hypothesis, evolution, creation

ÖZET

Canlılar âlemi muhteşem bir çeşitliliğe sahiptir. Hayvanlar mikroskopik düzeydeki böceklerden balinalara, bitkiler ise algler gibi küçük yapıları olanlardan sekoya gibi karmaşık yapıları dev ağaçlara kadar geniş ve kapsamlı âlemlerden oluşmaktadır. Bu muhteşem çeşitlilik mikroskop altında incelendiği zaman tüm bu güzelliklerin hücrelerden meydana geldiği görülmektedir. Hücre tüm canlıların temel yapı birimidir.

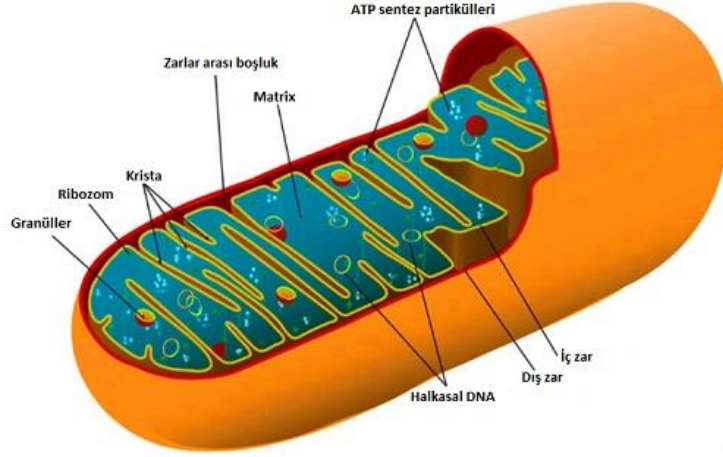

Hücre içerisinde ise farklı fonksiyonlarda görev yapan organeller bulunmaktadır. Bu organeller arasında ise en dikkat çeken şüphesiz hücrenin enerji santrali olarak tanımlanabilen mitokondri organelidir. Mitokondri organelinin kendisine ait genetik materyali bulunmaktadır yani içinde bulunduğu hücre gibi kendine mahsus DNA'ya sahiptir. Bu özelliğinden dolayı hücreye ait birçok özelliği gerçekleştirebilme kabiliyetinde var edilmiştir. Bakteriler ile olan genetik benzerlikten dolayı menşenin bakteriler olduğu düşünülmekte ve buna yönelik olarak çalışmalar yoğunlaşmaktadır. Endosimbiyotik hipotez adı verilen bu çalışmalar mitokondrinin neden bu kadar çok farklı soylarda bulunduğunu ve oksijene bağlı atalardan nasıl oluştuğunu açıklamak için ek gerekçeler veya sonuçlar kullanılmasını gerektirdiği için çıkmaza girmiş ve cevaplanamayacak birçok sorular doğurmuştur. Ayrıca ortak yaşam süren bakterilerin ortaya nasıl çıktıklarına dair herhangi bir görüş belirtilmemektedir. Diğer taraftan, yapılan çalışmalarda mitokondrinin ilk ortaya çıktığı andan itibaren değişmeden günümüze kadar geldiği yani tek bir anneden meydana geldiğini ve dünyaya oradan yayıldığına dair araştırma sonuçları vardır. Bu bildiride mitokondrinin evrim ürünü olup olamayacağı hususu yaratılış görüşü ışığında müzakere edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Mitokondri, Endosimbiyotik hipotez, evrim, yaratılış

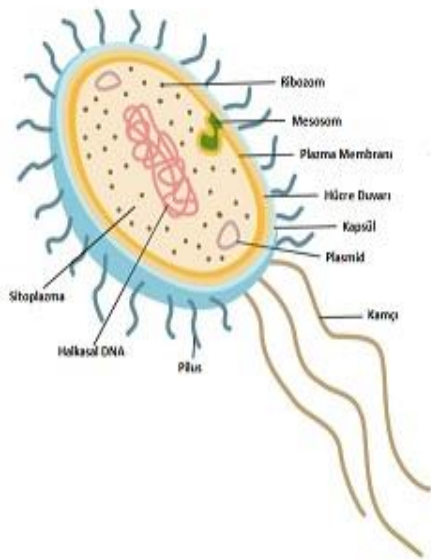
1. GİRİŞ

Hücre terimi ilk kez Robert Hooke tarafından mantar meşesinin mikroskop ile incelenmesinden sonra tanımlanmıştır. Hücreyi önemli kılan özelliği ise bütün canlı organizmaların hücrelerden meydana gelmiş olmalarıdır. Ökaryotik hücreler prokaryot hücrelerden daha karmaşık ve daha büyüktürler. Bundan dolayı ökaryot hücrelerde hücreler arası iş bölümü vardır. Bitkiler ve hayvanlar ökaryotik hücrelerden oluşmuşlardır. Bu hücrelerde temel olarak sitoplazma içerisinde golgi aygıtı, mitokondri, sentriyoller, peroksizom, ribozom ve lizozom gibi her biri kendine has vazifeleri bulunan organeller bulunmaktadır (Keha ve Küfrevioğlu, 2004). Bu bildiride mitokondri ve mitokondrinin kökeni esas alınacaktır. Mitokondri organeli, temel olarak “hücrenin enerji santrali” olarak bilinmekte ve hücrenin ihtiyaç duyduğu enerjinin sağlanmasında rol oynayan yapıdır (Şekil 1) (McBride, 2018).

Şekil 1. Mitokondrinin yapısı ve kısımları

Yapılan çalışmalarda mitokondrilerin bakterilerle bazı benzer özelliklere sahip oldukları görülmüştür. Bu benzerlikler; halkasal bir DNA'ya sahip olması, Bağımsız DNA replikasyonu yapabilme ve bölünme özelliğine sahip olması, bazı bakterilerle benzer boyut ve şekillere sahip olmasıdır (Şekil 2).

Şekil 2. Bakterinin yapısı ve kısımları (a), bakteri fotoğrafı (b)

Bu benzerlikler, mitokondrinin ilk olarak nasıl ortaya çıktığını merak eden bilim insanlarını bakteri orjinli çalışmalara sevk etmiştir ve hipotez olarak mitokondrinin

bakterilerden endosimbiyoz yoluyla yani “ortak yaşam” adı verilen bir işlem ve kısa bir zaman diliminde oluştuğu ya da türediği varsayılmıştır. Endosimbiyotik hipotez genel olarak mitokondri kaynağının tespiti için en çok yönelinilen model olmuştur. Mitokondri bir ortak yaşam ürününün sonucu ise bu mitokondriyal progenitör ne tür bir bakteridir? (Harish & Kurland, 2017).

2. Geçmişten Günümüze Mitokondri Organeli ve Fonksiyonları

Mitokondri ilk olarak 1851'de Wilhelm Hofmeister tarafından bitki hücrelerinde (*Equisetum*) görülmüştür. Mitokondri yapısal çalışmaları ise 19. yüzyılın sonlarına doğru atokromatik merceğin kullanılarak birçok hücre tipinde mitokondri görülmeye başlandıktan sonra yoğunlaşmaya başlamıştır (Wayne, 2018b). Çalışmalar arttıkça “mitokondri” olarak adlandırılan organellere biyoblastlar, granüller, mikrozoimler, plastosomlar, ekletozomlar, histomerler, kromidia, kondriokontlar, kondiosomlar, polioplazma ve vibrioden gibi birçok tanımlama yada isimlendirme önerilmiştir ve bu şekilde yaklaşık 30 kadar isim kullanılmıştır (Wayne, 2018a). Mitokondri ismi ise fare spermini çalışan Carl Benda (1899) adlı bilim insanı, sitoplazmik iplik benzeri granüllere "mitokondri" olarak adlandırması ile kullanılmaya başlanmıştır. Mitokondrinin gerçek bir organel olduğunu ispat eden çalışmayı ise Leonor Michaelis (1900) yapmıştır.

Michaelis, pankreas ekzokrin hücrelerindeki mitokondrinin, seyreltik bir Janus Green çözeltisi ile selektif ve supravital olarak boyanabileceğini ifade etmiş ve yaklaşık dört yıl sonra, Meves, bitki hücrelerinin mitokondrilerinin de aynı boya ile boyanabileceğini göstermiştir. Mitokondrinin tanımlanma işlemi, 1948'de Albert Claude, solunum partiküllerini sıçan karaciğer hücrelerinden izole etmek için diferansiyel santrifüjleme kullandığında sona ermiştir. Daha sonra bu çalışmalar elektron mikroskopunda da aynı sonuçların çıkmasıyla sonlanmıştır ve bu partiküllerin hücrelerde zarla kaplı organeller olduğu kesinleşmiştir.

Daha sonra mitokondri üzerine çalışmalar devam etmiş ve Albert Claude (1974), Kennedy ve Lehninger (1949) mitokondrinin Krebs döngüsünde yer alan tüm enzimleri içerdiğini keşfetmişlerdir ve devamındaki çalışmalarda Albert Claude (1974), Chance ve Williams (1955) mitokondrinin elektron taşınımında rol oynayan sitokromları

içerdiklerini belirtmişleridir. Mitokondrinin bitkilerde (*Nicotiana*, *Lemna*, *Euglena*), hayvanlarda ve protozoalarda da bulunduğu 1952 ve 1953'te George Palade tarafından ifade edilmiştir.

Krebs döngüsü ve iç mitokondriyal zardaki elektron taşıma zinciri, hücrenin O₂'ye cevap veren mitokondri yardımı ile glikozun 1 molünden yaklaşık 36 mol ATP üretmesini sağlar. Mitosomlar 1999'da insan bağırsak paraziti *Entamoeba histolytica*'da keşfedildi ve daha sonra 2003 yılında *Giardia lamblia* dahil olmak üzere birçok farklı ökaryotta bulundu. Bu farklı mitokondri formları insan ve hayvanlarda bulunan birçok önemli patojen ve parazitler üzerinde yapılan ökaryotik anaerobların biyokimyasal ve fizyolojik incelemelerinin sonucunda elde edilmiştir. (Wickner, 2011; Taylor vd, 2014; Whelan & Murcha, 2015; Murcha & Whelan, 2015).

3. Mitokondrinin Endosimbiyotik Kökeni Varsayımı

Mitokondrinin kökeni hakkında yapılan çalışmalar günümüzde iki hipotez üzerine yoğunlaşmıştır. Bu iki hipotez konağın yapısına, varsayımlarına, mitokondriyal endosimbiyonun fizyolojik yeteneklerine ve iki ortağın simbiyozun başlangıcında fiziksel olarak birleşmesine yol açan ekolojik etkileşimlerinin çeşitlerine göre farklılıklar göstermektedirler.

Geleneksel görüş, mitokondriyi alan konağın, fagositoz yoluyla aktif olarak mitokondriye saldırabilen tam donanımlı bir ökaryot hücre olduğunu düşündürmektedir (Martin & Mentel, 2010). Bu görüşe göre mitokondriyal endosimbiyotanın, fizyolojik ve hayati fonksiyonları itibari ile *Rickettsia* türlerine benzeyen zorunlu bir aerob olduğu varsayılmış ve simbiyozun ilk yararının, endosimbiyojenin anaerob konak için oksijeni detoksifiye etme kabiliyeti olduğu kabul edilmiştir. Bu görüş "Mitokondri teorisi" "Ortak yaşama teorisi" ya da "Endosimbiyotik teori" gibi farklı birkaç isimde adlandırılmaktadır. Bu görüş Lynn Margulis tarafından doktora tezinde öneri olarak sunulmasıyla ortaya çıkmıştır.

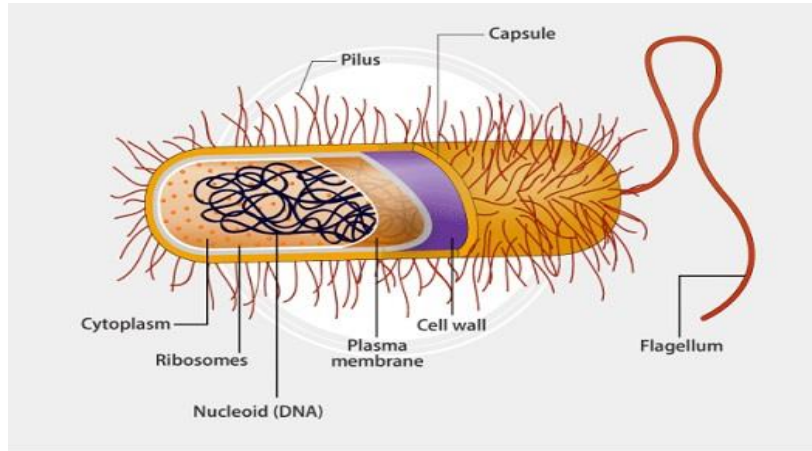
Bu konu üzerinde yapılan çalışmaların neticesinde tahmini ya da varsayımsal olarak üç sonuca varıldığı ifade edilmektedir. Bunlar; 1- Tüm mitokondri ve mitokondri türevi organeller, tek bir alfa proteobakteriyel atanın soyundan gelmektedir. 2-

Mitokondriyal konakçı, alfaproteobakteriyel endosimbiyont prokaryot idi. 3- Mitokondriyal endosimbiyoların edinimi, ökaryogenezin ortaya çıkışını tetiklemiştir. Bu sonuçlara dayanarak bir neticeye varıldığı görülüyor olsa da hâla cevaplanamayan sorular bu sonuçların dayanıksızlığını göstermektedir. Cevaplanması gereken sorular;

- 1-Mitokondriyal endosimbiyoz söz konusu olmuşsa bu hangi koşullarda gerçekleşmiştir?
- 2- Bu ilişki hangi nitelikte gerçekleşmiştir?
- 3- Konak bakterinin kimliği neydi? (Martijn vd, 2018).

Geleneksel görüş mitokondrinin endosimbiyotik kazanım olarak ortaya çıktığını ileri sürmekte fakat öncesinde bakterilerin nasıl oluştuğunu, aralarında nasıl bir etkileşim bulunduğunu, yutulan bazı hücrelerin sindirilirken mitokondriye dönüşen hücrenin neden sindirilemediğini açıklamamaktadır. Ayrıca hücrelerin ortak bir metabolizma sağlamaları için çekirdek ve organeller arasında madde taşınmaları için protein taşıma mekanizmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durumun nasıl oluştuğu da ifade edilmemiştir.

Alternatif bir diğer hipotez ise, ilk olarak mitokondriyi alan konağın, prokaryot, tamamen açık bir arkeabakter olduğunu ifade etmiştir (Şekil 3). Bu görüşe göre, (muhtemelen Rhodobacterales takımından bir tür) fizyolojik ve hayati fonksiyonları bakımından atalarına ait mitokondriye benzer şekilde, metabolik olarak çok yönlü, fakültatif bir anaerob (oksijenli ya da oksijensiz yaşayabilen) olduğu varsayılmıştır.

Şekil 3. Arkeabakterin hücre yapısı

Mitokondrinin menşeyini açıklamak için ortaya atılan ilk “arkeabakter” orjinli görüş

ise mitokondrinin neden bu kadar geniş yelpazede soylarda bulunduğunu açıklamakta yetersiz kalmakta ve ökaryotların prokaryotlardan meydana geldiğini varsayarak hipotez oluşturmada yetersiz kalmıştır. Dünyanın dört bir yanından farklı kökenlere mensup kadın ve erkeklerden alınan örneklerde, erkeklerde Y kromozomunun kendi aralarında aynı olduğu ortaya çıkmıştır (M168 bölgesinin); kadınlarda DNA'nın aynı olduğu ve tek bir anneden yayıldığı görülmüştür. Bu hususta tartışmasız net kanıtlar bulunmaktadır (Cann vd, 1987; Fornarino ve ark., 2009).

4. Endosimbiyoz Varsayımının Kritiği

Endosimbiyont hipotezi genel anlamda ökaryot hücrenin prokaryot hücreden evrimleştiğini açıklamak için ortaya atılmıştır. Özelde ise mitokondri organelinin nasıl ortaya çıktığını açıklamak amacıyla ileri sürülmüş bir hipotezdir. Prokaryot bir hücre olan bakteri ile ökaryot bir hücrenin önemli bir organeli olan mitokondri arasındaki bazı benzerliklerden yola çıkılarak bu görüş ortaya atılmıştır. Benzerliklerden başlıcaları: mitokondri ile bazı bakterilerin şekil ve büyüklüklerinin yakın olması, plazmid DNA ya sahip olmaları, bölünerek çoğalmaları sayılabilir. Zaten bu görüş mitokondrinin kendi DNA'sının bulunduğu anlaşılmışından sonra ortaya atılmıştır. Ancak bu hususta birçok yönden çelişkiler bulunmaktadır.

Hipoteze göre prokaryotik büyük bir hücre (muhtemelen anaerob büyük bir bakteri) küçük olan aerob bir bakteriyi yutmuş. Ama sindirememiş. Konuk bakteri oksijen kullanarak ürettiği ATP'leri konağa veriyor konak bakteri de muhtemelen ona besin veriyor. Böyle bir simbiyoz oluyor. Zamanla konak bakteri bölünüp çoğalırken içindeki konuk bakteri de bölünüp çoğalmış. Bir taraftan da konuk bakterinin zarı katlanarak mitokondri iç zarına dönüşmüş. Bu şekilde konuk bakteri konak bakterinin mitokondrisi haline gelmiş. Çelişkileri şöyle sıralayabiliriz:

1. Serbest azotu fikse eden *Rhizobium* bakterileri baklagil bitkilerin kök hücrelerine girerek orada çoğalmakta ve yaşam sürmektedir (Kocaçalışkan, 2008). Bu da bir endosimbiyotik yaşamdır. Konuk olan *Rhizobium* bakterileri konak olan kök koteks hücresine indirgen azot vermekte konak hücre de buna mukabil bakteriye su ve besin vermektedir. Böyle olmasına rağmen *Rhizobium* bakterisi zamanla değişerek kök

hücresinin azot fikse eden bir organeline dönüşmemiştir. Halbuki bitkilerin böyle bir organelle şiddetle ihtiyacı var. Yüce yaratan bitkilerin bu ihtiyacını azot bakterileri aracılığıyla gideriyor. Eğer endosimbiyoz hipotezi doğru ise azot bakterilerinin de zamanla bitkinin kök hücresinde azot fikse eden bir organelle dönüşmesi gerekirdi.

2. Endosimbiyont hipotezinde belirtilen yutan bakteri ile yutulan küçük bakteri zaten kendi ihtiyaçlarını karşılayacak donanıma sahiptiler. Bir ortak yaşam ihtiyaçları yoktu ki biri diğerini yutsun.

3. Bu hipotezde ileri sürülen benzerlik delili tam bir dayanaktan mahrumdur. Zira benzerlik her zaman aynı kökten gelmeye delil olmaz. Mesela bazı insanlar arasında öyle çok benzerlik oluyor ki ikiz misiniz diye soruyorlar. Hâlbuki akraba bile değiller.

4. Bakterilerde bulunan çeper mitokondride yoktur. Ve çeperin herhangi bir kalıntısı da yoktur. Çeper sindirildiyse bakterinin diğer kısımları niçin sindirilmedi? Sorusunun cevabı yoktur.

KAYNAKLAR

- Cann R L, Stoneking M & Wilson A C (1987). Mitochondrial DNA and human evolution. *Nature*, 325(6099): 31
- Fornarino S, Pala M, Battaglia V, Maranta R, Achilli A, Modiano G, et al. Mitochondrial and Ychromosome diversity of the Tharus (Nepal): a reservoir of genetic variation. *BMC Evol Biol*. 2009;9:154.
- Harish A & Kurland C G (2017). Mitochondria are not captive bacteria. *Journal of theoretical biology*, 434: 88-98
- Keha, E. ve Küfrelioğlu, Ö.İ. 2004. *Biyokimya*. Aktif Yayınevi, Erzurum, 642 s.
- Kocaçalışkan İ (2008). *Bitki Fizyolojisi*. Nobel Yayıncılık, Ankara, 316 s.
- Martijn J, Vosseberg J, Guy L, Offre P & Ettema T J (2018). Deep mitochondrial origin outside the sampled alphaproteobacteria. *Nature*, 557(7703): 101
- Martin W & Mentel M (2010). The origin of mitochondria. *Nature Education*, 3(9): 58
- McBride H M (2018). Mitochondria and endomembrane origins. *Current Biology*, 28(8): R367-R372
- Murcha M W & Whelan J (2015). *Plant Mitochondria*. Springer, 1-12.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

- Taylor N L, Ströher E & Millar A H (2014). *Arabidopsis Protocols*. Springer, 551-572.
- Wayne R (2018a). Mitochondria. Chapter 14. In book *Plant Cell Biology, Second Edition: From Astronomy to Zoology*. Elsevier, 269-291.
- Wayne R O (2018b). *Plant cell biology: from astronomy to zoology*. Elsevier.
- Whelan J & Murcha M W E (2015). *Plant Mitochondria Methods and Protocols*. Springer,
- Wickner W T (2011). Eugene Patrick Kennedy, 1919–2011. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 108(48): 19122-19123.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

GÖBEKLI TEPE; EVOLUTIONIST HISTORICAL APPROACHES DISRUPTED

GÖBEKLİ TEPE EVRİMCİ TARİHSEL YAKLAŞIMLARI ALTÜST ETTİ

Assist. Prof. Dr. Kasım TAKIM

Harran University, Veterinary Faculty, Biochemistry Dept., Eyyübiye, Şanlıurfa, Turkey

E-mail: kasimtakim@harran.edu.tr

ABSTRACT

Although evolution is actually a biological concept, it has influenced almost all disciplines, especially the science of history, as it provides a good basis for secular philosophical approaches. The historical course of the world and human beings, the first human and human history, are among the topics that evolution is most interested in. In the history information that has been taught to us so far; that human beings evolved from a common ancestor with the chimpanzee, then learned to speak, then learned to be a social being, and then felt the need for religion and worship, firstly in an individual way; because of the need to seek refuge in things he fears, loves or hopes for; in the form of unpredictable approaches. Until Göbeklitepe was discovered. Göbeklitepe's discovery is a wonderful invention of the kind that will reverse many historical knowledge. Because Göbeklitepe is the oldest settlement and the starting point of history. But what makes it different is; will make changes in the history of science. According to the historical information described so far, a structure like Göbeklitepe had to be built only to feed people's bellies or to meet security needs. However, it was seen that; this is a kind of place of worship. In other words, it was built as a sanctuary where people collectively worship. How is that possible? If humans evolved from animals and had to go through an adventure like hunting, gathering! Why and how did he perform the mass worship ritual, which is the most extreme point of socialization in the first phase? How did he even build a temple for this? And how did the concept of religion emerge? It is not possible to answer these questions with old claims. Therefore, a new approach is needed. Let's see how evolutionary approaches will adapt this invention to its old assumptions. How can they evolve? To me, what this discovery tells us is this; The history of mankind began with the Prophet Adam (as) as a prophet and religion, as stated in the non-distorted sacred sources. Religion is not a later phenomenon. It is an inseparable part of the history of mankind that has existed from the beginning but changed or changed according to the age and the cultural structure of the society.

Keywords: Göbeklitepe, History, Evolution, Religion, Socialization

ÖZET

Evrim; aslında biyolojik bir kavram olmasına rağmen, seküler felsefi yaklaşımlara iyi bir zemin oluşturduğu için, başta tarih bilimi olmak üzere, neredeyse tüm bilim dallarını etkilemiştir. Dünyanın ve insanın tarihsel seyri, ilk insan ve insanlık tarihi, evrimin en çok ilgilendiği konulardandır. Şimdiye kadar bize okutulan tarih bilgilerinde; insanın şempanze ile ortak bir atadan evrimleştiği, sonra konuşmayı öğrendiği, sonra toplumsal

bir varlık olmayı öğrendiği, daha sonra din ve ibadet ihtiyacı hissedip, ilk başta münferit bir şekilde olmak üzere; korktuğu veya sevdiği yada menfaat umduğu şeylere sığınma ihtiyacından dolayı, dinleri ortaya çıkardığı vs. şeklinde kanıtsız yaklaşımlarla anlatıla gelmiştir. Ta ki göbeklitepe keşfedilene kadar. Göbeklitepe'nin keşfi pek çok tarih bilgisini tersine çevirecek cinsten harika bir buluştur. Zira Göbeklitepe bulunan en eski yerleşim yeri ve tarihin başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Ama onu asıl farklı kılan şey ise; tarih bilminde yaptığı ve yapacağı değişiklikler olacaktır. Şimdiye kadar anlatılan tarih bilgisine göre, buranın sadece insanların karınlarını doyurmak veya güvenlik ihtiyacını karşılamak üzere inşa edilmiş olması gerekiyordu. Halbuki görüldü ki burası bir ibadethanedir. Yani insanların toplu bir şekilde ibadet ettiği bir mabet olarak inşa edilmiştir. Peki bu nasıl mümkün olabilir? Eğer insanlar, hayvanlardan evrildi ise; avcılık, toplayıcılık gibi bir serüvenden geçmesi gerekiyorsa! Neden ve nasıl daha ilk safhasında sosyalleşmenin en uç noktası olan toplu ibadet ayini yaptı? Hatta bunun için nasıl mabet inşa etti? Ayrıca din kavramı nasıl ortaya çıktı? İşte bu sorulara eski iddialarla cevap vermek mümkün değildir. Dolayısıyla yeni bir yaklaşım getirilmesi gerekmektedir. Bakalım evrimci yaklaşımlar, bu buluşu eski kabullerine nasıl uyarlayacaklar? Nasıl evrimleştirebilecekler? Bana göre bu keşfin bize anlattığı şey şudur; insanlık tarihi, tahrif edilmemiş kutsal kaynaklarda da belirtildiği gibi, dinle ve peygamber olan Hz Adem ile başlamıştır. Din sonradan ortaya çıkan bir olgu değil. En baştan beri var olan, ancak yaşanan çağa ve toplumun kültürel yapısına göre değişen veya değiştirilen, insanlık tarihinin kopmaz bir parçasıdır.

Anahtar Kelimeler: Göbeklitepe, Tarih, Evrim, Din, Sosyalleşme.

GİRİŞ

Göbeklitepe'yi de içerisinde barındıran ve bereketli hilal olarak gösterilen yukarı Mezopotamya, insanlık tarihinin en kadim yerleşim yerlerinden birisi olarak gösterilmektedir (Peters & Schmidt, 2004). Arkeologlar bölgede daha önce çalışmalar yapmış ve Nevali Çori ve Gürcü Tepe gibi yerlerde antik çağa ait bir düzine materyale ulaşmışlardır(Schmidt, 2003). Fakat antik çağa ait asıl belirleyici olan kazı çalışmaları Göbeklitepe mevkiinde yapılmıştır. Yapılan kazılarda insanlık ve uygarlık tarihinin doğru varsayılan tüm kuramlarını değiştirecek veriler bulunmuştur. Elde edilen veriler insanoğlunun sahip olduğu bilgi ve inanç geleneğinin yeniden yazılmasını gerektirecek niteliktedir. Çünkü arkeolojiye göre, 12 bin yıl önce yani Mezoolitik çağın son evrelerinde (Orta taş devri) insanların, henüz çanak çömlek yapamadığı, fırınlama bilgisinin olmadığı avcılık ve toplayıcılık ile yaşamını sürdürdüğü iddia edilmekteydi. Oysa kazı verileri durumun hiçte öyle olmadığını göstermektedir(Özalp, 2016).

Bu veri sadece Göbeklitepe ile sınırlı kalmayıp, Diyarbakır'ın Bismil ilçesinde keşfedilen ve aynı zamanda Göbeklitepe ile çağdaş olan Körtiktepe'de aynı hakikate şahitlik etmektedir. Zira buradan çıkartılan 30.000 arkeolojik kalıntı içerisinde; insanlık tarihini yeni baştan yazdıracak iginç olan; yerleşik düzeninin bütün gereksinimlerini yerine getiren, araç gereçler elde edilmiştir (Arbuckle & Özkaya, 2006) (Carter, Grant, Kartal, Coşkun, & Özkaya, 2013) (Coşkun, Benz, & Rössner, 2012). Güney Afrika'daki Blombos Mağarası'ndaki yaklaşık 73.000 yıllık Orta Taş Çağı seviyesinden elde edilen zemin katı bir pul üzerinde koyu sarı boya ile çizilen çapraz çizili bir deseni rapor ediyoruz. Desenin mikroskopik ve kimyasal analizleri, kırmızı hardal pigmentinin kasıtlı olarak hardal boyası boya ile uygulandığını doğrulamaktadır. Nesne daha önce kabuk boncuklar, hardal parçaları üzerinde çapraz çizgili gravürler ve yenilikçi teknolojilerin çeşitli vermiştir (Henshilwood et al., 2018).

Bu ve benzeri yeni keşifler gösteriyor ki; 21. yüzyıl çok şeye gebe. Eski dogmatik kabullerimizi yerinden oynatacak daha pekçok buluş gerçekleşecektir. İşte bu yüzden bu gün bilim dünyasında ortak kabul görmüş bir yaklaşım var ki; yapılan deneylerin sonuçları veya elde edilen bulgulardan yapılacak çıkarımlar, kesin bir dille anlatılmaz ve hep ihtiyatlı ve ihtimal içerikli cümleler tercih edilir. Ancak bilimi, inanç veya inaçsızlığın alet edenler ise; deneyi yapan bilim adamının bile cesaret edemeyeceği netlikte bir dil kullanır ve genel hükümler verirler. İşte Göbeklitepe, bilimi inaçsızlığın alet edenlerin ve insanlık tarihini; görünüşte bilimsellik adı altında, gerçekte ise kendi ideolojisi çerçevesinde yazmaya kalkışanları hayal kırıklığına uğratmıştır. Ve daha pekçok ezberi bozmaya devam edecek gibi durmaktadır.

GELİŞME

MATERYAL METOD

Göbeklitepe (tanım, konum ve durum)

Göbeklitepe, tarihin kadim ve mistik şehirlerinden biri olan Urfa'ya 12 km uzaklıktadır. Göbekli Tepe ilk olarak 1994 yılında Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Klaus Schmidt tarafından keşfedildi. Alanın etrafındaki alan kubbe şeklindeki tepenin tüm antik

yerleşimlerin birikimi sonucu oluşan bir höyüğün tüm işaretlerini taşıdığından, daha fazla araştırma için ayrılmıştı. Schmidt, “Bu, insan tarafından inşa edilen ilk kutsal yerdir” dedi (Schmidt, 2010). Arkeologlar, bölgede bulunan silahları ve araçları, MÖ 10. bin yıldaki benzer nesnelere karşılaştırarak Göbekli Tepe'yi tarihlendirdiler ve hipotezleri daha sonra kısmi radyokarbon tarihlemesi ile doğrulandı. Karbon 14 yöntemi ile yapılan incelemeler yapıların 12 bin yıl (M.Ö. 9-10 bin) öncesine ait olduğunu göstermekteydi. Jeomanyetik araştırmalara göre yirmi adet tapınaktan oluşan bu yapılar topluluğu belirli bir düzene göre yapılmıştır. Buna göre, merkezde ikiz (T) şeklinde dikili taş ve onu çevreleyen taşlar ve duvardan oluşan dairesel yapılardır. Bu taşlar kireç taşının çakmaktaşı ile oyulmasından üretilmiştir. Her bir dikili taş en az 40-50 ton ağırlığında ve 4 ile 6 metre uzunluğundadır. Daha da ilginç bu kireç taşlarının bu noktaya muhtemelen 2 km uzaklıktan getirilmiş olmasıdır. Ekip, alanın etrafında insan yerleşimi izleri bulamadı: çöp için ev, fırın veya siper kalıntısı yok. Bunun yerine, tapınağın içinde kasaplanıp pişirildiğinin belirtilerini taşıyan birçok hayvan kemikleri buldular. Kazılan bütün hayvan kemikleri yerel oyundan geldi; çoğunlukla ceylan, yaban domuzu, koyun, geyik ve yabani kümes hayvanları vardı, bu da siteyi yapan ve kullanan insanların göçebe avcı-toplayıcı olduğunu gösteriyor. Tapınakların günümüze nasıl ulaştığı ilginç konulardan birisidir. Çünkü 12 bin yıl öncesine ait yapılar topluluğunun en azından ciddi deformasyona uğramış olması gerekirdi. Oysa bu yapı gurubundan bazıları hiç bozulmaya uğramadan günümüze ulaşmıştır. Tapınakların bir kısmı hava etkisi ve erozyon gibi doğal olaylar ile kapanmışken geri kalan kısmı yapıldıktan yaklaşık bin yıl sonra yüzlerce metreküp taş, toprak vs. malzeme kullanılarak insan eliyle gömülmüşlerdir. Başka bir ifadeyle, insanlar elleriyle yaptıkları mabetleri yine kendi elleriyle gömmüşleridir (ÖZALP, 2016).

Körtiktepe

Körtik Tepe, Diyarbakır ili, Bismil ilçesine bağlı Aşağı Sazlık mezraasında yer alır. Körtik Tepe, Güneydoğu Türkiye'deki Dicle'nin MÖ 11. ve 10. bin yıllarına tarihlenen düşük bir höyüktür. Körtik Tepe'deki en eski seviyedeki litik yapı, geç karakterli epi-Paleolitik olarak tarihlenir. Yukarıdaki seviyeler Çanak Çömleksiz

Neolitik dönemi, zengin litik endüstriler üreten tabakalar, yüzlerce zoomorfik ve antropomorfik süslenmiş taş kaplar, bezemesiz taş kaplar, süslenmiş ritüel kemik nesnelere, binlerce deniz kabuğu taneciği ve birkaç çeşit ile ilgilidir. taş boncuklar, hayvan bezemeli taş levhalar, kemik aletler, kemik olta kancası, irili ufaklı delikli taşlar ve birçok harç ve tokmak bu yapıda bulunmuştur (Kartal et al., 2018).

İlisu Baraj Gölü Altında Kalacak Kültür Varlıklarının Kurtarılması Projesi kapsamında, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü iş birliğiyle, Diyarbakır Müze Müdürlüğü başkanlığında 2000'den bu yana kurtarma kazılarının sürdürüldüğü Körtik Tepe, insanlık tarihine ışık tutuyor. Dicle Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölüm Başkanlığı nezaretinde, Dicle Nehri ve Batman Çayı'nın kesiştiği Körtik Tepe'de yürütülen kazılarda, insanlığın tarımsal üretimden önce de yerleşik düzene geçtiği tespit edildi. Körtik Tepe'de yürütülen kazılarda, 30 bini aşkın eser gün yüzüne çıkarılmıştır. Bölgede yaklaşık 12 bin 500 yıl öncesinde dokuma yapımında kullanılan kemik iğne bulunmuştur.

Kazı Başkanı Prof. Dr. Vecihi Özkaya, Anadolu Ajansı'na verdiği bir röportajda şunları kaydetmiştir; "Bugüne kadar o dönemde insanların av peşinde yiyecek topladığı biliniyordu. Yerleşik düzen söz konusu değildi. Burada yerleşik düzeninin bütün gereklerini yerine getiren, tarım öncesi topluluktan bahsediyoruz. Bu, dünya insanlık tarihinde bir ilk durumdadır.". 10 ayrı dokuma örneği belirlendi. Bölgede yaklaşık 12 bin 500 yıl öncesinde dokuma yapımında kullanılan kemik iğne bulundu. Kazılarda bulunan diğer eşyalar üzerinde, dokumanın incesinden kalınına varıncaya kadar tüm evrelerini gösteren desen izleri ortaya çıkarıldı. Bu ürünlerin analizi sonucunda, 10 ayrı dokuma örneği belirlendi. Ayrıca kazılarda balık avlamada kullanılan, modern olanlarına benzeyen kemikten oltalar, taş aletler, baltalar ve üzerinde dinsel inanışları simgeleyen figürlerin yer aldığı eşyalar bulundu. Klorit malzemeye taş kaplar üzerinde figürlü bezemeler öyle özenle işlenmiş ki Yunan ve sonraki uygarlıkları kışkırtacak düzeyde." olduğunu belirtmiştir.

Göbeklitepe ve Körtiktepe ilişkisi

Göbeklitepe’de yapılan Yeni kuzeypatı kazı alanlarından dikdörtgen biçimli küçük bir kemik tablet bulunmuştur. Hafifçe tahrip olmuş olan bu parça anlaşılması güç bir bezeme taşır. İlk bakışta motif oldukça soyut görünür, parçalanmış kısmından dolayı tam olarak anlaşılmasa da herhangi bir hayvanı betimliyor olabilir. Bu parça Körtik Tepe’de bulunan kemik tabletlerle benzer bir stil gösterir. Sadece Göbekli Tepe’deki anıtsal sütunların ikonografik zenginliği değil aynı zamanda burada tanımlanan küçük buluntular benzeri diğer buluntular, çok erken zamanlardan günümüze kadarki akla hayale sığmayan sembolik dünyaya bir bakış açısı getirebilir. Bu durum belkide, yazının icadından önce kültürel bilgiyi depolamak için geliştirilen bir sistemdir. Tabelaların, tabletlerin, ok sapı düzleştiricilerinin ve taş kapların üzerindeki benzer veya aynı semboller aracılığıyla göze çarpan Göbeklitepe’nin civarındaki diğer yerlerle olan yakın bağlantısı, bir költ topluluğuna ait olan yerleri algılamamıza yardım eder. Dolayısıyla bu insanların, merkezi toplanma yeri Göbekli Tepe olan bir topluluk olduğu anlaşılmaktadır (ÖZALP, 2016).

Körtiktepedeki bazı yerel alışkanlıkların bugüne kadar uzandığı, kazı başkanı tarafından iddia edilmiştir. Burada yaşamış insanların sosyokültürel dokularını anlayabilme şansını yakaladıklarını ve halen süren bazı yerel alışkanlıkların bu döneme uzandığını belirlediklerini de anlatan Özkaya, Anadolu Aşansına verdiği röportajda şunları da kaydetti: "Yılan ve akrep sokmalarına karşı tılsım bölgede hala yaygın. Bizim bulduğumuz taş kaplar üzerinde yılan ve akrep tasvirlerine rastladık. Özellikle ölü armağanı olarak kullanılmış olması akrep ve yılanı özel bir anlam yüklediğini göstermiştir. Bu ikisiyle ilgili inanış biçimleri günümüzde de sürüyor. Kültürel devamlılık söz konusu. Kazılarda, ceninin ana rahmindeki konumunda yatırılmış tekil ve ikiz gömü iskelet bulduklarını belirten Özkaya, "Emsali toplumlarda genelde insanlığın henüz karnını doyurmakla meşgul olduğu söylenir. Oysa bu insanlar beslenme ve barınma sorununu aşmış, dinsel inanış biçimlerini kurumsallaştırmış ve estetik değerler üretmeye başlamış çok gelişkin bir toplum." ifadelerini kullanmıştır. Bu iki merkezin birbirine yakın konumda olması, tarihlerinin aynı olması, benzer kalıntılar taşıması ve

göbeklitepe'nin yerleşim yeri olmayıp sadece ritüel merkezi konumunda olması; bu iki yapının birbiriyle bağlantılı olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Şöyle bir çıkarım yapmakta mümkün olabilir; bu insanlar körtiktepede yaşıyor, göbeklitepeye de çok özel ayinlerini gerçekleştirmek üzere geliyorlardı. Bu konu aşağıda biraz daha açıklanacaktır.

Göbeklitepe'nin mabet olması

Dinin farklı tanımları olmakla birlikte, ilahiyat camiasının kullandığı genel tanımı; Mutlak Gerçeklik (ultimate reality) tasavvuru etrafında şekillenmiş, bireysel ve toplumsal düzeyde tecrübe edilen ve bir takım ritüellerin olduğu sistemdir. Tarihöncesi toplumların kutsalla ilişkilerinin nasıl tanımlanacağına dair üzerinde hemfikir olunan belirli bir kavram yoktur. Genel olarak bu ilişkiyi ifade etmek için, ruhsal yaşam, dinsel inanç, ritüel, sembolizm, mit ve költ gibi kavramlar kullanılmaktadır. Bu sebeple Göbeklitepe insanların da kutsal hakkındaki algı ve anlayışlarına dair net bir şey söylemek mümkün değildir (Özalp, 2016). Bununla birlikte, Göbekli Tepe'deki sitenin kendine has işlevi hala gizem olarak kalmaktadır. Göbeklitepe'nin keşşafı olan Schmidt, burasının önemli bir dini tapınak olduğunu iddia etmiş ve görüşünü sütunlardaki ayrıntılı oymalarla desteklemiştir. Bunlar arasında Akreplerin, aslanların, yılanların ve akbabaların görüntüleri, Yakın Doğu'nun diğer antik költürlerinde din, ölüm ve öbür dünyayla ilişkili bir semboller koleksiyonu yer alıyor. Bu site, aynı zamanda siyasi toplantılar veya költürel kutlamalar için bir yer olarak kullanılmışta olabilir, ancak Schmidt topluluk içerisinde sebkat etmiş ünlü avcılar için bir cenaze yeri olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu savunmuştur (Flatley, 2011).

Schmidt'e göre bölge biliniyor, fakat geniş çapta tanınmıyordu. Ayrıca kazı bölgesi vadi ortasında saklı bir alan değil, aksine bölgede bulunan en yüksek tepenin doruğunda, hertarafa hâkim bir noktadır. Bölge halkı da burayı eskiden beri kutsal bir mekan olarak bilir ve burada bulunan bir ağaç altında adak kurbanlarını keserlerdi. Göbeklitepe insanların hangi inanca sahip olduğunu veya nasıl bir Tanrı'ya inandığını söylemek güç görünmektedir. Yine de kazılardan elde edilen verilere göre bir inançlarının

olduğu kesin görünmektedir. Yapılar genel olarak, merkezde büyük iki dikili taş ve onu dairesel olarak çevreleyen 12 adet dikili taştan oluşmaktadır. Bu dizilimin etrafında ise insanların oturup izleme yapabileceği bir yapı bulunmaktadır. Yapıdan anlaşılan o ki, merkezde bir eylem (tiyatro, ritüel) yapılmakta ve etrafındakiler de onu izlemektedir. Zemin ise, sıvıyı geçirmeyecek niteliktedir ve su kanallarıyla donatılmıştır. Yani, insanlar ibadetlerini öylesine sıradan bir ortamda değil bir kompleks içerisinde gerçekleştiriyorlardı. Dahası bu kompleks yapıların içerisinde ki bu anıtlar usta ellerden çıkmış ve belirli anlamlar taşıyan kabartmalarla doludur. Dahası çanak çömleksiz neolitik çağın insanı bunların ne ifade ettiklerini anlıyordu. Bu sebeple, inancı insanlığın en eski dönemlerine kadar götürmek mümkündür (Özalp, 2016).

Göbeklitepe'den önce tarih anlatımı

Burada wikipedia'dan aldığım bilgileri aynen aktarmakla yetinip yorumlanmasını daha sonraya bırakacağım. "**Taş Devri**, insanın ortaya çıkışı ve taşın araçlar yapmasından başlayarak Katolikliğin sonuna kadar geçen tarih öncesi dönemdir.

Paleolitik devir, tarih öncesi uygarlığının gelişme sürecinde, kültürel evrelerin en uzununu (insanlık tarihinin %99'u) ve buzul çağlarının kültürel karşılığı olan; insanlığın ilk ortaya çıkışından, M.Ö. yaklaşık 10.000 yıl öncesinde Neolitik devrin başlamasına kadar süren arkeolojik devirdir. Bu devirde çaytaşı, çakmaktaşı, hayvan kemikleri ve ağaç gibi doğal maddelerden besinleri pişirmeye ve ısınmaya başlanmıştır. Mağara ve kaya sığınaklarının duvarlarına çizilen resimler yine bu çağın belirgin özelliklerindedir. Paleolitik Eski, orta ve yeni olmak üzere üç alt döneme ayrılmıştır.

Orta Taş Çağı'nın bilinen diğer adı Mezolitik devirdir. Dönem: M.Ö. 10000-M.Ö. 6000. İnsanların taşları yontmaya başladığı, taşları kendilerini savunmak ve avlanmak için kullandıkları devirdir. Basit aletler yapılmıştır. İnsanlar mağara duvarlarına resimler yapmaya başlamışlardır. Bu dönemde insanlar yaşamlarını avcılık ve toplayıcılıkla sürdürmüşlerdir. İnsanlar bu çağda doğal sığınaklar sayesinde vahşi hayvanlardan korunmuşlardır.

Yeni Taş Devri'nin bilinen diğer isimleri Cilalı Taş Devri ve Neolitik Devir'dir. Gezegende yaşanan son buzul çağının sona ermesi ardından insan topluluklarının yayılma eğilimi gösterdikleri ılıman iklim kuşaklarında yepyeni bir evrimsel açılım yaşanmaya başlanmıştır. Buzulların çekilmesiyle ılıman iklim kuşağında gerek fauna gerekse flora, hem çeşitlilik hem de popülasyon olarak belirgin gelişmeler göstermiştir. Bu mevsimsel farklılıkların oldukça belirgin olduğu ve genellikle kurak sayılabilecek yaşam alanlarında ortaya çıkan ve yayılabilen türler, kaçınılmaz olarak dayanıklı, uyum sağlama ve üreme yetenekleri geniş, görece daha küçük cüsseli türlerdi. İşte bu ortam, insan topluluklarına geniş olanaklar sunmuştur. Buğday ve arpa gibi yaygın ve kurak iklime uyumlu bitki türlerinin ve koyun, keçi, sığır gibi otçul türlerin ortaya çıkması ve yaygınlaşmasıyla insan topluluklarının yaşam biçimi de değişmeye başlamıştır. Tabiata doğrudan müdahale ederek gıda olarak kullanılacak bitki türlerini yetiştirme ve bazı hayvan türlerini evcilleştirerek sürüler oluşturmak, bu dönemin belirgin özelliği olmuştur. İnsan toplulukları bu yeni yaşam tarzında iki ana kolda gelişme göstermişlerdi. Bazı topluluklar evcilleştirdikleri hayvanlardan oluşan sürüleri temel gıda kaynağı olarak kullanırken bazı topluluklar ise sınırlı ölçüde de olsa bahçe tarımına başlamışlardır. Her iki ana kol da avcı-toplayıcı topluluklar olmaktan zamanla çıkmış, bir anlamda besin üreten topluluklar haline dönüşmeye başlamışlardır. Kuşkusuz ağırlıklı olarak tarımla uğraşan topluluklar, avcı-toplayıcı toplulukların yaşam tarzını bırakarak yerleşik düzene geçmek zorunda kalmışlardır. Ağırlıklı olarak hayvan sürülerini kullanan topluluklar ise göçebe ya da yarı göçebe topluluklar hâline gelmişlerdir." (Vikipedi, 2012)

SONUÇ

Göbeklitepe'nin Evrimsel Tarih Anlatımına Yapacağı Değişiklikler

Göbeklitepe'nin keşfi bir çok dogmanın değişimine vesile olmakla birlikte, bu değişiklikleri 7 başlıkta toplamak mümkündür.

1. Yerleşik kaniya göre o günün (Çanaksız çömleksiz taş devri) insanları bu derece karmaşık simgeler üretemezlerdi. Çünkü, evrimsel işleyişe göre; o insanlar basit düşünüyor ve basit yaşıyor olmaları gerekiyordu. Simgeler gibi yüksek bilinç isteyen

ürünleri basit düşünen insanlar nasıl yapabilirlerdi ki? Ancak onlar öyle karmaşık ve sanatlı simgeler bıraktılar ki; bugün milyonlarca arkeolojik eser birikimimize rağmen, onların o gün yapmış olduğu simgeleri hala net bir şekilde anlamlandıramıyoruz.

2. Taş Devri insanların böyle mimari eserler ve sanata dair ürünler beklenmiyordu. Zira yaygın kaniya göre insan bilinci henüz o düzeyde evrimleşmemişti. Bu insanlar sadece tüketen, akli midesinden başka bir şey düşünmeyen ve hayattaki tek gayeleri üreyip çoğalmak olan insanlar olmalıydı. Ancak bu insanlar sanılanın aksine üretici pozisyonundaydılar. Üstelik üretimin en doruk noktası olan ibadet için mabed inşasına girişmişler ve fevkaalede başarılı eserler ortaya çıkarmışlardı.

3. Bu insanların, bu kadar yüksek düzeyde organize olması işbölümü yapması beklenemezdi. Sadece küçük gruplar halinde; yeme ihtiyacını karşılama, savunma ve korunma amacıyla bir araya gelebilirlerdi. Zira yaygın kaniya göre; sosyal evrim daha yeni başlıyor olmalıydı. Halbuki bu insanlar eğer yüksek derecede organize olmasalardı böyle eserleri ve ritüelleri meydana getiremezlerdi. Demek ki, aralarında ciddi bir organizasyon ve iş bölümü vardı. Hatta bir yönetim sistemleri bile var olabilirdi ki; site alanı içerisindeki T biçiminde taşlar bile bu biçimde konumlandırılmıştı.

Özalp Göbeklitepe ile ilgili yaptığı bir çalışmasında (ÖZALP, 2016) şunları kaydetmiştir: Göbeklitepe'yi incelediğimizde son zamanlarda doğruluğu ciddi tartışmalara konu olmakla birlikte, son birkaç asırdır insanlığın medeniyet gelişimini antik Yunan'dan başlatma eğiliminin ve model insan kavramını Ari ırk kabul edilen Batılı insan prototipi üzerinden okumanın doğru bir yaklaşım olmadığına dikkat çekmek isteriz. Çünkü farklı bölgelerde değişik hızlarda gelişim gösteren insanlık, bölgesel olarak kimi zaman yükseliş, kimi zaman ise düşüş yaşamış olabiliyor. Yakın dönem arkeolojisinin bazı bölgeleri referans alarak bize sunduğu ilk insanında dâhil olduğu insanlar topluluğunun ilkel, yabani, vahşi, salt avcılık ve toplayıcılık yaptığına yönelik önerileri ciddi anlamda tartışmaya açık görünmektedir. Göbeklitepe, en azından o dönemlerde insanlığın bir kısmının bahsedildiği gibi tamamen ilkel yaşamadığını söyleyebiliriz.

4. Bu insanlardan dini bir ritüel, üstelik bu ritüeli gerçekleştirmek üzere, simgelerle donatılmış bir ibadethane hiç mi hiç beklenmezdi. Çünkü hem toplum sosyolojisi, hem de insanın duyguları henüz o evrim seviyesine gelmiş olamazdı. Yaygın eski kanılara göre; bu insanların önce tarım toplumuna geçip, sonra yerleşik hayata geçmeleri, sonrada oluşan bu sosyal yapıyı korumak ve yönetmek adına, inanç ve dini icat etmeleri gerekiyordu. Çünkü yaygın kanıya göre din; sosyolojik bir evrimin sonucu idi. Ancak Göbeklitepe, hem bu evrimsel gelişim iddiasını bozdu, hem de dinin sonradan gelişen bir olgu olmayıp, ilk baştan beri var olan bir gerçeklik olduğunu gösterdi. Ayrıca sosyal ihtiyaçların dini doğurması ve şekillendirmesi değil, dinin sosyal yaşamı şekillendirdiğini söylüyordu. Öyleyse semavi dinlerin iddiaları akla ve sahadaki bulguları daha yakındı. Çünkü onlar dünyada insan yaşamının, dinle ve peygamber ile başladığını söylüyorlardı. Hatta kur'an-ı Kerim bu tür eserlere işaret ediyor olabilir. İşte Şuara suresinde Hud kavmini uyarmak için peygamberleri onlara; "Siz her yüksek yere bir alamet dikerek eğleniyor musunuz?" demektedir. Acaba o yer bu yer olmasın mı?

5. Göbeklitepe kültür ve sanat tarihi için bir başlangıç değildir. Böylesine kompleks bir eser ancak binlerce yıllık bir bilgi ve kültür birikimiyle ancak yapılabilir. Daha keşfedilmeyi, yaygın kanıları ve ezberleri bozmayı bekleyen bir sürü arkeolojik eser toprağın altında bizi beklemektedir. Öyle ise evrimci bakış açısının bir sonucu olan bu yaklaşımlar, daha çok defa değişime uğrayacak gibi görünmektedir.

6. Göbeklitepe'nin keşfedilmesi, erken insan toplumlarının nasıl geliştiğine dair anlayışımız için büyük etkilere sahiptir. Geleneksel alimler uzun zamandır sofistike insan toplumunun gelişiminin bir avcı-toplayıcıdan tarımsal yaşam biçimine geçişine bağlı olduğunu ileri sürmüştür. Bu anlatıma göre, insanlar yalnızca tapınakları ve karmaşık sosyal yapıları geliştirmek için zamana, organizasyona ve kaynaklara sahip olabilecekleri; kalıcı yerleşimler ve tarım ve tarım sistemleri geliştirdi. Göbekli Tepe'nin keşfi nihayet alternatif bir görüşü desteklemek için sağlam kanıtlar sunmaktadır. Anadolu'daki göçebe, avcı-toplayıcı topluluklar, tarımsal uygulamalar geliştirmeden ve kalıcı olarak yerleşik topluluklar oluşturmadan önce büyük, karmaşık tapınaklar inşa ettiler. Smithsonian Dergisi'ne göre, tapınağın inşasını takip eden 1.000 yıl içinde, buğday

mahsullerinin yetiştirilmesi ve hayvanların evcilleştirilmesi için en eski kanıtların bir kısmını sağlayarak, Anadolu ve Kuzey Suriye'nin diğer bölgelerinde kalıcı yerleşimler ortaya çıkıyor. Göbekli Tepe'deki tapınağın inşasının aslında tam tersi değil, insan yerleşimi ve tarımı için öncü olması mümkündür. (Flatley, n.d.)

7. Bölgenin göçebe hayattan tarıma geçen ilk insanlar tarafından kurulduğu iddia edilebilir. Ancak Göbeklitepe'de sadece tapınaklar vardır ve yerleşim yeri bulunmamaktadır. Yakın dönem tarih ve arkeoloji araştırmalarının aksine ilkel olarak takdim edilen bu insanlar çağlarına göre akıllı, zeki ve bilgeydiler. Bir dünya görüşleri, evren tasavvurları ve inançları vardı. Bilgiye sahiptiler ve sanattan anlıyorlardı. Bu sebeple insanlığın hem evrimsel olduğu iddia edilen biyolojik gelişimini hem de ona uygun olarak ivme gösteren ruhsal ve kültürel gelişimini yeniden ele almak gerekmektedir (ÖZALP, 2016). Körtiktepe'nin kazı başkanı Anadolu Ajansına yaptığı bir açıklamada şöyle söylemiştir; "Tarımın keşfiyle insanların yiyecek aramaktan vazgeçip bunun yerine yiyecek üretimine başladığı, bunun da yerleşimi zorunlu kıldığı gibi bir kural vardır. Çok genel geçer olan bu kural, Körtik Tepe ile geçerliliğini kaybetmiştir. Burası, bilinenlerin yeniden ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Çünkü Körtik Tepe'de avcılık ve toplayıcılık yapıp, yerleşik düzende yaşayan bir topluluk var." Dolayısıyla da hem Göbeklitepe hem Körtiktepe ve diğer arkeolojik bulgular; insanlık tarihine ait yaygın kanıtları ve dogmaları altüst etmeye devam edecek gibi görünmektedir.

Göbeklitepe bir hac merkezi olabilir. Bu iddiayı kuvvetlendiren 7 işaret mevcuttur.

1. Göbeklitepe'nin yapı ve mimari itibarıyla bir ritüel merkezine daha çok benzemesi; Konutsal bir nitelik taşımayan yapılar dini ve ayinsel amaç taşımaktaydı.
2. Etrafında yerleşim merkezi bulunmaması ve yerleşik hayata ait hiçbir kalıntıya rastlanılmaması
3. Yapı içerisinde kurban kesme merasiminin karşılanması üzerine kurgulanmış; su geçirmez zemin ve harıkların bulunuyor olması, hem yine yapı alanında, çok sayıda hayvan (Keçi, ceylan vb.) kemik kalıntılarına rastlanmış olması.

4. Göbeklitepe civarındaki yerleşik halkın, günümüze kadar (Göbeklitepe keşfedilmeden önce bile) Göbeklitepe'nin bulunduğu bölgeyi kutsal tanınması ve orada kurban kesme gibi dini ayinleri gerçekleştiriyor olmaları. Zeminin sıvıyı geçirmeyecek nitelikte olması ve su kanallarının bulunması muhtemelen sıvı kullanılan (kan, su, şarap) kurban tarzı bir törenin yapıldığını göstermektedir. Nitekim bölge halkı için kurban ibadeti önemli bir ritüeldir. Göbeklitepeyi ilahiyat temelinde araştıran Özalp (ÖZALP, 2016), Göbeklitepe, her türlü dini ritüelin yapıldığı bir ibadet ve sunak alanı olabilir mi? sorusunu sormuştur. Nitekim dışarıdan küçük bir kanalın yatay olarak, büyük bir toplama kablarının merkezine doğru gittiği bazı taş kaplar buluntularıyla da, burasının bir ayin yeri olma görüşünü desteklemiştir. Göbekli tepeyi keşfeden, Schmidt'te bunları "adak kapları" olarak düşünmektedir.

5. 2011'de, kuzeybatı depresyonundaki kazı açmalardan birinde Göbekli Tepe'de özel bir nesne keşfedildi. Eser, başlangıçta kaburga kemiğinden yapılmış bir 'spatula' olarak tanımlandı. Bu kemik parçası, 5.3 x 1.9 x 0.3 cm boyutlarındadır ve sadece kısmen korunmuş oyulmuş bir tasviri taşır. Görüntü net değildir, ancak üst kısımda, biri tamamen korunmuş, diğeri sadece parçalara ayrılmış iki taranmış T şeklinde form bulunur. Bu T şekilleri hızla Göbekli Tepe'nin en göze çarpan mimari özelliği olan T şeklindeki sütunlarla ilişkilere yol açtı

6. Göbeklitepe'nin T şeklindeki sütunlarını (ikiz merkezi monolitleri) resmeden, işlenmiş bir kemik parçası bulunması ve bu kalıntı ile, Göbeklitepe'nin çağdaşı olan ve Diyarbakır'da bulunan Körtiktepe de de benzer kemik kalıntısının bulunmuş olması da buranın bir hac merkezi olma ihtimalini akla getirmektedir. Bu tıpkı müslümanların hacdan dönerken, bu kutsal duyguları hatırd tutmak için, kabe görüntülü hatıraları hediyelik eşya olarak saklamalarına benzemektedir. Debertolis ve arkadaşları tarafından yapılan başka bir çalışmada (Debertolis, Gullà, & Savolainen, 2017); Göbekli Tepe arkeolojik sahasında Enclosure D'de arkeoakustik bir keşif yapılmıştır. Alt zeminden gelen titreşimleri, manyetik alanları ve el ile vurarak ortaya çıkan sesi, n.18 nolu merkezi direğe kaydedebilmişlerdir. Sonuç olarak Göbekli Tepe'nin, Avrupa ve Küçük Asya'da okunan diğer birçok tipik kutsal alanla, aynı arkeoakustik yönlerine sahip olduğunu iddia

etmişlerdir. Bununla birlikte, en ilginç bulgunun, inceledikleri sütunun muhtemelen beyni etkileyen sofistike bir titreşim mekanizmasının ve manyetik alanların merkezinde olduğunu belirtmişlerdir. Bu keşif yani; bu kutsal tapınakları inşa eden medeniyetin ürettiği teknoloji seviyesi, onlar hakkındaki mevcut eski dogmalarla çelişmekte olduğunu bildirmişlerdir.

7. Schmidt, bölgenin konumundan hareketle Göbeklitepe yapılarını Zerdüşt geleneğinde ki "Sessizlik Kuleleri" (tower of silence) olarak da bilinen *dakhmalara* da benzetmektedir. Zerdüştlükte toprak, su, hava ve ateş kutsal sayıldığı için kirletilmeleri yasaktır. Buna göre ölen insan bedeni kirlendiği için ne toprağa gömülebilir nede yakılabılırdı. Bu sebeple ölümler, mezar anlamına gelen ve yüksek yerlere inşa edilen *dakhmalara* çıkarılır ve leş yiyen varlıklara bırakılırdı. Schmidt, Göbeklitepe'nin yapılış şeklini (mimari olarak), yüksekliğini ve konumunu dikkate alarak bu alanın benzer bir amaç için inşa edilme ihtimalini de değerlendirmektedir. Sadece bu benzerlikleri değil ayrıca bölge kazılarında fazlaca bulunan akbaba kemiklerini de bir gerekçe olarak sunmaktadır. Son tahlilde Schmidt'e göre, Nevalı Çori yaşayanların yeri idi Göbeklitepe ise ölümlerin. Medeniyetlerin geniş bir havzaya yayıldığı ve değişim süreçlerinin kısa zamanlı olmadığı ve çağları aşan bir süreç izlediğini dikkate alırsak muhtemelen inanç ve kültürde çok fazla bir değişim olmayacaktır. Bu sebeple Hz. İbrahim ve bölge insanın inançları arasında bir ilişki kurmak ta fazla abartılı bir yorum olmayacaktır (Özalp, 2016).

KAYNAKLAR

- Arbuckle, B. S., & Özkaya, V. (2006). Animal exploitation at Körtik Tepe : An early Aceramic Neolithic site in southeastern Turkey. *Paléorient*. <https://doi.org/10.3406/paleo.2006.5193>
- Carter, T., Grant, S., Kartal, M., Coşkun, A., & Özkaya, V. (2013). Networks and Neolithisation: Sourcing obsidian from Körtik Tepe (SE Anatolia). *Journal of Archaeological Science*. <https://doi.org/10.1016/j.jas.2012.08.003>
- Coşkun, A., Benz, M., & Rössner, C. (2012). New Results on the Younger Dryas Occupation at Körtik Tepe. *NEO-LITHICS*.

- Debertolis, P., Gullà, D., & Savolainen, H. (2017). Archaeoacoustic Analysis in Enclosure D at Göbekli Tepe in South Anatolia, Turkey. In *Proceedings of The 5th Human and Social Sciences at the Common Conference*. <https://doi.org/10.18638/hassacc.2017.5.1.240>
- Flatley, H. (n.d.). Inside the World's First Known Temple – 6,000 Years Older than Stonehenge. Retrieved from <https://www.thevintagenews.com>
- Henshilwood, C. S., d'Errico, F., van Niekerk, K. L., Dayet, L., Queffelec, A., & Pollarolo, L. (2018). An abstract drawing from the 73,000-year-old levels at Blombos Cave, South Africa. *Nature*. <https://doi.org/10.1038/s41586-018-0514-3>
- Kartal, M., Kartal, G., Coşkun, A., Carter, T., Şahin, F., & Özkaya, V. (2018). Chipped stone assemblages of Körtik Tepe (Turkey). *Journal of Archaeological Science: Reports*. <https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2018.02.017>
- ÖZALP, H. (2016). İnsanlığın En Eski Tapınağı Göbeklitepe Teolojik Olarak Bize Ne Söyler? *Bilimname*.
- Peters, J., & Schmidt, K. (2004). Animals in the symbolic world of Pre-Pottery Neolithic Göbekli Tepe, south-eastern Turkey: a preliminary assessment. *Anthropozoologica*.
- Schmidt, K. (2003). The 2003 Campaign at Göbekli Tepe (Southeastern Turkey). *Neolithics: The Newsletter of Southwest Asian Neolithic Research*.
- Schmidt, K. (2010). Göbekli Tepe - The Stone Age Sanctuaries. New results of ongoing excavations with a special focus on sculptures and high reliefs. *Documenta Praehistorica*. <https://doi.org/10.4312/dp.37.21>
- Wikipedi. (2012). Eski Taş Çağı. Retrieved from <https://tr.wikipedia.org>

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

COMPARISON OF IRREDUCIBLE COMPLEXITY THEORY AND EVOLUTIONARY PROCESS APPROACH

İNDİRGENEMEZ KARMAŞIKLIK KURAMI VE EVRİMSEL SÜREÇ YAKLAŞIMININ KARŞILAŞTIRILMASI

Kasim Takim *

Harran University, Faculty of Veterinary, Department of Biochemistry, Eyyübiye, Şanlıurfa,
kasimtakim@harran.edu.tr

ABSTRACT

Irreducible complexity is the scientific counterpart to the requirement that 'either with all or nothing at all' is used for systems that lose their function if any of the components in it are removed. Evolutionists claim that the first cell, and its organelles, slowly and spontaneously formed in the evolutionary process (for very long periods of time, which had been built for millions of years). However, this claim is contrary to biology. Because the cell is one of the best examples of irreducible complexity. In the cell, 'All or Nothing' rule is running. In other words, if there is no organelle, there is no life in the cell or if the enzyme is lacking, there is no vitality in the cell. If there were no organelles (eg ribosomes) in the cell or if only one of the 20 types of enzymes (RNA polymerase, RNA ligase (protein synthesis)) were missing, the cell would not exist. Because the proteins necessary for the survival of cell life could not be produced. In addition, the cell does not tolerate processes, which are called the evolutionary process and involve the gradual completion in millions of years. If so; that organelle, or this enzyme, must be present in the cell as it enters the first cell entity site. While millions of years cannot survive without all its parts, and the cell's life is limited to short periods of time, such as hours and days, claims such as evolution, evolution, etc. that occur over millions of years are contrary to both logic and biological functioning.

In addition, all approaches that express the relationship between priority and posterior in the cell are unfounded. Because the egg or chicken, hen or hen paradox, such as DNA and RNA came out of protein? Or did the protein come from DNA and RNA? questions also appear as a Paradox. Because, as it is known, proteins are produced according to the coding in DNA. That is, all three of the letter sequences in DNA encode an amino acid and amino acids are combined to form proteins. According to the functioning of the protein synthesis proteins, DNA 'comes out. However, DNA letters come together to form the DNA chain; DNA polymerase enzymes which are in protein structure. That is, all three of the letter sequences in the DNA encode an amino acid and the amino acids are combined to form proteins. According to the functioning of protein synthesis proteins, DNA comes out. However, the letters of DNA come together and form the DNA chain. It is possible with DNA polymerase enzymes. So according to the functioning of DNA synthesis; DNA comes out of proteins. So if DNA and RNA come from protein, which one has existed before? The answer to this question is irreducible complexity. or; at first, the protein or DNA was created with a different creation outside of normal functioning, and then the other was produced using or from it. Or; the two were brought together

separately into the field of existence and then made them compatible. These two points (either ever or nothing / irreducible complexity) are eroding the evolutionary process approach. It shows that vitality cannot be located.

Keywords: Irreducible complexity, Evolutionary Process, DNA, Protein, Cell

ÖZET

İndirgenemez karmaşıklık, bir sistem içerisindeki parçaların herhangi birinin kaldırılması durumunda, sistemin çökmesini ifade eden, "Ya hep Ya Hiç" zorunluluğunun bilimsel karşılığıdır. Evrimci görüş, ilk hücrenin ve bu hücre organellerinin evrimsel süreç içerisinde (milyonlarca yılı içerisinde barındıran çok uzun zaman dilimlerinde) yavaş yavaş ve kendi kendine oluştuğunu iddia etmektedir. Halbuki bu iddia biyolojik işleyişe aykırıdır. Çünkü *indirgenemez* karmaşıklığa verilecek en güzel örneklerden birisi olarak, Hücrede "Ya Hep Ya Hiç" kuralı işletilmektedir. Yani organel yoksa, hücrede hayat yoktur veya enzimi eksik ise, hücrede canlılıktan bahsedilemez. Eğer hücrede organellerden herhangi biri "örneğin ribozom" olmasaydı veya RNA polimeraz, RNA ligaz gibi (protein sentezinde görev yapan) 20 çeşit enzimden sadece bir tanesi eksik olsaydı, hücre var olamayacaktı. Çünkü hücre hayatının devamı için gerekli olan proteinler üretilmeyecekti. Ayrıca hücrenin evrimsel süreç denilen ve milyonlarca senelik zaman dilimlerinde yavaş yavaş tamamlanmayı kapsayan süreçlere tahammülü yoktur. Öyle ise ribozom gibi hayati bir organelin, DNA, RNA ve protein sentezinde görev alan tüm enzimlerin, ilk hücre varlık sahasına çıkarken hücre içerisinde mevcut olması lazım gelmektedir. Bir hücre; bırakın milyonlarca seneyi, bir saat dahi tüm parçaları olmadan hayatta kalamazken ve hücrenin ömrü saatler ve günler gibi kısacık zaman dilimleri ile sınırlı iken, evrimsel süreçte milyonlarca senede oluştuğu, geliştiği gibi iddialar hem mantığa hem biyolojik işleyişe aykırıdır.

Ayrıca hücrede öncelik ve sonralık ilişkisini ifade eden tüm yaklaşımlar da temelsizdir. Zira, "Yumurta mı tavuktan, tavuk mu yumurtadan" paradoksunda olduğu gibi DNA ve RNA mı proteinden çıktı? protein mi DNA ve RNA'dan? soruları da bir Paradoks olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bilindiği gibi proteinler DNA daki kodlamalara göre üretilmektedir. Yani DNA daki harf dizilerinin her üç tanesi bir aminoasidi kodlar ve aminoasitler bir araya getirilerek proteinler oluşturulur. Protein sentezinin işleyişine göre proteinler, DNA dan çıkmaktadır. Ancak DNA'da harfler hükmünde olan nükleotidlerin, bir araya gelerek DNA zincirini oluşturması ise; protein yapısında olan DNA polimeraz enzimleri ile mümkün olmaktadır. Yani DNA sentezinin işleyişine göre de DNA, proteinlerden çıkmaktadır. Peki DNA ve RNA, proteinden çıkıyorsa hangisi daha önce var olmuştur? İşte bu sorunun cevabı indirgenemez kompleksliktir. Ya; ilk başta protein veya DNA normal işleyişin dışında farklı bir yaratılışla var edildi ve daha sonra diğeri ondan veya o kullanılarak üretildi. Ya da; ikisi ayrı ayrı beraber varlık sahasına çıkartıldı ve daha sonra birbirlerine uyumlu hale getirdiler. İşte bu iki nokta (Ya Hep Ya Hiç/indirgenemez komplekslik) evrimsel süreç yaklaşımını kökünden kurutmaktadır. Canlılıkta yerinin olamayacağını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *İndirgenemez* karmaşıklık, Evrimsel Süreç, DNA, Protein, Hücre

GİRİŞ

Hayatın var olması binlerce sebebin uyumlu bir şekilde var olması ile mümkün iken, yok olmasına bir sebebin eksikliği veya uyumsuzluğu yetmektedir. Örneğin bir hücrenin hayat bulması için; 6000 organik ve 1000 inorganik molekülün, düzenli bir şekilde bir araya gelmesi ve birbirleriyle uyumlu bir şekilde aynı anda çalışabilmesi gerekmektedir (Aebersold et al. 2018). Eğer bunlardan bir tanesi bile eksik olsa o hücre sağlıklı bir şekilde yaşamını devam ettiremez. Örneğin; biotin hücre içerisindeki pek çok enzimin çalışabilmesi için koenzim görevi yürütmektedir. Eğer yeterli düzeyde bulunmazsa hücrenin hayatı devam etmeyecektir (Mock 2004). Tüm diğer moleküllerde bu duruma örnek olarak verilebilir. Ayrıca bir hücre bölünüp yeni bir hücre oluşurken bu moleküllerin hepsinin ya ortamda var olması veya hücre içerisinde üretilmesi gerekmektedir (Oegema and Hyman 2006).

Hücre tıpkı içerisi binlerce farklı ürünün üretilbildiği bir fabrika gibidir. Mesela bir bakteri hücrelerinin bölünüp yeni bir bakteri oluşturulabilmesi için ortamda sadece su ve şeker bileşiklerinin bulunması yeterli olabilmektedir (Mushnikov et al. 2019). Çünkü içerisinde bu iki hammaddeyi kullanarak binlerce ürünün üretilbileceği tezgahlar mevcuttur. Ancak ilk hücre için sadece su ve şeker yeterli değildir. Onda bu tezgahların tek tek yapılması ve yerleştirilmesi ve bir anda ve beraber çalıştırılması gerekmektedir. Fabrikadaki makinelerin karşılığı hücredeki organeller, makinenin çarkları ise enzimlere örnek olarak verilebilir. Eğer hücrede organellerden herhangi biri, örneğin ribozom olmamış olsaydı veya RNA polimeraz, RNA ligaz gibi (protein sentezinde görev yapan) 20 çeşit enzimden sadece bir tanesi eksik olsaydı, yine hücre ölecekti (Brostrom and Brostrom 2007). Çünkü hücre hayatının devamı için gerekli olan proteinleri üretemeyecekti. Endoplazmik retikulum, Golgi ve Lizozom gibi organeller içinde aynı şeyler geçerlidir (Crick 1958).

Evrimsel bu tür iddialarını akla yaklaştırmak için, genellikle bir bilgisayarın veya arabanın süreç içerisinde geliştirilmesi gibi mitler üzerine yoğunlaşmaktadırlar. Halbuki bu kıyas-ı maalfarıktır. Çünkü bilgisayar ve araba cansız varlıklardır, yüzlerce

sene beklemeye tahammül edebilirler. Ancak hücre veya hayvan canlıdır. Değil sene bazen saniyelerle ifade edilecek eksikliklere bile dayanamazlar.

Bilindiği gibi; DNA'nın harflerinin bir araya gelerek DNA zincirini oluşturması, protein yapısında olan DNA polimeraz enzimleri ile mümkün olmaktadır (Read and Brenner 2013). Proteinler ise; DNA daki kodlamalara göre üretilmektedir (Carroll 2013). Yani DNA daki AACTGGGCA gibi harf dizilerinin, her üç tanesi (AUG) bir aminoasidi kodlar ve aminoasitler bir araya getirilerek proteinler oluşturulur. Protein sentezinin İşleyişine göre proteinler, DNA dan çıkmaktadır. DNA sentezinin işleyişine göre de DNA, proteinlerden çıkmaktadır. Aynı durum RNA için de geçerlidir (Dahlberg, Lund, and Goodwin 2003). Peki DNA ve RNA, proteinden çıkıyorsa hangisi daha önce var olmuştur? İşte bu sorunun cevabı indirgenemez kompleksliktir (Weber 1999)(Behe 2000). Yani ikisi için de öncelik ve sonralık mümkün değildir. Ya; ilk başta herhangi bir protein veya DNA, normal işleyişin dışında, farklı bir yaratılışla var edildi ve daha sonra diğeri ondan veya o kullanılarak üretildi. Ya da; ikisi ayrı ayrı beraber varlık sahasına çıkarıldı ve daha sonra birbirlerine uyumlu hale getirdiler. İşte bu iki nokta (Ya Hep Ya Hiç/indirgenemez komplekslik) evrimsel süreç yaklaşımı ile izah edilememektedir. Evrimsel süreç iddiasının, canlılıkta yerinin olamayacağını göstermektedir.

Gelişme (Kuramsal Yaklaşımlar)

DNA ve RNA Sentezindeki İndirgenemez Komplekslikler

DNA sentezi ile ilgili yadsınamaz bir gerçeklik vardır ki; DNA'nın sentezlenebilmesi, ancak eski bir DNA'nın varlığına bağlıdır. Çünkü DNA sentezi kopyalanma (replikasyon) şeklinde olur (Maga 2013). DNA sentezinde çalıştırılan enzimler, eski DNA zincirine tutunur ve bu zincirdeki harfleri birebir kopya ederler, Daha sonra kopyalanan bu harfler (nükleotidler), DNA polimeraz enzimleri aracılığı ile birleştirilerek, yeni DNA oluşturulur. Bu işleyişte iki indirgenemez komplekslik durumu vardır.

Birincisi: DNA sentezinin, kopya edilecek selef bir DNA olmadan gerçekleştirilememesidir. İkincisi: DNA sentezinin proteinler olmadan

gerçekleştirilememesidir. Her iki durumda aslında, DNA'nın evrimsel süreç içerisinde, kendiliğinden veya tesadüfi mutasyonlarla oluşamayacağını göstermektedir. 1. Durum ki; yeni oluşacak DNA'nın, eski bir DNA'yı gerektirmesi, detaylı olarak incelendiğinde, ortaya şöyle bir komplekslik çıkmaktadır; DNA, DNA'sız üretilemez. Öyleyse ilk DNA nasıl ortaya çıktı? Nasıl oluştu? Böyle bir sorunun, net bir cevabını vermek, mevcut şartlar altında mümkün değildir. Ancak mevcut işleymden farklı bir işleym var olmuş olması ve bir dış müdahalenin olması gerektiği, açık ve zaruridir. Yani ilk DNA, DNA cinsinden olmayan bir unsur tarafından tasarlandı ve teşekkül ettirildi. Daha sonra bu teşekkül, DNA sentezi mekanizması şeklinde sistemleştirildi.

İkinci durumda ise; proteinler (enzimler) olmadan, DNA sentezinin gerçekleştirilememesi durumudur. Daha ilginç olan nokta da şudur ki; proteinlerin sentezi de DNA olmadan gerçekleştirilemiyor. Çünkü proteinlerin yapısal programları, DNA'da kodlanmıştır ve sentez bu kodların işlenmesi ve bu kodlara göre belirlenmiş sayı ve sıradaki aminoasitlerin bir araya gelmesi ile gerçekleştirilmektedir. Burada ortaya şöyle bir komplekslik çıkmaktadır: Eğer proteinler olmadan DNA sentezlenemiyorsa ve proteinler de DNA olmadan üretileniyorsa, ilk DNA nasıl oldu da proteinsiz bir şekilde ortaya çıkabildi? Aynı durum RNA sentezi için de geçerlidir. RNA'lar, DNA dan kaynaklanarak, proteinler aracılığı ile üretilmektedir. Ancak proteinler de RNA olmadan sentezlenememektedir. Yani RNA; proteine, protein de RNA'ya bağımlıdır. Öyleyse hangisi önce var oldu? İşte yine bir indirgenemez komplekslik durumu karşımıza çıkmaktadır bu karmaşıklığı giderebilecek en önemli yaklaşım ise yaratılış görüşü olabilir. Yani İlk önce DNA ve RNA cinsinden olmayan bir yaratıcı unsur DNA, RNA ve proteinleri var etti. Daha sonra bunları DNA → RNA → PROTEİN işleyişi şeklinde sistematize etti.

Protein sentezindeki İndirgenemez Komplekslik

Protein sentezi en az 80 tane farklı organik bileşiğin çalıştığı, oldukça düzenli ve sistematik bir tasarım ve üretim sürecidir (Macfarlane 2000). Bu süreçteki işleyiş özetle şu şekildedir: Öncelikle DNA sarmalındaki ilgili proteinin kodlandığı bölge, protein

yapısında olan bir kısım enzimler aracılığıyla, mesajcı RNA (mRNA) olarak kopya edilir. Daha sonra bu mRNA, ribozoma getirilir. Ribozomda bu yazılımdaki; her 3 harf (ör: AUG) bir amino aside karşılık gelmek üzere okunur. Taşıyıcı RNA tarafından taşınan amino asitler, ribozom organelinde, mRNA' daki bu kod sıralamasına göre, enzimler tarafından birleştirilir. Böylece proteinin ilk zinciri oluşturulmuş olur. Daha sonra elde edilen bu zincir, önceden tasarlanmış noktalarından kaptlanır ve üç boyutlu yapısını kazanır. Elde edilen bu yapıya koenzim ve kofaktörler de eklenerek, işlevsel protein elde edilmiş olur. İşte bu işleyişin her aşamasında yine proteinler görev almaktadır (Lee and Young 2000).

Dolayısıyla işleyişte de 2 farklı indirgenemez komplekslik ortaya çıkmaktadır. 1. Eğer proteinler, yine protein yapısında olan enzimlerin aracılığı ile üretiliyorsa, ilk protein, protein olmadan nasıl meydana geldi? 2. Eğer proteinler ribozomlarda üretiliyorsa ve ribozomda proteinlerin birleşmesiyle oluşmuş bir yapı ise; ilk protein ribozom olmadan nasıl oluştu? Ya da tersine düşünersek, ilk ribozom protein olmadan nasıl teşekkül etti? Önce ribozom mı oluştu? Protein mi?

Elbette bu soruları şu andaki biyolojik işleyişle izah etmek mümkün değildir. Öyleyse ilk protein sentezi, bu işleyişinden daha farklı bir işleyiş ile var olmuş olmalıdır. Hele evrimsel süreç gibi öncelik ve sonralık kabullerinin, yadsınamaz bir zaruret halini aldığı görüşlere göre bu karmaşıklığın aşılması asla mümkün olamaz. ***Ki zaten bu işleyişi kompleks hale getiren de bu kabullerdir.*** Halbuki daha farklı bir işleyişte mümkün olabilir, diye değişkenliğe açık bir yaklaşım sergilenebilse, yaratılışı anlamak hiç de zor olmayacaktır.

Fotosentez ve solunumdaki İndirgenemez Komplekslik

İndirgenemez komplekslik yaklaşımı, biyokimya ve moleküler biyolojinin tüm konularını kapsamakla birlikte, bazı konular için daha keskin karmaşıklık oluşturabilmektedir. Onlardan birisi de solunum ve fotosentezdir. Bilindiği gibi canlıların enerji ihtiyacının karşılanması için, fotosentez ve solunum ilişkisi olmazsa olmaz değerindedir (Yamori 2015). Canlı organizmalardaki bütün biyokimyasal olaylar için

enerji gereklidir. Enerjinin kaynağı ise besinlerdir. Besinlerdeki enerjinin kaynağı da güneştir. Bitkiler güneşten gelen ve fotonlarda saklı olan enerjiyi, solunumdan gelen CO₂ ve H₂O'yu kullanarak, karbon-karbon bağlarına aktararak glikozu üreterek saklarlar. Hayvanlar ise; glikozda saklanmış olan bu enerjiyi solunum mekanizması ile açığa çıkarıp, hayat fonksiyonları için gerekli enerji ihtiyacını, bu yolla sağlamaktadırlar (MARSH, GALMICHE, and GIBBS 1964).

Fotosentez ve solunum arasında, birbirini tamamlayan ve birbirine bağımlı olan döngüsel bir ilişki mevcuttur (Azcón-Bieto and Osmond 1983). Oksijenli solunum tepkimelerinin son ürünü olan karbondioksit ve su, fotosentezin hammaddesidir. Fotosentezde oluşan besin ve oksijen de solunumun hammaddesidir. İşte evrimsel süreç diye bir yaklaşımı kabul ettiğimiz takdirde, döngüsel bir sebep sonuç ilişkisi, yani bir paradoks karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki; bir bitkide fotosentez ve solunum gibi iki olgudan hangisi daha önce başlamıştır? İlk fotosentez başlamıştır dersek, karşımıza 2 problem çıkar. Birincisi; fotosentez reaksiyonlarının aktivasyonu için gereken ATP nereden ve nasıl sağlandı? Fotosentezin hammaddeleri olan; karbondioksit ve su, solunum olmadan nasıl karşılandı? İlk önce solunum başladı dersek, bu seferde solunumun hammaddesi olan besin fotosentez olmadan nasıl üretilebildi? sorusuna cevap bulmamız gerekmektedir. Ayrıca solunumun gerçekleşebilmesi için, olmazsa olmaz değerinde olan oksijen, atmosferde nasıl üretildi ve biriktirildi?

Dolayısıyla bu noktada ciddi bir karmaşa ve içinden çıkılmaz bir paradoks oluşmuş oluyor. Ayrıca fotosentez ve solunum sistemi onlarca faktörün (protein, enzim, organik bileşikler ve inorganik bileşikler gibi) bir araya gelmesiyle oluşan ve bunlardan sadece bir tanesinin bile eksik olması halinde çalışamaz bir hale gelen bütüncül sistemlerdir. Bu yüzden evrimsel süreç gibi milyonlarca seneyi içine alan uzun süreçlerde, oluşması veya gelişmesi mümkün değildir. Çünkü canlı bir saat bile solunumsuz yaşayamazken, böyle bir sistemin, canlı tarafından milyonlarca senede geliştiğini iddia etmek, ancak canlılık işleyişinden bihaber olmakla izah edilebilecek komik bir durumdur. İşte bu kompleks durumdan kurtulmak için canlılardaki fotosentez ve solunum olaylarına yaratılışçı bir bakış açısıyla yaklaşmak yeterlidir. Yani solunum

ve fotosentez, bir yaratıcı tarafından tasarlandı, dizayn edildi ve birlikte çalışacak şekilde sistematize edildi.

Hücre ve İndirgenemez komplekslik

Canlılık faaliyetleri ile ilgili neredeyse tüm reaksiyonlar, hücre içerisinde meydana gelir. Hücre içerisindeki organellerin her birini, reaksiyonların gerçekleştirildiği deney kaplarına benzetebiliriz. İlginç olan nokta şudur ki; bu reaksiyonların gerçekleştiği kaplar olan hücre ve organeller yine bu reaksiyonların sonucunda üretilen malzemelerden yapılmaktadır. Yani bir hücrenin yapısında kullanılan glikolipitler, glikoproteinler, lipoproteinler, kolesterol, fosfolipitler vs. gibi tüm yapı taşı elementleri yine o hücre içerisinde üretilirler (Slack 2013). İşte burada da bir indirgenemez komplekslik ortaya çıkmaktadır.

Eğer evrimsel süreç kabulünde olduğu gibi; öncelik ve sonralık durumunu kabul edersek, örneğin; "Önce bu yapı taşları oluştu, sonra hücre oluştu." Öyleyse sadece ribozom, golgi lizozom ve endoplazmik retikulum gibi organellerde üretilen bu biyokimyasal elementlerin, üretimi nasıl ve nerede gerçekleştirildi? Ya da "Önce hücre oluştu, sonra bu biyokimyasal elementler o hücre içerisinde oluştu." Öyleyse hücrenin yapı taşları nerede ve nasıl sentezlendi? İşte bu karşılıklı bağımlılık, biri birisiz olamama durumu, yani indirgenemez komplekslik şimdiye kadarki kabullerimizi ve yaklaşımlarımızı sorgulamamıza ve yeni bakış açıları aramıza neden olmaktadır bu bakış açısı ise bizi yaratılışa götürmektedir.

SONUÇ

Evrimsel ilk hücrenin ve bu hücre organellerinin evrimsel süreç içerisinde milyonlarca yılı içerisinde barındıran çok uzun zaman dilimlerinde yavaş yavaş ve kendi kendine oluştuğunu iddia etmektedirler. Halbuki bu iddia biyolojik işleyişe aykırıdır. Zira bu kabüller bizi indirgenemez karmaşıklıklara sürükler ve çok çeşitli paradokslar oluşturur. Bu paradokslara bütün biyokimyasal reaksiyonlar açısından bakılabilir. Biz çalışmamızda en fazla öne çıkan ve çok bariz olanları vermeye çalıştık. Ayrıca hücrenin evrimsel gelişim veya tesadüfi oluşum gibi uzun ve yavaş işleyen süreçlere tahammülü

yoktur. Hücrede "Ya Hep Ya Hiç" kuralı işlemektedir. Yani ribozom yoksa, hayatta yoktur veya enzimi eksik ise canlılık olamaz. Öyle ise o organelin veya bu enzimin ilk hücre varlık sahasına çıkarken hücre içerisinde mevcut olması lazım gelmektedir. Bırakın milyonlarca seneyi, bir gün bile tüm organelleri ve organik/inorganik bileşenleri olmadan hayatta kalamazken ve hücrenin ömrü saatler ve günler gibi kısacık zaman dilimleri ile sınırlı iken, evrimsel süreçte milyonlarca senede oluştuğu, geliştiği ve saire gibi iddialar hem mantığa hem biyolojik işleyişi aykırıdır.

KAYNAKLAR

- Aebersold, Ruedi et al. 2018. "How Many Human Proteoforms Are There?" *Nature Chemical Biology*.
- Azcón-Bieto, Joaquín, and C. Barry Osmond. 1983. "Relationship between Photosynthesis and Respiration." *Plant Physiology*.
- Behe, Michael J. 2000. "Self-Organization and Irreducibly Complex Systems: A Reply to Shanks and Joplin." *Philosophy of Science*.
- Brostrom, M. A., and C. O. Brostrom. 2007. "Protein Synthesis." In *Encyclopedia of Stress*.
- Carroll, D. 2013. "DNA Recombination." In *Brenner's Encyclopedia of Genetics: Second Edition*.
- CRICK, F. H. 1958. "On Protein Synthesis." *Symposia of the Society for Experimental Biology*.
- Dahlberg, James E., Elsebet Lund, and Elizabeth B. Goodwin. 2003. "Nuclear Translation: What Is the Evidence?" *RNA*.
- Lee, Tong Ihn, and Richard A. Young. 2000. "Transcription of Eukaryotic Protein-Coding Genes." *Annual Review of Genetics*.
- Macfarlane, W. M. 2000. "Transcription." *Journal of Clinical Pathology - Molecular Pathology*.

- Maga, G. 2013. "DNA Replication." In *Brenner's Encyclopedia of Genetics: Second Edition*,.
- MARSH, H. V., J. M. GALMICHE, and M. GIBBS. 1964. "RESPIRATION DURING PHOTOSYNTHESIS." *Record of chemical progress*.
- Mock, Donald M. 2004. "Biotin." In *Encyclopedia of Dietary Supplements*,.
- Mushnikov, Nikolai V., Anastasia Fomicheva, Mark Gomelsky, and Grant R. Bowman. 2019. "Inducible Asymmetric Cell Division and Cell Differentiation in a Bacterium." *Nature Chemical Biology*.
- Oegema, Karen, and Anthony A. Hyman. 2006. "Cell Division." *WormBook : the online review of C. elegans biology*.
- Read, J., and S. Brenner. 2013. "DNA Synthesis." In *Brenner's Encyclopedia of Genetics: Second Edition*,.
- Slack, J. M.W. 2013. "Molecular Biology of the Cell." In *Principles of Tissue Engineering: Fourth Edition*,.
- Weber, Bruce H. 1999. "Irreducible Complexity and The Problem of Biochemical Emergence." *Biology & Philosophy*.
- Yamori, Wataru. 2015. "Photosynthesis and Respiration." In *Plant Factory: An Indoor Vertical Farming System for Efficient Quality Food Production*,.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

TAWHEED THOUGHT IN SCIENTIFIC STUDIES İLMİ ÇALIŞMALARDA TEVHİDİ DÜŞÜNCE

Assist. Prof. Dr. Mehmet Kazım KARA

Iğdır University, Faculty of Agriculture, Dept. of Animal Sciences, Iğdır, Turkey

E-mail: mkazim.kara@gmail.com

ABSTRACT

The scientific tradition of Towhead thought system was stopped in the 19th century, and a scientific tradition based on the Modernist, Positivist and Rationalist thought system of West emerged within this process within the frame of the heathenish pagan mentality dating back to the antiquity. Positivist-Orientalist understanding contradicts the principle of Towhead. The methods (ways) of these disciplines formed by this scientific tradition, which completely dominated our idea system for the last two centuries, have also emerged based on the same understanding. Today's 'modernist' understanding of science in Turkey is structured in the context of Orientalist mentality. Against this conception, the conjecture of the return to the tradition was again in an opposite level in the Western information system. In this way, it is grayed out the ideas based to be grayed to base on the understanding of Islamic Tawheed and formed science branches according to this understanding. It is necessary to get rid of the pressure of materialist civilization created by the existing Modernist-Positivist-Harmonistic knowledge. Structurally, cultural mentality transformation is needed. This structural cultural-mindset transformation makes it necessary to go into a new culture structure according to scientific methods based on Towhead. In the 21st Century "Great Turkey" can be constructed in the creation of knowledge-based methods of this Towhead understanding by revival of civilization built and provided with founding based of Towhead. Shortly, the Islamic World need to develop the new Towhead tradition understanding through Towhead based knowledge.

Keywords: Towhead understanding, Modernist, Positivist, Science, Method

ÖZET

Tevhidi düşünceye ait ilmi gelenek son 200 yılda durdurulmuş olup, bu süreçte Batı'nın Eski Çağ'a ait putperest pagan düşünce anlayışı çerçevesinde modernist, pozitivist ve rasyonalist düşünce sistemine dayalı bir ilmi gelenek ortaya çıkmıştır. Aslında pozitivist-oryantalist anlayış tevhit ilkesine terstir. Son iki yüzyılda düşünce sistemimize tamamen hâkim olan bu ilmi geleneğin şekillendirdiği ilim dallarına ait metotlar (usuller) da aynı anlayışa göre ortaya çıkmıştır. Aslında bütün ilim dallarının temel dayanağı olan düşüncenin esası, varlıkları her yönüyle tanımak ve bunların meydana gelişlerini anlamaya çalışmaktır. Günümüz Türkiye'sinde 'modernist' bilim anlayışı, oryantalist zihniyet bağlamında yapılandırılmıştır. Bu anlayışa karşı, geleneğe dönüş 'sanısı' ile yine Batı bilgi sistemi içinde ancak 'antici' seviyede kalan bir tutum içerisinde olunmuştur. Bu şekilde İslâm'ın tevhibi düşüncesine dayalı ilimleri 'gri'leştiren bir bilim anlayışı ve buna göre şekillenen bilim dalları gelişmiştir. Mevcut modernist-pozitivist-harmonotik bilginin oluşturduğu materyalist medeniyet baskısından kurtulmak gerekmektedir. Yapısal olarak da, kültürel zihniyet dönüşümüne ihtiyaç vardır. Bu yapısal kültürel-

zihniyet dönüşümü, tevhidi düşünceye dayalı ilmi yöntemlere göre yeni bir kültür yapılanmasına gitmeyi gerekli kılmaktadır. XXI. yüzyıldaki “Büyük Türkiye” inşasının oluşturulmasında tevhidi düşünceye dayalı ilmi yöntem ancak medeniyet inşa ve ihyasını esas alan kurucu düşünce şekli ile sağlanabilecektir. Hülasa tevhidi düşünce mahreçli ilmi bilgi sayesinde yeni tevhidi ilim geleneğinin geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Tevhidi düşünce, Modernist, Pozitivist, İlim, Yöntem.

GİRİŞ

Medeniyetler, üniversitelerde kendi özgün sosyal düşüncelerine yönelik değerlerini ilim ile buluşturarak, ideal aydın tipini oluştururlar. Üniversiteler, kendi medeniyet anlayışının özüne uygun şekilde, sosyal ilim anlayışını ve ilmi bilginin gelişmesini sağlarlar. Medeniyet geliştirici esas kurum olması nedeniyle de, üniversiteler medeniyetler için son derece önemlidir.

Yeni Türkiye’de modernist aydın tipinin düşünce yöntemi pozitivist-liberal çizgide artık resmiyet kazanmış durumdadır. 1923 Türkiye’sinin ortaya koyduğu Batı medeniyet değerlerine sahip seküler/laisist ve jakobenci politikaları son derece rasyonel bulan aydın (!) kitlelerinin düşünce ve bilgi üretme yönteminin de pragmatik bir mahiyet arz ettiği açıktır.

Türkiye’de üniversitelerde sosyal bilimler alanında, lisans ve lisansüstü eğitim hep batı medeniyetinin liberal-kapitalist zihniyet örgüsüne göre yürümektedir. Böylece ülkemizdeki aydın ve akademisyenler pagan Eski Yunan düşünce ekseninde, aklın putlaştırıldığı aydınlanma temelli ve liberal-kapitalizmin sistemleştiği 19 yüzyıl pozitivismi düşünce yapısına bağlı gelişim göstermiştir. Aynı zihniyete sahip öğretim üyeleri vasıtasıyla Batı pagan sosyal bilimi ve düşünce yapısı başta eğitim müessesesi, siyaset müessesesi, iktisat müessesesi, aile müessesesi hatta din müessesesi bile (pozitivist ilahiyatçılık yoluyla) bu etkiye göre şekillenmiştir.

2. DÜŞÜNCE OLGUSU

2.1. “Düşünce” Olgusunun Türkiye ve Batı Medeniyetlerindeki Durumu

Türkiye’de insanlar, toplum hayatı ilişkilerinde birbirine zıt iki ana temel “düşünce” üzerinden bakış açılarına sahip bulunmaktadırlar. Bunlardan birisi, modern Batı

medeniyetinin temelini oluşturan materyalist düşünce olup, diğeri de Tevhidi Düşüncedir. Pozitivist, dolayısıyla temelde materyalist düşüncenin Türkiye’de toplum hayatına yansımaları, Tanzimat süreci ile başlayan, ardından Serveti Fünuncular vasıtasıyla ülkeye girmesi ile olmuştur. Bunun sonrasında ise, Cumhuriyetin kuruluşu ile modern Türkiye’nin kendi varlığını Batı pozitivist düşünce temellerine göre kurgulaması sonucuna ulaşmıştır.

Türkiye’de düşüncenin iki ayrı niteliksel boyutu bulunmaktadır:

a. Pozitivist modernist kesim; seküler, laisist, jakobanist Batı modern sistem bilgi anlayışını Türkiye’de doğrudan takip eden kesimdir. Dolayısıyla devlete, bürokrasiye, üniversiteye, sermayeye, eğitime... bu anlayış yön vermektedir.

b. İkiriklikli/GRİ şeklinde düşünen toplumsal kesim; genellikle muhafazakâr düşünen ama pozitivist bilgi üreten, kendince yerli görüldüğünü sanan, obskurantist özellik taşıyan, kötü bir hermönitikçi konumundaki kesimdir. Bu kesim geleneksel Tevhit Düşüncesine dayalı bir sosyal çevreden gelmekle birlikte, aldığı eğitim seviyesine göre modern sistem yapısının düşünce dinamiğinin içine girdikçe seküler, pozitivist, la-dini bilgi üreten modernist üniversite bilgisine yönelmektedir. Bu ikiriklikli/GRİ toplum kesimi seküler, laisist, pozitivist durumdaki resmi ideolojinin yönlendirmesine itaat etkisiyle de, bu ideolojiye tam teslim olan bir görünüm ortaya koymaktadır (Şimşek 2016: 88).

2.2. Tevhidi İctimai Düşünce Anlayışı ve Vasıfları

Tevhidi Düşünce, İlahi kanuna bağlı olarak, toplum ve toplumdaki ilişkileri düzenlemesi, topluma yön vermesi ve toplum kurallarını belirtmesini ifade eden bakış açısını içtimaiyat açısından ele almaktadır.

Modernist sistemde İnsan; “özgür (egosunun esiri) insan”, “homo economicus” temellidir. Bu modern insan, her şeyi kendi menfaatine göre kurgulayan, arzu ve isteklerinin yerine getirilmesine özgürlük diyerek, egoist bireyci bir yabancılaşma içine düşmüş hedonist (hazcı) insan tipidir.

Esasında Tevhidi Düşünce merkezli İslam, Tevhit anlayışının “ehadiyetçi birliği” ekseninde, tüm insanlığa ve varlık âlemine Tevhit anlayışı üzerinden bakmaktadır. Bundan dolayı Kuran’da “Âlemlerin Rabbi” denilerek insanın, varlığın ve ilimlerin tek bir Tevhit kanununa bağlılığının gerekliliği ve sorumluluğu kesin olarak ortaya konulmuştur (Gürsoy 2008: 77). Ancak modern Batı medeniyeti, salt akılcılık üzerinden, Tevhidi hakikatin “birlikçi” anlayışından uzak bir noktada bulunmayı bilinçli olarak tercih eden bir konumdadır. Böylece Batı medeniyeti, çağdaş salt rasyonalizm üzerinden pagan materyalist anlayışı benimsemiştir. Tüm modern sosyal bilimlerini de buna göre kurgulamıştır.

Modern Batı hakikatte Tevhidi Düşüncenin madde ve mana birlikteliğinden kaçamamakta ama mana açısından soyut his duyguları ile dolu düşüncesini salt akıl ile birleştirerek ileri sürdükleri ‘hümanizm’ iddiasına rağmen sömürgecilik uğruna savunmasız, masum insanları dahi öldürmekten çekinmemektedir.

2.3. Materyalist Sosyal Düşünce Yapısının Kökleri

Materyalist felsefe, evreni görünen maddi nesnelere vasıtasıyla açıklayarak, maddeye, “oluşturucu” bir güç anlamı yüklemektedir. Buna göre materyalist düşüncenin kainat anlayışı; akıl, madde, gözlem gibi somut materyal algılayışı ile evreni, insanı ve düşünceyi ele almaktadır (Şimşek 2009: 1142).

Materyalist geleneğe hizmet eden modernite ve çağdaş düşünceye bağlı olan kavramlar; sekülerleşme, demokrasi, laisizm, jakobenizm, liberal-kapitalizm, endüstriyalizm ve bilimcilik gibi kavramlardır. Bunlar, Eski Yunan düşüncesi temelinden hareket eden materyalist geleneğe bağlı modern Batı sosyal düşünce anlayışının sistem kurucu araçlarını oluşturmaktadır. Batı dışı dünya ise, materyalist sosyal düşünceye göre zihin yapısı oluşturulan “aydın” denilen insanın düşüncesi ile aynı düşünce anlayışını bünyesinde sistemleştirmiştir.

2.3.1. Materyalist Düşüncenin Oluşumunda Madde Kavramının Ele Alınışı

Materyalizm; “madde, hayat, ruhi varlık alanlarından hemen hepsini sadece maddeye indirgeyen ve bütün varlık alanlarını madde konuları ile açıklamak isteyen,

hülâsa maddeyi ilk hakikat olarak kabul edip, bilimin de temeli sayan felsefi sistemlerin adıdır” (Küçük 1974: 455)

Buna göre “Düşünce” de, madde anlayışına göre oluştuğu için bilimsel düşünüşün kavramsal çerçevesinde mekanik dünyanın maddesel terimlerine göre oluşturulmuştur. Bu da bilimin materyalist zihniyetle ele alınması anlamını ortaya çıkarmıştır.

19. Yüzyılda materyalizmin, hem liberal kapitalistlerce hem de bu kesimin karşıtları durumundaki sosyalist ve komünist doktrin savunucuları ile birlikte ele alındığı görülür. Bu bağlamda materyalizmin sosyolojik anlamda, materyalist liberal kapitalizme karşı Marks ve Engels’in bu konudaki düşünceleriyle ilişkili olarak ele alındığı görülür.

İslam’a göre madde, diğer yaratılan “her şey” gibi, Mutlak Varlık olan Allah’ın ilim, kudret ve tekvin sıfatlarının tecellisi olarak görülür. Kur’an bu konuda, Casiye Suresi 22. Ayette; “Allah gökleri ve yeri hakkın ikamesi için yaratmıştır” diyerek, maddenin objektiflik varlığının Allah tarafından yaratıldığına dikkat çekilmekte olduğu düşünülebilir. Aslında maddenin bulunmadığı mekân ve zaman olduğu halde, Mutlak Varlığın olmadığı mekân ve zaman düşünülemez (Sezen 1996: 32).

2.3.2. Eski Yunan’da Madde ve Materyalist Düşüncenin Rasyonel Merkezli Sosyal Düşüncenin Oluşumuna Etkisi

Eski Yunan’da varlığın ana maddesinin Thales su olduğunu, Anaximandros hava olduğunu, Herakletios ateş olduğu düşüncesi ile var olanın bilgisinin “salt akıl” ile açıklanma anlayışına sahip olmuşlardır. Yunan felsefe geleneğinin “mantık ve diyalektiğinin babası” olarak görülen Parmenides ise, akıl ile “varlık üzerinde düşünmekle var olanın niteliklerini türetme” yoluna giderek, “salt akıl-madde” ilişkisinin temellerini atmıştır.

Eski Yunan’da Demokritos ve daha önceki filozoflarda görüldüğü gibi maddenin yaratılmadığı şeklindeki görüş hâkim durumdaydı. Demokritos mekanistik, salt akılcı doğa bilimlerinin temelini de atmıştır (Gökberk 2003: 37). Aklın görmediğini inkâra yönlendiren bu düşünce çizgisi, sosyal düşünce yapısını da aynı anlayışa göre geliştirmiştir.

Oysa İslam Tevhidi Düşünce anlayışına göre evren, madde, insan gibi somut madde boyutu olan varlıkların tamamı, “her şeyi yoktan Allah yaratmıştır” (En’am Suresi 101) inanç temeline göre kurulmuştur.

2.3.3. Aydınlanma Düşüncesinde Materyalist Sosyal Düşüncenin oluşumu

Materyalist sosyal düşünce yapısının Roma’da da, eski Yunan geleneği çizgisinde devam etmiş olması, başka şartların da eklentisi ile MS 5. Yüzyıldan itibaren Batı düşüncesini derin bir karanlığa sokmuştur.

Aydınlanma ile materyalist sosyal düşünce geleneği, 18. Yüzyıl sürecinde özü aynı kalmakla birlikte küçük farklılıklarla varlığını devam ettirmiştir. Aydınlanma sürecinde insanın akıl ideası; rasyonel olmayı, hayatın inşasında özerk olmayı, dine/vahiye bağlı düşünmemeyi içermektedir.

Aydınlanmanın ortaya koyduğu madde merkezli doğa felsefesi, etkisini düşünürlerin ateist veya deist (vahyi ret ederek salt akılla dini anlama) anlayışın içine girmelerine yol açmıştır. 18. Yüzyıl düşünürleri olarak da; Adam Smith, Montesquieu, Jan Jacques Rousseaus, Voltaire belirtilebilir. Genel olarak bu düşünürler, dine yönelik tenkitleri yani vahye dayalı inanca karşı açık bir tavır içinde bulunmuşlardır. Buna göre aydınlanma düşüncesi ve düşünürleri akli kutsayarak, Eski yunan merkezli sosyal düşünce geleneği üzerine modern sosyal düşünceyi ve sosyal ilerleme bağlamında pagan anlayış üzerinden temellendirme içine girmiş oldukları görülmektedir (Küçükalp/Cevizci 2014: 135).

Öte yandan 18. Yüzyıl Batı Avrupa’sındaki bu aydınlanmacı gelenek, genelde Batı sosyal düşüncesinde materyalist felsefenin düşünce anlayışı üzerinden ikili bir düşünce geleneğini de başlatmıştır.

Bunlardan ilki, “la-dinilik” üzerinden; din dışılığı, salt akli ve Yaratanı inkâr üzerine kurulmuş bir sosyal düşünce sistemi ile toplumu ve insanı inşa eden sosyal bilimler alanlarını oluşturmuştur.

İkincisi ise, Avrupa muhafazakârlık düşüncesidir. Roma imparatoru Constaninus'un M.S 313'de Hıristiyan olmasının ardından Hıristiyanlığın devlet dini haline gelmesiyle Hıristiyan teolojisi Avrupa'da resmiyet kazanmıştır (Ağaoğulları 2004: 97). Avrupa'daki (Alman, Fransız, İngiliz, İsviçre) muhafazakârlığı, aydınlanma düşüncesinin tam karşıt yüzü durumunda olmuştur. Avrupa'ya has şartlarda oluşan bu durum, esasında aydınlanmacı akıl malzemesini kullanarak, dinin akılcı boyutundan hareket eden bir muhafazakârlık anlayışını ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

2.3.4. Modernite Düşüncesinde Materyalist Merkezli Pozitivist Sosyal Düşünce ve Sosyal Bilim.

18. Yüzyılın 19. Yüzyıla devretmiş olduğu materyalist temalı düşünce yoluyla geliştirilen felsefeye dayalı insan ve sosyal düşünce anlayışı; katı, soğuk ve maddeci özellikteydi. La-dinilik üzerinden soğuyan kalpler ve beyinler sıcak bir teselliye ihtiyaç duyar hale gelmişti. Bu ihtiyacı gidermek adına Katolik kilisesi üzerinden dine duyulan ihtiyaç, devletten ayrılmış kilise oluşumunu belirgin hale getirmiştir. Bu bağlamda Avrupa toplumunda, Katolikliğe yani Avrupa muhafazakârlığına sıcaklık duyan bir kesimin oluştuğu söylenebilir (Adıvar 1994: 332). Fransa'da da, 19. Yüzyıl sürecinde materyalist düşünceyi toplum düzeni içinde sistematik olarak ortaya koyan A. Comte vasıtasıyla hakim Batı modern paganlığını içeren materyalist-pozitivist egemen düşüncesinin sistemleştiği görülür. "Pozitif" terimi, Latince'deki poner ve positius terimlerinden üretilerek, Fransızca poser ve pose terimlerinden türetilmiştir (Akın/Şimşek/ Erdem 2007: 32).

Pozitivizm'de "gözlem" ve "deney", bilginin en birinci ve önemli kaynağıdır. Pozitivizm sezgilere dayalı bilgiyi sübjektif görerek, bu yolla elde edilen bilgiyi bilimsel kabul etmemektedir. Böylece tabiat olaylarının duygudan, sezgiden uzak işleyiş niteliğini esas alarak, aslında kalp ve his taşıyan insanın ortaya koyduğu sosyal ilişkileri görmezden gelmek suretiyle, sosyal olayları sosyal bilimlere doğrudan aktarmıştır. Pozitivist anlayış vahyi ve vahyi göndereni salt akılla göremeyeceğinden dolayı Allah'ın varlığını inkâra

giden bir düşünce sistemini ortaya koymuştur. Bilgi üretmeyi de, bu noktada salt akılcılık üzerine oturtmuştur.

19. yüzyıl ile 1989 arası Batı medeniyeti la-dinilik, salt akılcılık ve objektifliği bilim adına ele alırken, 1989 sonrası da aynı kök değerleri üzerinden bu sefer de post modernlik adı altında din-kültür-ahlak-değer gibi kavramları, “bilim” adı altında ele aldığı görülür.

Aslında Tevhidi Düşünce üzerine kurlu bir toplum olan Türkiye sosyal ilim geleneğine, modernleşmeci yaklaşımla düşünen “tarafli” bir bakışla bilgi üretmesini gerçekleştirmekten uzak durmadığı açıktır. En önce hipotez oluşturmadaki yaklaşımın metafizik merkezli, “merak ve his dünyasını kullanarak” oluşturulmasının, bu eksenle ele alınması gereği bulunmaktadır. 2. Mukayeseli Medeniyet Analizi Bağlamında Tevhidi Düşünce ve Materyalist Felsefe. Materyalist felsefeye dayalı pozitivist sosyal bilim düşüncesinin tüm toplumsal parametreleri, sosyal düşünce ve dünya anlayışını maddi temelle ele alan bakışla “insana”, “düşünceye”, dünya hayatına” ve topluma yön verici konumda olduğu söylenebilir.

Her medeniyetin ahlak anlayışı, düşünce yapısı, içtimai, siyasi, kültürel yapısı, başka medeniyet ya da medeniyetlerden farklılığını ortaya çıkaran ana unsurlar olarak görülür (Meriç 1975: 44). Buna göre kültürel izafilik açısından mukayeseli sosyal yapı tablosuna (Tablo 1) bakıldığında, batı medeniyeti ile İslam medeniyeti arasındaki farklılıklar açıkça görülecektir.

Tablo 1: Toplumsal Yapı Açısından Kurumlar

Kurumlar	Batı Medeniyeti	İslam Medeniyeti
Din	Teslis	Tevhid
Ekonomi	Liberal-kapitalist tekeli ekonomik yapı	Fert ve toplum arasındaki adaletli bölüşümü sağlayan denge ekonomisi
Eğitim	Tek dünyacı pragmatik liberal eğitim zihniyeti	Dünya ve öte dünya bütünselliğine dayalı dayanışmacı eğitim zihniyeti

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Siyaset	Liberal içerikli temsili demokrasi	Adalet merkezli anti-tekelci demokrasi anlayışı
Aile	Egosantrik ve atomize olmuş aile yapısı (heteromorfik)	Dayanışmacı ve bütünleşmeci aile yapısı (isomorfik)

Kaynak: Yeni Türkiye'nin Yeni Gerçekleri, Otorite Yayınları, 2012, Ankara, s.98

Ayrıca her iki sistemdeki farklı zihniyet anlamları içeren eğitim olgusuna bakıldığında da, mukayeseli bir tablo (Tablo 2) ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2: Eğitim Açısından Mukayese

Eğitim Kurumu	Batı Medeniyeti	İslam Medeniyeti
Ana felsefe	Materyalizm	Tevhidi/ bütüncül
Amacı	Seküler dünya başarısı	Hem dünya hem de öte dünya başarısı
Hedef insan tipi	Ben merkezli egosantrik insan	Toplum merkezli dayanışmacı insan
Araçları	Seküler akıl, pozitivist bilgi	Hem seküler akıl hem de metafizik akıl bütünselliği, ontolojik bilgi

Kaynak: Yeni Türkiye'nin Yeni Gerçekleri, Otorite Yayınları, 2012, Ankara, s.99

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

Tevhidi Düşüncenin ontolojik bilgi kök temel gücünü ortaya koyma bakımından, İslam medeniyetinin özgün bilgi yöntemi, geçmiş zamanlara göre günümüzde daha iyi anlaşılrsa da, “medeniyetler tarihinde” hak ettiği gerçek yeri ortaya konamamıştır. Bunda batılılaşma sürecinde kendi medeniyetine güven duymayan yerli obskurantis sözde aydınların rolü olduğu gibi oryantalistlerin etkisinin de oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Başta Türkiye ilim dünyası kendini sorgulama mecburiyeti içinde olduğunu

düşünmesi gerekmektedir. Aslında bilgiyi Tevhidi Düşünce açısından ele alarak tümevarım ve tümünden gelim birlikteliğine bağlı bütüncül sistemde bilgi ve düşünce üretme kabiliyetine sahip İslam Medeniyeti'nin bu bütüncül bilgi üretme potansiyelini kendi öz güveninden hareketle yeniden ele alması gereği bulunmaktadır.

Türkiye'de mevcut gelişmeler de dikkate alınarak, medeniyetimizin yeniden özüne uygun şekilde harekete geçirilebilmesinin temel şartı; medeniyet değerlerine yönelik içtimai/sosyal ilimci öğretim üyesi yetiştirmekten geçmektedir. Tevhidi mantığa sahip, başta içtimai/sosyal ilimler olmak üzere tabii ilimler, fen, mühendislik ve sağlık ilimlerine Tevhidi Düşünce merkezinden bakabilen, yeni bütüncül yöntemeye dayalı eğitim zihniyetine girilmelidir.

Bunlara göre, kendi medeniyet düşünce sistemimizin ihya hareketi bağlamında;

- Yeni üniversite yapısının kendi özgün zihniyetimize göre örülmesi,
- Yeni içtimai/sosyal ilimler anlayışı ve yönteminin oluşturulması,
- Yeni öğretim üyesi tipinin inşasının gerekliliği söz konusu olmaktadır.

4. KAYNAKLAR

1. Adivar, A. Tarih Boyunca İlim ve Din (Bilim ve Din), Remzi Kitapevi, 5. Basım, 1994, İstanbul.
 2. Ağaogulları, M. A. ve Köker, L. İmparatorluktan Tanrı Devletine, 5. Baskı, 1994, İstanbul.
 3. Akın, F.; Şimşek, O. ve Erdem, T. Türkiye'de Eğitim Sorunu, Türk Eğitim-Sen, 2007, Ankara.
 4. Gürsoy, K. Etik ve Tasavvuf, Felsefi Diyaloglar, Yayına Hazırlayan; S. Yücel, Sufi Kitap, Timaş, 2008, İstanbul.
- Küçük, H. Mukayeseli İslam ve Batı Felsefelerinde Sistematik Problemler, Fatih Yayınevi, 1974, İstanbul.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

5. Küçükalp, K. Ve Cevizci, A. Batı Düşüncesi Felsefi Temelleri, İSLAM Yayınları, 2014, İstanbul
6. Meriç, Ü. Cevdet Paşa'nın Cemiyet ve Devlet Görüşü, Ötüken yayınları, 1975, İstanbul.
7. Sezen, Y. Madde nedir, Maddeci Felsefenin Çıkmazları, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, No: 104, 1996, İstanbul
8. Şimşek, O. Modern Girişimcilik Zihniyeti ve Sanayi-Kültür Bağlamında Türk Girişimciliğinin Sosyo-Kültürel Temelleri (Ahilik-Tasavvuf Modellemesi), Uluslararası Davraz Kongresi-Küresel Diyalog, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2009, İsparta.
9. Şimşek, O. 21. Yüzyıl Türkiye'si İçin Milli Eğitim Felsefesi ve Milli Eğitim Politika Zihniyeti, Yeni Türkiye'nin Yeni Gerçekleri, Otorite Yayınları, 2012, Ankara.
10. Şimşek, O. Medeniyet ve Sistem İnşa Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce, İlmaz Yayınları, 2016, Ankara.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

WHAT IS NATURAL SELECTION? DOĞAL SEÇİLİM NEDİR?

Prof. Dr. Mehmet CESUR

Gaziantep Üniversitesi. Tıp Fak. Anesteziyoloji ve Reanimasyon AD. Gaziantep/Türkiye
E-mail: mcesur68@gmail.com

ABSTRACT

Darwinist natural selection is an ideological claim rather than a scientific theory. The word “natural” is used to exclude an unnatural force, the Creator. The aim of this study is to critique the claim that the natural selection principle, which is correct in part and in limited conditions, is sufficient explanation for all biodiversity. The issue of discussion is not the existence of natural selection; whether natural selection is sufficient for the formation of new and superior species. The natural selection is not the survival of the most appropriate; it is only the elimination of the highly disadvantaged whose survival and reproduction are incompatible with the present conditions. The “adaptation” used for this situation implies a struggle and effort, ie purposefulness. However, purposefulness is contrary to the essence of the concept of natural selection. In addition, it is undisputed that their genetic structure will not change according to needs, demands and environmental conditions. It is deceptive to present the adaptation within the limitations of the genetic pool within the species as proof of new speciation. The view of cumulative evolution in small steps is not consistent with the concept of natural selection. Because according to Darwinists, natural selection can only work on features that are vital or that make a significant difference to their competitors. This step can not be so small. First of all, genetic variations are needed primarily for natural selection. The only source available for variations is “random mutations, the central concept of neodarwinism. While there are innumerable examples of the damages caused by mutations, no examples have been shown that show a useful trait and that it differs from all of its living counterparts because it gains this trait. In addition, it is not rational to claim that a new species may emerge with an occasional beneficial mutation in an individual. Moreover, it is not a coincidence that a phenomenon repeated so much to create millions of species in all branches of the tree of creation. Genes are not isolated modular structures, but epistatic interactions between them. So the consequences of genetic mutations are unpredictable. Natural selection is not possible in prebiotic periods. The existence of the critical fine-tuned universe and the self-generating genetic structure, which is a prerequisite for biological life, rationalizes the idea of the existence of the Creator. As a result, there is no convincing evidence that natural selection is sufficient for the formation of a new and superior species.

Keywords: Darwinist, epistatic, mutation, natural selection, adaptation.

ÖZET

Darwinist, doğal seçim bilimsel bir teoriden çok ideolojik bir iddiadır. “Doğal” kelimesi doğa bir dışı gücü, Yaratıcı’yı dışlamak için kullanılmaktadır. Bu çalışmada amacımız kısmen ve sınırlı şartlarda doğru olan doğal seçim prensibinin tüm biyolojik çeşitlilik

için yeterli bir açıklama olduğu şeklindeki iddiayı kritize etmektir. Tartışma konusu doğal seçilimin varlığı değil; doğal seçilimin yeni ve üstün türlerin oluşumuna yeterli olup olmadığıdır. Doğal seçim “en uygun olanın hayatta kalması” değildir; sadece yaşama ve üremeleri mevcut şartlarla bağdaşamayan ileri derecede dezavantajlıların ayıklanmasıdır. Bu durum için kullanılan “adaptasyon” bir gayret ve çabayı, yani amaçlılığı ima ediyor. Oysa amaçlılık doğal seçim kavramının özüne aykırıdır. Ayrıca genetik yapılarının, ihtiyaç, istek ve çevre şartlarına göre değişmeyeceği tartışmasıdır. Tür içindeki genetik havuzun elverdiği sınırlılıklar içinde olan adaptasyonu türleşmeye kanıtı olarak sunmak aldatıcıdır. Küçük adımlarla birikimli evrim görüşü doğal ayıklanma kavramı ile tutarlı değildir. Çünkü darwinistlere göre doğal seleksiyon sadece hayati önemi haiz veya rakiplerine ciddi fark oluşturan özellikler üzerinde iş görebilmektedir. O yüzden hiçbir adım küçük olamaz. Doğal seçim için öncelikle genetik varyasyonlara ihtiyaç vardır. Varyasyonlar için eldeki tek kaynak neodarwinizmin merkezi kavramı olan “rastgele mutasyonlar”dır. Mutasyonların neden olduğu zararlara sayısız örnek varken, faydalı bir özelliğe ve hele de bu özelliği kazandığı için yaşayan tüm emsallerinden farklılaştığına dair hiçbir örnek gösterilememiştir. Ayrıca çok nadir ihtimalle bir bireyde tesadüfen faydalı bir mutasyon yakalanması ile yeni bir türün ortaya çıkabileceği iddiası rasyonel değildir. Üstelik yaratılış ağacının tüm dallarında milyonlarca tür oluşturacak kadar çok tekrarlanan bir olguya tesadüf denemez. Genler izole modüler yapılar değildir, aralarında epistatik etkileşimler vardır. Bu yüzden genetik mutasyonları sonuçları tahmin edilemezdir. Doğal seçim prebiyotik dönemlerde söz konusu edilemez. Biyolojik yaşam için önşart olan kritik ince ayarlı evrenin ve kendini üretebilir genetik yapının varlığı Yaratıcı’nın varlığı fikrini rasyonel kılmaktadır. Sonuç olarak, doğal seçilimin yeni ve üstün bir türün oluşumuna yeterli olduğuna dair ikna edici kanıt sunulamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Darwinist, Epistatik, Mutasyon, Doğal seçim, Adaptasyon

GİRİŞ

Doğal “yapay olmayan” anlamındadır. Genelde, insan zekası ve eliyle yapılanların dışında kalan şeyler anlamında kullanılır. Fakat natüralist (doğacı) dünya görüşü açısından *doğal* kelimesi “mevcut doğa düzeni içinde -Tanrı gibi- bir dış yönlendiricinin amaç ve kasıt içeren müdahalesi olmadan olup biten olaylar” anlamında kullanılmaktadır.

Düşünen insan için en temel soru, içinde yer aldığımız bu muazzam evrenin, bu muhteşem yeryüzünün, bu mükemmel canlıların ve en nihayetinde insanın kendisinin nereden geldiği ve varlığının nasıl devam ettiği. Buna en spontan, en doğal cevap bu muazzam, muhteşem ve mükemmel eser ve icraatları yapabilecek büyüklükte bilgi-irade-kudret sahibi bir failin yaratması ve yönetmesi ile olduğudur. Tarih boyunca insanlık o büyük yaratıcı ve yönetici kudrete derin saygı duymuş ve değişik ritüellerle bu saygısını

ifade etmeye çalışmıştır. Fakat, sınırlı sayıda da olsa, sağduyunun bu doğal cevabının bir yanılsama olabileceğine, bahsedildiği gibi yönlendirici bir bilgi-irade-kudret olmadan da bütün bunların mümkün olabileceğine dair iddialarda tarih boyunca sürüp gitmiştir. Fakat son biri iki asırdır, bu iddialar “doğal seçim” kavramı etrafında bilim kamufleji altında ve yoğun propaganda ile oldukça yaygın bir argüman haline gelmiştir.

Konuya en temelden başlarsak; evrendeki madde ve maddede kendini gösteren fizik kuvvetlerin varlığı herkesin kabul ettiği temel gerçeklerdir. Fakat bunların mahiyetine dair yaklaşımlarda önemli farklılık söz konusudur. Doğaya dair yaklaşımlar üç kategoride ele alınabilir:

(1) *Materyalist-ateist natüralistler*: Her şeyi maddeden ibaret gördükleri için *materyalist*; madde/fizik ötesi bilgi, irade ve kudret sahibi bir yaratıcı fail kabul etmedikleri için *ateist*;ve mevcut doğa ve doğadaki canlıların ortaya çıkması için maddede gözlemlediğimiz fizik kuvvetleri yeterli buldukları için *natüralist* olarak vasıflandırılırlar. Maddenin ezeli, yani hep var olduğu, dolayısı ile yaratıcıya gerek olmadığı; böyle bir evren içinde de yönlendirici bir yaratıcıya gerek olmadan her türlü canlının oluşabileceğini iddia etmektedirler.

Materyalist-ateist naturalistler için cevaplanması gereken sorular vardır: Evrenin bir başlangıcının, hatta bir yaşının olduğu,14 milyar kadar yıl önce ne evrenin ve ne de yasaların olmadığı artık biliniyor. Öyleyse “evren niçin yok değil de vardır? Evrenin varlığını yokluğuna tercih eden nedir?”,“Evren niçin düzensiz değil de, yaşamı mümkün kılacak çok ince ayarlı parametreleri olan belli bir düzene sahiptir?” ve “Evrendeki bu düzenin devamlılığını sağlayan nedir?”soruları aklen zorunludur, cevap beklemektedir. Bu sorulara mantıksal ve bilimsel bir temele dayanan ikna edici cevaplar verilmeden materyalist ve ateist yaklaşımlar rasyonel olarak gerekçelendirilemez ve dogmatik bir tavır olmaktan kurtulamaz.

(2) *Deist natüralistler ise* yukarıdaki soruların cevaplarının, ancak bilgi, irade ve kudreti sonsuz bir Yaratıcıyı kabul etmekle verilebileceğini kabul ederler. Fakat bundan

sonra, tüm canlılar aleminin yönlendirici bir müdahale olmadan “doğal düzen” içinde oluşabileceğini iddia ederler.

Bu ateist ve deist natüralist grubların arasında, yukarıdaki soruların cevabındaki anlaşmazlıkları paranteze alınır ve tartışma dışı tutulursa, son tahlilde pek de bir fark yoktur. Bu iki grup naturalistin iddiası, “Bir doğa düzeni vardır. Doğa kendi dinamikleri içinde bu muhteşem canlılar dünyasını bütün çeşitliliği ile oluşturabilir, bir dış yönlendirici bilgi-irade-kudret sahibi failin yönlendirmesine ihtiyaç yoktur” şeklindedir. Darwinyan Evrim Teorisi taraftarlarının kullandığı “doğal” kelimesinin anlamı tam da budur.

(3) “*Vesileci*” *teistler* ise evreni yaratan, evrendeki düzeni koyan sonra da “evrendeki fizik kanunlarını aracı ve araç gibi kullanarak” doğaya müdahil olan bir Yaratıcıyı kabul eder. Bu düşünceye göre her bir canlı kendi halinde kalsa, asla varlık sahasına çıkamayacak, çıksada varlığını sürdürmeyecek birer “mucize”dir. Gözümüz önündeki her canlı Yaratıcı’nın varlığının kanıtıdır, Yaratıcının bilgi-irade-kudretinin şahididir. Bu düşünce ateist/deist naturalist düşüncelerin antitezidir.

Kısacası, doğalcı evrim teorisinin bu kadar hararetle tartışılması konunun biyolojiden ziyade ideolojik/metafizik arka planıyla ilgilidir. Yani konu; fizik alemin ötesinde, fizik alemin yönlendiren bir metafizik gerçeğin varlığı ve onun doğaya müdahalesinin olup olmadığı ile ilgilidir. Dolayısı ile meselenin özü; “bu kadar çeşitliliği ile muhteşem canlılar aleminin ortaya çıkışını açıklamak için bilinçli ve amaçlı bir yönlendirmeye ihtiyaç olup olmadığı”dır. Bu yüzden öncelikle doğanın nasıl işlediğini ele almak gerekmektedir.

DOĞA NASIL İŞLER?

Doğada iki tür işleyiş olduğu konusunda bir ihtilaf yoktur:

1. Belli nedenlerin belli sonuçları doğurduğu öngörülebilir yasalı/zorunlu/deterministik bir düzenle bir işleyiş.

Bu, fizik ve kimyadaki kanunlar gibi öngörülebilir, ölçülebilir, tekrarlanabilir bir işleyişi ifade etmektedir. Bilimin en önemli çabası bu yasaları bulmak ve bazen de bir matematik formülle ifade etmektir. Bu yönüyle doğa, belli algoritmalarla işleyen yapay zekaya sahip “**otomatik** bir makine” gibi tanımlanıyor: Bilinç taşımayan, ne yaptığını bilmeden kendisine yüklenen programı icra eden, kör bir robot veya makina/mekanizma. (Otomatik sistemler de bir zeka/deha eseri olduğu için varlığı bir açıklama ister. Kanunu kabul etmek kanun koyucu ve uygulayıcı gereksiz kılmaz; bilakis O’na şahitlik eder. Dolayısıyla bu düzeni ayrıntılı bir şekilde ortaya koyan bilim Yaratıcı’nın şahididir)

Peki, böyle bilinçsiz ve amaçsız kör bir mekanizmayla -dışarıdan bir yönlendiriciye ihtiyaç kalmadan- bu muhteşem canlılığı izah etmek mümkün müdür? Naturalistlerin buna cevabı “evet” olmak zorundadır. Fakat evrenin işleyişi bu yasal düzenden ibaret değildir.

2. Evrende yasalı/zorunlu/deterministik olmayan, sonuçları öngörülemeyen belirsizlik ve rastgeleliğin hakim olduğu bir işleyiş de vardır.

(Aslında, Heisenberg’in kuantum mekaniğindeki belirsizlik ilkesi ve Kurt Gödel’in “matematiğin bile bütünüyle eksiksiz olamayacağı” yönündeki ispatı göz önüne alındığında yasalı işleyişin bile, son tahlil de bu ikinci kısım işleyişe, yani belirsizlik ve rastgeleliğe indirgenebileceği bilim felsefesinin tartışma konuları arasındadır)

Dökülen kahveniz her türlü şekli alabilir. Bunun bir yasası yok, öngörülemez ve tekrarlanamaz. Kahve elbette belli fizik yasalara uyarak şekil alır. Ama bu öngörülebilir değildir.

Şimdi, yasa gibi zorunlu olmayan rastgeleliğin hüküm sürdüğü bir işleyişte rastgelelikle hiç de bağdaşmayan bir durum söz konusu oluyorsa “bir bilinçli müdahale ve bir yönlendirme” olduğunu düşünmek aklın gereğidir. Mesela dökülen kahveniz dünya haritası gibi spesifik bir şekli almışsa; bu durum, olayın “rastgele ve şans eseri” olamayacağına, “bir seçicinin seçimiyle” yönlendirildiğine dair kanaat verir. Yani bunun *doğal* bir durum olmadığı *yapay bir yönlendirme* olduğunu gösterir. Bu birkaç kez gözlenirse artık bunun bir seçicinin seçimiyle olduğuna dair şüphemiz kalmaz.

Tombaladan rastgele çekilen sayılardan telefon numaranızın gibi belli bir sayının çıkması rastgele olduğunu kabul edebilir miyiz? Hele ikinci çekilişte eşinizin, üçüncü de çocuğunuzun telefon numarası çıkarsa?

İşte, her şey olabileceken, belli/spesifik bir şeyin olması ve hele de benzer durumların tekrarlanması, olayın şans eseri mi, yoksa bir zekanın yönlendirmesi mi olduğu konusunda yeterince fikir verici bir durumdur.

Cinayet dosyalarından bildiğimiz gibi, “doğal”ya da “kaza” gibi görünen ölüm vakalarının planlı/kasıtlı bir cinayet olabildiği vakidir. Dolayısıyla “doğal” veya “kaza” gibi görülen ve elde kasıtlılığa dair hiçbir delil bulunmayan olayların planlı cinayet de olabileceğine dair bir “metodolojik şüphe” her zaman kalmalıdır. Yani delil yetersizliği ile planlı cinayetler doğal veya kazayla ölüm olarak değerlendirilebilir. Ama delil yetersizliği “aklanmak” anlamına gelmez. Meşhur deyişle “delilin yokluğu; yokluğun delili değildir.”

Aynı şeyi doğadaki olaylar içinde düşündüğümüzde doğal, yani tesadüfi/yönlendirmesiz gibi görünen olaylarda Yaraticının kasıtlı bir yönlendirmesinin olmadığından nasıl emin olabiliriz ki?

Evrendeki işleyişi biyolojiye uyarlıysak; doğadaki fizikokimyasal yasalı işleyiş sistemi proteinlerin yapıtaşları olan aminoasitleri üretebiliyor desek bile, 20 çeşit aminoasitin belli/spesifik bir dizilimle belli bir protein oluşturması zorunlu/yasalı değildir. O halde proteindeki dizilim tamamen rastgeledir. İşte bu rastgelelik içinde çok spesifik proteinlerin meydana gelmesi şansa izah edilemez. Bu durum protein oluşumunun yönlendirilmiş, zeka mahsülü maksatlı olduğuna dair yeterince ikna edicidir.

“En basit (100 aminoasitli) bir protein olan bir enzimin, doğru aminoasit dizilimiyle ortaya çıkması için ihtimal $(1/20)^{100}$ dir. Bu da yaklaşık 10^{130} , de bir eder [evrendeki atom altı partiküllerin sayısının bile 10^{70-80} olduğunu hatırlamak, ihtimalin ne kadar düşük olduğunu göstermeye yeter]. E. Coli gibi tek hücreli bir mikroorganizma için 2000 enzime ihtiyaç var. Bunların tamamının bir bakteride bir arada bulunma şansı $10^{40.000}$, de birdir .”

Fred Hoyle'in şu ifadesi bu konuda yeterince vurucudur: "Tesadüfler sonucu canlı bir hücrenin meydana gelme ihtimali, bir hurda yığınının isabet eden kasırganın savurduğu parçalarla tesadüfen bir Boeing 747 uçağının oluşmasından daha düşüktür" (Hoyle, 1983)

Proteinin rastgele oluşma ihtimalini kabul edilebilir saysak bile, bu proteinin akibeti çok kısa süre içinde bozulmaktır. Aynı şekilde, canlılığın tesadüfi var oluş ihtimalini de kabul etsek bile bu canlılığın akibeti de ölümdür. Bu yüzden bize proteinin varlığından ziyade, aminoasit sıralamasını sabitleyen ve tekrarlayan bir sistem lazımdır. İşte bu olmazsa olmaz sistem, genetik yapıdır. Genetik yapı belli bir protein için aminoasitlerin hangi sıraya göre dizileceğini gösteren talimatlar topluluğunun adıdır. Bu genetik yapının varlığını izah etmek ise proteini izah etmekten çok daha akıldan uzak ihtimaller içerir. Aslında bu genetik yapının (yani canlılığın) varlığı da ölümlle dağılmaya mahkum olduğu için bir şey ifade etmez. Bu yapının kendini kopyalayabilir, yani kendi emsali üretebilir özellikte olması lazımdır.

Aslında kainattaki en temel yasalardan olan termodinamiğe göre kainatta entropi vardır; yani enerji gittikçe değersizleşmeye ve kompleks yapılar yapıtaşlarına ayrılmaya eğilimlidir. Doğal olan budur. Basit kimyasal yapıların dahakompleks yapılara doğru değişmesi doğal değildir, hatta doğaya aykırıdır. Basit moleküllerden makromoleküllere, onlarından da organik yapılara, onların da canlı gibi oldukça kompleks bir yapıya dönüşmesi entropiye yani fiziğe aykırıdır. Yani, entropik açıdan bakılınca, canlılığın kendisinin fiziğe aykırı olduğu söylenebilir.

Bu haliyle, evrenin doğal/yasal işleyişi açısından bakıldığında bir proteinin, hele de bir canlılığın çıkmasını zorunlu kılan hiçbir yasanın olmadığı açıktır. Rastgele işleyiş açısından bakıldığında da ihtimalin düşüklüğü imkansızlığa hükmettirecek boyutlardadır. O halde canlılık ancak bu yasaları istediği gibi kullanan bir bilgi-irade-kudret sahibi bir failin yönlendirmesi ve seçimi ile izah edilebilir.

Yine Fred Hoyle'un sözler ile ifade edersek “Olguların sağ duyulu bir yorumu, zekaüstü bir varlığın fizik kimya ve biyoloji ile uğraştığı ve doğada sözü edilmeye değer kör kuvvetlerin bulunmadığı ortaya koymaktadır” (Hoyle, 1981)

Buraya kadar “doğa” içinde kalarak, “doğal” yolla ne evrenin varlığının, ne düzenliliğinin ne de canlılığın ortaya çıkışın açıklanabileceğini ortaya koyduk.

Canlılığın esası olan kendi kopyalarını çoğaltabilen genetik yapı, evrimsel değişimlere hem kaynaklık, hem de devamlılık sağlamak için önşarttır. Çünkü prebiyotik (yani canlılık öncesi) dönemde doğal seçilimin iş göremeyeceği açıktır.

Şimdi, bir canlının varlık sahasına çıkışına kadar olan dönemi paranteze alacak olursak bundan sonrası için soru şudur: Tüm çeşitliliği ve tüm kompleksliği tüm canlıların tek hücreli bir canlıdan “doğal” yolla meydana gelmesi anlamındaki Darwinyan Evrim mümkün müdür?

Evrimci Natüralistler bunu mümkün görürler ve buna rasyonel bir izahı olarak da *doğal seçilimi* ileri sürerler.

Darwinyan Evrim Teorisindeki “doğal seçim” düşüncesi bir gözleme ya da deneye değil; hayvan yetiştiricilerinin ve bitki ıslahçıların daha verimli hayvan ve bitki elde etmek için yaptıkları “yapay seçim”e dair bir analogiye dayanır.

En iyi hayvan ve bitkilerin “yapay olarak seçilerek bunların desteklenmesi” yoluyla zamanla hayvanların ve bitkilerin daha mükemmel nesillerinin elde edilmesinden hareketle, “yapay seçim”e mukabil “doğal seçim” önerilmiştir. Buna göre bir türün nesilleri az çok birbirinden farklıdır. Bunların içinden daha uygun olanların değişen çevresel şartlar tarafından, yani bir yönlendirme olmadan, kendiliğinden seçilebileceği, böylece zamanla tür içinde en uygunların korunmuş olacağı speküle edilmiş ve bunun da yeni türlerin oluşumu için bir doğal mekanizma olabileceği öne sürülmüştür.

Bu analogide pek çok hatalar ve yanlış çıkarımlar söz konusudur. Öncelikle bunları ortaya koymak gerekmektedir:

1. Tartışmalı olan *doğal seçilimin* olup olmadığı değil; bunun yeni türlerin oluşumu için yeterli olup olmadığıdır. Örnek olarak gösterilen bakterilerdeki antibiyotik direnci, güvelerdeki renk değişikliğinin çevresel şartlarla ilişkisi gibi örnekler doğru olabilirse de “yeni bir tür oluşturmaya” örnek değildirler. Tür içi varyasyon ve adaptasyonların varlığını evrim karşıtları da kabul etmektedirler. Oysa Darwinyan evrimciler bu mekanizmayla türleri, cinsleri, familyaları ile tüm canlıların oluşumlarının açıklanabileceğini savunulmaktadır.

2. Öncelikle yapay seçilim de bile yeni bir tür meydana gelmez. Meydana gelen değişimlerin hepsi tür kavramı içinde kalır. Olan şey, aynı türün istenen özelliklere sahip fertlerine pozitif ayrımcılık yapılmasıdır. Doğal/yapay seçilime verilen örneklerdeki değişim tür değişimi değildir. Oysa türlerin farklılığı derece farkı değildir; mahiyet farkıdır (niceliksel değil; nitelikseldir.)yani daha az süt verenin daha çok vermesi değil, bir memesiz türün memeliye dönmesidir. Daha kısa olanın daha uzun olması değil; bir kanatsız kanatlıya dönmesidir. Hem yapay hem de doğal seçilimin tür farkı oluşturması söz konusu değildir.

3. Doğal ve yapay seçilim yeni bir şey yaratmamaktadır. Zaten var olanlar arasından seçilim söz konusudur. Yapay seçilimde, zaten var olan daha sütlü fertleri seçmek söz konusudur; onlara daha çok süt verimini artırıcı yeni bir özellik kazandırmak söz konusu değildir. Doğal seçilimde de bakteriye direnç özelliği kazandırılmıyor, sadece bu özelliğe zaten sahip olan bakteriler seçiliyor (!). Güvelerde de yeni renk oluşmuyor zaten o renge sahip olanların önü açılıyor. Yani ne yapay ne de doğal seçilimin yaratıcı bir tarafı yoktur.

Diğer taraftan *doğal seçilim* kavramındaki seçilim kelimesinin aldatıcı olduğunu ifade etmek gerektir. Çünkü bu bir seçilim değil; «eliminasyon»dur; çevresel şartlara uymayan bireylerin varlığa tutunamayıp elenmeleridir. Uygun olmayanların elenmesini en uygunların seçilmesi şeklinde takdim etmek şarlatanlıktır. Neodarwinist T. Dobzhansky Darwine ait «en uygunun» yaşamda kalması ifadesi yerine «uygun» olanın yaşamda kalmasını kullanmayı daha uygun bulur. Fakat aslında realite doğal seleksiyonun en uygun olanı değil; uygun olanı bile değil, az uygunsuzun da değil; sadece

hayati derecede uygunsuz olanın eliminasyonunu açıklayabileceğidir. Sadece ileri derecede uygunsuzların elenmesi ile de daha ileri ve kompleks özellikler kazarak yeni bir üstün tür oluşabileceğini iddia etmenin hiçbir makul tarafı yoktur.

Kısacası, doğal seleksiyonun “yaratıcı, yeni bir özellik ilave edici” bir rolü söz konusu değil; yaşamla bağdaşmayan özelliklere sahip olanların yok edilmesinden ibaret pasif bir sürecidir.

Seçilim ancak varyasyonların varlığında söz konusu edilebilir. Yani önce çoklu seçenekler olacak ki onların içinden doğal ya da yapay seçimden bahsedilebilir. Bu yüzden bir türden başka bir türün oluşması için yeni ve ileri (!) organ, fonksiyon veya sistemlerin “icat” edilmesi şarttır. Yeniliklerin icadı için bir mekanizmaya ihtiyaç vardır. Genetik bilimindeki gelişmelerle neodarwinizme evrilen Evrim Teorisi, “yeniliklerin icadı için” “genetik mutasyon ve doğal seleksiyonun birlikteliği” şeklinde özetlenebilecek bir çözüm önerisinde bulunmuştur.

Bu iddia, **mutasyon**larla canlılarda yeni değişimlerin, varyasyonların oluşmasını öngörür ve bu varyasyonlardan çevreye uyum sağlayamayanların **doğal seçimle** elenmesi yoluyla da bütün canlı türlerinin oluşumunun açıklanabileceğini ifade eder. Yani “yaratıcı icat” fonksiyonu mutasyona kalmıştır.

Burada şunu yeniden vurgulamak gereklidir. Asıl konu; mutasyon ve doğal seçilimin varlığı değil; bu ikisinin varlığından hareketle “tüm türlerin” birbirinden kendiliğinden türediği sonucuna varmanın makul ve meşru olup olmadığıdır?

MUTASYONDAN NE BEKLENEBİLİR?

Genetik mutasyonlar çok nadirdir. Bu homeostazis (canlının tüm değişimlere karşı iç denge ve stabilitesini koruması) anlamında değişimlere direnci ifade eder. Nadir görülen mutasyonların büyük çoğunluğu ise ölümcül derecede zararlıdır. Daha azı nötrdür. Faydalı olanlar ise çok çok nadirdir. O kadar nadirdir ki, Darwinistler faydalı mutasyon için şaibeli bir iki örneğin dışında bir şey göstermemektedirler. Üstelik yararlı mutasyonların varlığı bile konunun özü itibarıyla bir şey ifade etmez. Farklı bir türe

dönüşüme delil olabilecek derecede yeni bir organ veya bir özellik oluşturan mutasyon gösterilmelidir. Ama hiçbir şekilde gösterilememiştir.

Genetik bilimindeki gelişmeler “doğal seçilimci” evrimcileri zora sokmuştur. Çünkü genetik yapının temel taşları, harfleri denilebilecek, milyarlarca nükleotidlerden bir tanesinin bile mutasyona uğramasının ne kadar yıkıcı olduğunu gösteren genetik hastalıklar listesi uzadıkça uzamaktadır. Diğer taraftan bir tek özelliğin birden çok nükleotidce belirlenebildiği ve bir tek nükleotidin de birden çok özellekle ilişkili olabildiğini ifade eden poligeni ve pleyotropi gibi kavramlar ortaya konmuştur. Bunların yanında düzenleyici genlere dair bulgu ve bilgiler arttıkça genetik yapının bir parlamento hassasiyeti ve kolektifliği ile çalıştığını anlaşıldı anlaşılıyor. Bu durum genetik kodun ne kadar kompleks olduğunu ve rastgele mutasyonlarla faydalı bir özelliğin ortaya çıkmasının ne kadarda gayr-ı makul olduğunu gözler önüne sermektedir.

Ayrıca değişimde avantajlı duruma geçmek için *toplam kalite* önemlidir. Mesela, yeni bir yapı ortaya çıktığında, bedeninin geri kalanının da ona uyum sağlaması gerekir. Sürüngen kuşa dönüşecekse sadece kanat yetmez, kemik yapısı, tüy yapısı, göz yapısı, kas yapısı vs gibi birçok değişiklik eşzamanlı olarak gerçekleşmelidir. Doğal seleksiyon bir tek organdaki değişikliği bile açıklayamazken, tüm vücuttaki birbiri ile entegre ve eşzamanlı bu kadar değişimleri açıklamakta bütünüyle çaresizdir. Bu kadar değişikliğin, beraberce doğru zamanda ve yerde “yönlendirme ve planlama olmadan” gerçekleşmesinin mümkün olmadığı açıktır.

Bir kompleks yapının varlığı için çok sayıda unsur ve denge gerekirken yokluğu için bazen bir tek unsuru çekmek ya da bir dengeyi bozmak yeterli olabilmektedir. Bu da mutasyonların rastgeleliğinin gelişmeye değil; gerilemeye neden olmasının beklenebileceğini gösterir. Çünkü rastgelelik; öngörülemezlik ve her şeyin mümkün olduğu bir belirsizlik durumudur. Onun için rastgele mutasyon ve kör doğal seçilime “ileriye gitme gibi” bir zorunluluk bir misyonu biçmek “belirsizlik/hedefsizlik/amaçsızlık” iddialarının özüne terstir.

Neodarwinizmdeki doğal seçilimin temel mantığında “mutasyonlarla rastgele ortaya çıkan bir özelliğin/fonksiyonun korunması ve kalıtımla aktarılması için «seçilim değeri»ne sahip olması gerektiğinden bahsedilmektedir. Buna göre, bir bireyin var olma mücadelesini, yaşamını ve/veya üremesini kolaylaştıran bir yapı, fizyolojik özellik, davranış veya başka nitelikler varsa doğal seçim avantajında söz edilir.

Seçilim değeri olan özelliklerin varlığı ve bunun avantaj sağlayabildiği doğrudur. Mesela gözü olanın, gözsüze göre avantajlı olduğu doğrudur. Doğal seçim sadece, göze sahip olanların niye yok olmadığını gösterebilir. Gözün meydana gelişi için rastgele mutasyonlardan başka bir argüman bulunmamaktadır. Rastgele mutasyonların göz gibi muazzam bir değişimi nasıl ortaya çıkardığına dair bir açıklaması yoktur.

Bir çiçeğin güzelliği neslinin devamı için, daha çok arı ve böcek gibi tozlaşma sağlayıcı araçları kendine çekmek yoluyla avantaj sağlıyor olabilir. Ama bu çiçeğin güzelliğinin nasıl ortaya çıktığına dair bir açıklama içermez. Bunun için mutasyona müracaat gerekir: Mutasyonlarla çok sayıda çiçek formlarının hasıl olduğu, bunlardan bazıları daha cazibeli olduğundan yaşama ve neslini devam ettirmede avantajlı duruma geçtiği, böylece zamanla etrafımızda sadece çiçeğin güzel formlarının kaldığı şeklinde bir açıklama öneriliyor

Aynı yaklaşım bitkilerin, içinde tohumlarını taşıyan muhteşem meyveleri için de söz konusudur. Lezzetli meyvelerin tohumlarını yaymak için hayvanları cezbederek avantaj sağladığı doğrudur. Ama bunun nasıl ortaya çıktığını izah için rastgele mutasyonlar yetmez.

Belirsizlik ve rastgelelik alanlarında, dökülen kahvenin aldığı şeklin iki defa aynen tekrar elde edilemez. Aynı şekilde, R. Dawkins’in ifadesiyle, «evrimsel patikadan iki kez geçme olasılığı imkansız»dır (Dawkins, 2002). Dolayısıyla mutasyonun tamamen rastgele çalıştığı dikkate alınırsa mutasyon yoluyla bu kadar çok sayıda muhteşem çiçekler ve meyvelerin tekrar tekrar ortaya çıkması “şans” kavramı ile izah edilemez. Şansla izah edilemiyorsa kasıtlı yönlendirmeden başka da alternatif kalmaz.

Hayvanların güzelliklerinin veya sahip oldukları savunma mekanizmalarının onlara hayatta kalma adına avantaj kazandırdıkları da doğrudur. Fakat mutasyonların rastgeleliği ve öngörülemezliği ile bu kadar çeşitli güzellik formları ve teknolojik silahların defalarca ortaya çıkışı bağdaşmaz.

Her hayvanın sahip olduğu içgüdüsel, yani öğrenmeye değil genetiğe dayalı, sanatları vardır. Mesela bal arısının yaptığı 70 derece 32 dakikalık açığa sahip altıgen petek en az malzemeye en çok bal depolayan optimal bir çözümdür. Bu nereden çıkmıştır? “Daha iyisini yapamayan bal arılarının elenmesi ile en optimal açığı yapanlar hayatta kalmak için “seçilim” avantajını sağlamıştır” şeklindeki yaklaşım ne kadar ikna edicidir? 68 veya 72 derecelik açılarla petek yapanlar niye elensin ki? Daha da önemlisi rastgele mutasyonlarla böyle petek yapma özelliğinin kazanılması ne kadar makul? Bu iddiayı, her hayvan türünün maharetle yaptığı kendi sanatları için de düşünersek ikna edici bir tarafının olmadığı daha bariz hale gelir.

Diğer yandan aynı şeyi arı ve karınca gibi hayvanların sosyal düzeninde, grup içi görev dağılımı, işbirliği, diğerkâmlık gibi davranışlarda da görüyoruz. Bu muhteşem sosyal düzenlerin öğrenmeye dayalı olmadığı, genetik yapıdan kaynaklandığı açık. Eflatunun ütopik erdemliler şehrini bile gölgede bırakan böyle bir sosyal düzeni netice verecek grup davranışlarının genetik kodda nasıl çıktığına dair soruya verilen cevap; yine aynı sihirli kelime: doğal seleksiyon. Yani mutasyonlarla bir sürü sosyal davranış modelleri üretildi, sosyal düzene uygun modelleri sahip olmayan gruplar doğal eliminasyona uğradılar vs. Grup içi görev dağılımının ve işbirliğinin nasıl bir genetik değişim gerektiği ve bunun nasıl oluştuğuna dair hiçbir açıklama söz konusu değildir.

İnsanında niye bilinç var? Çünkü bilinç insana seçilim avantajı sağlıyor, daha iyi çoğalıyorlar. “Peki bu bilinç denen şey nasıl ortaya çıkmıştır?” Cevap yine rastgele mutasyonlar ve bilinçsizleri eleyen doğal seçilim. Yine, bilinç gibi devasa bir olgunun nasıl ortaya çıktığına dair en ufak bir açıklama yok.

NATÜRALİSTLERİN ÇELİŞKİLERİ

Doğal seçilim denilen şeyin “amaçsız, plansız bir mükemmelleşme süreci” anlamında kullanıldığı üzerinde durmuştuk. “Amaç” ifade eden kelime ve kavramlar doğal seçilimcilerin gerçek anlamında asla kullanmayacağı ifadelerdir. Çünkü amaçlılık temel mantıklarına zıddır ve çelişkilidir. Fakat naturalistler bu tür ifadeleri oldukça bolca kullanırlar. Sorulduğunda mecazi anlamda kullandıklarından bahsederler. Fakat benim kanaatıma göre meslekten olmayan büyük kitleleri yanıltmak için kasıtlı olarak böyle yapılmaktadır. Çünkü yalın halde kullanıldığında inandırıcı bir tarafı olmayan iddialar böylece bir çeşit kamufleje tabi tutulmaktadır. Şimdi bir kaç örneğe bakalım:

Yeni bir özellik, yapı veya fonksiyonun “edinilmesinden” “geliştirilmesinden” ya da “çevreye adaptasyon/uyarlanmadan”tan bahsedilmesi amaca yönelik fiili ve kasdi bir çabayı ima ediyor. Veya bu yeni yapılara dair arzu ve ihtiyacın bunların elde edilmesinde bir yerinin olduğunu hissettiriyor. Uyarlanma (!); arzuya, ihtiyaca göre, yeni bir özellik, yapı veya fonksiyonu edinme için fiilen/kasden/çabayla edinilmiş bir şey değildir. Bir mükemmelleşme çabası asla değildir. Bu ifadeler ne bilimseldir, ne de “doğal”dır ve ne de naturalistlerin temel mantığı ile uyumludur. Mesela zürafaların boylarının yüksek ağaçların üst dallarına uzatmakla uzadığına dair terkedilmiş Lamarck’cı düşüncenin aksine, doğal seçilimcinin iddiası, değişik boyda olan zürafaların mevcut olduğu ve kısa boylu olanların yüksek dallara yetişemediğinden elenmesi ile sadece uzun boylularının hayatta kalıp neslini sürdürebildiği şeklinde olmalıdır. Yani zaten var olan uzun boyluların doğal eliminasyondan kurtulması söz konusudur. Ortada bir aktif adaptasyon, arzu ve gayrete bağlı bir boyun uzaması ve bunun genetiğe kodlanması şeklinde bir değişim söz konusu değil. Aynı şeyi insanın “dik yürüme arzu ve gayreti”nin omurgasında, elinde, beyinde değişikliklere neden olduğu iddiasında da görürüz. Bu ifadeler gerçeklere aykırıdır; hem “genetikle” hem de “doğallıkla” çelişir.

Rekabet kavramı da tek hücreliler için bile rahatlıkla kullanılmaktadır. Oysa benliği olmayanın rekabet için bir motivasyonundan söz edilemez. Materyalist/ateist naturalistlere göre, zihin ve benlik ancak beynin ileri derecede gelişmesinden sonraya

ortaya çıkmalıdır. Gelişmiş (!) bir beyni olmayan basit canlılarda nasıl rekabetten bahsedilebilir?

Üstelik rekabetle yeni bir nitelik kazanılmaz; bilakis var olan nitelikler onlara yaşama ve neslini daha çok devam ettirme de rekabet avantajı sağlar. Yani gözü olmak rekabet için avantaj sağlar; rekabetle göz elde edilmez. Rekabeti yeni özellikler kazanma nedeni olarak göstermek aldatmacadır.

Diğer yandan “bencil gen” kavramlaştırmasında olduğu gibi tüm canlıların “yaşama ve neslini devam ettirme” amacıyla ve gayretinde olduğu hep tekrarlanan bir ifadedir. Bu temel mantıklarıyla tam bir tezat oluşturur. Her türlü “amaçlılığı” reddedenler nasıl oluyor da “yaşama ve neslini sürdürme” idealistliğini en basit canlılara bile atfedebiliyorlar. Gelişmiş bir beyni olmayan, dolayısı bilinçliliği söz konusu olmayan genlerde nasıl böyle bir ideal bulunur ve bulunursa bu nasıl amaçsızlık olur.

Bir diğer amaçlılık ifade eden kavram «ilerlemecilik/tekamül»dür. Hatta bunu abartıp “evrimin geriye dönmeyeceğini” ifade eden «Dollo Yasası» şeklinde de ifade edenler bulunmaktadır. Bu düşünce temel amaca o kadar zıddır ki, birçok evrimci tarafından «idealist saçmalıklar» olarak görülmekte ve reddedilmektedir. Evrimde ilerlemeyi gerektiren bir yasa olmadığı açıktır. Rastgelelikte ise her şey olabilir. Her şeyin olabildiği bir yerde evrimin geriye dönmemesi için de hiçbir neden yoktur. Gerileme mümkündür, hatta ilerlemekten çok daha mümkündür. Tahribin tamirden ne kadar kolay ve olası olduğu düşünüldüğünde gerilemenin ne kadar daha olası olduğu anlaşılır. Hal böyleyken evrim ağacı diye bahsedilen hayali resim tam da “ilerleme miti” diyeceğimiz bu çelişkinin resmidir.

Halbuki *ilerleme* kavramının kendisi bile problemlidir. Hiçbir tür başka bir türden mutlak anlamda ileri olamaz. Mesela insan gözü itibariyle kartaldan, burnu itibariyle köpek daha geridir. Balina ve yunus gibi memelilerin karadan denize dönüşünden bahsediliyorsa karadaki memelilerle denizdeki memeliler arasında hangisinin daha ileri veya daha ilkel olduğu konusu iyice problemlile hale gelir. Tüm canlılar kendi şartlarında mükemmeldir. Hatta tek hücreli canlıların çok hücrelilerden daha ilkel olup olmadığı bile

tartışılıyor. Moleküler olarak da hiçbir canlının proteininin diğerinkinden daha ilkel veya gelişmiş olduğu söylenemez.

Darwinyan evrim küçük adımlarla ve yavaşça ilerlemek zorunda. Çünkü ani büyük genetik mutasyonların yaşamla bağdaşma şansı yoktur. Hiçbir şekilde inandırıcılığı da yoktur. Evrimciler bir yandan türlerin değişebilirliğini kabul etmekle beraber, diğer yandan da değişikliğin önemli derecede kalıcılığını kabule mecburdurlar. Mesela kile kolay şekil verilir, fakat kolayca da şekli değiştiği için verilen şekli koruyamaz. Aynı şekilde kolayca değişebilir genetik yapı, türlerin oluşumu ve sonra da korunumu için kabul edilebilir değildir. Bu yüzden genetik materyalde bir çeşit homeostazis zorunludur. Bir türün yüz milyonlarca yıl öncesine ait fosilleriyle yaşayan üyelerinin arasında neredeyse hiç fark olmadığını görülmesi bunun delilidir. Bunun için evrimcilerin bazıları “seçilimin” sabitleyici ve dengeleyici olması gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu realite, doğalcı evrimcilere ancak küçük değişimlerin birikimi dışında bir alternatif bırakmıyor.

Fakat yüksek organizmalarda türleşmeden bahsedebilmek için yeni bir organ veya sistem değişikliği, bunun için de devasa bir genetik değişiklik gerektirmektedir. Bunun kısa sürede, rastgele olmasını hiçbir akıl sahibi kabul edemez. Bunun için “birikimli evrime” yani, tesadüfi mutasyonlarla oluşan küçük küçük iyi özelliklerin birikimi ile zamanla yeni bir tür denecek kadar değişmenin olabirliğine sınırlar. Daha önce *toplama kalite* kavramıyla ifade ettiğimiz durum buna meydan vermez. Yeni bir türe geçişte birbiriyle entegre/uyumlu bir çok özelliğin eşzamanlı olarak gelişmesi gerekir. Bu ise devasa bir genetik değişikliktir. Sürüngenlerin kuş olmak için gereken farklar gibi. Zaten nadir olan mutasyonların, istisna denecek kadar nadir olan yararlı mutasyonları ile böyle bir gelişmeyi rastgele sağlaması hiçbir şekilde ikna edici değildir.

Bir örnek daha vermek gerekirse; yunusların ve yarasaların sonar sistemi ses dalgalarını yaymak ve yankılarını algılamak için çok hassas sistemlere ihtiyacı olduğu gibi, bu dalgaları analiz eden yüksek matematik bilgisi de gerektirmektedir. Sonra da bunlara göre hareket edebilecek kıvrak ve atak bir beden yapısına sahip olmalıdırlar. Bütün bunların küçük değil devasa bir genetik değişim gerektirdiği çok açıktır. Bu sonar

sistemin bütün bileşenleri eşzamanlı olarak ortaya çıkmazlarsa önemli bir avantaj sağlamayacağı açıktır.

“Uzun bir zamanda yavaş yavaş” gibi konuyu müphemliğe saran ifadeler aldatıcıdır. Çünkü evrenin ömrü bir tek proteinin doğru bir şekilde dizilimi için bile yetmez. Kaldı ki, zamanla bozulmak ve gerilemek, gelişmekten ve ilerlemekten çok daha kolaydır. Zamanla entropinin arttığından bahsetmiştik. Entropi düzensizliğin sürekli artma eğiliminde olduğu ifade eder. Bozulmak için öyle uzun zamana da ihtiyaç yoktur, aniden olabilir. Dolayısı ile zamanın “yönlendirmesiz bir doğal durumda geliştirici değil geriletici olması çok daha muhtemeldir.

Diğer yandan küçük adımlar yaklaşımı “doğal seçim değeri” kavramı ile de çelişir. Küçük bir adım diğer emsallerine *ezici* bir yarar sağlamıyorsa hiçbir anlam ifade etmez. Bu ebattaki değişime de küçük denmez. Doğal seleksiyon fenotip (yapı ve fonksiyon olarak tezahür eden, dış görünüşteki özellikler) üzerinden çalışır, genleri görmez. Fenotipe yansiyıp avantaj oluşturamayan genetik değişikliklerin ise seçim değeri yoktur ki korunsun ve biriktirilsin.

Bu küçük adımlar yaklaşımı daha başka çıkmazlara da neden olur. Mesela 100 adımda yeni bir türün oluştuğu iddiasını ele alalım. Her bir üst formun bir alttakinden daha fazla seçim üstünlüğe sahip olması gerekir. Ama 7 numaralı form yaşıyor, 77 numaralı yaşamıyorsa bu çelişkidir. Çünkü “seçim değeri” açısından 77 numaralı form 7 numaralıdan 70 basamak daha “ileri” bir konumdadır. Dede türle torun tür arasında böyle çok sayıda araforma ihtiyaç vardır. Karasal bir memelinin yunus gibi bir deniz memelisine ya da yarasa gibi kanatlı memeliye dönüşmesi için olması gereken, ama bulunamayan devasa araform uçurumunu kapatabilecek ne bir açıklamaya ne de bir delile sahip değiliz.

Bu yavaş ve birikimli evrim kurgusu ile uzun zamana müphemliğine sığınmaya fosil bulguları da imkan vermemektedir. Kambriyen ve Ediacara Faunasında, bu gün bilinen filumların yarısından fazlasının 50 milyondan daha kısa sürede adeta bir patlama şeklinde aniden ortaya çıktığı anlaşılmıştır.

EVİRİM BİLİMSEL BİR YASA MI?

Bilimsel bir yasa gözlemlenebilir, yeniden üretilebilir, ölçülebilir ve bir öngörü şansı verebilir olmalıdır.

Memeli olmayanın memeliye, kanatsızın kanatlıya dönüşümü gibi tür veya cins değişimi de gözlenmiş değildir, gözlenmesi söz konusu da değildir. Üstelik mesele sadece gözlenme bile değil, bunun kendiliğinden/yönlendirmesiz olduğunun gözlenmesi gerekmektedir.

Evrin Teorisi astronomideki gibi yasalara ya da eğik atıştaki gibi bir matematiksel modele sahip değildir; ne geçmişe ne de geleceğe dair istatistiksel veya olasılıksal bir öngörü imkanı sunmaz. Rastgeleliğe dayalı nedeniyle de yeniden üretilemez.

Darwinyan evrimin “canlıların benzerliğine dayalı “soy oluş ağacı” tamamen spekülattir. Doğal seçim de yapay seçilime dair yapılan hatalı bir analogiye ve yanlış çıkarımlara dayanır, matematiksel, gözlemsel ve deneysel değildir. Doğal seleksiyonun dar bir alanda, kısmi bir «açıklayıcı değeri» olan bir mekanizma olabileceğinden hareketle, tüm türlerin doğal seleksiyonla meydana çıkmış olduğunu iddia etmek temelsiz bir spekülasyondur.

Evrin Teorisi, tarih bilimindeki hikayelere benzer şekilde, mümkün bir açıklama denemesinden ibarettir. Fakat her mümkün açıklamanın da gerçeğe tekabül ettiğinin garantisi yoktur. Çünkü her mümkün vaki olmuyor. Birden farklı mümkün açıklama varsa hangisinin kabul edileceğine nasıl karar verilecektir? Bu kararı gerekçelendirmek için eldeki verilerin nasıl kurgulayacağını insanların kafasındaki paradigmlar belirlemektedir. Yani doğal sürece dayalı evrimi kabul bir bilim değil; inanç meselesidir.

Dogmatik materyalist-ateist natüralistler tüm varlığı ve canlılığı izah için en küçük «amaçlı bir yönlendirilmişlik» iması taşıyan ifadeyi bile reddetmeye mecburdur. Çünkü bu onların dünya görüşü ile tam bir çelişkidir. Böyle ifadeleri kabul etmeleri, Yaratıcı fikrine götüren “teleoloji, gayecilik, inayet delillerine” karşı olan tüm tezlerinin temelini yitirmelerine neden olur. Bu yolda tek silahları da doğal seleksiyona dayanan Evrim

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Teorisidir. Nitekim bunu R. Dawkins açıkça ifade etmektedir: «Ateizm ancak Evrim Teorisi sayesinde rasyonel olarak savunulabilir» (Dawkins, 2004)

Sonuç olarak; doğa içinde kalarak bir tek canlının bile varlığa çıkabilme ihtimali yoktur. Bir canlıdan da tüm diğer canlıların oluşumunu izah etmek için de rastgele mutasyonun ve kör doğal seleksiyonun açıklayıcı bir tarafı yoktur. Doğal mekanizmalara dayalı Evrim Teorisi bilimsel bir kabul olmaktan ziyade ideolojik bir dogmadır.

KAYNAKLAR

Hoyle, F. The Intelligent Universe. New York, Holt, Rinehart & Winston, 1983.

Hoyle, F. 1981. The Universe: Past and Present Reflections. Engineering and Science, 45:8-12

Dawkins, R. Kör Saatçi, s 115 çev: Ferhat Kalaycı, Ankara, Tübitak, 2002

Dawkins, R. Gen Bencildir, s.1. çev. Asuman Ü. Müftüoğlu, Ankara, Tübitak, 2004

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

PROBLEMATIC EXISTENCE AND THE ISSUE OF CREATION SORUNSALLAŞTIRILMIŞ VAROLUŞ VE YARATILIŞ MESELESİ

Prof. Dr. Melik BÜLBÜL

Atatürk Üniversitesi KKEF Alman Dili Eğitimi ABD Öğretim Üyesi
E-mail: bulbulm@atauni.edu.tr

ABSTRACT

Hypothetical science, which has been incubated in the scientific-looking shell of the last century, hypothetical creation approaches, which find a significant and significant place in itself, have produced, at least in part, sufficient echo. In this, the use of social media with ingenuity, finding support from social political circles and the technological superiority of some countries with the role of deliberate-planned projects have a large role. In particular, these trends-approaches, which exhibit planned attitudes towards the perception of Islam and the perception of creation, have attempted to support their attacks with a panic attack reflex in the face of the peaceful and convincing message of the Islamic understanding of life and call for peace and salutation with supposedly scientific foundations based on hypothesis. The selected concepts, some forms of thought far from being even theoretic with the claims that have a contemporary and horizon-like feeling have found their ground and have been effective and survived through the mouth games and persuasion tactics of certain circles. Looking at this process from the historical development flow, it will be seen that it was put into practice through systematic work and counter-theses. The effort to create a hypothetical field aimed to condition the human brain with some imaginary assumptions that were far from scientific and under the name of alternative theories of existence and creation, new and fancy insights were introduced that were far from absolute knowledge, adhering to the criteria of denial and error. Transition periods and process sophistication based on assumptions such as Darwinism, coincidence, speciation, natural selection, and temporal transformation were created and the adventure of human existence and creation process were tried to be explained. However, as a forgotten point, in the face of the irrepressible and ignorant sharp explanations and criteria of the Qur'an, all these planned assumptions have been cleared of scientific cover, they have found their real place on the axis of science and could not be long lasting. In recent times, it can be said that the evaluation of the studies and evaluations on this subject with competent circles has more convincing and awareness-raising effects. It should be kept in mind that the fact that there are sufficient grounds and evidence on the subject, as well as the competent circles specialized in these subjects, do not leave the square to the deliberate and malicious circles, which is a subject that requires great responsibility.

Keywords: creation, hypothetical scientificity, science-known.

ÖZET

Son asrın bilimsel görünümlü kabuğu içinde kuluçkaya yatmış bulunan hipotetik bilim içinde kendine önemli ve hatırı sayılır bir yer bulan varsayımsal yaratılış yaklaşımları

kısmen de olsa yeterli yankıyı oluşturmuştur. Bunda sosyal medyayı marifetle kullanma, sosyal politik çevrelerden destek bulma ve teknolojik üstünlüğü olan kimi ülkelerin kasıtlı-planlı projelerinin etkisi olması gibi rolleri büyüktür. Özellikle İslâm anlayışını ve yaratılış algısı karşısında planlı tutumlar sergileyen bu akımlar-yaklaşımlar, İslâmi hayat anlayışının barışçıl ve ikna edici, barışa ve selamete çağırıcı mesajı karşısında panik atak bir refleksle saldırılarını varsayımlara endeksli sözde bilimsel dayanaklarla destekleme yoluna gitmiştir. Seçilen kavramlar, çağdaş görünümlü ve ufuk açıcı his uyandıran iddialarla nazariye bile olmaktan uzak kimi düşünce biçimleri bu sayede kendine zemin bulmuş ve belli çevrelerin ağız oyunları ve ikna taktikleri vesilesiyle etkili olmuş ve hayatta kalabilmiştir. Bu sürece tarihsel gelişim akışı içinden bakıldığında, sistemli bir çalışma ve karşı tezler oluşturma çalışmalarıyla işe konulduğu görülecektir. Hipotetik alan yaratma çabası bilimsellikten uzak kimi hayali varsayımlarla insan beynini şartlandırmayı amaçlamış ve alternatif varoluş ve yaratılış teorileri adı altında, mutlak bilgidен uzak, denme yanılma ölçütlerine bağlı, yeni ve süslü anlayışlar ortaya atılmıştır. Darwinizm, tesadüfçülük, türleşme, tabii ayıklanma, zamansal dönüşüm gibi varsayımlara dayalı geçiş dönemleri ve süreç safsatası ihdas edilerek, insanın varoluş serüveni ve yaratılma süreci açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak unutulmuş bir nokta olarak Kuran'ın bu konudaki önü alınmaz ve yok sayılamaz keskin açıklamaları ve ölçütleri karşısında tüm bu planlı varsayımlar bilimsellik örtüsünden arındırılmış, bilim- malum ekseninde gerçek yerini bulmuş ve uzun soluklu olamamışlardır. Son dönemlerde bu konu ile ilgili çalışmaların ve değerlendirmelerin ehil çevrelerle değerlendirilmesi de konuya daha ikna edici ve bilinç-farkındalık uyandırıcı etkiler yarattığı rahatlıkla söylenebilir. Konu ile ilgili yeterli dayanak ve delilin olmasının yanı sıra bu konularda ihtisaslaşmış ehil çevrelerin meydanı kasıtlı ve kötü niyetli çevrelere bırakmaması büyük mesuliyet gerektiren bir konu olduğu hatırlardan çıkarılmamalıdır.

Anahtar kelimeler: Yaratılış, Hipotetik Bilimsellik, Bilim-Malum.

GİRİŞ

Yaratılış ve insan konuları söz konusu olduğunda, bilim üstü ve akıl ötesi üst bilgiye ihtiyaç duymadan bilgi sahibi olmak ve bu konulara açıklık getirmek imkânsız denecek kadar yorucu ve hayali kalmaktadır. Bu nedenle bilimsellik adı altında kimi nazariyeler ileri sürülerek söz konusu meseleler hakkında ileri geri değerlendirmeler yapılmakta ve bazı sözde ölçütler oluşturulmaktadır. Ne var ki, tüm bunların bilimsellik alanı içinde yanlışlanabilirliği de söz konusu olunca, bilim dünyası pek çok konuda olduğu gibi bu konularda da yerinde sayarak veya ilk söylenenden çark ederek; yeni düşüncelere ve açıklamalara sarılmak zorunda kalmaktadır. Kavram ve algı olarak ikna edici etkisi ile bilim ve bilimselliğin 18. asrın ilk yarısından beri insanlık üzerinde derin etki bıraktığı gözlemlenmiştir. Bunda Avrupa bilim dünyasının Endülüs (İslami) kaynaklı

bilim ve kültür dünyasından yararlanmasının büyük rolü vardır. Batı dünyası özellikle 19. asrın bilimsel verileri ile bilimi, Tanrının yerine koyabilecek kıvama gelmiş ve akıl-felsefe öncülüğünde din-vahiy iletilerini akıl dışı kabul ederek; bilimi (medeniyeti) dinden (vahiy) ayrı tutmanın çağdaş ölçüğü olarak görmeye başlamıştır (Bk. Büchner, 2017). Bilim ve din çatışmasının Avrupa odaklı kilise bilim çatışması örneğinde olduğu gibi, dine ve dinsel iletilere temkinli davranılmış ve dinin bilim karşısında ilerlemeye engel olan bir olgu olduğu kanısına varılmıştır (Gen. Bilgi için bk. Gencer, 2017: 561). Ancak unutulmuş bir konu olarak, çağ Avrupa'sının seküler kodlarla dini (metafizik) konuları açıklamaya kalkışması ve Avrupa'da kilise yozlaşmasının din adına dünya işlerine ve insan yaşamına yön verme yetkisini kendinde görmesi, hayata bu yanlış temel üzerinden nizam vermeye yeltenmesi, çağdaş bilimin din-kilise karşısında keskin tavır almasına neden olmuştur. Diğer bir yanlış ise din-bilim çatışmasını, çağ insanı genele şamil tutmuş ve tüm inanç sistemlerinin Avrupai inanç sistemi ile aynı tutulmasına ve aynı tepkilere İslam dininin de muhatap kalmasına yol açmıştır. Daha sonraki dönemlerde ise, İslam dünyası bu kemikleşmiş algının yanlışlığını ortaya koymak için garabet denecek bir savunma refleksi içine girmiş ve İslam'ın bilim ile çatışmadığını ispatlamak zorunda kalmıştır (Bk. Görgün, 2016).

İşte bu genel panorama içinde pek çok alanda olduğu gibi yaratılış ve varoluş meselelerinde de sözde bilim adına Avrupa kaynaklı bilimsel nazariyeler, varsayımsal bilimsellik adı altında bilime mal olmuş kodlarla açıklanmaya çalışılmış ve İslam dünyası uzun bir dönem pasif kaldığı bu gibi konularda sessizliğe mahkûm edilmiştir. Modern İslam düşünürleri adı altında gelişen İslamcı reformcular, bu konularda modern anlamda kimi faaliyetlerle ileri çıkmışlarsa da, savunma refleksi içinde kaldığından ve özellikle öz kaynaklardan değil de, Avrupa bilim dünyasının geliştirdiği kavramlarla tüm bilimsel alanlara açıklama getirilmesi zorunluluğu nedeniyle pek başarılı olunamamıştır. Yanı sıra aşağılık duygusu içinde kalan İslam aydınları ve bilim dünyası, Avrupa'nın bilim ve teknoloji ilerlemeleri etkisiyle kendini baskı altın hissetmiş ve batı tahakkümü kendini 20. asrın ilk yarısında tamamen etkili kılmıştır. Kendine dönüş bilinci ancak İslam dünyasının batının yok edici Dekartyen kültürüne maruz kalınca acı gerçekle yüzleşmiş

ve kendi öz kaynaklarına dönme ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu sefer de geç kalındığı duygusu, İslam dünyasının üzerine kâbus gibi düşmüştür. Tüm alanlarda batının söz sahibi olduğu kanaatinin yaygınlaşması sonucu ümitsizliğe kapılan İslam dünyası, büyük kopuntunun acısını öze dönerek silebileceği gerçeğini bu günlerde anlamış durumdadır. Bu kabziyetten kurtulmanın yolunun öz kaynaklara dönerek; özgün felsefi-düşünce metninin (konseptinin) ve yorumunun yapılmasından geçtiği ise artık bilinen bir hakikattir.

Yaratılış konusuna gelinecek olursa, diğer alanlarda olduğu gibi günümüzde hem diğer pek çok meselede olduğu gibi ve hem de yaratılış, insan ve varoluş meselelerinde batılı anlayış, bilim! ve sosyal medya marifetiyle kendi kalıplarının kavram alanını etkili kılarak çağ insanı üzerinde ikna edici söz ustalığını kullanmasını bilmiştir. Bu oyun ileri boyuta ulaşmış ve İslam dünyasında yaratılış sorunsallaştırılmış ve sorgulama geriliminden usanan insan, batılı- seküler kavram kodlarının ikna edici etkisi ile batılı gibi düşünmeye başlamış ve böyle yaşamaya dolayısıyla inanmaya yönelmiştir. Bu algının özellikle İslam bilim dünyasında da etkili oluşu ve tartışmaların bu alanda yapılıyor olması ise ayrı bir iç sızlatıcı noktadır.

Yaratılış Neden Sorunsallaştırıldı?

Konu yaratılış ve insan olunca, kaçınılmaz olarak kök bilgiye yani asıl kaynağa başvurmak elzemdir. Sorun da tam bu alanda ortaya çıkmaktadır. Uzun yıllar boyunca İslam dünyasının, dünya, bilim, sanat ve kültür alanlarındaki etkisi ister istemez diğer kültürlerin kuşağında savunma refleksi geliştirmiş ve buna mukabil karşı tezlerle İslam'ın iddia ettiği tezlerin çürütülmesi ve sözde bilimin öne alınması adına, İslam ve bilim arasında bir çatışmanın olduğu ileri sürülmüştür. Bu klik ve destekçi medya, kasıtlı varsayımlarla ellerini güçlendirme yoluna gitmişlerdir. İslam dünyasının özellikle ilk dönemlerde buna gerekli refleksi gösterememesinden dolayı batılı bilim dünyası ve çevreleri hipotetik yaklaşımlarla ve kimi yeni ortaya atılmış bilimsel kavramlarla söz konusu alanlarda yeni bir önem-ivme kazanmış ve kendini kabul ettirmiştir. Bundan çok etkilenen İslam dünyası kendine uygun savunma stratejileri geliştirme yoluna gitmiş;

ancak bu çaba batı karşısında aşağılık duygusundan kurtulma çabasının ötesine gidemediği gibi adeta batıya hoş görünme refleksi biçiminde gelişmiş ve seküler kodlarla İslam'ın açıklanması gerektiği gibi bir yanılgıyı da beraberinde getirmiştir. Batı dünyası, dekartyen anlayışı içinde bilimsel kaynaklarının asıl köklerini unutarak her türlü gelişmenin ilk mucidi kendisiymiş gibi ahlaktan uzak bir tutum içinde geçmişi ile var olan bilimsel referansları değiştirerek ve dönüştürerek kendi malıymış algısı yaratmış ve yeniden bilim dünyasına satmayı başarmıştır. Oysa Endülüs (İslami) medeniyetinin batının inşasındaki katkısı, yok sayılmayacak kadar tarihsel bir delil olarak batılılar tarafından bile itiraf edilebilmektedir.

Yaratılış konusunda da batı bilim dünyasının bir kısım ileri gelenleri sayesinde özellikle sosyal medya marifetiyle yeni yaklaşımlar adına kendi tezlerini ileri sürerek kafa karışıklığına yol açmış ve sorgulama alanı yaratarak konuyu sorunsallaştırma yoluna gitmiştir. Bu planlı çalışmanın asıl dayanağı, tartışma ve eleştiri masumiyetini kullanarak bilimin olmazsa olmazları arasında bulunan eleştiri kültürü ile yeni açılımların önünü açma adına kendi varsayımsal verilerini bilimin verileri gibi lanse etmiş ve çözümü kendinde mündemiç olan yaratılış ve insan konusundaki Kur' ani açıklamaları tartışmalı ve sorunlu hale sokmuştur. Öncesinden din ve bilim çatışmasını zaten işlemiş bulunan bu batı kökenli algı biçimi, dinsel verilerin delil kabul edilemeyeceğini bilinçaltına işlemiş bulunduğundan, artık kendine yeterli manevra alanını da yaratmış bulunuyordu. Bilimsel konularmış gibi ortaya atılan, nazariye bile olmaktan uzak varsayımlar, bilimsel konular gibi işlem görmeye başlamıştır. Oysaki yaratılış ve bilim/deney ötesi konular asıl kaynak olmadan gözlem ve deneyimlenebilir ortam koşullarında elde edilebilecek bilgiler değildir. Bu nedenle üst bilgiye, ilk bilgiye ve kök verilere ihtiyaç duyulmaktadır kaçınılmaz olarak.

Evrin safsatası da bu noktada kendine uygun zemini bulmuş oldu. Buna bağlı olarak tesadüfçülük, süreç kaçamağı, (Bk. Bülbül, 2018-b: 685) yeniden türleşme, ortak ata, atanın atasına ortam arama.vs. gibi Adem'in durumu, süreç safsatası da bu konular arasında renkli bir biçimde yerini aldı. Yorumlama ve metin- yorum ilişkilerinden yola çıkarak var oluşu yeniden yorumlamaya kalkışma neticesinde ön bilginin önüne geçme

gafletine düşen; bilgiden uzak varsayımsal bilim, yol alırken çam üstüne çam devirerek kendi delilsizliği-çaresizliği içinde bocalayıp durmaktadır hala. Kur'an'ın metodolojisini ve yorum tekniklerini bir yana bırakarak, algı- metin ilişkisinden yeni yorumlamalar yapmak ve bunu yeni yaklaşımların ve açılımların gereğiymiş gibi göstermek, açıkçası kasıt taşıyan yaklaşımlardır ve bu nedenle de uzun soluklu olamamışlardır. Bülbül, konu ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanır:

Kur'an, içeriği, anlatım şekli, anlatım tutumu ve diğer müstemilatı ile normal metin türlerinden zaten ayrılmaktadır. Sanatlı anlatım örgüsü içinde pek çok anlam katmanı arka planla sunulmaktadır. Yukarıda sözünü ettiğimiz edebi metinlerin anlam örüntüsünün de üstünde bir üst metin (paratext) oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu metnin anlam açılımının yapılabilmesi pek çok önbilgi, teknik donanım ve metodik yaklaşımların bilinmesini zorunlu kılmaktadır. Hal böyle olunca Kur'an'ın dilinin kolay olduğunu ve herkesçe kolaylıkla anlaşılabilceğini ileri sürmek, bilinen yanıya ya saflık ya da kötü niyet taşımaktadır. İniş nedenleri, tarihsel olaylar arasındaki bağlam alanı, ilgili kişilerin olaylar içindeki durumu, toplumsal gerçekler ve dönem insanının beklenti evreni... vs. hepten, anlamın kök varlığına, dönemsel algıya ve anlam uzantısına etki eden amillerdendir (2018-b: 681).

Kur'an'ın yaratılış ve ilk insan ile ilgili verilerine yönelecek olunursa, evrim teorisinin iddia ettiği varsayımlardan çok uzak ve kesin delillerle donatılmış açık bilgilere ulaşılmaktadır. Yaratılış ve insanın varoluşu ile ilgili ayetler kesin bir biçimde evrimin hipotetik tezlerini çürütmekte ve bununla kalmamakta insanı ilk olarak orijininin hangi mahiyette olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu sayede iddia edildiği gibi süreç safsatası ile basit hücreli canlılardan kompleks hücreli canlılara ve oradan da kendi türüne evrilme gibi gülünç olmaktan öte, temelsiz ve bilimsel verilerden yoksun bir oluşumdan, uzaktan yakından bir ima bile edilmemiştir (Mayr, 1982). Bu çok zorlama yorum, ancak varsayımsal ve kasıtlı yaklaşımların ürünü olabilmektedir. Daha doğrusu önceki yıllarda evrimsel yaklaşım, ateistlerin savunduğu konu iken yakın zamanda teistik bir yaklaşımla

aynı teorinin savunulur olması da manidardır. Çünkü ateizmin savunusu etkisiz ve temelsiz kalınca; aynı savunuyu teistlerin ele alması, teoriye sözde dinsel delillerle açıklık getirme yoluyla kendilerini daha sevimli ve kabul görür konuma getireceklerini sanmışlardır; ancak bu inanç (plan) da uzun ömürlü olamamıştır. Diğer yandan çoğu biyolog da bu teoriye delilsiz olarak bakar ve Biyolog E.O. Wilson'a göre "*Bilim insanları Darwinizm demez*" der (Newsweek 28 Kasım, 2005). Son yıllarda medyada arzı endam eden kimi bilim adamlarının, evrim, yaratılış ve ilk insan konularında cesaretle varsayımsal yaklaşımlar ortaya atması ve tartışmalar başlatması da buna bağlı gelişmelerin bir sonucudur denebilir. Bu noktada daha ileri gidilerek, evrime Kuran'dan deliller getirmeye kadar vardırımlardır meseleyi.

Mutlak Bilgi Olarak Kur'an Açısından Yaratılış

İlk dönem evrimcilerle ve son dönem evrimcilerin evrimi bir türlü eviremedikleri gibi bu varsayım günümüzde devrilmiş bulunmaktadır. Günümüzde ders kitaplarının bile olmazsa olmazı gibi lanse edilmeye çalışılan evrim, teori bile olmaktan uzak, delilsiz ve bilimsellikten yoksun bir düşünce/ideoloji olarak kalmış bulunmaktadır. İnsanoğlu, bilgi meraklısı olarak içinde bulunduğu ortamı evreniyle birlikte tanıma ve gözleme refleksine sahip olarak yaratılmıştır. Fitri bir potansiyel olan bu meleke ile insan, kendini çevresiyle birlikte tanımak ister. Ancak sorun şu ki, bu süreçte insan hangi aygıt ile bu eylemi tamamlayacaktır? Batı düşüncesine göre akıl ile. Oysa akıl, kendisine verilmiş olan ölçütlerle alımlama yapabilmekte; bunun ötesine ulaşmaya çalışıldığında ise akıl üstü âlem söz konusu olduğundan aciz kalmakta, ancak bu aciziyeti aşma adına üst bilginin önüne geçme cesareti göstermektedir. Bu bağlamda da ilahi uyarının muhatabı olmakta ve karşılaşacağı güçlükler kendisine bildirilmektedir:

Akıl ölçütlerinin aşırı kutsanması ve modern dönemin ana parametrelerinden olan eleştiri olgusu, eskiye yeni ile müdahale etme cesareti, akılcı-felsefi açıklama gereksinimleri, yenedünyanın kaçınılmaz umdeleri olabilecek yeni insan ve yenedünya imajı gibi üst veriler, çağ insanının dış dünyaya daha cesaretli ve eleştirel bakmasının bir anlamda amentüsü olabileceği inancını doğurmuş oldu. Kök bilgiden uzak, akıl

ölçütlerini tek geçerli dayanak ve esas olmayı bilimsellik normlarının vazgeçilmez ilkesi olarak gören çağ insanı, bilginin önüne geçerek haddi aşmış ve alternatif inanç ve ekol ihdas edebilecek düzeye çıkmayı başarmıştır. Oysa bu konuda ilahi fermanın uyarısı gayet açıktır: *İnsanlardan bazıları Allah hakkında bir bilgisi olmadığı halde tartışır da her azılı şeytanın ardına düşer.* (Hacc, 3)¹. Modern insan, hemen her konuda aklın kutsanması fırsatını da iyi değerlendirerek ilahi bilginin önüne geçme pahasına hemen hemen her konuda sözüm ona, akılcı bir ilim ekibi ve ekolü ile her şeyi açıklayabileceklerini iddia ederler ve bu sözde iyimserlikle Allah'ın koyduğu sınırları ötesine hadlerini kasten aşarak geçmeye çalışırlar ki, burada da bu durum tenkit edilmektedir. *İnsanlardan kimi de vardır ki ne bir bilgiye, ne bir delile, ne de aydınlatıcı bir kitaba dayanmaksızın Allah hakkında tartışır.* (Hacc, 8), *Allah yolundan şaşkırtmak (saptırmak) için büyüklük taslayarak (tartışır).* *Dünyada ona bir rezillik vardır. Kıyamet gününde ise ona cehennem azabını tattıracağız* (Hacc, 10), ayrıca *ne bir bilgiye, ne bir delile, ne de aydınlatıcı bir kitaba dayandırmadan aklın üstünlüğünü ileri sürerek, en mahrem, özel ve üst perdeden konulara bile tanrısal bir eda ile açıklama getirmekten de geri durmazlar.* Burada geçen Allah hakkında tartışarak, O'nun getirdiği düzen ve hayat yasaları arka plana itilerek, seküler yasa ve algılarla yenilerini oluşturmak hatasına düşmenin akıbetinin uyarısına tanık olunmaktadır. Neticede insana kalan sermaye sapıtmak, şaşkırtmak, tekebbür hatasına düşmek ve rezillik ile azaba doğru yol almaktır. Diğer taraftan *akıl* ile seküler bir kod olan *ratio* terimlerini birbirinin yerine kullanmak da diğer seküler kodlarla İslami terimlerin açıklamasını yapmak hatasına düşmenin doğurduğu anlam ve kavram yanlışları da ayrıca bir anlama –yorumlama fecaatine yol açmaktadır. Batı kaynaklı terminolojinin köken bilimsel verileri ve çağrışım halkaları ile İslami terimlerin gösteren- gösterilen ilişkisi düzeyinde ortaya koydukları anlamsal alan, birbirinden çok farklı anlam aralıklarına işaret ederler. Konu tartışmalarının 18. asırdan beri İslam dünyasına bıraktığı en büyük sorun da, bu batıya karşı İslami fikir dünyasının göstermeye çalıştığı savunma refleksinin yarattığı sorunlu ve mahcup ruh halidir. Çünkü *akıl* İslami geleneğe, yaratan ve yaratıcı arasındaki bağa işaret ederken, batı anlayışında

¹ Çalışmada kullanılan meal açıklamaları E. H. Yazır'dan alınmıştır.

tanrının yerine konabilecek bir mutlak güce işaret edebilmektedir (Geniş bilgi için Bk. Bülbül, 2018: 679).

Sizi yaratmak mı daha zordur, yoksa göğü yaratmak mı? Ki Allah onu bina edip yükseltmiş ve ona şekil vermiştir. Gecesini karanlık yapmış, gündüzünü aydınlatmıştır. Bundan sonra da yeri düzenlemiştir. Suyunu ondan çıkarmış ve orada otlak yer meydana getirmiştir. Dağları da sapasağlam yerleştirmiştir. Bütün bunları sizin ve hayvanlarınızın geçimi için yapmıştır (Nâziât/27, 33).

Bu anlamda süreç, yani olmakta olan olaylar zincirine bağlı eylem uzantısı, zamansal bir içerikten uzaktır. Anlaşıldığı gibi bu olgu zamana ve mekâna bağlı form değildir. Zira zaman ve mekân bağlamı algılama biçimleri, bizim için geçerli-görelî olan ve deneyimlenebilen ortam koşullarına bağlı olaylardır. Oysaki Âdemin yaratılışındaki olay, zamansal ve mekânsal olmaktan çok, üst boyutlu ilahi nitelik taşıyan ve mahiyeti insanın kesbiyetinin ve keyfiyetinin ötesinde olan bir hadisedir. Ancak insan yaratılış refleksi ile bilginin önüne geçme ve bunun tehdidi pahasına tutumundan vazgeçmemekte ve kendince akıl ve hür düşünme hakkı adına, ileri gidebilmekte; kök bilgiden kopuk ve çatışmalı bir halde bilginin üstünde bilgi üretimine kalkışmaktadır. Bu noktada ilahi uyarıya şahit olunmaktadır: *Onlar ise, O'nun dilediği kadarından başka ilminden hiçbir şey kavrayamazlar. O'nun hükümdarlığı, bütün gökleri ve yeri kucaklamıştır. (Bakara, 255).*

Üst bilgi sayesinde yetkilendirilmiş ve kendisine bu bilgiden verilmiş olan insan, bu verilen bilgi ile ilahi bilginin önüne geçme çabasında olması, akıl dışı, kabul görmez bir tutumdur. İblisvari bir davranıştır. İblisin tekebbür içeren tutumu tam da bunula ilgilidir. Secde etmemede direnmesi, bu tekebbürün eseridir. Esasen Allah'ın emrine yapılması istenen secde, reddedilmiş ve kendisine verilmiş ilim ile ilahi ilme emsal getirmeye çalışmıştır ki, kovulmuşlardan olmuştur. İblisin kibirli tutumu ile insanın emsal getirmeye yeltenen kibirli tutumu ne kadar da benzerlik içermektedir. *İnsan görmez mi ki, biz onu meniden yarattık. Bir de bakıyorsun ki, apaçık düşman kesilmiş. Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve: "Su çürümüş kemikleri kim*

diriltecek?" diyor. De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir. (Yasin, 77-79).

İlk Hücre, ilk İnsan ve Hz. Âdem

Orijin olarak ilk hayat hücresi ve ilk insan, kendi yaratılış sürecini ilahi kudret ile tekmil ettikten sonra, kendini ilahi ruh ile Âdem olarak bulan evrede zaman, mekân ve yaratılış evreni içinde kendi hakikatini saklı tutar. Bu anlamda mutasyon veya transmutasyonlardan söz etmek bilimsellikten uzaktır (Çankı, 2005: 361 ve Yakıt, 1998: 16). Bunu dünyanın algı formları ile akıl yordamıyla açıklamaya çalışmak bir takım çoklu tahminleri ve fikir yürütmelerini beraberinde getirir ki, bu da farklı yorumlamalar ve peşinden gerçekten kopuk yeni ve temelsiz-delilsiz açıklamalarla son bulur. Kur'an'ın gayet açık beyanı ile ilk insan, yaratılış evresi ve akabinde tekmil hali ile son evresi olan üreme yoluyla vücut bulmuş hali arasında en küçük bir fark yoktur ve bunun aksini söylemek de zaten vahiy bilgisine karşı planlı yapılmış ve yapılan bir çıkıştan öteye gitmemiştir. Bülbül'ün (2018) çarpıcı tespiti ile:

Sizi, rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O'dur. (Ali İmran, 6) Üreme evreleri de yaratılış aşamalarına ait tüm müstemilatını havidir. Aynı süreçleri içeren insanın ilk hali ile şimdiki hali arasında yaratılış/fitrat bakımından ve tezyini bakımından fark yoktur. (idrak, hayâ, akletme yetisi, hislenme, utanma, düşünme, pişmanlık, kavrayış, ebedi yaşama dürtüsü, tecrübeye bağlı değişimler... vs.) Âdemi olarak her dönem gelişim arz eden melekelerdir ve hep var olmuştur. Âdemin de, âdemden olan tüm insanlığın da sınanma nedenlerinin üst tabakası bu insani özellikler olmuştur. Nitekim Âdem de bu özellikleri sayesinde imtihan olmuş ve bilindik süreçlerden geçmek durumunda kalmıştır. Bu şekil alma Âdemin kendisine bahşedilen şeklin kendisidir. İlk ata ve âdem öncesi âdem ata, safsatası bitimsiz ve tanrısal bir ön oluş silsilesi gerektirir ki, bu hem yaratılışın ve hem de Kuran'ın ileri sürdüklerine aykırıdır. Diğer yandan evrimin basitten kompleks hücreye (canlıya

evrilmesini) zaten temelden reddeder. Çünkü o zaman ilk insan zaten insan ve âdemler öncesi yine âdemdir ki, basit canlı –hücre değildir. Dolayısıyla daha kompleks-karmaşık (sözüm ona mükemmele doğru) bir canlıya dönmesi değil de, bu kez daha basite mi evrilmesi gerekiyor o zaman? Sorusunu akla getirir. *Bugün, sizi ilk defa yarattığımız zamanki gibi yapayalnız huzurumuza geldiniz, size verdiğimiz her şeyi arkanızda bıraktınız. Allah'ın size göre ortağı olduklarını iddia ederek yardımlarına, şefaatharına güvendiğiniz ortakları yanınızda görmüyoruz. Aranızdaki bütün bağlar artık kesilmiş, güvendiklerinizin hepsi kaybolup gitmiştir* (En am, 94). Demek oluyor ki, yaratılış orijininde hiçbir değişiklik olmadan insan türü kıyamete dek aynı iç-dış surette kalacaktır (675).

Diğer yandan, Âdem'in daha yaratılış öncesi evresinde Allah Zülcelal tarafından yetkilendirilecek bir insan-halife yaratılacağı haberi ile meleklerin, bu yetkilendirilme ayrıcalığı karşısında hayret ve heyecan içine girmeleri de (Bakara, 30) ilk insanın ve ilk hücre yapı taşı (orijinini koruyan) âdemi varlığın açık delillerdendir. İlk insan olarak Âdem'in daha yaratılış öncesi “ceal” vasfıyla (yetkilendirilme) meleklerle ve diğer varlıklara fark oluşturacak üstün ilim ve buna bağlı hayati faaliyetleri de havi olan ayrıcalıklı bir donanıma sahip olduğunu açıkça bildirilmektedir. Bu haliyle evrimcilerin iddiası zaten temelsiz ve dayanıksız kalmakta ve bilimsellik adı altında, kavram kargaşası yaratarak hakikati sorunsallaştırmayı hedeflemektedirler. Bu sayede kafa karışıklığı yaratarak, zaten ilim ve bilgi sıkıntısı yaşayan günümüz İslam dünyasına kolaylıkla etki edilebileceğine kanaat getirerek, projelendirilmiş diğer konuları kolaylıkla ve iyimser görünüm içinde zerk edebileceklerdir. Bu tuzağa düşmemek için batı kaynaklı bilim dünyasının seküler kodlarının iyi tahlil edilmesi ve öz kaynakların derinlemesine tetkik edilmesi büyük gerekliliktir. Alternatif bilimsel kuramlar ve öz kaynakların güncellenerek yeni açılımlarla yeni değerlendirmelerin Kur'an ışığında insanlığın hizmetine verilmesi, insanlığın geleceğinin kurtuluşu adına elzem görünmektedir. “Allah bütün canlıları sudan yaratmıştır. Bazısı karnı üzerinde sürünür, bazısı iki ayakla yürür,

bazısı da dört ayakla yürür. Allah dilediğini yaratır. Allah şüphesiz her şeye kadirdir” (Nur/45). Burada, her hayvan türünün müstakil olarak yaratıldığını anlamak mümkündür. Bu yaratılışın menşeinin su olduğu, yani üremeyi sağlayan tek hücreli spermanın ve bunun yumurta hücresinin birleşmesiyle teşekkül eden zigotun büyük kısmını suyun teşkil ettiği nazara verilir. Eritici olduğu için hücre reaksiyonlarının temel maddesi, sudur. Bir organizma için su, bütün besinler derecesinde önemlidir. Vücut suyunun yüzde 10-20 kadarı kaybedilince hayat devam edemez. Ve su bulunmayan ortamda hayatın olması imkânsızdır. Anne karnındaki ceninin yüzde 94’ü, süt çocuğunun yüzde 80’i ve yetişkinin yüzde 70’i sudur (Özer, 1965,127).

Hz. Allah’ın Âdem ile insan olarak ve diğer insani müstemilatı haiz tüm özellikleri ile - bugünün insanı için de aynı değerler ve insani faaliyetler ruh-beden ilişkisi içinde geçerlidir- muhatap olmuş; söz almış, günaha giren varlık olarak şuur, akıl, muhakeme ve diğer edep, hayâ, utanma, pişmanlık, söz ile dile gelme ve ilim ile tövbe etme ve diğer pek çok insani davranışları ile orijini koruyarak Rahman’ın huzurunda ve sonrası da dünya hayatına intikaline varan evreleri yaşamıştır. Bu haliyle günümüz insanının sahip olduğu ruh, akıl ve beden faaliyetlerinin hepsine birden istisnasız sahip olarak tüm bu eylemlere muhatap kalmış ve âdemi varlığını yaratılış sonrası evrede de üreme faaliyetiyle diğer nesillere aynı orijin olarak intikal ettirmiştir (Bakara, 30-37).

Daha ilk yaratılış aşamasında dahi insani özellikleri ile yoğrulan insan, evirilerek basitten çıkma bir canlı olmasına en büyük manilerden bir diğer uyarı da şu ifadeyle kendini göstermektedir: *Derken onların, kendilerinden gizli kalan çirkin yerlerini kendilerine göstermek için onlara fısıldadı: "Rabbimiz, başka bir sebepten dolayı değil, sırf ikiniz de birer melek ya da ebedî kalıcılardan olursunuz diye sizi şu ağaçtan men etti."* dedi. (Araf, 20) ve hayâ sahibi kâmil insan olarak yine pişmanlık ve mahcubiyet duygularına sahip insanın refleksi ile *Böylece onları aldatarak aşağı sarkıttı (önceki mevkilerinden indirdi). Ağacı(n meyvesini) tadınca, çirkin yerleri kendilerine göründü ve cennet yapraklarını üst üste yamayıp üzerlerini örtmeğe başladılar.* (Araf, 22). Bu haliyle ilk insan olarak Âdem’in tüm insani hususiyetleri ile Allah’ın sorumluluk yüklemeye

muhatap aldığı kâmil bir varlık olarak mükemmelliği ile ortada iken, basite indirgenerek basit canlı türünden karmaşık ve süreçle şekil bulmuş üst varlığa sıçraması safsatası, bilimsellikten uzak olduğu gibi, yaratılış gerçeği ile de uyuşmamaktadır. Tövbe etmeyi bilen ve kendilerine bunu akletmeyi yaratan Allah, bu vesile ile onlara tövbe etmeye sevk etmektedir. Bu haliyle düşünen, muhakeme eden ve duayı tanıyan insan ilk yaratılışında dahi orijinini bozmadan kalmıştır. *Dediler ki: "Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize rahmetinle muamele etmezsen muhakkak ziyana uğrayacaklardan oluruz!"* (Araf, 23). Konuşan, kelim sahibi varlık olan ilk insan, üstün yaratılmış; basit oluşturuçulardan uzak, mükemmel bir varlıktır. “Çirkin yerler” uyarısının aynı şekilde âdemoğulları için de ilahi bir ferman olarak yapılmış olması, insanın yaratılış ve varlık zincirinde herhangi bir halkanın bilinçli veya bilinçsiz olarak kopmadığına veya değişmediğine işaret eder: *Ey Âdemoğulları. Şeytan, ana babanızı, çirkin yerlerini onlara göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi, sizi de (şaşırtıp) bir belaya düşürmesin! Çünkü o ve kabilesi, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Biz, şeytanları, inanmayanların dostu yaptık.* (Araf, 27). Buradan anlaşılmaktadır ki, tüm bu duygu, düşünce ve muhakeme bilinci ta **cennetteki-ilk yaratılış ortamında** da mevcuttur (Razi, Tefsir-i Kebir). Evirilerek insanın başka bir türden türemesi iddiası, gülünç olmakla kalmıyor; tam bir körlük ve cehalet olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ilk insana, Allah tarafından muhatap alınarak; bilinç ve sorumluluk yüklenmesi ve yetkilendirilme üstünlüğünün kendisine bahşedilmesi zaten temelden evrim varsayımını yerle bir etmektedir (Bk. Bülbül, 2018a).

Ortak ata, tesadüfen evirilme, süreç safsatası ve ara form (ara formüller YN), kardiyen patlaması, dinazorlar teorisi ve dahası, yarın da daha başka teori niteliğinde bile olamayacak pek çok yaklaşım, yaratılışa yeni açılımlar getireceğe benziyor. Tüm bunların bilimsellik adına gösterilse de bilim adına bir hükmü olmayacağına rağmen İslam dünyasının güçlü kaynaklarını iyi tahlil etmeleri ve bilim- Kur'an ışığında ilim-malum ilişkisi üzerinden bilimin gerçek kaynağını merkeze alarak daha derin buluşlar ve açılımlar yapması tek çıkar yol olarak karşımızda durmaktadır. Çağdaş insan-ı kâmilin özelliği de bu olmalıdır şüphesiz. Tek referans ve tek yol bilim ve medeniyettir. Âdem'e,

Rabb-ül âlemin tarafından bilginin, özellikle dilin öğretilmesi, zaten başlı başına doğal seçkinleşme ve diğer nazari safsataları temelinden çürütmektedir ki, Âdem bunu bir eğitim sayesinde daha ilk yaratım aşamasında almış ve kendisine bahşedilen yetenek sayesinde kendine özgü bir insani sıfatla beşer türünün mahiyet ve ilk fitratını oluşturmaktadır. *Zira Âdem bu türün ilk ferdidir ve türe ait duyguların aslı ondan miras kalmıştır.* (Bk. Elmalılı, C. 1, 325). İlk yaratmada, ilk insanda ve ilk muhatap oluşta bile varlık, yokluk, lisan, sorumluluk, akıl, muhakeme, yasak, uyarı, hayâ ve diğer insani melekelerin varlığı ile denebilir ki, evrim teorisinin iddiası zeminsiz ve delilsiz kalmıştır ve diğer yaratılış nazariyeleri akıl ve dünyevi tecrübelerle ilk canlı, yaratılış ve varlık hakkında sığ bilginin ötesine geçememiştir ve geçmemektedirler.

Yasa koyucu anında koyduğu yasaya müdahale edebilir. Yasa, yasa koyucuyu mahkûm edemez ve bağlamaz. Onun hükmünün üstüne-önüne geçemez. Eşyanın faaliyeti, yasalara bağlansa de yasa koyucu bu yasalara müdahale eder ve sevk ve idareyi yasalar üstü yasalarla yönetir ve yönlendirir. Yakan ateş yakmaz olur, akan zaman durur, mesafe ölçünün dışına çıkar, kısılır kolay ulaşılır olur, süreçli madde işleyişi süreçten kopar ansızın gerçekleşir. (kün fe yekün ve ansızın gelen-gelecek olan son saat olayı (Kıyamet ve diğerleri), (Yasin, 47), acele kavramı ve sabır ilişkisi insan açısından zaman formunun insan aklına-algısına göre denenmesi ve değerlendirilmesi dikkate sunulmuştur. Ansızın gelen kıyamet-dünyanın sonu saati (Hac, 55) ve ilk-orijin yaratılış için çıkış-kaynağın, süzme çamurdan oluşu yaratılışın ve ikinci yaratılışın adı-adlandırılması hakkında bilgi verir. İçeriğinin insan tarafından kesbiyeti mümkün olmayan ve deneyimlenemeyecek olaylardır bunlar.

İnsan olarak âdemin varlık bulması, basitten karmaşığa yol alma şeklinde değil, tam aksine mükemmel hücreler koordinasyonunun işleyişinden ahlaken ve nefsi çöküşe (ilk günah olayına) doğru yol almaktır. Evrimcilerin iddia ettikleri süreç olgusundan bağımsız, orijin olarak, evirilmeden ilk oluşum evreleriyle (yaratılma ve üreme) insan vasfını taşımasıyladır (Mümin, 67). Sonra başka bir yaratılışla (ilk insanın süzölmüş çamurdan, sonra da üreme yolu ile safha safha embriyo halindeki gelişimi ile insanın orijini ve türünü koruyarak var oluş serüveni, her iki oluş evresinde de ilk orijini kendi

türünde-cinsinde ve kendi özelliğinde korumuştur. İnsan, kendine özgü türünden bir varlık olarak var olmuş ve var kalmıştır (Mümin 13-14-17).

İnsan ve hayvan yaratılışı tür olarak ayrıdır ve ayrı olarak zikredilir. Birbirinden türleşmeye en küçük bir delil ve ima bile olmamıştır (Bk. Malesee, 1992 ve Margulis 2002). Hayvan kendi türünde canlı olarak insanın istifadesine sunulmuş ve gayesellik gereği insan menfaati için yaratıklardır. *Biz, o hayvanları kendilerine boyun eğdirdik. Onlardan bir kısmı binekleridir, bir kısmını da yerler. Onlar için bu hayvanlarda (daha pek çok) yararlar ve içecekler vardır. Hâlâ şükretmeyecekler mi?* (Yasin,71, 72-73; Mü'min, 79-80) Bu bağlamda insan, ilk yaratılış evresinden sonra, *And olsun biz insanı, çamurdan, bir sülâleden (süzülüp çıkarılmış çamurdan) yarattık* (Müminun, 12), üreme ve dünya ortamında varoluş ve var kalışı, kendisine özgü insan türü olarak varlık bulmuştur. İlahi bir emir gereği beşer, âdem insan varlığıyla var olmuş (Bk. El-İsfahani, el-Müfredat) ve bu haliyle hiç değişmeden kalmıştır ve değişmeden de kalımlılığı ölümle devam edecektir. *İnsan, bizim, kendisini az bir sudan (meniden) yarattığımızı görmedi mi ki, kalkmış apaçık bir düşman kesilmiştir. Bir de kendi yaratılışını unutarak bize bir örnek getirdi. Dedi ki: "Çürümüşlerken kemikleri kim diriltecek?" De ki: "Onları ilk defa var eden diriltecektir. O, her yaratılmışı hakkıyla bilendir."* (Yasin,77-78-79). *Yine eğer dileseydik, oldukları yerde başka yaratıklara dönüştürürdük de ne ileri gidebilirler, ne geri dönebilirlerdi. Kime uzun ömür verirse, onu yaratılış itibariyle tersine çeviririz (gücünü azaltırız). Hâlâ düşünmeyecekler mi?* (Yasin, 67-68).

Ayet-i celilede de zikredildiği gibi insan bir de kendi yaratılışını unutmuş ve yaratılma hakkında kendince kimi cılız bile olamayacak düşünce üretimlerine dayalı misaller getirmeye çalışır. Bu haliyle yaratılış kimi tesadüf içerikli teorilerle açıklama getirmeye çalışan varsayımçı bilim adamlarının durumu ağır bir tenkit ile tahlil edilmektedir. Tüm mahlûkatı kendi türünde-formunda yaratan ve aynı yaratım-inşa ile (Ferd sıfatı imzası ile) ayrı ayrı türler vücuda getiren kudret aynı kaynaktır. İlk defa yaratma da, devam eden üreme yolu ile yaratma da aynı kaynağın eseridir (Yasin, 79).

SONUÇ

- Evrim, kendi iddiası içinde temelsiz ve yalnız kalan düşünceden öteye gidememiştir. İdeoloji olarak kalmıştır.
- Morfolojik benzerlikler fraktal geometrinin ilahi ortak imzası olan “Ferd” sıfatının yansımasıdır. Tüm canlıların tek hücreden geldiğinin delili değildir.
- Her tür-cins, Halik tarafından kendi ilk orijin hücresinden türemiştir. Türler arası geçişin hiçbir delili yoktur.
- Evrim teorisi iddiası, basitten karmaşığa, doğal seçkinleşmeye, kalıtıma, güçlü güçsüz canlı ayırımına ve doğal ortamlardaki mücadele olgularına dayanarak canlı türünün evrimleştiğini iddia etmektedir. Yani tesadüfün burgacında çıkış yolu aramaktadır.
- Oysaki bilimsel veriler ve onun tabii olduğu kitabi beyan, yaratılışta belli bir düzen, plan, müdahale, üst bilgi ve tasarımın izlerini her bir an kesintisiz olarak bildirmektedir. Kâinatın devingenliği de bu minval üzere kalımlı olmaktadır. Yaşlı dünyamızda şimdiye kadar olmadıysa, şimdiden sonra da olası olmayan bir hipotetik rastlantıya asla dönüşemeyeceğine her geçen gün daha da tanık olunmaktadır.
- Bilim de tasarımlı yaratılışı onaylamaktadır.
- Evrim teorisinin hipotetik yaklaşımları, yaratılış planının içinde bilerek gözden kaçırdığı ilkelere bile kendi aleyhine sarılmakta ve yaratılışın bir tasarım olduğunu itiraf etmekten kurtulamamaktadır.
- Evrim, bilimi ve bilimsel verileri sabote ederek; zorlama yoluyla yorumlar oluşturarak kendine zemin bulma çabasını hiç bırakmamıştır.
- Bilimsel kavramları sorunsallaştırarak dikkat çekici bulgular ortaya atarak, kafa karışıklığı yaratıp gündemde kalmayı her dönem denemiştir.
- İlk dönem evrimciler, ateizm yoluyla iddialarını savunmaya çalışırken, son dönemlerde dinsel verilerden, teistik yaklaşımlardan yararlanma yoluyla kendilerine sevimli bir görüntü oluşturmaya çalışmışlardır. Daha da ileri giderek

zorlama yorumlarla kendilerine, Kur'an'dan deliller getirme gülünçlüğüne kadar vardırımlardır işi.

- Evrimin en büyük amacı, kök bilgileri özellikle yaratılış gibi mihenk taşı olan bir meseleyi sorunsallaştırıp, yerinden oynatarak, diğer felsefi ve sözde bilimsellik adı taşıyan varsayımlarını bilim adına etkili kılmaktır.

KAYNAKLAR

Büchner Louis, (2017). Madde ve Kuvvet (çev. Baha Tevfik, Ahmet Nebil), Çizgi Kitabevi, Konya.

Bülbül, M. (2018-a) Metin ve Anlam Üzerine Düşünceler, Çizgi Kitabevi, Konya.

Bülbül, M (2018-b). Evrim, Varsayımsal Bilimsellik ve Yaratılış Algısı, II.

International Creation Congress on the Ligth of Sciences 8 th -9 th November 2018, Erzurum,

Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Bekr ibn Manzûr, **Lisânu'l-arab**, Kahire,1300.

Elmalılı, M. H. Y, (2015) Hak Dini Kuran Dili, Kuran Tefsiri, Azim Dağıtım, İstanbul.

El-İsfahani, R. el-Müfredat fi Garibi'l- Kur'an.

Gencer, B. (2017) İslam'da Modernleşme, Doğu-Batı yayımları, Ankara.

Görgün, T. (2016) Anlam ve Yorum, Külliyyat Yayınları, İstanbul.

Ali Abdul Vahid Vâfi, (1959) "Nazariyyetü İrtigâil-Envâi ve İnsibâi Bagdiha min Bagdin'inde Mütfeffikiril-İslami", ME, Cilt 30, Sayı 9, Kahire, 1959, s, 713.

Ali Abdul Vahid Vâfi, (1959) "Nazariyyetü İrtigâil-Envâi ve İnsibâi Bagdiha min Bagdin'inde

Mütfeffikiril-İslami", ME, *Cilt 30*, Sayı 9, Kahire, 1959, s, 713.

Malesee, A. D. Debenath, A. Pelegin, J. (1992) On New Models fort the Neanderthal Debate,

Current Anthropology, 33, 1.

Margulis, L. Sagan, D. (2002) Acquiring Genome; a Thepry of the Origin of Species, New

York, Basic Books.

Mustafa, N. Ç. (1954) Büyük Felsefe Lügatı, I/ 361. İstanbul, 1954, I/361-6.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Newsweek 28 Kasım, 2005.

Yakit, İ. (1998) Kur'an'da İnsanın Yaratılışı ve Evrimi, SDU_FD, Sayı 5, Isparta.

Pennisi, E. (2010). Synthetic Genome Brings New Life to Bacterium. Science. Vol.328,
21

May.2010. pp.958-959.

Razi, F. Tefsir-i Kebir, (Kuran Tefsiri), Mefahitül Gayb.

Gibson, G.D. Glass I.J. et al. (2010). Creation of a Bacterial cell controlled by a
Chemically

Synthesized Genome. Scienceexpress. 20 May 2010. Pp:1-5.

Mayr, E. (1982). The Growth of Biological Thought. The Belknap Press of Harvard
University Press, Cambridge, 1982, s. 862.

Özer, R.F. ve Tanalp, R. (1965). Beden Sıvıları. Ankara.

Russell, B. Dünya Üzerine Bildiğimiz. Terc. Vehbi Hacıkadıroğlu. Alaz Yayınları.
İstanbul,

1980, s. 24-25.

Gillespie, N.C. Charles Darwin and the problem of Creation. Chicago: The University
of

Chicago Press, 1979.

Alberts B: "The Cell as a Collection of Protein Machines: Preparing the Next Generation
of

Molecular Biologists", Cell, sayı 92, s.291-294.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

THE PARADOXAL STRUCTURE OF DEISM IN THE CONTEXT OF GODHEAD UNDERSTANDING

ULÛHİYET ANLAYIŞI BAĞLAMINDA DEİZM'İN PARADOKSAL YAPISI

Assist. Prof. Dr. Mirpenç AKŞİT

Iğdır University, Iğdır, Turkey

E-mail: mirpencaksit@hotmail.com

ABSTRACT

Deism is a philosophical and religious movement that emerged in the West in the 17th and 18th centuries, mainly to resolve the conflict of religion and science. Deism has made important contributions to value experimental knowledge and to emphasize productive human type. They argued that science and religion cannot be enemies, but they cannot be together. However, the fact that both have indispensable value for the human being led them to a paradoxical and limited approach in the relationship between religion and science. In a sense, the meaning attributed to the prophet is attributed to the mind. In the deist understanding, the man who has been freed from God's command has been involved in every area of life, has benefited from all the blessing of the world that God has created for himself, sometimes acts good sometimes bad but does not want to account for his bad actions. Recently, it has been confused with an agenda that societies, especially young generations, have different discourses and attitudes in term of God's imagination and perception of religion, and its manifestation is widespread on an axis which is often referred to as 'deism' in philosophical terminology. What is the place and weight of philosophical inquiry among these factors? What is the problem? Does deism have a moral understanding? What are the determinations of the problem and how are they evaluated? In our study, we will try to evaluate the issue by making a conceptual inquiry on these similar questions.

Keywords: God, Religion, Mind, Deism, Morality, Godhead

ÖZET

Deizm, Batıda XVII. ve XVIII. yüzyıllarda temelde din-bilim çatışmasını bir çözüme kavuşturmak için ortaya atılmış felsefi ve dinî bir görüştür. Deneysel bilgiye değer verilmesinde, üretken insan tipinin öne çıkarılmasında deizmin önemli katkıları olmuştur. Bilim ile dini birbirinin düşmanı sayıp ikisinin birlikte olamayacağını ileri sürmüşlerdir. Fakat her ikisinin de insan açısından vazgeçilmez değere sahip olması, onları din- bilim ilişkisinde paradoksal ve sınırlı yaklaşıma sevk etmiştir. Bir anlamda, Peygambere atfedilen anlam akla atfedilmektedir. Deist anlayışta Tanrı'nın buyruğundan azade kalan insan, hayatın her alanına kendisi müdahil olarak, Tanrı'nın kendisi için yarattığı dünyanın bütün nimetlerinden faydalanmakta; bazen iyi bazen kötü davranmakta fakat yaptığı kötü eylemlerin hesabını vermek istememektedir. Son dönemlerde toplumlarda özellikle genç nesillerde Tanrı tasavvuru ve din algısı noktasında farklı söylem ve tutum sahibi oldukları ve bunun tezahürünün çoğunlukla felsefi terminolojide "deizm" olarak ifade edilen bir eksenle yaygınlık kazandığı bir gündem ile karışılmıştır. Felsefi

sorgulamanın bu etkenler arasında yeri ve ağırlığı nedir? Problem nedir? Deizmin bir ahlâk anlayışı var mıdır? Probleme dair tespitler nelerdir ve değerlendirilmeleri ne yöndedir? Çalışmamızda, bu benzeri sorular üzerinde bir kavramsal sorgulama yaparak mevzuyu değerlendirmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Tanrı, Din, Akıl, Deizm, Ahlâk, Ulûhiyet.

GİRİŞ

Tanrı'ya ya da belli formattaki tanrılara inanç, dünya dinlerinin büyük çoğunluğunun merkezi anlayışı konumundadır. Tanrı hakkında, özellikle ayrıntılarından çeşitlenen çok farklı ulûhiyet anlayışları söz konusudur.

Ulûhiyet anlayışları bağlamında en yaygın olan Tanrı tasavvuru teizmdir. Tezim bir din olmamakla birlikte mevcut ilahi dinlerin temel inanç yapısını ifade etmektedir (Arıcan, 2016, s.56). Teizm çoğu zaman dinsel bir sistem içerisinde vücut bulan genellikle insanın tecrübe ettiği bir âlemde yaratıcı olan, evrene müdahale eden, seven ve merhametli olan, her şeye kadir her şeye gücü yeten, evrenin yaratıcısı, sonsuz, bir Tanrı'ya veya tanrılara inanmak şeklinde anlaşılmaktadır (Smart ve Haldane, 2002, s. 8) Teistik ulûhiyet anlayışında Tanrı'nın en temel vasfı, biricik, eşsiz ve maddi olmayan bir varlık olmasıyla birlikte kendisi dışında her şeyi yoktan var eden var eden bilgi ve ahlaki değerleri konusunda en üstün zâtî varlık olarak ulûhiyeti ifade eder. Teistik ulûhiyet anlayışında Tanrı, aynı zamanda ibadet edilendir ve ibadetin objesidir (Peterson, 2006, s. 77).

Panteizm: Her şeyde Tanrıyı görmek mümkün olduğunu, Tanrı ile evrenin aynı cevherden meydana geldiğini kabul eden anlayıştır. Bu durum da iki anlayış ortaya çıkmaktadır İlkin Tanrı tek gerçek, kâinat, tek bir cevhere sahip olan, görünümlerin veya sudurların bütünüdür. Evreni Tanrı'da, sonluyu sonsuzda gösteren panteizmin kavramsallaştırmasıyla da idealist panteizm olarak adlandırılır. İkincisi kavramsallaştırması evren tek gerçektir. Tanrı var olan her şeyden ibarettir Sonsuzu sonluda, Tanrı'yı doğa da eriten panteizmin bu çeşidine de natüralist veya materyalist panteizm şeklide ifade edilir. Bu kavramsallaştırma zamanla ateizme kapı aralamıştır (Korlaelçi, 1992,s. 43). Panteizm, Tanrı ve evren ikiliğini kaldıran, dini ve felsefi bir doktrindir (Aydın, 1992,s.179). Panteizmin temelinde Tanrı'nın var olan her şey bir

birinden ayrılmaz bir birlik ya da bütünlük şeklinde ifade edilir. Var olan her şey birlik meydana gelmektedir. Şüphesiz bu birlik de Tanrı 'dır (Reçber,2009,s. 28). Panteizme göre Tanrı da âlem de tek cevherdir. Tanrı her şeyi bizzat kendi içinde kuşatır. O sebep sonuç ilişkisinin tamamıdır. Sebep ve sonuçlardan bağımsız hiçbir yüce sebep yoktur. Tanrı dünyada içkindir. Gerçekte O âlemin unsurlarının toplamıdır (Hartshorne,1964,s.19).

Panenteizm: Süreç felsefesi olarak bilinen, Alman idealist düşüncesine bağlı olan Karl Krause 'nin kullandığı bir kavramsallaştırma'dır. Bu kavramın temel özelliği teizm ile panteizm görüşünden yola çıkarak bir uzlaştırma çabasını ifade etmektedir. Panenteizm, öz olarak, şöyle tanımlanmaktadır: "'Pan', her şey; 'en' içinde, 'teos' ise Tanrı anlamına gelir. Bu kurama göre Tanrı, evrenin her anında vardır ve bireysel olarak evrenle bağlantı halindedir. Öyleyse Tanrı evrende içkindir. Yine evren Tanrı'dan ve Tanrı'dadır, fakat Tanrı değildir. Öyleyse Tanrı evrenden aşkındır" (Yasa, 205, s. 130). Panenteizm, deizm ile panteizmin uzlaşımına dayanan bir kuramdır. Panenteizm de Tanrı hem aşkın hem de içkindir aynı zamanda "her şeyin Tanrı'da olduğu" anlamına da gelmektedir.

Diğer bir ulûhiyet biçimi olarak Deist ise "teizm"e zıt bir anlamında bilinen ilk kullanımı 1563 yılında Kalvinci ilahiyatçı Pierre Viret tarafından "Tanrı'nın yerin göğün yaratıcısı olduğuna inanan fakat İsa Mesih'in öğretilerini reddedenler" anlamında kullanılmıştır. 1682 yılında şair John Dryden tarafından da deizm, "Tanrı'yı kabul etmesine rağmen herhangi bir vahyedilmiş dini reddeden görüş" olarak günümüzde kullanılan anlamda tanımlanmıştır. İngiliz deizminin otoriter ismi olarak kabul bilinen Cherbury'li Lord Herbert Tanrı'ya ve ahiret inancına inanmakla birlikte vahyedilmiş kitapların içindeki mesajların doğruluğu konusuna şüpheli bir tavır sergilemiştir bu metinlerin yerine insanoğlunun evrensel aklını daha fazla güvendiğini ifade etmiştir. Kurumsallaşan bir adamı zümresinin varlığını eleştirmiştir (Wood, 2011, s.328). Böylelikle deizmin ilk ortaya çıktığı zaman baktığımızda genel anlamda Tanrı'nın gönderdiği kutsal metinleri kabul etmeme ve bu boşluğun yerini akılla doldurma eğilimi görünmektedir. Her şeyi sadece akılla temellendirilen deizm evren tasarımı da akıllı ön plana çıkarmıştır. Evren tabiat mekanik ve determinist esaslara göre işleyen bir

mekanizma olarak görülmüş. Tabiata ait ölçülemeyen unsurlar, ölçülebilen unsurlarıyla ilişkilendirilerek tanımlanmıştır (Cevizci, 2007,s. 28).

Deizmi Ortaya Çıkaran Etmenler

Deizmi ortaya çıkararak birçok faktörden söz edilebilir: Âleme müdahale etmeyen bir ulûhiyet anlayışın kökleri Aristoteles'e kadar götürülebilir. Aristoteles'e göre Tanrı âlemin yaratıcısı değil o sadece evreni dizayn etti ve evren mekanik bir saat gibi işledi (Aydın, 2007,s. 178-181). Âleme müdahale etmeyen bir ulûhiyet anlayışdır (Aydın 1987,s. 180). Deist anlayışa göre Tanrı'yı âleme müdahale ettirmeme sebeplerinin başından Tanrı'nın aşkınlığını korumak ve oluşabilecek antropomorfizmin her çeşidinden uzaklaşmayı sağlamaktı. Bunu gerekçesi olarak; deizm kilisenin savunduğu Hz. İsa'nın ulûhiyeti anlayışa şiddetle karşı çıkmasının nedeni, teslisin tenzih fikrine uymamasıdır (Aydın, 2007,s. 181).

Batı'nın gerçekleştirdiği Rönesans ve Reform süreçlerinin (Hocaoğlu,1995,s. 98) neticesinde hümanizm ve deneysel bilimlerin ilerleyişi, yenedünyaların ve medeniyetlerin keşfedilmesiyle oluşan coğrafi keşifler, XVII. yüzyıldaki dinsel ve fikri çatışma oluşturduğu olumsuz etkiler, deizmin ortaya çıkmasında başat unsurlar olmuştur (Dorman, 2009,s. 104). *“Bu yeni çıkışı İtalyan doğa araştırmacısı ve matematikçisi Galileo açmıştır. Kopernik'ten itibaren gittikçe sık tekrarlanır olan güneş merkezli evren görüşünü Galileo, doğa felsefesine ihdas edince, Vatikan rahatsız olmaya başlamıştır. Hz. İsa'nın şerefliendirdiği dünyayı evrenin manevi odağı haline getiren Kilise'nin kaygısı, maddi fizik merkez karşısında manevi olanın yetki aşınmasına uğramasıdır (Duralı, 2011, s. 247). Galileo'dan sonra Kepler, Harvey, Newton gibi büyük doğa bilginleri sayesinde doğa bilimlerinin gösterdiği büyük gelişme, genel olarak bilim adamlarını ve filozofları, evreni kendi kendine işleyen bir makine, bir saat gibi görmüşlerdir”* (Arslan, 2009,s. 274)

Rönesans ve Reformun sonun da Batı aydını tarafından görülmüştür ki, klasik Hıristiyan Batı kültürü çerçevesinde “bu dünya” ve “öte dünya”, olarak ayrılan dünya aynı anda, birlikte meşru olarak sahip olunabilecek varlık alanına denk gelmemektedir.

Bunun neticesinde de Latin kökenli Güney-Katolik kültüründe, Antik Batı kültürüne yönelmiş, bunun sonucu olarak Rönesans sürecine girilmiştir. Bu değişimini neticesi olarak; German kökenli Kuzey Katolik kültüründe Hıristiyanlığın özüne yönelmek şeklinde başlayan Reformasyon sürecine zemin hazırlamıştır (Hocaoğlu, s. 1995,s. 49). Evrende meydana gelen her durumun, daha önce meydana gelen olaylar tarafından tamamen mekanik ve tatmin edici bir biçimde açıklanabilir olduğu görüşüne götürmüştür. Ayrıca böyle bir doğa tasarımı, *“Tanrı, kavramını dışarı atmayı da gerektirmemiştir. Tersine bir makine veya eser ne kadar mükemmelse, onun yaratıcısı veya yapıcısının da o kadar mükemmel olduğu sonucuna varmak hem mümkün, hem de gerekli görülmüştür. Tanrı bu makineyi yapan bir mühendis, bu saati yaratan bir saatçidir. O, bu saati en iyi ilkelere göre yapmış ve harekete geçirmiş, ondan sonra müdahale etme ihtiyacı duymamıştır. Deizmin yaydığı bu düşünceler, başta Newton olmak üzere 17.ve 18.yüzyılda birçok bilgin ve filozof tarafından benimsenmiş ve savunulmuştur (Arslan, s. 2009,s. 274).”* Bundan dolayı XVI. yüzyıldan itibaren *“Kilise ile temsil edilen dini düşüncenin, hayatın bütün alanlarını ve bu arada bütün bilimsel çalışmaları hedefinden içeriğine ve yöntemine kadar belirlediği yoğun bir dönemin ardından yaşanan gelişmeler, paradigmatik bir dönüşümün habercisi olmuştur. Bu dönüşümün etkisini öncelikli olarak hissettirdiği din-bilim ilişkisi alanına yeni ve radikal öneriler getirilmiş, daha çok dini alan üzerinde girilen teşebbüsler, dinin varlığını sorgulamaya kadar giden geniş çaplı teklif veya çözüm denemelerine sahne olmuştur. Dinin alanı ve Tanrı'nın iradesiyle ilişkili bir zeminde bulunması nedeniyle dini bir hareket görünümü de bulunan bu felsefi eğilim, çözüm ve önerilerini deizm altında derleme imkânı bulmuştur. Deizme getirilen hemen hemen bütün tanımlar, din-bilim çatışmasına getirilen yaklaşık çözümlerin bir örgüsünü vermektedir (Aytepe, 2017,s. 114). Bu çerçevede deizm, Tanrı'nın varlığını ve âlemin ilk sebebi olduğunu kabul etmekle birlikte akla dayalı bir tabii din anlayışı çerçevesinde nübüvveti şüphe ile karşılayan veya inkâr eden felsefi ekolün adı olmuştur (Erdem, 1994,s.109).”*Newton, bilimsel teorilerinde Tanrı boşluk doldurucu faktör olarak görmüştür. Bu yaklaşım Tanrı, bilimsel olarak açıklanamayan gerçekleri açıklamaya yarayacak bir hipotez olarak bavlmuş ve doğal nedenlerle aynı seviyede sonuçlar

yaratacak bir sebep olarak görülmüştür. Bu durum insan bilgisindeki her ilerlemeyle ve daha önce bilimsel olarak açıklanamayanların açıklığa kavuşmasıyla, Tanrı doldurduğu boşlukları birer birer terk ederek işgal ettiği alanlardan çekilmiştir. Bunun sonucu olarak da, bireyin yaşamından çıkarılarak, büyük tabiat makinesinin açıklayıcı unsuru olmaya indirgenen Tanrı'ya açılan alan, her bilimsel gelişmeyle biraz daha daralmıştır (Düzgün, 2006,s. 56). Rolston'a göre Bilim modern hayatın ilk olgusu, din ise anlamın perennial (kalıcı, uzun ömürlü) taşıyıcısıdır (Yaran, 2011,s. 109). “*Din ile bilimin çatışmasının her dönemde görüldüğü iddiası, eğer yanlış değilse abartılıdır. Gerçek anlamda bir çatışmanın, on altıncı yüzyıldan sonraki modern bilim döneminde ve Hristiyan Batı dünyasında ortaya çıktığını söylemek daha doğru görünmektedir. Zira çoğu bilim tarihçisi ve düşünürün belirttiğine göre, bilimin İslam medeniyeti içinde varlığını sürdürdüğü özellikle dikkati çeken üç dört yüzyıllık parlak dönemde veya hatta genel olarak bütün İslam tarihi boyunca, İslam ile bilim arasında ciddi bir çatışma olayına pek rastlanmamaktadır. Bu bağlamda, İslam'ın Kutsal Kitabı ile Hristiyanlık arasındaki farklarla; İslam ulemasının sahip olduğu zihniyet ve Müslüman bilim adamlarıyla münasebeti ile Kilise erbabının zihniyeti ve Batılı bilim adamlarıyla ilişkileri arasındaki farklar gözden uzak tutulmalıdır*” (Yaran,2011,s. 116). Batı dünyası on dokuzuncu yüzyılda din-bilim tartışmasının neden olan bazı konuları tartışırken İslam dünyasında onuncu ve on birinci yüz yılda tartışılmış ve her hangi bir probleme neden olmamıştır.

Boutroux'a göre deistlerin rasyonalist nitelikli tabii din anlayışları dini, bütün ayırt edici niteliklerinden soyutlayarak son derece kuru, mücerret, beşer ruhunun eğilimlerini tatmin etmekten çok, akıl ve muhakemeye konu temin etmeye imkân veren birkaç formüle irca etmek şeklinde gelişti (Boutroux, 1988,s. 24). Sosyal bilimlerin rasyonalist eğilimi, bilgide hiçbir otorite ve sezginin meşruluk kaynağı olmayacağını öngörmüştür. Nakib Attas'ın da ifade ettiği gibi, “*felsefi ve seküler rasyonalizm bunu otorite ve sezginin varlığını inkâr ederek değil de onları akıl ve tecrübeye indirgemekle yapmıştır*”(Attas, 2019,s. 19). Sosyal bilimcilerin din için getirdikleri tarifler derlendiğinde, ortaya tamamen insan merkezli bir anlayış çıkar. Bu tariflere göre din; “insanın kutsal kavramasıdır”, “idrak etmesidir”, “tecrübesidir”, “iştiyakıdır”, “ihtiyacıdır”,

“davranışdır”, “esrarengiz bir güce yönelmesidir”, “tapmasıdır”, “inancıdır”, “tavırdır”, “onunla ilişkisidir”, “rasyonalitesi olan insanın duyuş, inaniş ve hareketleridir” (Er,1998,s. 5). Bu yaklaşım, her şeyi akılla bilebilen ve âleme müdahale etmeyen, köşesine çekilmiş veya emekli olmuş bir deist-rasyonalist tanrı anlayışına işaret etmektedir (Düzgün, 2017,s. 7).

Deizm mutlak tenzihçidir \ aşkıncıdır. “*Deistlere göre, Tanrı'nın kendini gösterim alanı evrendir, insan yaşamı değil. Bu iddiaları, insanın yaşam sürdüğü dünyanın hiç de Tanrı'nın mükemmelliğine yakışır bir dünya olmaması varsayımından hareket ederek seslendirmektedirler. Yaşadığımız dünyadaki noksanlıklar ya insanlara ya da Tanrı'ya referansla açıklanabilir. Tanrı kötülüklerin insanlardan kaynaklandığını buyurduğuna göre, dünyada kötülük neden var? Sorusuna verilecek cevap, bunun insan kazanımı olduğu şeklinde olmalıdır Bu sonuç da bizi, Tanrı'nın insan yaşamıyla hiçbir şekilde ilgilenmediği başka bir ifadeyle ahlakın onun ilgi alanına girmediği sonucuna götürür. Bu sonuç, ahlaken kötü saydıklarımızdan Tanrı'ya sorumlu tutma huyumuzdan vazgeçmek gibi bir erdeme götürür*”(Düzgün, 2017,s. 7). İnsanların peygamberleri inkâr etmelerinin sebebi Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir: Hidayet kendilerine gelince insanların iman etmesini engelleyen şey, ‘Allah Resul olarak bir beşer mi gönderdi?’ demeleridir. De ki: "Eğer yeryüzünde, (insanlar yerine) yerleşip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten bir melek peygamber indirirdik (El-İsrâ, 17\94,95).

Deizmin Akıl Yapısı

Vahyin bildirdiği Tanrı'yı ve dini inkâr ederek, yalnızca akıl yoluyla kavranan bir Tanrı'nın var olduğuna inanan deizme göre (Cevizci 1999,s. 209). Tanrı, doğanın yaratıcısı olmakla birlikte, onun için önceden saptamış olduğu akışa karışmaz ve insani işlerle ilgilenmez (Randall ve Buchler,2018,s. 244).Çünkü varlığı gereği hata yapmayacağı için mükemmel olanı en baştan yapmış ve kendi sorumluluğunu insanlara verdiği akılla yerine getirmiştir (Saruhan ve Özdemirci, 2013,s.71). “*Deizmin tanrısı, süper-natürel niteliği aşırı hadde götürülmüş, kendisi dışında hiçbir şeyle ilgilenmeyen, kendisi dışındaki her şeyle bağlantısı kopuk bir varlıktır. Onun her türlü ilgi ve bilgisinin*

objesi sadece kendi zatıdır. O, varlığı sevk veya idare etmediği gibi, inayetiyle insanlara adalet de dağıtmaz” (Hocaoğlu,1995,s. 93.)

Zihnin doğal güçleriyle tanrısal hakikate ulaşılabilceğini, bu gerçeğin salt inanca dayanan vahiy edilmiş bir doğru olarak kabul edilmek ihtiyacında olmadığıdır. Tanrı'nın yalnızca varlık bakımından değil, fakat etkinlik bakımından da doğanın üstünde ve tümüyle dışında olduğunu ileri sürmesiyle teizmden ayrılan deizmin temelinde, evrene müdahale etmeyen bir Tanrı anlayışı ve Aydınlanmanın doğal bir sonucu olarak akıl ile bilime gösterilen büyük güven yer almıştır (Cevizci,1999, s. 209). Buna göre “*deizmin doğuşunda, akla beslenen inanca, bilime duyulan güvene ek olarak, dini çatışmalar ve akılla imanı uzlaştırma çabalarında karşılaşılan aşılmaz güçlükler etkili olmuştur* (Aytepe,2017,s.115). *Deizm, Yaraticının varlığını ve âlemin ilk sebebi olduğunu kabul etmekle birlikte akla dayalı bir tabii din anlayışı çerçevesinde nübüvveti şüphe ile karşılayan veya inkâr eden felsefî ekolün adıdır”*(Erdem,1994, s. 109-110). Bu dönemin hakim atmosferinde iki odak kavram bulunur: akıl ve tabiat buna göre tüm din ve inançlar ancak akıl ve tabiat tarafından anlaşılmalı ve değerlendirilmelidir. Daha önce doğa ötesinden hareketle yapılan açıklamalar artık tabiat aracılığıyla yapılmaya başlanmış ve bütün gerçekliğin tabiatla uyum içerisinde olması gerektiği yargısına varılmıştır (Hefelbower, 1920,s. 218).

Aklın din alanına uygulanmasının doğal bir sonucu olarak "Doğal Din" veya "Tabii Din" diye bilinen akıl dini doğurmuştur. O, Tanrıyla kurulan doğrudan veya dolaylı iletişime bağlı olan vahiy dini veya doğüstü teolojiye karşıt olarak, akıl yoluyla oluşturulabilen veya insanda doğuştan var olduğu düşünülen inançlar bütünü ifade ediyordu. Yine bu şekilde yapılan, yani insanın salt kendi aklına dayanarak kendi Tanrısını ve evren teorisini meydana getirebileceğini varsayan teolojiye de "Doğal Teoloji" adı veriliyordu. “*Nitekim böyle bir din anlayışının ünlü temsilcileri olan Jean Bodin ve Herbert of Cherbury, akli doğal bir ışık olarak görmüş ve dinin, vahyin değil de, aklın ürünü olduğunu savunmuşlardır. Bu iki düşünürü göre, dinin temel inançlarını bize akıl gösterir, çünkü bu inançlar bizim doğamızda, aklımızda yerleşiktirler. Onlar, Tanrı'nın varlığına, O'na inanma, saygı göstermenin gerekliliğine ve bunun insanları*

erdemli yapacağına inanırlar”(Cevizci,1999, s. 209). Aklın kesin olarak egemen olduğu/olarak görüldüğü bir alanda iradeden söz edilemez. İrade ortadan kalkınca evrenin mükemmelliğini Allah yerine tabiata izafe etmiş olmaktadır. Bu çerçevede deistin Tanrı’sı muharrik-i evvel, akli esasa bağlı "ihdas edilen" olandır (Cevizci, 2007,s. 25). “Böylece vahye ve dini inançlara başvurmaksızın âlemin açıklanabileceği batılı birçok bilim insanı taraşından kabul gördü. Bu da dışardan müdahale edilemeyen ya da otonom âlem fikrine güç kattı. Böyle bir anlayış için temel dayanak olarak akıl ön plana çıkmış olmaktadır. Buna göre Tanrı’nın var olduğunu, iyi ve kötüyü bilecek durumdadır ve vahyin desteğine de gerek duymamaktadır. İşte tam da bu nokta da deistlerle Tabii Din anlayışını savunanlar birleşmektedirler. Dolayısıyla böylece birçok deist vahye yer vermeyen Tabii Din anlayışını benimsemiş olmaktadır” (Aydın, 2007,s. 179).

Deistlere göre Tanrı tüm insanlığa, temel doğruları ve gerçekleri, anlayıp, görev ve sorumluluklarımızı kavrayabileceğimiz yetenekte bir akıl vermiştir. *Tanrı’nın lütfettiği mantiki melekelerimiz yoluyla açığa çıkan gerçek vahiy tabiatımızda yer almaktadır. İnsan doğal olarak akli ile Tanrı’nın varlığını tespit ettiği gibi, O’na kaşı ödev ve sorumlulukları da yerine getirebilir. Tanrı’ya karşı ödev ve sorumluluklar da doğal bir ahlaklılık ile sağlanmış olacaktır. Deist yazarlardan Matthew Tindal bu durumun yaratılış kadar eski olan gerçek Hıristiyanlığın özü olduğuna inanıyordu. Ona göre bu tabii din, Tanrı tarafından daha yaratılışımızın başından itibaren kalplerimize yazılmıştır” (Dorman,2009,s. 352). Amerikalı deistlerin öncüsü Thomas Paine şöyle diyor: Ben Tanrı’ya inanıyorum ve bunun ötesi yok. Bu hayatın ötesinde mutluluklar diliyorum. Benim kendi aklım benim kilisemdir (Paine, 1794, s. 2,5).*

Deistler'e göre şayet Hz. Musa ve Hz. İsa gibi peygamberler gerçekten yaşamışlarsa onların öğretileri aklın gücü ile bulunabilen tabii bir dinden farklı değildir. Onlara göre Hz. İsa ahlaki bir öğretmendir. Hıristiyanlık olarak ifade edilen dinin saf ve bozulmamış hali gerçek tabii dindir ve bu tabii din daha yaratılışımızdan itibaren Tanrı tarafından kalplerimize yazılmıştır. Herbert of Cerbury ve John Toland gibi deist yazarlar vahyin insan aklının üzerinde bir takım bilgiler verebileceği ancak bu bilgilerin akıl ile çelişmelerinin söz konusu olmayacağını savunmuşlardır. J. J. Rousseau, insanın doğal

melekelerinin Tanrı'nın doğal vahyini anlayıp kavramaya yeterli kılındığını ifade ederken Voltaire, mevcut vahiyleri pek çok insan ürünü yazıdan aşağı kabul ederek alaya alır. Thomas Paine ise gerçek vahyin insanın doğadan yaptığı gözlemlere dayalı olduğu, bu sebeple evrensel olan bu vahyin yanlış yorumlanarak Eski ve Yeni Ahid gibi yazılı metinler olarak algılandıklarını savunmuştur (Dorman,2009,s. 293).

Deizmde Öte Dünya Algısı

Deizmi savunan temsilcileri arasında ahiret hayatı ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Edward Herbert'e göre bu dünya hayatından sonraki yaşamda ödül ve ceza olacaktır. Tanrı insanları bu dünyadaki fiillerinden dolayı sorumlu tutacak, iyileri ödüllendirip kötülerini ise cezalandıracaktır. *“Radikal deistlerden biri olarak kabul edilen Anthony Collins, ruhun maddi olduğunu söyler ve onun ölümsüzlüğü ile gelecek bir yaşam düşüncesine de karşı çıkar. Collins'e göre ruhun ölümsüzlüğü düşüncesinin kökeni Mısırlı rahiplerin inançlarına dayanır. Deist düşünce sahibi Lord Viscount Bolingbroke, gelecek yaşamın varlığı hakkında kuşkulara sahiptir. Ona göre gelecek yaşam varsa bile, bir cezalandırma söz konusu değildir. Bolingbroke, esasen Hz. Musa'nın, ruhun ölümsüzlüğüne ve ölüm sonrası ödüllendirme ve cezalandırma olduğuna inanmadığını ve bu öğretileri Mısırlılardan öğrenmiş olmasının muhtemel olduğunu iddia eder. Bolingbroke'a göre cehennem ile korkutma, bazı büyük ahlakçılar tarafından alaya alınan bir konuydu. Bu yolla halkın aklının uyutulmaya çalışıldığına inanılmıştı. Ona göre gelecek bir ödüllendirme ve cezalandırma inancı orijinal olmadığı gibi, tabiatın yasası tarafından da onaylanmayan bir inançtı. Çünkü doğal yasalarla aynı zamanda var olmamış, Hıristiyanlığın oluşturulmasıyla yeniden ortaya çıkmıştır”*(Dorman, 2009,s. 300,303). Voltaire'e göre Hz. Musa, Yahudilere ölüm sonrası bir hayat için armağan ve cezalar vermediği gibi onlara ruhların ölümsüzlüğüne dair herhangi bir şey de söylememiştir. Onları cennetle umutlandırmamış, cehennemle korkutmamıştır. Yani Hz. Musa'nın öğretileri sadece bu dünya içindir (Voltaire, 2001,s. 19). Bazıları ise bu hususta agnostik bir tavır takınmaktadır.

Nitekim hem güçlü hem de zayıf yanını oluşturan katı bir akılcılığa dayanan deizm, akli yaklaşımın dini konularda yetersiz olduğu anlaşılınca, rasyonel teizm gibi çözmekte güçlük çektiği birtakım yeni problemlerle karşılaşmıştır. Tabii din anlayışı, ancak belli bir aydın kesimine çekici görünmüş ve geniş kitlelere hiçbir zaman ulaşamamıştır. Bilim alanında ün kazanmış birçok bilim adamının teizm’i savunması da deizme beklenen desteğin gelmesine engel olmuştur. Dinin böyle akli bir çerçeveye oturtulması, vahiy dahil din için önemli birçok konunun bir yana itilmesi, zamanla deizmin başını ağrıtırken ateistin işine yaramıştır. Deist’in vahye dayalı dinlere yönelttiği tenkitleri, ateist, gayet rahatlıkla, deizme karşı da yöneltmiş ve böylece bir taşla iki kuş vurmuştur. Vahye, mucizeye, hatta ahiret hayatına yer vermek, Tanrı’yı âleme müdahale ettirmek istemeyen bir din anlayışı, ateizme giden yolun yarısından fazlasının kat edilmesine imkan hazırlamıştır (Aydın, 1996,s. 176,177) Nitekim daha önceleri genelde deizm olarak görülen ateizm Rönesans’tan sonra artık gizlilikten kurtulup açıktan savunulmaya başlanmıştır (Topaloğlu,2001, s. 24). Yine Deizmin dinin “esrarengiz” yönünü tenkit ederken oldukça ifrada kaçması, birçok deistin vahyi inkar etmesi de birçok problemi beraberinde getirmiştir. Çünkü bir şeyin esrarengiz olması, onun “bâtıl” olduğu anlamına gelmez. Eğer esrarengiz olan her şey, akıl dışı görülerek bir tarafa itilseydi, bilimin ilerlemesi imkansız olurdu. Zaten bilimin konusu olan evren de esrarengizdir. Yine dinî hayatın mahiyet ve fonksiyonuna ters düşen bazı anlayışlara içinde yer vermesi de deizmin zayıf karnını oluşturmuştur. Meselâ, bazılarının şaka yollu kullandığı “emekliye ayrılmış” bir Tanrı anlayışı, dini duygu ve düşünceyi tatmin edememiştir. Çünkü iman hayatında, önemli bir yer işgal eden dayanma, bağlanma, teslim olma dua ve tövbe etmeye ihtiyaç ve olanak tanımamıştır. Bırakınız kendisiyle, topyekûn âlemlerle ilgilenmeyen bir Tanrı’ya insan, nasıl ve niçin dua etsin, ibadet etsin ki? Böyle bir Tanrı’ya inanmak ne işe yarar ki? Yine deizm birtakım kelâmı problemleri de beraberinde getirmiştir. Meselâ, âlemlerle ilgilenmeyen bir Tanrı, acaba âlemi bilmekte midir? Alem üzerinde doğru dürüst bir tasarrufu olmadığına göre, bu Tanrı güçlü müdür? O, bir şeyler isteyen bir Tanrı mıdır? Kısaca, deizm, Tanrı hakkında konuşmayı en aza indirgemekte ve Tanrı’nın ilmi, kudreti, iradesi, merhameti, adaleti vs. hakkında söyleyecek bir şeyi

yok gibi görünmektedir. Zaten bütün bu zayıflıklarından ötürü, deizmin dinin kendisi değil, ancak solgun ve ölgün bir yorumu olduğu söylenmiş ve bunun için de panteizm ve teizm gibi uzun ömürlü olmadığı iddia edilmiştir (Aydın, 1996,s. 176,177)

Sekülerizm süreci, dünyayı kutsaldan arındırıp Varlık'ı var olanın, Vücûd'u mevcûd'un ardına iten, Hakk'a yabancılaştıran ve dolayısıyla insanı haksızlaştıran bir bilinç yapısınca klavuzlanmaktadır. Varoluşun öznesi olarak sadece insanı, mekânı olarak sadece dünyayı, zaman olarak da sadece şimdiki merkeze almakta, bu yönüyle insanoğlunu ilahına ve ilahi olan her şeye düşman hale getirmektedir. Ayrıca, bu süreç, bütün kadim dinlere ve insanı insan yapan ne kadar haslet varsa ona bir yerde düşman hale getirmiştir. Çünkü insanoğlunun varoluşunun bütün kadim dinlerce tarif edilmiş anlamı, bu sekülerizm sürecinin ortaya koyduğu dünya görüşüne zıt bir konumda idi. Yani insanoğlu dini bir hayata, kutsallıkla dolu bir dünya görüşüne sahipti. Modernite projesi ve onun seküler paradigması ise, bu dünya görüşünün yerine profan (din-dışı) bir dünya görüşünü yerleştirmiştir.

SONUÇ

Deist akım, Hristiyanlığın akla aykırı hurafeler olduğu düşünülen unsurlardan arındırılması istikametinde bir dinî eleştiri hareketi olarak nitelendirilebilir. Bu akım içinden, inancın temelini tarih boyunca tahrifata uğramış kutsal metinler değil, akıl olması gerektiği tezi ortaya atılmış, bu metinleri yorumlama yetkisine sahip din adamları hiyerarşisi reddedilerek aklın herkeste ortak olan evrensel bir ölçü olduğu ve bu ölçü ile gerçek Hristiyanlığın bulunabileceği iddia edilmiştir. Deizmin katı akılcılığa dayandığı için Tabii Din anlayışı ile ortak bir yanı vardır. Hayatın merkezine salt rasyonel aklı yerleştirtmiştir. Ahiret hayatında tam bir netlik söz konusu değildir. Sahip olduğu ulûhiyet anlayışı ile din i hayata bir imkân verememektedir. Dini hayatta bağlanma, teslim olma, dua ve tövbe etme gibi dini hayatın temel esaslar yer vermemektedir. Deizmin inandığı Tanrı; ilim kudret adalet ve merhamet gibi sıfatlara sahip değildir. Âdeta insanlığı salt aklın kısılcasına mahkûm etmiştir. Hiç bir şeye müdahale etmen bir aşkın bir Tanrı tasavvurunu benimsemiştir. Batı düşünce tarihi boyunca gerilimi en fazla hissedilen

alanların başında din-bilim ilişkisi gelmektedir. Kaba bir tasvirle Antik dönemde aklın, Ortaçağda kiliseyle temsil edilen dinin ve Modern dönemde yeniden aklın baskın geldiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

- Ahmet Arslan, Felsefeye Giriş, Adres Yayınları, 12. Baskı, Ankara, 2009.
- Ahmet Cevizci, Aydınlanma Felsefesi Tarihi, Asa Kitabevi, İstanbul 2007.
- Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Ahmet Cevizci. "Deizm", Felsefe Sözlüğü, Paradigma. Yay. İstanbul 1999.
- Aydın Topaloğlu, Teizm ya da Ateizm: Tanrıtanımsızlığın Felsefi Boyutları, Furkan Yayınları, İstanbul 2001.
- Cafer Sadık Yaran, Bilgelik Peşinde Din Felsefesi Yazıları Ensar Yayınları, İstanbul 2011.
- Charles Hartshorne, Man's Vision of God, Archon Books, Hamden Connecticut 1964.
- Dorman, M. Emre, Deizm ve Eleştirisi Tarihsel ve Teolojik Bir Yaklaşım, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)
- Durmuş Hocaoğlu, Laisizmden Milli Sekülerizme Laiklik Sorununun Felsefi Çözümlemesi, Selçuk Yayınları, Ankara, 1995.
- Düzgün, Şaban Ali Düzgün, "Deizm: Öncü İsimler ve Temel Doktrin", Din Karşısı Çağdaş Akımlar ve Deizm, Editör: Vecihi Sönmez vd., Ensar Neşriyat, Van, 2017, ss. 3-13.
- Emile Boutroux, Çağdaş Felsefede İlim ve Din, M. E.B. çev. Hasan Katipoğlu, İstanbul, 1988.
- Erdem, Hüsamettin, "Deizm", DİA, İstanbul, 1994, 9/109.
- İzzet Er, "Sosyal Bilimlerde ve İslam'da Din Anlayışı", Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, sayı:7, cilt: 7, 1998,s s. 1-12.
- J. J. C Smart ve J. J. Haldane, Atheism and Theism:Great Debates in Philosophy, Blackwell, 2002.
- Mahsun Aytepe, Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi Yıl 3, Cilt 3, Sayı 1, Bahar 2017, ss.113-136.
- Mehmet S. Aydın, Din Felsefesi, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir 2007.
- Mehmet Sait Reçber, Tanrı: Tasavvurları, Sıfatları ve Delilleri, Din ve Ahlak Felsefesi, Editör Recep Metin Yasa, Panenteizmin Tarihsel Ardalanı Üzerine, Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı. 18-19.ss.139-146.Samsun 2005.
- Murtaza Korlaelçi, Pantezim Vadet-i Vucut mudur? Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı. 3 yıl 1992.
- Musa Kazım Arıcan, Din Felsefesi Ulûhiyet Anlayışları, Garafiker Yayınları, Ed. Recep Kılıç, Mehmet Peterson M . Akıl ve İnanç: Din Felsefesine Giriş, Çev. Rahim Acar, Küre Yayınları, İstanbul 2006.
- Randall-Buchler, Felsefeye Giriş,(Çev. Ahmet Arslan),Bigbang Yayınları Ankara 2018.
- Recep Kılıç, Ankuzem, Ankara 2009.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

- S. G. Hefelbower, "Deism Historically Defined", The American Journal of Theory, 24/2, 1920.
- S. M.Nakib el-Attas, İslam, Sekülerizm ve Geleceğin Felsefesi, (Çev. Mahmud Erol Kılıç), İnsan Yayınları, 2019.
- Ş. Teoman Duralı, Felsefe-Bilimin Düşünce Biçimi Sorun Nedir, Dergâh Yayınları, 2.baskı, İstanbul, 2011.
- Şaban Ali Düzgün, "Din-Bilim İlişkisinde Modeller ve Ortak Kavramlar", Kelam Araştırmaları, 4:14 (2006), ss. 51-62.
- Şadi Can Saruhan-Ata Özdemirci, Bilim, Felsefe ve Metodoloji, Beta Yayınları, 3.baskı, İstanbul, 2013, Tan, 52:1 (2011).
- Thomas Paine, The Age of Reason, Luxembourg, 1794.
- Voltaire, Felsefe Sözlüğü, (çev: Lütfi Ay), M .E.B. Yayınları, İstanbul, 2001.
- Wood, Allen W., "Kant'ın Deizmi", (Çev., Necmettin Tan), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 52:1(2011), ss. 327-347

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

**CODING, SOFTWARE AND PROGRAMMED WORK REJECT
EVOLUTION
KODLAMA, YAZILIM VE PROGRAMLI ÇALIŞMA EVRİMİN (BİRBİRİNE
DÖNÜŞÜM) OLAMAYACAĞINI ORTAYA KOYUYOR**

Prof. Dr. Murat ÜNAL, Doç.Dr. Fevzi ÖZGÖKÇE
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Education, 65080, Van-Turkey
E-mail: muratunal@yyu.edu.tr

ABSTRACT

It is recognized in all areas of science that a presence must be programmed, planned and written before it comes into the body. The life program must be written in order for each creature to have and maintain its unique vitality. This program should be written considering all the relations of the parts, and should be suitable for all individuals of that species, strictly to all working principles, from habitat to feeding, movement to reproduction, from the immediate environment to the distant environment. Therefore, for the creation of a living thing, it is as clear as the day that it must be done by a scientist who sees the living thing, determines its place in the whole, who controls the whole, and knows the relations of the parts with the whole. The evolution from the simple to the complexity proposed by the view of evolution or from one cell to multiple cells is completely contradictory to coding and programming. The coding, software and program of a single-celled organism cannot be used for the survival of a multi-celled organism. If there was no programming and software by the knowledge and power, matter and life would be uncontrollably condemned to disorder and all harmony with the piece would be eliminated. Because the atomic and subatomic particles defined as the building blocks of matter are the same in all substances. However, some of the living things consist of a single cell and a few cells. If we look at their duties within the ecosystem; some live in thousands of degrees Celsius while others live in hundreds of degrees Celsius. Some live thousands of meters at the bottom of the sea, while others live thousands of meters high in the mountains. Some of them work to re-enter the system by disintegrating faeces and waste materials into the building blocks in sewers, while others play a role in keeping the bird healthy by traveling around the world between the wings of migratory birds. This division of duties and separation can only be done by someone who knows these ecological conditions. They prove a creator who knows their relationship with each other and their knowledge, which encompasses all living things, appreciates a destiny, and writes that destiny with the molecules of information transport, called DNA, by the number of living things.

Keywords: Coding, Software, Design, Programmed work, Evolution, Creation.

ÖZET

Bir mevcudun vücuda gelmeden önce programlanması, planlanması ve yazılması gerektiği bilimin her alanında kabul edilmektedir. Her bir canlının nevi şahsına münhasır hayatiyetinin olabilmesi ve devam etmesi için hayat programının yazılması

gerekmektedir. Bu programın ise, parça bütün ilişkilerinin göz önüne alınarak yazılması, habitatından beslenmesine, hareketinden üremesine, yakın çevresinden uzak çevresine kadar olan tüm çalışma prensiplerine harfiyen o türün tüm bireylerinde de uygun halde olması gerekmektedir. Dolayısıyla bir canlının meydana gelmesi için canlıyı gören, bütün içindeki yerini tayin eden, bütüne hâkim olan, parçaların bütün ile münasebetlerini bilir bir ilim sahibi tarafından yapılması gerektiği gün gibi aşikârdır. Evrim görüşünün ileri sürdüğü basitten karmaşığa veya bir hücreliden çok hücreliye doğru geçiş tamamen kodlama ve programlama ile ters düşmektedir. Çok hücreli bir canlının yaşamı için tek hücreli bir canlının kodlama, yazılım ve programı kullanılamayacaktır. Eğer bir ilim ve kudret sahibi tarafından programlama ve yazılım olmasaydı madde ve hayat kontrolsüzce düzensizliğe mahkûm olacak ve parça ile bütün uyumu ortadan kalkacaktı. Çünkü maddenin yapı taşı olarak tanımlanan atom ve atom altı parçacıklar tüm maddelerde aynıdır. Ancak canlıların bir kısmı tek bir hücreden bir kısmı çok sayıda hücreden ibarettir. Ekosistem içerisinde görevlerine bakacak olursak; bazıları binlerce santigrat derece sıcakta yaşarken bazıları yüzlerce santigrat derece soğukta yaşamaktadır. Bazıları binler metre deniz dibinde yaşarken bazıları binlerce metre yüksek dağ başlarında yaşamaktadır. Bazıları kanalizasyonlarda dışkı ve atık maddeleri yapıtaşlarına parçalayarak sisteme tekrar katılımı için çalışmakta; bazıları ise, göçmen kuşların kanatlarının arasında dünyayı gezerek kuşun sağlıklı kalmasında rol oynamaktadır. Bu görev taksimi ve ayrımı, ancak bu ekolojik şartları bilen biri tarafından yapılabilir. Bilgisi tüm canlıları kapsayan, onların birbiri ve bütün ile olan münasebetini bilen, onlara bir kader takdir eden ve bu kadere içlerine DNA denen bilgi taşıma molekülleri ile yazan, kodlayan bir yaratıcıyı canlılar sayısınca ispat etmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Kodlama, Yazılım, Tasarım, Programlı çalışma, Evrim, Yaratılış.

GİRİŞ

İnsanlığın ulaştığı çağımız elektronik ve bilgi teknolojileri tüm oluşumların bilgi tabanlı olduğu, yönetilebileceğini, programlanabileceğini ve bir yazılımının bulunduğu ortaya koymaktadır. Anaokulundan, İlkokula, Orta, Lise, Lisans eğitime kadar ve ilerisinde üretim ve tasarım işlerine kadar her yaş ve konum ve meslekte bu temel üzerine hayatımız kurgulanmaktadır. Bunu şu şekilde ifade edebiliriz. Bir mevcut vücuda gelmeden önce mutlaka yazılması gerekmektedir. Dolayısı ile yazılmayan, önceden tasarlanmayan, programlanmayan bir mevcudun vücuda gelmesi mümkün değildir. Günümüzde kodlama ve STEM (Fen Teknoloji Mühendislik ve Matematik) (MEB 2016) olarak tanımlanan eğitim yaklaşımında da hedeflenen; öğrencinin yeni bir ürün tasarlaması onu bilgisayara kodlaması ve bu kodların kontrolünde ürünün ortaya çıkması hedeflenmektedir. Bu da göstermektedir ki önce tasarım, yazılım daha sonra ürün aşamasına geçildiğini göstermektedir. Bu temel gerçeğe bir örnekte inşaat

mühendisliğinden verecek olursak önce bir inşaatın plan ve projesi kabul edilmekte daha sonra bu plan ve projeye göre adım adım inşaat aşamaları gerçekleştirilmektedir. Yani önce planlama daha sonra inşaa olarak gerçekleşmektedir. Evrimcilerin idaa ettikleri gibi canlı tesadüf ve doğa elinde şekillenmemekte önce planlanması gerekmektedir. Kaldı ki çok basit bir binanın yapımından bir gökdelenin yapımına kadar tüm yapılarda önce zemine uygun bir mimari proje hazırlanmaktadır. Bunun yanında bu mimari projeye uygun statik, elektrik, mekanik ve diğer projeler hazırlanmaktadır. Tüm bu projeler eksiksiz bir şekilde tam uyumlu çalışırsa ve en ufak bir sorun çıkmaz ise akabinde uygulamaya geçilerek tüm bu farklı uzmanlık gerektiren projelere göre inşaat yapılmakta ve inşaatın her aşamasında yapı kontrol tarafından denetlenmektedir.

Canlılar aleminde yazılım, programlama ve kodlama en küçük canlı olarak bilinen canlı veya cansız mı olduğu tartışma konusu olan virüslerde bile bulunmaktadır (Tatlı, 2019). Dolayısı ile canlıların ortak bir özelliği olarak içerisinde bir yazılımın bir programın yani yönetici moleküller olarak adlandırılan RNA (Ribo Nükleik Asit) veya DNA (Deoksiribo Nükleik Asit) bulunmaktadır. Bu nükleik asitler belirli bir düzen içinde hareket ettirilerek canlının hayatta kalması, üremesi, gelişmesi ve yaşamını devam ettirebilmesi için kullanılmaktadır. Bundan dolayı her bir canlının belirli bir kodlama, yazılım ve program üzerine hareket ettiğini söyleyebiliriz. Bu durum Evrim görüşünü yani canlıların birbirine dönüşüm ile günümüze geleceği görüşünü temelden ortadan kaldırmaktadır. Çünkü birbirine dönüşüm programlı çalışmaya kodlamaya taban tabana zıttır. Belirli bir kod ve program üzerine canlılığını devam ederken bu programı iptal edip kendi kendini yazması imkansızdır. Dolayısı ile her bir canlı ilk yaratıldığı kod ve program üzerine yaşamını sürdürmektedir. Bir canlının genetik kodunun elverdiği sınıra kadar varyasyon göstermesi onun genetik çeşitlenme potansiyelini göstermektedir. Bu sınır zorlanarak başka bir programa geçişi mümkün değildir. Özellikle birbirine dönüşümü savunan görüş varyasyonları genetik olmayan modifikasyonları nazara vererek sanki genetik yazılımın çevre ile etkileşime girerek değişebileceğini ileri sürmektedirler. Özellikle son yıllarda Moleküler Biyolojide ve Biyoteknolojide meydana gelen gelişmeler. Bir canlının genetik yazılımı üzerinde bazı gen gruplarının değiştirilerek trans

genetik olarak adlandırılan (GDO) genetiği değiştirilmiş organizmalar üzerinde durulmuş ve birçok farklı karakter bu yazılımlar arasında aktarımı sağlanmıştır. Anca bu durum ancak laboratuvar ortamında ve türün tür olma özelliğini değiştirmeyecek karakterleri üzerinde olabilmektedir. Burada da bu alanda bir ilim ve bilgi sahiplerinin öğrenmiş oldukları genom üzerinde yapılan çıkarma ve eklemelerden ibaret olup, canlı türünün çevre şartlarına dayanıklı veya haşereler karşı dayanıklı başka bir canlının genomundan alınıp aynı amaç için diğer canlıya aktarılmaktadır.

Canlıların çeşitliliğini kural koyarak araştıran sistematikçi ve taksonomistler. Canlıların kendilerine ait özel yazılımlarda olduğu kabullenerek artık filogenetik ortak ata araştırmalardansa biyosistemik denen canlıyı birçok özelliği ile tanımlayan bir bakış açısını benimsemişlerdir (Biosistemik 2011). Böylece bilimi bir noktada birleşmeye zorlamaktansa herbir noktanın kendine ait özellikleri olduğu ve bu özelliklerin ona özel kimlik kazandırdığı ve canlılığının devamı için olmazsa olmaz olduğu ve canlı çeşitliliğinin bu özel durumlarının birbiri ile benzeyip benzememesi durumuna göre sınıflandırması gerektiği vurgulamaktadır.

Günlük hayatımızda kullandığımız birçok alet kodlama ilkeleri ile çalışmakta ve mekatronik denen makinanın ve elektroniğin uyumu ile vücuda gelmektedir. Makinanın elektronik kontrolü ancak onun ile ilgili yazılımının yüklendiği ve devrelerin ve ana kumanda merkezinin bulunduğu ana kart ile mümkün olmaktadır. Örneğin çamaşır makinamızı kısa programa ayarladığımızda aslında makinaya onun dilinde yazılımının verdiği komutlar çerçevesinde çamaşırın nasıl yıkayacağını kodlamaktayız. Dolayısıyla kodlama sonucunda yazılım içerisindeki yıkama hamleleri makinanın mekanik kısmını harekete geçirmekte ve karşımıza çamaşırlar temiz olarak çıkmaktadır. Çamaşırların makinanın mekanik ve elektronik kısımları kısa programı düşünüp yazdı sonrada sizin komutunuzla çalıştı demek; bir canlının hayati fonksiyonlarını maddelerle birlikte düşündü sonrada çevrenin kodlaması ile yaptı demek ile aynı anlama gelmektedir. Ancak bunun akıldan uzak olduğu her şeyi ilmi ile bilen ve idare eden bir zatın her bir canlının hayatını ve hayatının sonuna kadar başından geçebilecek olayları, çevre değişkenlerine karşı nasıl cevap verebileceğini yazan birisi ancak bu düzeni ortaya koyabilir.

Örneğin bir kitap kağıttan, mürekkepten ve içindeki bilgiden oluşur. Kağıt ve mürekkep maddesel bir şeydir, ancak kitabın içindeki bilgi maddesel değildir. Eğer bir madde bilgi içeriyorsa, o zaman o madde, söz konusu bilgiye sahip olan bir akıl tarafından düzenlenmiştir, kodlanmıştır. Örneğin, her kitaptaki bilginin kaynağı, o kitabı yazmış olan yazarın bilgisinden anlaşılacak bir dilde bir nevi kodlarıdır. Kaldı ki canlılardaki bu kodlar sürekli açılıp kapanarak yaşam için gerekli organik moleküllerin sentezini aktif olarak gerçekleştirmektedir. Canlıların DNA'larındaki son derece kapsamlı bu bilgi sürekli belli enzimatik reaksiyonlar ile okunmaktadır. DNA'daki bilgi, kesinlikle tesadüfen, rastgele oluşamaz, ancak ve ancak üstün bir aklın ve sonsuz bir ilmin eseridir. Tüm canlılardaki bu yönetici moleküller olağanüstü bilgi, materyalist evrimi çökertirken, alemlerin Rabbi olan Allah'ın apaçık varlığına ve birliğine sayısız deliller sunmaktadır.

Hem her şeyin evveline ve âhiline bakıyoruz; hususan zîhayat nevinde görüyoruz ki: Başlangıçları, asılları, kökleri, hem meyveleri ve neticeleri öyle bir tarzdadır ki, güya tohumları, asılları birer tarife, birer program şeklinde, bütün o mevcudun cihazatını tazammun ediyor. Ve neticesinde ve meyvesinde, yine bütün o zîhayatın mânâsı süzülüp onda tecemmu eder, tarihçe-i hayatını ona bırakır. Güya onun aslı olan çekirdeği, desâtir-i icadiyesinin bir mecmuasıdır. Ve meyvesi ve semeresi ise, evâmîr-i icadiyesinin bir fihristesi hükmünde görüyoruz. İşte bütün mevcudat, böyle evveline dikkat ettikçe bir ilmin tarifnamesi ve âhiline dikkat ettikçe bir Sâni'in planı ve beyannamesi ve zahirine baktıkça bir Fâil-i Muhtar'ın ve Mürîd'in gayet sanatlı ve tenasüplü bir hulle-i sanatı ve bâtınına baktıkça bir Kadîr'in gayet muntazam bir makinesini müşahede ediyoruz (Nursi, 1991). Örneğin burada bir tohumlu bitkiyi ele alacak olsak; tüm vejetatif ve generatif organlarındaki genetik bilginin daha önce tohumlarındaki embryonun DNA'sında bir program şeklinde yazdırıldığı ve daha sonra uygun ortamda çimlenen ve gelişen bu tohumdan bitkinin tüm organları mevcut genetik bilgiye uygun olarak mevcut ekolojik şartlar altında gelişerek aynı tür bitki oluşturmaktadır.

SONUÇ OLARAK

Bilimsel kanunlardan söz ediyorsak “kâinattaki düzenliliği” en baştan bir realite olarak kabul ediyoruz demektir. Yani hangi bilimsel alana bakarsak bakalım bir program dahilinde ve kanunlar çerçevesinde işler yapılmaktadır. Örneğin günümüzde akıllı bina ismi verilen ve yapı sistemlerine entegre edilen bilgisayarlar başta güvenlik ve temizlik olmak üzere sıcaklık, hava akışı, enerji tüketimi, rüzgar yükü ve benzeri koşulları algılayıcılarla takip etmeyi ve ancak “önceden programlanması şartıyla” gerekli cevapları oluşturabilmektedirler. Bu da demektir ki günümüz teknolojisi ile dahi mimarlık pratiğinden oldukça farklı işleyecek olan bu süreç için mimarlar, elektronik, malzeme, genetik, bilgisayar mühendisleri ve fizikçilerin bir arada bulunduğu araştırma laboratuvarlarında çok yoğun disiplinler arası çalışma gerektirmektedir. Robotik bilimi, bilgisayarların hızlanması ve kapasitelerinin artmasıyla hızla gelişmekte olan, elektronik ve mekanik gibi birden fazla alanı kapsayan bir alandır. Bir robot içerisinde sistemin çalışmasını sağlayan algoritmaların tasarımcı tarafından girildiği bir kontrol ünitesi, motorlar ve mekanik aksamlar yer alır, yoksa rastgele veya tesadüfen olacak işler değildir.

Tabiat kanunlarının dış dünyada maddî varlıkları, plan ve programlayıcısı yoktur, ancak zerreden kürelere kadar yaratılan her şey Allah’ın ilminde vardır ve kudretinin işlemesiyle icra edilirler. Milyarlarca yıldır aynı nizam, kanun ve süreklilik gösterir ki atomun hareketinden güneşin ve dünyanın hareketine, DNA sarmalının işleyişinden beyin ve kalbin çalışmasında hepsinin belli kanunlar, prensipler dahilinde belirli plan ve programlara bağlı olarak çalıştıkları günümüzde ilmen tespit edilmiştir.

Kısacası; bir kanun varsa, elbette bir yasama, yargı ve bir yürütme de vardır. Devletlerin mevcut düzenlerini sadece iyi yapılmış kanunlara verilemez, asıl olan o kanunları iyi bir yürütme iradesi ve iktidarın da olmasıdır. Elbette, devletleri kanunlar yönetmez, devletler kanunlarla yönetilirler. İyi stratejiler zafer kazanmaz, ancak iyi stratejilerin uygulanmasıyla zaferler kazanılır.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

KAYNAKLAR

Biosistematic 2011. 12th Annual Meeting of the Society of Biological Systematics. 21-27 February 2011. Berlin. Opening speech oral note.

MEB. 2016. STEM eğitim raporu. s.82.

Nursi, Bediüzzaman, S., *Mektubat*. Envar Neşriyat. İstanbul, 1991, s.230.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

COULD CONSCIOUSNESS BE EXPLAINED WITH EVOLUTION THEORY? BİLİNÇ EVRİM TEORİSİ İLE AÇIKLANABİLİR Mİ?

Prof. Dr. Sefa SAYGILI

Psikiyatrist, FSMVÜ Psikoloji Bölüm Başkanı, Akdeniz Cad. Battalgazi Sok. Sağlık Apt. No:19/1
Akşemsettin Mah. Fatih İSTANBUL
E-posta: sefasaygili@hotmail.com

ABSTRACT

Our brain consists of neuron and glia cells. Cells are made up with atoms in all humans. However every human being different with his/her own emotions, thinking, and free will. So what make humans a complicated, and unique mechanism, a miracle? How can matter creates consciousness, mind, reason? How can a group of cells in our skull become consciouss on itself? Religions explains this phenomenon with soul, while materialists says “Even though we cannot understand it now, science will resolve this problem” But still it cant be understood. Famous Scientist Dr Donald D. Hoffman tried to find an answer to this problem. He clamis that the only thing in universe is Consciousness. Space, time, matter and all other things are came from consciousness, and can be known only since consciousness. In his words, theories like IT theory, neurobiology, neural darwinism, separalist mechanisms, quantum effects or functional organizations do not even close to standarts of scientific theories and can not explain this phenomonen. He says that, “Brains and neural connections do not create consciousness, but consciousness does struct brain.” So we can say that, it is not that brain creates consiousness, it is the other way around. So because we can not still understand consciousness, we can not understand soul yet. Also Darwin himself said that; “Evolution can never explain the reason of why some neural processes create consiousness and some do not.” An American biologist, Emerson Pugh writes; “If our brain would be simple that we can understand it, we would be so simple that we could not understand it”. So it can be said that, human brain can never understand itself, the human brain so well and completely.

Keywords: *Brain, Consciousness, Evolution, Theory*

ÖZET

Beynimiz nöron ve glia hücrelerinden oluşur. Hücreler ise atomlardan meydana gelir. Üstelik bütün insanlarda böyledir. Ancak her insan duygu ve düşünceleriyle, hür iradesiyle, kendine has davranış biçimiyle farklıdır. O halde insanı komplike bir eşsiz mekanizma yani mucize yapan nedir? Nasıl maddeden zihin, akıl, bilinç gibi mana ortaya çıkıyor? Kafatasımızın içindeki o hücre yığını nasıl olur da bilinçli olabilir? Dinlerin ruh dediği bu varlık için materyalistler, “*Şimdi anlayamıyorsak da ileride bilim çözecektir*” dese de anlaşılmasında bir arpa boyu yol alınmamıştır. İşte ünlü bilim insanı Prof. Dr. Donald D. Hoffman bu önemli soruya cevap aramış. Ona göre evrende var olan tek şey bilinç ve muhtevasıdır. Uzay, zaman, madde ve alanların varlıkları hep bilince dayalı yani bilinç sayesinde bilinebilen daha önemsiz şeylerdir. Bilişim teorisi, karmaşıklık,

nörobiyoloji, nöral Darwinizm, ayrımcı mekanizmalar, kuantum etkiler ya da işlevsel organizasyon gibi ancak öneri olabilecek iddiaların hiçbirinin bilimsel teorinin en küçük standartlarını bile karşılamadığını; yani nicel duyarlılık ve yenilikçi tahmini tutturmanın yanına bile yaklaşmadığını söylüyor. Hoffman'a göre, "*Bilinçliliğe neden olan şey ne beyindir, ne de sinirsel bağlantılardır; aksine, beyni yapılandıran şey bilinçtir.*" Yani bilincin sebebi beyin değildir, aksine bilinç beyni yapılandıran, onun üstünde bir hakikattir. Ve bilinci açıklamak ve anlamak hususunda henüz bir gelişme yoktur; bilincin diğer bir deyişle ruhun anlaşılması da mümkün görünmemektedir. Zaten evrim teorisinin sahibi Charles Darwin de bu gerçeği şu sözleriyle itiraf etmiştir: "*Evrime, bazı beyinsel süreçlerin neden bilinç üretilip bazılarının neden üretmediğini hiçbir zaman açıklayamayacak.*" Amerikalı biyolog Emerson Pugh şöyle yazmıştır: "*Beynimiz onu anlayabileceğimiz kadar basit olsaydı, biz o kadar basit olurduk ki onu anlayamazdık.*" Pugh ve diğer düşünürler mantık bakımından haklıdır. İnsan beyni, kendini yani insan beynini hiçbir zaman tam olarak anlayamayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Beyin, Bilinç, Evrim, Teori.

GİRİŞ

Beyin bedenimizin yöneticisi ve kontrol üssüdür. Davranışlarımızın, duygularımızın, düşüncelerimizin kaynağı beynimizdir. Kafatasımızın içinde peltemsi yapısıyla 1300-1400 gram gelen beyin, sinir sistemimizin merkezidir.

Beynimiz beden ağırlığımızın % 2'sini oluşturur. Ancak tüm enerji sarfiyatımızın % 20'sini beyin kullanır.

Etrafındaki 3 tabaka halinde bulunan beyin zarı ve dışta kemikten yapılmış kafatası, beynimize harika bir koruma sağlar. Beyin, kafatasının içinde muhallebi kıvamındadır ve beyin omurilik sıvısı içinde yüzer. Böylece ağırlığı 1400 gramdan 50 grama kadar düşer.

Beynimizde 100 milyar nöron (sinir hücresi) vardır ve her nöron 1.000 ilâ 10.000 farklı nöronla bağlantı halindedir. Bu nöronların birleştiği noktalara sinaps adı verilir. Bu noktalar bilgi alışverişinin yapıldığı yerlerdir. Beyin aktivitesinin muhtemel kombinasyonları yani birleşimleri ise akıllara durgunluk verecek kadar çok sayıdadır. Öyle ki beynin 1 mm küplük kısmında bulunan sinaps sayısı bir milyarı bulur.

Beynimizdeki hücrelerin ancak % 10'u nöronlardan oluşur, geri kalan % 90'ı ise glia hücreleridir. Glia hücrelerinin ne işe yaradığı yakınlarda anlaşılmaya başlanmıştır. Bu hücreler nöronları sarar, bir arada tutarlar. Nöronlara besin ve oksijen sağlarlar, onları

tehdit eden tehlikeleri (patojenleri) imha ederler. Ölü nöronları kaldırırılar. Yine sinir iletiminde de rolleri olduğu görülmüştür.

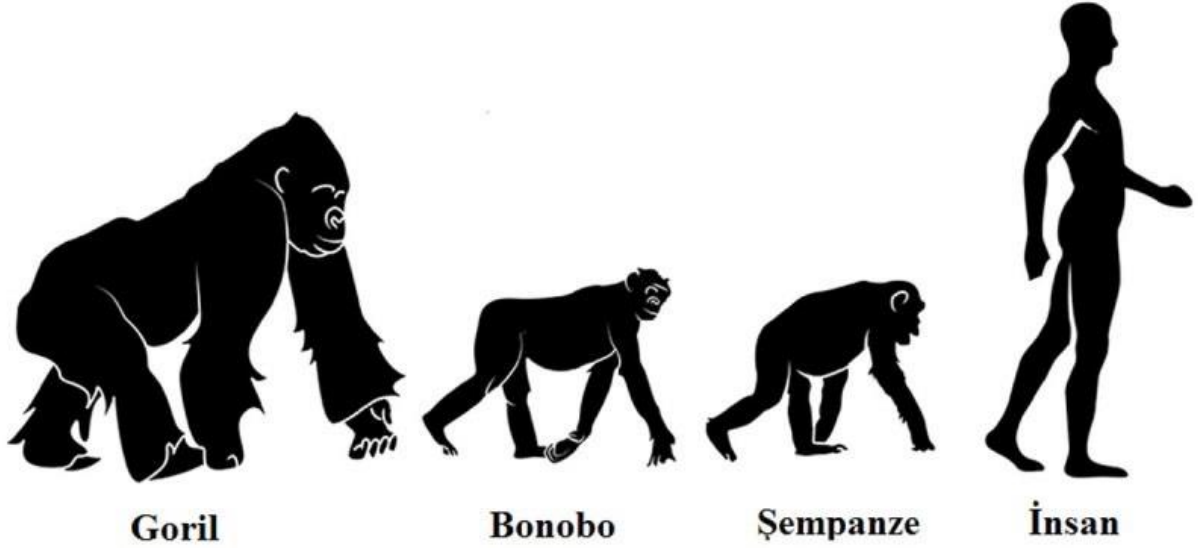
Şaşırtıcı hususlar

- Beyine uzuvlardan gelen mesajların hızı saatte 580 km'dir. Ayakucundan başa uyarının ulaşması 1/100 saniyede olmaktadır.
- Bir mesajın hangi nöronlar arasında iletileceğini bilmesi, bunun hiç yanlışlık olmadan gerçekleşmesi de yine şaşırtıcıdır.
- Her beyin hücresi saniyede yüzlerce hatta binlerce sinyal alabilmektedir.
- Beyin hücreleri en az 100 trilyon bilgiyi muhafaza edebilirler. Her saniyede 1 katrilyon sinyal veya bağlantı gerçekleşir.
- Beyin yapısı kıvrımlıdır. Bu da az yer kaplamasını sağlar. Açılıp düzleştirildiği takdirde 2 bin cm kareden fazla yer kapladığı görülür.
- Beynimiz 25 milyon cilt kitaba eşit bilgiyi (2,5 trilyon kelime) içinde barındırabilmektedir.
- Dünyanın en hızlı bilgisayarı saniyede 10 üzeri 9 hızla işlem yaptığı halde insan beyni 10 üzeri 15 hızla işlem yapar.
- İnsan beyni bir mühendislik şaheseridir aynı zamanda. Az yer kaplayan, özlü, güçlü ve sürekli değişebilen, kendini güncelleyebilen, milyarlarca bilgiyi aynı anda işleyebilme becerisine sahip canlı bir bilgisayardır.
- İnsan beynindeki müthiş organizasyon şaşırtıcıdır. 100 milyar nöron arasında karmaşa olmadan gerçekleşen mükemmel düzenlemenin, farkına bile varamadığımız muhteşem organizasyonun nasıl olduğu muammadır.

İnsan beyni, gerçekten müthiş karmaşık ve hayranlık veren esrar dolu bir organımızdır. Beynin gördüğü fonksiyonların tümünü yapan bir bilgisayar üretilmeye kalksa, herhalde yerküremizin birkaç katı büyüklüğünde olması gerekecekti.

Böylesine karmaşık bir sistem nasıl oluşturulabildi? Bir sürü deneme yanılmalarından sonra bir rastlantı işi miydi bu? Bu konuda en saçma ve mantıksız teori bu olmalıdır. Bir bilgisayarın ancak programlandıktan sonra çalışabileceği, herkesin bildiği sıradan bir

bilgidir. Programlayan, yani sistemin işleme için gerekli bilgiyi sağlayan bir zihnin varlığının muhakkak gerektiği kabul edilir.

Evrincilerin görüşü

Bilindiği gibi Darwinciler, insanın maymundan “evrimleştiğini” yani tesadüfen ve mutasyonlar sonucu ortaya çıktığını ileri sürerler. Yetişkin bir erkek şempanzenin 400, gorilin beyni 540 gramdır. Diğer maymun türlerinin beyni daha da küçüktür, ama onların bedenleri de ufaktır. Yetişkin insanda erkek beyni 1400 gramken bedeni erkek gorilinkinden daha küçüktür. Sadece beyin değil, beyin fonksiyonuyla ilgili olan korteksin (kabuk kısmı) insanda daha kıvrımlı (bükümlü) olduğu dikkati çeker. Dolayısıyla da, izafi küçük bir kafatasının sınırlarına saygılı kalırken yüzey alanı büyüebilmiştir. Düzleştirildiğinde şempanzeninki standart bir dosya kâğıdı boyutlarındayken, insan beyni dört kat daha büyüktür. Beyin kabuğunun tüm yüzey alanı, içeriye doğru giren kıvrımlar dâhil, açılıp düzenlenirse 2000 santimetrekareden fazla yer kaplar. Demek ki, vücudu ufak olmasına rağmen insan beyni kütle olarak maymununkinden üç kat, korteks alanı olarak dört kat daha büyüktür. Sadece bu dış katmandaki nöronlar arasındaki bağlantıları, saniyede bir bağlantı olarak saymaya çalışsak, bu işlem 32 milyon yıl sürecektir.

Bazı canlılarda bulunan nöron sayıları

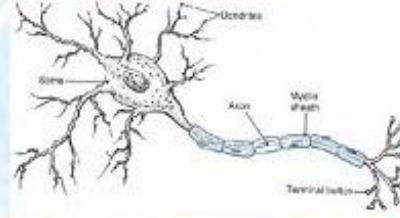
İnsan beyni: 100 milyar

Maymun: 10 milyar

Fare: 5 milyar

Sinek: 100.000

Sağlıklı bir yetişkinin beynindeki nöron miktarı ile 2 yaşındaki bir çocuğun beynindeki nöron miktarı aynıdır.

Şimdi evrimcilere sorular:

*Niçin ve nasıl beyin böyle büyüdü ve gelişti?

*540 gramdan 1400 grama sıçrama nasıl oldu?

*Arada olması gereken binlerce canlı türü şu an yeryüzünde niye yok? *Gezegenimizde yaklaşık 1,5 milyon hayvan türü yaşamasını sürdürmesine rağmen bunların hepsi niçin garip bir şekilde kayboldu? Niçin hiçbirinin fosiline rastlanmıyor?

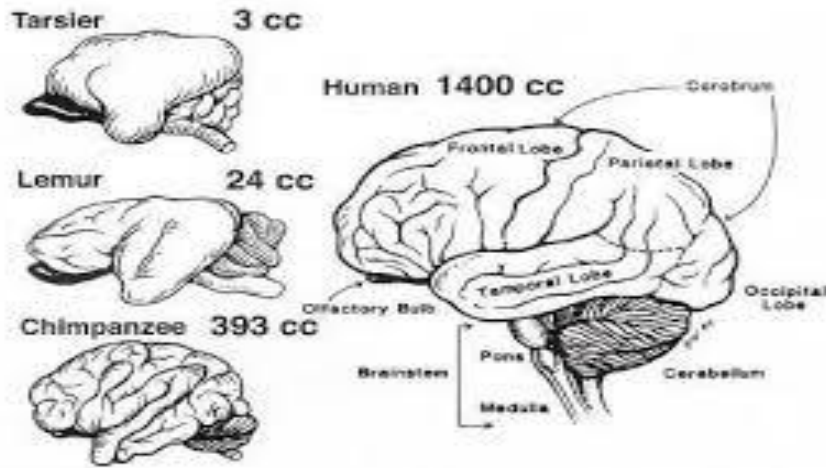
Evrinciler bu ve benzeri sualleri geçiştiriyorlar. Ünlü Darwinci Richard Leakey, bu sorulara “*en ufak bir fikrim yok*” şeklinde cevap vermiştir(1).

Önemli bir nokta daha var: Beyinden zihne geçiş, nöron artışında gerçekleşen niceliksel bir gelişimden ibaret değildir, olayın bir de niteliksel bir değişim olma yönü vardır. Zihin kendimize ilişkin deneyimlerde; görme, işitme ve koku almada, içeri giren şeyleri canlandırmada etkindir. Bunlar bilgi edinmeden tamamen farklı olan şeylerdir.

Saygın Nature dergisinin eski şef editörü Sir John Maddox bilinçliliğimize ilişkin bilgilerimizi Scientific American Aralık 1999 tarihli sayısında yayınlanan bir makalesinde şöyle özetlemişti:

“Hiç kimse kararların nasıl alındığını veya hayal gücünün nasıl serbest bırakıldığını bilmiyor. Bilinçliliğin meydana geldiği ya da nasıl tanımlanması gerektiği de aynı derecede kafa karıştırıcıdır. Geçen yüzyılda nörobilimde kaydedilen göz alıcı başarılarla rağmen, kognitif işleyişleri anlamaktan bundan yüzyıl önce olduğu kadar uzağız.”

Bir zihin üzerine düşünmek için bir beyne ihtiyaç duymamıza karşılık, beyni inceleyerek zihne ulaşmamız hiç mümkün görülmemektedir. Bu yüzden Tanrı'nın Saklı Yüzü adlı harika kitabın yazarı Gerald C. Schroeder: “Bazen, indirgemeci eğilimlerimizi bir kenara bırakıp, parçaların toplama eşit olamayabileceğinin farkına varmamız gerekir. Bilinçlilik de evrenimizin indirgenemez öğelerinden biridir. Bilinçli zihin mistik değil ama metafiziksel, yani fiziksel olanın dışındadır” demektedir.

Şekil: İnsanın ve bazı hayvanların beyin büyüklükleri

Darwin'in görüşü

Peki, böylesine mükemmel bir organ evrimcilerin iddia ettiği gibi tek hücreli canlıdan tesadüfen meydana gelebilir mi? Soruyu Darwin cevaplasın:

“Tanrının varlığı hakkında hislere değil akla bağlı bir başka nokta da, çok önemli bir konu olarak beni etkiliyor. Bu muazzam ve harikulade kâinatı, çok geriye ve çok ileriye bakabilme kabiliyeti bulunan insan da dâhil olmak üzere, kör tesadüf veya zaruretin eseri olarak görmek çok güç, hatta imkânsızdır. Böyle düşününce bir dereceye kadar insanınkine benzeyen zihin sahibi bir ilk sebep aramak zorunda kalıyorum; bu bakımdan ateist sayılamam. Hatırladığıma göre, Türlerin Kökeni’ni yazdığım zaman bu inanç bende çok kuvvetliydi. O tarihten beri yavaş yavaş ve birçok dalgalanmalarla zayıfladı. Ama bu yeni şekilde de şu şüphe ortaya çıkıyor: Fakat benim tamamıyla inandığıma göre, en aşağı hayvanlarınkine kadar basit bir zihinden çıkmış olan bir akla, böyle büyük bir sonuç çıkardığı zaman, güvenilebilir mi?”

Böyle karmaşık meselelere en ufak ışık tuttuğumu dahi iddia edemem. Her şeyin başlangıcındaki sır, bizim için çözülemez bir halde duruyor.”

Darwin sonrası moleküler biyolojideki gelişmeler, hayatın işleyişinin her safhasında görülen muazzam bir kompleksiteyi, karmaşıklığı gözler önüne sermiştir. Buradaki kompleksite oranı o kadar yüksektir ki eğer bunun adım adım oluşturulması için rastlantısal mutasyonlara bel bağlayacak olsaydık, Nobel ödüllü bilim adamı De Duve'un ifade ettiği gibi, “Sonsuzluk bile bunun için yeterli olmazdı.”

Ruhumuz

İşte beynimiz nöron ve glia hücrelerinden oluşur. Hücreler ise atomlardan meydana gelir. Üstelik bütün insanlarda böyledir. Ancak her insan duygu ve düşünceleriyle, hür iradesiyle, kendine has davranış biçimiyle farklıdır. Ayrıca hücrelere indiğinizde moleküller ve atomlarla karşılaşırız. O halde insanı komplike bir eşsiz mekanizma yani mucize yapan nedir? Nasıl maddeden zihin, akıl, bilinç gibi mana ortaya çıkıyor? Kafatasımızın içindeki o vıcık madde yığını nasıl olur da bilinçli olabilir? Bu sorunun cevabı henüz yoktur.

Her insanda madde üzerinde etkide bulunabilen maddi olmayan bir şuurun varlığı söz konusudur. Buna ruh diyoruz. Prof. Dr. Ayhan Songar'ın tarifıyla, “Akıl veya ruhî fonksiyonlar, onun gerisinde beyin, onun üstünde muharrik kuvvet olan Ruh... Beyin onun aleti, ruhî faaliyetler ise onun fonksiyonudur.”

Beynimizin içinde, ışıl ışıl renkli bir dünyayı seyreden, kuş cıvıltılarını dinleyen, gülü koklayan bu ruhtur.

Dinlerin ruh dediği bu varlık için materyalistler, “Şimdi anlayamıyorsak da ileride bilim çözecektir” dese de anlaşılmasında bir arpa boyu yol alınmamıştır.

İşte ünlü bilim insanı Prof. Dr. Donald D. Hoffman bu önemli soruya cevap aramış(*). Ona göre evrende var olan tek şey bilinç ve muhtevasıdır. Uzay, zaman, madde ve alanların varlıkları hep bilince dayalı yani bilinç sayesinde bilinebilen daha önemsiz şeylerdir.

Hoffman en parlak dâhilerin yüzyıllara dayanan çabalarına rağmen bilinç hakkında açıklayıcı bir teori bile olmadığına şaşırmadığını ifade ediyor: “Yani akıldan yoksun madde, enerji ya da alanların nasıl bilinçli yaşantıyı teşkil edebildiklerini veya yaşantıya neden olduklarını açıklayan bir teori yok. Önerilerin hiç biri bilimsel teorinin yanına bile yaklaşmıyor.”

Bilişim teorisi, karmaşıklık, nörobiyoloji, nöral Darwinizm, ayrımcı mekanizmalar, kuantum etkiler ya da işlevsel organizasyon gibi ancak öneri olabilecek iddiaların hiçbirinin bilimsel teorinin en küçük standartlarını bile karşılamadığını; yani nicel duyarlık ve yenilikçi tahmini tutturmanın yanına bile yaklaşmadığını söylüyor.

Hoffman’a göre, “Bilinçliliğe neden olan şey ne beyindir, ne de sinirsel bağlantılardır; aksine, beyni yapılandıran şey bilinçtir.” Yani bilincin sebebi beyin değildir aksine bilinç beyni yapılandıran, onun üstünde bir hakikattir. Ve bilinci açıklamak ve anlamak hususunda henüz bir gelişme yoktur, bilincin diğer deyimle ruhun anlaşılacağı da mümkün görünmemektedir.

Zaten evrim teorisinin sahibi Charles Darwin de bu gerçeği şu sözleriyle itiraf etmiştir: “Evrim, bazı beyinsel süreçlerin neden bilinç üretip bazılarının neden üretmediğini hiçbir zaman açıklayamayacak.”

New York Üniversitesi’nden Prof. Dr. Ned Block ise(4), “Zihin-beden problemi öyle eşsiz ki, geçmişteki izahat açıklarını kapamaya yönelik örnekler, hiç de iyimserlik aşlamıyor insana.” demektedir.

Ian Stewart Yaşamın Matematiği adlı kitabında(5); insan beyninin zihin, bilinç ve özgür iradeyle olan ilişkisinin en belirsiz ve anlaşılmaz özellikleri olduğunu söyledikten sonra eklemektedir: “Beynimiz öyle karmaşıktır ki, ironik olarak, o (yani beynimiz) belki de kendisini anlamada yetersiz olabilir.”

Ünlü ruh hekimi Alfred Adler ise, “Hiçbir filozof ve bilim insanı beynin fiziksel ve zihinsel yapıları arasında bir bütünlük kurabilmiş değildir. Şöyle ki sinirsel işlevler ayrıdır, oluşan algı ve duygular apayrı. Algı sinir işlevleri sonucu oluşur, bunu biliyoruz.

Ancak nerede ve nasıl? Ayrıca sinir işlevleri ve algı arasında neden sonuç ilişkisi de tam olarak açığa çıkartılabilmiş değildir” demektedir: “Psikolojinin çaresiz kaldığı alanlardır bunlar. Arada ilişki olduğu açık ve net biçimde bellidir ancak bu ilişkinin tam olarak nasıl oluştuğu çözülememektedir.”

Harvard Üniversitesi’nden Psikoloji Prof. Dr. Daniel Gilbert göre(4): “Bilişsel bilimcilerin çoğu bilincin, kesinlikle bilinçsiz öğelerin (nöronların) birbirleriyle karmaşık etkileşimleri sonucu ortaya çıkan bir fenomen olduğuna inanıyor. Ama bu karmaşık etkileşimin yapısını bir gün anlasak dahi, söz konusu fenomeni ortaya çıkardığını kanıtlamayacağız.”

Görüldüğü gibi her evrimci konuyu saptırmaya kalkmıyor. İngiliz psikolog ve yazar Stuart Sutherlend (1927-1998) Evrensel Psikoloji Sözlüğünde şunları yazdı (6): “Bilinçlilik büyüleyici ve tarifi zor bir olgudur; ne olduğunu, ne yaptığını ya da neden evrimleştiğini belirlemek imkânsızdır.”

Amerikalı biyolog Emerson Pugh şöyle yazmıştır(7): “Beynimiz onu anlayabileceğimiz kadar basit olsaydı, biz o kadar basit olurduk ki onu anlayamazdık.”

Filozof Colin McGinn’in ifadesiyle (8): “Uzun zamandır zihin-beden sorununu çözmek için uğraşyoruz. En güçlü çabalarımıza karşı inatla direndi. Gizem devam ediyor. Bana kalırsa gizemi çözemeyeceğimizi açık yüreklilikle itiraf etmenin zamanı artık geldi. Fiziksel beyin suyunun nasıl olup da bilinç şarabına döndüğüne dair hala bir fikrimiz yok.”

Pugh, McGinn ve diğer düşünürler mantık bakımından haklıdırlar. İnsan beyni, kendini yani insan beynini hiçbir zaman tam olarak anlayamayacaktır.

Kısacası ruh hakkında aynen Kur’an-ı Kerim’de buyrulduğu gibi; “Ey Muhammed! Sana ruhtan soruyorlar. De ki: “Ruh Rabbinin bildiği bir iştir ve size ilimden ancak az bir şey verilmiştir.” (İsra, 85)

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

KAYNAKLAR

- (1) İnsan Beyni ve Yaşamı. Anthony Smith. İnkılap Y.
- (2) Dünyayı Değiştiren Kitaplar. Robert B.Downs. Ötüken Y.
- (3) Tanrı'nın Saklı Yüzü. Gerald C. Schroeder. Gelenek Y.
- (4) Kanıtı Olmayan Gerçekler. Editör: John Br Brockman. NTV Yayınları, 2010
- (5) Yaşamın Matematiği. Ian Stewart. Akılçelen Kitaplar, 2016
- (6) Bir Zihin Yaratmak. İnsan Düşüncesinin Esrarı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015
- (7) Dünya'nın Tüm Dertleri. Marcus Chown. Domingo Yayıncılık, 2015.
- (8) Bilincin Evreni. Maddenin Hayale Dönüşümü. Gerald M. Edelman ve Giolio Tononi. Küre Yayınları, 2019.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

CREATION, BIO-INSPIRED and AVIATION YARATILIŞ, BİYO-İLHAM ve HAVACILIK

Dr. Selcuk EKİCİ¹

¹Iğdır University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Aviation, Iğdır TR-76000, Turkey

selcukekici@gmail.com

ABSTRACT

Universe wins humans approval and is the most critical experiential tool to achieve perfection of human. All kinds of designs in nature contain magnificent art and architecture. By observing the animals around the human, those humans that they feel the strength of animal in their bodies and humanity who thinks they can use those powers simulated the simplest animal behaviours and images in nature and came to the present-day civilisations in their journey through history. This study deals with examples of aviation studies inspired by the architecture of creation in known human history. In addition, it is the subject of a comparison of the characteristics of birds that regarded as the most known flight model with human products in line with the capabilities of today's technology.

Keywords: Creation, bio-inspired, aviation

ÖZET

Kâinat, insanın her zaman takdirini kazanmış ve insanın mükemmele ulaşma çabasındaki en önemli deneyimsel araç olmuştur. Doğadaki her türlü tasarım muhteşem bir sanat ve mimariyi içinde barındırır. Çevresindeki hayvanları gözlemleyerek, o hayvanların güçlerini bünyelerinde hissettiklerini ve o güçleri kullanabildiklerini düşünen insanlık, tarihteki yolculuğunda doğadaki en basit hayvan davranışlarını ve görüntülerini taklit etmiş ve günümüz medeniyetlerine kadar gelmiştir. Bu çalışma, bilinen insanlık tarihinde, yaratılışın mimarisinden esinlenerek gerçekleştirilmiş havacılık çalışmalarının örneklerini ele almıştır. Ayrıca günümüz teknolojisinin yetenekleri doğrultusunda, en bilinen uçuş modeli olarak görülen kuşların özelliklerinin, insan ürünleriyle kıyaslamasını konu edinmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaratılış, biyo-ilham, havacılık.

1. GİRİŞ

İnsan kâinattaki varlığını anlayabildiği evreden itibaren her zaman çevresini hayranlıkla izlemiş ve taklit etmeye çalışmıştır. Doğadaki gözlemleri neticesinde de aşağıdaki soruların cevaplarını hep merak etmiştir.

Doğa göz önünde bulundurulmadan tasarım gerçekleştirilebilir mi?

İnsanoğlu, yaratılıştaki kusursuzluğa uygun bir tasarım gerçekleştirebilecek mi?

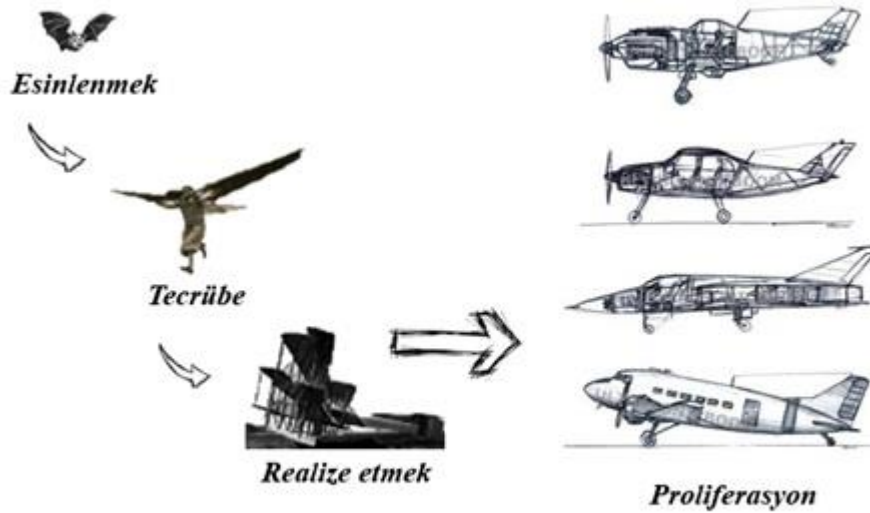
Mühendisler, tasarımcılar ve bilim insanları neden doğa benzetimine önem verir?

Doğa, yaratılıştaki tasarımın en mükemmel örneği midir?

Gerçekleştirilmiş tüm tasarımlarda doğanın rolü nedir?

2. BİYO-İLHAMDA YARATILIŞIN ROLÜ: YARATILIŞ MİMARİSİ

Mühendislerin ve tasarımcıların ortaya koydukları temel karalama olarak adlandırılan eskizlerden başlayarak tüm aşamalarıyla oluşturdukları dizaynlarda, doğadan ilham almak, temel yöntemlerden biri sayılmaktadır (Şekil 1). Kuşların yaratılış mimarisinde sahip oldukları farklılıklar, mühendislerin tasarımlarını gerçekleştirdiği hava araçlarındaki özgün özelliklere dönüşmektedir.

Şekil 1. Havacılık için biyo-ilham süreci.

Doğadan ilham alınarak ortaya koyulmuş tasarımlardan beklenen özellikler; benzerlik sağlanabildiğinde sanki doğadaki yaptığı görevi belirli kabuller altında aynı şekilde yapabileceğidir. Fakat her zaman aynı şekilde sonuçlanmamaktadır. Doğadan ilham alınarak gerçekleştirilmiş tasarımlarda, ilgili dizaynın ne kadar da doğa

benzetimine uygun tasarlanıldığı düşünülse de, yaratılışın gizleri insanoğlu için bugün bile mevcut teknolojinin ışığında tam olarak anlaşılamamıştır.

Günümüzdeki teknolojiyle bile (*uzay çağının tetiklediği; mikroçipler, uydu-haberleşme, yapay zekâ, internet vb.*) kuşların sahip olduğu özelliklerin birçoğuna erişemiyor ve birçoğunu da anlamlandırmakta zorlanıyoruz. Yani kuşlar, gelişen teknolojiye rağmen havacılık sektörünün sahip olmadığı pek çok özelliğe sahiptir. Kuşların yaratılış mimarisinde sahip olduğu fakat bizim şu anki teknolojiyi kullanarak bile ulaşamadığımız bazı özellikler aşağıda sıralanmıştır.

- ☞ Özel tüyler aracılığı ile kanat yapısı değiştirebilme
- ☞ Yaşam Döngü Değerlendirme etkisi minimum
- ☞ Minimum enerji girdisi ile maksimum iş
- ☞ İklimsel güçlülere uyum sağlayabilme
- ☞ Manyetik alan konumlandırma sistemi
- ☞ En üst derecede manevra kabiliyeti
- ☞ Kendini onarabilen malzeme yapısı
- ☞ Yüksek tutunma tertibatları
- ☞ Doğal kamuflaj
- ☞ Çevreye duyarlılık
- ☞ Sürdürülebilirlik

Yukarıdaki özellikler bizim şu an ki teknoloji ile kuşlarda keşfettiklerimizi kapsamaktadır. Peki, kuşların yaratılış mimarisinde, keşfedilmeyi bekleyen ve gelecekte sadece bir kuşa bakarak yüksek teknoloji ürünler üretebileceğimiz başka hangi özellikleri, kuşlar bünyelerinde saklamaktadır?

3. HAVACILIK TARİHİNDE YARATILIŞTAN İLHAM ALAN MÜSLÜMAN BİLİM İNSANLARI

İnsan uçuş kavramını, ilk çağlardan itibaren gözleme kavramıyla eşleştirmiştir. Gözlem olmadan, ne uçuş kavramından haberi olacak ne de uçuşmanın gerekliliği için var olan temel prensipleri anlayabilecekti. Gözlem aşamasından taklit aşamasına süregelen yolculuk, insanı kuşa benzer cihazlar aracılığıyla uçabileceği düşüncesine yöneltmiştir.

Milattan sonra 810-887 yılları arasında yaşamış olan Abbas Kasım İbn Firnas, astronom, simyacı, fizikçi, şair ve İslam bilgini olarak bilinmektedir. İlk havacı olarak

bilinen Abbas Kasım İbn Firnas; İspanya Cordoba'daki Kurtuba Camisi'nden atlayarak, uzun süre kuşlar gibi süzüldüğü ve iniş yaptığına dair bilgiye tarihi kaynaklarda rastlanmaktadır. Firnas, bu uçuş sırasında yaralanmasına rağmen, uçmaya olan arzusundan dolayı havacılık deneylerini sürdürmüştür. Şekil 2'de Firnas'ın uçmak için kullandığı alet ve uçuşu gerçekleştirme tasviri görülmektedir. Firnas, Wright Kardeşlerden 1051 yıl önce, kendine özgü bir tasarım gerçekleştirmişti. Uçmak için kullandığı aleti, kumaş ve kuş tüylerinden tasarlamıştır. Firnas'ın çalışması, kuşları uzun süre gözlemleyerek doğa-benzetim tabanlı gerçekleşmiştir (Çelik, 2018).

Şekil 2. Abbas Kasım İbn Firnas'ın Kurtuba Camisi'nden, uçmak için kullandığı aletle atlayışının tasviri.

Milattan sonra 940-1002 yılları arasında yaşamış olan İsmail bin Hammâd el-Cevherî, Farab'lı Kazak asıllı Müslüman yazar ve sözlük bilimi uzmanı olarak bilinmektedir. İsmail bin Hammâd el-Cevherî, 11'inci yüzyılda hazırlıklarını tamamlayarak, Şekil 3'de tasvir edilen vücuduna yerleştirdiği plaka tipi kanatlar aracılığı ile Nişabur Ulu Camii'nin kubbesine çıkarak aşağıdaki cümleleri sarf etmiştir;

“Ey ahali, benim yaptığım buluşu şimdiye kadar kimse yapmamıştır. Sizin gözlerinizin önünde şimdi uçacağım. Dünyada yapılacak en mühim şey göklere uçmaktır. Ben de onu yapacağım.”

Camii'nin kubbesinden kendini aşağı bırakan el- Cevherî bir süre uçtuktan sonra iniş sırasında yere çakılarak maalesef hayatını kaybetmiştir (Çelik, 2018).

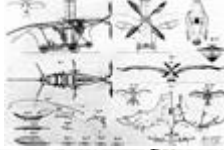

Şekil 3. İsmail bin Hammâd el-Cevherî'nin vücuduna yerleştirdiği plaka tipi kanatlar aracılığı ile uçuşa hazırlığının tasviri.

Milattan sonra 1609-1640 yılları arasında yaşamış olan Hezârfen Ahmed Çelebi, Müslüman Türk Bilginidir. İsmail bin Hammâd el-Cevherî'nin ardılı olan Hezârfen Ahmed Çelebi, örnek aldığı el-Cevherî gibi kuşların uçuşunu inceleyerek hazırladığı kanatlar ile Galata Kulesi'nden kendini boşluğa bırakmıştır.

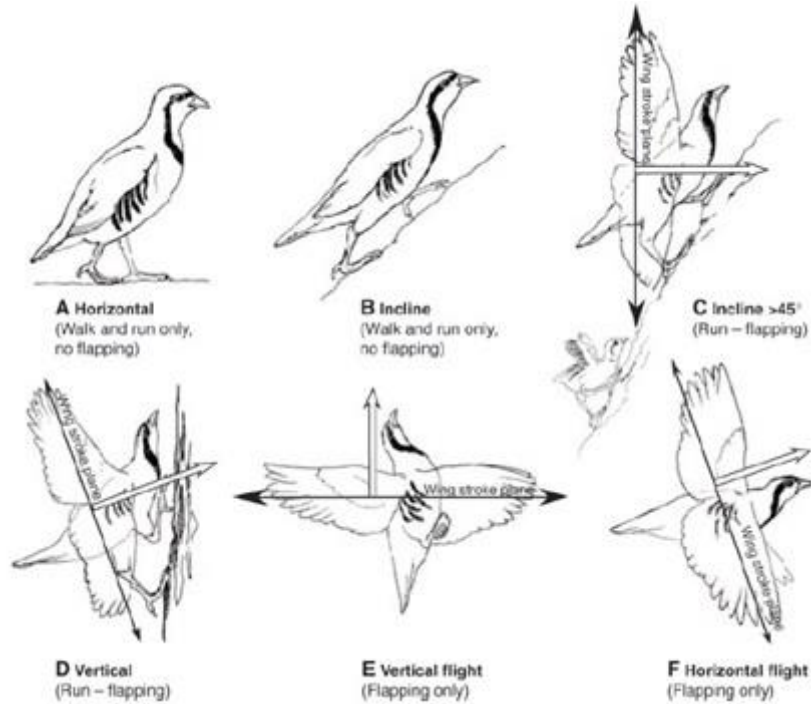
Tarihte doğayı gözlemleyerek doğa-benzetimli uçak tasarlayan ve uçmayı başarmış diğer bilim insanları tarih sırasına göre Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Dünyadaki diğer bilim insanların biyo-ilham sürecinde tasarladıkları uçuş ekipmanları.

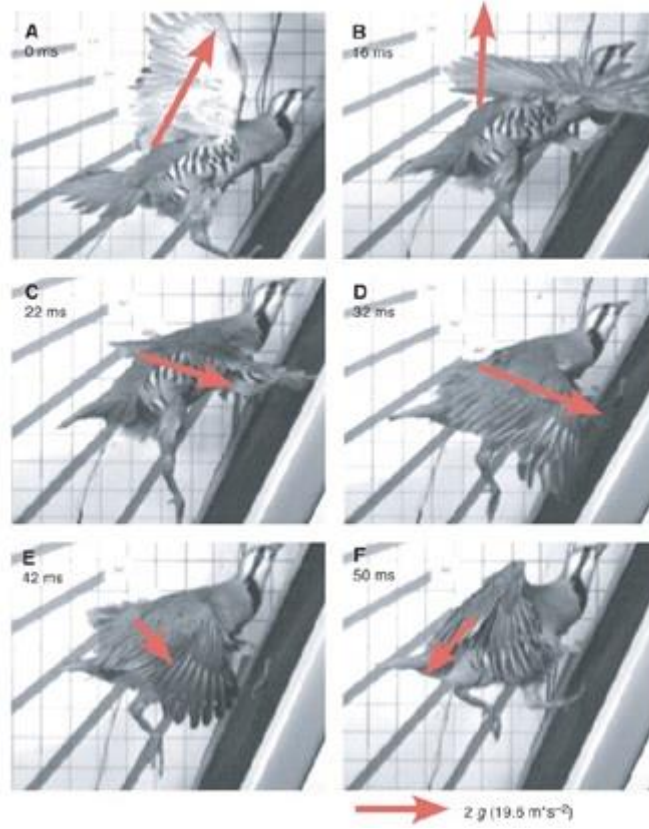
Bilim İnsanı	Tarih	Uçuş Ekipmanı	Morfoloji
Leonardo Da Vinci	1485		Ornithopter
Tablo 1. (Devam) Dünyadaki diğer bilim insanların biyo-ilham sürecinde tasarladıkları uçuş ekipmanları.			
	1890		Yarasa
Clément Ader	1897		Motorlu
Otto Lilienthal	1894		Süzülme
Octave Chanute	1896		Süzülme
Samuel Langley	1896		Motorlu
Percy Pilcher	1897		Yarasa

4. YARATILIŞ MİMARİSİNİN YANINDA TEKNOLOJİNİN BOYUTU

Günümüzde bilim insanları, en ekonomik, en sürdürülebilir, en az enerji girdisi ile en yüksek verimi ve kaliteyi alabileceği uçak tasarımlarını gerçekleştirmek için doğadaki diğer canlı türlerini gözlemlemektedir. Kuşların; tüm uçuş aşamaları (*hazırlık, başlangıç, kalkış, seyir, manevra, alçalma, yaklaşma ve iniş*) çok uzun süredir merak konusu olmuştur. Uçuşun farklı aşamalarının nasıl gerçekleştiğine dair birçok disiplinler arası çalışma yapılmıştır (Darwin, 1859; Hecht ve ark., 1984; Feduccia, 1999; Dial, 2003; Olson, 2003; Chatterjee, 2015).

Şekil 4. Kuşların belirli açılarda kanat ve ayaklarında, aerodinamik ve atalet kuvvetlerini kullanımının performans çizimleri (Dial, 2003).

Şekil 5. Bir koşu bandında koşturulan bir kuşun, kanat destekli eğimli koşu sırasında tüm vücut hızlanmasının anlık ölçümü ve, kanat ve ayaklarıyla eşdeğer hareketinin anlık görüntüleri (Dial, 2003).

Şekil 4’de kuşların belirli açılarda kanat ve ayaklarında kullandıkları aerodinamik ve atalet kuvvetlerinin performans çizimleri görülmektedir. Ayrıca Şekil 5’de değiştirilmiş koşullarda bulunan bir kuşun uzuvlarının uçuşa hazırlık aşamalarındaki kullanımı görülmektedir.

Şekil 4 ve Şekil 5 örneğinden de anlaşılacağı üzere, bilim insanları mevcut teknolojiyi en iyi şekilde kullanarak kuşların tüm uçuş evrelerinde sahip oldukları değişken özellikleri araştırmaktadırlar. Söz konusu tüm çalışmalarda, teknolojinin her bir adım gelişmesiyle, bir kuşun bile bünyesinde birçok farklı özelliği barındırdığı zamanla ortaya çıkmıştır. Günümüz teknolojiyle bir kuşun dahi tüm uçuş aşaması özelliklerini anlayabilmek için gerçekleştirdiğimiz muazzam bütçeli deneyler, gelecekte yaratılıştaki mimari gizeme erişebilecek mi?

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, İğdir, TURKEY

5. KAYNAKLAR

- Chatterjee, S. (2015). The rise of birds: 225 million years of evolution. JHU Press.
- Çelik, E. (2018). Dünyayı değiştiren Müslüman ve Türk bilim adamları. Tutku Yayınevi.
- Darwin, C. (1859). On the Origin of Species...(John Murray, London). Mentor edition, New American Library, New York City.
- Dial, K. P. (2003). Wing-assisted incline running and the evolution of flight. Science, 299(5605), 402-404.
- Feduccia, A. (1999). The origin and evolution of birds. Yale University Press.
- Hecht, M. K., Ostrom, J. H., Viohl, G., & Wellnhofer, P. (1984). The beginnings of birds: proceedings of the international Archaeopteryx conference.
- McMasters, J. H. (2004). The biomechanics of flight: Many possible solutions looking for problems. International Journal of Engineering Education, 20(3), 398-404.
- Olson, S. L. (2003). New perspectives on the Origin and Early Evolution of Birds. Proceedings of the International Symposium in Honor of John H. Ostrom. The Auk.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

**THE COMPARISON OF HUMAN'S EXISTENCE IN
ANTHROPOLOGY, ANCIENT HISTORY AND KUR'AN**
**İNSANIN VAR OLUŞUNUN ANTROPOLOJİ, ESKİÇAĞ TARİHİ VE
KUR'AN'DAKİ DURUMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI**

Lecturer Yavuz ARSLAN
Muş Alpaslan University
E-mail: y.arslan@alparslan.edu.tr

ABSTRACT

Apart from the information provided by religious sources about the creation of human beings, there have been different views of science regarding the existence of human beings. While one of these different views depends on religious sources, the other one is on the basis of science. Today, discussions on this issue still continue. The world of science continues to provide arguments to support the hypothesis of human existence in accordance with both archaeological and anthropological studies and other disciplines essential to science.

In this study, in the light of the information transmitted to us from the Qur'an about the creation of human beings, it is reported that the human being having been created is intelligent, thinking and equipped with the ability to do. We will try to present that the fields of anthropology and ancient history have transformed man into a humanoid form through a long evolutionary process.

Keywords: Homo-Human, Evolution, Creation,

ÖZET

İnsanın yaratılışı ile ilgili olarak dini kaynakların bize sunmuş olduğu bilgiler dışında, bilimin de insanın var oluşu ile ilgili olarak farklı görüşleri söz konusu olmuştur. Bu farklı görüşlerin biri dini kaynaklara bağlı iken diğer görüş ise bilimin esas alınıp sunulması ile ilgili görüşlerdir. Günümüzde bu konu ile ilgili tartışmalar devam etmektedir. Bilim dünyası gerek arkeolojik ve antropolojik çalışmalar gerekse de bilime esas olan diğer bilim dalları ile uyumlu bir şekilde insanın var oluşu ile ilgili hipotezini desteklemeye çalışan argümanlar sunmaya devam etmektedir. Bununla beraber Kur'an-ı Kerimde, insanın oluşum aşamalarını da içerecek şekilde tafsilatlar verilmektedir.

Bu çalışmamızda insanın yaratılışı ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de bizlere aktarılan bilgiler ışığında yaratılan insanın akıl sahibi, düşünen, yapabilme becerisine sahip olarak donatılmış yapıda olduğu bildirilmektedir. Antropoloji ve eskiçağ tarihi bilim alanlarının insanı uzun bir evrimsel süreçten geçirerek insansı bir forma soktuklarını sunmaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Homo-İnsan, Evrim, Yaratılış,

GİRİŞ

İnsanın varlık olarak ortaya çıkışı konusunda Antropoloji ve Eskiçağ tarihi farklı tezler ileri sürer. Bu iki alanda herhangi bir yaratım kabulü veya süreci olmaksızın hipotezler sunulmaktadır. Hipotezlerini buldukları nesnelere güçlendirmeye çalışan her iki dalın bilim insanları, evrenin oluşumunu da bir yaratıcıya yer vermeden açıklama eğilimindedirler. Her iki görüşe göre insan, evrimsel süreç sonrası insan formunu yakalamış, ilk ataları olan maymun türden zaman içinde dönüşerek bugünkü insan formuna ulaşmıştır. Bilimsel kabulde var olduğuna inanılan bu insan tipi, nihai kıvamına da homo sapiens formuyla ulaşmıştır.

Kur'an, ilk insanın yaratılışı konusunda yukarıdaki verilerle aynı dili konuşmaz. Kur'an'a göre ilk insan, Allah tarafından ilk ve son formunun tüm içeriklerini kazanmış olarak yaratılmıştır. Çünkü ilk insana isimler öğretilmiş ve o bir halife olarak var edilmiştir.

Çalışmadaki amaç, antropoloji ve Eskiçağ bilimlerinde insanın varoluşuyla ilgili ileri sürülen hipotezlerin, özellikle on dokuz ve yirincinci yüzyılda bilim insanlarınınca ele geçen buluntular sonucu oluşturulmuş insan türlerine ilişkin genel bir görünüm sunmaktır.

Çalışma içerisinde insanın yaratılışına dair Kur'an-ı Kerim'den ayetler sunulmuştur. Kur'an-ı Kerim, antropoloji ve Eskiçağ bilim insanlarının öne sürmüş olduklarına karşı oluşturulmuş değildir. Kur'an-ı Kerim insanın yaratılma olayını birçok ayette anlatmaktadır. Yaratılan insanın bir değişikliğe uğramadığını ve aynı şekilde kaldığını ifade etmektedir (Hicr-26, Mümin-12).

Antropoloji ve Eskiçağ bilim insanları, insanı belirgin bir forma sokmak için uzun bir serüvenden geçirirler ve ulaşmak istedikleri sonuca uygun tarzda araştırmalar yapmaya devam etmektedirler.

1. ANTROPOLOJİ BİLİMİNE GÖRE İNSAN

Antropoloji, kelime anlamı olarak Grekçe “insan” anlamındaki “*anthropos*” ve “*bilim*” anlamındaki “*logos*” kelimelerinden türetilmiştir. Antropoloji “*insanı inceleyen bilim*” anlamına gelmektedir (Özbudun-Uysal, 2016: 19). Bu bilimin adının kök olarak

Grekçe'den gelmiş olması, insanın var oluşu ile ilgili o toplumların kadim tartışmalarının içinde yer aldığını gösterir. İnsanın nasıl şekillendiğine dair bilinen en iyi örnek Anaximander'in (MÖ 610-545) ileri sürmüş olduğu görüştür. Anaximander, yaşadığı dönemde insanın nasıl oluştuğuna dair görüşünü şöyle açıklamaktadır: İnsanlar suda yaşayan canlıların karaya çıkması sonucu şekillerini alıp insan olmuşlardır. Sudan çıkamayıp suyun içerisinde kalanlarsa su canlıları formunu almışlardır. Anaximander, insanın varoluş sürecine dair bu fikri taşırken Homeros ise insanın var oluşunu üç ayrı şekilde izah etmeye çalışmıştır. Ona göre insan Âdem ve Havva gibi olan bir çiftten veya her bir bölgede bir çiftten oluşmuştur. Ya da bu ikisi dışında hepsi birlikte yaratılmıştır (Akın, 2011: 74, 76).

İnsanı tanıma çabalarının yönü coğrafi keşiflerle farklı bir seyir izler. Farklı kıtaları sömüren Avrupalılar, görmüş oldukları yerli halkların insan olup olmadığını ve bunların Âdem soyundan gelip gelmediklerini tartışmaya başlamışlardır. Antropolojik çalışmaların çoğu da sömürgeleştirilmiş yerli halk içerisinde yapılmaya başlanmış, Batılı olanın Batılı olmayana anlamasının bir ürünü olarak gelişmiştir (Özbudun-Uysal, 2016: 20). Ortaçağın kasvetli havasından kurtulmuş olan Avrupa, bilimsel çalışmalara hız vererek evreni ve insanı anlamaya çalışmış, insanın nasıl şekillendiğine dair bir tabloyu oluşturma denemelerine başlamıştır (Barnard, 2015: 15).

Batı'nın, coğrafi keşifler yoluyla dünyanın farklı coğrafyalarına daha kısa ve emin yoldan ulaşma imkânına erişmesi, Batı'yı kendi içinde de yeni arayışlara itmiş, bunun sonucunda dinî bağlamda kiliseden kopuşu ifade eden reform ile aklî bağlamda da kilisenin denetiminden kopuşu ifade eden Rönesans hareketleri başlamıştır. Bu dönemden sonra bilim dalları, insanı rasyonalizm sınırları içerisinde ele alarak dünyanın ve insanın yaratılışını anlamaya ve anlatmaya çalışmışlardır. Bu yönüyle aydınlanma çağının insanı ve evreni açıklamaçabalarının bilimsel çalışmalara etkisi görmezden gelinemez. Bu dönemde insan aklına ciddi bir güven duyulmuş ve aklî verilerin sarsılmaz olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır. Böylelikle "*insanın parlak geleceğini bilim yoluyla inşa etmeye koşulsuzca inanma*" anlamına gelen sekülerizm zaferini ilan etmiştir (Cevizci, 2012: 324).

Aydınlanma ile birlikte evrimci bilim insanları, insanın kimliğini ve atasının kim olduğunu araştırmaya girişmişlerdir. İnsanın kimliğine yönelik çalışmalardan biri, Düsseldorf yakınlarındaki Neander vadisi içerisindeki bir mağarada 1856 yılında yapılan kazıda bazı kemik parçaları ile bir kafatası bulunması çalışmalarıdır. O dönemin ünlü anatomi uzmanı Rudolf Virchow, bulunmuş olan bu kafatasını inceler ve bunun hasta bir insanın kafatası olduğunu, aksine ilkel bir insanın kafatası olmadığını, kafatasındaki şekil ve oran bozukluklarının hastalık sonucu ortaya çıktığını belirtmiştir. Aynı kafatasına benzeyen bir diğer kafatası da 1886 yılında Belçika’da bulunmuştur (Güvenç, 2018: 41). Rudolf Virchow, evrimci bilim insanları tarafından bazı kafataslarının gerçekte olmadığı halde varmış gibi gösterilmesine itiraz eder.

İnsanın kökeni ile alakalı araştırma yapan evrimci bilim insanları, elde ettikleri malzemeleri kendi düşünce yapılarına uygun hale getirmek için çalışmalarda bulunmaya devam etmişlerdir. Hollandalı anatomi uzmanı Dubois, Sumatra’da kazı yapma izni alır ve çalışmalarını burada yürütür. İşçiler, yaptıkları kazı sonucu bazı kemiklere ulaşırlar ve bulmuş oldukları kemikleri Dubois’in verandasına yığarlar. Dubois’in ilgisini bir diş ve kafatası çeker. Daha sonraları aynı yatakta yapılan kazılar sonucu bir uyluk kemiği bulunur. Bu buluntuları yani uyluk kemiği, kafatası ve dişi bir araya getiren Dubois “*Dikey maymun adam*”ı oluşturmuştur. Sonraki kazılarda bir diştten başka bir şey bulunamamıştır. 1895 yılında düzenlenen Uluslararası Zooloji Kongresi’nde bu kemiklerin insana mı maymuna mı ait olduğuna dair farklı görüşler ileri sürülmüştür (Milton, 2003: 240-241). Durum ile ilgili gerçek ise yıllar sonra Dubois’in kendi açıklamasında yer alır. Bu açıklamaya göre Dubois’in bulduğu bir gibbon maymunudur. İddia edilenin aksine kemikler bir insan ve maymun karışımı türe ait değildir (Tatlı, 2008: 186).

Hominid türler içerisinde 1856 yılında yapılan araştırmalar sonucu yeni bir tür eklenir. Bu tür Almanya’nın Düsseldorf yakınlarındaki Neanderthal Vadisi’nde bulunan Feldhofer Mağarası’nda Doktor Fuhrmann tarafından bulunan türdür. Bu türün kafatası yapısının günümüz insaninkine yakın boyutta olduğu saptanmıştır. Neanderthal adamının eğik iskelet yapısına sahip olduğu belirtilmiştir. Fakat bu eğik iskelet yapısının kuyruksuz

olan maymunlarla akrabalık içerisinde olmasından değil, D vitamini eksikliğinden kaynaklanmış olan eklem ve kemik hastalığına bağlı olduğu saptanmıştır. Adem Tatlı'nın Neanderthal insanı hakkında John Shreeve'den aktardıkları çalışmanın anlaşılması açısından önemlidir:

“Arkeolog, anatomist, genetikçi, jeolog ve tarih uzmanı olan 150 bilim adamıyla konuştum ve bazen Neanderthal’lerin insanın evrimindeki yeri konusunda 150 farklı görüşe rastladığım oldu! Neanderthal’lerle ilgili her teorem, ülkenin farklı bölgelerindeki hava durumuna benzer; ondan hoşlanmıyorsan biraz bekle, değiştiğini görürsün!” (2008: 197).

Neanderthal insanı ile ilgili yapılan yorumlamalarda bu türün ilk defa soyut düşünceyi geliştirebilecek bir duruma geldiği ve ölüm anlayışına sahip hale gelmiş olduğu belirtilmiştir. Bu türün Orta Paleolitik Dönem’le mezar geleneğine sahip hale gelmiş bir forma sahip olduğu ifade edilir. Ayrıca Paleolitik Dönem insanları, leş yiyiciler olarak belirtilmektedir (Şimşek, 2017: 67).

On dokuzuncu yüzyılın içinde bulunduğu durumu en iyi özetleyecek kişilerden biri olan Collingwood’un şu tespiti önem arz etmektedir:

“On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, ilerleme tasarımı bir inanç konusu haline geldi. Bu anlayış evrimsel doğalcılıktan türetilmiş saf metafiziğin bir parçasıydı ve çağın havasıyla zorla tarihe sokuşturuluyordu. Kökleri, kuşkusuz, insan ırkının usallıkta ve usallığa ilerlemesi biçimindeki on sekizinci yüzyıl tarih anlayışındaydı; ama on dokuzuncu yüzyılda teorik akıl, doğanın efendisi anlamına gelmeye başladı; pratik akılsa hazzın peşine düşme anlamına gelmeye başlamıştı” (2015: 194).

Evrimle ilgili incelemelerin yapıldığı bir başka yerde Afrika’dır. Afrika’da Homo Australopichetus (1924 yılında yapılan kazılar sonucu) adı altında bir insan türü oluşturulup insanlığın Afrika’dan dünyaya yayıldığı görüşü benimsenmeye başlanmıştır. Fakat yirminci yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise yapılan araştırmalar bu görüşü savunanların aksine, aslında Afrika’da yaşayan insanların Homo Sapiens¹ olduklarını

¹ Homo Sapiens yani akıllı insan.

göstermiştir. Böylece insanlığın iki yüz bin yıl önce Afrikalı bir kadından üremiş olduğu görüşü ileri sürülmüştür (Barnard, 2015: 16,29).

İnsanın geçmişine dair yapılan bu araştırmalarda Afrika kıtasından çıkan ilk insanların Asya'ya ve daha sonra Avrupa'ya varmış oldukları belirtilir. Bu göçe neden olan olayın iklim değişikliği olabileceğine dair bilgiler sunulmaktadır (Akın, 2011: 70). Bu göç serüveni içerisinde Homo Australopichetus ve diğer türleri, Avrupa kıtasına vardıkları zaman Homo Neanderthal veya Homo Sapiens insanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında insanlık tarihi için böyle bir yaklaşım, insanın kendi tarihine bir müdahalesi anlamına gelmektedir. Özellikle bu yaklaşımlar, Afrika tarihine yönelik bir müdahaleolarak belirginlik kazanmaktadır. Genel anlamda hominidler ile ilgili tasvirlerde Homo Australopichetus, maymun şeklinde betimlenirken bu form göç hareketleri sonucu Avrupa'ya varış sürecinde günümüz insan formuna ulaşmış bulunmaktadır. Maymunları insanların ataları olarak görmeye çalışan bilim adamları, Afrika'da yaşayan maymunlardan hareketle maymun-insan arasında bir ilişki kurma çabasına girmişlerdir. Bu durumu ayrıca Avrupalıların Afrika'ya bakış açısındaki ırkçılıkla bir ilişkisi içerisinde değerlendirmekte mümkündür. Sömürülmüş ve tarihleri ellerinden alınmış bulunan Afrikalılar için Avrupalılar, bir tarih arayışı içerisinde girerler. Özellikle de Homo Australopichetus türünün çıkış noktası olarak Afrika kıtasının gösterilmesi Avrupalıların, Afrikalılar için reva görmüş oldukları tarih mantığını da yansıtmaktadır. Bu tarih inşası içerisinde yer alan siyahi insanlara yönelik bakış açılarında ki önyargıyı Avrupalıların aydın kesimleri arasında da görmek mümkündür. Montesquieu, siyahi insanların insan olmadıklarını söylemekten hiç sıkıntı duymamaktadır (Montesquieu, 2019: 311-312).

Yirminci yüz yılbaşlarına gelindiğinde İngiltere'de Piltdown olarak bilinen yerin yakınlarında çakıl çukuru içerisinde bir çene ve kafatası fosili bulunur. 1912 yılında Doktor Charles Dawson ve Londra Tabiat Tarihi Müzesi müdürü Smith Woodward tarafından yapılan çalışmalar sonucunda bu buluntulara ulaşılır. Buluntulardan çene kemiğinin maymunun çene kemiğine, dişler ve kafatasının da insaninkilere benzediği ileri sürülmüştür. Her iki bilim insanı bulmuş oldukları Piltdown adamının yaşını da 500 bin

yıl olarak belirlemişlerdir. Fakat 1950 yılında Piltdown adamının yaşını belirlemek amacıyla bir çalışma başlatılır. Bu çalışmada kemiklerin emmiş oldukları florid miktarı testi yapılır ve fosilin 500 bin yıllık olması halinde içerdiği floridin de çok fazla olması şartına bakılır. Fakat fosilde hiç florid bulunmamıştır, aksine bu fosilin geçmişe ait bir fosil olduğunu göstermek için potasyum dikromat kullanıldığı yapılmış olunan detaylı incelemeler sonucu ortaya çıkarılmıştır (Tatlı, 2008: 188).

1924 yılında Dart tarafından isimlendirilmiş olunan Australopithecus Africanus (Afrika adamı), yapısı itibariyle orangutan ve şempanzeye, dişlerinin ise insan dişlerine benzerliğinden dolayı bu isimle anılmıştır. Bu Australopithecus Africanus olarak belirtilen türe ait buluntular, bilim insanlarını ikiye bölmüştür. Tartışmalarda kimileri, Australopithecus Africanus'ların insan, kimileri ise bunların maymun türü yaratıklar olduklarını değerlendirmişlerdir.

Evrimsel bilim insanlarının ileri sürmüş oldukları görüşlerin aksi de dile getirilmiştir. Maymundan insana geçiş formunun en sert eleştirilerinden birini ünlü İngiliz anatomist Zuckerman yapmıştır. Kendisinin elde etmiş olduğu sonuçlar neticesinde, Afrika adamı olarak belirtilmiş olan türün insanın kökeni ile ilgisinin olmadığı, bu türün daha gelişkin formda olan orangutan, şempanze türündeki bir maymuna ait olduğu belirtilmiştir. Zuckerman'ın elde etmiş olduğu sonuçları destekler nitelikte bir araştırma sonucuna varan anatomi profesörü Oxnard, Afrika insanı olarak belirtilen türün çeşitli diş ve çene parçaları üzerinde incelemede bulunmuştur. Yapmış olduğu araştırmaların sonucuna dayanarak bu türün dik yürüyen bir insan türüne ait olmadığı gibi insanın atası olarak kabul edilen maymun ve insan arasında geçiş formuna sahip türe de ait olmadığını belirtmiştir (Gish, 1984: 118-125). Antropolog Bernard da ne insanların şempanzelerden ne de şempanzelerin insandan türediğini vurgular (Barnard, 2015: 36). Ayrıca on sekizinci yüz yılda yaşamış olan Linne, fixime görüşünü savunup türlerin var olduklarından bu yana hiçbir değişime uğramadan günümüze kadar gelmiş olduklarını belirtir (Akın, 2011: 38).

Java adamı olarak tanıtılan türün de bir insanın kafatası ile maymunun çenesinin birbirlerine uyumlu hale getirilerek birleştirilmesi sonucu oluşturulmuş bir tür olduğu,

yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkarılmıştır. Lucy adındaki türün de neden insana benzediğine dair soruların cevabı, Lucy’i restore edenlerde saklı kalmıştır (Milton, 2003: 243, 251).

Kur’an-ı Kerim’de Maide suresi yirmi yedinci ayet ile otuz birinci ayetler arası halife* olarak yaratılmış olan Âdem’in çocukları Habil ve Kayin’in* (Kabil) olayını aktarır. Bu olayda her iki kardeş Allah’a kurban sunarlar. Fakat kurbanı kabul edilmeyen Kayin kardeşi Habil’i öldürür. Habil’i öldüren Kayin cesede ne yapacağını bilmez durumda iken Allah (cc) bir kargayı gönderir ve bu karga yeri eşelemeye başlar. Böylelikle Kayin ne yapacağını bilir hale gelir. Kur’an-ı Kerim’deki bu bilgiler ışığında yaratılmış olan insanın bilgiye sahip olduğu, bilmediklerini ise Allah (cc) tarafından bilgilendirilerek (burada bilgiyi Allah bir hayvan ile insana öğretmiştir) ğrendiğini görüyoruz. Ayrıca şunu da görüyoruz ki insan bir başkasını gömerek mezar olgusunu da yaratılışın bir gereği olarak öğrenmiştir.

Antropoloji birkaç ayrı başlık altında kendini ifade etmeye çalışmıştır. Sosyal, kültürel ve siyasal antropoloji başlıkları altında insanın geçmişine dair varsayımlarda bulunmayı prensip edinmiştir. Bunlardan siyasal antropoloji çalışma alanı olarak parçalı toplumlara, ilkel yapılı devletleri, hkmeti zayıf olan toplumların siyasal iktidar biçimlerini incelemeye çalışmıştır. Parçalı toplumların geçmişlerine dair bilgileri ellerinde bulduranlar genelde iktidarı ellerinde tutan kişiler olmuştur (Balandier, 2016: 14, 21). Afrika’nın kaderine musallat olmuş olan Avrupalılar onlar için kendi tarih tasarımları içinde bir tarih oluşturmaya çalışmışlardır. Böylelikle insanın atası olarak görülen fakat hiçbir insana ata olarak yakıştırılmayacak olunan hayvan biçimli bir türün doğuşunu Afrika’da başlatmaktan da imtina etmez duruma gelmişlerdir.

* Halife kavramı ile ilgili olarak farklı görüşler söz konusudur. Kimi âlimlere göre insandan önce bir varlık yoktu insan Allah’ın halifesidir (Abduh, 2011: 361), kimi âlimlere göre de insanın yine bir insanın halifesi olabileceği görüşüdür (İslamoğlu, 2012: 15). Âdem’den öncekilerin mahiyetini Allah en iyi bilendir. Burada konumuz kapsamında ele alınması gereken yarattığı bizlerin formunun Hz. Âdem’den bugüne değişmediği konusudur.

*Kur’an-ı Kerim’de Habil ve Kayin (Kabil) isimleri verilmez, bu isimler Tevrat’ta geçen isimlerdir.

2. ESKİÇAĞ TARİHİ AÇISINDAN İNSAN

İnsanlığın geçmişine yönelik araştırma yapan antropoloji bilim dalı dışındabaşka bir bilim dalı daha araştırmaları ile öne çıkanEskiçağ tarihi bilim dalıdır. Eskiçağ tarihi bilim dalı araştırmacıları, insanın geçmişini araştırmalar sonucu elde etmiş oldukları buluntuları yorumlayarak anlatmaya çalışmıştır. Bu buluntuların birçoğunun daha önce uygarlık inşa etmiş olan insanlara ait olduğu, o insanların yaptıklarından hareketle nasıl bir gelişim içerisine girmiş oldukları da belirlemektedir.

Bu dönem insanları kaba, ilkel bir yapıya sahip ve düşünen bir hayvan şeklinde olup yavaş yavaş gelişmeye başlamış olarak nitelendirilmektedir (Akurgal, 2007: 21). Hemen hemen tüm tarih ve uygarlık tarihi kitaplarında yer edinmiş haliyle insanların Paleolitik, Mezolitik dönemlerden geçerek Neolitik olarak adlandırılan döneme ulaştığı zaman insanların yerleşik hayata geçmiş oldukları kabul edilmektedir.

Paleolitik dönemde (600.000-10.000) insanlar henüz üretime geçemeyen ve doğada bulduklarını avcılık ve toplayıcılıkla elde ederek temin etmeye çalışan insanlar olarak belirirler. Bu dönem insanları avlanmak veya gündelik hayatta kullanmak için taşlardan ve kemiklerden aletler yapmışlardır.Dönemin en önemli özelliği olarak da ateşin bulunması gösterilmektedir.

Mezolitik dönem (10.000-8.000) ise Paleolitik ile Neolitik dönemler arası bir geçiş dönemi olarak bilinir. Bu dönemde hayvan evcilleştirilir, gıda biriktirmeye başlanır (Akurgal, 2007: 21).

Neolitik Dönem (8.000-5.000), taş dönemleri içerisinde en gelişmiş dönem olarak bilinir. Bu dönemin karakteristik özellikleri arasında ateşin kontrol altına alınması, pişirme yöntemli seramik yapımına başlanması, ziraatın keşfedilmesi ve yerleşik hayatın başlaması gelmektedir (Memiş, 2017: 10). Neolitik Dönem'le beraber yerleşik hayata geçtiği kabul edilen insanoğlu, üretim faaliyetleri içerisine girerek yazıyı da kullanıp medeni bir hayatın başlangıcını ve tarihi çağları da başlatmış bulunmaktadır.

Bu bilgiler dâhilinde halife insan olarak yaratılmış olan Hz. Âdem'in ve onun soyundan gelenlerin bu tarihin içerisinde konumlandırılması sorusu ortaya çıkmaktadır. Dini kaynaklar ışığında yaratılan insan akletme, utanç duyma, tövbe etme, nankörlük

etme gibi özelliklere sahiptir. Ayrıca üretimin ilk safhasının Neolitik Dönem ile başlatılması, yine dini kaynaklar ışığında değerlendirildiği zaman bazı farklılıkların oluşmasına konu olmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de Maide suresi yirmi yedi ve otuz birinci ayetler arasında Allah'a (cc) Âdem'in iki oğlunun kurban sunduğu, Tevrat'ta ise Yaratılış kısmında bu iki kardeşten biri olan Habil'in çoban ve Kayin'in çiftçi olduğu belirtilmektedir (Yaratılış 4/ 1-16). Kurban, kelime anlamı olarak "*kendisi sayesinde Allah'a yaklaşılacak şey*"e denir (Abduh-Rıza, 2011: 451). Kurban, kesilen bir hayvan olabileceği gibi Allah'a yakınlaşmaya aracı olabilecek herhangi bir şey anlamına da gelmektedir (Yazır, cilt 3: 158). Kurban kelimesinin anlamından ve Tevrat'ta ve Kur'an'da Habil ve Kayin'in sundukları şeylerden hareketle ilk insandan bugüne üretim faaliyetlerinin gerçekleşmiş olduğunu dini kaynaklardan elde etmekteyiz.

Paleolitik, Mezolitik, Neolitik kavramlarının ortaya çıkış zamanlarına bakıldığında, bu çağ sistemlerinin on dokuzuncu yüzyılda oluşturulmuş olduğu görülmektedir. Danimarka'da Kopenhag Müzesi müdürü Thomsen, 1817 yılında müzede bulunan ve dönemleri bilinmeyen buluntular için üç çağ sistemini oluşturur. Bu çağlar taş, tunç, demir çağı olarak sınıflandırılan çağlardır. Thomsen'in bu çağ sistemlerini, elde etmiş olduğu bulgulara göre yorumlayarak bir zamanlama sistemi içerisinde değerlendirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Thomsen, bu sınıflandırmayı yaparken basitten gelişmiş doğru sıralayarak söz konusu dönemleri bir sistem içerisinde oturtmaya çalışmıştır. Başka bir Danimarkalı olan Worsae, Thomsen'in taş devri tanımını yeterli bulmayarak bu dönemi kendi içerisinde eski ve yeni taş devri olarak ikiye ayırır. Eski ve yeni taş devri adlandırmalarının Paleolitik ve Neolitik olarak adlandırılması ise 1865 yılında Lubbock tarafından sağlanır. Bu iki dönem arasında kalan geçiş dönemini, İrlandalı Westrabb tamamlayarak Mezolitik Dönem adını almasını sağlamıştır (Özdoğan, 2011: 33-34). Bu bilgiler ışığında çağ sistemlerine dayalı tarihsel dönemlerin elde edilmiş buluntuların yorumlanmasına dayalı olarak ortaya çıkarılmış oldukları belirmektedir.

İnsanların belirtilen çağ sistemleri içerisinde bulunan taş, tunç, demir aletleri bu sıralama ölçütü içerisinde kullanmış olmaları muhtemel olabilir. Fakat belirtilen dönemler kapsamında bulunan insanların evrimsel bir süreç içerisinde değişerek

günümüz insan formuna ulaşmış olmalarının ileri sürülmesi soru işaretleri oluşturmaktadır. Günümüz dünyasında bazı toplumlar ileri düzeyde bir teknolojiye sahipken bazı toplumların teknoloji ile tanışmamış oldukları bilinmektedir. Tarihi ilerlemeci bir tarih anlayışı içerisinde görme eğilimi bazı çıkmazları da beraberinde getirebilmektedir.

SONUÇ

İnsanın var oluşu ile ilgili dini kaynakların ve evrimci bilim insanlarının farklı görüşlere sahip oldukları bilinmektedir. Evrimci bilim insanları, bulmuş oldukları materyalleri kendi düşünce yapılarına uygun biçimlendirme gayretleri içerisinde girip bir insan türü oluşturmaya çalışmışlardır. Bu çalışmalarını yürüten ve kimi iddiaları öne süren bilim insanlarının görüşleri, kendi çağdaşları olan bilim insanlarınca da çürütülmüştür.

Dini kaynaklarda özellikle Kur'an-ı Kerim'de Allah insanın yaratılış aşamalarını herhangi bir kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde bildirmektedir². Yaratılmış olan insanların günümüze kadar hiçbir değişime uğramadan gelmiş olduğu hem dini kaynaklar ışığında hem de yapılan araştırmaların sonucunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Allah (cc), gökleri ve yeri yarattıktan ve yeryüzünü dayayıp insanın yaşamasına elverişli hale getirdikten sonra insanı yaratmıştır (Naziat-30). Allah (cc), varlığın yoktan yaratılması ile ilgili bilgiler vermek suretiyle insana yaratmış olduğu düzende bir boşluğun olmadığını göstermektedir. Evrenin işleyişindeki düzen, elde edilen bilimsel verilerle de desteklenmektedir.

Kur'an-ı Kerim, yalnızca insanın yaratılmış olduğunu vurgulamakla yetinmemekte, daha da önemlisi bu insanın yaratılıştan sahip olduğu bir öz bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu doğrultuda da açıklamalarda bulunmaktadır. Örneğin Kur'an'da Âdem'e isimlerin öğretilmesi (Bakara-31), insanın akleden bir varlık olduğunun defalarca zikredilmesinin yanı sıra onun nankör (Tevbe- 80, Hud-9), aceleci (İsra-11) ve en güzel şekilde yaratılmış (Tin-4) olduğunu ayetlerle bildirilmektedir.

²İnsanın yaratılması ile ilgili olarak; Hicr suresi 26, Mümin suresi 67, Müminun suresi on iki ve on dört, Nisa suresi birinci, Secde suresi yedi-sekiz ve Zümer suresi altıncı ayetlere Tevrat(Yaratılış, 3-24)bakınız.

İnsanlığın bir erkek ve bir dişiden var edilip çoğaltılması ile ilgili olarak Hucurat suresinin on üçüncü ayetini hatırlamakta fayda vardır: *“Ey insanlar, şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O’na itaatsizlikten en çok sakınmanızdır.”*

Eğer insanlık Homo sapiens türü ile başlatılacak olunursa Hz. Âdem’in ilk düşünen insan ve onun soyundan gelenlerin de düşünme kabiliyetlerini kullanarak hayata uyumlu olabilen tür olduğu anlaşılmalıdır. Buna göre Hz. Âdem düşünen, aklını kullanan bir insandı.

Allah (cc), dünyayı kanunlar ve bir nizam içerisinde yaratmıştır. Kâinat, bu nizam içerisinde akışını sürdürmektedir. Montesquieu’nun şu cümleleri durumu açıklar mahiyettedir:

“En geniş anlamıyla kanunlar nesnelere doğasından kaynaklanan zorunlu ilişkilerdir ve bu anlamda tüm varlıkların kendi kanunları vardır. Tanrı’nın kendi kanunları, maddi dünyanın kendi kanunları, insandan üstün ruhani varlıkların kendi kanunları, hayvanların kendi kanunları, insanın kendi kanunları vardır.

Dünyada gördüğümüz bütün tesirlerin kör talihin eseri olduğunu söyleyenler çok saçma bir şey söylemişlerdir. Zira akıllı varlıkları meydana getirmiş kör bir talihten daha büyük bir saçmalık olabilir mi?

Yaratan ve koruyan sıfatıyla Tanrı’nın evrenle ilişkisi vardır. Yaratırken temel aldığı kanunlar, korurken temel aldığı kanunlarla aynıdır. Tanrı bu kurallara göre hareket eder, zira bu kuralları tanır. Bu kuralları tanır, zira bunları o yapmıştır. Bu kuralları yapmıştır, zira bunların kendi bilgeliği ve gücüyle ilişkisi vardır.

Öyleyse, keyfî bir eylemiş gibi gözükken yaratılış, tanrı tanımazların kaderi kadar değişmez kurallar gerektirir. Yaradan’ın bu kuralları olmadan dünyayı yönetebileceğini öne sürmek saçma olur, zira bu kurallar olmadan dünya ayakta kalmaz” (2019: 3-4).

Kur’an-ı Kerim’de Allah insanı tarif edip şüpheye oluşturmayacak şekilde yarattığını, yarattığı düzen içerisinde de bir boşluğa ve tesadüfe yer bırakmadığını bildirmektedir.

Eskiçağ tarihi dönemlerinin bir çağ sistemi içerisinde değerlendirilmesi, tarihin sınıflandırılması ve kolay anlaşılabilmesi için dikkate değer bir durum oluşturmaktadır. Fakat insanın bu çağ sistemi içerisinde layık olmadığı bir pozisyonda değerlendirilmesi, Eskiçağ tarihi araştırmacılarının daha tarafsız bir şekilde bu konuya yaklaşmasını gerektirmektedir. Dini kaynaklardan yoksun bir bakış açısı çerçevesinde sadece dönemsel veya kullanılan araç gereçlerin ilkelliğine bağlı olarak insanı ilkel bir şekilde resmetmek yanlış bir çıkarıma sebep olup, tarihi tarafsızlık ilkesi içerisinde değerlendirme usulüne aykırılık teşkil etmektedir.

KAYNAKLAR

1. Abduh, Muhammed- Rıza, Muhammed Reşid (2011). Tefsiru'1 Menâr c.1 (Çevirenler: Mehmet Erdoğan v.d). İstanbul: Ekin Yayınları
2. Abduh, Muhammed- Rıza, Muhammed Reşid (2011). Tefsiru'1 Menâr c.6 (Çevirenler: Rahmi Yaran- Mehmet Erdoğan). İstanbul: Ekin Yayınları
3. Akın, Galip (2011). Antropoloji ve Antropoloji Tarihi. Ankara: Tiydem Yayıncılık
4. Akurgal, Ekrem (2007). Anadolu Uygarlıkları (9. Baskı). İstanbul: Net Turistik Yayınlar A.Ş
5. Balandier, Georges (2016). Siyasal Antropoloji (2. Baskı) (Çeviren. Devrim Çetinkasap). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
6. Barnard, Alan (2015). Sosyal Antropoloji ve İnsanın Kökeni (2. Baskı) (Çeviren: Mehmet Doğan). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
7. Cevizci, Ahmet (2012). Felsefenin Kısa Tarihi. İstanbul: Say Yayınları
8. Collingwood, R. G. (2015). Tarih Tasarımı (6. Basım) (Çeviren: Kurtuluş Dinçer). Ankara: Doğu Batı Yayınları
9. Gish, Duane T. (1984). Fosiller ve Evrim (Çeviren: Adem Tatlı). İstanbul: Cihan Yayınları
10. Güvenç, Bozkurt (2018). İnsan ve Kültür. İstanbul: Boyut Yayıncılık ve Tic. A.Ş.
11. İslâmoğlu, Mustafa (2012). Hayat Kitabı Kur'an. İstanbul: Düşün Yayıncılık
12. Kur'an-ı Kerim (2015), Kur'an yolu Meali. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
13. Tatlı, Adem (2008). Evrim ve Yaratılış. İstanbul: Nesil Yayınları

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

14. Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil) (2016). İstanbul: Yeni yaşam Yayınları
15. Memiş, Ekrem (2017). Eskiçağ Türkiye Tarihi (14. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım
16. Milton, Richard (2003). Son Tartışmalar Işığında Darwıniz'in Mitleri (Çeviren: İbrahim Kapaklıkaya). İstanbul: Gelenek Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
17. Montesquieu (2019). Kanunların Ruhü Üzerine (3. Basım) (Çeviren: Berna Günen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
18. Özbudun, Sibel- Uysal, Gülfem (2016). 50 Soruda Antropoloji (4. Baskı). 7 Renk Basım Yayın ve Filmcilik Ltd. Şti.
19. Özdoğan, Mehmet (2011). 50 Soruda Arkeoloji (2. Baskı). İstanbul: 7 Renk Basım Yayın ve Filmcilik Ltd. Şti.
20. Şimşek, Fitnat. Paleolitik Dönemde İnsan Türleri. Uluslararası Amisos Dergisi. Cilt/2, Sayı/3 (Aralık/ 2017), ss./ 66-85
21. Yazır, Hamdi. Hak Dini Kur'an Dili. C.3. Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

WHY IS JESUS' STATUS LIKE ADAM'S? (AN EXAMINATION ABOUT SURAH AL-I IMRAN 3/59)

İSA'NIN MESELİ NİÇİN ÂDEM'İNKİ GİBİDİR?! (ÂL-İ İMRAN SÛRESİ 59. ÂYETLE İLGİLİ BİR İNCELEME)

Assoc. Prof. Dr. Yunus Emre GÖRDÜK

Balıkesir Uni. Faculty of Theology Department of Basic Islamic Sciences Tafsir Basic Science

E-mail: yunusemre.gorduk@gmail.com

ABSTRACT

One of the most difficult illnesses of modern times is the phenomenon of “fragmentary thinking”, especially in religious/Islamic issues. Unfortunately, in many cases, the alleged comments made with reference to the so-called Qur'anic references reflect this fragmentary subjectivism in all its nakedness. The paper we will present is related to one of these interpretations and will be written to draw attention to a verse that is ignored. In the 59th verse, Surah Al-i Imran Almighty Allah says: “Indeed, the example of Jesus to Allah is like that of Adam. He created Him from dust; then He said to him, ‘Be’ (kun) and he was (fayakun).” In this verse, the situation of Jesus, who came to the world without a father, is likened to the situation of Adam. The message given in the verse is according to our fourteen centuries of tradition of tafsir/commentary: Just as Adam was created without a father, Jesus was created without a father. Moreover, Adam was created without both mother and father. So the creation of Jesus without a father is not unbelievable. There is no consistent justification for denying it. Moreover, while Adam, who was created without a father and without a mother, did not qualify as a god, it is not possible for Jesus to become a god just because he was created without a father. If these and similar verses are not taken into account, the verses -that declare in general that the human specie were created from semen (nutfa)- make it possible to think that Adam was also created from the semen. As a matter of fact, according to those who have expressed this claim, if Adam is a human, he was also created from semen. Then he has a father. In this study, an analysis will be carried out pointing out how the fragmentary approach leads to erroneous interpretations within the framework defined above.

Keywords: Tafsir, Al-i Imran, Adam, Jesus, Status.

ÖZET

Modern zamanların en onulmaz hastalıklarından biri, özellikle dînî/İslâmî meselelerde “parçacı düşünme” olgusu şeklinde arz-ı endam etmektedir. Maalesef birçok meselede, sözde Kur’ânî referanslara atfen yapıldığı iddia edilen yorumlar, söz konusu parçacı sübjektivizmi bütün çıplaklığıyla yansıtmaktadır. Sunacağımız bildiri bu tür yorumlardan birine ilişkindir ve görmezden gelinen bir âyete dikkat çekmek için kaleme alınacaktır. Yüce Allah Âl-i İmrân sûresi 59. âyette “*إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ*”¹ buyurarak babasız dünyaya gelen Hz. İsa'nın durumunu, Hz. Âdem'in durumuna

benzetmektedir. Âyette verilen mesaj on dört asırlık tefsir geleneğimize göre şudur: Nasıl ki, Hz. Âdem babasız yaratıldıysa Hz. İsa da babasız yaratılmıştır. Dahası Hz. Âdem hem annesiz hem de babasız yaratılmıştır. O halde Hz. İsa'nın babasız yaratılmasını inanılmaz addederek inkâr parmağını uzatmanın tutarlı bir tarafı yoktur. Ayrıca hem babasız hem de annesiz olarak yaratılan Hz. Âdem, ulûhiyet vasfı kazanmamışken sadece babasız yaratıldı diye Hz. İsa'nın ilâh sıfatı kazanması mümkün değildir. Bu ve benzeri âyetler nazara alınmadığı takdirde, genel anlamda insan nev'inin "nutfe/meni"den yaratıldığını bildiren âyetlerden hareketle Hz. Âdem'e baba isnat etmek mümkün hâle gelmektedir. Nitekim bu iddiayı dillendirenlere göre Hz. Âdem de bir insan olduğuna göre o da nutfeden/meniden yaratılmıştır. O hâlde onun da bir babası vardır. Bu çalışmada, çerçevesi çizilen alan içerisinde parçacı yaklaşımın nasıl bir çarpıklığa yol açtığına da işâret eden bir tahlil yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Âl-i İmrân, Âdem, İsa, Mesel.

GİRİŞ

Özellikle son zamanlarda Hz. Âdem'in anne-babasız yaratılmış ilk-orijinal insan olduğu düşüncesi evrimci dünya görüşü ekseninde itiraza uğramaktadır. Bu yapılırken bazı Müslüman araştırmacılarca Kur'ân'dan deliller sunulmaya çalışılmakta, Hz. Âdem'in de bir anne-baba vasıtasıyla ve meniden yaratıldığı iddia edilmekte; hem Hz. Âdem'in hem de genel anlamda "İnsan" ifadesiyle vurgulanan varlığın yaratılışından bahseden âyetler evrim düşüncesine paralel bir düzlemde te'vil edilmektedir. İnsanların bir erkek ve bir dişiden yaratıldığını beyan eden yahut Hz. Âdem'in babasız yaratıldığına delâlet eden âyetler ise evrim lehine doğrudan birer delile tahvil edilemediği için en azından nötrleştirilme gayreti içine girildiği görülmektedir.

Esasen Kur'ân, mutlak bıraktığı bazı konular yahut içerdiği müteşâbih ifadelerle belli kurallar içinde elbetteki yoruma açıktır. Ancak bu durum keyfi ve zorlama te'villeri meşrulaştıran bir unsur olarak görülemez. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok konu gibi bu konuda da te'vil kapısını aralamaya müsaade etmeyen âyetleri haiz olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Allah kelâmının bu özelliği, evrimci görüşü benimseyenler açısından bazı âyetlerin te'vilini son derece müşkül kılmaktadır. Öte yandan tarihsel süreçte de birçok örneği olduğu gibi Kur'ân'ı sağlıklı bir şekilde anlamaktan ziyade benimsenen fikri Kur'ân'a tasdik ettirme yaklaşımı; zamanla Kur'ân'ı sadece elverişli bir argüman olarak kullanma ameliyesine dönüşmektedir. Zamanla nüzûl sebepleri, metin içi

bağlam ve Kur’ânî bütünlük göz ardı edilir olmuştur. Bakış açısı bu olunca, bazı âyetleri görmezden gelmek, yokmuş gibi davranmak, eğer bu mümkün değilse medlûlünü çarpıtmak yahut eksilterek sadeleştirmek seçenekler arasındadır.

Bahis mevzuu ettiğimiz âyetlerden biri Âl-i İmrân sûresinin 59. âyetidir. Âyette “إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ” *Şüphesiz ki Allah katında İsa’nın durumu Âdem’in durumu gibidir. Onu (Âdem’i) topraktan yarattı, sonra ona “ol” dedi. O da hemen oluverdi.*” buyurulmaktadır.

Bu bildiride ilk asırdan itibaren nüzul sebepleri, bağlam ve lafzın delâleti gibi açılardan bu âyetin nasıl fehmedildiğine; bazıları belağat ilminde otorite olan tefsir üstadlarının bu ifadeyi nasıl yorumladıklarına bakılacaktır. Güncel evrimci iddialara yer verilmeyerek olan çalışmada, daha ziyade tefsir literatüründeki bakış açıcı ve bunun sebepleri ortaya konulup tahlil edilecektir.

Hicrî İlk Asırlardan Bu yana Bazı Meşhur Müfessirlerin Âyet Hakkındaki Açıklamaları

En eski kaynaklarda bu âyetin Necrân papazları tarafından Hz. Peygamber’e (sas) sorulan “İsa’nın babası kimdir?” sorusu üzerine nâzil olduğu belirtilmektedir. Tefsir ehlinin bu konuda hemfikir olduğu rahatça söylenebilir. Kur’ân’ı baştan sona sistemli bir şekilde izah etme açısından elimizdeki en eski eserin müellifi Mukâtil b. Süleyman’ın (v. 150/767) yaptığı nakil şöyledir:

Necrân Hristiyanlarından bir heyet Medîne’ye Hz. Peygamber’in (sas) yanına geldiler. Seyyid, ‘Âkib, Eskaf, Re’s, Hâris, ‘Amr, Kays ve (Kays’ın) iki oğlu Hâlid ve Halîd bu grubun içindeydi. Necranlıların efendileri olan Seyyid ve ‘Âkib, “Ey Muhammed niçin bizim dostumuza/büyüğümüze hakaret edip onu ayıplıyorsun?” dediler. Hz. Peygamber (sas) “Kimdir o?” Diye sordu. “Meryem el-‘Azrâ el-Betûl’ün oğlu İsa’dır. Bize Allah’ın yarattıkları içinde onun gibi bir kul göster! O ölüyü diriltir, körlüğü ve alaca hastalığı giderir, çamurdan kuş yapar ve onu canlandırır.” dediler. (Fakat “Biiznillah=Allah’ın izniyle” demediler.) Sonra şöyle devam ettiler: “Bütün Âdem

soyluların babası vardır ama İsa'nın babası yoktur. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğu konusunda bize tâbi' ol, biz de sana tâbi' olalım. İsa'yı ya Allah'ın oğlu ya da İlah kabul et!" Hz. Peygamber (sas) bunun üzerine "Allah'a veled isnat etmekten yahut O'nunla birlikte başka ilah kabul etmekten yine Allah'a sığınırım." dedi. Yine o ikisi Hz. Peygamber'e (sas) "Sen Ahmed'misin?" diye sordular. "Ben Ahmed'im ve yine ben Muhammed'im." cevabını aldılar. "Senden bazı şeyler soracağız." dediler; Hz. Peygamber (sas) "Siz teslim olup bana ittiba etmedikçe, size bir haber (cevap) vermeyeceğim." buyurdu. "Biz senden önce İslam'a girdik!" diye karşılık verdiler. Hz. Peygamber onlara, "Siz ikiniz İslam'a girmediniz! Çünkü üç şey sizi İslam'dan engelledi: Domuz yemeniz, şarap içmeniz ve şanı yüce olan Allah'a çocuk isnat etmeniz!" dedi. Öfkelenen ikili bu sefer "İsa'nın babası kimdir? Onun misli varsa getir de görelim!" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah "إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ" âyetini indirdi.¹ Bu rivâyeti lafzî farklılıklarla İbn Şebbe (v. 262/876)², Âcûrrî (v. 360/970)³ gibi müellifler de nakletmiştir.

Kendi zamanına kadar olan rivâyetleri bir araya toplayan, bununla birlikte dirâyet açısından da çoğu âyette fikir yahut tercih belirten İbn Cerîr et-Taberî (v. 310/922) âyetin anlamını şöyle verir: "Ey Muhammed Negrân heyetine haber ver ki: Babasız yarattığım İsa, benim katımda tıpkı topraktan yarattığım, sonra da ona 'كن : ol' dediğim ve hem annesiz hem de babasız oluveren Âdem gibidir." Yani benim İsa'yı babasız halk etmem Âdem'i hem annesiz hem de babasız yaratmamdan daha acayip değildir. Âdem'i yaratırken emrettiğim zaman, emrim onun ete/kemiğe bürünmesiydi ve öyle oldu. İsa'yı yaratmam da aynı şekildedir; olmasını emrettim ve oldu.⁴

Müellif daha sonra bu âyetin Hz. İsa (as) hakkında Hz. Peygamber'le (sas) münakaşa eden Negrânlı Hristiyan heyete karşı bir hüccet olarak indirildiği konusunda

¹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, thk. Abdullah Mahmud Şehâte (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâs, 2001), 1: 279-281.

² İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer, *Târîhu'l-Medîne*, thk. Fehim Muhammed Şeltut (Cidde: y.y., h. 1399), 2: 583.

³ Âcûrrî, Ebû Bekir Muhammed b. el-Hüseyn el-Bağdâdî, *es-Şerîa*, thk. Abdullah b. Ömer b. Süleyman ed-Dümeycî (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1420/1999), 5: 2203.

⁴ Taberî, Ebû Cafer Muhammed İbn Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân fî Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 6: 468.

tefsir ehlinin ittifak halinde olduğunu belirtir ve ardından Mukâtil'in nakliyle aynı minvâlde yedi farklı rivâyet zikreder. Bu rivâyetler İbn Abbâs, 'Âmir, Katâde, Süddî, İkrime, Muhammed b. Ca'fer b. Zübeyr ve İbn Zeyd'e müsteniden nakledilmiştir. Süddî'nin rivâyetinde, tartışma esnasında Necranlılar Hz. Peygamber'e "Sen hiç babasız yaratılan insan gördün mü?"; İbn Zeyd'in naklindeyse "Sen bir erkek olmaksızın sadece anneden doğan bir çocuk biliyor musun?" demişler ve âyetler (3/59-63) bunun üzerine inmiştir. İlk âyet (3/59) şöyle demektedir: Âdem'in (as) anne-babası var mıydı? Yoktu. İsa (as) ise bir annenin karnında yaratıldı! O halde etten kemikten bir annenin rahminde babasız yaratılan İsa'nın (as) halkı, anne-baba olmaksızın topraktan yaratılıp sonra ete kemiğe büründürülen Âdem'in var edilmesinden daha harika ve şaşırtıcı değildir!⁵

Vefat tarihi itibariyle Taberî'den sonraki meşhur müfessirlerin de anlayış ve yorumları aynı minvaldedir zira eldeki nüzul sebepleri ve metin içi bağlam bunu teyit etmektedir. Onların zamanında şimdiki gibi bir evrim tartışması olduğu söylenemez ancak ittifâken vardıkları sonuç, Hz. Âdem'in insan altı bir ilkel canlının çocuğu olarak değil tam aksine öncesiz, yani babasız yaratıldığı şeklindedir. Burada bütün müfessirlerin ilgili görüşlerinin zikredilmesi mümkün değildir ancak meşhur müfessirlerin konuya katkı sunan görüşleri şöylece özetlenebilir:

İmam Mâturîdî (v. 333/944) âyetin Hz. İsa'yı ilah addeden Hristiyanlara verilen bir cevabî mesaj olduğunu vurgular. Nitekim hem babasız hem de annesiz olarak yaratılan Âdem bile bu vasfı kazanmamışken -onların öne sürdükleri argüman itibariyle- sadece babasız yaratıldı diye İsa nasıl ilâh ve Rab olabilir?⁶

Dil ve Belağat Üstadı Zemahşerî'ye (v. 538/1143) göre âyetteki benzetme bir yönüyle yapılmıştır. Zira Hz. Âdem hem annesiz hem de babasız yaratılmışken, Hz. İsa sadece babası olmaksızın yaratılmıştır. Bütün vasıfların değil bazı vasıfların benzeşiyor olması teşbihe mâni değildir. Öte yandan anne-babasız yaratılmış olmak sadece babasız

⁵ Bk. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 6: 467-472.

⁶ Mâturîdî, Ebû Mansur Muhammed, *Te'vîlâtü ehlî's-Sünne*, thk. Mecdî Baslûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 2: 390-391.

yaratılmış olmaktan daha harika ve daha olağan dışıdır. O halde harika/olağan dışı bir fert, daha harika/daha olağan dışı bir ferde teşbih edilmiştir.⁷

Fahrüddîn er-Râzî (v. 606/1209) bu âyetin Hz. Peygamber'e (sas) Necrân heyetiyle beraber olduğu sırada geldiği konusunda bütün müfessirlerin icma' halinde olduğunu belirtir. Onlar, iddia ettikleri safsatanın özeti olarak şöyle diyordu: "Ey Muhammed! Madem sen onun (Hz. İsa) dünyaya babasız geldiğini kabul ediyorsun, o zaman onun babasının Allah olması gerekir." Âyet ise şöyle demektedir: "Hz. Âdem'in babası ve annesi yoktu ancak bu onun Yüce Allah'ın oğlu olmasını gerektirmedi. O halde bu hüküm babasız olan Hz. İsa için de geçerlidir. Ayrıca Yüce Allah'ın Âdem'i topraktan yaratması mümkün olurken İsa'yı da annesi Meryem'in kanından yaratması niçin mümkün olmasın? Bilakis bu yaratma akla daha yakındır çünkü bir canlının anne rahminde toplanan kandan tevellüd etmesi, kuru topraktan tevellüd etmesinden daha olasıdır." Râzî bu âyete ilişkin, her çocuğun öncesinde bir babanın bulunması gerektiğini ancak ilk babadan evvel yine başka bir babanın olmasının muhal olduğunu vurgular. İşte Kur'ân bu ilk babanın Hz. Âdem (as) olduğuna delâlet etmektedir. Nisâ 4/1, A'râf 7/189 âyetleri ise bu delâletin örnekleridir.⁸

Kurtubî'ye (v. 671/1273) göre bu âyet kıyasın sıhhatine delildir. Nitekim buradaki teşbih İsa'nın Âdem gibi topraktan yaratıldığı konusunda değil onun da Âdem gibi babasız yaratıldığı konusundadır. Çünkü bir şey başka bir şeye -aralarındaki fark büyükse bile- aynı vasıf üzere bir araya getirildikten sonra benzetilir. Oysaki Âdem topraktan yaratılmışken İsa topraktan yaratılmış değildir. Bu vasıf açısından aralarında fark vardır. Hatta ikisinin de yaratıldığı köken toprak olduğu halde Âdem bile toprağın bizzat kendisinden yaratılmamıştır. Yüce Allah türabı tîn, sonra salsâl kılıp, daha sonra o maddeden Âdem'i yaratmıştır. Aynı şekilde İsa'yı da halden hale sokup nihayet babasız bir beşer kılmıştır. Aralarındaki benzerlik ise ikisinin de babasız yaratılmış olmasıdır.

⁷ Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâfu an Hakâiki Gavâmidî't-Tenzîl*, (Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1407/1985), 1: 367.

⁸ Râzî, Fahrüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer, *Mefâtîhu'l-Gayb*, (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1998), 8: 242-243.

Teşbih de bu vasfa dâirdir.⁹ Kurtubî'nin burada dikkat çektiği nokta Hz. Âdem (as) ve Hz. İsa (as) arasındaki teşbih veçhinin babasız yaratılma değil topraktan yaratılma olduğunu iddia edenlere cevap niteliğindedir. Zira insanın özü topraksa bile Hz. Âdem belli aşamalardan geçmiş bir türâbî maddeden, Hz. İsa ise annesinin bedeninde halk edilmiştir.

İbn Cüzey (v. 741/1340) konunun rivâyetlerde mevcut yönüne dikkat çeker. Âyet Hristiyanların “Nasıl bir oğul babasız olur?” sözüne karşı hüccettir. Yüce Allah İsa'yı hem annesiz hem de babasız yarattığı Âdem'e benzeterek örneklemiştir. Âdem'in durumu onların akıldan uzak gördükleri durumdan daha harikadır.¹⁰ Kezâ İbn Cüzey'in hem çağdaşı hem de hemşehrisi (Endülüs/Gırnata) olan Ebû Hayyan (v. 745/1345), bazı rivâyetlerde Necranlıların “Eğer doğru söylüyorsan, bize onun (Hz. İsa) mislini göster!” demelerine dikkat çeker.¹¹ Yüce Allah da bu âyetle onlara yaratılış açısından Hz. İsa'nın mislini, hatta daha harikasını göstermiştir.

İbn Kesîr (v. 774/1373) bu âyet vesilesiyle daha farklı bir pencere açarak Allah'ın sonsuz kudretini, yaratmasında gözler önüne serdiğini belirtir. Böylece Âdem herhangi bir erkek ve dişi olmaksızın topraktan, Havvâ dişi olmaksızın bir erkekten, İsa erkek olmaksızın bir kadından, kalan sair insanların tamamı ise bir erkek ve bir kadından, yani anne ve babaları vasıtasıyla yaratılmıştır.¹² Âyet ise şunu vurgulamaktadır: Âdem'i anne-babasız yaratan Allah, İsa'yı sadece babasız yaratmaya evleviyetle Kâdir'dir.¹³

Neysâbü'rî'ye (v. 850/1447) göre âyetteki benzetme veçhi, her iki ferdin de âdet-i müstemirre haricinde yani olağanüstü bir şekilde yaratılmasıdır. Bununla birlikte anne-

⁹ Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Hazrecî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Ahmed el-Berdûnî; İbrâhîm Atfîş (Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964), 4: 102-103.

¹⁰ İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Gırnatî, *et-Teshîl li Ulûmi'l-Kur'an*, thk. Abdullah el-Hâlidî (Beyrut: Şeriketu Dâri'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1995), 1: 155.

¹¹ Ebû Hayyân, Muhammed Yûsuf b. Ali el-Endelûsî, *el-Bahrü'l-Mubît fi't-Tefsîr*, thk. Sıdkı Muhammed Cemil (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1999), 3: 183.

¹² Bu yoruma İbn Kesîr'den daha önce yaşamış Muhyiddîn İbnü'l-'Arabî'de (v. 638/1240) de rastlanmaktadır. Belki de yorumun kaynağı İbnü'l-'Arabî'dir. Bk. *el-Fütübâtü'l-Mekkiyye*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994), 1: 332-333.

¹³ İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Sami b. Muhammed Selâme (Beyrut: Dâru't-Taybe, 1999), II, 49.

babasız yaratılmak daha harikuladedir. Harika olan daha harika olana benzetilmiştir. Nitekim teşbih yönü itibariyle kendisine benzetilenin (المشبه به) benzetilenden (المشبه) daha güçlü olması gerekir.¹⁴

Neysâbü'rî'nin çağdaşı olan Bikâ'î de (v. 885/1480) Hz. İsa'nın babasız fakat beşer olarak var edilmiş bir anneden yaratıldığına, oysaki Hz. Âdem'in tamamen cansız bir maddeden, bir beşer ata olmaksızın topraktan var edildiğine dikkat çeker. Bu bakımdan her ne kadar Hz. İsa gibi babasız var edilen bir fert görülmemişse bile yine de bu, Hz. Âdem'in yaratılışından daha harika ve olağanüstü değildir.¹⁵

Mazharî (v. 1225/1810) Hristiyanlar tarafından Hz. Peygamber'e (sas) sorulan ve âyetin sebab-i nüzûlünü teşkil eden "Sen hiç babasız bir insan gördün mü?" sorusuna binâen onların ne kadar câhil ve tefekkürden yoksun olduklarını vurgular. Zira onlar bir insanın koyun, yahut bir koyunun insan doğurduğunu bile görmedikleri halde -ki insan ve koyun hayattar birer organizmaya sahip olma açısından aynı, nev' açısından farklıdır- nasıl olur da Ehad, Samed, Kadîm ve misilsiz bir zâtın hâdis, cismânî, yemek yiyen, uyuyan, ölen bir mahluk olan Hz. İsa'yı doğurduğuna hükmederler? Oysaki O doğurmamış ve doğurulmamış; hiçbir şey de onun dengi olmamıştır. Bu âyette kıyasın hücciyetine delil vardır. Çünkü Yüce Allah İsa'nın babasız yaratılmasının cevâzının hükmünü Âdem'in yaratılmasının hükmüne kıyas ettiğine dikkat çekmektedir.¹⁶

Şevkânî de (v. 1250/1835) Hz. İsa'nın Hz. Âdem'e benzetilmesindeki teşbih yönünün babasızlık olduğunu vurgular. Teşbih unsurlarından müşebbehün bih'in (kendisine benzetilen) ziyadelik içermesi ise benzetmeye zarar vermez. Yani Hz. Âdem'in aynı zamanda annesiz yaratılması, babasız yaratılmış Hz. İsa'ya göre bir ziyadeliktir ancak teşbihten murad edilen şeyin haricinde olan bu özellik; ayrıca Hz. Âdem'in daha hayret verici ve muazzam bir biçimde yaratılmış olması teşbihe zarar

¹⁴ Neysâbü'rî, Nizâmüddin el-Hasan b. Muhammed el-Kummi, *Garâibu'l-Kur'ân ve Reğâibu'l-Furkân*, thk. Zekeriyya Umeyrat (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995), 2: 173-174.

¹⁵ Bikâ'î, Ebu'l-Hasan Burhanüddin İbrahim b. Ömer, *Nazmu'd-Dürer fi Tenâsübi'l-Âyâti ve's-Suher*, (Kâhire: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmî, ts.), 4: 426.

¹⁶ Muhammed Senâullah el-Osmanî el-Mazharî, *et-Tefsîru'l-Mazharî*, thk. Ğulam Nebî et-Tûnisî (Pakistan: Mektebetü'r-Rüşdiyye, 1412/1992), 2: 59-60.

vermemektedir. Âyette aynı zamanda Hz. İsa'nın babasız yaratılmasını inkâr karşı da cevap vardır. Zira Hz. Âdem hem annesiz hem de babasız yaratılmıştır. Buna inanan diğerini inkâr etmemelidir.¹⁷

Müfessirlerin konuyla ilgili görüşlerinin aynı minvâlde miladi 21. asra kadar geldiği görülmektedir. Aşağıda son dönem müfessirlerinden bazı örnekler sunulacaktır.

Son Yüz Yıl İçinde Eser Veren Bazı Müfessirlerin Konuya Yaklaşımı

Mısırlı âlim Reşid Rıza (v. 1935) genel anlamda önceki müfessirlerin söylediklerini kısaca özetleyerek teyit ettikten sonra üstadı Muhammed Abduh'un (v. 1905) bu âyetle ilgili görüşünü nakleder. Abduh özetle şöyle demektedir: Öncesiyle birlikte değerlendirilirse, bu âyetler Hz. Peygamber'in (sas) nübüvvetini ispat sadedinde nâzil olmuştur. Yüce Allah'ın nübüvvet görevi için istediği kulunu seçeceği, fiillerinde bağımsız olduğu, daha önce nasıl ki Âdem'i (as), Nûh'u (as), İbrâhim'i (as) seçip İmran Âilesi'ni üstün kıldıysa şimdi de Muhammed'i (sas) seçip üstün kılmış olmasının inkâr edilecek bir durum olmadığı gibi konulara değinilmiştir. Ardından Hz. İsa (as) ve annesinin kıssası, Hz. Meryem'e zina iftirası atılması, kavminden bazılarının Hz. İsa'ya iman ederken geri kalanların onu inkâr etmesi gibi konular vurgulanmıştır. Burada üçüncü bir gruptan bahsedilmektedir ki bunlar Hz. İsa'yı inkâr etmemekte fakat ona sahih bir şekilde iman da etmeyerek babasız var edildiği için onu ilah sanmaktadır. Âyette ise Hz. Âdem'in kendi cinsinin (insan) gayrı olan topraktan yaratılışının, Hz. İsa'nın kendi cinsinden bir insan vasıtasıyla yaratılmasından daha harika olduğu vurgulanmaktadır. Esasen insan açısından bütün yaratılmalar harikuladedir. Mesela en basit bir tohumun bile yeşerip filizlenmesindeki yaratılış kanununa akıl erdirilememektedir. Yoktan var eden sonsuz kudret sahibi Allah'a göre ise hiçbir yaratma diğerinden daha zor ve daha harika değildir. Ayrıca Yüce Allah'ın herkesin alışmış olduğu yaratma kanunu dışında da yaratması vardır ki böyle şâz durumlara; örneğin zâid âzalarla doğan yahut kendi cinsine benzemeyen yavrulara şahit olunmaktadır. Aslında bu tür hilâf-ı âdet yaratmalar da yine

¹⁷ Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdillâh el-Yemenî eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, (Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1992), 1: 397.

Yüce Allah'ın kanunlarındandır. Bu itibarla Hz. İsa'nın alışılmadık bir şekilde yaratılması, onun diğerlerine üstün kılan bir özellik değilken nasıl olur da onun ilahlığını gerektirir?¹⁸

Reşid Rıza'nın çağdaşı Merâğî'nin (v. 1945) *el-Menâr*'daki açıklamaları kendi tefsirinde özetlediği görülmektedir.¹⁹ Yine Reşid Rıza ve Merâğî ile aynı yıllarda fakat Türkiye'de yaşayan Elmalılı Hamdi Yazır'ın (v. 1942) yaptığı çok yönlü enfes açıklamanın bir kısmı şöyledir:

Bu âyet evvelâ nassan ve bi'l-ibâre Nasârâya, saniyen ve bi'l-işare Yehûd ve saire cevabdır. Vefd-i Necran demişlerdi ki madem İsa'nın beşerden bir babası olmadığı müsellemdir, o halde Allah olması lâzım gelir. Şimdi bunlara karşı buyuruluyor ki İsa'nın ve tasdik ettiği ale'l-'umum enbiyanın getirdikleri kütüb-i İlâhiyye ve ezcümle Tevrat ve İncil mücebince Hazreti Âdem'in de beşerden bir babası olmadığı malûm ve müsellemdir. Halbuki bütün bunların şهادetiyle Âdem ne Allah'dır ne de ibnullahdır. İşte İsa da tıpkı onun gibi ne Allah ne de ibnullahdır. Allah İsa'nın validi değil Halıkı ve Rabbidir. İsa ancak ibn-i Meryemdir. Din-i hak budur. Bunun hilâfı Tevrat ve İncil'i ve İsa'yı dahi tekzibdir. Burada tekzib edilmesi lâzım gelen noktalardan birisi bu hallin Nasârâ'ya karşı mücerred bir ilzam ifade eden bir cedelden ibaret olmayıp ilzam-ı kat'î ifade etmekle beraber hiçbir hata ihtimali olmayan bürhanî bir hakk-ı muhkem, bir hakikat-i ezeliyye tesbit etmiş olmasıdır. Yoksa muharref İncillerde İsa'ya “İbn-i Yûsuf” namının verilmesini tecviz eden Nasârâ'ya karşı diğer ilzamlar da yapılabilirdi fakat bu bir hakk olmaz, İsa'ya ve Meryem'e ve Yûsuf'a bir bühtan, bu da “Ve lem yemesnî beşer” vicdanında Meryem'i tasdik eden Allah Tealâ'ya bir küfr olurdu. Bunun içindir ki Allah İsa'ya ancak “İbn-i Meryem” demiştir. Ve bununla İbnullah unvanını nefyettiği gibi İbn-i Yûsuf unvanını da nefyetmiştir.

¹⁸ Bk. Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm = Tefsîru'l-Menâr*, (Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1990), 3: 263-264.

¹⁹ Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîru'l-Merâğî*, (Mısır: Matbaatu Mustafa el-Bâbi'l-Halebî, 1946), 3: 173-174.

Binaenaleyh bu hall sade bir hall-i ilzamî değil bir hall-i bürhanî olduğundan yalnız Nasârâ'ya cevab olmakla kalmayıb bi'l-işâre Yehudîlere vesair münkirlere de cevabdır. Yehudîlere cevab olmasının takriri de şudur: Tevrat mucebince Âdem anasız babasız topraktan halk olunmuş babası yok bir Peygamberdir. Ve babası olmamakta İsa da bir Âdem gibidir. Şu halde babası olmadığından dolayı İsa'yı ve risaletini inkâr etmek Âdem'i ve Tevrat'ı ve kudret-i İlâhiyyeyi inkâr etmektir. Binaenaleyh siz yalnız İncil'i ve İsa'yı değil Tevrat ve Musa'yı da tekzip ediyorsunuz.

Sonra bunda akıl nokta-i nazarından bütün erbab-ı ukûlü şöyle bir tenvir vardır: Mess-i beşerî olmaksızın Meryem'den İsa'nın tevellüdü âdî tecribelere mahâsızın Meryem'den İsa'nın tevellüdü âdî tecribelere muhaliftir diye Meryem'i ve İsa'yı ve bu babdaki müşahedeleri ve şهادetleri tekzip ve tahrif etmeye hak yoktur, ilm-i hakka, akl-ü hikmete muhaliftir. Zira böyle bir inkâr insanın kendini ve insanlığın aslını ve toprak madde-i asliyyesinden halk-ı ıstıfa kanununu inkârdır ki bunları inkâr edenler kendilerini ve ilm-i hakkı inkâr etmiş olurlar. Zira akıl ve ilimde en yakînî kanun, kanun-ı halk vardır. İlimde tecribeye muvafık olana inanılır. Fakat tecribeye muhalif olan vakıat da inkâr edilmez, tesbit olunur, diğer malûmata mebde' yapılır. Tecribenin maverası bulunduğu da mücerrebdır. Binaenaleyh İsa'yı inkâr, ilmî ve fennî değildir. Hilkat-i İsa ilmen tasavvur olunamaz bir tenakuz değildir. Bilakis tecarib-i insaniyyenin mebdei olan ilmî bir vakıanın; Âdem vakıasının, ilk hilkat vakıasının bir tekerrürüdür. Filvaki' İsa müteşabih bir kelime-i hakdır. Yani hilkatte bir vakıa-i nadiredir. Fakat her veçhile münferid, ittırad kanunundan bütün bütün haric, misalsiz, aklen izah ve te'vili nâkabil bir kelime, bir vakıa da değildir. İndallah bunun hakikî bir te'vili ve izahı vardır. İlk hilkat-i beşer, kanun-ı ıstıfa, İsa vakıasına şahid olamıyanlar şahidlerden bu kelimeyi işittikleri zaman ifrat ve tefrit ile, zeyğ-u inhiraf ile inkâr veya su-i te'vile sapmamalıdır. Halk ve ıstıfâ kanunu her zaman herkes için müşahede-i vukuat ile malûmdur. Erbab-ı akl-ü ilim şunu bilmek lâzım gelir ki hilâf-ı âde vâkıat vardır, bu da bir kanundur hem de tecribî ve istikraî bir kanundur. Bu da halkın iradî olduğuna delildir.²⁰

²⁰ Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979), 2: 1119-1121.

Elmalılı'nın izahında dikkat çektiği "bi'l-ibâre" ve "bi'l-işâre" anlam örgüsü son derece dikkate şayan olup, Kur'ân'ın bu mânâ câmiyyeti çoğu zaman gözden kaçırılan hatta kimilerince görmezden gelinen bir husustur. Oysaki âyet Hristiyanları Hz. İsa'nın tanrısal bir nitelik taşımadığı konusunda ikaz ederken Yahudileri de babasız dünyaya gelen bir peygamberi inkâr etme tezadına düşmemeleri konusunda uyarılmaktadır. Çünkü -Tevrat'ın tasdik ettiği üzere- Hz. Âdem'in babasız yaratıldığına onlar da iman etmektedir.

Hasan Basri Çantay (v. 1964) herhangi bir izah yapmaya gerek duymayarak, âyete "Muhakkak ki İsa'nın haali de (yani babasız dünyaya gelişi de) Allah indinde, Âdem'in haali gibidir. (Allah) onu (Ademi) topraktan yaratdı. Sonra ona "Ol" dedi, ona da (can gelib) oluverdi."²¹ şeklinde meâl vermiştir.

İbn Âşur (v. 1973) âyetin babasız yaratılan Hz. İsa'nın "İbnullah" olduğu iddiasına karşı ilzâm tarikinin en etkili delili olduğunu ifade eder. Şayet bu iddia doğru olsaydı hem annesiz hem de babasız yaratılan Hz. Âdem buna evleviyetle layık olurdu. Oysaki o ilahlık vasfı taşımadığına göre Hz. İsa da evleviyetle mahlûkiyet sıfatını haizdir. Burada benzetme ciheti ikisinin de babasız yaratılmış olmasıdır. Ziyadelik olarak Hz. Âdem annesizdir de.²²

Son bir örnek olarak zikredeceğimiz Muhammed Seyyid Tantavî (v. 2010) âyette Yüce Allah'ın Hz. Âdem'i topraktan yaratması hususunun vurgulanmasını asırların tefsir müktesebatına dayanarak şöyle izah etmiştir: Madem ki Yüce Allah insanı ebeveynsiz yaratmaya Kâdir'dir; o halde babasız olarak sadece anneden halk etmeye de evleviyetle Kâdir'dir.²³

²¹ Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı ve Hakîm Meâl-i Kerîm*, nşr. Mürşid Çantay (İstanbul: Elif Ofset, 1990), 1: 93.

²² İbn Âşur, Muhammed et-Tâhir et-Tûnusî, *et-Tabrîr ve't-Tenvîr=Tabrîru'l-Ma'na's-Sedîd ve Tenvîru'l-Aklî'l-Cedîd Min Tefsîri'l-Kitâbi'l-Mecîd*, (Tûnus: Dâru't-Tûnusîyye, 1984), 3: 263.

²³ Tantavî, Muhammed Seyyid, *et-Tefsîru'l-Vasît li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (Kahire: Dâru Nehdati Mısır, 1997-1998), 2: 126.

Gerek çalışmanın hacmini aşmaması gerekse aynı yorumları yinelemekten kaçınmak adına birçok müfessirin görüşüne bu çalışmada yer verilememiştir ancak şu rahatlıkla söylenebilir ki Âl-i İmran sûresi 59. âyetin nüzûl sebebi, teşbih veçhi ve delâlet ettiği anlam açısından on dört asırlık tefsir müktesebatı icma‘ ve ittifak halindedir.

Söz konusu âyetin ardından gelen âyetler de yine aynı konuyla ilgilidir. “الْحَقُّ مِنْ” *رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ* : (Bu) Hak (ve hakikat) Rabbindedir. O halde şüphelilerden olma.”²⁴ Yani “Ey Muhammed! İsa’nın durumunun Âdem’in durumu gibi olduğu hakkında şüphe duyanlardan olma!” denilmektedir. Çünkü Hristiyanlar, “Senin dediğin gibi değil! O bunun misli değildir!” demiştiler.²⁵ “فَمَنْ حَاكَكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا”²⁶ : *Sana bu ilim (bilgi) geldikten sonra kim seninle onun (Hz. İsa) hakkında çekişirse de ki: Gelin, çocuklarımızı ve çocuklarınızı; kadınlarımızı ve kadınlarınızı; kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra da (hep beraber) halisâne dua edelim de Allah’ın lanetinin yalancılar üzerine olmasını dileyelim.*”²⁶ “إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ”²⁷ : *Şüphesiz bu (İsa hakkında söylenenler) hak olan haberdir/kıssadır. Allah’tan başka ilâh yoktur. Muhakkak ki Allah Azîz ve Hakîm’dir.*”²⁷ “فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ”²⁸ : *Eğer (Haktan, imandan) yine yüz çevirirlerse muhakkak ki o müfsidler hakıyla bilendir.*”²⁸

SONUÇ

Çalışma çerçevesinde ortaya çıkan en önemli netice, ilk müfessirlerden bugüne kadar âyetin mesajının aynı paralelde anlaşılacağıdır. Bunun sebebi ise âyet tefsir edilirken metin içi ve metin dışı bağlam unsurlarının göz önüne alınmasıdır. Âyetin nüzûl sebebi, sûrenin başından 59. âyete kadar olan anlatı, âyetler arası ve âyet içi bağlantılar, kelâmın mantığı ve teşbih yönü gibi unsurlar yapılan izahatı pekiştirmiştir.

²⁴ Âl-i İmrân, 3/60.

²⁵ Mukâtil, *Tefsîr*, 1: 281.

²⁶ Âl-i İmrân, 3/61.

²⁷ Âl-i İmrân, 3/62.

²⁸ Âl-i İmrân, 3/63.

Ayrıca Hz. Âdem'in öncesiz yaratılan ilk insan olduğu konusunda kimsenin şüphesi olmadığı için âyetin tefsiri de tabii seyrinde buna göre şekillenmiştir.

Son zamanlarda ise âyetlere evrim ön kabulüyle yaklaşanlar, Hz. İsa ve Hz. Âdem arasında kurulan teşbih münasebetinin babasızlık değil topraktan yaratılma, yani ikisinin de normal birer insan olması olduğunu iddia etmektedir. Tebliğ metninde yer vermeye lüzum görmediğimiz iddiaların temel argümanı, evrim varsa Hz. Âdem'in babasızlığı diye bir şey söz konusu değildir şeklindedir. Dolayısıyla âyet de bu kabule göre yorumlanmaktadır. Ayrıca evrimci dünya görüşünü benimseyenlerin hatırı sayılır bir kısmına göre zorunlu sebep-sonuç ilişkisi içinde devam eden tabiatta “olağanüstü”ye yer yoktur. Bu bakımdan Hz. Âdem'in evrimle oluşması sebep-sonuç ilişkisi içinde makbulken mükemmel bir insan olarak yaratılması ise olağanüstüdür ve kabulü mümkün değildir.

Oysaki incelediğimiz âyetteki teşbihte şayet Hz. İsa'nın olağanüstü durumu Hz. Âdem'in olağanüstü durumuna benzetilmiyorsa, o zaman bu benzetmenin ne anlamı vardır? Hz. İsa'nın tanrı yahut tanrının oğlu olmadığı, pek tabii onun da herhangi bir insan olduğuna vurgu yapılarak ifade edilebilirdi. Ancak yapılan teşbihte o herhangi birine değil Hz. Âdem'e benzetilmekte; Hz. Âdem'in de topraktan (ana-babasız) yaratıldığı açıkça ifade edilmektedir. Âyetteki teşbih veçhi topraktan yaratılmak değildir çünkü Hz. İsa doğrudan topraktan yaratılmamıştır. Hatta Kurtubî'nin dikkat çektiği üzere, değil annesinin bedeninde yaratılan Hz. İsa, Hz. Âdem bile doğrudan topraktan değil aşamalar geçirerek adeta bir ham madde haline getirilmiş olan topraktan yaratılmıştır. O halde benzerlik veçhi özün toprak olması değil, müfessirlerin ittifaken belirttiği gibi babasız yaratılmış olmaktır. Zaten verilen mesaj da babasız yaratılmanın tanrı oğulluğu vasfını gerektirmediği; eğer gerektirmiş olsa hem anasız hem de babasız olan Âdem'e bu vasfın evleviyetle gerekeceği yönündedir. Öte yandan evrimci bakışın Hz. İsa ile Hz. Âdem'in olağanlık ortak paydasında teşbih edildiği iddiası; onları Hz. İsa'nın da olağanüstü olmadığı, yani babasız dünyaya gelmediği sonucuna götürecektir ki pek çok âyetin sarih naslarıyla çatışma oluşturacak bir diğer çıkmaz sokak da budur.

Netice-i kelâm, tefsir literatüründe âyetin anlamıyla ilgili herhangi bir problem ve çelişki bulunmamaktadır. Zira âyetlere takdir edilen anlamların ve yapılan açıklamaların asırlar boyu dikkatli nazarlardan süzüle süzüle toplanmasıyla ve Kur'ân bütünlüğü içerisinde yerli yerine oturmasıyla ortaya çıkan çok kıymetli bir birikime sahibiz. Son bir, bir buçuk asırda baş gösteren evrimci bakışın bazı Müslümanları etki altına alması ise âyet nassını delilleriyle ve usulüne uygun bir şekilde doğru anlamaya çalışmaktan ziyade zorlama ve çelişki dolu teviller yaparak evrimi her vesileyle Kur'ân'a mal etmeye çalışmak şeklinde tezahür etmektedir. Söz konusu tevillerinse çoğu zaman “kaş yapayım derken göz çıkarmak” deyiimiyle ifade edilebilecek türden olduğu ortadadır.

KAYNAKLAR

Âcûrrî, Ebû Bekir Muhammed b. el-Hüseyin el-Bağdâdî. *eş-Şerîa*. Thk. Abdullah b. Ömer b. Süleyman ed-Dümeycî. 5 cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1420/1999.

Bikâ'î, Ebu'l-Hasan Burhanüddin İbrahim b. Ömer. *Nazmu'd-Dürer fi Tenâsübi'l-Âyâtî ve's-Suver*. 22 cilt. Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî, ts.

Çantay, Hasan Basri. *Kur'ân-ı ve Hakîm Meâl-i Kerîm*. Nşr. Mürşid Çantay. 3 cilt. İstanbul: Elif Ofset, 1990.

Ebû Hayyân, Muhammed Yûsuf b. Ali el-Endelûsî. *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr*. Thk. Sıdkı Muhammed Cemil. 10 cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1999.

İbnü'l-Arabî, Şeyhu'l-Ekber Ârif-i Billâh Allâme Ebû Abdillâh Muhyiddîn. *el-Fütuhâtu'l-Mekkiyye*. 8 cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994.

İbn Âşur, Muhammed et-Tâhir et-Tûnusî. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr = Tahrîru'l-Ma'na's-Sedîd ve Tenvîru'l-Akli'l-Cedîd Min Tefsîri'l-Kitabi'l-Mecîd*. 30 cilt. Tûnus: Dâru't-Tûnusiyye, 1984.

İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Gırnatî. *et-Teshîl li Ulûmi'l-Kur'ân*. Thk. Abdullah el-Hâlidî. 2 cilt. Beyrut: Şeriketu Dâri'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1995.

İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer. *Târîhu'l-Medîne*. Thk. Fehîm Muhammed Şeltut. 4 cilt. Cidde: y.y., 1399/1979.

- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. Thk. Sami b. Muhammed Selâme. 8 cilt. Beyrut: Dâru't-Taybe, 1999.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Hazrecî. *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed el-Berdûnî; İbrâhin Atfîş. 20 cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964.
- Mâturîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed. *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*. Thk. Mecdî Baslûm. 10 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Mazharî, Muhammed Senâullah el-Osmanî. *et-Tefsîru'l-Mazharî*. Thk. Ğulam Nebî et-Tûnisî. 10 cilt. Pakistan: Mektebetü'r-Rüşdiyye, 1412/1992.
- Merâğî, Ahmed Mustafa. *Tefsîru'l-Merâğî*. 30 cilt. Mısır: Matbaatu Mustafa el-Bâbi'l-Halebî, 1946.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebu'l-Hasan İbn Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*. Thk. Abdullah Mahmud Şehâte. 5 cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâs, 2001.
- Neysâbûrî, Nizâmüddin el-Hasan b. Muhammed el-Kummî. *Garâibu'l-Kur'ân ve Reğâibu'l-Furkân*. Thk. Zekeriyya Umeyrat. 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- Râzî, Fahrüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer. *Mefâtihu'l-Gayb*. 32 cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1998.
- Reşid Rıza. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm = Tefsîru'l-Menâr*. 12 cilt. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1990.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdillâh el-Yemenî. *Fethu'l-kadîr*. 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1992.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed İbn Cerîr. *Câmi'u'l-Beyân fi Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed Muhammed Şakir. 24 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Tantavî, Muhammed Seyyid. *et-Tefsîru'l-Vasîl li'l-Kur'âni'l-Kerîm*. 15 cilt. Kahire: Dâru Nehdati Mısır, 1997-1998.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâfu an Hakâiki Ğavâmıdi 't-Tenzil*. 4
cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1407/19

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

THE QURANIC OBJECTIVITY OF THE EVENT OF CREATION FROM NOTHING OR SOMETHING

YOKTAN veya VARDAN YARATMA OLAYININ KUR'ANÎ NESNELLİĞİ

Assoc. Prof. Dr. Namık Kemal OKUMUŞ

Recep Tayyip Erdoğan University, Faculty of Theology, Rize, Turkey

E-mail: nkemalokumus32@gmail.com

ABSTRACT

The issue of creation is a highly contentious one, not just in religious minds, but in almost every setting. Therefore, in order to achieve a healthy understanding, the Qur'anic processes of creation must be revealed. In other words, the question, “How does Almighty Allah process this issue in his holy texts?” has to be answered. We can say that the main purpose of the research is shaped in this framework. On the other hand, this study works on the possible steps of creation and creation from nothing, because of the fact of creation and the fact that it covers the different states that have come to life on the scale of the Qur'an. As a result, in both cases, it is seen that God and man's areas of action differ. In addition, the Qur'an, by explaining the processes of creation with different concepts, is like referring to the occurrence of different events from the beginning. So much so that when we look at both conceptual wealth and factual breadth, the creation map of the Qur'an is revealed in a clearer way. It should be known that every step we can call the creation of man is made by his tax. In fact, it can be easily said that what is called the creation of man is not to be seen as godhood. Ultimately, however, it shows that the steps of creation designed by Qur'an cannot be addressed in one dimension, both in terms of its conceptual dimension, which points to different phenomena, and in terms of the different actors doing the work, and in terms of a cascading affair with different factual aspects in which the work has taken place. It is from that angle that almost every cross-section of the creation event that is functional in the inner and outer world must be seen. Because it is not an appropriate approach to evaluate the current situation through the viewpoints, which are taken from the single window and turned into memorization like Faith objects without question.

Keywords: Creation, the law of nature, doing, godly will, eternal plan.

ÖZET

Yaratma konusu, sadece dindar zihinlerde değil, hemen her ortamda oldukça tartışmalı bir meseledir. Bu yüzden ki, sağlıklı bir anlayışa varılması adına, yaratma konusunun Kur'anî süreçlerinin ortaya dökülmesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, “Yüce Allah, kutsal metinlerinde bu konuyu nasıl işlemektedir?” sorusunun cevabı verilmelidir. Araştırmanın temel amacı bu çerçevede şekillenmiştir diyebiliriz. Diğer taraftan, Kur'an'ın yaratma işini konu edindiği lafız ve olayları yakından irdelemeyi hedef almış olan bu çalışma, yaratma olgusu ve Kur'an ölçeğinde hayat bulan değişik hâllerini de kapsamı hasebiyle, yoktan yaratma ve vardan yaratmanın olası basamaklarını da işlemektedir. Neticede her iki durumda da Tanrı ve insanın eylem alanlarının farklılaştığı görülmektedir. Ayrıca Kur'an, yaratma süreçlerini değişik kavramlarla izah etmek suretiyle, daha baştan olayın farklı oluşuna değinmekte gibidir. Öyle ki, gerek kavramsal zenginlik ve gerekse olgusal genişliğe baktığımızda Kur'an'ın yaratma haritası daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bilinmelidir ki, insanın yaratımı diyebileceğimiz her adım, yine O'nun vergisiyle olmaktadır. Hatta insanın yaratması denilen şeylerin tanrılık taslama olarak görülmeyeceği rahatlıkla söylenebilir. Nihayetinde ise, Kur'an'ın dizaynetmiş olduğu yaratma adımlarının, hem değişik olgulara işaret eden kavramsal boyutuyla, hem işi yapmakta olan değişik aktörler üzerinden ve hem de işin gerçekleşmiş olduğu farklı olgusalıklar içeren basamaklı bir mesele olması bakımından tek bir boyutta ele alınamaz olduğunu göstermektedir. O açıdandır ki, yaratma olayının iç ve dış dünyada işlevsel olan hemen her kesiti görülmelidir. Zira mevcut durumun tek pencereden ele alınıp öteden beri sorgusuz sualsiz iman edilmiş nesnelere gibi ezber hâline getirilen bakış açıları üzerinden değerlendirilmesi uygun bir yaklaşım değildir.

Anahtar kelimeler: Yaratma, Tabiat yasası, Yapıp-etme, Tanrısal irade, Ezelî plan.

Giriş

Yaratma olgusu, mâhiyeti ve sınırlılıkları olan bir sürecin adıdır. O sebeple yaratma olgusunun varlıklar arasında kavga meselesi hâline getirilmemesi gerekmektedir. Zira yaratma denilen süreç, her varlığın irade, kudret, yetenek, güç ve ortamlarına göre değişkenlik arz etmektedir. Üstelik bu değişken hâllerin sahipleri olan varlıklar arasında herhangi bir rekabetten de bahsedilemez. Yani yaratma sürecine dâhil olup bazen aktif ve bazen da pasif durumda olan her varlığın ötekinin yeteneklerine karşı rekabet içinde olması söz konusu değildir. Çünkü Yüce Allah'ın sınırsız yaratma kabiliyetinden tutun, diğer varlıkların sınırlı yaratma kabiliyetlerine değin hemen her şey, bu sürecin bânisi

olan varlık tarafından proje edilmiştir. Yani insanın yaratabilme yeteneği de bütünüyle Allah vergisi bir kabiliyet olup, O'nun alternatifi olan bir niteliğe işaret etmez. Mamafih bu cümleden hareketle ifade etmeliyiz ki, başta insan olmak üzere yaratma sürecinde aktif olabilen hiçbir varlık, yaratma işinde Yüce Allah'ın rakibi olmadığından ötürü, her basamakta izlenebilecek şekilde yapıp-etme kabiliyetiyle donatılmış olan varlıkların elinden bu yeteneğin alınması da doğru bir yaklaşım değildir.

Bilinmelidir ki insanoğlu, kendisinin oluşturmuş olduğu ve yine kendi anlam dünyasına hitap eden belli kavramların işler olduğu bir dilsel yaşam alanında hayat sürmektedir. Bu yaşam alanında ona yol gösteren her kavramın yine kendisi tarafından imal edildiğini söylemek durumundayız.²⁹ O kadar ki, gerek imgesel dünyayı çevreleyen kelimeler üzerinde olsun ve gerekse de maddî dünyanın değişik alanlarında dolaşımda olan dilsel ifadeler üzerinden olsun, anlam dünyamızı beleyen dilsel üretimlerimiz özelinde güçlü bir kurgusallığın olduğunu söylemek gerekmektedir. Mamafih bahsedilen kurgu işleminin bir tarafında insanın kendisi durmakta ise de, diğer tarafında onun her iki dünyasını besleyen İlâhî bildirimlerin olduğu açıkça görülmektedir. Yani insanoğlu, kelime kavramlara sınır çizerken mutlak surette beslenmiş olduğu tanrısal bir iletişime de açık durmaktadır. O yüzden düşünce dünyamızı inşâ ederken kelime ve kavram dünyamızın beslendiği bu alanları tanımak lüzumu hâsıl olmuştur.

YARATMA OLGUSU VE KUR'AN ÖLÇEĞİNDE HAYAT BULAN DEĞİŞİK HÂLLERİ

Kur'an'ın sıklıkla gündemine almış olduğu “yaratma” kavramı ya da olgusu, konu hakkında derin düşünen insanların uzun süredir yakın markajında olan bir kavramdır. Çünkü bu kavramın doğrudan ilişkide olduğu Yüce Tanrı'nın eylem alanında olan-bitenle yakından ilişkisi bulunmaktadır. Zira “yaratmak” olgusu, hangi zaman ve zemin ölçeğinde olursa olsun neredeyse bütün beşeriyet nezdinde her daim Yüce Tanrı ile bağ kurulan bir oluşumun adıdır.³⁰ Oysaki Kur'an-ı Kerim'de adeta bir nakış gibi işlenmiş

²⁹ Sosyolojik anlamda oldukça farklı nedenlere dayalı olarak ifade edilmiş olsa da, neticede her düşünce sahibinin kendi düşüncesini desteklediği ve bu destek sonrasında kendisine değişik yollar tercih ettiğini söyleyen Kur'an, insanların beslendikleri membaya göre hâl ve hareket belirlediklerini şöyle dile getirmektedir: “*Bir dine sahip her toplumun yöneldiği kendine özgü bir kiblesi vardır...*” (Bakara, 2/148). Bu tespite göre, herkesin yöneldiği bir yön var ise bize düşen şey, en iyi yönü tespit edip oraya yönelmekten ibarettir.

³⁰ Kur'an, esas itibarıyla genel manada yaratma için “HLK” maddesini kullanmakla birlikte, aynı tezahürü birçok değişik kelime ile de irâd ederek, Allah'ın yaratıcı aksiyonunun bütün kâinatı kuşattığını gösterir. Bu terimler, genel yaratma mefhumunu hususileştiren değişik manalara sahiptirler. Kur'an'da genel ve ilk yaratış için “bede'e, yubdi'u, el-halk, fatara; tekrar yaratma için “yu'îd u”; yoktan, hiçbir şeye dayanmadan yaratan için Bedî'; yaratışın çeşitli safhalarını ifade için “enşe'e, zera'e, ce'ale, savvara, sevvâ, fiilleri ve “kun” emri; hususiyle canlıları ve onların azalarını düzgün ve dengeli ve ahenkli olarak yaratma için “bera'e” lafızları kullanılmıştır. Bunlar, yaratmayı doğrudan doğruya ifade eden tabirlerdir. Aslında yaratma manasında olmadığı hâlde, Allah'a isnad yoluyla yaratma kavramı kazanan “ilkâ, i'tâ, inbât, ihrâc, inzâl” gibi lafızlar da vardır.” Veli Ulutürk, *Kur'an-ı Kerim'de Yaratma Kavramı*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 165.

olan yaratma işi, kendi içinde oldukça farklı kategorileri bulunan zengin bir yasallığın ya da olgusallığın adı olarak görülmektedir.³¹ Diğer bir deyişle, Kur'an'ın ortaya koymuş olduğu yaratma süreci ve basamaklarıyla, insanların ilgili kavramsal içerik özelinde çizmiş olduğu sınır ya da sınırlılıklar, çoğu zaman birbirleriyle örtüşmemekte gibidir. Bu sebeptendir ki, bahsedilen kavramın daha yakından tanınması adına Kur'an'ın çizmiş olduğu kavramsal haritanın ortaya konulması elzem bir iştir.

Yaratma kavramının sağlıklı bir şekilde anlaşılması adına öncelikli olarak kavramsal içeriğinin yapılması gereklidir. Hatta bu gerekliliğin, sadece Yüce Allah'ın eylem alanında değil, diğer bütün varlıkların eylem alanında tezahür eden olgusalılıkları da kapsaması lazımdır. Ve dahi, bahsedilen kavramın bir ucu yoktan yaratmadan başlamak üzere, vardan yaratmaya kadar geniş bir yelpazede ele alınması gerekmektedir. Yani yaratma kavramı, sadece Yüce Allah için kullanılan ve yine sadece yoktan yaratmayı içeren bir anlam kümesine sahip değildir. Kur'an'ın anlam dünyasına eğildiğimizde daha yakından görebildiğimiz kadarıyla, sadece Yüce Allah özelinde ele alınmamakla birlikte geniş bir içerik tahsis edilmiş olan bu kavram, esas olarak yaratma, oluşturma, icat etme, yapma, birleştirme vb. gibi bir dizi olgusal dünyaya dair rutin işlerle gün yüzüne çıkmaktadır.³² Yaşadığımız dünyada bu adımların hemen her veçhesine rastladığımızdan ötürü, konuyla ilgili kavramların içeriklerinin doğru bir şekilde ortaya konulması zarureti bulunmaktadır.

Müslüman muhayyile, uzun süredir sadece Allah'ın işi olduğunu düşündüğü "yaratma" olgusunu Yüce Allah'tan başkası için kullanmamaya özen göstermiştir. Bu özenin, kavramın beslenmiş olduğu gerçek dünya ve bu dünyayla ilişkili olan vahiy bildirimleri dikkate alındığında oldukça bilinçli bir kullanıma denk gelmediğini söylemek durumundayız. Yani "yaratma" olgusunun, eskiden olup-bitmiş bir iş olmayıp sünnetullah yasaları çerçevesinde her daim işleyen bir devamlılığı bulunmaktadır. Bu devamlılığın izi sürüldüğünde daha yakından görülecektir ki, yaratma olgusu, gerek

³¹ Hemen her akıl sahibine hitap eden bu olgusallığın bir tarafında bulunan "tanrılık vasfı" gereği, bazı hususlar öne alınmıştır diyebiliriz. Bunlar arasında birincil olarak, Yüce Allah'ın tek yaratıcı olduğu vurgusu öne çıkmaktadır. Tabiidir ki belli bir amaç üzerinden dile getirilmekle kalmayıp, insan ve çevresindeki yaratıcılığa vurgunun öne alındığı bu ifade biçiminden asıl maksadın, kime kulluk yapılacağı bilincinin tedarikidir diyebiliriz. Muhatabın ibadet ve kulluğunu düzenleyen bu ifade, iman ve ibadetin yani kulluğun/söz dinlemenin sadece çevrenizdeki her şeyi ve sizi yaratmış olan Tanrı'nın hakkı olduğu belirtilmektedir. Bu bilincin tahkimi adına Tanrı olmayan varlıkların bahsedilen şeyleri asla yaratamayacağı açıkça ortaya konulmuştur. Bahsedilen olgusallığın diğer tarafta ise, Yaratıcı olan Allah'ın düzenlemiş olduğu yaratmanın bir defada olup bitmediği, aksine olarak sürekliliğinden bahsedilmesidir.

³² İnsanın yapıp-etmesi ve yaratabilmesine örnek olması bakımından şu haberin iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Endonezya'nın Bogor kentindeki Taman Safari Hayvanat Bahçesi'nde, ülkenin Sumatra Adası'na özgü Sumatra Fillerinin dışkıları tamamen doğal yollarla yedi aşamada kâğıda dönüştürülüyor. Hayvanat bahçesi alanında kurulu olan Safari Poo Paper Atölyesi'nde toplanan fil dışkıları ilk aşama olarak yıkama daha sonra kaynatma ile dezenfeksiyon, elde edilen liflerin kurutulması, su ile makinede karıştırılarak homojen hâle getirme, baskılama ve son olarak da kurutulma gibi farklı aşamaların ardından kâğıt olarak kullanıma hazır hâle getiriliyor. Bu kâğıtlar, hediyeelik eşya olarak satılmasının yanı sıra fotoğraf baskı kâğıdı, kitap ve defter gibi çeşitli şekillerde de kullanılıyor. (Karar, 25. 06. 2019).

kavramsal içerik olarak ve gerekse de işlevsel olarak varlığın eylem dünyasında son derece önemli bir aşamaya işaret etmektedir. Öyle ki bu dünyada cârî olan her yaratma işinin Tanrı gibi yoktan, eşsiz-benzersiz bir yaratmayı değil, bazen vardan yaratmayı kapsadığı görülmektedir. Hatta yaratma işinin Yüce Allah'ın koymuş olduğu ve her daim işlerliğini denetlediği kanunlarla devam ettiğini söylemek lazımdır. İşbu nedenden ötürü, Kur'an'ın yaratma dediği ve sadece Yüce Allah'a has kılmış olduğu adımları daha yakından görmek gerekmektedir. Aksi durumda, kendisine verilen pek çok yeteneğe dayanarak yapma/yaratma işini yapan diğer varlıkların işlerini tanımlamakta zorlanacağız.

Yaratma kavramının içerik haritasına geçmeden önce, bu aşamada ifade edilmesi gereken son derece önemli bir şeyin olduğunu düşünmekteyiz. O da, insanoğlunun kendisine Yüce Allah tarafından verilmiş bir yetenek olan yaratma gücü ve de tercihini yani iradesini kullanmak suretiyle tanrılaşmadığı, bilakis bu sayede önemli ve de güçlü ancak oldukça sınırlı bir varlık olduğu daha yakından ortaya çıkmaktadır. Zira kendi yetenekleri bağlamında deruhte etmiş olduğu yaratma veya yapma eylemi bazında icrâ etmiş olduğu yapıp-etmelerinin farkında olan insanın, etrafında olup-bitenleri anlamlandıracak zihinsel ve de ahlâkî kapasitesi de bulunmaktadır. Mamafih onun eylemselliğine değer ve kriter sunan ahlâk, edep ve takva bilincini şiar edinmiş olan insanın, kendi gücünün farkında olarak etraftaki yaratma olgularına yaklaştığı veya yaklaşması gerektiği görülmektedir. O müdahil olmadığı ya da olamadığı dışsal yaratımlar karşısında her daim hayretinin arttığının farkında olan bir bilinç taşıyan insanın, her ne yaparsa yapsın yaptığının Tanrısal yaratıcılık karşısında devede kulak mesabesinde olmadığını bilincinde olmak zorundadır. Ve dahi insanoğlu, kendi yaratıcılığının farkında olmasını tedarik eden bu bilinç sayesinde geçek yaratıcının kim olduğunun da farkında olacaktır. İşte o zaman 'yaratılanların en iyisine' boyun eğerek 'haddini bilen' bir şuura sahip olabilecektir. Zaten Yüce Allah'ın insandan istediği şeyin de bütünüyle bu 'alçakgönüllülük' olduğu öteden beri bilinmektedir. Kibrine yenilmemiş her insanın etrafında olup-bitenleri gözlediğinde varacağı yer, gerçek yaratıcılığın anlaşıldığı 'hayret makamı' olacaktır diyebiliriz.

1. Kavramsal İçerik Analizi

Yaratma kavramının Kur'anî kullanımlarına baktığımızda karşımıza tek kelimenin çıkmadığını görmekteyiz. Bilakis Kur'an, yaratma olgusunu gerek kelime/kavram bazında ve gerekse de bu kelimelerin içerikleri bazında oldukça değişik ve de zengin bir içerikle ele almaktadır.³³ Bu da demektir ki Yüce Allah, yaratma olgusunu birbirinden

³³ Kur'an'da geçen yaratma olgusunun kavramsal haritası şu şekildedir: 1-Direkt olarak yaratma olgusunu ifade eden lafızlar: Haleka/Hâlık (yarattı/yaratan), bede'e/Bedi' (ilk defa yaratmak, yaratmaya ilk defa başlamak), fatara/Fâtır (yarmak, yaratmak), bera'e/el-Bâri' (yaratmak), felaka/Fâlik, Fâliku'l-habbi ve'n-nevâ, Faliku'l-isbâh, (yarmak, ortaya çıkarmak), Zera'e (yaratmak, vücut vermek, meydana çıkarmak), enşe'e (doğmak, ortaya çıkmak, inşâ etmek, oldurmak, büyütme vb.), ce'ale (yapmak, yaratmak, kılmak, oluşturmak), savvara/el-Musavvir (şekil vermek), Sevvâ (tesviye etmek, seviye vermek, denkleştirmek, düzenlemek), ehyâ/el-Muhyî (hayat vermek, diriltmek, yaşatmak, can vermek), "kûn" (icad etmek,

değişik terimlerle izâh ederek, yaratılışın her bir aşamasının farklı oluşuna değinmektedir. Aynı şekilde, yaratma kavramının ifade etmiş olduğu genişliğe de işaret eden Kur'an, Yüce Allah için söz konusu edilen yaratmanın olası sınırları hakkında bazı değinilerde bulunmaktadır. Aşağıdaki bölümde gerek kavramın kendisi ve yakın ilişkide olduğu detayları ve gerekse de kavramın anlam derinliği, değinileri ve genişliği/yaygınlığı hakkında detaylarda bulunmaktadır.

Yoktan yaratma, yaratma, yapma, oluşturma, inşâ etme, çıkarma, meydana getirme olgusunun Kur'an-ı Kerim'de değişik kelimelerle ele alındığı görülmektedir. Bunlar: Haleka (h-l-k)/(خلق)³⁴, Bede'a, (b-d-'a), İbda, Bed'i /(بدیع)³⁵, Fetara (f-t-r)/(فطر)³⁶,

yaratmak, ortaya çıkarmak, ihdas etmek, tekvin) 2-Allah'a izafe etmek suretiyle oluşan yaratma tabirleri: Sane'a (işlemek/yapmak), fea'le/fa'le (yapmak), ahraca (çıkarmak), e'âde (döndürmek, diriltmek), enbete (bitirdi), âtâ' (getirmek, vermek), vehebe/el-Vehhâb (vermek, karşılıksız vermek), elka (atmak, attı), vada'a (yaydı, yarattı), enzele (indirmek, indirdi).

³⁴ Kur'an-ı Kerim ve sözlüklerin ifade ettiğine göre 'yaratma' olgusuyla özdeşleşmiş bulunan (H-L-K) kelimesinin değişik anlamları bulunmaktadır. Bunlar arasında: 1-Yaratmak (Yâsîn, 36/81; Mü'min/Ġâfir, 40/57; Hucurât, 49/13) ve bir şeyi başka bir şeyden yaratmak (Âl-i İmrân, 3/59, Nisâ, 4/1, En'âm, 6/2, A'râf, 7/12, 189, Hicr, 15/26, 27, 33, Nahl, 16/4, Kehf, 18/37, Tâ-Hâ, 20/55, Hac, 22/5, Mü'minûn, 23/12, 14; Nûr, 24/45; Furkân, 25/54; Rûm, 30/20; Secde, 32/7; Fâtır, 35/11; Yâsîn, 36/36, 77; Sâffât, 37/11; Sâd, 38/76; Zümer, 39/6; Mü'min/Ġâfir, 40/67; Hucurât, 49/13; Tûr, 52/35; Necm, 53/45; Rahmân, 55/14, 15; Meâric, 70/39; İnsân/Dehr, 76/2; Mürselât, 77/20; Abese, 80/18, 19; Târik, 86/5, 6; 'Alak, 96/2), 2-Şekillendirmek (Âl-i İmrân, 3/49, Mâide, 5/110; Hac, 22/5), 3-İnşa etmek, edilmek/yaratılmak/yapılmak/bina edilmek (Fecr, 89/6-8), 4-Uydurmak (Ankebût, 29/17), 5-İftira/yalan/masal/eskilerin ahlâk, huy, adet ve geleneği (Şuarâ, 26/137; Sâd, 38/7), 6-Ahlâk (Kalem, 68/4), 7-Nasip, pay, hak, hisse, kurtuluş (Bakara, 2/102, 200; Âl-i İmrân, 3/77; Tevbe, 9/69; Şuarâ, 26/166). (Bk. Râğib el-İsfehâni, *Müfredât elfâzî'l-Kur'ân*, (Beyrut: Dâru's-Şamiyye, 1992), 296-297. M. Fuad Abdalbâkî, *Mucemu'l mufehres li elfâzî'l-Kur'ani'l-Kerim*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1986), 241-245. Mehmet Okuyan, *Kur'an-ı Kerim'de Çok Anlamlılık*, (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013), 252-257.

³⁵ (B-D-'A) kökünden gelen bid' ve bedi' kelimesi Kur'an'da 4 yerde geçer. (Bakara, 2/117; En'âm, 6/101; Ahkâf, 46/9; Hadîd, 57/27). Bedi kalıbı Yüce Allah için 'yoktan var eden' anlamına gelir. (Bakara, 2/117, En'âm, 6/101). Kelime ayrıca ibtede'û ve bid anlamında 'ortaya çıkmak, uydurmak, bid'at' anlamında kullanılmıştır. (Ahkâf, 46/9; Hadîd, 57/27). el-İsfehâni, *Müfredât*, 110-111; Okuyan, *Çok Anlamlılık*, 118. Abdalbâkî, *Mucemu'l Mufehres*, 115.

³⁶ (F-T-R/Fetara/Fâtır/İnfîtâr/Fitrat) kelimesi Kur'an-ı Kerim'de 'yaratmak' anlamında 20 yerde geçmektedir. Bunlar, 1-Yaratılış kanunu yani fitrat, (Rûm, 30/30), 2-Yoktan yaratmak (Fâtır, 35/1, En'âm, 6/14, 79, Hûd, 11/51, Yûsuf, 12/101, İbrahim, 14/10, İsrâ, 17/51, Tâ-Hâ, 20/72, Enbiyâ, 21/56, Yâsîn, 36/22, Zümer, 39/46, Şûrâ, 42/11, Zuhûf, 43/27), 3-Yarılmak, biçimlenmek, yeni bir fitrata kavuşmak, çatlamak, çatlak, bozulma, yırtık (Meryem, 19/90, Şûrâ, 42/5, Mülk, 67/3; Müzzemmil, 73/18; İnfîtâr, 82/1). el-İsfehâni, *Müfredât*, 640; Okuyan, *Çok Anlamlılık*, 497-498; Abdalbâkî, *Mucemu'l Mufehres*, 522-523.

Neşee/İnşâ'(n-ş-e)/(إنشاء/إنشأ) n-ş-e)³⁷, Sana'e (s-n-'a)/(صنع)³⁸, Ahraca (h-r-c)/(أخرج)³⁹, Fe'ale (f-'a-l)/(فعل)⁴⁰, Ce'ale (c-'a-l)/(جعل)⁴¹, Nebete (n-b-t), enbete (نبت)⁴² gibi lafızlar üzerinden dile getirilmiştir. Bununla birlikte, bunların hepsinin benzeşen ve de ayrışan anlam kümesi olduğunu da söylemek durumundayız.

Yaratma olgusunun oldukça zengin kullanımını detaylandırmış olan Kur'an-ı Kerim, haleka (خلق) (h-l-k) kelimesi ile bu kökten gelen diğer türev kelimeleri, yoktan yaratma, yaratma, yapma ve yaratmanın türevleri olan 'her türlü şekilde yapma' vb. gibi oluşumları ifade etmek üzere 261 yerde kullanmıştır.⁴³ Bunlar arasında bulunan haleka (خلق) (h-l-k) lafzı ise 'yaratma' anlamında 68 yerde geçer. Sadece 'yaratmak/yapmak' anlamına gelen âyetlerin bu denli sıklıkla kullanılması demek, kâinatta her an cereyan eden yaratma olgusunun birbirine bağlı bir süreçle meydana geldiğini göstermektedir. Kavramsal analizden de açıkça ortaya çıktığı gibi, varlıkların ilk yaratılışı yani her şeyin yoktan yaratılışı mutlak surette Yüce Allah'a ait ise de, yaratma işinin mekanizmaları kapsamında yine O'nun koymuş olduğu yasal prosedürleri takip eden her varlığın bu yaratmayı devam ettirdiği rahatlıkla söylenebilir. Ancak daha sonrasında oluşan ve konunun kapsamına değinen zamanlarda ele alınmış olan yaratma olgusunun, özellikle "yaratmak", "yaratan" ve "yaratıcı" terimleri etrafında şekillendiği ve bu işin sadece Yüce Allah'a hasredilmiş olduğu ifade edilmelidir. Mamafih bu işin mevcut kavramsal içeriklerin beslediği teknik bir boyutu olmamakla birlikte, dünya görüşlerini ve olguya bakışlarını 'edilgenlik' üzerine kurmuş olan bazı dindarların olası insan/varlık kanaatlerine dayanmış olduğu her halükârda net olarak gözükmektedir.

Yukarıda ayrıntılı olarak içerikleri verilen kavramların hemen hepsi failin durumuna bakmaksızın 'yaratma/yapma' gibi bir işin oluşumunu anlatmaktadır. Müslüman kültür ise, bu kavramların sadece birisini öne alarak, yaratma ile yoktan yaratma olgularını

³⁷ (N-Ş-E) kökünden gelen kelimeler olan (Neşee/Enşee/Neş'e/İnşâ') Kur'an'da 28 yerde geçmektedir. Anlamları: 1- Yaratmak (En'âm, 6/6), 2-Yetiştirmek (Zuhrûf, 43/18), 3-İnşâ etmek (Müzzemmil, 73/6), 4-Yüce, yüksek (Rahmân, 55/24). el-İsfehânî, *Müfredât*, 807; Okuyan, *Çok Anlamlılık*, 596-597.

³⁸ (S-N-'A) kökünden gelen kelimeler (San'a/Tasne'u/Mesâni') Kur'an'da 20 yerde geçmektedir. Anlamları: 1- Çalışmak (Ankebût, 29/45), 2-Sanat (Enbiyâ, 21/80; Neml, 27/88), 3-Bina (Şuarâ, 26/129). el-İsfehânî, *Müfredât*, 493; Okuyan, *Çok Anlamlılık*, 401-402.

³⁹ (H-R-C) Kökünden gelen kelimeler (Harace/Yahrucü/Harc/Harâc) Kur'an'da 181 yerde geçmektedir. 179 yerde 'çıkarmak', 'çıkarmak', diğer iki yerde ise (harç/harâc) 'vergi', 'ödenek' anlamında kullanılmıştır. el-İsfehânî, *Müfredât*, 278-279; Okuyan, *Çok Anlamlılık*, 239.

⁴⁰ (F-'A-L) kökünden gelen kelimeler Kur'an'da 108 yerde kullanılmaktadır. Anlamları; genel olarak 'yapmak, etmek, meydana getirmek, iş, yapılan şey' vb. şeklindedir. el-İsfehânî, *Müfredât*, 640-641; *Kur'an Kavramları Sözlüğü*, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2007), 1148-1149.

⁴¹ (C-'A-L) kökünden gelen kelimeler Kur'an'da 346 yerde geçmektedir. Anlamları: 1- Yaratmak (6/1, 97), 2-Görevlendirmek (2/30; 5/20, 48; 6/165; 7/69, 74; 35/39; 57/7...), 3- Nitelendirmek (6/100). el-İsfehânî, *Müfredât*, 196-197; Okuyan, *Çok Anlamlılık*, 178-179.

⁴² (N-B-T) kökünden gelen kelimeler (Enbete/Tenbütü/Nebât) Kur'an'da 26 yerde geçmektedir. Bitirmek, bitmek, yetiştirmek (2/61, 261) anlamlarına gelmektedir. Nebat kalıbında ise ot, bitki (3/37) anlamına gelmektedir. el-İsfehânî, *Müfredât*, 787-788; Okuyan, *Çok Anlamlılık*, 587.

⁴³ Abdalbâkî, *Mucemu'l Mufehres*, 241-245.

sadece Yüce Allah'ın uhdesine havale etmiştir. Hâlbuki onların öne aldıkları kavram olan haleka/(h-l-k)'nin sanıldığı gibi sadece Yüce Allah için kullanılmakta olan 'yoktan yaratma' anlamını içermediği söylenebilir. Zira bu kavramın anlamları daha ziyade, yaratmak, şekillendirmek, fitrat kazandırmak⁴⁴, inşâ etmek, uydurmak, iftira etmek, ahlak ve nasip gibi farklı içeriklerde dile getirilmiştir. Zira neredeyse yaratmak tabiri ile özdeşleşmiş olan bu kelimenin sanıldığı aksine 'yoktan yaratmak' anlamı bulunmamaktadır. O sebeple de Allah'tan başkası için kullanılmasında herhangi bir sakınca da bulunmamaktadır. Çünkü Yüce Allah, her yarattığı şeyi yoktan yaratmamakta, O'nun yaratıcılığının çeşitleri ve de farklı basamakları bulunmaktadır. Mamafih kavrama yüklenmiş olan bu anlam daha çok fetara ve bed'e kalıplarında görülür.⁴⁵ Zannımızca 'yaratmak/yoktan yaratmak' lafızlarının içerdiği anlam ve işler, insanın yaratıcılığını dışlayan belli bir düşünceyle temas edince insanı Allah'ın rakibi gibi görme/gösterme endişesine binaen bu tarz bir anlam kaymasına uğramış gibidir.

Görüldüğü kadarıyla Kur'an, yoktan yaratma, vardan yaratma, yapma, etme vb. gibi oluşumları ifade eden oldukça zengin bir kavram dünyasına sahiptir. Bu sebeptendir ki, konu hakkında söz söyleme durumunda kalanlar, zaman zaman bu zenginliği ıskalamış ve kendilerini gerek fiil anlamında ve gerekse de düşünsel anlamda zenginliği yok eden bir sığınağa dâçar etmişlerdir. Bu tercihin çeşitli sebepleri bulunmaktaysa da, bize göre en büyük sebep, yaratıcılık olgusunu sadece Yüce Allah'ın işleri arasında görmeleri olmuştur. Oysaki yaratmak fiili, yapıp-etme anlamında insan ve diğer varlıklar için de rahatlıkla kullanılmaktadır. Ancak meseleye insan açısından değil de Tanrı açısından bakma eğilimini sürdüren zihinler, insanın yaratıcılığına dair olan her şeyi sanki Tanrı'nın yaratıcılığına hâlel getiren bir oluşum olarak görmüşlerdir. Bu bakış açıları sebebiyle, insanın hesap vereceği fiillerinden tutun, yetenekleri sayesinde ortaya çıkardığı hemen her şeyi onun fiili olarak değil, Yüce Allah'ın yaratıcılığına hamlederek, kendilerince sorunu çözdüklerini düşünmüşlerdir. Dahası, insanın fiil yapma ya da yaratabilme niteliğini adeta tanrılık iddiası olarak ileri sürmüşlerdir. Neticede bu yaklaşım, insan denilen güçlü varlığı kendi fiillerini yaratamaz bir noktaya getirerek, oluşturan/etken bir varlık olarak değil, oluşturulan/edilgen bir varlık derekesine indirmiştir.

2. Kur'an ve Yaratma Olgusunun Kavramsal Genişliği

Bu aşamada yaratma kavramının Kur'an'da geçen içeriklerine değineceğiz.⁴⁶ Zira Kur'an özelinde ifade edilmelidir ki, yaratma kavramının oldukça geniş bir yelpazede işler olan zengin, geniş ve sünnetullah/âdetullah/yasal/kanunî bir anlam dünyası bulunmaktadır. Bu

⁴⁴ Tâ-Hâ, 20/50; A'lâ, 87/3.

⁴⁵ Okuyan, *Çok Anlamlılık*, 256.

⁴⁶ Bu genişlik ya da yaygınlıktan genel hatlarıyla şu vurgular ortaya çıkmaktadır: Görünen ve görünmeyen her şeyin yaratıcısı sadece Yüce Allah'tır. Bunlar arasında başta bütün kâinatın yaratılışı, akabinde yer ve içindekiler ile gökler ve içindekilerin yaratılışı, bunlara bağlı olarak gece ile gündüzün yaratılışı, bitki ve canlıların yaratılışı, hayvanların yaratılışı, cinslerin yaratılışı, melekler ve cinlerin yaratılışı, insanın yaratılışı, ölüm ve hayatın yaratılışı vb.

yasallık, zenginlik ve de genişliğin dindar insan zihninde beşerî sınırlılıklara dâhil edilerek adeta kurban edilmemesi gerekmektedir. O yüzdendir ki dünya görüşü anlamında oluşan her türlü sığılığı aşır farklı düşünsel beklentilere dayalı olarak meseleye yaklaşabilme seçeneğini görebilmeliyiz. Hatta bu yaklaşım sayesinde kendini inşa etmekle kalmayıp, dilin sınırlarının cârî olduğu her sahada geçerli olan dilsel kullanımlarımızın farkında olmalıyız. Ve dahi, konuya farklı yaklaşan kesimlerin kendine özgü gerekçelendirmelerine bakmadan, yaratma kavramının Kur'anî kullanım sahasına girmemizin önemi ortaya çıkmıştır.

Şimdi artık yaratma/yapma olgusunu ifade eden Kur'anî kavramların olası içeriklerinin hangi anlamları taşıdığı hususunda yapmış olduğumuz tahlile bakabiliriz. Aşağıda detayları verilmiş olan bu tahlilin bütünüyle Kur'anî ifadelendirmelerden çıktığı ve ilgili âyetlerin adeta 'anlam haritası' mesabesinde olduğunu söylemek gerekmektedir.

2.1. Yaratmak, Yaradılış Kanunlarını Koymak ve Onları Denetlemek Demektir

Kur'an, herhangi bir şeyin ilk defa ortaya çıkmasını yani yoktan yaratmak için oluşan iradeyi 'Kün/Ol'⁴⁷ demek şeklinde ifade etmektedir. Bu tabir, sadece Yüce Allah için geçerli olan ve dilediğini, dilediği şekilde yaratma iradesi ve planını ortaya koymaktadır. Bu emir, yaratılış sürecinin start noktası anlamında, her şeyin işleyiş, düzen ve tabiatını vermek, belirlemek anlamındaki bir başlangıç emridir.⁴⁸ Hatta bu ifade, yaratılışın altyapısını oluşturmayı ifade eder. Yine bu ifade, henüz ezeldeki bir iradeyle yer ve gökte yaşam alanı açmak demektir.⁴⁹ Zira yaratılışın başlangıcının 'Ol' şeklinde tek taraflı yani sadece Allah'ın iradesinin taallukuyla oluşması, ilgili yaratılış kanunlarının sahibine de işaret eder.

Tabiatı ve onun değişmez kanunlarını tedarik edenin daha başlangıçta yerleştirmiş olduğu düzenin/mekanizmanın işleyişinden biliyoruz ki, yaratılışın daha başında 'Kün/Ol' emri verilen varlık, kendisine yüklenmiş olan yetenekler sayesinde 'bir anda' değil 'süreç içinde' oluvermektedir. Yüce Allah'ın: "Ol dedi ve oldu!" yani "Kün Feyekûn/كُن فَيَكُونُ" demesi, bu irade beyanının akabinde varlığın oluşma sürecine girmesi ve süreç içinde halk edilmiş kanunlar muvacehesinde hayat bulması anlamına gelmektedir. İfadenin zaman kalıbının sanki hemen oldu anlamında olması, Yüce Allah'ın yaratma konusundaki mutlak gücüne atıf yapmaktadır. Yoksa O'nun ol dediği ve hemen oluverdiğini söylediği şeylerin, varlığın oluşum yasası gereği oldukça uzun bir zaman diliminde gerçekleştiğini biliyoruz.

Yüce Tanrı'nın yaratması çeşitlilik arz etmektedir. Zira O, bazen yoktan, bazen de vardan yaratır. Sonrasında ise varlığın devam etmesi için yaratılışı sürekli kılan yasaları koyar. Bir anlamda sonraki oluşumların devamı için sünnetullah denilen ve her devirde benzer

⁴⁷ Âl-i İmrân, 3/47.

⁴⁸ A'lâ, 87/1-5.

⁴⁹ Mü'minûn, 23/79.

şartlar muvacehesinde determine edilebilecek olan olgusallığı belirlemektedir. Hemen herkes için son derece güvenli bir durum olan bu tercih, varlığın hayatiyetini devam ettirebilmesi adına gerekli bir adımdır. Varlık, bu adım sayesinde kendisine korunaklı bir yaşam edinebilir. Tanrılığın en güçlü adımı olan bu tercihten sonra Yüce Allah, süreç içinde ilgili yasaları denetlemekle, tasarlamış olduğu düzenin korunmasına yardım etmektedir. Sonrasında ise ‘hesap sormayı’ taahhüt etmiş olan Tanrı’nın bu adımlarının hiçbirisinde başıboşluk, yapıp bırakma ve ilgisizlik bulunmaz. Kâinatın işleyişinde herkes için oldukça eşit ve anlaşılabilir olan sünnetullah yasalarını işler kılan Yüce Tanrı’nın yasalarını kontrol etmekle iktifa etmesi ve akabinde ise hesap sorması görevi, iddia edildiği gibi hiçbir zaman deizme kapı aralamaz. Çünkü varlığı belli bir yasal prosedür üzerinde yaratan, aynı zamanda yasaların işleyişini de kontrol eder. Benzetme yapılacaksa, yaratmış/tasarlamış olduğu bu düzenin işleyişini denetleyen/gözetleyen ‘kontrol masası’ mesabesindeki yegâne varlık O’dur.⁵⁰ O yüzdendir ki yaratma/yapıp etme bağlamındaki her oluşum hatta insan iradesinin taallukları bile makinenin start düğmesine basmakla yani yetenek bahşetmekle başlarsa da, her an takip edilen bu işleyişin her aşamasında O’nun irade ve kanunları cârîdir diyebiliriz.

Yüce Allah’ın ‘*her an yaratma hâlinde olması*’⁵¹ demek, hem yaratmanın sürekliliğini temin eden yasal durumun devamını sağlamak ve hem de her an yeni şeyler yaratmak demektir. Zira O, hem yaratma anlamında ve hem de kontrol etme anlamında her işin idaresini üstlenmiştir. Çünkü yaratma olgusu, olup-biten bir işi değil, sürecin her daim devam ettiğini ifade etmektedir. Bu sebeple ‘Ol’ ifadesi, yaratılışın hem irade beyanı ve hem de yasal adımlarının belirlenmesine işaret eder. Yani bu ifade, pek çok oluşumla bağımlı bir şeydir. Mesela insan ve diğer varlıkların her an yaratılması, Kıyâmetin oluşacak olması, öte dünyanın yaratılması vb. Bu aşamada değinmek gerekir ki, Kur’an’ın belli bir yasallığa bağlamış olduğu sürecin adı olan Kıyâmetin ilk yaratmaya misal olabileceği gibi yeniden yaratmaya da delil olacağını söyleyebiliriz.⁵² Hemen her an etrafımızda gerçekleşmekte olan varlıkların her dem yeniden yaratılması, insanın her an değişik duygulara girebilmesi, kurumuş/ölü/kurak toprağın onun yaratıcılığını harekete geçiren su/can sayesinde her an yeniden canlanması ve rızık olarak insana dönmesi⁵³ gibi her türlü yaratılma olgusuna şahit olan insanın bu duruma kayıtsız kalması söz konusu olmamalıdır.

2.1.1. Yaratma ve Kudret İlişkisi

İster yoktan yaratma şeklinde olsun, isterse de var olandan yaratma şeklinde olsun yaratma işi, o konuda sonsuz bir kudret sahibi olmakla eşdeğer bir şeydir.⁵⁴ Bu konuda

⁵⁰ Bakara, 2/255; En’âm, 7/54.

⁵¹ Rahmân, 55/29.

⁵² Enbiyâ, 21/104.

⁵³ Furkân, 25/49.

⁵⁴ Câsiye, 45/4.

ortaya gelen yaratılışın incelik ve detaylarını anlamak, ilgili detayları planlayan yaratanın kudretini anlamaya götürür. Çünkü anlama işi, sürecin işleyişini destekleyen delilleri görmekle olur. Mamafih delil görmeyi, görme anlamayı, anlama idraki, idrak onayı/karar vermeyi, onay/karar ise iman/güven/teslimiyeti tazammum eder. Bu yüzdendir ki, Kur'an'a göre 'yaratmada örneklik' anlamında bir kişinin yaratılması, hemen herkesin yaratılmasına da örneklik ettiğinden akıl sahiplerine açık bir delil hükmünde olmalıdır.⁵⁵ Binaenaleyh hangi konu olursa olsun ilk örnek anlamında prototip ürün yapıldıktan sonra aynı ürünü çoğaltma anlamındaki seri üretim daha kolay gerçekleşir. O nedenle Yüce Allah'ın asıl gücü/kudreti henüz benzeri bulunmayan ilk prototipin yaratılmasında ortaya çıkar.

Yüce Allah'ın yaratıcılığının kudret ve eşsizliğine dair açık işaretler bulunmaktadır. Kur'an bağlamında ifade edecek olursak, yaratılış ve kudret bağlamında ele alınan diğer iki olgu, yaratmanın sınırının olmaması⁵⁶ ve yaratmadaki düzenin görülebilmesidir.⁵⁷ Her iki durumda da akıl sahiplerinin mevcudu ve onun arkasındaki işleyişi fark etmesi ve bunun mimarına gönülden saygı duyması beklenmektedir.

2.1.2. Yaratma ve İrade İlişkisi

Daha başlangıçta her türlü varlığın yokluktan varlığa çıkması iradesi, sadece Yüce Allah'a has bir dileme şeklidir. O nedenle kâinatta var olan her şeyi yaratan Allah'tır diyebiliriz. Zira gerek yeryüzü ve gerekse de gökyüzündeki şeylerin hiçbirisi kendiliğinden var olmadı, onları da yaratan Yüce Allah'tır. Başta 'insan'⁵⁸ olmak üzere hemen 'her şeyi'⁵⁹ yaratan sadece O dur.⁶⁰ O'nun yaratmasında ölçülemeyecek derecede

⁵⁵ Lokmân, 31/28; Sâffât, 37/11.

⁵⁶ Mülk, 67/3. Yaratmanın kudret ile kesişen her noktasında ilk önce görülen durum, yaratılmış olan varlıklarda mükemmel bir düzen ve dengenin olmasıdır. O yüzden, mutlak kudrete taalluk eden yaratmalarda herhangi bir düzensizlik ve de kaos olmaz. Tanrılık denilen yeteneğin kâinatın her noktasında görülebilir, fark edilebilir hatta anlaşılabilir bir aksülameli olan bu hâl, sadece yoktan yaratıcı olan Yüce Allah'ın iradesiyle gerçekleşmektedir.

⁵⁷ Fâtır, 35/1. İlk kez, benzersiz ve yoktan yaratma konseptine dâhil olup, dilediğini, dilediği şekilde ve miktarda yaratma gücü ve hakkı sadece Yüce Allah'a ait olan mutlak bir yetkidir.

⁵⁸ En'âm, 6/98; A'râf, 7/181, 189; Hûd, 11/51; Furkân, 25/49; Şuarâ, 26/78; Rûm, 30/40; Necm, 53/45-46; Haşr, 59/24; Teğâbun, 64/2; Mülk, 67/23; Abese, 80/18-20; 'Alak, 96/1-5. İnsan/âdem/erkek bir can/nefis/özden yaratılmıştır. Aynı özden insan/âdem/kadın/eş yaratılmıştır. (A'râf, 7/189; Sâffât, 37/11). İnsanın yaratılış maddesi sırasıyla toprak, sonrasında üreme bazında ise su/meni, kan pıhtısı, et parçasıdır. (Hac, 22/5) Yüce Allah, insanı yaratıp ona şekil vermekle kalmadı ona doğru yolu da gösterdi. (Sâffât, 37/11). Çünkü insanı diğer varlıklardan daha değerli, farklı ve de üstün yapan şey, onun yetenekli, donanımlı ve akıllı bir varlık olarak tasarlanmış olmasıdır. Akıl yeteneği, insanın irade etme, karar verebilme niteliği ile düşünebilme, konuşabilme, sorumluluk yüklenebilme vasfı gibi son derece kaliteli vasıflarına gönderme yapmaktadır. (İsrâ, 17/70). Yaratılıştaki üstünlük hâli ise, bir torpil olayı değil, bu gibi farklı ve değerli özelliklere sahip olmak demektir. Hâsılı, akıl ve irade süreçlerini kontrol edebilen yetenek ve donanım, insanı diğer varlıkların önüne taşımaktadır diyebiliriz.

⁵⁹ En'âm, 6/102; Ra'd, 13/16.

⁶⁰ O'nun mutlak iradesinin tecellisine dayalı olarak gerçekleşmiş olan yaratıcılığın örnek olması bakımından insanın asla ulaşamayacağı ve bu yüzden de kibir içine girmemesi gereken şeylerden

kalite ve pek çok gaye mündemiçtir. Binaenaleyh Yüce Allah, yaratışına örneklik etmesi açısından gökleri ve yeri⁶¹eşsiz ve de örneksiz olarak,⁶² esaslı ve maksatlı bir amaca uygun şekilde,⁶³ hak ile/düzenli/dengeli bir hâl üzerinde⁶⁴ ve de belli bir zaman diliminde/evrede yaratmıştır.⁶⁵ Bu konuda O'na eş, yardımcı ve denk bir varlıktan bahsedilemez. Yani O'nun yaratıcılığının hem boyutu ve hem de çeşitleri hakkında kesin bir hüküm içeren fikir yürütülemez. B sebeple etrafındaki yaratıcılığı keşfedebilecek kabiliyette olan akıl sahibi insanın bu bilinci ve farkındalığı hiçbir zaman kaybetmemesi istenmektedir.⁶⁶ Kendisi de yapıp-edebeilen bir varlık olan insanın bu denli muhteşem yaratılışlar karşısında hayretini her daim ifade etmesi ise, ona alçakgönüllülük ve kibirden uzak bir eda takındıran kulluk yani takva bilinci sayesinde olmaktadır. Biz dâhil etrafımızda var olan her şeyin Yüce Yaratıcı'nın mutlak iradesinin taallukunun akabinde olduğunun bilinmesi, yaratma ve irade ilişkisinin en açık ve kesin tezâhürlerinden birisidir ve Kur'an, bu iradeye sıklıkla atıf yaparak insanın olası sınırlarında kalmasını salık vermektedir.

Etrafımızda olup-bitenlerin 'farkında olmak/olabilmek', insan denilen akıl sahibi varlığın en değerli yeteneğidir diyebiliriz. Zira insanoğlu, bu yetenek sayesinde her çeşit yaratıcılığı keşfederek, bu işin asıl sahibine olan hayranlığını açıkça ortaya dökülmektedir. Onun bu algısı sayesinde Yüce Tanrı tarafından gerçekleştirilmiş olan ve her basamakta mükemmel aşamaları kapsayan her türlü yaratıcılığın değeri daha bir belirginleşmektedir. Bu belirginlik sonrasında akıl sahibi olan her insanın kendi sınırlılığı hakkında daha bir bilinçli duruma geçtiği görülmektedir. Denilebilir ki onun yaratılışının tıpkı kâinatın yaratılışı gibi sonsuz bir mucize olması, insanın yaratılışındaki kaliteyi tez zamanda görmesini sağlamıştır. Yaratma hâllerinin belli bir kanunla teçhiz edilmesi ise, Yüce Yaratıcı'nın mükemmel işlerinin her daim fark edilmesini ifade etmektedir.

bahsedilebilir. Mesela bunlar arasında gösterilen: Melekler (Sâffât, 37/11); hayvanlar (En'âm, 6/142; Furkân, 25/49; Mü'min/Gâfir, 40/79); su (Furkân, 25/49); bitkiler (En'âm, 6/141), ırmak ve dağlar (Râd, 13/3); ateş/ateş ağacı/çıra vb. (Vâkıa, 56/71-72), cinsler (Zuhrûf, 43/16; Necm, 53/45-46), insan ve hayvanlardan eşler, (Şûrâ, 42/11); gece ile gündüz/karanlık ve aydınlık/dünyanın dönmesi (Şûrâ, 40/61; Felak, 113/2); yıldırımlar (En'âm, 6/97); insanın akıl ve idrak sahibi olması (Mülk, 67/23) kulak, göz ve gönüller (Mü'minûn, 23/78) gibi sayısız oluşumlar/yaratıklar vardır ki bu işin yaratıcısı sadece Yüce Allah'tır. O'nun yaratıcılığına eş, denk ve de benzer hiçbir varlık bulunamaz. İnsana bir çeşit meydan okuma gibi gelen bu uyarılar, aslında onun etrafına bakıp bu yaratıcılığın görülmesini istemeden öte bir şey değildir. Bunun sebebi, Yüce Allah'ın kendisini övmesinden çok, insanın haddini bilerek ahlâkî erdemleri kuşanmasını sonuçta da tevazu sahibi olmasının beklentisi olduğudur diyebiliriz. Tabiri caiz ise sınırlı ve de sorumlu bir varlık olan insanoğlu, yaratıcılıkta bükemediği eli öpmek ve ona saygı duymak zorundadır. Kudrete vurgu yapan veçhe bunu söylese de, ahlâka vurgu yapan veçhe de insanın Yüce Tanrı'ya olan saygısını öne almasını tavsiye etmektedir.

⁶¹ Ra'd, 13/6, Şûrâ, 42/11. Yedi Gök'ü de O yaratmıştır. (Mülk, 67/3).

⁶² Bakara, 2/117.

⁶³ Mülk, 67/3.

⁶⁴ En'âm, 6/73. Yedi yol/yörünge üzerinde (Mü'minûn, 23/17).

⁶⁵ Hûd, 11/7; A'râf, 7/54; Hadîd, 57/4.

⁶⁶ Mü'minûn, 23/79; 'Alak, 96/1-5.

O kadar ki, ilk yaratılıştan beri belli kanunlar çerçevesinde devam edip duran insanın yaratılış süreci, deney ve gözlem yapabilen insan tarafından takip edilebilen bir oluşum olarak yeterli bir ders niteliği taşımaktadır. Akıl sahiplerinin âdetullah yasaları çerçevesinde deverân eden bu oluşumdan çıkarmaları gereken ders konusundaki diğer bir nokta ise, eşyaya hayat veren bir kudret olan tanrısallık niteliği gereği bu yaratılışın her aşamasının planlamakla kalınmayıp her an kontrolünün de yapılmakta olduğudur. Mamafih insanın yaratılış programının ilk basamağı olan toprak, daha sonrasında ise yaratmanın devamlılığı adına adeta algoritmik bir düzenin oluşturulduğu görülmektedir. Öyle ki bu düzenin işleyişinin dayanmış olduğu gerek meni/yumurta süreçleri ve gerekse de bu işin anne karnındaki oluşma aşaması ve dahi ölüme kadar giden her aşama, Tanrı'dan bağımsız olan bir işleyişle değil, sadece Yüce Allah'ın yaratma ve bu yaratmayı sürekli kılan yasasıyla kontrol etmesi sayesinde gerçekleşmektedir. İnsanın yaratılışına yapılan atıfların bütünüyle bu bilinci sağlaması ve süreci kimin başlatıp devam ettirdiğinin daha yakından bilinmesi istenmektedir.⁶⁷ O nedenle her varlığın had ve sınırlarını bilme adına yaratılma, rızık edinme ve ölüm/tekrar dirilme süreçlerinin tek hâkiminin farkında olunması ve hiçbir zaman hatırdan/bilinçten çıkarılmaması gerekmektedir.⁶⁸ Yaratılışın ahlâk kodlarının taşınması sayesinde bu hâllerin her daim görüleceği düşünülmektedir.

Kur'an, yaratma konseptini kavramış olan akıl sahiplerine oldukça somut şekilde işleyen bir akıl yürütme sayesinde diyaloglar geliştirmiştir. Bunlar arasında öne çıkan adım, Kur'an'ın muhatabı ikna etme adına öne sürmüş olduğu güçlü gerekçe olan, ilk yaratılışın ikinci kez yaratılışa nazaran daha zor olması hakikatidir.⁶⁹ Bu adımla birlikte ilk yaratılış, ikinci kez olacak olan yaratılışa kıyas edilir. Sonuçta akıl sahiplerine denir ki, hiçbir örnek olmadan yani eşsiz bir tarzda ilk kez yaratan, örnek ortada dururken bunun gibilerini ikinci kez yaratmaya nasıl muktedir olamaz? Bunun üzerinde derin derin düşünülmesi gerekmektedir. Haddizatında bu söz, vaat ya da gerçeklik, insanın aklını başına alması için ona yardımcı olan bir diyalog gibidir. Hatta bu durum, Yüce Allah'ın önceden deklere etmiş olduğu işin tabiat yasaları şeklindeki işleyişinin kavranmasını temin eden ahlâkî bir

⁶⁷ Yûnus, 10/4; Tûr, 52/35-36; Vâkıa, 56/58-59. İnsanın yaratması denilen şey, yaratıcılığı ortaya çıkaran yasalara uyması şeklinde anlaşılmalıdır. Yani insanoğlu, yaratımı öne çıkaran bir yasaya uymakla herhangi bir şey gerçekleştirmektedir. Ancak onun attığı adım sayesinde yaratıcılığın her aşaması oluşmamakta, bu adım ve iradeyle birlikte daha önceden konulmuş olan yasalar işler hâle gelmektedir. Bu süreci insanın üremesi noktasında ele alacak olursak, denilebilir ki insanın meniyi yumurtayla buluşturması sayesinde yaratma bütünüyle ve bir anda oluşmamakta, bilakis onun bu adımı sayesinde Allah'ın koymuş olduğu doğum yasasının işlerliği start almaktadır. Bundan gerisi ise sünnetullah dediğimiz ve insanın doğrudan müdahalesi olmayan bir tarzda yani mekanik bir süreçte devam etmektedir. Bu işleyişin sürekli olması adına ilgili mekânın bânisi olan Yüce Allah'ın yasal süreci kontrol etmesi gerekmektedir. O'nun her an bir işte olması ve kâinattaki devamlılığı sağlama adına ilkeleri yaratma şeklinde atmış olduğu ilk adımın gerisini düzenleyen de Yüce Allah'tır. Bu bilincin temini için herkesin görebileceği yasal durumların olması ise, Yüce Allah'ın insandan ümidini kesmediğini gösteren son derece güçlü bir yardımcı gibidir. Hatta bu süreç, O'nun bizlere sunmuş olduğu bir lütuf gibi algılanmalıdır.

⁶⁸ Rûm, 30/40.

⁶⁹ Ankebût, 29/19.

adıdır.⁷⁰ Aynı zamanda bu kıyas, yeniden dirilişe inanmayan ve bu işin gerçekleşebileceğini hafsalası almayanları uyarmak ve ilk yaratılışa giderek akıllarını başlarına almaları için öne sürülen etkin bir delillendirmedir. Binaenaleyh netice olarak, daimî bir şekilde dış dünyada cârî olan ve herkes tarafından fark edilebilecek durumda olan nesnelliği öne alan bir tarzda gerçekleşmekte olan böyle bir ikna süreci, adeta sesli düşünme fonksiyonu mesabesindeki aklî, görsel ve vicdanî bir adımın temin edilmesine mâtuf bir diyalogdur.

Yaratılışın iradeyle kesiştiği bu evresinde devreye giren farklı bir durum daha vardır ki, o da bazı insanlar tarafından yapılmakta olan ve yaratılışa değerli olan ile değersiz olanların sıralaması şeklinde öne sürülen yanlış bir kıyasın/değerlendirmenin varlığıdır. Oysaki Yüce Allah, cins olarak erkek ya da kadını değil, norm olarak insanı değerli kılmıştır. Onun değer ölçüsü, cinsler üzerinden değil, ahlâkî yeterlilikler üzerinden işler olmaktadır. Bilindiği gibi Müşrikler, kadınları/kızları değersiz varlıklar olarak gördükleri hâlde, meleklerle kadın/kız kisvesi giydirmekle yani onları ‘Allah’ın kızları’⁷¹ yapmak suretiyle Yüce Allah’a nispet etmekteydiler. Yani onlar, aslında günlük hayatlarında değer vermedikleri kızları meleklerle eşitlemek suretiyle Yüce Allah’a rol biçmekteydiler. Bu sebeple de melekleri erkek değil kız olarak resmetmişlerdir. Onun için kendi açılarından oldukça değersiz olan varlıkları Allah’a hamletmiş olmaları tutarsızlık olarak nitelendirilmiştir. Hem Allah’a inandıklarını söyleyip hem de kendi nezdlerinde değersiz gördükleri şeyleri Allah’a hamletmeleri bütünüyle kötü niyet göstergesi olarak ifade edilmektedir. Yoksa Yüce Allah, onların ortaya koymuş olduğu bu değer ölçütlerini benimsemiş değildir. O’nun yapmaya çalıştığı şey, değer ve değersiz sıralamasının insan tarafından yapılamayacağı ve bu skalaya uyarak Yüce Allah’a kız-erkek isnat edilemeyeceğidir. Ayrıca bu uyarıyla birlikte, insanların değersiz buldukları şeyleri haksız bir şekilde Allah’a nispet etmeleri de oldukça sert bir şekilde kınanmaktadır. Çünkü kadın-erkek, insan-melek yaratımı sadece Yüce Allah’ın iradesiyle gerçekleşmektedir. Bu sürece insan iradesinin müdahalesi yani dokunması mümkün değildir.

Yaratma ve İlâhî irade bağlamında söylenebilecek olan son şey, kâinatta yaratmanın kendisi üzerinden değil ama yapıp işledikleri yüzünden ‘yaratılanların en hayırlısı’⁷² olabilecekler vardır. Kur’an’a göre yaratılanların en hayırlısı, yapıp-etmeler üzerinden

⁷⁰ Yûnus, 10/4; Enbiyâ, 21/104.

⁷¹ Zuhrûf, 43/16. İnsanın yaratılışında ortaklığı bulunmayan şeylere değer biçmesi son derece anlamsız bir uğraştır. Bu yüzdendir ki özeldir Müşriklerin genelde ise bütün paganların ‘erkek iyi’, ‘kadın kötü’ mantalitesi başlı başına sorunlu bir algı çeşididir. Bu algıya uygun olarak meleklerle cinsiyet verilmesi ve dişi olarak lanse edilmesi, yaratmanın ahlâkına mugayir bir durumu ortaya çıkarmıştır. Hem de bunu yani insanların kendi değer ölçüklerine tabi tuttıkları yanlış bir kıyası/değerlendirmeyi haksız bir şekilde Yüce Allah’a yakıştırmışlardır. İnsanın haddini aşması anlamındaki bu kıyas, son derece sorunlu ve zalimce bir kabulden ibarettir. Mamefih eğer ki onların nezdinde Tanrı iyi ise, melek niye dişi? İlâhî değer ve değerlendirmeleri bütünüyle alt-üsteden bu mantığa göre, meleklerin de erkek olmaları gerekli değil midir?

⁷² Beyyine, 98/7.

belirlenmekte olup, bazı insanların yapmış olduğu gibi cinsler üzerinden belirlenmemektedir. Çünkü cinsler, ahlâkî değer ölçüsüne tabi oluşumlar değildir. Bilakis onların yaratılması bir değer ölçüsü belirleme amacıyla değil, varlığın çeşitliliği adına atılmış olan bir adımdır. Bu sebeple Kur'an ölçüğünde en hayırlı insan, kendisine sunulanları kabul edip onlara iman etmekle kalmayan bunun yanında yeryüzünde sâlih amel işleyenlerdir. Yine bu değer ölçüğüne göre insanların en kötöleri ise Ehl-i Kitap ve Müşriklerden söz dinlemeyen kâfirlerdir.⁷³ Zira bunlar farklı yaratılışa karşı çıkmakla birlikte, kendilerine önerilene değil, onun yerine ikame etmiş oldukları geçici değer ölçülerini yerleştirmeye çalışmaktadır. Her kim ki tanrılık iddiasına soyunur ve kendilerince değer ölçüsü belirlemeye çalışırsa, onların müdahil olamadıkları bir yaratılışa karşı çıktıkları rahatlıkla söylenebilir.

2.1.3. Yaratılış, Farklılıklar Üzerine İnşâ Edilmiştir

Biz biliyoruz ki farklı olabilme imkânını yaratan ve insanı bu minvâl üzere tasarlayan sadece Cenâb-ı Hak'tır.⁷⁴ O'nun ezelde tasarlamış olduğu plan ve programı sayesinde ki insanoğlu, gerek kendi yaptıklarının sahipliğini ve gerekse de sorumluluğunu taşıyabilecek donanıma sahip olmuştur. Yani dünya hayatımızda bireysel seçimlerimize dair bir hususiyet olan 'farklı olanı seçme/seçebilme iradesini/yeteneğini yaratan/veren Yüce Allah'tır. Zira insanın donanımlarını O yarattı. İnsanın seçmesini/seçtiğini/seçeceğini değil, seçebilmesini O diledi ve insan bünyesinde bu yeteneği halk etti. Bu halk sonrasında ki insan, diğer yaratılardan farklı olarak üstün bir konuma yerleşmiştir. Tabiidir ki onun üstünlüğü, akıl ve irade sahibi bir canlı olup bu yeteneklerine dayalı olarak iyi ve kötüyü ayırt edebilmesi sayesinde gerçekleşmektedir.

Kâinattaki her varlık, farklı yetenek ve donanımla halk edilmiştir. Onların bu hâlleri yaşamları süresince yapıp-etmelerini kolaylaştıran bir unsurdur. İnsanın dışındaki hemen her varlığın yaşamlarını kolaylaştıran yetenekleri adeta genetik şifre gibi işlenmiş olması ise, bu varlıkların insanda olan önemli bir şeye sahip olmadıklarını açıkça göstermektedir. Doğum süresinden yürüme vaktine kadar, oradan hayatta kalma mücadelesine değin neredeyse pek çok şeyi çevresinde olup-bitenlerden analiz ederek öğrenen insanoğlu, hayatta kalma mücadelesinde yanı başında bulduğu yaşam enerjisini akli sayesinde

⁷³ Beyyine, 98/6-7.

⁷⁴ Teğâbun, 64/2. Bilinmelidir ki iman ya da küfür sahibi olmak, ezeli takdire bağlı bir konu değil, anlık iradelere dayalı bir tercih işidir. Bu sebeptendir ki mü'min ya da kâfir olmak, Yüce Allah'ın irade ve halkı sonrasında değil, insanın irade beyanından sonra gerçekleşmektedir. Yani bu işler nasip işi değil akıl ve irade işidir. Mamafih kendi kararlarında mutlak manada irade sahibi insan dilerse mü'min, dilerse kâfir olur. Bu seçim, mutlak surette onun tek başına verdiği bir karardır. Bu irade beyanına hiçbir şekilde müdahale olmaz. Ancak insana karar verme sürecinden önce bazı yardımlar, beyanlar ve bildirimlerde bulunmaktadır. Bu adımlar, onun karar vermesini belirlememekte, aksine olarak onun bu destek sayesinde karar vermesine yardımcı olmaktadır. Denilebilir ki Yüce Allah'ın göndermiş olduğu mesajlar, insan iradesini yönlendiren değil, netleştiren bildirimler mesabesinde. Bu sebeple O'nun yardımları, yaptığından dolayı sorumluluk taşıyacak olan insanın kararlarını belli etmemektedir diyebiliriz.

tedarik etmektedir.⁷⁵ Onun diğer yaratılmış varlıklardan daha güçlü oluşunun sebebi bütünüyle bundan ibarettir. İşbu nedenden ötürü insanın olası akli yeteneklerine güvenen Yüce Allah, onun dizaynı için ‘farklı olmayı’ dilemiştir diyebiliriz. Bu dileme sayesinde ki insanoğlu, hem kendi fiillerini meydana getirebilmekte ve hem de bu oluşların hesabını verecek bir donanıma sahip olmaktadır. Bütünüyle Yüce Allah’ın plan ve programına dâhil olmak üzere insanın halk ve dizaynında geçerli olan asıl şeyin, bir anlamda ‘sınırlı bağımsızlık’ ilkesi olduğunu söylemek durumundayız. Yani insanın yaratılış planı, özgürlük ve hesap verme tarzında hâsıl olmuştur demek gerekir.

2.1.4. Yaratmak, Yaratılanı Bilmeyi Gerektirir

Yüce Allah için söylenebilecek en doğru cümlelerden birisi, herhâlde ‘*yaratan yarattığını bilmez mi!*’⁷⁶ ifadesi olmalıdır. Zira hemen her şeyin mahiyetini yaratmış olan Yüce Allah, doğaldır ki yaratmış olduğu bu şeylerin her hâllerini de bilmektedir. Akıl sahibi olmayan canlılar ile sorumsuzluk değeri üzerine yaratılmış olan eşya için son derece doğru olan bu husus, aynı isabetle insan için de geçerlidir. Mamafih insanı ve onun duygularını yaratan Yüce Allah’ın onun akıl ve kalbinden geçeni bilmemesi söz konusu edilemez. O kadar ki yarattıklarının hemen her hâllerine vukûfiyeti olan Yüce Allah’ın nisbî bağımsızlık tanıdığı insanın hâllerini bilmesi, ardından kaydetmesi ve nihayetinde onu hesaba çekecek olması, irade ve eylem sahibi insan için oldukça âdil bir yaratılış konseptidir diyebiliriz. Çünkü O, insanın eylem sahasında bildiği her şeyi daha başından kaydetmeyip fiilin işlendiği zamana erteleyerek, tartışma ve mücadeleyi seven insan için itiraz gerekçelerini daha baştan ortadan kaldırmaktadır.⁷⁷ Adalet ve hakkaniyete son derece uygun olan bu planlamada insana yapıp-etme hürriyetinin tanınmış olması, insanın meydana getirmiş olduğu ve hesabıyla ilgili olan fiillerin Yüce Allah’ın yaratması kapsamında ele alınmadığını açıkça göstermektedir.

Meseleye Yüce Allah’ın güç, irade, bilgi ve yetenekleri açısından baktığımızda sorunun zihin dünyamızda daha bir aydınlandığını görebileceğiz. Çünkü tasarım sahibinin tasarladığı şeylerin içyüzünü bilmemesi diye bir şey söz konusu olamaz. O nedenle, Yüce Allah’ın bilgi ve donanımına uygun olarak tasarladığı ve kudretiyle yaratmış olduğu her şeyi mutlak manada bilmesi icap eder. Buna göre Tanrılık vasfı olan yaratmak, yaratılanın hemen her ayrıntısını bilmeyi de gerektirir.⁷⁸ Konunun bu bağlamda ele alınması, esasında Kur’an’da geçen yaratma lafzının bazen ‘bilme’yi de kapsadığını ortaya dökmek içindir. Yoksa yaratma lafzı, uzun süredir yapıldığı gibi her daim yoktan yaratma anlam dünyasına havale edilir ki, bu kısır anlayış sayesinde kavramın olası bütün zenginlik ve de farklılıkları göz ardı edilebilir. Bu açıdandır ki sağlıklı bir terminoloji şuuruna sahip

⁷⁵ Mâide, 5/31.

⁷⁶ Mülk, 67/14.

⁷⁷ Kâf, 50/17-18; İnfitâr, 82/10-12.

⁷⁸ Mülk, 67/14.

olmak adına, yaratma lafzının gerek olası bağlarını ve gerekse de ilgili uzantılarını daha yakından bilmek lazımdır.

Mamafih herhangi bir şeyi yaratan, onun işleyiş mekanizma ve planını yaptığı için her adımını da bilir. Bu durum, benzetme yanlış olmaz ise, tıpkı modern dünyada karmaşık sistemlerin çalışmalarını planlayan programcıların yaptığı programdan haberdar olmaları gibi bir şeydir. Öyle ki yaratan yarattığını bilmez ise, yaratılan şeylerde plan-program ve düzen değil; kaos, karmaşa, tesadüf ve düzensizlik ortaya çıkar. Bu cümledendir ki insanın hem kalbinden geçeni hem de eylem sahasına döktüğünü Allah'ın bildiğini söylemek durumundayız. Zira onun kalbini de yaratan odur ve nasıl işlediğinden de haberdardır.⁷⁹ Haddizatında yaratma ve bilme ilişkisi plan ve programcı, makine ve mühendis ilişkisine benzetilebilir. Hâsılı, yaratanın yarattığı şeylerin her hâlini bilmek zorunluluğu bulunmaktadır.⁸⁰ Neticede ifade edilmelidir ki, yaratma ve bilme ilişkisi birbiriyle bağlantılı iki olgu olarak gerek Yüce Tanrı için ve gerekse de insan için rahatlıkla kullanılabilir. Kavram, Yüce Tanrı için kullanıldığında tasarım, işleyiş, gözetleme ve yargı süreçlerini kapsadığı hâlde, insan için kullanıldığında tasarım, işleyiş ve hesap verme boyutunda ele alınabilir.

2.2. Yaratılanlar/Putlar Allah Gibi Asla Yaratamaz

Kur'an'da zaman zaman yaratma ve yapma olgularının varlık ve onların bazı yetenekleri üzerinden ele alındığını görmekteyiz.⁸¹ Bu tarzın esasında Tanrı ve tanrılık yakıştırılan varlıkların farkının belirlenmesi için yapıldığına şahit olmaktayız. İnsanların yanlış bir iman ve güven duygusu içinde tanrılaştırdıkları şeylerin yaratma kudretinden yoksun olduğunun açıkça deklere edildiği bu adımla, Yüce Tanrı'nın 'yaratma', putların ise 'yaratılma' süreçlerine dâhil olduğu akıl ve izan yardımıyla ortaya dökülmektedir.

Meselenin bu aşamasında, haksız bir kıyas ve nitelik kazandırma ameliyesi sonucunda yaratıcılık vasfı verilen putlar ile Yüce Allah açıkça kıyas edilmektedir. Ve dahi Tanrılığın yaratmakla eşdeğer olduğu, beşer tarafından yaratılmış olan şeylerin ise bu vasıfla mücehhez olamayacağı ifade edilmektedir. Nitekim Kur'an'ın gerekçelendirmesine göre kendisi yaratılmaya muhtaç olan putların Yüce Allah gibi yaratma yetenekleri bulunmamaktadır.⁸² Hatta tanrılık vasfı verilmiş olan putların; kudretten yoksun, bilinçsiz, iradesiz, cansız ve de hareketsiz olmaları hasebiyle hiçbir şekilde yaratıcılık vasıfları bulunmamaktadır. O sebeple de kendileri yaratılmaya/yapılabilmeye muhtaç olan putların insanların yakıştırmış olduğu gibi tanrılık vasıfları bulunamaz.

⁷⁹ Hicr, 15/86.

⁸⁰ En'âm, 6/101.

⁸¹ Nahl, 16/25; Furkân, 25/3.

⁸² Rûm, 30/40.

Daha yakından görülüyor ki ilgili âyetlerin anlam dünyası üzerinden gelişmiş olan ve Yüce Tanrı ile Put kıyasında berrak şekilde ortaya serilen gerçek manzara, akıl sahiplerinin ortalama zekâsı üzerinden işlerliğini sürdürmektedir. Bu kıyastan beklenen maksimum fayda ise, Yaratan ve yaratılanın mâhiyetlerinin yakından bilinmesi ve ona göre tutum takınılmasıdır. İlâhî irade, hemen her zekâyâ hitap edebilen bu kıyasta muhatap kitlesinden Yüce Tanrı lehine bir kazanım ve putların reddi hususunda ortaya çıkacak olan irade önceliği beklemektedir. Kur'an'ın aklî sorgulamalarının bu denli sistematik olması ve bunun da insanın yetenekleriyle doğru orantılı olmasından anlıyoruz ki, bu gibi kıyaslardan beklenen asıl sonuç, insanın mevcut gerçeklikler üzerinden giderek, yapılan çağrıya karşı olumlu bir kanaat beyanına sahip olmasıdır. O kadar ki, kişilerin 'irade eğitimi' bağlamında hayat bulan bu tarz sorgulamalar sayesinde insanların doğru yolu bulma ve bu yolda ilerleme kararlılığını göstermeleri daha kolay olmaktadır. Hatta burada örneği görülen irade inşâsının da bütünüyle bireyin kendisi tarafından yapılması beklenmektedir. Binaenaleyh hitap edilenler bağlamında kişileri farklı bir noktaya taşıyan iman ve kabul, işbu kararlılık sonrasında tezâhür etmektedir.

Kur'an ve yaratma ilişkisinin Yüce Tanrı ve yaratma ilişkisine evrildiği bu aşamada karşımıza çıkan asıl özne, etkin bir varlık olarak yapıp-etme yeteneği olan insanın kendisi değil, edilgen bir varlık olması hasebiyle sahte tanrılık vasıfları bulunan ve de bütünüyle insanların yapıp-etmiş oldukları işlere bel bağlayan putların kendileridir. İşte bu sebepledir ki, son derece haklı bir itiraz üzerinden gerçekleşen: "*Yaratan Allah, yaratamayan putlara benzer mi?*"⁸³ sorgulamasının gerçek adresi insanlar değil, putlar olmaktadır. Kendileri dâhil olmak üzere herhangi bir cismi yaratamayanların/putların insanlar üzerinden yaratıcılık taslaması ya da öyle lanse edilmesi büsbütün anlamsızdır. O açıdandır ki, Kur'an özelinde müşriklerin iman bağlamında ortaya sürmüş olduğu bu irade beyanına sert ama iknaî bir şekilde meydan okunmaktadır.⁸⁴ Hatta sahte bir gerçeklikle hakikat addederek sahip oldukları bu imanları üzerinden kibirlenen kişiler, insanı yani kendi kendilerini mi yaratmışlar ki Yüce Allah'ın yanında tanrılık verdikleri çaresiz varlıklarla övünmektedirler. Zira bu durum, oldukça anlamsız ve de delilsiz bir yaklaşımdır. Mamafih değil putlar, onların kendileri bile yaratıcı olmadan yani yaratıcısız bir şekilde tesadüfen mi yaratılmışlardır? Ve dahi gökleri de kendileri mi yaratmış ki, yeryüzünde hava atarak, etrafa caka satarak dolaşmaktadırlar! Sahibine sahte bir güven veren bu tutumun hiçbir durumda doğru olmadığı da, insanın sınırlı bir varlık oluşu ile putların hiçbir gücü ve yetkisi olmadığı tespiti üzerinden gözler önüne serilmektedir.

O sebeple, haklı olarak insana yüksek perdeden had bildirilmekte ve yaratıcılık konusunda şüphe içinde olan bu kişilerin akıllarını başlarına almaları önerilmektedir. Bununla da kalınmayıp, putların yaratıcılığını reddetmeleri, insanı yoktan yaratan ve de

⁸³ A'râf, 7/191; Nahl, 16/17.

⁸⁴ Tûr, 52/35-36.

öldükten sonra yeniden diriltecek/yaratacak olana saygı duymaları istenmektedir.⁸⁵ Ezcümle olarak denilebilir ki, ‘herkes haddini bilecek!’ modundaki bu uyarılar sayesinde, insanın tanrılaşma eğiliminin önünün alınmasının yanında, kibrinin düzenlenmesi, hak ve hakikate karşı geliştirmiş olduğu saldırganlığının önlenmesi ve nihayetinde sahte tanrı ve tanrısallıklara kapı aralamasının da önüne geçilmek istenmektedir.

2.3. Yaratanların En Güzeli Yüce Allah’tır

Bazı meallerde, ‘yaratanların en güzeli Yüce Allah’tır’ şeklinde çevrilen bu âyet,⁸⁶ daha doğru bir anlamla, ‘en güzel, en mükemmel şekilde yaratan Yüce Allah’tır’ şeklinde anlaşılmalıdır. Zira her türlü yaratma konusunda ‘en güzel’ vasfı sadece Yüce Allah’a aittir diyebiliriz. İster ‘yaratanların en güzeli’ şeklinde olsun, isterse de ‘en güzel yaratan’ şeklinde olsun, cümlenin tahtında saklı olan anlam gereği, dünya üzerinde Yüce Allah’tan başka da yaratanların olduğunun vurgusudur. Çünkü ister ‘en mükemmel olmayan yaratımlar’ ve isterse de ‘en güzel olmayan yaratanlar’ olsun, vahiy tarafından muhatap alınarak eleştirilen hemen her olgu Yüce Allah’ın mükemmel yaratıcılığıyla kıyas edilmekte ve insana en iyisine uyması ve de en iyisini göz önüne alması istenmektedir. Ancak bu noktada açıkça ifade etmeliyiz ki, her iki durumda da başta insan olmak üzere, kendi eylemlerini belirleme ve hesabını verme adına belli bir yetenekle donatılan varlıklardan bahsetmekteyiz. Öyle ki yaratma olgusu kapsamında Yüce Allah’ın yaratma izni, iradesi ve kudretini vermiş olduğu varlıklardan bahsetmek, aynı zamanda onların belli bir güçle donatıldığının bilinmesi demektir.

Kanaatimizce Kur’an’da Yüce Allah’ın yaratıcılığıyla kıyas edilen ve reddedilen yaratıcılık olgusu, rutin, yasası belirlenmiş, sıradan işlerle ilgili değil, kâinat, yer ve gök ile bunların arasındakilerin yaratılmasıyla ilgili bir husustur. Bu cümleden olarak ifade etmeliyiz ki, insanın yoktan ve bu denli zengin, farklı ve karmaşık donanımla yaratılışı, sadece Yüce Allah’ın yaratma kudretiyle olacak bir olgudur. Zira O, bu derece donanımlı ve de fonksiyonlu bir varlık olarak tasarlamış olduğu insanı da mükemmel bir şekilde yaratmıştır. Hatta hiçbir yerde ve hiçbir varlıkta O’nun bu yaratıcılığına eşdeğer olan bir yetenek bulunmamaktadır. İrade sahibi kılmış olduğu insanı ‘en güzel’ şekilde yoktan yaratan Yüce Allah, bu yaratıcılığı anlama kapasitesi/yeteneği olan beşer tarafından saygı beklemektedir. Çünkü yaratanların en güzeli olan Allah, başta insan olmak üzere hemen her şeyi en güzel şekilde yaratmayı diledi ve düzenledi.⁸⁷ Mamafih ‘en güzel şekilde yaratmak’, evvelemirde nitelikli, uyumlu, düzenli ve dengeli yaratmak demektir. O’nun yaratışında eksiklik anlamında herhangi bir uyumsuzluk olamaz.⁸⁸ Haddizatında O, hem yaratmayı en güzel şekilde yapan ve hem de her şeyin en güzelini/en güzel şekilde yaratandır. İnsanın yetenekleriyle orantılı olarak gelişen ve varlığı sınırlayan kudret ve

⁸⁵ Yûnus, 10/4; Ankebût, 29/19.

⁸⁶ Mü’minûn, 23/12-14.

⁸⁷ Abese, 80/18-20; A’lâ, 87/2.

⁸⁸ Secde, 32/7.

bakış açısı yani insanın yaratma yeteneği de bütünüyle Allah vergisi bir yetenektir diyebiliriz. O'nun irade ve ilmiyle hemhâl olmayan herhangi bir yeteneğin de insana verilmesi söz konusu olamaz.

2.4. Yaratma ve Hidayet Verme İlişkisi

Kur'an-ı Kerim'de sıklıkla geçen '*hidayeti biz verdik*'⁸⁹ ifadeleri, hidayet ve hidayetin yaratılması/verilmesi konusunda bazı kafaların karışmasına neden olmaktadır. Oysaki Kur'an'ın bu çeşit vurgularının altında yatan ve sonucu belirleyen adımların işlendiği 'sebeplilik ilkesi'⁹⁰ bulunmaktadır. Mamafih tek taraflı olarak hidayeti yaratma/vermeyi söz konusu eden âyetlerin geçtiği bağlam ve ilgili bağlantıları göz ardı edilerek yapılan okumaların, bütünüyle kişisel tercihlerden ibaret bulunan 'hidayet bulma' işlerinin bile Yüce Allah tarafından takdir edildiği imajı yaratılmaktadır. Bu yüzdendir ki, insanın yaratılmasının temel bileşenlerinden olan irade ve bu iradenin taalluklarından olan hidayet bulma ve hidayeti yaratma ilişkisi son derece önemli bir husustur diyebiliriz.

Kur'an'a göre, hidayetin yaratılması demek, mutlak surette herhangi bir topluma elçi ve mesajı vermek demektir.⁹¹ Onun herhangi birisi ya da bir topluma hidayet vermesi mutlak surette bu şekilde yani hidayete götüren bir şahıs, kitap ve araç tahsisi üzerinden oluşmaktadır. Yoksa 'hidayete erdirdik' lafzı, bu gibi araçsallıklar olmadan yapılmış olan bireysel ve toplumsal anlamdaki dindarlıkları tayin etmek şeklinde değildir. Bu manada hidayetin kaynağı olan süreci denetleyen ve hidayetin oluşma şartlarını gerek ilke belirleme tarzında ve gerekse de yasal/psikolojik manada alt yapısını oluşturup takdir eden Yüce Allah'tır. Bu manadaki 'hidayet verme' ifadesi, herkim olursa olsun elçi ve mesaj aracılığıyla 'hakikati gösterme' anlamındadır. Yine hidayetin kaynağı olan hakikatin yaratıcısı da Yüce Allah'tır. Binaenaleyh bu anlamdaki 'hidayeti yaratma' vurguları, insan ve toplumlara hakikatin gösterilmesi sonrasında onların çabaları neticesinde gerçekleşen 'hakikati bulma' aşaması gelir ki bu adım, sadece akıl ve irade sahibi olup tercih yapabilen insanın uhdesine bırakılmıştır. Nitekim bireysel ve toplumsal anlamda hidayet bulma işi, tek taraflı ve de bilinçli işleyen bir karar verme sürecidir. Âdil bir hesap sorma adına buna Yüce Allah dâhil olmak üzere dışarıdan herhangi bir müdahale olamaz. Bildiğimiz kadarıyla Yüce Allah, sadece vahiy ve elçi göndermek suretiyle karar verecek olanlara yardımcı olmaktadır.

Kur'an'ın ortaya koymuş olduğu ilkeler çerçevesinde ele almış olduğumuz '*hidayet yaratma*' olgusunun, bireysel ve toplumsal anlamda 'iyilik ve kötülüğü yaratma' şeklinde değil, ilkesel belirlenimler akabinde '*davranışlara ölçü koymak*' şeklinde anlaşılması gerekmektedir. O nedenle ki, Kur'an bağlamında 'hidayeti yaratmak' demek, 'hidayet ölçülerini belirlemek' demektir. Hatta bu durum, şahsî manada hidayeti kazanım

⁸⁹ En'âm, 6/125; İbrahim, 14/4; Nahl, 16/36; Meryem, 19/58; Furkân, 25/31; Teğâbun, 64/11.

⁹⁰ Mâide, 5/108; Ra'd, 13/27; Tâ-Hâ, 20/47; Rûm; 30/53; Şûrâ, 42/13; Zuhrûf, 43/40.

⁹¹ Bakara, 2/2, 97, 185; En'âm, 6/84-86; A'râf, 7/43, 158; İsrâ, 17/9; Secde, 32/23; Zümer, 39/23; Mü'min/Ğâfir, 40/53; Câsiye, 45/11.

esnasında gerçekleşmekte olan ‘bireyin iyilik ve kötülüğünü takdir etme’ şeklinde değil, onun davranışlarını yönlendiren ve sonuçta hüküm içerecek tarzda iyilik ve kötülük ölçülerini ve de sınırlarını belirlemek/yaratmak şeklinde gerçekleşmektedir. Hidayetin yaratılması demek, hidayet unsurlarının belirlenmesi demektir. Kur’an’ın ifadelerini bu yaklaşımın dışında ele alamayız. Yoksa bireyin irade ve tercihlerinin kendisi dışındaki bir güç tarafından ezelde yaratıldığı düşüncesine kapı aralanır. Gelinen bu nokta ise, bireysel özgürlüğün yok olduğu kişileri kadercı eğilime hapseden sakat bir noktadır.

İfade edilmelidir ki, bireysel anlamda gerçekleşmekte olan iyilik ve kötülüğü Yüce Allah yaratmaz. Eğer ki böyle bir şey olursa, O’nun bu yaratımı, bireysel sorumlulukları bütünüyle ortadan kaldırır. Çünkü iyilik ve kötülükler bağlamında oluşan her fiilin yaratıcısı/yapıcısı sadece bireydir. İnsanın hesabı da sırf bu sebeple oluşacaktır. Mamafih hem iyilik ve kötülük, teorik bazda kalan iş ve eylemin vasfı değil, bireyin niyet, kasıt ve amacı sonrasında pratikte yaratılan ve iradeli varlıklardan oluşan seçeneklerin adıdır. Bu manada iyilikler ile kötülükler Tanrı tarafından yaratılmış değildir. Zaten Yüce Allah’ın nezdinde herhangi bir şey, eylem sahasına çıkmadan iyi veya kötü olarak değil, değer yükünden azade yani nötr olarak yaratılır. Bu sebeptir ki, yaratılma aşamasında değil, süreç ve davranış belirleme aşamasında olaya müdahil olan iradeli varlıklardan gelen tercihlere iyilik ve kötülük denilmektedir.⁹²

2.5. Yaratma Rıza İlişkisi

Yüce Allah için söylenebilecek diğer bir şey, O’nun yaratması, başlı başına plan ve rızasıyla oluşan bir durumdur. Zira O, ezelde planladığı şekilde hemen her şeyi onay vermek suretiyle halk etmektedir. Bu manada yaratılmış olan her şeyin O’nun onayından geçtiği söylenebilir. Melek, şeytan, irade, inkâr ve kabul yeteneği, iyilik ile kötülük işleme kabiliyeti, hata yapma vasfı, günâh işleme yeteneği, özür dileme erdemi vb. hemen her şey, O’nun rızası sonrasında halk edilmiş olan beşerî yeteneklerdir. Yani O’nun rızası olmasaydı yeryüzünde ne inkâr olurdu ve ne de kötülük.⁹³ Ancak bu durumun O’nun tarafından istenilen bir şey olmadığı açıkça belirtilmesi gerekmektedir.

Yaratma, irade ve rıza ilişkisi bağlamında ifade etmeliyiz ki, bu hayatın yaratılmış olması demek, o hayat içinde iki farklı durumun olmasını tazammum eder. Yani dünya üzerinde iyilik/ödül ve kötülük/cezanın olacağı bir seçeneğin olması, bütünüyle O’nun yaratma projesine dâhildir.⁹⁴ Zira Yüce Allah, farklılıkların yaşanacağı bu dünyayı yaratmakla kalmamış, bu farklılıkları yaşayacak olan insanı da halk etmiştir. İnsanların yaptıklarının karşılığı anlamında âdil bir yaklaşım olarak işin sonunda ödül ve cezayı düzenleyen de yine kendisidir. Bütünüyle kişisel iradelerin mahsulü olan seçimlere dayalı olarak kimin

⁹² Felak, 113/2.

⁹³ Ra’d, 13/31.

⁹⁴ A’râf, 7/181; Yûnus, 10/40; Hûd, 11/51.

ödül ve kimin ceza alacağı fiilden önceden düzenlemez. Düzenlenen şey, fiillerin olası karşılıklarıdır, şahısların tespiti değildir.

2.6. Yaratma Rızık Verme İlişkisi

Yeryüzünde rızık olabilecek olan şeyleri yaratma görevi sadece Allah'ındır. Bu yaratımın görev olarak telakki edilmesi, dünya üzerinde insanın yaşayabileceği ortamların düzenlenmesinin şart olmasıyla bağlantılı bir husustur. Yani Yüce Allah, insanı göndermiş olduğu dünyayı daha o gelmeden önce onun yaşamına uyumlu bir hâle getirmiştir. Bu işin O'nun görevi olması demek, Yüce Allah'ın böyle bir ortamda insanı yaratma iradesini göstermiş olması demektir. O nedenledir ki Yüce Allah, bireysel anlamda rızık dağıtmadan çok, yeryüzünde rızık olabilecek su ve toprağı ve onları yeşerttiklerini planlamıştır diyebiliriz.⁹⁵ Yoksa bireysel anlamda rızık dağıtımını Yüce Allah'ın müdahalesi sayesinde olsaydı, gerek infak emirlerinin ve gerekse de açıktan ölümlerin sorumluluğu bulunmaması gerekirdi.

Haddizatında rızıkın ezelden yaratılması demek, rızık olabilecek olan her şeyin planlanmış olması anlamındadır. Binaenaleyh yeryüzünde cârî olan yaratma ve rızık verme ilişkisine bu noktadan bakmak gerekmektedir. İnsandan istenilen davranışın, etrafında yaratılan şeylerin farkında olması ve bunun asıl sahibini unutmamasıdır. Rızık sahibinin katkılarını inkâr eden insanın Kur'anî tabirle nankör olması, kendi müdahalesi dâhilinde olmayan şeylerin işlerliğini göz ardı etmesi demektir. Neticede rızık konusunda sorumluluk paylaşan her varlık, kendi işini ve görevini yeniden düşünmek zorundadır.

Bilindiği gibi canlıların dünya üzerinde rızık edinme işi, hem doğrudan ve hem de dolaylı işler vasıtasıyla olmaktadır. Sadece Yüce Allah'ın yaratmasına bağlı olan ve 'doğrudan rızık' dediğimiz şeyler, daha çok tabiattaki besleyici unsurlardan olan hava, su, toprak, ateş, deniz, yer, gök, bitkiler, hayvanlar vb. şeylerin yaratılması demektir. Bunların yaratılmış olması demek, bunlar sayesinde elde edilmekte olan rızıkın temini noktasında gerekli olan işlemleri yapmayan kişilerin de bu rızıkla ulaşacağı anlamına gelmez. Yani denizlerin rızık olması demek, oradan balık tutabilme, taşıma işleri için gemi yapabilme ve ulaşım iradesinin gösterilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. İkinci manadaki rızık kavramı olan 'dolaylı rızık' olgusu, bütünüyle insan iradesine bağlı olan hususları ifade etmektedir. Bunların arasından elde edilen rızıklar, doğrudan rızık kaynaklarından elde edilen ve insanın çabasına bağlı bir şekilde ortaya çıkarılan nesnelere dir. Kişi ve toplumların çabasına bağlı olarak meydana gelen rızıkların dağıtımının/paylaşımının yine kişi ve toplumların irade ve çabasına bağlı olması, yaratma ve rızık dağıtma süreçlerinde insan irade ve tercihlerinin son derece önemli olduğunu göstermektedir.

Yüce Allah'ın iradesinin taalluklarına göre yaratılan ve rızık olarak görülen şeyler, bütünüyle insanın çabasına bağlı olan şeylerdendir. Mesela O'nun yaratıcılığına dair olan

⁹⁵ Furkân, 25/49.

doğal rızık unsurlarından beşerin akıl ve çabası sayesinde elde edilen şeylerden olan gölgeler, zırhlar, barınaklar, elbiseler yapmak bütünüyle insanın tercihidir.⁹⁶ Bunların hepsi tabiidir ki Yüce Allah'ın yarattığı şeylerden olmaktadır. Ancak bu oluşumların meydana gelmesi için insanın yaratıcılığının devreye girmesi söz konusudur. İnsanın yaratıcılığına dair imkân ve kabiliyeti Yüce Allah yaratır. Doğal nimet denilen şey ise budur. Yani rızık dediğimiz şeyler, hem insan fiili akabinde oluşan şeyler ve hem de insana doğrudan sunulan değerlerdir. Her ikisinin paylaşılmasında da başat rol insana bırakılmıştır. İnsanın tercihlerine göre yeryüzündeki rızıkların dağıtımını âdil veya zulüm kapsamında değerlendirilecektir. Son söz olarak diyebiliriz ki, Yüce Allah için rızıkların yaratılması görevinden bahsedeceksek, insan için de rızıkların dağıtımından bahsetmek zorundayız. Böyle olmasaydı, insanın sorumluluğundan bahsedilemezdi.

2.7. Yaratma Vasfı Sahibine Hesap Sorabilme Hakkını Verir

Hesap sorma hakkı, hesap sorulananın yaratılmışlığına işaret etmektedir. O yüzdendir ki yaratan, aynı zamanda yaratmış olduğuna hesap sorabilendir.⁹⁷ Ayrıca hesap sorma hakkı, sadece davranışına kriter konulan varlıklarla ilgili bir husustur. Bunun yapılabilmesi için önceden tasarlanmış olan plan ve bu planı devreye sokan bir programcının olması gereklidir. Teolojik olarak bu işin tek hâkiminin Yüce Allah olduğunu söyleyebiliriz. Oyunun kuralını belirleyen oyunun değerlendirmesini de yapabilecektir. Yüce Allah'ın kâinatın yaratılışında tek 'oyun kurucu' aktör olması, hemen her şeyi kurlsız yaptığı anlamına gelmez. Bilakis O'nun kurucu iradesi adalet ve sorumluluk ilkelerinden asla taviz vermemiştir.

İnsanın hesap veren/verebilen bir varlık olarak planlanmış olması, evveleminde onun hesaba taalluk eden davranışlarını kendi iradesiyle yapabilmesini zorunlu kılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, insana hesap soracak olan Yüce Allah, onun hesap verecek donanımlarını da halk etmiş demektir. Aksi takdirde bu büyük bir zulüm olurdu. Mamafih insanın belli bir donanım çerçevesinde yaratılması iradesine bağlı olarak ona sınırlı bir alanda özgürlük tanındığı söylenebilir. Bununla birlikte insanın özgürlük alanının tanımlanmasının akabinde onun için hesap verme gibi bir sorumluluk basamağı da oluşmuştur. Gerek Yüce Allah'ın bu aşamayı planlamış olması ve gerekse de insanın bu donanımla yaratılmış olması ise, bütünüyle tanrısal bir tercihten ibarettir diyebiliriz.

Dünya işlerinde olduğu gibi yaratma ve hesap sorma iradesi arasında oldukça yakın bir bağ bulunmaktadır. Bu bağa göre varlığı belli bir mâhiyet üzerinde planlayıp yaratan, günü geldiğinde ona hesap sorma hakkına da sahiptir. Yüce Allah için söyleyecek olursak, O'nun iradesinin taalluku sayesinde özgür bir tarzda davranışlarını yapabilen insanın günü geldiğinde yaptıklarından 'hesap vermesi', mevcut planın yegâne sahibi

⁹⁶ Nahl, 16/81.

⁹⁷ Mü'minûn, 23/79.

olan Yüce Tanrı'nın da 'hesap alması' kadar doğal bir süreç olamaz. Sonuçta ise, tanrılık 'hesap sorma'yı, kulluk ise 'hesap verme'yi gerekli kılmaktadır diyebiliriz.

Sonuç

Görülüyor ki özellikle dindar, muhafazakâr ve benzeri eğilimle büyümüş olan kesimler nezdinde başta insan olmak üzere diğer varlıkların yapıp-etmiş, ortaya çıkarmış, gerçekleştirmiş ve de icat etmiş oldukları sıradan ya da olağanüstü şeyler için yaratma lafzının kullanılmaması seçeneğinin, haddizatında sosyo-kültürel bir tercih olup bütünüyle edep telakkisiyle ilgili bir husus olduğunu düşünmekteyiz. Yoksa herhangi bir varlık için kullanılacak olan 'yaratma' sıfatı, onun tanrılaştığına işaret etmez. Çünkü her akli başında olan kişi bilir ki tanrılık, sadece yaratma olgusuyla bağlantılı bir husus değildir. Bilakis Yüce Tanrı için ifade edebileceğimiz yaratma ya da yapma olgusu, O'nun tanrılık vasfının sınırlı bir niteliğine işaret etmektedir. Bu sebeptendir ki, ister yoktan yaratma şeklinde olsun isterse de vardan yaratma şeklinde olsun insanoğlunun bazı eylemlerinin de bu çerçevede ele alınmış/alınacak olması Yüce Allah'ın yaratma vasfına halel getirmeyecektir. Buna karşın, yetenekleri oldukça sınırlı olan bir varlığın kendisine verilen güç ve beceriler sayesinde yaratıcılığını ortaya koyabilmesi de Yüce Allah'ın bir lütuf ve keremi olsa gerek.

Kaynakça

Abdulbâkî, M. Fuad. *Mucemu'l Mufehres li Elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerim*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1986.

Gültekin, Asım, *Kullar Yaratamaz mı?*, Karar Gazetesi, 27. 07. 2019.

İsfehânî, Ragıb. *Müfredât Elfâzi'l-Kur'ân*. Thk: S. Adnan Dâvûdî, Beyrut: Dâru's-Şâmiyye, 1992. *Müfredât/Kur'ân Kavramları Sözlüğü*. Çev. Yusuf Türker, İstanbul: Pınar Yayınları, 2007.

Okuyan, Mehmet. *Kur'ân-ı Kerim'de Çok Anlamlılık*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013.

Öztürk, Mustafa. *Kur'an ve Yaratılış*. 2. Baskı, İstanbul: Kuramer Yayınları, 2016. *Kur'an-ı Kerim Meali/Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. 5. Baskı, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.

Ulutürk, Veli. *Kur'ân-ı Kerim'de Yaratma Kavramı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

SPONSORS

SPONSORLAR

ARAS GAZETESİ

AYHAN EMLAK

GRANADA YEMEK RESTORAN

HAKRA LTD. ŞTİ.

HAS MANDIRA

KIVANÇ TEKSTİL A.Ş. (ADANA)

SİMGE KİTABEVİ & KIRTASIYE

ŞİMŞEKLER İNŞAAT

YAYCILI A. Ş.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

